

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Právnická fakulta

Katedra občianskeho práva

**KOŠICKÉ DNI
SÚKROMNÉHO PRÁVA II**

Recenzovaný zborník vedeckých prác

45 

KOŠICE 2018

Košické dni súkromného práva II.
Recenzovaný zborník vedeckých prác

Editori:

prof. JUDr. Peter Vojčík, CSc.

Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach

Mgr. Peter Koromház

Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach

JUDr. Erik Vadas

Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach

Recenzenti:

prof. JUDr. Ján Husár, CSc.

Katedra obchodného a hospodárskeho práva, Právnická fakulta, UPJŠ v Košiciach

doc. JUDr. Daniela Gandžalová, PhD.

Katedra občianskeho práva, Právnická fakulta, Univerzita Mateja Bela, Banská Bystrica

Vydanie tohto zborníka vedeckých prác podporili :

Čollák & partneri
Advokátska kancelária

GRABAN
& TORMA
PARTNERS

VF | JUDR. VLADIMÍR FILÍČKO, PHD.
ADVOKÁT

ISL Illeš Šimčák & Partners
ADVOKÁTSKA KANCELÁRIA

SOUKENÍK - ŠTRPKA & S

UĚPS
Učená právnická spoločnosť

| COLLEGIUM
VOJČÍK & PARTNERS

doc. JUDr. Peter Molnár, PhD.
súdny exekútor

CARPANO
caffe · restaurant · terrace



**Tento zborník vedeckých prác je venovaný ako pocta
pánovi profesorovi JUDr. Karolovi Plankovi, DrSc., a
pani profesorky JUDr. Oľge Plankovej, CSc.**

Katedra občianskeho práva
Univerzita P. J. Šafárika Košice
Právnická fakulta

Laudatio
pani profesorke Oľge Plankovej a
pánovi profesorovi Karolovi Plankovi

Vážené kolegyne a kolegovia,

Túto monografiu vedeckých prác venujeme pocte pani profesorke JUDr. Oľge Plankovej, CSc. a pánu profesorovi JUDr. Karolovi Plankovi, DrSc., ktorí patria k výrazným osobnostiam právnej vedy, osobitne vedy občianskeho a rodinného práva dvadsiateho a dvadsiateho prvého storočia.

To, že práve v tomto ročníku vydania monografie chceme vzdať hold našim osobnostiam, nás viedli viaceré dôvody. Jeden z nich je ten, že ako prof. Plank tak aj pani profesorka Planková sa výrazným spôsobom zaslúžili o rozvoj Katedry občianskeho práva na našej Univerzite P. J. Šafárika v Košiciach a o odborný rast jej učiteľov. Ďalším dôvodom je, že v ich živote je významným dátumom rok končiaci na 7. Pani profesorka sa v minulom roku dožila úctyhodného veku, krásnych 90 rokov. Pán profesor Plank sa tiež narodil v roku 1927, zomrel v roku 1997 a minulého roku by sa tiež dožil 90 rokov. Pripomíname si teda 20 rokov od jeho smrti.

Bez nadsadenia možno povedať, že Karol Plank je chýrna ochranná známka občianskeho práva a Oľga Planková chýrna ochranná známka rodinného práva.

Sme veľmi vďační, že obaja neváhali a pomáhali vzniku, vtedy len druhej právnickej fakulte na Slovensku. Ich prínos, vedecký, pedagogický a ľudský je veľký. Mať možnosť vyrastať popri takýchto kolegoch, úžasných odborníkoch pre občianske a rodinné právo bolo výnimočné a dalo nám, nám ktorým bolo dopriate pôsobiť po ich boku, veľa.

Dnes sa nám to zdá až neuveriteľné, že pravidelne každé dva týždne cestovali, a to lôžkovými vagónmi, do Košíc.

Sledovali sme ich prednášky, získavali popri nich skúsenosti zo skúšania a to nie iba na postupových skúškach, ale aj na štátnych záverečných skúškach, rigorózných skúškach a na obhajobách diplomových, či rigorózných prác. Boli to cenné pedagogické skúsenosti.

Okrem toho, že išlo o odborníkov a vedecky erudovaných vysokoškolských učiteľov vážime si aj ich osobnostný a morálny rozmer, ich láskavosť, priateľskosť a úprimnosť.

Ich pomoc a podporu sme cítili pri každom zvyšovaní kvalifikácie od rigorózných skúšok, cez štúdium vedeckej ašpirantúry, až po docentúru a aj profesúru.

S menom prof. Planka je spojená aj rekodifikácia Občianskeho zákonníka. Mali sme zase možnosť pracovať popri ňom a získavať skúsenosti aj z tejto náročnej práce. Pán profesor bol predsedom komisie ešte za bývalej Federálnej vlády ČSFR spolu s pánom akademikom Knappom na prípravu nového občianskeho zákonníka. A bolo to v roku 1987 a odvtedy trvajú rekodifikačné práce na Slovensku, teda 30 rokov. Nikdy nezabudnem ako na jednom zo zasadnutí v Prahe pán akademik Knapp pri riešení odplaty pri zmluve pri predaji v obchode nám hovoril o skúsenosti z návštevy dcéry v Amerike, ktorá platila kartou a ako povedal „*hned' sa jej to odpísalo z účtu, a v tej chvíli to mal predajca na svojom účte*“. Vtedy sme tomu na prvé počutie ani nerozumeli.

Po rozdelení federácie zostal prof. Plank na čele slovenskej rekodifikačnej komisie, ale rekodifikáciu Občianskeho zákonníka však už nestihol zavrieť. Jeho vklad v rámci rekodifikačných prác bol veľký. Pani profesorka sa venovala novelám a príprave nového Zákona o rodine.

Výrazným spôsobom sa prof. Plank angažoval aj v príprave Ústavy ČSFR, bol predsedom komisie a následne aj podpredsedom komisie pre prípravu Ústavy SR, pri príprave ktorej sa zúčastňovali mnohé ním formulované články.

Pán profesor Plank sa narodil v Bratislave a pani profesorka Planková v Košiciach a zrejme aj preto našej fakulte, a osobitne našej katedre, priali.

Obaja od ukončenia fakulty pôsobili na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Kvalifikáciu CSc. získali na Akadémii vied v Prahe, nakoľko na UK neboli v tom čase komisie pred ktorými by bolo možné obhajovať.

Pán profesor Plank v rokoch 1963 – 1970 bol vedúcim Katedry občianskeho a rodinného práva, 1964 – 1966 dekanom Právnickej fakulty UK a v rokoch 1968 – 1970 proktor Univerzity Komenského. Po roku 1970 žiaľ už nemohol zastávať žiadne funkcie, nakoľko mal svoj postoj k vpádu vojsk Varšavskej zmluvy do Československa a je iba šťastie, vďaka niektorým osobnostiam, že vôbec mohol ostať na fakulte v Bratislave. Nemohol ani publikovať. O to viac sme boli radi a aj hrdí, keď v tomto období naša fakulta našla odvahu, a to vďaka vtedajšiemu dekanovi, pánu profesorovi Suchožovi, a umožnila mu publikovať. Prof. Plank vydal, za veľmi skromnej našej účasti v roku 1983 dvojdielne skriptá z Občianskeho práva hmotného a ďalšie diela.

Treba povedať, že učebné texty, ktoré pre študentov pripravovali boli vždy napísané zrozumiteľne, prehľadne a aj z hľadiska rozsahu primerané. To je pri tvorbe učebných pomôcok veľmi dôležité mať na zreteli. To sme si od nich vzali za svoje.

Až v roku 1989 sa prof. Plankovi mu dostalo určitej rehabilitácie a satisfakcie. V roku 1993 bol zvolený sa predsedom Najvyššieho súdu SR, ktorú funkciu zastával až do roku 1996.

Pani profesorka Planková a aj profesor Plank boli žiakmi najvýznamnejšieho civilistu bývalého Československa akademika Lubyho.

Prof. Plank patril k zakladateľom Nadácie Štefana Lubyho, kde určitý čas pôsobil ako jej prvý predseda. Počas života sa Karol Plank stal jedným z najvýznamnejších odborníkov na civilné právo na Slovensku, ktorý sa síce špecializoval na občianske právo, no veľký význam mal aj v ostatných odvetviach civilného práva.

Pán profesor zanechal krásnu vedeckú a odbornú spisbu predovšetkým z občianskeho práva, niekoľko monografií, vedeckých článkov a komentárov. Spomedzi monografií spomeňme Dedičské právo (1954), Majetkovoprávne vzťahy v rodine (1958), Osobné užívanie bytov (1969), Učebnica občianskeho práva (1969), Služby v občianskoprávnej úprave (1984), Poistenie občanov (1989). V roku 1996 vydal komentár (lístkovnicu) k Občianskemu zákonníku a názvom Občianske právo s vysvetlivkami vo vydavateľstve IURA EDITION (dnes Wolters KLUWERS). Bol to ucelený komentár, ktorý si našiel miesto v nejednej knižnici sudcov, prokurátorov, advokátov a aj študentov. Túto lístkovnicu dopĺňujeme a aktualizujeme dodnes.

V roku 2006 mu prezident SR udelil vysoké štátne vyznamenanie Pribinov kríž I. triedy In memoriam.

Pani profesorka tak isto študovala na Právnickej fakulte UK v Bratislave. Z jej monografií spomeňme: Manželstvo a rodina v ČSR (1956), Rozvod manželstva v československom práve (1964), Spoločné majetkové práva manželov (1968), Rodinné právo učebnica (1978, 1979, 1982), Osvojenie dieťaťa (1979).

Manželom Plankovým sa narodili dvaja synovia. Starší syn Karol je úspešným lekárom. Syn Tomáš pokračoval v rodinnej právnickej profesii. Je úspešným advokátom a otcom JUDr. Ivety Plankovej, ktorá už ako tretia generácia v rodine Plankovcov nadviazala na tradíciu a je právničkou. V súčasnosti pôsobí ako asistent sudcu na Najvyššom súde SR. Tak zároveň vnučka naplňuje aj túžbu svojej starej mamy, ktorá pôvodne tiež chcela byť sudkyňou, ale nakoniec ju zlákali na asistentské miesto na Právnickú fakultu UK v Bratislave.

Musím spomenúť ešte jednu ich spoločnú a z môjho pohľadu veľmi sympatickú záľubu, a to vzťah k vážnej hudbe. Ak sme sa náhodou dostali na koncert do koncertnej siene Slovenskej filharmónie, tak sme ich vždy mohli stretnúť. A to zrejme málokto vie, že pán profesor Plank spieval aj v opere. Láska k hudbe sa preniesla aj na syna Karola, ktorý dlhé roky spieva v Slovenskom filharmonickom zbore.

Na záver by som rád povedal, že sme mali v Košiciach pri budovaní našej katedry a fakulty veľké šťastie, že sme mali takýchto vynikajúcich učiteľov, neskôr kolegov a priateľov.

Ďakujeme Ti pán profesor a pani profesorka za všetko, čo ste urobili pre katedru, fakultu a v konečnom dôsledku pre Univerzitu P.J. Šafárika v Košiciach.

Pani profesorke prajeme ešte veľa dobrého zdravia, pohody a radosť z detí a vnúčat.

Peter V o j č í k

Obsah

A. Súkromné právo

LOCATIO CONDUCTIO OPERIS (V RÍMSKOM PRÁVE) doc. JUDr. Blažena Antalová CSc.	13
PRÁVNA SPÔSOBILOSŤ (NIELEN) V PRACOVNOM PRÁVE JUDr. Marcel Dolobáč, PhD.	22
STRATA ŠANCÍ (NÁDEJE) JUDr. Marián Ďurana, PhD.	31
POJMOVÉ ZNAKY POISTNEJ ZMLUVY A JEJ MIESTO V ZMLUVNOM SYSTÉME JUDr. Imrich Fekete, CSc.	38
OCHRANA SPOTREBITEĽA V ZDIEĽANEJ EKONOMIKE JUDr. Vladimír Filičko, PhD.	56
VPLYV NOVÝCH TECHNOLOGIÍ NA PRACOVNOPRÁVNE VZŤAHY VO VEREJNEJ DOPRAVE JUDr. Jozef Greguš	66
NEROVNOSŤ A MUTÁCIE POJMU SLOBODY: PUTOVANIE OD OBČIANSKEHO PRÁVA K PRÁV- NEJ FILOZOFII. prof. JUDr. Pavel Holländer, DrSc.	86
POROVNANIE PRÁVNEJ ÚPRAVY OBČIANSKOPRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI POSKYTOVATEĽA ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI V SLOVENSKOM A ČESKOM PRÁVNOM PORIADKU JUDr. Vladimíra Houdek Běhalová	102
PRÁVNA POVAHA ZMENKOVÉHO ZÁVÄZKU JUDr. Branislav Jablonka, PhD.	117
KRÁTKA ÚVAHA NA TÉMU PRIENIKU NEMOŽNOSTI PLNENIA A OKOLNOSTÍ VYLUČUJÚCICH ZODPOVEDNOSŤ doc. JUDr. Monika Jurčová, PhD. - doc. JUDr. Marianna Novotná, PhD.	128
NIEKOĽKO POZNÁMOK K PRÍČINNEJ SÚVISLOSTI – KAUZÁLNY NEXUS doc. JUDr. Katarína KIRSTOVÁ, CSc.	142

THE RIGHTS VESTED IN (PERSONAL) CREDITORS OF PARTICIPANTS IN EUROPEAN ECONOMIC INTEREST GROUPINGS (EEIGS), EUROPEAN COMPANIES (SES) AND EUROPEAN COOPERATIVE SOCIETIES (SCES) WITHIN THESE ORGANISATIONAL UNITS. REMARKS PRIMARILY REGARDING TO ORGANISATIONAL UNITS RUNNIG THEIR ACTIVITY IN THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF POLAND

Assistent Profesor of legal science Grzegorz Kozieł153

ALTERNATÍVNE RIEŠENIA PRE ZACHOVANIE KONTINUITY FUNGOVANIA ORGÁNOV V KAPITÁLOVÝCH OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTIACH

JUDr. Žofia Mrázová, PhD., MCL166

UBERIZÁCIA A JEJ VPLYV NA PRACOVNÉ PRÁVO

JUDr. Andrej Poruban, PhD.178

PRACOPRÁVNA SUBJEKTIVITA ZAMESTNANCA (NIELEN) V KONTEXTE DUŠEVNÉHO ZDRAVIA

JUDr. Monika Seilerová, PhD.185

NEMAJETKOVÁ UJMA V SÚVISLOSTI SO ZÁSAHOM DO ŽIVOTA FYZICKEJ OSOBY PRI PREVÁDZKE MOTOROVÝCH VOZIDIEL A JEJ POISTNÉ KRYTIE Z POVINNÉHO ZMLUVNÉHO POISTENIA

JUDr. Peter Straka211

NÁJOM POĽNOHOSPODÁRSKÝCH POZEMKOV PO ÚČINNOSTI ZÁKONA č. 291/2017 Z. z.

JUDr. Milan Sudzina, PhD.229

AUTONÓMNOSŤ SUBJEKTU A POSTMODERNÁ NORMOTVORBA
(ODKAZ IMMANUELA KANTA SÚČASNEJ EURÓPSKEJ LEGISLATÍVE SÚKROMNÉHO PRÁVA)

prof. JUDr. Marek Števček, PhD.265

SANKČNÍ FUNKCE NÁHRADY ÚJMY: SKUTEČNE?

JUDr. Petr Šustek, PhD.273

K ZROZUMITEĽNOSTI A VHODNOSTI INFORMOVANIA V PRACOVNOM PRÁVE AKO PREDPOKLADU SPLNENIA ZÁKONNÝCH INFORMAČNÝCH POVINNOSTÍ

doc. JUDr. Marek Švec, PhD., LL.M. – PhDr. Adam Madleňák, PhD.288

KONANIE OBCHODNEJ SPOLOČNOSTI NAVONOK – ŠTATUTÁRNY ORGÁN, SPLNOMOCNENEC, PROKURISTA

JUDr. Martina Tekeliová302

AEQUITAS A JEJ UPLATŇOVANIE V RÍMSKOM OBLIGAČNOM PRÁVE

doc. JUDr. Vladimír Vrana, PhD.316

B. Právo duševného vlastníctva

PRÁVO NA INFORMÁCIE A OCHRANA DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA JUDr. Renáta Bačárová, PhD., LL.M.	324
EUROPEIZACE AUTORSKÉHO PRÁVA VE SVĚTLE NEJNOVĚJŠÍCH LEGISLATIVNÍCH NÁVRHŮ EVROPSKÉ KOMISE JUDr. Marek Beneš	346
DVOUSTRANNÉ DOHODY MEZI ČESKOSLOVENSKEM A TŘETÍMI ZEMĚMI K OCHRANĚ OZNA- ČENÍ PŮVODU – „ČESKOSLOVENSKÉ DĚDICTVÍ“ Mgr. Michal Černý, Ph.D.	366
MIMOSOUDNÍ ŘEŠENÍ SPORŮ O GENERICKÉ DOMÉNY prof. Ing. Ladislav Jakl, CSc.	391
FENOMÉN DROBNÝCH „PIRÁTŮ“ A SDÍLENÍ FILMŮ Z POHLEDU AKTUÁLNÍ PRÁVNÍ PRAXE Ing. Mgr. Bc. Petr Molnár	397
PRÁVNÁ ÚPRAVA NEKALEJ SÚŤAŽE V EURÓPSKOM PRIESTORE A ÚVAHY DE LEGE FERENDA JUDr. Ľubomír Zlocha, PhD.	408

C. Rodinné právo

SPÔSOBILOSŤ MÁLOLETÉHO DIEŤAŤA ROZDHODOVAŤ O SPÔSOBE A FORME POSKYTNUTIA ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI Mgr. Peter Koromház	424
RODINNÉ PRÁVO <i>DE LEGE FERENDA</i> - ÚVAHA NAD PROMĚNAMI RODINY, RODINNÉHO ŽI- VOTA A ZEJMÉNA STATUSOVÝCH RODINNYCH PRÁV doc. JUDr. Zdeňka Králíčková Ph.D.	437
ZAMYSLÉNIE NAD ZÁKONOM O RODINE SO ZRETEĽOM NA ROZVOD MANŽELSTVA JUDr. Gabriela Kubíčková, CSc.	450
ZÁKAZ STYKU RODIČA S MÁLOLETÝM DIEŤAŤOM JUDr. Kristína Piovarčíová ml.	460
MOŽNOSTI OSVOJENCE ZÍSKAT INFORMACE O SVÉM OSVOJENÍ A BIOLOGICKÝCH KOŘENECH Mgr. Lucia Skorušová	470

„OPATROVNÍCTVO“ V PRÁVNEJ ÚPRAVE CIVILNÉHO PROCESU doc. JUDr. Romana Smyčková, PhD. – doc. JUDr. Alexandra Kotrecová, PhD., LL.M.	481
K PROCESNÍ ZPŮSOBILOSTI NEZLETILÉHO V CIVILNÍM SOUDNÍM ŘÍZENÍ JUDr. Renáta Šínová, Ph.D.	489
NEODKLADNÉ OPATRENIA VO VECIACH MALOLETÝCH JUDr. Erik Vadas	500
MOŽNOSTI ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ RODIČŮ JUDr. Lenka Westphalová, Ph.D.	518

D. Civilné právo procesné

K NIEKTORÝM OTÁZKAM PRÍPUSTNOSTI DOVOLANIA PODĽA § 421 CIVILNÉHO SPOROVÉHO PORIADKU JUDr. Jana Bajánková	533
SUBSIDIÁRNA PRÁVOMOC ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY VERSUS OPRAVNÉ PROSTRIEDKY V CIVILNOM SÚDNOM KONANÍ JUDr. Jana Baricová	543
NIEKOĽKO POZNÁMOK K ZMENE ŽALOBY JUDr. Alexander Bröstl ml.	550
PROCESNOPRÁVNE SÚVISLOSTI DELENEJ PRÁVOMOCI SÚDOV A LIMITY ZDRUŽOVACIEHO PRÁVA – INTERDISCIPLINARITA ZODPOVEDNOSTI ZÁKONODARCU ZA RIEŠENIE SPOROV NA SLOVENSKU JUDr. Jaroslav Čollák, PhD.	560
KOMPETENČNÉ VÝLUKY V RÁMCI SPRÁVNEHO SÚDNICTVA SO ZAMERANÍM NA VECI SÚK- ROMNEJ POVAHY JUDr. Anita Filová	586
VÝKLAD NIEKTORÝCH USTANOVENÍ O DOVOLANÍ JUDr. Katarína Gešková, PhD.	595
FUNKCIA SPRÁVCU PODĽA ŠTVRTEJ ČASTI ZKR PO NOVELE ZÁKOVA Č.377/2016 Z. z. JUDr. Katarína Kamenická	613
USTÁLENÁ ROZHODOVACIA PRAX A ODKLON OD NEJ JUDr. Anna Kovaľová	621

UPOMÍNACIE KONANIE AKO ALTERNATÍVNY SPÔSOB RIEŠENIA SPOROV V OBČIANSKOM SÚDNOM KONANÍ JUDr. Lenka Kristofčáková, PhD.	633
ROZHODNUTIE EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA AKO DÔVOD NA OBNOVU KONANIA JUDr. Anna Kseňáková	651
ODDĹŽENIE AKO NOVÝ FENOMÉN CIVILNÉHO PROCESU JUDr. Rudolf Manik, PhD., MBA, MHA	657
SKUTKOVÝ ZÁKLAD SÚDNEHO ROZHODNUTIA V SKRÁTENÝCH KONANIACH A PRI SKRÁTENÝCH ROZHODNUTIACH doc. JUDr. Peter Molnár, PhD.	667
VPLYV PRÁVNEJ ÚPRAVY ODDĹŽENIA NA EXEKUČNÉ KONANIA PODĽA SLOVENSKEHO PRÁVNEHO PORIADKU JUDr. Martin Serfőző	675
K ODDĹŽENIU FYZICKÝCH OSÔV PODĽA ŠTVRTEJ ČASTI ZKR JUDr. Ing. Andrea Ševčíková	691

A. SÚKROMNÉ PRÁVO

LOCATIO CONDUCTIO OPERIS (V RÍMSKOM PRÁVE)

DOC. JUDR. BLAŽENA ANTALOVÁ CSc.¹

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA

BLAZENA.ANTALOVA@UPJS.SK

Abstrakt

Príspevok sa v prvej časti zaoberá zodpovednosťou conductora za zhotovenie diela. Načrtáva jeho zodpovednosť: za vlastné konanie; za iné, pomocné osoby; za zničenie diela pred jeho odovzdaním; uvažuje, či do úvahy prichádza jeho zodpovednosť zo zmluvy alebo z deliktu. V druhej časti sa okrajovo zmieňuje o podobnosti zmluvy o diele s inými zmluvami, predovšetkým s kúpnu zmluvou.

Abstract

The contribution in its first part dealing with the responsibility of conductor for manufacturing of work. Outline its responsibility: for proper acting; for another auxiliary persons; for damaging work before its delivering; consider if it is acceptable thinking about responsibility from contract or delict. In the second part contribution marginally mentions about details of contract of work with another contracts, first of all with emptio-venditio.

Úvod

Nájom (*locatio conductio*) ako konsenzuálna zmluva bola v rímskom práve zmluvou odplatnou, dvojstrannou rovnou (s obojstranným plnením), bola úkonom *bona fidei*... Vyvinula sa postupne pod vplyvom zmien v hospodárskej a sociálnej štruktúre spoločnosti. Jej charakteristickým prvkom bolo stanovenie peňažnej odplaty za užívanie či požívanie veci, za prácu alebo za zhotovené dielo.

V priebehu vývoja sa vykryštalizovali jej tri formy, zahŕňajúce novodobý nájom – tri samostatné zmluvy:

¹ Doc. JUDr. Blažena Antalová, CSc., Katedra dejín štátu a práva, UPJŠ Košice, Právnická fakulta

- už v poslednom storočí republiky ako konsenzuálny kontrakt vznikol nájom veci (*locatio conductio rei*²)
- ako ďalší typ sa objavila pracovná zmluva (*locatio conductio operarum*)
- tretím typom, sčasti odlišným, pri ktorom zmluvným stranám nezáležalo na pracovnom procese, ale len na výsledku práce, bola zmluva o diele (*locatio conductio operis*)
Pozornosť príspevku je orientovaná na poslednú z nich – na zmluvu o diele.l.

Locatio conductio operis

Zmluva o diele bola dvojstranná rovná, neformálna, kauzálna a onerózna zmluva. Vznikala dohodou zmluvných strán o jej esenciálnych prvkoch – o zhotovení diela a o odmene³ za jeho zhotovenie.

Predmetom nebola samotná práca, ale len jej výsledok - vytvorenie určitého diela, ktorým mohla byť rôzna činnosť, napr. vyučenie remeslu slobodného alebo otroka; postavenie domu alebo jeho oprava; vykopanie studne; doprava osôb alebo tovaru; vyčistenie šiat alebo ich oprava..., teda rôzne remeselnícke a živnostenské činnosti.

V zmluve mohlo dôjsť k množstvu problémov, či už na strane objednávateľa⁴, na strane dodávateľa⁵ alebo z iných dôvodov.

Cieľom nebolo detailizovať všetky problémy, ale vyzdvihnúť len dva z nich:

- načrtnúť zodpovednosť zhotoviteľa za vytvorené dielo
- poukázať, ako chápať niektoré kauzy, ktoré spĺňali kritériá pre zaradenie pod zmluvu o diele, ale teoreticky by mohli byť aj inou zmluvou (napr. kúpnopredajnou).

Zodpovednosť zhotoviteľa diela

Zhotoviteľ bol povinný riadne vyhotoviť dohodnuté dielo vlastnou prácou alebo činnosťou iných, pomocných osôb. Zodpovednosť za jeho zhotovenie a kvalitu niesol ale on sám.

Jednoduché konštatovanie vyvolávalo viaceré problémy, napr.:

- a) za čo všetko niesol zodpovednosť sám zhotoviteľ diela
- b) ako riešiť zodpovednosť za iných – ak sa chyby nedopustil zhotoviteľ, ale iné, ním poverené pomocné osoby
- c) ako postupovať v prípade, ak už zhotovené dielo bolo poškodené či zničené pred jeho odovzdaním
- d) uvažovať o zodpovednosti zhotoviteľa zo zmluvy alebo z deliktu

² Z nájomnej zmluvy vyplývalo množstvo problémov-k niektorým pozri napr.: VRANA, V.: „Vybraná kazuistika rímskych právnikov pri *locatio conductio rei*.“ In: CARO AMICO – 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími, Auditorium, Praha 2017, s. 550-558

³ Bez dohody o odmene by nebolo možné hovoriť o zmluve o diele – mohla by to byť teoreticky príkazná zmluva (*mandatum*), darovanie (*donatio*),

⁴ Objednávateľ - *locator*

⁵ Dodávateľ - *conductor*

a) Vlastná zodpovednosť zhotoviteľa

Zhotoviteľ bol povinný dielo riadne spracovať a včas ho odovzdať objednávateľovi. Pri nesplnení povinnosti zásadne zodpovedal za škodu, ktorú zavinene spôsobil:

- jednoznačne zodpovedal za dolózne poškodenie veci. Zodpovednosť za úmyselné poškodenie veci nebolo možné ani zmluvne vylúčiť – takéto vylúčenie by bolo *contra bonos mores* – dohoda o vylúčení zodpovednosti by bola neúčinná
- zodpovedal aj za *culpa* – za nedbanlivostné konanie, pod ktoré bolo možné zaradiť: nepreskúšanie materiálu pri jeho prebratí na spracovanie⁶, nešikovnosť zhotoviteľa⁷, neskúsenosť, nevedomosť, nedostatok zručnosti - v podstate mal nie byť zodpovednosť za škodu, vzniknutú v dôsledku jeho nedostatočných odborných znalostí.
- niektorí zhotovitelia niesli zosilnenú zodpovednosť – zodpovedali aj za kustódiu vecí prevzatých na spracovanie.⁸ Materiál mali dôsledne opatrovať – ak tak neurobili, boli zodpovední aj za jeho náhodný zánik.
- zhotoviteľa zaťažovalo aj riziko náhodného zničenia (*casus minor*) diela pred jeho odovzdaním.⁹
- V niektorých prípadoch rímski klasici pochybovali o dôvode zodpovednosti *conductora* – či a z akej zmluvy, dokonca z deliktu mala byť jeho zodpovednosť vyvodená.¹⁰

b) Zodpovednosť zhotoviteľa za iné, pomocné osoby

Zhotoviteľ diela nemusel dielo vykonať sám, ale jeho realizáciu mohol prenechať iným osobám, napr. majster svojím tovarišom... Za výsledok práce zodpovedal ale on sám. Treba to chápať tak, že zavinenie pomocných osôb sa kvalifikovalo ako jeho vlastná zodpovednosť, vyplývajúca z výberu nevhodných pracovníkov alebo z toho, že ich prácu nedostatočne riadil a kontroloval – tzv. *culpa in eligendo et inspiciendo*.

Jeden z týchto prípadov (týkajúci sa prepravy stĺpa) popísal právnik Gaius a možno ho nájsť v justiniánskych Digestach:

„Qui columnam transportandam conduxit, si ea, dum tollitur aut portatur aut reponitur, fracta sit, ita id periculum praestat, si qua ipsius eorumque, quorum opera uteretur, culpa acciderit: culpa autem abest, si omnia facta sunt, quae diligentissimus quisque observaturus fuisset. Idem scilicet intellegemus et si dolia vel tignum transportandum aliquis conduxerit: idemque etiam ad ceteras res transferi potest“¹¹

⁶ Napr. ak remeselník nepreskúšal pohár pri jeho prevzatí na spracovanie a pohár sa v dôsledku vady materiálu rozbil (Ulp. D 9, 2, 27, 29) Pri evidentnej chybe materiálu mal spracovanie diela odmietnuť

⁷ Napr. ak zhotoviteľovi spadlo náradie na spracovaný predmet, v dôsledku čoho sa tento poškodil, resp. zničil

⁸ Napr. čistič šiat, krajčír... (D 19, 2, 13, 6)

⁹ K tomu pozri 3c.

¹⁰ K tomu pozri 3d.

¹¹ Gai. D 19, 2, 25,7

„Kto prevzal na prepravu stĺp, ak sa zlomil pri nakladaní, musí pri preprave alebo pri uložení vtedy znášať nebezpečenstvo (*periculum*), keď poškodenie nastalo v dôsledku jeho vlastnej nedbanlivosti a v dôsledku nedbanlivosti ním najatých pracovných síl. Nedbanlivosť neprichádza do úvahy v prípade, ak sa splnili všetky opatrenia, na ktoré dbá najstarostlivejší človek. To isté platí, ak niekto prevzal na prepravu sudy alebo stavebné drevo, a to isté je možné aplikovať aj na iné veci.“

V prvej časti paragrafu Gaius uviedol kedy a v akom prípade mal byť prepravca zodpovedný za poškodenie prepravovanej veci (stĺpa). Jednoznačne rozhodol, že mal byť zodpovedný, ak škodu zaviniť.

Zavinenie ale nechápal, len ak poškodenie nastalo v dôsledku vlastnej nedbanlivosti prepravcu- napr. ak na prepravu vybral nevhodný čas,¹² vybral nevhodný dopravný prostriedok,¹³ ale jeho zodpovednosť chápal aj v dôsledku nedbanlivosti ním najatého pracovného personálu-pomocných osôb.¹⁴

Prečo Gaius stanovil zodpovednosť prepravcu, aj ak sa prepravovaná vec poškodila nie jeho vlastnou činnosťou, ale v dôsledku nedbanlivosti ním najatých osôb, je logická. Zmluvu o diele (o preprave stĺpa) uzavrel s objednávateľom prepravca. On sám mal z tejto zmluvy hospodársky prospech, preto je samozrejmé, že on by mal zodpovedať za splnenie zmluvných povinností, zo zmluvy vyplývajúcich.

Prepravca na splnenie vlastných povinností využil pomocné sily vo svojom záujme a v svoj prospech, preto logicky musel nieť za tieto osoby aj zodpovednosť - lebo si vybral zlých pracovníkov, alebo nedostatočne riadil a kontroloval ich činnosť.

V druhej časti Gaius uviedol aj možnosť, kedy by prepravca nemusel byť zodpovedný za poškodenie veci. Vylúčenie jeho zodpovednosti prichádzalo do úvahy vtedy, ak prepravca urobil všetky opatrenia, na ktoré dbá najstarostlivejší človek.¹⁵

c) Zodpovednosť za poškodenie alebo zničenie diela pred jeho odovzdaním

Zhotoviteľ mal vyhotoviť objednané dielo riadne a včas.¹⁶ Mohlo sa ale stať, že dodávateľ zadanú úlohu splnil (dielo dokončil), ale z nejakých príčin dokončené dielo bolo poškodené alebo zničené pred jeho odovzdaním.¹⁷

Pred rímskymi právnikmi preto nastala významná otázka: ako v takomto prípade posúdiť zodpovednosť – kto mal znášať nebezpečenstvo poškodenia - dodávateľ alebo objednávateľ? Názory klasikov neboli celkom jednoznačné. Pre ilustráciu poukážeme na

¹² Napr. ak poslal loď na more mimo času lodnej dopravy.

¹³ Napr. ak na prepravu tovaru vybral menšiu loď, ktorá nemohla uniesť váhu prepravovaného tovaru.

¹⁴ Napr. ak si za pomocný personál vybral nevyhovujúce osoby, nemajúce nevyhnutné skúsenosti (napr. s uložením tovaru, s riadením lode...)

¹⁵ Gai. D 19, 2, 25, 7

¹⁶ Ak tak neurobil, objednávateľovi voči nemu patrila *actio locati*

¹⁷ Dielo mohlo byť zničené z vyššej moci (*vis maior*); chybnou prácou *conductora*; nekvalitným materiálom...

mienku dvoch právnikov (Labeóna a Paula), ako ju justiniánski kompilátori zaradili do Digest:

„Si rivum, quem faciendum conduxeras et feceras, antequam cum probares, labeo corrumpit, tuum periculum est. Paulus: immo si soli vitio id accidit, locatoris erit periculum, si operis vitio accidit, tuum erit detrimentum.“¹⁸

„Ak si na seba vzal stavbu studne a dokončil si ju, skôr než si ju oproboval, bola zničená zosuvom pôdy, znášaš nebezpečenstvo (*periculum*) ty. Paulus: ak sa to stalo v dôsledku nekvalitnej pôdy, bude znášať nebezpečenstvo objednávateľ (*locator*), ak v dôsledku nekvalitnej práce, budeš znášať škodu ty.“

Názory klasikov na *periculum* v tomto texte boli značne kontroverzné:

Labeo nerobil rozdiel medzi spôsobom a príčinou poškodenia, resp. zničenja veci a jednoznačne uznal za zničenie veci zodpovedným dodávateľa (*periculum est conductoris*).

Paulus sa nepriklonil k definitívnemu riešeniu Labeóna, ale rozlišoval, z akých príčin došlo k poškodeniu alebo zničeniu diela. Ak sa tak stalo v dôsledku chybného materiálu (pôdy)-zodpovedný mal byť podľa neho objednávateľ (*periculum locatoris*);¹⁹ ak sa tak stalo v dôsledku chybne vyhotoveného diela-zodpovednosť za *periculum* mal znášať dodávateľ.²⁰

d) Zodpovednosť *conductora* z kontraktu alebo z deliktu?

V niektorých prípadoch bolo presné určenie zodpovednosti konduktora značne nejednoznačné – mohol byť zodpovedný na základe viacerých žalôb, či už z kontraktu alebo z deliktu.

Pre ilustráciu načrtne v justiniánskych Digestach Juliánom popísaný zaujímavý prípad:

„Si magister in disciplina vulneraverit servum vel occiderit, an Aquilia teneatur, quasi damnum iniuria dederit? et Iulianus scribit Aquilia teneri eum, qui eluscaverat discipulum in disciplina: multo magis igitur in occiso idem erit dicendum. proponitur autem apud eum species talis: sutor, inquit, puero discenti ingenuo filio familias, parum bene facienti quod demonstraverit, forma calcei cervicem percussit, ut oculus puero perfunderetur. dicit igitur Iulianus iniuriarum quidem actionem non competere, quia non faciendae iniuriae causa percusserit, sed monendi et docendi causa: an ex locato, dubitat, quia levis dumtaxat castigatio concessa est docenti: sed lege Aquilia posse agi non dubito.“²¹

¹⁸ Lab. D 19, 2, 62

¹⁹ Lebo objednávateľ mal niesť zodpovednosť za spracovávaný materiál

²⁰ Lebo dodávateľ mal byť zodpovedný za prostriedky a spôsoby, ktorými materiál spracovával.

²¹ Ulp. D 9, 2, 5, 3

„Zodpovedá učiteľ, ktorý pri vyučovaní zranil otroka alebo ho usmrtil, podľa Aquiliovho zákona? Juliánus píše: kto žiakovi pri vyučovaní vybije oko, zodpovedá podľa Aquiliovho zákona. Tým skôr to budeme musieť povedať v prípade, ak bol usmrtený. Potom opisuje nasledovný prípad: obuvník (sutor), hovorí (Julianus): na slobode narodeného syna (pod otcovskou mocou), ktorý bol u neho na vyučení a neurobil dosť dobre to, čo mu ukázal, udrel kopytom do šije tak, že chlapcovi poškodil oko. Julianus teda povedal, že síce neprichádza do úvahy žaloba z urážky, lebo (obuvník) ho neudrel s úmyslom spôsobiť (mu) zneváženie, ale napomenúť ho a poučiť: uvažuje, či by sa mohla použiť žaloba z učňovskej zmluvy, lebo (len) ľahké pokarhanie učiteľa je dovolené. Nepochybujem, že možno žalovať podľa Aquiliovho zákona.“

Prvá časť paragrafu sa zmieňuje o zranení otroka, ďalšie vety pojednávajú o zranení slobodného človeka (syna pod otcovskou mocou), ktorého dal otec vyučiť za učňa obuvníkov.

Konkrétna kauza mohla byť: Otec uzavrel s majstrom – obuvníkom zmluvu o diele, ktorej predmetom malo byť vyučenie jeho syna (pod otcovskou mocou) za obuvníka. Učeň (syn) bol ale v práci nedbalý, preto ho nespokojný majster udrel po hlave tak, že následkom úderu klesla synovi hlava na ruku, v ktorej držal ihlu (šidlo), ktorá poranila alebo zničila jeho oko. Dôsledkom bola škoda, ktorá vznikla otcovi – objednávateľovi.

Z kauzy vyplývala praktická ale aj právna otázka – akú možnosť mal *pater familias* na svoju obranu - čím a akou žalobou si mohol vymáhať náhradu škody. Julián v Ulp. D 9, 2, 5, 3 uviedol tri teoreticky do úvahy prichádzajúce žaloby, pričom jednu odmietol, o druhej uvažoval, tretiu jednoznačne priznal:

- *actio iniuriarum* (žaloba z urážky) – Julián ju kategoricky odmietol, vzhľadom na chýbajúci *dolus*. Právnik opodstatnene vychádzal zo situácie, že majster neudrel učňa s úmyslom spôsobiť mu zneváženie, *iniuriu*, ale len aby ho napomenul a poučil.
- *actio ex locato* (žaloba z nájmu) – Julián o nej uvažoval a pochyboval - ako posúdiť konanie učiteľa²² - či ako nadmiernu krutosť alebo len ako rozumnú mieru ľahkého potrestania²³ - lebo učiteľovi bolo povolené ľahké potrestanie žiaka (a z textu nebolo preukázané ťažké potrestanie).
- *actio legis Aquiliae* (žaloba z deliktu protiprávne poškodenie cudzej veci) – Julián o nej nepochyboval a hlave rodiny ju priznal. Napriek tomu sa javila spornou otázka, či táto žaloba v čistej podobe mohla byť použitá, ak poškodeným bol slobodný človek (*filius familias*) a nie otrok, na ktorého poškodenie sa žaloba vzťahovala. Preto skôr do úvahy prichádzala *actio legis Aquiliae*, koncipovaná ako žalobná formula *utilis actio*.²⁴

²² THOMAS, J. A. C.: The Case of the Apprentice's Eye, *Studi Biondi* 2, 1965, s. 171, 175

²³ WIEACKER, F.: *Textstufen klassischer Juristen*, Göttingen, 1960, s. 59, 260

²⁴ HARAMIA, I.: *Litiscontestatio a jej vylučujúci účinok vo formulovom procese*. Dizertačná práca, Bratislava, 1995, s. 62

Locatio conductio operis – alebo iná zmluva?

Jedným z dvoch esenciálnych prvkov, potrebných pre vznik *locatio conductio operis* bola dohoda o odmene za vykonané dielo. Preto bolo sporné, či zmluva vôbec vznikla bez dohodnutia o odmene, alebo ak dohoda o zaplatení odmeny pristúpila až neskôr (po vykonaní diela).

Názor na problém vzniku zmluvy bez dohodnutia odmeny vyjadril právnik Gaius: „... nisi enim merces certa statuta sit, non videtur locatio et conductio contrahi.“²⁵ „...ak nebola stanovená pevná odplata, má sa za to, že zmluva o prenájme a nájme nevzniká.“

Podľa Gaia zmluva o nájme bez dohody o odmene nevznikla, ale teoreticky by sa skutková podstata dala zaradiť pod inú zmluvu, napr. príkaznú (*mandatum*) alebo darovaciu (*donatio*)...

Gaius vyslovil svoj názor, aj keď sporný, na problém vzniku zmluvy, ak si strany neustanovili dohodu o odmene okamžite, ale až neskôr-po vykonaní diela, s úmyslom zaplatiť toľko, koľko sa neskôr vzájomne dohodlo.²⁶ Názor možno nájsť aj v justiniánskych Inštitúciách, podľa ktorých nevznikla samotná zmluva o diele, ale skôr prichádzala do úvahy žaloba „*praescriptis verbis*“.²⁷

Takmer vo všetkých pôvodných rímskoprávných prameňoch možno nájsť podobnosť nájomnej zmluvy s inými zmluvami. Okrem už spomenutej príkaznej, pracovnej či darovacej zmluvy, najviac podobností je evidentných v súvislosti s kúpno-predajnou zmluvou (*emptio – venditio*). Príbuznosť podobných znakov siaha až tak ďaleko, že v niektorých prípadoch bolo ťažké, dokonca až nemožné určiť, či vznikla zmluva o nájme alebo kúpopredaj.

Jedným z rozhodujúcich prvkov, sporným pre určenie typu a charakteru zmluvy bolo napr. dodanie materiálu.

Pri zmluve o diele mal materiál na spracovanie diela poskytnúť sám objednávateľ (*locator*),²⁸ ale niekedy bolo potrebné rozhodnúť, ako hodnotiť ak objednávateľ neposkytol materiál, ale dodávateľ (*conductor*) pracoval s vlastným materiálom, napr. ak sa Titius dohodol so zlatníkom, že mu z vlastného zlata zhotoví prsteň...²⁹

²⁵ Gai. Inst. III, 142

²⁶ Sporným bolo, aj ak výška odplaty bola prenechaná cudziemu rozhodnutiu, napr. Titiovi (Gai. Inst. III, 143)

²⁷ Just. Inst. 3, 24, 1: Táto žaloba (Gaius ju v svojich Inštitúciách-Gai. Inst. III, 143 – výslovne neuvádzal) smerovala na vzájomné plnenie a patrila tomu, kto z nepomenovanej zmluvy splnil svoj dlh (v poklasickom a justiniánskom práve).

²⁸ Ak bolo dohodnuté, že *conductor* mohol použiť iný materiál, šlo o tzv. *locatio conductio irregularis*

²⁹ Just. Inst. 3, 24, 4; Gai. Inst. 3, 147

V takomto prípade bolo sporné, či vznikla kúpna zmluva, zmluva o diele alebo pracovná zmluva.³⁰ Názory klasikov boli kontroverzné, hlavne pokiaľ šlo o staršie alebo novšie obdobie.

Ako možno nájsť v Gaiovej učebnici, v staršom práve sa k problematike vyjadril právnik Cassius:

„Cassius ait materiae quidem emptionem venditionemque contrahi, operarum autem locationem et conductionem.“³¹

„Cassius povedal, že o samotnom materiáli sa uzavrela zmluva o kúpe a predaji, o pracovnom výkone však zmluva o prenájme a nájme.“

Cassius videl v uvedenom prípade dve zmluvy:

- pokiaľ šlo o materiál – podľa neho vznikla kúpna zmluva
- pokiaľ šlo o vykonanú prácu – vznikla zmluva o diele

Názor Cassia nebol smerodajný, lebo väčšina právnikov mala iný názor:

„Sed plerisque placuit emptionem et venditionem contrahi.“³²

„Ale väčšina (právnikov) uznala, že sa uzaviera len zmluva o kúpe a predaji.“

V tomto zmysle väčšina klasikov uznávala len jedinú dohodu (zmluvu), ktorou podľa nich bola kúpna zmluva a nie zmluva o diele.

K tomuto okrajovo možno len podotknúť, že tak ako rímski klasici, tak aj súčasní právnici romanisti, majú na tento problém nie celkom jednoznačné názory.³³

Záver

Príspevok sa zaoberal niektorými problémami, súvisiacimi so zmluvou o diele, ako boli uvedené v pôvodných rímskoprávných prameňoch. Hlavnú pozornosť sústredil na zodpovednosť *conductora* za zhotovené dielo, okrajovo načrtnol podobnosť s inými zmluvami, predovšetkým s kúpno-predajnou zmluvou.

Pri zodpovednosti zhotoviteľa zameral pozornosť na jeho vlastnú zodpovednosť za dolôzne či kulpózne poškodenie veci; za riziko náhodného zničenia diela pred jeho odovzdaním; zvažoval, či zodpovednosť za poškodenie veci jednoznačne vyplývala zo zmluvy, prípadne či by do úvahy mohla prichádzať aj zodpovednosť za delikt (napr. za protiprávne poškodenie cudzej veci – *damnum iniuria datum*).

Zároveň zdôraznil, že zhotoviteľ diela neniesol zodpovednosť len za vlastné konanie, ale aj za činnosť iných, ním poverených pomocných osôb, a to z dôvodu, že on sám

³⁰ Just. Inst. 3, 24, 4

³¹ Gai. Inst. 3, 147; Just. Inst. 3, 24, 4

³² Gai. Inst. 3, 147

³³ K tomu pozri napr. VRANA, V.: „Emptio tollit locatum?“ In: Košické dni súkromného práva I.-recenzovaný zborník vedeckých prác, Košice, UPJŠ v Košiciach, 2016, s. 340-346

uzavrel s objednávateľom zmluvu, on sám mal zo zmluvy hospodársky prospech, preto logicky mal zodpovedať za splnenie povinností, zo zmluvy vyplývajúcich.

V závere okrajovo uviedol niektoré problémy podobnosti zmluvy *locatio conductio operis* s inými zmluvami, predovšetkým s kúpnuou zmluvou (*emptio – venditio*).

Literatúra

Corpus iuris civilis. Digesta. Tomus I. Preklad: BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J., Eurokodex, Bratislava 2008

Digesta Iustiniani, recognovit T. Mommsen, Berlin (1922)

Gai Institutiones. Preklad: KINCL, J.: Gaius – učebnice práva ve štyřech knihách, Praha UK, 1981

Iustiniani Institutiones. Preklad: BLAHO, P.: *Corpus iuris civilis*. Justiniánske inštitúcie, Iura Edition, Trnava, 2000

BARTOŠEK. M.: Encyklopedie římského práva, Panorama Praha, 1981

BLAHO, P.; HARAMIA, I.; ŽIDLICKÁ, M.: Základy římského práva, MANZ Bratislava, 1997

BLAHO, P.; HAUSMANINGER, H.: Praktické štúdie z římského práva, Wien-Bratislava MANZ, 1993

HARAMIA, I.: Litiscontestatio a jej vylučujúci účinok vo formulovom procese. Dizertačná práca, Bratislava, 1995

THOMAS, J. A. C.: The Case of the Apprentice's Eye, Studi Biondi 2, 1965

VRANA. V.: „Vybraná kazuistika římských právníkův při *locatio conductio rei*.“ In: CARO MICO – 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími, Auditorium, Praha 2017

VRANA, V.: „Emptio tollit locatum?“ In: Košické dni súkromného práva I. – recenzovaný zborník vedeckých prác, Košice, UPJŠ v Košiciach, 2016

WIEACKER, F.: Textstufen klassischer Juristen, Göttingen, 1960

PRÁVNA SPÔSOBILOSŤ (NIELEN) V PRACOVNOM PRÁVE

JUDR. MARCEL DOLOBÁČ, PHD.

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA PRACOVNÉHO PRÁVA A PRÁVA SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA

MARCEL.DOLOBAC@UPJS.SK

Abstrakt

Príspevok je zameraný na aplikačné problémy spojené s vymedzením právnej spôsobilosti vybraných subjektov pracovného práva. Autor postupne poukazuje na sporný výklad školského zákona, problematiku detskej práce, vrátane výkonu športovej činnosti či v širšom aspekte na problematiku právnej spôsobilosti zástupcov zamestnancov. V závere príspevku poukazuje na aplikačný problém pri vymedzení procesnej spôsobilosti organizačnej zložky ako zamestnávateľa.

Abstract

The paper focuses on the issues linked to the definition of the legal capacity in labor law and its entities. The author points to the selected problems as the performance of work by children and adolescent employees, including sports law issues, as well as the issue of the legal capacity of the employees' representatives. In conclusion, the author points to the selected problems linked to the procedural capability of the organizational unit of the employer.

Zložky právnej spôsobilosti¹

Hneď úvodom je vhodné pripojiť niekoľko poznámok vo vzťahu k terminologickému ujasneniu právnej spôsobilosti v pracovnom práve. Teória občianskeho práva² pojem právna subjektivita stavia na roveň so spôsobilosťou na práva a povinnosti. Spôsobilosť na právne úkony v jej terminologickej hierarchii znamená spôsobilosť konať s právnym účinkom a v jej vnútri sa rozlišuje spôsobilosť na právne úkony a spôsobilosť na protiprávne úkony (tzv. deliktuálna spôsobilosť).

Stotožnenie právnej subjektivity so spôsobilosťou mať práva a povinnosti v zákonom danom rozsahu (a súčasne strpieť tento rozsah daný právom) nájdeme aj u ďalších teoretikov³. Autori tak pojem právna subjektivita obmedzujú na spôsobilosť byť potenciálnym účastníkom, to znamená spôsobilosť mať práva a povinnosti a spôsobilosť

¹ Tento príspevok bol spracovaný v rámci projektu VEGA 1/0526/17 Lingvistické a sankčné mechanizmy pri tvorbe a pôsobení noriem pracovného práva.

² K tomu: VOJČÍK, P.: *Občianske právo hmotné I.* Košice: UPJŠ v Košiciach, 2008, s.94-99.

³ VEČEŘA, M. a kol. *Teória práva. 5. rozšírené a doplnené vydanie.* Bratislava: Eurókokodex, 2013 s. 235-236. (autor kapitoly K. BERAN).

na právne úkony je terminologicky vnímaná samostatne.⁴ Avšak ani tu nevládne jednoznačnosť. Podľa ďalších názorov,⁵ právna subjektivita ako platným právom priznaná a garantovaná možnosť subjektu byť nositeľom práv a povinností má svoju pasívnu stránku (spôsobilosť mať práva a povinnosti) a aktívnu stránku ako „*druhý stupeň právnej subjektivity*“ (spôsobilosť na právne a protiprávne konanie).

Terminologická nejednoznačnosť nie je však zásadná, nejde o rozdielne chápanie obsahu, skôr utriedenie a určitú klasifikáciu jej zložiek. Napriek prevahe názorov, ktoré právnu subjektivitu stotožňujú len so spôsobilosťou mať práva a povinnosti, pričom spôsobilosť na právne a protiprávne úkony stojí takpovediac povedľa ako druhý stupeň, ktorý sa odvíja od právnej subjektivity, pri ďalšom výklade sa opierame o ustálenú terminológiu pracovnoprávnej literatúry⁶ a právnu subjektivitu vnímame širšie, ktorá obsahuje všetky zložky – i) spôsobilosť mať práva a povinnosti; ii) spôsobilosť na pracovnoprávne úkony; iii) deliktuálnu spôsobilosť a procesnú spôsobilosť.

Právna subjektivita zamestnanca

Pre pracovné právo je príznačné, že fyzická osoba nadobúda pracovnoprávnu subjektivitu v rozličnom momente v závislosti od toho, či ide o subjektivitu, ktorá sa viaže k právnemu postaveniu zamestnanca alebo právnemu postaveniu zamestnávateľa.

Pracovnoprávnu spôsobilosť mať práva a povinnosti (pasívnu zložku právnej subjektivity) a spôsobilosť na právne úkony (aktívnu zložku právnej subjektivity) pre právne postavenie zamestnanca nadobúda fyzická osoba súčasne dovŕšením 15 rokov (§ 11 ods. 2 Zákonníka práce). Obmedzenie spôsobilosti⁷ platí pre uzatvorenie dohody o hmotnej zodpovednosti, ktorú fyzická osoba ako zamestnanec môže uzatvoriť najskôr v deň, keď dovŕši 18 rokov veku (§ 11 ods. 3 Zákonníka práce). Nadobudnutie plnoletosti uzavretím manželstva pred 18. rokom veku (podľa § 8 ods. 2 Občianskeho zákonníka) na tejto skutočnosti nič nemení, spôsobilosť na uzatvorenie dohody o hmotnej zodpovednosti je exaktne viazaná na dosiahnutie vekovej hranice 18 rokov.

Čo sa týka spôsobilosti uzatvoriť pracovnú zmluvu, napriek zneniu ustanovenia § 11 ods. 2 Zákonníka práce, podľa ktorého v pracovnej zmluve nesmie byť dohodnutý deň nástupu do práce deň, ktorý by predchádzal dňu, keď fyzická osoba skončí povinnú školskú dochádzku, ukončenie povinnej školskej dochádzky z pohľadu teórie ale nemožno

⁴ PROCHÁZKA, R.. - KÁČER, M.: *Teória práva. 1. vydanie*. Bratislava: C. H. Beck, 2013, s. 268.

⁵ OTTOVÁ, E. *Teória práva. 3. vydanie*. Šamorín: Heuréka, 2010, s. 288.

⁶ Pozri napríklad BARANCOVÁ, H. – SCHRONK, R. *Pracovné právo*. Bratislava: Sprint dva, 2006. str. 138.

⁷ Obmedzenie spôsobilosti pre uzatvorenie dohody o hmotnej zodpovednosti môžeme vnímať dvojako. Vo všeobecnosti je prijímaná ako výnimka z plnej spôsobilosti. Avšak domnievame sa, že nemožno namietat keď vyslovíme, že fyzická osoba ako zamestnanec získava dovŕšením 15 rokov veku obmedzenú pracovnoprávnu spôsobilosť a plná spôsobilosť nastáva až dovŕšením 18. roku veku. Takáto polemika je rýdzo ex cathedra, na podstate veci nič nemení.

považovať za podmienku právnej spôsobilosti a ani za jej právne obmedzenie.⁸ Fyzická osoba je plne spôsobilá uzatvoriť platne pracovnú zmluvu alebo aj niektorú z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru už v deň dovŕšenia 15. roku veku aj v prípade neukončenej povinnej školskej dochádzky, s tým, že deň nástupu do práce sa dohodne na deň ukončenia povinnej školskej dochádzky alebo na neskorší dátum po ukončení povinnej školskej dochádzky.

V súvislosti s ukončením povinnej školskej dochádzky a právne dovolenej možnosti už vykonávať prácu však predsa v teórii ako aj praxi rezonuje jeden zásadný výkladový problém.

Dohoda o brigádnickej práci študenta

Podľa § 19 ods. 2 školského zákona⁹ je povinná školská dochádzka desaťročná a *trvá najviac do konca školského roka*, v ktorom žiak dovŕši 16. rok veku, ak tento zákon neustanovuje inak.¹⁰ Školský rok sa začína 1. septembra a *končí sa 31. augusta nasledujúceho kalendárneho roka*, pričom školský rok sa člení na obdobie školského vyučovania, po ktorého skončení nasleduje obdobie školských prázdnin; školské prázdniny môžu byť aj v období školského vyučovania. Obdobie školského vyučovania sa končí 30. júna príslušného kalendárneho roka; po ňom nasledujúce obdobie školských prázdnin sa končí 31. augusta príslušného kalendárneho roka (§ 150 ods. 1 až 3 školského zákona). Problémovou kategóriou sú teda žiaci (spravidla medzi 1. a 2. ročníkom strednej školy), ktorí dovŕšili 15 rokov, prípadne aj 16 rokov a majú plnú pracovnoprávnú spôsobilosť na právne úkony, formálno-právne však ešte neukončili povinnú školskú dochádzku, ktorá končí až 31. augustom. Upínanie sa na formálny výklad, konkrétne na definovanie dĺžky školského roka podľa školského zákona do 31. augusta, v praxi znamená, že títo žiaci sú počas letných prázdnin vylúčení z možnosti vykonávať prácu, bez ohľadu na to, či právnym základom by bola pracovná zmluva alebo niektorá z dohôd o vykonaní práce mimo pracovného pomeru.

Formálny výklad však nezodpovedá účelu a zmyslu právnej normy. Nosným účelom obmedzenia výkonu práce aj po nadobudnutí spôsobilosti na právne úkony je prioritá školskej dochádzky, teda dôraz na výchovu a vzdelávanie pred začlením sa do pracovného

⁸ Ustanovenie § 11 ods. 2 za bodkočiarkou Zákonníka práce nemožno považovať ani za obmedzenie spôsobilosti na práva a povinnosti, či obmedzenie spôsobilosti na právne úkony na strane zamestnanca. Podľa pracovnoprávnej teórie je toto ustanovenie obmedzením zmluvnej voľnosti zamestnávateľa. K tomu: GREGOROVÁ, Z. - HRUŠÁKOVÁ, M. - STAVINHOVÁ, J.: *K niektorým otázkám právnej subjektivity a spôsobilosti k právnym úkonom u nezletilých*. In: Právní rozhledy, 1997, č. 2, s. 55. BARANCOVÁ, H. *Zákonník práce. Komentár.1. vydanie*. Praha: C. H. Beck. 2010. s. 102.

⁹ Zákon č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

¹⁰ Podporne aj podľa § 22 školského zákona žiak skončil plnenie povinnej školskej dochádzky, ak od začiatku plnenia povinnej školskej dochádzky absolvoval desať rokov vzdelávania v školách podľa školského zákona alebo dňom 31. augusta príslušného školského roka, v ktorom žiak dovŕšil 16. rok veku.

života. Takíto žiaci však už povinnú školskú dochádzku ukončili a výkon práce počas letných prázdnin v zásade nemôže ohroziť ich ďalšie vzdelávanie, zvlášť keď vezmeme do úvahy príležitostnú prácu na základe niektorej z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Nevidíme preto dôvod, aby napriek exaktnému určeniu školského roka školským zákonom do 31. augusta nemohla osoba s plnou spôsobilosťou na právne úkony začať vykonávať prácu už od 1. júla v čase školských prázdnin. K takémuto záveru nemusí viesť zmena právnej úpravy, postačuje rozumný teologický výklad v súlade so zámerom a cieľom sledovaným právnou normou.

Detská práca

Ďalší aplikačný problém sa viaže na detskú prácu. Výkon ľahkých prác povoľuje na žiadosť zamestnávateľa príslušný inšpektorát práce po dohode s príslušným orgánom štátnej správy na úseku verejného zdravotníctva (§ 11 ods. 4 a 5 Zákonníka práce). Zákonník práce ďalej stanovuje, že v povolení sa určí počet hodín a podmienky, za ktorých sa ľahké práce môžu vykonávať. V praxi sa však postup získavania povolenia mnohokrát obchádza. Prvotný dôvod je časová zdĺhavosť vydania tohto povolenia, ktoré sa vydáva v spojitosti s konkrétnou fyzickou osobou (teda nie abstraktne na jedno „miesto“ výkonu detskej práce). Zamestnávateľa tento dôvod samozrejme neospravedlňuje, ale vzbudzuje podnet pre štátny aparát, aby dokázal byť efektívny pri výkone verejnej správy.

Z pohľadu zmluvného pracovného práva vyvstáva však odlišný problémový aspekt, ktorý zamestnávateľa taktiež nepriamo odrádza od zákonom požadovaného postupu. Zákonník práce neposkytuje zmluvný inštitút, ktorý by dokázal pokryť detskú prácu, čo vnímame ako výrazný nedostatok. Zákonný zástupca nemôže v mene maloletého uzavrieť ani pracovnú zmluvu a ani dohodu o vykonaní práce mimo pracovného pomeru, pretože fyzická osoba mladšia ako 15 rokov môže vykonávať pre zamestnávateľa ľahké práce, ale nedisponuje pracovnoprávnou subjektivitou pre založenie pracovného pomeru alebo iného pracovnoprávneho vzťahu. Výkon detskej práce spočívajúci v účinkovaní alebo spoluúčinkovaní na kultúrnych predstaveniach a umeleckých predstaveniach a aj v reklamnej činnosti môže byť za určitých okolností krytý zmluvným režimom Autorského zákona.¹¹ Výkon detskej práce na športových podujatiach by na prvé uváženie mohol smerovať pod vecnú pôsobnosť zákona o športe, zvlášť keď dôvodová správa k zákonu uvádza, že „*pred dovŕšením 15 rokov veku športovca bude uzatvárať zmluvu so športovou organizáciou za športovca jeho zákonný zástupca*“. Nie sme presvedčení o správnosti takéhoto postupu, predpokladom konať *za niekoho*, zvlášť pri uzatváraní zmluvy, je skutočnosť, aby *osoba, za ktorú sa koná* disponovala aspoň spôsobilosťou mať práva a povinnosti. Zákon o športe

¹¹ Fyzická osoba je spôsobilá tvorivej duševnej činnosti bez ohľadu na vek, resp. spôsobilosť na právne úkony, aj keď na ďalšie právne úkony týkajúce sa diela (napr. uzavretie licenčnej zmluvy) sa už spôsobilosť na právne úkony vyžaduje.

však identicky ako Zákonník práce takúto spôsobilosť osobe mladšej ako 15 rokov nepri-
znáva. Podľa § 31 zákona o športe *spôsobilosť športovca mať v zmluvných vzťahoch podľa
tohto zákona práva a povinnosti* a spôsobilosť vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať
tieto práva a brať na seba tieto povinnosti ... vzniká dňom, keď športovec dovŕši 15 rokov
veku. Stojíme tak pred rovnakým problémom ako pri pôsobnosti Zákonníka práce.

V praxi zákonní zástupcovia a zamestnávateľa pri výkone detskej práce uzatvárajú
najčastejšie nepomenované zmluvy na základe § 51 Občianskeho zákonníka. Vzniká tak
paradoxná situácia, keď na jednej strane detská práca má byť pod kontrolou inšpektorátu
práce a na strane druhej zmluvným stranám nezostáva iná možnosť len usporiadať vzá-
jomné vzťahy pri výkone detskej práce zmluvou mimo režimu pracovného práva. Súhlasí-
me preto s názorom H. Barancovej; výkon detskej práce patrí do pôsobnosti pracovného
práva a právna ochrana dieťaťa si zasluhuje dôslednejšiu pozornosť možno aj v podobe
vytvorenia nového zmluvného typu o výkone detskej práce.¹²

Právna subjektivita zamestnávateľa

Spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti v pracovnoprávných vzťahoch
ako zamestnávateľ vzniká narodením. Túto spôsobilosť má aj počaté dieťa, ak sa narodí
živé. Spôsobilosť fyzickej osoby vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na
seba povinnosti v pracovnoprávných vzťahoch ako zamestnávateľ vzniká plnoletosťou;
dovtedy za ňu koná zákonný zástupca (§ 8 ZP). Právna koncepcia spôsobilosti na právne
úkony je tak v Zákonníku práce upravená zhodne (duplicitne) s Občianskym zákonníkom.
Úpravu nadobúdania spôsobilosti však (logicky) nachádzame len v Občianskom zákonníku,
konkrétne v ustanovení § 8 ods. 2 OZ, podľa ktorého plnoletosť sa nadobúda dovŕšením
osemnásteho roku. Pred dosiahnutím tohto veku sa plnoletosť nadobúda len uzavretím
manželstva. Takto nadobudnutá plnoletosť sa nestráca ani zánikom manželstva, ani vyhlá-
šením manželstva za neplatné.

Spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti zamestnávateľa a spôsobilosť
uskutočňovať právne úkony ako zamestnávateľ je upravená v Zákonníku práce samostat-
ne a nie je viazaná na získanie oprávnenia na výkon podnikateľskej činnosti podľa osobit-
ného predpisu. Dokonca i strata oprávnenia vykonávať podnikateľskú činnosť neznamená
ex lege stratu spôsobilosti byť zamestnávateľom či zánik pracovnoprávneho vzťahu.¹³

Právnickej osobe vzniká aktívna a pasívna zložka právnej subjektivity pre právne
postavenie zamestnávateľa súčasne, pričom ich spôsobilosť je upravená Občianskym zá-
konníkom. Právnické osoby, ktoré sa zapisujú do obchodného alebo do iného zákonom

¹² Pozri: *Analýza pracovnoprávnej legislatívy Slovenskej republiky z pohľadu flexiistoty*. Priebežná správa
č. 1. Trnavská univerzita v Trnave. Právnická fakulta. II. Etapa. Riešitelia: BARANCOVÁ, H. a kol.. Dostupné
na: <http://www.cvmpsvr.sk/TUflexii2.pdf>.

¹³ Porovnaj rozhodnutie NS SR sp. zn. 5 Cdo 28/2007 z 4. augusta 2009.

určeného registra,¹⁴ môžu nadobúdať práva a povinnosti odo dňa účinnosti zápisu do tohto registra, pokiaľ osobitný zákon neustanovuje inak (§19a ods. 2 OZ). Zamestnávateľom je aj štát, jednotky územnej samosprávy a právnické osoby zriadené zákonom,¹⁵ ktoré sa do osobitného registra nezapisujú. Zamestnávateľom je aj organizačná jednotka zamestnávateľa, ak to ustanovujú osobitné predpisy alebo stanovy podľa osobitného predpisu. Ak je účastníkom pracovnoprávneho vzťahu zamestnávateľ, nemôže ním byť súčasne jeho organizačná jednotka a naopak (§ 7 ods. 2 ZP).

Spôsobilosť zástupcov zamestnancov

Pre pracovnoprávne vzťahy je neodmysliteľné, že záujmy zamestnancov sú presadzované nielen individuálne, ale výrazným podielom aj prostredníctvom zástupcov zamestnancov. Zástupcovia zamestnancov sú príslušný odborový orgán, zamestnanecká rada alebo zamestnanecký dôverník. Pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci je zástupcom zamestnancov aj zástupca zamestnancov pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci podľa osobitného predpisu. V družstve, kde je súčasťou členstva aj pracovnoprávny vzťah člena k družstvu, je na účely tohto zákona zástupcom zamestnancov osobitný orgán družstva volený členskou schôdzou (§ 11a ods. 1 a 2 ZP).

Rozsah pôsobnosti jednotlivých zástupcov zamestnancov je daný exaktne Zákonníkom práce, ktorý presne upravuje aj formy ingerencie pri pluralite zástupcov. Čo však Zákoník práce neupravuje je otázka ich spôsobilosti. Vo vzťahu k odborovej organizácii je vznik plnej právnej subjektivity nesporný, nadobúda ju nasledujúcim dňom po tom, keď Ministerstvu vnútra Slovenskej republiky bol doručený návrh na jej evidenciu. Otázna je ale právna subjektivita zamestnaneckého dôverníka a zamestnaneckej rady. Môžeme postupovať dvoma smermi.

Jednou z alternatív je pripustiť záver, že títo zástupcovia zamestnancov nedisponujú právnou subjektivitou vôbec, teda ani spôsobilosťou mať práva a povinnosti a ani spôsobilosťou na právne úkony. K takémuto záveru napovedá to, že zamestnanecký dôverník či zamestnanecká rada nemôžu dojednávať a uzatvárať kolektívne zmluvy, nemôžu vytvárať nadnárodné (nadpodnikové) zväzy, nemôžu nadobúdať majetok, teda v širšom poní-

¹⁴ Napríklad nadácie ako účelové združenia majetku podľa zákona č. 34/2002 Z. z. o nadáciách a o zmene Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov alebo aj občianske združenia sa podľa zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov v znení neskorších predpisov sa registrujú v osobitných registroch Ministerstva vnútra Slovenskej republiky a registráciou vzniká ich právna subjektivita (aktívna aj pasívna zložka). Pozri bližšie VOJČÍK, P.: *Občianske právo hmotné I.* Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2002, s. 111 a nasl. Pre úplnosť, spôsobilosť odborovej organizácie nie je viazaná na registráciu, vzťahuje sa na nich evidenčný princíp a plnú právnú spôsobilosť nadobúdajú dňom nasledujúcim potom, keď Ministerstva vnútra Slovenskej republiky bol doručený návrh na jej evidenciu (§ 9a zákona o združovaní občanov).

¹⁵ Ide o právnické osoby zriadené zákonom ako verejnoprávne inštitúcie (napr. Rozhlas a televízia Slovenska), právnické osoby, ktoré nemajú povahu verejnoprávnej inštitúcie (napr. Slovenská akadémia vied) a právnické osoby zriadené zo zákona, ktorých právne postavenie je zabezpečené záväzkom štátu.

maní nemôžu vlastným konaním brať na seba práva a povinnosti. Ich formy ingerencie, predovšetkým súhlas (napr. § 84 ZP pracovný poriadok alebo § 240 ods. 9 skončenie pracovného pomeru) nemožno potom považovať za právny úkon, ale len hmotnoprávnu podmienku právneho úkonu.

Na druhej strane, ak vychádzame z premisy, že pracovnoprávna spôsobilosť mať práva a povinnosti (pre účely nášho výkladu považovanú aj za pasívnu zložku právnej subjektivity) je priznaná subjektom, ktorým normy pracovného práva vymedzujú práva a povinnosti. potom zamestnaneckému dôverníkovi a zamestnaneckej rade musíme istú formu aspoň pasívnej zložky subjektivity pričítať. Domnievame sa, že mohli by sme hovoriť o úzkej právnej subjektivite (*sui generis*) pre pracovnoprávne vzťahy.

Polemika o subjektivite označených zástupcov zamestnancov sa môže javiť ako pseudoprobém *ex cathedra*. Nie je to celkom tak. Zákonodarca s účinnosťou od 1. septembra 2011 umožnil zamestnaneckému dôverníkovi alebo zamestnaneckej rade uzatvoriť so zamestnávateľom dohodu, ktorá by upravovala pracovné podmienky vrátane mzdových podmienok a podmienky zamestnávania v rozsahu ako je ich možné dohodnúť v kolektívnej zmluve. Označená úprava bola prijatá bez akejkoľvek zmeny či doplnenia pracovnoprávnej spôsobilosti týchto zástupcov zamestnancov. Keď opomenieme možnosť, že zákonodarca si túto súvislosť neuvedomil, tak predpokladajme, že s určitou právnou spôsobilosťou zamestnaneckého dôverníka či zamestnaneckej rady počítal alebo túto spôsobilosť takto nepriamo priznal. V opačnom prípade by sme došli k absurdnej situácii, že zákon priznáva možnosť uzatvárať dohody, ktoré sú z teoreticko-právneho hľadiska za každým neplatné pre nedostatok spôsobilosti ich účastníkov. Napokon, označená možnosť dohody bola po ďalšej z rady novelizácii Zákonníka práce vypustená, a to s účinnosťou ku dňu 1. januára 2013.

Procesná spôsobilosť

Podľa § 61 Civilného sporového poriadku *procesnú subjektivitu má ten, kto má spôsobilosť na práva a povinnosti*; inak len ten, komu ju zákon priznáva. Podľa § 67 Civilného sporového poriadku každý *môže pred súdom samostatne konať v rozsahu, v akom má spôsobilosť na právne úkony*. Procesná spôsobilosť tak kopíruje spôsobilosť mať práva a povinnosti a spôsobilosť na právne úkony, ktorú priznáva iný právny predpis, pre spory z individuálnych pracovnoprávnych vzťahov je takým predpisom Zákonník práce. Táto skutočnosť je dôležitá najmä vo vzťahu k mladistvým zamestnancom, ktorý síce nie sú plnoletý, ale z pohľadu pracovného práva majú plnú právnú subjektivitu. To znamená, že môžu byť účastníkmi súdneho konania a aj samostatne konať pred súdom. Vyslovujeme s tým súhlas. I keď sa môže javiť, že z dôvodu zvýšenej ochrany potrebuje mladistvý zamestnanec „ochrannú ruku“ v podobe (zákonného) zástupcu, povinná intervencia v civilnom konaní by narúšala jeho samostatné postavenie a spôsobilosť v pracovnoprávnych vzťahoch.

Navyše nový Civilný sporový poriadok stavia zamestnanca v konaní pred všeobecným súdom do podstatne výhodnejšieho procesného postavenia. Odhliadneme od kauzálnej príslušnosti súdu a osobitnej miestnej príslušnosti, keď popri všeobecnom súde žalovaného je na konanie miestne príslušný aj súd, v ktorého obvode ma žalovaný miesto výkonu práce podľa pracovnej zmluvy, ktoré sami o sebe majú za cieľ kvalitatívne pozdvihnúť proces, resp. priblížiť ho stranám k miestu skutočného výkonu práce. Procesne výhodné postavenie predstavuje najmä oslobodenie zamestnanca od zákonnej a sudcovskej zásady koncentrácie konania a možnosti vykonávania dôkazov priamo súdom. Súd môže vykonať aj tie dôkazy, ktoré zamestnanec nenavrhol, ak je to nevyhnutné pre rozhodnutie vo veci. Súd aj bez návrhu obstará alebo zabezpečí taký dôkaz; na tento účel je zamestnávateľ povinný poskytnúť súčinnosť, ak to možno od neho spravodlivo požadovať (§ 319 CSP). Zamestnanec môže predložiť alebo označiť všetky skutočnosti a dôkazy na preukázanie svojich tvrdení *najneskôr do vyhlásenia rozhodnutia vo veci samej*. Ustanovenia o sudcovskej koncentrácii konania a zákonnej koncentrácii konania sa nepoužijú (§ 320 CSP). Aj tieto zákonné ustanovenia nás presvedčajú, že v prípade individuálnych pracovnoprávných sporov nie je účasť zákonného zástupcu mladistvého potrebná.

V súvislosti s procesnou spôsobilosťou je žiaduce upriamiť pozornosť najmä na organizačnú zložku. Z pohľadu obchodného práva organizačná zložka nedisponuje vlastnou spôsobilosťou, z pohľadu pracovného práva však môže byť priamym zamestnávateľom a vykonávať všetky práva s tým spojené. Súdna prax však smeruje k výkladu, že organizačnej zložke neprpisuje samostatnú procesnú spôsobilosť, a to ani v pracovnoprávných sporoch, kde je priamym zamestnávateľom. Žalobca má len možnosť osobitnej miestnej príslušnosti, keď popri všeobecnom súde je na konanie príslušný aj súd, v obvode ktorého je umiestnená organizačná zložka právnickej osoby, ktorá je žalovaným, ak sa spor týka tejto zložky (§19 písm. c) CSP).

Záver

Problematika právnej spôsobilosti (v pracovnom práve) sa môže na prvý pohľad javiť triviálna, ktorá by mala byť zachytená skôr v učebnici pre poslucháčov práva, než vo vedeckom článku. Tento príspevok azda naznačil opačné. Právna spôsobilosť v pracovnom práve je osobitne upravená bez zmien od prijatia Zákonníka práce v roku 1965. Nové aplikačné výzvy žiadajú osobité riešenia. Nie každé však musí automaticky znamenať zásah do právneho textu.

Vo všeobecnosti platí, že skôr než zákonodarca pristúpi k zmene právnej úpravy, je nutné skúmať či aplikačný problém nie je možné odstrániť logickým teleologickým výkladom v súlade s inými výkladovými postupmi. To je rozhodne možné pri výklade školského zákona v korelácii s možnosťou vykonávať právu na základe dohody o brigádnickej práci študenta či v prípade vymedzenia spôsobilosti zástupcov zamestnancov.

Napokon je na súdnej praxi, aby sa vysporiadala s procesnými otázkami, konkrétne s procesnou spôsobilosťou organizačnej zložky či procesnou spôsobilosťou mladistvého zamestnanca.

Naostatok sú však také aplikačné problémy, ktoré sa inak ako zmenou, respektíve doplnením právnej úpravy zdolať nedajú. Takýmto prípadom je aj výkon detskej práce. Právna veda dlhodobo poukazuje na nedostatok kvalitnej právnej úpravy a v tomto konkrétnom prípade by sa zákonodarca mal prebudiť.

Literatúra

BARANCOVÁ, H. - SCHRONK, R. *Pracovné právo*. 2. vydanie. Bratislava: Sprint dva, 2013, 598 s., ISBN 978-80-8939-397-8.

BARANCOVÁ, H. *Zákonník práce. Komentár*. 4. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2015, 1240 s., ISBN 978-80-8960-331-2

GREGOROVÁ, Z. - HRUŠÁKOVÁ, M. - STAVINHOVÁ, J.: *K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých*. In: *Právní rozhledy*, roč. 5, č. 2, 1997, s. 53-60, ISSN: 1210-6410

OTTOVÁ E.: *Teória práva*. 3. vydanie. Šamorín: Heuréka, 2010, 323 s., ISBN 978-80-89122-59-2

PROCHÁZKA, R. - KÁČER, M.: *Teória práva*, 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2013, 312 s., ISBN 978-80-89603-14-5

VEČEŘA, M. a kol. *Teória práva*. 5. rozšírené a doplnené vydanie. Bratislava: EurókodeX, 2013, 359 s., ISBN 978-80-8155-001-0

VOJČÍK, P.: *Občianske právo hmotné I*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2002, 302 s., ISBN 80-7097-485-0

STRATA ŠANCÍ (NÁDEJE)

JUDR. MARIÁN ĎURANA, PHD.

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

MARIAN.DURANA@UMB.SK

Abstrakt

Článok sa zaoberá otázkou príčinnej súvislosti ako predpokladu za škodu a jej skúmaním v právnom slova zmysle a otázkou nemožnosti jej preukázania v súdnom konaní. V rámci uvedenej nemožnosti sa následne začala rozvíjať teória straty nádeje

Abstract

The article deals with the causal link between the assumption of damage and its examination in legal terms and the question of the impossibility of proving it in court proceedings. As a result of this impossibility, the theory of loss of chance began to develop.

Úvod

Predpokladom existencie zodpovednostného vzťahu je okrem iného i existencia vzťahu kauzality medzi právnym následkom (škodou) a skutočnosťou, z ktorej zodpovednosť pramení - protiprávnym úkonom resp. nastoleným protiprávnym stavom. Inak povedané, povinnosť nahradiť škodu sa ukladá osobe, ktorej správanie viedlo k vzniku škody, resp. osobe, ktorej prameň vzniku zodpovednosti (zodpovednostného vzťahu) je možné pričítať. Medzi správaním sa škodcu a vznikom škody musí existovať vzťah príčiny a následku, teda príčinnej súvislosti. Vzťah príčinnej súvislosti - kauzality je teda tradičnou podmienkou sine qua non, bez ktorej zodpovednosť konkrétneho škodcu nevzniká. David Hume definoval kauzalitu nasledovne: „Príčinu môžeme definovať keď po jednej veci nasleduje druhá podobná tej prvej a túto druhú nasledujú ďalšie podobné tej druhej, inými slovami príčina znamená, že bez existencie veci prvej, ďalšie na ňu nadväzujúce vôbec nevzniknú.“¹ R Descartes presadzoval, že iba analýza kauzy, príčiny vedie k predvídaní účinkov, teda dôvod účinku treba hľadať v príčine.“

Pri skúmaní kauzality sa existencia príčinnej súvislosti odvodzuje v prípade priamej existencie väzby javov (objektívnych súvislostí), v rámci ktorého jeden jav (príčina) vyvoláva druhý jav (následok). O vzťah príčinnej súvislosti ide, ak je medzi skutočnosťou, z ktorej vyviera zodpovednosť a škodou (ujmou) vzťah príčiny a následku. A contrario, v prípade absencie vzťahu príčiny a následku a nemožnosti pripočítania ujmy pôsobeniu konkrét-

¹ HUME, D., An Enquiry concerning Human Understanding, vol. 37 part 3, P.F. Collier & Son 1909 – 14, New York, kap. 7

nemu škodcovi, t.j. ak príčinou vzniku škody je iná skutočnosť, zodpovednosť za škodu nenastáva. Medzi konaním a následkom musí byť preukázaná príčinná súvislosť (kauzálny nexus). To znamená, že určitý subjekt môže byť zodpovedným za delikt iba v prípade, že jeho konanie určitý následok priamo vyvolalo.² DCFR príčinnú súvislosť ako právnu kategóriu vymedzuje v čl. 4:101, v zmysle ktorého právne významná škoda bola spôsobená určitou osobou, ak sa škoda považuje za dôsledok správania sa tejto osoby alebo zdroja nebezpečenstva, za ktoré je táto osoba zodpovedná. PETL zas vymedzuje vzťah kauzality ako vzájomný pomer medzi konaním alebo opomenutím ako príčiny a následku (škody), ak by bez tohto konania škoda nevznikla.

Vzťah príčinnej súvislosti sa určuje podľa zákonov a daností fyzikálneho sveta a zisťuje sa, či práve vo vzťahu medzi konkrétnou ujmou poškodeného (pokiaľ vznikla) a konkrétnym konaním škodcu (ak je protiprávne) je vzťah vzájomného vzťahu príčiny a následku, teda či jeden jav vyvolal daný následok. Veľmi podrobne rozobral kauzalitu Weinberger v knihe *Norma a inštituce*. Kauzálny vzťah podľa Weinbergera existuje v nasledujúcej situácii: „Jav A je príčinou javu B vtedy, keď A spôsobí (vyvolá) jav B. Potom je B účinkom A. Príčina a účinok sú teda korelatívne pojmy definované prostredníctvom kauzálneho vzťahu. Ten je určený tým, že príčina predchádza následku.“³

Kauzalitu je možné ponímať v prírodovedeckom zmysle a právnom slova zmysle. Pri kauzalite v prírodovedeckom zmysle sa stretávame s problémom, že určitý účinok nie je vyvolaný a/alebo nevyvoláva jedinou príčinu. Hovorí sa o tzv. komplexnej príčine, tzn., že je príčina zložená z viacerých faktorov a je možné, že by rovnaký následok nastal i pri modelácii týchto faktorov. Kauzálne súvislosti nevznikajú len ako kauzálne reťazce, ale pri osobitne komplikovaných situáciách príčin a následkov vzniká systém kauzálneho sieťovania. Toto sieťovanie nie je možné vždy riešiť pomocou podmienkových viet v rámci kauzálnych procesov, a je potrebné odlišovať kauzálny zákon („nomicky všeobecná podmienková veta, ktorá uvádza, že za predpokladu východzieho stavu určitého druhu, nastane s nomickou nutnosťou následok určitého druhu“) a kauzálny princíp (princípom odmetajúci empiriu – po každej noci príde deň, ale táto noc nie je jeho príčinou; „príčinou A nie sú všetky predchádzajúce javy, ale len tie, ktoré postačujú k tomu, aby privodili vznik účinku B nevyhnutným). Naproti tomu v juristickom kontexte vystupuje pojem kauzality podľa Weinbergera najčastejšie do súvislosti s otázkou pripočítania výsledku konania alebo iných udalostí. „Pri pripočítaní na základe kauzálneho poznania je určené konanie alebo opomenutie správania, na ktoré bol niekto povinný, ako faktor, ktorý spôsobil daný stav (udalosť, situáciu). Kauzálna reťaz vedie iba ku konajúcemu, presnejšie povedané, je sledovaná späť až k bodu správania sa konajúceho alebo opomenutia, správania, na ktoré bol niekto povinný, v ktorom je (správaní alebo opomenutí) videná príčina výsledku.

² GERLOCH, A., *Teorie práva*, 4. upravené vydání, Plzeň : Aleš Čeněk s. r. o., 2007, str. 197

³ WEINBERGER, O., *Norma a inštituce, Úvod do teorie práva*, Masarykova univerzita Brno, 1995, str. 141

Hľadanie relevantnej kauzálnej príčiny v práve sa uskutočňuje na základe testu *conditio sine qua non* (but-for test) a NESS testu. V oboch prípadoch využívame porovnanie medzi reálnou skutočnosťou a skutočnosťou hypotetickou. Reálnou skutočnosť skúmame empiricky a v rámci neho skúmame čo sa stalo, aké skutočnosti sa odohrali (backward-looking theory) a snažíme sa vysvetliť prečo sa stal uvedený následok, aké podstatná skutočnosť ho vyvolala (explanácia následku). Hypotetickú skutočnosť skúmame posudzujeme ako myšlienkovú konštrukciu a snažíme sa zdôvodniť konštrukciu nastávajúcich zmien za určitého obvyklého behu udalostí alebo určitého obvyklého správania v súlade s právom v rámci tzv. forward looking theory. Na základe uvedeného potom v rámci teórie podmienky *sine qua non* platí, že existencia príčinnej súvislosti medzi správaním a následkom sa vyjadruje otázkou, či by následok nastal i pri absencii protiprávnosti a pokiaľ by následok bol vyvolaný i za týchto okolností, protiprávna skutočnosť, z ktorej sa odvodzuje následok nie je podmienkou (alebo jednou z nevyhnutných podmienok). Podstata NESS testu spočíva v tom, že konkrétna podmienka je príčinou špecifických následkov vtedy a iba vtedy, keď bola nutným prvkom z množiny aktuálnych podmienok, ktoré boli dostačujúcim dôvodom pre nastúpenie následku. Pri skúmaní právne relevantnej príčinnej súvislosti sa teda uplatňujú viaceré teórie a to najmä teória (1) nevyhnutnej podmienky, (2) adekvátnosti, (3) relevancie, (4) objektívneho pričítania.

V rámci relevantnej judikatúry slovenských súdov pre skúmanie kauzality je dané, že v postupnom slede javov je každá príčina niečím vyvolaná (sama je následkom niečoho) a každý ňou spôsobený následok sa stáva príčinou ďalšieho javu. Pri zisťovaní príčinnej súvislosti treba škodu izolovať zo všeobecných súvislostí a skúmať, ktorá príčina ju vyvolala. Pritom nie je rozhodujúce časové hľadisko, ale vecná súvislosť príčiny a následku; časová súvislosť ale napomáha pri posudzovaní vecnej súvislosti (porovnaj R 21/1992). Príčinnú súvislosť súd nevytvára, ale iba zisťuje jej existenciu. Zistenie príčinnej súvislosti je otázkou skutkovou a nie otázkou právneho posúdenia.⁴

Pre zodpovedanie vzniku a existencie existencie príčinnej súvislosti preukázaná. Existencia príčinnej súvislosti predstavuje jeden z podstatných prvkov zodpovednostného vzťahu a bez jej existencie zodpovednosť nevzniká. Z dôvodu, že sa jedná o hmotnoprávnu podmienku existencie zodpovednosti v podmienkach slovenskej republiky dôkazné bremeno existencie príčinnej súvislosti zaťažuje poškodeného. Je to dané tým, že z jej existencie si poškodený odvíja existenciu právneho nároku na náhradu škody. Pri unesení dôkazného bremena platí, že z hľadiska preukázania príčinnej súvislosti nestačí iba pravdepodobnosť či domnienka existencie príčinnej súvislosti; existencia príčinnej súvislosti musí byť podľa platného práva s istotou preukázaná.

⁴ HAMANOVÁ, L, Prokazování příčinné souvislosti ve sporech o náhradu škody na zdraví způsobenou postupem lékaře non lege artis, Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2011

V jednoduchých sporoch kedy jav A implikuje jav B, pričom jav B by bez A nenastal nie sú s preukazovaním príčinnej súvislosti zásadne ťažkosti. Predstavme si prípad, kedy advokát prevezme vec, avšak v dôsledku jeho pochybenia alebo opomenutia nedôjde k včasnému uplatneniu nároku a nárok sa premlčí, čoho dôsledkom po uplatnení námietky premlčania žalovaným bude zamietnutie žaloby. Je teda zrejmé, že medzi protiprávnym konaním (neposkytovaním odbornej právnej pomoci) a následkom (neúspechom) v konaní a stratou nároku je priamy vzťah príčiny a následku. Dotvorme však daný vzťah o skutočnosť, že samotný nárok v konaní bol sporný a pochybný a pri uplatnení práva by pohľadávka veriteľa bola s vysokou pravdepodobnosťou zamietnutá. V danom prípade je teda zrejmé, že existencia zodpovednostného vzťahu je sporná a pri riešení uvedenej situácie je možné poukázať na existujúcu rozhodnutia Najvyššieho súdu napr. sp. zn. 25 Cdo 1515/2007. V zmysle uvedeného rozhodnutia o vzťah príčinnej súvislosti sa jedná, ak vznikla škoda následkom výkonu advokácie, t. j. pokiaľ by nedošlo k pochybeniu advokáta, mohol klient právo úspešne uplatniť. Vznik škody na strane klienta (ak bol v konaní, v ktorom mu mala byť advokátom spôsobená škoda, žalovaným) predpokladá, že jeho povinnosť na plnenie nebola daná, jeho námietky na súde neboli zohľadnené a tieto námietky už nemôže uplatniť. (napr. preto, že sú premlčané a v rámci exekučného konania bola pohľadávka vymožená). Otázku dôvodnosti a existencie povinnosti klienta plniť svojmu veriteľovi i otázku opodstatnenosti jeho námietok proti pohľadávke možno riešiť v konaní o náhradu škody ako otázku predbežnú bez toho, aby sa týmito námietkami zaoberal súd v pôvodnom konaní. Je totiž na žalujúcom klientovi, aby preukázal také skutkové okolnosti, ktoré dôvodnosť jeho námietok preukážu. Obdobne Najvyšší súd ČR v rozhodnutí sp. zn. 25 Cdo 2520/2006 Predpokladom vzniku nároku na náhradu škody je zistenie, že nebyť pochybenia advokáta, k uspokojeniu pohľadávky žalobcu jeho dlžníkom by došlo, teda že toto pochybenie advokáta je rozhodujúcou príčinou vzniknutej majetkovej ujmy. Inak povedané pri skúmaní zodpovednosti advokáta záver o príčinnej súvislosti medzi pochybením advokáta a tým, že klient vo veci nebol úspešný je možné urobiť iba v prípade, že právo klienta skutočne existovalo.⁵

Je teda zrejmé, že niekedy je preukázanie existencie príčinnej súvislosti obtiažne resp. nemožné. Nemožnosť preukázania príčinnej súvislosti vzniká najmä v prípade zodpovednosti za škodu spôsobenú nesprávnym postupom pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Uvedené je dané najmä povahou ľudského tela ako živého organizmu. Uvedená povaha sa prejavuje najmä v tom, že i pri poskytnutí účinnej liečby nie vždy nevyhnutne sa musí dostaviť želaný následok spočívajúci v odstránení poruchy zdravia. Inak povedané nie vždy bude možné konštatovať, že práve zanedbanie zdravotnej starostlivosti spôsobilo následok spočívajúci v nevyliečení pacienta. Preto sa objavujú prístupy, ktoré sa snažia modifikovať existujúci systém zodpovednosti v tom, že operujú s pravdepodobnosťou.

⁵ Najvyšší súd ČR, sp. zn. 25 Cdo 1862/2001

V rámci týchto systémov sa vyvinuli základné dva modely a to model náhrady za stratu nádeje a systém prohabilistickej proporcionálnej zodpovednosti.

Koncept prohabilistickej proporcionálnej zodpovednosti je založený na pravdepodobnosti v akej bolo určité konanie príčinnou konkrétneho následku, pričom táto pravdepodobnosť sa následne premieta do stanovenia rozsahu (výšky) náhrady škody. Teória straty šancí je tiež modelom zodpovednosti založenej na pravdepodobnosti. Táto teória však prichádza s definovaním nového druhu ujmy. Súčasná úprava náhrady škody vychádza v rámci úvah o zodpovednosti zo skutočne spôsobenej škody. Škoda pritom zahŕňa skutočnú škodu (*damnum emergens*) a ušlý zisk (*lucrum cessans*). Súdna prax a teória vymedzuje skutočnú škodu, ako majetkovú ujmu vyjadrenú v peniazoch, spočívajúcu v zmenšení (úbytku) majetku poškodeného, predstavujúce náklady (majetkové hodnoty), ktoré:

- a) bolo alebo bude nutné vynaložiť na uvedenie toho, čo bolo poškodené do pôvodného stavu,
- b) účelne vynaložené na vyvázenie dôsledkov poškodenia v prípade, ak navrátenie do pôvodného stavu nenastalo, pretože nie je dobre možné alebo účelné,
- c) účelne vynaložené na odstránenie škodlivého následku (odvrátenie škody), alebo
- d) náklady účelne vynaložené v odôvodnenom očakávaní, že druhá strana sa zachová podľa práva.

Ušlý zisk sa neprejavuje zmenšením majetku poškodeného, ale stratou očakávaného výnosu. Pod ušlým ziskom rozumieme ujmu spočívajúcu v tom, že u poškodeného nedôjde v dôsledku škodovej udalosti k rozmnoženiu majetkových hodnôt, hoci sa to vzhľadom na obvyklý beh udalostí, dalo očakávať. Pri určení ušlého zisku nestačí iba prostá pravdepodobnosť. Pravdepodobnosť ušlého zisku musí byť kvalifikovaná, čo znamená, že s istotou je možné konštatovať, že poškodený mohol odôvodnene za normálneho (pravidelného) sledu udalostí očakávať rozmnoženie svojho majetku a hlavnou a bezprostrednou príčinou jeho nedosiahnutia bola škodová udalosť.

V prípade straty nádeje škoda spočíva v samotnej strate šance, ktorá je nahradiateľná. Ujma teda spočíva nie v majetkovej ujme, ale v nemajetkovej ujme v strate šance. K vzniku tejto ujmy dochádza znížením nádeje na dosiahnutie lepšieho výsledku. Výška tejto ujmy sa stanoví percentuálnym vyjadrením ku skutočnej ujme.⁶

Podstatné v rámci teórie straty šance je, že ostatné predpoklady zodpovednosti za ujmu zostávajú nedotknuté a teda poškodený bude musieť preukázať i existenciu príčinnej súvislosti. Existencia príčinnej súvislosti sa však už nevzťahuje k spôsobeniu skutočnej ujmy (napr. na zdraví), ale viaže sa k ujme, ktorá sa nahradzuje a tou je strata šance (ná-

⁶ MÄSCH, Gerald. Chance und Schaden: zur Dienstleisterhaftung bei unaufklärbaren Kausalverläufen. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004. ISBN 9783161483646, s. 320–359

deje). Z uvedeného je teda zrejme, že požiadavka na preukázanie kauzálneho nexu je výrazne oslabená.

Teória straty šance prináša so sebou niekoľko problematických aspektov. Tieto problematické aspekty spočívajú v nasledovných skutočnostiach. Primárne je ňou zavedený nový druh ujmy – straty šance. Tento nový druh ujmy je problematické zaradiť do existujúcej štruktúry (ujma majetková alebo nemajetková) , stanoviť hranice pre jej ocenenie a vyčíslenie. Aj keď by sa výška mala odvíjať od skutočnej škody, táto je len hypotetická a preto uvedené môže byť ak nie nemožné tak minimálne komplikované. V neposlednom rade bude potrebné zohľadniť i okolnosti konkrétneho prípadu.

Sekundárne v odlišení zvýšenia rizika a straty šance. Je zrejme, že teória straty šance môže byť použitá iba v prípade, kedy v dôsledku konania škodcu skutočne došlo ku strate šance. Nie však v situácií, kedy jeho konanie iba zvýšilo riziko výskytu škodlivého následku.⁷ (napr. napriek porušeniu povinnosti lekára došlo k uzdraveniu pacienta).

Terciálne vyriešenia prípadného súbehu odškodnenia ujmy na zdravý a strate šance , keďže stanovením nového druhu ujmy bude zrejme, že strata šance a ujma na zdraví by boli dva odlišné statky. Napriek rovnakému obsahu však prípadné odškodnenie by bolo možné na základe dvoch právnych titulov, čo by znamenalo zakotvenie zásady ne bis in idem.

V neposlednom rade keďže predpokladom uplatnenia tejto škody je samotná pravdepodobnosť je potrebné vylúčiť kedy samotná strata nádeje nie je hypotetická (mizivá) ale šanca na lepší výsledok bola reálna.

Samotný koncept straty nádeje preto prináša viac otázok ako riešení a preto je koncept straty šancí relatívne problematický a len obchádzajúci problém nemožnosti preukázania príčinnej súvislosti.⁸

Literatúra

DOLEŽAL, Adam. Wrongful life, wrongful birth žaloby – etické a právni úvahy. Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky. 2013, vol. 3, no. 3, s. 38–57.

DOLEŽAL, Tomáš, Problematické aspekty vzťahu lekáre a pacienta zejména s ohľadom na institut tzv. informovaného souhlasu. Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky. 2011, Vol. 1, no. 1.

DOLEŽAL, Tomáš. Úvod do problematiky „wrongful birth“ a „wrongful life“ žalob. Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky. 2013, Vol. 3, No. 3.

DOLEŽAL, Tomáš. Náhrada škody za nechtěné dítě? Právní rozhledy. 2006, No. 21, s. 785 a násl.

⁷ JANSEN, N. The Idea of a Lost Chance. Oxford Journal of Legal Studies. 1999, Vol. 19, No. 2 (Summer), s. 295 a 296

⁸ KOZIOL, Helmut. Basic questions of tort law from a Germanic perspective. Wien: Jan Sramek, Verlag, 2012. ISBN 978390238854, s. 153

- GERLOCH, A., *Teorie práva*, 4. upravené vydání, Plzeň : Aleš Čeněk s. r. o., 2007,
- HAMANOVÁ, L, Prokazování příčinné souvislosti ve sporech o náhradu škody na zdraví způsobenou postupem lékaře non lege artis, *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2011
- HUME, D., *An Enquiry concerning Human Understanding*, vol. 37 part 3, P.F. Collier & Son 1909 – 14, New York, kap. 7
- JANSEN, N. The Idea of a Lost Chance. *Oxford Journal of Legal Studies*. 1999, Vol. 19, No. 2 (Summer);
- KOZIOL, Helmut. *Basic questions of tort law from a Germanic perspective*. Wien: Jan Sramek, Verlag, 2012
- MÄSCH, Gerald. *Chance und Schaden: zur Dienstleisterhaftung bei unaufklärbaren Kausalverläufen*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2004.
- WEINBERGER, O., *Norma a instituce, Úvod do teorie práva*, Masarykova univerzita Brno, 1995

POJMOVÉ ZNAKY POISTNEJ ZMLUVY A JEJ MIESTO V ZMLUVNOM SYSTÉME

JUDR. IMRICH FEKETE, CSc.

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KOMENSKÉHO, BRATISLAVA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

FEKETE@SKP.SK

Abstrakt

Poistná zmluva patrí medzi dôležité zmluvné typy. Jej podstatou je poskytovať poistnú ochranu za odplatu. Zároveň je to dlhodobá zmluva, na základe ktorej sa uspokojujú poistné potreby občanov a právnických osôb. Autor v príspevku skúma základné znaky poistnej zmluvy a jej miesto v zmluvnom systéme. Poistnú zmluvu zaraďuje medzi odvážne, adhézne a spotrebiteľské zmluvy. Súčasne analyzuje význam základných znakov poistnej zmluvy z hľadiska výkladu ustanovení Občianskeho zákonníka a úvah de lege ferenda.

Abstract

The insurance contract is one of the important contract types. Its essence is to provide insurance coverage for reimbursement. At the same time, it is a long-term contract that satisfies the insurance needs of citizens and legal entities. The author in his contribution examines the key features of the insurance contract and its place in the contractual system. He includes the insurance contract among aleatory contracts, adhesion (standard form) contracts and consumer contracts. Simultaneously, he analyzes the importance of the basic features of the insurance contract in terms of interpretation of the provisions of the Civil Code and under the scope of the new legislation.

Prolegoména

Nižšie uvedený príspevok venujem prof. Karolovi Plankovi, ktorý pred 40 rokmi vzbudil u mňa záujem o poistné právo. Bolo to v čase, keď som v r. 1978 začal pracovať na Právnickom ústave Ministerstva spravodlivosti SR ako mladý vedecký asistent a keď sa rozhodovalo o mojom budúcom vedeckom smerovaní. Prof. Plank sa začal poistnému právu intenzívne venovať od začiatku 80. rokov minulého storočia, keď som mal možnosť s ním prediskutovať viaceré problémy vtedajšej úpravy poistného práva. Naša spolupráca vyvrcholila v r. 1985, keď sme spoločne (aj s JUDr. F. Prochotským) pripravili národný referát z oblasti poistenia a zodpovednosti za škodu na VII. svetový kongres Medzinárodného združenia pre poistné právo (AIDA) v Budapešti (1986).¹ V r. 1989 vydal prof. Plank svoje

¹ Pozri PLANK, K.- PROCHOTSKÝ, F. – FEKETE, I.: Basic Trends of Development of the Liability System in the Czechoslovak Law. In: Insurance confronted by the changing notion of liability. Zv. I, Budapest, AIDA 1986,

základné dielo z oblasti poistného práva o poistení občanov,² v ktorom ma viackrát citoval, za čom som mu dodnes vďačný. Mimo uvedenej monografie publikoval prof. Plank viacero dodnes aktuálnych odborných článkov so zameraním na poistné právo, ktoré sú dnešnému čitateľovi neznáme alebo ťažko prístupné.³

Úvod

Poistná zmluva je mysterióznym zmluvným typom. Je tomu tak preto, že záväzok jednej zo zmluvných strán plniť je podmienená náhodnou, resp. neistou budúcou udalosťou, ktorá je mimo moci strán zmluvy. Konkrétne Občiansky zákonník definuje poistnú zmluvu ako zmluvu, ktorou sa zaväzuje poistiteľ poskytnúť poistné plnenie, ak nastane náhodná udalosť označená v zmluve a druhá zmluvná strana (poistník) sa zaväzuje platiť poistné (§ 788 ods. 1 OZ). Takýmto spôsobom podmienené plnenie jednej zo zmluvných strán je pri iných typoch zmlúv neznáme. Z toho dôvodu napr. americký prof. E. Patterson vo svojej učebnici poistného práva poukazuje v súvislosti s poistnou zmluvou na to, že „poistná zmluva je jedným z najdôležitejších objavov ľudskej mysle v novoveku.“⁴

Poistná zmluva je novším zmluvným typom. Pokiaľ ide o Slovensko, jej právna úprava bola zakotvená až v uhorskom obchodnom zákonníku z r. 1875 (§ 453 až 514). K zásadnej zmene a k unifikácii úpravy poistného práva na území vtedajšej ČSR došlo prostredníctvom zákona č. 145/1934 Zb. o poistnej zmluve. Po komunistickom prevrate v r. 1948 bol prijatý nový zákon č. 189/1950 Zb. o poistnej zmluve. Do Občianskeho zákonníka sa dostala právna úprava poistnej zmluvy prostredníctvom zákona č. 40/1964 Zb.,

s. 291 – 318. Príspevok bol v predstihu publikovaný vo forme článku: Vývoj občianskoprávnej zodpovednosti a poistenie v československom práve. Pojistný obzor, 1985, č. 5, s. 146 – 156.

² PLANK, K.: Poistenie občanov. Právne problémy. Bratislava: Obzor, 1989.

³ Ďalej uvádzam články prof. Planka s poisťovacou problematikou, ktoré sa nachádzajú v mojej evidencii. PLANK, K.: Insurance Contract Law. In: Droit du contrat d'assurances. Volume I (eds. M. Fontaine). Karlsruhe: Verlag Versicherungswirtschaft, 1990, s. 279-303; PLANK, K.: Účastníci poistnej zmluvy a účastníci poistného pomeru. Pojistný obzor, 1985, č. 4, s. 107-114, Socialistické súdnictvo, 1985, č. 6, s. 24-31; PLANK, K.: Právna povaha poistky v československom poistnom práve. Pojistné rozpravy. Zv. I, 1990, s. 28-48; PLANK, K.: Vymedzenie pojmu poistná udalosť v československom práve. Právny obzor, 1989, č. 4, s. 316-328; PLANK, K.: Plnenie poisťovne a predmet dedenia. Socialistické súdnictvo, 1988, č. 12, s. 5-16; PLANK, K.: K pojmu regresu v poistných vzťahoch. Pojistný obzor, 1987, č. 9, s. 130-138; PLANK, K.: Vstup do poistenia. Právny obzor, 1985, č. 8, s. 768-773; PLANK, K.: Vplyv vyporiadania bezpodielového spoluvlastníctva manželov na poistenie majetku a poistenie zodpovednosti za škodu. Socialistické súdnictvo, 1986, č. 10, s. 20-29; PLANK, K.: Zodpovednosť a poistenie zodpovednosti za škody spôsobené prevádzkou motorových vozidiel vo vzťahoch s cudzím prvkom. Socialistické súdnictvo, 1988, č. 5, s. 9-19; PLANK, K.: Vplyv novej právnej úpravy poistných vzťahov na jestvujúce zmluvné poistenie. Pojistný obzor, 1989, č. 1, s. 2-4; PLANK, K.: Poistná zmluva – dôležitý predpoklad ochrany občana poistením. Acta Facultatis Iuridicae, VIII/1984, Bratislava: SPN, 1987, s. 57-80; PLANK, K.: Vzťah poistenia a zodpovednosti za škody, 1988, s. 590-595, PLANK, K.: Vzťah práva na plnenie poisťovne pri poistení majetku k právu na náhradu škody. Právny obzor 1987, č. 7, s. 11-16; PLANK, K.: Poistenie zodpovednosti občanov poskytujúcich služby. Pojistný obzor, 1990, č. 3, s. 8-11.

⁴ „The insurance contract is one of the most important inventions of the human mind in modern times.“ PATTERSON, E.: Essentials of Insurance Law. 2. vyd. New York: McGraw-Hill Publishing Co., 1957, s. 3.

ktorý namiesto poistnej zmluvy ako osobitného zmluvného typu zakotvil v rámci úpravy služieb úpravu „Poistenia“. K tradičnému pomenovaniu tohto inštitútu ako „Poistné zmluvy“ došlo až v dôsledku veľkej novely Občianskeho zákonníka v r. 1991 (zákon č. 509/1991 Zb.).

Poistenie pred r. 1991 upravoval síce aj Hospodársky zákonník (zákon č. 109/1964 Zb.), avšak v ustanovení § 360 odkázal, že pokiaľ ide o poistenie organizácií, použijú sa ustanovenia Občianskeho zákonníka o poistení. Samostatnú úpravu poistnej zmluvy zakotvil aj Zákonník medzinárodného obchodu č. 101/1964 Zb. (§ 575 až 599), ktorý platil len na oblasť medzinárodného obchodu.

Poistná zmluva vykazuje znaky, ktorá sú spoločné aj iným typom zmlúv. Zároveň vykazuje znaky, ktoré ju odlišujú od iných zmlúv a ktoré pripisujú poistnej zmluve osobitné právne postavenie v zmluvnom systéme. Základným pojmovým znakom poistnej zmluvy je venovaný tento príspevok.

Poistná zmluva ako konsenzuálna zmluva

Zmluvné záväzkové vzťahy sa z hľadiska spôsobu vzniku rozdeľujú na konsenzuálne a reálne. Zatiaľ čo v prípade konsenzuálnych zmlúv je právotvornou skutočnosťou vedúcej k vzniku zmluvy konsenzus zmluvných strán (t. j. právne účinky má samotné uzavretie zmluvy), v prípade reálnych zmlúv je konštitučnou právnou skutočnosťou reálne plnenie jednej zo zmluvných strán (napr. v prípade zmluvy o pôžičke alebo zmluvy o vklade).

Poistná zmluva nadobúda právne účinky samotným zmluvným konsenzom. Zmluvný konsenz medzi poisťovateľom a záujemcom o poistenie sa musí vzťahovať na všetky podstatné obsahové náležitosti (*essentialia negotii*) poistnej zmluvy (pozri § 788 ods. 2 OZ). Obsahom zmluvného konsenzu sú okrem zákona, všeobecných poistných podmienok a taríf (sadzby poistného) aj zmluvné podmienky poisťovateľa.⁵

Z platnej právnej úpravy a poisťovacej praxe možno vyvodiť, že k uzavretiu poistnej zmluvy, t. j. k zmluvnému konsenzu o obsahu poistnej zmluvy môže dôjsť:

- a) uzavretím poistnej zmluvy na základe písomného návrhu a písomnej akceptácie návrhu spôsobom uvedeným v § 792 ods. 1 OZ,
- b) akceptáciou písomného návrhu poisťovateľa na uzavretie poistnej zmluvy zaplatením poistného vo výške uvedenej v návrhu (§ 792 ods. 2 OZ),
- c) na základe ústneho návrhu a ústnej akceptácie návrhu, na základe čoho vydá poisťovateľ druhému účastníkovi poistnej zmluvy tzv. krycí list alebo pokladničný doklad (napr. v prípade poistenia záruky za predaný tovar),
- d) na základe neformálneho návrhu záujemcu o poistenie na uzavretie poistnej zmluvy a jeho písomným prijatím zo strany poisťovateľa (napr. vydaním poistky alebo nalepením poisťovacej známky na cestovný lístok).

⁵ GIERKE, J.: Versicherungsrecht. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag, 1947, s 130.

Mechanizmus písomne uzavieranej poisťnej zmluvy upravuje § 792 ods. 1 OZ. Z platnej právnej úpravy nevyplýva, kto je oferentom a oblátom. Iniciatíva na uzavretie poisťnej zmluvy vychádza spravidla od poisťovateľa, ktorý vypracováva písomný formulár poisťnej zmluvy.⁶ V praxi je potom pravidlom, že návrh na uzavretie poisťnej zmluvy podáva poisťník, ktorý podpíše poisťovateľom vopred pripravený a jemu predložený formulár poisťnej zmluvy (tzv. návrhopoistka). Takýto návrh je potom ohľadom okolností konkrétneho poisťného rizika predmetom posúdenia a následnej akceptácie zo strany poisťovateľa.⁷ Poisťná zmluva je uzavretá okamihom, keď navrhovateľ dostane oznámenie o prijatí svojho návrhu (§ 792 ods. 1 druhá veta OZ).

Poisťná zmluva ako formálna zmluva

Zmluvy sa rozdeľujú na formálne a neformálne, podľa toho, či zákon predpisuje pre vznik zmluvy nejakú formu (napr. písomnú formu podľa § 46 ods. 1 OZ). Poisťná zmluva je dvojstranná formálna zmluva, pretože písomná forma je v prevažnej väčšine prípadov podmienkou jej platnosti (§ 792 ods. 1 OZ). Pokiaľ zákon vyžaduje písomnú formu poisťnej zmluvy (§ 791 ods. 1 OZ), robí tak len za účelom, aby bol dôkaz o jej uzavretí.

Písomná forma sa týka podľa § 791 ods. 1 OZ aj všetkých právnych úkonov, ktoré súvisia s poistením (napr. výpoveď poistenia, odstúpenie od poisťnej zmluvy, zmena určenia oprávnenej osoby v životnom poistení). Výnimku z písomnej formy môže pripustiť len zákon (pozri § 792 ods. 2 OZ). Opustenie písomnej formy si v niektorých prípadoch vyžaduje prax poisťovania osobitných rizík.

Od poisťnej zmluvy je potrebné odlišiť poistku. Podľa § 791 ods. 2 OZ poisťovateľ vydá tomu, kto s ním uzavrel poisťnú zmluvu poistku ako písomné potvrdenie o uzavretí poisťnej zmluvy. V právnej teórii je sporná právna povaha poistky. Napr. K. Plank píše, že tzv. poistky, ktoré sa používajú u nás v praxi poisťovní, nie sú poistkami v pravom slova zmysle, pretože nepotvrdzujú skutočnosť, že bola uzavretá poisťná zmluva, ale sú priamym vyjadrením poisťnej zmluvy.⁸ Plank k tomu ešte na inom mieste dodáva, že poistky treba preto z uvedeného dôvodu stotožňovať s poisťnou zmluvou.⁹

Poistka nemá v slovenskom súkromnom práve charakter cenného papiera. Takýto charakter má poistka iba v prípade, ak ide o poistku týkajúcu sa medzinárodnej dopravy tovaru (§ 791 ods. 3 OZ). Poistka má v našom poriadku povahu dôkazného prostriedku o existencii poisťného pomeru (*forma ad probationem*) rovnako ako dlžobný úpis

⁶ Pozri PLANK, K.: Poistenie občanov. Právne problémy. Bratislava: Obzor, 1989, s. 94 a 95.

⁷ Proces schvaľovania poisťnej zmluvy u poisťovateľa sa označuje ako tzv. taxácia. V rámci tohto procesu poisťovateľ posúdi, či dojednané poisťné riziko bolo správne identifikované a ocenené, t. j. či výška poisťného bola vzhľadom na konkrétne poisťné riziko správne vypočítaná.

⁸ PLANK, K.: Poisťná zmluva – dôležitý predpoklad ochrany občana poistením. Acta Facultatis Iuridicae, VIII/1984, Bratislava: SPN, 1987, s. 62.

⁹ PLANK, K.: Právna povaha poistky v československom poisťnom práve. Pojistné rozpravy, zv. I, Praha: ČSP a SŠP, 1990, s. 34.

v prípade zmluvy o pôžičke. Prostredníctvom poisťovateľa sa poisťovateľ zaväzuje, že v prípade vzniku poisťovateľskej udalosti vyplatí poistenému ako veriteľovi dohodnutú poisťovateľskú sumu. Poistka môže obsahovať jednak prezentačnú klauzulu, ktorá oprávňuje poisťovateľa, aby poistník (poistený) predložil poisťovateľovi pred výplatou poisťovateľského plnenia, alebo má povahu legitimačnej klauzuly, ktorá oprávňuje poisťovateľa skúmať, či predkladateľ poisťovateľskej je osobou oprávnenou na prijatie poisťovateľského plnenia.¹⁰ V prípade straty poisťovateľskej je poisťovateľ povinný vydať druhému účastníkovi poisťovateľského pomeru druhopis poisťovateľskej. Ak však poisťovateľ obsahuje legitimačnú klauzulu, môže poisťovateľ požadovať, aby sa stratená alebo zničená poisťovateľska najprv umorila (pozri § 791 ods. 2 OZ).

Poisťovateľská zmluva ako kauzálna zmluva

Zmluvy možno členiť aj podľa toho, či sú kauzálne alebo abstraktné, t. j. podľa toho, či je v nich vyjadrený bezprostredný hospodársky dôvod ich vzniku (porovnaj § 495 OZ). Poisťovateľská zmluva má podľa nášho názoru povahu obligatórne kauzálnej zmluvy, ktorá pod sankciou neplatnosti musí obsahovať účel, pre ktorý je uzavretá. Kauzálnosť poisťovateľskej zmluvy sa prejavuje v záujme poistníka zabezpečiť sa poistením pre prípad vzniku náhodnej udalosti, resp. náhodnej škody. Bezprostredným ekonomickým dôvodom vzniku poisťovateľskej zmluvy je odplatné získanie poisťovateľskej ochrany a v prípade vzniku poisťovateľskej udalosti uspokojenie majetkovej potreby poistníka (poisteného).

S otázkou predpokladov platného vzniku poisťovateľského pomeru úzko súvisí kategória poisťovateľského záujmu. Poisťovateľský záujem ako záujem poisteného zabezpečiť sa pred nepriaznivými účinkami poisťovateľskej udalosti tzv. socialistická náuka občianskeho práva po r. 1950 z nášho právneho poriadku celkom odstránila. Poisťovateľský záujem predstavuje oprávnenú potrebu ochrany pred následkami poisťovateľskej udalosti.¹¹ Takto tento pojem definuje nový český civilný kódex z r. 2012 (pozri § 2761 ČOZ). Náuka i prax stotožňujú existenciu poisťovateľského záujmu s existenciou poistenia. Celkom jasne to formuluje čl. 1904 talianskeho Codice civile: „Poisťovateľská zmluva proti škode je neplatná, ak po vzniku poistenia neexistoval záujem poistníka, aby sa mu nahradila škoda.“¹² Z toho možno vyvodiť, že je zakázané, aby sa poistenie zneužívalo ako nástroj slúžiaci špekuláciám.¹³

Poisťovateľský záujem treba v prvom rade chápať v objektívnom zmysle ako potrebu ekonomicky sa zabezpečiť pred nepriaznivými účinkami náhodných udalostí. Naproti tomu, aby k vzniku poisťovateľského vzťahu skutočne došlo, musí sa prejavíť subjektívna stránka záuj-

¹⁰ FUHRER, S.: Schweizerisches Privatversicherungsrecht. Zürich - Basel - Genf: Schulthess, 2011, ISBN 978-3-7255-6139-1, s. 70.

¹¹ Pozri k tomu bližšie FEKETE, I.: Kategória poisťovateľského záujmu s osobitným zreteľom na poistenie zodpovednosti za škodu. Pojistné rozpravy, zv. I, Praha: ČSP a SŠP, 1990, s. 110 a nasl.

¹² Art. 1904 Codice civile: „Il contratto di assicurazione contro i danni è nullo se, nel momento in cui l'assicurazione deve avere inizio, non esiste un interesse dell'assicurato al risarcimento del danno.“

¹³ ELIÁŠ, K. a kol.: Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem. Ostrava: Sagit, 2012, s. 979.

mu vo forme konkrétnej majetkovej potreby.¹⁴ Táto stránka záujmu je sprostredkovaná poistnou zmluvou, ktorá je subjektívnou právnou skutočnosťou zakladajúcou poistný pomer, ak je daný objektívny poistný záujem poistníka zabezpečiť seba alebo niekoho iného (poisteného) prostredníctvom určitého druhu poistenia.¹⁵

Poistný záujem nemožno redukovať na vecnoprávny vzťah poistníka k predmetu poistenia. Preto poistný záujem na zachovaní veci môže mať v prípade majetkového poistenia nielen vlastník, ale aj osoba, ktorá je k predmetu poistenia v inom vecnoprávnom (napr. záložný veriteľ) alebo v obligačnom právnom vzťahu (typicky nájomca, ak ide o finančný lízing).¹⁶

Poistná zmluva ako typová zmluva

Zmluvy sa pradávo typizujú podľa svojich charakteristických obsahových náležitostí. Typové zmluvy sú také zmluvy, ktoré sa v obchodnom alebo spoločenskom styku vyskytujú často a zároveň sa masovo opakujú. Medzi pomenované zmluvy (*contractus nominatus*) sa zaraďuje i poistná zmluva, ktorá bola do zákonnej formy vygenerovaná na prelome 18. a 19. storočia, t. j. v dobe prvých veľkých kodifikácií civilného práva.¹⁷ Tento aspekt je dôležitý z hľadiska zaradenia poistnej zmluvy do systému zmluvných vzťahov a vymedzenia jej vzťahu k všeobecnej úprave záväzkového práva.

Vzhľadom na to, že poistná zmluva je typovou (pomenovanou) zmluvou, jej podstatné náležitosti (*essentialia negotii*) taxatívne zakotvuje zákonná úprava.¹⁸ K tomu však treba povedať, že jadro úpravy poistných pomerov (práva a povinnosti účastníkov poistného pomeru) sú obsiahnuté v poistných podmienkach. Všeobecné poistné podmienky možno označiť ako zmluvné klauzuly, na ktoré sa poistná zmluva buď odvoláva a ktoré sú k nej pripojené, alebo boli pred uzavretím zmluvy poistníkovi oznámené (§ 788 ods. 3 OZ).

Z typového charakteru poistnej zmluvy nemožno vyvodiť jej uniformný charakter. Typizácia smeruje aj k základnej kategorizácii poistení (pozri § 790 OZ). Z toho vychádza aj

¹⁴ K vymedzeniu kategórie záujmu v občianskom práve pozri: KNAPPOVÁ, M.: Povinnosť a zodpovednosť v občianskom práve. Praha: Academia, 1968, s. 9-12.

¹⁵ Odborná literatúra k tomu uvádza, že poistný záujem sa môže týkať vlastnej i cudzej veci (*versicherbares Interesse an eigenen und fremden Sachen*). Poistný záujem nevlastníka spočíva v jeho užívacom práve, ktoré má oporu vo vecnoprávnom alebo obligačnom právnom vzťahu alebo ide o právo zodpovedajúce vecnému bremenu. Môže sa týkať aj nároku na budúci prevod poistnej veci (ak ide o finančný lízing). RICHTER, A.: Privatversicherungsrecht. Stuttgart: Verlag W. Kohlhammer, 1980, s. 183.

¹⁶ Ustanovenie § 2762 ods. 2 ČOZ ustanovuje: „Pojistník má poistný zájem na vlastnom majetku. Má se za to, že pojistník má poistný zájem i na majetku jiné osoby, osvědčí-li, že by mu bez jeho existence a uchování hrozila přímá majetková ztráta. Dal-li pojištěný souhlas k pojištění, má se za to, že poistný zájem pojistníka byl prokázán.“

¹⁷ Pozri DREHER, M.: Die Versicherung als Rechtsprodukt: Die Privatversicherung und ihre rechtliche Gestaltung. Tübingen: Mohr Siebeck, 1991, s. 64 a nasl.

¹⁸ Napr. vo Francúzsku, kde nie je legálna definícia poistnej zmluvy, najvyšší súd (Cour de Cassation) ustálil tri podstatné náležitosti poistnej zmluvy, a to: poistné riziko, poistné ako odplata poisťovateľa a poistná suma (t. j. peňažné plnenie poisťovateľa). Pozri Cass. Civ. 1, 31. 1. 1956, N° 2306; uverejnené in Bulletin 1956 N° 52.

právna úprava poistnej zmluvy v Občianskom zákonníku, v ktorom je pätnásta hlava ôsmej časti opatrená nadpisom „Poistné zmluvy“. Vnútna typizácia poistnej zmluvy na úrovni jednotlivých druhov poistení a poistných odvetví je jednou z charakteristických črt právnej úpravy súkromného poistného práva aj v iných právnych poriadkoch.¹⁹

Poistná zmluva ako odvážna zmluva

Po tom, čo poistná zmluva získala štatút samostatného typu zmluvy, prvé kodifikácie súkromného práva súbežne riešili otázku začlenenia poistnej zmluvy do systematiky zmluvného práva. Bolo potrebné poistnú zmluvu priradiť k iným zmluvám, ktoré obsahujú prvok rizika, resp. v ktorých je plnenie jednej zmluvnej strany podmienené budúcou neistou udalosťou.

Pojem rizika, či náhody (lat. *alea*)²⁰ ako právnej kategórie bol známy už v rímskom práve. S týmto pojmom boli spojené také inštitúty ako námorná pôžička (*foenus nauticum*)²¹ a námorné poistenie (*lex Rhodia de jactu*). So samotným pojmom aleatórna zmluva (lat. *contractus aleatoria*) sa možno v starých právnych prameňoch stretnúť v súvislosti s námorným poistením v oblasti západného Stredomoria. Všeobecné uznanie získal až prostredníctvom prirodzenoprávnej školy²² a ako prvý prevzal tento pojem francúzsky Code civil (1804), ktorý k aleatórnym zmluvám (*contrat aleatoire*) priradil aj poistné zmluvy.

Právna úprava poistenia, ktorá platila na Slovensku do roku 1950, systematicky zaraďovala poistnú zmluvu, najmä pod vplyvom rakúskeho práva, medzi odvážne zmluvy.²³ Medzi odvážne zmluvy (*szerecseszszödés*) uhorské právo zaraďovalo najmä kúpu nádeje, kúpu dedičstva a diferenciačné obchody. Náuku o odvážnych zmluvách prevzal rakúsky Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) z učenia K. A. von Martiniho, ktorý medzi aleatórne zmluvy (*contractus aleatorii*) a odvážne zmluvy (*Glückverträge*) postavil znamienko rovnosti.²⁴

Odvážne zmluvy upravuje rakúsky ABGB v ustanoveniach § 1267 až 1292, ktoré platili na území Čiech a Moravy až do roku 1950. Pod týmto označením rakúsky civilný kódex označuje zmluvy, ktorými sa sľubuje alebo prijíma nádej ešte neistej výhody. Okrem

¹⁹ Pozri BRUNS, A.: Privatversicherungsrecht. München: C. H. Beck, 2015, s. 51.

²⁰ Pojem „alea“, ktorý by bolo možné preložiť ako neistota, resp. riziko, patrí medzi podstatné náležitosti poistnej zmluvy (pozri čl. 1964 Code civil) a v prípade jeho absencie je poistná zmluva neplatná.

²¹ Námorná pôžička zohrávala v starovekom Ríme významnú úlohu. Pôžička umožňovala obchodníkovi kúpiť si loď spolu s posádkou. Ak však došlo k strate lode, pôžička spolu s úrokmi sa už nemusela splácať. BORCH, K.: Economics of Insurance. Amsterdam: Elsevier Science Publishers, 1990, s. 265.

²² Francúzsky civilista Pothier ako prvý teoreticky zdôvodnil zaradenie poistnej zmluvy medzi aleatórne zmluvy a zaradenie tejto skupiny zmlúv do zmluvného systému. Pozri POTHIER, J. R.: Traité des contrats aleatoires. Paris – Orleans: Debure, Rozeau-Montaut, 1770.

²³ RÓSA, F.: A magyar biztosítási törvény. Budapest: Wodianer F. és fia, 1902, s. 51.

²⁴ Pozri Des Freyherrn von Martini Lehrbegriff des Natur-Staats- und Völkersrecht. Zweite Band, welcher Praktischen Theil des Naturrechts enthält. Wien: Sonnleithnerischen Buchhandlung, 1784, s. 125.

poistnej zmluvy sa medzi tieto zmluvy zaraďuje stávka a hra, kúpa nádeje a zmluva o dôchodku. K pojmu „odvážna zmluva“ sa vrátil aj nový občiansky zákonník v Čechách (89/2012), ktorý poistnú zaraďil pod časť pod názvom „Závazky z odvážných smluv“.

Odvážne zmluvy právna náuka ďalej rozdeľuje na odplatné a bezodplatné zmluvy (poistná zmluva patrí do skupiny odplatných zmlúv) a na odvážne zmluvy v širšom a užšom slova zmysle (pozri čl. 1964 Code Civil). Medzi odvážne zmluvy v užšom slova zmysle možno zaradiť stávku a hru (§ 845 OZ) a kúpu nádeje (k tomu pozri § 595 OZ). Pri týchto zmluvách znáša riziko spravidla len jedna strana. Medzi odvážne zmluvy v širšom slova zmysle možno zaradiť poistnú zmluvu (§ 788 OZ) a zmluvu o dôchodku (§ 842 OZ). Pre ne je typické, že riziko znášajú obe zmluvné strany. Tieto zmluvy sledujú okrem iného iné hospodárske ciele, totiž hmotné zabezpečenie a zverenie správy rizika do rúk jednej zo zmluvných strán.

Odvážny charakter poistnej zmluvy spočíva v tom, že plnenie poistiteľa je podmienené vznikom náhodnej udalosti uvedenej v poistnej zmluve. Občiansky zákonník pojem poistnej udalosti nevymedzuje. Iba popisne uvádza, že ide o (právnú) skutočnosť, s ktorou je spojený vznik povinnosti poisťovateľa plniť (t. j. poskytnúť peňažné plnenie). Vymedzenie poistnej udalosti vo vzťahu k jednotlivým druhom poistenia prenecháva tak zákon poistným podmienkam poisťovateľa.

Časť doktríny okrem vyššie uvedeného poukazuje aj na to, že poistná zmluva má niekedy aj charakter obstarávateľskej zmluvy.²⁵ Poisťovateľ totiž často uzaviera zmluvu s poisťovateľom tak, že z poistného plnenia má prospech tretia osoba, ktorá nie je účastníkom poistného pomeru.²⁶ V takom prípade môže ísť buď o poistenie na cudzí účet (§ 815 ods. 1 a § 828 ods. 1 OZ), alebo o poistenie v prospech tretej osoby (porovnaj § 817 OZ). Rámcovú úpravu zmluvy v prospech tretej osoby zakotvuje ustanovenie § 794 OZ).

Poistná zmluva ako zmluva najvyššej dôvery

Obava, že rizikové operácie, na ktorých spočíva poistenie, môžu viesť k zneužitiu práva, viedla k tomu, že do právnej úpravy poistnej zmluvy sa zaviedla osobitná povinnosť poistníka (záujemcu o poistenie) konať v dobrej viere. Z toho dôvodu začala doktrína označovať poistnú zmluvu ako zmluvu dobrej viery (*contractus bonae fidei*) a časť doktríny dokonca za zmluvu najvyššej dôvery (*contractus uberrimae fidei*).²⁷ Naposledy uvedené označenie *expressis verbis* uvádza čl. 17 famózneho a ikonického britského zákona

²⁵ Pozri WEBER, M. – WINTER, G.: Grudnzüge des Versicherungsvertragsrecht. Heidelberg: C. F. Müller Juristischer Verlag, 1986, s. 17.

²⁶ Pozri WEYERS, H. L.: Versicherungsvertragsrecht. Frankfurt am Main: Alfred Metzner Verlag, 1986, s. 29.

²⁷ Pozri napr. PARPA, R.: Ueber die Bedeutung von Treu und Glauben im Versicherungsvertragsrecht. Zürich: Juris – Verlag, 1947, s. 29 a nasl.

o námornom poistení z r. 1906.²⁸ Povinnosť účastníkov poistného pomeru správať sa v súlade s princípom dobrej viery je vyjadrením dobrej viery v jeho objektívnom význame ako nepísané pravidlo, aby účastníci poistného pomeru konali poctivo a statočne a splnili povinnosť spolupráce a solidarity v zmluvnom vzťahu.²⁹

Výrazom poistného pomeru, ktorý je založený na princípe dôvery medzi účastníkmi poistného pomeru, je informačná povinnosť, ktorá je uložená poistníkovi pred uzavretím poistnej zmluvy a počas trvania poistného pomeru (§ 793 OZ) a po vzniku poistnej udalosti (§ 799 ods. 2 OZ). Podľa čl. 2:101 Princípov európskeho práva poistnej zmluvy (PEICL) záujemca o poistenie je pri uzavieraní poistnej zmluvy povinný informovať poisťovateľa o okolnostiach, o ktorých vie alebo by mal vedieť, a ktoré sú predmetom jasných a presných otázok, ktoré mu predkladá poisťovateľ. Tieto okolnosti zahŕňajú také okolnosti, o ktorých osoba, ktorá má byť poistená, vedela alebo mala vedieť.

Novodobý koncept poistenia predpokladá nielen konanie poistníka v dobrej viere (*good faith*), ale aj férové správanie sa poisťovateľa (*fair dealing*).³⁰ Ťažisko informačnej povinnosti sa najmä v ére spotrebiteľských zmlúv presúva z poistníka (záujemcu o poistenie) na poisťovateľa.³¹ Právna úprava poistnej zmluvy v Občianskom zákonníku nie je v tomto smere vyvážená, pretože konkrétnu informačnú povinnosť vo vzťahu k poistnému riziku ukladá iba poistníkovi. V tomto smere by mala budúca právna úprava vychádzať z Princípov európskeho práva poistnej zmluvy.³² Podľa čl. 2:202 PEICL (Povinnosť upozorniť na nezrovnalosti v poistnom krytí) poisťovateľ pri uzavieraní poistnej zmluvy upozorní záujemcu o poistenie na akékoľvek nezrovnalosti medzi ponúkaným poistným krytím a požiadavkami záujemcu o poistenie, o ktorých poisťovateľ vie alebo by mal vedieť, pričom vezme do úvahy okolnosti a spôsob uzavretia poistnej zmluvy, a najmä skutočnosť, či záujemcovi o poistenie napomáhal nezávislý sprostredkovateľ.

V európskom poistnom práve sa zásada dobrej viery chápe komplexnejšie, t. j. nielen z hľadiska okolnosti vzniku poistného pomeru, ale aj z hľadiska budúcich možných nárokov strán poistného pomeru (*reasonable expectation*); konanie v dobrej viere sa očakáva nielen od poistníka, ale aj od poisťovateľa. Podľa čl. 2:702 PEICL na žiadosť poistníka mu poisťovateľ bez zbytočného odkladu poskytne informácie ohľadne všetkých záležitostí, ktoré sú podstatné z hľadiska plnenia z poistnej zmluvy, ak ich možno od poisťovateľa rozumne očakávať.

²⁸ Sect. 17 Marine insurance Act 1906 (Insurance is uberrimæ fidei): „A contract of marine insurance is a contract based upon the utmost good faith.“

²⁹ COUSY, H.: Changing Insurance Contract Law: An Age-Old, Slow und Unfinished Story. In: Insurance Regulation in the European Union. Solvency II and Beyond (eds. Marano, P., Siri, M.) Cham: Palgrave Macmillan, 2017, s. 36.

³⁰ Pozri bližšie SCHAER, R.: Modernes Versicherungsrecht. Bern: Stämpfli Verlag AG, 2007, s. 223.

³¹ FONTAINE, M.: Droit des assurances. 3. vyd. Bruxelles: Lancier, 2006, s. 125.

³² Pozri *Principles of European Insurance Contract Law (PEICL)*. 2nd ed. (eds. BASEDOW, J.- BIRDS, J.-CLARKE, M.- COUSY, H. – HEISS, H.- L. LOACKER, L.). Köln: Otto Schmidt Verlag, 2016.

Poistná zmluva ako adhézna zmluva

Zo zásady zmluvnej slobody vyplýva, že zmluvné strany majú spravidla voľnosť dohodnúť obsah zmluvy; vo vzťahu k obsahu zmluvy platí princíp zmluvnej autonómie. V modernej spoločnosti však existujú mnohé záväzkové právne vzťahy, ktoré vznikajú na základe štandardizovaných zmlúv, ktoré vznikajú na základe vopred predtlačných formulárov poskytovateľa rôznych služieb. Takéto zmluvy sa označujú ako adhézne zmluvy.³³ Adhézne zmluvy sú produktom masového uzavierania zmlúv s rovnakým obsahom. Tie sa často uzavierajú konkludentnou akceptáciou zmluvných podmienok druhého účastníka zmluvy.

Poistná zmluva je adhéznou zmluvou v tom zmysle, že dochádza k jej opakovanému a štandardnému uzavieraniu s rovnakým obsahom s veľkým počtom poistníkov, pričom jej konštrukcia je postavená tak, že poistník má možnosť poistné podmienky poistiteľa buď prijať alebo neprijať a tak odvrátiť vznik zmluvy. To neplatí v prípade poistenia podnikateľov, najmä pri poistení veľkých rizík, kde zodpovednosť za obsah poistnej zmluvy preberajú na seba sprostredkovatelia poistenia, t. j. poistní agenti a makléri.³⁴

Podstata adhézných zmlúv sa prejavuje v tom, že poistník pri uzavieraní poistnej zmluvy akceptuje poistné podmienky poisťovateľa *en bloc*. Poistné podmienky upravujú predovšetkým rozsah poistného krytia, definujú pojem poistnej udalosti v konkrétnom poistnom vzťahu, vymedzujú výluky z poistenia (t. j. skutkové okolnosti, ktoré síce vykazujú znaky poistnej udalosti, ale poistná ochrana sa v takom prípade neposkytuje) a práva a povinnosti účastníkov poistného pomeru pred uzavretím poistnej zmluvy, počas trvania poistného pomeru a po vzniku poistnej udalosti. Poistné podmienky môžu ďalej vymedziť druh poistného plnenia, výšku, miesto a čas plnenia poisťovateľa, ak dôjde k vzniku poistnej udalosti.

Samotný Občiansky zákonník z dôvodu potreby podrobnejšej úpravy poistenia odkazuje na poistné podmienky (§ 791 ods. 1 a 2, § 796 ods. 4, § 797 ods. 1, § 799 ods. 1 a 2, § 804 až 806, § 812, § 815 ods. 1, § 816, § 822 a § 824 OZ). Pritom nejde len o podrobnejšiu úpravu v tých prípadoch, kde jednotlivé ustanovenia Občianskeho zákonníka odkazujú na poistné podmienky, ale aj o úpravu obsahu tých poistení, ktoré poisťovateľ dojednáva.

³³ Terminus technicus adhézna zmluva (*contrat d'adhésion*) je dielom francúzskeho práva. Tento pojem zaviedla koncom 19. storočia prax francúzskych súdov na obmedzenie zneužívania zmluvnej voľnosti prostredníctvom všeobecných obchodných podmienok v prípade hromadne poskytovaných služieb (poistenie, doprava). Začiatkom 20. storočia si tento pojem osvojila aj francúzska právnická spisba (SALLEILES, R.: De la déclaration de volonté. Contribution à l'étude de l'acte juridique dans le code civil allemand (art. 116 à 144). Paris: Pichon, 1901, s. 229).

³⁴ Pozri LAMBERT-FAIVRE, Y.-LEVEUR, L.: Droit des assurances. 13. vyd. Paris: Dalloz, 2011, s. 201.

Poistná zmluva ako vzájomná (synalagmatická) zmluva

Synalagmatickú povahu majú také zmluvy, pri ktorých je plnenie zmluvných strán navzájom podmienené (na rozdiel od asynalagmatických zmlúv). Medzi také zmluvy niektoré právne úpravy zaraďujú všetky odvážne zmluvy vrátane poistnej zmluvy.³⁵ K tomuto názoru sa prikláňa aj veľká časť právnej náuky.³⁶

Synalagmatická povaha poistnej zmluvy sa prejavuje vo vzájomnom záväzku oboch zmluvných strán. Podľa § 788 ods. 1 OZ je to na jednej strane záväzok poisťovateľa poskytnúť v dojednanom rozsahu plnenie (ak nastane náhodná udalosť) a na druhej strane záväzok poistníka platiť poistné. Synalagmatickú povahu tohto záväzku, ktorý vznikol na základe poistnej zmluvy, je potrebné chápať v širšom ponímaní. Zahŕňa okrem základných práv a povinností, ktoré majú komisívnu i omisívnu povahu a sú uložené obom účastníkom zmluvy, i právne následky spojené s ich nesplnením.³⁷

Zatiaľ, čo právna povaha záväzku poistníka platiť poistné je v rámci poistného pomeru nesporná, v doktríne je spor o tom, v čom spočíva plnenie, ktoré v rámci poistného pomeru poskytuje poisťovateľ. V tejto súvislosti vznikli v náuke poistného práva dve základné teórie.

Podľa teórie peňažného plnenia (*Geldleistungstheorie*) poisťovateľ neposkytuje plnenie bezpodmienečne, ale pod odkladacou podmienkou, t. j. až keď dôjde k poistnej udalosti.³⁸ Tejto teórii korešponduje dikcia ustanovenia § 797 ods. 2 OZ, ktoré uvádza, že právo na plnenie vznikne, ak nastane skutočnosť, s ktorou je spojený vznik povinnosti poisťovateľa plniť (poistná udalosť). Splatnosť plnenia poisťovateľa uvádza ustanovenie § 797 ods. 3 OZ.

Zástancovia teórie peňažného plnenia popierajú vzájomný (synalagmatický) charakter poistnej zmluvy. Poukazujú na to, že zatiaľ čo jeden poistník, ktorý po niekoľko rokov platil poistné, nemusí dostať poistné plnenia, ak k poistnej udalosti počas trvania poistenia nedošlo, druhý poistník môže v dôsledku vzniku poistnej udalosti dostať poistné plnenie, ktoré niekoľkonásobne prevyšuje zaplatené poistné.³⁹

³⁵ Čl. 1964 Code civil uvádza: „Le contrat aléatoire est une convention réciproque dont les effets, quant aux avantages et aux pertes, soit pour toutes les parties, soit pour l'une ou plusieurs d'entre elles, dépendent d'un événement incertain. Tels sont: le contrat d'assurance, le jeu et le pari et le contrat de rente viagère.“

³⁶ Pozri napr. BRIÈRE de L'ISLE, G.: Droit des assurances. Paris: Press universitaires de France, 1973, s. 32 7a 33.

³⁷ Vzájomnosť záväzkov účastníkov poistného pomeru sa prejavuje v tom, že pokiaľ poistník nesplnil svoje povinnosti (neposkytol pravdivé informácie o poistnom riziku, neoznámil včas vznik poistnej udalosti, nezaplatil poistné včas a v správnej výške), môže poistiteľ nielen krátiť plnenie, ale ho aj celkom odmietnuť.

³⁸ Pozri napr. EHRENZWEIG, A.: Deutsches (Österreichisches) Versicherungsvertragsrecht. Wien: Springer Verlag, 1952, s. 162, KÖNIG, W.: Schweizerisches Privatversicherungsrecht. 3. vyd. Bern: Verlag Herbert Lang, 1967, s. 97.

³⁹ WARKALLO, W.-MAREK, W. – MOGILSKI, W.: Prawo ubezpieczeniowe. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1983, s. 254.

Oproti teórii peňažného plnenia stojí teória znášania rizika (*Gefahrtragungstheorie*).⁴⁰ Podľa nej poisťovateľ poskytuje poistné plnenie vo forme poistnej ochrany už pred vznikom poistnej udalosti. Tejto teórii zodpovedá dikcia § 795 ods. 1 OZ, podľa ktorého povinnosť poisťovateľa plniť a jeho právo na poistné vznikne prvým dňom po uzavretí poistnej zmluvy (pokiaľ účastníkmi nebolo dojednané niečo iné).

Za správnu treba označiť druhú teóriu. Vychádzame z toho, že poistná ochrana poskytovaná po uzavretí poistnej zmluvy poistenému (poisťníkovi) zakladá právne čakateľstvo, ktoré sa naplní konkrétnym obsahom (peňažným plnením poisťovateľa) až vtedy, ak počas trvania poistnej ochrany dôjde k poistnej udalosti. Pre poisteného má „poistná ochrana“ hospodársky význam aj vtedy, ak počas trvania poistného pomeru vôbec nedôjde k realizácii poistnej udalosti. Z toho dôvodu má poisťovateľ právo si ponechať poistné aj vtedy, ak k poistnej udalosti počas doby trvania poistného pomeru nedôjde. Rovnako podľa § 803 OZ platí, že poisťovateľ má právo na poistné za dobu do zániku poistenia. Ak nastala poistná udalosť a dôvod ďalšieho poistenia tým odpadol, patrí poisťovateľovi poistné do konca poistného obdobia, v ktorom nastala poistná udalosť.

Poistná zmluva ako dlhodobý kontrakt

Z vyššie uvedenej teórie znášania rizika možno vyvodiť, že povinnosť poisťovateľa poskytovať poistnú ochranu je vymedzená určitým časovým úsekom. Trvanie poistného pomeru môže závisieť od dĺžky ľudského života (napr. v životnom poistení), od doby existencie predmetu poistenia (napr. poistenie automobilu) alebo od doby existencie rizika (napr. cestovné poistenie). Poistná zmluva je teda dlhodobým kontraktom.

Poistnou dobou je doba od uzavretia poistnej zmluvy do jej zániku. Poistná zmluva je podľa § 792 ods. 1 druhej vety OZ uzavretá okamihom, keď navrhovateľ (spravidla poisťovateľ) dostane oznámenie o prijatí svojho návrhu.⁴¹ Poistná zmluva zaniká spravidla uplynutím poistnej doby alebo zanikne pred uplynutím poistnej doby z dôvodov, ktoré sú uvedené v § 800 a nasl. OZ. Počas poistnej doby poskytuje poisťovateľ poisťníkovi (poistenému) poistnú ochranu.

Poistná doba sa z poistnotechnického hľadiska rozdeľuje na poistné obdobia. Poistné obdobie je doba, na ktorú sa kalkuluje poistné, t. j. cena poistenia. To platí aj v prípade, ak sa medzi poisťníkom a poisťovateľom dohodlo platenie poistného v splátkach. Platenie poistného v splátkach nemá vplyv na dĺžku poistného obdobia, pričom nie je vylúčené, aby poistenie aj v tomto prípade zaniklo pred skončením poistného obdobia, ak sa dohodla strata výhody splátok poistného (porovnaj § 565 OZ).⁴²

⁴⁰ Pozri napr. BRUCK, E.: *Privatversicherungsrecht*. Mannheim, Berlin, Leipzig: J. Bensheimer, 1930, s. 364; SIEG, K.: *Allgemeines Versicherungsvertragsrecht*. Wiesbaden: Gabler Verlag, 1984, s. 24.

⁴¹ Týmto momentom je poistná zmluva spravidla i účinná (porovnaj § 43c ods. 2 a § 44 ods. 1 OZ).

⁴² Uznesenie NS SR z 29. 5. 2014, sp. zn. 6 M Cdo 48/2012: „Generálny prokurátor správne uvádza, že v tomto prípade sa zmluvné strany dohodli, že ak sa poisťník dostane do omeškania s platením ktorejkoľvek

Podľa § 795 ods. 1 OZ povinnosť poisťovateľa plniť (t. j. povinnosť poskytovať poistnú ochranu) a jeho právo na poistné vzniká prvým dňom po uzavretí poistnej zmluvy, ak nebolo účastníkmi dohodnuté, že vznikne už uzavretím poistnej zmluvy alebo neskôr. Z tohto hľadiska možno rozlišovať medzi tromi druhmi dôb trvania poistenia:

- a) formálne trvanie poistenia,
- b) materiálne trvanie poistenia a
- c) technické trvanie poistenia.

Ad a) *Formálne trvanie poistného pomeru* vymedzuje dobu od uzavretia poistnej zmluvy až po jej zánik. Znamená teda dobu trvania poistného pomeru v zmysle občianskeho práva. Ten vzniká v momente uzavretia poistnej zmluvy (porovnaj § 792 ods. 1 druhá veta a § 43c ods. 2 a § 44 ods. 1 OZ) a zaniká buď na základe subjektívnej (odstúpenie od zmluvy, výpoveď poistenia alebo ak poistník nezaplatí poistné po jeho splatnosti) alebo objektívnej právnej skutočnosti (uplynutie doby poistenia alebo vznik poistnej udalosti). Začiatok a koniec poistenia ako zmluvného pomeru má význam pre vymedzenie doby, v priebehu ktorej dochádza k plneniu povinností poisťovateľa (poskytovanie poistnej ochrany a výplata poistného plnenia, ak nastane poistná udalosť) a poistníka, resp. poistného (platenie poistného a informačná povinnosť ohľadne zmeny poistného rizika alebo vzniku poistnej udalosti).

Ad b) *Materiálne trvanie poistenia* sa chápe v poistnotechnickom zmysle. Je to doba, počas ktorej je poisťovateľ povinný materiálne znášať riziko vzniku poistnej udalosti a v prípade realizácie tohto rizika (vznik poistnej udalosti) je povinný vyplatiť dohodnuté poistné plnenie. Odborná literatúra je zajedno v názore, že formálny a materiálny začiatok poistného pomeru spadajú v zásade do rovnakého časového momentu.⁴³ Výnimku z uvedeného predstavuje iba spätné poistenie, na základe ktorého sa poistná ochrana poskytuje aj za obdobie pred uzavretím poistnej zmluvy. Tak je tomu v prípade poistenia medzinárodnej prepravy (pozri § 795 ods. 2 OZ).⁴⁴ Ďalšou výnimkou je tzv. predbežné

zo splátok, tak nasledujúcim dňom sa stáva splatným celé poistné. Výsledkami vykonaného dokazovania bolo preukázané, že žalovaný nezaplatil v poradí druhú splátku poistného do doby jej splatnosti, t. j. do 30. septembra 2006. Dovolací súd preto súhlasí so záverom generálneho prokurátora, podľa ktorého sa v dôsledku omeškania žalovaného s platením v poradí druhej splátky, stalo poistné za celé poistné obdobie splatným dňom 1. októbra 2006 (dňom nasledujúcim po dni splatnosti splátky). Keďže žalovaný celé poistné (jeho zvyšok) do jedného mesiaca od dátumu jeho splatnosti, t. j. do 1. novembra 2006 nezaplatil (splátku zaplatil až 7. 11. 2006), v zmysle § 9 ods. 4 zákona č. 381/2001 Z. z. platí, že poistenie zodpovednosti na základe poistnej zmluvy z 30. júna 2006 zaniklo dňom 1. novembra 2006 a nie až nezaplatením poslednej splátky poistného, ako to konštatuje odvolací súd.“

⁴³ Pozri DEUTSCH, E.: *Versicherungsvertragsrecht*. 4. vyd. Karlsruhe: Verlag Versicherungswirtschaft, 2000, s. 49.

⁴⁴ Súdna prax vo výnimočných prípadoch pripustila, aby sa plnenie poskytlo aj za náhodnú udalosť, ku ktorej došlo pred uzavretím poistnej udalosti (porovnaj R 99/1951). V takom prípade nejde vlastne ani o poistné plnenie, ale o náhradu škody, keď o udalosti pred vznikom poistenia vedel i poisťovateľ, a napriek tomu poistnú zmluvu uzavrel.

poistenie.⁴⁵ Ide o prísľub poisťovateľa, že poistenému poskytne poistné krytie aj na dobu pred uzavretím definitívnej poistnej zmluvy.⁴⁶ Treba upozorniť na to, že v tomto prípade nejde o zmluvu o budúcej poistnej zmluve v zmysle § 50 OZ.

Ad c) *Technické trvanie poistného pomeru* určuje dobu, za ktorú bolo zaplatené poistné. Takýmto spôsobom vzniká poistný pomer, ak bol tento spôsob začiatku poistenia výslovne dohodnutý (pozri § 796 ods. 1 OZ) alebo ak poistný pomer vzniká zaplatením poistného na základe písomného návrhu poisťovateľa (§ 792 ods. 2 OZ). Poistná ochrana začína v takom prípade od momentu, keď sa zaplatilo (prvé) poistné, a to bez ohľadu na to, kedy došlo k uzavretiu poistnej zmluvy. Moment zaplatenia prvého alebo jednorazového poistného odkladá takýmto spôsobom účinnosť už uzavretej poistnej zmluvy. Poistná zmluva v technickom zmysle zanikne, keď poistník nezaplatí poistné v dobe jeho splatnosti; tieto doby sú vo vzťahu k jednorazovému a bežnému poistnému upravené v ustanovení § 801 OZ.

Odplatný charakter poistnej zmluvy

Poistná zmluva je odplatná zmluva. Odplatom za poskytovanie poistnej ochrany poisťovateľom je poistné. Poistné je teda odplatom poistníka za prísľub poisťovateľa, že v prípade vzniku náhodnej udalosti poskytne poistníkovi alebo poistenému (ak ide o osobu odlišnú od poistníka) konkrétne poistné (peňažné) plnenie.⁴⁷

Odplatný charakter poistnej zmluvy sa prejavuje teda v tom, že za poskytovanú poistnú ochranu a následné možné poistné plnenie má poisťovateľ právo požadovať od poistníka ako zmluvnej strany odplatu. Poistné slúži okrem plnenia bežných záväzkov poisťovateľa aj na tvorbu rezerv poisťovateľa podľa osobitných predpisov; bez odplaty nemožno hovoriť o poistení. Zo synalagmatického charakteru poistnej zmluvy vyplýva, že poisťovateľ má právo na poistné iba za dobu poskytovania poistnej ochrany.⁴⁸

Občiansky zákonník v súlade s technikou poisťovania rozlišuje medzi jednorazovým a bežným poistným a medzi prvým a následným poistným⁴⁹ a spája s ich nezaplatením rôzne právne následky (porovnaj § 801 a § 803). Moment účinnosti poistnej zmluvy, t. j.

⁴⁵ Podľa § 14 ods. 1 zákona č. 381/2001 Z. z. o povinnom zmluvnom poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla pred uzavretím poistnej zmluvy môže poisťovateľ dohodnúť s osobou, na ktorú sa vzťahuje povinnosť uzavrieť poistnú zmluvu o poistení zodpovednosti za škodu, že za ňu nahradí škodu podľa tohto zákona.

⁴⁶ Pozri FEKETE, I.: Doba trvania poistného pomeru podľa nemeckého práva. *Pojistný obzor*, 1990, č. 11, s. 5.

⁴⁷ Rovnako ARMBRÜSTER, CH.: *Privatversicherungsrecht*. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013, s. 413.

⁴⁸ Podľa § 803 ods. 1 OZ má poisťovateľ právo na poistné iba za dobu do zániku poistenia. Ak poistenie zanikne pred uplynutím doby, za ktorú bolo poistné zaplatené, je poisťovateľ povinný zvyšujúcu (nespotrebovanú) časť poistného vrátiť.

⁴⁹ Táto diferenciácia poistného má pôvod v nemeckom práve, ktoré rozlišuje medzi *einmalige und laufende Prämie* a medzi *Erstprämie und Folgeprämie*. Pozri napr. MÖLLER, H.: *Versicherungsvertragsrecht*. 3. vyd. Wiesbaden: Gabler Verlag, 1977, s. 88.

začiatok poskytovania poistnej ochrany môže byť v poistnej zmluve podmienený zaplatením prvého alebo jednorazového poistného.

Jednorazové poistné sa platí naraz na celú dobu platnosti poistenia. Môže ísť o krátkodobé (platné na čas kratší ako jeden rok) alebo dlhodobé poistenie, najmä životné alebo dôchodkové. Poistné môže byť dohodnuté ako bežné poistné. V takom prípade sa poistné platí pravidelne ročne alebo področne, t. j. polročne, štvrtročne alebo mesačne. Jednorazové, ako aj bežné poistné môže byť rozložené na splátky, ktoré môžu mať osobitný právny režim, najmä môže byť nimi podmienená splatnosť poistného, ktoré sa spláca formou splátok.

Odplata za poskytovanie poistnej ochrany poisťovateľom podlieha samostatnej kalkulácii a často je predmetom schvaľovania zo strany orgánu dohľadu nad poisťovníctvom. Výšku poistného určuje poisťovateľ vzhľadom na pravdepodobnosť vzniku náhodnej udalosti a rozsah jej následkov. Základom pre výpočet poistného sú štatistické údaje a všeobecné skúsenosti s daným druhom rizika. Výšku poistného ďalej podmieňuje réžia poisťiteľa, jeho zisk a ďalšie vedľajšie faktory (napr. dane a poplatky, odvod časti poistného pre štát, dotácia do verejného garančného fondu, miera inflácie a pod.). Vzhľadom na to, že poistný pomer má charakter dlhodobého právneho vzťahu, Občiansky zákonník podrobne vymedzuje spôsob platenia poistného a právne dôsledky spojené s jeho nezaplatením (pozri § 795, § 796, § 800 až 804 OZ).

Spotrebiteľský charakter poistnej zmluvy

Poistenie sa v súčasnom období považuje za finančnú službu a súčasne za spotrebiteľskú zmluvu, v ktorom vystupuje poisťovateľ ako dodávateľ a poistník (poistený) ako spotrebiteľ. Preto aj napriek princípu zmluvnej voľnosti je potrebné pri dojednaní poistnej zmluvy rešpektovať ustanovenia Občianskeho zákonníka o spotrebiteľských zmluvách (§ 52 a nasl.). Poistná zmluva ako spotrebiteľská zmluva nesmie obsahovať ustanovenia, ktoré spôsobujú značnú nerovnováhu v právach a povinnostiach jej zmluvných strán.

Zákaz dojednania neprijateľných zmluvných podmienok sa týka predovšetkým všeobecných poistných podmienok. Ustanovenie § 53 ods. 4 OZ uvádza exemplatívny výpočet neprijateľných zmluvných podmienok, ktoré možno aplikovať aj na poistnú zmluvu. Neprijateľné podmienky v spotrebiteľských zmluvách sú absolútne neplatné (§ 53d OZ). Občiansky zákonník predpisuje ďalej aj veľkosť písmen v poistnej zmluve a v poistných podmienkach poisťovateľa (pozri § 53c OZ).

Nerovnováha, ktorá vyplýva z konštrukcie adhézných zmlúv, má za následok, že súdy pri výklade obsahu poistnej zmluvy nezisťujú skutočnú vôľu zmluvných strán, ako je to v prípade individuálne dojednávanych zmlúv, ale uplatňujú výkladové pravidlo obsiahnuté v § 54 ods. 2 OZ, že v pochybnostiach o obsahu spotrebiteľských zmlúv platí výklad, ktorý je pre spotrebiteľa priaznivejší (výklad *contra proferentem*). Ide o výkladové pravidlo

lo, ktoré vo vzťahu k spotrebiteľským zmluvám bolo do nášho právneho poriadku prevzaté z európskeho práva.⁵⁰

Spory medzi poisťovateľom a poistníkom (poisteným) ako účastníkmi konkrétneho poistného pomeru sa považujú za spotrebiteľské spory, na ktoré sa vzťahujú osobitné procesné pravidlá (§ 290 až 300 CSP). Rozhodnutie súdu v takomto spore má vo vzťahu k poistnej zmluve a osobitne k všeobecným poistným podmienkam poisťovateľa precedenčný charakter: poisťovateľ je povinný sa zdržať používania takejto podmienky v poistných zmluvách so všetkými poistníkmi (§ 53a OZ). Nezávisle od konkrétnej poistnej zmluvy môže súd skúmať neprijateľnosť zmluvnej podmienky v poistnej zmluve alebo vo všeobecných poistných podmienkach v rámci tzv. abstraktnej súdnej kontroly v spotrebiteľských veciach podľa § 301 a nasl. CSP. Takúto žalobu je oprávnený podať iba subjekt zriadený na ochranu práv spotrebiteľov. Podľa § 305 ods. 3 CSP, ak súd v rámci konania o abstraktnej kontrole obsahu poistnej zmluvy (poistných podmienok) určí nekalý charakter dotknutej zmluvnej podmienky, zakáže žalovanému používať túto zmluvnú podmienku alebo zmluvnú podmienku s rovnakým významom vo všetkých poistných zmluvách alebo vo všeobecných poistných podmienkach.

Záver

Z vyššie uvedeného prehľadu vidieť, že poistná zmluva sa vyznačuje viacerými pojmovými znakmi, ktoré ju odlišujú od iných typov zmlúv. Takými znakmi sú predovšetkým aleatórny a adhézny charakter poistnej zmluvy. Osobitným znakom poistnej zmluvy je jej kauzálny charakter, ktorý predpokladá existenciu poistného záujmu na strane poistníka a poisteného. V neposlednom rade je to spotrebiteľský charakter poistnej zmluvy, v ktorej poistník vystupuje ako slabšia zmluvná strana.

Znalosť uvedených povahových vlastností poistnej zmluvy je základným predpokladom na to, aby ustanovenia zákona o poistnej zmluve boli správne vykladané. Ich neznalosť často vedie k nekorektnej interpretácii zákonných ustanovení o poistnej zmluve, čoho sme niekedy svedkami pri rozhodovacej praxi súdov. Znalosť základných charakteristických znakov poistnej zmluvy je dôležitá aj z hľadiska zaradenia poistnej zmluvy do zmluvného systému a optimalizácie právnej úpravy poistných zmlúv. Táto skutočnosť by sa mala vziať do úvahy v rámci úvah *de lege ferenda*, najmä ak sa uvažuje o rekonštrukcii občianskoprávnej úpravy.

⁵⁰ Článok 5 smernice 93/13/ES o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách: „V prípade zmlúv, v ktorých sú všetky alebo niektoré podmienky ponúkané spotrebiteľovi v písomnej forme, musia byť vždy tieto podmienky vypracované zrozumiteľne. Keď existuje pochybnosť o zmysle podmienky, prednosť má výklad priaznivejší pre spotrebiteľa.“

Literatúra

- ARMBRÜSTER, CH.: Privatversicherungsrecht. Tübingen: Mohr Siebeck, 2013, ISBN 978-3-16-152927-6.
- BECKMANN, R. M., MATUSCHE-BECKMANN, A.: Versicherungs-Handbuch. 3. vyd. München: C. H., Beck, 2015, ISBN 978-3-406-66257-7.
- BÜHREN van H. W.: Versicherungsrecht. 3. vyd. Bonn: Deutscher Anwalt Verlag, 1997, ISBN 3-87389-128-X.
- CASTELLANO, G.: Le assicurazioni private. Torino: Unione tipografico, 1970.
- CLARKE, M. A.: The law of Insurance Contrats. LLOYD's of London Press Ltd. ISBN 1-85044-206-1.
- FONTAINE, M.: Droit des assurances. 3. vyd. Bruxelles: Lancier, 2006, ISBN 2-8044-2079-5.
- FONTAINE, M.: (ed.): Insurance contract law. Volume I. Karlsruhe: Verlag Versicherungswirtschaft, 1990, ISBN 3-88487-223-0.
- GIERKE von, J.: Versicherungsrecht: unter Ausschluss der Sozialversicherung. Erste Hälfte, Zweite Hälfte, Stuttgart: Ferdinand Enke, 1937, 1947.
- IVAMY, H. E. R.: General Principles of Insurance Law. London: Butterworths, 1966.
- KARFIKOVÁ, M., PŘIKRYL, V. a kol.: Pojišťovací právo. Praha: Leges, 2010, ISBN: 978-80-87212-45-5.
- KOENIG, W.: Schweizerisches Privatversicherungsrecht. 3. vyd. Bern: Verlag Herbert Lang, 1967.
- LAMBERT-FAIVRE, Y.-LEVENEUR, L.: Droit des assurances. 13. vyd. Paris: Dalloz, 2011, ISBN 978-2-247-08784-6.
- MAUER, A.: Schweizerisches Privatversicherungsrecht. 2. vyd. Bern: Verlag Stämpfli & Cie AG, 1986, ISBN 3-7272-0842-2.
- MERKIN, R., MCGEE, A.: Insurance contract Law. London: Kluwer Publishing, 1989, ISBN 1-870080-47-5.
- MÖLLER, H.: Versicherungsvertragsrecht. 3. vyd. Wiesbaden: Gabler Verlag, 1977, ISBN 3-409-85508-4.
- PETRUŠÁK, M., ŠULÍKOVÁ, M.: Poistné zmluvy. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-356-1.
- PICARD, M., BESSON, A.: Les assurances terrestres. Tome premier: Le contrat d'assurance. 5. vyd. Paris: L. G. D. J. 1982, ISBN 2-275-01356-3.
- PLANK, K.: Poistenie občanov. Právne problémy. Bratislava: Obzor, 1989.
- SCHAER, R.: Modernes Versicherungsrecht. Bern: Stämpfli Verlag AG, 2007, ISBN 3-7272-0782-5. 978-3-16-152927-6.
- SCHIMIKOWSKI, P.: Versicherungsvertragsrecht. 2. vyd. München: Verlag C. H. Beck, 2001, ISBN 3-406-48299-6.

SIEG, K.: Allgemeines Versicherungsvertragsrecht. Wiesbaden: Gabler Verlag, 1984, ISBN 3-409-47413-7.

WARKALLO, W., MAREK, W., MOGILSKI, W.: Prawo ubezpieczeniowe. Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe, 1983, ISBN 83-01-04910-3.

OCHRANA SPOTREBITEĽA V ZDIEĽANEJ EKONOMIKE¹

JUDR. VLADIMÍR FILIČKO, PHD.

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

VLADIMIR.FILICKO@GMAIL.COM

Abstrakt

Zdieľaná ekonomika predstavuje nový, dynamický a stále sa vyvíjajúci model obchodovania, ktorý so sebou nevyhnutne prináša mnoho nezodpovedaných a právom neriešených otázok. Okruh otázok, ktoré so sebou prináša zdieľanie hodnôt možno rozdeliť do dvoch základných oblastí, a to verejnoprávnej, ktorá sa týka najmä otázky potreby licencovania poskytovateľov tovarov a služieb v zdieľanej ekonomike a zdaňovania príjmov týchto poskytovateľov a súkromnoprávnej, v ktorej sa ako základné črtajú otázky zodpovednosti jednotlivých účastníkov a definovania právnych vzťahov vznikajúcich v zdieľanej ekonomike. Autor sa v predkladanom príspevku venuje, podľa nášho názoru, jednej z najzásadnejších otázok moderného súkromného práva, a to práve otázke súkromnoprávnej definície zmluvných vzťahov vznikajúcich v zdieľanej ekonomike. Pozornosť autora smeruje najmä k zodpovedaniu otázky, či je možné a prípadne za akých podmienok je potrebné na právne vzťahy vznikajúce v zdieľanej ekonomike aplikovať právne predpisy na ochranu spotrebiteľa. V neposlednom rade dochádza zo strany autora k formulovaniu návrhov *de lege ferenda* v predmetnej oblasti.

Abstract

The Sharing Economy represents a new, dynamic and ever-evolving model of trading that inevitably brings many unanswered and rightly unresolved issues. The range of questions that the sharing of values brings with it can be divided into two basic areas, namely public law, which mainly concerns the issue of the need for licensing of suppliers of goods and services in the sharing economy and the taxation of the income of these providers and private law, individual participants and the definition of legal relationships arising in the shared economy. In our opinion, the author deals with, in our opinion, one of the most fundamental questions of modern private law, namely the question of the private law definition of contractual relations arising in the shared economy. In particular, the author's attention is to answer the question of whether it is possible and, where appropriate, under what conditions it is necessary to apply consumer protection legislation

¹ Príspevok je čiastkovým výstupom projektu VVGS-2016-326 Postavenie spotrebiteľa v novom civilnom procese.

to legal relationships arising in the shared economy. Last but not least, the author has made proposals for de lege ferenda in the area in question.

Úvod

Pojem „zdieľaná ekonomika“² (sharing economy) prípadne „kolaboratívne hospodárstvo“ (collaborative economy) označujú nový model výmeny hodnôt (tovarov) a poskytovania služieb, ku ktorým dochádza medzi poskytovateľom hodnoty/služby a používateľom hodnoty/služby prostredníctvom tretej osoby, ktorou je prevádzkovateľ online platformy (internetového portálu alebo mobilnej aplikácie).

Modely zdieľanej ekonomiky formou kolaboratívnych platforiem môžu mať rôzne podoby a formy realizácie, zasahujúc rôzne segmenty trhu (ubytovanie, prepravné služby, poskytovanie digitálneho obsahu a pod.), pričom cieľom týchto transakcií môže byť na strane poskytovateľa tvorba zisku (napr. Uber, Airbnb), alebo môžu byť poskytované na bezodplatnom základe (napr. couchsurfing).³

Najčastejšie používané a najviac diskutované sú platformy ponúkajúce:

- a) dopravu – a to mestskú (UBER) alebo diaľkovú (BlaBlaCar);
- b) ubytovanie (AirBnB);
- c) peer to peer pôžičky (Kickstarter, Zonky (ČR), Žltý melón (SR)).⁴

Základnými výhodami zdieľanej ekonomiky by mali byť jej dostupnosť, jednoduchosť a relatívna cenová výhodnosť.

Zdieľaná ekonomika je fenoménom modernej doby, ktorý so sebou prináša mnoho nezodpovedaných otázok a právnym poriadkom neupravených situácií.

Osobitný význam a potrebu úpravy právnych vzťahov vznikajúcich v zdieľanej ekonomike si uvedomuje aj Európska únia, ktorá začala s realizáciou krokov v snahe o podchytenie a úpravu týchto doposiaľ špeciálne neregulovaných právnych vzťahov. Významný krok na poli regulácie zdieľanej ekonomiky zo strany EÚ predstavuje Oznámenie Európskej komisie adresované Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a Sociálnemu výboru a Výboru regiónov pod označením Európska agenda pre kolaboratívne hospodárstvo zo dňa 02.06.2016⁵ (ďalej ako „Oznámenie Komisie“, ktoré predstavuje jeden z prvých ucelených a formalizovaných výstupov na úrovni EÚ v tejto oblasti.

² Okrem pojmu zdieľaná ekonomika sa používajú aj pojmy kooperatívne alebo kolaboratívne hospodárstvo.

³ JURČOVÁ M., NOVOTNÁ M.: *Zodpovednosť prevádzkovateľa kolaboratívnej platformy vo svetle diskusného návrhu smernice o online spotrebiteľských platformách*. In: Právo, obchod, ekonomika VII. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, s. 215

⁴ MITTERPACHOVÁ J.: *Zdieľaná ekonomika – nové výzvy súkromno-právnej zodpovednosti?* In: Právo, obchod, ekonomika VII. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, s. 255

⁵ European Commission „A European agenda for the collaborative economy“, Communication, COM/2016) 356 final

Základným cieľom predmetného oznámenia je na jednej strane snaha o podporu využitia prínosov zdieľanej ekonomiky a na strane druhej prejavenie snahy zaoberať sa obavami týkajúcimi sa neistoty v oblasti práv a povinností subjektov, ktoré sú súčasťou kolaboratívneho hospodárstva resp. zdieľanej ekonomiky.

V zmysle Oznámenia Európskej komisie možno pod pojmom „zdieľaná ekonomika“ resp. pojmom „kolaboratívne hospodárstvo“ rozumieť obchodné modely, v rámci ktorých sú obchodné činnosti podporené kolaboratívnymi platformami vytvárajúcimi otvorený trh pre dočasné využívanie tovarov a služieb, ktoré sú často poskytované súkromnými osobami.

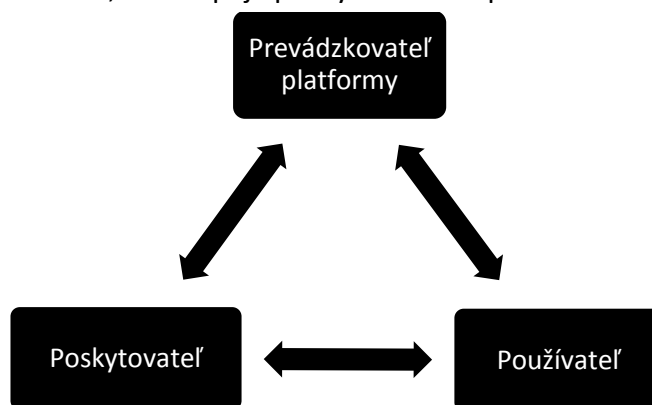
Zjednodušene povedané v kolaboratívnom hospodárstve dochádza k zdieľaniu hodnôt medzi osobou s prebytkom určitej hodnoty a osobou s nedostatkom tejto hodnoty, pričom hodnotou pritom môže byť tak tovar, ako i služba a poskytovateľom i užívateľom sú spravidla nepodnikajúce fyzické osoby. Najčastejšie dochádza k zdieľaniu ubytovacích priestorov, finančných prostriedkov, či dopravných prostriedkov.

Právne vzťahy v zdieľanej ekonomike

Právne vzťahy v zdieľanej ekonomike sú vystavané na modeli trojstranného vzťahu, v rámci ktorého dochádza nielen k vzniku zmluvného vzťahu medzi zákazníkom (používateľom) a dodávateľom (poskytovateľom), ale i k vzniku zmluvného vzťahu každého z nich smeroch k prevádzkovateľovi – platforme.⁶

Možno teda uviesť, že v rámci právnych vzťahov vznikajúcich v zdieľanej ekonomike vystupujú traja účastníci, a to:

- i) poskytovateľ, ktorý sa delí o svoje aktíva, zdroje, čas alebo schopnosti,
- ii) používateľ, ktorý tieto aktíva, zdroje, čas alebo schopnosti zužitkuje a
- iii) online platforma, ktorá spája poskytovateľa a používateľa.⁷



⁶ JURČOVÁ M., NOVOTNÁ M.: *Zodpovednosť prevádzkovateľa kolaboratívnej platformy vo svetle diskusného návrhu smernice o online spotrebiteľských platformách*. In: Právo, obchod, ekonomika VII. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, s. 211

⁷ CAUFFMAN, C.: *The Commissions European Agenda for the Collaborative Economy (Too) Platform and Services Provider Friendly?* In: *Journal of European Consumer Market Law*, roč. 5, 2016, č. 6 s. 235-243

Poskytovateľom hodnoty môže byť tak podnikateľský, ako i nepodnikateľský subjekt, pričom platí, že v zdieľanej ekonomike ním je prevažne subjekt nepodnikateľský, ktorý sa chce podeliť s prebytkom svojich hodnôt.

Používateľom hodnoty môže rovnako byť tak podnikateľský, ako i nepodnikateľský subjekt, ktorý má nedostatok určitej hodnoty. Spravidla bude však aj používateľom subjekt neprofesionálny.

Prevádzkovateľ platformy pre zdieľanú ekonomiku je prevažne subjekt profesionálny.

Z hľadiska kategorizácie súkromnoprávných vzťahoch platí, že podľa charakteru účastníkov možno rozlišovať tri druhy právnych vzťahov, a to:

1. vzťahy medzi nepodnikateľskými subjektmi (C2C),
2. vzťahy medzi podnikateľskými subjektmi (B2B) a
3. vzťahy medzi podnikateľským a nepodnikateľským subjektom (C2B alt. B2C)⁸;

System zdieľanej ekonomiky môže v rôznych variáciách obsahovať všetky uvedené druhy právnych vzťahov. Poskytovateľom, ako i používateľom totiž môže byť tak súkromná osoba, ktorá príležitostne ponúka svoje hodnoty (tzv. „peers“), ako i osoba poskytujúca služby v rámci svojej odbornej spôsobilosti (profesionálni poskytovatelia);⁹

Keďže v rámci zdieľanej ekonomiky dochádza k vzniku troch relatívne samostatných právnych vzťahov: 1. medzi platformou a poskytovateľom, 2. medzi platformou a používateľom a 3. medzi poskytovateľom a používateľom je z hľadiska ochrany užívateľa nevyhnutné posudzovať každý vzťah samostatne, ale i vo vzájomnej súvislosti.

Je všeobecne známe, že ochrana spotrebiteľa sa vzťahuje len na právne vzťahy založené medzi fyzickou osobou, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy nekoná v rámci predmetu svojej obchodnej činnosti alebo inej podnikateľskej činnosti – spotrebiteľom a osobou, ktorá pri uzatváraní a plnení spotrebiteľskej zmluvy koná v rámci predmetu svojej obchodnej alebo inej podnikateľskej činnosti.¹⁰

Spotrebiteľské právo EÚ v súčasnosti vychádza z rozlišovania medzi „obchodníkom“ a „spotrebiteľom“. Obchodník je osoba, ktorá „koná na účely spadajúce do rámca

⁸ Spotrebiteľské vzťahy – pozri napr. VOJČÍK P.: Spotrebiteľská zmluva (ochrana spotrebiteľa), Bulletin slovenskej advokácie, 2008,14, č. 12, s. 15 -21

⁹ JURČOVÁ M., NOVOTNÁ M.: *Zodpovednosť prevádzkovateľa kolabratívnej platformy vo svetle diskusného návrhu smernice o online spotrebiteľských platformách*. In: Právo, obchod, ekonomika VII. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, s. 211

¹⁰ Z hľadiska definície pojmov dodávateľ, predávajúci prípadne veriteľ a spotrebiteľ sú z pohľadu právnej úpravy SR smerodajné najmä ust.:

- § 52 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov,
- § 2 zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov,
- § 2 zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov ako i ďalšie právne predpisy.

jej obchodnej, podnikateľskej, remeselnej alebo profesijnej činnosti“ ; „spotrebiteľ“ je osoba, ktorá koná „na účely spadajúce mimo rámca jej obchodnej, podnikateľskej, remeselnej alebo profesijnej činnosti“. Tieto kritériá, ktoré sa uplatňujú na kategórie účastníkov kolaboratívneho hospodárstva, určujú príslušné práva a povinnosti zúčastnených strán v zmysle platného spotrebiteľského práva EÚ.¹¹

Pri zjednodušenej charakteristike možno vyvodiť záver, že právny vzťah medzi platformou a užívateľom bude vo väčšine prípadov bez väčších komplikácií možno definovať ako spotrebiteľský. Prevádzkovateľ platformy – profesionálny subjekt a užívateľ subjekt neprofesionálny.

Spotrebiteľský charakter nie je vylúčený ani pri právnom vzťahu založenom medzi prevádzkovateľom platformy poskytovateľom, keďže aj v tomto vzťahu vystupuje prevádzkovateľ platformy ako profesionál a poskytovateľ ako neprofesionál príležitostne zdieľajúci svoje prebytočné hodnoty.

Polemizovať o spotrebiteľskom postavení je však potrebné najmä vo vzťahu medzi užívateľom a poskytovateľom. Predmetný právny vzťah totiž na prvý pohľad nemá spotrebiteľský charakter, keďže ide o právny vzťah dvoch neprofesionálov (C2C).

Z príležitostného zdieľania hodnôt sa často však častokrát stáva ich opakované, až „profesionálne“ zdieľanie¹². Z uvedených dôvodov vyvstáva viacero otázok súvisiacich s potrebou regulácie „podnikania“ takýchto nepodnikateľských subjektov (potreba zabezpečenia licencie, povolenia a pod.) ako i otázok súvisiacich so zabezpečením náležitej ochrany slabších subjektov.

Zároveň dochádza v zdieľanej ekonomike bežne k uzatváraniu zmlúv medzi dvoma nepodnikateľskými subjektmi, ktorých obsah vopred pripravil a bez možnosti zmeny obsahu zmluvným stranám predložil profesionálny prevádzkovateľ platformy.

Zároveň môžu byť prevádzkovateľom platformy využité nekalé obchodné praktiky v snahe o založenie právneho vzťahu medzi poskytovateľom a užívateľom a o získania provízie.

¹¹ Z hľadiska definície pojmov podnikateľ a spotrebiteľ je z pohľadu práva EÚ dôležité skúmať najmä ustanovenia:

- článku 2 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2011/83/EÚ z 25. októbra 2011 o právach spotrebiteľov, ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 93/13/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 1999/44/ES a ktorou sa zrušuje smernica Rady 85/577/EHS a smernica Európskeho parlamentu a Rady 97/7/ES

- článku 2 Smernice Rady 93/13/EHS z 5. apríla 1993 o nekalých podmienkach v spotrebiteľských zmluvách, - článku 2 Smernice Európskeho parlamentu a Rady 2005/29/ES z 11. mája 2005 o nekalých obchodných praktikách podnikateľov voči spotrebiteľom na vnútornom trhu, a ktorou sa mení a dopĺňa smernica Rady 84/450/EHS, smernice Európskeho parlamentu a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 2006/2004

¹² Napr. vodič cestou nezvezie užívateľa len za účelom zníženia svojich nákladov, ale realizuje túto službu dlhodobo za účelom dosiahnutia zisku. Prípadne vlastník bytov, byt neprenajme len na čas kedy sa nachádza „mimo“ mesta, ale vlastní niekoľko bytov len za účelom ich prenájmu užívateľom a podobne.

V zdieľanej ekonomike nie je výnimkou ani prípad kedy účastníci právnych vzťahov nepoznajú svoju totožnosť, a teda nevedia určiť podnikateľské či nepodnikateľské postavenie ich zmluvného partnera.

Vyššie uvedené skutočnosti a z nich plynúce potenciálne porušenia práv slabších subjektov sami o sebe odôvodňujú potrebu zaoberania sa otázkou postavenia spotrebiteľov v zdieľanej ekonomike ako i potrebu prijatia patričnej úpravy, ktorá by takémuto porušeniu práv zabránila.

Postup pri charakteristike právneho vzťahu

Aby bolo možné zistiť, či užívateľovi patrí voči poskytovateľovi spotrebiteľská ochrana je potrebné zodpovedať dve otázky:

1. kto je poskytovateľom hodnoty,
2. aké postavenie má poskytovateľ hodnoty;

Ad. 1

V zdieľanej ekonomike je potrebné rozlišovať „právneho“ poskytovateľa a „reálneho“ poskytovateľa.

Reálnym poskytovateľom hodnôt bude napr. osoba vlastniaca byt, ktorý sa dočasne prenajíma, alebo vlastník osobného automobilu, ktorý zvezie užívateľa, prípadne i vlastník finančných prostriedkov, ktoré požičia užívateľovi - spravidla nepodnikajúca fyzická osoba („peer“).

Reálny poskytovateľ služieb však nebude vždy aj poskytovateľom právnym. Právnym poskytovateľom môže byť totiž samotná platforma resp. prevádzkovateľ tejto platformy. Prevádzkovateľ platformy môže mať totiž v rámci zdieľanej ekonomiky postavenie:

- a) poskytovateľa základnej služby, ktorý na jej faktické poskytnutie použije ďalšiu spravidla neprofesionálnu osobu – určitá forma outsourcingu, alebo
- b) sprostredkovateľa, ktorý popri poskytnutí ďalších služieb sprostredkuje uzavretie zmluvy medzi poskytovateľom a používateľom služby, pričom platí, že reálnym poskytovateľom hodnoty (služby, tovaru) je spravidla nepodnikajúca fyzická osoba.

Častokrát je zložité určiť práve to, či poskytovateľom služby je samotná platforma, alebo „konečný“ poskytovateľ služby, teda osoba, ktorú platforma využíva na poskytnutie služby¹³.

To, či kolaboratívna platforma zároveň poskytuje aj základnú službu je podľa Oznámenia Európskej komisie potrebné posudzovať individuálne.

¹³ Napr. vodič cestou nezvezie užívateľa len za účelom zníženia svojich nákladov, ale realizuje túto službu dlhodobo za účelom dosiahnutia zisku. Prípadne vlastník bytov, byt neprenajme len na čas kedy sa nachádza „mimo“ mesta, ale vlastní niekoľko bytov len za účelom ich prenájmu užívateľom a podobne.

Okrem prípadu kedy prevádzkovateľ platformy vystupuje ako poskytovateľ služieb podľa zmluvy môže byť v zmysle oznámenie komisie poskytovateľom aj v prípade, ak splní niekoľko faktických a legislatívnych kritérií. Vo všeobecnosti bude obzvlášť dôležité určiť, do akej miery kolaboratívna platforma kontroluje alebo ovplyvňuje reálneho poskytovateľa služieb. Konkrétne sa to dá posúdiť na základe nasledujúcich základných kritérií:

a) Cena: stanovuje kolaboratívna platforma konečnú cenu, ktorú má platiť používateľ ako príjemca základnej služby? Ak kolaboratívna platforma len odporúča cenu alebo ak má poskytovateľ základnej služby možnosť si túto cenu stanovenú kolaboratívnu platformou inak slobodne upraviť, môže to znamenať, že táto podmienka nie je splnená.

b) Ďalšie základné zmluvné podmienky: určuje kolaboratívna platforma obchodné podmienky, okrem ceny, ktoré určujú zmluvný vzťah medzi poskytovateľom základných služieb a používateľom (napríklad stanovenie povinných pravidiel poskytovania základnej služby vrátane povinnosti túto službu poskytnúť)?

c) Vlastníctvo kľúčových aktív: je kolaboratívna platforma vlastníkom kľúčových aktív, ktoré slúžia na poskytovanie základnej služby?

Ak sú všetky tri uvedené kritériá splnené, existuje silný predpoklad, že kolaboratívna platforma má výrazný vplyv alebo kontrolu nad poskytovateľom základnej služby, čo môže ďalej naznačovať, že platforma je zároveň poskytovateľom tejto základnej služby (spoločne so službou informačnej spoločnosti).

V závislosti od konkrétneho prípadu môžu dôležitú úlohu zohrávať aj ďalšie kritériá. Patrí medzi ne napríklad to, či kolaboratívna platforma znáša náklady a všetky riziká súvisiace s poskytovaním základnej služby, alebo či medzi kolaboratívnu platformou a osobou, ktorá poskytuje príslušnú základnú službu, existuje pracovnoprávny vzťah. Z týchto skutočností by mohlo vyplývať, že kolaboratívna platforma vo veľkej miere kontroluje alebo ovplyvňuje poskytovanie základnej služby.

V prípade, ak je poskytovateľom hodnoty, či služby prevádzkovateľ platformy má užívateľ, ktorý je fyzickou osobou nepodnikateľom postavenie spotrebiteľa a v zmysle práva mu patrí spotrebiteľská ochrana, keďže prevádzkovatelia platforiem sú v drvivej väčšine prípadov podnikateľské subjekty.

Ad. 2

V prípadoch kedy prevádzkovateľ platformy nebude mať postavenie poskytovateľa, bude pre posúdenie právneho postavenia užívateľa potrebné skúmať ďalšie skutočnosti, a to najmä postavenie reálneho poskytovateľa.

V prípade, ak bude reálnym poskytovateľom hodnoty, či služby osoba konajúca v rámci svojej obchodnej či inej podnikateľskej činnosti bude užívateľovi, ktorý bude spĺňať definičné znaky spotrebiteľa patriť spotrebiteľská ochrana.

Máme však zato, že ani v prípade, ak by poskytovateľ nebol podnikateľským subjektom nemalo by to automaticky za následok úplné vylúčenie spotrebiteľskej ochrany.

Aj poskytovateľ bez oprávnenia na podnikanie môže totiž prekročiť rámec bežného zdieľania statkov a tým naplniť definičné znaky charakteristické pre dodávateľov (výkon inej podnikateľskej činnosti), alebo dokonca môže prekročiť povolené hranice a dopúšťať sa nelegálneho podnikania. V oboch uvedených prípadoch by užívateľovi, ktorý spĺňa definičné znaky spotrebiteľa patrila spotrebiteľská ochrana.

Za súčasného stavu kedy nie je na poskytovanie hodnôt v zdieľanej ekonomike nevyhnutné získať určité povolenie, či licenciu je posúdenie otázky, či možno užívateľovi priznať ochranu spotrebiteľa značne náročné.

Právne predpisy SR, ale ani právne predpisy EÚ výslovne nedefinujú, či a v ktorom momente sa v kolaboratívnom hospodárstve stáva zo súkromnej osoby profesionálny poskytovateľ služieb¹⁴.

V prípade, ak by právne predpisy normovali potrebu získania licencie, či povolenia pre poskytovanie tovarov a služieb v zdieľanej ekonomike bolo by bez väčších problémov možné definovať právny vzťah medzi poskytovateľom a užívateľom ako spotrebiteľský, keďže poskytovateľ s povolením na výkon určitej činnosti by mal v zmysle právnych predpisov SR, ako i práva EÚ bez rozporu postavenia dodávateľa.

Vzniká teda otázka, za akých podmienok je možné kvalifikovať poskytovateľa základnej služby ako dodávateľa v rámci vzájomného priameho poskytovania služieb (peer-to-peer).

V špecifickom kontexte kolaboratívneho hospodárstva sú podľa Európskej komisie dôležité nasledujúce faktory:

1. Frekvencia služieb: v prípade poskytovateľov, ktorí ponúkajú svoje služby iba príležitostne (t. j., ide o čisto okrajovú a vedľajšiu činnosť, ktorá nie je pravidelná), je menšia pravdepodobnosť, že budú považovaní za obchodníkov. Čím vyššia je frekvencia poskytovania služieb, tým jednoznačnejšie sa dá poskytovateľ kvalifikovať ako obchodník, pretože takéto konanie naznačuje účel súvisiaci s jeho obchodnou, podnikateľskou alebo remeselnou činnosťou.

2. Snaha dosiahnuť zisk: snaha dosiahnuť zisk môže naznačovať, že v rámci danej transakcie bude poskytovateľ považovaný za obchodníka. Poskytovatelia, ktorí sa zaoberajú výmenou aktív alebo zručností (napríklad výmena domácností pri cestovaní, tzv. „home swapping“, alebo časové banky), sa v zásade nepovažujú za obchodníkov. Poskyto-

¹⁴ Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2006/123/ES z 12. decembra 2006 o službách na vnútornom trhu napríklad definuje poskytovateľa služieb ako fyzickú alebo právnickú osobu, ktorá ponúka samostatne zárobkovú hospodársku činnosť, ktorá sa obyčajne poskytuje za odmenu (pozri článok 4 ods. 2). Znamená to, že pravidlá tejto smernice by sa mohli uplatňovať na akúkoľvek hospodársku činnosť bez ohľadu na frekvenciu, s ktorou sa ponúka, a bez toho, aby jej poskytovateľ musel nevyhnutne vystupovať ako „profesionál“. Okrem toho, spotrebiteľská legislatíva EÚ definuje „obchodníka“ ako akúkoľvek osobu, ktorá koná na účely spadajúce do rámca jej obchodnej, remeselnej podnikateľskej alebo profesijnej činnosti.

vatelia, ktorí v prípade danej transakcie získajú náhradu nákladov, sa nesnažia dosiahnuť zisk. Na druhej strane však poskytovatelia, ktorí získajú odmenu nad rámec samotnej náhrady nákladov, sa pravdepodobne snažia o zisk.

3. Výška obratu: čím vyšší obrat dosiahne poskytovateľ služby (v rámci jednej alebo viacerých kolaboratívnych platforiem), tým väčšia je pravdepodobnosť, že bude považovaný za obchodníka. V tejto súvislosti je dôležité posúdiť, či výška obratu poskytovateľa pochádza z jednej a tej istej činnosti (napr. spolujazda, tzv. „ride sharing“) alebo z rôznych typov činností (ride sharing, záhradnícke služby atď.). Pri druhom scenári nemusí vyšší obrat nevyhnutne znamenať, že poskytovateľa treba považovať za obchodníka, pretože takýto obrat nemusí pochádzať z iného (hlavného) predmetu podnikania poskytovateľa.

Aj keď žiadny z uvedených faktorov sám osebe nepostačuje na určenie, či je za daných okolností konkrétneho prípadu možné považovať poskytovateľa za obchodníka resp. dodávateľa, ich kombinácia môže k takémuto záveru smerovať.

Záver

Otázky súvisiace s možnosťou aplikácie právnych predpisov na ochranu spotrebiteľa v zdieľanej ekonomike vyplývajú najmä zo skutočnosti, podľa ktorej v zdieľanej ekonomike sú reálnymi poskytovateľmi a užívateľmi služieb spravidla súkromné osoby, ktoré poskytujú a prijímajú aktíva alebo služby príležitostne na partnerskom („peer-to peer“) základe.

Za súčasného stavu kedy neexistujú presné pravidlá upravujúce právne vzťahy zdieľanej ekonomike môže dôjsť k ľahko k porušeniu práv či záujmov slabších subjektov. Slabším subjektom v právnych vzťahoch, ktoré vznikajú v kolaboratívnom hospodárstve bude spravidla užívateľ.

System ochrany spotrebiteľa je postavený a precizovaný práve za účelom ochrany slabších subjektov v zmluvných vzťahoch, avšak štandardné definície pojmov podnikateľ, dodávateľ či spotrebiteľ ani normovanie základných prostriedkov ochrany spotrebiteľov (ochrana pred neprijateľnými zmluvnými podmienkami a nekalými obchodnými praktikami) nepočítajú pri tak zložito konštruovaných právnych vzťahoch ako vznikajú v zdieľanej ekonomike.

V zdieľanej ekonomike je bežnou praxou uzavretie zmluvy medzi dvoma nepodnikateľskými subjektmi, ktorej obsah vopred pripravil a bez možnosti zmeny obsahu zmluvným stranám predložil profesionálny prevádzkovateľ platformy.

Zdieľaná ekonomika tak stiera hranice medzi spotrebiteľmi a dodávateľmi vzhľadom na existenciu multilaterálnych vzťahov, ktoré vyplývajú z transakcií medzi jednotlivými subjektmi zúčastnenými na kolaboratívnom hospodárstve.

V súlade so spotrebiteľským a obchodným právom EÚ by sa členské štáty mali usilovať o vyvážený prístup tak, aby spotrebiteľia mohli požívať vysokú úroveň ochrany najmä pred nekalými obchodnými praktikami bez toho, aby súkromným osobám, ktoré nie

sú obchodníkmi, no poskytujú služby príležitostne, boli ukladané neúmerne informačné povinnosti, resp. bez toho, aby boli vystavené inej administratívnej záťaži.

Literatúra

CAUFFMAN, C.: *The Commissions European Agenda for the Collaborative Economy (Too) Platform and Services Provider Friendly?* In: *Journal of European Consumer Market Law*, roč. 5, 2016, č. 6 s. 235-243,

European Commission „A European agenda for the collaborative economy“, Communication, COM/2016) 356 final

JURČOVÁ M., NOVOTNÁ M.: *Zodpovednosť prevádzkovateľa kolaboratívnej platformy vo svetle diskusného návrhu smernice o online spotrebiteľských platformách*. In: *Právo, obchod, ekonomika VII*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, ISBN 978-80-8152-528-5,

MITTERPACHOVÁ J.: *Zdieľaná ekonomika – nové výzvy súkromno-právnej zodpovednosti?* In: *Právo, obchod, ekonomika VII*. Košice: Univerzita P. J. Šafárika v Košiciach, 2017, ISBN 978-80-8152-528-5,

VOJČÍK, P.: *Spotrebiteľská zmluva (ochrana spotrebiteľa)*, In: *Bulletin slovenskej advokácie*, 2008, č.12, s. 15 -21, ISSN 1335-1079;

VPLYV NOVÝCH TECHNOLOGIÍ NA PRACOVNOPRÁVNE VZŤAHY VO VEREJNEJ DOPRAVE¹

JUDR. JOZEF GREGUŠ

TRNAVSKÁ UNIVERZITA V TRNAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA PRACOVNÉHO PRÁVA A PRÁVA SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA

JOZEFINGREGUS@GMAIL.COM

Abstrakt

Predkladaný článok sa zaoberá problematikou nových technológií vo verejnej doprave so zameraním na cestnú a železničnú dopravu a ich vplyvom na pracovnoprávne vzťahy zamestnancov vo verejnej doprave. Autor v článku analyzuje dopad nových technológií na vybrané aspekty pracovnoprávnych vzťahov zamestnancov vo verejnej doprave. V článku autor poukazuje na aplikačné problémy vyskytujúce sa vo verejnej doprave, ktoré sú výsledkom dopadu zavádzania nových technológií.

Abstract

This article deals with the issue of new technologies in public transport with a focus on road and rail transport and their impact on the employment relations of employees in public transport. The author analyzes the impact of new technologies on selected aspects of employee employment relations in public transport. In the article, the author points out the application problems in public transport, which are the result of the impact of introducing new technologies.

Úvod

Digitálna doba a nové technológie významným spôsobom ovplyvňujú pracovnoprávne vzťahy. Klasické a tradičné modely pracovnoprávnych vzťahov sú vytláčané novými a atypickými formami zamestnania, ktoré zamestnávateľia s rozvojom nových technológií čoraz viac v aplikačnej praxi využívajú na výkon práce. Využívanie nových technológií so sebou prináša mnoho pozitívnych, ale aj negatívnych dôsledkov. Nové technológie skvalitňujú pracovné prostredie zamestnancov tým, že s ich využitím zamestnávateľia eliminujú riziko pracovných úrazov alebo chorôb z povolania pri výkone rizikových prác. Výkon závislej práce s použitím informačných a telekomunikačných technológií umožňuje výkon domácej práce a telepráce, pričom táto forma zamestnania priaznivo vplyva na zladovanie osobného a pracovného života zamestnancov. Nové technológie poskytli nové mož-

¹ Autor spracoval príspevok s finančnou podporou projektu APVV-15-0066 s názvom „Nové technológie v pracovnom práve a ochrana zamestnanca“. Zodpovedná riešiteľka prof. JUDr. Helena Barancová, DrSc., Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave.

nosti organizácie práce zamestnancov a integráciu osobitných kategórií zamestnancov do pracovného života.² Na druhej strane zavádzanie nových technológií do výrobných procesov vytvára nové sociálne riziká, ktoré sa začali objavovať pri výkone práce v digitálnej ére. Sociálne riziká, ktoré so sebou priniesla internetizácia, technologizácia a digitalizácia pracovného prostredia, súvisia najmä s novými formami zásahov do súkromia zamestnancov, so zamestnanosťou ako novou sociálnou otázkou súvisiacou s masívnym nahrádzaním ľudskej práce strojmi a robotmi v dôsledku automatizácie výrobných procesov alebo s bezpečnosťou a ochranou zdravia pri práci v dôsledku plurality pracovných pomerov v kontexte organizácie pracovného času takýchto zamestnancov.³ Pracovnoprávne vzťahy zamestnancov pracujúcich vo verejnej doprave nie sú v tomto smere žiadnou výnimkou. Účelom článku je poukázať na aktuálne aplikačné problémy vyskytujúce sa pri výkone závislej práce v cestnej a v železničnej doprave s poukázaním na nové technológie, ktoré uvedené aplikačné problémy spôsobujú alebo práve naopak, ktoré môžu uvedené aplikačné problémy eliminovať alebo úplne odstrániť.

Monitorovanie zamestnancov prostredníctvom GPS systému

Monitorovanie zamestnancov v cestnej doprave prostredníctvom GPS systému (z angl. „*Global Positioning System*“) v súčasnej dobe patrí medzi najrozšírenejšie formy monitorovania zamestnancov v cestnej doprave, ktorí pri výkone svojej práce využívajú motorové vozidlo. Tento spôsob monitorovania zamestnancov sa stal u väčšiny verejných dopravných prostriedkov ich pravidelnou súčasťou. Podstatou GPS systému je, že umožňuje zamestnávateľovi sledovať a vyhodnocovať pomocou príslušného počítačového programu rýchlosť motorového vozidla, lokalizovať aktuálnu polohu motorového vozidla, pracovný čas a dobu odpočinku vodiča motorového vozidla a s tým súvisiace údaje. Pokým z technického hľadiska pri inštalácii a používaní GPS systému sa v aplikačnej praxi zo strany zamestnávateľov nevyskytujú výraznejšie problémy, tak z pohľadu ústavného práva a pracovného práva v kontexte ochrany súkromia zamestnanca predstavuje monitorovanie zamestnancov prostredníctvom GPS systému aplikačný problém.

Pokiaľ sa zamestnávateľ rozhoduje zaviesť do služobného motorového vozidla GPS systém, v prvom rade si musí odpovedať na otázku, či existujú na jeho strane vážne dôvody spočívajúce v jeho činnosti v zmysle § 13 ods. 4 Zákonníka práce, ktoré pre neho predstavujú *condicio sine qua non*, pretože k narušeniu súkromia zamestnanca môže dôjsť len z vážnych dôvodov existujúcich na strane zamestnávateľa. Najčastejšie sa inštalácia GPS systému do motorových vozidiel odôvodňuje ekonomickými dôvodmi na strane zamestnávateľa v kontexte optimalizácie daňových výdavkov alebo ochranou majetku za-

² BARANCOVÁ, H.: New Technologies in the Field of Labour Law and Protection of Employees, str. 24. In: SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA, 2016, ročník IV., číslo 2, str. 23 - 37, ISSN: 1339-5497.

³ BARANCOVÁ, H. (ed.): Nové technológie v pracovnom práve a bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci. Právne a psychologické aspekty. Praha: Leges, 2017, str. 10, ISBN: 978-80-7502-241-7.

mestnávateľa pred odcudzením alebo poškodením tretích osôb. Ďalším legitímnym účelom inštalácie GPS systému do motorových vozidiel je zvýšenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci a eliminácia dopravných nehôd v kontexte vzniku pracovných úrazov samotných zamestnancov pracujúcich u zamestnávateľa.⁴ Vážne dôvody na strane zamestnávateľa by mali byť naplnené v prípadoch, keď zamestnávateľia poskytujú svoje služby v rámci sektora verejnej dopravy alebo ktorí využívajú pri poskytovaní svojich tovarov a služieb osobnú alebo nákladnú cestnú dopravu.

V druhom rade je potrebné zodpovedať otázku, či narušenie súkromia zamestnanca prostredníctvom GPS systému sa uskutočňuje na pracovisku zamestnávateľa alebo v spoločných priestoroch zamestnávateľa. Zákonník práce pojem „pracovisko“ nevymedzuje. Za pracovisko treba podľa odbornej literatúry považovať určitý priestor, v ktorom má zamestnanec vykonávať svoju prácu. Môže ním byť napríklad príslušná kancelária, dielňa, stavenisko.⁵ V aplikačnej praxi veľmi často dochádza k zámene pojmov „pracovisko“ zamestnanca a „miesto výkonu práce zamestnanca“. V tejto súvislosti poukazujeme na rozhodnutie Najvyššieho súdu Českej republiky, ktorý zdôraznil rozdiel medzi týmito dvomi pojmami pracovného práva. Za „miesto výkonu práce“ možno rozumieť obec, vyšší územný celok, územie Slovenskej republiky, organizačnú jednotku alebo miesto, v ktorom sa zamestnanec v pracovnej zmluve zaviazal k výkonu dohodnutého druhu práce pre zamestnávateľa. Za „Pracovisko zamestnanca“ možno považovať miesto, kde zamestnanec v súlade s pracovnou zmluvou podľa pokynov zamestnávateľa plní svoje pracovné úlohy.⁶

Podľa § 8 ods. 4 pís. d) zákona č. 462/2007 o organizácii pracovného času v doprave v znení neskorších predpisov (ďalej len: „zákon o organizácii pracovného času v doprave“) sa pracoviskom mobilného zamestnanca v doprave rozumie aj dopravný prostriedok, ktorý mobilný zamestnanec využíva na vykonávanie dopravných činností. V aplikačnej praxi sa v monitorovanom vozidle prostredníctvom GPS systému vyskytujú aj iní zamestnanci, ktorí sa svojou činnosťou podieľajú na zabezpečení bezpečnosti a plynulosti osobného dopravného prostriedku alebo bezproblémovom poskytovaní služieb na palube osobného dopravného prostriedku. Najčastejšie sa jedná o stewardov v autobusoch, ktorí poskytujú cestujúcim služby palubného personálu. Z uvedeného dôvodu je potrebné skúmať, kto sa v aplikačnej praxi považuje za „mobilného zamestnanca v cestnej doprave“. Podľa § 7 ods. 1 zákona o organizácii pracovného času v doprave platí, že za „mobilných zamestnancov v cestnej doprave“ sa považujú vodiči a ďalší členovia cestujúceho personálu, ktorí vykonávajú dopravné činnosti v cestnej doprave pre zamestnávateľa v pracovnom pomere. Právnym následkom konštrukcie právnej normy, ktorá spája

⁴ SISKOVÍČOVÁ, K.: Ochrana súkromia a osobných údajov zamestnanca, 1. vyd., Trnava: Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, 149 s., ISBN: 978-80-8082-932-2.

⁵ BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R.: Pracovné právo. Druhé prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Sprint 2, 2013, str. 259, ISBN: 978-80-89393-97-8.

⁶ Rozhodnutie NS ČR, sp.zn.: 21 Cdo 4596/2014 zo dňa 26.11.2015.

status „mobilného zamestnanca v cestnej doprave“ výlučne s pracovným pomerom je vznik aplikačného problému, ktorý súvisí s výkonom závislej práce zamestnancov na základe jednej z dohôd o vykonaní prác mimo pracovného pomeru. Pri analýze ustanovenia § 7 ods. 1 zákona o organizácii pracovného času v doprave prichádzajú do úvahy dva právne výklady. Obsahom prvého právneho výkladu je teória, ktorá pracovný pomer ako podmienku statusu „mobilného zamestnanca v cestnej doprave“ vzťahuje na ďalších členov cestujúceho personálu a na základe zlučovacej spojky „a“ aj na vodičov cestných dopravných prostriedkov. Právnym následkom aplikácie gramatického výkladu je, že za mobilných zamestnancov v cestnej doprave sa nebudú považovať zamestnanci, ktorí vykonávajú závislú prácu na základe jednej z dohôd o vykonaní prác mimo pracovný pomer, čo logicky vedie k obchádzaniu ustanovení zákona o organizácii pracovného času v doprave. Obsahom druhého výkladu predmetného ustanovenia je právny názor, ktorý podmienku pracovného pomeru vzťahuje len na ďalších členov cestujúceho personálu a na vodičov nie, pretože zákon o organizácii pracovného času v doprave umožňuje výkon činnosti profesionálneho vodiča aj v rámci statusu osoby samostatne zárobkovo činnnej podľa § 10 zákona o organizácii pracovného času v doprave. Sme toho názoru, že takýto výklad predmetného ustanovenia je neprípustný, pretože v zmysle § 10 ods. 1 zákona o organizácii pracovného času v doprave, ktorý ustanovuje, že: „ak ďalej nie je ustanovené inak, ustanovenia o mobilných zamestnancoch v cestnej doprave sa vzťahujú aj na samostatne zárobkovo činných vodičov.“, nie je možné analogicky vyvodiť právny záver, že samostatne zárobkovo činní vodiči sa budú automaticky považovať za mobilných zamestnancov v cestnej doprave.

Pokiaľ sa profesionálny vodič alebo steward nebude považovať za „mobilného zamestnanca v cestnej doprave“, nie je možné u takýchto zamestnancov automaticky dovodiť, že pracoviskom takéhoto zamestnanca je aj v zmysle § 8 ods. 4 pís. d) zákona o organizácii pracovného času v doprave vozidlo, v ktorom vykonáva dopravné činnosti. Uvedený legislatívny problém by mohol byť vyriešený pomocou *analógie legis*, avšak aplikácia *analógie legis* v prospech vymedzenia pracoviska sa komplikuje v prípadoch, ak sa napríklad jedná o zamestnanca, ktorý má v pracovnej zmluve dohodnutý ako druh práce *vodič – operátor* alebo sa jedná o *vodiča referenta*, ktorý vedie služobné motorové vozidlo do 3,5 tony na služobnej pracovnej ceste, ktorý nemá ako druh práce dohodnutú činnosť vedenie motorového vozidla.

Monitorovanie zamestnancov prostredníctvom GPS systému pojmovovo spadá pod monitorovanie zamestnancov v zmysle § 13 ods. 4 Zákonníka práce, v ktorom sú jednotlivé spôsoby monitorovania zamestnancov uvedené len demonštratívnym výpočtom.⁷ Pred inštaláciou samotného technického zariadenia do dopravného prostriedku je zamestnáva-

⁷ BARANCOVÁ, H. a kol.: Zákonník práce. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2017, str. 261, ISBN: 978-80-89603-53-4.

tel' povinný vopred informovať zamestnanca o inštalácii monitorovacieho zariadenia do dopravného prostriedku. Zamestnanec s jeho inštaláciou nemusí súhlasiť. Na monitorovanie zamestnanca sa v zmysle § 13 ods. 4 Zákonníka práce súhlas nevyžaduje. Táto skutočnosť však nevylučuje, že zamestnávateľ v aplikačnej praxi nebude potrebovať žiadny súhlas od zamestnanca. V súčasnej dobe nie je ničím výnimočným, že zamestnávateľ udelí súhlas na používanie súkromného motorového vozidla zamestnanca na pracovnoprávne účely.

Pokiaľ má zamestnávateľ záujem o inštaláciu GPS systému do súkromného motorového vozidla zamestnanca, odporúčame, aby si zamestnávateľ so zamestnancom v samotnej dohode o používaní súkromného motorového vozidla zamestnanca na pracovnoprávne účely dohodli možnosť inštalácie GPS systému a podmienky jeho využívania. Pokiaľ zamestnanec udelí zamestnávateľovi súhlas s inštaláciou GPS systému do svojho motorového vozidla, zamestnávateľ by mal vyhodnocovať údaje z GPS systému len v rámci pracovnej doby zamestnanca. Za týmto účelom môže byť GPS systém zo strany zamestnanca deaktivovaný prepnutím do režimu „*súkromná jazda*“, ak zamestnanec aktuálne využíva svoje súkromné motorové vozidlo po skončení jeho pracovnej zmeny. Pokiaľ by zamestnávateľ udelil vo vyššie zmienenej dohode o používaní súkromného motorového vozidla na pracovnoprávne účely zamestnancovi súhlas s využívaním motorového vozidla patriacej tretej osobe, mal by si zamestnávateľ zaobstarať aj súhlas od tejto tretej osoby s inštaláciou GPS systému do motorového vozidla patriaceho do vlastníctva tretej osoby.

Ďalší aplikačný problém súvisí s hmotnoprávnymi podmienkami uvedenými v § 13 ods. 4 Zákonníka práce, ktoré oprávňujú zamestnávateľa monitorovať zamestnanca. Pri zamestnancoch v cestnej doprave vzniká otázka, či môže zamestnávateľ monitorovať zamestnancov len počas ich pracovného času alebo aj v rámci doby odpočinku. Zákonník práce nám riešenie na tento aplikačný problém jednoznačne neposkytuje. Pri skúmaní tohto aplikačného problému je potrebné každý jeden konkrétny prípad skúmať samostatne. Pokiaľ sa zamestnávateľ rozhodne monitorovať zamestnanca GPS systémom počas trávania doby odpočinku, musí mať na to vážny prevádzkový dôvod spočívajúci v osobitnej povahe činnosti zamestnávateľa, ktorý môže spočívať napríklad v prevencii pred neoprávneným odcudzením dopravného prostriedku alebo dodržiavaním bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci zamestnanca. Pri takomto spôsobe zásahu do súkromia zamestnanca by zamestnávateľ nemohol použiť ekonomický dôvod odôvodňujúci takýto zásah. Je dôležité, aby zamestnávateľ pri prerokovaní so zástupcami zamestnancov riadne odôvodnil dôvody, pre ktoré sa rozhodne monitorovať svojich zamestnancov. Pokiaľ by zamestnávateľ riadnym spôsobom neodôvodnil, prečo má záujem na monitorovaní zamestnancov aj počas doby odpočinku, takéto monitorovanie by bolo podľa nášho názoru v rozpore s § 13 ods. 4 Zákonníka práce.

Pokiaľ by sme pri riešení tohto aplikačného problému dospeli k právnomu záveru, že zamestnávateľ môže monitorovať pracovisko zamestnanca aj počas doby odpočinku, vzniká nám otázka, ktorá časť kabíny kamióna tvorí pracovisko zamestnanca pracujúceho v cestnej doprave. Je celkom bežné, že kabína kamióna sa skladá z dvoch častí, pričom zadná časť kamióna je prispôsobená pre vodiča na trávenie iného času, akým je jeho pracovný čas. Zadná časť kamióna je vybavená lôžkom, na ktorom vodič kamiónu trávi minimálny denný alebo týždenný odpočinok. Ak je kabína vodiča kamiónu vybavená kamerovým systémom, ktorý môže byť súčasťou GPS systému, vzniká otázka, či môže zamestnávateľ monitorovať pracovisko zamestnanca aj vtedy, ak sa práve zamestnanec nenachádza v dopravnom prostriedku. V aplikačnej praxi je úplne bežné, že najmä vodiči v nákladnej cestnej doprave trávajú dobu odpočinku v kabíne dopravného prostriedku kamiónu, ktorá je vo svojej zadnej časti vybavená plnohodnotným lôžkom. Z hľadiska právneho skúmania celej problematiky je podstatné, či môže za istých okolností tvoriť kabína vodiča ako pracovisko zamestnanca súkromie zamestnanca bez jeho osobnej prítomnosti. Pokiaľ by súčasťou kabíny vodiča kamiónu boli veci, ktoré by umožnili zamestnávateľovi zistiť napríklad jeho náboženské vyznanie alebo sexuálnu orientáciu, tak priestor kabíny dopravného prostriedku môže za takýchto okolností byť súčasťou súkromia zamestnanca.

Vplyv nových technológií na zamestnanosť

V súčasnej dobe cestná a železničná doprava prechádza mnohými technologickými zmenami. V rámci modernizácie týchto dvoch sektorov verejnej dopravy sa modernizujú dopravné prostriedky, dochádza k výstavbe inteligentnej dopravnej infraštruktúry, ktorá umožňuje vytvoriť automatizované alebo poloautomatizované riadenie a prevádzku mestskej a prímestskej cestnej a železničnej dopravy. V súčasnej dobe nie je ničím výnimočným, že v rámci veľkých miest a aglomerácií sa v rámci mestskej a prímestskej železničnej dopravy začali využívať vlakové súpravy, ktoré nie sú riadené a obsluhované rušňovodičmi. Jedná sa o tzv. „*driverless trains*“. S vlakmi bez rušňovodičov sa môžeme stretnúť napríklad na vybraných linkách metra v Londýne, Paríži alebo v Sydney.⁸ Takéto vlakové súpravy sú súčasťou plne automatizovaného a autonómneho systému mestskej a prímestskej železničnej dopravy. V tomto smere modernizácie verejnej dopravy za železničnou dopravou nezaostáva ani mestská autobusová doprava, v rámci ktorej sa začali objavovať na vybraných autobusových linkách plne autonómne autobusy bez vodičov. Napríklad v Paríži medzi železničnými stanicami Lyon a Austerlitz začali začiatkom roka 2017 premávať plne automatizované autobusy bez vodičov. Tieto autobusy sú riadené za pomoci samostatných kamier, GPS systému a radaru. S postupným technologickým rozvojom a internetizáciou spoločnosti začali dopravcovia ponúkať služby svojim zákazníkom,

⁸ Bližšie pozri: <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/driverless-tube-trains-see-inside-tfls-new-london-underground-fleet-9785034.html>; <http://www.railjournal.com/index.php/australia-nz/driverlesstrains-for-sydney-north-west-rail-link.html>. (Prezerané dňa 21.04.2017; 10:53 hod.)

ktoré doteraz v rámci svojich služieb neponúkali. V aplikačnej praxi sa jedná o predaj cestovných lístkov cez internet alebo zavádzaním nových služieb priamo na palube dopravných prostriedkov za pomoci stewardov, ktorí poskytujú služby dopravcov na palubách dopravných prostriedkov.⁹

V súčasnej dobe sa nezamestnanosť považuje za najťaživejší sociálnoprávny dôsledok globalizácie, pretože v dôsledku zavádzania nových technológií do výrobných procesov sa neustále znižuje potreba zamestnancov, ktorých ľudská práca je nahrádzaná prácou strojov.¹⁰ Vyššie uvedený technologický pokrok v cestnej a železničnej doprave má spoločnú črtu, ktorou je priamy dopad na zamestnanosť. Vlaky a autobusy bez rušňovodičov k svojej prevádzke nepotrebujú obslužný personál, pretože sú súčasťou plne autonómneho dopravného systému, ktorý je riadený a prevádzkovaný dopravcom. Masívne zavádzanie nových technológií v rámci cestnej a železničnej dopravy môže viesť k hromadnému prepúšťaniu zamestnancov, ktorí sa v dôsledku plne autonómnych cestných a železničných dopravných prostriedkov stanú pre zamestnávateľov nadbytoční. Investícia do výstavby automatizovaných a poloautomatizovaných cestných a železničných dopravných trás v sebe nesie pre zamestnávateľov v cestnej a železničnej doprave mnohé výhody. Pre zamestnávateľov odpadá problém s organizáciou pracovného času svojich zamestnancov, ktorá sa riadi prísnyimi pravidlami v zmysle jednotlivých ustanovení zákona o organizácii pracovného času v doprave. Súčasne zamestnávatelia nemusia riešiť aplikačné problémy týkajúce sa najmä akútneho nedostatku kvalifikovanej pracovnej sily, práce-neschopnosti zamestnancov, kolektívneho vyjednávania alebo vyhlásenia štrajku zástupcov zamestnancov za účelom dosiahnutia vyšších mzdových podmienok alebo zlepšenia pracovných podmienok. Všetky tieto skutočnosti v súčasnej dobe spôsobujú zamestnávateľom v cestnej a v železničnej doprave mnohé aplikačné problémy, ktoré zamestnávatelia investíciou do plne automatizovaných alebo polo automatizovaných dopravných prostriedkov dokážu zmierniť alebo aspoň čiastočne eliminovať.

Za týmto účelom niektorí dopravcovia prijali vo svojich interných normatívnych právnych aktoch alebo kolektívnych zmluvách špeciálne ustanovenia, ktoré regulujú pravidlá zamestnávania zamestnancov v rámci dopravných podnikov. Napríklad Železničná spoločnosť Slovensko, a.s. (ďalej len: „ZSSK“) v rámci svojej kolektívnej zmluvy prijala ustanovenie, že v rámci znižovania počtu zamestnancov využije predovšetkým prirodzený úbytok zamestnancov, hlavne odchod zamestnancov do starobného dôchodku. Zároveň Kolektívna zmluva ZSSK upravuje zákaz udelenia výpovede podľa § 63 ods. 1 pís. a) a b) Zákonníka práce zo strany zamestnávateľa zamestnancom, ktorí sú manželia, avšak

⁹ GREGUŠ, J.: Vplyv technologizácie železničnej dopravy na vybrané pracovné inštitúty. In: Teoretické úvahy o práve 13. Zborník príspevkov z doktorandskej konferencie. CD. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2017, str. 18 a nasl., ISBN 978-80-568-0055-3.

¹⁰ BARANCOVÁ, H.: Globalizácia a jej sociálnoprávne dôsledky. str. 7. In: BARANCOVÁ, H.: Sociálnoprávne následky globalizácie svetovej ekonomiky. Bratislava: IURA EDITION, 2002, 79 s., ISBN: 80-89047-33-5.

len za predpokladu, že aspoň jeden z týchto manželov na túto skutočnosť upozorní. Pri gramatickej analýze tohto ustanovenia Kolektívnej zmluvy ZSSK zistíme, že toto ustanovenie rešpektuje zákaz diskriminácie na základe sexuálnej orientácie v prípade, ak by manželmi boli dve fyzické osoby rovnakého pohlavia. Podľa Kolektívnej zmluvy ZSSK sa spoločnosť ZSSK zaviazala nevyužiť svoje právo dať výpoveď z dôvodov uvedených podľa § 63 ods. 1 pís. a) a b) Zákonníka práce zamestnancovi, ktorý odpracoval u zamestnávateľa nepretržite 10 rokov za podmienky, že zamestnanec v prípade zrušenia jeho pracovného miesta príjme inú ponúknutú prácu, ktorá je pre neho vhodná vzhľadom na jeho kvalifikáciu, zdravotný stav, schopnosti a možnosti. Výnimky zo stanoveného času nepretržitého trvania pracovného pomeru nemožno povoliť. Takýto záväzok ZSSK sa však nevzťahuje na zamestnancov, ktorí dosiahli vek stanovený pre vznik nároku na starobný dôchodok.¹¹

Zavádzanie nových technológií nemá len negatívny vplyv na zamestnanosť v danom hospodárskom sektore krajiny. V súvislosti s vývojom, zavádzaním a údržbou nových technologických postupov vo verejnej doprave vzniká celá rada nových pracovných miest. Tieto nové pracovné miesta možno súhrnne označiť ako „*green jobs*“.¹² Nové „*green jobs*“ môžu byť priame, nepriame alebo vyvolané. Priame pracovné miesta súvisia s prevádzkou a údržbou autonómnych železničných alebo cestných dopravných prostriedkov a s výstavbou cestnej a železničnej infraštruktúry. Nepriame pracovné miesta súvisia s výrobou nových technických komponentov u zamestnávateľov, ktorí sú vo vzťahu k cestným a železničným dopravcom dodávateľskými firmami a sú súčasťou dodávateľského reťazca, ktorý dodáva konkrétnu časť z konštrukcie koľajových vozidiel. Vyvolané pracovné miesta sú také pracovné miesta, ktoré vznikli v dôsledku ekonomického zvýšenia tržieb v hospodárstve v dôsledku vzniku priamych a nepriamych pracovných miest v oblasti cestnej a železničnej dopravy.¹³ Dôkazom pozitívneho vplyvu nových technológií na zamestnanosť môže byť Nemecko, ktoré do roku 2011 preinvestovalo do modernizácie železničnej infraštruktúry 5,6 milióna dolárov, čo sa následne veľmi pozitívne prejavilo vo vytvorení nových priamych, nepriamych a vyvolaných pracovných miestach.¹⁴ Svetová zdravotnícka organizácia uvádza, že mnoho takýchto pracovných miest vzniká práve na lokálnej úrovni, čo prináša ekonomické výhody pre menšie regióny v danej krajine. Zároveň zavádzaním nových služieb, ktoré cestujúcim poskytujú železniční dopravcovia, vzni-

¹¹ Článok 1: „Zamestnanosť a pracovnoprávne vzťahy“ Kolektívnej zmluvy ZSSK platnej na roky 2017 - 2019.

¹² Konceptcia „*green jobs*“ bola odvodená od *Green Jobs Initiative*, ktorá začala byť presadzovaná *United Nations Environment Programme*, *International Labour Organization* a *International Trade Union Confederation* v roku 2007.

¹³ International Union of Railways. Railways and green growth. Why investing in railways leads to better future. 2015, Paris: UIC, p. 31 -32.

¹⁴ RENNER, M., GARDNER, G.: Global Competitiveness in the Rail and Transit Industry. Washington D.C.: Worldword Institute, 2010, p. 19.

kajú nové pracovné miesta, ktoré dovtedy daný hospodársky sektor vôbec nepoznal.¹⁵ Príkladom je zavedenie stewardov na palubách autobusov a vlakových súprav alebo obslužného personálu barov na palubách moderných autobusov, ktoré sú v spodnej časti vybavené barom pre občerstvenie cestujúcich.

Súbežný výkon práce vo verejnej doprave

Prudký nárast spotrebiteľských cien spôsobuje, že niektorí zamestnanci sú nútení v dôsledku nepriaznivej finančnej situácie si hľadať druhé zamestnanie, ktoré im pomôže vylepšiť ich celkovú finančnú situáciu. V dôsledku zavádzania nových technológií, rozvojom mobilných aplikácií a internetizáciou spoločnosti vzniká celá rada nových možností, ako môžu zamestnanci pracujúci v cestnej a železničnej doprave vykonávať súbežný výkon práce popri svojom hlavnom pracovnom pomere. Môže sa jednať o výkon domácej práce alebo telepráce, ktorá sa s postupným rozvojom nových technológií stala čoraz dostupnejšou a obľúbenejšou formou výkonu práce. Pre aktuálnu situáciu na trhu práce v sektore cestnej a železničnej dopravy je podľa nášho názoru znepokojujúci stav, že v rámci týchto dvoch sektorov verejnej dopravy pôsobia zamestnanci, najmä profesionálni vodiči alebo rušňovodiči, ktorí okrem svojej hlavnej pracovnej činnosti súbežne vykonávajú inú zárobkovú činnosť. Súbežný výkon práce môže mať viacero podôb.

V prvom rade môže zamestnanec v cestnej alebo v železničnej doprave vykonávať zárobkovú činnosť v tom istom sektore verejnej dopravy.¹⁶ Pokiaľ sa jedná o formu zárobkovej činnosti, v cestnej doprave môže ísť o výkon práce v pracovnom pomere, v inom pracovnoprávnom vzťahu na základe jednej z dohôd o vykonaní práce mimo pracovného pomeru alebo o výkon práce ako samostatne zárobkovo činný vodič v zmysle § 10 zákona o organizácii pracovného času v doprave. V druhom rade sa môže jednať o súbeh výkonu závislej práce v rámci dvoch rôznych sektorov verejnej dopravy, napríklad v cestnej a v železničnej doprave.¹⁷ V treťom rade sa môže jednať o situáciu, kedy zamestnanec v cestnej doprave vykonáva závislú prácu pre iného zamestnávateľa mimo sektor verejnej dopravy. Výkon druhej práce môže takýto zamestnanec vykonávať v rámci podnikateľského oprávnenia, výkonu inej samostatne zárobkovej činnosti podľa osobitného zákona, pracovného pomeru, iného pracovnoprávneho vzťahu, ale aj na základe štátnozamestnaneckého pomeru alebo dobrovoľníckej činnosti.¹⁸ S rozvojom mobilných aplikácií nie je

¹⁵ SKINNER, I., WU, D., SCHWEIZER, CH., RACIOPPI, F., TSUTSUMI, R.: Unlocking new opportunities. Jobs in green and healthy transport. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2014, p. 10, ISBN: 978-9-289-05020-3.

¹⁶ Rušňovodič vykonáva závislú prácu pre dvoch rôznych železničných dopravcov.

¹⁷ Rušňovodič môže vykonávať závislú prácu pre železničného a autobusového dopravcu.

¹⁸ Ani ustanovenie § 112 zákona č. 55/2017 Z.z. o štátnej službe v znení neskorších predpisov ani zákon č. 406/2011 Z.z. zákon o dobrovoľníctve túto skutočnosť nezakazuje.

vylúčená pluralita výkonu závislej práce na základe rôznych platforiem zdieľanej ekonomiky, ako napríklad realizácia dopravných výkonov prostredníctvom aplikácie Uber.¹⁹

V rámci sektora cestnej dopravy ustanovenie § 9 ods. 4 zákona o organizácii pracovného času v doprave síce ustanovuje zásadu sčítovania pracovného času, času jazdy a času pracovnej pohotovosti zamestnanca u všetkých zamestnávateľov, avšak sme toho názoru, že toto ustanovenie v aplikačnej praxi vyvoláva množstvo otáznikov. Podľa § 9 ods. 4 zákona o organizácii pracovného času v doprave platí, že: *„Pracovný čas, čas jazdy a čas pracovnej pohotovosti u rôznych zamestnávateľov je súčtom pracovných časov, časov jazdy a časov pracovnej pohotovosti u každého z nich. Zamestnávateľ je povinný vyžadovať od mobilného zamestnanca písomné údaje o odpracovanom čase, čase jazdy a čase pracovnej pohotovosti u iného zamestnávateľa. Mobilný zamestnanec je povinný takéto údaje zamestnávateľovi poskytnúť.“* V prvom rade je potrebné podotknúť, že medzi taxatívnym výpočtom veličín, ktoré sa u každého zamestnávateľa sčítavajú, absentujú údaje o práci nadčas. Na základe uvedeného možno dospieť k dvom právnym záverom. Prvý právny názor môže viesť k záveru, že práca nadčas sa bude u každého pracovného pomeru mobilného zamestnanca v cestnej doprave posudzovať samostatne. Druhý právny názor môže viesť k právnemu záveru, že nakoľko pri práci nadčas dochádza k započítaniu výkonu práce do fondu pracovného času, aj práca nadčas sa bude u všetkých zamestnávateľov zamestnanca sčítavať do celkových limitov pracovného času.

V rámci druhej vety predmetného ustanovenia nie je jasné, u akého mobilného zamestnanca sa bude sčítovanie pracovného času, času jazdy a času pracovnej pohotovosti realizovať. V rámci tejto druhej vety predmetného ustanovenia môžeme opäť dospieť k dvom rozličným právnym názorom. V rámci prvého právného názoru možno dospieť k záveru, že sa jedná o mobilného zamestnanca v cestnej doprave a to vzhľadom na systémové zaradenie predmetného ustanovenia do osobitnej časti zákona o organizácii pracovného času v doprave, ktoré sa týka len cestnej dopravy. V rámci druhého právného názoru možno dospieť gramatickým výkladom k právnemu záveru, že sa jedná o mobilného zamestnanca v doprave v zmysle § 2 ods. 4 zákona o organizácii pracovného času v doprave. Sme toho názoru, že predmetné ustanovenie sa týka len mobilných zamestnancov v cestnej doprave v zmysle § 7 ods. 1 zákona o organizácii pracovného času v doprave vzhľadom na systematické zaradenie tohto ustanovenia v rámci zákona o organizácii pracovného času v doprave. Predmetné ustanovenie nemá žiadny dosah na zamestnancov pracujúcich v železničnej doprave, pričom zákon o organizácii pracovného času v doprave podobný zákaz pre *„mobilných zamestnancov v železničnej doprave“* v rámci ustanovení § 12 až § 15 neustanovuje. Uvedené legislatívne nedostatky podľa nášho názoru predstavujú neprijateľný právny stav, ktorý ohrozuje bezpečnosť a ochranu

¹⁹ BARANCOVÁ, H.: Pracovné právo v digitálnej dobe a rozvoj kolaboratívnej ekonomiky, str. 1145, In: Justičná revue, Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, ročník 69, 10/2017, ISSN: 1335-6461.

zdravia pri práci samotných zamestnancov, ako aj všetkých účastníkov premávky na pozemných komunikáciách alebo dopravy na dráhe a cestujúcich.

Tento aplikačný problém sa nevyskytuje pri výkone práce praktikantov a žiakov stredných škôl vykonávajúcich dopravné činnosti v zmysle § 7 ods. 2 zákona o organizácii pracovného času v doprave. V zmysle predmetného ustanovenia sa na takéto fyzické osoby vzťahujú ustanovenia upravujúce organizáciu pracovného času v cestnej doprave ako na „mobilných zamestnancov v cestnej doprave“. Súčasne platí, že zákon o organizácii pracovného času upravuje sčítanie pracovného času, času jazdy a času pracovnej pohotovosti len v rámci cestnej dopravy. Pokiaľ by mal takýto študent strednej školy uzavretých viac súbežných pracovných pomerov v rámci dvoch sektorov verejnej dopravy, takéhoto študenta je možné na základe subsidiarity Zákonníka práce považovať na základe ustanovenia § 40 ods. 3 Zákonníka práce za mladistvého zamestnanca, pri ktorom Zákonník práce upravuje maximálny týždenný pracovný čas na 30 hodín, resp. 37 a ½ hodiny týždenne, aj keď pracuje u viacerých zamestnávateľov.

S rozvojom nových technológií a mobilných aplikácií dochádza k novým spôsobom poskytovania dopravných služieb v cestnej doprave. Rôzne prepravné spoločnosti na základe rôznych platforiem v rámci kolaboratívnej ekonomiky poskytujú svoje prepravné služby, ktoré donedávna neboli ešte v rámci jednotného hospodárskeho trhu regulované. Príkladom je spoločnosť Uber, ktorá poskytuje svoje služby na základe mobilnej aplikácie, prostredníctvom ktorej si zákazníci objednávajú prepravnú službu, ktorú pre nich zabezpečujú vodiči – laici, ktorí pôsobia v inom ako pracovnoprávnom vzťahu k spoločnosti Uber. Vzťah vodičov Uberu k samotnej spoločnosti bol predmetom mnohých odborných diskusií a verejných protestov, ktoré sa uskutočnili za účelom právnej regulácie poskytovania prepravných služieb na základe platforiem kolaboratívnej ekonomiky. Problematika prepravných služieb spoločnosti Uber sa stala predmetom rozhodovacej činnosti SD EÚ, ktorý rozhodol, že sprostredkovateľskú službu, ktorej účelom je prostredníctvom aplikácie pre smartfóny skontaktovať za odplatu neprofesionálnych vodičov využívajúcich vlastné vozidlo s osobami, ktoré sa potrebujú prepraviť v rámci mesta, je nutné považovať za neoddeliteľne spätú s dopravnou službou, a preto sa na ňu vzťahuje kvalifikácia „služby v oblasti dopravy“ v zmysle práva EÚ. Táto služba preto musí byť vylúčená z pôsobnosti slobodného poskytovania služieb vo všeobecnosti, ako aj z pôsobnosti smernice o službách na vnútornom trhu a smernice o elektronickom obchode. Z toho vyplýva, že v súčasnom stave práva EÚ prináleží členským štátom EÚ, aby so zreteľom na všeobecné pravidlá Zmluvy o fungovaní EÚ upravili podmienky poskytovania takýchto služieb.²⁰ V rámci platformy Uber nie je pre vodičov upravený pracovný čas. To znamená, že svoju činnosť môžu vyko-

²⁰ Rozsudok SD EÚ, C – 434/15, vo veci Asociación Profesional Elite Taxi proti Uber Systems Spain SL zo dňa 20. decembra 2017.

návať súbežne s iným výkonom práce.²¹ To znamená, že ich činnosť nemožno subsumovať pod závislú prácu v zmysle § 2 ods. 1 Zákonníka práce a tým pádom ich nie je možné subsumovať ani pod definíciu „mobilných zamestnancov v cestnej doprave“. Nakoľko SD EÚ umožnil členským štátom EÚ prijať vhodnú reguláciu pre poskytovanie služieb na základe rôznych platforiem, bolo by do budúcna vhodné, aby členské štáty EÚ upravili v rámci takejto regulácie aj pracovnoprávne vzťahy medzi neprofesionálnymi poskytovateľmi prepravných služieb a prevádzkovateľom platformy.

Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci

Ako bolo uvedené vyššie, zavádzanie nových technológií podstatným spôsobom zmierňuje alebo eliminuje výskyt pracovných úrazov alebo chorôb z povolania, čím nepochybne prispieva k zvýšeniu bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci zamestnancov pracujúcich v cestnej a železničnej doprave. V sektore železničnej dopravy sa v poslednom čase zaviedla technická novinka, ktorá súvisí s ovládaním hnacích vozidiel prostredníctvom diaľkového ovládania, ktoré za pomoci *wifi* siete dokáže uviesť lokomotívu a celú vlakovú súpravu do pohybu. Takéto ovládanie hnacích vozidiel sa využíva najmä v nákladnej železničnej doprave vo veľkých nákladných železničných staniciach, v rámci ktorých sú nákladné posunovacie lokomotívy ovládané diaľkovo z riadiacej veže nákladnej železničnej stanice. Ako uvádza spoločnosť Akerströms, okrem evidentného zníženia potreby rušňovodičov nákladných lokomotív má nová technológia ovládania nákladných lokomotív okrem pozitívneho vplyvu na zvýšenie konkurencieschopnosti železničného dopravcu pozitívny vplyv na elimináciu pracovných úrazov pri posune a zoraďovaní nákladných vlakových súprav, čím železničný dopravca zaručuje pre svojich zamestnancov vyššiu bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci.²²

Je nepochybné, že inštalácia nových technológií v rámci osobných a nákladných cestných dopravných prostriedkov prispela k zvýšeniu bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci mobilných zamestnancov v cestnej doprave, ako aj všetkých účastníkov premávky na pozemných komunikáciách. Je dôležité, aby profesionálni vodiči dodržiavali povinné prestávky v práci, ktoré eliminujú riziko vzniku vážnych dopravných nehôd na pozemných komunikáciách, v dôsledku ktorých vznikajú vážne a trvalé pracovné úrazy profesionálnych vodičov. V cestnej doprave na sledovanie maximálnych časov jász, bezpečnostných prestávok a dôb odpočinku slúži karta vodiča a digitálnych tachograf. Digitálny tachograf je technické zariadenie, ktoré prispieva k zvyšovaniu pracovných podmienok a k bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci profesionálnych vodičov v cestnej doprave. Podľa článku 2 ods. 2 pís. a) Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ)

²¹ BARANCOVÁ, H.: Nové technológie v pracovnoprávných vzťahoch. Praha: Leges, 2017, str. 27 – 29, ISBN: 978-80-7502-253-0.

²² Bližšie pozri: http://www.akerstroms.se/en/locomote/green-cargo_645. (Prezerané dňa 21.01.2018; 17:45 hod.).

č. 165/2014 o tachografoch v cestnej doprave zo dňa 04. februára 2014 digitálny tachograf je záznamové zariadenie určené na inštaláciu do cestných vozidiel na účely automatického alebo poloautomatického zobrazovania, zaznamenávania, tlačenia, ukladania a výstupu údajov o pohybe vrátane rýchlosti takýchto vozidiel. Samotné digitálne záznamové zariadenie funguje jednoducho. Ak napríklad vodič aktuálne čerpá denný odpočinok, je povinný digitálne záznamové zariadenie prepnúť do režimu odpočinok. Vďaka tomu, že digitálne záznamové zariadenie spracováva a zaznamenáva všetky dôležité údaje týkajúce sa pracovného času, doby odpočinku alebo prestávok v práci profesionálneho vodiča, prispieva k zvýšeniu bezpečnosti práce profesionálnych vodičov na pozemných komunikáciách a poskytuje im ochranu pred zamestnávateľmi, ktorí by mali v úmysle oslabiť ich základné sociálne práva na úkor svojho finančného prospechu. Digitálne záznamové zariadenie dokáže zaznamenávať začiatok a koniec jazdy vodiča alebo napríklad výpadok elektrického napájania alebo neoprávnenú manipuláciu. Nie vždy nové technológie v oblasti cestnej dopravy prispievajú k zvýšeniu bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, najmä vtedy, ak ich inštalácia do cestného dopravného prostriedku bola za účelom nedodržiavania sociálnych práv profesionálnych vodičov v oblasti organizácie pracovného času a dôb jazd.

Nakoľko digitálne záznamové zariadenie je priamo napojené na ovládaciu jednotku riadiaceho systému cestného dopravného prostriedku, v aplikačnej praxi sú veľmi často využívané externé technické zariadenia, ktoré sa inštalujú medzi elektrický obvod tohto zariadenia a riadiacej jednotky motorového vozidla, najmä kamióna, čím umožňujú neoprávnenú manipuláciu s digitálnym tachografom. Takéto externé technické zariadenie predstavuje skutočne technický pokrok pri falšovaní údajov ohľadom bezpečnostných prestávok vodičov v cestnej doprave, ktorý napríklad prekvapil okrem inšpektorov práce z Hradca Králové aj samotných príslušníkov Policajného Zboru Českej republiky, ktorí na základe uvedeného prípadu museli absolvovať odborné školenia v boji proti novým spôsobom falšovania údajov z digitálnych tachografov.²³ Okrem externých zariadení sa v aplikačnej praxi vyskytli prípady, kedy boli na čípoch prevodovky namontované magnety, ktoré dosiahli taký účinok, že digitálne záznamové zariadenie zaznamenalo povinnú prestávku v práci vodiča, avšak nákladné motorové vozidlo sa v skutočnosti pohybovalo na pozemnej komunikácii. Následkom neoprávneného zásahu do digitálneho záznamového zariadenia je skreslený výstup informácií týkajúci sa povinných prestávok v práci vodičov nákladných motorových vozidiel, ktorý nezodpovedá realite. Súčasne nie je ničím výnimočným, že vodiči kamiónov najmä vo večerných hodinách na vybraných cestných úsekoch si dovoľia po štyri a pol hodine do príslušného zariadenia v kamióne vložiť druhú kartu vodiča a ďalej viesť kamión, pričom sa druhý vodič v kamióne nenachádza.

²³ <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/regiony/1648945-kamion-sice-jede-ale-ridic-nepracuje-a-odpociva-alespon-podle-osaleneho-tachografu>. (prezerané dňa 06.08.2017, 10:47 hod.)

Minimálny a maximálny vek

Hlavným účelom zavádzania nových technológií vo verejnej doprave je eliminácia zlyhania ľudského faktora pri prevádzke dopravných prostriedkov v rámci jednotlivých sektorov verejnej dopravy. Ako bolo zmienené vyššie, v niektorých európskych alebo svetových mestách a aglomeráciách sa začalo s výstavbou cestnej a železničnej infraštruktúry, ktorá umožňuje prevádzkovať plne automatizovanú alebo poloautomatizovanú mestskú a prímestskú autobusovú a železničnú dopravu, ktorá v mnohých smeroch pomohla vyriešiť aktuálne problémy veľkých miest a aglomerácií súvisiacich s dopravou. V sektore leteckej dopravy pomerne dávno začali byť niektoré lietadlá vybavené modernými dopravnými systémami, ktoré do istej miery umožňujú autonómne riadiť dopravné prostriedky v rámci „tzv. *autopilota*“. Problematika zavádzania nových technológií do dopravných prostriedkov, ktoré podstatne uľahčujú riadenie dopravného prostriedku, priamo súvisí s problematikou znižovania a zvyšovania minimálnej a maximálnej vekovej hranice pre výkon niektorých profesií vo verejnej doprave. Príkladom môže byť cestná alebo letecká doprava.

Aktuálne je na trhu práce nedostatok kvalifikovaných pracovných miest na výkon profesie profesionálneho vodiča autobusu v mestskej a prímestskej doprave alebo vodiča kamiónu v nákladnej cestnej doprave. Akútny nedostatok kvalifikovanej pracovnej sily na trhu práce v týchto profesiách okrem iného súvisí aj s problematikou minimálneho veku na získanie vodičského oprávnenia, ktoré zamestnancov oprávňuje na výkon práce na konkrétnej pozícii. Podľa súčasnej právnej úpravy v § 78 ods. 1 zákona č. 8/2009 Z. z. o cestnej premávke v znení neskorších predpisov platí, že minimálny vek na udelenie vodičského oprávnenia pre autobusy je stanovený na 24 rokov a pre nákladné vozidlá s aktuálnou celkovou hmotnosťou nad 3,5 tony na 21 rokov. Z uvedeného vyplýva, že pokiaľ absolvent stredoškolského štúdia so zameraním na dopravu skončí svoje štúdium

v 18 rokoch, od jeho ukončenia štúdia do možnosti získania vodičského oprávnenia na vedenie autobusu vzniká šesťročné vákuum, počas ktorého nemôže vykonávať svoju profesiu, na ktorú sa v rámci sústavnej prípravy na povolanie na strednej škole pripravoval.

Problematiku maximálnej vekovej hranici na výkon povolania môžeme nájsť v sektore civilného letectva. Nariadenie č. 1178/2011 z 3. novembra 2011, ktorým sa ustanovujú technické požiadavky a administratívne postupy týkajúce sa posádky civilného letectva podľa nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 216/2008 (ďalej len: „*Nariadenie v leteckej doprave*“) upravuje podmienky výkonu činnosti letcov v civilnom letectve. Podľa bodu FCL.065 prílohy č. 1 Nariadenia v leteckej doprave držitelia preukazu spôsobilosti pilota, ktorý dosiahol vek 60 rokov, nesmie pôsobiť ako pilot lietadla v obchodnej leteckej doprave s výnimkou prípadu, keď pôsobí ako člen viacpilotnej posádky a za predpokladu, že takýto držitelia je jediným pilotom v letovej posádke, ktorý dosiahol vek 60 ro-

kov. Súčasne platí, že držiteľ preukazu spôsobilosti pilota, ktorý dosiahol vek 65 rokov, nesmie pôsobiť ako pilot lietadla v obchodnej leteckej doprave bez uvedenia akejkoľvek výnimky. Uvedená problematika skončenia pracovného pomeru *ex lege* na základe veku priamo súvisí s problematikou diskriminácie na základe veku. Maximálne vekové hranice pre výkon konkrétnych povolání boli vždy predmetom mnohých odborných diskusií. Posudzovanie diskriminácie na základe veku sa stalo predmetom rozhodovacej činnosti SD EÚ vo viacerých prípadoch. Pomerne nedávno v sektore civilného letectva sa SD EÚ zaoberal prípadom, v ktorom pilot leteckej spoločnosti dosiahol vek 65 rokov a zamestnávateľ mu neumožnil výkon činnosti kapitána lietadla po dovŕšení tohto veku. V právnej veci Fries išlo o to, že pán Werner Fries bol zamestnaný v spoločnosti Lufthansa ako kapitán lietadla a inštruktor. V priebehu októbra 2013 dosiahol vek 65 rokov. Od 31. októbra 2013 Lufthansa pána Friesa už nezamestnávala ako pilota s tým, že podľa bodu FCL.065 písm. b) prílohy I Nariadenia v leteckej doprave z dôvodu veku už nemal právo pracovať ako pilot v obchodnej leteckej doprave. Pán Fries sa domnieval, že dotknutá veková hranica predstavuje diskrimináciu z dôvodu veku a porušuje právo na slobodnú voľbu povolania. SD EÚ deklaroval, že bod FCL.065 písm. b) prílohy I Nariadenia v leteckej doprave nie je neplatný s ohľadom na článok 15 ods. 1 Charty upravujúci slobodnú voľbu povolania alebo článok 21 ods. 1 Charty upravujúci zákaz diskriminácie. Tento bod sa má vykladať v tom zmysle, že nezakazuje držiteľovi preukazu spôsobilosti pilota, ktorý dosiahol vek 65 rokov pôsobiť ako pilot pri „*tzv. prázdných letoch*“ vykonávaných v rámci obchodnej činnosti dopravcu, pri ktorých sa neprepravujú ani cestujúci, ani náklad, ani pošta, a tiež pôsobiť ako inštruktor alebo skúšajúci v pilotnej kabíne lietadla, pričom nie je členom letovej posádky.²⁴ SD EÚ vo svojej podstate potvrdil, že maximálna veková hranica pre výkon činnosti pilota je platná. Svoj právny záver okrem iného odôvodnil aj jednotným cieľom stanoviť vysokú úroveň bezpečnosti civilného letectva v EÚ. Je nepopierateľné, že so zvýšeným vekom fyzickej osoby dochádza k poklesu schopností dopravného pilota. SD EÚ vyslovil názor, že uvedená veková hranica bez porušenia zásady proporcionality vylučuje možnosť, že za príčinou vzniku leteckých nehôd bude neprimerane vysoký vek civilných pilotov. Súčasne je potrebné ale zdôrazniť, že veková hranica 65 rokov sa vzťahuje na obchodné komerčné lety, ktoré sa okrem iného vyznačujú aj zvýšenou prítomnosťou civilných pasažierov. SD EÚ deklaroval, že stanovením maximálnej vekovej hranice pre výkon činnosti civilného pilota nie je v rozpore so zásadou proporcionality, pretože civilným letcom nad 65 rokov sa v zásade nezakazuje pôsobiť ako pilot v prázdných letoch, ktoré neslúžia na prepravu tovaru alebo cestujúcich. Zároveň takého fyzickej osoby môžu pôsobiť ako skúšajúci personál v pilotnej kabíne, avšak takéto lietadlo nemôžu pilotovať.²⁵ Sme toho názoru, že uvedená legislatívna konštrukcia skončenia pra-

²⁴ Rozsudok SD EÚ vo veci Freis, C- 190/16 zo dňa 05. júla 2017.

²⁵ Bulletin Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, Monitoring judikatúry SD EÚ, str. 44, číslo 2/2017, VI. ročník, ISSN: 2453 - 7705.

covných pomerov civilných pilotov dosiahnutím 65 rokov pôsobí v prospech iných druhov verejnej dopravy prinajmenšom inšpiratívne. Nakoľko pre oblasť verejnej dopravy je typické uzatváranie kolektívnych zmlúv, v rámci ktorých sa môže prejavíť podobná legislatívna konštrukcia skončenia pracovných pomerov aj iných zamestnancov vo verejnej doprave, je potrebné skúmať možnú platnosť takýchto ustanovení v kolektívnych zmluvách. SD EÚ v rámci svojej rozhodovacej činnosti povedal, že Smernica Rady 200/78/ES o rovnakom zaobchádzaní v zamestnaní nie je v rozpore s takou vnútroštátnou právnou úpravou, podľa ktorej sa za platné považujú ustanovenia kolektívnych zmlúv o povinnom odchode do dôchodku, ktoré ako jedinú podmienku vyžadujú, aby zamestnanec dosiahol vekovú hranicu pre odchod do dôchodku, ktorú vnútroštátna právna úprava stanovila na 65 rokov.²⁶

Nové technológie vo svetle integrácie osobitných skupín zamestnancov

Subjektmi pracovnoprávny vzťahov sú zamestnávateľ a zamestnanec. V pracovnoprávných vzťahoch zamestnancov vo verejnej doprave je však na prvý pohľad zjavné, že výkon práce na strane zamestnanca je zväčša realizovaný mužmi a nie ženami. Vo väčšine prípadov sú to práve muži, ktorí vykonávajú závislú prácu vo verejnej doprave ako rušňovodiči, vodiči autobusov alebo nákladných dopravných prostriedkov. Túto skutočnosť podmieňuje charakter výkonu práce, ktorý je vhodnejší pre mužov ako pre ženy. Podľa prebiehajúcich štúdií bolo zistené, že na pozícii vodiča dopravného prostriedku pracuje 90% mužov z celkovo zamestnaných zamestnancov. Medzi najčastejšie dôvody prijímania mužov do pracovnoprávneho vzťahu zo strany dopravcov je, že sú to väčšinou ženy, ktoré čerpajú materskú dovolenku alebo trávajú čas doma v súvislosti s potrebou ošetrovania člena domácnosti. Uvedená problematika do istej miery súvisí s diskrimináciou žien na základe pohlavia.²⁷

V súčasnej dobe v niektorých členských štátoch Európskej únie existujú projekty na začlenenie žien na výkon profesií vo verejnej doprave, ktoré sú zväčša obsadzované mužmi. Cieľom takýchto projektov je zvýšenie produktivity práce žien pri vyvážení a zladení pracovných a rodinných povinností, zvýšenie a skvalitnenie pracovných podmienok žien pri výkone práce, ktoré sú zamerané najmä na zvýšenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. V súčasnej dobe dopravcovia participujúci na takýchto projektoch prostredníctvom zavádzania nových technológií prispievajú k zvýšeniu bezpečnosti pracovísk, ktoré sa vzhľadom na svoje technické vybavenia stávajú vhodnejšími na výkon práce pre ženy. Na pracovisko vodičov v mestských dopravných prostriedkoch sa inštalujú moderné S.O.S. systémy, ktoré v prípade fyzického alebo psychického útoku zo strany cestujúcich dokážu

²⁶ BARANCOVÁ, et al.: Medzigeneračná solidarita a zákaz diskriminácie na podľa veku. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, str. 185, ISBN: 978-80-7380-393-3.

²⁷ BARANCOVÁ, H.: Nové technológie v pracovnom práve a ochrana zamestnanca (možnosti a riziká). Praha: Leges, 2016, str. 96 a 97, ISBN: 978-80-7502-176-2.

vo veľmi krátkom čase lokalizovať dopravný prostriedok a vyslať k nemu príslušníkov policajného zboru, ktorí pomôžu vodičovi v núdzi. Súčasne dochádza k oddeľovaniu kabíny vodiča dopravného prostriedku od priestorov určených na prepravu cestujúcich. Dopravcovia sa snažia poskytnutím predaja cestovných lístkov cez internet alebo sms správu eliminovať kumuláciu finančných prostriedkov u vodiča dopravného prostriedku, čo v konečnom dôsledku vedie k zníženiu fyzických útokov na vodičov dopravných prostriedkov za účelom zmocnenia sa finančných prostriedkov nachádzajúcich sa u vodičov dopravných prostriedkov, čo opätovne vedie k zvýšeniu bezpečnosti pracovísk vodičov dopravných prostriedkov, ktoré sa stávajú vhodnými na výkon práce pre ženy. V rámci vyššej integrácie žien na výkon práce vodičov vo verejnej doprave sa snažia dopravcovia nasadzovať vodičky ženy na dopravné trasy, ktoré vedú bezpečnejšími mestskými zónami z hľadiska počtu regionálnej kriminality a súčasne rozvrhovať pracovný čas tak, aby ženy vodičky zväčša vykonávali prácu v rámci ranných a poobedných pracovných zmien.²⁸ V podmienkach Slovenskej republiky je potrebné dodať, že nie všetci dopravcovia v súčasnej dobe disponujú dopravnými prostriedkami, ktoré sú z hľadiska ich konštrukčného a technického riešenia vhodné na výkon práce pre ženy. Musíme zdôrazniť, že ani zákon o organizácii pracovného času v doprave neposkytuje dostatočný právny rámec na zladenie pracovných a rodinných povinností žien pracujúcich vo verejnej doprave, a to predovšetkým z hľadiska organizácie pracovného času v doprave.

Záver

Nové technológie podstatným spôsobom zmenili charakter pracovnoprávných vzťahov. Pracovnoprávne vzťahy zamestnancov pracujúcich vo verejnej doprave nie sú v tomto smere žiadnou výnimkou. V našom článku sme poukázali na vybrané aplikačné problémy pracovnoprávných vzťahov zamestnancov vo verejnej doprave v súvislosti najmä so zavádzaním alebo absenciou nových technológií inkorporovaných vo verejnej doprave. Pri problematike monitorovania zamestnancov v cestnej doprave prostredníctvom GPS systému vystáva celý rad právnych otázok, ktoré je potrebné zodpovedať v dôsledku podľa nášho názoru nevyhovujúcej právnej úpravy v zákone o organizácii pracovného času v doprave, podľa ktorého sa za mobilného zamestnanca v cestnej doprave považuje len zamestnanec, ktorý vykonáva závislú prácu k zamestnávateľovi v pracovnom pomere, pričom uvedená definícia v § 7 ods. 1 zákona o organizácii pracovného času v doprave jednoznačne vylučuje zamestnancov vykonávajúcich závislú prácu v cestnej doprave na základe jednej z dohôd o vykonaní práce mimo pracovný pomer. Uvedená problematika rovnako tak súvisí s organizáciou pracovného času mobilných zamestnancov v cestnej doprave. Elimináciu uvedených legislatívnych problémov by vyriešilo jednoznačné zakot-

²⁸ Project WISE: Women Employment in Urban Public Transport Sector. Project report. Dostupné na internete: http://www.wise-project.net/download/final_wise_project_report.pdf. (Prezerané dňa: 08.12.2017, 12:45 hod.)

venie povinnosti, že výkon práce mobilného zamestnanca v cestnej doprave je možné len v pracovnom pomere. Alternatívou k nami navrhnutému riešeniu je, že za mobilného zamestnanca v cestnej doprave by sa mohol považovať zamestnanec, ktorý vykonáva závislú prácu v pracovnoprávnom vzťahu a nie v pracovnom pomere. Súčasne sme toho názoru, že monitorovanie zamestnancov prostredníctvom GPS systému poprípade kamery, ktorá tvorí jeho príslušenstvo, by sa malo uskutočniť len v časovom úseku, ktorý možno považovať za pracovný čas, pracovnú pohotovosť, prestávku v práci alebo bezpečnostnú prestávku, avšak nemalo by uskutočniť v rámci časového úseku, kedy zamestnanec čerpá dennú alebo týždennú dobu odpočinku. Súčasne by sa monitorovanie zamestnancov nemalo uskutočniť v čase, kedy je zamestnanec mimo dopravný prostriedok, pretože za určitých okolností môže kabína vodiča tvoriť súkromie zamestnanca, aj keď sa práve vodič dopravného prostriedku v kabíne nenachádza. V rámci novelizácie § 13 ods. 4 Zákonníka práce by bolo vhodné, ak by Zákonník práce bližšie aspoň demonštratívny spôsobom špecifikoval, čo možno považovať za vážne dôvody spočívajúce v osobitnej povahe činnosti zamestnávateľa a doplniť v prospech zamestnávateľa povinnosť prerokovať zavedenie kontrolného mechanizmu aj vtedy, ak zamestnávateľ najprv kontrolný mechanizmus zaviedol a následne u neho začali pôsobiť zástupcovia zamestnancov. Zavádzanie nových technológií v cestnej a v železničnej doprave na jednej strane spôsobuje prepúšťanie zamestnancov na tradičných pracovných pozíciách. Príkladom je úbytok zamestnancov na pozíciách signalista alebo výpravca. Na druhej strane zavádzanie nových technológií a služieb vo verejnej doprave prispieva k tvorbe nových pracovných miest, ktoré dané odvetvie hospodárstva doposiaľ nepoznalo. V rámci problematiky plurality pracovných pomerov sme paradoxne poukázali na neexistenciu jednotného informačného systému, ktorý by sústreďoval informácie týkajúce sa maximálneho času jazdy zamestnanca so železničným hnacím vozidlom, informácie týkajúce sa maximálneho pracovného času a dôb odpočinku tohto zamestnanca. Poukázali sme na pomerne vágne ustanovenia zákona o organizácii pracovného času v doprave, ktoré upravujú sčítavanie pracovného času, pracovnej pohotovosti a doby jazdy mobilných zamestnancov v cestnej doprave, pričom sme poukázali na neexistenciu podobného ustanovenia pri železničnej doprave v zákone o organizácii pracovného času v doprave. Minimálne v sektore železničnej dopravy v súvislosti s pripravovanou liberalizáciou železničného sektora v rámci Slovenskej republiky by bolo vhodné, aby bol vytvorený jednotný železničný dopravný systém, v rámci ktorého by musel každý jeden železničný dopravca z titulu zamestnávateľa nahrávať vyššie uvedené informácie ohľadom mobilného zamestnanca v železničnej doprave. K sústreďovaným informáciám by mali prístup kontrolné a dozorné orgány v rámci kontroly nad dodržiavaním sociálnych práv zamestnancov v železničnej doprave. Takýto jednotný informačný systém by viedol Dopravný úrad Slovenskej republiky. V rámci bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci sme poukázali na negatívnu stránku používania nových technológií, ktoré rôznym spôsobom dokážu manipulovať s údajmi obsiahnutými v digitálnom tachografe s cieľom

oslabenia základných sociálnych práv zamestnancov v cestnej doprave. Je dôležité, aby orgány kontroly na úseku dodržiavania sociálnych práv v cestnej doprave v rámci cestných kontrol dokázali účinne odhaliť takéto nelegálne technické zariadenia a rušiteľom ukladali peňažné pokuty, ktoré ich od páchania takejto nelegálnej činnosti účinne odradia. V rámci poslednej kapitoly sme poukázali v súčasnej dobe na veľmi diskutovanú tému, ktorou je zníženie minimálnej vekovej hranice pre výkon niektorých povolání v cestnej doprave.²⁹ Sme toho názoru, že k zníženiu minimálnej vekovej hranice je v niektorých odôvodnených prípadoch možné pristúpiť, avšak v súbehu so zavedením iných opatrení, ktoré by účinne dokázali eliminovať nedostatok skúseností a mentálnej vyspelosti mladých a neskúsených zamestnancov – profesionálnych vodičov, na ktorých obsahu je potrebné, aby sa dohodli zástupcovia zamestnancov a zamestnávateľov s Ministerstvom dopravy, výstavby a regionálneho rozvoja Slovenskej republiky. Súčasne sme poukázali na proces začleňovania žien na výkon práce vo verejnej doprave. Za pomoci nových technologických postupov sa pracovisko vodičov dopravných prostriedkov stáva čoraz bezpečnejším a vhodnejším na výkon práce pre ženy. Sme toho názoru, že jednotliví dopravcovia by mali v rámci svojich interných programov týkajúcich sa zlepšovania kvality pracovného prostredia najmä vhodnou úpravou organizácie pracovného času vytvoriť vhodné podmienky na zamestnávanie žien, čím sa nepochybne zlepší aktuálna situácia na trhu práce s nedostatkom zamestnancov na výkon práce vodičov autobusov.

Literatúra

Knižné publikácie:

- BARANCOVÁ, H. (ed.): Nové technológie v pracovnom práve a bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci. Právne a psychologické aspekty. Praha: Leges, 2017, 96 s., ISBN: 978-80-7502-241-7.
- BARANCOVÁ, H.: New Technologies in the Field of Labour Law and Protection of Employees, str. 24. In: SOCIETAS ET IURISPRUDENTIA, 2016, ročník IV., číslo 2, str. 23 - 37, ISSN: 1339-5497.
- BARANCOVÁ, H. et al.: Medzigeneračná solidarita a zákaz diskriminácie na podľa veku. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, 365 s., ISBN: 978-80-7380-393-3.
- BARANCOVÁ, H., SCHRONK, R.: Pracovné právo. Druhé prepracované a doplnené vydanie. Bratislava: Sprint 2, 2013, str. 598, ISBN: 978-80-89393-97-8.
- BARANCOVÁ, H.: Globalizácia a jej sociálnoprávne dôsledky. str. 7. In: BARANCOVÁ, H.: Sociálnoprávne následky globalizácie svetovej ekonomiky. Bratislava: IURA EDITION, 2002, 79 s., ISBN: 80-89047-33-5.

²⁹<https://www.topspeed.sk/dopracovovia-vitaju-navrh-znizit-vek-na-vodicak-c-a-d-my-nie/12287>. (Prezerané dňa 05.01.2018, 12:48 hod.)

- BARANCOVÁ, H. a kol.: Zákonník práce. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C.H. Beck, 2017, 1424 s., ISBN: 978-80-89603-53-4.
- BARANCOVÁ, H.: Pracovné právo v digitálnej dobe a rozvoj kolaboratívnej ekonomiky, str. 1145, In: Justičná revue, Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, ročník 69, 10/2017, ISSN: 1335-6461.
- BARANCOVÁ, H.: Nové technológie v pracovnom práve a ochrana zamestnanca (možnosti a riziká). Praha: Leges, 2016, 208 s., ISBN: 978-80- 7502-176-2.
- BARANCOVÁ, H.: Nové technológie v pracovnoprávných vzťahoch. Praha: Leges, 2017, 192 s., ISBN: 978-80-7502-253-0.
- GREGUŠ, J.: Vplyv technologizácie železničnej dopravy na vybrané pracovné inštitúty. In: Teoretické úvahy o práve 13. Zborník príspevkov z doktorandskej konferencie. CD. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2017, str. 18 a nasl., ISBN 978-80-568-0055-3.
- RENNER, M., GARDNER, G.: Global Competitiveness in the Rail and Transit Industry. Washington D.C.: Worldword Institute, 2010, p. 19.
- SISKOVIČOVÁ, K.: Ochrana súkromia a osobných údajov zamestnanca , 1. vyd., Trnava: Vydavateľstvo Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015, 149 s., ISBN: 978-80-8082-932-2.
- SKINNER, I., WU, D., SCHWEIZER, CH., RACIOPPI, F., TSUTSUMI, R.: Unlocking new opportunities. Jobs in green and healthy transport. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe, 2014, p. 10, ISBN: 978-9-289-05020-3.

Periodiká:

- Bulletin Najvyššieho súdu Slovenskej republiky, Monitoring judikatúry SD EÚ, str. 44, číslo 2/2017, VI. ročník, ISSN: 2453 - 7705.
- International Union of Railways. Railways and green growth. Why investing in railways leads to better future. 2015, Paris: UIC, p. 31 -32.

Súdne rozhodnutia:

- Rozsudok SD EÚ vo veci Freis, C- 190/16 zo dňa 05. júla 2017.
- Rozhodnutie NS ČR, sp.zn.: 21 Cdo 4596/2014 zo dňa 26.11.2015.
- Rozsudok SD EÚ, C – 434/15 zo dňa 20. decembra 2017

Internetové zdroje:

sú uvedené v texte článku

NEROVNOŠŤ A MUTÁCIE POJMU SLOBODY: PUTOVANIE OD OBČIANSKEHO PRÁVA K PRÁVNEJ FILOZOFII

PROF. JUDR. PAVEL HOLLÄNDER, DRSc.

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

PAVEL.HOLLANDER@GMAIL.COM

Profesor Karol Plank jednu zo svojich monografií venoval občiansko-právnej oblasti, ktorá svojím účelom a svojím obsahom reflektuje – okrem iného – problematiku nerovnosti subjektov občiansko-právnych vzťahov a jej možnej kompenzácie. Monografia vyšla pod názvom „Služby v občianskoprávnej úprave“ v Bratislave vo vydavateľstve Obzor v roku 1984. Občianske právo po roku 1990 výrazne akcentovalo liberálny, či liberalistický, či dokonca neoliberálny (libertariánsky) prístup k právnej úprave súkromnoprávných vzťahov, v tom rámci i k otázke vnímania rovnosti a nerovnosti ich účastníkov. Život, jeho reálne napätia, konflikty, sa ale nikdy nedá dlhodobejšie nevnímať či obchádzať. A tak namiesto osobitnej občiansko-právnej úpravy služieb obsiahnutej v tzv. „novom“ občianskom zákonníku z európskeho právneho postredia vstupuje do vnútroštátneho práva neustále sa rozširujúca oblasť ochrany spotrebiteľa.

Právníkov život je neustálym pohybom medzi pozitívnym právom, normatívnym prostredím, a reálnym životom, ľudskými vzťahmi, konfliktmi, ľudskými potrebami. Jeho profesiou je ich spájanie, normatívne kvalifikovanie reality. Zásadne existujú pritom dve situácie, v ktorých vystupuje z tohto základného modelu. Tou prvou je úvaha o novom rámci normatívnej regulácie, či inak, normotvorba, tou druhou sú hard cases, prípady, pri riešení ktorých nevystačíme s obvyklými interpretačnými metódami, prípady, v ktorých korektná aplikácia odlišných metód vedie k odlišným výsledkom. V oboch týchto situáciách vystupuje do popredia požiadavka poodstúpiť od práva samotného, pokúsiť sa o priblíženie hodnotového, sociálneho, filozofického, ekonomického či historického rozmeru uvažovaného vzťahu. V tomto slova zmysle tak notmotvorba ako aj aplikácia práva v tzv. hard cases nutne v sebe zahŕňa metaprávny prístup. Nemalo by pritom ísť len o povrchné kopírovanie módnych trendov, obsahom nášho úsilia by malo byť pokorné a čo najobsiahlejšie sa priblíženie k jadrú samotného problému.

Princíp rovnosti patrí medzi definičné, pojem občianskeho práva vymedzujúce znaky. Tézou môjho príspevku je tvrdenie, podľa ktorého konzistentná teória občianskeho práva by mala nutne reflektovať filozofickú analýzu kategórií rovnosti, nerovnosti, spravodlivosti, nespravodlivosti, a s nimi spojené kategórie slobody jednotlivca a kategórie verejných statkov (vo svete práva pravidelne sa zjavujúcich vo forme právnych povinností). Pokúsím sa teda vo svojej úvahe vydať týmto myšlienkovým chodníkom. V oblasti eko-

nomických vied prebieha v súčasnosti intenzívna debata na tému rovnosti. Otvoril ju v roku 2013 francúzsky ekonóm, profesor na Paris School of Economics a na École des Hautes Études en Sciences Sociales, Thomas Piketty svojou knihou *Kapitál v 21. storočí*.¹ Nasledoval celý rad významných a inšpiratívnych prác, napríklad od anglického ekonóma a novinára Paula Masona, *Postkapitalizmus*, či od anglického ekonóma, profesora na univerzitách v Oxforde a London School of Economics, Anthonyho Atkinsona, *Nerovnosť: Čo možno urobiť?*² Leitmotívom týchto úvah, diskusií, vari niekedy i polemík, je problém narastajúcej nerovnosti, resp. narastajúcich nerovností: v západných spoločnostiach, či v rámci celej zeme.

V dňoch 16. až 21. júla 2017 konal sa v Lisabone kongres Medzinárodnej asociácie pre právnú a sociálnu filozofiu. V jeho plenárnom programe dominovali témy ľudských práv, právnych aspektov boja proti terorizmu, či právnej reflexie utečeneckej problematiky, program sekcií potom obsahoval celú škálu právno-filozofickej problematiky, od vzťahu práva a morálky, cez právnú logiku, právnú argumentáciu až k diskusii venovanej jednotlivým právno-filozofickým koncepciám a prístupom. Nijaké z vystúpení nebolo však zamerané na tematiku rovnosti (nerovnosti). Táto diskrepancia je zarážajúca: všeobecne konštatovaný nárast majetkovej, sociálnej nerovnosti nemá nijaké aktuálne priemety vo svete práva či politiky, v koncipovaní právnych úprav (napr. daňového práva, práva sociálneho zabezpečenia, práva ochrany spotrebiteľa, či slabšej strany obligačného vzťahu, atď., atď.), nemá nijaké priemety vo fungovaní demokracie súčasnosti?

Predpokladajme, že nerovnosť v spoločnosti začíname pociťovať ako axiologicky neakceptovateľnú vtedy, ak sa ona transformuje do presvedčenia o nespravodlivosti. Predpokladajme ďalej, že kategória spravodlivosti je zásadne spojená s úsilím obnoviť či nastoliť vnútorný mier v ľudskom spoločenstve, je mechanizmom, nástrojom spoločenskej homeostázy. Vychádzajme ďalej z tézy, podľa ktorej zmyslom spravodlivosti je hodnotiť ľudí, ich konanie, ich inštitúcie, nimi vytvorené normy a normatívne systémy hľadiskom rovnosti – to však v určitom kontexte: je ním ľudská koexistencia a kooperácia a v nich vytvárané situácie kompenzácie a distribúcie dohier a újem (bremien). Obsahom tohto hodnotenia je váženie a pomeriavanie dohier a ziel. Inými slovami vyjadruje rovnaký náhľad nemecký morálny filozof Ernst Tugendhat (pozor, zhoda mien nie je náhodná, ide o syna Fritza Tugendhata, stavebníka a majiteľa klenoty svetovej funkcionalistickej architektúry, brnianskej Vily Tugendhat) poznámkou, podľa ktorej „egalitárny pojem spravodli-

¹ PIKETY, T. *Le Capital au XXI siècle*. Paris 2013, slovenský preklad: *Kapitál v 21. storočí*. Bratislava 2015.

² MASON, P. *PostCapitalism: A Guide to Our Future*. London 2015, nemecký preklad: *Postkapitalismus. Grundrisse einer kommenden Ökonomie*. Berlin 2016; ATKINSON, A.B. *Inequality: What Can Be Done?* 2014, český preklad: *Ekonomika nerovnosti*. Praha 2016.

vosti“ neplatí sám osebe, nie je teda definovateľný analyticky, „možno však ukázať, že nutne vyplýva z určitých predpokladov“.³ Pokúsím sa tieto predpoklady sformulovať:

Človek je niekedy definovaný ako bytosť, ktorá sa smeje. Táto definícia nie je presná. Kto sa delil o domácnosť s jazvečíkom, po jeho hravo-ironických kúskoch určite vnímal aj jeho tichý smiech. Niekedy je človek definovaný schopnosťou myslieť, čiže abstraktne reprodukovat' a tvoriť svet. Niekoľko šimpanzov a goríl v priebehu predchádzajúcich desaťročí však dokazuje, že v určitej obmedzenej miere sú schopné osvojiť si ľudskú reč.⁴ Iné teórie vymedzujú človeka jeho schopnosťou konštruovať a používať nástroje. Šimpanzí lov termitov je však dôkazom nenáležitosti týchto teórií.⁵

Vo svete človeka sa na rozdiel od hierarchie usporiadania živočíšnych štruktúr objavuje paradigma rovnosti. Prečo? Rozdielne odpovede na túto otázku ponúkajú stoa, kresťanská scholastická filozofia, teórie spoločenskej zmluvy (predpokladajúce prirodzený stav, v ktorom sú si všetci rovní), liberalizmus, osvietenstvo i racionalizmus.

Azda možno sformulovať aj odpoveď antropologickú. Kompenzácia dobier je implicitne spätá s rovnosťou. Kompenzácia dobier bez rovnosti jej účastníkov prestáva byť sama sebou. Stáva sa distribúciou. Nerovnosť je teda implikovaná pojmom distribúcie. Distribúcia dobier je spätá s hierarchiou. Pokiaľ by medzi subjektmi vymieňajúcimi si dobrá (napr. tovar) nebolo postavenie rovnosti, tak by nešlo o kompenzáciu (čiže výmenu), ale o rozdeľovanie (distribúciu). Bol to Friedrich August von Hayek, liberál, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu z roku 1974, ktorý toto rozlišovanie vyjadril zreteľne: „Pravidlá distributívnej spravodlivosti v rozdeľovaní nemôžu byť pravidlami správania voči seberovným, ale musia to byť pravidlá správania nadriadených voči podriadeným.“⁶ Rovnosť vzniká ako produkt deľby práce a s ňou spätéj kompenzácie dobier. Dôvod: deľba práce má za následok tú skutočnosť, že autarkické spoločenstvá nie sú ďalej schopné reprodukcie (a to na rozdiel od iných živočíchov). Zároveň však nemožno utvoriť univerzálnu a jedinú mocenskú štruktúru. Samotné spoločenstvá (vzájomne nenadradené), resp. ich členovia, sú teda nútené kooperovať (kompenzovať dobrá). Tým je daný jeden z dôvodov utvorenia paradigmy rovnosti (a to minimálne procedurálnej).

Na ďalší dôvod poukazuje nemecký konštitucionalista a právny filozof Reinhold Zippelius. Upozorňuje na súvislosť medzi kategóriou rovnosti a účelom práva – zabezpečením vnútorného mieru v určitom ľudskom spoločenstve: „V ranom práve slúžil princíp ekvivalencie na to, aby nahradil neprimeranú pomstu primeranou kompenzáciou rovna-

³ TUGENDHAT, E. *Vorlesungen über Ethik*. Frankfurt am Main 1993. Cit. podľa českého prekladu: *Přednášky o etice*. Praha 2004, s. 282.

⁴ Pozri TERRACE, H.S. *Nim*. New York 1979. Cit. podľa českého prekladu: *Šimpanz Nim*. Praha 1985.

⁵ Pozri LEAKEY, R./LEVIN, R. *People of the Lake*. Harmondsworth 1978. Cit. podľa českého prekladu: *Lidé od jezera*. Praha 1984, s. 158 a nasl.

⁶ VON HAYEK, F.A. *Law, Legislation and Liberty*. London 1973. Cit. podľa českého prekladu: *Právo, zákonodárství a svoboda (Nový výklad liberálních principov)*. Díl 2. *Fata morgána sociální spravedlnosti*. Praha 1991, s. 84.

kého rovnakým“.⁷ Ilustráciou Zippeliovej tézy je Aristotelom uvádzaný príklad práva mýtického minojského kráľa Rhadamanthya, podľa ktorého „spravodlivý je nález, ak trpíš toľko, čo si spáchal“.⁸

Cambridgeský sociálny filozof Ernest Gellner upozorňuje aj na inú príčinu paradigmy rovnosti, a to na skutočnosť, že je dôsledkom paradigmy zmeny: „Moderná spoločnosť nie je menlivá, pretože je rovnostárska; ale je rovnostárska, pretože je menlivá ... Ľudia môžu znášať hrozné nerovnosti, ak sú trvalé a posvätené zvykom.“⁹

Potom, čo sa fenomén rovnosti v ľudskom súcne etabloval, postupne sa odpútal od svojho pôvodného predmetu, získal samostatnú existenciu, stal sa pojmom a v procese hypostázie (spodstatnenia) ho ľudia postupne začali spájať aj s ďalšími predmetmi: najmä s inštitucionálnym usporiadaním spoločnosti a s úlohou individua pri utváraní legitímnych inštitucionálnych rozhodnutí – rovnosť preto nemožno koncipovať mimo pojmu slobody.

Vzťah slobody a rovnosti je plný paradoxov. Sloboda, odrážajúc tak rozdiely medzi ľuďmi, rozdiely v povahe, nadaní, talente, výkonnosti, ale aj šťastí či náhode, generuje nerovnosť. Postulát rovnosti posúva hranice slobody vždy na novú a novú úroveň. Hranica slobody v jej novej úrovni sa prejavuje rozsahom práv. Otázkou je samotné porozumenie pojmu slobody. Existuje jej univerzálny, rozdielnym historickým epochám a rozdielnym kultúram zhodný, univerzálny význam? Zjavne tomu tak nie je.

Ak teda nedisponujeme všeobecne prijímanou predstavou obsahu slobody, ocitáme sa v zjavnom rozpore medzi hodnotovo pozitívne prijímaným termínom, označením ľudského statusu „sloboda“ a jeho dejinne veľmi rozdielnym významom.

Pre historickú dobu stredoveku Jacques Le Goff, slávny mediavelista, pripomína: „Stredoveký človek nemá vôbec zmysel pre slobodu v modernom chápaní toho slova. Slobodou je pre neho výsada, a slovo sa radšej užíva v pluráli ... Sloboda neexistuje mimo spoločnosti. Sloboda môže spočívať len v závislosti, kedy predstavený zaručuje podriadenému rešpektovanie jeho práv.“¹⁰

Paradoxne a v rozpore s proklamovanými heslami, nosnou ideou nastupujúceho sveta racionalizmu, liberalizmu, osvietenstva, moderny, nebola sloboda, ale rovnosť, a to rovnosť v privilégiách, čiže spravodlivosť. Príznačne pripomína Albert Camus: „Akonáhle totiž libertinské myslenie Boha spochybní, postaví do popredia otázku spravodlivosti. Lenže vtedajší pojem spravodlivosť splýva s pojmom rovnosť.“¹¹ Spoločenská dominancia

⁷ ZIPPELIUS, R. *Rechtsphilosophie*. 4. Aufl. München 2003, s. 110.

⁸ ARISTOTELES *Ethica Nicomachea*. Cit. podľa českého prekladu: *Etika Níkomachova*. Praha 1996, s. 132.

⁹ GELLNER, E. *Nations and nationalism*. Oxford 1988. Cit. podľa českého prekladu: *Národy a nacionalismus*. Praha 1993, s. 35-36.

¹⁰ LE GOFF, J. *La Civilisation de l'Occident médiéval*. Paris 1964, 1982. Cit. podľa českého prekladu: *Kultura stredoveké Evropy*. Praha 1991, s. 270-271.

¹¹ CAMUS, A. *L'Homme révolté*. Paris 1951. Cit. podľa českého prekladu: *Člověk revoltující*. Praha 2007, s. 126.

jedného náboženstva (jednej náboženskej slobody ako privilégia) sa prelomí tolerančným patentom, vlastnícke sloboda, sloboda pobytu, sa ako stavovské privilégia lámu zrušením nevoľníctva a poddanstva, privilégium volebného práva do parlamentu (v Predlitavsku ním disponuje ešte v 90. rokoch 19. storočia len 15% mužského dospelého obyvateľstva!) sa láme zavedením všeobecného volebného práva atď., atď. Rovnosť v privilégiách je nesená označením s pozitívnym významom: sloboda.

V tomto procese sa objavuje nový moment utvárania obsahu slobody: vytváranie nových proporcií medzi individuálnou autonómiou (osobnou autonómiou jednotlivca) a spoločnosťou, ktorého je onen jednotlivec súčasťou (rodiny, obce, štátu a pod.). Medzi základné princípy spravodlivého trestného procesu patrí zákaz donucovania obvineného k priznaniu: kým historicky, v dobách 17. až 19. storočia šlo o ochranu ľudskej dôstojnosti zákazom mučenia, na konci 20. storočia už diskutujeme na tému, či získanie bukálneho steru na účely identifikácie pomocou testu DNA bez súhlasu obvineného nie je porušením princípu *nemo tenetur sa ipsum prodere* (čiže zákazu donucovania k priznaniu), prípadne či ním nie je odňatie pachové stopy opäť za účelom identifikácie. Rozširovanie priestoru osobnej autonómie jednotlivca v tejto súvislosti by sa mohlo niesť v duchu hesla: „Od tortúry k bukálnemu steru!“. Zámerne provokatívnym spôsobom v televíznom programe *Fokus Václava Moravca: Doba konzumu* (Česká televízia, 8. marca 2016) významný český sociológ Ivo Možný k súčasnému pojmu sloboda poznamenáva: „Sloboda – to je marketingová značka pre individuálnu autonómiu“, resp. „individuálna autonómia sa dobre predáva pod značkou slobody.“¹² Český filozof Pavol Kalina na okraj tohto trendu vnímania slobody pripája pesimistické konštatovanie: „Projekt moderny prestáva fungovať ... Naša individuálna sloboda je takmer neobmedzená. K tomu málu, čo nemôžeme, patrí sloboda umrieť v kruhu rodiny. Moderný človek, najľahostejšia bytosť v dejinách, spravidla umiera v kúte a sám, podobne ako pes (v predmodernej dobe). Nemôžeme už ísť s celou dedinou do kostola a spolu s celou obcou sa zúčastniť rituálu, ktorý presahuje hranice ordinarnej skúsenosti. Naše chyby nám nemá kto odpustiť. Moderný človek je sám a samota nie je sloboda.“¹³ Empiricky stačí na tomto mieste odkázať na rozpad rodiny, na percento samostatne žijúcich a samostatne bývajúcich dospelých, na výrazný a stály populačný pokles, na štatisticky dramatický nárast pohrebov bez akéhokoľvek rozlúčenia či rituálu.

Poznamenajme, že v oblasti práva trend splývania kategórie slobody s predstavou osobnej autonómie paralelne vedľa seba prežívajúcich jednotlivcov má za následok explóziu stále nových a nových základných práv.¹⁴ Len ako ilustráciu uvádzam „základné právo oznamovateľa trestného činu na účinné vyšetrovanie“, judikovanie ktorého vedie Ústavný

¹² Dostupné na: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/11054978064-fokus-vaclava-moravce/216411030530003/video>, náhľad 6. 4. 2017.

¹³ KALINA, P. *Stísněnost ve svobodě*. Lidové noviny, 24. 8. 2012, s. 9.

¹⁴ K tomuto trendu pozri podrobne MENKE, CH. *Kritik der Rechte*. Frankfurt am Main 2015.

súd Českej republiky k rušeniu uznesení policajného orgánu o odložení věci podľa § 159 ods. 1 tr. por. (nálezy sp. zn. II. ÚS 3626/13 a II. ÚS 3436/14).

Navyše Jan Kysela, pražský konštitucionalista, upozorňuje na oslabovanie verejného priestoru v súvislosti s ďalším momentom fragmentácie spoločnosti: „Ak bola vyššie reč o oslabovanie verejného priestoru, treba dodať, že ide o priestor zdieľaný. Inými slovami, jeho účastníci sa musia cítiť navzájom ako ‚my‘, a nie ako ‚my‘ a ‚oni‘. Zatiaľ čo predtým sa hovorilo o politickej fragmentácii spoločnosti, dnes sa upozorňuje na kultúrne (náboženská) hľadiská rozdeľujúce spoločnosť. A práve s nimi môže byť spojené spochybnenie elementárnej hodnotovej zhody, ba možno aj zhody na spôsoboch riešenia nezhody. Bez nej však nejde o jednu spoločnosť, ale o spoločností viac. Prežitie viacerých spoločností v jedinom štáte je neisté, pretože predpokladá nadradenie vôle k spoločnému bytiu za podmienok určitého obmedzenia ... To však znamená nové vytvorenie taviaceho kotla, v ktorom sa rozpustia všetci. Evidentne k tomu však nie je ochota na žiadnej strane, pretože dôraz sa kladie práve na pestovanie svojbytných identít. Na pretrvávajúce obce zloženej z nadmieru odlišných častí neveril už Aristoteles.“¹⁵

Sloboda sa vyjavuje len v konflikte. Vo svete Robinsona Crusoea sloboda nemá rozumný zmysel. Sloboda jedinca môže byť v konflikte so slobodou iného, v konflikte s verejnou mocou ale nakoniec aj sama so sebou (ako hovorí Schopenhauer: „Slobodný som vtedy, keď môžem robiť, čo chcem ... Môžeš tiež chcieť, čo chceš? ... Môžeš chcieť to, čo chceš chcieť?“¹⁶).

Sloboda jedného voči druhému je daná vyvažovaním, vo vzťahu ku spoločenstvu (verejnej moci) ideálom ľudského statusu: je teda daná dvomi hľadiskami – rovnosťou (proporcionalitou) v právach či privilégiách a ideálom ľudského bytia, predpokladom, čoho je existencia *tertia comparationis*.

Čo je teda vlastne sloboda? Evidentne nejde o pojem s výlučne vlastným, sebou samým daným obsahom. Ide o pojem, ktorému sa možno priblížiť len vo vzťažnej sústave: jednotliviec – spoločenstvo, a to *sub species* dobovo určujúcich hodnôt a ideálov.

Vo väzbe jednotliviec – spoločenstvo nejde (presnejšie vyjadrené nejde len) v súvislosti so slobodou o väzbu identickú s Immanuelom Kantom formulovanou maximou zladenia slobody jedného so slobodou druhého. Postavenie jednotlivca v spoločnosti obsahuje nielen ochranu individuálnych práv a slobôd (a ich vyvažovanie v prípade kolízie medzi nimi), ale aj ochranu verejných statkov. Rozdiel medzi nimi spočíva v ich distributívnosti. Pre verejné statky je typické, že prospech z nich je nedeliteľný a ľudia nemôžu byť vylúčení z jeho využívania. Príkladom verejných statkov je národná bezpečnosť, verejný poriadok, zdravé životné prostredie. Verejným statkom, ako poznamenávajú ekonóm – nobelista Paul Samuelson i právni filozofi Joseph Raz či Robert Alexy, sa teda určitý aspekt

¹⁵ KYSELA, J. *Stát jako obr na hliněných nohou. Opožděné poznámky k seriálu o budoucnosti státu*. Právnik, č. 11, 2014, s. 966.

¹⁶ SCHOPENHAUER, A. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Praha, 2007, s. 340.

ľudskej existencie stáva za podmienky, kedy nie je možné ho pojmovo, vecne ani právne rozložiť na časti a tieto priradiť jednotlivcom ako podiely.¹⁷

V tejto súvislosti môžu nastať tri nepriaznivé situácie: prvé dve predstavujú vychýlenie kyvadla na jednu alebo druhú zo strán daného vzťahu (čiže stav anarchia versus tyrania), tretiu situáciu potom predstavuje absencia relevantných, spoločnosťou akceptovaných a spoločnosťou integrujúcich a identifikujúcich hodnôt a ideálov (čiže procesu dekadencie, dekonštrukcie, relativizmu, fragmentácie). Môžu tieto hodnoty a ideály, a teda aj koncept slobody, nebyť transcendentný? Odpoveď moderny znie: áno. Počnúc Tomášom Hobbesom cez Jeana Jacquesa Rousseaua a Immanuela Kanta až po Johna Rawlsa vertikálu transcendencie nahradila horizontála spoločenskej zmluvy. Ortega y Gasset jasnozrivo upozornil na jej paradox: „Spoločnosť sa neustanovuje dohodou rozumných vôlí. Naopak, každá dohoda vôlí predpokladá existenciu spoločnosti, ľudí žijúcich spolu, a dohoda tu môže spočívať iba v upresnení jednej alebo druhej formy tohto spolužitia vo vopred existujúcej spoločnosti. Idea spoločnosti ako zmluvného, a teda právneho zhromaždenia, je tým najnerozumnejším pokusom, pri ktorom sa voz zapriaha pred volský záprah.“¹⁸

Sloboda a rovnosť predstavujú teda kategórie existujúce v trojúholníku, tretím vrcholom ktorého je spoločnosť (verejný priestor). Otázkou je, akým pôsobom sa utvárajú hľadiská, parametre ich vzájomného pôsobenia. Pripomeňme, že v roku 1964 nemecký právny filozof a konštitucionalista Ernst-Wolfgang Böckenförde vyslovil ono slávne diktum, týkajúce sa zdrojov ľudskej spoločnosti integrujúcich a jednotiacich pút: „Otázka po tmeliacich silách tak vyvstáva znovu a vo svojej skutočnej podstate: Slobodný, sekularizovaný štát žije z predpokladov, ktoré samotný nemôže garantovať.“¹⁹ Böckenfördeho diktum o polstoročie neskôr aktualizuje v nekrológu venovanému sociológovi Miloslavu Petruskovi jeho kolega, súputník a priateľ Ivo Možný: „Človek nemusí byť sociológom, aby započul navzdory všetkej tej mediálnej vrave našej neskorej doby tiché pukanie; nezačali sme vo vzduchu zase cítiť nové ročné obdobie? Vynárajúcich sa otázok je mnoho a sú desivo zásadné. Spoločnosti nášho civilizačného okruhu sa práve dramaticky usilujú

¹⁷ Pozri SAMUELSON, P. A.; NORDHAUS, W. *Economics*. Cit. dle českého vydání: *Ekonomie*. Praha, 1991, s. 770–771, 982. RAZ J. Right-Based Moralities. In WALDRON, J. (ed.). *Theories of Rights*. Oxford, 1984, s. 187. ALEXY, R. *Recht, Vernunft, Diskurs. Studien zur Rechtsphilosophie*. Frankfurt am Main, 1995, s. 239 a nasl.

¹⁸ Y GASSET, O. *Evropa y la idea de la Nación*. 1966. Cit. podľa českého prekladu: *Evropa a idea národa*. Praha 1993, s. 29.

¹⁹ BÖCKENFÖRDE, E.-W. BÖCKENFÖRDE, E.-W. *Die Entstehung des Staates als Vorgang der Säkularisation*. In: BÖCKENFÖRDE, E.-W. *Säkularisation und Utopie. Erbracher Studien. Ernst Forstoffs zum 65. Geburtstag. Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1967*. Opätovne publikované In: BÖCKENFÖRDE, E.-W. *Recht, Staat, Freiheit. Studien zur Rechtsphilosophie, Staatstheorie und Verfassungsgeschichte*. 2. Aufl., Frankfurt a. M. 2006, s. 112. Cit. podľa českého prekladu: BÖCKENFÖRDE, E.-W., *Vznik státu jako proces sekularizace*. In: *Vznik státu jako proces sekularizace. Diskuse nad studií Ernsta-Wolfganga Böckenfördeho*. Ed. HANUŠ, J., Brno 2006, s. 21.

o „obnovenie rastu“. Môže ale byť rast spoločenského produktu bez rastu spotreby? A rast spotreby bez rastu zadlžovania? Pretože ak nie je možný nijaký trvalo udržateľný rast spotreby, potom – je možný kapitalizmus bez rastu? A pokiaľ snáď nie, potom – je možná demokracia bez kapitalizmu? Nervozita z možnej straty sociálnej súdržnosti hustne. Neukáže sa nakoniec, že zasa žijeme v nejakej utópii? Vynára sa nový spoločenský dopyt po vysvetlení toho, čo sa to do čerta s tou spoločnosťou teraz práve deje.“²⁰

Dieter Thomä, nemecký filozof, v článku publikovanom v denníku Neue Zürcher Zeitung v reakcii na súčasnú celosvetovú finančnú krízu odkazuje na prebiehajúce „diskusie o budúcnosti občianskej spoločnosti a o úpadku sociálneho kapitálu v západnom svete“, vracia sa k Böckenfördeho diktu a nachádza pre neho analógiu v ekonomickom myslení, v diele slávneho, pre 20. storočie kľúčového ekonomického mysliteľa, Josepha Schumpetera.²¹ Pripomeňme znenie Schumpeterovej tézy: „kapitalistický systém nielenže spočíva na oporách postavených z mimokapitalistického materiálu, ale zároveň... čerpá energiu z mimokapitalistických vzorov chovania, ktoré súčasne nutne ničí“.²² V dejinách 20. storočia tieto vzory podrobili skúmaniu vo svojom diele najmä Max Weber a Erich Fromm.²³ Thomä k uvedenému dodáva – nielen demokratický sekularizovaný štát, ale aj „slobodné hospodárstvo žije z predpokladov, ktoré samo spôsobilé garantovať nie je“.²⁴

Žijeme v protikladoch: v stále sa zrýchľujúcich závodoch slobody a rovnosti: expanzia slobody v zmysle osobnej autonómie generuje nerovnosť, paradigma rovnosti okrem frustrácie vytvára nerovnosť medzi proklamovanou rovnosťou a skutočnou nerovnosťou (formálnou rovnosťou, právnou rovnosťou, rovnosťou pred zákonom, politickou rovnosťou, informačnou rovnosťou a ich reálnym opakom). Obrátenou stranou, či rubom týchto pretekov je oslabovanie verejného priestoru, oslabovanie, ktoré je plné paradoxov a v plnej miere sa manifestuje vo svete práva.

V trojuholníku slobody, rovnosti a verejného priestoru sme svedkami outsourcingu štátu.²⁵ Nejde tu o veľkosť, o dinosaurí rozmer štátu, ale o „výpredaj“ jeho funkcií. Pod zástavou požiadaviek na zmenšovanie, zoštíhľovanie štátu dochádza k „privatizácii“ jeho funkcií, zmyslu a účelu jeho pôsobenia. Oslabenie verejného priestoru ako rub vnímania

²⁰ MOŽNÝ, I. *Odvážný. Drzý. Neúnavný*. Lidové noviny. Orientace, 25.8.2012, s. 25.

²¹ THOMÄ, D. *Ausserkapitalistisches Material. Auch Wirtschaft lebt von Voraussetzungen, über die selbst nicht verfügt*. Neue Zürcher Zeitung, 21. 2. 2009.

²² SCHUMPETER, J. *Capitalism, Socialism & Democracy*. Cit. podľa českého prekladu: *Kapitalismus, socialismus a demokracie*. Brno 2004, s. 181.

²³ WEBER, M. *Die protestantische Ethik und der Geist des Kapitalismus, 1904 - 1905*. Cit. dle českého prekladu: *Protestantská etika a duch kapitalismu*. In: WEBER, M. *Metodologie, sociologie a politika*. Praha 2009, s. 185- 245; FROMM, E. *Escape from Freedom*. Cit. podľa českého prekladu: *Strach ze svobody*. Praha 1993, s. 55 a nasl.

²⁴ THOMÄ, D. *Ausserkapitalistisches Material*, pozn. 20.

²⁵ K outsourcingu štátu pozri podrobnejšie Holländer, P. *Pojmy v Syzifovej krošni*. Bratislava 2015, s. 139 a nasl.

kategórie slobody v zmysle osobnej autonómie sa snáď najvýraznejšie manifestuje asymetriou medzi právami a povinnosťami.

Od antiky po súčasnosť sa vo filozofickom i štátovednom myslení utvára vedľa, resp. v spojitosti s predstavou slobodného jedinca i predstava spolužitia v ľudskom spoločenstve nachádzajúca vyjadrenie v kategórii povinností. Pre stoikov sú zmyslom a naplnením ľudskej existencie základne cnosti spravodlivosti, statočnosti, sebaovládania a ľudskosti, pričom stoa ešte nerozlišuje medzi mravnými cnosťami a právnymi povinnosťami. Naproti tomu Augustin Aurelius, akokoľvek skeptický voči pozemskému štátu, uznáva jeho účel zaistiť mier, ktorý slúži i *civitas dei*, v dôsledku čoho prijíma i povinnosť dodržiavať jeho zákony, pokiaľ slúžia zachovaniu pozemského života a nepoškodzujú zbožnosť a náboženstvo.²⁶ Tomáš Akvinský, vychádzajúc zo spoločenskej povahy človeka, formuluje povinnosť konať v prospech všeobecného blaha, najmä potom povinnosť podriaďiť sa právu ako súčasť *iustitia univesalis*. Táto spravodlivosť je výrazom rozumu prejavujúceho sa v stupňovitom usporiadaní zákonov – počínajúc *lex aeterna*, cez *lex naturalis* až po *lex humana* – a zaväzujúceho ako poddaných tak i vládcov: „človek je povinný poslúchať svetských vládcov potiaľ, pokiaľ to vyžaduje poriadok spravodlivosti. A preto, ak nemajú spravodlivú vládu, ale uchvátenú, alebo ak prikážu konať nespravodlivé, poddaní nie sú povinní sa im podriaďiť, iba ak snáď výnimočne, aby sa zabránilo pohoršeniu alebo nebezpečenstvu.“²⁷ Oblúkom stáročí zmieňme i osobnosť Samuela von Pufendorfa (1632-1694), ktorý položil základy modernej prirodzeno-právnej náuky o povinnostiach.²⁸ Vychádzajúc z ľudskej bezmocnosti a s ňou spojenou nutnosťou sa združovať, vyvíja systém prirodzeného práva ako náuku o povinnostiach. Tieto môžu podľa neho smerovať voči Bohu, voči sebe samému a voči iným ľuďom. Povinnosti voči iným ľuďom zahŕňajú tieto tri základné komponenty: príkaz neškodiť inému, príkaz rovného právneho zaobchádzania a konečne príkaz podporovať iných. Účelom príkazu neškodiť inému je zachovanie vnútorného mieru, príkazu rovného zaobchádzania zachovanie ľudskej dôstojnosti a príkazu podpory iného pomoc v krajnej núdzi. Túto skicu vývoja nemožno než zakončiť poukazom na idey Immanuelu Kanta. Kantova náuka o povinnostiach akoby oblúkom storočí hľadala obdobné riešenia, aké hľadali i stoici, a to prepojenie morálky a práva, morálnej a právnej povinnosti: „Právo je teda súhrnom podmienok, za ktorých môže byť zjednotená v celok ľubovôľa jedného s ľubovôľou druhého podľa všeobecného zákona slobody ... Všeobecným záko-

²⁶ AURELIUS AUGUSTINUS *De civitas dei*. Cit. podľa českého prekladu: *O Boží obci. II*, Praha 1950, s. 415 a nasl.

²⁷ *Thomae Aquinatis summae contra gentiles libri quattuor*. Cit dle: BAHOUNEK, J. *Politické myšlení sv. Tomáše*. Brno 1995, s. 180.

²⁸ VON PUFENDORF *De officio hominis et civis iuxta legem naturalem*. Lund 1673. Cit dle: *De Officio Hominis et Civis Juxta Legem Naturalem Libri Duo. Introduction by Walter Schucking*. New York 1927. Reprint: Buffalo 1995.

nom práva teda je: Konaj navonok tak, aby slobodné použitie tvojej ľubovôle mohlo existovať spoločne so slobodou každého človeka podľa všeobecného zákona.“²⁹

V priebehu ústavného vývoje Francúzska po roku 1791³⁰ sa po prvýkrát v moderných európskych dejinách sformovala tzv. „Quadriga základných povinností“, ktorá zahŕňala povinnosť zachovávať právo, daňovú povinnosť, povinnosť postúpiť vlastníctvo a brannú povinnosť. Vytvoril sa tým určitý konštitucionalistický model, ktorý bol v neskôr nasledovaný, napr. Weimarskou ústavou z 11. augusta 1919 (čl. 133, 153). Nadto táto ústava zakotvila i povinnú školskú dochádzku (čl. 145), povinnosť rodičovskej výchovy (čl. 120), a povinnosť prijať čestné úrady (čl. 132), sociálne záväzky vlastníctva (čl. 153, 155). Pre ústavy prijímané po druhej svetovej vojne je príznačný ústup od explicitnej úpravy základných povinností. Určitou výnimkou je Ústava Talianskej republiky z 22. decembra 1947, ktorá v čl. 2 „vyžaduje plnenie nepopierateľných povinností politickej, hospodárskej a sociálnej solidarity“, v čl. 54 zakotvuje daňovou povinnosť, v čl. 54 povinnosť občanov „byť verní republike a zachovávať jej ústavu a zákony“. Z ústav, ktoré boli prijímané v ďalšom historickom období, možno v tejto súvislosti zmieniť Ústavu Gréckej republiky z 9. júna 1976, ktorá v čl. 4 upravuje daňovú a brannú povinnosť, v čl. 51 ods. 5 i povinnosť voliť.

Základné povinnosti možno v ústavných systémoch slobody a demokracie koncipovať i nepriamo, a to prostredníctvom horizontálneho pôsobenia základných práv.

V polovici deväťdesiatych rokov 20. storočia Helmut Schmidt spolu s ďalšími vynikajúcimi svetovými štátnikmi a vedcami (Pierrom Elliotom Trudeauom, Michailom Gorbačovom, Šimonom Peresom, Franzom Vranitzkym, Henrym Kissingerom, Carlom Friedrichom von Weizsäckerom, Richardom Rortym a ďalšími) iniciuje vypracovanie „Všeobecnej deklarácie ľudských povinností“. Potrebu tohto kroku zdôvodňuje morálnymi argumentmi, potrebou morálky pri utváraní vzorov správania, ako aj podobou morálneho rozlišovania medzi dobrom a zlom vo forme imperatívov: „Pokiaľ každý bude sledovať výlučne svoje oprávnenia a nebude akceptovať nijaké povinnosti a zodpovednosť, potom môže každý národ a jeho štát – alebo aj ľudstvo ako celok – prepadnúť nepriateľstvu, konfliktom a nakoniec chaosu.“³¹

Zmyslom a významom základných povinností je vyjadriť v normatívnej podobe konštitutívne hodnoty, ktoré tvoria základ určitého ľudského spoločenstva (lojalitu, solidaritu, participáciu). Povinnosti, a to najmä v ústavnom systéme slobody a demokracie, teda nemôžu byť primárne založené na sankciách. Naopak, musia byť primárne založené na stotožnení sa hodnotovými východiskami odôvodňujúcimi príslušnosť jednotlivca ku spoločenstvu. Nájst' v súčasnosti uvedený základ, javí sa ale mimoriadne zložitý. Ak dnešok charakterizuje úpadok vplyvu náboženstva, vlastenectva, zrušenie brannej povin-

²⁹ KANT, I. *Die Metaphysik der Sitten*. Stuttgart 1990, s. 66, 67.

³⁰ V ucelenej podobe v *Deklarácii o povinnostiach* z 22. augusta 1795.

³¹ SCHMIDT, H. *Zeit, von den Pflichten zu sprechen!* Die Zeit, Nr. 41, 3.10.1997.

nosti, rozpad tradičnej rodiny, morálny relativizmus a s ním spojené oslabení sociálnych väzieb a sociálnej solidarity, nárast individualizmu a abstraktného vnímania sveta, potom je povinnosť koncept vnímaný už len negatívne – ako obmedzenie osobnej slobody. Otázkou, ktorá sa nutne ponúka, je v dôsledku tohto vývoje oslabujúca sa kohézia spoločnosti, a to najmä v prípade krízových situácií, či období.

Ako ilustráciu „súhry“ či „disonancie“ kategórií slobody, rovnosti a verejného priestoru použijeme exkurz o daňovej spravodlivosti, exkurz o vzťahu slobody vlastníctva (a jej derivátu, slobody podnikania) a daňovej rovnosti v oblasti štruktúry daní i v oblasti daňových sadzieb.

V súčasnej neoliberalne formovanej mainstreamovej debate na tému deficitov verejných rozpočtov počíta sa len s premennou reštrikcií, mlčí sa ale o položke druhej strany rovnice, o príjmoch verejných financií v podobe daní a odvodov (príp. poplatkov). Ako ukázal výskum zdanenia práce a príjmov štátneho rozpočtu, podiel príjmov z dane z príjmov, sociálneho a zdravotného poistenia zamestnancov a osôb samostatne zárobkovo činných v prípade štátneho rozpočtu na rok 2011 z celkového príjmu z daní a poistného predstavoval v Českej republike 57% (606,1 mld. Kč z 1061,3 mld. Kč), teda, inými slovami vyjadrené, zdanenie práce predstavovalo 57% daňových a odvodových príjmov štátneho rozpočtu.³² Iným ukazovateľom vyjadrené, priemerná daňová sadzba³³ u príjmov zo zamestnania predstavuje 40%, u príjmov z podnikania 28%.³⁴ Len pre porovnanie možno uviesť, že z dane z príjmu právnických osôb predstavoval príjem za rok 2011 sumu 82,3 mld. Kč, čo predstavovalo o 4,6% menej, ako v roku 2010.³⁵ Obvyklým zdôvodnením tejto zjavnej disproporcie je podpora investícií. Takéto zdôvodnenie sa ale javí nepresvedčivé: tlakom na znižovanie investícií nie je iba zvyšovanie (priamych) korporátnych daní, ale aj zvyšovanie zdanenia práce a spotrebných daní (t.j. vrátane DPH), ktoré má za následok znižovanie dopytu a tým vo svojich dôsledkoch zmenšenie priestoru ponuky. Okrem toho, rozhodovanie o investíciách je dané viacerými parametrami ovplyvňujúcimi z krátkodobého či dlhodobého hľadiska mieru zisku (patrí medzi ne kvalita a cena pracovnej sily, stabilita a jednoduchosť právneho rámca podnikania, predvídateľnosť súdneho rozhodovania podnikateľských sporov, miera korupcie a klientelizmu, podnikateľské tradície, morálka a slušnosť podnikateľského prostredia, predovšetkým hodnota dôvery v podnikateľských vzťahoch, veľkosť trhu a jeho kúpna sila, infraštruktúra, atď.), pričom

³² DUŠEK, L./KALÍŠKOVÁ, K. *Zdanění práce a státní rozpočet*. 18.10.2012, CERGE, Praha 2012, [http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/26e2d32b36f25f57c1257a9c004655c6/\\$FILE/CERGE-EI_KS5_prezentace_191012.pdf](http://www.czso.cz/csu/tz.nsf/bce41ad0daa3aad1c1256c6e00499152/26e2d32b36f25f57c1257a9c004655c6/$FILE/CERGE-EI_KS5_prezentace_191012.pdf).

³³ Priemerná daňová sadzba je daná pomerom súčtu dane z príjmu, poistného zamestnanca a poistného zamestnávateľa k superhrubému príjmu.

³⁴ DUŠEK, L./KALÍŠKOVÁ, K. *Zdanění práce a státní rozpočet*, pozn. 31.

³⁵ *Daňové příjmy státu loni stouply na 523 mld. Kč, MF čekalo více*. 4. 1. 2012, Finance.cz, <http://www.finance.cz/zpravy/finance/338074-danove-prijmy-statu-loni-stouply-na-523-mld-kc-mf-cekalo-vice/>.

výška daňovej a odvodovej záťaže pohybujúca sa v intervale, ktorý nevybočuje z medzinárodného porovnania a kontextu vývoja ekonomiky, je len jedným z týchto parametrov.

Akokoľvek sa téma daňového systému ideologizuje a diskusie o nej stratili povahu vecnosti, nemožno prehliadnúť varovanie ekonómov, stojacich mimo oblastí finančného priemyslu. Robert Skidelsky, anglický ekonóm, člen Snemovne lordov, upozorňuje: „nemôžeme pokračovať v systéme, ktorý umožňuje, aby sa tak veľká časť národného príjmu a bohatstva hromadila v tak malom počte rúk. Pre dlhodobé prežitie kapitalizmu býva často nevyhnutné vzájomne dohodnuté prerozdelenie bohatstva a príjmov. Už skoro si toto ponaučenie odnesieme znova.“³⁶ Jeffrey D. Sachs, profesor Kolumbijskej univerzity v New Yorku, potom upína pohľad na ďalší moment krízy: „Firemná korupcia sa vymkla kontrole z dvoch dôvodov. Po prvé sú dnes veľké firmy nadnárodné, zatiaľ čo vlády zostávajú národné. Veľké spoločnosti sú finančne také silné, že sa vlády boja vziať si ich na mušku. Po druhé patria firmy v krajinách, ako sú USA, k významným prispievateľom na volebné kampane, pričom samotní politici bývajú mnohokrát čiastočnými vlastníkmi alebo prinajmenšom tichými podielníkmi na firemných ziskoch... V dôsledku toho politici často zavierajú oči, keď chovanie firiem prekročí únosnú hranicu. A aj keď sa vlády snažia presadiť zákon, firmy majú armády právnikov, ktorí sa ho usilujú obísť. Výsledkom je kultúra beztrestnosti založená na podloženom očakávaní, že firemná zločinnosť sa vypláca... Okrem toho budeme potrebovať nový typ politika, ktorý povedie nový typ politickej kampane – kampane založenej skôr na bezplatných internetových médiách než na médiách platených. Až sa politici dokážu emancipovať od firemných darov, opäť získajú schopnosť kontrolovať firemné neporiadky. Okrem toho budeme musieť presvietiť temné zákutia medzinárodných financií, najmä daňové raje typu Kajmanských ostrovov a tajnostkárске švajčiarske banky. Daňové úniky, provízie, nezákonné platby, úplatky a ďalšie ilegálne transakcie napospol prechádzajú týmito účtami. Bohatstvo, moc a nezákonnosť, ktoré tento systém umožňuje, sú dnes také obrovské, že ohrozujú legitimitu globálnej ekonomiky, zvlášť v dobe nevidanej príjmovej nerovnosti a ohromných rozpočtových schodkov vzniknutých v dôsledku toho, že sú vlády politicky – a niekedy i prakticky – neschopné uvaliť dane na bohatých.“³⁷

Jadwiga Staniszkis, poľská filozofka a sociologička, vo svojej knihe *O moci a bezmoci* intelektuálne provokatívne analyzuje súčasnú postkomunistickú stredoeurópsku situáciu – pre krajiny strednej Európy považuje za príznačné, že v nich „tvoria príjmy, ktoré majú povahu renty (teda spojené so statusom a postavením v rámci hospodárskej činnosti), alebo príjmy plynúce z redistribúcie sprostredkovanej štátom... základňu spoločenskej

³⁶ SKIDELSKY, R. *Nerovnosť zabíja kapitalizmus*. 21. 11. 2012, Project Syndicate - www.project-syndicate.org, <http://www.project-syndicate.org/print/the-need-for-redistribution-of-wealth-and-income-in-order-to-save-capitalism-from-its-current-crisis-by-robert-skidelsky/czech>

³⁷ SACHS, J.D. *Vlna firemných zločinů v globální ekonomice*. 30. 4. 2011, Project Syndicate, www.project-syndicate.org, <http://www.project-syndicate.org/commentary/sachs177/Czech>

štruktúry v omnoho väčšom stupni než výlučne ekonomická výmena (a akumulácia kapitálu). V takejto situácii neprekvapuje, že sa stiera hranica medzi štátom a trhom, neprekvapuje ani veľká segmentácia trhu, a nakoniec ani hybridná povaha jeho hlavných aktérov pri súčasnej slabosti subjektov spoliehajúcich sa len na ekonomickú racionalitu. Takými hybridnými aktérmi (hybridní preto, že sú rozložené medzi sférami, ktoré v „normálnom“ kapitalizme musia byť striktné oddelené) boli a sú rovnako tak politickí kapitalisti premieňajúci sociálny kapitál moci na kapitál ekonomický, ako aj kapitalisti vo verejnom sektore, privlastňujúci si verejné fondy, žijúci z verejných zákaziek a zo sprostredkovania medzi štátom a trhom.³⁸ Podľa Staniszkiša pre „reálny postkomunizmus“ je príznačné, že „tieto patológie sú v ňom už funkčne začlenené a systematicky reprodukované, a práve ony vytvárajú systém“, v dôsledku čoho vzniká „asymetria racionality“, či inak vyjadrené, fungovanie štrukturálnej moci „bez zreteľných subjektov a jednoznačného centra“, vzniká „neúplný kapitalizmus“, t. j. „renta a redistribúcia prevažujú nad obchodom založeným na ekonomickej racionalite“, vzniká systém „kapitalizmu verejného sektora“.³⁹ Porovnaním úvah Jadwigi Staniszkiša a úvah Roberta Skidelského a Jeffreyho D. Sachsa sa zdá, že kapitalizmus verejného sektora nie je charakteristickým znakom súčasného spoločenského systému len v strednej Európe...

Zdá sa, že trojúhoľník slobody, rovnosti a verejného priestoru drží pospolu nielen silou, určenou určitou konštantou, ale najmä vzájomnými pomermi významu vrcholov trojúhoľníka, proporciami medzi nimi. Ak je dnes nárast miery slobody vo význame osobnej autonómie spojený s nárastom reálnych nerovností (ekonomických, daňových, reálneho politického vplyvu, v prístupe k informáciám relevantným pre spoločenské riadenie, ale koniec-koncov aj nerovností v reálnom fungovaní právneho štátu), a je spojený s dekonštrukciou verejného priestoru, ide o dôvod návratu k pôvodnej otázke: čo je príčinou takej pramalej pozornosti právnej teórie tejto tenzii? Konečne, čo je príčinou toho, že tieto tenzie v spoločnostiach Západu neimplikujú výrazný nárast vnútorného napätia (tak, ako tomu bolo v podobných situáciách v 19. a v 20. storočí)?

Pokus o odpoveď na túto otázku predstavuje tézu (či hypotézu?) tohto zamyslenia.

Isaiah Berlin, rusko-britský filozof, esejista a historik, jeden z najvýznamnejších teoretikov politického liberalizmu, rozlíšil chápanie kategórie slobody do jej dvoch podôb: podoby negatívnej a pozitívnej slobody, slobody „od“ a slobody „za“,⁴⁰ slobody voči vonkajšiemu zasahovaniu do sféry vlastného bytia („morom, proti ktorému bola na-

³⁸ STANISZKIS, J., *O władzy i bezsilności*. Cit. podľa českého prekladu: *O moci a bezmoci*. Brno 2009, s. 16.

³⁹ Tamže, s. 18-19.

⁴⁰ BERLIN, I., *Four Essays on Liberty*. 1969. Cit. podľa českého prekladu: *Čtyři eseje o svobodě*. Praha 1999, s. 219 a nasl.

mierená zbraň negatívnej slobody, nebolo laissez-faire, ale despotizmus⁴¹) a slobody konať podľa vlastnej vôle na základe rozumného rozhodnutia.

Presbyteriáni v anglickom „dlhom parlamente“ v roku 1643 prijali právnu úpravu cenzúry, obmedzenie slobody prejavu, zaviedli podmienku tzv. licencie pre vytlačenie akéhokoľvek spisu. John Milton, básnik (jeden z tých najslávnejších v anglických dejinách), politický mysliteľ, reaguje v roku 1644 na tento krok namierený proti slobode manifestom, ktorý vošiel so dejín Západnej civilizácie ako snáď tá najslávnejšia obrana slobody prejavu – „Areopagitikou alebo rečou o slobode tlače“. Básnickým jazykom naplneným étosom slobody stavia svoju argumentačnú stavbu na tomto základnom bode: „Ak by každý čin dospelého človeka, či už dobrý alebo špatný, bol podrobený dozoru a príkazom a donúteniu, cnosť by bola len prázdny pojem nebolo by možné chváliť správne konanie, zásluha by nespočívala v tom, že dokážeme byť striedmi, spravodliví a zdržanliví. Mnohí si neuvážene sťažujú na Božiu prozreteľnosť, že dovolila, aby Adam porušil príkaz. Keď mu Boh dal rozum, dal mu tiež slobodnú vôľu, lebo rozum je práve možnosť sa rozhodnúť; inak by to bol len bábkový Adam, taký Adam, aký by bol v bábkovom divadle. ... Tí, ktorí sa domnievajú, že odstránia hriech tým, že odstránia predmet hriechu, nepoznajú dobre ľudskú povahu. ... Predpokladajme, že by sme týmito prostriedkami mohli odstrániť hriech; vedme však, že by sme odstránili práve toľko cnosti, koľko by sme odstránili hriechu, pretože predmet ich obidvoch je ten istý; odstráňte hriech a odstránite aj cnosť. ... Bolo by lepšie uznať, že je nesprávny taký zákon, ktorého úlohou je obmedzovať veci, ktoré môžu rovnako viesť k dobru ako aj ku zlu. A pokiaľ by som mal voliť, vybral by som si radšej hŕstku dobra ako omnoho väčšie množstvo násilnej zábrany zla.“⁴²

Základným Miltonovým argumentom je rozum ako potencialita slobody. Inými slovami vyjadrené, pokiaľ Boh obdaril človeka rozumom, t.j. možnosťou poznávať svet a voliť si v dôsledku toho alternatívy svojho správania, mohol ho potom neobdarať slobodou? K čomu je človeku rozum, ak nedisponuje slobodou voľby? Ak slobodou voľby nedisponuje, potom nedisponuje ani cnosťou, t.j. v jeho správaní prejavenu tendenciou konať dobro. Zdôvodnenie slobody v Miltonovej Areopagitike vyplýva z ľudskej prirodzenosti, z napätia či rozporu medzi rozumom a neslobodou.

Spojenie rozumu s kategóriou slobody vniesol do európskeho filozofického diskurzu so všetkou naliehavosťou Baruch Spinoza. V „Rozprave politickej“ Spinoza hovorí: „Nazývam teda človeka slobodným len potiaľ, pokiaľ sa necháva viesť rozumom, pretože je do tej miery jeho konanie určované príčinami, ktoré možno plne pochopiť len výlučne

⁴¹ Tamže, s. 65: „Základným významom slobody je oslobodenie z pút, z uväznenia, z otroctva. To ostatné je buď rozšírenie tohto významu, alebo metafora.“

⁴² MILTON, J. *Areopagitica* (1644). Cit. podľa českého prekladu: *Areopagitika aneb řeč o svobodě tisku*. Praha 1946, s. 36-37.

z jeho povahy, a to aj vtedy, ak by jeho konanie bolo nimi určené nutne. Pretože sloboda ... nutnosť konania neruší, ale ju uznáva.“⁴³

V „Logike ako vede“ Georg W.F. Hegel označuje slobodu ako pravú nevyhnutnosť: „Sloboda je vedome utvorená, odhalená nevyhnutnosť“.⁴⁴ V „Encyklopédii“ v tejto súvislosti dopĺňa: „V každom prípade nevyhnutnosť ako taká ešte nie je slobodou; je však jej predpokladom a obsahuje ju v sebe a ruší ju. Mravný človek si uvedomuje obsah svojho konania ako niečoho nevyhnutného a pre neho platného a neľutuje nalomenie svojej slobody. Naopak, táto sa stáva o mnoho viac týmto uvedomením skutočnou a obsahom naplnenou slobodou, a to na rozdiel od ľubovôle, ako ešte bezobsažnej a len novej slobody.“⁴⁵

Friedrich Engels v „Anti-Dühringovi“ formuluje vo väzbe na Hegla tézu, ktorá sa neskôr stala súčasťou komunistického ideológie, súčasťou dezinterpretácie vzťahu slobody a rozumu, odpútaním pozornosti od vzťahu slobody a jej obmedzenia tyranou: „Hegel jako první správně vyložil vztah mezi svobodou a nutností. Svoboda je pro něho pochopením nutnosti. ‚Nutnost je slepá jen potud, pokud není pochopena.‘ Svoboda nespočívá ve vysněné nezávislosti na přírodních zákonech, nýbrž v poznání těchto zákonů a v možnosti, která je tím dána, dát jim plánovitě působit k určitým účelům. Platí to jak ve vztahu k zákonům vnější přírody, tak k zákonům, které řídí tělesné a duchovní jsoučno člověka samého - dvě třídy zákonů, které můžeme od sebe oddělovat nejvýš jen v představě, nikdy však ve skutečnosti. Svoboda vůle neznamena proto nic jiného než schopnost rozhodovat se se znalostí věci. Čím svobodnější je tedy soud člověka o určitém předmětu, s tím větší nutností je určen obsah tohoto soudu; zatímco nejistota, založená na neznalosti, která volí zdánlivě libovolně mezi mnoha různými a rozpornými možnostmi rozhodnutí, dokazuje právě tím, že je nesvobodná, a že je ovládána předmětem, který měla ovládnout. Svoboda spočívá tedy v naší vládě nad námi samými a nad vnější přírodou, ve vládě založené na poznání přírodních nutností; je tedy nutně produktem dějinného vývoje.“⁴⁶

Pripomeňme na tomto mieste už raz spomenuté Schopenhauerove slová: „Slobodný som vtedy, keď môžem robiť, čo chcem ... Môžeš tiež chcieť, čo chceš? ... Môžeš chcieť to, čo chceš chcieť?“⁴⁷.

Negatívna sloboda predstavuje teda „vymanenie sa z pút otroctva, tyranie, despotizmu“, pozitívna sloboda potom schopnosť formulovať alternatívy svojho konania. Pozitívna sloboda má pritom dve dimenzie: dimenziu endogénnu, t.j. dimenziu sebazdokonaľovania, dimenziu vnútornej schopnosti či neschopnosti poznania, a dimenziu exogénnu,

⁴³ SPINOZA, B. *Tractatus politicus*. 1675-1676. Cit. podľa českého prekladu: *Rozprava politická*. Praha 1939, s. 14.

⁴⁴ HEGEL, G.W.F. *Wissenschaft der Logik. Zweiter Teil*, Leipzig 1934, s. 214.

⁴⁵ HEGEL, G.W.F. *Enzyklopädie. Band I*, Berlin 1840, s. 311.

⁴⁶ MARX, K./ENGELS, B. *Spisy. Svazek 20*, Praha 1966, s. 126-127.

⁴⁷ SCHOPENHAUER, A. *O vůli v přírodě a jiné práce*. Praha, 2007, s. 340.

dimenziu vonkajších myšlienkových vplyvov (od tých pozitívnych, emancipačných až po tie negatívne, manipulatívne).

Nárast nerovnosti a dekonštrukcia verejného priestoru sa na rozdiel od minulosti doposiaľ výrazne nedotkli negatívnej slobody – naopak, nebránia jej rozširovaniu v zmysle automonizácie spoločnosti. V dejinách 19. a 20. storočia to boli nerovnosti v oblasti negatívnej slobody, ktoré viedli k spoločenským (i právnym) zmenám – a to nie je prípad súčasnej situácie. Sme svedkami oslabovania priestoru pozitívnej slobody, a to najmenej z týchto troch dôvodov: mimoriadnym nárastom vplyvu mediálnej manipulácie (exemplárnym príkladom tohto javu je konzumná spoločnosť), úpadkom vzdelanosti (ako na túto skutočnosť so všetkou naliehavosťou a presvedčivosťou poukázal Konrad Liessmann⁴⁸) a dôsledkami Böckenfördeho dikta, t.j. stratou všeobecne zdieľaných, spoločnosť identifikujúcich a integrujúcich hodnôt. Švajčiarsko-izraelský filozof a psychológ Carlo Strenger východisko z dilemy medzi slobodou, rovnosťou a verejným priestorom vidí v sebazdokonaľovaní, v prebudení sa endogénnej dimenzie pozitívnej slobody.⁴⁹ Avšak, tie základné, tie najzákladnejšie, každú civilizáciu formujúce idey, neprinášajú ani vedci, ani filozofi, koniec-koncov ani vládcovia, prinášajú ich proroci, či patriarchovia. Ni-jakých ale okolo nás nie je vidieť...

Summary

Pavel Holländer

Inequality and mutation of the concept of freedom: wandering from civil law to legal philosophy.

We live in contrasts: the ever-accelerating plants liberty and equality: the expansion of freedom in terms of personal autonomy generates inequality, paradigm of equality creates a disparity between the proclaimed equality and real inequality (formal equality, legal equality, equality before the law, political equality, information equality and real opposite). Facing side of this competition is weakening public space, weakening, which is full of paradoxes and fully manifests itself in the world of law. Increase inequality and deconstruction of the public space, in contrast to the past, yet greatly touched negative freedom - on the contrary, not prevent it from spreading. We are witnessing a weakening area of positive freedom, at least for three reasons: an extraordinary increase in the impact of media manipulation (an example of this phenomenon is the consumer society), the decline of education (as made this point Konrad Liessmann) and loss generally shared, company identifying and integrating values. However, the most basic, most fundamental, every civilization forming ideas do not bring neither scientists nor philosophers, after all nor rulers, bring them prophets and patriarchs. But there is no one around us.

⁴⁸ LIESSMANN, K.P. *Theorie der Unbildung. Die Irrtümer der Wissensgesellschaft*. Wien 2006. Český preklad: *Teorie nevzdělanosti. Omyly společnosti vědění*. Praha 2008.

⁴⁹ STRENGER, C. *Abenteuer Freiheit. Ein Wegweiser für unsichere Zeiten*. Frankfurt am Main 2017, s. 7 a nasl.

POROVNANIE PRÁVNEJ ÚPRAVY OBČIANSKOPRÁVNEJ ZODPOVEDNOSTI POSKYTOVATEĽA ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI V SLOVENSKOM A ČESKOM PRÁVNOM PORIADKU

JUDR. VLADIMÍRA HOUDEK BĚHALOVÁ

VLADIMIRABEHALOVA@GMAIL.COM

Abstrakt

Základným predpisom, z ktorého vychádza občianskoprávna zodpovednosť poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, je Občiansky zákonník. Úprava občianskoprávnej zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti bola na území Slovenskej a Českej republiky do 31.12.2013 identická. Nový Občiansky zákonník (NOZ) účinný v Českej republike od 1.1.2014 priniesol v úprave zodpovednosti viaceré zmeny. Príspevok má za cieľ porovnať úpravu zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti v Slovenskej a Českej republike a poukázať na pozitíva, prípadne negatíva novej právnej úpravy zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti v Českej republike.

Abstract

The basic rule on which the civil liability of the healthcare provider is based is the Civil Code. The adjustment of the civil liability of the healthcare provider was identical in the territory of the Slovak and the Czech Republic until 31.12.2013. The new Civil Code (NOZ) effective in the Czech Republic since January 1, 2014 brought several changes in the responsibility for the change. Aim of this article is to compare the treatment of healthcare provider liability in the Slovak Republic and the Czech Republic and to point out the positive or negative aspects of the new legislation on the liability of the healthcare provider in the Czech Republic.

Úvod

Zdravotnícke alebo medicínske právo je v súčasnej dobe jedným z najprogressívnejších právnych odvetví. Jedná sa o interdisciplinárnu oblasť spájajúcu verejné a súkromné právo. Prioritou každého človeka je dobre fungujúce zdravotníctvo, o to viac to platí v súčasnosti, kedy sa pohybujeme v zdravotníckych zariadeniach častejšie ako to bolo v minulosti. Medicína sa každý rok vyvíja, dokáže uspokojiť čoraz viac pacientov, ale zároveň je väčší tlak na poskytovateľov zdravotnej starostlivosti, nakoľko pacient má veľakrát pocit, že akákoľvek chyba, ktorá nastala v priebehu liečby, je chybou poskytovateľa zdravotnej starostlivosti. Občianskoprávna zodpovednosť je veľmi aktuálnou témou nielen kvôli zvyšujúcemu sa počtu sporov, ale aj kvôli jej právnej úprave.

1. Právna úprava občianskoprávnej zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti v Slovenskej republike

Základné právne predpisy:

Zákon č. 40/1964 Zb. (ďalej ako „OZ“), zákon č. 576/2004 Z.z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej ako „zákon o zdravotnej starostlivosti“), zákon č. 578/2004 Z.z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákon č. 580/2004 Z.z. o zdravotnom poistení v znení neskorších predpisov, zákon č. 581/2004 Z.z. o zdravotných poisťovniach, dohľade nad zdravotnou starostlivosťou v znení neskorších predpisov

Medicínske právo na Slovensku neobsahuje vo svojej teórii delenie zodpovednosti na zmluvnú a deliktnú. Zodpovednosť lekára prípadne zdravotníckeho zariadenia vo vzťahu k pacientovi je vnímaná nie ako porušenie zmluvných povinností vyplývajúcich z dohody o poskytovaní zdravotnej starostlivosti uzavretej medzi lekárom prípadne zdravotníckym zariadením a pacientom, ale ako deliktná zodpovednosť za ujmu (škodu) spôsobenú pacientovi či už zavineným protiprávnym konaním alebo právne relevantnou škodnou udalosťou. Zmluvná, ako aj mimozmluvná zodpovednosť sú z hľadiska aplikácie príslušných inštitútov náhrady škody (napr. premlčanie, dôkazné bremeno atď.) posudzované rovnako, v dôsledku čoho sa v slovenskom medicínskom práve nevyvinula potreba striktného rozlišovania zmluvnej a deliktnej zodpovednosti vo vzťahu lekár (zdravotnícke zariadenie) a pacient.¹

Ťažiskovým predpisom, v ktorom sa nachádza úprava zodpovednosti za škodu v súkromnom práve je OZ. Okrem zakotvenia základných predpokladov (podmienok) pre vznik zodpovednosti obsahuje Občiansky zákonník aj konkrétne druhy zodpovedností. Právna teória a pozitívne právo vymedzuje pre vznik občianskoprávnej zodpovednosti tieto nevyhnutné predpoklady:

- a) protiprávny úkon (škodová udalosť)
- b) vznik škody (ohrozenie právom chráneného záujmu),
- c) príčinná súvislosť medzi protiprávnym úkonom a vznikom škody
- d) zavinenie škodcu.

Na základe znaku zavinenia zodpovednosť rozdeľujeme na subjektívnu a objektívnu. Hlavným rozlišovacím znakom medzi nimi je to, že pri subjektívnej zodpovednosti (typickým prípadom je všeobecná zodpovednosť podľa § 420 Občianskeho zákonníka) sa vyžaduje, aby bol vznik škody následkom nesprávneho postupu, a pri objektívnej zodpo-

¹ BARANCOVÁ, H. a kol.: Medicínske právo. 1. vydanie, Bratislava, Veda, 2008, s. 292-293 ISBN: 8022410076

vednosti sa zodpovedá za výsledok ² (teda aj keď bol postup správny). Pri objektívnej zodpovednosti poskytovateľ bude v určitých prípadoch zodpovedať za škodu, aj keď urobil všetko tak ako mal – teda aj keď postupoval *lege artis*.

Pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti prichádzajú do úvahy tieto druhy zodpovednosti za škodu:

- všeobecná zodpovednosť za škodu (§ 420 OZ)
- zodpovednosť za škodu spôsobenú okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe použitej veci (§ 421a OZ)
- zodpovednosť za porušenie prevenčnej povinnosti (§ 415 OZ)
- zodpovednosť za škodu spôsobenú prevádzkovou činnosťou (§ 420a OZ)
- zodpovednosť za škodu spôsobenú tými, ktorí nemôžu posúdiť následky svojho konania (§§ 422 - 423 OZ)
- zodpovednosť za škody spôsobenú na vnesených a odložených veciach (§ 433 OZ).

Najčastejšie sú poskytovatelia konfrontovaní so všeobecnou zodpovednosťou a zodpovednosťou za škodu spôsobenú okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe prístroja. V poslednom období sa začína hovoriť aj o zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkovou činnosťou, a to najmä v súvislosti so škodami, ktoré pacientom vznikli následkom vybavenia, ktoré nemocnice používajú pri svojej „prevádzkovej“ činnosti (napr. pád z pokazenej postele, pád v dôsledku potrhaneho linolea). Doposiaľ však v právnickej ani sudcovskej obci nebol prijatý jednoznačný záver o tom, či poskytovanie zdravotnej starostlivosti v zdravotníckych zariadeniach má alebo nemá povahu „prevádzky“, preto sa budem venovať hlavne prvým dvom ako základným druhom zodpovednosti.

1.1. Všeobecná zodpovednosť za nesprávny (non *lege artis*) postup

Podľa § 420 ods. 1 Občianskeho zákonníka (cit.): „Každý zodpovedá za škodu, ktorú spôsobil porušením právnej povinnosti.“ Odsek 2 hovorí (cit.): „Škoda je spôsobená právnickou osobou alebo fyzickou osobou, keď bola spôsobená pri ich činnosti tými, ktorých na túto činnosť použili. Tieto osoby samy za škodu takto spôsobenú podľa tohto zákona nezodpovedajú; ich zodpovednosť podľa pracovnoprávnych predpisov nie je tým dotknutá.“

Pre posúdenie vzniku nároku pacienta na náhradu škody na zdraví, či na náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch je nevyhnutné zistiť, či poskytovateľ zdravotnej starostlivosti pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti postupoval správne (teda *lege artis*).

V zmysle § 4 ods. 3 zákona o zdravotnej starostlivosti (cit.): „Poskytovateľ je povinný poskytovať zdravotnú starostlivosť správne. Zdravotná starostlivosť je poskytnutá

² Jednotlivé druhy objektívnej zodpovednosti za výsledok sú taxatívne vymedzené v niekoľkých ustanoveniach Občianskeho zákonníka (§§ 127 ods. 3, 420a, 421, 421a, 427, 432 a 433 OZ) a nemožno ich rozširovať

správne, ak sa vykonajú všetky zdravotné výkony na správne určenie choroby so zabezpečením včasnej a účinnej liečby s cieľom uzdravenia osoby alebo zlepšenia stavu osoby pri zohľadnení súčasných poznatkov lekárskej vedy.“ – teda pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti je poskytovateľ povinný postupovať „lege artis“.

Postup lege artis v doslovnom preklade znamená „postup v súlade so zákonom“. Podstatným znakom postupu lege artis je súlad s poznatkami medicíny a biomedicínskych vied. Vo všeobecnosti možno za stav lekárskej vedy považovať poznatky, ktoré sa vyučujú na lekárskech fakultách, resp. sú súhlasne prijímané na odborných medicínskych fórach a súčasne predstavujú najvyššie dosiahnuté poznanie v danej medicínskej oblasti. Gecík (1984) upozorňuje, že pod súčasnými poznatkami je potrebné rozumieť všetky poznatky, ktoré boli v oblasti medicínskych vied získané od ich počiatkov až po súčasnosť, pričom sa jedná o špecifický - trvalý poznávací proces.³

Generálne je teda povinnosť postupovať pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti „lege artis“ upravená v zákone o zdravotnej starostlivosti. Lege artis poskytnutá zdravotná starostlivosť musí spĺňať podmienku odbornosti, ale aj podmienku rešpektovania osobnostných práv pacienta - napr. rešpektovanie práva na súkromie, právo na telesnú a psychickú integritu⁴.

Porušenie povinnosti postupovať lege artis býva rôzne. Môže spočívať v manuálnom pochybení lekára pri operácii, nedostatočnom zvážení všetkých informácií, nevyužití všetkých vyšetrovacích metód a následne nesprávne určenej diagnóze⁵, nesplnení povinnosti lekára poučiť pacienta o lekárskom zákroku, ktorému sa ide podrobiť a o jeho možných rizikách.⁶

Postup non lege artis môže mať aj omisívny charakter, napr. neposkytnutie rýchlej zdravotnej pomoci alebo neposkytnutie informácií pacientovi o jeho zdravotnom stave a o povahe jeho ochorení.

Samotná existencia nesprávneho postupu ešte nezakladá právnu zodpovednosť poskytovateľa voči pacientovi – tá vzniká až v prípade, ak je následkom tohoto nesprávneho postupu škoda na pacientovom zdraví. Medzi nesprávnym postupom a vzniknutou škodou musí byť príčinná súvislosť, tzv. kauzálny nexus. Práve preukázanie príčinnej súvislosti je v súdnom konaní najťažšie. Preukázanie príčinnej súvislosti je vždy na pleciach pacienta/žalobcu, ktorý tvrdí, že za vzniknutú škodu zodpovedá žalovaný poskytovateľ.⁷ Po-

³ GECÍK, K. Právna zodpovednosť v zdravotníctve a v medicíne. 2. doplnené vydanie. Martin : Osveta, 1984, s. 180.

⁴ Pozri HUMENÍK, I. Ochrana osobnosti a medicínske právo. I. vydanie. Bratislava:EUROKODEX, s.r.o., 2011, s. 123. ISBN 978-80-89447-58-9

⁵ MILTOHNER, M.: Meze rizika a vznik zodpovednosti ve zdravotnictví. In Zdravotnictví a právo, roč. II, č. 10, 1998, s.5, ISSN 1211-6432

⁶ PALKOVSKÝ, A.: Právni úprava vztahu lékař – pacient. In Právník, 1995, ISSN: 0231-66

⁷ rozhodnutie Nejvyššího soudu ČR sp.zn. NS ČR: 25 Cdo 508/2005 zo dňa 27.09.2006

stupne však dochádza k zmäkčovaniu doteraz striktno požadovaného preukázania príčinnej súvislosti na 100%.⁸ Nevyhnutnosť preukázania existencie príčinnej súvislosti je imanentnou súčasťou každého druhu zodpovednosti, teda aj zodpovednosti objektívnej.⁹

Ďalšou špecifickou podmienkou pre úspešné uplatnenie nároku na náhradu škody je to, aby pacient správne určil, o ktorý druh právnej zodpovednosti svoj nárok oprie. Z judikatúry vyplýva, že prioritu má všeobecná zodpovednosť pred osobitnými druhmi - rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 25 Cdo 2542/2003 (cit.): „Bylo-li v řízení znaleckým posudkem prokázáno, že příčinou poškození zdraví žalobkyně byl lékařský zákrok (obstříh krční páteře), jenž byl žalovaným dne 2. 8. 1996 proveden technicky nesprávně, pak i za situace, kdy aplikovaná látka (mezokain) vyvolala u žalobkyně alergickou reakci a následnou chemickou myelitidu, nelze dovodit, že škoda na zdraví byla žalobkyni způsobena okolnostmi, jež mají původ v povaze použitého léku (látky), nýbrž odpovědnost žalovaného za chybný zákrok je třeba posuzovat podle § 420 obč. zák., neboť právě chybný způsob provedení tohoto zákroku žalovaným byl vyvolávajícím činitelem poškození zdraví žalobkyně.“

1.2. Zodpovednosť za škodu spôsobenú okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe prístroja alebo veci, ktoré sa použili pri plnení záväzku (§ 421a Občianskeho zákonníka)

Jedná sa o objektívnu zodpovednosť za výsledok. Okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe prístroja alebo veci sú napr. okolnosti, ktoré vyplynú z ich vadnosti. Môže ísť o vadu elektrického prístroja, RTG prístroja, lieku, injekčnej striekačky¹⁰. Obdobné závery možno nájsť aj v rozhodnutí Najvyššieho súdu ČR pod sp. zn.: 25 Cdo 2542/2003: „(cit.): „Okolnosti, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jsou např. okolnosti, které vyplynou z vadnosti přístroje (např. rentgenového přístroje, injekční stříkačky, léku apod.), přičemž není rozhodné, zda jde o vadnost vyskytující se ojediněle, opakovaně nebo pravidelně. Jde o odpovědnost za bezvadnost látky v době poskytnutí činnosti ke splnění závazku a za selhání použitého přístroje. Odpovědnost je dána tehdy, jestliže látka nebo přístroj vyvolaly účinky, ke kterým obecně nedochází, ale kde byly dány k vyvolání účinků jiné konkrétní podmínky (např. alergie nebo idiosynkrazie osoby, u které byly přístroj nebo látky použity). Jestliže např. k onemocnění pacienta došlo v důsledku použití nesterilní injekční jehly při léčebném zákroku, jde o objektivní odpovědnost zdravotnického zařízení za škodu tím způsobenou pacientovi na zdraví.“

⁸ Nález Ústavného súdu ČR sp.zn.: I. ÚS 1919/2008 zo dňa 12.8.2008

⁹ HUMENÍK,I., KUBALA,J., Aktuálne otázky občianskoprávnej zodpovednosti za škodu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti [online], dostupné na: <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/1107/aktualne-otazky-obcianskopravnej-zodpovednosti-za-skodu-pri-poskytovaní-zdravotnej-starostlivosti-i>

¹⁰ STOLÍNOVÁ, J., MACH, J.: Právní odpovědnost v medicíne. Praha, Galén, 2010, s. 75, ISBN 978-80-7262-686-1

Podstatnou podmienkou však stále ostáva, že k založeniu tohoto druhu extra prísnej zodpovednosti môže dôjsť len v prípade, ak škoda vznikla v dôsledku vlastnosti veci, nie v dôsledku vlastností či choroby človeka. Uvedené zdôrazňuje aj Najvyšší súd ČR v rozhodnutí sp. zn.: 2 Cdon 961/96 (cit.): „Došlo-li k onemocnění pacienta v důsledku použití nesterilní injekční jehly při léčebném zákroku, jde o objektivní odpovědnost zdravotnického zařízení za škodu způsobenou pacientovi na zdraví. Jestliže k nákaze pacienta došlo proto, že při lékařském zákroku se dostal do kontaktu s pracovníkem zdravotnického zařízení, jenž byl nosičem viru, nebyla škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci.“

Polemika vzniká, či je zodpovednosť daná aj v prípade, ak liek, látka či prístroj boli v požadovanej kvalite (teda „bez vady“), ale napriek tomu došlo ku škodlivému následku. Môže ísť napr. o neobvyklú a nečakanú alergickú reakciu pacienta na určitú látku alebo liek. Podľa judikatúry je aj v takýchto prípadoch zodpovednosť daná. Zákon totiž nevyžaduje, aby výrobca, dodávateľ alebo poskytovateľ služby akokoľvek škodu zavinil. Vyžaduje iba, aby bola škoda spôsobená okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe prístroja alebo veci. Pritom môže ísť o vec bezvadnú a použitú lege artis pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. Rovnako podľa judikatúry vzniká zodpovednosť aj za úplne nezávadný liek, aplikovaný správne a dôvodne.

Ustanovenie § 421a OZ možno aplikovať len na zodpovednosť za škodu, ktorej príčinou sú vlastnosti a povaha predmetu použitého pri plnení záväzku, toto ustanovenie neupravuje zodpovednosť za škodu vzniknutú nesprávnym lekárskeým zákrokom.. V prípade, ak ide zodpovednosť za vadný postup či nesprávne prevedený výkon zo strany lekára či iného zdravotníckeho pracovníka, nejde o zodpovednosť za výsledok, ale za chybu (zavinenie).¹¹

Rozdiel medzi všeobecnou zodpovednosťou za škodu podľa § 420 OZ a osobitnou zodpovednosťou za škodu spôsobenú povahou veci podľa § 421a OZ je v tom, že pri všeobecnej zodpovednosti je podmienkou aby škoda vznikla ako následok non lege artis postupu, pri zodpovednosti podľa § 421a musí byť škoda spôsobená vlastnosťou (povahou) veci – lieku, zdravotníckej pomôcky použitej pri poskytnutí zdravotnej starostlivosti. Pri všeobecnej zodpovednosti musí byť prítomné aspoň nedbanlivostné zavinenie, pri zodpovednosti podľa § 421a je irelevantné, že poskytovateľ urobil všetko tak ako mal – teda že vec použil správne a lege artis.¹²

¹¹ STOLÍNOVÁ, J., MACH, J.: Právni odpovědnost v medicíne. Praha, Galén, 2010, s.75, ISBN 978-80-7262-686-1

¹² HUMENÍK, I., KUBALA, J., Aktuálne otázky občianskoprávnej zodpovednosti za škodu pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti [online], dostupné na: <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/1107/aktualne-otazky-obcianskopravnej-zodpovednosti-za-skodu-pri-poskytovani-zdravotnej-starostlivosti-i>

2. Právna úprava občianskoprávnej zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti v Českej republike

Základné právne predpisy: zákon č. 89/2012 Sb. Občanský zákoník (NOZ), zákon č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (ďalej ako zákon o zdravotních službách, v skratke „ZZS“), zákon č. 373/2011 Sb. o špecifických zdravotních službách, zákon č. 48/1997 Sb. o veřejném zdravotním pojištění

Do prijatia NOZ bola úprava občianskoprávnej zodpovednosti za škodu identická ako na Slovensku v OZ.¹³

NOZ však priniesol viaceré zmeny, ktoré Tomáš Doležal rozlišuje do týchto skupín:

- 1./ zmeny týkajúce sa chápania právnej kvalifikácie vzťahu: poskytovateľ zdravotných služieb a pacient materializované v ustanoveniach §§ 2636 až 2651 NOZ
- 2./ zmeny týkajúce sa režimu právnej zodpovednosti poskytovateľov zdravotnej starostlivosti a pacienta
- 3./ ďalšie zmeny zahŕňajúce rôzne aspekty poskytovania zdravotnej starostlivosti

2.1. Zmeny týkajúce sa chápania právnej kvalifikácie vzťahu: poskytovateľ zdravotných služieb a pacient, ktoré sa materializujú v ustanoveniach § 2636 až 2651 NOZ

NOZ v rámci špeciálnych zmluvných typov zaviedol nový typ zmluvy, a to *smlouvu o péči o zdraví*, ktorú slovenský OZ nepozná. Cieľom zavedenia tohto nového typu zmluvy je upraviť právny režim poskytovania starostlivosti o zdravie vrátane poskytovateľa a pacienta pri poskytovaní zdravotných služieb.

Ustanovenia *smlouvy o péči o zdraví* presahujú chápanie výkonu zdravotnej starostlivosti v užšom slova zmysle, t.j. poskytovanie zdravotnej starostlivosti v zmysle ZZS, ale vzťahujú sa na akékoľvek liečebné výkony (napr. starostlivosť poskytovanú liečiteľmi, masérmi, atď.). Tým dochádza k tomu, že niektoré dovedy veľmi obtiažne kvalifikované právne vzťahy, pri ktorých dochádzalo k poskytovaniu starostlivosti o zdravie, ale nešlo o zdravotnú starostlivosť v zmysle tzv. zdravotníckych predpisov, sú zaradené pod tento zmluvný typ.¹⁴ Zavedením tohto zmluvného typu NOZ definitívne prekonal úvahy o verejnoprávnej povahe vzťahu poskytovateľ-pacient pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti a zaradil tento vzťah do súkromného práva, kam vždy patril a patriť mal.¹⁵

raktické dopady zakotvenia existencie zmluvy medzi poskytovateľom zdravotných služieb a pacientom na vlastné prevádzkovanie lekárskej praxe sú minimálne. Tieto ustanovenia v NOZ neznamenaajú, že by poskytovatelia zdravotných služieb museli s pacienta-

¹³ bola upravená v zák.č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník v znení neskorších predpisů

¹⁴ DOLEŽAL, T., Poskytování zdravotních služeb po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku, In: Časopis zdravotnického práva a bioetiky [online], Vol 3, No 2 (2013), ISSN 1804-8137, <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal>

¹⁵ Pozri DOLEŽAL, T., Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva, Leges, 2012, Praha

mi spisovať *smlouvy o péči o zdraví*. Väčšina zmlúv ako doposiaľ bude vznikať neformálnym spôsobom.

Vo vzťahu k ZZS je úprava *smlouvy o péči o zdraví* obsiahnutá v NOZ úpravou všeobecnou, ktorá nezasahuje do úpravy ZZS.¹⁶ Obdobný vzťah bude mať úprava NOZ voči zákonu o špecifických zdravotných službách, a to s tým rozdielom, že pri aplikácii tohoto zákona sa najprv subsidiárne použije ZZS. Ak ani ZZS nebude upravovať danú problematiku, až potom sa pristúpi k posudzovaniu podľa úpravy starostlivosti o zdraví v NOZ. NOZ tak v danej oblasti predstavuje akýsi všeobecný *lex generalis*, ktorý bude využitý až v prípade, že jednotlivý *lex specialis* nebude obsahovať úpravu daného problému.

2.2. Zmeny týkajúce sa režimu právnej zodpovednosti poskytovateľov zdravotnej starostlivosti

NOZ opúšťa doterajšie jednotné chápanie civilného deliktu, podľa ktorého zodpovednosť zakladalo porušenie ľubovoľnej právnej povinnosti. Nezáležalo na tom, či túto povinnosť stanovil zákon alebo dohoda strán. Nová právna úprava rozlišuje tri typy základných deliktov – porušenie dobrých mravov (§ 2909 NOZ), zákona (§ 2910 NOZ) a zmluvy (§ 2913 NOZ).

2.2.1. Rozlišovanie zmluvnej a zákonnej zodpovednosti pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti

Do prijatia NOZ sa nerozlišovalo a teda nebolo podstatné, či uplatňovaný nárok na náhradu škody má svoj základ v zmluve alebo v porušení zákona.

NOZ však dôsledne rozlišuje medzi nárokmi spočívajúcimi v porušení zmluvy a v porušení povinnosti stanovenej zákonom.

Existencia zmluvného základu vo vzťahu poskytovateľa zdravotných služieb a pacienta má podstatný dopad na režim zodpovednosti za porušenie právnej povinnosti, pretože primárne je porušená zmluva medzi poskytovateľom a pacientom. Ak dôjde pri poskytovaní zdravotných služieb k pochybeniu (vrátane postupu *non-lege artis*), bude toto pochybenie kvalifikované ako porušenie zmluvných ustanovení a prípadná škoda spadá do režimu zmluvnej zodpovednosti upravenej ustanovením § 2913 NOZ – Porušenie zmluvnej povinnosti.¹⁷ Zodpovednosť podľa tohto ustanovenia je postavená na objek-

¹⁶ Dôvodová správa k NOZ (konsolidovaná verzia): Nový občanský zákoník. Ministerstvo spravodlnosti ČR [online]. s. 526 [cit. 2017-12-30]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>.

¹⁷ § 2913 Porušenie smluvní povinnosti

(1) Poruší-li strana povinnost ze smlouvy, nahradí škodu z toho vzniklou druhé straně nebo i osobě, jejímuž zájmu mělo splnění ujednané povinnosti zjevně sloužit.

(2) Povinnosti k náhradě se škůdce zproští, prokáže-li, že mu ve splnění povinnosti ze smlouvy dočasně nebo trvale zabránila mimořádná nepředvídatelná a nepřekonatelná překážka vzniklá nezávisle na jeho vůli. Překážka vzniklá ze škůdcových osobních poměrů nebo vzniklá až v době, kdy byl škůdce s plněním smluvné

tívnom základe (t.j. nie je viazaná na zavinenie) a poskytovateľovi sú dané veľmi obmedzené možnosti, ako sa zodpovednosti zbaviť.

Z tohto pohľadu sa režim zodpovednosti za pochybenie pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti podľa NOZ javí ako nevýhodnejší pre poskytovateľa zdravotnej starostlivosti, pretože pôvodný režim zodpovednosti poskytovateľa bol viazaný na zavinenie.

NOZ zároveň stanovil, že v prípade porušenia zmluvnej povinnosti má právo na náhradu škody nielen druhá (poškodená) zmluvná strana, ale aj tí, ktorých sa účel zmluvy priamo dotýka, napr. členovia domácnosti pacienta, rodinní príslušníci pacienta, ktorý si objednal zhotovenie určitej zdravotnej pomôcky apod. Ak poruší strana povinnosť zo zmluvy, nahradí škodu tým vzniknutú druhej strane alebo aj osobe, ktorej záujmu malo splnenie dohodnutej povinnosti zjavne slúžiť (§ 2913 ods. 1 NOZ).

Vzhľadom k tomu, že pochybením poskytovateľa bude väčšinou poškodené zdravie pacienta, je možné v určitých prípadoch uvažovať o súbehu zmluvných a zákonných (deliktých) nárokov. České právo pozná pravidlo *non cumul*, a preto je potrebné vychádzať z toho, že bude na žalobcovi, či svoj nárok voči poskytovateľovi uplatní v rámci zmluvnej alebo zákonnej zodpovednosti.¹⁸ Z vyššie uvedeného však možno dedukovať, väčšina žalobných nárokov bude založená na porušení zmluvy.¹⁹

2.2.2. Neexistencia ekvivalentu ustanovenia § 421a, ktorý obsahoval zák.č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník

Zásadnou zmenou v oblasti zodpovednosti poskytovateľa je skutočnosť, že NOZ neobsahuje ekvivalent bývalého ustanovenia § 421a, ktorý obsahoval zák.č. 40/1964 Sb. Občanský zákoník, podľa ktorého každý zodpovedá za škodu spôsobenú okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe prístroja alebo veci, ktoré sa pri plnení záväzku použili. Tejt zodpovednosti sa nemôže zbaviť. Zodpovednosť sa vzťahuje aj na poskytovanie zdravotníckych, sociálnych, veterinárnych a iných biologických služieb.

Dôvodom prečo nebolo toto ustanovenie nebolo prevzaté do NOZ možno nájsť v Dôvodovej správe k NOZ, v ktorej sa uvádza (cit):

„Dosavadní právní úprava pamatuje zvláštním ustanovením (původně § 238, nyní § 421a platného občanského zákoníku) jen na případy škody způsobené okolností, která má původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo použito při plnění závazku nebo při poskytování zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb. Toto ustanovení je poplatné době svého vzniku, kdy obyvatelstvu poskytoval služby socialistic-

povinnosti v prodlení, ani překážka, kterou byl škůdce podle smlouvy povinen překonat, ho však povinnosti k náhradě nezprostí.

¹⁸ oba nároky nie je možné uplatňovať súčasne

¹⁹ DOLEŽAL, T., Poskytování zdravotních služeb po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku, In: Časopis zdravotnického práva a bioetiky [online], Vol 3, No 2 (2013), ISSN 1804-8137, <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal>

ký sektor - při jejichž poskytování, podle dobového pojetí – „vznikají mezi občany a socialistickými organizacemi společenské vztahy, které jsou kvalitativně odlišné od vztahů vznikajících předtím mezi občany a soukromými podnikateli“ (důvodová zpráva k § 222 původní redakce občanského zákoníku z r. 1964). Jeho účelem bylo - podle důvodové zprávy k § 238 původní redakce občanského zákoníku z r. 1964 – „zvýšit ochranu práv občanů pro řádné uspokojení jejich potřeb“. Výsledkem je ustanovení, které je v kontextu evropských právních řádů zcela ojedinělé a které bylo při novele našeho občanského zákoníku provedené zák. č. 509/1991 Sb. mechanicky přesunuto do § 421a. Toto ustanovení představuje v současné době nedůvodnou zátěž pro ty, kdo neporuší právní povinnost a naopak postupují s plnou profesionalitou a podle zásad svého povolání (lege artis); tím spíše, že dnes jsou vztahy mezi soukromými osobami do povahy kvalitativně odlišné od těch, jaké podle představ.

Dlhoročná kritika ust. § 421a v Českej republike²⁰, nespokojnosť s extenzívnym výkladom ust. § 421a²¹ napokon viedla k tomu, že NOZ neobsahuje ekvivalent ustanovenia § 421a a namiesto neho obsahuje ustanovenie § 2936, podľa ktorého (cit): „Kdo je povinen někomu něco plnit a použije při tom vadnou věc, nahradí škodu způsobenou vadou věci. To platí i v případě poskytnutí zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb.“

2.3. ďalšie zmeny zahŕňajúce rôzne aspekty poskytovania zdravotnej starostlivosti

NOZ priniesol aj ďalšie zmeny, a to:

A) týkajúce sa súhlasu so zákrokom, pri ktorom stanovil vyvrátiteľnú domnienku udelenia súhlasu. Ustanovenie § 97 odst. 2, veta prvá NOZ hovorí, že ak sa nevyžaduje pre súhlas so zákrokom písomná forma, má sa za to, že bol udelený. Toto ustanovenie prinieslo výrazný „bonus“ pre poskytovateľa zdravotných služieb v prípade pochybností o udelení súhlasu. V týchto situáciách to bude totiž pacient, kto bude nútený preukázať, že súhlas so zákrokom nebol udelený. Vyvrátiteľná právna domnienka však platí iba v prípadoch, keď sú naplnené podmienky nevyhnutné pre samotné udelenie súhlasu, t.j. keď rozhodovaniu o prejavení súhlasu alebo nesúhlasu so zákrokom predchádza náležité vysvetlenie podľa ust. § 93 ods. 1 a § 94 ods. 1 NOZ.

²⁰ Pozri napr.:

<https://zdravotnickepravo.info/prsni-implantaty-kritika-stanoviska-mz-cr-k-uhrade-nakladu-za-reoperaci/>

http://jinepravo.blogspot.sk/2011/10/kladivo-na-zdravotnictvi-421a-obic-zak_10.html

<https://zdravotnickepravo.info/tazeni-proti-paragrafu-421a-obcanskeho-zakoniku/>

²¹ rozsudok Najvyššieho súdu SSR Rc 9/77, 1 Cz 110/74 (Zb. sr. 77, 2 – 3: 114), ASPI, Ev. č. 1734 (JUD), v ktorom Najvyšší súd rozhodol, že zdravotnícka organizácia zodpovedá za škodu spôsobenú okolnosťami, ktoré majú pôvod v povahe použitého prístroja, nástroja, lieku alebo inej veci použitej pri poskytnutí zdravotníckych služieb, a to aj keď ide o vedľajšie účinky, ktoré mali za následok vznik škody, o ktorých nebolo zdravotníckej organizácii známe, že k nim dochádza.

V ustanovení § 96 NOZ sú uvedené prípady, kedy je k zákroku nevyhnutné udeliť písomný súhlas. Pokiaľ sa v týchto prípadoch bude jednať o poskytovanie zdravotných služieb, bude uplatňovaný režim v ZZS ako lex specialis okrem prípadu, ak má byť v rámci zákroku oddelená časť tela, ktorá sa už neobnoví.²²

B) týkajúce sa nakladania s časťami ľudského tela a jeho ochranou po smrti – NOZ popri iných zákonoch (napr. ZZS, transplantáčny zákon) upravuje nakladanie s časťami ľudského tela a ochranu ľudského tela po smrti človeka, čo vytvára značnú diskrepanciu medzi niektorými ustanoveniami NOZ a verejnoprávnymi predpismi upravujúcimi nakladanie s telom človeka a s telom človeka po jeho smrti. Výsledkom je neprehľadnosť týchto predpisov, ktorá neprispieva k zvýšeniu miery ochrany integrity človeka.

C) týkajúce sa zakotvenia práv človeka prevzatého do zdravotníckeho zariadenia bez jeho súhlasu - NOZ v súvislosti s judikatúrou EŠLP rozširuje požiadavky zákonnosti zbavenia osobnej slobody o podmienku primeranosti, t.j. nedobrovoľné prevzatie človeka do zariadenia poskytujúceho zdravotnú starostlivosť musí byť nielen v súlade s vnútroštátnou legislatívou, ale tento zásah musí byť tiež proporcionálny vo vzťahu k zamýšľanému cieľu. EŠLP opakovane skonštatoval, že zbavenie slobody je tak závažným opatrením, že môže byť ospravedlnené iba vtedy, ak iné menej prísne opatrenia boli vyhodnotené ako nedostatočné k ochrane osobného alebo verejného záujmu.²³

D) týkajúce sa problematiky vyčísl'ovania náhrady pri ublížení na zdraví a usmrtení Počnúc 1.1.2014 bola zrušená vyhláška č. 440/2001 Sb. o odškodnení bolesti a ztížení spoločenského uplatnení. Nová metodika vydaná pod hlavičkou Nejvyššího soudu České republiky vznikla práve preto, aby napravila túto legislatívnu medzeru. Metodika stanovuje nová pravidlá pre výpočet bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia.²⁴ NOZ v ustanovení § 2958 uvádza základné kritériá pre stanovenie výšky ujmy²⁵ (princíp plného a spravodlivého odškodnenia), pre prax sú však tieto kritériá nedostatočné. Najvyšší súd sa však následne od tejto metodiky dištancoval a tak sa z metodiky stal výsledok akejsi súkromnej iniciatívy vypracovaný odborníkmi tak z radov právnikov ako aj lekárov. Súčasne bola spochybnená aj kompetencia Najvyššieho soudu České republiky k vydaniu takéhoto dokumentu. Aplikácia metodiky je tak sporná. Odvolacie súdy zatiaľ potichu apliká-

²² Ustanovenie § 34 ods. 2 ZZS odkazuje späť na § 96 ods. 1 NOZ (písomná forma súhlasu sa vyžaduje, pokiaľ tak stanoví iný právny predpis alebo pokiaľ tak s ohľadom na charakter poskytovaných zdravotných služieb určí poskytovateľ)

²³ napr. C.B. proti Rumunsku, rozsudok z 20. 4. 2010, č. 21207/03

²⁴ MALIŠ, Daniel. Nová metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví. Epravo.cz [online]. Publikováno 13. 5. 2014. Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/nova-metodika-nejvyššího-soudu-k-nahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-zatim-zcasti-nehotova-ale-velmi-uzitecna-94311.html>

²⁵ Podľa § 2958 : „Při ublížení na zdraví odčiní škůdce újmu poškozeného peněžitou náhradou, vyvažující plně vytrpěné bolesti a další nemajetkové újmy; vznikla-li poškozením zdraví překážka lepší budoucnosti poškozeného, nahradí mu škůdce i ztížení společenského uplatnění. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.“

ciu metodiky pripúšťajú. Na Najvyšší súd ČR sa zatiaľ spory rozhodované podľa metodiky nedostali, a preto zostáva otázkou, či argumentácia pomocou metodiky pred touto inštanciou obstojí. Až právny názor Najvyššieho súdu ČR na podklade konkrétneho rozhodnutia definitívne rozhodne o budúcnosti tohto materiálu.

3. Pozitíva, príp. negatíva úpravy občianskoprávnej zodpovednosti v ČR v porovnaní s právnou úpravou v SR

Za najväčšie pozitívum právnej úpravy občianskoprávnej zodpovednosti v Českej republike považujem, že NOZ už neobsahuje dlhoročne kritizovaný § 421a. Podľa § 421a zák.č. 40/1964 Sb. Občianský zákoník zdravotnícke zariadenie zodpovedalo za škodu aj v prípade, keď postupovalo *lege artis*. V ustanovení § 2936 NOZ je zodpovednosť zdravotníckeho zariadenia obmedzená iba na prípady, keď škodu spôsobila vada veci použitá pri plnení, teda zdravotnícke zariadenie už nebude zodpovedať za to, ak neporušilo právnu povinnosť a postupovalo *lege artis*. Na druhej strane však formulácia § 2936 môže značne zhoršiť postavenie pacienta, ktorý v niektorých prípadoch bude ťažko dokazovať vadu veci (napr. pri očkovaní pacient ťažko preukáže vadu vakcíny, ak nebude vadná celá šarža vakcíny).

Za ďalší prínos NOZ považujem zakotvenie vyvrátiteľnej právnej domnienky udeľenia súhlasu so zákrokom, či rozšírenie požiadavky zákonnosti zbavenia osobnej slobody bez súhlasu o podmienku primeranosti.

Existencia zmluvného základu medzi poskytovateľom zdravotných služieb a pacientom má významný dopad na režim zodpovednosti za porušenie právnej povinnosti, pretože primárne je porušená zmluva. Ak dôjde pri poskytovaní zdravotných služieb k pochybeniu (vrátane postupu *non lege artis*, bude toto pochybenie kvalifikované ako porušenie zmluvných povinností a prípadná škoda bude spadať do režimu zmluvnej zodpovednosti. Zodpovednosť podľa ust. § 2913 NOZ – Porušení smluvní povinnosti je postavená na objektívnom základe (t.j. nie je viazaná na zavinenie), čo považujem za nevýhodu pre poskytovateľov zdravotných služieb. Podľa odbornej verejnosti však v praxi uvedené nebude zohrávať podstatnú rolu, pretože vo väčšine medicínskoprávných sporov je problematickým aspektom preukázanie postupu *non lege artis*, resp. aj príčinnej súvislosti medzi pochybením a ujmom na zdraví pacienta, a nie otázka zavinenia na strane poskytovateľa.²⁶

Za ďalšie negatívum úpravy zodpovednosti v českom právnom poriadku považujem skutočnosť, že NOZ ako *lex generalis* rieši viaceré otázky, ktoré dovtedy riešili špeciálne zdravotnícke zákony, čoho výsledkom je zmätok.

²⁶ DOLEŽAL, A., DOLEŽAL, T.: Praktické dopady Nového Občianskeho zákoníku na provozování lékařské praxe [online]

Pomerne otázne je v súčasnosti aj určenie výšky jednorázových náhrad za bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia, nakoľko aplikácia Metodiky k odškodňovaniu nemateriálnej ujmy vydanéj pod hlavičkou Najvyššieho súdu Českej republiky je sporná.

Záver de lege ferenda

Jeden z najstarších právnych kódexov vôbec, Chammurapiho zákonník obsahoval pravidlo č. 218, podľa ktorého mala byť každému lekárovi, ktorý pri operácii stratí svojho pacienta či ho pripraví o oko, odseknutá ruka.²⁷ Takáto absolútna zodpovednosť za výsledok je z dnešného pohľadu samozrejme nepredstaviteľná a je nutné považovať za spravodlivé a adekvátne postihovať lekára iba za také poškodenie pacienta, keď lekár neposkytol pacientovi zdravotnú starostlivosť lege artis.

Za nespravodlivé a neadekvátne považujem, ak poskytovateľ zdravotnej starostlivosti zodpovedá v zmysle ust. § 421a OZ za ujmu aj vtedy, ak poskytol zdravotnú starostlivosť lege artis, teda zákrok previedol riadne a bez pochybenia. K spravodlivejšiemu usporiadaniu zodpovednostných vzťahov medzi poskytovateľom a pacientom by prispela legislatívna úprava zodpovednosti za škodu spočívajúca vo vypustení § 421a z OZ. Je otázne, či by vôbec zodpovednosť poskytovateľa zdravotnej starostlivosti mala byť daná i bez jeho zavinenia. Až čas ukáže, či objektívna zodpovednosť poskytovateľa zakotvená v ust. § 2936 NOZ obstojí.

Je nutné sa zamyslieť aj nad tým, či rigidný systém výpočtu bolestného a sťaženia spoločenského uplatnenia na Slovensku je správny alebo je načase ponechať náhradu ujmy na zdraví iba na úvahe súdu.

Každopádne úprava zodpovednosti v NOZ môže byť pre úpravu zodpovednosti poskytovateľa zdravotnej starostlivosti v právnej úprave v Slovenskej republike jednou z inšpirácií.

Literatúra

Odborné publikácie:

HUMENÍK, I. Ochrana osobnosti a medicínske právo. 1. vydanie. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2011, ISBN 978-80-89447-58-9

KOVÁČ, P. et al. Súdne lekárstvo pre právnikov. 1. vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer (Iura Edition), 2005, ISBN 8080780242

GECÍK, K. Právna zodpovednosť v zdravotníctve a v medicíne. 2. doplnené vydanie. Martin: Osveta, 1984

²⁷ (218) Jestliže lékař provedl na plnoprávném občanu bronzovým nožem těžkou operaci a způsobil smrt plnoprávného občana, nebo bronzovým nožem otevřel oboční nádor plnoprávného občana a zničil (při tom) oko plnoprávného občana, useknou mu ruku; [online], dostupné na http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/klima_josef_chamurapiho_zakonnik.htm

- STOLÍNOVÁ, J., MACH, J.: Právní odpovědnost v medicíne. Praha: Galén, 2010, ISBN 978-80-7262-686-1
- DOLEŽAL, T., Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva, Praha: Leges, 2012, ISBN: 978-80-87576-24-3
- HUMENÍK, I., (ed.): Informovaný súhlas a inštitút predchádzajúceho prania. Bratislava: EUROKÓDEX, s.r.o., 2012. 112 s., ISBN 978-80-89447-61-9
- DRGONEC, J., HOLLÄNDER, P. Moderná medicína a právo, 2. vydanie, Obzor, 1988
- HOLČÁPEK, T. Dokazování v medicínskoprávních sporech, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2011, ISBN 978-80-7357-643-1

Časopisecká literatúra:

- MILTOHNER, M.: Meze rizika a vznik odpovědnosti ve zdravotnictví. In Zdravotnictví a právo, roč. II, č. 10, 1998, s.5, ISSN 1211-6432
- PALCOVSKÝ, A.: Právní úprava vztahu lékař – pacient. In Právník, 1995, ISSN: 0231-66
- KOVÁČ, P.: Zodpovednosť lekára pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti. In: Via practica, 2005, č.2 (5), str. 272-274
- KOVÁČ, P.: Poučenie a súhlas pacienta II. In: Via practica, 2007, roč. 4 (7/8): 375–377
- DOLEŽAL, T., Poskytování zdravotních služeb po nabytí účinnosti nového občanského zákoníku, In: Časopis zdravotníckeho práva a bioetiky [online], Vol 3, No 2 (2013), ISSN 1804-8137

Judikatúra:

- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp.zn. NS ČR: 25 Cdo 508/2005 zo dňa 27.09.2006
- Nález Ústavného súdu ČR sp.zn. I. ÚS 1919/2008 zo dňa 12.8.2008
- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn.: 25 Cdo 2542/2003 zo dňa 31.08.2004
- Rozsudok Najvyššieho súdu ČR sp. zn.: 2 Cdon 961/96 zo dňa 29.5.1997
- Rozsudok Najvyššieho súdu SSR Rc 9/77, 1 Cz 110/74
- Rozsudok ESĽP, C.B. proti Rumunsku, rozsudok č. 21207/03 zo dňa 20.4.2010

Elektronické pramene:

- <http://www.pravo-medicina.sk/aktuality/1107/aktualne-otazky-obcianskopravnej-zodpovednosti-za-skodu-pri-poskytovani-zdravotnej-starostlivosti-i>
- <http://obcanskyzakonik.justice.cz/texty-zakonu/>
- <http://www.ilaw.cas.cz/medlawjournal>
- <https://zdravotnickepravo.info/prsni-implantaty-kritika-stanoviska-mz-cr-k-uhrade-nakladu-za-reoperaci/>
- http://jinepravo.blogspot.sk/2011/10/kladivo-na-zdravotnictvi-421a-obc-zak_10.html
- <https://zdravotnickepravo.info/tazeni-proti-paragrafu-421a-obcanskeho-zakoniku/>

<http://www.epravo.cz/top/clanky/nova-metodika-nejvyssiho-soudu-knahrade-nemajetkove-ujmy-na-zdravi-zatim-zcasti-nehotova-ale-velmi-uzitecna-94311.html>

http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/klima_josef_chamurapiho_zakonnik.htm

PRÁVNÁ POVAHA ZMENKOVÉHO ZÁVÄZKU

JUDR. BRANISLAV JABLONKA, PHD.¹

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

KATEDRA OBCHODNÉHO PRÁVA A HOSPODÁRSKEHO PRÁVA

BRANISLAV.JABLONKA@BAJOLEGAL.SK

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá charakteristikou zmenkového záväzku, ako aj zmenky. Autor charakterizuje typické vlastnosti pre zmenku ako cenný papier. Príspevok vysvetľuje vznik zmenkového záväzku.

Abstract

The article deals with the characteristic of obligation arising from the bill of exchange. The author analyses the typical points for bill of exchange as security paper. The article explains the formation of obligation of bill of exchange.

Úvod

Cieľom tohto príspevku je analýza charakteru zmenkového záväzku. S tým úzko súvisí aj charakteristika zmenky ako cenného papiera. Autor metódou analýzy a syntézy charakterizuje zmenku v sústave cenných papierov. Následne charakterizuje typické vlastnosti charakteristické pre zmenku a plynulo prechádza k objasneniu povahy zmenkového záväzku. Prostredníctvom absolútnych námietok voči plateniu zmenky má ambíciu analyzovať komparatívnou metódou rozdiel medzi námietkou neplatnosti zmenky a námietkou neexistencie zmenkového záväzku. V závere uvádza tri zmenkové teórie vysvetľujúce vznik zmenkového záväzku.

I. Charakteristika zmenky ako cenného papiera

Zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch a investičných službách (ďalej aj „ZCP“) vymedzuje v ustanovení § 2 ods. 2 sústavu cenných papierov. Podľa tohto ustanovenia patria zmenky medzi cenné papiere. Skutočnosť, že zmenka je cenný papier, nevyplýva len z § 2 ods. 2 písm. i) ZCP. Aj pred účinnosťou zákona o cenných papieroch určite neboli pochybnosti o tom, že zmenka je cenný papier, keďže to vyplýva aj zo samotnej povahy ZZŠ. Podľa § 10 ods. 1 ZCP: „Cenný papier môže mať podobu a) listiny, na ktorej je

¹ JUDr. Branislav Jablonka, PhD., advokát, odborný asistent, Katedra obchodného práva a hospodárskeho práva, Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-16-0553 Premeny a inovácie konceptu kapitálových spoločností v podmienkach globalizácie.

zápis podľa § 2 ods. 1 (ďalej len „listinný cenný papier“) alebo b) zápisu podľa § 2 ods. 1 v evidencii ustanovenej podľa tohto zákona (ďalej len „zaknihovaný cenný papier“). Podľa § 10 ods. 2 ZCP: „O podobe cenných papierov a o zmene ich podoby rozhoduje ich emitent, ak tento zákon alebo osobitný zákon neustanovuje, že cenný papier môže mať len niektorú z podôb uvedených v odseku 1“. Z čl. I § 1 zákona č. 191/1950 Zb. zákona zmenkového a šekového (ďalej aj „ZZŠ“) ako *lex specialis* k § 10 ods. 2 ZCP však vyplýva, že zmenka môže mať podobu len listinného cenného papiera. Doktrína rozumie pojmom „listina“ prejav vôle urobený v písomnej forme bez ohľadu na to, akým písmom bol urobený a na akom substráte, napr. papier, drevená doštička, kameň, magnetický disk.² Domnievame sa, že aj v súčasnosti teda možno súhlasiť s názorom vysloveným v staršej literatúre, že hmotným podkladom zmenky môže byť aj látka, resp. vrchnák drevenej krabice.³

Ako môžeme vymedziť samotný pojem „cenný papier“, ktorým je aj zmenka? Zákon o cenných papieroch č. 600/1992 Zb., ktorý bol platný pred v súčasnosti platným ZCP, v žiadnom ustanovení nijako nevymedzoval pojem „cenný papier“. Vzhľadom na to bolo možné prijať len teoretické vymedzenie. Zo samotného výrazu „cenný papier“ vyplýva prvý znak cenného papiera, ktorým je hmotný substrát (listina), na ktorom je zachytený písomný prejav. Druhým znakom cenného papiera je cennosť listiny. Cennosť nechápeme však v bežnom význame slova, ale výlučne v legálnom význame. Listinu robia cennou právne následky, ktoré s ňou právo spája. Podľa Eliáša⁴ je možné vymedziť cenný papier ako listinu označenú zákonom, s ktorou sú spojené subjektívne práva a povinnosti takým spôsobom, že bez listiny nemôžu vzniknúť ani byť uplatnené či prevedené. Domnievame sa však, že takéto vymedzenie cenného papiera je celkom presné len pre listinné a dokonalé cenné papiere. V prípade zaknihovaných cenných papierov, ktoré nie sú tradičnými cennými papiermi a sú výdobytkom súčasnosti, je potrebné vnímať toto vymedzenie s určitými korekciami.

V súčasnosti platný ZCP prijal vymedzenie cenného papiera, ktoré už odráža aj skutočnosť, že cenný papier nemá podobu len listiny, ale aj zápisu v zákonom stanovenej evidencii. Podľa § 2 ods. 1 ZCP: „Cenný papier je peniazmi ocenený zápis v zákonom ustanovenej podobe a forme, s ktorým sú spojené práva podľa tohto zákona a práva podľa osobitných zákonov, najmä oprávnenie požadovať určité majetkové plnenie alebo vykonávať určité práva voči zákonom určeným osobám.“ Je možné len konštatovať, že uvedené zákonné vymedzenie cenného papiera v plnom rozsahu zodpovedá jeho modernému poňatiu a predstavuje krok vpred od poňatia cenného papiera podľa Eliáša.

² DEDIČ, J. – PAULY, J. Cenné papíry. Praha : Prospektrum, 1994, s. 17.

³ ŠVAMBERG, G. Československé právo směnečné a šekové. Praha : Palásek a Kraus, 1947, s. 24.

⁴ ELIÁŠ, K. a kol. Kurs obchodního práva – Obchodní závazky. Cenné papíry. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 1999, s. 429.

II. Vlastnosti zmenky

Z hľadiska právnych dôsledkov vzniku a uplatnenia práv z cenného papiera je zmenka *konštitutívnym a dokonalým cenným papierom*. Konštitutívnosť znamená, že vznik právneho vzťahu je viazaný na vznik písomného prejavu na listine. To znamená, že zmenkový záväzok nevznikne skôr, pokiaľ nie je písomný prejav inkorporovaný do listiny. Dokonalosť cenného papiera sa vyznačuje tým, že s písomným prejavom vôle na listine nie je spojený len vznik právneho vzťahu, ale aj výkon práv a povinností z cenného papiera. To znamená, že existencia právneho vzťahu je spojená s existenciou listiny. Dlžník teda emisiou zmenky inkorporuje svoj záväzok do tejto listiny a zakladá nerozlučnú väzbu medzi zmenkovou pohľadávkou a listinou.⁵ Zmenka teda nie je len obyčajným dôkazom o existencii pohľadávky, ako je to napr. pri zmluvných záväzkoch. Pokiaľ dôjde k zániku listiny, na ktorej je zachytený obsah zmluvy, nedochádza k zániku právneho vzťahu. V prípadnom spore sa len sťažuje unesenie dôkazného bremena zo strany veriteľa (žalobcu). Zmenka je však právom sama osebe právne relevantným legitimačným prostriedkom. Tým sa odlišuje od nedokonalých cenných papierov. Nedokonalý cenný papier je rovnako ako zmenka listina, ktorá stelesňuje právo na určité plnenie. Na rozdiel od zmenky však nie je nutnou podmienkou na výkon práva. Bez predloženia zmenky ako legitimačného prostriedku dlžník nie je povinný plniť, a teda dlžník sa nemôže dostať do omeškania. Domnievame sa, že je namieste zdôrazniť, že možnosť umoriť zmenku prostredníctvom súdu v rámci umorovacieho konania oslabuje jej kvalitu „dokonalosti“ cenného papiera. Uznesenie o umorení zmenky v zmysle § 332 ods. 2 zákona č. 161/2015 Z. z. Civilného mimosporového poriadku (ďalej aj „CMP“), ktoré je výsledkom úspešného navrhovateľa v umorovacom konaní, totiž slúži ako legitimačný prostriedok namiesto zmenky, ktorá sa stratila alebo bola zničená. Zastávame názor, že z dôvodu možnosti umorenia zmenky nie je možné konštatovať, že zmenka je „absolútne“ dokonalý cenný papier. Iba v prípade, ak by nebolo možné žiadnym spôsobom nahradiť zmenku v rámci uplatnenia pohľadávky z nej vyplývajúcej, bolo by možné hovoriť o zmenke ako o „absolútne“ dokonalom cennom papieri.

Z hľadiska právneho dôvodu vzniku právneho vzťahu z cenného papiera *zmenka stelesňuje abstraktný záväzkový vzťah*. To znamená, že na vznik záväzkového vzťahu zo zmenky je potrebné splniť len zákonné formálne náležitosti zmenky. Zmenkový záväzok teda vznikne a existuje bez ohľadu na to, aby sa preukazovala kauza vzniku záväzku. Abstraktné právne vzťahy sú v súčasnej praxi skôr raritou. Napriek abstraktnosti zmenkového záväzku je v súkromnoprávných vzťahoch v zásade podnetom vzniku zmenkového zá-

⁵ KOVAŘÍK, Z. Směnka a šek v České republice. 4. vyd. Praha : C. H. Beck, 2001, s. 47.

väzku konkrétna kauza. Na platnosť zmenkového záväzku však kauza jeho vzniku nemá žiadny vplyv.

Z abstraktnosti zmenky vyplýva zároveň nespоровosť zmenkového záväzku. Podstata nespоровosti spočíva v tom, že majiteľ zmenky nie je pri uplatnení zmenkovej pohľadávky ani v prípade uplatnenia práv súdnou cestou povinný preukazovať nič iné len to, že je oprávneným majiteľom zmenky. Nie je povinný preukazovať vnútornú kauzu zmenky. Pokiaľ je totiž samotná zmenka platná, je relevantným právnym dôvodom na uplatnenie práv. Je potrebné zdôrazniť, že abstraktnosť a nespоровosť zmenky neznamena absolútnosť, pretože zmenkový dlžník sa môže v súdnom konaní brániť námietkami, či už absolútnymi, alebo relatívnymi, voči plateniu zmenky.

Aj podľa novodobej zmenkovej judikatúry pohľadávka majiteľa zmenky a povinnosť dlžníka zaplatiť zmenkovú sumu sú právne nezávislé od základného právneho pomeru, majú samostatnú právnu povahu a existenciu. Záväzok zo zmenky je teda záväzkom nesporným a žalobca ako majiteľ zmenky nemá povinnosť svoj nárok preukazovať iným spôsobom, než predložením prvopisu zmenky, ktorá, ak spĺňa formálne náležitosti, zabezpečuje svojmu majiteľovi právo na jej zaplataenie.⁶

Judikatúra ďalej správne vyvodzuje, že z nespornej a abstraktnej povahy zmenkového záväzku vyplýva, že žalobca je povinný v žalobe, ktorou uplatňuje právo na zaplataenie zmenky, tvrdiť všetky skutočnosti, ktoré sú významné z hľadiska zmenkovo právneho. Žalobca nie je povinný tvrdiť nič o dôvodoch vzniku zmenky, okolnostiach, za ktorých bola podpísaná a ani či išlo o zmenku od počiatku úplnú, alebo či zmenka bola pôvodne vydaná ako blankozmenka.⁷

Definičné znaky typické pre zmenku, ako sú konštitutívnosť, dokonalosť, abstraktnosť a nespоровosť, tvoria rýdzo podstatu tzv. zmenkovej prísnosti (*rigor cambialis*). Zásada *rigor cambialis* sa v kontexte absolútnych námietok prejavuje tým, že pri výklade textu na zmenke sa striktnie prihliada len na text uvedený na zmenke. Pokiaľ niečo nie je obsiahnuté v texte, nie je možné skúmať, čo mali účastníci zmenky na mysli. Zo zásady *rigor cambialis* sa ďalej vyvodila zásada „*Quod non est in cambio no est in mundo*“, čo znamená: „Čo nie je na zmenke, nie je vo svete“. Prečo sa uvedené zásady presadzujú pri interpretácii zmenkového textu na skriptúre? Ako bolo už uvedené, zmenka je cenný papier, ktorý je určený predovšetkým na obchodovanie. V dôsledku zmenkových obchodov dochádza k častej zmene majiteľa zmenky. Nový nadobúdateľ zmenky vie posúdiť text zmenky podľa toho, čo je na ňom inkorporované. Nemá možnosť skúmať, čo bolo vôľou

⁶ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo dňa 31. 7. 2012, sp. zn. 4 Obo 21/2012. In: <http://www.najpravo.sk/judikatura/obcianske-pravo/zabezpecenie-zavazkov/ostatne/abstraktna-povaha-zmenkovych-zavazkov-a-ich-nezavislost-od-kauzalnych-vztahov.html>

⁷ Rozsudok Vrchného súdu v Prahe zo dňa 23. 7. 2013, sp. zn. 5 Cmo 169/2013. In: *Soudní rozhledy*, 2014, č. 1, s. 15.

predchádzajúcich účastníkov zmenkového vzťahu a či prejavená vôľa skutočne zodpovedá vnútornej vôli účastníkov. Takéto skúmanie zo strany nadobúdateľa zmenky by ani nebolo namieste, pretože podstata zmenkového obchodu by stratila svoj zmysel. Zásada *rigor cambialis* slúži na ochranu nových nadobúdateľov zmenky, ktorí spoznávajú obsah zmenkového záväzku výlučne z textu listiny. Je možné konštatovať, že *rigor cambialis* neustále upozorňuje interpreta zmenky: „Majte na zreteli, že zmenkový záväzok nemôžete interpretovať s ohľadom na vôľu účastníkov zmenkového vzťahu. Interpretujte text zmenky tak, že nič neviete o okolnostiach prípadu. Predstavte si situáciu, akoby ste vy posúdili obsah zmenkového záväzku, ak by zmenku previedol na Vás predchádzajúci majiteľ s tým, že o okolnostiach vnútornej príčiny (kauzy) vystavenia zmenky nič neviete. Videli ste len zmenku, nič viac a nič menej ste nevideli, nepočuli ani nevnímali“.⁸ V tomto duchu by mal interpret posúdiť zmenku s ohľadom na charakter absolútnych námietok.

III. Charakter zmenkového záväzku

Charakter zmenkového záväzku je možné implicitne vymedziť prostredníctvom absolútnych námietok voči plateniu zmenky. Absolútne námietky sa opierajú o skutočnosť, že pre absenciu niektorej zákonom stanovenej esenciálnej náležitosti nemohlo dôjsť k vzniku zmenkového záväzku. V tejto súvislosti je dôležité rozlišovať námietku neplatnosti zmenky spočívajúcu v namietaní esenciálnych náležitostí na zmenke a námietku neexistencie zmenkového záväzku. Obsah pojmu „zmenkový záväzok“ je totiž širší ako obsah pojmu „zmenka“. Na vznik zmenkového záväzku nestačí totiž len vystavenie zmenky. Čo je teda obsahom zmenkového záväzku?

ZZŠ v žiadnom ustanovení nevymedzuje pojem zmenkový záväzok a obdobne ani náležitosti nevyhnutné na vznik záväzku zo zmenky. Pri vymedzení zmenkového záväzku je teda potrebné primerane vychádzať zo všeobecného vymedzenia záväzkového vzťahu podľa zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka (ďalej aj OZ“). Podľa § 488 OZ: „Záväzkovým vzťahom je právny vzťah, z ktorého veriteľovi vzniká právo na plnenie (pohľadávka) od dlžníka a dlžníkovi vzniká povinnosť splniť záväzok“. Z citovaného ustanovenia vyplýva, že OZ vychádza v tejto definícii z užšieho poňatia záväzku v tom zmysle, že sto-tožňuje pojem „záväzok“ s pojmom „dlh“. Záväzok však v širšom poňatí predstavuje dvojstranný právny úkon, z ktorého vyplýva právo na plnenie (na jednej strane) a povinnosť plniť (na druhej strane). Zo širšieho poňatia pojmu „záväzok“ vychádza ustanovenie § 489 OZ.

Podľa § 489 OZ: „Záväzky vznikajú z právnych úkonov, najmä zo zmlúv, ...“. Zmenkový záväzok je záväzok z listinného cenného papiera – zmenky. Právnym dôvodom pre vznik tohto záväzku nie je zmluva, ale emisia zmenky. Zmenka teda nie je zmluvný závä-

⁸ JABLONKA, B. Zákon zmenkový a šekový. Komentár. 1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 98.

zok. V zmenkovej praxi sa zvykne stotožňovať vystavenie zmenky so vznikom zmenkového záväzku. S týmto stotožnením však nie je možné súhlasiť. Samotné vystavenie zmenky je len jedným z nevyhnutných predpokladov vzniku zmenkového záväzku. K vzniku zmenkového záväzku musia okrem vystavenia zmenky pristúpiť ešte ďalšie právne skutočnosti. To znamená, že na vznik zmenkového záväzku sa vyžaduje 1. vystavenie platnej zmenky, 2. emisia (uvedenie do obehu) zmenky prvému majiteľovi (remitentovi), 3. spôsobilosť na právne úkony u emitenta (vystaviteľa) zmenky a remitenta zmenky, 4. dodržanie všeobecných náležitostí právneho úkonu.

Keďže zmenka je dokonalým cenným papierom, stelesňuje právo samé osebe. To znamená, že nie je len obyčajným dôkazom o práve. Na vznik zmenkového záväzku je teda nutné, aby vystaviteľ zmenku odovzdal remitentovi (tzv. tradícia). Remitentovi by bez odovzdania zmenky nepatrilo právo zo zmenky, t. j. nebol by ani legitimovaný na výkon práv zo zmenky. Pre úplnosť je však potrebné uviesť, že pri cudzej zmenke na vlastný rad vystaviteľa v zmysle čl. I § 3 ods. 2 ZZŠ vzniká zmenkový záväzok už okamihom samotného vystavenia zmenky. Pri tomto špeciálnom druhu zmenky je totiž vystaviteľ (zmenkový dlžník) a remitent (zmenkový veriteľ) jedna a tá istá osoba (t. j. nedochádza k reálnemu odovzdaniu listiny). To znamená, že úkon, ktorým je vystavenie zmenky, splýva s úkonom, ktorým je odovzdanie zmenky. Vystaviteľ predsa nemusí fyzicky odovzdávať listinu sám sebe.

Zmenku je oprávnený následne emitovať vystaviteľ, ktorý je spôsobilý na právne úkony. Rovnako na právne úkony musí byť spôsobilý aj ten, kto nadobúda práva zo zmenky, t. j. remitent.

Podľa čl. III § 1 ZZŠ: „Zmenkovo alebo šekovo sa môže zaväzovať každý, kto je spôsobilý vlastnými úkonmi sa zaväzovať“. Zo slovného spojenia „zaväzovať sa“ vyjadreného v pasíve vyplýva, že ustanovenie reguluje len spôsobilosť subjektu brať na seba svojimi právnymi úkonmi povinnosti, ale nevymedzuje daný subjekt konkrétne. Spôsobilosť nadobúdať právnymi úkonmi práva, ako aj spôsobilosť mať práva a povinnosti, nie je teda v ZZŠ vôbec upravená. Z citovaného ustanovenia je možné ďalej vyvodiť, že implicitne odkazuje na všeobecnú úpravu podľa OZ (§ 7 a nasl. OZ a § 18 a nasl. OZ). Spôsobilosť na zmenkové právne úkony majú tie osoby, ktoré sú spôsobilé na právne úkony podľa OZ.

Na vznik zmenkového záväzku je, samozrejme, potrebné, aby nadobudnutie zmenky remitentom (zmenkovým veriteľom) bolo vykonané v súlade s prejavenu vôľou túto zmenku odovzdať zo strany vystaviteľa (zmenkového dlžníka). Je mylné sa domnievať, že k vzniku zmenkového záväzku dochádza, ak remitent získa zmenku do svojej sféry neoprávnene. O neoprávnený vstup remitenta do držby zmenky (neoprávnená držba) môže ísť, ak remitent uchopí držbu zmenky bez toho, aby mu vystaviteľ zmenku odovzdal (napr. remitent vyberie zmenku neoprávnene z úschovy alebo sa neoprávnene ujme držby stratenej zmenky). Zmenkový záväzok je dvojstranný právny úkon.

Podľa § 34 OZ: „Právny úkon je prejav vôle ...“. V uvedených prípadoch, aj keby bol remitent na základe zmenky legitimovaný k výkonu práv, k vzniku zmenkového záväzku nedošlo. Chýba totiž prejav vôle na strane zmenkového dlžníka (vystaviteľa) smerujúci k vzniku zmenkového záväzku v zmysle citovaného ustanovenia § 34 OZ. Aj podľa novodobej zmenkovej judikatúry, ak príčinou odovzdania cenného papiera nie je odovzdanie (*traditio*) cenného papiera smerujúce k nadobudnutiu oprávnenej držby k cennému papieru, ale iný dôvod (napr. úschova, záloh), odovzdanie cenného papiera nespôsobuje účinky prevodu vlastníckeho práva k cennému papieru.⁹

Zmenkový záväzok je právny úkon, a preto sa ďalej vyžaduje, aby boli splnené aj náležitosti právneho úkonu podľa OZ. Právny úkon musí byť vykonaný slobodne (t. j. právny úkon nesmie byť urobený pod vplyvom fyzického alebo psychického násillia) a vážne (t. j. právny úkon nesmie byť urobený zo žartu). Ak by právny úkon nebol urobený slobodne alebo vážne, je v zmysle § 37 OZ absolútne neplatný, a teda nemôže dôjsť ani k vzniku zmenkového záväzku.

Novodobá zmenková judikatúra vyvodila, že vystavenie zmenky a jej uvedenie do obehu nie je právny úkon, ktorý sa týka spoločnej veci manželov, a preto na vystavenie zmenky nie je potrebný súhlas manžela podľa § 145 OZ¹⁰. Prípustné je aj vystavenie zmenky medzi manželmi, t. j. manžel je oprávnený v prospech manželky vystaviť zmenku¹¹.

Objavuje sa otázka, aký je rozdiel medzi námietkou neplatnosti zmenky a námietkou neexistencie zmenkového záväzku. Z už uvedeného vyplýva, že zmenka síce môže byť platná, pretože má všetky esenciálne náležitosti, ale zmenkový záväzok nevznikol pre vadu v emisii zmenky alebo pre nedostatok spôsobilosti na právne úkony na strane vystaviteľa (emitenta) alebo remitenta zmenky. Ako bolo už uvedené, námietka neplatnosti zmenky je námietkou absolútnou. Otázne je, či má absolútny charakter aj námietka neexistencie zmenkového záväzku z dôvodu, že nedošlo k emisii zmenky, alebo z dôvodu nedostatku spôsobilosti na právne úkony na strane vystaviteľa (emitenta) alebo remitenta. Súčasná slovenská zmenková doktrína nevenuje predmetnej otázke dostatočnú pozornosť, hoci ide podľa nášho názoru o zásadnú otázku. Námietka neplatnosti zmenky je námietkou absolútnou, t. j. neplatnosť zmenky môže namietat každý zmenkový dlžník. Je otázne, či absolútna námietka neohrozuje bezpečnosť zmenkového obchodu, a to ďalších dobromyseľných nadobúdateľov zmenky. V prípade námietky neplatnosti zmenky tomu tak nie je, pretože každý nadobúdateľ zmenky má možnosť prezrieť si text

⁹ Rozsudok Vrchného súdu v Prahe zo dňa 19. 7. 2016, sp. zn. 5 Cmo 47/2016. In: Soudní rozhledy, 2016, č. 10, s. 324.

¹⁰ Rozsudok Krajského súdu v Banskej Bystrici zo dňa 9. 5. 2012, sp. zn. 41 CoZm 8/2011. In: www.justice.gov.sk

¹¹ Uznesenie Krajského súdu v Trnave zo dňa 29. 6. 2012, sp. zn. 21 CoZm 1/2012. In: www.justice.gov.sk

zmenky a spoznať podľa textu, či zmenka je platná alebo nie je. Ak by sme zaujali názor, že námietka neexistencie zmenkového záväzku je tiež námietkou absolútnou, mohol by ju namietat každý zmenkový dlžník voči každému majiteľovi zmenky, ale v porovnaní s námietkou neplatnosti zmenky by značne ohrozila bezpečnosť zmenkového obchodu. Dobromyseľná tretia osoba v pozícii nadobúdateľa zmenky totiž nie je schopná z textu zmenky rozpoznať, či došlo po vystavení zmenky vystaviteľom k jej riadnemu odovzdaniu remitentovi (t. j. či emisia zmenky prebehla v súlade so zákonom) ani skutočnosť, či vystaviteľ a remitent boli spôsobilí na právne úkony. Aký charakter má námietka neexistencie vzniku zmenkového záväzku? ZZŠ túto otázku explicitne nerieši. Zrejme zámerne sa tomu vyhla aj ženevská konferencia a tieto otázky prenechala zmenkovej doktríne a judikatúre. V zmenkovej teórii sú opísané tri základné teórie vysvetľujúce vznik zmenkového záväzku, a to zmluvná, kreačná a teória právneho zdania.¹²

Zmluvná teória zahŕňa náhľady, podľa ktorých zmenkové záväzky vznikajú zo zmluvy. Len zmluva môže byť prameňom práv plynúcich z právnych úkonov. Prostredníctvom zmluvy obligačného rázu vystaviteľ zmenky odovzdá zmenku a nadobúdateľ ju prevzme, čím vznikne záväzok. Zmenka nie je len písomný dôkaz o práve (literárny kontrakt), ale sama osebe je nositeľkou zmenkových práv a povinností. Záväzok z nej však vznikne len vtedy, ak sa ocitne vo sfére nadobúdateľa v dôsledku zmluvy. Zmluva uzavretá medzi vystaviteľom a remitentom nerobí zástancom tejto teórie ťažkosti. Problémom však je, ako vysvetliť právny vzťah nasledujúcich nadobúdateľov, ktorým zmenkové právo bez výnimky poskytuje výhodnejšie právne postavenie, a to v dôsledku originárneho nadobudnutia práv, v porovnaní s právnymi predchodcami. Postavenie nadobúdateľov nie je možné vysvetliť podľa princípov vzťahujúcich sa na nadobúdanie cesiou, pretože práva zo zmenky sa prevádzajú indosamentom. Snahy vysvetliť prechod práv a postavenie nadobúdateľa viedli k neprehľadnému množstvu teoretických pokusov. Podľa jedného názoru prvý nadobúdateľ sprostredkuje uzavretie zmluvy aj v prospech nasledujúcich nadobúdateľov ako ich mandatár. Táto zmluva je vraj aj zmluvou v prospech tretích osôb. Podľa iných je zase každý zmenkový sľub ponuka neznámemu počtu osôb a každý nadobúdateľ (indosatár) akceptuje tieto ponuky, takže dlžník s každým nadobúdateľom uzavrie zvláštnu zmluvu. Spoločná myšlienka prívržencov tejto teórie je, že záväzok zmenkového dlžníka nemôže vzniknúť inak než tak, že dlžník scudzí (prevedie) zmenku zmluvou. Ak by sa teda zmenka dostala do obehu napríklad krádežou alebo by si tretia osoba prisvojila stratenú blankozmenku, alebo by išlo o nadobudnutie zmenky od osoby nespôsobilej na právne úkony, pôsobila by námietka neexistencie vzniku zmenkového záväzku aj proti dobromyseľným tretím nadobúdateľom. Zmluvná teória vôbec nerešpektuje vo vzťahu k dobromyseľným tretím osobám ich dôveru v text zmenky, keďže pripúšťa voči nim

¹² Spracované podľa SPIŠIAK, J. Zmenkové právo podľa ženevských konvencií. Bratislava, 1940, s. 12 a nasl.

aj námietky, ktoré nevyplývajú zo samotnej listiny, ale zo skutočností majúcich pôvod medzi vystaviteľom a remitentom.

Kreačná teória spočíva v tom, že jednostranný záväzok zmenkového dlžníka vzniká už umiestnením skriptúrneho aktu na zmenke. Kým podľa zmluvnej teórie zaväzujúci prejav vystaviteľa požaduje na druhej strane akceptačný prejav remitenta, a teda zmenkový záväzok môže vzniknúť len pri stretnutí sa súhlasnej vôle obidvoch strán, podľa kreačnej teórie sa na vznik takéhoto záväzku nevyžaduje uvedený súlad vôle dvoch strán. Rozlišuje sa pasívna stránka záväzkového vzťahu od aktívnej stránky. Pasívna stránka nemusí vzniknúť súčasne s aktívnou stránkou. Vystaviteľ môže uviesť na zmenku skriptúrny akt (podpis), ktorý je nositeľom jeho vôle stať sa zmenkovým dlžníkom už skôr, než by vedel, kto bude jeho veriteľom. Je síce pravda, že zmenkovo záväzkový vzťah nie je účinný dovtedy, kým niet niekoho, kto by ho uplatnil. Vôľa dlžníka, ktorý umiestnil zmenkový podpis s úmyslom, aby na jeho základe bol zaviazaný, nemôže byť viazaná na dlžníka samého, ale pre jej účinnosť je potrebné, aby existoval veriteľ. Od tohto momentu sa zmenkový záväzok stáva účinný. Na vznik záväzkového vzťahu zo zmenky stačí už len jednostranná vôľa veriteľa, aby podľa predpisov ZZŠ záväzok uplatnil. Táto teória nevyžaduje žiadne emitovanie zmenky na vznik zmenkového záväzku, a preto je prísnejšia voči dlžníkovi. Podľa jej zásad dlžník zodpovedá dobromyseľnému nadobúdateľovi aj vtedy, ak by sa zmenka dostala do obehu bez jeho vlastnej vôle. Tým vzniká záväzok mimozmluvne, čo je výnimkou zo zásad súkromného práva. Pre potreby zmenkovej praxe sa však táto výnimka ospravedlňuje, hoci na škodu dlžníka. Ak už totiž dlžník podpísal zmenku, je spravodlivejšie nechať zodpovedať jeho podľa tohto skriptúrneho aktu, než zmariť práva dobromyseľného nadobúdateľa. Vystaviteľ sa mal starať o to, aby znemožnil uvedenie zmenky do obehu. Vzhľadom na to, že pri prevode zmenky indosamentom sa uplatňuje princíp originárneho nadobudnutia práv, je v súlade s touto teóriou zdôvodniteľná neprípustnosť námietok z osoby predchodcu. Keďže tento náhľad kladie hlavný dôraz na skriptúrny akt a nevyžaduje zmluvné odovzdanie a prevzatie zmenky, zvyšuje sa bezpečnosť obehu, pretože veriteľ nemusí zisťovať skutočnosť, ktorú zo zmenky samej zistiť nie je možné.

Teória právneho zdania je kompromisom zmluvnej a kreačnej teórie. Nielen v zmenkovom práve, ale v práve vo všeobecnosti sa vyskytujú prípady, keď sú z hľadiska ochrany dobrej viery chránené práva, oproti ktorým na druhej strane neexistujú povinnosti (záväzky) plynúce z vôle zaviazaného. Naopak, právo poskytuje aj ochranu dlžníkovi plniacemu dobromyseľne svoju povinnosť (záväzok), hoci na druhej strane niet práva, ktoré by sa azda opieralo o zmluvnú vôľu strán. Dobromyseľný dlžník, ktorý plní veriteľovi, hoci veriteľova pohľadávka už bola cedovaná na tretiu osobu bez oznámenia dlžníkovi, liberuje sa, aj keď neplnil súčasnému veriteľovi. Obdobne, kto dôveruje zverejneným údajom v Obchodnom vestníku, nadobudne právo aj na základe úkonu štatutárnych orgánov, ktorí síce boli z funkcie odvolaní, ale informácie o ich odvolaní ešte neboli zverejnené.

Slovenská zmenková doktrína vychádza v súčasnosti z teórie právneho zdania. Práva a povinnosti vznikajú spravidla na základe zmluvy, v zmysle ktorej vystaviteľ (dlžník) odovzdá zmenku remitentovi (veriteľovi). Prípady, ktoré sa vyskytnú mimo tohto pravidelného pochodu vecí, tvoria predmet zmenkových teórií (napr. v obehu sa ocitne zmenka, ktorá bola ukradnutá, alebo sa v obehu ocitne zmenka, na ktorej bol vyznačený podpis vystaviteľa pri znázorňovaní zmieniek pri vyučovaní zmenkového práva, alebo sa v obehu ocitne zmenka s podpisom vystaviteľa, ktorý zomrel pred odovzdaním). Ak sa zmluvná teória pridržiava aj v takýchto prípadoch svojho zásadného stanoviska, že práva a záväzky aj v týchto výnimočných prípadoch môžu vzniknúť a vznikajú len zo zmluvy, mylí sa, pretože nie je možné o zmluvnej vôli strán hovoriť vtedy, ak sa zmenka podpísaná vystaviteľom stratila a nálezca ju dal do obehu. Zmenkové právo predsa vyžaduje ochranu dobromyseľného nadobúdateľa zmenky. Je vraj zásluhou kreačnej teórie, že zmluvnú vôľu strán ako subjektívny prvok zo zmenky nezistiteľný, odstránila tým, že odovzdanie a nadobudnutie zmenky na základe zmluvy nevyžaduje. Ak vystaviteľ podpísal zmenku a túto dal do úschovy, pretože ju nechcel ešte emitovať, ale remitent (prvý majiteľ zmenky) zmenku neoprávnene z úschovy vybral a následne ju indosoval na tretiu osobu, bude vystaviteľ zaviazaný, nie však preto, že by bol zaviazaný z dôvodu, že záväzok chcel prevziať (tak, ako to hovorí kreačná teória), ale preto, že spôsobil svojím podpisom na zmenke zdanie práva. Keď totiž tretí dobromyseľný nadobúdateľ nadobudol takúto zmenku, nemohol poznať okolnosti, za ktorých sa zmenka dostala do obehu. Spolieha sa len na vonkajší vzhľad zmenky. Podpisovateľ sa má zodpovedať za svoj skriptúrny akt, ktorý spôsobil, a tým vytvoril zdanie sa práva, v ktoré veria dobromyseľní nadobúdatelia zmenky. Teória právneho zdania kladie dôraz na dobrú vieru s dôrazom, že subjektívna vôľa a zmluvný prvok nie sú v zmenkovom práve prvoradé.

V tejto súvislosti Kotásek¹³ výstižne uvádza, prikláňajúc sa k teórii právneho zdania, že zmenkový záväzok vzniká buď vystavením zmenky a jej riadnym uvedením do obehu (emisnou zmluvou s prvým majiteľom zmenky), alebo (ak emisná zmluva neexistuje alebo je neplatná) na základe nadobudnutia zmenky treťou osobou v dobrej viere – títo nadobúdatelia sú totiž chránení v dôvere v domnelé práva vyplývajúce z listiny.

Záver

Zmenkový záväzok je abstraktný právny úkon vznikajúci na základe právnej skutočnosti, ktorou je vystavenie zmenky. Samotné vystavenie zmenky však na vznik zmenkového záväzku nestačí. Okrem vystavenia zmenky musia pristúpiť ešte ďalšie právne skutočnosti. Na vznik zmenkového záväzku sa vyžaduje 1) vystavenie platnej zmenky, 2) odovzdanie zmenky prvému majiteľovi (remitentovi), 3) spôsobilosť na právne úkony u emi-

¹³ KOTÁSEK, J. Zákon směnečný a šekový. Komentář. 2. vyd. Praha : Wolters Kluver ČR, 2017, s. 88.

tenta (vystaviteľa) zmenky a remitenta zmenky, 4) dodržanie všeobecných náležitostí právneho úkonu.

Pokiaľ však zmenku, ktorá nebola riadne uvedená do obehu (t. j. chýba jej riadne odovzdanie prvému majiteľovi), nadobudne dobromyseľná tretia osoba, od prvého majiteľa, v zmysle teórie právneho zdania, dobromyseľná tretia osoba nadobudne všetky práva zo zmenky, t. j. má právo domáhať sa platenia zmenky voči vystaviteľovi. Keďže tretí dobromyseľný nadobúdateľ nadobudol zmenku, nemohol rozpoznať okolnosti, za ktorých sa zmenka dostala do obehu. Spolieha sa len na vonkajší vzhľad zmenky. Podpisovateľ sa má zodpovedať za svoj skriptúrny akt, ktorý spôsobil, a tým vytvoril zdanie sa práva, v ktoré veria dobromyseľní nadobúdatelia zmenky.

Literatúra

DEDIČ, J. – PAULY, J. Cenné papíry. Praha : Prospektrum, 1994

ŠVAMBERG, G. Československé právo směnečné a šekové. Praha : Palásek a Kraus, 1947

ELIÁŠ, K. a kol. Kurs obchodního práva – Obchodní závazky. Cenné papíry. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 1999, s. 429

KOVAŘÍK, Z. Směnka a šek v České republice. 4. vyd. Praha : C. H. Beck, 2001

JABLONKA, B. Zákon zmenkový a šekový. Komentár. 1. vyd. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017

SPIŠIAK, J. Zmenkové právo podľa ženevských konvencií. Bratislava, 1940

KOTÁSEK, J. Zákon směnečný a šekový. Komentář. 2. vyd. Praha : Wolters Kluwer ČR, 2017

KRÁTKA ÚVAHA NA TÉMU PRIENIKU NEMOŽNOSTI PLNENIA A OKOLNOSTÍ VYLUČUJÚCICH ZODPOVEDNOSŤ¹

DOC. JUDR. MONIKA JURČOVÁ, PHD.

DOC. JUDR. MARIANNA NOVOTNÁ, PHD.

PRÁVNICKÁ FAKULTA TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE

KATEDRA OBČIANSKEHO A OBCHODNÉHO PRÁVA

MONIKA_JURCOVA@YAHOO.CO.UK

MARIANNA.NOVOTNA@GMAIL.COM

Abstrakt

Nemožnosť plnenia a okolnosti vylučujúce zodpovednosť sú v našom právnom poriadku ponímané ako dve odlišné kategórie, ktoré spôsobujú odlišné právne následky a vzťahujú sa na odlišné situácie. Autorky poukazujú na nejednoznačnosť pojmu nemožnosť plnenia, rôzne roviny jeho ponímania a argumentujú, že detailnejší pohľad na jednotlivé okolnosti nemožnosti plnenia a vylúčenia zodpovednosti svedčí záveru, že prieniková množina je širšia a obsažnejšia ako množina zjednotenie mínus prienik.

Abstract

Impossibility of performance doctrine and the circumstances excluding liability doctrine are treated in our legal system as two distinct categories, which have different legal consequences and relate to different situations. The authors point to the ambiguity of the notion of impossibility of performance and to the different angles of its perception. They argue that based on a detailed analysis of the particular circumstances of the impossibility of performance as well as circumstances excluding liability, the conclusion can be drawn that the set of intersection is wider and more comprehensive than the union minus intersection set.

Úvod

Na úvod je potrebné predoslať, že tento príspevok je postavený na niektorých (zatiaľ nerealizovaných) predpokladoch a viacerých prehliadnutiach. Základný predpoklad, z ktorého pri úvahách vychádzame, je predpoklad možného budúceho zjednotenia záväzkového práva v občianskom a obchodnom práve. Vychádzame síce z právneho stavu

¹ Príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0094/15 „Porušenie zmluvných povinností a nesplnenie dlhu v súkromnom práve a ich následky - analýza a tvorba terminologicky a systematicky odôvodneného a jednotného systému nápravných prostriedkov pre zmluvné strany podnikateľov, nepodnikateľov aj spotrebiteľov.“ Autorky príspevku sú členky grantového kolektívu.

de lege lata, ale snažíme sa už *de lege lata* spochybníť (a to minimálne v zhode s niektorými inými autormi - pozri ďalej) obsah nám známých a používaných inštitútov.

Čo na účely tohto príspevku prehliadame? Prehliadame nejednoznačnosť názorov na počiatocnú nemožnosť plnenia, rovnako ako odlišné právne následky počiatocnej nemožnosti plnenia v rôznych právnych poriadkoch. A možno prehliadame v nadväznosti na úpravu zodpovednosti za porušenie zmluvnej povinnosti aj neexistenciu okolností vylučujúcich zodpovednosť (liberačné dôvody) v občianskom práve a už teraz (za súčasného stavu právnej úpravy záväzkového práva) trochu nesystematicky zmiešavame občiansko-právnu a obchodnoprávnu úpravu. Prehliadame zároveň aj inštitút zmarenia účelu zmluvy, ktorý je síce spracúvanej problematike príbuzný, avšak stupeň príbuzenstva považujeme za vzdialený do takej miery, že vo vzťahu k načrtnutým riešeniam je jeho relevancia zanedbateľná.

Napriek všetkému uvedenému však veríme, že dobrý úmysel, ktorý nás viedol k vytvoreniu tohto príspevku, dokáže ospravedlniť všetky tieto skratky a opomenutia.

Základnou tézou, z ktorej sme vychádzali pri vymedzení vzájomného vzťahu nemožnosti plnenia a okolností vylučujúcich zodpovednosť je predpoklad, že prieniková množina nemožnosti plnenia a okolností vylučujúcich zodpovednosť je pravdepodobne širšia a obsažnejšia ako množina zjednotenia mínus prienik, pričom budúca zjednotená právna úprava záväzkového práva by mala túto skutočnosť reflektovať.

Nemožnosť plnenia

Všeobecne sa uznáva, že za kategorizáciu rôznych typov nemožnosti plnenia vďačíme prácam Mommsena (predovšetkým jeho dielu z r. 1853 *Die Unmöglichkeit der Leistung in ihrem Einfluss auf obligatorische Verhältnisse*), ktorý rozpracoval teóriu dodatočnej nemožnosti plnenia a klasifikoval nemožnosť plnenia ako počiatocnú a následnú, faktickú a právnu, absolútnu a relatívnu, objektívnu a subjektívnu, trvalú a dočasnú, úplnú a čiastočnú, zjavnú a skutočnú.² Uvedená kategorizácia mala v Mommsenovom ponímaní značný význam, pretože právne následky určitej situácie záviseli práve na subsumpcii tejto situácie pod niektorý z uvedených typov nemožnosti. Mommsenovo dielo nebolo spočiatku prijímané právnickou verejnosťou príliš pozitívne, najmä vďaka veľmi výraznej miere abstrakcie. Rozšíriť využiteľnosť teórie sa podarilo až Bernhardovi Windscheidovi, pričom Mommsen-Windscheidova náuka sa stala základom úpravy nemožnosti plnenia v nemeckom BGB.

Či však treba byť Mommsenovi za jeho doktrínu skutočne vďačný, je otázne, keďže ako konštatuje Zimmermann, Mommsenova kategorizácia je dôsledkom abstraktnej

² Aksoy, H.C. *Impossibility in modern private law : a comparative study of German, Swiss and Turkish laws and the unification instruments of private law*. Cham: Springer, 2014, s. 164.

a excesívnej konceptualizácie tak typickej pre pandektistov, táto snaha usporiadať zdroje do schém je však cudzia tak rímskemu právu ako aj moderným právnikom.³

V slovenskom súkromnom práve upravujú (následnú) nemožnosť plnenia⁴ ustanovenia § 575 - § 577 zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník (ďalej v texte ako „Občiansky zákonník alebo OZ). Zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník (ďalej v texte ako Obchodný zákonník alebo ObchZ) túto úpravu dopĺňa pod marginálnou rubrikou *Niektoré ustanovenia o dodatočnej nemožnosti plnenia* v § 352–354, pričom sa na obchodné záväzkové vzťahy subsidiárne použije aj občianskoprávna úprava nemožnosti plnenia.⁵

Ak sa plnenie stane nemožným, povinnosť dlžníka plniť zanikne. Podľa odseku 2 § 575 OZ plnenie nie je nemožné, najmä ak ho možno uskutočniť aj za sťažených podmienok, s väčšími nákladmi alebo až po dojednanom čase. Na uvedené občianskoprávne ustanovenie nadväzuje § 352 ods. 1 ObchZ, v rámci ktorého možno argumentom a contrario vyvodiť, že záväzok sa nepovažuje za nesplniteľný v prípade, ak ho možno splniť pomocou inej osoby (t.j. nejde o nemožnosť plnenia v prípade, ak síce sám dlžník nemôže plniť, avšak môže poskytnúť plnenie pomocou tretej osoby).

Z hľadiska klasifikácie na objektívnu a subjektívnu nemožnosť plnenia sa všeobecne uznáva, že zánik záväzku spôsobuje len objektívna nemožnosť plnenia (naopak v prípade subjektívnej nemožnosti plnenia záväzok nezaniká a dlžník je povinný plniť).

Obvykle sa objektívna nemožnosť chápe ako dôsledok situácie, keď je splnenie nemožné pre každého, nielen pre dlžníka.⁶ Pre ilustráciu tohto často akceptovaného prísneho hodnotenia možno poslúžiť príkladom. Dražobník predá dva jedinečné obrazy dvom rôznym kupujúcim. Pri nakladaní obrazov na dopravu dôjde k prepadnutiu, jeden z obrazov sa v dôsledku prepadnutia nenapraviteľne poškodí a roztrhá, druhý sa zlodejovi podarí ukradnúť. Podľa prevažujúceho názoru je splnenie (dodanie obrazov kupujúcim) nemožné len ohľadne roztrhaného a úplne zničeného obrazu, splnenie je však možné ohľadne ukradnutého obrazu. Napriek tomu, že dražobník je subjektívne neschopný dodať obraz, ale zlodej by dodať obraz mohol (a tým by splnil povinnosť dražobníka, ktorej splnenia je pre neho subjektívne nemožné).⁷

³ Zimmermann, R. Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford : Oxford University Press, 1996, s. 810.

⁴ Počiatočná nemožnosť plnenia (existujúca už v čase vzniku záväzkového vzťahu) vedie v súlade s § 37 ods. 1 OZ k neplatnosti takéhoto právneho úkonu. Počiatočná nemožnosť plnenia dlžníka z dôvodu nemožnosti plnenia prichádza do úvahy vtedy, ak predmet plnenia je neuskutočniteľný v dôsledku určitej prekážky existujúcej v dobe uskutočnenia právneho úkonu.

⁵ Porovnaj Ďurica, M. In: Patakyová, M. a kol. Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 1212.

⁶ Porovnaj Ovečková, O. Porušenie zmluvných povinností a jeho následky. In: Ovečková, O. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 319, Ďurica, M. In: Patakyová, M. a kol. Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava : C. H. Beck, 2016, s. 1213.

⁷ Pozri Aksoy, H. C. Impossibility in modern private law: a comparative study of German, Swiss and Turkish laws and the unification instruments of private law. Cham : Springer, 2014, s. 164.

V zahraničnej literatúre sa však možno stretnúť aj s iným ponímaním subjektívnej a objektívnej nemožnosti. Za subjektívnu nemožnosť plnenia sa tu považujú situácie, v ktorých zdroj nemožnosti spočíva v dlžníkovi a za objektívnu nemožnosť, ak zdroj nemožnosti je externý, teda ide o skutočnosť, ktorá nie je závislá od osoby dlžníka.⁸

Uvedenú kategorizáciu nemožnosti plnenia však nemožno stotožňovať so zavinením dlžníka. Ak dlžník ochorie pri šírení nákazy v mieste plnenia a nemôže vykonať dielo, ide síce o subjektívnu nemožnosť v zmysle predchádzajúcej vety, ale nemožno mu pričítať zavinenie. Tento príklad zároveň ilustruje neprehľadnosť kategorizácie, pretože ochorenie dlžníka ako subjektívna nemožnosť z hľadiska zdroja možno považovať aj za objektívnu nemožnosť plnenia, ak je dlžník zároveň jedinečným umelcom spôsobilým vykonať zadané dielo ako jediný na svete, ale ak ide o bežnú zákazku, táto subjektívna nemožnosť zostáva len subjektívnou nemožnosťou, nemení sa zároveň na objektívnu a nespôsobuje zánik záväzku.

Vo vzťahu k uvádzanému prípadu ukradnutého obrazu si možno položiť otázku, či sú slovenskí komentátori a právnici jednoznační a či sa možno v zmäti výkladov skutočne spoľahnúť, ako vykladať nemožnosť plnenia podľa § 575 a konštatovať, že krádež obrazu predávajúcemu pred odovzdaním nespôsobuje zánik záväzku?

Fekete vo svojom komentári uvádza: „*Zákon v § 575 OZ vychádza zo zásady, že nemožné plnenie nikoho nezaväzuje (impossibilium nulla obligatio). Plnenie sa stane nemožným len vtedy, ak ide o objektívnu nemožnosť plnenia (plnenie je nemožné všeobecne pre každého dlžníka), nie však z hľadiska konkrétneho dlžníka (nemožnosť musí mať absolútny charakter, t. j. nemožnosťou nie je tzv. nemožnosť hospodárska). V prípade, že ide o subjektívnu nemožnosť (dôvod nemožnosti tkvie v osobe alebo v osobných pomeroch konkrétneho dlžníka), záväzkový vzťah spravidla nezaniká, ibaže by to vylučovala osobná povaha plnenia (napr. zdravotný stav dlžníka, ktorý mal plniť osobne, napr. vyhotovenie výtvarného diela konkrétnou osobou). So subjektívnou nemožnosťou plnenia súvisí tzv. hospodárska nemožnosť plnenia, pri ktorej je plnenie objektívne možné a je tiež možné subjektívne, avšak plnenie z hospodárskeho hľadiska je tu natoľko obťažné, že od dlžníka splnenie nemožno spravodlivo požadovať (napr. po vzniku záväzku sa prestane určitá súčiastka vyrábať a dlžník by mal takúto súčiastku vyrobiť vo vlastnej réžii pri veľmi vysokých nákladoch). V tomto prípade platí zásada rímskeho práva, že veľké ťažkosti s plnením dlhu sa rovnajú nemožnosti plnenia (magna difficultas impossibilitati aequiperatur).*“⁹

Z komentára nie je zrejmé, či sa autor v poslednom prípade prikláňa k zániku záväzku z dôvodu hospodárskej nemožnosti plnenia alebo túto eventualitu len predostiera v snahe podania komplexného výkladu.

⁸ Aksoy, H. C. Impossibility in modern private law: a comparative study of German, Swiss and Turkish laws and the unification instruments of private law. Cham : Springer, 2014, s. 164 a nasl.

⁹ Fekete, I. Občiansky zákonník. Veľký komentár. 3. Zväzok. (Dedenie, Záväzkové právo – všeobecná časť) § 460 - § 587, Bratislava : Eurokódex, 2015, s. 813.

Rovnako sa nám javí ako nejednoznačný výklad Sedlačka, ktorý na jednej strane trvá na objektívnej nemožnosti plnenia zdôraznenej odsekom 2 daného ustanovenia, ktoré vylučuje hospodársku nemožnosť plnenia ako dôvod zániku záväzku, ale jedným dychom zároveň dodáva, že „*napriek výslovnému zneniu zákona pripúšťa prevažná časť predstaviteľov právnej vedy zánik záväzku aj v prípade hospodárskej nemožnosti plnenia, avšak iba v individuálnych, opodstatnených a výnimočných prípadoch.*“¹⁰

V tomto kontexte si možno položiť otázku, o čom svedčí snaha právnej vedy vykladať inštitút *contra legem*? Skutočnosti, ktoré právna teória označuje ako hospodárska alebo praktická nemožnosť plnenia, ale aj tie, ktoré sa označujú ako morálna nemožnosť plnenia, by pravdepodobne mali byť v právnej úprave reflektované, aby nebolo nutné dopracovávať sa k životaschopnému výkladu nemožnosti plnenia s pomocou inštitútu dobrých mravov¹¹ príp. inými zložitými interpretačnými konštrukciami. Príkladom môžu slúžiť tak zahraničné právne úpravy¹² ako aj modelové pravidlá.¹³

Právna úprava nemožnosti plnenia v Obchodnom zákonníku sa vyznačuje skôr precíziou niektorých inštitútov nemožnosti plnenia než výraznou odlišnosťou od občianskeho práva a v konečnom dôsledku sú riešenia v mnohom podobné.

1. Ustanovenia § 352 ods. 1, 2 a 4 ObchZ sú podľa nášho názoru len doplnením medzier úpravy Občianskeho zákonníka, v konečnom dôsledku však neprinášajú iné riešenia, ako tie, ktoré sa uplatnia v občianskom práve. Obchodný zákonník zdôrazňuje, že záväzok sa považuje za splniteľný aj v prípade, ak ho možno splniť pomocou inej osoby. Domnievame sa, že prakticky zo žiadneho ustanovenia Občianskeho zákonníka nemožno

¹⁰ Sedlačko, F. Nemožnosť plnenia. In: Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J, Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 2030.

¹¹ Podrobnejšie zhrnutie pozri Havel, B. Nemožnost plnění. In: Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. svazek. Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s. 1681.

¹² Pozri napr. § 275 BGB, ktorý vylučuje právo na splnenie (*Ausschluss der Leistungspflicht*) ako jeden z prostriedkov nápravy v prípade, ak je plnenie nemožné pre dlžníka alebo pre kohokoľvek iného.

¹³ Napr. čl. 9:102 ods. 2 PECL: „Specific performance cannot, however, be obtained where:

a) performance would be unlawful or impossible; or
b) performance would cause the obligor unreasonable effort or expense; or
c) the performance consists in the provision of services or work of a personal character or depends upon a personal relationship, or
d) the aggrieved party may reasonably obtain performance from another source.“,

čl. III. - 3:302 ods. 3 DCFR: „Specific performance cannot, however, be enforced where:

a) performance would be unlawful or impossible; or
b) performance would be unreasonably burdensome or expensive; or
c) performance would be of such a personal character that it would be unreasonable to enforce it.“

Čl. 7.2.2 UPICC: „Where a party who owes an obligation other than one to pay money does not perform, the other party may require performance, unless

(a) performance is impossible in law or in fact;
(b) performance or, where relevant, enforcement is unreasonably burdensome or expensive;
(c) the party entitled to performance may reasonably obtain performance from another source;
(d) performance is of an exclusively personal character; or
(e) the party entitled to performance does not require performance within a reasonable time after it has, or ought to have, become aware of the non-performance.“

vyvodit', že by sa táto zásada neuplatňovala aj v občianskom práve.¹⁴ K tomuto záveru by bolo možné pravdepodobne dospieť iba vtedy, ak by sme vykladali príslušné ustanovenia Občianskeho zákonníka prostredníctvom ustanovení Obchodného zákonníka, čo však nepovažujeme za neprípustné. Rovnako požiadavka, že nemožnosť plnenia je povinný preukázať dlžník, sa podľa nášho názoru uplatňuje všeobecne.

2. Čiastočná nemožnosť plnenia spôsobuje v určitých aspektoch odchylné právne následky podľa občianskoprávnej a obchodnoprávnej úpravy, ako upozorňuje Ovečková: „Úprava obsiahnutá v odseku 3 § 352 (ObchZ – pozn. autoriek) je odlišná od úpravy nemožnosti časti plnenia v Občianskom zákonníku (§ 575 ods. 3). Tam (v OZ – pozn. autoriek) za určitých okolností môže mať aj čiastočná nemožnosť plnenia za následok automatický zánik celého záväzku (*ex lege*) a veriteľ môže tomu zabrániť tým, že dlžníkovi oznámi, že na plnení trvá.“¹⁵ Východiskovým následkom obchodnoprávnej úpravy čiastočnej nemožnosti plnenia je zánik záväzku v tej jeho časti, ktorá bola dotknutá nemožnosťou, pričom vo vzťahu k ostávajúcej časti záväzku ostáva zachovaná povinnosť dlžníka plniť. Ak dôjde k strate hospodárskeho významu tejto časti ostávajúceho plnenia, Obchodný zákonník dáva veriteľovi možnosť odstúpiť aj od tej časti plnenia, ktoré sa nestalo nemožným, avšak stratilo pre neho bez časti plnenia, ktoré bolo nemožné, hospodársky význam. Občiansky zákonník v takomto prípade neviaže zánik záväzku v časti, plnenie ktorej je možné na prejav vôle veriteľa, ale normuje zánik záväzku v celom rozsahu (t.j. aj v časti, ktorej plnenie nebolo nemožné) *ex lege*.

3. Nemožnosť plnenia v občianskom, rovnako ako v obchodnom práve spôsobuje vo všeobecnosti zánik záväzku, podstatné rozdiely sú však v iných právnych následkoch nemožnosti plnenia:

a) V občianskom práve dlžník zodpovedá za škodu spôsobenú veriteľovi vo vzťahu k nemožnosti plnenia v prípade, ak nesplní svoju povinnosť oznámiť veriteľovi bez zbytočného odkladu po tom, čo sa dozvie o skutočnosti, ktorá robí plnenie nemožným (§ 577 ods. 1 OZ – porušenie notifikačnej povinnosti) a v prípade, ak nemožnosť plnenia bola spôsobená zavineným porušením jeho povinnosti (§ 420 OZ). Dlžník zodpovedá za porušenie notifikačnej povinnosti na princípe prezumovaného zavinenia podľa ustanovení o zodpovednosti za škodu podľa § 420 OZ.¹⁶ Samotná skutočnosť nemožnosti plnenia príp. zániku záväzku v dôsledku nemožnosti plnenia (bez porušenia právnej povinnosti) na strane dlžníka nie je teda podľa občianskoprávnej úpravy (a na rozdiel od obchodnopráv-

¹⁴ Rovnako Havel, B. Nemožnost plnění. In: Eliáš, K. a kol. Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 2. svazek. Praha : Linde Praha, a.s., 2008, s.1680.

¹⁵ Ovečková, O. Porušenie zmluvných povinností a jeho následky. In: Ovečková, O. a kol. Obchodný zákoník. Velký komentár. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 321.

¹⁶ Opačne Sedlačko, ktorý konštruje § 577 ods. 1 OZ ako samostatnú skutkovú podstatu objektívnej zodpovednosti, ktorá „dlžníka nepostihuje iba v prípade absencie zákonných podmienok, t.j. ak preukáže, že oznamovaciu povinnosť splnil v súlade so zákonom, alebo že o nemožnosti plnenia nemal vedomosť.“ Sedlačko, F. Nemožnosť plnenia. In: Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J, Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451 – 880. Komentár. Praha : C. H. Beck, 2015, s. 2037.

nej úpravy) právnym základom vzniku povinnosti k náhrade škody. Tým je v rámci právnej úpravy nemožnosti plnenia porušenie notifikačnej povinnosti, ktorú ak si dlžník splní, veriteľ nemá právo na náhradu škody spôsobenej tým, že nebol včas o nemožnosti plnenia upovedomený. Nemožnosť plnenia ako taká by v režime občianskoprávnej úpravy mohla viesť k vzniku povinnosti nahradiť škodu iba v prípade, ak došlo k porušeniu právnej povinnosti (zmluvnej alebo zákonnej), v prípade nemožnosti plnenia však môže ale nemusí dôjsť k porušeniu povinnosti. Uvedené, v nadväznosti na právnu úpravu nemožnosti plnenia vedie v rámci úpravy OZ k záveru, že škodu spôsobenú nemožnosťou plnenia v rámci ktorého nemožno identifikovať porušenie právnej povinnosti, nie je možné sanovať v režime náhrady škody.

Odlišná je úprava Obchodného zákonníka, kde v obchodnoprávných vzťahoch dlžník, ktorého záväzok zanikol pre nemožnosť plnenia, je povinný uhradiť škodu tým spôsobenú veriteľovi, ibaže nemožnosť plnenia bola spôsobená okolnosťami vylučujúcimi zodpovednosť (§ 374 ObchZ). Povinnosť nahradiť škodu, ktorá bola spôsobená nemožnosťou plnenia, tu na rozdiel od občianskoprávnej úpravy vzniká bez toho, aby sa vyžadovalo porušenie záväzkovej povinnosti alebo povinnosti ustanovenej Obchodným zákonníkom. Aj na tieto prípady sa použije mechanizmus náhrady škody, pričom pre náhradu škody sa použije obdobne ustanovenie § 373 a nasl. ObchZ. Uvedenú úpravu, ktorá vznik povinnosti k náhrade škody viaže na právnu skutočnosť zániku záväzku v dôsledku nemožnosti plnenia (t.j. pre vznik zodpovednosti postačuje existencia škody, ktorá vznikla v príčinnej súvislosti so zánikom záväzku pre nemožnosť plnenia) je potrebné odlišiť od povinnosti náhrady škody, ktorá vznikla v dôsledku nesplnenia notifikačnej povinnosti dlžníka podľa § 577 ods. 1 OZ a môže existovať popri povinnosti nahradiť škodu v zmysle § 353 ObchZ.¹⁷

b) V občianskom práve sa nároky strán po zániku záväzku v dôsledku nemožnosti plnenia spravujú ustanoveniami o bezdôvodnom obohatení, ako zdôrazňuje aj § 577 ods. 2 OZ, keďže v prípade zániku záväzku v dôsledku nemožnosti plnenia ide o prípad plnenia z právneho dôvodu, ktorý následne odpadol. Obchodný zákonník, v jednej línii s nárokmi na náhradu škody posudzovanými ako pri porušení zmluvy upravuje aj vyporiadanie strán po zániku záväzku. Zákon pritom so zánikom záväzku spája obdobné účinky ako pri zániku záväzku odstúpením (§ 351 ObchZ), t.j. ak už došlo na základe zmluvy k plneniu, strana, ktorej bolo plnené, je povinná toto plnenie vrátiť. V tomto prípade však nejde o osobitnú úpravu prípadu bezdôvodného obohatenia, kde dodatočne odpadol právny dôvod, ale reštitučný nárok tu má charakter osobitného zmluvného nároku na vrátenie toho, čo bolo podľa zmluvy druhej strane plnené (nič na tomto fakte nemení ani skutočnosť, že vzhľadom na nedostatky obchodnoprávnej úpravy reštitučnej povinnosti musia byť niektoré otázky riešené analogickou aplikáciou ustanovení o bezdôvodnom obohatení

¹⁷ Ovečková, O. Porušenie zmluvných povinností a jeho následky. In: Ovečková, O. a kol. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 322.

v Občianskom zákonníku – napr. povinnosť vydať úžitky, povinnosť vydať náklady vynaložené na vec a pod.).

Vo vzťahu k obchodnoprávnej úprave nemožnosti plnenia treba zdôrazniť, že má dispozitívnu povahu, t.j. strany sa môžu od nej nielen odchýliť ale ju aj úplne vylúčiť. Dispozitivita obchodnoprávnej úpravy môže byť niekedy otázna, ak vo východiskovej situácii nadväzuje táto úprava formou niektorých ustanovení na kogentné ustanovenia Občianskeho práva, čo je situácia, ktorú teraz spracovávame.

Okolnosti vylučujúce zodpovednosť

S inštitútom okolností vylučujúcich zodpovednosť pracujeme v tomto článku vo vzťahu k § 353 ObchZ v nadväznosti na § 374 ObchZ viažuceho sa k inštitútu náhrady škody, výhľadovo však túto komparáciu uskutočňujeme (ako už bolo naznačené v úvode tohto článku) s víziou zjednotenia záväzkového systému občianskeho a obchodného práva, v rámci ktorého by po vzore modelových úprav CISG¹⁸, Princípov obchodných zmlúv UNIDROIT – UPICC¹⁹, PECL²⁰, DCFR²¹, rovnako ako návrhu CESL²² a zahraničných právnych poriadkov, ktoré tento systém prevzali alebo sa ním inšpirovali (reforma obligačného práva v nemeckom BGB²³, nový maďarský občiansky zákonník, estónsky obligačný zákon,²⁴ reforma francúzskeho záväzkového práva) došlo k úprave jednotného systému prostriedkov nápravy pre nesplnenie vo vzťahu k prekážke, ktorá zakladá ospravedlnenie strany a tým ju zbavuje zodpovednosti za nesplnenie.²⁵ Existencia okolností vylučujúcich zodpovednosť sa posudzuje k okamihu porušenia (nesplnenia)²⁶ zmluvnej povinnosti, t.j. k okamihu splatnosti.

¹⁸ Bližšie pozri Tichý, L. CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží). Komentář. Praha: C. H. Beck, 2017.

¹⁹ Slovenský preklad verzie z roku 1944 s komentárom pozri: Švidroň, J. (preklad) Zásady medzinárodných obchodných zmlúv. Bratislava : Iura Edition, 1996.

²⁰ Slovenský preklad Princípov európskeho zmluvného práva (PECL) Jurčová, M. a kol. (preklad) Princípy európskeho zmluvného práva. Bratislava : Iura Edition, 2009.

²¹ Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition. Sellier European Law Publishers, 2009.

²² Bližšie pozri Jurčová, M., Štefanko, J. Proposal for a Regulation on a Common European Sales Law. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013.

²³ Markesinis, B., Unberath, H., Johnston, A. The German Law of Contract. A Comparative Treatise. Second Edition. Oxford : Hart Publishing, 2006, s. 379 a nasl.

²⁴ Text dostupný na <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/506112013011/consolide>.

²⁵ Ku konceptu pozri bližšie Jurčová, M., Novotná, M., Csach, K. Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo? In: Právo, obchod, ekonomika. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015, s. 167-187.

²⁶ K terminologickému vymedzeniu pojmov „nesplnenie“, „porušenie“ pozri Jurčová, M. – Štefanko, J. Porušenie povinnosti v zmluvnom práve. In Štefanko, J. (ed.) Prostriedky nápravy v zmluvnom práve. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2017, s. 10-26.

Nižšie uvádzame Ovečkovej²⁷ charakteristiku okolností vylučujúcich zodpovednosť podľa § 374 ObchZ²⁸, pričom v každom ňou načrtnutom bode budeme zvažovať, do akej miery je možný presah/prekryv s nemožnosťou plnenia podľa úpravy v obchodnom práve.

Positívne vymedzenie okolností vylučujúcich zodpovednosť charakterizujú tieto znaky:

a) *Prekážka nastala nezávisle od vôle zmluvnej strany, t. j. podľa Ovečkovej musí objektívne znemožňovať splnenie povinnosti v tom zmysle, že ju povinná strana nemôže ovplyvniť.*

Vo vzťahu k tomuto pojmovému znaku prekážky však nemožno klásť znak zhody medzi atribút výskytu prekážky nezávisle od vôle zmluvnej strany a skutočnosťou, že musí objektívne znemožňovať splnenie povinnosti, keďže objektívne znemožnenie splnenia povinnosti môže byť v určitých prípadoch závislé od vôle zmluvnej strany. Rovnako nemožno klásť absolútny znak zhody medzi atribút prekážky, ktorá nastala nezávisle od vôle zmluvnej strany a skutočnosťou, že prekážku nemôže povinná strana ovplyvniť, t.j. že nastala mimo sféry vplyvu dlžníka. Charakter prekážky ako stranou neovplyvniteľnej príp. mimo sféry jej kontroly normujú priamo vo svojich pravidlách napr. PECL (čl. 8:108 ods. 1), DCFR (čl. III. – 3:104), Zásady UNIDROIT (čl. 7.1.7), pričom v súlade s týmto pravidlom musí každý sám znášať riziko svojich vlastných aktivít, patriacich do sféry jeho vplyvu. Takto napr., ako uvádza komentár k PECL, nemožno považovať za prekážku poruchu stroja (aj keby bola táto porucha nepredvídateľná a neodvrátiteľná),²⁹ keďže porucha stroja patrí do sféry vplyvu danej strany a strana ju môže ovplyvniť.

Napriek tomu, že formulácia prekážky, ktorá nastala nezávisle od vôle zmluvnej strany (ObchZ) nie je totožná s formuláciou prekážky, ktorú strana nemôže ovplyvniť, v konečnom dôsledku však vedie dovetok § 374 ObchZ dopĺňajúci povahu prekážky nezávislej od vôle zmluvnej strany v znení „*ak nemožno rozumne predpokladať, že by povinná strana túto prekážku alebo jej následky odvrátila alebo prekonala*“ k rovnakým výsledkom, ako formulácia modelových pravidiel (PECL, DCFR).

V prípade atribútu prekážky, nezávislej od vôle zmluvnej strany nedochádza k úplnej zhode s nemožnosťou plnenia. Uvedený záver možno demonštrovať na príklade,

²⁷ Ovečková, O. Porušenie zmluvných povinností a jeho následky. In: Ovečková, O. a kol. Obchodný zákoník. Veľký komentár. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 424.

²⁸ Obchodný zákoník § 374

(1)*Za okolnosti vylučujúce zodpovednosť sa považuje prekážka, ktorá nastala nezávisle od vôle povinnej strany a bráni jej v splnení jej povinnosti, ak nemožno rozumne predpokladať, že by povinná strana túto prekážku alebo jej následky odvrátila alebo prekonala, a ďalej, že by v čase vzniku záväzku túto prekážku predvídala.*

(2)*Zodpovednosť nevylučuje prekážka, ktorá vznikla až v čase, keď povinná strana bola v omeškani s plnením svojej povinnosti, alebo vznikla z jej hospodárskych pomerov.*

(3)*Účinky vylučujúce zodpovednosť sú obmedzené iba na dobu, dokiaľ trvá prekážka, s ktorou sú tieto účinky spojené.*

²⁹ Slovenský preklad Jurčová, M. a kol. Princípy európskeho zmluvného práva. Bratislava : Iura Edition, 2009, s. 196.

kde darca sľúbi darovať priateľke vzácny šperk, avšak kým dôjde reálne k odovzdaniu daru, dozvie sa o priateľke nelichotivé skutočnosti, v dôsledku čoho zúrivo roztrieska prsteň na kúsky. V tomto prípade je plnenie nemožné, keďže prsteň bol zničený ale k prekážke plniť nedošlo nezávisle od vôle povinnej osoby, naopak zničenie prsteňa bolo konaním závislým na vôli darcu.

b) *Prekážka musí mať takú povahu, že bráni (znemožňuje, nestačí len sťaženie) povinnej strane v plnení povinnosti. Patria sem aj prekážky právnej povahy (napr. úradný zákaz obchodovať s určitými výrobkami v prípade epidémie), prípadne tieto prekážky môžu mať povahu prírodnej udalosti (povodeň), ale tiež prípady občianskej vojny, blokáda, uloženie sankcií Organizáciou Spojených národov atď.*

V prípade tohto pojmového znaku okolnosti vylučujúcej zodpovednosť dochádza k zhode s nemožnosťou plnenia tak v rámci faktickej nemožnosti, keď záväzok nemožno splniť pre objektívne pomery, ktoré plnenie znemožňujú, ako i v interpretácii zahŕňajúcej prekážky právnej povahy. Obchodný zákonník dopĺňa v tomto smere občianskoprávnu úpravu faktickej nemožnosti plnenia ustanovením § 352 ods. 2 ObchZ, podľa ktorého sa záväzok stáva nesplniteľným i v prípade, keď právne predpisy, ktoré boli vydané po uzavretí zmluvy a ktorých účinnosť nie je časovo ohraničená, dlžníkovi zakazujú správanie, na ktoré je zaviazaný, alebo vyžadujú úradné povolenie, ktoré nebolo dlžníkovi udelené, hoci sa oň riadne usiloval.

c) *Prekážka musí byť neodvratiteľná. Neodvratiteľnosť spočíva v tom, že nemožno rozumne predpokladať odvrátenie alebo prekonanie prekážky alebo jej následkov povinnou stranou.*

V tomto aspekte nie je medzi okolnosťou vylučujúcou zodpovednosť a nemožnosťou plnenia úplná zhoda. Možno konštatovať, že tie prípady nemožnosti plnenia, ktoré charakterizujeme ako absolútnu objektívnu nemožnosť plnenia podľa § 575 a nasl. OZ a doplnením podľa ObchZ sem spadajú. Navyše by sme však doplnili tie prekážky, ktoré nie sú nemožnosťou plnenia *stricto sensu*, ale korektív „rozumného predpokladu“, že by strana prekážku odvrátila alebo prekonala, rozširuje relevantné situácie o tie, ktoré možno skôr zaradiť pod prípady hospodárskej, praktickej a niekedy možno aj morálnej nemožnosti plnenia.

d) *Prekážka musí byť nepredvídateľná, a to v čase vzniku záväzku. Zákon ustanovuje objektívnu mieru predvídateľnosti prekážky brániacej splneniu povinnosti, ktorá zodpovedá podnikaniu v danom odvetví. Subjektívna spôsobilosť osoby vo vzťahu k tejto predvídateľnosti nie je rozhodujúca.*

Nepredvídateľnosť je okolnosťou, ktorá nie je z hľadiska existencie nemožnosti plnenia rozhodujúca, ale treba ju posudzovať aj so zreteľom na existenciu platnosti záväzku a počiatočnej nemožnosti plnenia.

Negatívne vymedzenie okolností vylučujúcich zodpovednosť podľa § 374 ods. 2 a 3 spočíva v naplnení nasledujúcich znakov (uvádzané znova podľa Ovečkovej³⁰):

e) *Prekážka musí nastať predtým, ako nastalo omeškanie povinnej strany. Ten, kto je v omeškaní s plnením povinnosti, znáša aj riziko náhrady škody.*

Nemožnosť plnenia pôsobí *ipso facto*, v tomto kontexte nie je rozhodné, kedy nastala. Je zrejmé, že ak nemožnosť nastane až po čase splnenia, spôsobí zánik záväzku, avšak nebude zároveň okolnosťou vylučujúcou zodpovednosť, pretože nielenže nespĺňa podmienku negatívneho vymedzenia prekážky, ktorá musí nastať pred omeškaním povinnej strany, ale v tomto prípade nedošlo ani k naplneniu znaku pozitívneho vymedzenia prekážky v predpoklade jej nezávislosti od vôle povinnej strany.

Na tomto mieste je potrebné si položiť otázku, či uvedené negatívne vymedzenie okolností vylučujúcich zodpovednosť bolo potrebné (nad rámec zahraničných vzorov) výslovne doplniť do úpravy Obchodného zákonníka, keďže pri správnom výklade vyplýva z pozitívneho vymedzenia ad a). Uvedenému nasvedčuje i komentár k prvému predpokladu vymedzenia prekážky na účely čl. 8:108 v PECL. Podľa tohto komentára *force majeure* (vis maior, ktorá tu označuje okolnosti vylučujúce zodpovednosť) musí nastať bez zavinenia niektorej zo strán. O ospravedlnené nesplnenie nepôjde vtedy, ak nepredvídateľná udalosť zabráni splneniu zmluvy, pokiaľ by táto udalosť neovplyvnila zmluvu, ak by strana nebola v omeškaní. Ako príklad je uvádzaná situácia, ak francúzska banka A dostala od spoločnosti B príkaz na prevod peňazí do banky v krajine X do 15. júla. Banka prevod podľa príkazu neuskutočnila do 18. júla, keď všetky prevody peňazí medzi Francúzskom a krajinou X boli pozastavené. Banka A sa nemôže domáhať ospravedlnenia nesplnenia záväzku voči B, pretože prevod by bolo možné uskutočniť, ak by bol uskutočnený v čase dohodnutom v zmluve.

Prekážka, ktorá v tomto prípade nastala až po čase splatnosti, nemôže byť považovaná za okolnosť vylučujúcu zodpovednosť dlžníka, keďže práve vôľa dlžníka nespĺniť v lehote splatnosti viedla v konečnom dôsledku k tomu, že v dobe po splatnosti čelil dlžník prekážke, ktorá tu predtým nebola. Ak by teda dlžník plnil včas, v splnení by mu nebránila prekážka, nastúpenie ktorej bolo vo vzťahu k splneniu jeho povinnosti prekážkou splnenia nadväzujúcou na vôľu dlžníka neplniť.

f) *Prekážka nesmie mať pôvod v hospodárskych pomeroch povinnej strany (napr. insolventnosť, nedostatok odborných znalostí).* Uvedený atribút sa pravdepodobne zhoduje s objektívnou nemožnosťou plnenia v chápaní ako sme ju naznačili vyššie. I keď by sa mohlo na prvý pohľad zdať, že obdobne ako v prípade ad. e) by tento negatívny znak nemusel byť výslovne normatívne formulovaný, keďže obidve podmienky v ňom určené možno odvodiť z pozitívneho vymedzenia okolností vylučujúcich zodpovednosť, vo vzťahu k znaku hospodárskych pomerov sa § 374 ods. 2 ObchZ nejaví byť v zásade ako nadbytoč-

³⁰ Ovečková, O. Porušenie zmluvných povinností a jeho následky. In: Ovečková, O. a kol. Obchodný zákoník. Veľký komentár. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 424.

ný. Uvedený záver nadväzuje na v § 374 ods. 1 použitú formuláciu obmedzujúcu ospravedlniteľnosť prekážky nezávislosťou na vôli povinnej strany, ak nemožno rozumne predpokladať, že by povinná strana túto prekážku alebo jej následky odvrátila alebo prekonala a nie na vymedzení sféry kontroly povinnej strany ako je tomu v čl. 8:108 ods. 1 PECL alebo čl. 7.1.7 ods. 1 Zásad UNIDROIT. Je zrejmé, že hospodárske pomery povinnej strany sú súčasťou sféry jej kontroly a vplyvu (nie sú to skutočnosti „*beyond its control*“) a ako také nezakladajú vznik ospravedlnenej prekážky. Keďže vylúčenie hospodárskych pomerov z definičného vymedzenia ospravedlnenej prekážky možno v modelových úpravách interpretačne dovodiť už z pozitívneho vymedzenia, nie je v týchto úpravách potrebné ich duplicitné vylúčenie prostredníctvom negatívnej definície resp. by bolo možné takúto negatívnu definíciu považovať za nadbytočnú. V prípade právnej úpravy § 374 ods. 1 ObchZ, kde je prekážka viazaná na pojmový znak závislosti od vôle povinnej strany, nebude vzhľadom na užšie vymedzenie tohto atribútu v porovnaní so sférou kontroly platiť vždy a za každých okolností interpretačné zahrnutie hospodárskych pomerov do pozitívneho vymedzenia okolností vylučujúcich zodpovednosť (napr. v dôsledku vojenského prevratu v určitej krajine príde povinný o všetky svoje investície, pričom neschopným plniť sa síce stal nezávisle od svojej vôle ale zároveň jeho neschopnosť plniť vyplýva z hospodárskych pomerov).

Uskutočnené porovnanie nás vedie na pozadí očakávanej novej úpravy zjednotených záväzkov k otázke, na ktorú zároveň odpovedáme kladne, či by za určitých okolností nemali i hospodárske pomery viesť k vylúčeniu zodpovednosti. A to konkrétne v prípade, ak by aj hospodárske pomery bolo možné testovať cez atribúty nepredvídateľnosti a neprekonateľnosti. Súčasná obchodnoprávna úprava však takéto testovanie ustanovenia § 374 ods. 2 (negatívne vymedzenie) prostredníctvom ustanovenia § 374 ods. 1 (pozitívne vymedzenie) nepripúšťa.

Syntéza

Nemožnosť plnenia v zmysle objektívnej nemožnosti podľa slovenskej právnej úpravy v mnohých situáciách zakladá zároveň okolnosti vylučujúce zodpovednosť. Nebolo by však správne tvrdiť, že okolnosti vylučujúce zodpovednosť sú len podmnožinou nemožnosti plnenia. V prípadoch porušenia zmluvy, najmä v situáciách praktickej hospodárskej nemožnosti plnenia, síce *de lege lata* záväzok nezanikne z dôvodu nemožnosti splnenia, ale právo na náhradu škody bude vylúčené, ak strane budú svedčiť okolnosti vylučujúce zodpovednosť, takže v tomto aspekte okolnosti vylučujúce zodpovednosť presahujú nemožnosť plnenia. Uplatňovanie doktríny rozumnosti a odôvodnenosti (*reasonableness doctrine*) prináša posudzovanie, či možno rozumne predpokladať, že by strana prekážku odvrátila alebo prekonala, pričom je práve tým medzníkom, ktorý rozširuje škálu ospravedlniteľných situácií neplniacej strany nad rámec striktnej aplikácie objektívnej nemožnosti plnenia.

Nemožnosť plnenia môže byť zavinená dlžníkom a nastať v závislosti od jeho vôle a kontroly, v tomto ohľade nemožnosť plnenia presahuje hranice okolností vylučujúcich zodpovednosť.

V neposlednom rade treba poukázať na časový aspekt, prechodná prekážka je okolnosťou vylučujúcou zodpovednosť, ak sú naplnené zákonné predpoklady, ale len trvalá a absolútna prekážka je nemožnosťou plnenia, takže v tomto aspekte je nemožnosť širšia ako okolnosti vylučujúce zodpovednosť.

Literatúra

- Aksoy, H. C. *Impossibility in modern private law : a comparative study of German, Swiss and Turkish laws and the unification instruments of private law*. Cham : Springer, 2014.
- Eliáš, K. a kol. *Občiansky zákoník. Veľký akademický komentár. 2. svazek*. Praha : Linde Praha, a.s., 2008.
- Fekete, I. *Občiansky zákoník. Veľký komentár. 3. Zväzok. (Dedenie, Záväzkové právo – všeobecná časť) § 460 - § 587*, Bratislava : Eurokódex, 2015
- Jurčová, M. a kol. (preklad) *Princípy európskeho zmluvného práva*. Bratislava : Iura Edition, 2009.
- Jurčová, M., Novotná, M., Csach, K. *Jednotný systém právnych následkov nesplnenia zmluvy. Vhodné riešenie pre nové slovenské zmluvné právo?* In: *Právo, obchod, ekonomika*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2015.
- Jurčová, M., Štefanko, J. *Proposal for a Regulation on a Common European Sales Law*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2013.
- Jurčová, M. – Štefanko, J. *Porušenie povinnosti v zmluvnom práve*. In Štefanko, J. (ed.) *Prostriedky nápravy v zmluvnom práve*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2017
- Markesinis, B., Unberath, H., Johnston, A. *The German Law of Contract. A Comparative Treatise. Second Edition*. Oxford : Hart Publishing, 2006.
- Ovečková, O. *Porušenie zmluvných povinností a jeho následky*. In: Ovečková, O. a kol. *Obchodný zákoník. Veľký komentár*. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017.
- Patakyová, M. a kol. *Obchodný zákoník. Komentár. 5. vydanie*. Bratislava : C. H. Beck, 2016.
- Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition*. Sellier European Law Publishers, 2009.
- Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J, Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. *Občiansky zákoník II. § 451 – 880. Komentár*. Praha : C. H. Beck, 2015.
- Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. *Občiansky zákoník I. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2008
- Švidroň, J. (preklad) *Zásady medzinárodných obchodných zmlúv*. Bratislava : Iura Edition, 1996.

Tichý, L. CISG (Úmluva OSN o smlouvách o mezinárodní koupi zboží). Komentář. Praha: C. H. Beck, 2017.

Zimmermann, R. Law of Obligations. Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford University Press, 1996.

NIEKOĽKO POZNÁMOK K PRÍČINNEJ SÚVISLOSTI – KAUZÁLNY NEXUS

DOC. JUDR. KATARÍNA KIRSTOVÁ, CSc.

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

KATARINA.KIRSTOVÁ@UPJS.SK

Abstrakt

Príčinná súvislosť – kauzálny nexus – predstavuje problematiku právnej vedy, ktorá je snáď najviac diskutovanou otázkou. Predložený príspevok, hoci len v stručnej podobe vychádza zo základov formálnej logiky, totiž ide o pojem prevažne filozofického rázu. Je teda nemysliteľné obísť prirodzené, fyzikálne, logické príčiny vedúce k určitému následku. Avšak vzhľadom na to, že príčinná súvislosť zohráva významnú úlohu v oblasti práva, je nevyhnutné daný pojem zúžiť na oblasť práva resp. občianskeho práva. Pri skúmaní vzniku zodpovednosti za škodu nemôžeme nevziať do úvahy zistenie existencie príčinnej súvislosti, ktorá tvorí obligatórnu podmienku zodpovednostného vzťahu. Bez príčiny nie ani škody. Inými slovami musí existovať právne relevantný protiprávny úkon, resp. kvalifikovaná udalosť, ktorá spôsobí určitý následok – škodu. Pri neexistencii uvedeného vzťahu – ak škodca navrhne, že chýba príčinný vzťah, je len na poškodenom, aby preukázal opak. To že existuje podmienka „sine qua non“ vlastne znamená, že ak chýba, teda neexistuje príčina, ku škode by ani nedošlo.

Adekvátne kauzality ide však ďalej, v dôsledku čoho dochádza k určitému zúženiu komplexu príčin a vyhledáva túto príčinu a len tú, ktorá vyvolala následok, za ktorý škodca zodpovedá.

Zúženie kauzality na sféru práva sa uskutočňuje s cieľom presne určiť zodpovedného subjektu. V rámci výberu z komplexu príčin výsledok môže byť stanovenie alternatívnych alebo kumulatívnych príčin. V prípade určenia kumulatívnych príčin, ktoré škodu spôsobili, do úvahy prichádza spoluzodpovednosť viacerých škodcov.

V závere príspevku je zmienka o tzv. hypotetickej (predchádzajúcej) kauzality kedy za škodu v zásade zodpovedá ten, ktorý zodpovedá za predchádzajúci príčinu.

Zároveň článok vyzdvihuje nezastupiteľnú úlohu súdov práve v otázke zisťovania kauzality, a tým aj stanovenie rozsahu náhrady škody, využívajúc moderačné právo.

Abstract

Causal link - a causal nexus - represents the issue of legal science, which is perhaps the most discussed issue. The submitted article, although only in a brief form, is based on formal logic, that is the concept of a predominantly philosophical nature. It is therefore

re inconceivable to circumvent the natural, physical, logical causes leading to a certain consequence. However, given that causal links play an important role in the law, it is necessary to narrow the concept to the area of law, respectively, civil law. When examining the occurrence of liability for damage, we must take into account the existence of a causal link that forms the obligatory condition of a responsible relationship. Without cause there is no harm. In other words, there must be a legally relevant illegal act, qualified event that causes a certain outcome - damage. In the absence of the relationship - if the person, who caused the damage suggests that there is no causal relationship, it is only for the damaged person to prove the opposite. That there is a condition "sine qua non" actually means that if there is a lack, there is no cause, the damage would not even happen.

Adequate causality goes further, as a result of which there is a certain narrowing of the complex of causes, and it seeks this cause and only that which has caused the consequence for which the person, who caused the damage corresponds.

The narrowing of causality in the sphere of law takes place in order to precisely identify the responsible subject. In choosing from a complex of causes, the result may be the determination of alternative or cumulative causes. When identifying the cumulative causes that caused the damage, the co-responsibility of several persons who have caused the damage, comes into play.

At the end of the article there is a mention of the so-called hypothetical (antecedent) causality where for the damage is basically responsible the person, who is responsible for the previous cause.

At the same time, the article highlights the irreplaceable role of the Courts in terms of causality, and hence the determination of the extent of damages, using moderation law.

Problematika príčinnej súvislosti – kauzálny nexus – v právnej dogmatike je najviac diskutovanou otázkou. V rámci občianskoprávnej zodpovednosti je jedným zo základných predpokladov, čo môžeme vyjadriť tak, že subjekt môže byť zodpovedný za škodu len vtedy, ak určitú skutočnosť, s ktorou je podľa Občianskeho zákonníka spojená zodpovednosť za škodu – relevantná občianskoprávna príčina- t. j. protiprávny úkon alebo kvalifikovaná udalosť (škodná udalosť), v konkrétnom prípade určitou inou skutočnosťou, za ktorú sa zodpovedá – relevantný občianskoprávny následok, t. j. škodu skutočne spôsobilá – relevantná občianskoprávna príčinná súvislosť. Inými slovami povedané, len vtedy možno hovoriť, že nevyhnutným predpokladom vzniku zodpovednosti za škodu je, a to bez ohľadu na to, či pôjde o zodpovednosť subjektívnu, či objektívnu, aby medzi protiprávnym úkonom alebo kvalifikovanou udalosťou na jednej strane a škodou na strane druhej existoval vzťah príčiny a následku.

V európskych právnych poriadkoch je jednotný názor v otázke, že kauzalita patrí medzi základné zásady nielen deliktuálneho práva, ale zároveň aj v tom, že v každom právnom poriadku je nevyhnutnou podmienkou – predpokladom – príčinná súvislosť, ktorá v konečnom dôsledku s ostatnými predpokladmi vedie k zodpovednosti. Uvedené dokazuje aj fakt, že ak (žalovaný) úspešne vznesie námietku voči kauzalite, resp. poškodený (žalobca) nedokáže existenciu príčinnej súvislosti medzi protiprávnym úkonom alebo kvalifikovanou udalosťou a škodou, tak škodca nebude zodpovedným subjektom, resp. nebude musieť nahradiť škodu. To platí vo všetkých európskych právnych poriadkoch.¹

Spoločné stanovisko v európskej právnej vede je aj v tom, že pri hodnotení kauzality treba zohľadniť jej právnu stránku. Totiž príčinná súvislosť nie je len právna kategória. Úlohou súdu je izolovať občianskoprávne príčiny, a preto súdy nezaujímajú všetky možné príčiny z pôsobiaceho univerzálneho kauzálneho komplexu, ktoré k vzniku škody časovo predchádzali a ktoré k jej vzniku viedli podľa všetkých prírodných a fyzikálnych zákonitostí. Teda súd z tohto univerzálneho komplexu príčin musí izolovať nie všetky prírodné a fyzikálne zákonitosti, ale iba tú príčinnú, s ktorým právny poriadok spája zodpovednosť za škodu, t.j. buď protiprávny úkon, a to vo forme konania alebo opomenutia, t.j. zdržania niečo konať alebo zákonom kvalifikovaná škodná udalosť. Ak by nedošlo k takejto selekcii príčin, ktoré viedli ku škode, by sme napr. mohli dospieť k záveru, že príčinou nehody je aj to, že vynašli auto, príp. vodič dostal vodičské oprávnenie, že išiel svojím autom na danej ceste a pod.

Ak súd zistí príčinu škody, v ďalšej fáze svojho uvažovania a hodnotenia bude zisťovať, že či práve daný protiprávny úkon, resp. kvalifikovaná škodová udalosť, ktoré k vzniku škody časovo predchádzali, sú zároveň v konkrétnom prípade skutočne právne relevantnou príčinou vzniknutej škody. Totiž príčinnú súvislosť nie je možné zamieňať len za časovú návaznosť a súvislosť, alias, neplatí zásada „ante hoc, propter hoc“. Ak teda súd zistí, že v danom konkrétnom prípade existovali dve dokonca viac právne relevantných príčin, nič mu v tom nebráni odstupňovať (gradovať) význam a dôležitosť každej z právne relevantných príčin. Ide v podstate o výber z viacerých príčin, ktoré spôsobili škodu.

V súdnej praxi daný výber právne relevantných príčin (z viacerých príčin) nespôsobuje väčšie problémy. Existujú však aj prípady komplikovanejších príčinných súvislostí, keď výber príčiny z komplexu viacerých univerzálne pôsobiacich príčin je veľmi obtiažny a kde ku spravodlivému záveru je možné dospieť len pri správnom objasnení vlastnej podstaty príčinnej súvislosti. Ako príklad je možné uviesť nasledovné: osoba A zraní osobu B neopatrnou jazdou na motorke a spôsobí ťažké – nie však smrteľné zranenie na hlave, po následnej operácii v nemocnici ťažko zranená osoba B zomrie v dôsledku hrubého pochybenia operujúceho lekára. Vzniká otázka, ktorá z týchto dvoch príčin je z hľadiska zod-

¹ Pozri: BAR VONCH.:IN Gemeineuropäisches deliktrecht, C.H.BECK, Ius Commune Europeum, München, 1999,II. Zväzok, Kausalität und Zurechnung. Str. 434 - 437

povednosti za škodu skutočne občianskoprávnou relevantnou príčinou sledovaného občianskoprávneho následku, t.j. smrti osoby B.

Zistenie právne relevantnej príčiny je teda úlohou súdu. Občiansky zákonník sám podstatu príčinnej súvislosti nevymedzuje (porovnaj § 420 „... za škodu, ktorú spôsobil ...“, ! 373 Obchodného zákonníka ... nahradiť škodu tým spôsobenú druhej strane ...“, na druhej strane nemožno prehliadnúť bližšie naznačenie príčinnej súvislosti v § 379 Obchodného zákonníka).

Z § 379 Obchodného zákonníka vyplýva, že nenahrádza sa škoda, ktorá prevyšuje škodu, ktorú povinná strana ako možný dôsledok porušenia svojej povinnosti predvídala, alebo ktorú je možné predvídať. Na základe výkladu možno dospieť k záveru, že nie je daná príčinná súvislosť pri vzniku škody tam, kde škodca ju nepredvídala a ani predvídať nemohol. V maďarskom OZ (účinný od 15. 3. 2014) *expressis verbis* v § 6:521 je ustanovená tzv. klauzula predvídateľnosti spočívajúcej v tom, že nie je možné preukázať príčinnú súvislosť s tou škodou, ktorú škodca nepredvídala a ani predvídať nemohol. Podľa názoru maďarskej teórie² uvedená klauzula v podstatnej miere bude nápomocná súdnej praxi. Ako príklad z maďarskej judikatúry (BH/1993/355) možno uviesť: Žalobcu, ktorý podnikal v záhradníctve, utrpel úraz v rámci dopravnej nehody v dôsledku čoho sa dostal do nemocnice. Počas pobytu v nemocnici sa počasie ochladilo a tak došlo k poškodeniu porastov v jeho záhrade. Súd skonštatoval, že nezistil príčinnú súvislosť medzi konaním osoby spôsobujúcou dopravnú nehodu a medzi škodou vzniknutou na porastoch. Škoda na porastoch je natoľko vzdialená od protiprávneho konania vodiča dopravného prostriedku, že nie je dôvod na náhradu škody, ktorá žalobcovi na jeho porastoch v záhrade vznikla.

Klasické civilné kódexy (Code civil z roku 1804, Bürgerliches Gesetzbuch – BGB z roku 1896 a ABGB z roku 1811 a švajčiarsky Obligations geschz z roku 1913) hoci kauzultu občianskoprávnej zodpovednosti predkladajú výslovne nevymedzujúcu pojem príčinnej súvislosti – právnej kauzality. Nie je to náhoda, totiž „právna klauzultita“ aj keď má svoje osobitosti je odchylna od prírodnej, fyzikálnej kauzality – avšak nie je možné ju neskúmať v spojitosti s nimi. Je tu zákon na to, aby definoval jednotlivé pojmy? Nie je to skôr vecou právnej vedy? Domnievame sa, že úlohou zákonodarcu nie je normatívne upraviť a presne vymedziť čo pod daným pojmom je, resp. nie je možné subsumovať. Zároveň však možno konštatovať, že v poslednom období sa na základe širokého hodnotenia európskych a anglosaských súdov rozhodujúcich o príčinnej súvislosti prejavuje snaha vymedziť – aj keď len vo všeobecnej rovine – zásadu príčinnej súvislosti priamo v zákone. Tak napr. v súčasnom štádiu výskumu európskeho deliktuálneho práva bola na základe zhodnotenia rozhodovacej činnosti súdov o príčinnej súvislosti a s cieľom vylúčiť nedostatky teórie podmienky – *conditio sine qua non*- vyslovená táto zásada: Škoda, ktorá je

² Porovnaj: Ujvárine Antal Edit: IN Új magyar polgári Jog – Felelősségtan Novotni Alapítvány a Magánjog fejlesztéséért, Miskolc 2014, str.66

spôsobená inému, je až s prihliadnutím k jej druhu a rozsahu, z dôvodu jej pričítania škodcovi k predvídateľnosti pre škodcu, správaniu poškodeného, ako aj k ostatným okolnostiam konkrétneho prípadu, tou škodou, ktorú treba považovať za následok konania, pre ktorú je zodpovednosť normatívne stanovená.³Tento výskum kladie správne dôraz na to, že pri zisťovaní príčinného vzťahu sú rozhodujúce úvahy súdu realizované z hľadiska právnej zodpovednosti a nie z hľadiska prírodovedného. Z vyššie uvedeného je možné konštatovať nezastupiteľnú úlohu súdu, jeho hodnotiacich úsudkov na základe všeobecných skúseností, príp. odborných poznatkov vychádzajúcich z individuálnych okolností prípadu. Tak napr. zjednotené deliktálne švajčiarske právo z roku 2000 v čl. 47 sa pokúša o akúsi definíciu základnej zásady o príčinnom vzťahu takto: Osoba je len vtedy povinná škodu nahradiť, pokiaľ je konanie, ktoré je aj pričítané, v právne významnom príčinnom spojení k spôsobenej škode.⁴

Vyššie uvedené praktické ťažkosti v komplikovanejších prípadoch praxe vyvolali celý rad teórií o príčinnej súvislosti v práve, nevynímajúc ani občianske právo.

Pri riešení ústrednej otázky, t.j. ktorá z viacerých predchádzajúcich komplexov príčin vzniku škody je v konkrétnom prípade právne relevantnou občianskoprávnou príčinou, t.j. príčinou relevantnou z hľadiska občianskoprávnej zodpovednosti, neexistovala a neexistuje jednota názorov nielen u nás, ale v plnej miere to platí aj v súčasnej zahraničnej judikatúre.

Dodnes otázku kauzality riešia rôzne teórie príčinnej súvislosti. Za hlavné sa v podstate považujú dve teórie.

Prvá z nich je už vyššie spomenutá teória podmienky – *conditio sine qua non* – tiež označovaná ako teória rovnocennosti – ekvivalencie podmienok. Táto teória, ktorá sa zakladá na myšlienkach Stuarta-Milla, je značne pod vplyvom prírodovedeckého svetonázoru. Podľa tejto teórie každý následok má svoju príčinu. Nie je možné pripisovať oddeľne alebo jednotlivo, príčinám odlišnú váhu. Takéto chápanie kauzality zrejme v právnej rovine nie je možné. Ak teda ho máme zúžiť len na oblasť práva, potom ho možno interpretovať tak, že existuje príčinná súvislosť medzi protiprávnym úkonom, resp. škodnou udalosťou a škodou len vtedy, ak by ku škode bez nich nedošlo (*conditio sine qua non*). Táto teória vychádza z myšlienky, že z protiprávných úkonov, resp. škodových udalostí je viac. (tzv. kumulácia príčin) pričom všetky z nich sú ako príčiny rovnocenné v tom zmysle, že bez žiadnej z nich by nenastala škoda ako ich následok. Táto teória nevyhľadáva z viacerých príčin vznikutej škody ako určitú, hlavnú, rozhodujúcu, bezprostrednú, nutnú, adekvátnu atď. Uvedená teória sa uplatňovala a uplatňuje dodnes v oblasti trestného práva, v ktorom trestnoprávna zodpovednosť je bezvýhradne založená na princípe zavi-

³ Pozri: SZALMA, József: IN Okozatosság és Polgari Jogi Felelősség, Miskolc Novotni, Alapítvány, 2000 s.35

⁴ WIDMER,P.,WESSNER,P. Revision und vreinheitlichung des haftpflichtrechts, Berm,2000

nenia – „nullum crimen sine culpa“. Zavinenie či už vo forme úmyslu, alebo nedbanlivosti – ako jeden z obligatúrnych predpokladov trestnoprávnej zodpovednosti tvorí v rámci tejto teórie podrobný korektív, ktorý v prijateľnej miere umožňuje obmedziť v konkrétnom prípade trestnoprávnu zodpovednosť len za ten trestnoprávny následok, ktorý páchatel zavinil, t.j. ktorý spôsobil či už úmyselne alebo z nedbanlivosti.

ná situácia je v oblasti občianskeho práva, kde zodpovednosť za škodu je založená nielen na subjektívnom princípe, t.j. na zavinení, ale aj na objektívnom princípe, t.j. bez ohľadu na zavinenie, kde sa totiž zavinenie ako obligatúrny potrebný korektív pre vznik zodpovednosti uplatňovať nemôže. Preto sa v oblasti občianskoprávnej zodpovednosti uplatňuje druhá teória - adekvátnej príčinnej súvislosti. Táto prevažne nemecká teória ovláda oblasť súkromného práva a je panujúcou aj v rozhodovacej činnosti v prevažnej časti európskych súdov.⁵

Podľa tejto teórie je škoda v konkrétnom prípade spôsobená protiprávnym úkonom resp. kvalifikovanou udalosťou, vtedy ak protiprávny úkon alebo škodná udalosť sú nielen podmienkami určitej škody, ale zároveň majú podľa prirodzeného chodu veci a aj podľa všeobecných skúseností spravidla typicky (generálne) za následok spôsobenia tejto škody. Len taký protiprávny úkon, resp. škodná udalosť sú adekvátnymi príčinami škody a zároveň dostatočnými pričítateľnými dôvodmi vzniku občianskoprávnej zodpovednosti za škodu. Tento záver môžeme vyjadriť aj nasledovne: príčinná súvislosť je ako jeden z nevyhnutných (obligatórnych) predpokladov občianskoprávnej zodpovednosti za škodu daný vtedy, ak je škoda podľa prirodzeného chodu veci a všeobecných skúseností, resp. poznatkov, adekvátnym dôsledkom protiprávneho úkonu alebo škodlivej udalosti.⁶

To, či je určitá podmienka spôsobilá podľa prirodzeného chodu veci, či všeobecných skúseností vyvolať škodu, alias, či je protiprávny úkon, resp. škodná udalosť právne relevantnou príčinou škody, je treba chápať tak, že škoda (jej druh a rozsah) bola pre škodcu v daných pomeroch a v jeho postavení, v ktorých sa nachádzal v dobe spôsobenia škody predvídateľná. Predvídateľnosť sa tak stáva predmetom logického posúdenia a hodnotenia súdu, ktorý musí zohľadniť všetky okolnosti konkrétneho prípadu, ako aj všeobecné skúsenosti, ak ich povaha je v rámci konkrétneho prípadu odôvodnená, ako aj závery znaleckých expertíz.

Pri úvahe súdu, že či bola škoda pre škodcu predvídateľná, je nutné v oblasti občianskeho práva vychádzať z objektívneho meradla, ktoré sa uplatňuje konkrétne a diferencovane. To znamená, že súd pri svojej úvahe musí prihliadať na to, že či bola škoda predvídateľná pre každú rozumne správajúcu sa osobu, ktorá by bola na mieste škodcu v dobe spôsobenia škody.. Je nepochybné, že miera predvídateľnosti bude vyššia

⁵ Porovnaj: Ujváriné Antal Edit – tamtiež s. 64, Szalma József tamtiež s. 39 a nasl.

⁶ Pozri KRČMÁR Ján, Právo občianské, III. Praha 1947, str. 311

u profesionálov – odborníkov – než u laikov, teda prísnejšia u osoby, ktorá je podnikateľom, než u osoby ktorá podnikateľom nie je.

V prípadoch medzi protiprávnym úkonom, resp. škodnou udalosťou a škodou je právne relevantná príčinná súvislosť, týmto faktom je naplnený aj potrebný obligatúrny predpoklad pre vznik občianskoprávnej zodpovednosti za škodu. Z toho dôvodu je uložená občianskoprávna zodpovednosť danému škodcovi odôvodnená. Ide v podstate o úzke spojenie príčinnej súvislosti s individuálnou zodpovednosťou. Takto založená zodpovednosť daného škodca, môže plniť na strane poškodeného, v prvom rade reparačnú, príp. satisfakčnú funkciu. Ak však zodpovednosť za škodu vychádza z tzv. predvídateľnosti, ktoré škodca svojím správaním mohol priaznivo ovplyvniť, vtedy možno hovoriť aj tzv. preventívno-výchovnej funkcii danej zodpovednosti.

Z prípadu vyššie uvedeného (prípád osoby A a B), na základe teórie adekvátnej kauzality, by bolo adekvátne a tiež právne relevantnou príčinou smrti osoby B a tým aj dôvodom vzniku občianskoprávnej zodpovednosti za smrť, hrubé pochybenie (protiprávny úkon) operujúceho lekára a nie škodná udalosť vyvolaná zvláštnou povahou prevádzky motocyklu osoby A. Osoba A by však za právne adekvátnu, relevantnú príčinu zodpovedala za škodu, ktorá má svoj pôvod v prevádzke dopravného prostriedku v dôsledku čoho vznikla ujma (škoda) avšak nie smrteľná. Teda následkom bolo ťažké ublíženie na zdraví, ale nie smrť. Uvedené možno oprieť už z vyššie cit. § 379 ObZ. Aj keď dané ustanovenie je zamerané len na určenie nahradzovanej škody, ktorá prevyšuje škodu, ktorú v dobe vzniku záväzku povinná strana predvídala resp. mohla predvídať. A contrario povinná strana nemusí nahradiť škodu, ktorá v celom rozsahu bola nepredvídateľná.

Takéto ponímanie, kde je zodpovednosť škodcu z hľadiska príčinnej súvislosti rozumne obmedzená s cieľom čeliť neprimeraným tvrdostiam len na škodu predvídateľnú v súlade s medzinárodne unifikovanou úpravou obchodného práva, konkrétne s čl. 74 Dohovoru OSN o medzinárodnej kúpe tovaru z 1980 (porovnaj zverejnenie FMZV č. 120/1991 Zb.)

V poslednom čase sa v európskom právnom ponímaní objavuje pojem tzv. hypotetickej kauzality. Ako príklad je možné uviesť nasledovné: študent študujúci technickú fakultu mal dopravnú nehodu, pri ktorej utrpel vážne zdravotné poškodenie na ruke. Z tohto dôvodu sa nemohol zúčastniť na skúške, na ktorej mal predložiť technický projekt, ktorý pre poškodenie ruky včas predložiť nemohol. Nie je však isté, že aj bez tejto ujmy by bol úspešný na skúške, ktorej sa bez predloženia technického projektu zúčastniť nemohol. Odvolací súd⁷ dospel k názoru, že prípadná kauzalita prichádza do úvahy najmä vtedy, ak doterajšie výsledky štúdia svedčia o úspešnosti študenta na skúškach.

⁷ LIMOGES, 19.10.1995, SEM. JUR 1996, IV., 897 cit. IN BAR tamtiež str. 311

V podobnom prípade rozhodoval aj portugalský Najvyšší súd. Žalobca sa uchádzal o licenciu na taxikársku činnosť u spoločnosti (žalovaná strana), ktorá túto žiadosť, ďalej včas nepostúpila. Je neisté, či by žalobca dostal licenciu, keby žalovaná spoločnosť jeho žiadosť včas zaslala príslušnému orgánu. Súd okrem náhrady majetkovej škody rozhodol tak, že žalovaný musí nahradiť aj nemajetkovú škodu, pretože jeho zavineným konaním (omeškaním) bolo znemožnené získať licenciu.⁸

V otázkach tzv. hypotetickej kauzality európska právna doktrína je jednotná v tom, že nejde o kauzality v pravom slova zmysle, ale skôr ide o problematiku v rámci určenia rozsahu náhrady škody.⁹ Je zrejmé, že ide o situáciu, že predchádzajúca kauzalita je tá pravá, napriek tomu, že neskoršia by viedla k rovnakému následku pokiaľ predchádzajúce podmienky neboli splnené. Je jasné, že následky oboch predchádzajúcich ako aj hypotetických príčin sú rovnaké.

Ako ďalší príklad možno uviesť nasledovné: Pacient bol operovaný na nádor a nie odbornou operáciou došlo k úmrtiu skôr, než by došlo k smrti bez operácie. Smrť by nastala bez operácie o 12 mesiacov neskôr. Rakúsky Najvyšší súd rozhodol, že žalovaný musí nahradiť nemajetkovú újmu, pričom zohľadnil aj skutočnosť, že k smrti by došlo aj bez operácie, ale o 12 mesiacov neskôr.¹⁰

Jednou z oblastí, kde zistenie príčinnej súvislosti je veľmi obtiažne, sú tzv. medicínsko-právne spory, ktoré sú charakteristické svojou zložitou prejavujúcou sa predovšetkým súbehom viacerých príčin spôsobilých privodiť daný následok alebo výrazným časovým obdobím medzi príčinou a následkom, čo významne sťažuje dôkaznú situáciu, prípadne tým, že úroveň aktuálneho stavu poznania v danom čase neumožňuje spoľahlivo objaviť tvrdý kauzálny priebeh, nedokonalosťou postupov pri poskytovaní zdravotníckej starostlivosti alebo samotnou povahou biologických procesov.¹¹

Práve objektívne limity spojené s dokazovaním kauzálnej súvislosti, ako aj slabšie postavenie poškodeného pacienta sú tými skutočnosťami, ktoré vedú v mnohých prípadoch k nespravodlivému výsledku, pretože neadekvátna náročnosť unesenia dôkazného bremena o príčinnej súvislosti medzi protiprávnym úkonom, resp. škodnou udalosťou a vznikom škody na strane poškodeného pacienta je v prípade uplatňovania zásady „všetko alebo nič“ aj spravidla príčinou jeho neúspechu v spore. Tak dochádza k situácii, že na jednej strane žalovanému je poskytnutá neadekvátna výhoda v súdnom konaní a na strane druhej je neodôvodnene poškodený žalobca, čo je aj v rozpore s procesným právom. V medicínskych sporoch nie je možné v mnohých prípadoch jednoznačne určiť skutočnú

⁸ STJ, 2.12.1976, Bolmin Just 262 1977, IN BAR tamtiež s. 175

⁹ Z tohto názoru vychádza aj prax rakúskeho Najvyššieho súdu: OGH, 3. 9. 1996 In Österreichische Juristen Zeitung, 1997, s. 446-448

¹⁰ BAR VON CH.: tamtiež s. 446

¹¹ Porovnaj napr. Doležal, A., - Doležal, T., In Kauzalita v civilnom práve so zaměřením na medicínsko-právne spory, Praha, Ústav státu a práva, AV ČR, 2016, s. 180

príčinu vzniku škodlivého následku, ale túto možno stanoviť len s určitou mierou pravdepodobnosti. Ide v zásade o vyvažovanie dvoch proti sebe stojacich záujmov, a to práva poškodeného na jeho odškodnenie a na druhej strane záujem na tom, aby povinnosť na náhradu škody zaťažovala iba toho, kto škodu spôsobil alebo ju mohol svojím konaním odvrátiť. Neistota vo vzťahu k príčinnej súvislosti musí byť spravodlivo rozdelená.¹² Ústavný súd SR v rámci svojej rozhodovacej činnosti¹³ konštatuje, že zásada rovnosti účastníkov konania je súčasťou práva na spravodlivé konanie. Podľa Európskeho súdu pre ľudské práva (ESĽP) sa rovnosťou zbraní rozumie požiadavka, aby každá zo strán mohla svoju vec obhajovať za podmienok, ktoré ju nestavajú do podstatne nevýhodnejších situácií. Podľa rozsudku ESĽP č. 34976/05 vydanom vo veci Metalco Bt. proti Maďarsku z 1. 2. 2011 dospel k záveru, že uloženie nesplniteľného dôkazného bremena na jednu stranu civilného sporu je porušením zásady rovnosti zbraní.

Z uvedeného možno dospieť k záveru, že poznanie skutočností potrebných na preukázanie príčinnej súvislosti medzi právne relevantnými javmi zo strany poškodeného pacienta – žalobcu – ako slabšej strany sporu zjavne neprimerane vysoká a nezohľadňuje faktickú nerovnosť strán sporu.

Na záver predloženého príspevku uvádzame stručné zhrnutie:

1. Odchýlenie od právnej kauzality oproti prirodzenej, logickej, prírodovednej, fyzikálnej kauzality, je možné vtedy, ak je pojem právnej kauzality funkčný, teda racionálny a je nevyhnutný pri zistení zodpovednosti za škodu, resp. slúži na vymedzenie a určenie zodpovednostného vzťahu. Konštrukcia právnej kauzality svojím spôsobom sa neodchyľuje od logickej kauzality. Pre zodpovednostný právny vzťah vlastne racionalizuje z filozofického hľadiska komplex príčin a segmentuje tie príčiny, ktoré viedli ku škode.
2. Podmienka príčinnej súvislosti ako predpoklad vzniku zodpovednosti za škodu vychádza z logického ponímania kauzality, a pod príčinou rozumie všetko čo spôsobuje škodu a bez ktorej by ku škode nedošlo. Teda bez príčiny by ku škode nedošlo. Ide o podmienku „sine qua nou“, podľa čoho nie je rozhodujúce, či ide „bezprostredné“ alebo „vzdialenejšie“ príčiny, ale rozhodujúca je skutočnosť, že je nevyhnutnou podmienkou vzniku škody.
3. Podľa teórie adekvátnej kauzality však je možné považovať za rozhodujúcu len tú príčinu, ktorá zodpovedá následku. V zmysle korekcie príčin spôsobujúcich škodu treba eliminovať bezprostrednú od vzdialenejšej príčiny.
4. Preukázalo, sa že logická kauzalita je východiskom pre právnu kauzalitu, ak má svoju funkcionálnu, teda tvorí základňu pre zodpovednostný vzťah. Pri zisťovaní príčinnej súvislosti nestačí len zistenie príčiny, ale spojitosť príčiny (protiprávny úkon, resp.

¹² Pozri Štajgr, F.: IN Důkazní břmeneno v civilnom soudním sporu, Praha 1931, s. 114

¹³ Pozri II ÚS sr 716/2016

kvalifikovaná udalosť) a jej následku, teda škody. Na základe uvedeného, kauzálny nexus nie je jednoduchou subsumáciou pre uplatnenie právnej normy zisteného príčinného vzťahu, ale aj právne kvalifikovanou otázkou. Z tohto hľadiska príčinná súvislosť predstavuje otázku a má aj právnu povahu.

5. V prípade viacerých príčin právna norma, resp. súdy musia redukovať komplex príčin, na základe ktorej spravodlivejšie môžeme určiť zodpovedného subjektu za škodu.
6. Kauzálny nexus zohráva významnú úlohu aj pri určení rozsahu náhrady škody. V zásade platí princíp celej škody (*damnum emergens* a *lucrum cessans*) bez ohľadu, či sa za škodu zodpovedá v zmysle subjektívnej alebo objektívnej zodpovednosti. Zákon chráni poškodeného.
7. V súvislosti s predchádzajúcim, je možné pozorovať rozdielnu úpravu v jednotlivých právnych poriadkoch. Určitá odlišnosť spočíva v tom, že zodpovedný subjekt zodpovedá za takú škodu, ktorú spôsobil svojim protiprávnym úkonom, ktorý mal za následok škodu, pričom „vzdialenejšie“ príčiny mu nie je možné pripočítať. Podľa druhého stanoviska (právne úpravy) len z protiprávných úkonov (škodnej udalosti) spôsobená škoda sa nahrádza. A napokon podľa názoru tretej skupiny nie je možné príčinnú súvislosť skúmať samo o sebe „bez hlavo“. Daný vzťah je potrebné skúmať aj z hľadiska zavinenia škodcu. Následný rozsah zodpovednosti za škodu je nutné diferencovať podľa druhu a stupňa zavinenia. Napr. podľa rakúskeho práva úmyselná škoda musí byť nahradená v celom rozsahu (skutočná škoda a j ušlý zisk). V prípade nedbanlivostného konania prichádza do úvahy primerané zúženie rozsahu škody. Podľa francúzskeho právneho poriadku, ktoré v podstate potvrdzuje aj nemecké právo, zodpovednosť za celú škodu závisí jednak od formy zavinenia (úmysel, nedbanlivosť) zároveň od podstaty zodpovednosti (subjektívna, objektívna). Rozsah zodpovednosti za škodu, bude závisieť od toho, či škodca, či už objektívne alebo subjektívne vedel predvídať všetky následky, teda aj neskôr vzniknutú škodu. Ak áno, potom zodpovedá za škodu, inak len za škodu, ktorú zodpovedný subjekt mohol vopred predvídať, resp. z jeho konania mohli nastať. Za tie škody, ktoré sú nad tento rámec, sú výnimočné, škodca za ne nezodpovedá.
8. Príčinná súvislosť je daná aj v prípade nekonania – opomenutia, kde sa podľa právnej normy konať malo a sa nekonalo
9. Pri činnosti odborníkov, napr. lekárov, pri zisťovaní príčinnej súvislosti je potrebné zohľadniť právne pravidlá v rámci ich činnosti, ako aj „rovnaké“ postavenie sporných strán.
10. V rámci výberu množstva príčin vedúce ku škode je možný výber či už alternatívny alebo kumulatívny. Ak ide o viac príčin nasledujúcich či už zároveň alebo postupne (komplex príčin) je rozhodujúca – relevantná príčina ku ktorej je možné dospieť na

základe individualizácie (vylúčenia vzdialenejších príčin). To znamená, že za zodpovedného subjektu možno považovať toho, kto bezprostredne škodu spôsobil.

11. V prípade, ak nie je možné uvedené uplatniť (ktorá z príčin spôsobila následok), do úvahy prichádza rozdelenie zodpovednosti škodcov, resp. spoluzodpovednosť viacerých škodcov.
12. V časovom slede nastupujúce príčiny, kde jedna predchádza druhú, pričom ku škode došlo z predchádzajúcej (prvej) príčiny, avšak aj ďalšia príčina bez ohľadu na prvú (predchádzajúcu) príčinu vyvolala škodu (hypotetická kauzalita) za škodu zodpovedá v zásade ten, ktorý spôsobil prvú príčinu (napr. dopustil sa protiprávneho konania).
13. Osobitne je potrebné skúmať otázky príčinnej súvislosti v prípade nemajetkovej škody. V daných prípadoch náhrada škody je viazaná na príčinnosť. V týchto prípadoch sú také psychické ujmy, pri ktorých sotva možno hovoriť o restitutio in integrum, ktoré doslova ani možné nie je a preto do úvahy prichádza len zadosťučinenie, ktorá má zmierniť vytrpenú bolesť.

Literatúra

- BAR, CH.: Gemeineuropäisches Deliktrecht, I. zväzok, München, C.H.BECK, Ius Commune Europeum, München, 1999,
- II. Zväzok, Kausalität und Verleidigungsgründe, C. H. Beck, München, 1999
- KAHRS, B., Kausalität und überholende Kausalität im Zivilrecht, Hamburg de Gruyter, 179
- Kleemein, Hypotetische Kausalität und Schadensberechnung, Wien, 1993
- LUBY,Š: Prevencia a zodpovednosť v občianskom práve, SAV, Bratislava 1958
- OUENDOZ, R., Modell einer Haftung bei alternativer Kausalität, Zürich, (Univ., Rechtswiss. Diss.), Schultess, 1991.
- SZALMA, J., Okozatosság és polgári jogi felelősség Miskolci Egyetem és a „Novotni Alapítvány a Magánjog Fejlesztéséért, Miskolc, 2000
- UJVÁRINE, Antal E., Új magyar polgárijog – Felelősségtan, Miskolc, 2014

THE RIGHTS VESTED IN (PERSONAL) CREDITORS OF PARTICIPANTS IN EUROPEAN ECONOMIC INTEREST GROUPINGS (EEIGs), EUROPEAN COMPANIES (SEs) AND EUROPEAN COOPERATIVE SOCIETIES (SCEs) WITHIN THESE ORGANISATIONAL UNITS. REMARKS PRIMARILY REGARDING TO ORGANISATIONAL UNITS RUNNING THEIR ACTIVITY IN THE TERRITORY OF THE REPUBLIC OF POLAND

**ASSISTANT PROFESSOR (DOCTOR HABILITATION) OF LEGAL SCIENCES GRZEGORZ KOZIEŁ
FACULTY OF LAW AND ADMINISTRATION OF MARIA CURIE-SKŁODOWSKA UNIVERSITY, LUBLIN, POLAND
GRZEGORZ.KOZIEL@POCZTA.UMCS.LUBLIN.PL**

Abstrakt

Správa/Raport sa týka podstatného, ako z teoretického, tak aj z praktického hľadiska otázok /problémov oprávnení veriteľov (osobných) účastníkov EZHZ, SE a SCE v tých organizačných jednotkách, ktoré uľahčujú týmto veriteľom uspokojenie z práv záväzkov v týchto jednotkách (na ktoré majú nárok vo vzťahu k ich účastníkom). V úvode je v ňom definovaný pojem veriteľa účastníka organizačnej jednotky korporáčného charakteru všeobecne, čo má priamy odkaz na EZHZ, SE a SCE, následne sú predstavené oprávnenia veriteľa (osobného) účastníka po rade EZHZ, SE a SCE, a tiež v zhrnutí sú záverečné úvahy. Tvrdenia obsiahnuté v správe sa predovšetkým vzťahujú na organizačné jednotky vykonávajúce činnosť na území Poľskej republiky, avšak vzhľadom na nadnárodný „EÚ“ charakter týchto foriem vykonávania podnikateľskej činnosti majú podstatný význam tiež v oblasti pôsobenia EZHZ, SE a SCE v iných členských štátoch EÚ.

Abstract

The study addresses the issue of the rights vested in (personal) creditors of participants in EEIGs, SEs and SCEs within these organisational units, as it appears crucial from theoretical and practical points of view. The exercise of such rights by creditors facilitates satisfying their claims (in respect of the participants). First of all, the general notion of a creditor of a participant in an organisational unit of a corporate nature is defined. This directly relates to EEIGs, SEs and SCEs. Next, the study outlines the rights held by creditors of participants in EEIGs, SEs or SCEs, respectively, followed by final conclusions. The statements included in the paper principally refer to organisational units operating in the territory of the Republic of Poland. However, due to the transnational nature of these forms of business activity, as run within the European Union, they are also significant in the field of EEIGs, SEs and SCEs operating in other EU Member States.

Introduction

A (personal) creditor of a participant in an organisational unit of a corporate nature can be defined as an entity which is entitled to recover debt from the participant, and yet it does not have to be a creditor of the organisational unit¹. In some corporate organisational units, such creditors enjoy specific property and organisational rights. This pertains to (personal) creditors of participants in commercial partnerships or companies operating within various legal systems binding in continental Europe countries (e.g. under German², Swiss³, French⁴ and Italian law⁵, as well as under the Polish Code of Commercial Partnerships and Companies⁶) in relation to partnerships in which the scope of the entitlements is wider than in commercial companies (in which case creditors are not granted so many rights⁷).

¹ See. more general remarks regarding the concept of a general partner's (personal) creditor presented in the monograph by G. KOZIEŁ titled: *Status prawny wierzyciela wspólnika w spółce jawnej. Uwagi materialno-prawne*, Warsaw 2016, pp. 248, ISBN: 978-83-264-9282-2, ISSN: 1897-4392.

² See eg. HUECK A., *Gesellschaftsrecht*, München 1975, p. 92, ISBN: 3-406-02698-2; KÜBLER F., *Gesellschaftsrecht. Die privatrechtlichen Ordnungsstrukturen und Regelungsprobleme von Verbänden und Uternehmen*, Heidelberg 1994, p. 79, ISBN: 3-8114-1394-5; VON GERKAN H. (in:) AMONN L., BRANDI-DOHRN M., VON GERKAN H., KÜSTNER W., LENZ T., RÖHRICHT V., WAGNER C., GRAF VON WESTPHALEN F., *Handels-gesetzbuch. Kommentar zu Handelsstand, Handelsgesellschaften, Handelsgeschäften und besonderen Handelsverträgen*, ed. RÖHRICHT V., GRAF VON WESTPHALEN F., Köln 1998, p. 1231 and n., ISBN: 3-504-45510-1; SCHMIDT K., *Gesellschaftsrecht*, Köln-Berlin-Bonn-München 2002, p. 1455 and n., ISBN: 3-452-24679-5; HOPT K.J. (in:) HOPT K.J., MERKT H., BAUMBACH A., *Handelsgesetzbuch*, München 2006, p. 663, ISBN: 3-406-53930-0.

³ See eg. SCHÖNENBERGER W., GAUCH P., *Schweizerisches Obligationenrecht*, Zürich 1990, p. XXIV–XXXV, p. 225 and n., ISBN: 3-7255-2816-0; MEIER-HAYOZ A., FORSTMOSER P., *Grundriss des schweizerischen Gesellschaftsrechts*, Bern 1993, p. 231 and n., ISBN: 3-7272-0873-2; DRUEY J. N. (in:) KOLLER A., SCHNYDER A. K., DRUEY J. N., GUHL T., *Das Schweizerische Obligationenrecht mit Einschluss de Handels – und Wertpapierrechts*, ed. GUHL T., Zürich 2000, p. 689 and n., ISBN: 3-7255-3893-X; PESTALOZZI Ch. M., HETTICH P. (in:) *Obligationenrecht II*, ed. HONSELL H., VOGT N.P., WATTER R., Helbing Lichtenhahn Verlag 2012, p. 145 and n., ISBN: 978-3-7190-2952-4; STAEHELIN D. (in:) *Obligationenrecht II...*, op. cit., p. 151 and n.

⁴ See especially VIANDIER A., DEBOISSY F., *Droit de sociétés*, Paris 2001, p. 125 and n., pp. 144–152, 186–199, ISBN: 2-7111-3329-X; LE CANU P., *Droit de sociétés*, Paris 2003, p. 806 and n., ISBN: 2-7076-1359-2, ISSN: 0767-4309; MERCANDAL B., CHARVÉRIAT A., JANIN P., COURET A., *Droit des affaires. Sociétés Commerciales*, Paris 2004, p. 265, ISBN: 2-85115-552-0.

⁵ See eg. ANGELICI C., FERRI G.B., FERRI G., *Manuale di diritto commerciale*, ed. FERRI G., Torino 1996, pp. 290–294, ISBN: 88-02-05081-3; AULETTA G., SALANITRO N., *Elementi di diritto commerciale*, Milano 2001, p. 89 and n., ISBN: 88-14-09141-2; CAGNASSO O. (in:) *Commentario Al Codice Civile*, ed. CENDON P., Milano 2009, pp. 206–214, ISBN: 88-14-14761-2.

⁶ Polish Code of Commercial Partnerships and Companies of 15 September 2000 (c.t.: Polish Journal of Laws of 2017, it. 1577 as am.), hereinafter: PCCPC.

⁷ See in particular KOZIEŁ G., *The possibilities of satisfying the participants' creditors of Polish Commercial Companies with the rights of the participants in these companies and the stability of the subjective structure and functioning (operation) of companies in general*, KOŠICKA BEZPEČNOSTNÁ REVUE, 2016, No 2, p. 190-193, ISSN: 1338-4880; 1338-6956 (on line).

A European Economic Interest Grouping (EEIG), a European Company (SE) and a European Cooperative Society (SCE) constitute the so-called legally-uniform transnational forms of business activities within the European Union. Their rights of operation are based on the applicable European Union legal regulations (in the scope of EU law⁸), and on respective national laws adopted by individual EU Member States, including Poland⁹. National legal regulations implement EU regulations in respect of individual domestic legal systems, and they are likely to differ, in particular, as far as the detailed scope is concerned.

Each of these forms of running a business activity refers, to a certain extent, to the respective forms of business activities as run within individual EU countries, including Poland, whereby the legal status of an EEIG is similar to Polish a general (registered) partnership¹⁰. Herein, the legal structure of a SE refers to the Polish joint-stock company¹¹, while SCEs are similar to Polish cooperatives and limited-liability companies¹².

Therefore, it appears advisable to discuss the question of the specific rights which are vested in creditors within the aforementioned organisational units, based on the entitlements granted to creditors of participants in commercial partnerships or companies, along with the issue regarding the scope of such entitlements. Taking into consideration the field of the study, the answer to the above question will principally refer to an EEIG, a SE and a SCE operating in the territory of the Republic of Poland. Nonetheless, due to the transnational, or “EU-wide,” nature of these forms of business activity, which potentially involve all EU Member States, the assertions (conclusions) included in the study are also of demonstrative significance in the field of operations of EEIGs, SEs and SCEs within other EU Member State.

The rights of creditors of participants in an EEIG within this organisational unit

The provisions of Council Regulation (EEC) No 2137/85 of 25 July 1985 on the European Economic Interest Grouping do not directly refer to the issue of the rights of participant’s (member’s) personal creditor, which could mean that the EU legislator did not

⁸ See more: Council Regulation (EEC) No 2137/85 of 25 July 1985 on the European Economic Interest Grouping (OJ L 199/1985), hereinafter: CREEIG 2137/85; Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute of European Company (OJ L 294/2001), hereinafter: CRSE 2157/2001; Council Regulation (EC) No 1435/2003 of 22 July 2003 on the Statute of European Cooperative Society (OJ L 207/2003), hereinafter: CRSCE 1435/2003.

⁹ See more: Polish Act of 4 March 2005 on the European Economic Interest Grouping and the European Company (c.t.: Polish Journal of Laws of 2015, it. 2142, as am.), hereinafter: PAEEIGSE.

¹⁰ See more: Articles 7-14 of the Polish Act of 4 March 2005 on the European Economic Interest Grouping and the European Company.

¹¹ See more widely: Articles 15-121 of the Polish Act of 4 March 2005 on the European Economic Interest Grouping and the European Company.

¹² See more: Polish Act of 22 July 2006 on European Cooperative Society (c.t.: Polish Journal of Laws of 2006, No 149, it. 1077, as am.), hereinafter: PASCE.

introduce such rights (powers). However, according to Article 35 section 2 and 3 of CREEIG 2137/85 the liquidation of the EEIG and the termination of its activity are governed by the national law (the EU Member State in which the EEIG is established – has its registered office, i.e. the Polish law), and the grouping retains legal capacity until its liquidation is completed. In the light of the regulation of Article 7 of the Polish PAEEIGSE on matters not regulated in CREEIG 2137/85 and in PAEEIGSE, to EEIG operating on the territory of the Republic of Poland the provisions on a general (registered) partnership shall apply adequately. It means applying primarily the provisions of the Polish Act of 15 August 2000 – Code of Commercial Partnerships and Companies – on this partnership, including a number of regulations pertaining to the general partner's (personal) creditor's rights, indicated in Article 62 and n. of the PCCPC.

Notwithstanding, in Article 13 section 1 of the PAEEIGSE, the Polish legislator clearly provided that the creditor of an EEIG member (EEIG participant) may terminate the EEIG agreement pursuant to (on the principles of) Article 62 § 2 and 3 of the PCCPC, and therefore referring (related) to the general partner's personal creditor (respectively a creditor of a professional partner, a general partner – in limited partnership and limited joint-stock partnership – and a limited partner), which leads to the termination of the membership relation of the member, which termination (denunciation) applies. In addition, in Article 14 of the PAEEIGSE, the Polish legislator clearly indicated that managers of EEIG are liquidators, unless the contract of grouping or the resolution of its members provides otherwise and introduced the principle of unanimous decision-making by liquidators.

Bearing in mind the referenced regulation of Article 7 of the PAEEIGSE, requiring the application to the EEIG in matters not settled (unregulated), adequately the provisions on the general partnership, from the expressly definition in Article 13 section 2 of the PAEEIGSE, that as a result of the participant's personal creditor denouncing, the membership of that participant ceases to exist, it seems, you can not conclude that this denunciation is the only entitlement of the abovementioned creditor in the EEIG, and termination of participant's membership – the only legal consequence of that. Consequently, we should consider whether creditor of an EEIG participant with registered office in the Republic of Poland in addition to the right to terminate the EEIG agreement, has also the other rights that make up its legal status in the EEIG.

Adequate application of the regulations (provisions) means that we use some of them directly, others – with changes, and others – we do not use them at all. It seems that from the perspective of the EEIG, in this case the majority of the provisions of the Polish Code of Commercial Partnerships and Companies on the general partnership regarding the rights of the general partner's (personal) creditor, i.e. (it is) primarily the provisions contained in Articles 62-84 of the PCCPC, may be directly applicable – be used with

minor modifications or even directly. Possible modifications should primarily include consideration of differences in the naming (nomenclature) of particular elements of legal institutions making up a general partnership as a typical commercial partnership and EEIG as the basic, supranational (transnational) form of conducting business in the EU, including for example the differences in the participant's naming (nomenclature) of these organizational units (it is: partner or member). Doubts as to the scope of application may concern Article 71, 73 and 77 § 2 sentence 2 of the PCCPC in connection with the regulation of Article 14 of the PAEEIGSE, according to which in the absence of a different provision of the EEIG contract or the resolution of its members, EEIG managers are its liquidators. In the case of the recognition of Article 14 of the PAEEIGSE for the full regulation of the issue of appointing EEIG liquidators other than managers, i.e. (it is) on the basis of an EEIG contract or a resolution of its participants, there would be no justification for the (adequate) application of Article 71, 73 and 77 § 2 sentence 2 of the PCCPC. These provisions (regulations) provide for persons having a legal interest (including, for example, creditors of an EEIG participant), the right to apply for the appointment or dismissal of liquidators (Article 71 and art. 73 of the PCCPC), as well as the right to adopt resolutions regarding the conduct of matters binding internally liquidators (Article 77 § 2 sentence 2 of the PCCPC).

It seems, however, that the above regulations should also apply to the creditor of an EEIG member. The provision of Article 14 of the PAEEIGSE in the content area is, to a certain extent the equivalent of the regulation of Article 70 of the PCCPC relating to a general (registered) partnership. Article 14 of the PAEEIGSE introduces the basic rule regarding entities being liquidators of the EEIG, according to which managers are liquidators, unless the EEIG contract or the resolution of the members provides otherwise. A similar principle is provided in Article 70 of the PCCPC with regard to the liquidators of a general partnership. In accordance with this provision, unless the partnership contract or the partners' resolution provide otherwise – partners are liquidators. The wording of (the text of the) Article 14 of the PAEEIGSE (as well as the other provisions of this Act) does not explicitly exclude the possibility of adequate use of the Article 71, 73 and 77 § 2 sentence 2 of the PCCPC to EEIG. It can be assumed that the legislator, due to the functioning of managers under the EEIG structure and legally defining their competences in the field of management (as the conduct of affairs and representation), differently than in a general partnership (in which conduct of affairs and representation belongs to the competences of the partners), in order to avoid any doubt of significance in this area, introduced in Article 14 of the PAEEIGSE only the basic one (mentioned above) rule on liquidators, bearing in mind the provisions contained in the preceding Article 7 of the PAEEIGSE the abovementioned general reference (in unregulated, non governed matters – to the provisions on the general partnership).

Therefore it should be considered, that a (personal) creditor of an EEIG member (EEIG member's personal creditor), as well as a partner's creditor in a general partnership, has a separate legal and corporate status. This status is, in comparison with the legal statuses of creditors of the participants of other organizational units of a corporate nature in general, as in the case of creditors of the partners in general partnerships, the broadest in substance. Of course, in different legal systems the scope of this legal status, depending on the legal status of the EEIG and its members, as well as the (personal) creditors of those members, defined in the national legislation of a given EU Member State, may be diversified, even if it is based on a construction model adopted in individual EU Member States for general partnerships¹³. In the widest model, which was adopted (adequately) in relation to the EEIG member's (personal) creditor regulated by Polish law and analyzed in this report (i.e. in the provisions of the Polish Code of Commercial Partnerships and Companies applied adequately in conjunction with the provisions of the PAEEIGSE), it includes:

- 1) The right to seizure of the member's rights (Article 62 § 1 of the PCCPC in conjunction with Article 13 section 1 of the PAEEIGSE).
- 2) The right to terminate of the grouping agreement (Article 62 § 2 of the PCCPC in conjunction with Article 13 section 1 of the PAEEIGSE).
- 3) The right to pay the share (capital) of a member, to return items contributed by him as a contribution to use and profit from cases not completed before the member's withdrawal from the grouping (Article 65 § 3-5 of the PCCPC in conjunction with Article 7 of the PAEEIGSE and Article 33 of the CREEIG 2137/85).
- 4) The right to demand liquidation of the grouping (Article 64 § 2 sentence 2 of the PCCPC in conjunction with Article 7 of the PAEEIGSE).
- 5) The right to consent to the agreement on another method of terminating the activity of the grouping (Article 67 § 2 of the PCCPC in conjunction with Article 7 of the PAEEIGSE).
- 6) As a person with a legal interest (in satisfaction with property rights, including the rights of a member of a grouping) – the right to apply for the appointment or dismissal of liquidators of the grouping (Article 71 § 1 and Article 73 § 1 of the PCCPC in conjunction with Article 7 of the PAEEIGSE).
- 7) As a person with a legal interest (in satisfaction with property rights, including the rights of a member of a grouping) – the right to adopt resolutions regarding the

¹³ What applies above all to Polish and German law – see more KOZIEŁ G., *The possibilities...*, op. cit., p. 188-193. In German law see also: HUECK A., *Gesellschaftsrecht*, op. cit., p. 92; KÜBLER F., *Gesellschaftsrecht...*, op. cit., p. 79; VON GERKAN H. (in:) *Handels-gesetzbuch...*, op. cit., p. 1231 and n.; SCHMIDT K., *Gesellschaftsrecht*, op. cit., p. 1455 and n.; HOPT K.J. (in:) *Handelsgesetzbuch...*, op. cit., p. 663.

grouping's liquidation matters (internally binding liquidators – Article 77 § 2 sentence 2 of the PCCPC in conjunction with Article 7 of the PAEEIGSE).

- 8) The right to pay part of the assets of the liquidated grouping and return items brought by the member to use (Article 65 § 2-3 of the PCCPC in conjunction with Article 7 of the PAEEIGSE and Article 33 of the CREEIG 2137/85¹⁴).

It should be borne in mind that the EEIG member's personal creditor also has the right (as a person having a legal interest in satisfying property rights, including rights due to participation in the EEIG) to review the books and documents of the dissolved grouping (Article 84 § 4 of the PCCPC in conjunction with Article 7 of the PAEEIGSE and Article 33 of the CREEIG 2137/85). This right arises after the dissolution of the EEIG and is therefore one of the creditor's rights that make up the legal status of the (personal) creditor of the entity, who was a member of this grouping (legal status of this creditor – in general) and not the scope of creditor rights – the legal status of an existing grouping member's (personal) creditor as referred to in this study.

The rights of creditors of participants in a SE within this organisational unit

The provisions of Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute for a European Company (SE), as well as Polish PAEEIGSE do not directly refer to the issue of the stockholder's (personal) creditor entitlement in that company. It could mean *prima facie* that EU legislature did not foresee such powers. However, it should be noted that Article 9 section 1 point c, ii) of the CRSE 2157/2001¹⁵ opens the way for application to a SE – in matters not regulated in this regulation (or, if they are regulated in it only partially, to the extent left outside this regulation), the company's statute (in cases where it is expressly stated in this regulation) and national legislation concerning that company (legal provisions adopted by Member States to implement specific Community measures relating specifically to SE), including, for example, the Polish PAEEIGSE – directly provisions of national law (of the Member States) relating to a joint-stock company with a registered office in the territory of a given Member State (which would apply to joint-

¹⁴ See – as regards the scope of the general partner's personal creditor's rights in a general partnership – KOZIEŁ G., *Status...*, op. cit., p. 80-220.

¹⁵ According to art. 9 (1) of the CRSE 2157/2001: "an SE shall be governed: (a) by this Regulation, (b) where expressly authorised by this Regulation, by the provisions of its statutes, (c) in the case of matters not regulated by this Regulation or, where matters are partly regulated by it, of those aspects not covered by it, by: (i) the provisions of laws adopted by Member States in implementation of Community measures relating specifically to SEs; (ii) the provisions of Member States' laws which would apply to a public limited-liability company formed in accordance with the law of the Member State in which the SE has its registered office; (iii) the provisions of its statutes, in the same way as for a public limited-liability company formed in accordance with the law of the Member State in which the SE has its registered office.

stock companies established in accordance with the law of the Member State in which the SE has its registered office). In the case of SE with a registered office in the territory of the Republic of Poland, this applies to the provisions of the Polish Code of Commercial Partnerships and Companies on joint-stock companies. In the regulations of the Polish Code of Commercial Partnerships and Companies, concerning the joint-stock company, including in particular its liquidation proceedings, certain entitlements have been provided for the stockholders' creditors in the area of improving the satisfaction of their claims from the stockholders' rights (the right to demand a cancellation by a registry court of liquidators for important reasons and the establishment of other – Article 463 § 4 of the PCCPC; the right to view the books and documents of the dissolved company – Article 476 § 4 of the PCCPC). Irrespective of this, an additional, special and independent normative basis for such an understanding of the above-mentioned regulations is – in the area of liquidation of a SE – the provision of Article 63 of the CRSE 2157/2001, which requires applying to its liquidation the provisions that would apply to joint-stock companies, which have been established in accordance with the law of a Member State in which the SE has its registered office, and therefore the provisions of the PCCPC on liquidation proceedings.

In view of the above, as in the case of a member's (personal) creditor in a EEIG, in different legal orders (laws of the Member States) the legal status of the stockholder's (personal) creditor in a SE may be diversified. In the widest model, which refers in particular to the standardization (normalization) area adopted by the Polish legislator in the provisions of the Code of Commercial Partnerships and Companies, this scope includes:

- 1) The right to seizure and satisfy from the share rights (i.e. stocks – in a SE in its proper, normal form).
- 2) As a person having a legal interest (in satisfaction with property rights, including the stockholder's corporate rights) – the right to request a registry court dismiss of liquidators for important reasons and to establish other (Article 463 § 4 of the PCCPC in conjunction with art. 9 section 1 point c, ii and Article 63 of the CRSE 2157/2001).

It should also be noted that the personal creditor of the stockholder is also entitled (as a person having a legal interest in satisfying property rights, including the stockholder's corporate rights) the right to view the books and documents of the dissolved SE (Article 463 § 4 of the PCCPC in conjunction with Article 9 section 1 point c, ii and Article 63 of the CRSE 2157/2001). This right arises after the dissolution of a SE and is therefore one of the creditor's rights making up the legal status of the (personal) creditor of the entity that was a stockholder (the legal status of this creditor in general), and not the scope of creditors rights – the legal status of the stockholder's creditor in an existing SE. However, the legal status of the stockholder's creditor in a SE does not include the right

to adopt resolutions regarding the liquidation of the company, provided for in the "group" of limited (capital) companies in some legal systems, for example for creditors of shareholders in Polish limited liability companies (in Article 282 § 2 of the PCCPC). This right is characteristic for the widest model of the legal status of the participant's creditor in commercial partnerships and the scope of the rights of an EEIG member's creditor which based on it (as mentioned above in point 2).

The rights of creditors of participants in a SCE within this organisational unit

The provisions of Council Regulation (EC) No 1435/2003 of 22 July 2003 on the Statute of European Cooperative Society (SCE) and the Polish PASCE do not contain provisions directly regarding the entitlements of the member's (personal) creditor in that cooperative. Similarly as in the case of EU legal regulations relating to a SE, one could derive from it (deduce the conclusion) that the EU legislator did not introduce such rights. However, it is necessary to keep in mind in this area the regulation of Article 8 section 1, point c, ii) of the CRSCE 1435/2003¹⁶. This provision is the basis for application to a SCE – in matters not covered by the said regulation (or, where they are regulated in it only partially, to the extent left outside this Regulation), the statute of that cooperative (in cases where it is expressly provided for in that Regulation) and national legislation concerning this cooperative (legal provisions adopted by the Member States for the implementation of specific Community measures relating specifically to SCE), including, for example, the Polish PASCE – directly provisions of national law (of the Member States) relating to a cooperative with a registered office in the territory of the Member State concerned (which would apply to cooperatives established in accordance with the law of the Member State in which the SCE has its registered office). With regard to SCEs with a registered office in the territory of the Republic of Poland (based in Poland), art. 8 section 1, point c, ii) of the CRSCE 1435/2003 provides the legal basis for applying the provisions of the Polish Act of 16 September 1982 – Cooperative Law¹⁷. An additional, special, autonomous argument for accepting such a meaning (sense) of the abovementioned reg-

¹⁶ According to art. 8 (1) of the CRSCE 1435/2003: „an SCE shall be governed: (a) by this Regulation; (b) where expressly authorised by this Regulation, by the provisions of its statutes; (c) in the case of matters not regulated by this Regulation or, where matters are partly regulated by it, of those aspects not covered by it, by: (i) the laws adopted by Member States in the implementation of Community measures relating specifically to SCEs; (ii) the laws of Member States which would apply to a cooperative formed in accordance with the law of the Member State in which the SCE has its registered office; (iii) the provisions of its statutes, in the same way as for a cooperative formed in accordance with the law of the Member State in which the SCE has its registered office. If national law provides for specific rules and/or restrictions related to the nature of business carried out by an SCE, or for forms of control by a supervisory authority, that law shall apply in full to the SCE (art. 8 (2) of the CRSCE 1435/2003).

¹⁷ See: Polish Act of 16 September 1982 – Cooperative Law (c.t.: Polish Journal of Laws 2017, it. 1560, as am.), hereinafter: PAČL.

ulation may be – however only in the area of liquidation of a SCE – provision of Article 76 of the CRSCE 1435/2003, requiring the application of provisions applicable to cooperatives which have arisen in accordance with the law of the Member State in which the SCE has its registered office to its liquidation, and therefore the provisions of the Polish Cooperative Law about liquidation proceedings of Polish cooperative. In the norms of this act, other than the provisions on the liquidation of cooperatives, certain, partial entitlements in the area of satisfaction of the members' creditors claims from members' rights are foreseen¹⁸. In a small (certain) scope, they referring to the scope of creditors rights provided for in the commercial partnerships and EEIG (in the case of EEIG – especially those with registered office in Poland).

These rights include, above all:

- 1) The right to seizure of the contributions of co-operative member (Article 27 § 3 of the PACL in conjunction with Article 8 section 1, point c, ii) of the CRSCE 1435/2003).
- 2) The right to demand the return of the contributions or their equivalent (Article 27 § 3 of the PACL in conjunction with Article 8 section 1, point c, ii) of the CRSCE 1435/2003)¹⁹.

The legal status of the member's creditor in a SCE does not include the right to adopt resolutions regarding the liquidation of that cooperative (and the right to view the books and documents of the dissolved SCE). These rights are primarily characteristic for the widest model of the legal status of the participant's creditor in (commercial) partnerships, the scope of the rights of an EEIG member's creditor which based on it and the scope of the rights of shareholders' creditors in limited companies in some legal systems,

¹⁸ This applies to the Article 27 of the PACL: „§ 1. A member may dispose of its claims to a cooperative for payment of shares and for the return of contributions or for the payment of their equivalent with effectiveness from the date on which such claims became due. § 2. A member's creditor can get satisfaction from his shares only in the moment when membership ceases. § 3. If the execution from another member's property proves to be ineffective and the special provision does not provide otherwise, the member's creditor may order enforcement of the contributions made by the member. In such a case, the member's claim for reimbursement of contributions or their equivalent shall become payable six months after the date on which the contributions were seizure, unless the claim matures earlier under other provisions. § 4. In case of seizure by a creditor member contributions which are the means of production, the cooperative serves the right of priority of their acquisition in the enforcement proceedings. § 5. The cooperative's claims to a member due to payments for shares shall not be seizure by the benefit of the cooperative's creditors”.

¹⁹ According to Article 27 § 3 of the PACL if the execution from another member's property proves to be ineffective and the special provision does not provide otherwise, the member's creditor may order enforcement of the contributions made by the member. In such a case, the member's claim for reimbursement of contributions or their equivalent shall become payable six months after the date on which the contributions were seizure, unless the claim matures earlier under other provisions. In case of seizure by a creditor member contributions which are the means of production, the cooperative serves the right of priority of their acquisition in the enforcement proceedings (Article 27 § 4 of the PACL).

for example for shareholders' creditors in Polish limited liability companies (as mentioned above in point 2 and 3).

Conclusions

The deliberations included in the paper provide an inclination to draw specific conclusions.

Firstly, the creditor of a participant in an EEIG based in Poland has the rights corresponding to the entitlements granted to creditors of partners in a general (registered) partnership, with its registered office in Poland. These are also applied respectively to creditors of participants in the remaining types of partnerships (excluding creditors of stockholders in a limited joint-stock partnership), including creditors of professional partners, creditors of general partners, and creditors of limited partners.

Secondly, the extent of the rights vested in the creditor of an EEIG member within this organisational unit is the widest, as compared to the extent of the rights held by creditors of SE or SCE members within the respective organisational units.

Thirdly, the creditor of a participant in a SE based in Poland has the rights corresponding to the entitlements of creditors of stockholders in a joint-stock company with its registered office in the territory of Poland.

The fourth point is that the creditor of a participant in a SE cannot enjoy the same extent of rights as creditors of EEIG members, while the extent of the rights is wider than in the case of creditors of SCE members.

Moreover, the creditor of a participant in a SCE based in Poland has the rights corresponding to the entitlements granted to creditors of members of a cooperative with its registered office in the territory of Poland. The extent of such rights refers to the methods of establishing one of the entitlements of a partner in a Polish registered partnership, as stipulated in Article 62 of the Polish Code of Commercial Partnerships and Companies. The laws which refer to cooperatives based in the territory of Poland do not regulate the creditor's entitlement to dispose of the shares in the cooperative, which is not the case of registered partnerships, as pursuant to Article 62 of the Code of Commercial Partnerships and Companies, the creditor of a partner in a registered partnership may terminate the partnership agreement, provided that he/she has met the conditions laid down in the above-mentioned provision.

In addition, the creditor of a SCE member can enjoy the narrowest extent of entitlements, as compared to the rights vested in creditors of EEIG or SE participants.

Furthermore, due to the way the issues relating to EEIGs, SEs and SCEs are regulated in EU law, the extent of the rights enjoyed by creditors of participants in the organisational units can differ in individual EU Member States. Because of the aforementioned cross-references included in EU regulations, the rights should be

established on the basis of the national legal regulations which are binding in individual EU Member States. This implies that the extent of the rights granted to creditors of particular organisational units mostly depends on the legal traditions of individual Member States, and on the related method and scope of regulations pertaining to the legal status of creditors of participants within such units.

Finally, despite the complexity of the legal basis for the entitlements in question, it seems that such diversity, incorporating the traditions of individual legal systems, should not be considered improper (inappropriate). Nevertheless, it should be borne in mind that it might have substantial consequences, i.a., from the perspective of a growing “cross-border mobility” of registered offices of companies operating in the EU area. Unless at least a basic, uniform EU law concerning the rights vested in creditors of participants in EEIGs, SEs and SCEs is not introduced, moving the registered office of an EEIG, a SE or a SCE to another EU Member State might lead to a change in the scope of the entitlements (including its reduction or increase) granted to creditors of participants in the aforementioned organisational units. This cannot be seen as a positive outcome, given the need to ensure the security of legal transactions.

References

- ANGELICI C., FERRI G.B., FERRI G., *Manuale di diritto commerciale*, ed. FERRI G., Torino 1996, ISBN: 88-02-05081-3.
- AULETTA G., SALANITRO N., *Elementi di diritto commerciale*, Milano 2001, ISBN: 88-14-09141-2.
- LE CANU P., *Droit de sociétés*, Paris 2003, ISBN: 2-7076-1359-2, ISSN: 0767-4309.
- CAGNASSO O. (in:) *Commentario Al Codice Civile*, ed. CENDON P., Milano 2009, ISBN: 88-14-14761-2.
- Council Regulation (EEC) No 2137/85 of 25 July 1985 on the European Economic Interest Grouping (OJ L 199/1985).
- Council Regulation (EC) No 2157/2001 of 8 October 2001 on the Statute of European Company (OJ L 294/2001).
- Council Regulation (EC) No 1435/2003 of 27 July 2003 on the Statute of European Cooperative Society (OJ L 207/2003).
- DRUEY J. N. (in:) KOLLER A., SCHNYDER A. K., DRUEY J. N., GUHL T., *Das Schweizerische Obligationenrecht mit Einschluss de Handels – und Wertpapierrechts*, ed. GUHL T., Zürich 2000, ISBN: 3-7255-3893-X.
- VON GERKAN H. (in:) AMONN L., BRANDI-DOHRN M., VON GERKAN H., KÜSTNER W., LENZ T., RÖHRICHT V., WAGNER C., GRAF VON WESTPHALEN F., *Handels-gesetzbuch. Kommentar zu Handelsstand, Handelsgesellschaften, Handelsgeschäften und besonderen*

- Handelsverträgen*, ed. RÖHRICHT V., GRAF VON WESTPHALEN F., Köln 1998, ISBN: 3-504-45510-1.
- GRIFFIN S., *Company Law. Fundamental principles*, London 2000, ISBN: 0-273-64221-9.
Handelsgesetzbuch of 10 May 1897 (German Commercial Code).
- HOPT K.J. (in:) HOPT K.J., MERKT H., BAUMBACH A., *Handelsgesetzbuch*, München 2006, ISBN: 3-406-53930-0.
- HUECK A., *Gesellschaftsrecht*, München 1975, ISBN: 3-406-02698-2.
- KOZIEŁ G., *Status prawny wierzyciela wspólnika w spółce jawnej. Uwagi materialno-prawne*, Warsaw 2016, ISBN: 978-83-264-9282-2, ISSN: 1897-4392.
- KOZIEŁ G., *The possibilities of satisfying the participants' creditors of Polish Commercial Companies with the rights of the participants in these companies and the stability of the subjective structure and functioning (operation) of companies in general*, KOŠICKA BEZPIEČNOSTNÁ REVUE, 2016, No 2, ISSN: 1338-4880; 1338-6956 (on line).
- KÜBLER F., *Gesellschaftsrecht. Die privatrechtlichen Ordnungsstrukturen und Regelungsprobleme von Verbänden und Uternehmen*, Heidelberg 1994, ISBN: 3-8114-1394-5.
- MEIER-HAYOZ A., FORSTMOSER P., *Grundriss des schweizerischen Gesellschaftsrechts*, Bern 1993, ISBN: 3-7272-0873-2.
- MERCANDAL B., CHARVÉRIAT A., JANIN P., COURET A., *Droit des affaires. Sociétés Commerciales*, Paris 2004, ISBN: 2-85115-552-0.
- MORSE G., *Partnership Law*, Oxford 2010, ISBN: 978-0-19-957676-0.
- Polish Act of 16 September 1982 – Cooperative Law (c.t.: Polish Journal of Laws 2017, it. 1560, as am.).
- Polish Act of 15 September 2000 – Code of Commercial Partnerships and Companies (c.t.: Polish Journal of Laws of 2017, it. 1577 as am.).
- Polish Act of 4 March 2005 on the European Economic Interest Grouping and the European Company (c.t.: Polish Journal of Laws of 2015, it. 2142, as am.).
- Polish Act of 22 July 2006 on European Cooperative Society (c.t.: Polish Journal of Laws of 2006, No 149, it. 1077, as am.).
- PESTALOZZI Ch. M., HETTICH P. (in:) *Obligationenrecht II*, ed. HONSELL H., VOGT N.P., WATTER R., Helbing Lichtenhahn Verlag 2012, ISBN: 978-3-7190-2952-4.
- RIBSTEIN L.E., LETSON P.V., *Business associations*, New York 1996.
- SCHMIDT K., *Gesellschaftsrecht*, Köln-Berlin-Bonn-München 2002, ISBN: 3-452-24679-5.
- SCHÖNENBERGER W., GAUCH P., *Schweizerisches Obligationenrecht*, Zürich 1990, ISBN: 3-7255-2816-0.
- SPRAU H. (in:) BASSENGE P., BRUDERMÜLLER G., DIEDERICHSEN U., ELLENBERGER J., GRÜNEBERG Ch., SPRAU H., THORN K., WEIDENKAFF W., WEIDLICH D., *Bürgerliches Gesetzbuch*, vol. VII, München 2012, ISBN: 978-3-406-61-604-4.
- VIANDIER A., DEBOISSY F., *Droit de sociétés*, Paris 2001, ISBN: 2-7111-3329-X.

ALTERNATÍVNE RIEŠENIA PRE ZACHOVANIE KONTINUITY FUNGOVANIA ORGÁNOV V KAPITÁLOVÝCH OBCHODNÝCH SPOLOČNOSTIACH

JUDR. ŽOFIA MRÁZOVÁ, PHD., MCL¹

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBCHODNÉHO PRÁVA A HOSPODÁRSKEHO PRÁVA

ZOFIA.SULEKOVA@UPJS.SK

Abstrakt

Vnútornú organizačnú štruktúru kapitálových obchodných spoločností tvoria kolektívne alebo individuálne orgány, ktorých pôsobnosť je ustanovená zákonom. Počas existencie obchodnej spoločnosti môže dôjsť k situácii, že počet členov orgánu klesne až tak, že vo funkcii nie je dostatočný počet členov na to, aby orgány mohli riadne vykonávať svoju funkciu, prípadne prijímať rozhodnutia v mene obchodnej spoločnosti a zabezpečovať jej riadne fungovanie. Príslušný orgán, do pôsobnosti ktorého patrí voľba členov orgánov, nemusí vždy promptne na danú situáciu reagovať, pričom z rozličných dôvodov môže zostať pasívny. Cieľom príspevku je priblížiť alternatívne riešenia pre zachovanie kontinuity fungovania štatutárneho orgánu a dozornej rady v kapitálových obchodných spoločnostiach, ktoré ponúka slovenská právna úprava, a zároveň poukázať na ďalšie riešenia dostupné v zahraničných právnych úpravách, a to najmä na možnosť menovania člena štatutárneho orgánu alebo opatrovníka na základe rozhodnutia súdu. Zrušenie obchodnej spoločnosti súdom z dôvodu nedostatočného počtu členov v orgáne obchodnej spoločnosti, zapríčineného napríklad pasivitou orgánu príslušného na rozhodnutie o voľbe nového člena, by malo predstavovať iba krajné riešenie problému nefunkčných korporácií.

Abstract

The internal organizational structure of corporations is constituted by collective or individual corporate bodies whose scope is laid down by law. During the existence of a company, there may be a situation where the number of members of the body falls to such an extent that members are unable to perform their duties properly, or to make decisions on behalf of a company and ensure its proper functioning. The competent authority entitled to appoint members of a corporate body, may not always respond promptly to such a situation, and for various reasons may even remain passive. The aim of the paper is to discuss alternative solutions for maintaining the continuity of the func-

¹ JUDr. Žofia Mrázová, PhD., MCL je odbornou asistentkou na Katedre obchodného práva a hospodárskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Tento príspevok vznikol v rámci riešenia grantového projektu VEGA 1/0917/16 „Atypické a faktické vzťahy v obchodnom práve“.

tioning of the board of directors and the supervisory board, which are available in the national legislation, and to point out other solutions available in foreign legal orders, especially the possibility of appointing a member of the board of directors or guardian by court's decision. The winding up of a company by court due to the insufficient number of members in the corporate body, caused, for example, by the passivity of the body responsible for deciding on the appointment of a new member, should be regarded as a solution of the last resort to the problem of dysfunctional corporations.

Úvodom stručne k obsadeniu orgánov kapitálových obchodných spoločností

Z povahy obchodných spoločností ako právnických osôb vyplýva, že majú povinnosť ustanoviť jeden, ale spravidla viac vnútorných orgánov, ktorých členovia konajú v mene obchodnej spoločnosti navonok, voči tretím osobám, alebo zabezpečujú iné funkcie v rámci vnútornej organizačnej štruktúry obchodnej spoločnosti. To, aké orgány sa zriaďujú pri jednotlivých formách obchodných spoločností je zákonom č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník (ďalej len ako „Obchodný zákonník“ alebo „ObchZ“) explicitne stanovené. Nad rámec týchto orgánov môžu obchodné spoločnosti vytvárať aj ďalšie fakultatívne orgány, zákonom výslovne neupravené.²

Obchodné spoločnosti tvoria kolektívne alebo individuálne orgány. Individuálnym orgánom je napríklad konateľ spoločnosti s ručením obmedzeným, kolektívnym orgánom je predstavenstvo alebo dozorná rada akciovej spoločnosti. Je potrebné pripomenúť, že vytvorenie jednočlenného predstavenstva v akciovej spoločnosti zákon nezakazuje.³ Počet členov predstavenstva síce nie je zákonom obmedzený v minimálnej (a ani v maximálnej) výške,⁴ určenie počtu členov predstavenstva je však obligatórnou náležitosťou stanov akciovej spoločnosti.⁵ Dozorná rada akciovej spoločnosti musí mať minimálne troch členov (§ 200 ods. 1 ObchZ). Rovnaké pravidlo platí aj pre dozornú radu v spoločnosti s ručením obmedzeným. Napriek tomu, že dozorná rada v spoločnosti s ručením obmedzeným je len fakultatívnym orgánom, ak je zriadená, musí mať troch členov (§ 139 ods. 3 ObchZ).

Všeobecná úprava rozhodovania orgánov obchodných spoločností je obsiahnutá v § 66 ods. 8 ObchZ, v zmysle ktorého sú štatutárny orgán a dozorná rada uznášanias-

² Do pôsobnosti fakultatívnych orgánov však nemožno zveriť otázky, ktoré zákonodarca kogentne zveruje obligatórnym orgánom obchodnej spoločnosti. Pozri napr. uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Cdo 4563/2008 z 24. novembra 2009.

³ Kreovaním jednočlenného predstavenstva nie je porušené žiadne kogentné ustanovenie právnej úpravy. Pozri PALA, R., PALOVÁ, I., ŽITŇANSKÁ, L. In OVEČKOVÁ, O. et al. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Zväzok I. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 1271.

⁴ Výnimkou je napríklad § 24 ods. 1 zákona č. 483/2001 Z.z. o bankách, ktorým sa ustanovuje, že predstavenstvo banky musí mať minimálne troch členov.

⁵ Ustanovenie § 173 ods. 1 písm. f) ObchZ.

chopné, ak je prítomná nadpolovičná väčšina ich členov. Na riadne prijatie uznesenia alebo rozhodnutia orgánu je potrebný súhlas nadpolovičnej väčšiny prítomných členov. Osobitné pravidlá sa vzťahujú na rozhodovanie dozornej rady akciovej spoločnosti.⁶

Náhle ukončenie funkcie člena štatutárneho orgánu v priebehu funkčného obdobia (napr. z dôvodu vzdania sa funkcie⁷ či smrti), alebo dlhodobá absencia orgánu spoločnosti, môže ohroziť nielen každodenné fungovanie spoločnosti, ale v konečnom dôsledku aj jej existenciu. Ak spoločnosť nemá riadne fungujúce orgány, nemôže trvalo existovať.

Vo všeobecnosti môžeme v rámci organizačnej štruktúry kapitálových obchodných spoločností rozlišovať tieto nedostatky (vady) v obsadení orgánov:⁸

- a) nedostatočný počet členov v orgáne obchodnej spoločnosti, tzn. počet členov nezodpovedá úprave v stanovách alebo v zákone,
- b) nedostatočný počet členov v orgáne obchodnej spoločnosti, pričom tento počet klesol pod polovicu, tzn. kolektívny orgán nie je uznášaniaschopný, a z tohto dôvodu nie je schopný plniť svoju funkciu,
- c) absencia jedného alebo viacerých orgánov spoločnosti, ktoré sú povinne vytvárané v zmysle príslušných ustanovení zákona (štatutárny orgán, prípadne dozorná rada pri akciovej spoločnosti).

V rámci vyššie uvedených prípadov sa samozrejme predpokladá, že orgán – vo všeobecnosti je ním valné zhromaždenie, ktorý je oprávnený vymenovať alebo zvoliť členov orgánov nebol zvolaný, resp. zvolaný bol, ale posiaľ neprijal rozhodnutie o voľbe nového člena, prípadne nie je uznášaniaschopný, alebo je dlhodobo nečinný (napr. z dôvodu patovej situácie medzi akcionármi). Riešenia na doplnenie členov orgánov, ktoré sa nám ponúkajú, majú za cieľ zabezpečiť dočasné alebo trvalé obsadenie uvoľnených miest v orgánoch obchodných spoločností, čím sa zabezpečí kontinuita fungovania orgánov bez inak nevyhnutnej aktivity orgánu oprávneného na rozhodnutie o voľbe nového člena.

⁶ Podľa § 201 ods. 3 ObchZ rozhoduje dozorná rada akciovej spoločnosti väčšinou hlasov všetkých jej členov, ibaže stanovy neurčia inak.

⁷ Ak orgán spoločnosti, ktorý je oprávnený vymenovať alebo zvoliť nového člena orgánu spoločnosti nezasadne do troch mesiacov, je vzdanie sa účinné od prvého dňa nasledujúceho po uplynutí tejto lehoty (§ 66 ods. 2 ObchZ).

⁸ Okrem uvedených vád by sme mohli spomenúť aj voľbu do funkcie člena štatutárneho orgánu na základe vadného uznesenia valného zhromaždenia. Jedným z ochranných mechanizmov proti vadným uzneseniam je právo domáhať sa ich neplatnosti v zmysle § 131 ObchZ a § 183 ObchZ. Zákonodarca však nerieši možnosť dovolávať sa vád vymenovania členov štatutárneho orgánu zo strany tretej osoby, stojacej mimo spoločnosť. Problematike vadného menovania členov orgánov sa vzhľadom na rozsah príspevku venovať nebudeme. Bližšie k vadným uzneseniam valného zhromaždenia napr. ŠULEKOVÁ, Ž. Zásahy súdov do kontraktčných a rozhodovacích procesov v práve obchodných spoločností. In Ingerencia súdov do súkromnoprávných zmlúv: Zásahy súdov do kontraktčného procesu. Pezinok : Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2013, s. 100-101.

1. Nedostatočne obsadené orgány akciovej spoločnosti a riešenia podľa Obchodného zákonníka

V rámci rozboru slovenskej právnej úpravy sa naša pozornosť upriami na akciovú spoločnosť, ktorá okrem kolektívneho štatutárneho orgánu – predstavenstva, obligatórne vytvára aj kontrolný orgán - dozornú radu. Podľa všeobecnej úpravy, členov predstavenstva volí a odvoláva valné zhromaždenie. Zákon však umožňuje preniesť stanovami pôsobnosť voľby a odvolávania členov predstavenstva na dozornú radu (§ 194 ods. 1 ObchZ). Voľba členov predstavenstva dozornou radou má význam najmä v spoločnostiach s väčšou akcionárskou základňou.

1.1. Kooptácia člena predstavenstva a dozornej rady na dočasné obdobie

Za účelom pružnejšieho riešenia situácie, kedy niektorému členovi predstavenstva alebo dozornej rady náhle zanikne funkcia, Obchodný zákonník počíta s tzv. kooptáciou člena príslušného orgánu. V zmysle § 194 ods. 4 ObchZ môžu „stanovy určiť, že predstavenstvo, ktorého počet členov zvolených príslušným orgánom spoločnosti neklesol pod polovicu, môže vymenovať náhradných členov do najbližšieho zasadnutia príslušného orgánu.“ Uvedené ustanovenie sa v zmysle § 200 ods. 3 ObchZ aplikuje aj na členov dozornej rady. Účelom inštitútu kooptácie člena orgánu je dočasne zabezpečiť obsadenie uvoľneného miesta v orgáne, a to následkom zmien, ktoré nastali medzi jednotlivými valnými zhromaždeniami.⁹ Tento postup je praktický najmä pri akciových spoločnostiach s veľkým počtom akcionárov, kedy je pomerne náročné, či už z ekonomického alebo administratívneho hľadiska, zvolávať zasadnutie valného zhromaždenia s jediným bodom programu, a to voľbou člena predstavenstva alebo člena dozornej rady.

Ustanovenie § 194 ods. 4 ObchZ umožňuje upustiť od zvolania valného zhromaždenia iba za účelom voľby nového člena predstavenstva (prípadne dozornej rady, ak pôsobnosť voľby člena predstavenstva bola delegovaná na tento orgán v zmysle § 194 ods. 1 ObchZ). Určitá osoba sa tak môže stať členom predstavenstva nielen na základe výsledkov hlasovania valného zhromaždenia, ale situáciu je možné riešiť promptnejšie tým, že samotný orgán, predstavenstvo alebo dozorná rada, vymenuje vlastných „náhradných“/„zastupujúcich“ členov. Hoci kooptovaný člen nebol riadne zvolený valným zhromaždením, je oprávnený podieľať sa na činnosti tohto orgánu a hlasovať. Náhradný člen predstavenstva je po dobu svojho výkonu považovaný za plnohodnotného člena predstavenstva. Ak stanovy kooptáciu umožnia, odporúča sa, aby obsahovali čo najpodrobnejšiu úpravu postupu pri vymenovaní dočasných členov štatutárneho orgánu alebo dozornej rady.¹⁰

⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Odo 3333 z 27. mája 2008.

¹⁰ PALA, R., PALOVÁ, I., ŽITŇANSKÁ, L. In OVEČKOVÁ, O. et al. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Zväzok I. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, 1269.

Je potrebné zdôrazniť, že nový člen je zvolený iba na prechodnú dobu. Obchodný zákonník jednoznačne určuje limit funkčného obdobia - funkcia náhradného člena trvá do zasadnutia orgánu príslušného na voľbu (§194 ods. 4 ObchZ *in fine*). Účasť náhradného člena predstavenstva by mala skončiť najneskôr dňom konania najbližšieho valného zhromaždenia, alebo dňom, kedy sa valné zhromaždenie konať malo, ale neuskutočnilo sa.¹¹ Z uvedeného vyplýva, že ak na najbližšom zasadnutí valné zhromaždenie náhradného člena do funkcie člena predstavenstva nezvolí, jeho funkcia zaniká. Ne zvolaním valného zhromaždenia nie je možné umelo predĺžiť funkčné obdobie kooptovaného člena orgánu. Navyše, keďže Obchodný zákonník stanovuje akciovej spoločnosti zvolať valné zhromaždenie minimálne jedenkrát za rok,¹² v judikatúre sa presadil názor, že trvanie funkcie náhradného člena predstavenstva „nemôže trvať nikdy dlhšie ako jeden rok.“¹³ Judikatúrou proklamovaná jednoročná lehota však môže byť sporná. Mohla by totiž nastať situácia, kedy valné zhromaždenie sa konalo v máji 2017, pričom následne zanikla funkcia člena predstavenstva a na základe rozhodnutia zvyšných členov predstavenstva vznikla funkcia tzv. novému kooptovanému členovi. Najbližšie riadne valné zhromaždenie by sa mohlo konať napríklad až v mesiaci jún 2018, t.j. po uplynutí jednoročnej lehoty. Zastávame preto názor, že funkčné obdobie kooptovaného člena je síce iba dočasné, avšak môže trvať aj dlhšie ako jeden rok. Lehota, ktorá uplynie medzi dvoma valnými zhromaždeniami, totiž môže byť dlhšia ako dvanásť po sebe nasledujúcich mesiacov.

Na najbližšom zasadnutí, valné zhromaždenie buď opätovne zvolí, resp. potvrdí kooptovaného člena za „riadneho“ člena predstavenstva, alebo zvolí iného, nového člena. Pokiaľ by však na valnom zhromaždení k voľbe nového člena nedošlo, resp. by valné zhromaždenie úmyselne ponechalo miesto člena predstavenstva neobsadené, nie je možné znova ku kooptácii pristúpiť.¹⁴ Opätovná kooptácia by totiž bola v rozpore s proklamovaným princípom dočasného výkonu funkcie. Za takých okolností by teoreticky mohlo dochádzať až k neobmedzenému výkonu funkcie člena predstavenstva osobou, opakovane volenou tým istým orgánom, ktorého je zároveň aj členom.

¹¹ Pozri uznesenie Najvyššieho súdu Českej republiky sp. zn. 29 Cdo 3718/2009 z 19. septembra 2010 „Účelom inštitutu kooptácie je obsadiť miesta člena predstavenstva spoločnosti, jejichž funkce zanikla, náhradními členy a zajistit tak nepřetržitě fungování statutárního orgánu společnosti. Již s ohledem na odlišný způsob ustanovení kooptovaných členů představenstva (pomíjející do značné míry právo akcionářů podílet se na jmenování představenstva akciové společnosti) je ovšem zřejmé, že se musí jednat o řešení dočasné - do konání nejbližší valné hromady společnosti, na jejímž zasedání mohou být řádně zvoleni noví členové představenstva.“

¹² Ustanovenie § 184 ods. 2 ObchZ.

¹³ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Cdo 3718/2009 z 19. septembra 2010 „Stanoví-li zároveň obchodní zákoník (kogentním ustanovením) povinnost společnosti svolat valnou hromadu nejméně jednou ročně, lze dovodit, že funkce kooptovaných členů představenstva nemůže trvat nikdy déle než jeden rok.“

¹⁴ DĚDIČ, J. et al. Obchodní zákoník. Komentář. III. Díl. Praha : Polygon, 2002, s. 2411.

Ak valné zhromaždenie zvolenie nového člena potvrdí, je otázne, či rozhodnutie má mať účinky *ex nunc*, tzn. členovi predstavenstva začína plynúť nové funkčné obdobie, do ktorého sa nezapočítava obdobie v ktorom vykonával funkciu ako kooptovaný člen, alebo má mať účinky *ex tunc*, t.j. do dĺžky funkčného obdobia sa mu započítava aj obdobie, v ktorom pôsobil vo funkcii člena predstavenstva ako dočasne zvolený člen. Hoci zákon limituje dĺžku funkčného obdobia člena orgánu, nie je vylúčené, aby člen štatutárneho orgánu opätovne zastával tú istú funkciu. Preto zastávame názor, že po potvrdení (zvolení) pôvodne kooptovaného člena do funkcie „riadneho“ člena orgánu valným zhromaždením, začína tomuto členovi plynúť nové funkčné obdobie.¹⁵

Je potrebné zdôrazniť, že kooptácia sa môže uplatniť iba za podmienky, že počet členov zvolených príslušným orgánom spoločnosti neklesol pod polovicu. Pokiaľ však počet členov kolektívneho orgánu klesne tak, že väčšina miest v orgáne nie je obsadená, napríklad z päťčlenného štatutárneho orgánu sú obsadené iba dve miesta, aj keby sa na zasadnutie predstavenstva dostavili všetci členovia, štatutárny orgán by nebol uznášaniaschopný. Za týchto okolností nie je možné kooptovať náhradných členov. Záver o tom, či predstavenstvo má dostatočný počet členov potrebných na hlasovanie, je nevyhnutné posudzovať podľa počtu členov, ktorý sa vyžaduje na riadne obsadenie štatutárneho orgánu v zmysle zákona alebo stanov. Ak by predstavenstvo vymenovalo náhradného člena napriek tomu, že by nebola splnená zákonom stanovená podmienka, t.j. počet členov by klesol pod polovicu, predstavenstvo by takýmto konaním prekročilo svoju pôsobnosť, rozhodnutie o kooptácii by obchodnú spoločnosť nezaväzovalo¹⁶ a náhradnému členovi by funkcia nevznikla. Právna úprava však neposkytuje alternatívne *ex post* riešenia na zabezpečenie kontinuity orgánu pri jeho nedostatočnom obsadení, ak počet jeho členov klesol pod polovicu a príslušný orgán – valné zhromaždenie – je napriek tomu nečinné.

1.2. Voľba „náhradného“ člena predstavenstva valným zhromaždením

Vo všeobecnosti platí, že funkcia člena orgánu vzniká v momente, kedy rozhodnutie o vymenovaní nadobudlo platnosť a účinnosť. Tým sa však nevylučuje, aby valné zhromaždenie stanovilo neskorší moment vzniku funkcie člena orgánu. Ak je v úmysle spoločnosti čo najrýchlejšie obsadiť miesto v orgáne, ktoré sa v budúcnosti náhle uvoľní, je potrebné vyriešiť otázku, či valné zhromaždenie môže zvoliť náhradného člena predstavenstva, ktorý by zaujal členstvo v orgáne v momente, kedy by doterajšiemu členovi jeho členstvo v predstavenstve zaniklo. Nakoľko Obchodný zákonník takýto postup výslovne

¹⁵ Opačne ŠTENGLOVÁ, I. In DĚDIČ, J., ŠTENGLOVÁ, I., KRÍŽ, R., ČECH, T. Akciové společnosti. 7.vyd. Praha : C. H. Beck, 2012, s. 437.

¹⁶ Ustanovenie § 13 ods. 3 ObchZ.

nezakazuje, máme za to, že takáto voľba člena predstavenstva je možná,¹⁷ a v praxi aj využívaná. Náhradný člen predstavenstva však nemôže byť zapísaný do obchodného registra skôr, ako sa ujme funkcie. V porovnaní s inštitútom kooptácie, výhodou menovania tzv. náhradníka valným zhromaždením je skutočnosť, že funkcia vzniká automaticky, t.j. viaže sa na určitú právnu skutočnosť (napr. na zánik funkcie určitého člena predstavenstva), avšak bez potreby prijatia ďalšieho rozhodnutia príslušného orgánu. Ďalšou výhodou oproti kooptovanému členovi je skutočnosť, že náhradník by mohol nastúpiť do funkcie člena predstavenstva aj v prípade, ak by počet členov klesol pod polovicu.

1.3. Ingerencia súdu – zrušenie obchodnej spoločnosti

Ak orgán nemá dostatočný počet členov potrebných na rozhodovanie, obchodná spoločnosť nemôže riadne vykonávať svoju činnosť. Preto, ak funkcia niektorého z členov orgánu spoločnosti z akéhokoľvek dôvodu zanikne, má príslušný orgán povinnosť vymenovať nového člena. Podľa § 66 ods. 1 ObchZ „*Ak sa osoba, ktorá je jediným štatutárnym orgánom, členom štatutárneho orgánu alebo členom dozornej rady spoločnosti (ďalej len „člen orgánu spoločnosti“), vzdá funkcie, je odvolaná alebo výkon jej funkcie zanikne smrťou alebo sa skončí inak, musí príslušný orgán spoločnosti do troch mesiacov ustanoviť namiesto nej nového člena orgánu spoločnosti.*“¹⁸ V zmysle § 68 ods. 6 písm. a) ObchZ, súd na návrh štátneho orgánu, na návrh osoby, ktorá osvedčí právny záujem, alebo aj z vlastného podnetu rozhodne o zrušení spoločnosti, ak v čase dlhšom ako tri mesiace neboli ustanovené orgány spoločnosti. Obchodný zákonník tak ponúka riešenie pasivity alebo patovej situácie v spoločnosti prostredníctvom ingerencie súdu iba v prípade, ak v spoločnosti určitý orgán absentuje alebo nie je fakticky uznášaniaschopný. Vzhľadom na dikciu ustanovenia, ak v spoločnosti s ručením obmedzeným s dvoma konateľmi skončí výkon funkcie jednému z nich, valné zhromaždenie má síce povinnosť ustanoviť nového konateľa (§ 66 ods. 1 ObchZ), zákon však s nesplnením tejto povinnosti žiadnu sankciu nespája. V prípade kolektívnych orgánov spoločnosti je dôvod na zrušenie spoločnosti daný až vtedy, ak tieto orgány nie sú viac ako tri mesiace (ani potenciálne) uznášaniaschopné.¹⁹

¹⁷ Voľba náhradného člena predstavenstva družstva je upravená v § 248 ods. 2 ObchZ „*Ak stanovy určujú, že sa volia náhradníci členov orgánov družstva, nastupuje namiesto odstúpivšieho člena dňom účinnosti odstúpenia náhradník podľa určeného poradia.*“ Ak by náhradník nebol zvolený, môže orgán, ktorý má byť doplnený, vymenovať dočasného, zastupujúceho člena. Zastupujúci člen má práva a povinnosti riadneho člena. Funkcia zastupujúceho člena zaniká okamihom reálnej možnosti voľby nového člena (§ 248 ods. 3 ObchZ).

¹⁸ Aplikácia tohto ustanovenia prichádza do úvahy pri spoločnosti s ručením obmedzeným, v akciovej spoločnosti aj v jednoduchej spoločnosti na akcie.

¹⁹ PALA, R., PALOVÁ, I. In OVEČKOVÁ, O. et al. Obchodný zákonník. Veľký komentár. Zväzok I. Bratislava : Wolters Kluwer, 2017, s. 558.

Samotná možnosť ingerencie súdov, ako orgánov verejnej moci, do súkromno-právnych vzťahov si vyžaduje oprávnený a legitímny dôvod, jasné pravidlá a zároveň zohľadnenie záujmov spoločníkov spoločnosti ako aj tretích osôb.²⁰ Súdny sú tak oprávnené zasahovať do vnútorných a vonkajších pomerov spoločnosti len v zákonom vymedzených prípadoch a za stanovených podmienok. Zrušenia spoločnosti sa môže, okrem iného, domáhať osoba, ktorá osvedčí právny záujem. Takouto osobou môže byť spoločník, alebo aj veriteľ obchodnej spoločnosti. Pred samotným rozhodnutím o zrušení spoločnosti poskytne súd spoločnosti primeranú lehotu na odstránenie tohto nedostatku (§ 68 ods. 7 ObchZ). Nakoľko ide o nedostatok, ktorý je v zásade možné odstrániť, bude výzva súdu pravidlom. Ak by vady neboli odstránené v primeranej lehote, súd obchodnú spoločnosť zruší a nariadi jej likvidáciu.

Zákonodarca teda explicitne rieši ingerenciu súdu v prípade nedostatočného počtu členov v orgánoch potrebných na výkon a riadne fungovanie obchodnej spoločnosti iba tým spôsobom, že oprávňuje súd, aby nefunkčnú spoločnosť zrušil. Zrušenie obchodnej spoločnosti súdom z dôvodu nedostatočného počtu členov v orgáne obchodnej spoločnosti by však malo predstavovať iba krajné riešenie problému nefunkčných korporácií. *De lege ferenda* by mal slovenský zákonodarca považovať o zavedení ďalších inštitútov dostupných v iných zahraničných právnych poriadkoch, ako napríklad možnosť zvoliť člena predstavenstva alebo opatrovníka rozhodnutím súdu, na ktoré poukážeme v nasledujúcich statiach.

2. Zabezpečenie kontinuity orgánov obchodnej spoločnosti podľa českej právnej úpravy

2.1. Kooptácia a voľba náhradníkov

Obdobne ako slovenská právna úprava, tak aj český zákon č. 90/2012 Zb. o obchodných spoločnostiach a družstevch (ďalej len ako „ZOK“) upravuje v § 444 ods. 1 ZOK²¹ inštitút kooptácie člena predstavenstva akciovej spoločnosti za podmienky, že počet členov neklesol pod polovicu. Nová právna úprava zavádza inštitút kooptácie aj pre orgány spoločnosti s ručením obmedzeným, a to za predpokladu, že konatelia spoločnosti tvoria kolektívny orgán. V súlade s § 444 ZOK v nadväznosti na

²⁰ K ingerencii súdov v práve obchodných spoločností pozri napr. ŠULEKOVÁ, Ž. Zásahy súdov do kontraktálnych a rozhodovacích procesov v práve obchodných spoločností. In Ingerencia súdov do súkromnoprávných zmlúv: Zásahy súdov do kontraktálneho procesu. Pezinok : Justičná akadémia Slovenskej republiky, 2013, s. 85 a nasl..

²¹ Ustanovenie § 444 ods. 1 ZOK „Stanovy mohou určit, že představenstvo, jehož počet členů neklesl pod polovinu, může jmenovat náhradní členy do příštího zasedání orgánu, který je oprávněn členy jmenovat. Doba výkonu funkce náhradního člena představenstva se nezapočítává do doby výkonu funkce člena představenstva, neurčují-li stanovy něco jiného.“

§ 194 ods. 2 ZOK môže spoločenská zmluva určiť, že konatelia, ktorí tvoria kolektívny orgán a ich počet neklesol pod polovicu, môžu menovať dočasného člena.

Funkcia kooptovaného člena predstavenstva trvá až do najbližšieho zasadnutia orgánu, ktorý je oprávnený členov predstavenstva menovať. Navyše, ZOK explicitne ustanovuje, že doba výkonu funkcie náhradného člena predstavenstva sa nezapočítava do doby výkonu funkcie člena predstavenstva, ibaže stanovby určia inak.²²

Česká právna úprava ďalej explicitne v § 444 ods. 2 ZOK²³ umožňuje upraviť v stanovách možnosť voľby náhradníkov, ktorí nastúpia na uvoľnené miesto po tom, čo zanikne účasť niektorého z členov predstavenstva alebo konateľov, pokiaľ ide o kolektívny orgán. Náhradníkovi vzniká účasť automaticky, momentom zániku funkcie niektorého z členov orgánu. V stanovách môže byť určený vyšší počet náhradníkov ako aj poradie, podľa ktorého nastupujú náhradníci na uvoľnené miesta. Podľa *Štenglovej*,²⁴ určitá osoba sa stáva členom predstavenstva na zvyšné funkčné obdobie a to za člena, na ktorého miesto nastupuje. Z uvedeného teda vyplýva, že ak funkcia člena štatutárneho orgánu zanikne z dôvodu uplynutia jeho funkčného obdobia, na uvoľnené miesto náhradník nastúpiť nemôže.

2.2. Ingerencia súdu – vymenovanie člena štatutárneho orgánu alebo opatrovníka

Oproti slovenskej právnej úprave, český ZOK ponúka ďalšie alternatívne riešenie na zabezpečenie kontinuity orgánov a otvára väčší priestor pre ingerenciu súdov. Nový český Občiansky zákonník²⁵ v zmysle § 165 ods. 1 NOZ umožňuje pri absencii dostatočného počtu členov štatutárneho orgánu právnickej osoby intervenciu súdnej moci. Ustanovenie § 165 ods. 1 NOZ pred dvojbodkou ustanovuje, že ak nemá štatutárny orgán dostatočný počet členov potrebných na rozhodovanie, súd vymenuje chýbajúcich členov na návrh toho, kto osvedčí právny záujem.²⁶ V tomto rozsahu sa ustanovenie nebude aplikovať na kapitálové obchodné spoločnosti, nakoľko Zákon o obchodných korporáciách obsahuje osobitnú úpravu v § 198 ods. 3 ZOK pre spoločnosť s ručením obmedzeným a § 443 ZOK pre akciovú spoločnosť. Podľa § 443 ZOK „ *V případě smrti člena představen-*

²² HAMPEL, P. in BĚLOHLÁVEK, J. A. et al. Komentář k zákonu o obchodních korporacích I. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013 s. 1876., LOCHMANOVÁ, L. In BĚLOHLÁVEK, J. A. et al. Komentář k zákonu o obchodních korporacích II. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 900.

²³ Ustanovenie § 444 ods. 2 ZOK „*Stanovy také mohou určit volbu náhradníků, kteří nastupují na uvolněné místo člena představenstva podle stanoveného pořadí.*“

²⁴ ŠTENGLOVÁ, I. In ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. Zákon o obchodních korporacích. Komentář. 2 vyd. Praha : C. H. Beck, 2017, s. 794.

²⁵ Zákon č. 89/2012 Zb. Občianský zákoník.

²⁶ Ustanovenie § 165 ods. 1 NOZ „*Nemá-li statutární orgán dostatečný počet členů potřebný k rozhodování, jmenuje na návrh toho, kdo osvědčí právní zájem, chybějící členy soud na dobu než budou noví členové povoláni postupem určeným v zakladatelském právním jednání; jinak soud jmenuje právnické osobě opatrovníka, a to i bez návrhu, kdykoli se o tom při své činnosti dozví.*“

stva, odstoupení z funkce, odvolání anebo jiného ukončení jeho funkce zvolí příslušný orgán do 2 měsíců nového člena představenstva. Nebude-li z důvodů uvedených ve větě první představenstvo schopno plnit své funkce, jmenuje chybějící členy soud na návrh osoby, která na tom má právní zájem, a to na dobu, než bude řádně zvolen chybějící člen nebo členové, jinak může soud společnost i bez návrhu zrušit a nařídit její likvidaci.“ Vymenovanie náhradného člena štatutárneho orgánu súdom je limitované na situácie, keď (i) funkcia člena štatutárneho orgánu zanikla, (ii) valné zhromaždenie nevymenovalo nového člena štatutárneho orgánu do dvoch mesiacov/jedného mesiaca, a (iii) takéto vymenovanie navrhla osoba, ktorá preukáže oprávnený záujem. Ak nebude štatutárny orgán zvolený valným zhromaždením v zákonom stanovenej lehote dvoch mesiacov (pri akciovej spoločnosti) alebo v lehote jedného mesiaca (pri spoločnosti s ručením obmedzeným), súd vymenuje nového člena predstavenstva alebo chýbajúceho konateľa na návrh osoby, ktorá preukáže oprávnený záujem. Za určitých okolností by takouto osobou mohol byť aj zamestnanec obchodnej spoločnosti alebo veriteľ, prípadne aj orgán verejnej moci, ak na to má právny záujem.²⁷ Konanie o vymenovanie člena štatutárneho orgánu je však možné začať vždy iba na základe návrhu. Účastníkom takéhoto konania je navrhovateľ, obchodná spoločnosť a osoba, ktorá má byť vymenovaná za člena štatutárneho orgánu. Akcionár samotnej obchodnej spoločnosti nie je účastníkom konania, pokiaľ on sám návrh nepodal a teda nie je navrhovateľom.²⁸

Funkcia člena štatutárneho orgánu vzniká právoplatným rozhodnutím súdu. Súd vymenuje členov na obdobie, pokiaľ nebudú noví členovia štatutárneho orgánu vymenovaní, a to postupom, ktorý je uvedený v spoločenskej zmluve alebo v stanovách. Načrtá sa preto otázka, či je súd, v prípade chýbajúcich členov štatutárneho orgánu a absencie návrhu na ich doplnenie súdom, povinný bezodkladne obchodnú spoločnosť zrušiť a nariadiť jej likvidáciu v zmysle § 443 ZOK *in fine*, alebo má možnosť vymenovať hmotnoprávneho opatrovníka v zmysle § 165 ods. 1 ZOK *in fine*. Zrušenie obchodnej spoločnosti súdom, má predstavovať poslednú možnosť pri riešení nedostatku v obsadení orgánov. Preto v danom prípade prevláda názor, že zrušenie spoločnosti s likvidáciou na základe rozhodnutia súdu (v zmysle príslušných ustanovení § 198, ods. 3 ZOK pre spoločnosť s ručením obmedzeným a § 443 ZOK pre akciovú spoločnosť), by malo prichádzať do úvahy až po tom, čo nebude možné dosiahnuť ďalšie fungovanie obchodnej spoločnosti prostredníctvom hmotnoprávneho opatrovníka v zmysle § 165 NOZ.²⁹ Pokiaľ teda súd neobdrží návrh

²⁷ LOCHMANOVÁ, L. In BĚLOHLÁVEK, J. A. a kol. Komentář k zákonu o obchodních korporacích. 1. vyd. Plzeň : Aleš Čeněk, 2013, s. 899.

²⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 29 Cdo 3265/2010 z 29 marca. 2012 „Ustanovení § 194 ods. 2 ObchZ aktivní legitimaci k podání návrhu na jmenování chybějících člena představenstva soudem neváže na postavení akcionáře, ale na osvědčení právního zájmu.“

²⁹ Pozri taktiež uznesenie Najvyššieho súdu ČR 29 Cdo 3899/2015 z 20. apríla 2016 a uznesenie Najvyššieho súdu ČR 29 Cdo 396/2016 z 13. júla 2016.

na vymenovanie chýbajúceho člena orgánu, súd vymenuje obchodnej spoločnosti opatrovníka, a to aj bez návrhu. Vymenovanie opatrovníka by malo byť iba dočasným riešením konkrétnej situácie. Zrušenie obchodnej spoločnosti súdom predstavuje až posledné možné riešenie, ktorým sa zabezpečuje odstránenie nefunkčných spoločností z podnikateľského trhu.

3. Vymenovanie člena štatutárneho orgánu alebo opatrovníka súdom - Švajčiarsko

Súdne riešenie problému nedostatočne obsadeného orgánu obchodnej spoločnosti obsahuje aj švajčiarska právna úprava. V zmysle čl. 731b ods. 1 *Code de Obligations*, ak obchodná spoločnosť nemá obsadený orgán alebo obsadenosť orgánu nie je v súlade so zákonom, môže súd na návrh akcionára, veriteľa alebo obchodného registra, prijať alternatívne opatrenia, najmä môže:

- a) poskytnúť obchodnej spoločnosti dodatočnú lehotu na odstránenie nedostatkov, a to pod hrozbou jej zrušenia,
- b) vymenovať orgán alebo členov orgánu obchodnej spoločnosti alebo opatrovníka, alebo
- c) rozhodnúť o zrušení spoločnosti a nariadení jej likvidácie.

V prípade, že súd vymenuje orgán spoločnosti alebo opatrovníka, zároveň určí aj dobu, na ktorú je osoba vymenovaná. Náklady spojené s vymenovaním osoby znáša sama obchodná spoločnosť. V odôvodnených prípadoch môže spoločnosť požiadať súd, aby vymenovaného člena orgánu alebo opatrovníka odvolal (čl. 731b ods. 3 *Code de Obligations*).

Zákonná úprava obsiahnutá v ustanovení čl. 731b *Code de Obligations* sa však nevzťahuje na tie orgány, ktoré nie sú povinne kreované pri určitom type obchodnej spoločnosti (napr. fakultatívna dozorná rada pri spoločnosti s ručením obmedzeným). Účelom tejto právnej úpravy je zabezpečiť odstránenie organizačných väd tak, aby spoločnosť zostala funkčne, ako aj obchodne aktívna, a to aj v záujme dosiahnutia fungujúceho podnikateľského prostredia. Oprávnenou osobou na podanie návrhu je v zmysle zákona akcionár, veriteľ alebo obchodný register. Každý akcionár spoločnosti má právo podať návrh bez ohľadu na počet akcií, ktorých je majiteľom. Z toho vyplýva, že aj akcionár, ktorý je majiteľom jednej akcie je oprávnený žiadať súd o vymenovanie náhradného člena orgánu. Keďže žalobu môže podať aj veriteľ, podaniu žaloby zo strany veriteľa sa dá predísť jednoducho uspokojením jeho pohľadávky. Väčšina návrhov na nového člena v zmysle § 731b *Code de Obligations* je podávaná zo strany obchodného registra.³⁰ Súd spravidla

³⁰ Schenk, M. Organizational Defects of Commercial Companies. Dostupné na www.pwc.ch/legalenews.

stanoví obchodnej spoločnosti lehotu na odstránenie vady. Ak by následne k zhojeniu vady došlo, spoločnosť môže súd požiadať o odvolanie náhradného člena orgánu.

Záver

V predkladanom príspevku autorka poukázala na viaceré alternatívne riešenia, prostredníctvom ktorých je možné zabezpečiť kontinuitu štatutárnych orgánov a dozornej rady v kapitálových obchodných spoločnostiach v prípade, ak príslušný orgán oprávnený na ich zvolenie nie je aktívny alebo jeho zvolenie nie je efektívne. Nakoľko v súčasnosti, v medziach slovenského práva obchodných spoločností, nie je možné obsadzovať funkciu člena štatutárneho orgánu súdnou cestou, *de lege ferenda* odporúčame, aby uvoľnené miesta mohli byť obsadené aj na základe rozhodnutia súdu, samozrejme vždy len na návrh osoby, ktorá preukáže oprávnený záujem.

UBERIZÁCIA A JEJ VPLYV NA PRACOVNÉ PRÁVO¹

JUDR. ANDREJ PORUBAN, PHD.

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

KATEDRA PRACOVNÉHO PRÁVA A PRÁVA SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA

ANDREJ.PORUBAN@FLAW.UNIBA.SK

Abstrakt

Príspevok sa zameriava sa na uberizáciu z pracovnoprávnej perspektívy a týmto novým ekonomickým modelom sa zaoberá pomocou aktuálnej judikatúry.

Abstract

This paper focuses on the uberization from an employment law perspective. Article deals with new economy model in the framework of recent case law.

Úvod

Uber je spoločnosť, ktorá vznikla v roku 2009 v Spojených štátoch amerických. Prostredníctvom softvérovej aplikácie nainštalovanej na inteligentnom telefóne spája vodičov s cestujúcimi. Americký startup, dnes už v trhovej hodnote niekoľko desiatok milión amerických dolárov, sa stal nielen symbolom jednej éry, ktorej ochotne prepožičal svoje meno, ale aj predmetom mnohých žalôb po celom svete (USA, Veľká Británia, India, Juhoafrická republika či Austrália.²

Samotný pojem uberizácia³ je len jedným z výrazov, ktorým sa v súčasnosti charakterizuje spôsob akým v informačno-technologickej dobe vyrábame, spotrebúvame, pracu-

¹ Príspevok vznikol za podpory poskytnutej z projektu Vedeckej grantovej agentúry Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied (VEGA) reg. číslo 1/0908/17 pod názvom Zamestnávanie mladých ľudí v čase hospodárskych zmien vo svetle migračnej krízy – nové výzvy pre politiku trhu práce (právny a - ekonomický pohľad).

² Napr. North Carolina District Court vo veci Douglas O'Connor v Uber Technologies Inc Case 3: 13-cv-034260EMC; Employment Appeal Tribunal vo veci Aslam, Farrar and Others v. Uber Appeal No. UKE-AT/0056/17/DA; High Court of Delhi, Writ Petition No. 3933/2017, Commission for Conciliation, Mediation and Arbitration, Case No.: WECT12537-16; Fair Work Commission vo veci Mr Michail Kaseris v Rasier Pacific V.O.F (U2017/9452).

³ Pozri napr. NERINCKX, S. The "Uberization" of the labour market: Some thoughts from an employment law perspective on the collaborative economy. In ERA Forum. ISSN 1863-9038, 2016, roč. 16, č. 2, s. 245–265; DA SILVA, V. R. – DE FREITAS, A. R. The uberization of work and the legal regulation: the challenge of labor protection in semi-peripheral economies. Príspevok prezentovaný na Labour Law Research Network Conference, ktorá sa konala na Fakulte práva Torontskej Univerzity v júni 2017, dostupné na internete

jeme, financujeme. Nový fenomén sa snažia zachytiť aj iné označenia⁴, ale iba tento sa dostal aj do stanoviska generálneho advokáta Macieja Szpunara, ktoré predniesol v ostro sledovanej veci *Uber Spain* pred Súdny dvorom Európskej únie.⁵

Zhrnúť, o čo vlastne ide, sa pokúsil Aloisi, podľa ktorého uberovanie je 'zachytenie/uväznenie' ('trapping') inovatívnych postupov - geolokácie, on-line platieb, manažmentu pracovnej sily a rozdeľovania - do 'služby dostupnej cez aplikáciu'⁶ s menšími prekážkami na vstupe, pretože ľudia speňažujú zdroje, ktoré už vlastní.⁷

Na prvý pohľad takýto biznis model zvyšuje flexibilitu pracovného trhu, keď umožňuje vzájomné prepojenie medzi prácou a dostupnými na sebe nezávislými dodávateľmi, a to všetko v jednom globálnom otvorenom priestore smartfónovej platformy.⁸ Pohybu-

<http://www.labourlawresearch.net/sites/default/files/papers/FINAL%20LLRN3-1.02-Freitas-Junior-Silva%20copy.pdf>.

⁴ Najviac pojmov na jednom mieste zrejme zhromaždil prof. Lobel. Ide však o neuzavretý zoznam, ktorý sa neustále dopĺňa o nové termíny: '*sharing economy*' (zdieľaná ekonomika), '*disaggregated economy*' (neagregátna ekonomika), '*peer-to-peer economy*' [P-2-P] (ekonomika vzájomného sprístupňovania), '*human-to-human economy*' [H-2-H] (ekonomika medzi ľuďmi), '*community marketplace*' (komunitný trh), '*on-demand economy*' (ekonomika na vyžiadanie), '*App economy*' (ekonomika založená na aplikáciách), '*access economy*' (prístupová ekonomika), '*mesh economy*' (sieťová ekonomika), '*gig economy*' (príležitostná ekonomika). Viac LOBEL, O. The Law of the Platform. In *Minnesota Law Review*. ISSN: 0026-5535, 2016, s. 89. Zhovievavý čitateľ nech prepáči častokrát kostrbatý preklad do slovenčiny, ale nie vždy sa dá nájsť ideálny ekvivalent, hoci veľakrát preklad ani nie je potrebný a najmä vhodný. Okrem vyššie uvedených termínov sa môžeme stretnúť aj s ďalšími, ako napr. '*platform economy*' (platformová ekonomika), pozri napr. SCHMID-DRÜNER, M. The Situation of Workers in the Collaborative Economy, dostupné na internete

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/587316/IPOL_IDA\(2016\)587316_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/587316/IPOL_IDA(2016)587316_EN.pdf); orgány Európskej únie zas preferujú pojem '*collaborative economy*' (kolaboratívna ekonomika/kolaboratívne hospodárstvo), pozri napr. uznesenie Európskeho parlamentu z 15. júna 2017 o Európskej agende pre kolaboratívne hospodárstvo, dostupné na internete: http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0271+0+DOC+PDF+V0//SK_

⁵ Návrhy generálneho advokáta prednesené 11. mája 2017 vo veci C-434/15 *Asociación Profesional Elite Taxi v. Uber Systems Spain SL*, bod 1: „*Hoci vývoj nových technológií je vo všeobecnosti zdrojom sporov, spoločnosť Uber sa javí ako odlišný prípad. Jej spôsob fungovania vyvoláva kritiku a otázky, ale aj nádeje a nové očakávania. Keď uvediem iba právnu oblasť, spôsob fungovania spoločnosti Uber viedol k otázkam najmä z pohľadu práva hospodárskej súťaže, ochrany spotrebiteľov a pracovného práva. V ekonomickej a sociálnej rovine sa dokonca objavil výraz 'uberizácia'. S prejednávanej návrhom na začatie prejudiciálneho konania teda prichádza na Súdny dvor vysoko spolitizovaná a medializovaná problematika.*“

⁶ Alebo 'dielne s drsnými pracovnými podmienkami za nízke mzdy' (*sweatshop*) podľa kritikov tohto prístupu.

⁷ ALOISI, A. Commoditized Workers: Case Study Research on Labor Law Issues Arising from a Set of “on-Demand/Gig Economy” Platforms. In *Comparative Labor Law Journal & Policy Journal*. ISSN: 1095-6654, 2016, roč. 37, č. 3, s. 670.

⁸ V tejto súvislosti nemôžeme opomenúť, že pojem uberizácia má napr. vo Francúzsku výrazne pejoratívne konotácie. (pozri štúdiu Výboru pre pracovnoprávne a sociálne vzťahy Európskeho parlamentu *The Social Protection of Workers in the Platform Economy*, s. 24; dostupné na

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU\(2017\)614184_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU(2017)614184_EN.pdf)). Zhodou okolností francúzština bol jazyk prednesu generálneho advokáta pred veľkou komorou Súdneho dvora Európskej únie. Žeby sa nám snažil generálny advokát niečo naznačiť?

jeme sa však ešte stále na pôde pracovného práva, tak ako je nastavené legálnou definíciou závislej práce v Zákonníku práce?⁹

Rozhodnutie Pracovnoprávneho odvolacieho súdu

Pre pochopenie podstaty, ktorá je skrytá v tradičných otázkach stojacich za vznikom pracovného práva ako relatívne samostatného právneho odvetvia – kto je už zamestnanec a kto ešte nie? akú ochranu mu treba poskytovať? – nám môžu pomôcť skúsenosti z iných jurisdikcií.

Jedným zo súdnych sporov, ktorý sa zatiaľ dostal v rámci súdnej hierarchie najďalej, je londýnsky prípad, ktorý prešiel už dvoma inštanciami.¹⁰ Yaseen Aslam a James Farrar podali v mene ďalších devätnástich vodičov Uberu žalobu, ktorou sa domáhali priznania viacerých pracovnoprávných nárokov, vrátane minimálnej mzdy a maximálnej dĺžky pracovného času.¹¹

Odvolací súd opísal fungovanie Uberu tak, že potenciálni vodiči sa registrujú online, pričom sú povinní osobne sa dostaviť na určené miesto za účelom predloženia originálov príslušnej dokumentácie a podrobenia sa pohovoru. Tento proces sa nazýva '*onboarding*'. Akonáhle je záujemca 'na palube' získava prístup k aplikácií. Podľa zmluvy je právo používať aplikáciu osobné a neprenosné, keďže nie je povolené zdieľať účty alebo prihlasovacie ID s inými osobami.¹² K '*onboardingu*' patrí aj 'Uvítací balíček' (*Welcome Packet*) obsahujúci podrobné pokyny na výkon činnosti, ktorý súčasne jasne obmedzuje kontakt vodiča a zákazníka: napr. ak pasažier zabudne v aute nejakú vec, vodič je oprávnený kontaktovať ho iba okamžite po jazde, inak je povinný informovať Uber, ktorý zabezpečí riešenie vzniknutej situácie. Uber tiež vydáva pre vodičov, ktorých nazýva 'partneri', aj viaceré 'odporúčania', avšak s možnými právnymi následkami. Ich nedodržanie môže predstavovať porušenie podmienok.¹³

Vodiči jazdia na vlastných vozidlách a zodpovedajú za všetky náklady súvisiace s ich prevádzkou.¹⁴ Disponujú tiež nízkou slobodou vyjednávať nižšie cestovné než vypočítané aplikáciou. Môžu si síce dohodnúť s klientom aj nižšiu, nie však vyššiu sumu, Uberu však patrí vždy 'servisný poplatok' stanovený aplikáciou. Po ukončení jazdy aplikácia

⁹ § 1 ods. 2 Zákonníka práce č. 311/2001 Z.z.: „Závislá práca je práca vykonávaná vo vzťahu nadriadenosti zamestnávateľa a podriadenosti zamestnanca, osobne zamestnancom pre zamestnávateľa, podľa pokynov zamestnávateľa, v jeho mene, v pracovnom čase určenom zamestnávateľom.“

¹⁰ V čase písania tohto príspevku (január 2018) čaká na ďalšie preskúmanie vyšším súdom.

¹¹ Rozhodnutie Employment Appeal Tribunal z 10. novembra 2017, Appeal No. UKEAT/0056/17/DA.

¹² Ibid., body 10 a 11.

¹³ Ibid., body 14 a 15.

¹⁴ Ibid., bod 17. Okrem toho Uber zverejňuje zoznam akceptovaných továrenských značiek a modelov, preferovaná je čierna a strieborná farba. Vyžaduje sa tiež, aby autá boli vyrobené po roku 2006 a v dobrom stave.

v zastúpení vodiča vygeneruje zjednodušenú 'faktúru' adresovanú cestujúcemu (okrem krstného mena neobsahuje žiadne iné identifikačné údaje), ale nezasiela mu ju.¹⁵

Ďalším kľúčovým prvkom pri definovaní vzťahu je kontrola, ktorú vykonáva Uber nad vodičmi. Tu je napr. otázne, či zákazníkovi patrí náhrada, ak vodič nerešpektoval najefektívnejšiu cestu určenú satelitným navigačným systémom. Napriek tomu, že neexistuje konkrétna osoba, ktorá by dávala vodičovi pokyn vykonať jazdu po konkrétnej trase, je na vodičovi, aby zdôvodnil Uberu prečo sa odklonil od trasy uvedenej v aplikácii. Od cestujúcich sa vyžaduje, aby na konci každej jazdy hodnotili vodičov 0-5 bodovacím systémom. Rating je sledovaný a vodiči s priemerným skóre pod 4,4 bodu podliehajú 'kvalitatívnym zásahom' ('*quality interventions*') s cieľom pomôcť k zlepšeniu. 'Skúsení' ('*experienced*') vodiči (200 a viac jász), ktorí sa nedostanú aspoň na úroveň 4,4 bodu sú 'odstránení z platformy' ('*removed from the platform*') a ich účty sú deaktivované. Uber tiež rieši závažnejšie porušenia povinností vodičov opatreniami, ktoré začínajú 'upozornením' odoslaným prostredníctvom SMS správy a končia 'deaktiváciou' účtu. Uber takisto zasiela individuálne alebo kolektívne inštrukcie, ktoré sú síce prezentované ako 'odporúčania' ('*recommendations*'), 'rady' ('*advices*'), 'tipy' ('*tips*') či 'spätná väzba' ('*feedback*') na zlepšenie skúsenosti vodičov ('*rider experience*'), ich jediným cieľom je však vplývať na správanie vodičov.¹⁶

Na druhej strane musíme aj reflektovať faktory, ktoré naznačujú, že vodiči pôsobia ako nezávislí kontraktori. Okrem využívania softvéru Uber môžu vykonávať súkromnú dopravu aj cez iné formy vrátane konkurenčných aplikácií. Všetky výdavky spojené s prevádzkou vozidla idú na ich účet. Sami si musia zabezpečiť potrebné povolenia a koncesie. Na daňové účely sa vyhlasujú za samostatne zárobkovo činné osoby. Uber neposkytuje ani žiaden jednotný odev alebo uniformu a v Londýne dokonca odrádza vodičov od zobrazovania firemnej značky.¹⁷ Okrem toho nie je písomná dohoda, ktorá by bola označená ako pracovná zmluva upravujúca vzťah medzi Uberom a vodičom, ktorý je definovaný ako dodávateľ dopravy ('*Transportation Provider*').¹⁸ Uber sám o sebe rád zdôrazňuje, že je len technologickou firmou, ktorá neposkytuje dopravu, ale funguje iba ako sprostredkovateľ.¹⁹ Sám však v tomto nie je konzistentný. Použitý jazyk nie je vždy kompatibilný s inými dokumentami a materiálmi, ktoré tiež pochádzajú z dielne Uberu. Bolo zaznamenaných mnoho odkazov na 'Uber vodičov' či 'našich vodičov', či používanie slova Uber vo význame vozidlo Uberu. V neposlednom rade Uber prezentuje poskytovanie 'pracovných príležitostí' prípadne, že generuje 'desiatky tisíc pracovných miest'.²⁰

¹⁵ Ibid., body 19 a 20.

¹⁶ Ibid., bod 29.

¹⁷ Ibid., bod 30.

¹⁸ Ibid, bod 38.

¹⁹ Ibid, bod 50.

²⁰ Ibid, bod 59.

Napriek tomu, že nejestvuje povinnosť mať zapnutú aplikáciu, britské súdy sa zaoberali výhradne situáciou v čase, kedy je spustená. Nakoniec dospeli k záveru, že keď je vodič nachádzajúci sa na území, v ktorom je oprávnený vykonávať činnosť, schopný a pripravený prijímať úlohy pridelené aplikáciou, pracuje pre spoločnosť Uber ako pracovník. Ťažko si predstaviť, že podnikanie, ktorého jadrom je preprava osôb motorovými vozidlami z miesta, kde sa nachádzajú, na miesto, kde chcú byť, nie je poskytovaním dopravných služieb. Vodiči nepropagujú seba a svoje služby, ale podporujú značku Uber 'predávaním' skromnej dopravy.²¹ Inými slovami, Uber nepracoval pre vodičov, ale práve naopak. Existencia predpokladanej dohody medzi vodičom a pasažierom je len čírou fikciou a nesúvisí s skutočnými vzťahmi medzi stranami.²² Realita je natoľko odlišná, že súdy text zmluvy nemohli brať do úvahy, najmä ak je napísaný nepreniknuteľným žargónom.²³

Namiesto záveru niekoľko úvah *pro futuro*

Dáva nám dané rozhodnutie jednoznačné odpovede na vyššie naznačené otázky? Určite nie. Pretože ani páni Aslam, Farrar spolu s ďalšími si netrúfli tvrdiť, že sú zamestnancami (*employees*), ale iba pracovníkmi (*workers*). Britské právo rozlišuje medzi dvoma rôznymi kategóriami osôb, ktoré vykonávajú nesamostatnú činnosť v subordinačnom postavení voči druhému subjektu. Každý patrí iný stupeň pracovnoprávnej ochrany. Pracovníci majú právo napr. na minimálnu mzdu, ochranu pred nezákonnými zrážkami z odmeny, na platenú dovolenku za kalendárny rok, na minimálnu dĺžku prestávok na odpočinok, maximálny priemerný týždenný pracovný čas, ochranu pred diskrimináciou, ochranu súvisiacu s oznamovaním protispoločenskej činnosti na pracovisku. Zatiaľ čo zamestnancom patrí napr. aj náhrad príjmu pri práceneschopnosti, platená materská a rodičovská dovolenka, výpovedná doba, odstupné, ochrana pred neplatným prepúšťaním.²⁴

Eventuálny súdny spor u nás by stál na posúdení právneho postavenia v kontexte dvoch protichodných vymedzení: zamestnanec vs. samostatne zárobkovo činná osoba. Na rozdiel od zahraničných právnych úprav by sme narazili na rigidnú definíciu závislej práce. Nešlo by však novinku, ale iba o pokračovanie neustálych konfliktov, čo ešte je pracovnoprávny vzťah a čo už podnikanie. Tentokrát v prostredí moderných technológií, ktoré radikálne menia pracovné prostredie.

To, aké by padlo rozhodnutie na Slovensku, je ťažké predikovať so zreteľom na formalistický prístup príslušných orgánov (napr. inšpektorát práce, daňový úrad, sociálna poisťovňa) resp. súdov pri riešení problematiky tzv. falošných živností. Hoci prvé stanovi-

²¹ Ibid, body 65 až 67.

²² Ibid, bod 70.

²³ Ibid, bod 73.

²⁴ Viac na <https://www.gov.uk/employment-status>.

ská hovoria opak²⁵, myslíme si, že môžeme byť mierne optimistickí, najmä pri pohľade na judikatórne trendy v iných krajinách. Analyzované rozhodnutie, ani tie uvedené v poznámke pod čiarou č. 1, sa síce nie vždy týkajú statusu zamestnanca tak, ako ho vnímajú naše zákony. Po argumentačnej stránke sú však dostatočnými inšpiráciami.²⁶

Dokonca sa domnievame, že by ani nešlo o zložitý prípad (*hard case*), ale naopak o prípad jednoduchý (*easy case*), pretože v rámci odbornej komunity už existuje určitá zhoda na riešení, že vodič Uber by mal byť zamestnanec, nech už sa konkrétny obsah tohto pojmu líši od štátu k štátu.

Oveľa väčšou výzvou, pred ktorou stojíme, je však regulácia. Zákonodarca nikdy nemôže vyhrať nad ekonomickou realitou, ktorá je vždy aspoň o krok napred, v prípade digitálnej revolúcie aj o dva kroky. Potrebné je preto nastaviť výhľadovo dlhodobé a stabilné pravidlá. To sa týka nielen pracovnoprávnej úpravy, ale oblasti sociálneho zabezpečenia a daňové práva.

Jedným z riešení môže byť vytvorenie intermediárnej (tretej alebo hybridnej)²⁷ skupiny osôb vykonávajúcich činnosť pre iného. Medzistupeň medzi zamestnancom a samostatne zárobkovou činnou osobou by mal poskytovať určitú právnu ochranu vrátane združovania sa na zabezpečenie hospodárskych a sociálnych záujmov a kolektívneho vyjednávania. Mala by byť tiež garantovaná a chránená odmena za vykonanú prácu, príp. ochrana pred jednostranným prepustením, pretože 'odstránenie z platformy' nie je ničím iným ako skončením zmluvného vzťahu. To všetko pri garantovaní určitej sociálnej ochrany s prispôbením odvodových a daňových predpisov. Riešené by museli byť aj špecifické otázky ako napr. prenositeľnosť hodnotení, tvoriacich digitálnu hodnotu osôb, čo je veľa-krát jediné čo im ostáva. Samozrejme, naplnenie obsahu novej prechodnej kategórie by muselo byť podrobené vecnej, nielen odbornej, ale aj politickej diskusii.

Literatúra

²⁵ Pozri GÁBRIŠ, T. – JOŠT, J.: Uberizácia služieb z hľadiska práva Slovenskej republiky. Zborník z konferencie Bratislavské právnické fórum 2015. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2015. s. 896. ISBN 978-80-7160-411-2: „Z hľadiska pracovného práva pritom podľa nás medzi vodičom a spoločnosťou Uber nedochádza k vzniku pracovnoprávneho pomeru. Ani vo vzťahu vodiča a zákazníka tiež v žiadnom prípade nejde o pracovnoprávny vzťah. V oboch prípadoch absentuje naplnenie znakov závislej práce – podriadenosť zamestnanca, výkon práce pre zamestnávateľa, podľa jeho pokynov, v jeho mene a v pracovnom čase určene zamestnávateľom.“

²⁶ Výnimkou z jednotnej línie je rozhodnutie austrálskej Fair Work Commission, podľa ktorého vodiči Uberu nie sú zamestnancami (*employees*) podľa *Fair Work Act* z roku 2009. Ide o kvázisúdny orgán, kde je rozhodovacia právomoc v rukách politicky vymenovaných rozhodcov. Prípad sa týkal nápravy nespravodlivého prepustenia.

²⁷ CHERRY, M. A. – ALOISI, A. A Critical Examination of a Third Employment Category for On-Demand Work (In Comparative Perspective). In DAVIDSON, N., FINCK, M., & UNFRANCA, J. Cambridge Handbook of the Law of the Sharing Economy. Cambridge: Cambridge University Press, 2018 (v tlači).

SCHMID-DRÜNER, M. The Situation of Workers in the Collaborative Economy. Dostupné na internete:

[http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/587316/IPOL_IDA\(2016\)587316_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/587316/IPOL_IDA(2016)587316_EN.pdf).

ALOISI, A. Commoditized Workers: Case Study Research on Labor Law Issues Arising from a Set of “on-Demand/Gig Economy” Platforms. In *Comparative Labor Law Journal & Policy Journal*. ISSN: 1095-6654, 2016, roč. 37, č. 3, s. 670.

DA SILVA, V. R. – DE FREITAS, A. R. The uberization of work and the legal regulation: the challenge of labor protection in semi-peripheral economies. Dostupné na internete <http://www.labourlawresearch.net/sites/default/files/papers/FINAL%20LLRN3-1.02-Freitas-Junior-Silva%20copy.pdf>.

GÁBRIŠ, T. – JOŠT, J.: Uberizácia služieb z hľadiska práva Slovenskej republiky. Zborník z konferencie Bratislavské právnické fórum 2015. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2015. s. 896. ISBN 978-80-7160-411-2.

CHERRY, M. A. – ALOISI, A. A Critical Examination of a Third Employment Category for On-Demand Work (In Comparative Perspective). In DAVIDSON, N., FINCK, M., & UNFRANCA, J. *Cambridge Handbook of the Law of the Sharing Economy*. Cambridge: Cambridge University Press, 2018.

LOBEL, O. The Law of the Platform. In *Minnesota Law Review*. ISSN: 0026-5535, 2016, s. 89.

NERINCKX, S. The “Uberization” of the labour market: Some thoughts from an employment law perspective on the collaborative economy. In *ERA Forum*. ISSN 1863-9038, 2016, roč. 16, č. 2, s. 245–265.

SCHMID-DRÜNER, M. The Situation of Workers in the Collaborative Economy, dostupné na internete [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/587316/IPOL_IDA\(2016\)587316_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/IDAN/2016/587316/IPOL_IDA(2016)587316_EN.pdf).

The Social Protection of Workers in the Platform Economy, s. 24. Dostupné na [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU\(2017\)614184_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2017/614184/IPOL_STU(2017)614184_EN.pdf).

Uznesenie Európskeho parlamentu z 15. júna 2017 o Európskej agende pre kolaboratívne hospodárstvo, dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P8-TA-2017-0271+0+DOC+PDF+V0//SK>.

PRACOPRÁVNÁ SUBJEKTIVITA ZAMESTNANCA (NIELEN) V KONTEXTE DUŠEVNÉHO ZDRAVIA*

JUDR. MONIKA SEILEROVÁ, PHD.

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA PRACOVNÉHO PRÁVA A PRÁVA SOCIÁLNEHO ZABEZPEČENIA

MONIKA.SEILEROVA@UPJS.SK

Abstrakt

Jednou z podmienkou konania s právnymi účinkami (platnosti právnych úkonov) v súkromnoprávných vzťahoch je disponovanie spôsobilosťou na právne úkony. Na podklade subsidiarity Občianskeho zákonníka pôsobiaceho na pracovnoprávne vzťahy vymedzené vo všeobecnej časti Zákonníka práce, platí táto základná podmienka i v pracovnoprávných vzťahoch. V príspevku sa zaoberáme analýzou koncepcie pracovnoprávnej subjektivity zamestnanca, ktorá sa vymyká z úpravy všeobecného súkromného práva. Na pracovnoprávnu spôsobilosť zamestnanca nazeráme i z iného (ako všeobecného) uhla pohľadu, ktorého východiskom je duševný stav fyzickej osoby (zamestnanca). Psychická rovnováha jednotlivca pôsobí na jeho vôľu, na jeho rozpoznávacie a ovládacie schopnosti. Vplyv duševného zdravotného stavu môže ďalej ovplyvňovať fyzickú osobu v možnostiach zakladania pracovnoprávných vzťahov, či realizácie ďalších pracovnoprávných úkonov.

Abstract

The validity of legal acts in private law is, inter alia, determined by legal capacity. On the basis of the subsidiarity principle of the Civil Code applicable to labour law relations as defined in the general part of the Labor Code, this basic condition applies also in labour law relations. The paper deals with the analysis of the employee's legal personality, which is beyond the scope of general private law. We look at the employee's legal personality from a different (as general) point of view, based on the mental state of the individual (employee). The impact of a mental health may further affect the person in the possibilities of establishing employment relationships or realizing another labour-law actions.

* Príspevok bol spracovaný v rámci riešenia projektu APVV – 16 – 0002: Duševné zdravie na pracovisku a posudzovanie zdravotnej spôsobilosti zamestnanca

Úvod

Disponovanie právnou subjektivitou je bazálnym predpokladom pre konštatovanie, že subjekt práva (každý jednotliviec, ktorý sa narodí živý) je spôsobilý stať sa účastníkom právneho vzťahu alebo realizovať právne úkony, t. j. nadobúdať práva a povinnosti.

Pracovné právo ako samostatné právne odvetvie má vlastné pravidlá koordinujúce spôsobilosť mať práva a povinnosti a spôsobilosť právne úkony uskutočňovať. Predmetom príspevku bude analýza právnej subjektivity fyzickej osoby - zamestnanca. Konkrétne sa zamýšľame nad zmyslom a účelom právnej úpravy ohľadne ingerencie zákonných zástupcov u kategórie mladistvých zamestnancov eventuálne tiež pôsobením sankčných mechanizmov v prípade porušenia stanovených povinností a ich dostatočnosťou.

Skúmanie pracovnoprávnej spôsobilosti bude ďalej zamerané predovšetkým na jej súvislosti s duševným zdravím zamestnanca. Psychická rovnováha je pre právne vzťahy dôležitým atribútom, a to hneď vo viacerých sférach. I keď o duševnom zdraví zamestnanca pracovnoprávna úprava nepojednáva (obmedzuje sa iba na pojem zdravia vo všeobecnosti), má aj pre realizáciu pracovnoprávných úkonov rozhodujúci význam. Prítomnosť duševnej poruchy alebo duševnej choroby ovplyvňuje vôľu jednotlivca. Vôľa jednotlivca tvorí základný predpoklad pre vznik právneho úkonu vyvolávajúceho právne následky. Nie v ojedinelých prípadoch dochádza v právnych vzťahov k situácii, že z dôvodu absencie duševného zdravia sa právny úkon stáva absolútne neplatným právnym úkonom. Vznik duševnej poruchy na strane zamestnanca môže viesť k závažným následkom pre osobu zamestnanca, akými je nutnosť preradenia na inú prácu z dôvodu straty spôsobilosti vykonávať doterajšiu prácu alebo skončenie pracovného pomeru, vznik invalidity, ťažkosti uchádzača o zamestnanie postihnutého duševnou poruchou pri ďalšom uplatnení na pracovnom trhu a otázky odškodňovania duševných chorôb, ktorých príčinou boli faktory pracovného prostredia. Svoj zásadný význam zohráva i pri vyvodzovaní pracovnoprávnej zodpovednosti za spôsobenú škodu. Pre účely prekladaného príspevku je rozhodujúce zameranie sa na skúmanie synonymicky používaných pojmov duševnej poruchy a duševnej choroby z hľadiska dôsledkov pre právne vzťahy a skúmanie existencie duševnej choroby zamestnanca/fyzickej osoby a jeho/jej ďalšej možnosti zaväzovať sa k právnym úkonom v oblasti pracovnoprávných vzťahov.

Pracovnoprávna subjektivita zamestnanca

V praxi sa pojmy označujúce právnou subjektivitu používajú rôzne. Ak sa pridrižujeme právnej teórie, tá dôsledne rozlišuje medzi pojmami právnej subjektivity a spôsobilosti na právne úkony. V. Knapp sa vyslovuje k tzv. všeobecnej právnej subjektivite, ktorú človek nadobúda už tým, že sa narodí. Všeobecnú právnou subjektivitu pritom odvodzuje z čl. 5 Listiny základných práv a slobôd, podľa ktorej „má každý spôsobilosť na práva“. Momentom narodenia sa stáva subjektom práva. Neznamená ale, že od tohto

okamihu môže i všetky práva nadobúdať.¹ Od tzv. všeobecnej právnej subjektivity je preto nutné odlišovať spôsobilosť k právnym úkonom. Ak vychádzame z terminológie právnej úpravy všeobecného súkromného práva, Občianskeho zákonníka (ust. § 7 a ust. § 8), zákona č. 40/1964 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej len „OZ“), spôsobilosť k právnym úkonom je označovaná ako svojprávnosť a spoločne so spôsobilosťou mať práva a povinnosti ju občianskoprávna teória pomenúva ako právnú spôsobilosť.² Právna subjektivita a spôsobilosť na právne úkony napokon bývajú označované aj ako synonymické pojmy. Používajúc pojem právnej subjektivity dochádza k rozoznávaniu jej pasívnej (spôsobilosť mať práva a povinnosti) a aktívnej zložky (spôsobilosť k právnym úkonom). Pracovnoprávna teória rovnako operuje s jednotným pojmom „pracovnoprávnej subjektivity“, v rámci ktorej tieto zložky ďalej rozčleňuje.

V pracovnom práve dochádza k získaniu spôsobilosti mať práva a povinnosti z pracovnoprávných vzťahov a zaväzovať sa v právnych vzťahoch u zamestnanca v totožnom momente, nie postupne. Výnimkou z tohto pravidla je iba dohoda o hmotnej zodpovednosti podľa ust. § 11 ods. 3 ZP, zmluva o budúcej pracovnej zmluve žiaka strednej odbornej školy/odborného učilišťa podľa ust. § 53a ZP a smrť zamestnanca v zmysle ust. § 35 ods. 1 ZP, pri ktorej sa spôsobilosť k nadobúdaniu pracovnoprávných nárokov iných osôb ako zamestnanca iba odvodzuje od pracovnoprávneho vzťahu a pracovnoprávnej spôsobilosti bývalého zamestnanca.

Vlastná koncepcia pracovnoprávnej subjektivity je založená na skutočnosti, že zamestnanec získava spôsobilosť mať práva a povinnosti a možnosť platne realizovať právne úkony v pracovnoprávných vzťahoch dovŕšením 15. roku veku. Podmienkou však je, aby pracovnoprávny vzťah nevznikol v deň, ktorý predchádza dňu ukončenia povinnej školskej dochádzky (ust. § 11 ods. 2 ZP).³

Pre oblasť pracovného práva je ďalej typické rozlišovanie medzi spôsobilosťou k právam a povinnostiam, spôsobilosťou k pracovnoprávnym úkonom a možnosťou fakticky prácu vykonávať.⁴ Právny úkon je platný a účinný už momentom uzatvorenia pracovnej zmluvy, ak podstatná náležitosť (deň nástupu do práce) bola dohodnutá v súlade so zákonom. Subjektom vznikajú určité práva a povinnosti z pracovného pomeru už uzav-

¹ KNAPP, V., *Teorie práva*, Praha: C. H. Beck, 1999, s. 72

² ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol., *Občianský zákoník I. § 1 – 459. Komentár*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 98

³ Podmienka, že deň nástupu do práce nesmie dohodnutý na deň, ktorý by predchádzal skončeniu povinnej školskej dochádzky sa použije aj v prípade dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, aj keď deň nástupu do práce nie je povinnou náležitosťou dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru. Platí, že zamestnanec nesmie začať prácu vykonávať skôr ako v deň keď sa jeho povinná školská dochádzka končí. Vychádzame pritom z ust. § 223 ods. 2 ZP v spojení s ust. § 11 ZP.

⁴ GALVAS, M., *K úpravě právní subjektivity člověka v pracovním právu ve vztahu k návrhu nového občanského*

zákoníku, IN: *Právník*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, č. 9/2006, s. 1064

retím pracovnej zmluvy medzi zamestnávateľom a mladistvým, momentom dovŕšenia 15. roku veku mladistvého. Plne spôsobilý zamestnanec sa stáva účastníkom právneho vzťahu, avšak bez možnosti pristúpiť k plneniu hlavných záväzkov, ku ktorým sa zaviazal, t. j. výkonu závislej práce. Šírka obsahu právneho vzťahu je do momentu dňa nástupu do práce limitovaná. Mladistvý zamestnanec má právo odstúpiť od zmluvy z dôvodu omylu, má povinnosť informovať, že v dohodnutý deň z dôvodu prekážky v práci nemôže nastúpiť do práce alebo má povinnosť v dohodnutý deň do práce nastúpiť, ak mu v tom nebráni prekážka v práci. Fakticita realizácie pracovného pomeru je však časovo odložená, do dňa kým zamestnanec neukončí povinnú školskú dochádzku. S touto podobou pracovnoprávnej úpravy sa stotožňujeme. Jej vhodnosť potvrdzuje i vývoj právnej úpravy v Českej republike, ktorá spočiatku od pôvodnej úpravy (ust. § 6 Zákonníka práce ČR, zákona č. 262/2006 Sb., totožnej so slovenskou koncepciou) v novom Občianskom zákonníku (zákone č. 89/2012 Sb.) upustila. Zaviedla kumuláciu splnenia podmienok dovŕšenia pätnásťteho roku veku i ukončenia povinnej školskej dochádzky. Prijaté riešenie nebolo vnímané priaznivo a preto sa stalo len dočasným. Nadobúdanie pracovnoprávnej subjektivity v zmysle ust. § 35 Občianskeho zákonníka ČR sa preto opätovne vrátilo k jeho pôvodnej podobe, ktorá je identická so slovenskou právnou úpravou.⁵

Osobitosť pracovnoprávnej subjektivity ďalej spočíva v oddelení pracovnoprávnej spôsobilosti (mladistvého) zamestnanca a účasti zákonných zástupcov na vzniku a realizácii pracovnoprávneho vzťahu. Zákonodarca nepodmieňuje platnosť uzavretia pracovnej zmluvy súhlasom zákonného zástupcu. Právna úprava sa týmto nevymyká ani iným zahraničným štandardom (príkladom je Česká republika, Poľsko). Stotožňujeme sa s názorom H. Barancovej, podľa ktorej toto pravidlo „*vychádza okrem iného aj zo zásady výlučného osobného výkonu práce, v ktorom sa zamestnanec nemôže dať zastúpiť. Ak je fyzicky spôsobilý aktívne vykonávať osobne prácu a plniť všetky práva a povinnosti vyplývajúce z pracovného pomeru, musí byť spôsobilý aj na právne úkony.*“⁶ Ingerencia zákonných zástupcov je premietnutá v požiadavke zabezpečenia ich vyjadrenia pri vzniku pracovného pomeru, ich upovedomenia pri skončení pracovného pomeru zamestnávateľom a vyžiadaní vyjadrenia pri skončení pracovného pomeru mladistvým. Vyplývajú z ust. § 223 ods. 2 ZP sa táto požiadavka nevzťahuje na založenie a vznik pracovnoprávnych vzťahov založených na základe dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pome-

⁵ V slovenských podmienkach sa však problém, ako poukazuje M. Dolobáč, objavuje v školskom zákone, zákone č. 245/2008 Z. z. a o zmene a doplnení niektorých zákonov z dôvodu, že ukončenie školského roka a teda i povinnej školskej dochádzky nastáva až dňom 31. 8., t. j. ukončením školských prázdnin, počas obdobia ktorých by si mladistvý zamestnanec mohol nájsť vhodné zamestnanie. Bližšie pozri DOLOBÁČ, M., Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017, s. 71.

⁶ BARANCOVÁ, H., Vzťah Občianskeho zákonníka a Zákonníka práce. In: LAZAR, J., Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva (materiály z odbornej konferencie). Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 157 IN: *Justičná revue*, Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, roč. 60, 2008, č. 3, s. 379.

ru. Zastávame názor, že analogicky by sa vyžiadanie vyjadrenia malo vzťahovať i na tieto pracovnoprávne vzťahy. Opierame sa pritom o spoločné menovatele. V oboch prípadoch sa zamestnanec zaväzuje k výkonu závislej práce pre zamestnávateľa a účel ust. § 41 ods. 4 ZP, ktorým je okrem informatívnej funkcie aj ochrana mladistvého zamestnanca. Rešpektujeme jeho plnú pracovnoprávnu svojprávnosť, na druhej strane je nutné brať zreteľ na to, že v zmysle občianskoprávnych predpisov je mladistvý zamestnanec naďalej neplnoletou fyzickou osobou (aj dieťaťom) spadajúcou do rámca práv a povinností v zmysle zákona o rodine, zákona č. 36/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov, podľa ktorého rodič ako jeho zákonný zástupca zodpovedá za jeho výchovu, zdravie a všestranný vývin.⁷

Zaistenou formou participácie je vyjadrenie zákonného zástupcu. Absencia vyjadrenia nespôsobuje neplatnosť právneho úkonu, t. j. uzatvorenej pracovnej zmluvy.⁸ Všeobecne sa prijíma, že sankciou za porušenie pravidla vyžiadať si vyjadrenie zákonného zástupcu je pokuta zo strany inšpektorátu práce z dôvodu porušenia pracovnoprávnych predpisov. Akú sú dôvody, ktoré tento právny záver vysvetľujú? Nebolo by účinnejšie, aby zákonná norma viedla k riešeniu, že nevyžiadanie vyjadrenia by malo za následok neplatnosť uzatvorenej pracovnej zmluvy?

Odôvodnenie, že absencia vyjadrenia nespôsobuje neplatnosť je založené primárne na odkaze k ust. § 17 ods. 2 ZP (absencia režimu doložky neplatnosti). Ako podporný argument uvádzame povahu vyjadrenia (jedná sa o zhodnotenie, vyjadrenie názoru zákonného zástupcu, nie súhlas), účel normy a rešpektovanie plnej pracovnoprávnej spôsobilosti mladistvého zamestnanca.

Neplatnosť pracovnoprávneho úkonu (tzv. doložka neplatnosti) je spojená s nedostatkom i.) súhlasu (príslušného orgánu, zákonného zástupcu, zástupcu zamestnancov), ii.) predchádzajúcim prerokovaním (so zástupcami zamestnancov) a iii.) formou, ktorú ZP pri niektorých právnych úkonoch požaduje. Právny úkon je vo vymedzených prípadoch neplatný tam, kde to ZP alebo osobitný predpis ustanovuje.

Okrem týchto podmienok (súhlas, prerokovanie a forma), ktoré sú spájané s doložkou neplatnosti, sa v ZP vyskytujú normy kde neplatnosť právneho úkonu Zákonník práce sám, bez podmienky súhlasu, prerokovania či formy, výslovne zakotvuje. ZP totiž „vyslovuje“ doložku neplatnosti napríklad aj pri vymedzení záväzkov o konkurenčnej doložke (záväzok o nevykonávaní určitej činnosti po skončení pracovného pomeru, záväzok

⁷ Podľa ust. § 28 ods. 1 zákona o rodine, zákona č. 36/2005 Z. z. „súčastou rodičovských práv a povinností sú najmä a) sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin maloletého dieťaťa, b) zastupovanie maloletého dieťaťa, c) správa majetku maloletého dieťaťa. Okrem toho, že sa jedná o demonštratívny výpočet povinností rodičov, dôležitú výpovednú hodnotu v súvislosti s výkonom závislej práce má povinnosť vymedzená pod písm. a) zákona.

⁸ BARANCOVÁ, H., Zákonník práce: komentár. 3. vyd. Bratislava: C. H. Beck, r. 2013, s. 321 alebo tiež ŽUĽOVÁ, J. – BARINKOVÁ, M. – DOLOBÁČ, M., Pracovné právo v poznámkach s príkladmi, 2. dopl. a aktualiz. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017, s. 126

poskytnutia primeranej peňažnej náhrady), ktorých neobsiahnutie v pracovnej zmluve, by činilo konkurenčnú doložku neplatnou (§ 83a ods. 8 ZP), hmotnoprávne podmienky výpovede (§ 61 ods. 2 ZP) alebo okamžitého skončenia pracovného pomeru (§ 70 ZP). Ak by sme pri týchto prípadoch vychádzali výslovne zo znenia ust. § 17 ods. 2 ZP, museli by sme tieto skutočnosti zahrnúť pod „formu“ právneho úkonu (o súhlas resp. prerokovanie sa v žiadnom z uvádzaných príkladov nejedná). Za formu právneho úkonu by tak bolo potrebné považovať nielen jej písomnosť (ústnosť), ale i to, čo má ten – ktorý právny úkon pre svoju platnosť obsahovať (napríklad vymedzenie dôvodu právneho úkonu). Myslíme si, že doložku neplatnosti v pracovnoprávných úkonoch je v dôsledku týchto skutočností potrebné vnímať extenzívnejšie, nad rámec „skutkových podstát“ obsiahnutých v ust. § 17 ods. 2 ZP. Zákonodarca teda postupoval tak, že do režimu doložky neplatnosti zahrnul iba určité hmotnoprávne podmienky/požiadavky platnosti právneho úkonu (tri vyššie uvádzané „formy“) a súčasne kde si to vyžadoval účel normy, túto požiadavku doložkou neplatnosti (bez ohľadu na ust. § 17 ods. 2 ZP) zdôraznil. Keďže zákonodarca v ust. § 41 ods. 4 ZP nepostupoval voľbou ani jednej z možností, môžeme usudzovať, že nemal záujem porušenie tejto povinnosti sankcionovať neplatnosťou. Na druhej strane existujú pracovnoprávne úkony, pri ktorých neplatnosť vyplynie zo skutočnosti, že ide o podstatnú náležitosť právneho úkonu, ktorej neobsiahnutie vedie k rozporu so zákonom a teda neplatnosti právneho úkonu podľa ust. § 39 OZ. Podľa ust. § 39 OZ je právny úkon neplatný, ak svojím obsahom alebo účelom odporuje zákonu alebo ho obchádza alebo sa prieči dobrým mravom.⁹ Príkladom je absencia podstatnej náležitosti pracovnej zmluvy, neplatnosť preradenia na inú prácu, neplatnosť z dôvodu rozporu s kogentnou pracovnoprávnou normou (napr. dojednávanie zmluvnej pokuty, ktorá presahuje rámec zabezpečovacích prostriedkov vymedzených v ust. § 20 ZP alebo tiež skončenie pracovného pomeru výpoveďou z iného ako taxatívne daného dôvodu). Platí tak, že rozsah použitia občianskoprávných ustanovení, konkrétne ust. § 39 OZ sa analogicky uplatňuje aj v pracovnoprávných vzťahoch.¹⁰ Ust. § 41 ods. 4 ZP má povahu kogentnej pracovnoprávnej normy, ktorú si účastníci nemôžu vzájomnou dohodou upraviť ani ju vylúčiť. Pracovnoprávna teória súčasne uvádza, že „v prípade, ak by zamestnávateľ uzavrel pracovnú zmluvu s mladistvým bez predchádzajúceho lekárskeho vyšetrenia, pracovná zmluva ako právny úkon by bola

⁹ Napr. podľa Uznesenia Najvyššieho súdu SR, sp. Zn. 5 Cdo 42/2010 zo dňa 9. júna 2010: „Neplatnou je aj výpoveď zamestnávateľa, ktorá je v rozpore s dobrými mravmi. Rozpor s dobrými mravmi predpokladá, že motívy výpovede nie sú v súlade so základnými zásadami.“

¹⁰ Použitie ust. § 39 OZ na pracovnoprávne vzťahy potvrdzuje napr. Uznesenie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 5 Cdo 42/2010 zo dňa 9. júna 2010, podľa ktorého: „Neplatnou je aj výpoveď zamestnávateľa, ktorá je v rozpore s dobrými mravmi. Rozpor s dobrými mravmi predpokladá, že motívy výpovede nie sú v súlade so základnými zásadami právneho poriadku.“

neplatná, pretože by bola v rozpore so zákonom.“¹¹ Ust. § 41 ods. 3 ZP o predchádzajúcom lekárskom vyšetrení je rovnako kogentnou pracovnoprávnou normou, ktorej povaha je zdôvodnená potrebou ochrany zdravia mladistvého zamestnanca. Nastáva tak rozdiel v právnych dôsledkoch pri nerešpektovaní právnych noriem.

Dôvodnosť zachovania platnosti pracovnej zmluvy pri absencii vyžiadania vyjadrenia však podľa nášho názoru úzko súvisí s priznaním a rešpektovaním plnej pracovnoprávnej subjektivity zamestnanca. Ak by sme pripustili jej neplatnosť, podľa právneho stavu de lege lata jedine z dôvodu rozporu so zákonom, (§ 39 OZ) došlo by k zmareniu takto koncipovanej pracovnoprávnej subjektivity, aj napriek tomu, že povinnosť požadovať vyjadrenie je daná zamestnávateľovi, nie mladistvému zamestnancovi.¹² To nič nemení na skutočnosti, že nekonanie zamestnávateľa alebo nespolupráca zákonného zástupcu by pracovnoprávnou subjektivitu mladistvého negovala. Žiada sa doplniť, že nie jasné či postačuje splnenie povinnosti vyžiadania vyjadrenia alebo i disponovanie vyjadrením pri uzatváraní pracovnej zmluvy. Myslíme si, že zamestnávateľ by sankciou nemal byť postihnutý, ak preukáže, že si vyjadrenie vyžiadal ale zákonní zástupcovia ostali nečinní. Opačný názor by viedol k tomu, že zamestnávateľa z dôvodu obavy o postihnutie peňažnou sankciou zo strany inšpektorátu práce, by odmietali uzatvárať pracovné zmluvy s mladistvými, a to pre potenciálnu nečinnosť zákonných zástupcov. Ak by splnenie povinnosti zamestnávateľom vyžiadať si vyjadrenie zákonného zástupcu bolo postihnuté sankciou neplatnosti, rovnako by sme sa vrátili k výsledku, že z dôvodu opomenutia konania zamestnávateľa, by sa pracovnoprávna subjektivita zamestnanca obmedzila. Aj napriek pôsobeniu ust. § 17 ods. 3 ZP, podľa ktorého neplatnosť právneho úkonu nemôže byť zamestnancovi na ujmu, ak ju nespôsobil sám.

Záver o neplatnosti pracovnej zmluvy z dôvodu nevyžiadania vyjadrenia pre rozpor so zákonom vyvracia i to, že z podstaty vyjadrenie vyplýva, že nie je dôležité či zákonný zástupcu sa k výkonu práce mladistvého prikloní alebo nie. V tomto smere je nevyhnutné zohľadniť účel takto koncipovanej normy. Ustanovenie § 41 ods. 4 ZP plní najmä informatívny účel a rešpektuje zmluvnú slobodu plnohodnotného účastníka právnych vzťahov. Pre uzavretie pracovnej zmluvy kladný alebo záporný záver zákonného zástupcu k výkonu práce mladistvého, nezohráva svoju relevanciu. Zmyslom je oboznámiť zákonných zástupcov s tým, že ich maloleté dieťa bude popri školských povinnostiach plniť i pracovnoprávne záväzky voči zamestnávateľovi a zodpovedať za ich prípadné neplnenie či spôsobenú škodu. Vyjadrením zákonného zástupcu sa poskytuje možnosť zhodnotiť

¹¹ BARANCOVÁ, H., *Zákonník práce: komentár*. 4. vyd., Bratislava: C. H. Beck, 2015, s. 409, podobne JENDRÁLOVÁ, A., *Zamestnávanie mladistvých zamestnancov*. In: *Práce, mzdy a odmeňovanie*, č. 4/2009. Dostupné na: .sk/odborny-clanok/Zamestnavanie-mladistvych-zamestnancov.htm

¹² Podľa ust. § 41 ods. 4 ZP: „Na uzatvorenie pracovnej zmluvy s mladistvým je zamestnávateľ povinný vyžiadať si vyjadrenie jeho zákonného zástupcu.“

vykonávanie práce dieťaťa pre zamestnávateľa, prípadne pôsobiť na vôľu zamestnávateľa pracovnú zmluvu uzavrieť. Obdobné úvahy možno použiť aj pri skončení pracovného pomeru s mladistvým zamestnancom. Podľa ust. § 172 ZP je skončenie pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa výpoveďou alebo okamžitým skončením pracovného pomeru povinnosťou zamestnávateľa dať túto právnu skutočnosť na vedomie zákonnému zástupcovi mladistvého. Súčasne je zamestnávateľovi uložená povinnosť vyžiadať si vyjadrenie zákonného zástupcu, ak sa pre skončenie pracovného pomeru rozhodne sám mladistvý zamestnanec. Opäť sa možno zamyslieť nad účelom takto koncipovanej normy pre mladistvého zamestnanca. Ten je celkom presvedčivo výslovne informatívny. Vo všeobecnosti pre skončenie pracovného pomeru je navyše typické, že zákonodarca zakotvuje prísne hmotnoprávne podmienky jej platnosti (relatívna neplatnosť podľa ust. § 77 ZP). Nedodržanie niektorej z podmienok explicitne zdôrazňuje doložkou neplatnosti. Zákonná dikcia o upovedomení či vyžiadaní vyjadrenia pri skončení pracovného pomeru s mladistvým však zdôraznenie rešpektovania prísnych hmotnoprávnych podmienok vyplývajúcich z nutnosti ochrany zamestnanca pri skončení pracovného pomeru, nereprezentuje, t. j. ak by zákonodarca tento úmysel mal, postupoval by rovnako ako pri skončení pracovného pomeru s ostatnými kategóriami zamestnancov zakotvením doložky neplatnosti. Napokon k posudzovaniu neplatnosti právneho úkonu pre rozpor so zákonom sa vyjadril i ÚS ČR, ktorý konštatoval: *„Záver, že určitý právny úkon je neplatný pre rozpor so zákonom alebo preto, že zákon obchádza sa musí opierať o rozumný výklad dotknutého zákonného ustanovenia. Nemožno vystačiť iba s gramatickým výkladom. Významnú úlohu tu zohráva najmä výklad teleologický. Je preto nutné sa vždy pýtať na účel zákonného príkazu či zákazu.“* (nález ÚS ČR, sp. zn. II. ÚS 87/04 zo dňa 6. apríla 2005) Právna úprava ohľadne zapojenia zákonných zástupcov do procesu vzniku či zániku pracovnoprávneho vzťahu mladistvého, vrátane sankcií je tak podľa nášho názoru dostačujúca a právne odôvodnená (účelom normy, rešpektovaním koncepcie pracovnoprávnej spôsobilosti, povahou pracovnoprávneho vzťahu spočívajúceho v osobnom výkone práce a napokon i režimom neplatnosti pracovnoprávnych úkonov).

Zvláštnosťou pracovnoprávnej úpravy v tejto oblasti je rovnako podmienenie spôsobilosti k uzatvoreniu dohody o hmotnej zodpovednosti 18. rokom veku. Dôvodom je ochrana zamestnanca pred plnou náhradou škody v prípade preukázania zodpovednosti za schodok na zverených hodnotách podľa ust. § 182 ZP. I keď pracovnoprávna úprava je založená na ochrane osobitných kategórií zamestnancov, akým je aj mladistvý zamestnanec, nevnímame predmetné pravidlo ako korešpondujúce so všeobecnou súkromnoprávnou úpravou, podľa ktorej je možné aby fyzická osoba dosiahla plnoletosť dovŕšením 16. roku veku a uzavretím manželstva. Vyplýva tak, že fyzická osoba bude síce spôsobilá k občianskoprávnym úkonom v plnej miere, vrátane zodpovednosti za škodu, zatiaľ čo

v zodpovednostných pracovnoprávných vzťahoch sa na mladistvého bude naďalej nazerať ako na osobitnú kategóriu „chránených“ zamestnancov.¹³

Priamou zákonnou prekážkou plnej pracovnoprávnej subjektivity osoby, ktorá dovŕši 15. rokov veku je uzatvorenie zmluvy o budúcej pracovnej zmluve podľa ust. § 53a ZP. Na uzatvorenie tejto zmluvy sa okrem prejavov vôle zamestnávateľa a žiaka strednej odbornej školy/odborného učilišťa vyžaduje súhlas zákonného zástupcu. Súhlas zákonného zástupcu v súlade s ust. § 17 ods. 2 ZP podmieňuje platnosť uzatvorenej zmluvy. Vyplýva tak, že fyzická osoba, ktorá dovŕši 15. rokov by s uvedeným zamestnávateľom mohla uzavrieť pracovnú zmluvu, za podmienky dohodnutia dňa nástupu do práce, najskôr dňom povinnej školskej dochádzky. Na druhej strane žiak strednej odbornej školy, ktorý dovŕši 15. rokov veku a zúčastňuje sa praktického vyučovania u zamestnávateľa na základe zákona č. 61/2015 Z. z. o odbornom vzdelávaní a príprave a o zmene a doplnení niektorých zákonov, touto pracovnoprávnou subjektivitou disponuje iba z časti. Opodstatnenosť rozdielnosti v šírke pracovnoprávnej subjektivity spočíva v povahe záväzkov daných inými východiskovými pozíciami. Zatiaľ čo pri slobodnom výbere zamestnania postupujú výlučne podľa ustanovení ZP ide o rozhodnutie mladistvého uchádzača o zamestnanie začať pre zamestnávateľa prácu vykonávať, pri postupe podľa osobitného zákona sa jedná o súčasť vzdelávacieho procesu, do ktorej môže (nemusí) byť zahrnuté i zabezpečenie budúceho zamestnania pre potenciálneho zamestnanca s adekvátnymi právnymi sankciami v prípade, ak dôjde k porušeniu záväzku.¹⁴

V neposlednom rade zdôrazňujeme rozdielnosť občianskoprávneho a pracovnoprávnej úpravy rozpoznávania rozumovej a vôľovej vyspelosti pri nadobúdaní spôsobilosti na právne úkony u maloletého (podľa OZ) a mladistvého. Maloletý v občianskoprávnom vzťahu môže byť súčasne mladistvým v pracovnoprávnom vzťahu. V občianskoprávných vzťahoch sú maloletí spôsobilí iba na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku. P. Vojčík preto uvádza, že „v každom jednotlivom prípade treba vychádzať z objektívneho posúdenia ich rozumovej a vôľovej vyspelosti...“¹⁵ Z dôvodu priznania plnej pracovnoprávnej subjektivity mladistvému sa u každého mladistvého zamestnanca jeho plná pracovnoprávna subjektivita prezumuje. Vychádza sa z domnienky, že každá fyzická osoba, ktorá dovŕšila 15. rokov je k pracovnoprávnym úkonom v plnom rozsahu spôsobilá, pri-

¹³Bližšie pozri: SEILEROVÁ, M., Pracovnoprávna subjektivita zamestnanca a jej špecifiká. In: Právni ROZPRÁVY 2016: mezinárodní vědecká konference oblasti práva a právních věd: recenzovaný sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference : 22. - 26. února 2016, Hradec Králové, Česká republika. - Hradec Králové : MAGNANIMITAS, 2016, S. 289 – 297.

¹⁴ Bližšie pozri: SEILEROVÁ, M., Zmluva o budúcej zmluve v pracovnoprávnej úprave Slovenskej republiky. In: Acta Iuridica Olomucensia, Vol. 11, suppl. 1 (2016), s. 159-179.

¹⁵ VOJČÍK, P. a kol., Občiansky zákonník. Stručný komentár. Tretie doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2010, s. 52.

čom sa osobitne neskúma rozpoznávacía a určovací schopnosť mladistvého zamestnanca ovládať svoje konanie a rozpoznať následky svojho konania. Neplatnosť pracovnej zmluvy alebo iného pracovnoprávneho úkonu by bolo možné postihnúť neplatnosťou iba v prípade, ak by bolo následne preukázané, že právny úkon osoba vykonala v duševnej poruche, ktorá ju na tento právny úkon robí neschopnou (ust. § 38 ods. 2 OZ).

Vplyv duševného zdravia zamestnanca na pracovnoprávnu subjektivitu

Medzinárodná organizácia práce vo svojom Akčnom pláne 2013 - 2020 konštatuje, že determinanty duševného zdravia a duševných porúch zahŕňajú nielen individuálne atribúty (schopnosť riadiť svoje myšlienky, emócie) ale zdôrazňuje i sociálne, kultúrne či hospodárske faktory, akými je napríklad aj sociálna ochrana alebo pracovné podmienky.¹⁶ Dáva sa čoraz viac dôraz na to, že podmienenosť vzniku duševných chorôb môže mať pôvod vo faktoroch súvisiacich s prácou. V ostatnom období sa upriamuje pozornosť na dôležitosť pri prevencii a zachovaní duševného zdravia na pracovisku a faktoroch pracovného prostredia, ktoré vedú k vážnym dôsledkom nielen pre fyzické, ale aj mentálne zdravie zamestnanca. Spoločensko – ekonomický vývoj so sebou prináša intenzifikáciu práce, zvyšujúce sa pracovné tempo, ale i neistotu zamestnania, ktoré sa odrážajú vo výkone práce pod dlhodobým stresom a spôsobujú vznik psychickej záťaže či dokonca duševného ochorenia. *„Prežívanie stresu u pracovníka môže viesť k jeho neobyčajnému/neočakávanému až dysfunkčnému chovaniu pri práci, prispieva k zhoršeniu jeho telesnej a duševnej pohody. V prípade dlhotrvajúceho stresu alebo traumatických zážitkov môže dôjsť k psychickým alebo aj somatickým zdravotným problémom, vyúsťujúcim do absencie v práci.“*¹⁷

Duševná choroba alebo porucha tak môžu byť spôsobené aj neoptimálnym nastavením pracovných podmienok. Mnohí autori sa ale rozchádzajú vo vyvodení záveru či výlučne pracovné faktory môžu predstavovať jediná príčinu vzniku duševnej choroby. Nejednoznačnosť príčiny a dôsledku sa následne premieta i v priznaní a vyvodzovaní právnych následkov, akými je najmä otázka pričítania zodpovednosti za ujmu na zdraví. „Miera namáhania závisí nielen od veľkosti zaťaženia, ale aj od vlastnosti osobnosti, respektíve od celkového stavu organizmu.“¹⁸ Posúdenie reťazca príčin, ktoré viedli k vzniku duševného ochorenia sa musí v každom jednotlivom prípade stať predmetom odborného posúdenia, aby bolo vôbec bolo možné čo i len pomyslieť na načrtnutie okruhu subjektov nesúcich zodpovednosť za poškodenie zdravia.

¹⁶ Mental Health Action Plan 2013 – 2020, World Health Organization, 2013, s. 9

¹⁷ MATULOVÁ, S. a kol., Prehľbovanie systému riadenia rizikových faktorov práce. VÚ č. 2329, Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010, s. 29

¹⁸ MATULOVÁ, S. a kol., Prehľadovanie systému riadenia rizikových faktorov práce, VÚ č. 2329, Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010, s. 7

Pozastavíme sa pri pojme duševného zdravia a duševnej poruchy. Pojem duševného zdravia ani právne povinnosti ohľadne starostlivosti oň, nie sú osobitnou súčasťou pracovnoprávných noriem. Sú obsahom širšieho, všeobecnejšieho pojmu zdravie. Právne aspekty starostlivosti o zdravie zamestnancov sú zabezpečené inštitútom bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, regulované rozsiahlym súborom osobitných právnych predpisov.

Duševná porucha pre oblasť pracovnoprávných vzťahov má rovnocenný význam ako pri občianskoprávných vzťahoch (subsidiarita všeobecnej časti OZ). Nie iba z terminologického hľadiska, ale aj z hľadiska právnych dôsledkov platnosti právnych úkonov. Jedinou výnimkou je okruh právnych vzťahov pri zodpovednosti za škodu. ZP pojem duševnej poruchy ustanovuje iba v ust. § 180 ZP pri zodpovednosti za škodu u zamestnanca postihnutého duševnou poruchou.¹⁹ Žiaden právny predpis pritom podobne ako pri pojme duševného zdravia nepodáva legálnu definíciu duševnej poruchy. Je pojem duševnej poruchy totožný s pojmom duševnej choroby? Má takéto rozlišovanie pre právny vzťahy teoretický alebo praktický význam?

Občiansky zákonník, Zákonník práce ale i Trestný zákon vychádzajú jednotne z pojmu duševnej poruchy (nie duševnej choroby), pričom v aplikačnej praxi je bežné zamieňanie týchto pojmov ako významovo rovnoznačných. Zákonodarca v zákone č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov pri vymedzení pojmu občana so zdravotným postihnutím nad rámec pojmu duševnej poruchy uvádza i poruchy správania sa. Ide o nadväznosť na zákon č. 461/2003 Z. z. o sociálnom poistení, a to napríklad pre účely určenia percentuálnej miery poklesu vykonávať zárobkovú činnosť, následného vyodenia invalidity fyzickej osoby, ale aj určenia či osobu možno klasifikovať ako osobu so zdravotným postihnutím. Zákon o sociálnom poistení súčasne v prílohe č. 2 využíva označenie „duševné poruchy a poruchy správania sa“ (V. Kapitola), v prílohe č. 5 naopak označenie „duševné choroby a poruchy správania sa“ (V. Kapitola). V oboch prípadoch ich však vyčleňuje nad rámec duševnej poruchy alebo choroby, akoby stáli mimo nich.

Práve v judikatúre objavujeme názor o rozdielnosti pojmov duševnej poruchy a duševnej choroby „*Duševnú poruchu nemôžeme stotožňovať s duševnou chorobou, lebo pojem duševnej choroby je pojem užší. Špecifická (zmiešaná) porucha osobnosti („psychopatia“), u ktorej sa povaha ľudí nápadne odchyľuje od normy, môže byť duševnou poruchou ale nemusí byť duševnou chorobou. Duševná porucha môže byť spôsobená rozdielnymi príčinami, a to samotnou duševnou chorobou alebo inou chorobou, ktorá má takúto poruchu za následok alebo môže byť vyvolaná použitím návykových látok...*“ (Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 971/2012 zo dňa 30. 5. 2012) Tento právny názor

¹⁹ Zamestnanec, ktorý je postihnutý duševnou poruchou, zodpovedá za škodu ním spôsobenú, len ak je schopný ovládnuť svoje konanie a posúdiť následky svojho konania. (ust. § 180 ZP)

prevzal i Krajský súd Košice, keď ďalej konštatoval „z hľadiska tohto chápania je duševná porucha nielen duševná choroba, ale i krátkodobá porucha psychických funkcií, hlboká porucha vedomia, slabomyseľnosť a akákoľvek iná ťažká duševná odchýlka, ktorá je z hľadiska ust. § 38 ods. 2 OZ významná, ak mala za následok stratu a zmenšenie rozpoznávacích či ovládacích schopností.“ (Rozsudok Krajského súdu Košice, sp. zn. 1 Co /79/2012 zo dňa 13. 3. 2013). Dodávame, že tieto rozhodnutia zrejme vychádzajú z definície duševnej poruchy obsiahnutej v českom Trestnom zákone, zákone č. 40/2009 Sb., v ust. § 123, podľa ktorého duševnou poruchou sa rozumie mimo duševnej poruchy vyplývajúcej z duševnej choroby i hlboká porucha vedomia, mentálna retardácia, ťažká asociálna porucha alebo iná ťažká duševná alebo sexuálna odchýlka. Z uvedeného vyplýva, že ak by sme pojem duševnej poruchy a duševnej choroby stotožnili, respektíve duševnú poruchu zúžili do významu duševnej choroby, viedlo by to k tomu, že ochorenia, ktoré by z hľadiska vymedzenia obsiahnutého v citovanom rozhodnutí (prípadne i českom Trestnom zákone), nepredstavovali konkrétnu duševnú chorobu, nebolo by možné sa podľa ust. § 38 ods. 2 OZ dovoliavať neplatnosti úkonu učiného napríklad v dôsledku určitej poruchy osobnosti. Rovnako ak by sa v legislatívnom znení terminologicky zaužíval pojem duševnej choroby (nie duševnej poruchy), mohlo by sa stať, že dôjde k okliešteniu duševných ochorení, ktoré by v právnych dôsledkoch nespôsoboali neplatnosť právnych úkonov. Dôvodová správa k Trestnému zákonu ČR uvádza, že ide o zdravotnícke vymedzenie, tak, ako sa v priebehu doby vyvinulo. I napriek tomu, že česká právna úprava nie je pre slovenskú reguláciu záväzná, ak sa jedná o zdravotnícke vymedzenie je pravdepodobné, že možno z uvedeného vymedzenia vychádzať vo všeobecnosti, na čo reflektujú i slovenské právne predpisy. Pojem duševnej poruchy je teda pojmom širším a všeobecnejším, pričom pri výbere použitia pojmu si zákonodarca pravdepodobne osvojil tento poznatok. Zabezpečuje sa, že pre posúdenie platnosti (pracovno)právnych úkonov u fyzických osôb (zamestnancov) bude rozhodujúce to, či sú postihnutí určitou duševnou poruchou, vrátane prípadných porúch, ktorá nemusia byť klasifikované ako duševné choroby. Dôsledkom rozlišovania medzi analyzovanými pojmami je, že za duševnú poruchu je nutné považovať i poruchy osobnosti či iné krátkodobé poruchy psychických funkcií. Z medicínskeho hľadiska niektoré odborné názory však uvádzajú, že „v medicíne i psychiatrii sa pojem poruchy používa nejednotne v rozmanitom spojení...v rámci určitej poruchy sa potom rozlišujú jednotlivé choroby. Pre viacerých autorov sú pojmy porucha a choroba rovnoznačné a termíny používajú synonymne.“²⁰

Z právneho hľadiska by rovnako aj bez uvedeného rozlišovania duševnej poruchy a choroby bolo možné opustiť gramatický výklad a vychádzať z extenzívneho výkladu alebo účelovej interpretácie, ktorá spolu s odborným psychiatrickým posúdením by umožnili

²⁰KAFKA, J., *Psychiatria: učebnica pre lekárske fakulty*. Martin: Osveta, 1998, s. 109

vyvodiť záver, či duševný stav zamestnanca/fyzickej osoby ju k uskutočňovaniu právnych úkonov obmedzuje vo všeobecnosti alebo v konkrétnej situácii. Z hľadiska posúdenia právneho úkonu ako neplatného je však dôležité pridržiavať sa vyššie koncipovaného pojmu duševnej poruchy, ktorá v sebe, ako už bolo uvedené, môže implikovať napríklad i poruchy správania sa.

Bez ohľadu na skutočnosť, či bola duševná porucha vyvolaná vplyvom faktorov pracovného prostredia alebo kumuláciou spúšťacích mechanizmov aj z oblasti súkromného života jednotlivca, či genetickej podmienenosti duševnej choroby, vyvoláva jej existencia závažné právne dôsledky vo fungovaní jednotlivca ako subjektu vstupujúceho do rôznych právnych vzťahov. Obmedzenie sa môže vzťahovať i na vznik alebo trvanie pracovnoprávneho vzťahu či realizáciu právnych úkonov v pracovnoprávnych vzťahoch.

Prítomnosť duševnej poruchy u zamestnanca v závislosti od jej dlhodobého alebo krátkodobého charakteru môže vyústiť k niekoľkým skutočnostiam v oblasti pôsobenia fyzickej osoby v právnych vzťahoch. Ak ide o dlhodobé duševné ochorenie, môže viesť nutnosti pozbavenia alebo obmedzenia spôsobilosti na právne úkony podľa ust. § 10 OZ. Ako bude analyzované, obmedzenie alebo pozbavenie k právnym úkonom neumožňuje tejto fyzickej osobe zakladať a realizovať právne vzťahy samostatne. Pre zachovanie platnosti učených právnych úkonov sa vyžaduje, aby ten kto právny úkon urobí mal spôsobilosť na právne úkony (§ 38 ods. 1 OZ). Dochádza k presunu z roviny pracovnoprávneho vzťahu, do roviny občianskoprávneho vzťahu, ktorý v konečnom posúdení nemusí viesť k dôsledkom aj pre pracovnoprávny vzťah.

Ak sa u zamestnanca potvrdí duševná porucha, ktorá nie je len prechodná, OZ spolu s Civilným mimosporovým poriadkom, zákon č. 161/2015 Z. z. (ďalej len „CMP“) ustanovuje postup akým dochádza k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony. Podľa ust. § 10 ods. 1 OZ „ak fyzická osoba kvôli duševnej poruche, ktorá nie je len prechodná, nie je vôbec schopná robiť právne úkony, súd ju pozbaví spôsobilosti na právne úkony. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na zmenu v právnej úprave. Pôvodný Občiansky súdny poriadok, zákon č. 99/1963, upravoval súdne nesporné konanie o statusových veciach o pozbavení spôsobilosti na právne úkony. Platnosťou a účinnosťou CMP sa však konanie o pozbavenie spôsobilosti na právne úkony vypustilo a súčasná právna úprava tak neumožňuje, aby osoba trpiaca duševnou poruchou, ktorá nie je len prechodná bola úplne zbavená právnej spôsobilosti. Podľa dôvodovej správy k CMP sa jednalo o „protiprávne pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, ktoré je v rozpore s ľudskoprávnymi štandardmi.“ Dochádza k určitej anomálii, keď OZ inštitút pozbavenia spôsobilosti naďalej zachováva, avšak stáva sa obsolentným právnym ustanovením, ktoré už nezohráva svoju relevanciu. Dôvodom zmeny právnej úpravy bolo prijatie Dohovoru o právach osôb

so zdravotným postihnutím (ďalej len „Dohovor“)²¹, ktoré podnietilo mnohé krajiny k reformnému prístupu k otázke spôsobilosti týchto osôb k právnym úkonom (napríklad Česká republika, Maďarsko). Zdôvodnenie nového prístupu v tejto statusovej otázke je založené na závažnosti zásahu do integrity, nedotknuteľnosti fyzickej osoby.²² Základom zmeny právnej úpravy bol čl. 12 Dohovoru, v ktorom sa uznáva, že osoby so zdravotným postihnutím majú spôsobilosť na právne úkony vo všetkých oblastiach života na rovnakom základe s ostatnými (čl. 12 ods. 2). Súčasne vychádza z princípu, že súčasná legislatíva by mala prejsť na tzv. podporované rozhodovanie, ktorý má nahradiť doteraz známy systém náhradného rozhodovania formou systému opatrovníctva. „Podporované rozhodovanie znamená, že právo na rozhodovanie sa neprenáša na iné osoby a že k tomu, aby sa človek s postihnutím rozhodol má svoj okruh poradcov, ktorí mu radia.“²³

V prípadnom súdnom konaní však nie je vylúčené, že znaleckým posudkom a ďalšími skutkovými zisteniami bude potvrdené, že duševná porucha natoľko postihuje fyzickú osobu, že jej znemožňuje uskutočňovať akýkoľvek právny úkon. Ak nazrieme do novších rozhodnutí o obmedzení spôsobilosti na právne úkony, vyskytujú sa i tie, ktoré sú vo svojom výroku (negatívnom výpočte právnych úkonov, na ktoré fyzická osoba nie je spôsobilá) koncipované všeobecne (napríklad nemožnosť uzatvárania akýkoľvek zmlúv, jednostranných právnych úkonov a podobne), čím fakticky tejto osobe neumožňujú uskutočniť takmer žiaden z právnych úkonov.

Naďalej je tak možné, aby z dôvodu duševnej poruchy, ktorá nie je len prechodná a uspôsobuje fyzickú osobu len na niektoré právne úkony došlo k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony v zmysle ust. § 10 ods. 2 OZ a ust. § 231 a nasl. CMP.

Súčasne aj pri obmedzení spôsobilosti iba na niektoré právne úkony nie je vylúčené, že mimo rozsahu súdnym výrokom vymedzených právnych úkonov, na ktoré je fyzická osoba obmedzená, bude iný právny úkon posúdený ako neplatný. Podľa ust. § 38 ods. 2 OZ právny úkon, ktorý osoba učinila v duševnej poruche, ktorá ju robí na tento právny úkon neschopnou je absolútne neplatným právnym úkonom, pričom jej prechodný alebo dlhotrvajúci charakter nie je dôležitý.

Použitie ust. § 38 ods. 2 OZ pre neplatnosť pracovnoprávných úkonov prichádza do úvahy, ak u osoby s duševnou poruchou, ktorá nie je len prechodná, dosiaľ nedošlo k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony, pričom je diagnostikované, že osoba trpí

²¹Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 317/2010

²² „Autoritatívne zásahy do spôsobilosti právne konať sú prekonané a nové právne úpravy, vrátane nových veľkých kodifikácií občianskeho práva v strednej Európe, hľadajú skôr alternatívy k tradičnému opatrovníctvu. Spoločnou črtou týchto snáh je odstránenie inštitútu zbavenia spôsobilosti k právnym úkonom ako zastaraného a nefunkčného, odporujúceho obecné prijímanému princípu proporcionality.“ In: MAREČKOVÁ, J. – MATIAŠKO, M.: Spôsobilosť k právnym úkonom v zahraničí; čas na reformu? Justičná revue: časopis pre právnú teóriu a prax. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, roč. 61, 2009, č. 5, s. 690 – 703.

²³ MIŠOVÁ, I. – STAVROVSKÁ, Z., Podporované rozhodovanie. Bratislava: Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím, 2009, s. 19

duševnou poruchou, ktorá jej znemožňuje akékoľvek kognitívne či ovládacie schopnosti. Rovnako, ak sa preukáže, že v čase realizácie právneho úkonu osoba trpela duševnou poruchou (nie konkrétnou duševnou chorobou), ktorá jej neumožnila rozpoznať svoje konanie, ovládať konanie a rozpoznať následky svojho konania, pričom prítomnosť potvrdenej duševnej choroby u zamestnanca nemusí byť vôbec relevantná, alebo rovnako i v prípade, ak u fyzickej osoby (zamestnanca) došlo k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony z dôvodu duševnej choroby s výnimkou pracovnoprávných úkonov, avšak bude s istotou preukázané, že v čase realizácie pracovnoprávneho úkonu fyzická osoba konala v takej duševnej poruche, ktorá robila zamestnanca na tento právny úkon neschopným.

Doplňame, že nie vždy musí duševná porucha dosahovať charakter, ktorý by mal viesť k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony. Už dávnejšie bolo jednoznačne judikované v akých prípadoch je k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony nutné pristúpiť. Podľa nálezu ÚS ČR, sp. zn. I ÚS 557/09 *„Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony musí byť vždy považované za krajný prostriedok ochrany človeka s postihnutím. Pri súdnom rozhodovaní o obmedzení spôsobilosti na právne úkony bude vždy potrebné dôsledne dbať na to, aby nebola obmedzovaná vo väčšom rozsahu než je nevyhnutne potrebné k ochrane práv tretích osôb a iných ústavne chránených statkov...“*. V ust. § 29 OZ prichádza do úvahy i menej reštriktívna možnosť riešenia, ak je osoba postihnutá duševným ochorením. Je daná možnosť ustanoviť opatrovníka i v prípade iných vážnych dôvodov, pričom zákon nepodáva definíciu čo možno pod vážne dôvody subsumovať. „Sú to napríklad prípady, keď niekto trpí duševnou poruchou a nebol pozbavený v spôsobilosti na právne úkony a na ochranu jeho záujmov bude potrebné, aby sa takýto úkon vykonal.“²⁴ Ako príklad možno uviesť zamestnanca, ktorý bol postihnutý duševnou poruchou, dosiaľ nedošlo k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony a zamestnávateľ z dôvodu predloženia lekárskeho posudku o nespôsobilosti vykonávať doterajšiu prácu musí zamestnanca preradiť na iný druh práce než bol dohodnutý v pracovnej zmluve.

Z pohľadu právnej praxe sa najčastejšie objavuje argumentácia o neplatnosti skončenia pracovného pomeru (uzavretia dohody o skončení pracovného pomeru) z dôvodu náhleho stresu, v ktorom sa osoba v konkrétnej situácii ocitla (napríklad psychická nerovnováha z dôvodu straty zamestnania). Predstavuje psychický stav vyvolaný náhlým stresom u fyzickej osoby dôvod na dovolávanie sa neplatnosti právneho úkonu, z dôvodu neslobody vôle? Konkrétne predmetom posudzovania v súdnom spore bol tzv. panický úzkostný stav vyvolaný dlhodobou stresovou záťažou napríklad pri niekoľkohodinovom rokovaní zamestnávateľa so zamestnancom pri uzavretí dohody o skončení pracovného pomeru. V tomto momente nastáva nesprávne zamieňanie dvoch dôvodov neplatnosti právneho úkonu. Na jednej strane môže psychický stav spôsobiť neslobodu vôle, na dru-

²⁴ FEKETE, I., Komentár k ust. § 29 Občianskeho zákonníka. Dostupné na: www.epi.sk

hej strane psychický stav môže mať podobu (prechodnej) duševnej poruchy, ktorá zne- možňuje osobe konať v konkrétnej situácii s právnymi účinkami. Ako však poukazuje Naj- vyšší súd ČR v rozsudku zo dňa 25. 10. 2012, sp. zn. 21 Cdo 4929/2010, *je potrebné rozli- šovať medzi slobodou vôle a duševnou poruchou, keďže predstavujú úplne rozličné dôvody neplatnosti, ktoré vzájomne nemajú žiadnu obsahovú súvislosť.* Ak ide o vplyv psychické- ho stavu na slobodu vôle, tá môže viesť k stavu tiesne zakladajúcej možnosť odstúpiť od zmluvy (nedochádza k úplnej absencii slobody vôle). Ak vplyv na psychický stav osoby do- siahne intenzitu neslobody vôle, jedná sa o bezprávnú vyhrážku. Pri duševnej poruche je zase vylúčené zmieňovať akúkoľvek slobodu alebo vážnosť vôle. Je právny úkon zamest- nanca neplatný ak bol urobený v dôsledku stresu? Pre záver, že dohoda o skončení pra- covného pomeru je neplatná v dôsledku akútnym stresom vyvolanej duševnej poruche (prechodnej) bude nevyhnutné preukázanie prítomnosti duševnej poruchy podloženej výsledkom znaleckého posúdenia, prípadne dokazovania ďalších skutkových okolností (napríklad či tento zamestnanec je vo svojom pracovnom pomere pravidelne stresovej situácii vystavovaný), pričom musí byť naisto dané, že ku konaniu došlo v duševnej poru- che „*nepostačuje iba možnosť duševnej poruchy, akokoľvek by sa javila (mohla ukazovať) ako pravdepodobná.*“ (Rozsudok NS ČR, sp. zn. 21 Cdo 4929/2010)

Pracovnoprávna subjektivita zamestnanca obmedzeného v spôsobilosti na právne úko- ny

Vzhľadom na to, že pozbavenie spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony je v procesnej rovine vylúčené, zameriame sa na niektoré otázky pôsobenia jednotlivca vo sfére pracovnoprávných vzťahov v prípade, ak jeho právna spôsobilosť bola obmedze- ná.

K obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony dochádza vtedy, ak fyzická osoba pre duševnú poruchu, ktorá nie je len prechodná, alebo pre nadmerné požívanie alcoholic- kých nápojov alebo omamných prostriedkov či jedov je schopná robiť len niektoré právne úkony. Súd rozsah obmedzenia určí v rozhodnutí (ust. § 10 ods.2 OZ). Súdne výroky o obmedzení právnej spôsobilosti sa rôznia v závislosti od charakteru duševnej poruchy. Môžu byť úzkoprofilové, koncipované iba na obmedzenie nakladania s určitými finančnými prostriedkami a realizovania nadväzujúcich právnych úkonov (vykonávanie majetkovo – právnych úkonov). Alebo môžu byť formulované širšie, pričom k negatívnemu výpočtu sú zaradzované akékoľvek jednostranné a dvojstranné právne úkony, uzatváranie zmlúv, vykonávanie majetkovo – právnych a dedičských úkonov, finančných operácii, rozhodova- nie o vlastnej zdravotnej a sociálnej starostlivosti, konanie pred štátnymi orgánmi, or- gánmi verejnej správy, súdmi, finančnými a bankovými inštitúciami. Pomerne často je

predmetom súdneho výroku všeobecne koncipovaný zákaz „uzatvárania zmlúv a dohôd“ alebo právnych úkonov s (inými) fyzickými a právnickými osobami“.²⁵

Možno z takéhoto výroku usudzovať, že je táto osoba nespôsobilá aj na akékoľvek pracovnoprávne úkony? Alebo k obmedzeniu spôsobilosti v pracovnoprávnej oblasti sa vyžaduje osobitné vyčlenenie realizácie pracovnoprávnych úkonov? Ak je v súdnom výroku vymedzené, že fyzická osoba nie je spôsobilá na uzatvorenie pracovnej zmluvy, resp. niektorej z dohôd o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru, znamená, že osoba nemôže žiadnu prácu vykonávať?

Zákonník práce z roku 1965 výkon práce osoby pozbavenej alebo obmedzenej v spôsobilosti na právne úkony vyslovene predpokladal. Podľa ust. § 32 ods. 1 písm. d) ZP z roku 1965 bol zamestnávateľ (vtedy „organizácia“) povinný uzavrieť pracovnú zmluvu písomne, ak šlo o pracovníka, ktorý bol obmedzený alebo pozbavený v spôsobilosti na právne úkony.

S ohľadom na to, že súdny výrok odráža (okrem skutkových zistení) výsledky znaleckého posúdenia a ďalších preukázaných skutočností (napr. výsluch postihnutej fyzickej osoby, svedkov a posúdenie spoločenských interakcií)²⁶, v prípade nutnosti obmedziť fyzickú osobu v robení právnych úkonov v pracovnoprávnych vzťahoch eventuálne i závislú prácu reálne vykonávať, mala by byť táto nemožnosť s určitosťou vyslovená priamo v súdnom výroku. Záver závisí od povahy duševnej poruchy a možnosti postihnutej osoby konať a ovládať svoje konanie. Ak je v súdnom výroku uvedené, že osoba nie je spôsobilá na žiadne jednostranné a dvojstranné právne úkony (bez ďalšej konkretizácie), je zrejmé, že tieto úkony bude za ňu oprávnený uskutočňovať iba súdom ustanovený opatrovník. Ostáva resp. malo by ostať právo na prácu osobe, ktorá nie je samostatne spôsobilá k uzatvoreniu pracovnej zmluvy zachované? Dôležité je vychádzať z účelu obmedzenia spôsobilosti na právne úkony. „*Obmedzenie spôsobilosti na právne úkony slúži predovšetkým k ochrane záujmov fyzických osôb, ktoré pre svoj duševný stav nie sú schopné činiť s dostatočnou vlastnou zodpovednosťou právne úkony, Jedná sa rovnako o ochranu osôb, ktoré s takýmito fyzickými osobami vstúpili do právnych vzťahov.*“ (Rozsudok Najvyššieho súdu ČR, sp. zn. 30 Cdo 979/2013 zo dňa 16. 5. 2013) V mnohých prípadoch totiž je výkon práce pre priebeh duševnej choroby nápomocný²⁷ alebo naopak môže ísť o duševnú cho-

²⁵ Napr. rozsudok Okresného súdu Prievidza sp. zn. 8Ps/2/2017 zo dňa 01. 02. 2018, rozsudok Okresného súdu Svidník, sp. zn. 2Ps/3/2017 zo dňa 20. 12. 2017, rozsudok Okresného súdu Nitra, sp. zn. 11Ps/27/2016 zo dňa 06. 12. 2017

²⁶ Nález Ústavného súdu SR, sp. zn. I. 313/2012 zo dňa 28. 11. 2012

²⁷ BRAŽINOVÁ, A., Sociálna rehabilitácia ľudí s duševnými poruchami. Dostupné na: <http://www.nrozp.sk/index.php/soc-rehabilitacia/psychicke-postihnutie/98-socialna-rehabilitacia-ludi-s-duševnymi-poruchami>

robu takej intenzity, že osoba reálne nie je spôsobilá uvedomovať si akékoľvek okolité dianie.²⁸

Ak zo súdneho výroku vyplýva zákaz uzatvárania zmlúv a dohôd majetkovoprávnej povahy, ešte vždy nemôžeme s určitosťou tvrdiť, že pracovná zmluva nemôže byť postihnutou osobou samostatne uzatvorená. Pracovnoprávny vzťah, vrátane pracovnej zmluvy alebo dohody o vykonávaní prác vykonávaných mimo pracovného pomeru nemá charakter typickej majetkovoprávnej povahy. Z tohto dôvodu je dôležité nespôsobilosť vykonávať pracovnoprávne úkony prípadne i spôsobilosť vykonávať prácu v pracovnoprávnom vzťahu v súdnom výroku jednoznačne vymedziť. V niektorých prípadoch, v prípade neistoty možno tieto skutočnosti zistiť z odôvodnenia súdneho rozhodnutia, najmä zo záveru znaleckého posúdenia, prípadne ďalších skutočností.²⁹

V prípade, ak je fyzická osoba súdnym výrokom obmedzená na pracovnoprávne úkony, t. j. uzatvorenie pracovnej zmluvy, resp. „dohody“ nemožno tvrdiť, že možnosť vykonávať závislú prácu je týmto výrokom vylúčená. Opäť je potrebné vychádzať zo skutkových zistení v rámci konania o obmedzení spôsobilosti na právne úkony, predovšetkým zhodnotenia do akej miery zasahuje duševná porucha do možností fyzickej osoby pôsobiť v spoločenských vzťahoch. Právo na prácu, ako ústavné právo garantované čl. 35 ods. 3 Ústavy SR je priznané všetkým občanom, bez výnimky. V širšom ponímaní je garancia práva fyzických osôb premietnutá aj v čl. 1 Základných zásad ZP. Osoba s duševnou poruchou, ktorá viedla k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony je (vo väčšine prípadov) súčasne osobou požívajúcou status osoby zdravotne postihnutej. V zmysle ZP je takouto osobou zamestnanec uznaný za invalidného podľa zákona č. 461/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov o sociálnom poistení.³⁰ Osobám so zdravotným postihnutím ostáva právo na prácu a právo na prístup k zamestnaniu podľa ust. § 14 zákona č. 5/2004 Z. z. o službách zamestnanosti v znení neskorších predpisov zachované, a to v súlade so zásadou rovnakého zaobchádzania. Právo na prístup k zamestnaniu je právom občana, ktorý chce pracovať, *môže pracovať* a hľadá zamestnanie. Z hľadiska práva osoby obmedzenej v spôsobilosti na právne úkony je podstatným aspektom jej spôsobilosť/možnosť prácu vykonávať.

Prakticky sa okruh pracovnoprávných vzťahov, do ktorých môže osoba postihnutá duševnou chorobou a súčasne obmedzená v spôsobilosti na právne úkony vstupovať zúžuje na právne vzťahy vznikajúce na základe Zákonníka práce. Podľa zákona o výkone prác

²⁸ Napr. rozsudok Okresného súdu Vranov nad Topľou, sp. zn. 8Ps/5/2017 zo dňa 30. 11. 2017

²⁹ Napríklad výsledkom posúdenia schopností zaradiť sa do pracovného procesu je spôsobilosť vykonávať pracovnú činnosť v zmysle pomocných prác, ktoré si nevyžadujú samostatnosť a zodpovednosť. Pozri rozsudok Okresného súdu Prievidza sp. zn. 16Ps/6/2017 zo dňa 15. 01. 2018

³⁰ Podľa ust. § 72 ods. 1 zákona o sociálnom poistení je poistenec invalidný, ak pre dlhodobu nepriaznivý zdravotný stav má pokles schopnosti vykonávať zárobkovú činnosť o viac ako 40% v porovnaní so zdravou fyzickou osobou.

vo verejnom záujme, zákona č. 552/2003 Z. z. v znení neskorších predpisov (ust. § 3 ods. 1 písm. a)) a zákona č. 55/2017 Z. z. o štátnej službe a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ust. § 38 ods. 1 písm. b)) sa pre výkon vymedzených prác vyžaduje spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu. Najbežnejšou možnosťou zapojenia do pracovného procesu u osôb s duševným ochorením, ktoré majú status osoby zdravotne postihnutej je výkon práce v chránených dielňach alebo na chránených pracoviskách v zmysle ust. § 55 zákona o službách zamestnanosti.³¹ Empirické skúsenosti dosvedčujú, že zásadným problémom u osôb s duševným ochorením vykonávajúcich prácu je práve diskriminácia z dôvodu zdravotného postihnutia.³²

Nemenej dôležité sú aj pracovnoprávne dôsledky u zamestnanca, ktorý duševnú poruchu nadobudol v priebehu trvania pracovného pomeru (napríklad aj v dôsledku psychickej záťaže na pracovisku). Ak takýto zamestnanec po skončení dočasnej pracovnej neschopnosti chce a môže pokračovať vo výkone závislej práce, je zamestnávateľ v zmysle ust. § 157 ods. 3 ZP povinný zaradiť ho na pôvodnú prácu a pôvodné pracovisko.³³ Na druhej strane, ak vznikne zamestnávateľova povinnosť preradiť zamestnanca (na základe lekárskeho posudku v zmysle ust. § 55 ods. 2 písm. a) ZP) v dôsledku dlhodobej straty spôsobilosti vykonávať doterajšiu prácu a zamestnanec by bol súčasne obmedzený v spôsobilosti na právne úkony, pričom by došlo k zmene pôvodne dohodnutého druhu práce, pre platnosť dohody o zmene pracovných podmienok by k takejto dohode bol jediný oprávnený opatrovník. Súčasne by zamestnávateľ získal naplnenie výpovedného dôvodu pre skončenie pracovného pomeru v zmysle ust. § 63 ods. 1 písm. c) Zákonníka práce.

Ak bola osoba obmedzená vykonávať pracovnoprávne úkony, pracovnú zmluvu³⁴ a nadväzujúce právne úkony bude uskutočňovať súdom ustanovený opatrovník. Ak vychádzame z osobného charakteru pri výkone závislej práce, javí sa takýto postup ako neštandardný. Ide o formu zákonného zastúpenia, obdobne ako pri zastúpení na základe plnomocenstva pri uzatváraní pracovnej zmluvy. Súčasne ale z právno – teoretického hľadiska sa pri tejto forme zastúpenia, v procese rozhodovania o výkone práce pre iného, vyžaduje vôľa a prejav vôle túto prácu vykonávať. Pri splnomocnení inej osoby na uzatvorenie pracovnej zmluvy je vôľa vykonávať prácu premietnutá vo vydaní splnomocnenia pre inú osobu, ktorá je splnomocnená k podpisu pracovnej zmluvy. Pri zákonnom zastú-

³¹ Chránené dielne a chránené pracoviská sú určené na zamestnávanie občanov so zdravotným postihnutím v pracovnom pomere, ktorí nie sú schopní nájsť si zamestnanie na otvorenom trhu práce. Respektíve sa zaškoľujú alebo pripravujú na výkon práce a pracovné podmienky, vrátane nárokov na pracovný výkon sú prispôsobené zdravotnému stavu občanov so zdravotným postihnutím.

³² POLUCHOVÁ, J. – HERETIK, A. jr., Stigma duševných porúch z pohľadu ľudí s diagnózou schizofrénia. Výsledky výskumu. In: PSYCHIATRIA – PSYCHOTERAPIA – PSYCHOSOAMTIKA, 16, 2009, č. 1, s. 7

³³ Ďalej tiež platí, že v prípade ak zaradenie na pôvodnú prácu a pracovisko nie je možné, zamestnávateľ je povinný zaradiť ho na inú prácu zodpovedajúcu pracovnej zmluve.

³⁴ Explicitné vylúčenie uzatvorenia pracovnej zmluvy obsahuje napr. rozsudok Okresného súdu Pezinok, sp. zn. 12 Ps /35/2017 zo dňa 20. 11. 2017

pení však o vůli fyzické osoby v právném význame nemožno uvažovať. Na rozdiel od iných právnych úkonov (darovacia zmluva, kúpna zmluva a pod.) sa pri výkone závislej práce spravidla jedná o dlhodobý záväzok, ktorý napriek nemožnosti platne vôľu prejaviť, k právam a povinnostiam zaväzuje duševne chorého zamestnanca. Výberového konania sa musí zúčastniť osobne zamestnanec, prípadne za prítomnosti opatrovníka, pričom sú povinné plniť si povinnosti v rámci predzmluvných pracovnoprávných vzťahov (informovať zamestnávateľa o skutočnostiach, ktoré bránia výkonu práce alebo ktoré by mohli zamestnávateľovi spôsobiť ujmu). K prejavu vôle (dohoda o obsahových náležitostiach pracovnej zmluvy a podpis pracovnej zmluvy) musí pristúpiť opatrovník. Nedochádza však k nahradeniu osobného výkonu práce, nahrádza sa chýbajúca spôsobilosť pracovnoprávny úkon uskutočniť, t. j. vyjadriť súhlas s návrhom pracovnej zmluvy.

Ak je osoba obmedzená v spôsobilosti nakladať s majetkom, t. j. uskutočňovať akékoľvek jednostranné alebo dvojstranné právne úkony a finančné operácie, môže byť predmetom obmedzenia i nakladanie so mzdou.³⁵ Podľa ust. § 28 OZ je opatrovník povinný spravovať majetok postihnutej fyzickej osoby. Ak fyzická osoba bola súdnym rozhodnutím obmedzená v spôsobilosti nakladania s majetkom, vrátane mzdy alebo iných peňažných príjmov v zmysle ust. 130 ods. 6 ZP sa bude mzda vyplácať opatrovníkovi. Komu bude zamestnávateľ povinný vydať výplatnú pásku? Doklad o vyúčtovaní mzdy môže mať písomnú alebo elektronickú formu, v závislosti od dohody zmluvných strán. Bude odovzdanie písomného dokladu, resp. jeho zaslanie prostredníctvom poštového podniku závisieť od skutočnosti, či zamestnanec bol obmedzený v spôsobilosti na preberanie poštových zásielok alebo možno túto skutočnosť odvodiť priamo z možnosti opatrovníka nakladať so mzdou? S ohľadom na to, že opatrovník bude oprávnený na nakladanie so mzdou a inými peňažnými príjmami, možno predpokladať, že akékoľvek úkony súvisiace so mzdou preberá na seba opatrovník (súhlas s naturálnou mzdou, zasielanie mzdy na bankový účet, prípadne zasielanie elektronických výplatných pások). Na druhej strane, ak zamestnanec v oblasti iných pracovnoprávných úkonov, vrátane preberania písomností, obmedzený v spôsobilosti nebol, nič nebráni tomu, aby bola písomná zásielka prevzatá samotným zamestnancom, ak bola zaslaná na adresu, ktorú tento zamestnanec resp. opatrovník poskytol. Navyše zamestnávateľ nie je viazaný postupom podľa ust. § 38 ods. 1 ZP, keďže sa nejedná o písomnosť, ktorá musí byť určená do vlastných rúk. Súhlas s poskytnutím naturálnej mzdy však podľa nášho názoru možno subsumovať pod majetkové úkony, ktoré sa už budú viazať na osobu opatrovníka. Rovnako sa domnievame, že súhlas s dohodou o zasielaní mzdy na bankový účet si zamestnávateľ musí vyžiadať od samotného opatrovníka. Riešenie týchto praktických situácií nastáva vtedy, ak dôjde

³⁵ Napr. rozsudok Okresného súdu Spišská Nová Ves, sp. zn. 16Ps/9/2017 zo dňa 16. 11. 2017

k obmedzeniu nakladania s majetkom, avšak súčasne súd vo výroku určí možnosť uzatvárania pracovných zmlúv.³⁶

Pokiaľ ide o písomnosti určené zamestnancovi týkajúce sa vzniku, zmeny alebo zániku pracovnoprávneho vzťahu, platí, že sa doručujú zamestnancovi do vlastných rúk. Predpokladajme, že ak je osoba v dôsledku duševnej poruchy nespôsobilá na uzatvorenie pracovnej zmluvy, či prevzatie mzdy, bude súdny výrok obsahovať i obmedzenie k preberaniu doporučených listových zásielok. V prípade skončenia pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa by zamestnávateľ postupoval v zmysle ust. § 38 ods. 1 ZP, t.j. písomnosť bude doručovať priamo opatrovníkovi, ak to nebude možné využije doručenie poštovým podnikom. Problém však môže nastať v prípade, ak by k obmedzeniu na preberanie poštových zásielok nedošlo. Výpoveď alebo okamžité skončenie pracovného pomeru by tak zamestnávateľ doručoval priamo zamestnancovi (napríklad na pracovisku), doručenie by bolo platné, okrem prípadu ak by došlo k preukázaniu, že zamestnanec nebol v dôsledku duševnej poruchy na takéto prevzatie spôsobilý. Z hľadiska právnej istoty by zamestnávateľ mohol postupovať i súbežným doručovaním osobe opatrovníka v zmysle postupu podľa ust. § 38 ods. 1 ZP.

So skončením pracovného pomeru môže ďalej súvisieť napríklad ponuka inej vhodnej práce pri skončení pracovného pomeru z dôvodu nadbytočnosti podľa ust. § 63 ods. 1 písm. b) ZP v kontexte s ust. § 63 ods. 2 ZP. Voči komu je zamestnávateľ povinný túto ponukovú povinnosť splniť? Voči opatrovníkovi alebo priamo postihnutému zamestnancovi? Ak pôjde o zamestnanca, ktorý bol spôsobilý k uzatvoreniu pracovnej zmluvy, je odpoveď jednoznačná, Všetky povinnosti vyplývajúce z pracovného pomeru sa musia vzťahovať na osobu zamestnanca. Ak je však táto osoba v pracovnoprávných úkonoch obmedzená, ale prácu vykonáva, je opatrovník tým právnym subjektom, ktorý nakon prejavuje vôľu pri akejkoľvek zmene pracovného pomeru. Keďže zmyslom ponuky inej vhodnej práce je dosiahnuť uzatvorenie dohody o zmene pracovných podmienok, ktorú by bol oprávnený uzavrieť iba opatrovník, musí byť táto povinnosť splnená i voči osobe opatrovníka.

Z praktického uhla pohľadu je pravdepodobné, že prípady obmedzenia spôsobilosti na pracovnoprávne úkony so súčasnou schopnosťou osoby postihnutej duševnou poruchou akúkoľvek prácu vykonávať, budú skôr výnimočné. Duševná porucha môže byť často povahy, že úplné obmedzenie k pracovnoprávnym úkonom, ktoré nemôže nahradiť ani zastúpenie súdom ustanoveným opatrovníkom bude nevyhnutné z dôvodu ochrany zdravia posudzovanej osoby (napríklad Rozsudok Okresného súdu Bánovce nad Bebravou, sp. zn. 3 Ps/5/2013 zo dňa 1. 7. 2014).

³⁶ Pozri napr. rozsudok Okresného súdu Žilina sp. zn. 37Ps/17/2017 zo dňa 20. 11. 2017

V súdnych výrokoch sa pri pozitívnom vymedzení o spôsobilosti uzatvoriť pracovnú zmluvu objavuje výnimka uzatvorenia dohody o hmotnej zodpovednosti, ktorej predmetom sú predmety určené na obeh a obrat. Zo všeobecného výroku o nemožnosti vykonávať vyhlásenia o ručiteľských záväzkoch možno vyvodiť aplikovateľnosť tohto zákazu v pracovnoprávných vzťahoch (§ 20 ZP). Ak sa osoba nesmie zaväzovať k žiadnym záväzkom majetkovej povahy, z podstaty veci (napriek možnosti uzavrieť pracovnú zmluvu alebo skončiť pracovný pomer) by táto osoba nemala byť spôsobilá ani k uzatvoreniu dohody o hmotnej zodpovednosti. Z hľadiska právnej istoty by však súdny výrok mal negatívny výpočet úkonov, na ktoré osoba spôsobilá vypočítavať. Z povahy pracovnoprávneho záväzku vyvstáva otázka či opatrovník bude spôsobilý k uzatvoreniu dohody o hmotnej zodpovednosti. V zmysle ust. § 28 OZ je opatrovník povinný spravovať majetok toho, koho zastupuje, a ak nejde o bežnú vec, je na nakladanie s majetkom potrebné schválenie súdu. Podstatou dohody o hmotnej zodpovednosti je zodpovednosť zamestnanca za to, že nedôjde k úbytku zvereného majetku/hodnôt zamestnávateľa. S ohľadom na osobný výkon práce zamestnancom, ktorý túto prácu vykonáva osobne (nevykonáva ju opatrovník) podľa svojich schopností, nie je možné, aby zodpovednosť za schodok na zverených hodnotách prevzal opatrovník takto obmedzeného zamestnanca. Vylučuje to povaha záväzku za prevzaté hodnoty určené na obeh alebo obrat. rZP ČR na rozdiel od slovenskej právnej úpravy nemožnosť uzavretia dohody o hmotnej zodpovednosti zákonným zástupcom u osoby obmedzenej v spôsobilosti na právne úkony výslovne vylučuje (ust. § 252 ods. 3 ZP ČR, zákon č. 262/2006 Sb.).

V nadväznosti na to sa domnievame, že zamestnanec, ktorý je síce spôsobilý k uzatvoreniu pracovnej zmluvy, ale súčasne obmedzený v uskutočňovaní úkonov majetkovej povahy nebude rovnako spôsobilý prevziať predmety zverené mu na potvrdenie. Povaha záväzku totožne ako pri dohode o hmotnej zodpovednosti vylučuje aby písomné potvrdenie podpísal opatrovník, pričom s predmetom by disponoval samotný zamestnanec. V otázke zabezpečovacích prostriedkov naopak opatrovník, ktorý je oprávnený spravovať majetok fyzickej osoby, prípadne i nakladať so mzdou, bude spôsobilý k uzatvoreniu dohody o zrážkach zo mzdy alebo ďalších zaistovacích inštitútov v zmysle ust. § 20 ZP. Pri opačnom závere, by už tento aspekt odrádzal zamestnávateľa k vytvoreniu pracovnoprávneho vzťahu, bez primeraných záruk na zaistenie náhrady potenciálne vzniknutej škody.

V súvislosti s výkonom práce osôb, ktoré boli obmedzené v spôsobilosti na pracovnoprávne úkony vyvstáva i otázka zodpovednosti za spôsobenú škodu. ZP explicitne predvída, že zodpovednosť za škodu nie je daná, ak zamestnanec je postihnutý duševnou poruchou, za súčasnej podmienky, že nie je schopný ovládnuť svoje konanie a posúdiť následky svojho konania. Nie je rozhodujúce či ide o prechodnú alebo trvalú duševnú poruchu, dokonca ani to či osoba bola obmedzená alebo pozbavená v spôsobilosti na právne

úkony. Pre určenie zodpovednosti musí byť preukázané (zo strany zamestnávateľa), že osoba napriek duševnej poruche dokázala svoje konanie ovládať a jeho následky posúdiť. Nevylučuje sa tak, aby osoba, ktorá bola obmedzená v spôsobilosti na právne úkony zodpovedala za škodu v pracovnoprávných vzťahoch. V prípadoch obmedzenia uzatvoriť pracovnú zmluvu bude existovať skôr väčšia pravdepodobnosť zbavenia sa zodpovednosti v dôsledku duševnej poruchy.

OZ je v inštitúte zodpovednosti za škodu osoby postihnutej duševnou poruchou striktnnejší. Podľa ust. § 421 OZ platí, že ten kto je postihnutý duševnou poruchou, zodpovedá za škodu ním spôsobenú, ak je schopný ovládnuť svoje konanie a posúdiť jeho následky; spoločne a nerozdielne s ním zodpovedá, kto je povinný vykonávať nad ním dohľad. Ak ten, kto spôsobí škodu, pre maloletosť alebo pre duševnú poruchu nie je schopný ovládnuť svoje konanie alebo posúdiť jeho následky, zodpovedá za škodu ten, kto je povinný vykonávať nad ním dohľad.

Inšpiráciu občianskoprávnym konceptom zodpovednosti za škodu v pracovnoprávných vzťahoch v rámci úvah de lege ferenda od počiatku vylučujeme. Dôvodom je nielen ochrana zamestnanca vo všeobecnosti ale najmä ochrana zdravotne postihnutých zamestnancov ako aj osoby opatrovníka, ktorý nemôže prevziať zodpovednosť za osobné konanie zamestnanca v pracovnoprávnom vzťahu. Navyše i zo samotného občianskoprávného konceptu vyvstávajú nejasnosti. Opatrovník je osobe postihnutej duševnou poruchou ustanovený iba pri obmedzení spôsobilosti na právne úkony, nie ak k obmedzeniu spôsobilosti dosiaľ nedošlo. Súčasne povinnosťou opatrovníka nie je nad postihnutou osobou vykonávať dohľad.³⁷ Povinnosťou opatrovníka je konať zaňho v úkonoch, na ktoré bol rozhodnutím súdu obmedzený.

Záver

Analýzou právnej úpravy pracovnoprávnej spôsobilosti zamestnanca sme dospeli k záveru, že právnu úpravu participácie zákonných zástupcov mladistvých zamestnancov považujeme aj v súčasnosti za náležitú a nemyslíme si, aby si vyžadovala narušenie súčasného konceptu právnej úpravy (ako napríklad v Českej republike ohľadne súhlasu zákonných zástupcov so skončením pracovného pomeru zamestnanca mladšieho ako 16. rokov). Z hľadiska skutočnosti, že absencia vyjadrenia zákonného zástupcu mladistvého pri uzatváraní pracovnej zmluvy je postihnutá sankciou zo strany inšpektorátu práce, vo výsledku nenamietame dostatočnosť efektívnosti právnej normy. Postihovanie nesplnenia tejto povinnosti neplatnosťou by v konečnom dôsledku viedlo najmä k negovaniu plnej pracovnoprávnej spôsobilosti mladistvého zamestnanca. Poukazujeme však, že sa jedná o kogentnú pracovnoprávnu normu, na porušovanie ktorej by bolo možné použiť ust.

³⁷ VOJČÍK, P. a kol., Občiansky zákonník. Stručný komentár. Tretie doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2010, s. 541

§ 39 OZ o neplatnosti právnych úkonov pre rozpor so zákonom. Účel tejto normy však podľa nášho názoru pripustenie možnosti neplatnosti vyvracia. Okrem odvolávania sa na absenciu režimu doložky neplatnosti podľa ust. § 17 ods. 2 ZP, vychádzame z povahy vyjadrenia, ktorá predurčuje i účel normy spočívajúcej v informovaní zákonného zástupcu, rešpektujúc tak i rodinnoprávnu reguláciu rodičovských práv a povinností.

Odhliadnuc od právno – teoretického vymedzenia pracovnoprávnej subjektivity poukazujeme na jej podstatnú prepojenosť s duševných ochorením zamestnanca. Postihnutie fyzickej osoby/zamestnanca duševnou poruchou opäť prepája pracovnoprávnu úpravu s občianskoprávnou reguláciou v inštitúte obmedzenia spôsobilosti na právne úkony, ale aj neplatnosti právnych úkonov (ust. § 38 ods. 1 a ods. 2 OZ). Rozdielnosť pojmov duševnej poruchy a duševnej choroby, ktoré sú často využívané synonymicky, z právneho hľadiska nevnímame ako problematické. I keď je pojem duševnej choroby pojmom užším, v právnych vzťahoch je možné využiť i jeho extenzívny výklad. Navyše i medicínske hľadisko je založené na vyjadreniach, že ich používanie býva v praxi rôzne, často chápané i ako slová významovo rovnoznačné.

Z judikatúry sme zistili, že nie je nezvyčajné, ak sa ako dôvod neplatnosti pracovnoprávneho úkonu objaví i psychický stav zamestnanca, u ktorého náhly stres môže viesť ku krátkodobej duševnej poruche. V konečnom dôsledku však nemusí spôsobiť i nemožnosť konajúceho zamestnanca ovládať svoje konanie alebo rozpoznať jeho následky.

Status fyzickej osoby obmedzenej v spôsobilosti na právne úkony, vrátane pracovnoprávnych úkonov, vyvoláva netradičný právny vzťah, v ktorom vystupujú tri subjekty. Zamestnávateľ uzatvára pracovnú zmluvu s opatrovníkom, pričom predmetom je záväzok vykonávať prácu pre zamestnávateľa duševnou poruchou postihnutým zamestnancom. Právo na prácu osoby obmedzenej v spôsobilosti na právne úkony ostáva zachované, nie však výlučne. Duševná porucha môže i spôsobilosť zapojenia do pracovného procesu znemožňovať (napr. z dôvodu ochrany zdravia fyzickej osoby). Právo na prácu je však z komplexu pracovnoprávnych vzťahov od počiatku vylúčené v prípade výkonu prác vo verejnom záujme a štátnozamestnaneckých vzťahov, s ohľadom na zákonnú požiadavku disponovania spôsobilosťou na právne úkony v plnom rozsahu. Predsudky v zamestnávaní postihnutých osôb v pracovnoprávnych vzťahoch regulovaných výlučne Zákonníkom práce sú však dôvodom o nemožnosti fyzických osôb uplatniť sa na otvorenom trhu práce. V mnohých prípadoch je pri postihnutí duševnou chorobou, u ktorej k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony dochádza, avšak duševná porucha umožňuje fyzickej osobe prácu vykonávať, ponechaná spôsobilosť k uzatvoreniu pracovnej zmluvy. Ak sa ale objaví situácia obmedzenia fyzickej osoby v spôsobilosti na právne úkony, za ktorých koná ich opatrovník, zamestnávateľa pri výbere uchádzačov o zamestnanie nemusia túto skutočnosť vnímať pozitívne, napríklad z dôvodu nami popísaných administratívnych a právnych

bariér premietnutých napríklad v inštitúte náhrady škody spôsobenej postihnutým zamestnancom (zvýšený predpoklad, že takto postihnutá osoba nebude za škodu zodpovedná v zmysle ust. § 180 ZP).

Literatúra:

- BARANCOVÁ, H., Zákonník práce: komentár. 3. vyd. Bratislava: C. H. Beck, 2013, 1075 s., ISBN 9788089603107.
- BARANCOVÁ, H., Zákonník práce. Komentár. 4. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2015, 1264 s., ISBN 978-80-89603-31-2
- BARANCOVÁ, H., Vzťah Občianskeho zákonníka a Zákonníka práce, s.157. IN: LAZAR, J., *Návrh legislatívneho zámeru kodifikácie súkromného práva: materiály z odbornej konferencie*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, 295 s. ISBN 978-80-89363-14-8
- BRAŽINOVÁ, A., Sociálna rehabilitácia ľudí s duševnými poruchami. Dostupné na: <http://www.nrozp.sk/index.php/soc-rehabilitacia/psychicke-postihnutie/98-socialna-rehabilitacia-ludi-s-dusevnymi-poruchami>
- DOLOBÁČ, M., Hranice zmluvnej slobody v pracovnom práve. 1. vyd. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2017, 210 s., ISBN 9788081525742
- FEKETE, I., Komentár k ust. § 29 Občianskeho zákonníka. Dostupné na: www.epi.sk
- GALVAS, M., K úpravě právní subjektivity člověka v pracovním právu ve vztahu k návrhu nového občanského zákoníku. IN: *Právnik*, Praha: Ústav státu a práva AV ČR, č.9/2006, s. 1063- 1072, ISSN 0231- 6625
- JENDRÁLOVÁ, A., Zamestnávanie mladistvých zamestnancov. In: *Práce, mzdy a odmeňovanie*, č. 4/2009. Dostupné na: <http://www.epi.sk/odborny-clanok/Zamestnavanie-mladistvych-zamestnancov.htm>
- KAFKA, J., *Psychiatria: učebnica pre lekárske fakulty*. Martin: Osveta, 1998, 254 s., ISBN 80-88824-66-4
- KNAPP, V., *Teorie práva*, Praha: C. H. Beck, 1999, 264 s , ISBN 80-71-79-028-1
- IRASTORZA, X., MILCZAREK, M., COCKBURN, W., European Agency for Safety and Health at Work (EU-OSHA), *Second European Survey of Enterprises on New and Emerging Risks (ESENER 2), Overview Report: Managing Safety and Health at Work*, Luxemburg: European Agency for Safety and Health at Work, 2016, 147 s., ISSN 1830 - 5946
- MAREČKOVÁ, J. – MATIAŠKO, M.: Spôsobilosť k právnym úkonom v zahraničí; čas na reformu? *Justičná revue – časopis pre právnu teóriu a prax*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti SR, roč. 61, 2009, č. 5, s. 690 – 703. ISSN 1335-6461
- MATULOVÁ, S. a kol., *Prehlbovanie systému riadenia rizikových faktorov práce*. VÚ č. 2329, Bratislava: Inštitút pre výskum práce a rodiny, 2010, 54 s.
- MIŠOVÁ, I. – STAVROVSKÁ, Z., *Podporované rozhodovanie*. Bratislava: Združenie na pomoc ľuďom s mentálnym postihnutím, 2009, 40 s., ISBN 978-80-89344-03-1.

- POLUCHOVÁ, J. – HERETIK, A. jr., Stigma duševných porúch z pohľadu ľudí s diagnózou schizofrénia. Výsledky výskumu. In: PSYCHIATRIA – PSYCHOTERAPIA – PSYCHOSOAMTIKA, 16, 2009, č. 1, s. 2 – 11, ISSN 1338-703
- RACE, M. – C.- FURNHAM, A., Mental Illness at Work: a manager's guide to identifying, managing and preventing psychological problems in the workplaces. Houndmills, Basingstoke, Hampshire ; New York : Palgrave Macmillan, 2014, 246 s., ISBN 9781137272041
- SEILEROVÁ, M., Pracovnoprávna subjektivita zamestnanca a jej špecifiká. In: Právni ROZPRAVY 2016 : mezinárodní vědecká konference oblasti práva a právních věd - Právni rozpravy 2016 s podtitulem "teorie, vývoj, praxe práva", ročník 6. : recenzovaný sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference : 22. - 26. února 2016, Hradec Králové, Česká republika. - Hradec Králové : MAGNANIMITAS, 2016. - ISBN 9788087952139. - S. 289-297.
- STOLK, CH., STAETSKY, L., HASSAN, E., KIM, CH. W., Management of psychosocial risks at work: An analysis of the findings of the European Survey of Enterprises on New and Emerging Risks (ESENER), Luxembourg: European Agency for Safety and Health at Work, 2012, s. 58, ISBN 978-92-9191-735-8
- ŠVESTKA, J., SPÁČIL, J., ŠKÁROVÁ, M., HULMÁK, M. a kol., Občanský zákoník I. § 1 – 459. Komentář. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008, 1236 s., ISBN 978-80-7400-004-1.
- VOJČÍK, P. a kol., Občiansky zákonník. Stručný komentár. Tretie doplnené a prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2010, ISBN 978-80-8078-368-6, 1282 s.
- ŽUĽOVÁ, J. – BARINKOVÁ, M. – DOLOBÁČ, M., Pracovné právo v poznámkach s príkladmi. 2. dopl. a aktualiz. vyd. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 9788081686863.
- Mental Health Action Plan 2013 – 2020, Geneva: World Health Organization, 2013, 45 s., ISBN 9789241506021

NEMAJETKOVÁ UJMA V SÚVISLOSTI SO ZÁSAHOM DO ŽIVOTA FYZICKEJ OSOBY PRI PREVÁDZKE MOTOROVÝCH VOZIDIEL A JEJ POISTNÉ KRYTIE Z POVINNÉHO ZMLUVNÉHO POISTENIA

JUDR. PETER STRAKA
KRAJSKÝ SÚD V PREŠOVE
PRESEDA OBČIANSKOPRÁVNEHO KOLÉGIA
PETER.STRAKA@JUSTICE.SK

Abstrakt

Cieľom príspevku je ponúknuť názor k záverom jedného zo súdnych rozhodnutí k pasívnej legitimácii poisťovni v sporoch o náhradu nemajetkovej ujmy vzniknutej v súvislosti so zásahom do života fyzickej osoby pri prevádzke motorových vozidiel a možnostiam eurokonformného výkladu zákona.

1. Vybral som práve rozhodnutie Najvyššieho súdu SR so záverom o nedostatku pasívnej legitimácie poisťovní¹, ktoré bolo navrhnuté do Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk súdov, a ktoré bolo z rokovania kolégia Najvyššieho súdu SR stiahnuté². V aplikačnej praxi sa aj uvedenému rozhodnutiu pripisuje zásadný význam, označuje sa aj za detailne vyargumentované a vo vzťahu ku ktorému sa názorovo odlišné rozhodnutia Ústavného súdu SR spomínajú ako strohé.
2. Vzhľadom na už existujúce početné „pre a proti“ súdne rozhodnutia³, príspevky v časopisoch⁴, odborné diskusie⁵ a ii. s rozsiahlymi odôvodneniami na úvod len zopár poznámok.
3. V minulých rokoch bolo možné vysledovať takmer zastabilizovanú aplikačnú prax súdov so záverom, že poisťovne nemajú pasívnu legitimáciu v sporoch o nemajetkovú ujmu.⁶

¹ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky so sp. zn. 3Cdo 301/2012 zo dňa 31.03.2016

² Občianskoprávne kolégium Najvyššieho súdu SR konané dňa 19.09.2016

³ Rozsudok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky so sp. zn. 6 MCdo 1/2016 zo dňa 31.07.2017 vs. uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky so sp. zn. 4Cdo 168/2009 zo dňa 20.04.2011.

⁴ Napr. Fekete, I.: Náhrada nemajetkovej ujmy a povinné zmluvné poistenie vo svetle rozsudku Súdneho dvora EÚ vo veci Haasová; Biatec, 22, 2014, č. 9, s. 11 – 15.

Šorl, R.: Náhrada nemajetkovej ujmy (bolestné za smútok) pozostalého príbuzného Stav a východiská I. časť; Bulletin slovenskej advokácie, 23, 2017, č. 10, s. 22 - 31.

Mandelík, J.: Náhrada nemajetkovej ujmy. Analýza rozsudku Najvyššieho súdu SR. Bulletin slovenskej advokácie č. 9/2016, s. 22.

⁵ Napr. Dudíková, K.: Zásadní změna pro pojišťovny v SR s ČR při odškodňování nemajetkové újmy pozůstalých obětí z dopravních nehod, 2014, <http://www.lexforum.cz/485>.

⁶ Napr. uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky so sp. zn. 4Cdo 168/2009 zo dňa 20. 04.2011.

4. Zásadný zlom nastal po rozsudku Súdneho dvora EÚ vo veci C-22/12 Haasová proti Rastislavovi Petříkovi a Blanke Holingovej zo dňa 24.10.2013 (v ďalšom texte „rozsudok Haasová“) na základe prejudiciálnej otázky Krajského súdu v Prešove so záverom cit.: *„Článok 3 ods. 1 smernice Rady 72/166/EHS z 24. apríla 1972 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú motorovými vozidlami a kontroly plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti, článok 1 ods. 1 a 2 druhej smernice Rady 84/5/EHS z 30. decembra 1983 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel, zmenenej a doplnenej smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2005/14/ES z 11. mája 2005, a článok 1 prvý odsek tretej smernice Rady 90/232/EHS zo 14. mája 1990 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel sa majú vykladať v tom zmysle, že povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla má pokrývať aj náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode, ak jej náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo uplatniteľné v spore vo veci samej.“*

5. V rovnakom období Súdny dvor EÚ vyhlásil rozsudok vo veci C-277/12 Vitalijs Drozdovs proti Baltikums AAS zo dňa 24.10.2013 (v ďalšom texte „rozsudok Drozdovs“) o záverom cit.: *„1. Článok 3 ods. 1 smernice Rady 72/166/EHS z 24. apríla 1972 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú motorovými vozidlami a kontroly plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti a článok 1 ods. 1 a 2 druhej smernice Rady 84/5/EHS z 30. decembra 1983 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel sa majú vykladať v tom zmysle, že povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel má pokrývať aj náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode, ak jej náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo uplatniteľné v spore vo veci samej.*

2. Článok 3 ods. 1 smernice 72/166 a článok 1 ods. 1 a 2 druhej smernice 84/5 sa majú vykladať v tom zmysle, že bránia vnútroštátnym ustanoveniam, podľa ktorých povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel pokrýva náhradu nemajetkovej ujmy, ktorá podľa vnútroštátneho práva zodpovednosti za škodu vyplýva z úmrtia blízkych rodinných príslušníkov pri dopravnej nehode, len do maximálnej výšky, ktorá je nižšia ako sumy stanovené v článku 1 ods. 2 druhej smernice 84/5.“

6. Aplikčná prax vo svetle vyššie uvedených rozsudkov Súdneho dvora EÚ začína intenzívnejšie konfrontovať doterajší názor s názorom o existencii pasívnej legitímácie poisťovní v sporoch o nemajetkovú ujmu.

7. Generálna prokuratúra SR podáva mimoriadne dovolania na ochranu práv poisťovní, napr. vo veci sp. zn. 3CdoGp/1/2016 zo dňa 14.06.2017: *„Na podnet žalovaného 2/ podal generálny prokurátor Slovenskej republiky (ďalej len „generálny prokurátor“) v zmysle § 458 Civilného sporového poriadku (ďalej len „CSP“) dovolanie generálneho prokurátora (ďalej len „dovolanie GP“), v ktorom uviedol, že výroky rozsudkov odvolacieho a prvoinštančného súdu ukladajúce žalovanému 2/ povinnosť zaplatiť žalobcom náhradu nemajetkovej ujmy „trpia vadami, ktoré majú za následok závažné porušenie práva, ktoré spočíva v právnych záveroch, ktoré sú neudržateľné, a to z dôvodu, že v danom prípade konajúce súdy považovali poisťovňu vo vzťahu k uplatneniu nároku na náhradu nemajetkovej ujmy za nositeľa hmotnoprávnej povinnosti, ktorá mu však z príslušných ustanovení zákona nevyplýva, nesprávne posúdili otázku jej pasívnej legitímácie“. Generálny prokurátor pripomenul, že zákon č. 381/2001 Z. z. (ako lex specialis) priamo upravuje, na koho sa vzťahuje poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla, a aký je rozsah poisteného krytia. Zo vzťahu tejto osobitnej právnej úpravy k všeobecnej právnej úprave vyplýva, že aplikácia (všeobecných) ustanovení Občianskeho zákonníka o ochrane osobnosti je v prípade žalovaného 2/ vylúčená. Nestotožnil sa s argumentáciou súdov o potrebe tzv. eurokonformného výkladu vnútroštátneho práva, ani s ich názorom, že po rozsudku Súdneho dvora treba inak vykladať ustanovenia zákona č. 381/2001 Z. z. Súdy sa v danom prípade dopustili zjavného pochybenia pri aplikácii hmotného práva, ktoré má povahu základných väd akceptovaných aj judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej len „ESLP“) ako dôvod pre zrušenie právoplatných rozhodnutí za účelom nápravy týchto väd. Podľa presvedčenia generálneho prokurátora princíp právnej istoty musí v tomto prípade ustúpiť požiadavke vecnej správnosti a spravodlivosti rozhodnutia. Žiadal preto rozhodnutia prvoinštančného a odvolacieho súdu zrušiť (vo výrokoch, ktorými boli žalovaní 1/ a 2/ zaviazaní zaplatiť žalobcom 1/ až 3/ náhradu nemajetkovej ujmy v peniazoch) a vec v rozsahu zrušenia vrátiť súdu prvej inštancie na ďalšie konanie.“*

8. Najvyšší súd SR zaraďuje dotknutú problematiku na rokovania občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR⁷ v podobe komentovaného rozsudku Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 3Cdo 301/2012 zo dňa 31.03.2016. Uvedené rozhodnutie je stiahnuté z rokovania občianskoprávneho kolégia Najvyššieho súdu SR.

9. Vo veci Najvyššieho súdu SR⁸ je podaný návrh na rozhodnutie Veľkého senátu Najvyššieho súdu SR. Dovolacie konanie iniciovala súkromná poisťovňa, u ktorej bola na nižších súdoch konštatovaná existencia pasívnej legitímácie. Z neznámych dôvodov poisťov-

⁷ Vid' 2.

⁸ Uznesenie Najvyššieho súdu SR so sp. zn. 8Cdo/1361/2015.

ňa neskôr berie dovolanie späť ešte pred rozhodnutím Veľkého senátu Najvyššieho súdu SR.

10. Ústavný súd SR odmieta sťažnosti poisťovní a podporuje eurokonformný výklad zákona o povinnom zmluvnom poistení⁹.

11. Ešte k nesprávnemu prekladu

V rozsudku Súdneho dvora C-22/12 Haasová je síce uvedené, že jazykom konania bola slovenčina (lebo návrh na začatie prejudiciálneho konania pochádzal od slovenského súdu), avšak je známe, že jediným pracovným jazykom Súdneho dvora EÚ je francúzština, vo francúzštine sa pripravujú všetky pracovné dokumenty aj návrhy rozhodnutí a až následne sa prekladajú do ostatných jazykov, vrátane jazyka konania. Teda (rešpektujúc princíp rovnocennosti jazykových verzií) niekedy je vhodné siahnuť po francúzskom znení. Vo francúzštine je použité „*doit couvrir*“, čo by sa malo správne prekladať ako „*pokrýva*“ (v zmysle „*musí pokrývať*“, nie „*má pokrývať*“) – v angličtine je „*must cover*“, teda takisto „*musí pokrývať*“, tak je to preložené aj do češtiny a nemčiny. A pokiaľ ide o podmienku „*ak jej náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo*“, vo francúzštine je to „*dans la mesure où cette indemnisation est prévue au titre de la responsabilité civile de l'assuré par le droit national*“, teda „*ak jej náhradu (tejto nemateriálnej ujmy) upravuje vnútroštátne právo na základe civilnej (občianskoprávnej) zodpovednosti poisteného*“ (teda nie „*na základe zodpovednosti za škodu*“) – takisto je to v angličtine a nemčine (tam sa síce hovorí o „*dieser Schadenersatz*“, ale majú sa tým na mysli v súlade s predchádzajúcou časťou vety „*immaterielle Schäden*“); v češtine je „*pokud tuto náhradu škody (správne má byť „náhradu újmy“) z titulu občianskoprávnej zodpovednosti pojištěného upravují vnitrostátní právní předpisy*“, teda tiež „*z titulu občianskoprávnej zodpovednosti*“, nie „*na základe zodpovednosti za škodu*“. Zaujímavé tiež je, že v názvoch smerníc aj v označení poistenia sa slovo „*škoda*“ (poistenie zodpovednosti za škodu) vyskytuje len v slovenčine a češtine. V iných jazykoch je to „*civilná (občianskoprávna) zodpovednosť*“ (vo FR, EN), resp. len „*zodpovednosť*“ (v DE). Na problém rozkolísanosti jazykových verzií napokon upozornil aj Súdny dvor EÚ v samotnom rozsudku Haasová. Pri takomto porovnaní jazykových verzií rozsudku SD (jeho výroku) je preto náležité položiť otázku, či zo strany Súdneho dvora EÚ nešlo len o nejaké naznačenie možnosti, ako by mala vyzeráť vnútroštátna úprava, ale či nešlo o jednoznačnú interpretáciu smerníc v tom zmysle, že ak vnútroštátne právo na základe civilnej (občianskoprávnej) zodpovednosti upravuje náhradu nemajetkovej ujmy uplatniteľnú voči poistenému (pričom v práve SR, je táto úprava v § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka a je to možné označiť za súčasť občianskoprávnej zodpovednosti v širšom zmysle, aj keď nie zodpovednosti za škodu v úzkom zmysle pojmu škoda), potom či povinné poistenie

⁹ Napr. rozhodnutie Ústavného súdu SR so sp. zn. III. ÚS 645/2015, rozhodnutie Ústavného súdu SR so sp. zn. III. 666/2016.

zodpovednosti nemá pokrývať aj náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode.

12. Rozsudok Najvyššieho súdu ČR so sp. zn. 31 Cdo 1704/2016 zo dňa 18. 10. 2017: „*Výkladem lze dospět k závěru, že pod náhradu škody na zdraví nebo usmrcením podle § 6 odst. 2 písm. a) zákona o pojištění odpovědnosti lze podřadit i náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 11 a § 13 obč. zák.; pojištění odpovědnosti z provozu vozidla tak zahrnovalo podle úpravy účinné před 31. 12. 2013 též náhradu nemajetkové újmy v penězích.*“

13. Rozhodnutie Krajského súdu v Prešove so sp. zn. 20Co/183/2014 zo dňa 26.05.2015: „*Odvolací soud zastává názor, že je daný právní nárok proti pojišťovateli z povinného zmluvného poistenia, pretože povinné zmluvné poistenie kryje aj náhradu škody na zdraví.*

Náhrada ujmy je ako terminus technicus v súkromnom práve určitá anomália. Principiálne ide o škodu, a to buď majetkovú alebo nemajetkovú.

Škoda zahŕňa nielen zníženie majetku a ušlý zisk, ale aj nemajetkovú škodu (nemajetkovú ujmu). Je preto potrebné vykladať termín škoda v § 4 ods. 2 písm. a) aj ako nemateriálnu škodu na zdraví. Nemali by byť pochybnosti, že strata života najbližšieho príbuzného je spojená s negatívnym dopadom v emočnej, citovej, teda nemajetkovej sfére príbuzných a na ich psychické zdravie. Je plne opodstatnený záver, že v takýchto situáciách vzniká ujma (škoda) aj v psychickej rovine dotknutých osôb.

Odvolací súd rovnako ako prvostupňový súd nemal pochybnosti o utrpení žalobcov v súvislosti so stratou života ich syna a brata, nemal žiadne pochybnosti o existencii ujmy na zdraví, ktorú treba považovať za nemateriálnu škodu na zdraví.

Z hľadiska systematiky Občianskeho zákonníka nie je až tak významné, že náhrada nemajetkovej ujmy za stratu života je upravená v inej časti kódexu Prvá časť druhá hlava ako náhrada škody (šiesta časť druhá hlava). Povinné poistenie musí kryť akúkoľvek škodu (ujmu) tak materiálnu, ako nemateriálnu. Odvolací súd sa stotožňuje s prvostupňovým súdom v názore, že platná právna úprava obsahuje takúto náhradu vychádzajúc z extenzívneho výkladu pojmu škody, ktorý v sebe nepochybne zahŕňa aj ujmu na zdraví (§ 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Zb. v znení neskorších predpisov) s tým, že náhrada nemajetkovej ujmy sa priznáva aj podľa ustanovení o ochrane osobnosti upravených v § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka.

Škodou (ujmou) sa podľa európskeho práva rozumie aj nemateriálna škoda. Dôležitý je eurokonformný výklad zákona, aby nebol popretý zmysel a účinok smernice o poistení. Iný výklad je podľa názoru odvolacieho súdu treba hodnotiť ako nadmerne formalistický, v dôsledku ktorého sa neprípustne zasahuje do systematiky inštitútu škody obsiahnutej v Občianskom zákonníku a v osobitných predpisoch.

Za stavu, že právo umožňuje žalobcovi požadovať náhradu nemajetkovej ujmy je dôvodný záver, že takáto náhrada nemajetkovej ujmy musí byť likvidovaná z povinného

zmluvného poistenia. Právna úprava, ktorá by tomuto odporovala bráni naplneniu cieľa vyššie uvedených smerníc Európskej únie a takáto právna úprava sa nesmie použiť (Simmenthal C-106-77).

Ak Slovenská republika má uregulovanú náhradu nemajetkovej škody (ujmy), potom vo svetle rozsudku Súdneho dvora musí poistné krytie dopadať aj na takúto ujmu.

Odvolaací súd ďalej v tejto súvislosti poukazuje na Smernicu Rady 90/232/EHS zo dňa 14. 5. 1990 a je bez pochybností zrejmé, že cieľom spomínanej smernice je zabezpečiť, aby povinné poistenie vozidiel umožňovalo všetkým spolujazdcom, obetiam nehody spôsobenej vozidlom dosiahnuť odškodnenie za ujmu, ktorú utrpeli. Vnútroštátne ustanovenia, ktoré upravujú odškodnenie nehôd vyplývajúcich z prevádzky motorových vozidiel nemôžu obráť uvedené ustanovenia o ich potrebný účinok (rozsudok Súdneho dvora C-537/03, body 27 a 28).

Vychádzajúc zo znenia § 4 ods. 1, 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Zb. v znení neskorších predpisov je zrejmé, že poistné krytie zahŕňa jednak škodu na zdraví a náklady pri usmrtení. Citovaný právny predpis výslovne nevylučuje náhradu nemajetkovej ujmy, keď v tejto súvislosti je potrebné vychádzať z extenzívneho výkladu pojmu škoda, ktorý v sebe nepochybne zahŕňa aj ujmu, keď pod pojem ujma na zdraví patrí akákoľvek ujma aj nemajetková, spôsobená blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode.

Keďže pojem škoda uvedený v čl. 1 bod 2 prvej smernice nie je presnejšie vymedzený, nič nenaznačuje, že ak sa niektoré druhy škody, akou je nemajetková ujma, majú nahradiť podľa uplatniteľného vnútroštátneho práva, žeby sa mali vylúčiť z tohto pojmu (bod 58 rozsudku Súdneho dvora EÚ C-22/12). Keďže zodpovednosť poisteného, ktorá vyplýva z § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka vznikla na základe dopravnej nehody a mala občianskoprávnu povahu, nič nenasvedčuje, že na túto zodpovednosť sa nevzťahuje vnútroštátne hmotné právo zodpovednosti za škodu, na ktoré odkazujú uvedené smernice (bod 57 rozsudku Súdneho dvora EÚ C-22/12).

Ak vnútroštátne právo umožňuje rodinným príslušníkom obeť dopravnej nehody požadovať náhradu utrpenej nemajetkovej ujmy, náhrada tejto ujmy musí byť krytá povinným poistením motorového vozidla. Účastníkom tohto poistného vzťahu je žalovaný (poisťovňa) v 2/ rade a z toho vyplýva dôvodnosť jej pasívnej legitimácie v prebiehajúcom konaní. Treba zdôrazniť, že unijné právo vzťahu ohľadne náhrady škody nereguluje. Harmonizácia sa týka až následného poistného krytia náhrady utrpenej nemajetkovej ujmy, ak ju vnútroštátne právo priznáva.

Zmyslom a cieľom poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou dopravných prostriedkov je pokryť z poistenia náhradu ujmy v najširšom význame slova. Riziko vzniku škôd pri prevádzke dopravných prostriedkov je vysoké a nie je opodstatnené obmedzovať poistné plnenie a prenášať ho na osoby, ktoré práve za účelom nepredvídateľných situácií sú povinne zmluvne poistené, vrátane vodičov (porov. NS SR 3Cdo

228/2012).“

14. **V nasledujúcej časti sa venujem vyjadreniu k už avizovanému rozsudku Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 3Cdo 301/2012 zo dňa 31.03.2016, ktoré bolo predložené na rokovanie kolégia Najvyššieho súdu SR s nasledovným abstraktom:** „*Poistovňa nie je pasívne vecne legitimovaným subjektom v spore o náhradu nemajetkovej ujmy pozostalých po obeti dopravnej nehody v zmysle § 4 ods. 2 písm. a/, § 15 ods. 1 vety druhej zákona č. 381/2001 Z. z. o povinnom zmluvnom poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Náhradu nemajetkovej ujmy pozostalých po obeti dopravnej nehody nemožno považovať za náhradu škody na zdraví a nákladov pri usmrtení v zmysle § 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Z.z. o povinnom zmluvnom poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla a o zmene a doplnení niektorých zákonov.*“

15. **V záujme čo najvýstižnejšieho vyjadrenia v texte odôvodnenia zvýrazním kurzívou, tučným a farebným písmom komentár obsahujúci vyjadrenie k textu bezprostredne predchádzajúcemu tomu ktorému komentáru.**

Z odôvodnenia rozsudku

„Navrhovatelia 1/ až 5/ návrhom žiadali zaviazať odporcov 1/, 2/ zaplatiť každému z nich 33 194 € titulom náhrady nemajetkovej ujmy. Návrh odôvodnili tým, že odporca 1/ ako vodič motorového vozidla Škoda Octavia, EČ: NO-612-AX pri dopravnej nehode dňa 12. januára 2009 v obci Zubrohlava usmrtil manžela navrhovateľky 1/, otca navrhovateľov 2/ až 5/, čím protiprávne zasiahol do ich práva na ochranu osobnosti – do práva na súkromie a na rodinný život, spôsobiac im neodstrániteľný následok v podobe náhlejšej a neočakávanej straty najbližšieho rodinného príslušníka. Zodpovednosť poisťovne odporkyne 2/ za takto vzniknutú nemajetkovú ujmu vyvodzovali za použitia eurokonformného výkladu pojmu škoda z okolností, že motorové vozidlo, ktoré viedol odporca 1/, bolo v čase dopravnej nehody poistené u odporkyne 2/ zmluvou z poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla.

Okresný súd Námestovo čiastočným rozsudkom z 21. septembra 2011 č.k. 8 C 27/2011-234 návrh navrhovateľov 1/ až 5/ voči odporkyne 2/ zamietol .Okrem iného poukázal na to, že zo samotnej podstaty smerníc vyplýva, že vo vzťahu medzi jednotlivcami - súkromnoprávnymi subjektmi, smernica nikdy nemôže mať priamy horizontálny účinok (tento môže mať len vo vzťahu k členskému štátu prípadne k subjektu v jeho mene konajúcom), keď jeho pripustením, ako už uviedol Súdny dvor Európskych spoločenstiev (ďalej len „SD“), by sa priznala Európskej únii (ďalej len „únia“) právomoc prijímať smernice ako akty s automatickým priamym účinkom, ktorými sú v zmysle právomocí únie iba nariadenia alebo rozhodnutia. Založenie zodpovednosti poisťovateľa za vzniknutú nemajetkovú ujmu priamo na smernici, teda na základe smernice mu uložiť povin-

nosť nahradiť nemajetkovú ujmu ako súkromnoprávnemu subjektu vo vzťahu súkromnoprávných subjektov, je v rozpore s podmienkami prípustnosti priameho horizontálneho účinku smerníc. V prípade, ak výsledok predvídaný smernicou nemožno dosiahnuť prostredníctvom výkladu (ako v súdnej veci), právo spoločenstva ukladá členským štátom povinnosť nahradiť za splnenia určených podmienok škody, ktoré vznikli neprebratím smernice.

Krajský súd v Žiline na odvolanie navrhovateľov 1/ až 5/ rozsudkom z 27. júna 2012 sp. zn. 7Co 403/2011 rozsudok súdu prvého stupňa potvrdil. Proti svojmu rozhodnutiu pripustil dovolanie, lebo podľa jeho názoru ide v danom prípade o rozhodnutie po právnej stránke zásadného významu v otázkach: 1/ či odporkyňa 2/ je v spore pasívne legitimovaná na plnenie - náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch za zásah do osobnostných práv navrhovateľov (práva na súkromný a rodinný život) spôsobený úmrtím ich blízkej osoby pri dopravnej nehode podľa § 4 ods. 2 písm. a/, § 15 ods. 1 veta druhá zákona č. 381/2001 Z. z., ak nárok navrhovateľov nie je možné priznať podľa zákona č. 381/2001 Z. z., 2/ či súd o uplatnenom nároku môže rozhodnúť podľa článku 7 ods. 5 Ústavy SR priamou aplikáciou smernice Európskeho parlamentu a Rady 2009/103/ES zo dňa 16. septembra 2009 v spojení s rozhodovacou činnosťou SD.

Krajský súd sa stotožnil so záverom okresného súdu, že pojem "škoda" v zmysle zákona č. 381/2001 Z. z. nesubsumuje v sebe aj náhradu nemajetkovej ujmy za zásah do osobnostných práv pozostalých a že táto náhrada nie je predmetom poisteného krytia v zmysle podmienok citovaného zákona.

Proti tomuto rozsudku odvolacieho súdu podali navrhovatelia dovolanie.

Najvyšší súd Slovenskej republiky (ďalej len „najvyšší súd“) ako súd dovolací dovolanie zamietol.

Pred rozhodnutím vo veci samej dovolací súd skúmal najskôr, či je dôvodný návrh dovolateľov na prerušenie dovolacieho konania podľa § 109 ods. 1 písm. c/ O.s.p., podľa ktorého súd konanie preruší, ak rozhodol, že požiada SD o rozhodnutie o predbežnej otázke podľa medzinárodnej zmluvy.

Súd ako autoritatívny orgán rozhodujúci spory a iné právne veci je povinný obligatórne prerušiť súdne konanie, ak rozhodol o tom, že požiada podľa čl. 267 ZFEÚ SD o vydanie o predbežnej (prejudiciálnej otázke). Podľa tohto ustanovenia SD má právomoc vydať rozhodnutie o prejudiciálnych otázkach, ktoré sa týkajú: a/ výkladu zmlúv; b/ platnosti a výkladu aktov inštitúcií, orgánov alebo úradov alebo agentúr EÚ. Túto povinnosť požiadať o vydanie rozhodnutia o predbežnej otázke nemožno vykladať absolútne, t.j. že vnútroštátny súdny orgán má vždy a za akýchkoľvek okolností povinnosť požiadať o vydanie rozhodnutia o predbežnej otázke v zmysle čl. 267 ZFEÚ. **Komentár (s1): To je síce pravda, avšak súd rozhodujúci vo veci v poslednej inštancii tak urobiť musí. NS SR tu zreteľne rozhodoval v poslednej inštancii, preto je toto tvrdenie nepresné.**

Pokiaľ ale procesný postup súdov vo veci, v ktorej sa navrhuje prerušenie konania podľa § 109 ods. 1 písm. c/ O.s.p., má podklad v aplikácii vnútroštátneho práva, nie je žiadny dôvod pre prerušenie konania. Zákon č. 381/2001 Z. z. je síce výsledkom transpozície tzv. 5 motorových smerníc upravujúcich oblasť poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel, z určujúceho hľadiska v danej veci išlo ale zo strany súdov nižších stupňov o aplikáciu a interpretáciu vnútroštátnych právnych predpisov (zákona č. 381/2001 Z. z. a Občianskeho zákonníka). SD v rámci výkonu svojej právomoci v rozsudku z 24. októbra 2013 sp. zn. C-22/12 nevyslovil nesprávnu implementáciu tzv. motorových smerníc do právneho poriadku Slovenskej republiky... **Komentár (s2): Nie celkom logický argument. SD vo veci Haasová neboli takéto otázky položené, preto sa nimi ani nemal dôvod zaoberať. Naopak, logicky mohol vychádzať z toho, že ak sa vnútroštátny súd pýta, či sú tieto nároky kryté PZP, zrejme vidí priestor na výklad národného práva.**

Ak sa súkromné právo členského štátu neprieči právu EÚ, je oprávnený na jeho výklad vnútroštátny súd, ktorý vychádza z platnej právnej úpravy, t.j. v danej veci zo zákona č. 381/2001 Z. z. a Občianskeho zákonníka. **Komentár (s3): Otázku však možno postaviť aj inak: nemohol (a nemal, čl. 267 ods. 2 ZFEÚ) sa NS SR spýtať, či 1. v tomto prípade právo EÚ bráni vnútroštátnej norme, ktorá by neumožňovala priznať pozostalým tieto nároky z PZP, a 2. či v takomto prípade možno smernicu aplikovať priamo? Takto je totiž záver, že tu ide len o výklad vnútroštátneho práva (čo chce v podstate povedať, že aplikácia smerníc tu nemá miesto) práve tou otázkou, na ktorú mohol a mal dať odpoveď SD EÚ.**

Dovolací súd vzhľadom na to nedôvodný návrh na prerušenie dovolacieho konania podľa § 109 ods. 1 písm. c/ O.s.p. zamietol.

Prvou otázkou zásadného právneho významu, ktorú odvolací súd nastolil v napadnutom rozhodnutí je, „či odporkyňa 2/ je v spore pasívne legitimovaná na plnenie - náhrady nemajetkovej ujmy v peniazoch za zásah do osobnostných práv navrhovateľov (práva na súkromný a rodinný život) spôsobený úmrtím ich blízkej osoby pri dopravnej nehode podľa § 4 ods. 2 písm. a/, § 15 ods. 1 veta druhá zákona č. 381/2001 Z. z.“.

Odvolací súd pri posudzovaní otázky pasívnej legitimácie odporkyne 2/ vychádzal z názoru totožného so súdom prvého stupňa, že pojem škoda v zmysle zákona č. 381/2001 Z. z. nesubsumuje v sebe aj nárok na náhradu nemajetkovej ujmy za zásah do osobnostných práv pozostalých a že táto náhrada nie je predmetom poistného krytia v zmysle § 4 ods. 2 písm. a/ uvedeného zákona, z ktorého dôvodu odporkyňa 2/ nie je v konaní pasívne legitimovaná.

Otázka pasívnej legitimácie poisťovne v konaní o náhradu nemajetkovej ujmy podľa § 13 a nasl. Občianskeho zákonníka za zásah do ich osobnostných práv pozostalých spôsobený usmrtením blízkej osoby pri dopravnej nehode a jej krytia z povinného zmluv-

ného poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla v zmysle zákona č. 381/2001 Z. z. už bola v rozhodovacej činnosti najvyššieho súdu riešená, a to uznesením z 20. apríla 2011 sp. zn. 4Cdo 168/2009. **Komentár (s4): Treba pripomenúť, že ide o uznesenie pred rozsudku Haasová a je k nemu pripojené odlišné stanovisko.**

Z uvedeného rozhodnutia vyplýva záver o nedostatku pasívnej legitímácie poisťovne s poukazom na výklad ustanovenia § 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Z. z., v zmysle ktorého plnenie z povinného zmluvného poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla sa nevzťahuje na nárok navrhovateľov na náhradu nemajetkovej ujmy vyplývajúcej z § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka.

Dovolací súd v posudzovanej veci nezistil dôvody na odklon od názoru vysloveného najvyšším súdom vo vyššie uvedenom rozhodnutí, ktorý považuje za opodstatnený aj v prejednávanej veci.

Citované ustanovenie § 4 ods. 2 zákona č. 381/2001 Z. z. vymedzuje rozsah poistného krytia, a to tým spôsobom, že pod písm. a/ až d/ tohto ustanovenia obsahuje taxatívny výpočet prípadov, na ktoré sa vzťahuje poistné krytie a ktoré sú z hľadiska rozlíšenia toho, čo sa odškodňuje (okrem prípadu uvedeného pod písmenom c/), vhodné s právnou úpravou spôsobu a rozsahu náhrady škody spôsobenej prevádzkou motorových vozidiel obsiahnutou v Občianskom zákonníku (§ 442 a nasl.). Z takto vymedzeného rozsahu poistného krytia je zrejmé, že rozlišuje vecnú škodu, ktorá je v Občianskom zákonníku upravená v § 443 a škodu na zdraví, ktorú upravujú ustanovenia § 444 - § 449a Občianskeho zákonníka. V dôvodovej správe k zákonu č. 381/2001 Z. z. sa výslovne uvádza že: „Rozsah poistenia zodpovedností je v návrhu vymedzený s ohľadom na nároky vyplývajúce z tohto zákona, jednotlivé zložky náhrady škody a na územnú platnosť poistenia“.

Poistený má podľa § 4 ods. 2 písm. a/ tohto zákona právo, aby poisťovateľ za neho nahradil poškodenému uplatnené preukázané nároky na náhradu škody na zdraví a náhradu nákladov pri usmrtení, pričom poškodený je oprávnený uplatniť svoj nárok na náhradu škody priamo proti poisťovateľovi (§ 15 zákona č. 381/2001 Z. z.).

Zákon č. 381/2001 Z.z. a ani Občiansky zákonník pojem škody nedefinuje, **Komentár (s5): Nie je práve to, že Obč. zák. nedefinuje pojem škody, dobrým odrazovým mostíkom pre možnosť eurokonformného výkladu...?**, hoci pokiaľ ide o skutočnú škodu a o ušlý zisk, bežne tieto pojmy na rôznych miestach používa. Uvedené je tak prenechané občiansko-právnej teórii a súdnej praxi. **Komentár (s6): Teda výkladu – interpretácii. pričom ide o interpretáciu vychádzajúcu zo 60. a 70. rokov, teda z časov, kedy interpretácia eurokonformná nebola vôbec na stole. Začínať teda odôvodnenie, prečo nie je možná eurokonformná interpretácia, invokáciou záverov doterajšej interpretácie, je mierne povedané sporné.**

Tie celkom zhodne za škodu v zmysle občianskeho práva považujú každú majetkovú (materiálnu – hmotnú) ujmu (stratu), ktorú možno objektívne vyjadriť (vyčísliť) všeobecným ekvivalentom, t.j. peniazmi (viď R 55/1971). Občiansky zákonník nezahrňuje pod pojem škody i nemajetkovú (imateriálnu – nehmotnú – ideálnu) ujmu, táto sa ale podľa platného právneho stavu odškodňuje len v prípadoch osobitne stanovených v § 444. Ak dôjde ku škode, resp. z teoretického hľadiska presnejšie k ujme na zdraví či živote, **Komentár (s7): Tu ale NS sám seba neguje. Ak z teoretického hľadiska ide o „ujmu“, potom je o to žiaducejšie prehodnotiť použiteľnosť doterajších záverov, ktorých invocáciou tento odsek začína.** t.j. na osobnostných (imateriálnych, nemajetkových, nehmotných) statkoch, vzniká poškodenému taxatívne vymedzený komplex práv na ich náhradu, resp. na ich zmiernenie. Tento komplex práv, ktorými sa odškodňuje tak vzniknutá majetková ujma, ako i vzniknuté určité stanovené druhy nemajetkovej ujmy, sa spravuje zvláštnym právnym režimom podľa § 444 až 449 a Občianskeho zákonníka.

Pri ujme na zdraví ide v prvom rade o právo na náhradu za stratu na zárobku, a to jednak po dobu pracovnej neschopnosti či pri invalidite a právo na stratu na dôchodku, ako i o právo na náhradu účelných nákladov spojených s liečením. V prípade smrti poškodeného ide o právo na náhradu nákladov pohrebu ako i o náhradu nákladov na výživu pozostalých. V rámci náhrady škody, resp. ujmy na zdraví Občiansky zákonník priznáva na základe výslovnej úpravy § 444 poškodenému navyše právo na jednorazové peňažné odškodnenie – resp. právo na primerané zmiernenie alebo zadostučinenie (satisfakciu) za vzniknutú nemajetkovú ujmu. Táto nemajetková ujma spočíva podľa platného slovenského práva jednak vo vytrpených bolestiach, jednak v sťažení spoločenského uplatnenia [tieto nároky sú podrobnejšie upravené v osobitných všeobecne záväzných právnych predpisoch (zákon o sociálnom poistení č. 461/2003 Z. z., zákon č. 437/2004 Z. z. o náhrade za bolesť a sťaženie spoločenského uplatnenia)]. V týchto prípadoch ani nejde o ekvivalent takto vzniknutých nemajetkových ujem, lebo tie nemožno ako majetkovú ujmu - škodu - presne vyčísliť, jedná sa iba o ich zmiernenie formou poskytnutia určitej peňažnej čiastky (materiálnej satisfakcie), ktorá neplní funkciu náhrady vzniknutej nemajetkovej ujmy, ale funkciu iba jej určitého primeraného zmiernenia. **Komentár (s8): Aj táto veta hovorí proti záveru zovšeobecnenému v právnej vete.**

Podľa § 449 ods. 1 Občianskeho zákonníka pri škode na zdraví sa uhradzujú aj účelné náklady spojené s liečením a podľa ods. 2 pri usmrtení primerané náklady spojené s pohrebom, pokiaľ neboli uhradené pohrebným poskytnutým podľa predpisov o nemocenskom poistení. Vzhľadom na skutočnosť, že pojem „náklady“ v súvislosti so škodou na zdraví, resp. pri usmrtení, právny poriadok pozná a používa ho vo význame, ktorý uvádza § 449 Občianskeho zákonníka, podľa názoru dovolacieho súdu nie je možné pojem „náklady pri usmrtení“ vykladať tak, že by pod tento pojem mala patriť aj náhrada nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode.

Doterajšia právna prax, ale aj právna teória a ani samotné znenie zákona, nikdy neoznačovali „nemajetkovú ujmu pozostalých slovným spojením „náklady spojené s úmrtím“. **Komentár (s9): Opäť treba pripomenúť – doterajšia prax a teória pochádzajú z čias, kedy eurokonformná interpretácia nebola vôbec témou dňa.**

Takýto extenzívny výklad by bol v priamom rozpore s gramatickým významom **Komentár (s10): Extenzívny výklad je svojím spôsobom vždy v „rozpore“ s výkladom gramatickým. Pri extenzívnom výklade sa hľadá takpovediac „posledný možný význam“ určitého pojmu.** použitého slovného spojenia. Pojem „náklady spojené s pohrebom resp. s liečením má svoj konkrétny legislatívny obsah a pod pojmom „náklady“ treba rozumieť určitú kompenzáciu výdavkov, ktoré poškodený, resp. pozostalí po poškodenom, vynaložili v súvislosti s pohrebom, resp. liečením. So zreteľom na uvedené možno dospieť k záveru že pod nákladmi pri usmrtení je potrebné rozumieť primerané náklady spojené s pohrebom, prípadne iné výdavky, ktoré boli v súvislosti s usmrtením poškodeného preukázateľne vynaložené v zmysle § 449 ods. 3 Občianskeho zákonníka, príp. aj náklady spojené s liečením podľa predchádzajúceho odseku. **Komentár (s11): Natíska sa otázka – prečo potom zákon o PZP nepoužíva pojem „náklady spojené s liečením a pohrebom“, ale náklady pri usmrtení? Lege distinguente ac nos est distinguere.** Uvedené nároky sú v plnom rozsahu kryté poistením zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla ako súčasť náhrady škody spôsobenej prevádzkou motorového vozidla.

Pri aplikácii § 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Z. z. nestačí vychádzať len zo samotného znenia tohto ustanovenia, ale ho treba vykladať v jednote s ustanoveniami, na ktoré nadväzuje. Podľa § 4 ods. 1 zákona č. 381/2001 Z. z. má poistený z poistenia zodpovednosti právo, aby poisťovateľ za neho nahradil poškodenému uplatnené preukázané nároky; platná legislatíva a ani právna teória neoznačuje osobu, ktorej osobnostné práva boli porušené za „poškodenú osobu“. **Komentár (s12): Platnú legislatívu tu vykladáme, takže táto veta je v podstate točením sa v kruhu. Až na záver máme dospieť k záveru, či osoba, ktorej osobnostné práva boli porušené, je alebo nie je poškodenou osobou v zmysle zák. o PZP alebo nie.**

Tiež v § 2 písm. g/ zákona č. 381/2001 Z. z. sa uvádza, že poškodeným je ten, kto utrpel prevádzkou motorového vozidla škodu a má nárok na náhradu škody (nie nemajetkovej ujmy) podľa tohto zákona. Obdobne aj v § 2 písm. i/ tohto zákona sa poistnou udalosťou rozumie vznik povinnosti poisťovateľa alebo kancelárie nahradiť vzniknutú škodu **Komentár (s13): V týchto prípadoch ide o lipnutie na slovíčku. Zákon o PZP nie je civilistická norma, prečo by sa pojem „škoda“ na jeho účel nemohol vykladať širšie? O to viac, že sa ním interpretuje smernica, v ktorej pojem „škoda“, resp. „náhrada škody“ môže mať (a aj má) autonómny význam.** (nie nemajetkovú ujmu). So zreteľom na uvedené zákonné ustanovenia nemožno dospieť k inému záveru, ako k tomu, že povinným zmluv-

ným poistením zodpovednosti za škodu je krytá výlučne škoda, nie nemajetková ujma za zásah do osobnostných práv poškodených osôb v zmysle § 13 Občianskeho zákonníka.

V tejto súvislosti dovolací súd považuje za potrebné poukázať na pojmovú obsahovú odlišnosť **Komentár (s14): V skutočnosti ide o odlišnosť formálnu a systematickú, nie obsahovú (pozri ďalej).** inštitútov zodpovednosti za škodu a zodpovednosti za zásah do osobnostných práv v slovenskom vnútroštátnom práve. Zodpovednosť za škodu je upravená v Šiestej časti Občianskeho zákonníka s názvom „Zodpovednosť za škodu a bezdôvodné obohatenie“ a Zodpovednosť za zásah do osobnostných práv je upravená v Prvej časti Občianskeho zákonníka s názvom „Všeobecné ustanovenia“ a je konštruovaná podstatne odlišným spôsobom ako zodpovednosť za škodu. Pokiaľ ide o zodpovednosť za škodu, táto je založená na subjektívnom princípe, pričom zavinenie sa prezumuje. Osobitne však v prípade zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou dopravných prostriedkov v §§ 427 až 431 Občianskeho zákonníka stanovuje zodpovednosť prevádzateľa motorového vozidla založenú na objektívnom princípe. **Komentár (s15): Tieto dve vety vedľa seba hovoria presný opak a pre argumentáciu sú tak v podstate bezcenné. Okrem toho, platné právo pozná mnoho prípadov absolútnej zodpovednosti bez liberácie (napr. § 421a ods. 1, § 433). Naopak, § 11 ods. 3 Obč. zák. ukladá určovať náhradu aj s prihliadnutím na okolnosti, teda napr. aj na zavinenie zasahovateľa. Ťažko tu teda možno vidieť dôkaz akejsi principiálnej odlišnosti.** Právo na náhradu škody v rámci úpravy zodpovednosti za škodu patrí fyzickým ako aj právnickým osobám. Spôsob a rozsah náhrady škody upravuje Občiansky zákonník v §§ 442 až 449a, pričom predpokladá náhradu škody spôsobenú na veciach, resp. majetkových právach (vecná škoda) alebo náhradu škody na zdraví. Škoda sa uhradza v zásade v peniazoch alebo uvedením do predošlého stavu, vznik škody a jej rozsah musí byť vždy preukázaný poškodeným.

Predmetom ochrany osobnosti (§ 11 a nasl. Občianskeho zákonníka) je nehmotná hodnota ľudskej osobnosti. **Komentár (s16): To je aj zdravie, ktoré § 11 Obč. zák. výslovene zahŕňa medzi aspekty osobnosti. V tejto súvislosti sa práve naopak natíska otázka, či by nebolo správnejšie princípy zodpovednosti za škodu používať aj pri aplikácii § 13 ods. 2 a 3 Obč. zák. To ale presahuje rámec týchto komentárov.**

Podľa slovenskej právnej teórie právo na ochranu osobnosti predstavuje nemajetkové právo rýdzo osobnej povahy a je úzko späté s osobnosťou človeka. Subjektom tohto práva môže byť preto len fyzická osoba. **Komentár (s17): Áno aj nie. Právo právnických osôb podľa § 19b Obč. zák. je síce inak označované, ale obsahovo ide o podobné nároky.** Zásah do práva na ochranu osobnosti sa zásadne odškodňuje v nepeňažnej forme. Možnosť priznať peňažnú náhradu za zásah do práva na ochranu osobnosti sa predpokladá až v prípade, ak sa primerané morálne zadosťučinenie ukazuje ako nepostačujúce. **Komentár (s18): Tu však ide len o otázku poradia. Ak škoda sa môže odškodňovať naturálnou reštitúciou (§ 442 ods. 3 Obč. zák.), § 186 ods. 1 Zák. práce to dokonca vyslovene prefe-**

ruje. Restitutio in integrum vs. náhrada v peniazoch je z veľkej časti podobná postupnosť ako nemateriálne – materiálne zadostučinenie. Na rozdiel od odškodnenia v prípade zodpovednosti za škodu, pri určení výšky náhrady nemajetkovej ujmy v peňažnej forme súdom nestanovuje zákon žiadne medze a uplatňuje sa široká miera voľnej úvahy. **Komentár (s19): Nie celkom. § 13 ods. 2 a 3 Obč. zák. medze stanovuje, aj keď voľne. Na druhej strane však aj vyhláška č. 32/1965 Zb. umožňovala voľne zvyšovať náhradu škody na zdraví.** Odlišnosť oboch inštitútov potvrdzuje aj samotné znenie § 16 Občianskeho zákonníka, podľa ktorého, ak niekto neoprávneným zásahom do práva na ochranu osobnosti spôsobí inému škodu, **Komentár (s20): Problém § 16 Obč. zák. by vylúčil na samostatnú prácu, najmä jeho história (bol tam v podstate už vtedy, keď § 13 ods. 2 a 3 Obč. zák.) neexistovali. Možno zopakovať, že najmä z pohľadu škody na zdraví (keď zdravie je aj jeden z aspektov osobnosti, § 10 Obč. zák.) je takéto striktné oddeľovanie oboch nárokov otázne a rozpačité.** zodpovedá za ňu podľa ustanovenia tohto zákona o zodpovednosti za škodu. Podstatou a účelom nemajetkovej ujmy v peniazoch je poskytnúť fyzickej osobe, ktorej osobnostné právo bolo porušené, priznanie peňažnej satisfakcie. Keďže skutočnú ujmu nie je možné presne zistiť (dá sa len predpokladať), **Komentár (s21): Ale to isté platí aj pri škode na zdraví a každej nemateriálnej škode (ale koniec koncov aj materiálnej, napr. ušlom zisku).** výška nemajetkovej ujmy sa nedá presne vyčíslieť a teda ani preukázať.

Bezprostredne s otázkou pasívnej legitímácie odporkyne v konaní o náhradu nemajetkovej ujmy pozostalých po obeti dopravnej nehody podľa § 11 a nasl. Občianskeho zákonníka zo zmluvného zákonného poistenia nepochybne súvisí posúdenie rozsahu poistného krytia podľa § 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Z. z. So zreteľom na vyššie uvedené, odvolací súd správne ustálil, že do pojmu náhrady škody a nákladov pri usmrtení v zmysle § 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Z. z. nemožno subsumovať náhradu nemajetkovej ujmy pozostalých po obeti dopravnej nehody. Povinnosť žalovanej 2/ na plnenie z povinného zmluvného poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla sa nevzťahuje na nárok na náhradu nemajetkovej ujmy vyplývajúci z § 13 ods. 2 Občianskeho zákonníka a teda odporkyňa 2/ nie je v konaní o tomto nároku pasívne legitimovaná. So zreteľom na uvedené súdy nižších stupňov správne posúdili v danej veci nedostatok pasívnej legitímácie odporkyne 2/ pokiaľ ide o náhradu nemajetkovej ujmy podľa § 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Z. z.

Dovolací súd za správny považuje aj záver odvolacieho súdu, že pri nárokoch podľa § 13 Občianskeho zákonníka je možné uplatňovať si nemajetkovú ujmu len voči osobe, ktorá sa takéhoto zásahu do integrity osobnosti dopustila, čo vo vzťahu k odporkyňi 2/ - poisťovni- nie je splnené.

Pokiaľ ide o prvú dovolaciu otázku (I), dovolací súd zároveň poukazuje na závery rozsudku najvyššieho súdu z 20. apríla 2011 sp. zn. 4 Cdo 168/2009, v ktorom dovolací

súd podal výklad ustanovenia § 4 zákona č. 381/2001 Z. z., z ktorého vyplýva, že predmetné zmluvné poistenie kryje nároky explicitne uvedené v citovanom ustanovení § 4 zákona č. 381/2001 Z. z. z titulu zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla, nie však iné prípadné nároky vzniknuté z iného titulu. Posudzoval otázku pasívnej legitimácie žalovanej poisťovne v konaní o náhradu nemajetkovej ujmy pozostávajúcich po obeti dopravnej nehody v zmysle § 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Z. z. so záverom, že pasívna legitimácia poisťovne v konaní o náhradu nemajetkovej ujmy podľa zákona č. 381/2001 Z. z. nie je daná.

Dovolací súd nevzhľadával dôvod na odlišný výklad § 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Z. z. ani po rozhodnutí SD rozsudkom C-22/12 vo veci Katarína Hassová proti Rastislavovi Petríkovi a Blanke Holingovej. Právna veta tohto rozsudku jednoznačne konštatuje, že „Článok 3 ods. 1 smernice Rady 72/166/EHS z 24. apríla 1972 o aproximácii právnych predpisov členských štátov týkajúcich sa poistenia zodpovednosti za škodu spôsobenú motorovými vozidlami a kontroly plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti (ďalej len „Prvá smernica“), článok 1 ods. 1 a 2 druhej smernice Rady 84/5/EHS z 30. decembra 1983 a doplnenej smernicou Európskeho parlamentu a Rady 2005/14/ES z 11. mája 2005 (ďalej len „Druhá smernica“) a článok 1 prvý oddiel tretej smernice Rady 90/232/EHS zo 14. mája 1990 (ďalej len „Tretia smernica“) sa majú vykladať v tom zmysle, že povinné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla má pokrývať aj náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode, ak jej náhradu na základe zodpovednosti poisteného za škodu upravuje vnútroštátne právo uplatniteľné v spore vo veci samej“.

SD v rozsudku nevyložil, či v rámci posudzovanej vnútroštátnej právnej úpravy poistného krytia povinného zmluvného poistenia je zahrnutá aj náhrada nemajetkovej ujmy spôsobenej blízkym osobám obetí usmrtených pri dopravnej nehode ale nie. Preto ani nijakým spôsobom nespochybnil závery doterajšej judikatúry aplikujúcej vnútroštátne právo, v zmysle ktorej takáto náhrada nemajetkovej ujmy nespadá do povinného zmluvného poistenia. SD iba uviedol, ako by mala úprava tejto otázky vo vnútroštátnom práve v súlade s komunitárnou úpravou vyzerať. Z § 4 ods. 2 písm. a/ zákona č. 381/2001 Z. z. vyplýva, že toto poistenie nepokrýva uvedený druh nemajetkovej ujmy, ale kryje iba „škodu na zdraví“, pričom škodu na zdraví a nároky spôsobené zásahom do osobnostných práv Občiansky zákonník striktne od seba odlišuje (viď § 13 ods. 2 a § 16 Občianskeho zákonníka na jednej strane a § 444 a nasl. Občianskeho zákonníka na druhej strane), pričom v uvedenom rozsudku SD nebolo konštatované, že by toto ustanovenie bolo v rozpore s niektorou zo smerníc upravujúcich poistenie zodpovednosti motorových vozidiel. Keďže slovenské právo neupravuje takúto náhradu nemajetkovej ujmy spôsobenej obetiam usmrteným pri dopravných nehodách v rámci úpravy zodpovednosti poisteného za škodu, nie je potrebné, aby tento nárok bol v zmysle rozsudku zahrnutý v poistnom krytí z povin-

ného zmluvného poistenia. **Komentár (s22): Toto ale úplne presne nezodpovedá obsahu daného rozsudku. SD totiž v bodoch 57 a 58 výslovne uviedol: „57 Tento záver nemôže spochybníť ani okolnosť predložená slovenskou vládou, podľa ktorej tieto paragrafy patria do tej časti českého i slovenského Občianskeho zákonníka, ktorá sa týka zásahov do ochrany osobnosti a ktorá je v zmysle týchto zákonníkov nezávislá od časti týkajúcej sa zodpovednosti za škodu v pravom zmysle slova. / 58 Keďže totiž zodpovednosť poisteného, ktorá podľa vnútroštátneho súdu v tomto prípade vyplýva z § 11 a 13 českého Občianskeho zákonníka, vznikla na základe dopravnej nehody a mala občianskoprávnu povahu, nič nenasvedčuje, že na túto zodpovednosť sa nevzťahuje vnútroštátne hmotné právo zodpovednosti za škodu, na ktoré odkazujú uvedené smernice.“ Z toho možno súdiť presný opak tvrdenia NS SR: SD doterajšie závery „nespochybnil“, pretože bez ďalšieho vychádzal z toho, že nároky z § 13 Obč. zák. patria pod obsah „hmotného práva zodpovednosti za škodu“ v zmysle uvedených smerníc.**

Pre prípad, že dovolací súd dôjde k záveru, že nárok navrhovateľom nie je možné priznať podľa zákona č. 381/2001 Z. z., odvolací súd za ďalšiu otázku zásadného významu považoval otázku 2/ „či súd o uplatnenom nároku môže rozhodnúť podľa článku 7 ods. 5 Ústavy SR priamou aplikáciou smernice Európskeho parlamentu a Rady 2009/103/ES zo dňa 16. septembra 2009 v spojení s rozhodovacou činnosťou SD“.

Súdy v danej veci vychádzali z názoru, že smernice upravujúce povinné zmluvné poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla – tzv. motorové smernice (v súčasnosti platná smernica Európskeho parlamentu a Rady 2009/103/RS zo 16.09.2009) nemajú priamy účinok vo vzťahu medzi jednotlivcami – súkromnoprávnymi subjektmi, ktorý možno preklenúť eurkonformným výkladom iba v prípade potreby interpretácie vnútroštátneho právneho predpisu (čo však nebol daný prípad), pričom zo samotnej podstaty smerníc vyplýva, že nikdy nemôžu mať priamy horizontálny účinok medzi jednotlivcami (tento môže mať len vo vzťahu k členskému štátu, prípadne k subjektu konajúcemu v jeho mene). **Komentár (s23): Opäť nie celkom. Sú známe prípady, kedy SD postavil národné súdy pred požiadavku eurokonformnej interpretácie v podstate proti národnému predpisu aj v súkromných vzťahoch (napr. rozsudok Pfeiffer, podrobnejšia diskusia napr. tu <http://www.lexforum.cz/433>).**

Smernice majú špeciálne postavenie v rámci komunitárneho práva Spoločenstva. Smernica ako jeden z prameňov práva Európskej únie (EÚ) je definovaná v čl. 288 ZFEÚ ako záväzná pre každý štát, ktorému je určená, pokiaľ ide o výsledok, ktorý sa má dosiahnuť, ktoré si potom môžu vybrať spôsob vykonania tohto cieľa na vnútroštátnej úrovni, čo znamená, že smernica nie je právne perfektná a jej vykonanie si vyžaduje transpozíciu na vnútroštátnej úrovni.

V zásade sa rozlišujú dva druhy účinku (aplikácie) smerníc, a to priamy účinok, na základe ktorého vznikajú subjektom práva a povinnosti, a nepriamy účinok, ktorý spo-

čiva v možnosti účastníka žiadať, aby v konkrétnom prípade súd uplatnil tzv. eurokonformný výklad vnútroštátneho práva v súlade s ustanovením smernice.

Judikatúra SD postupne skonkretizovala podmienky, za splnenia ktorých sa možno domáhať priameho účinku smernice, a to: a/ márne uplynutie lehoty na transpozíciu smernice, b/ žiadna alebo nesprávna implementácia smernice (transponovaná neskoro, nesprávne alebo neúplne), c/ dostatočná jasnosť smernice, tak aby umožnila bezprostrednú aplikáciu; ustanovenia smernice zakladajúce právo pre jednotlivca alebo povinnosť pre členský štát sú dostatočne jasné, presné (určité) a nepodmienené, d/ nepodmienený vznik práva vyplývajúceho zo smernice, ktorý si na vyvolanie právnych účinkov nevyžaduje prijatie ďalšieho právneho aktu, e/ priamy účinok nesmie založiť povinnosti jednotlivcom, ako aj právnickej osobe. To znamená, že smernica nikdy nemôže mať horizontálny priamy účinok v sporoch medzi súkromnoprávnymi subjektami, ani obrátený vertikálny priamy účinok použitý verejným subjektom voči súkromnoprávnemu subjektu. SD priznáva možnosť dovolávať sa priameho účinku smernice pred vnútroštátnym súdom vo vzťahu k štátnemu orgánu v prípade, ak štát smernicu neimplementuje riadnym spôsobom alebo ju neimplementuje vôbec. Ak členský štát nesplní svoju povinnosť vyplývajúcu zo smernice, nemôže byť upreté právo jednotlivca dovolávať sa v takom prípade priamo tejto smernice, ak ide o jeho vzťah k členskému štátu.

Priamy účinok (priama aplikácia) ustanovení smernice prichádza do úvahy len subsidiárne, ak eurokonformný výklad problematického vnútroštátneho ustanovenia nie je možný. Jednotlivci (súkromnoprávne subjekty) sa teda môžu v konaniach proti členskému štátu priamo odvolávať na ustanovenia smernice výnimočne len vtedy, ak je eurokonformný výklad vnútroštátneho práva vylúčený napr. z dôvodu, že členský štát neprijal včas opatrenia potrebné na vykonanie smernice, alebo prijal opatrenia, ktoré sú s ňou v rozpore, alebo ak vnútroštátne transpozičné ustanovenia nie sú aplikované v súlade s výsledkom smernice.

Aj v prípade splnenia podmienok pre priamy účinok smernice, je však priamy účinok smernice vylúčený, ak ide o tzv. horizontálny priamy účinok smernice, kedy by mal byť priamy účinok smernice uplatnený v spore medzi jednotlivcami. Touto otázkou sa SD zaoberal v zásadnom rozhodnutí Marshall 152/84, v ktorom judikoval, že „smernica nemôže priamo zakladať práva a povinnosti jednotlivcom a ustanovení smerníc sa nemôže dovolávať jednotlivec v spore proti jednotlivcovi“. Ide o stabilizovanú rozhodovaciu prax SD, **Komentár (s24): To je viac než pochybné, pozri vyššie. Okrem toho, táto otázka mohla (a mala) byť predmetom prejudiciálnej otázky Najvyššieho súdu SR.** čo potvrdzuje aj nasledujúca právna veta „z ustálenej judikatúry vyplýva, že smernica nemôže zakladať povinnosť jednotlivcovi, takže sa na smernicu ako takú voči nemu nemôže odvolávať. Z toho vyplýva, že sa nemôže, hoci aj jasné, presné a bezpodmienečné

ustanovenie smernice zaručujúce jednotlivcovi práva alebo ukladajúce povinnosti, ako také použiť v rámci sporu, v ktorom stoja proti sebe výhradne jednotlivci“.

Je zrejmé, že otázka zahrnutia práva pozostalých blízkych osôb po obetiach dopravných nehôd na náhradu nemajetkovej ujmy do povinného zmluvného poistenia sa týka práv a povinností súkromných subjektov (poistníkov, poistených, poškodených a poisťovní) v právnom vzťahu povinného zmluvného poistenia. Vzhľadom na uvedené dovolací súd dospel k záveru, že priamy účinok (čl. I ods. I druhej smernice, resp. čl. 3 štvrtý pododsek) smernice č. 2009/103/ES o poistení zodpovednosti za škodu spôsobenú prevádzkou motorových vozidiel a o kontrole plnenia povinnosti poistenia tejto zodpovednosti, ktorá nahradila prvú smernicu, druhú smernicu a tretiu smernicu, je vylúčený.

III. Z uvedeného vyplýva, že v dovolacom konaní v rámci, ktorý bol odvolacím súdom vymedzený nastolením tzv. dovolacích otázok, sa navrhovateľom nepodarilo spochybniť správnosť právneho posúdenia veci odvolacím súdom. Dovolací súd so zreteľom na to dospel k záveru, že v dovolaní je neopodstatnene uplatnený dovolací dôvod v zmysle § 241 ods. 2 písm. c/ O.s.p. **Komentár (s25): Vzhľadom na všetky uvedené argumenty možno o takto jednoducho formulovanom závere pochybovať.**

Nakoľko v dovolaní uplatnený dovolací dôvod nie je daný a neboli zistené ani ďalšie dôvody uvedené v § 241 ods. 2 O.s.p., najvyšší súd dovolanie navrhovateľov podľa § 243b ods. 1 O.s.p. zamietol.“

Záver:

Rapidna zmena aplikačnej praxe v prospech záveru o existencii pasívnej legiti-mácie poisťovní a o poistnom krytí nemajetkovej ujmy je evidentná a ovplyvnená najmä eurokonformným výkladom a aplikačnou praxou Ústavného súdu SR. Otázniky vyvoláva späťvzatie dovolania zo strany poisťovne v konaní, ktoré smerovalo pred Veľký senát Najvyššieho súdu SR a stiahnutie vyššie uvedeného rozsudku Najvyššieho súdu SR z rokovania kolégia Najvyššieho súdu SR. Javí sa potrebné prijatie stanoviska zo strany kolégia Najvyššieho súdu SR, prípadne záveru Veľkého senátu Najvyššieho súdu SR.

NÁJOM POĽNOHOSPODÁRSKÝCH POZEMKOV PO ÚČINNOSTI ZÁKONA Č. 291/2017 Z. Z.

JUDR. MILAN SUDZINA, PHD.¹

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

MILAN.SUDZINA@UPJS.SK

1. Úvod

Nájom pozemkov, obzvlášť nájom poľnohospodárskych pozemkov, je inštitútom, ktorému je v rámci občianskoprávných vzťahov v poslednej dobe venovaná zvýšená pozornosť. Dôvodom je skutočnosť, že prevažná časť poľnohospodárskych pozemkov na našom území nie je predmetom obhospodarovania samotnými vlastníkami. Veľká časť poľnohospodárskych pozemkov je predmetom nájmu.² Na poľnohospodárskych pozemkoch hospodária obchodné spoločnosti (prevažne spoločnosti s ručením obmedzeným), poľnohospodárske družstvá a samostatne hospodáriaci roľníci, ktorí vykonávajú poľnohospodársku výrobu ako fyzické osoby podľa zákona č. 105/1990 Zb. o súkromnom podnikaní občanov v znení neskorších predpisov. Podľa štatistiky predkladateľa 86 až 94% plochy poľnohospodárskej pôdy na Slovensku je obhospodarovaných na základe nájomných vzťahov.³ Poľnohospodárske pozemky poskytujú do nájmu nielen samotní vlastníci, ale aj Slovenský pozemkový fond. Slovenský pozemkový fond spravuje jednak poľnohospodárske pozemky vo vlastníctve štátu, ale aj pozemky nezistených vlastníkov. V tejto súvislosti vyplýva zo zákona č. 180/1995 Z. z. o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom“), že Slovenský pozemkový fond tieto pozemky nemôže sám užívať, ale ich má prenajímať prioritne na účely poľnohospodárstva a lesného hospodárstva.⁴ Výnimočne môže Slovenský pozemkový fond prenajímať pozemky aj na iný účel, avšak len na základe rozhodnutia príslušného orgánu štátnej správy, ktoré je vydané podľa zákona č. 220/2004 Z. z. o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy a o zmene zákona č. 245/2003 Z. z. o integrovanej prevencii a kontrole znečisťovania životného prostredia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy“), prípadne podľa zákona

¹ JUDr. Milan Sudzina, PhD., Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva.

² Bandlerová, A., Lazíková, J., Marišová, E., Schwarcz, P., Schwarczová, L., Ilková, Z., Palšová, L. Agrárne právo EU. Nitra: FEM SPU. 2013, s. 55, ISBN: 978-80-552-1057-5.

³ Dôvodová správa k návrhu zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov.

⁴ Ustanovenie § 18 ods. 1 zákona o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom.

č. 326/2005 Z. z. o lesoch v znení neskorších predpisov. Tento nájom na iný účel má mať dočasný charakter.

Zvýšená pozornosť odbornej, ale aj laickej verejnosti (vlastníkov pozemkov) týkajúca sa nájmu poľnohospodárskych pozemkov vyplýva v ostatnom čase aj zo skutočnosti, že dňa 18. októbra 2017 bola prijatá rozsiahla novela vzťahujúca sa na danú oblasť. Ide o zákon č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon č. 291/2017 Z. z.“ alebo „novela“). Nová právna úprava nadobudne účinnosť 1. mája 2018. Keďže ide o významné zásahy do nájomných vzťahov týkajúcich sa pozemkov na poľnohospodárske účely, novela stanovila legisvakačnú dobu (legis vacatio). Dátum účinnosti novely bol stanovený tak, aby adresáti zákona mali dostatok času na oboznámenie sa s prijatými zmenami. Úprava týkajúca sa nájmu poľnohospodárskych pozemkov je obsiahnutá vo vnútroštátnom práve. Analyzovaná problematika nie je predmetom regulácie práva Európskej únie a nie je obsiahnutá ani v judikatúre Súdneho dvora Európskej únie.

Táto novela podstatným spôsobom zasiahla do úpravy nájmu poľnohospodárskych pozemkov vo viacerých smeroch. Všeobecným cieľom novej úpravy je predovšetkým precízia úpravy nájomných vzťahov k poľnohospodárskym pozemkom a zefektívnenie ochrany nájomcov poľnohospodárskych pozemkov.⁵ Konkrétne ciele novely sa dajú zhrnúť do piatich okruhov problémov. Prvým je jednoznačnejšie vymedzenie pojmu pozemku, ktorý je určený na poľnohospodárske účely. Druhým okruhom je stanovenie spôsobu určenia výšky nájomného za poľnohospodárske pozemky. Ďalším cieľom novely je vymedziť procesný postup vzniku podnájomného vzťahu v prípade, ak nájomca užíva pozemky, kde sa zmluvný nájom skončil alebo sa má skončiť a k týmto pozemkom vlastník nemá prístup. Cieľom novely je aj spresnenie podmienok za, ktorých má nájomca právo na prednostné uzatvorenie nájomnej zmluvy a zavedenie evidencie podnájomných a iných užívacích vzťahov. Naznačeným okruhom problémov je v príspevku venovaná pozornosť v snahe ich podrobnejšej analýzy a zhodnotenia prínosu a nedostatkov, ktoré prináša nová právna úprava týkajúca sa zmluvného nájmu poľnohospodárskych pozemkov.

2. Historické aspekty právnej úpravy nájmu poľnohospodárskych pozemkov

Pred rokom 1990 sa zo strany štátu potláčalo súkromné vlastnícke právo. Vlastnícke právo majiteľov pozemkov malo charakter tzv. holého vlastníctva (nuda proprietas). Snahou socialistického štátu bolo potieranie významu súkromného vlastníckeho práva. Majiteľ pozemku bol pro forma jeho vlastníkom, avšak nemohol vykonávať čiastkové

⁵ Dôvodová správa k zákonu č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

oprávnenia vyplývajúce z obsahu vlastníckeho práva. Išlo o formálne vlastníctvo, ktoré bolo zbavené akýchkoľvek oprávnení. V období socializmu bola pôda v užívaní socialistických organizácií.⁶ Pred rokom 1990 na poľnohospodárskej pôde prevažne hospodárili jednotné roľnícke družstvá a štátne majetky. Prevod vlastníckeho práva k pozemkom bol obmedzený. Vyžadovali sa súhlasy príslušných subjektov (národného výboru, poľnohospodárskej organizácie, ktorá užívala daný pozemok).

V dôsledku privilegovania socialistického vlastníctva dochádza k deformácii vlastníckych vzťahov a následne aj k deformácii užívacích vzťahov.⁷ Povýšené bolo štátne vlastníctvo a nižšou formou bolo družstevné vlastníctvo. Okrem socialistického vlastníctva existovalo aj vlastníctvo osobné a súkromné. Zatiaľ čo osobné vlastníctvo požívalo ochranu a bolo vyhlásené za nedotknuteľné, súkromnému vlastníctvu nebola poskytovaná ochrana, keďže bolo považované za prežitok a bolo zaznávané a likvidované. V období socializmu došlo ku kreovaniu osobitných užívacích inštitútov. Sformovalo sa napríklad užívanie pôdy na zabezpečenie poľnohospodárskej výroby, právo družstevného užívania pôdy, právo trvalého užívania, právo osobného užívania pozemkov, právo záhumienku členov poľnohospodárskych družstiev.

Ústavným zákonom č. 100/1990 Zb. Federálneho zhromaždenia, ktorým sa mení a dopĺňa ústavný zákon č. 100/1960 Zb. Ústava Česko-slovenskej federatívnej republiky a ústavný zákon č. 143/1968 Zb. o československej federácii došlo k odstráneniu privilegovaného postavenia socialistického vlastníctva a k zrovnoprávneniu všetkých jeho foriem. V dôsledku prijatia ústavného zákona č. 100/1990 Zb. boli následne zrušené vyššie uvedené užívacie inštitúty. Účinnosťou tohto ústavného zákona v súlade s článkom 7 ods. 2 bolo zakotvené, že štát poskytuje všetkým vlastníkom rovnocennú ochranu. Ustanovenie článku 11 upravilo, že vlastnícke právo k pôde a dedičské právo k nej zostávajú nedotknuté. Dňom účinnosti zákona č. 229/1991 Zb. o úprave vlastníckych vzťahov k pôde a inému poľnohospodárskemu majetku v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o pôde“), teda dňom 24. júna 1991 došlo k zániku v právnom predpise vymenovaných socialistických užívacích práv k pôde, ktorá tvorila poľnohospodársky pôdny fond a inému poľnohospodárskemu majetku.⁸ Zaniklo právo družstevného užívania k združeným pozemkom vlastníkov, ktorí nie sú členmi poľnohospodárskeho družstva, právo užívania pôdy a iného poľnohospodárskeho majetku na zabezpečenie výroby, právo užívania na zabezpečenie lesnej výroby a ostatných funkcií lesa, právo bezplatného užívania rybníkov, právo trvalého užívania nehnuteľnosti vo vlastníctve štátu, právo hospodárenia k nehnuteľnostiam vo vlastníctve štátu. Ak medzi doterajším užívateľom a vlastníkom nedošlo k inej dohode, vznikol zo zákona nájomný vzťah.

⁶ Štefanovič, M. Pozemkové právo. Bratislava: MANZ. 1997, s. 28, ISBN: 80-85719-12-6.

⁷ Dudová, J. Pozemkové právo. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2007, s. 46, ISBN: 978-80-87071-26-7.

⁸ Ustanovenie § 22 zákona o pôde.

Keďže po páde socialistického režimu došlo k zrovnoprávneniu vlastníctva všetkých vlastníkov a k zrušeniu osobitných užívacích inštitútov vytvorených v dobe socializmu, na význame začal postupne nadobúdať aj inštitút nájmu, osobitne nájmu poľnohospodárskych pozemkov.⁹ Po roku 1990 bola právna úprava nájmu poľnohospodárskych pozemkov obsiahnutá v nariadení vlády SR č. 208/1994 Z. z. o nájme poľnohospodárskych a lesných nehnuteľností a o nájme poľnohospodárskeho podniku (ďalej len „nariadenie o nájme poľnohospodárskych nehnuteľností“). Toto nariadenie bolo vydané podľa splnomocňovacieho ustanovenia § 22 ods. 9 zákona o pôde a ustanovenia § 879a zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“).¹⁰ Nariadenie o nájme poľnohospodárskych nehnuteľností bolo predchodcom súčasnej právnej úpravy nájmu poľnohospodárskych pozemkov. Právna úprava obsiahnutá v nariadení vlády sa v praxi ukázala ako nevhodná, preto bola 24. októbra 2003 Národnou radou Slovenskej republiky prijatá nová právna úprava nájmu poľnohospodárskych pozemkov, ktorá už má charakter zákonnej úpravy.¹¹ Jej cieľom bolo podporiť hospodárne využívanie potenciálu poľnohospodárskej pôdy pri plnom rešpektovaní ekologických požiadaviek a najmä napomôcť intenzívnej a z ekonomického hľadiska efektívnej poľnohospodárskej výrobe.¹²

3. Základné zásady týkajúce sa užívania poľnohospodárskych pozemkov

Pre užívanie poľnohospodárskych pozemkov platí v súčasnosti niekoľko základných zásad, ktoré vyplývajú z právnej úpravy týkajúcej sa poľnohospodárskych pozemkov a ktoré je potrebné v praxi dodržiavať. Poľnohospodársky pôdny fond podlieha zvýšenej ochrane. Najdôležitejšou zásadou je zásada ochrany poľnohospodárskej pôdy.¹³ Každý užívateľ poľnohospodárskej pôdy, či už je to jej vlastník, nájomca alebo správca je povinný chrániť ju pred poškodením, degradáciou, znehodnotením jej vlastností a je povinný vykonávať aj aktívne opatrenia smerujúce k zachovaniu a zveľadeniu jej kvality. Táto zásada je vyjadrením skutočnosti, že pôda je jednou z najdôležitejších súčastí životného prostredia. Je nenahraditeľným prírodným zdrojom. Pôda je esenciálnym výrobným prostriedkom pre zabezpečenie poľnohospodárskej produkcie.¹⁴ S cieľom zachovania kvality poľnohospodárskej pôdy, je potrebné zabezpečiť hospodárenie na poľnohospodárskej pôde ekologickým spôsobom.

⁹ Dudová, J. Pozemkové právo. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2007, s. 74, ISBN: 978-80-87071-26-7.

¹⁰ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 385, ISBN: 80-89122-06-X.

¹¹ Bandlerová, A., Lazíková, J., Marišová, E., Schwarcz, P., Schwarczová, L., Ilková, Z., Palšová, L. Agrárne právo EU. Nitra: FEM SPU. 2013, s. 55, ISBN: 978-80-552-1057-5.

¹² Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 11, ISBN: 80-89122-06-X.

¹³ Dudová, J. Pozemkové právo. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2007, s. 50, ISBN: 978-80-87071-26-7.

¹⁴ Štefanovič, M. Pozemkové právo. Bratislava: MANZ. 1997, s. 18, ISBN: 80-85719-12-6.

Ďalšou zásadou je obmedzenie neoprávneného záberu poľnohospodárskej pôdy na nepoľnohospodárske využitie. Odnímanou plochou sa rozumie pozemok alebo tá jeho časť, na ktorej dochádza k zmene druhu pozemku z poľnohospodárskej pôdy na nepoľnohospodársku pôdu. Právny poriadok chráni poľnohospodársky pôdny fond pred znižovaním výmery poľnohospodárskej pôdy s cieľom zabrániť neoprávnenému záberu tejto pôdy na iné ako poľnohospodárske využitie. V tejto súvislosti je presne stanovený postup, ktorý je potrebné dodržať za účelom zmeny druhu pozemku a podmienky, za ktorých je možné odňať poľnohospodársku pôdu na nepoľnohospodársky účel.¹⁵ Zmeniť druh pozemku je možné výnimočne. Zmeniť poľnohospodársku pôdu na iný druh pozemku nie je možné ľubovoľne, ale deje sa tak v prípadoch predvídaných zákonom na základe rozhodnutia príslušného orgánu štátnej správy. To má zabrániť nekontrolovanému zmenšovaniu výmery poľnohospodárskeho pôdneho fondu.

Hospodárenie na malých pozemkoch, ktoré sú od seba vzdialené nie je v praxi efektívne. Vyžaduje si zvýšené náklady. Je časovo a finančne náročné. Vzhľadom na to, že efektívny výkon poľnohospodárskej činnosti je možný len na veľkých plochách, zákon o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom stanovuje opatrenia proti drobeniu pozemkov patriacich do poľnohospodárskeho pôdneho fondu, ktoré sa nachádzajú v extraviláne, teda mimo zastavaného územia obce. Tieto opatrenia sa vzťahujú nielen na prevod, ale aj na prechod vlastníckeho práva k týmto pozemkom. Účelom týchto opatrení je zachovať čo najväčšie výmery pozemkov slúžiacich na poľnohospodárske účely a zabrániť, resp. obmedziť vznikanie menších výmer, ako sú zákonom stanovené. V tejto súvislosti platí zásada zákazu drobenia poľnohospodárskych pozemkov.¹⁶ Opatrenia proti drobeniu pozemkov platia do budúcnosti. Rozdrobenosť pozemkov, ktorá vznikla v minulosti v období socializmu sa rieši v rámci konania o pozemkových úpravách (tzv. komasačné konanie) podľa zákona č. 330/1991 Zb. o pozemkových úpravách, usporiadaní pozemkového vlastníctva, pozemkových úradoch, pozemkovom fonde a o pozemkových spoločenstvách v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o pozemkových úpravách“ alebo „komasačný zákon“).

Vzhľadom na skutočnosť, že hospodárenie na poľnohospodárskej pôde vyžaduje dodržanie určitých produkčných cyklov, užívanie poľnohospodárskej pôdy má mať stály (dlhodobý) charakter. Náklady na výkon opatrení súvisiacich so skvalitňovaním vlastností poľnohospodárskej pôdy sú návratné spravidla až v horizonte niekoľkých rokov. Za tým účelom je potrebné dosiahnuť, aby bol osobitne chránený dlhodobý nájom poľnohospodárskych pozemkov. Platí zásada dlhodobého užívania poľnohospodárskej pôdy. Dodržovanie tejto zásady má za cieľ umožniť, aby využitie pôdy na poľnohospodársky účel malo

¹⁵ Dudová, J. Pozemkové právo. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2007, s. 74, ISBN: 978-80-87071-26-7.

¹⁶ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 271, ISBN: 80-89122-06-X.

dlhodobý charakter.¹⁷ V tejto súvislosti právny poriadok stanovuje pre výpoveď nájmu poľnohospodárskych pozemkov dlhšie výpovedné lehoty v porovnaní s pozemkami, ktoré sú využívané na iný účel, konkrétny termín, ku ktorému je možné vypovedať zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely, aby nedochádzalo k skončeniu nájmu pred zberom úrody, ale až po ňom, ďalej je stanovená dlhšia splatnosť nájomného s cieľom jeho platenia až po realizácii úrody (po jej spracovaní a predaji) a taktiež je upravená minimálna doba trvania nájomného pomeru v prípade, že sa uzatvára zmluva o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku.

So zásadou zvýšenej ochrany poľnohospodárskej pôdy a stálosťou jej využitia úzko súvisí aj zásada racionálneho využívania poľnohospodárskej pôdy. Všetky opatrenia, ktoré sa vykonávajú v rámci hospodárenia na tejto pôde majú byť vykonané v snahe o čo najlepšie a najrozumnejšie využitie poľnohospodárskej pôdy. Využitie poľnohospodárskej pôdy v rámci agrosektora sa má uskutočňovať takým spôsobom a takými prostriedkami, aby sa dosiahla maximálna poľnohospodárska produkcia, avšak pri zachovaní a zveľadení vlastností pôdy a funkcií, ktoré má plniť. Dodržanie zásady racionálneho využívania poľnohospodárskej pôdy má viesť k zabezpečeniu potravinovej bezpečnosti krajiny. Taktiež všetky opatrenia a prostriedky v rámci regulácie právnych vzťahov týkajúcich sa hospodárenia na pôde majú byť vykonávané tak, aby sa dosiahlo plné a racionálne využitie poľnohospodárskej pôdy. To znamená, že právne predpisy upravujúce pozemkovoprávne vzťahy, ako sú napríklad predpisy reštitučné, predpisy týkajúce sa ochrany životného prostredia, ochrany prírody a krajiny a predpisy upravujúce jednotlivé oblasti súvisiace s využitím pôdy (poľovníctvo, rybárstvo, hospodárenie v lesoch, ťažba nerastného bohatstva a pod.) majú rešpektovať snahu o dosiahnutie čo najracionálnejšieho využitia pôdy.¹⁸

Z vyššie uvedených zásad vychádza aj súčasná právna úprava týkajúca sa nájmu poľnohospodárskych pozemkov.

4. Všeobecne o súčasnej právnej úprave nájmu poľnohospodárskych pozemkov

Základné otázky týkajúce sa nájmu pozemkov sú v súčasnosti obsiahnuté Občianskom zákonníku v rámci ustanovení vzťahujúcich sa na všeobecnú úpravu nájmovej zmluvy (ustanovenia § 663 a nasl.).¹⁹ Špecifiká vzťahujúce sa na nájom poľnohospodárskych pozemkov sú upravené v osobitnom právnom predpise.²⁰ Je ním zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon

¹⁷ Drobník, J. Základy pozemkového práva. 2. vydání. Praha: IFEC. 2007, s. 11, ISBN: 978-80-903409-6-1.

¹⁸ Pekárek, M., Průchová, I. Pozemkové právo. Brno: Masarykova univerzita. 2000, s. 21, ISBN: 80-210-1349-4.

¹⁹ Vojčík, P. a kol. Občianske právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 437, ISBN: 978-80-7380-402-2.

²⁰ Svoboda, J. Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. 5. vydanie. Bratislava: Eurounion. 2005, s. 610, ISBN: 80-88984-64-5.

č. 504/2003 Z. z.“ alebo „zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov“). Vzťah medzi Občianskym zákonníkom a zákonom o nájme poľnohospodárskych pozemkov sa riadi zásadou *lex specialis derogat legi generali*. Právne vzťahy týkajúce sa nájmu poľnohospodárskych pozemkov sa riadia predovšetkým osobitnou právnou úpravou obsiahnutou v zákone o nájme poľnohospodárskych pozemkov. Pre nájom poľnohospodárskych pozemkov platí subsidiárne použitie všeobecných ustanovení o nájmovej zmluve podľa Občianskeho zákonníka.²¹ To znamená, že pokiaľ nejaká otázka nie je v osobitnom právnom predpise (v zákone č. 504/2003 Z. z.) upravená, použijú sa ustanovenia Občianskeho zákonníka.²²

Zároveň je potrebné poukázať na skutočnosť, že okrem zmluvného nájmu poľnohospodárskych pozemkov, ktorý je osobitne upravený v zákone o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poznáme aj zákonný nájom pozemkov, ktorý vyplýva z ustanovenia § 22 zákona o pôde a z ustanovenia § 3 zákona č. 64/1997 Z. z. o užívaní pozemkov v zriadených záhradkových osadách a vyporiadaní vlastníctva k nim v znení neskorších predpisov. Zákonný nájom pozemkov na základe právnej úpravy uvedenej v predchádzajúcej vete nie je predmetom analýzy v rámci tohto príspevku.

5. Definovanie základných pojmov

Vo všeobecnosti je potrebné rozlišovať medzi pôdou, ktorá je definovaná zákonom o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy a pozemkom a parcelou, ktorých pojem je upravený v zákone č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov (ďalej len „katastrálny zákon“ alebo „KZ“).²³ Pôdou rozumieme prírodný útvar, ktorý vzniká bezprostredne na zemskom povrchu ako produkt vzájomného pôsobenia klimatických podmienok, organizmov, človeka, reliéfu a materských hornín.²⁴ Pozemkom sa rozumie časť zemského povrchu oddelená od susedných častí hranicou územnej správnej jednotky, katastrálneho územia, zastavaného územia obce, hranicou vymedzenou právom k nehnuteľnosti, hranicou držby alebo hranicou druhu pozemku, alebo rozhraním spôsobu využitia pozemku. Parcelou je geometrické určenie a polohové určenie a zobrazenie pozemku v katastrálnej mape, v mape určeného operátu alebo v geometrickom pláne s vyznačením jej parcelného čísla.²⁵ Z uvedeného vyplýva, že pôda predstavuje hmotný substrát,

²¹ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 55, ISBN: 80-89122-06-X.

²² Fiala, J. a kol.: Občianske právo hmotné, 3. vydání, Masarykova univerzita a Doplněk, Brno 2002, s. 279, ISBN: 80-7239-111-9.

²³ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 11, ISBN: 80-89122-06-X.

²⁴ Ustanovenie § 2 písm. a) zákona o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy.

²⁵ Ustanovenie § 3 ods. 1 a ods. 3 katastrálneho zákona.

ktorý sa vytvoril na zemskom povrchu. Pozemok je v teréne konkrétna individualizovaná ohraničená plocha zemského povrchu. Na pojem pozemok sú naviazané aj práva a povinnosti vlastníkov, prípadne iných osôb k priestoru, ktorý sa nachádza pod zemským povrchom, ale aj nad ním. Pozemok je ako časť zemského povrchu oddelená od iných pozemkov hranicami. Pozemok je konkrétnou časťou zemského povrchu, ktorá je spôsobilým predmetom vlastníckeho práva. Parcelou je priemet hraníc pozemku do zobrazovacej roviny.²⁶ Ide o geometrické a polohové určenie pozemku s uvedením parcelného čísla a zobrazenie priemetu jeho hraníc do zobrazovacej roviny, ktorou môže byť katastrálna mapa, mapa určeného operátu alebo geometrický plán. Pôdnym fondom rozumieme komplexné označenie pre súhrn všetkých pozemkov rovnakého druhu za účelom zabezpečenia ich ochrany (napr. poľnohospodársky pôdny fond, lesný pôdny fond).

V súvislosti s nájmom poľnohospodárskych pozemkov sa stretávame aj s pojmom pôdne bloky. Pre účely poľnohospodárstva sú parcely sústredené do väčších plôch. Ide o pozemky, ktoré sú v nájme právnických a fyzických osôb a sú zlúčené do väčších celkov. Väčšie pôdne celky (pôdne bloky) sú vo vlastníctve viacerých osôb, ale majú jedného užívateľa (nájomcu). Systém pôdných blokov je založený na užívateľských vzťahoch (nie na vlastníckych vzťahoch). Jedná sa často krátko o existenciu malých rolí, ktoré pred rokom 1990 obhospodarovalo jednotné roľnícke družstvo, ktoré sú v listinách uvádzané ako pozemky v užívaní socialistickej organizácie, a počas neskorších mapovaní sa zamerala len veľká roľa obhospodarovaná jednotným roľníckym družstvom. V dôsledku toho vznikla jedna veľká parcela registra "C" a nie je možné bez ďalšieho okamžite určiť, kde presne v rámci jedného pôdneho celku užívaného v minulosti jednotným roľníckym družstvom sa nachádza určitá EKN parcela.²⁷ Parcely zlúčené do väčších celkov sú zobrazené na mape určeného operátu, na ktorej sú evidované parcely registra "E". Parcely registra "E" sa niekedy označujú ako združené pozemky alebo parcely určeného operátu. Pokiaľ ide o druh pozemkov evidovaných ako parcela registra "E", tento údaj nie je záväzný (na rozdiel od parcel evidovaných ako parcely registra "C"). K parcelám registra "E" zlúčeným do väčších celkov sú založené užívacie právne vzťahy a ich hranice v teréne nie sú zreteľné (viditeľné) na rozdiel od parcel registra "C", ktorých hranice sú v teréne viditeľné a sú zobrazené na katastrálnej mape. Register "C" pokrýva celé katastrálne územie, t. j. každý pozemok je obsiahnutý v nejakej CKN parcele. EKN parcely, na rozdiel od CKN parcel, nepokrývajú celé katastrálne územie. Platí, že každá EKN parcela je vždy obsiahnutá v nejakej CKN parcele. V tomto prípade príslušná CKN parcela nie je vedená na liste vlastníctva a teda nemá evidovaného vlastníka. V praxi často dochádza k situáciám, že EKN parcela, ktorá je zaevidovaná na liste vlastníctva, je obsiahnutá v CKN parcele, ktorá je tiež zapísa-

²⁶ Dráčová, J., Vojčík, P., Barešová, E. Katastrálny zákon s porovnaním úpravy v Českej republike. Plzeň: Aleš Čeněk. 2012, s. 27, ISBN: 978-80-7380-380-3.

²⁷ Štefanovič, M. Pozemkové právo. Bratislava: MANZ. 1997, s. 29, ISBN: 80-85719-12-6.

ná na liste vlastníctva. Keďže tá istá časť pozemku nemôže byť evidovaná na rôznych listoch vlastníctva s rôznymi vlastníkmi, ide o prípad chyby v katastrálnom operáte. O jej odstránenie je možné požiadať okresný úrad, katastrálny odbor. Vzťahy k EKN parcelám sa usporadúvajú v konaní o obnove evidencie pozemkov a právnych vzťahov k nim (tzv. obnovovacie konanie) podľa zákona o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom.²⁸ V rámci tohto konania dochádza k zostaveniu registra obnovenej evidencie pozemkov (ROEP). Parcelu registra "E" je možné zmeniť na CKN parcelu geometrickým plánom na obnovu pôvodnej parcely. Z hľadiska lokalizácie sa EKN parcely zväčša nachádzajú v extraviláne (mimo zastavaného územia) obce. Menej častým prípadom je ich umiestnenie v intraviláne (v zastavanom území) obce.²⁹

Vznik veľkých pôdných celkov, na ktorých sa vykonáva poľnohospodárska výroba, je podmienený historicky. V období socializmu sa preferovali užívacie práva k pozemkom s cieľom postupnej likvidácie súkromného vlastníctva pozemkov. V priebehu historického vývoja došlo na našom území k veľkému drobeniu pozemkov. Spôsobovalo to problémy jednotným roľníckym družstvám a štátnym majetkom v rámci hospodárenia na týchto pozemkoch, keďže poľnohospodárska výroba sa efektívnejšie realizuje na väčších plochách ako na drobných výmerách pozemkov. V období socializmu preto došlo k snahe o združenie poľnohospodárskych pozemkov do veľkých plôch prostredníctvom inštitútu tzv. hospodársko-technických úprav pozemkov (HTÚP),³⁰ ktoré boli upravené vo vládnom nariadení 47/1955 Zb. o opatreniach v odbore hospodársko-technických úprav pozemkov. Účelom hospodársko-technických úprav pozemkov bolo scelovanie nesúvislých a rozptýlených poľnohospodárskych pozemkov a s tým súvisiace vykonávanie terénnych, vodohospodárskych a iných opatrení slúžiacich na zvýšenie úrodnosti pôdy a zlepšenie hospodárenia na nej s cieľom vytvorenia podmienok pre zavedenie socialistickej veľkovýroby v oblasti poľnohospodárstva.³¹ Keďže v období socializmu v poľnohospodárstve dominovali užívacie vzťahy, často krát dochádzalo k tomu, že bez súhlasu vlastníkov boli zriadené na ich pozemkoch stavby a uskutočnené dlhodobé zmeny vo využití a v organizácii pôdneho fondu, v dôsledku čoho nie sú vlastnícke hranice pôvodných pozemkov v teréne zreteľné. Vytvorili sa organizačné štruktúry hospodársky spájajúce pozemky na ich efektívnejšie využitie v poľnohospodárstve. V období socializmu vykonané hospodársko-technické úpravy pozemkov spôsobili ťažkosti pri vrátení poľnohospodár-

²⁸ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 271, ISBN: 80-89122-06-X.

²⁹ <http://katasternehnutelnosti.sk/155-parcela-registra-e/> (popis urobený dňa 12.2.2018).

³⁰ Štefanovič, M. Pozemkové právo. Bratislava: MANZ. 1997, s. 82, ISBN: 80-85719-12-6.

³¹ Dudová, J. Pozemkové právo. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2007, s. 46, ISBN: 978-80-87071-26-7.

ských pozemkov ich vlastníkom po roku 1990. V súčasnosti sa proces sceľovania pozemkov uskutočňuje v rámci konania o pozemkových úpravách (komasačné konanie).³²

V súvislosti s ochranou poľnohospodárskej pôdy a nájmom pozemkov na výkon poľnohospodárskej činnosti je potrebné rozlišovať medzi poľnohospodárskou pôdou a pozemkom na poľnohospodárske účely. Pojem poľnohospodárskej pôdy je definovaný v zákone o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy. Poľnohospodárskou pôdou rozumíme produkčne potenciálnu pôdu, ktorá je v katastri nehnuteľností evidovaná ako orná pôda, chmeľnice, vinice, ovocné sady, záhrady a trvalé trávne porasty. Ide o pôdu, ktorá je z hľadiska účelového určenia evidovaného v katastri nehnuteľností vymedzená na poľnohospodárske účely (na výkon poľnohospodárskej činnosti). Pojem pozemku na poľnohospodárske účely podľa zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov je širší.³³ Pred účinnosťou novely sa za pozemok na poľnohospodárske účely považoval pozemok, ktorý je poľnohospodárskou pôdou alebo časť tohto pozemku, pozemok zastavaný stavbou na poľnohospodárske účely do 24. júna 1991 (teda do účinnosti zákona o pôde), ako aj iný pozemok prenechaný na poľnohospodárske účely alebo časť tohto pozemku. Vzhľadom na problémy, ktoré vyplývali z právnej praxe, cieľom novej právnej úpravy bolo spresniť definíciu pozemku, ktorý je určený na poľnohospodárske účely.³⁴ Novelou došlo k precízii tohto pojmu. Po účinnosti novely sa za pozemok na poľnohospodárske účely považuje taký pozemok alebo jeho časť, ktorý je poľnohospodárskou pôdou, alebo pozemok, ktorý je evidovaný v katastri nehnuteľností v registri "C" ako zastavaná plocha a nádvorie, slúžiaci na poľnohospodárske účely alebo pozemok zastavaný stavbou slúžiacou na poľnohospodárske účely, alebo iný pozemok prenechaný na poľnohospodárske účely. Novela zákona dopĺňa definíciu o pozemok, ktorý je v katastri nehnuteľností klasifikovaný ako zastavané plochy a nádvorie, pričom však slúži na poľnohospodárske účely. Týmto ustanovením sa odstraňuje nejednotnosť výkladu ohľadom otázok, ktoré neboli v praxi jednoznačne interpretované. Tento okruh otázok sa týka riešenia situácie, či je možné aj taký druh pozemku, ktorý je súčasťou napr. hospodárskeho dvora, považovať za pozemok na účely zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov. Z uvedeného vymedzenia vyplýva, že pri definovaní pozemku na poľnohospodárske účely sa zohľadňuje nielen druh pozemku evidovaný v katastri nehnuteľností, ale je ním aj iný pozemok, ktorý je prenechaný na poľnohospodárske účely. V porovnaní s predchádzajúcou úpravou je pojem pozemku na poľnohospodárske účely novelou definovaný jednoznačnejšie.

³² Pekárek, M., Průchová, I. Pozemkové právo. Brno: Masarykova univerzita. 2000, s. 235, ISBN: 80-210-1349-4.

³³ Štefanovič, M. Pozemkové právo. Bratislava: MANZ. 1997, s. 82, ISBN: 80-85719-12-6.

³⁴ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 385, ISBN: 80-89122-06-X.

6. Nájom pozemkov na poľnohospodárske účely

Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov upravuje v prvom rade nepodnikateľský nájom poľnohospodárskych pozemkov, teda nájom poľnohospodárskych pozemkov, ktorý nie je spojený s prevádzkovaním poľnohospodárskeho podniku.³⁵ Ide o právnu úpravu, ktorá je určená skôr pre krátkodobé, jednorazové a príležitostné nájmy menších ucelených plôch na poľnohospodárske použitie.

Pôvodný návrh novely predloženej do parlamentu obsahoval návrh zmeny týkajúcej sa písomnej formy nájomnej zmluvy. Doterajšie ustanovenie § 14 ods. 1 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov upravujúce nutnosť písomnej formy nájomnej zmluvy pri prevádzkovaní podniku sa malo presunúť do prvej časti zákona č. 504/2003 Z. z., v dôsledku čoho sa mala písomná forma zmluvy vzťahovať aj na nájom pozemkov na poľnohospodárske účely, ktorý nesúvisí s prevádzkovaním podniku.³⁶ V priebehu legislatívneho procesu bola táto zmena z návrhu novely vypustená. V nadväznosti na to súčasný stav je taký, že pokiaľ ide o formu zmluvy o nájme pozemku na poľnohospodárske účely, zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov pre tieto zmluvy nestanovuje obligatórnu písomnú formu. Písomná forma je povinná v prípade zmluvy o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku.³⁷ To znamená, že v prípade nájmu pozemku na poľnohospodárske účely, ktorý nesúvisí s prevádzkovaním podniku, písomná forma zmluvy nie je povinná. Avšak v záujme právnej istoty je vhodné aj tieto zmluvy uzatvárať v písomnej forme.

Návrh novely obsahoval taktiež aj povinnosť doručiť zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely do 30 odo dňa jej uzatvorenia na zápis do katastra nehnuteľností. S poukazom na skutočnosť, že na Slovensku v súčasnosti absentuje prehľadnosť v štruktúre nájomných vzťahov pri užívaní poľnohospodárskej pôdy vo vlastníctve fyzických a právnických osôb s dopadmi na poskytovanie podpory v poľnohospodárstve (kvôli dvojitým deklaráciám užívania pozemkov), pôvodný návrh novely si kládol za cieľ zaviesť zákonnú povinnosť pre nájomcov predkladať nájomné zmluvy na zápis do katastra nehnuteľností. Zakotvením tejto povinnosti sa malo dosiahnuť to, že na liste vlastníctva v časti „C“ mal byť zapísaný nájomný vzťah pre konkrétneho nájomcu s uvedením doby nájmu.³⁸ Zároveň tieto údaje mali slúžiť širokej verejnosti, pre potreby poľnohospodárskych subjektov, ako aj okresným úradom v rámci ich rozhodovacej činnosti. Zavedenie povinnosti

³⁵ Bandlerová, A., Lazíková, J., Marišová, E., Schwarcz, P., Schwarczová, L., Ilková, Z., Palšová, L. Agrárne právo EU. Nitra: FEM SPU. 2013, s. 56, ISBN: 978-80-552-1057-5.

³⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³⁷ Ustanovenie § 14 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov.

³⁸ Dôvodová správa k zákonu č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

predložiť zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely na zápis do katastra nehnuteľností malo na jednej strane prispieť k väčšej prehľadnosti v nájomných vzťahoch týkajúcich sa poľnohospodárskych pozemkov, avšak na druhej strane by spôsobilo zväčšenie administratívnej záťaže na okresných úradoch, katastrálnych odboroch.

V rámci legislatívneho procesu bolo navrhnuté, aby nájomca nemal povinnosť predložiť katastru nehnuteľností nájomnú zmluvu, ale len informáciu o uzavretí zmluvy o nájme pozemku na poľnohospodárske účely do 30 dní od jej uzatvorenia. Nakoniec navrhovaná zmena týkajúca sa predkladania nájomných zmlúv na evidovanie v katastri nehnuteľností ani informácia o uzavretí zmluvy o nájme pozemku na poľnohospodárske účely nebola parlamentom prijatá z dôvodu vysokej administratívnej záťaže jednak na strane katastra nehnuteľností, ale aj na strane podnikateľských subjektov, ktoré môžu mať uzavretých niekoľko tisíc nájomných zmlúv a z dôvodu, že okresné úrady a Pôdohospodárska platobná agentúra si v prípade potreby vedia vyžiadať informácie priamo od nájomcov v súvislosti s ich povinnosťou viesť evidenciu pozemkov, ktoré má nájomca prenajaté a ktoré sám vlastní a obhospodaruje, podľa prenajímateľov a druhu pozemkov. Povinnosť predkladať nájomné zmluvy katastru nehnuteľností by mohla viesť aj k ohrozeniu obchodného tajomstva a zneužitiu dôverných informácií. Podľa súčasnej katastrálnej právnej úpravy neexistuje povinnosť zapisovať do katastra nehnuteľností všetky nájomné zmluvy, ktoré sa týkajú nájomných práv k pozemkom, ak nájomné práva trvajú najmenej päť rokov.³⁹ Závisí výlučne od vôle zmluvných strán, či si takúto nájomnú zmluvu dajú zapísať do katastra nehnuteľností alebo nie.

Vo všeobecnosti platí, že pozemok je možné nielen užívať, ale aj poberať z neho úžitky. V tejto súvislosti zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov *expressis verbis* stanovuje, že nájomca pozemku prenechaného na poľnohospodárske účely je oprávnený brať z neho úžitky. Nájomca pozemku na poľnohospodárske účely má právo na zber úrody, ktorá vzíde z tohto pozemku. Uvedené čiastkové oprávnenie nájomcu pozemok užívať a brať z neho úžitky (*ius utendi* a *ius fruendi*) logicky vyplýva z účelu, ktorý je sledovaný nájmom pozemkov na poľnohospodárske účely.

Aby bol pozemok na poľnohospodárske účely v stave spôsobilom na užívanie, sú s nájmom tohto pozemku spojené aj náklady spojené s užívaním pozemku, ktoré je potrebné vynaložiť na to, aby sa dosiahla úroda a aby došlo k zachovaniu, resp. k zlepšeniu kvality pôdy. Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov obsahuje v tejto súvislosti osobitnú úpravu, ktorá je odchylná od všeobecnej právnej úpravy nájomnej zmluvy uvedenej v ustanovení § 664 OZ.⁴⁰ Táto úprava sa týka riešenia otázky nákladov na

³⁹ Dráčová, J., Vojčík, P., Barešová, E. Katastrálny zákon s porovnaním úpravy v Českej republike. Plzeň: Aleš Čeněk. 2012, s. 185, ISBN: 978-80-7380-380-3.

⁴⁰ Holub, M. a kol.: Občanský zákoník. Komentář, 2. svazek. 2. vydání. Praha: Linde. 2003, s. 1029. ISBN: 80-7201-406-4.

udržanie veci v stave spôsobilom na dohodnuté, resp. obvyklé užívanie. Obvyklé náklady pri bežnom užívaní prenajatého pozemku spojené s jeho udržiavaním v stave spôsobilom na dosiahnutie účelu nájmu znáša nájomca. Na základe dohody nájomcu a prenajímateľa je možná aj odchylná úprava.

Novela zaviedla pojem obvyklej výšky nájomného za užívanie poľnohospodárskej pôdy. Tento pojem obvyklej výšky nájomného je definovaný iba v súvislosti s nájmom na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku. Pokiaľ ide o výšku nájomného v prípade nájmu pozemku na poľnohospodárske účely, ktorý nesúvisí s prevádzkovaním poľnohospodárskeho podniku, minimálna a ani maximálna výška nájomného nie je stanovená a riadi sa dohodou nájomcu a prenajímateľa. Pokiaľ ide o splatnosť nájomného, jej určenie ponecháva zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov opäť na dohodu nájomcu a prenajímateľa. Dohodou je možné stanoviť splatnosť nájomného napríklad mesačne, kvartálne, polročne, v prípade nájmu na dobu určitú jednorazovou úhradou za celú dobu trvania nájmu.⁴¹ Ak nie je dohodnuté inak, platí pravidlo, podľa ktorého nájomné z pozemkov prenajatých na poľnohospodárske účely sa platí ročne pozadu k 1. októbru kalendárneho roka.⁴² Uvedená zákonom stanovená lehota zodpovedá obdobiu ukončenia produkčného cyklu v poľnohospodárstve, kedy už môže dôjsť k realizácii (predaju) zozbieranej úrody, v dôsledku čoho nájomca získa peňažné prostriedky na úhradu nájomného. V ustanovení § 671 ods. 2 OZ bola ponechaná úprava, podľa ktorej ak nie je dohodnuté alebo osobitné predpisy neustanovujú inak, platí sa nájomné z poľnohospodárskych pozemkov polročne pozadu 1. apríla a 1. októbra.⁴³ Vzhľadom na osobitnú úpravu splatnosti nájomného u pozemkov na poľnohospodárske účely zakotvenú v zákone o nájme poľnohospodárskych pozemkov, toto ustanovenie Občianskeho zákonníka považujeme za čiastočne obsoletné. Všeobecná úprava splatnosti nájomného u poľnohospodárskych obsiahnutá v ustanovení § 671 ods. 2 OZ môže mať význam iba vtedy, ak dôjde k uzavretiu nájomnej zmluvy, predmetom ktorej bude užívanie poľnohospodárskeho pozemku na iný ako poľnohospodársky účel a nedôjde k dohode nájomcu a prenajímateľa o odchyľnej úprave splatnosti nájomného.

V zákone o nájme poľnohospodárskych pozemkov je osobitne upravená možnosť odpustenia nájomného a právo na primeranú zľavu z nájomného. Obsahom nájomnej zmluvy, predmetom ktorej je nájom pozemku na poľnohospodárske účely, je právo nájomcu brať z prenajatého pozemku úžitky. Nájomca má právo privlastňovať si úrodu. Nájomné predstavuje odplatu za to, že nájomca pozemku prenechaného na poľnohospo-

⁴¹ Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451-880. Komentár. Praha: C. H. Beck. 2015, s. 2334, ISBN: 978-80-7400-597-8.

⁴² Štefanovič, M. Pozemkové právo. Bratislava: MANZ. 1997, s. 206, ISBN: 80-85719-12-6.

⁴³ Svoboda, J. Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. 5. vydanie. Bratislava: Eurounion. 2005, s. 616, ISBN: 80-88984-64-5.

dárske účely je oprávnený brať z neho aj úžitky. Preto je logicky namieste, ak sa toto právo stane celkom alebo sčasti nemožným a predmet nájmu nespôsobilým na účel nájmu, aby nájomca vôbec alebo sčasti nemusel platiť nájomné. Ak dôjde k mimoriadnym okolnostiam, ktoré sú najmä následkom prírodných pomerov, ktoré nájomca nespôsobil, a nemožno predpokladať, že by ich odvrátil alebo ich následky mohol odvrátiť alebo prekonať, a v dôsledku ktorých nemohol nájomca prenajatý pozemok užívať na poľnohospodárske účely alebo nemohol dosiahnuť žiadny výnos v príslušnom kalendárnom roku, nájomca v tomto prípade nie je povinný platiť nájomné.⁴⁴ Pri čiastočnom poklese výnosu z pozemku prenajatého na poľnohospodárske účely pod polovicu bežného výnosu patrí nájomcovi právo na primeranú zľavu z nájomného. To znamená, že nájomca má právo na primeranú zľavu z nájomného, ak z dôvodu vyššie uvedených mimoriadnych okolností úžitky z prenajatého pozemku klesli pod polovicu bežného výnosu. Za mimoriadnu okolnosť, ktorá môže zakladať právo nájomcu na odpustenie alebo na primeranú zľavu z nájomného sa považuje najmä živelná pohroma alebo iná nepredvídateľná udalosť objektívnej povahy nezavinená nájomcom, ktorá poškodí predmet nájmu tak, že sa nedá využívať na účel nájmu vôbec alebo iba obmedzene (záplavy, požiare, dlhotrvajúce suchá a pod.). Zakotvenie práva na odpustenie alebo zľavu nájomného pre mimoriadne okolnosti vedie v konečnom dôsledku k spravodlivému rozdeleniu strát pri nájme pozemkov medzi zmluvnými stranami z dôvodov, ktoré majú povahu vyššej moci.⁴⁵ Právo na odpustenie alebo na zľavu z nájomného umožňuje riešiť jednorazové nepriaznivé vplyvy na výnosy z prenajatého pozemku, pričom výška nájomného zostáva pre budúcnosť nezmenená.⁴⁶

V týchto prípadoch sa neuplatní všeobecná úprava Občianskeho zákonníka zakotvená v ustanoveniach §§ 673 a 674.⁴⁷ Ak dôjde k vyššie uvedeným mimoriadnym okolnostiam, v dôsledku ktorých nemohol nájomca prenajatý pozemok užívať na poľnohospodárske účely alebo nemohol dosiahnuť žiadny výnos v príslušnom kalendárnom roku, alebo úžitky z prenajatého pozemku klesli pod polovicu bežného výnosu, uplatní sa osobitná právna úprava odpustenia alebo primeranej zľavy z nájomného podľa ustanovenia § 5 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov.⁴⁸ Zároveň platí, že náhrady a príspevky z verejných prostriedkov prijaté nájomcom v súvislosti s mimoriadnymi okolnosťami sa pripočítajú k úžitkom z prenajatého pozemku. To znamená, že ak nájomca nemohol prenajatý pozemok užívať na poľnohospodárske účely alebo nemohol dosiahnuť žiad-

⁴⁴ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 55, ISBN: 80-89122-06-X.

⁴⁵ Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Bratislava: EPOS. 2007, s. 757. ISBN: 978-80-8057-688-2.

⁴⁶ Dôvodová správa k návrhu zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov.

⁴⁷ Svoboda, J. Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. 5. vydanie. Bratislava: Eurounion, 2005, s. 610, ISBN: 80-88984-64-5

⁴⁸ Dôvodová správa k návrhu zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov.

ny výnos alebo úžitky z prenajatého pozemku klesli pod polovicu bežného výnosu a nájomcovi boli z tohto titulu poskytnuté určité kompenzácie z verejných prostriedkov, v rozsahu poskytnutých náhrad a príspevkov z verejných prostriedkov prijatých nájomcom v súvislosti s mimoriadnymi okolnosťami si nájomca nemôže uplatniť právo na zľavu z nájomného. Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov neobsahuje úpravu lehoty, dokedy si môže nájomca uplatniť právo na odpustenie nájomného alebo na poskytnutie zľavy z nájomného. Preto sa uplatní všeobecná úprava nájomnej zmluvy, a to ustanovenie § 675 OZ, podľa ktorého právo na odpustenie alebo na poskytnutie zľavy z nájomného sa musí uplatniť u prenajímateľa bez zbytočného odkladu.⁴⁹ Právo zanikne, ak sa neuplatní do šiestich mesiacov odo dňa, keď došlo ku skutočnostiam toto právo zakladajúcim. Ide o prekluzívnu lehotu. Zároveň sa jedná o lehotu hmotnoprávnu, tzn. v lehote sa musí právo uplatniť u prenajímateľa. Nepostačuje posledný deň lehoty odovzdať na poštovú prepravu podanie adresované prenajímateľovi, ktorým si nájomca uplatňuje právo na odpustenie alebo poskytnutie zľavy z nájomného.⁵⁰

Zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely je možné dohodnúť na dobu určitú a aj na dobu neurčitú.⁵¹ V prípade dojednaní doby určitej nájom zanikne uplynutím dojednanej doby.⁵² Ak bude zmluva o nájme pozemku na poľnohospodárske účely uzavretá na neurčitý čas, je možné ju vypovedať k 1. novembru. Uvedený termín súvisí so zberom úrody a ukončením produkčného cyklu. Dĺžka výpovednej lehoty je ponechaná na dohodu zmluvných strán. Ak sa nájomca a prenajímateľ nedohodnú inak, dĺžka výpovednej lehoty v prípade nájmu pozemku na poľnohospodárske účely dohodnutého na neurčitý čas je v trvaní jedného roka. Z dikcie ustanovenia § 6 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov vyplýva, že výpovednú lehotu je možné dohodou zmluvných strán nielen predĺžiť, ale aj skrátiť. Ustanovenie § 677 ods. 2 OZ účinné do 31. decembra 2003 obsahovalo odchylnú úpravu spočívajúcu v tom, že nájomnú zmluvu bolo možné vypovedať pri nájme pozemku patriaceho do poľnohospodárskeho pôdneho fondu dojednanom na neurčitú dobu k 1. októbru bežného roka. Možnosť výpovede a dĺžku výpovednej lehoty je možné dohodnúť v nájomnej zmluve, predmetom ktorej je pozemok na poľnohospodárske účely, aj v prípade, že nájom je dohodnutý na určitý čas. Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov osobitne neupravuje formu výpovede. Preto platí všeobecná úprava zakotvená v ustanovení § 40 ods. 2 OZ, z ktorej vyplýva, že ak bola zmluva o nájme po-

⁴⁹ Fekete, I. Občiansky zákonník. Veľký komentár. 2. diel. § 460 - § 880. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 2011, ISBN: 978-80-89447-50-3

⁵⁰ Vojčík, P. a kol. Občianske právo hmotné. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012, s. 441, ISBN: 978-80-7380-402-2

⁵¹ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 56, ISBN: 80-89122-06-X.

⁵² Lazár, J. a kol. Základy občianskeho hmotného práva. 2. zväzok. 2. prepracované vydanie. Bratislava: Iura Edition, 2004, s. 151, ISBN: 80-89047-89-0.

zemku na poľnohospodárske účely uzavretá v písomnej forme, je možné ju zrušiť (teda aj vypovedať) iba písomne.⁵³

7. Nájom pozemkov na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku

Zo systematiky zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov vyplýva, že osobitne je upravený nielen nájom pozemku na poľnohospodárske účely, ale aj nájom pozemku na poľnohospodárske účely, ku ktorému dochádza pri prevádzkovaní podniku. Významná časť výmery poľnohospodárskej pôdy užívanej na poľnohospodársku výrobu je v nájme podnikateľov vykonávajúcich činnosť v oblasti poľnohospodárstva. Právna úprava nájmu pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku sa vzťahuje na prípad, keď prenajatý pozemok slúži na vykonávanie poľnohospodárskej činnosti pri prevádzkovaní podniku nájomcu. Subsidiárne platia aj pre tento nájom ustanovenia prvej časti zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov. Ak niektorá otázka týkajúca sa nájmu pozemkov pri prevádzkovaní podniku nie je osobitne upravená v druhej časti zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov, spravujú sa práva a povinnosti prenajímateľa a nájomcu ustanoveniami § 1 až 6 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov, teda ustanoveniami, ktoré upravujú zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely. Ak sa vyskytne právna otázka, ktorá nie je upravená ani v týchto ustanoveniach, subsidiárne sa aj pre nájom pozemkov pri prevádzkovaní podniku použije právna úprava Občianskeho zákonníka o nájmovej zmluve (napr. ustanovenie § 680 ods. 2 OZ, podľa ktorého ak dôjde k zmene vlastníctva k prenajatej veci, vstupuje nadobúdateľ do právneho postavenia prenajímateľa).⁵⁴

Ustanovenia druhej časti zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov sa použijú nielen v prípade nájmu pozemkov, ktorý slúži na vykonávanie poľnohospodárskej činnosti pri prevádzkovaní podniku, ale aj vtedy, ak nájomcom je právnická osoba, ktorá bola založená alebo zriadená štátom, obcou, vyšším územným celkom, ktorá síce nie je podnikateľom, ale v rámci plnenia svojich úloh vykonáva poľnohospodársku činnosť. Prenajatý pozemok môže slúžiť nielen na výkon poľnohospodárskej činnosti, ale v zmluve o nájme pozemkov na výkon poľnohospodárskej činnosti pri prevádzke podniku je možné dohodnúť aj širší predmet. Tieto pozemky na poľnohospodárske účely je možné prenajať aj na vykonávanie rybárskeho práva podľa zákona 139/2002 Z. z. o rybárstve v znení neskorších predpisov, prípadne zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov umožňuje v nájmovej zmluve dohodnúť aj to, že nájomca je oprávnený zastupovať prenajímateľa v konaniach podľa zákona č. 274/2009 Z. z. o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov

⁵³ Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník II. § 451-880. Komentár. Praha: C. H. Beck. 2015, s. 2344, ISBN: 978-80-7400-597-8.

⁵⁴ Balák, F., Korecká, V., Vojtek, P. Občiansky zákonník. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2006, s. 672. ISBN: 80-7179-426-0.

v znení neskorších predpisov. V týchto prípadoch je logickým dôsledkom širšieho predmetu zmluvy aj dohodnutie primeranej výšky nájomného.⁵⁵

Zmluva o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku sa uzatvára obligatórne v písomnej forme. Novela doplnila obligatórnu písomnú formu aj na všetky úkony s touto zmluvou súvisiace. Za úkony súvisiace s touto nájomnou zmluvou je možné považovať návrh novej nájomnej zmluvy pri uplatnení práva na prednostné uzavretie novej nájomnej zmluvy podľa § 13 ods. 3 zákona č. 504/2003 Z. z., výpoveď nájomnej zmluvy, odstúpenie od zmluvy. Uvedená zmena zavedená novelou sa javí ako nadbytočná, pretože platí ustanovenie § 40 ods. 2 OZ, podľa ktorého písomne uzavretá dohoda sa môže zmeniť alebo zrušiť iba písomne. Okrem účinkov na právnu istotu strán je písomná forma významná aj s ohľadom na potrebu nájomcom vedenej evidencie pozemkov, na ktorých hospodári, ďalej z dôvodu evidencie výšky nájomného a pre potreby evidencie plôch, na ktorú sa viaže štátna podpora pre poľnohospodárstvo.

Nájomca je povinný viesť evidenciu ním obhospodarovaných pozemkov.⁵⁶ V evidencii pozemkov nájomca vedie pozemky, ktoré má prenajaté a ktoré sám vlastní a obhospodaruje ich. Evidencia musí byť vedená podľa prenajímateľov a podľa druhov pozemkov. Vedenie evidencie nájomcom má za cieľ spriehľadnenie nájomných vzťahov k pozemkom na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku a súvisí s možnosťou uplatnenia priamych podpôr od Pôdohospodárskej platobnej agentúry. V prípade potreby okresný úrad alebo Pôdohospodárska platobná agentúra majú právo urobiť kontrolu týkajúcu sa tejto evidencie nájomcu. Podrobnosti týkajúce sa evidencie pozemkov obhospodarovaných nájomcom stanovuje vyhláška Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR č. 249/2008 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o spôsobe a rozsahu vedenia evidencie pozemkov. Evidencia musí obsahovať písomnú časť, mapovú časť a zbierku listín. V písomnej časti sú obsiahnuté údaje o pozemkoch obhospodarovaných nájomcom. Mapová časť evidencie pozostáva z kópie katastrálnej mapy. V tejto mape sú vyznačené hranice areálov podľa bonitovaných pôdnoekologických jednotiek a hranice pozemkov podľa určeného operátu. Zbierka listín pozostáva najmä z nájomných zmlúv, výpisov z listov vlastníctva, zoznamu vlastníkov prenajatých pozemkov. Do tejto zbierky listín je možné zaradiť aj iné dokumenty, preukazujúce vlastnícke a užívacie vzťahy k pozemkom v tých katastrálnych územiach, kde nebolo vykonané obnovovacie konanie (nebol zostavený register obnovenej evidencie pozemkov) alebo neboli vykonané pozemkové úpravy, napr. kópie rozhodnutí, identifikácie parciel, geometrické plány a pod. Obsah evidencie

⁵⁵ Dôvodová správa k zákonu č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁵⁶ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 56, ISBN: 80-89122-06-X.

súvisí s realizáciou podmienok stanovených pre prijímanie platieb pre poľnohospodárov zo zdrojov Európskej únie. Evidenciu je potrebné pravidelne aktualizovať. Aktualizácia sa vykonáva k 31. októbru kalendárneho roka. Keďže dokumenty, ktoré sú súčasťou evidencie pozemkov obhospodarovaných nájomcom, sú dôležitou informáciou jednak pre spriehľadnenie užívacích vzťahov a aj pre poskytovanie priamych podpôr pre poľnohospodárov, v prípade ukončenia výkonu poľnohospodárskej činnosti pri prevádzkovaní podniku, je nevyhnutné túto evidenciu odovzdať okresnému úradu. Na základe toho sa dá aj neskôr uskutočniť kontrola v súvislosti s oprávnenosťou poskytnutia priamej podpory poľnohospodárom. Novela zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov zaviedla evidenčnú povinnosť súvisiacu s užívacími vzťahmi aj voči okresným úradom. Okresné úrady sú povinné viesť evidenciu podnájomných a ostatných užívacích vzťahov okrem vzťahov nájomných, ktoré má evidovať nájomca.

S prihliadnutím na dlhodobejšie trvanie nájmu je rozsah starostlivosti nájomcu pri nájme pozemkov slúžiacich na vykonávanie poľnohospodárskej činnosti pri prevádzkovaní podniku prirodzene širší ako podľa všeobecnej úpravy nájmu pozemku na poľnohospodárske účely podľa prvej časti zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov. Nájomca má užívať pozemok na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku riadnym spôsobom.⁵⁷ To znamená, že ho má užívať primerane druhu pozemku, ktorý je evidovaný v katastri nehnuteľností a v súlade s osobitnými predpismi. Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov upustil od pojmu starostlivosť riadneho hospodára podľa predchádzajúcej právnej úpravy nariadenia o nájme poľnohospodárskych nehnuteľností (ustanovenie § 2). Starostlivosť riadneho hospodára zahŕňala povinnosť udržiavať predmet nájmu v riadnom užívateľnom stave alebo v takom stave, aký bol dohodnutý, a povinnosť využívať všetky právne prostriedky na jeho ochranu a pritom dbať, aby nedošlo najmä k jeho poškodeniu, zneužitiu, zmenšeniu, zníženiu produkčnej schopnosti alebo jeho mimoprodukčných funkcií z hľadiska ochrany životného prostredia.⁵⁸ Na vymedzenie pojmu užívania pozemku riadnym spôsobom je možné subsidiárne využiť ustanovenia Občianskeho zákonníka o nájomnej zmluve. Užívanie pozemku riadnym spôsobom znamená, že v súlade s § 665 ods. 1 OZ nájomca je oprávnený užívať pozemok spôsobom určeným v nájomnej zmluve a ak sa nedohodlo inak, primerane povahe a určeniu pozemku. Zároveň má prenajímateľ právo požadovať prístup k pozemku za účelom kontroly, či nájomca užíva pozemok riadnym spôsobom.

Podstata užívania pozemku primerane jeho druhu, ktorý je evidovaný v katastri nehnuteľností spočíva v tom, že nájomca má užívať prenajatý pozemok na účel, ktorý vy-

⁵⁷ Pekárek, M., Průchová, I. Pozemkové právo. Brno: Masarykova univerzita. 2000, s. 139, ISBN: 80-210-1349-4.

⁵⁸ Gaisbacher, J. a kol. Základy pozemkového práva. Komentár a súvisiace predpisy. 2. vydanie. Šamorín: Heuréka. 2003, s. 56, ISBN: 80-89122-06-X.

plýva z druhu pozemku (účelového určenia), ktorý je evidovaný v časti "A" listu vlastníctva a môže vykonať zmenu druhu pozemku alebo inú zmenu na pozemku len s písomným súhlasom vlastníka pozemku a v súlade s osobitným predpisom, ktorý upravuje zmenu druhu pozemku alebo inú zmenu na pozemku.⁵⁹ Týmto predpisom je zákon o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy. Tento zákon upravuje postup pri zmene druhu pozemku a postup pri odňatí poľnohospodárskej pôdy na nepoľnohospodársky účel. Každý vlastník poľnohospodárskej pôdy alebo nájomca a správca poľnohospodárskej pôdy je povinný usporiadať a zosúladiť poľnohospodársky druh pozemku s jeho evidenciou v katastri. O zmene druhu pozemku rozhoduje orgán ochrany poľnohospodárskej pôdy, ktorým je okresný úrad. Riadne užívanie pozemku sa má vykonávať v súlade s osobitnými predpismi. To znamená, že nájomca pozemkov na poľnohospodárske účely je povinný pri užívaní pozemku dodržiavať plnenie povinností stanovených podľa zákona o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy, zákona č. 405/2011 Z. z. o rastlinolekárskej starostlivosti v znení neskorších predpisov, zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov.

Riadne užívanie poľnohospodárskeho pozemku, ktorého výsledkom je vznik úžitkov, zahŕňa aj starostlivosť o bežné obnovenie a udržiavanie produkčných schopností užívaného pozemku a v tomto rozsahu je namieste aj znášanie nákladov na udržiavanie predmetu nájmu v stave spôsobilom na poľnohospodárske využitie. Nájomca má pozemok prenajatý na poľnohospodárske účely využívať takým spôsobom a v takom rozsahu, aby sa zachovala úrodnosť a ochrana vlastností a funkcií poľnohospodárskej pôdy a zabezpečenie jej trvalo udržateľného obhospodarovania a poľnohospodárskeho využívania. Stavom pozemkov spôsobilým na poľnohospodárske využitie je ich úrodnosť (produkčná schopnosť).⁶⁰ V tomto stave má pozemky udržiavať nájomca (osobitne pri dlhodobom nájme), nakoľko užívanie pozemkov za účelom brania úžitkov z nich predpokladá, že nájomca sa má pričiniť o dosiahnutie týchto úžitkov a preto aj znášať náklady s tým spojené. Nájomca má vykonávať opatrenia, ktoré zabraňujú zavlečeniu a rozširovaniu škodlivých organizmov a pôsobeniu škodlivých činiteľov. Nájomca má pri bežnom obhospodarovaní pozemku zabezpečovať priaznivý stav prostredníctvom starostlivosti vedúcej k obmedzeniu nepriaznivých zásahov do prírody a krajiny.

Esenciálnou náležitosťou zmluvy o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku je nielen špecifikácia pozemku, ktorý je predmetom nájmu, podľa údajov katastra nehnuteľností, ale aj stanovenie výšky nájomného alebo stanovenie spô-

⁵⁹ Štefanovič, M. Pozemkové právo. Bratislava: MANZ. 1997, s. 67, ISBN: 80-85719-12-6.

⁶⁰ Pekárek, M., Průchová, I. Pozemkové právo. Brno: Masarykova univerzita. 2000, s. 211, ISBN: 80-210-1349-4.

sobu jej určenia.⁶¹ Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov ponecháva stanovenie výšky nájomného na zmluvných stranách. Zároveň za účelom ochrany vlastníkov pôdy stanovuje minimálnu výšku nájomného. Do účinnosti novely bola pre nájom pozemkov na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku stanovená minimálna výška nájomného zodpovedajúca výške 1% z hodnoty poľnohospodárskej pôdy. V súvislosti s precizáciou pojmu pozemok slúžiaci na poľnohospodárske účely novela zaviedla niektoré zmeny súvisiace s definovaním minimálnej výšky nájomného. Podľa novej právnej úpravy zostalo v platnosti minimálne nájomné vo výške 1 % z hodnoty poľnohospodárskej pôdy v prípade, ak je predmetom nájmu pri prevádzkovaní podniku poľnohospodárska pôda alebo iný pozemok prenechaný na poľnohospodárske účely. Hodnota poľnohospodárskej pôdy sa určuje podľa osobitného predpisu. Novela ponecháva pri stanovení výšky nájomného postup podľa vyhlášky Ministerstva pôdohospodárstva SR č. 38/2005 Z. z. o určení hodnoty pozemkov a porastov na nich na účely pozemkových úprav. Pre prípad, že by takto určená výška nájomného bola nižšia ako dve eurá, zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov stanovuje možnosť uzavretia dohody medzi nájomcom a prenajímateľom, predmetom ktorej bude bezodplatné užívanie pozemku. Na daný právny vzťah sa budú aplikovať ustanovenia Občianskeho zákonníka upravujúce zmluvu o výpožičke (§ 659 – 662 OZ).⁶²

Zmenená právna úprava týkajúca sa stanovenia výšky nájomného spočíva v tom, že minimálna výška nájomného bola novelou stanovená odchyľne pre nájom pozemkov slúžiacich na poľnohospodárske účely, ktoré sú v katastri nehnuteľností v registri "C" evidované ako zastavaná plocha a nádvorie, a pre nájom pozemkov zastavaných stavbou slúžiacou na poľnohospodárske účely (napr. sklad). V danom prípade je stanovená minimálne nájomné, ktorým je dvojnásobok obvyklej výšky nájomného v danom katastrálnom území. Návrh novely predložený do legislatívneho procesu obsahoval pôvodne formuláciu o trojnásobku obvyklej výšky nájomného, čo odrážalo výšku nájomného požadovanú Slovenským pozemkovým fondom ako najväčším a najvýznamnejším prenajímateľom poľnohospodárskej pôdy. Avšak v priebehu legislatívneho procesu došlo k zohľadneniu pripomienok subjektov podnikajúcich v oblasti poľnohospodárstva a ako kompromis bol schválený dvojnásobok obvyklej výšky nájomného. Tieto subjekty argumentovali, že tieto pozemky im priamo neprinášajú zisk a sú vylúčené z podporných platieb na pôdu (nie sú súčasťou dotačného systému na pôdu). Stanovenie minimálnej výšky nájomného za tieto pozemky pre prípad, že sa zmluvné strany na jeho výške nedohodnú, bolo reakciou na každodennú prax, keď tieto pozemky kupovali od pôvodných majiteľov špekulanti, ktorí následne požadovali od nájomcov vysoké nájomné alebo navrhovali ich predaj za nepri-

⁶¹ Svoboda, J. Občiansky zákonník. Komentár a súvisiace predpisy. 5. vydanie. Bratislava: Eurounion. 2005, s. 616, ISBN: 80-88984-64-5.

⁶² Dudová, J. Pozemkové právo. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2007, s. 52, ISBN: 978-80-87071-26-7.

merane vysoké ceny (ceny ako za stavebné pozemky), a zároveň odmietali ponuku náhradných pozemkov. V rámci pripomienkového konania subjekty zastupujúce záujmy poľnohospodárov navrhovali stanovenie maximálnej výšky nájomného, ktorá by zabránila zneužitiu postavenia vlastníka pôdy z pohľadu neobnoviteľného prírodného zdroja. Tento návrh nebol prijatý. V praxi sa často vyskytujú prípady nesúladu stavu evidovaného v katastri nehnuteľností s reálnym stavom najmä v územiach, kde ešte neprebehla komasácia pozemkov, napr. kde je uvádzaná zastavaná plocha, pričom v skutočnosti sa na uvedenej ploche vykonáva pestovanie poľnohospodárskych plodín. Subjekty podnikajúce v poľnohospodárstve navrhovali v týchto prípadoch zväziť ustanovenie výšky nájomného, ktorá bude zodpovedať skutočnému stavu užívania pozemku (nie stav evidovaný v katastri). Keďže táto pripomienka nebola v rámci legislatívneho procesu prijatá, obvyklá výška nájomného sa v danom prípade odvíja nie od reálneho stavu, ale od druhu pozemku evidovaného v katastri nehnuteľností.

Nájomca má zakotvenú povinnosť viesť evidenciu pozemkov, ktoré obhospodaruje a v rámci tejto evidencie je povinný evidovať aj informácie o dohodnutom a zaplatenom nájomnom. Výšku nájomného musí nájomca uchovávať podľa katastrálnych území k 31. decembru. Informácie z tejto evidencie je nájomca povinný poskytovať pravidelne k 31. januáru nasledujúceho roku okresnému úradu a Pôdohospodárskej platobnej agentúre. V súvislosti so zavedením pojmu obvyklej výšky nájomného novela zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov zaviedla povinnosť okresných úradov viesť evidenciu tejto obvyklej výšky nájomného za užívanie poľnohospodárskej pôdy pri prevádzkovaní podniku. Ide o údaj o výške nájomného za 1 ha poľnohospodárskej pôdy, ktorý sa zistí z evidencie dohodnutého a zaplateného nájomného, ktorú je povinný viesť nájomca. Vypočíta sa ako priemer výšky nájomného za užívanie poľnohospodárskej pôdy pri prevádzkovaní podniku v danom katastrálnom území. Obvyklú výšku nájomného zverejňuje okresný úrad každoročne, a to k 30. júnu za predchádzajúci rok. Výška obvyklého nájomného sa určí a zverejní pre každé katastrálne územie. Znalosť ukazovateľa obvyklej výšky nájomného má vplyv na ďalšie procesy a inštitúty súvisiace s nájomnými vzťahmi. Touto novou úpravou zákonodarca reaguje na doterajšie časté otázky aplikačnej praxe súvisiace s absenciou mechanizmu výpočtu výšky nájomného za pozemky, ktoré nie sú v katastri evidované ako poľnohospodárska pôda, resp. ostatná plocha. Poskytnuté informácie z evidencie vedenej nájomnom budú slúžiť pre rozhodovanie okresných úradov v prípadoch vydania rozhodnutia o vzniku podnájomného vzťahu, na zverejňovanie obvyklej výšky nájomného, ako aj Pôdohospodárskej platobnej agentúre pri rozhodovaní o poskytovaní platieb poľnohospodárom.⁶³

⁶³ Dôvodová správa k zákonu č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Pri nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku má ísť o dlhodobejšie trvanie nájmu, preto bolo potrebné, aby zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov doplnil všeobecnú úpravu nájomnej zmluvy o úpravu právneho mechanizmu pre prípad, že dodatočne nastanú okolnosti, ktoré vedú k podstatnej zmene rovnováhy v plneniach zmluvných strán v dôsledku zmeny nákladov na získavanie úžitkov z predmetu nájmu alebo zmeny hodnoty týchto úžitkov, ktorý by nevedol k skončeniu nájomného vzťahu, ale k zmene obsahu záväzkov tak, aby došlo k obnoveniu rovnováhy zmluvných povinností pre obe zmluvné strany. Pre nájom pozemkov na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku platí všeobecná úprava vymedzenia práva na odpustenie alebo zľavu z nájomného pre mimoriadne okolnosti, ktoré majú v podstate povahu vyššej moci.⁶⁴ Právo na odpustenie alebo zľavu z nájomného umožňuje riešiť jednorazové nepriaznivé vplyvy na výnosy z prenajatého pozemku, pričom výška nájomného zostáva pre budúcnosť nezmenená. Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov obom zmluvným stranám priznáva zákonné právo na úpravu výšky nájomného v nadväznosti na vývoj priemerných cien poľnohospodárskych výrobkov pestovaných na prenajatých pozemkoch a pre ten prípad stanovuje skutočnosti rozhodujúce pre zvýšenie alebo zníženie výšky nájomného, ak si strany takúto kľzavú doložku nedohodnú, pričom to bude aj interpretačné pravidlo, ak si zmluvné strany takúto doložku dohodnú, avšak bez určenia týchto kritérií. Väzba dodatočnej úpravy nájomného na cenový index poľnohospodárskych výrobkov je známa z viacerých európskych krajín. Ak v priebehu troch po sebe nasledujúcich rokov klesli alebo stúpili priemerné ceny poľnohospodárskych výrobkov, ktoré sú predmetom regulácie trhu s poľnohospodárskymi výrobkami, pestovaných na prenajatých poľnohospodárskych pozemkoch o viac ako 20%, môže prenajímateľ alebo nájomca požadovať úpravu nájomného. Úprava výšky nájomného má byť pomerná (proporcionálna). Má zodpovedať cenovému nárastu alebo poklesu poľnohospodárskych produktov. Úpravu výšky nájomného je možné zo strany prenajímateľa alebo nájomcu požadovať počnúc najbližším obdobím, za ktoré sa má platiť nájomné.

Pri dlhodobom využití prenajatého pozemku na podnikateľsky vykonávanú poľnohospodársku výrobu je namieste reagovať nielen na mimoriadne okolnosti, ktoré majú v podstate povahu vyššej moci, a na zmeny cien poľnohospodárskych produktov pestovaných na prenajatých pozemkoch, ale aj na významnú zmenu hospodárskych pomerov alebo obmedzujúcich vplyvov opatrení na ochranu prírody, ktoré môžu mať vplyv na dosahovanie výnosu z poľnohospodárskej činnosti vykonávanej na prenajatých pozemkoch. Ak v súvislosti s tým vynaložené náklady presiahnu výnosy zo získaných úžitkov pre všeobecný pokles úrody, je namieste úprava výšky nájomného. Ak nemohol nájomca dosiahnuť žiaden výnos z dôvodu, že v dôsledku podstatnej zmeny hospodárskych pomerov, ktorá sa

⁶⁴ Štefanovič, M. Pozemkové právo. Bratislava: MANZ. 1997, s. 214, ISBN: 80-85719-12-6.

neprejavila len u neho, sa podstatne zvýšili náklady na získavanie úžitkov z prenajatého pozemku alebo sa podstatne znížila ich hodnota, alebo ak z týchto dôvodov klesne výnos nájomcu pod polovicu obvyklého výnosu, má právo na odpustenie alebo na primeranú zľavu z nájomného obdobne ako v prípade tohto práva pre mimoriadne okolnosti. Na úpravu výšky nájomného môžu mať dosah aj opatrenia na ochranu prírody, ktoré majú obmedzujúci vplyv na využitie prenajatého pozemku. Nájomca má právo požadovať primerané zníženie nájomného, ak takýmito opatreniami vykonanými podľa zákona o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy alebo činnosťou iného v súlade s týmto zákonom bolo sťažené alebo obmedzené užívanie prenajatého pozemku, alebo bola znížená intenzita jeho využitia. Pôjde napríklad o opatrenia vykonané na ochranu pred poškodením a degradáciou poľnohospodárskej pôdy alebo opatrenia na odstránenie nežiaduceho stavu, ktoré môže nariadiť orgán ochrany poľnohospodárskej pôdy (okresný úrad), ak Výskumný ústav pôdoznectva a ochrany pôdy v rámci odbornej činnosti pre oblasť ochrany poľnohospodárskej pôdy zistí hrozbu poškodenia alebo poškodenie poľnohospodárskej pôdy. Obmedzenia v dôsledku vykonaných opatrení môžu mať trvalý alebo dočasný vplyv. Ak ide len o dočasné vplyvy, nájomca má právo na primeranú zľavu z nájomného, ak výnos z prenajatého pozemku klesol pod polovicu bežného výnosu. Platí tu obdobné pravidlo ako v prípade odpustenia alebo zľavy z nájomného z dôvodu mimoriadnych okolností, podľa ktorého sa kompenzácie (náhrady a príspevky z verejných prostriedkov alebo iné platby) prijaté nájomcom v súvislosti s týmito vplyvmi pripočítajú k úžitkom z prenajatého pozemku. To znamená, že v závislosti od výšky prijatých kompenzácií z verejných zdrojov je adekvátne obmedzené aj uplatnenie práva nájomcu na zľavu z nájomného.

Zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku je možné uzavrieť na dobu určitú a na dobu neurčitú. S prihliadnutím na to, že stabilný výkon poľnohospodárskej činnosti vyžaduje osobitnú ochranu dlhodobého nájmu, zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov stanovuje minimálnu dobu, na ktorú sa má pozemok na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku prenajímať. Pozemok, ktorý má slúžiť na vykonávanie poľnohospodárskej činnosti pri prevádzkovaní podniku nájomcu sa má prenajímať minimálne na dobu 5 rokov.⁶⁵ Právna úprava stanovuje aj osobitné minimálne doby trvania nájmu, ktoré majú odzrkadľovať najmä skutočnosť, že výkon niektorých činností v oblasti poľnohospodárstva vyžaduje vynaloženie vysokých vstupných nákladov, ktoré sú návratné až po uplynutí dlhšej doby. Preto v prípade zriadenia riešiteľského pracoviska je minimálna doba nájmu 10 rokov a registrovaného repozitória najmenej 50 rokov.

⁶⁵ Bandlerová, A., Lazíková, J., Marišová, E., Schwarcz, P., Schwarczová, L., Ilková, Z., Palšová, L. Agrárne právo EU. Nitra: FEM SPU. 2013, s. 56, ISBN: 978-80-552-1057-5.

Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov stanovuje aj hornú hranicu doby trvania nájmu. Úprava hornej hranice doby nájmu je všeobecná a osobitná. Doterajšia právna úprava stanovila, že ak je nájomná zmluva uzavretá na určitý čas, čas nájmu je najviac 25 rokov. Novela skrátila túto všeobecnú hornú hranicu doby trvania nájmu na 15 rokov. Osobitné doby hornej hranice trvania nájomného vzťahu sú stanovené v niektorých špecifických prípadoch (napr. založenie a obnova ovocného sadu, vinohradu, škôlky pre ovocné a okrasné dreviny). Zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku, ktorá bola dohodnutá na neurčitý čas, možno ukončiť výpoveďou. Výpoveď má mať obligatórne písomnú formu. Novela zaviedla pre zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku výpovednú lehotu v trvaní 5 rokov.

V dikcii ustanovenia § 12 ods. 1 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov nie je *expressis verbis* uvedené, či zmluvné strany môžu dĺžku výpovednej lehoty dohodnúť inak. Zastávame názor, že nič nebráni tomu, aby sa dohodou zmluvných strán stanovila dlhšia (nie kratšia) výpovedná lehota. Uplatní sa všeobecná úprava obsiahnutá v ustanovení § 6 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov, z ktorej vyplýva, že zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku je možné vypovedať k 1. novembru. Zastávame názor, že v prípade zmluvy o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku, je možné v súlade so zásadou zmluvnej voľnosti v nájomnej zmluve uzavretej na určitý čas dohodnúť možnosť výpovede, aj keď to zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov výslovne neupravuje. Predchádzajúca právna úprava neobsahovala osobitnú úpravu dĺžky výpovednej lehoty pre nájom pozemkov pri prevádzkovaní podniku. To znamená, že platila 1 ročná výpovedná lehota, ktorá vyplývala z prvej časti zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov. Zároveň pred účinnosťou novely platilo, že v prípade výpovede nájomnej zmluvy uzavretej na určitý čas, ak sa nedohodlo inak, sa výpovedná lehota nesmela skončiť pred uplynutím minimálnej doby trvania nájmu stanovenej ustanovením § 8 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov. Uvedené ustanovenie malo zabezpečiť, aby nájom pozemkov na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku trval aspoň 5 rokov.⁶⁶

V praxi môže dôjsť k situácii, že nájomca vynaloží na udržanie riadneho stavu pozemku alebo na jeho zveľadenie nevyhnutné náklady, ktorých návratnosť je dlhšia, ako je zostávajúci čas do skončenia doby nájmu. O takýto prípad pôjde vtedy, ak nájomca vynaloží na udržanie pozemku v stave spôsobilom na riadne poľnohospodárske využitie nevyhnutné náklady, ktoré nie sú obvyklé pri užívaní prenajatého pozemku alebo vynaloží účelné náklady na rozmnoženie alebo na zvýšenie hodnoty úžitkov z prenajatého pozem-

⁶⁶ Dôvodová správa k zákonu č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

ku v rámci bežného hospodárenia, prípadne náklady na zvýšenie výkonnosti pozemku so súhlasom prenajímateľa, alebo v rámci opatrení schválených okresným úradom. Ak dohodnutý čas nájmu alebo výpoveď nájmu dohodnutého na neurčitý čas sa by sa mali skončiť pred uplynutím času návratnosti vynaložených výdavkov, a nájomca ich preto nemôže zužitkovať, má právo na primerané predĺženie času nájmu alebo na primeranú náhradu vynaložených nákladov. Náhrada sa bude vzťahovať na nevyhnutné a účelne vynaložené náklady na pozemok.

Predchádzajúca právna úprava obsahovala ustanovenia o automatickej obnove nájomnej zmluvy na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku, ktorá bola uzavretá na určitý čas. Inštitút automatickej obnovy nájomnej zmluvy uzavretej na určitý čas slúžil na zabezpečenie hospodárskej istoty ohľadom užívacích práv nájomcov k obrábanej pôde, ktoré majú mať dlhodobý charakter. Išlo o obnovenie nájomnej zmluvy dohodnutej na určitý čas na základe tzv. tichého súhlasu druhej zmluvnej strany. Vo všeobecnosti v práve neplatí pravidlo „kto mlčí, ten svedčí“, teda neplatí, že mlčanie, nekonanie, nevyjadrenie sa určitého subjektu je možné pokladať za súhlas daný mlčky (tichý súhlas).⁶⁷ V práve platí opačná zásada, podstatou ktorej je skutočnosť, že „kto mlčí, o tom nemožno predpokladať, že súhlasí“. Táto zásada je priamo zakotvená v ustanovení § 44 ods. 1 druhá veta Občianskeho zákonníka, v ktorom je *expressis verbis* uvedené, že „mlčanie alebo nečinnosť samy o sebe neznamenajú prijatie návrhu“.⁶⁸ Opačné pravidlo platí iba vtedy, ak to zákon výslovne stanovuje. O takýto prípad išlo v právnej úprave nájmu poľnohospodárskych pozemkov pred účinnosťou novely. Pôvodná právna úprava zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov spájala s nečinnosťou zmluvných strán významný právny následok. Ak nečinnosť zmluvných strán spočívala v tom, že prenajímateľ alebo nájomca rok pred uplynutím času, na ktorý bol nájom dohodnutý, písomne nevyzval druhú zmluvnú stranu na vrátenie a prevzatie prenajatého pozemku po skončení nájmu (prenajímateľ nevyzval nájomcu na vrátenie pozemkov, resp. nájomca nevyzval prenajímateľa na prevzatie pozemkov), právnym následkom tejto nečinnosti bolo obnovenie nájomnej zmluvy na určitý čas na dobu, ktorá bola uvedená v ustanovení § 8 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov. Automatická obnova nájomnej zmluvy na určitý čas na základe tichého súhlasu neplatila pre nájom pozemkov, s ktorými nakladal Slovenský pozemkový fond.

V rámci legislatívneho procesu boli na otázku automatickej obnovy nájomnej zmluvy a na prednostné právo na uzavretie nájomnej zmluvy prezentované diametrálne odlišné názory. Slovenská poľnohospodárska a potravinárska komora a Agrárna komora Slovenska presadzovala názor ponechať ustanovenia automatickej obnovy nájomného

⁶⁷ Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník I. § 1- 450. Komentár. Praha: C. H. Beck. 2015. s. 340, ISBN: 978-80-7400-597-8.

⁶⁸ Jehlička, O. - Švestka, J.- Škárová, M. a kol. Občianský zákonník. Komentár, 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 992. ISBN: 80-7179-881-9

vzťahu. Zástupcovia malých a stredných podnikateľov navrhovali zrušiť právo prednostného nájmu. Novela vypustila ustanovenia o automatickej obnove nájomnej zmluvy na určitý čas.⁶⁹ Dôvodom tejto zmeny bola skutočnosť, že ustanovenia o automatickej obnove nájomnej zmluvy spôsobovali nájomcom, ako aj prenajímateľom v praxi problémy, najmä z hľadiska záťaže sledovania doby trvania nájomných zmlúv, vyzývania jednej alebo druhej zmluvnej strany na vrátenie a prevzatie pozemku a v dôsledku toho dochádzalo k ďalšiemu prenajatiu pozemkov bez toho, aby o zákonom ustanovenej povinnosti vyzvať na vrátenie pozemku mala zmluvná strana vedomosť. Dôvodom pre vypustenie tohto inštitútu bolo aj to, že vznikali komplikácie v súvislosti s poskytovaním priamych platieb na pôdu, keď si nárok na túto podporu uplatňoval tak doterajší nájomca titulom automatickej obnovy nájomného vzťahu, ako aj osoba, s ktorou prenajímateľ uzatvoril novú nájomnú zmluvu. To znamená, že automatická obnova nájomného vzťahu bola v praxi často krát príčinou tzv. dvojitého deklarácií, čo spôsobovalo zastavenie výplaty priamych platieb na pôdu aj tým osobám, ktoré dvojité deklarácie nezapríčinili.

Novela zachovala právo nájomcu, ktorý si riadne a včas plní svoje záväzky z nájomnej zmluvy, na prednostné uzavretie novej nájomnej zmluvy za nájomné v obvyklej výške na pozemok, ktorý nájomca doteraz užíval. Právo na prednostné uzavretie novej nájomnej zmluvy sa neuplatní, ak pri skončení nájmu uplynutím dohodnutého času trvania nájmu alebo uplynutím výpovednej lehoty prenajímateľ podniká v poľnohospodárstve alebo ak má byť nájomcom blízka osoba prenajímateľa alebo právnická osoba, ktorej je prenajímateľ členom alebo spoločníkom, alebo ak ide o pozemok, ktorý je podľa zákona o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy určený na iné ako poľnohospodárske účely. Novela rozšírila dôvody, kedy sa neuplatní právo nájomcu na prednostné uzavretie novej nájomnej zmluvy. Ide o prípad, keď pri skončení nájmu uplynutím dohodnutého času trvania nájmu alebo uplynutím výpovednej lehoty došlo k prevodu (napr. kúpna, darovacia zmluva) alebo prechodu (napr. rozhodnutie o dedičstve) vlastníckeho práva k pozemku, ktorý nájomca doteraz užíval. Zároveň novela rieši konflikt medzi uplatnením práva doterajšieho nájomcu na prednostné uzavretie novej nájomnej zmluvy a uzavretím novej nájomnej zmluvy medzi prenajímateľom a inou osobou (iným ako doterajším nájomcom). Nová právna úprava tento konflikt vyriešila v prospech doterajšieho nájomcu tak, že porušenie práva nájomcu na prednostné uzavretie novej nájomnej zmluvy sankcionuje neplatnosťou právneho úkonu, ktorým bolo toto právo nájomcu porušené. To znamená, že nájomná zmluva uzavretá medzi prenajímateľom s inou osobou, ako je pôvodný nájomca, je priamo zo zákona neplatná.

⁶⁹ Dôvodová správa k zákonu č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Novela vypustila inštitút automatickej obnovy nájomnej zmluvy a namiesto toho zavádza v prospech doterajšieho nájomcu nové ustanovenie, podľa ktorého vznikne nájomný vzťah na základe návrhu nájomnej zmluvy, ktorý nájomca predloží prenajímateľovi. Podľa pôvodnej právnej úpravy ak prenajímateľ alebo nájomca rok pred skončením nájmu nevyzvali na vrátenie a prevzatie pozemku, nájomná zmluva na dobu určitú sa automaticky obnovovala. Pôvodná právna úprava teda predpokladala aktivitu zo strany prenajímateľa, aby sledoval skončenie doby nájmu, aby v lehote vyzval na vrátenie pozemku a ak lehota uplynula márne, musel akceptovať automatické obnovenie nájomného vzťahu zo zákona, pričom minimálna doba nájmu bola 5 rokov. Podľa novej právnej úpravy zavedenej novelou bude mať nájomca povinnosť doručiť prenajímateľovi návrh novej nájomnej zmluvy počas lehoty najskôr rok a najneskôr dva mesiace pred uplynutím času, na ktorý bol nájom dohodnutý. Ak lehota uplynie márne (návrh novej nájomnej zmluvy nebude v lehote predložený prenajímateľovi), doterajšiemu nájomcovi zanikne právo, aby vznikol nový nájomný vzťah na základe ním predloženého návrhu nájomnej zmluvy. Z toho vyplýva, že v danom prípade platí pravidlo, podľa ktorého „práva patria len bdelym“ (pozorným, ostražitým, opatrným, starostlivým) to znamená tým, ktorí sa aktívne zaujímajú o ochranu a výkon svojich práv a ktorí svoje oprávnenia uplatňujú včas a s dostatočnou starostlivosťou a predvídavosťou („vigilantibus iura scripta sunt“).⁷⁰ V rámci pripomienkového konania k novele zástupcovia subjektov hospodáriacich na pôde požadovali zavedenie predkupného práva k pozemkom, ktoré majú v nájme. Novela tento inštitút nezakotvila.

Prenajímateľ môže odmietnuť návrh novej nájomnej zmluvy koncipovaný nájomcom v lehote dvoch mesiacov od jeho doručenia z taxatívne stanovených dôvodov, a to že nájomca neplní záväzky z nájomnej zmluvy riadne a včas, prenajímateľ podniká v poľnohospodárstve alebo ak má byť nájomcom blízka osoba prenajímateľa alebo právnická osoba, ktorej je prenajímateľ členom alebo spoločníkom, alebo ak ide o pozemok, ktorý je v súlade so zákonom o ochrane a využívaní poľnohospodárskej pôdy určený na iné ako poľnohospodárske účely, alebo ak došlo k prevodu alebo prechodu vlastníckeho práva k pozemku alebo z dôvodu, že navrhnutá výška nájomného nie je v obvyklej výške. V tomto prípade nedôjde k vzniku nového nájomného vzťahu na základe návrhu nájomnej zmluvy koncipovanej nájomcom. Z iného dôvodu, ako sú vyššie uvedené, nie je možné zo strany prenajímateľa odmietnuť návrh novej nájomnej zmluvy predloženej nájomcom. Ak nedôjde k odmietnutiu návrhu novej nájomnej zmluvy prenajímateľom z niektorého z vyššie uvedených dôvodov, bude to mať za následok, že vznikne nájomný vzťah za podmienok uvedených v návrhu zmluvy predloženom nájomcom. S ohľadom na dôvod nemožnosti realizácie prednostného práva nájomcu spočívajúci v tom, že došlo k prevodu

⁷⁰ Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky sp. zn. 1Sžr/38/2011 z 8. novembra 2011.

alebo prechodu vlastníckeho práva k pozemku, ktorý je predmetom nájmu na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku, je potrebné uviesť, že nový vlastník pozemku v súlade s § 680 ods. 2 OZ síce vstupuje do právneho postavenia prenajímateľa,⁷¹ avšak len do doby nájmu dohodnutej v nájomnej zmluve. Následne pri uzatváraní novej nájomnej zmluvy už nie je obmedzený prednostným právom nájomcu, keďže nový vlastník (prenajímateľ) môže odmietnuť návrh novej nájomnej zmluvy koncipovaný doterajším nájomcom. Nie je vylúčená situácia, že nový vlastník neodmietne predložený návrh a opätovne uzavrie novú nájomnú zmluvu s doterajším nájomcom.

Ak ide o pozemky, s ktorými nakladá Slovenský pozemkový fond, má ich nájomca, ktorý si riadne a včas plní svoje záväzky z nájomnej zmluvy, prednostné právo na uzatvorenie novej zmluvy o nájme pozemkov za nájomné v obvyklej výške. Prednostné právo na nájom týchto pozemkov nevzniká k pozemkom, o ktorých nájom prejaví záujem okrem doterajšieho nájomcu aj mladý poľnohospodár alebo poľnohospodár spĺňajúci podmienky malého podniku alebo mikropodniku, ktorý sa na pozemkoch zmluvne zaviazal vykonávať špeciálnu rastlinnú výrobu alebo živočíšnu výrobu v rozsahu podľa osobitného predpisu, alebo poľnohospodár, ktorý aspoň na polovici obhospodarovanej výmery vykonáva špeciálnu rastlinnú výrobu, alebo poľnohospodár, ktorý vyrába finálny produkt a preukáže, že už má vo vlastníctve alebo v nájme od iných vlastníkov poľnohospodárske pozemky, najviac však do výmery 50 ha. Slovenský pozemkový fond prenajme takémuto subjektu pozemky najviac však do celkovej výmery 150 ha bez pozemkov, ktoré už má vo vlastníctve alebo v nájme. Z tohto dôvodu môže Slovenský pozemkový fond znížiť doterajšiemu nájomcovi výmeru prenajatých pozemkov o zákonom stanovené percento. Ak mladý poľnohospodár alebo poľnohospodár spĺňajúci podmienky malého podniku alebo mikropodniku alebo poľnohospodár, ktorý vykonáva špeciálnu rastlinnú výrobu, alebo poľnohospodár, ktorý vyrába finálny produkt prestane spĺňať podmienky na uzavretie nájomnej zmluvy, poruší povinnosti vyplývajúce z nájomnej zmluvy alebo poruší ustanovenia zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov, Slovenský pozemkový fond je povinný od nájomnej zmluvy odstúpiť.⁷²

Novela spresňuje postup v prípade, ak počas trvania nájomného vzťahu na poľnohospodárske účely dôjde k zmenám u nájomcu, ktoré sa týkajú vnútorných pomerov súvisiacich s jeho vlastníckou štruktúrou. Predaj podniku, predaj väčšinového podielu v spoločnosti s ručením obmedzeným, predaj väčšiny majetkových podielov v družstve podľa zákona č. 42/1992 Zb. o úprave majetkových vzťahov a vyporiadaní majetkových

⁷¹ Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákonník II. § 460-880. Komentár. 1. vydání. Praha: C. H. Beck. 2008, s. 1761, ISBN: 978-80-7400-004-1

⁷² Dôvodová správa k zákonu č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

nárokov v družstvách v znení neskorších predpisov (ďalej len „transformačný zákon“) alebo väčšiny akcií doterajšieho nájomcu, ktorý je akciovou spoločnosťou môžu viesť prenajímateľa k rozhodnutiu smerujúcemu k ukončeniu nájomného vzťahu. Splynutie, zlúčenie, rozdelenie, zmena právnej formy nájomcu na inú obchodnú spoločnosť alebo družstvo nepredstavuje právnu skutočnosť, ktorá by mohla viesť k ukončeniu nájomného vzťahu zo strany prenajímateľa. Taktiež nie je dôvodom na ukončenie nájomnej zmluvy, ak k zmene vlastníckej štruktúry nájomcu dôjde nie z titulu predaja, ale na základe bezodplatného prevodu.

Podľa doterajšej právnej úpravy, ak došlo k vyššie uvedeným vnútorným zmenám u nájomcu, prenajímateľ mohol od nájomnej zmluvy odstúpiť do šiestich mesiacov od tejto zmeny s tým, že nájomný vzťah zanikol až po zbere úrody. Návrh novely obsahoval povinnosť doručiť prenajímateľovi do šiestich mesiacov od zmien návrh novej nájomnej zmluvy a ak by nájomca nezaslal prenajímateľovi návrh novej zmluvy alebo ak by prenajímateľ do dvoch mesiacov odo dňa doručenia návrhu návrh novej zmluvy neprijal, nájomný vzťah mal automaticky zaniknúť po zbere úrody. Keďže nájomcovia môžu mať uzavretých niekoľko tisíc nájomných zmlúv, došlo by na ich strane k veľkej administratívnej záťaži. V priebehu legislatívneho procesu došlo preto k zmene. Novela namiesto zasielania návrhu novej nájomnej zmluvy prenajímateľovi zakotvila zmenu spočívajúcu v tom, že nájomca je povinný vyššie uvedené skutočnosti súvisiace so zmenou jeho vlastníckej štruktúry oznámiť zverejnením počas 15 dní na úradnej tabuli obce, v ktorej katastrálnom území sa pozemok nachádza. Prenajímateľ je oprávnený do šiestich mesiacov odo dňa zvesenia oznámenia z úradnej tabule ukončiť nájomný vzťah, ktorý zanikne až po zbere úrody. Ak nájomca nesplní povinnosť zverejnenia oznámenia na úradnej tabuli obce, šesťmesačná lehota bude mať charakter subjektívnej lehoty, ktorá začne plynúť odo dňa, keď sa prenajímateľ dozvedel o zmenách vo vlastníckej štruktúre nájomcu. Ustanovenie § 12 ods. 5 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov sa bude podľa nášho názoru obchádzať tak, že sa v spoločnosti s ručením obmedzeným nebude predávať väčšinový obchodný podiel, ale menšie obchodné podiely sa budú predávať na viac krát.

8. Užívanie pozemkov na poľnohospodárske účely bez nájomnej zmluvy

V praxi často dochádza v rámci výkonu poľnohospodárskej činnosti aj k užívaniu pozemkov bez nájomnej zmluvy. Novela precizuje ustanovenia týkajúce sa postupu vlastníka a nájomcu za situácie, keď sú pozemky na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku užívané bez nájomnej zmluvy. Cieľom je odstrániť stav užívania týchto pozemkov bez právneho titulu prostredníctvom stanovenia povinnosti uzavrieť nájomnú zmluvu alebo vrátiť a prevziať pozemok, ak k uzavretiu nájomnej zmluvy nedošlo. Účelom zakotvenia týchto povinností je dosiahnuť stav, aby sa užívanie pozemkov na poľnohospodárske účely

realizovalo na základe riadne uzavretej nájomnej zmluvy. Ak je pozemok užívaný bez nájomnej zmluvy, jeho vlastník má doručiť užívateľovi tohto pozemku návrh nájomnej zmluvy alebo výzvu na vrátenie pozemku. Užívateľ má uzavrieť nájomnú zmluvu s vlastníkom alebo s vlastníkami nadpolovičného spoluvlastníckeho podielu. Ak k uzavretiu nájomnej zmluvy nedôjde alebo je užívateľovi doručená výzva na vrátenie pozemku, je užívateľ povinný pozemok vrátiť. Aby nedošlo k zmareniu poľnohospodárskej činnosti vykonanej na tomto pozemku, je lehota na vrátenie pozemku stanovená až po zbere úrody. Užívateľ pozemku je povinný pozemok vrátiť do 30 dní po zbere úrody. Novela zavádza novú lehotu pre prípad, že na pozemku užívanom bez nájomnej zmluvy nebola založená úroda. Vtedy je užívateľ povinný pozemok vrátiť do konca príslušného kalendárneho roka, v ktorom došlo k doručeniu výzvy vlastníka alebo vlastníkov nadpolovičného spoluvlastníckeho podielu na vrátenie pozemku.

Nielen vlastník pozemku, ktorý je užívaný bez nájomnej zmluvy, môže navrhnúť jej uzavretie. Môže nastať prípad, že vlastník pozemku nedoručí užívateľovi návrh na uzavretie nájomnej zmluvy a ani ho nevyzve na vrátenie pozemku. Novela na rozdiel od prechádzajúceho stavu podrobnejšie upravuje prípad, keď návrh na uzavretie nájomnej zmluvy predložil užívateľ vlastníkovi pozemku.⁷³ Užívateľ je povinný v návrhu na uzavretie nájomnej zmluvy upozorniť vlastníka pozemku na právne následky jeho nekonania. Ak vlastník uzatvorenie nájomnej zmluvy do dvoch mesiacov odo dňa doručenia návrhu užívateľa neodmietol, ani nevyzval užívateľa pozemku na jeho vrátenie, pasivita nájomcu vyvolá zákonom stanovené právne následky. Nekonanie nájomcu bude mať za následok vznik nájomného vzťahu priamo zo zákona. Nájomný vzťah vznikne konkludentne. Pôjde o nájomný vzťah na neurčitý čas podľa ustanovenia § 6 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov, ktorý je možné vypovedať v jednoročnej lehote k 1. novembru. Tento vzťah vzniká márnym uplynutím lehoty dvoch mesiacov odo dňa doručenia návrhu nájomnej zmluvy vlastníkovi pozemku. Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov stanovuje výnimku, kedy k tomuto právnomu následku nedôjde. Nájomný vzťah zo zákona medzi užívateľom a vlastníkom nevznikne, ak vlastník pred doručením návrhu užívateľa na uzatvorenie nájomnej zmluvy uzatvoril nájomnú zmluvu s inou osobou, ako je užívateľ pozemku. Z hľadiska de lege ferenda je potrebné do budúcnosti upraviť povinnosť na strane vlastníka informovať o uzatvorení nájomnej zmluvy s inou osobou ako je užívateľ pozemku, nakoľko tento nemá možnosť reálne sa o tejto skutočnosti dozvedieť.

Novela osobitne rieši minimálnu výšku odplaty za užívanie pozemku, ktorý slúži na poľnohospodárske účely, bez uzavretia nájomnej zmluvy v areáli poľnohospodárskeho podniku, ktorý bol zastavaný stavbami na poľnohospodárske účely do 24. júna 1991 (teda

⁷³ Dôvodová správa k zákonu č. 291/2017 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

do účinnosti zákona o pôde). Výška tejto odplaty je najmenej dvojnásobok obvyklej výšky nájomného v danom katastrálnom území.

9. Podnájom pozemkov na poľnohospodárske účely

Poľnohospodársky pozemok môže byť nielen predmetom nájmu, ale pozemok na poľnohospodárske účely môže byť aj predmetom podnájomného vzťahu. Pokiaľ ide o riešenie otázky, akým právnym predpisom sa spravuje zmluva o podnájme pozemku na poľnohospodárske účely, je potrebné uviesť, že pre podnájomnú zmluvu vo všeobecnosti platí rovnaké pravidlo, ako pre zmluvu o nájme pozemku na poľnohospodárske účely.⁷⁴ Zmluva o podnájme pozemku na poľnohospodárske účely sa primerane spravuje ustanoveniami zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov, ktoré upravujú nájom pozemku na poľnohospodárske účely. Ak niektoré všeobecné otázky nie sú upravené v tomto zákone, je potrebné subsidiárne uplatniť právnú úpravu Občianskeho zákonníka.⁷⁵ Obdobne platí ustanovenie § 666 OZ, z ktorého vyplýva, že nájomca je oprávnený dať pozemok prenajatý na poľnohospodárske účely do podnájmu, ak nájomná zmluva neurčuje inak.⁷⁶ Ak nájomca dá pozemok prenajatý na poľnohospodárske účely do podnájmu v rozpore s nájomnou zmluvou, prenajímateľ má právo odstúpiť od nájomnej zmluvy, predmetom ktorej je nájom pozemku na poľnohospodárske účely.

Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov obsahuje osobitnú úpravu podnájmu, ak prenajatý pozemok slúži na vykonávanie poľnohospodárskej činnosti pri prevádzkovaní podniku. Prenajímateľ a nájomca sa v prvom rade môžu dohodnúť, či je možné dať prenajatý pozemok, ktorý slúži na vykonávanie poľnohospodárskej činnosti pri prevádzkovaní podniku, do podnájmu. Ak zmluva o nájme pozemku na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku nestanovuje inak, nájomca je oprávnený dať prenajatý pozemok do podnájmu tretej osobe. Ak bol prenajatý pozemok, ktorý slúži na vykonávanie poľnohospodárskej činnosti pri prevádzkovaní podniku, daný do podnájmu tretej osobe na dobu určitú, najviac v trvaní jedného roka, má prenajímateľ právo na nájomné voči nájomcovi. V opačnom prípade (v prípade podnájmu dohodnutého na čas dlhší ako je jeden rok) má prenajímateľ právo na nájomné priamo voči podnájomcovi. Aby prenajímateľ vedel, vo vzťahu ku komu si má uplatniť právo na nájomné, zákon výslovne stanovuje, že nájomca je povinný oznámiť prenajímateľovi spôsob a čas podnájmu v lehote 30 dní. Zákon stanovuje dĺžku lehoty, avšak neupravuje začiatok, od ktorého sa má lehota počítať. Z povahy veci vyplýva, že lehota 30 dní sa má počítať od uzavretia zmluvy o podnájme. Na

⁷⁴ Eliáš, K a kol. Občiansky zákoník. Veľký akademický komentár. 2. svazek. § 488-880. Praha: Linde. 2008, s. 1987, ISBN: 978-80-7201-687-7.

⁷⁵ Dudová, J. Pozemkové právo. Ostrava: KEY Publishing s.r.o. 2007, s. 50, ISBN: 978-80-87071-26-7.

⁷⁶ Vojčík, P. a kol. Občiansky zákoník. Stručný komentár. Bratislava: IURA EDITION. 2008, s. 837, ISBN: 978-80-8078-183-5.

podnájom sa analogicky vzťahujú ustanovenia o odpustení a primeranej zľave z nájomného v prípade, ak prenajatý pozemok nebolo možné užívať na poľnohospodárske účely alebo nebolo možné dosiahnuť žiadny výnos v príslušnom kalendárnom roku, resp. pri čiastočnom poklese výnosu z pozemku pod polovicu bežného výnosu. Nemožnosť užívať pozemok, resp. pokles výnosu musí byť spôsobený mimoriadnymi okolnosťami, najmä následkami prírodných pomerov, ktoré nespôsobila osoba, ktorá má predmetný pozemok v podnájme, a nie je možné predpokladať, že by tieto mimoriadne okolnosti alebo ich následky odvrátila alebo ich mohla prekonať.

Vo všeobecnosti platí pravidlo, že prenajaté pozemky, ktoré slúžia na vykonávanie poľnohospodárskej činnosti pri prevádzkovaní podniku nemôže ich nájomca dať do podnájmu, pokiaľ ide o pozemky v správe a nakladaní Slovenského pozemkového fondu. Výnimku z tohto pravidla predstavuje situácia súvisiaca s konaním o pozemkových úpravách, ak nájomca užíva pozemky, ktorých nájom sa skončil alebo sa má skončiť a pozemky sú neprístupné alebo ich nemožno racionálne užívať. V tomto prípade je možné zo strany nájomcu dať do podnájmu pozemky, ktoré má v nájme od Slovenského pozemkového fondu. Novela precizuje doterajšiu právnu úpravu týkajúcu sa vzniku podnájomných vzťahov v prípade, ak nájomca užíva neprístupné alebo ťažko využiteľné pozemky, kde sa zmluvný nájom skončil alebo sa má skončiť. Pokiaľ ide o neprístupnosť pozemku pre vlastníka, nejde o prípad sťaženej dopravnej neprístupnosti pre náročný terén (to by bol pozemok rovnako ťažko prístupný pre nájomcu aj pre jeho vlastníka), ale ide o neprístupný pozemok z dôvodu, že k nemu nie je prístupová cesta, nedá sa k nemu dostať priamo, ale len cez pozemky iných vlastníkov, a vlastníak z dôvodu absencie práva prístupu nemôže tento pozemok vôbec užívať (pozemok, ktorý nie je prístupný z komunikácie). Môže ísť aj napríklad aj o pozemok, ktorý je zastavaný alebo je nádvorím. Pozemkom, ktorý nemožno racionálne užívať, je pozemok, ktorý vlastníak nemôže efektívne využívať napr. z dôvodu jeho malej výmery, avšak pre nájomcu je jeho využitie efektívne, pretože má v nájme susedné pozemky.

V prípade, že pozemok, ktorý je predmetom nájomnej zmluvy na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku, je pre vlastníka neprístupný alebo pozemok, ktorý je predmetom nájomnej zmluvy, vlastníak nemôže racionálne užívať, nemôže výpovedná lehota skončiť skôr, než sa v danom katastrálnom území vykonajú pozemkové úpravy, ktoré umožnia iné funkčné usporiadanie pozemkov s cieľom ich scelenia (odstránenia rozdrobenosti a vytvorenia väčších pôdnych celkov), ktoré umožní vlastníkom prístup k týmto pozemkom a ich racionálne využitie. Nájomný vzťah k týmto pozemkom, ktoré sú pre ich vlastníka neprístupné, bude trvať ďalej a nájomca ich bude užívať až do vykonania pozemkových úprav v danom katastrálnom území. Ak nájomca užíva pozemky, ktorých nájom sa skončil alebo sa má skončiť a k týmto pozemkom ich vlastníak nemá prístup alebo ich nemožno racionálne užívať, je nájomca povinný s vlastníkom (doterajším prenajímate-

lom) uzatvoriť po zbere úrody na základe jeho písomnej žiadosti podnájomnú zmluvu k iným pozemkom, ktoré má nájomca prenajaté podľa zákona o nájme poľnohospodárskej pôdy. Predmetom vzniknutého podnájomného vzťahu majú byť tzv. primerané pozemky, tzn. pozemky v primeranej výmere a bonite, ktoré sú pre doterajšieho prenajímateľa prístupné a dajú sa racionálne využívať. Nájomcovi vzniká právo a povinnosť hospodárenia na pozemkoch, ktoré vlastní doterajší prenajímateľ, za tých istých podmienok, aké sú upravené v podnájomnej zmluve.

Ak má nájomca v nájme pozemky od fyzických alebo právnických osôb a zároveň aj pozemky od Slovenského pozemkového fondu, prednostne sa má uzatvoriť podnájomná zmluva k pozemkom, ktoré má nájomca prenajaté od Slovenského pozemkového fondu. Zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov nerieši situáciu, ak by podnájomný vzťah vznikol podľa vyššie uvedeného postupu na pozemku, ktorý je v správe Slovenského pozemkového fondu z dôvodu, že ide o pozemok nezisteného vlastníka a vlastník by sa následne zistil v rámci konania o obnove evidencie pozemkov a právnych vzťahov k nim podľa zákona o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom. Pozemok tomuto vlastníkovi podľa nášho názoru nie je možné okamžite vydať, keďže činnosť v poľnohospodárstve vyžaduje z časového hľadiska zohľadňovanie dlhodobějších produkčných cyklov a vykonanie opatrení na udržanie pozemku v stave na riadne poľnohospodárske využitie a opatrení na jeho zveľadenie. Výkon týchto opatrení je spojený s nemalými nákladmi, ktoré nie sú návratné ihneď, ale až v priebehu niekoľkých rokov. Podľa nášho názoru je de lege ferenda potrebné túto situáciu do budúcnosti riešiť tak, že sa upraví právo takejto osoby na vyčlenenie iného pozemku do bezodplatného užívania zo strany Slovenského pozemkového fondu.

Ak si nájomca nesplní povinnosť uzavrieť s doterajším prenajímateľom podnájomnú zmluvu do 60 dní od podania žiadosti, doterajší prenajímateľ môže požiadať okresný úrad o vydanie rozhodnutia, ktorým sa určí, že vzniká podnájomný vzťah k určeným pozemkom v jeho prospech. Ak ide o podielového spoluvlastníka, ktorý nedisponuje nadpolovičným spoluvlastníckym podielom k pozemku, pre postup podľa § 12a zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov je potrebné doložiť písomný súhlas ďalších spoluvlastníkov tak, aby súčet spoluvlastníckeho podielu žiadateľa spolu so získanými súhlasmi spoluvlastníkov tvoril nadpolovičný spoluvlastnícky podiel na predmetnom pozemku. Okrem doterajších inštitútov (dohoda účastníkov o vzniku podnájomného vzťahu, rozhodnutie okresného úradu o vzniku podnájomného vzťahu) novela zavádza možnosť, aby o postup podľa ustanovenia § 12a ods. 1 až 16 zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov mohla požiadať aj fyzická alebo právnická osoba, ktorá má s doterajším prenajímateľom uzavretú nájomnú zmluvu na nové obdobie, pričom v takomto prípade by podnájomný vzťah vznikol už priamo v prospech takéhoto subjektu, ktorého zákon o nájme poľnohospodárskych pozemkov za účelom odlíšenia jednotlivých účastníkov takýchto vzťahov označuje

ako tzv. budúceho obhospodarovateľa. Čiže postup podľa § 12a zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov môže použiť aj budúci obhospodarovateľ (teda fyzická osoba alebo právnická osoba, ktorá má s vlastníkom pozemkov uzatvorenú nájomnú zmluvu na nové obdobie), a to po predložení tejto novej nájomnej zmluvy na pozemky, kde sa zmluvný nájom skončil alebo sa má skončiť, pričom je zrejmé, že ide o neprístupné pozemky alebo pozemky, ktoré nemožno racionálne užívať, s tým, že podnájomný vzťah vznikne nie doterajšiemu prenajímateľovi, ale už priamo v prospech tohto budúceho obhospodarovateľa. Taktiež ďalší prípad vzniku podnájomného vzťahu na základe rozhodnutia okresného úradu súvisí s konaním o pozemkových úpravách. Vlastník pozemku, ktorému bol do bezplatného náhradného užívania vyčlenený iný pozemok môže podať návrh na začatie konania o vydaní rozhodnutia o vzniku podnájomného vzťahu k doterajšiemu náhradnému pozemku v jeho prospech, ak rozhodnutie o schválení zjednodušeného rozdeľovacieho plánu vykonania urýchleného usporiadania vlastníckych a užívacích pomerov nestratilo platnosť. Ide o riešenie situácie, ktorá vznikla na základe rozhodnutia, ktoré bolo vydané podľa ustanovenia § 15 zákona o pozemkových úpravách účinného do 31. decembra 2007. V záujme spriehľadnenia existencie podnájomných vzťahov k pozemkom na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku novela zaviedla povinnosť okresného úradu viesť evidenciu podnájomných vzťahov, ktoré vznikli podľa ustanovení §§ 12a a 12b zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov.

10. Záver

Právna úprava nájmu pozemkov na poľnohospodárske účely je odrazom špecifických črt pozemkového vlastníctva na našom území, ktoré sú spojené najmä s veľkou rozdrobenosťou pozemkového vlastníctva, ku ktorej došlo v priebehu historického vývoja, a neúplnou verejnou evidenciou pozemkov a právnych vzťahov k nim. Najvýznamnejšou zmenou je zrušenie automatickej obnovy nájomného vzťahu a zmeny týkajúce sa práva nájomcu na prednostné uzavretie novej nájomnej zmluvy. Tieto zmeny síce neodstránia problém tzv. dvojitéch deklarácií pri uplatňovaní nárokov na priame platby na pôdu, avšak podľa nášho názoru ho môžu zmierniť. De lege ferenda je vhodné stanoviť povinnosť vlastníka pozemku informovať doterajšieho nájomcu o tom, že uzavrel nájomnú zmluvu s treťou osobou. Pozitívom inštitútu automatickej obnovy nájomnej zmluvy, ktorý bol novelou zrušený, bola skutočnosť, že sa jeho aplikáciou riešila situácia, ku ktorej dochádzalo v prípade, ak vlastníak poľnohospodárskych pozemkov nekomunikoval s nájomcom, nebol zastihnuteľný na známej adrese, prípadne tento inštitút riešil tiež situáciu, keď práve v čase ukončenia nájomnej zmluvy prebiehalo dedičské konanie a nebolo jasné, s kým sa má uzavrieť nová nájomná zmluva, pretože nebolo zrejmé, kto nadobudne dedičstvo (kto sa stane vlastníkom/spoluvlastníkom predmetného pozemku).

Pozitívum novej úpravy spočíva v tom, že prenajímateľ nemusí sledovať, kedy dôjde k skončeniu nájmu, ale má tak robiť nájomca, ktorý má prednostné právo na uzavretie novej nájomnej zmluvy. Nedostatkom novej úpravy je, že prenajímateľ má iba obmedzené možnosti nesúhlasiť s návrhom novej nájomnej zmluvy, a to len z taxatívne vymenovaných dôvodov. Z iných ako zákonom stanovených dôvodov nemôže prenajímateľ odmietnuť návrh nájomnej zmluvy koncipovaný nájomcom. V praxi môže dôjsť k situácii, že návrh novej nájomnej zmluvy môže obsahovať ustanovenia, s ktorými prenajímateľ nesúhlasí, napr. čas nájmu bude navrhnutý na dlhšiu dobu, ako bol pôvodne (až na 15 rokov). Prenajímateľ nemôže odmietnuť návrh kvôli nesúhlasu s dĺžkou doby nájmu, keďže tento dôvod nie je uvedený v ustanovení § 13 ods. 2 zákona o nájme poľnohospodárskych pozemkov. Prenajímateľ nemôže odmietnuť návrh novej nájomnej zmluvy ani z dôvodu, že nájomca hodlá na prenajatej pôde pestovať geneticky modifikované plodiny. S návrhom novej nájomnej zmluvy nemôže prenajímateľ vysloviť nesúhlas ani vtedy, ak by nájomca navrhol zmenu trvania nájmu z doby určitej na dobu neurčitú. Nová úprava je nevyvážené postavená na koncipovaní podmienok novej nájomnej zmluvy zo strany nájomcu, ktoré budú v prípade nesúhlasu prenajímateľa aj tak platiť, pričom prenajímateľ má obmedzené možnosti vysloviť svoj nesúhlas. V praxi by mohlo dôjsť k tomu, že nájomca by mohol zneužiť svoje postavenie pri koncipovaní návrhu novej nájomnej zmluvy a predložiť prenajímateľovi taký návrh, ktorý by obsahoval možnosť predkupného práva k pozemku, ktorý je predmetom nájmu. Domnievame sa, že takéto ustanovenie v návrhu novej nájomnej zmluvy by bolo v rozpore s dobrými mravmi, nakoľko výrazne presahuje účel nájmu pozemku na poľnohospodárske využitie.

Koncepciu vzniku nájomného vzťahu na základe návrhu novej nájomnej zmluvy, ktorý bude formulovaný výlučne nájomcom, nepovažujeme za správnu, pretože to nájomcovi umožňuje nadiktovať podmienky novej nájomnej zmluvy a prenajímateľ má iba obmedzenú možnosť s tým nesúhlasiť (len zo zákonom stanovených dôvodov), čo môže byť podľa nášho názoru aj dôvodom pre vyslovenie nesúladu predmetného ustanovenia s Ústavou Slovenskej republiky, ktorého formulácia spôsobila nevyvážené postavenie nájomcu a prenajímateľa v rámci nájomného vzťahu, predmetom ktorého sú pozemky na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku, výrazne v prospech právneho postavenia nájomcu na úkor prenajímateľa. De lege ferenda je vhodné predmetné ustanovenie zmeniť tak, aby nájomca mal právo na prednostné uzavretie novej nájomnej zmluvy za rovnakých podmienok, ako boli medzi zmluvnými stranami pôvodne dohodnuté, avšak s nájomným, ktoré bude v obvyklej výške. Došlo by k spravodlivejšiemu vyváženiu postavenia nájomcu a prenajímateľa pri zachovaní práva na prednostné uzavretie novej nájomnej zmluvy s doterajším nájomcom, ktorého zakotvenie je podľa nášho názoru opodstatnené v záujme zabezpečenia stability nájomných vzťahov u pozemkov na poľnohospodárske účely pri prevádzkovaní podniku, čo umožní dlhodobjšie hospodárenie subjektov

podnikajúcich na pôde v súlade so zásadou dlhodobého užívania poľnohospodárskej pôdy.

Resumé

Autor v článku pod názvom Nájom poľnohospodárskych pozemkov po účinnosti zákona č. 291/2017 Z. z. podrobne analyzuje problematiku nájmu pozemkov slúžiacich na poľnohospodárske účely. Súčasná zákonná právna úprava je obsiahnutá v zákone č. 504/2003 Z. z. o nájme poľnohospodárskych pozemkov, poľnohospodárskeho podniku a lesných pozemkov a o zmene niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Zákom č. 291/2017 Z. z. došlo k významným zmenám, ktoré ovplyvňujú trvanie nájomných vzťahov v oblasti poľnohospodárstva. Nová právna úprava nadobudne účinnosť 1. mája 2018. V článku je obsiahnuté porovnanie s predchádzajúcou právnou úpravou a sú tu naznačené aj niektoré nedostatky novej právnej úpravy a návrhy de lege ferenda.

Resume

The author in the article entitled "The Lease of agricultural land after the effective date of the Act no. 291/2017 Coll." analyses in detail the issue of renting land used for agricultural purposes. The current legislation is contained in the Act no. 504/2003 Coll. on the Lease of Agricultural Land, Agricultural Enterprise and Forest Land and on Amendments to Certain Acts as amended. According to the Act no. 291/2017 Coll. there have been significant changes that affected the duration of the lease in agriculture. The new legislation will enter into force on 1 May 2018. The article includes a comparison with the previous legislation, and there are also indicated some shortcomings of the new legislation and proposals de lege ferenda.

AUTONÓMNOSŤ SUBJEKTU A POSTMODERNÁ NORMOTVORBA
(ODKAZ IMMANUELA KANTA SÚČASNEJ EURÓPSKEJ LEGISLATÍVE SÚKROMNÉHO PRÁVA)

PROF. JUDR. MAREK ŠTEVČEK, PHD.

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

MAREK.STEVCEK@FLAW.UNIBA.SK

„Ako jeden jediný boháč užívi toľkých žobrákov! Keď králi stavajú, povozníci majú čo robiť.“

Friedrich Schiller o Immanuelovi Kantovi

Anotácia

Autor v príspevku ponúka reflexiu paradigmy modernity, nastolenú novovekým obratom k humanizmu a subjektu, a to na rovinu súčasného súkromného práva a jeho legislatívneho optimizmu. Jadro súčasnej paradigmy vidí v Kantovom prínose k autonómnosti moderného subjektu, v jeho morálnej a rozumovej ukotvenosti v hodnotách ľudskej dôstojnosti a rovnosti. Odklon od tejto paradigmy v legislatíve práva súkromného netvorí prekážku rezignácie na axiologickú dištinkciu verejnoprávných a súkromnoprávných regulatívov ľudského správania.

Autor len načrtáva základné oporné body týchto úvah, pričom neponúka vyčerpávajúci rozbor Kantovho diela morálneho, ani v oblasti náuky o práve – ponúka isté „syntetické apriórne sudy“ v oblasti právnej filozofie, respektíve toho jej segmentu, ktorý usiluje o pochopenie stavu súčasného práva a právnej vedy.

Nastolenie otázky namiesto úvodu

Intelektuálna zvedavosť je predpokladom vedy, výskumu, a teda toho, čomu zo zotrvačnosti hovorievame – pokrok. A práve intelektuálna zvedavosť nám občas velí klásť si otázky, ktoré prekračujú rámec bežnej životnej skúsenosti, normálnosti každodennosti – otázky transcendentné, prekračujúce hranicu medzi prakticitou otázok života a „čímsi“, čo je nad ňou. Týmto otázkam, opäť z akejsi zotrvačnosti, zvykneme hovoriť filozofické. Platí to i o práve a právnej vede (denotáty týchto pojmov sa často zamieňajú a neprípustne zmiešavajú, ako na to v poslednom čase správne upozorňuje Gábriš¹).

Jednou z takýchto otázok je i postulovanie problému pomenovania doby, v ktorej žijeme. Pomenovanie však nie z dôvodov strohej kategorizácie, historicity a chronológie

¹ Gábriš, T. a kol: Nedogmatická právna veda. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.

vývoja ľudstva; to ponechávame históriografii, a i to až tej budúcej (zrejme pomenovanie a klasifikácia doby sú možné až s relevantným odstupom). Meno predurčuje, je predpokladom porozumenia toho, čomu rozumieť chceme. Ak chceme rozumieť súčasnému právu a pokúsiť sa pochopiť, či súčasný stav je "len" vyústením istého vývoja, alebo sa nachádzame na križovatke znamenajúcej odklon od jestvujúcej paradigmy, či pokúsiť sa predpokladať ďalšie smerovanie vývoja objektívneho práva a právnej vedy na ďalšie desaťročia, mali by sme sa pokúsiť o zodpovedanie i otázok filozofických.

Paradigma?

Domnievame sa, že súčasný vývoj práva a právnej vedy je istým, vari logickým a predpokladateľným, dôsledkom vývoja európskej spoločnosti a európskeho intelektuálneho vývoja za posledných niekoľko storočí². Stále žijeme v paradigme racionalisticko-osvietenského príklonu k humanizmu, antropocentrizmu, a z toho vyplývajúceho subjektivismu. Pôvodná línia tejto modernity je charakterizovaná descartovským „ego cogito“, ktorým sa otvorila cesta subjektívnym právam v dnešnom ponímaní – nič na tom nemení ani skutočnosť, že dekonštruktivistické pokusy postmoderny sa snažili „zbúrať“ všetko, čo im stálo v ceste, i problematizovaním subjektu a subjektivity.

Osvietenstvo vyvrcholilo práve v diele Immanuela Kanta, veľkého nemeckého mysliteľa 18. storočia, ktorého vplyv na moderné právo je neoddiskutovateľný, hoci pomerne málo známy, či prima facie zrejmy. Pokúsime sa stručne načrtnúť súradnice tohto vplyvu, osobitne na stredoeurópske právne myslenie. Predosielame, že nejde o vyčerpávajúce a detailné spracovanie (to ani nie je možné), len o nastolenie spomínaných filozofických otázok a širších súvislostí, či zrkadla súčasného stavu.

Reflexia paradigmy

Aká je súčasná európska normotvorba, minimálne na úrovni súkromného práva? Prvá poznámka, ktorá sa žiada vysloviť, je vari tá, že postupné prenikanie verejnoprávnych regulatívov do súkromnoprávnej normotvorby, sčasti problematizuje rímskoprávne členenie práva na právo súkromné a verejné. Trend publicizácie práva súkromného je evidentný a značný, a treba povedať, že i značne nevyvážený oproti prípadnému „protitlaku“ v podobe privatizácie regulácie verejnoprávnej. Jednoduchšie povedané, postupné narúšanie hraníc autonómie súkromnoprávnej regulácie a kogentnosti verejnoprávnych noriem tkvie skôr v prenikaní verejnoprávnych prvkov do autonómie práva súkromného, než v prenikaní princípov súkromného práva do regulácie verejnoprávnej.

Veľmi príznačné je to najmä v oblasti legislatívneho ukotvenia ochrany slabšej strany – spotrebiteľské právo je toho pekným príkladom. Vzťahy spotrebiteľské (teda sociálne väzby regulované právom) sú nepochybne vzťahmi prevažne súkromnoprávnymi. Je

² Z pochopiteľných dôvodov sa sústreďujeme len na okruh práva súkromného.

však zrejme, že klasické princípy súkromnoprávnej regulácie (teda tzv. metóda právnej regulácie v oblasti súkromného práva), akými sú autonómia vôle subjektov súkromného práva a ich rovnoprávne postavenie, postupne strácajú na sile a ustupujú do úzadia. Na ich miesto sú forsírované typicky verejnoprávne regulatívy v podobe príkazov a zákazov, kogentnosti právnej úpravy a dominancie zásahov štátu do súkromnoprávných dohôd. Otázkou je, či má ešte zmysel pertraktovať klasickú dištinkciu súkromného a verejného práva, a či paradigma moderny, ktorá dominovala euro-americkému mysleniu za posledné stáročia, má byť nahradená paradigmou inou, konkurenčnou, alebo ide len o vývoj modernity – a prípadne či bude potrebovať isté korekcie.

V mnohom možno vnímať práve odkaz Kantov, pre súčasné vnímanie a nastavenie štruktúr európskeho myslenia, ktoré formovalo i názory na právo. Nebude vari prehnané ani tvrdenie, že v oblasti práva v mnohom platí, že žijeme paradigmatu kantovskú. Budeme preto bližšie skúmať vplyv myšlienok Immanuela Kanta na nastolené otázky.

Immanuel Kant – solitér z Kráľovca

Kantov význam pre európske myslenie, pre vývoj európskej inteligencie je len ťažko predstaviteľný v celej svojej šírke, a ešte ťažšie vystihnuteľný v krátkom príspevku, navyše na právnickej konferencii. O jeho veľkosti svedčí i Schillerov citát v záhlaví toho príspevku, či obľúbená parola Andreja Démutha, vedúceho katedry filozofie Trnavskej univerzity: po Kantovi môžete ísť v myslení buď s ním, alebo proti nemu – ale nikdy nie bez Kanta.

Nie je naším úmyslom predkladať životopisné údaje, či hlbšie filozofické rozbor Kantovho diela filozofického; jednak by t bolo nosením sov do Atén, no predovšetkým sa na to necítíme byť dostatočne fundovaný. Naším zámerom bude pokúsiť sa predostrieť vplyv jeho myšlienok na oblasť súkromného práva. Aspoň zopár úvodných poznámok však predsa uskutočníme.

Kant bol skutočným európskym intelektuálom. Prednášal fyziku, matematiku, logiku, porovnávaciu geografiu, filozofiu práva, etiku i systematickú filozofiu. Jeho vypracovanie kritického problému predznamenovalo erupciu vývoja 19. storočia, ktoré predstavuje napospol snahu o vyrovnanie sa s Kantom a jeho dielom. Kritika čistého rozumu, Kantovo vrcholné dielo, predstavuje míľnik vo vývoji európskeho intelektualizmu, a stalo sa súčasťou európskej paradigmy do takej intenzívnej miery, že jeho vplyv môžeme len tušiť – stalo sa súčasťou tzv. tacit knowledge.

Kritický problém možno formulovať ako reakciu na dogmatický racionalizmus lebnitzovského typu, ktorý dominoval na pruských univerzitách osemnásteho storočia – Kant pochyboval o legitímnosti klasického racionalistického dogmatizmu a doslova hovorí, že z „dogmatického spánku“ ho prebral David Hume, predstaviteľ britského senzualizmu ako „odnože“ empirizmu. Kritický problém je primárne epistemologický a predstavuje (po-

merne úspešný) pokus o vyústenie boja racionalizmu a empirizmu v novovekej filozofii. Kant uskutočnil, podľa vlastných slov, analýzu štruktúry aparátu ľudského myslenia, a závery, ku ktorým dospel, znamenali (opäť podľa jeho vlastných slov) koperníkovský obrat vo vnímaní zdrojov ľudského poznania.

Reflexia kritického problému je z nášho hľadiska zaujímavá predovšetkým z iných, ako epistemologických hľadísk (neoddiskutovateľne má právne impakty aj rovina epistemologická, na takúto analýzu však konferenčné vystúpenie limitované časom neposkytuje priestor). Ďalšie dve Kantove kritiky, Kritika praktického rozumu a Kritika súdnosti, rozvíjajú kritický podnik do oblasti morálneho a praktického rozhodovania, do oblasti hodnôt. Kritický Kantov podnik tvorí jeden výnimočný celok, ktorý človeka predstavuje ako univerzálne rozumovú ľudskú bytosť schopnú samostatného, autonómneho morálneho rozhodovania a konania. Pre oblasť samotného práva (ktoré však Kant vníma práve cez prizmu morálky, ako inak), je potom rozhodujúce ďalšie vplyvné Kantovo pokritické dielo, a to Základy metafyziky mravov, no predovšetkým jej dôkladné rozpracovanie v diele *Metaphysik der Sitten in zwei Teilen* (metafyzika mravov v dvoch častiach). Pokúsime sa teraz koncízne vyložiť podstatné myšlienky z hľadiska témy tohto príspevku.

Kantov človek dvoch svetov

Kantovo hľadanie „čistých“ poznatkov, teda čistých rozumových poznatkov bez prímiesi čohokoľvek empirického, začína stanovením si podmienok tejto „čistoty“: takýto poznatok musí byť jednak nutný (teda že takým musí byť, nemôže byť inak), a jednak všeobecný. Takýto poznatok má potom apriórny (mimoskúsenostný) pôvod. Ústrednou témou Kritiky čistého rozumu je hľadanie zdôvodnenia, ako sú možné syntetické súdy aprióri – teda súdy, ktoré k poznatkom skúsenostným pridávajú „niečo“, čo nie je v samotných pojmoch obsiahnuté, ktoré „len“ neanalyzujú to, čo už v pojmoch obsiahnuté je. V tomto zmysle je človek bytosťou poznávajúcou, takou, ktorá chce niečo vedieť. Na to jej slúži rozum teoretický. Minimálne rovnakou mierou je však človek aj tvor konajúci – a k tomu potrebuje a využíva svoj rozum praktický.

Jednou zo základných Kantových otázok teda je, ako mám prakticky (mravne a právne) konať. A v týchto úvahách zohráva práve kľúčovú úlohu základný princíp európskeho súkromného práva – autonómnosť našej (ľudskej) vôle. Ak je naša vôľa determinovaná zákonmi, ktoré pochádzajú z oblasti nášho rozumu, teda **z nás samých**, konáme autonómne. Ak je však naša vôľa určovaná čímsi vonkajším, heteronómnym, teda vonkajším zákonodarstvom, nekonám na základe príkazu vlastného rozumu. Heteronómnym konaním, lepšie povedané heteronómnym zákonodarstvom determinujúcim naše mravné (a právne) konanie nikdy nemožno dosiahnuť nutný a všeobecný princíp konania! Toto je jedna z kľúčových dištinkcii niekoľkých pojmových znakov súkromného a verejného práva. Tam, kde je určujúcim kritériom naša vôľa, hovoríme o práve autonómnom, vytvorenom

vôľou ľudí samotných. Veľmi zjednodušene a povrchno to v teórii práva vnímame ako tzv. dispozitívnosť právnych noriem objektívneho práva, ktoré umožňujú manifestovať vôľu konajúcich subjektov inak, ako „predpisuje“ pomocne, subsidiárne heteronómne zákonodarstvo (objektívne právo) – na to už upozornil vo vynikajúcej stati Viktor Knapp, žiaľ, ne našiel hlbšiu reflexiu v doktrínálnych záverov svojich súčasníkov či nasledovníkov³.

Jediný všeobecný a nutný korektív, pravidlo praktického konania možno preto nájsť v ľudskom rozume, v nás samých – nie neprávom sa traktuje Kantovo vystúpenie ako vrchol osvietenenského hnutia (jeho vzťah k Veľkej francúzskej buržoáznej revolúcii bol veľmi pozitívny). V našom rozume, a práve len v ňom, existuje množstvo pravidiel zameraných na určovanie, determinovanie našej vôľe. Tie Kant rozdeľuje na maximy a zákony.

Maximy, zákony a imperatívy

Maxima je pravidlo správania, ktoré platí výlučne subjektívne, pre konanie konkrétneho človeka (nemá teda všeobecnú platnosť, ktorú Kant vo všetkých Kritikách hľadal). Protikladom k maxime je praktický zákon, zákon praktického mravného konania, ktorý naopak má platiť absolútne – teda už nie pre jednotlivého konajúceho, ale pre každého.

Tieto zákony praktického rozumu nám kážu, ako máme konať. Stanovujú nám, čo a ako má byť. Z hľadiska deontickej logiky teda zákony predstavujú **príkazy** – môžeme ich neuposlúchnuť, ale potom musíme byť pripravený **nieť za to následky**. Ak sú praktické zákony konania príkazy, sú to **imperatívy**. Tie Kant, už veľmi slávne (z dnešného pohľadu) rozdeľuje na hypotetické a kategorické.

Hypotetický imperatív platí podmiennečne – pod podmienkou, ak platí A, nastane B. Hypotetické imperatívy sú síce všeobecne platné, ale nie nutné (pripomíname, že Kant hľadal všeobecné a nutné, vo všetkom). Ak sa chcem pekne obliekať, musím dbať o módu – ale len za predpokladu, že sa skutočne chcem (záleží mi na tom) pekne obliekať – platí to všeobecne, ale práve podmiennečne. Naopak imperatív kategorický platí nepodmiennečne, **nutne a všeobecne**. Autonómna vôľa musí mať teda podobu všeobecného a nutného príkazu, formu všeobecného a nepodmieneného zákona: konaj tak, aby maxima Tvojej vôľe mohla sa stať princípom všeobecného zákonodarstva!

Charakteristika tejto vôľe rovnako platí ako jeden zo základných princípov súkromného práva – vôľa musí byť nutne slobodná. Človek nahliadajúci svoj rozum, seba samého ako účel (vec o sebe), musí nevyhnutne konať slobodne, oprostene od všetkých kauzálnych javov vonkajšieho sveta. Mravná povinnosť je povinnosťou voči nám samým, nemá

³ Porovnaj Knapp, V.: O právu kogentním a dispozitívním (a také o právu heteronomním a autonomním). Právník, CXXXIV, č. 1, s. 1 a nasl.

me hľadať účel mimo seba, ale v sebe – preto je Kantova etika etikou povinnosti, v protiklade k rôznym utilitaristickým koncepciám, hľadajúcim účel inde, ako v samotnej povinnosti.

Človek je tak naozaj u Kanta občanom dvoch svetov – svetom javov okolo seba, a zároveň nadzmyslovej ríše slobody⁴.

„Dve veci naplňajú myseľ vždy novým a narastajúcim obdivom a úctou, čím častejšie a vytrvalejšie sa nimi myslenie zapodieva: hviezdne nebo nado mnou a mravný zákon vo mne...Prvý pohľad na nespočetné množstvo svetov ničí takmer moju dôležitosť ako animálneho tvora, ktorý hmotu, z ktorej povstal, musí svojej planéte... opäť vrátiť, po krátku dobu (nevieme ako) opatrený silou k životu. Druhý pohľad naproti tomu pozdvihuje moju hodnotu ako inteligencie, pozdvihuje ju nekonečne mojou osobnosťou, v ktorej mi mravný zákon zjavuje život nezávislý na animálnosti aj na celom zmyslovom svete...“⁵

Akokoľvek by sa žiadalo ukončiť túto pasáž uvedeným slávnym citátom, nie je to možné, pretože náčrt problematiky by nebol úplný a správny. Veľmi často sa v Kantovom odkaze opomína problematika **súdnosti**. Súdnosť tvorí pomyselné spojivo medzi spomínanými dvoma svetmi, ktorým náleží ľudská bytosť, medzi teoretickým a praktickým rozumom, medzi animálnosťou a slobodou. Nie slepý rozum, ale praktická súdnosť je určujúcim faktorom bytia človeka, obzvlášť bytia človeka v spoločenstve (a teda i v práve). Súdnosť, predovšetkým tzv. určujúca súdnosť nám velí, uschopňuje nás rozpoznať, čo je správne – to je hlas nášho neumlčateľného svedomia, jednoty človeka ako bytosti rozumnej. Súdnosť je aj dôležitá morálna intuícia, ktorej význam sa v práve rovnako pomerne dosť podceňuje.

Kant svojím dielom umocňoval prirodzenú vieru človeka, že svet má nejaký rozumný účel a zmysel – Kant zaviedol do práva pojem **účelu**, v Kritike súdnosti traktuje taký spôsob uvažovania, ktorý je zameraný na **objektívnu účelnosť vecí!** To považujeme za obrovský myšlienkový výdobytok modernej paradigmy spoločnosti, filozofie i práva, za ktorý vďačíme práve Kantovi.

Kant a súkromné právo

Je zrejme notoriou, že myšlienky veľkého Nemca ovplyvnili predovšetkým rakúsky Všeobecný zákonník občiansky z roku 1811. Zostavovateľ a hlavný redaktor ABGB, Franz von Zeiller, to spomínal niekoľkokrát. My sme sa však snažili predostrieť hlbší Kantov zástoj v doktríne súkromného práva, no i všeobecnej právnej doktríny vôbec – auto-

⁴ Störig, H. J.: Malé dějiny filozofie. Praha: Zvon, 1993, s. 297.

⁵ Kant, I.: Kritika praktického rozumu. Praha: Nakladatelství Svobody, 1996, s. 275 a nasl.

nómia vôle, sloboda a dôstojnosť jedinca sú základné postuláty práva vôbec (alebo by aspoň mali byť)⁶.

Na otázku, čo je to právo, odpovedá Kant: Právo je súhrn podmienok, za ktorých (ľubo)vôľa jedného môže byť spojená s (ľubo)vôľou druhého podľa všeobecného zákony slobody! V tom je esencia jeho vnímania práva, slobody i morálky, ktoré majú ideálne tvoriť jeden rozumný celok.

Záver

Zabúdame na svoje korene, neuvedomujeme si, odkiaľ smeruje súčasné vnímanie autonómnosti subjektu. Nie často a nie dostatočne chápeme a vnímame odkaz humanistickej tradície stavajúcej na schopnosti ľudskej bytosti „byť sám sebe zákonodarcom“, lebo autonómnosť ani etymologicky, ani sémanticky (významovo) neznamena nič iné. *Auto nomos* znamená „samozákonný“, autonómny subjekt znamená subjekt schopný svojou vôľou stanovovať si zákony. Ide o opak heteronómnosti, akejsi zákonnosti „zvonka“, zákonnosti danej. Tu tkvie i hlboký, apriórny rozdiel medzi normami tzv. kogentnými, príznačnými pre regulatív verejnoprávny, a normami tzv. dispozitívnymi, charakteristickými pre súkromnoprávnu reguláciu. Kým teda verejné právo nám zvonka, heteronómne určuje práva a stanovuje povinnosti, súkromné právo stavia na schopnosti vnútorného, zodpovedného – autonómneho stanovenia si záväznosti svojho správania.

Immanuel Kant ako hlásateľ deontologickej morálky, morálnej povinnosti čoby kategorického imperatívu, ako evanjelista autonómnosti subjektu, jeho prirodzenej schopnosti čistým rozumom nazerať pravdu, by zrejme mal čo povedať súčasnej európskej legislatíve. Sme presvedčení, že nie je vhodné uvažovať o zrušení hraníc autonómnosti subjektu v podobe prenikania verejnoprávnych normatívov do privátnej sféry jednotlivca. A sme presvedčení, že nežijeme v žiadnom „prelomovom období“ zmeny paradigmy európskeho myslenia. Žijeme pokračovanie európskej modernity nastolenej érou humanizmu a renesancie, žijeme stále Kantovu tradíciu.

Ako by asi teda mal znieť Kantov odkaz súčasnej európskej legislatíve súkromného práva? Dôverovať viac schopnosti subjektu stanoviť si svoje povinnosti, schopnosti autonómnosti, dôverovať a pestovať kultúru jeho morálnej integrity, svojbytnosti, ale hlavne – rozumu...Kantov dielo je esenciou humanizmu, predovšetkým v Náuke o cnosti (druhý diel *Metafyziky mravov*) akcentoval ideu ľudskej dôstojnosti, hospitality, mieru, priateľstva a lásky. Akcentoval povinnosť, ale nie v asketickej forme odriekania, ale ako epikurovské nadšenie pre povinnosť, ako smelosť a radosť z mravného konania.

⁶ Tento vplyv Kantovej filozofie na redaktorov ABGB je jasný i z Ručkovho a Sedláčkovho komentára, porovnaj Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské rusi. Praha: V. Linhart, 1935, s. 182.

Kiež by tieto myšlienky v dnešnej Európe, zmietanej krízou hodnôt, identity a ľudskosti, nezaniikli.

Literatúra

Kant, I.: Kritika praktického rozumu. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1996.

Kant, I.: Kritika čistého rozumu. Praha: OIKOYMENH, 2001.

Röd, W.: Německá klasická filosofie I. Od Kanta k Schopenhauerovi. Praha: OIKOYMENH, 2015.

Störig, H. J.: Malé dějiny filozofie. Praha: Zvon, 1993.

Gábriš, T. a kol: Nedogmatická právní věda. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017.

Knapp, V.: O právu kogentním a dispozitivním (a také o právu heteronomním a autonomním). Právník, CXXXIV, č. 1, s. 1 a nasl.

Rouček, F., Sedláček, J.: Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské rusi. Praha: V. Linhart, 1935.

SANKČNÍ FUNKCE NÁHRADY ÚJMY: SKUTEČNE?¹

JUDR. PETR ŠUSTEK, PHD.²

UNIVERZITA KARLOVA, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

SUSTEK@PRF.CUNI.CZ

Soudobým kontinentálním právem rezonuje relevantní diskuze k funkcím náhrady újmy a jejich vzájemným vztahem³. Soudy přiznávají nemalé náhrady nemajetkové újmy spojené s intenzivními zásahy do osobnostních práv kupříkladu ze stran bulvárních médií, návrhy na vykonatelnost rozhodnutí amerických soudů, ale také relevantní legislativní změny diskurs ve zvyšující se míře ožívají a činí naléhavým hledání široce aplikovatelných závěrů. České právo, zejména vzhledem k části judikatury a k právní úpravě zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“), není v tomto trendu výjimkou. Konkrétně pak jde o sankční (punitivní), respektive preventivně-sankční funkci náhrady újmy, a její místo v systému soukromého práva.

Tento článek je proto zamyšlením nad tvrzenou přítomností sankčního účelu v deliktním právu v kontextu jeho vývoje, ale především jeho současné systematiky a obecné společenské funkce. Nejprve proto krátce nastíním základní funkce náhrady újmy a proměny jejich pojetí v dějinách, abych se dále pokusil o vymezení skutečné podstaty této sankční funkce a kriticky zanalyzoval otázku jejího ukotvení v občanském zákoníku, stejně jako její postavení ve vztahu k obecné funkci soukromého práva ve společnosti. Zbývá doplnit, že se článek vztahuje primárně na náhradu újmy nemajetkové, neboť právě v kontextu zásahů do osobnostních práv je sankční náhrada újmy často prosazována a to i v judikatuře vrcholných českých soudů⁴.

¹ Tento článek vznikl s podporou programu Univerzity Karlovy Progres Q04: Právo v měnícím se světě.

² Autor působí na katedře občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy (sustek@prf.cuni.cz).

Autor působí na katedře občanského práva Právnické fakulty Univerzity Karlovy (sustek@prf.cuni.cz).

Tento článek vznikl s podporou programu Univerzity Karlovy Progres Q04: Právo v měnícím se světě.

³ Srov. např. KOZIOL, Helmut, WILCOX, Vanessa a kol. *Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives*. Wien, New York: Springer, 2009. ISBN 978-3-211-92210-1, KÜHN, Zdeněk. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil a kol. *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 203-216. ISBN 978-80-7380-265-3, a řadu jiných níže citovaných prací.

⁴ Viz níže.

1. Základní funkce náhrady újmy

Tradičně je coby primární funkce náhrady újmy traktována funkce reparační, která spočívá buď v kompenzaci majetkové škody, nebo v satisfakci (poskytnutí zadostiučinění) za nemajetkovou újmu⁵. V souladu s principem *neminem laedere* a s vyrovnávací funkcí práva by měla být reparační náhrada úplná, přičemž jejím ideálem je navrácení poškozeného do stavu, ve kterém by se nacházel, kdyby ke vzniku újmy vůbec nedošlo⁶.

Za sekundární základní funkci náhrady újmy je tradičně označována funkce preventivně výchovná či prevenční⁷. Každé porušení či ohrožení právní povinnosti je totiž do jisté míry nežádoucí nejen z individuální perspektivy, ale také z hlediska celé společnosti, neboť narušuje její pokojný stav a rovnováhu, kterážto je cílem nejen soukromého práva. Jednou ze stěžejních zásad soukromého práva je proto zásada prevence vycházející z premisy, že je vždy více žádoucí vzniku újem předcházet, než je následně často složitým způsobem reparovat^{8,9}. V současném diskursu (reflektovaném mj. již i v nejnovějším vydání klasické učebnice občanského práva hmotného z dílny kolektivu Právnické fakulty Univerzity Karlovy¹⁰) však k těmto funkcím stále častěji přistupují úvahy o funkci sankční, která se nicméně v čisté podobě vyskytuje spíše výjimečně a je obvykle chápána jako funkce preventivně-sankční, kdy jistý „trestní“ prvek uložený škůdci je ospravedlňován posilujícím vlivem na individuálně i generálně preventivní působení deliktního práva. Takové úvahy jsou nepochybně odrazem nejen nedávné judikatury Ústavního soudu ČR

⁵ Srov. např. čl. 6:101 Evropských principů mimosmluvní odpovědnosti PEL Liab. Dam. V této souvislosti srov. také VON BAR, Christian a kol. *Principles of European Law. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another (PEL Liab. Dam.)*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 907. ISBN 978-0-19-922941-3.

⁶ Srov. KOZIOL, Helmut. Punitive Damage: Admission to the Seventh Legal Heaven or Eternal Damnation? Comparative Report and Conclusions. In KOZIOL, Helmut, WILCOX, Vanessa a kol. *Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives*. Wien, New York: Springer, 2009, s. 298. ISBN 978-3-211-92210-1, ROSENVALD, Nelson. *Punitive Damages. Tort Liability from a Civil Law Perspective. São Paulo: Atlas, 2014, s. 23. ISBN 978-85-224-8846-9.*

⁷ Srov. např. starší vydání učebnice občanského práva hmotného: ŠVESTKA, Jiří. Prevence škod a odpovědnost za škody. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: závazkové právo*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 379. ISBN 978-80-7357-466-6. Srov. také současné vydání: ŠVESTKA, Jiří. Občanskoprávní povinnost. In DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 364. ISBN 978-80-7552-187-3.

⁸ Srov. tamtéž, s. 365. Srov. také VON BAR, Christian a kol. *Principles of European Law. Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another (PEL Liab. Dam.)*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 991. ISBN 978-0-19-922941-3.

⁹ Srov. ŠVESTKA, Jiří. Prevence škod a odpovědnost za škody. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan a kol. *Občanské právo hmotné 2. Díl třetí: závazkové právo*. 5. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2009, s. 365. ISBN 978-80-7357-466-6.

¹⁰ ŠVESTKA, Jiří. Občanskoprávní povinnost. In DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 364-365. ISBN 978-80-7552-187-3.

a Nejvyššího soudu ČR,¹¹ ale také nové *de lege lata* právní úpravy¹². Tento příspěvek si klade za cíl hlubší analýzu tohoto problému a činí si ambici zodpovědět otázku po skutečné přítomnosti sankčního či preventivně-sankčního prvku náhrady újmy v českém (či širěji kontinentálním) deliktním právu.

2. Historický vývoj funkce náhrady újmy

Pro pochopení celkového kontextu provedme krátké historické zastavení. Jistý sankční prvek náhrady újmy byl obsažen již v některých z nejstarších známých zákonech lidstva, např. v babylonském Chammurapiho zákoníku, v chetitských zákonech či v hinduistickém Manuově zákoníku¹³. Pro současné právo je však relevantní až jeho pojetí římskoprávní.

Propracovaný systém obligačního práva v antickém Římě vycházel původně z práva deliktního, jehož vývoj postupem času omezoval původní zvykovou krevní mstu, nejprve prostřednictvím zavedení institutu výkupného (neboli pokuty, *poena*) v zákoně dvanácti desek v 5. století př. n. l. Výše pokuty původně závisela na dohodě mezi poškozeným a škůdcem, později byla autoritativně stanovena státem, avšak nikdy nezávisela na výši způsobené škody.¹⁴ Původní povaha výkupného představovala soukromou pokutu, jejíž primární funkcí bylo sankcionování škůdce a uspokojení poškozeného z retribuce¹⁵. Sankční funkci náhrady újmy proto lze v evropské právní tradici považovat vlastně za původní.

Až roku 287 př. n. l. pomalé prosakování reparační funkce do římského práva částečně stvrdilo zavedení akvilské žaloby, která vážala výši pokuty na nejvyšší cenu poškozené nebo zničené věci v roce předcházejícím spáchání deliktu. Velmi dlouho však byla *actio legis Aquiliae* pokládána za poenální žalobu a skutečně smíšené povahy částečně poenální a částečně reipersekutorní žaloby nabyla až v době justiniánské v 6. stol. n. l.¹⁶ Výkladová praxe akvilského zákona rovněž v průběhu času dovodila odpovědnost nejen za

¹¹ Srov. nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. března 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 22. srpna 2014, sp. zn. 30 Cdo 3157/2013, a dále viz níže.

¹² Např. ust. § 2957, 2971, 2969 odst. 2 občanského zákoníku, viz níže v textu.

¹³ ŽIVĚLOVÁ, Alexandra. Umožňuje nový občanský zákoník přiznat v řízení o náhradě nemajetkové újmy punitive damages? *Bulletin advokacie*. 2016, č. 4, s. 24.

¹⁴ ELISCHER, David. Ke genezi a vývoji konceptu individuální občanskoprávní odpovědnosti za škodu. In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil a kol. *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 121. ISBN 978-80-7380-265-3.

¹⁵ KÜHN, Zdeněk. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil a kol. *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 205. ISBN 978-80-7380-265-3.

¹⁶ ELISCHER, David. Ke genezi a vývoji konceptu individuální občanskoprávní odpovědnosti za škodu. In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil a kol. *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 125-126. ISBN 978-80-7380-265-3.

úmysl, ale také za nedbalost¹⁷. V římském právu se tak postupně, byť velmi pomalu, prosazovala zásada, podle které delikt zavazuje škůdce především k náhradě vzniklé škody¹⁸.

V raném středověku trestní odpovědnost a civilní náhrada újmy opět zcela splynuly: došlo rovněž k obnovení krevní msty, z níž se škůdce mohl vykoupit zaplacením pokuty nazývané *wergeld*¹⁹. Již v germánském právu počátku středověku se ovšem vyskytovaly rovněž reparační prvky pokuty. Povaha pokuty jako soukromého trestu však přetrvávala až do nástupu novověku a praxe důsledného rozlišování občanskoprávní a trestní odpovědnosti nezapočala dříve než v 17. století.²⁰ Proces formování ryze občanskoprávní odpovědnosti byl nicméně završen až na konci 18. století a potvrzen velkými civilními kodexy počátku století devatenáctého. Sankční funkce byla přisouzena pouze trestu, při jehož ukládání měly být zohledněny nejen následky protiprávního jednání, ale také osobní charakteristiky a jiné okolnosti na straně pachatele. Náhrada újmy se naproti tomu stala institutem soukromého práva, jehož funkcí je reparace vzniklé újmy.²¹

Zbývá dodat, že angloamerická právní kultura, méně ovlivněná osvícenstvím a recepcí římského práva a potažmo striktním rozlišováním soukromého a veřejného práva,²² naopak sankční funkci náhrady újmy postupně zakotvila v institutu známém především jako *punitive damages*²³. Relevantní anglická a zejména americká soudní praxe dnes slouží jako významná inspirace zastánců sankční náhrady újmy v kontinentálním právu.

3. Sankční náhrada újmy: pokus o vymezení

V literatuře je sankční náhrada újmy často nesystematicky a nejednotně označována pojmy *punitive damages* či *exemplary damages*²⁴. Jisté rozlišení spočívá v odlišné funkci náhrady újmy, ke které se každý z pojmů váže, nicméně jsou oba pojmy často trak-

¹⁷ Tamtéž, s. 126-127.

¹⁸ Srov. KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin, SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 219. ISBN 80-7179-031-1.

¹⁹ ELISCHER, David. Ke genezi a vývoji konceptu individuální občanskoprávní odpovědnosti za škodu. In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil a kol. *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 127-128. ISBN 978-80-7380-265-3.

²⁰ ELISCHER, David. Ke genezi a vývoji konceptu individuální občanskoprávní odpovědnosti za škodu. In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil a kol. *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 127-129. ISBN 978-80-7380-265-3.

²¹ Srov. tamtéž, s. 131.

²² Srov. KÜHN, Zdeněk. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil a kol. *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 204-205. ISBN 978-80-7380-265-3, KNAPP, Viktor. *Velké právní systémy. Úvod do srovnávací právní vědy*. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 67. ISBN 80-7179-089-3.

²³ Významné je v tomto směru zejména rozhodnutí Sněmovny lordů z r. 1793, *Wilkes v. Wood*, věc 98 Eng. Rep. 489 (C. P. 1763).

²⁴ Srov. ROSENVALD, Nelson. *Punitive Damages. Tort Liability from a Civil Law Perspective*. São Paulo: Atlas, 2014, s. 144. ISBN 978-85-224-8846-9. Srov. také JANEČEK, Václav. Funkce náhrady škody. In GERLOCH, Aleš, BERAN, Karel a kol. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2014, s. 45. ISBN 978-80-7502-058-1.

továny promiscue. Termín *punitive damages* vyjadřuje spíše zaměření na individuální repressi spočívající v potrestání škůdce, zatímco termín *exemplary damages* směřuje k motivaci generální prevencí, tedy k vytvoření exemplárního (odstrašujícího) příkladu pro společnost.²⁵ Některými autory je používán také méně kontroverzně znějící pojem *super-compensatory damages*²⁶. Sankční náhrada újmy má tudíž preventivně-sankční povahu. A zatímco preventivní funkce je v deliktním právu vždy do jisté míry obsažena, vlastně deliktním právem přímo prostupuje, funkce sankční je podstatně kontroverznější.

Na tomto místě se sluší dodat, že anglosaské právo pracuje také s odlišným právním institutem *aggravated damages*²⁷. Jeho účelem je (alespoň zčásti²⁸) funkce reparační, jedná se tedy spíše o odůvodněné navýšení náhrady nad rozsah způsobené újmy.²⁹ Z toho důvodu není na rozdíl od *punitive damages* při určování výše náhrady zohledňován majetek škůdce.³⁰ Nad rámec této ideální teorie však jednoznačné rozlišení obou právních institutů neexistuje.

Upřeme-li pozornost zpět k sankční náhradě újmy, lze vymezit několik jejích definičních znaků. Vypomoci si přitom můžeme zejména americkou judikaturou. V základu lze na sankční náhradu újmy v zásadě vztáhnout definici Nejvyššího soudu USA, který vymezil podstatu *punitive damages* jako „*soukromoprávní sankci ukládanou civilními porotami za účelem potrestání zvrženého jednání a odrazení od takového jednání v budoucnu.*“³¹ Současně Nejvyšší soud zdůraznil, že *punitive damages* nepředstavují reparaci újmy.³² Odmyslíme-li vázanost na americké realie (odkaz na civilní poroty), zůstávají nám následující definiční znaky sankční náhrady:

²⁵ Srov. ROSENVALD, Nelson. *Punitive Damages. Tort Liability from a Civil Law Perspective*. São Paulo: Atlas, 2014, s. 144. ISBN 978-85-224-8846-9.

²⁶ Srov. např. BUDYLIN, Sergey. Punitive Damages as a Social Harm Measure: Economic Analysis Continues. *Oklahoma City University Law Review*. 2006, roč. 31, č. 3, s. 457-505.

²⁷ K úvodu do problematiky *aggravated damages* srov. SEBOK, Anthony J., WILCOX, Vanessa. *Aggravated Damages*. In KOZIOL, Helmut, WILCOX, Vanessa a kol. *Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives*. Wien, New York: Springer, 2009, s. 257-274. ISBN 978-3-211-92210-1.

²⁸ The Law Reform Commission. *Consultation Paper on Aggravated, Exemplary and Restitutionary Damages*, s. 2. Duben 1998. Dostupný také z WWW:

<http://www.lawreform.ie/_fileupload/consultation%20papers/cpAggravatedDamages.htm>.

²⁹ Pro zjednodušení zde hovoříme o anglosaském právu, ve skutečnosti se však přístup k sankční náhradě újmy v právních řádech USA a Anglie nepřehlédnutelně odlišuje. Srov. KOZIOL, Helmut. Punitive Damage: Admission to the Seventh Legal Heaven or Eternal Damnation? Comparative Report and Conclusions. In KOZIOL, Helmut, WILCOX, Vanessa a kol. *Punitive Damages: Common Law and Civil Law Perspectives*. Wien, New York: Springer, 2009, s. 276-281. ISBN 978-3-211-92210-1.

³⁰ Srov. JANEČEK, Václav. Funkce náhrady škody. In GERLOCH, Aleš, BERAN, Karel a kol. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2014, s. 46. ISBN 978-80-7502-058-1, ŽIVĚLOVÁ, Alexandra. Umožňuje nový občanský zákoník přiznat v řízení o náhradě nemajetkové újmy punitive damages? *Bulletin advokacie*. 2016, č. 4, s. 27.

³¹ Orig.: „*private fines levied by civil juries to punish reprehensible conduct and to deter its future occurrence*“. Rozsudek Nejvyššího soudu USA ve věci Gertz v. Robert Welch, Inc., 418 U.S. 323 (1974).

³² Orig.: „*They are not compensation for injury.*“ Tamtéž.

- jedná se o institut civilního deliktního práva,
- náhrada je tedy přiznávaná na základě civilního deliktu poškozenému,
- ukládají ji civilní soudy,
- při určení její výše přihlížejí vedle rozsahu vzniklé újmy také k okolnostem na straně škůdce (typicky k míře jeho zavinění a k jeho majetkovým poměrům),
- přičemž účelem sankční složky náhrady újmy je potrestání zavrženíhodného jednání škůdce.

První tři body uvedené složené definice se zjevně vztahují na jakoukoli občansko-právní náhradu újmy. Zásadním odlišujícím znakem sankční náhrady jsou proto dvě posledně uvedené charakteristiky. Jak níže ukážeme, nepochopení jejich vzájemného vztahu stojí v základu mylného přesvědčení o přítomnosti sankční funkce v současném evropském deliktním právu.

Nejprve je však nutné uvedené vymezující charakteristiky sankční náhrady újmy doplnit, neboť samy o sobě totiž stále ke smysluplnému odlišení od reparační funkce náhrady nepostačují. Tomuto závěru svědčí teoretické i komparativní argumenty, které se nyní pokusíme ve stručné podobě představit.

Zohlednění okolností na straně škůdce (zejména kvalifikované jednání škůdce, které je z hlediska společnosti považováno za zvlášť zavrženíhodné, nebo zisk škůdce převyšující skutečně vzniklou újmu) při rozhodování o rozsahu náhrady samo o sobě pro založení sankční náhrady újmy nepostačuje. Ve skutečnosti je totiž nutné rozlišovat, zda jsou okolnosti na straně škůdce pokládány za relevantní samy o sobě, či jako prostředek pro zjištění určitých okolností na straně poškozeného.

V prvním případě slouží naplnění okolností na straně škůdce k uložení povinnosti k náhradě v takovém rozsahu, ke kterému by soud cestou reparační náhrady neměl jak dospět. Tehdy se nepochybně jedná o náhradu sankční povahy. Druhá možnost však nastává, pokud zákonodárce přepokládá, že určité okolnosti na straně škůdce obvykle zintenzivňují zásah do práv poškozeného a činí tak újmu závažnější, avšak prokázání rozsahu této újmy je nemožné či velmi obtížné. V této situaci hrozí, že se poškozený nebude moci úspěšně domáhat náhrady své újmy v plném rozsahu. Aby zákonodárce takovému nespravedlivému důsledku obtížné prokazatelnosti rozsahu újmy zabránil, ukládá soudům povinnost zohlednit vymezené okolnosti na straně škůdce, které zpravidla prohlubují vzniklou újmu. V takovém případě jsou ovšem okolnosti na straně škůdce zohledňovány primárně kvůli jejich působení ve sféře poškozeného. Škůdce je pak povinen nanejvýš k plné náhradě újmy, což je naplněním funkce reparační.

Vidíme tedy, že pokud je výše náhrady určena primárně s ohledem na sféru poškozeného, byť je rozsah nahrazované újmy odhadován i s ohledem na okolnosti na straně škůdce, slouží tato náhrada k reparaci újmy a nemá tedy skutečně sankční povahu. Aby skutečně šlo o náhradu sankční, musí být jejím účelem sankcionování, tedy uložení jaké-

hosi soukromoprávního trestu škůdci za jeho zavrženíhodné jednání. Teprve kombinace obou těchto charakteristik činí z punitivní náhrady újmy samostatný a v kontextu kontinentálního deliktního práva velmi inovativní právní institut.

Jak konkrétně se však uvedená kombinace v praxi projeví? Odpověď je velmi prostá: výše náhrady nesmí být vázána na rozsah vzniklé újmy. V opačném případě neslouží okolnosti na straně škůdce k ničemu jinému než ke zpřesňování odhadu rozsahu újmy – a škůdci uložená povinnost jenom reparuje poškozeného. Jestliže sankční funkce v principu neomezuje výši náhrady rozsahem újmy,³³ přeci jen musí právní úprava a soud respektovat, že reparace je jednou z významných funkcí deliktního práva alespoň v tom smyslu, že přiznaná náhrada nesmí být bezdůvodně nižší. Reparační funkce náhrady se tak uplatní vždy, a spolu s ní také okolnosti na straně poškozeného (přinejmenším samotný rozsah újmy).

Sankční složka náhrady újmy pak může představovat buď navýšení náhrady nad rozsah újmy, nebo samostatně vypočtenou a uloženou povinnost k náhradě vedle náhrady reparační. Druhé z uvedených řešení bývá používáno americkými soudy, které zpravidla přiznávají reparační a sankční složku náhrady újmy odděleně, přičemž sankční složka (*punitive damage*) je mnohdy mnohonásobně vyšší.³⁴ V obou případech bude poškozenému přiznáno více, než kolik odpovídá utrpěné újmě.³⁵

Na druhé straně, podstatou reparační funkce je navrácení rovnováhy mezi pozicemi škůdce a poškozeného. Deliktní právo, jak je traktováno (přinejmenším) v kontinentální právní kultuře, neřeší primárně nic jiného než přesun ztráty z jedné osoby (poškozeného) na jinou (škůdce), jsou-li pro to dány právem uznané důvody.³⁶ Tímto způ-

³³ Na tom nic nemění ani skutečnost, že výše sankční náhrady újmy může být omezena určitým násobkem rozsahu vzniklé újmy. Např. Nejvyšší soud USA pokládá punitivní náhrady převyšující desetinásobek újmy za nepřipustné. Výjimkou jsou případy, kdy zvlášť odporné protiprávní jednání škůdce způsobilo pouze majetkovou škodu malého rozsahu. Výše sankční náhrady je tedy v zásadě limitována v závislosti na rozsahu újmy, avšak neomezuje se na ekvivalent tohoto rozsahu, nýbrž na jeho násobek, a uvedený rozsah újmy tedy velmi výrazně převyšuje. Srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu USA ve věci *State Farm Mutual Automobile Insurance Co. v. Campbell*, 583 U.S. 408 (2003).

³⁴ Odkázat lze na zřejmě nejznámější případ *Liebeck v. McDonald's Restaurants*, kdy soud prvního stupně žalobkyni přiznal reparační náhradu ve výši 200 000 USD a sankční náhradu ve výši 2,7 milionů USD. Vhodným příkladem je také rozhodnutí prvostupňového soudu ve věci *BMW of North America, Inc. v. Gore*, kdy byla žalobci přiznána reparační náhrada ve výši 4 000 USD a sankční náhrada o tři řády vyšší.

³⁵ Skutečnost, že sankční náhrada újmy pojmově převyšuje skutečně vzniklou újmu, se ostatně odráží např. ve zvýšeném využívání metod mimosoudního řešení sporů v USA. Srov. KÜHN, Zdeněk. Má mít náhrada škody v soukromém právu sankční funkci? In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil a kol. *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 206. ISBN 978-80-7380-265-3. Z historického pohledu pak není bez zajímavosti, že přítomnost sankčního prvku v justiniánské úpravě náhrady újmy je dovozována z možnosti žalovat na několikanásobek vzniklé újmy za stanovených podmínek (např. proti zloději nebo vyděrači). Srov. tamtéž, s. 205.

³⁶ Obdobně uvažuje např. KOZIOL, Helmut. *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012, s. 1-3. ISBN 978-3-902638-85-4.

sobem deliktní právo vyrovnává narušenou rovnováhu mezi oběma stranami³⁷ a přispívá k udržování společenské homeostázy, což je ostatně primárním účelem celého systému práva.³⁸ U majetkové újmy tak činíme navrácením v předešlý stav, u nemajetkové újmy pak přiměřeným zadostiučiněním. *A contrario*, aby mohlo jít o funkci odlišnou – např. sankční – musí se její účel od úplného vyvážení újmy odlišovat. Vytváření jiné terminologie pro náhradu újmy, která plní stejný účel, je nadbytečné a matoucí. Sankční funkce tak, aby mohla obstát při určování výše náhrady újmy, prostě a jednoduše vede k navýšení náhrady nad vzniklou újmu.³⁹ Takovýto aspekt punitivní náhrady bývá často kritizován za poskytnutí určitého bezdůvodného obohacení poškozenému. Je proto namístě ptát se, zda jde ještě o ospravedlnitelný přístup na cestě k dosažení společenské rovnováhy. Slovy rakouské učebnice občanského práva, není vlastně jasné, proč by vznik újmy měl pro poškozeného představovat případ štěstí⁴⁰.

Na základě těchto úvah je možné identifikovat tři kumulativní definiční znaky sankční funkce náhrady újmy: a) přihlížení k okolnostem na straně škůdce při rozhodování o rozsahu náhrady b) za účelem potrestání zavrženíhodného jednání škůdce, přičemž c) sankční složka náhrady spočívá v překročení rozsahu vzniklé újmy.

4. Sankční prvek náhrady újmy v českém platném právu: fakt nebo mýtus?

V občanském zákoníku je zařazeno několik ustanovení, která určitým okolnostem na straně škůdce přiznávají takovou míru relevance, že v nich někteří autoři mohou spatřovat prvky sankce. Je však nutné kriticky zkoumat, zda tyto domnělé sankční prvky ve skutečnosti nejsou pouze vyjádřením reparační (satisfakční) funkce.

První z předmětných norem je ustanovení § 2957, které ukládá povinnost k odčinění okolností zvláštního zřetele hodných, když stanoví:

Způsob a výše přiměřeného zadostiučinění musí být určeny tak, aby byly odčiněny i okolnosti zvláštního zřetele hodné. Jimi jsou úmyslné způsobení újmy, zvláště pak způsobení újmy s použitím lsti, pohrůžky, zneužitím závislosti poškozeného na škůdci, násobením účinků zásahu jeho uváděním ve veřejnou známost, nebo v důsledku diskriminace poškozeného se zřetelem na jeho pohlaví, zdravotní stav, etnický původ, víru nebo i jiné obdobně

³⁷ Srov. ŠVESTKA, Jiří. Občanskoprávní povinnost. In DVORÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 362. ISBN 978-80-7552-187-3. Obnova narušené rovnováhy mezi stranami se ve skutečnosti nevztahuje pouze k reparační funkci náhrady (tedy k náhradě majetkové škody), ale také k její funkci satisfakční (neboli k náhradě újmy nemajetkové).

³⁸ Srov. výklad o sociologické koncepci práva v KNAPP, Viktor. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 28-32. ISBN 80-7179-028-1.

³⁹ V této souvislosti srov. KOZIOL, Helmut. *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012, s. 84. ISBN 978-3-902638-85-4.

⁴⁰ K tomu ostatně také výše citované komentáře Petra Vojtka a Petra Bezoušky k § 2957.

závažné důvody. Vezme se rovněž v úvahu obava poškozeného ze ztráty života nebo vážného poškození zdraví, pokud takovou obavu hrozba nebo jiná příčina vyvolala.

V této úpravě lze spatřovat snahu o potrestání škůdce za zvláště nepřijatelné a společensky odsouzeníhodné jednání – o určitém odsudku chování škůdce hovoří i komentářová literatura⁴¹. Zůstat u tohoto závěru by však byla chyba. Zdá se totiž, že zákonodárce vybral jako okolnosti zvláštního zřetele hodné právě takové okolnosti, které mají významný potenciál ke zvýšení závažnosti újmy. Toho si všímá také většina komentářové literatury, a právě z tohoto důvodu se spíše přiklání k satisfakční funkci náhrady podle § 2957.⁴² Obecně můžeme relevantní okolnosti rozdělit na objektivní (nezávislé na vůli poškozeného) a subjektivní (které jsou relevantní právě z důvodu jejich vlivu na duševní sféru poškozeného). Ačkoliv okolnosti zvláštního zřetele hodné na první pohled působí jako objektivní, lze se domnívat, že ve skutečnosti mají subjektivní povahu, tedy že relevantní je právě jejich působení na prožívání poškozeného. Předmětné okolnosti jsou tak považovány za relevantní nikoliv ve vztahu ke škůdci jako takovému, ale naopak ve vztahu k poškozenému jako typický prvek zvyšující intenzitu zásahu do jeho práv. Odčinění okolností zvláštního zřetele hodných tedy není prostředkem potrestání škůdce, nýbrž nástrojem (prostředkem) pro úplné odčinění újmy pro případ, že míra následku se skutečně prohloubila.

Uvedené lze vyjádřit rovněž takto: sice je pravda, že pro rozhodnutí je relevantním hlediskem také chování škůdce v širším smyslu,⁴³ je však nutné ptát se, co je skutečným důsledkem naplnění takového hlediska? Na první pohled se zdá, že slouží jako podmínka pro navýšení náhrady újmy. Při hlubším zamyšlení nutně dojdeme k závěru, že tak tomu rozhodně není, resp. nemělo by být. K žádnému navýšení náhrady nad skutečný rozsah újmy totiž nedochází. Okolnosti zvláštního zřetele hodné naproti tomu představují případy zvýšení intenzity zásahu do práv poškozeného, a proto je při jejich naplnění důvodně předpokládáno zvětšení rozsahu újmy. Zákonodárce přitom (správně) předpokládá, že již vzhledem k amorfní povaze nemajetkové újmy bude prokázání tohoto zvětšeného rozsahu vzniklé újmy prakticky nemožné. Kategorie okolností zvláštního zřetele hodných tak bylo ustavena právě proto, aby mohly být nahrazeny i tyto újmy v plném rozsahu. Pokud by ustanovení § 2957 chybělo, poškozený by důkazní břemeno ohledně zvětšeného

⁴¹ Srov. VOJTEK, Petr. Komentář k § 2957. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521-3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1104. ISBN 978-80-7478-630-3, BEZOUŠKA, Petr. Komentář k § 2957. In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář. 1. Vyd.* Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1703. ISBN 978-80-7400-287-8, RYŠKA, Michal. Komentář k § 2957. In PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, s. 2903. ISBN 978-80-7400-653-1.

⁴² K tomu ostatně také výše citované komentáře Petra Vojtky a Petra Bezoušky k § 2957.

⁴³ Srov. ŽIVĚLOVÁ, Alexandra. Umožňuje nový občanský zákoník přiznat v řízení o náhradě nemajetkové újmy punitive damages? *Bulletin advokacie*. 2016, č. 4, s. 28.

rozsahu vzniklé újmy obvykle neunesl a újma by tak v plném rozsahu fakticky nebyla nahrazena. Tím by došlo k narušení její satisfakční funkce: je tak třeba uzavřít, že ustanovení § 2957 míří právě na důsledné naplňování satisfakční funkce náhrady újmy.

Lze dodat, že v průběhu prací na občanském zákoníku bylo navrhováno odlišné znění tohoto ustanovení (původně číslovaného jako § 2644), dle kterého poškozeným na splnění daných podmínek vznikalo právo na přiměřené zvýšení náhrady. Opuštění tohoto znění napovídá, že se skutečně jedná spíše o plné nahrazení vzniklé újmy, než o sankcionování škůdce.

Zvláštní náhradu újmy podmíněnou okolností na straně škůdce upravuje také § 2969 odst. 2:

Poškodil-li škůdce věc ze svévole nebo škodolibosti, nahradí poškozenému cenu zvláštní oblily.

Klíčové pojmy svévole a škodolibosti vymezuje důvodová zpráva k občanskému zákoníku následovně: „*Svévole i škodolibost jsou kvalifikované případy vystupňovaného úmyslu. Svévole směřuje k samotnému způsobení škody, škodolibost směřuje k osobě poškozeného.*“⁴⁴ Cena zvláštní oblily (*pretium affectionis*) je pak dle důvodové zprávy „*mimořádná cena, při které se zohledňují i nemajetkové aspekty, zvláště pak osobní vztah poškozeného k věci*“. Určí se přitom „*obdobným postupem, jakým se určuje výše satisfakčních plnění za újmy ryze nemajetkové: výši určí a zdůvodní poškozený, a nepřistoupí-li na ni škůdce, popřípadě nedosáhnou-li strany narovnání, rozhodne o výši ceny zvláštní oblily soud.*“⁴⁵

Důvodová zpráva tak sankční povahu tohoto ustanovení spíše potvrzuje⁴⁶. Uvádí, že je namístě, aby náhrada v případech určení ceny zvláštní oblily „*plnila vedle reparační funkce i funkci satisfakční (popřípadě penální)*“. Autoři občanského zákoníku dokonce k povinnosti k náhradě ceny zvláštní oblily, terminologicky poněkud velkoryse, dodávají, že „*[d]o jisté míry jde o jednu z obdob institutu angloamerického práva označovaného jako punitive damages*“⁴⁷.

Na základě analýzy předmětného institutu však lze tento názor zpochybnit. Kvalifikovaný úmysl škůdce představuje pro přiznání dané náhrady podmínkou nezbytnou, musí k němu však přistoupit vznik nemajetkové újmy, kterou nelze odčinit poskytnutím obvyklé ceny poškozené věci. Svévole a škodolibost jsou opět (byť možná nikoliv intuitivně) okolnostmi spíše subjektivní povahy. Je ostatně otázkou, zda je náhrada ceny zvláštní oblily

⁴⁴ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Zvláštní část, k § 2951-2971.

⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁶ Obdobně komentářová literatura, srov. VOJTEK, Petr. Komentář k § 2969. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521-3081). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1148. ISBN 978-80-7478-630-3.

⁴⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, Zvláštní část, k § 2951-2971.

v občanském zákoníku správně systematicky řazena způsobem, který ji pojímá jako modifikaci rozsahu skutečné škody. Ve skutečnosti totiž možná spíše představuje druh nemajetkové újmy spočívající v zásahu do osobnostní sféry poškozeného⁴⁸. Povaze nemajetkové újmy odpovídá i skutečnost, že žalobce má určit výši ceny obliby, tedy pokusit se vyčíslit peněžní ekvivalent citové újmy vzniklé ztrátou drahocenné věci.

Naplnění okolností na straně škůdce tak pouze umožňuje poškozenému domoci se náhrady plného rozsahu vzniklé újmy včetně její nemajetkové složky. Škůdce, který jednal svévolně či škodolibě, bude muset plně nahradit způsobenou újmu a nic více; naproti tomu škůdci, který jednal bez tohoto kvalifikovaného úmyslu, se povinnost k náhradě újmy snižuje. Jinak řečeno, institut náhrady ceny zvláštní obliby neslouží k uložení povinnosti k náhradě nad rozsah vzniklé újmy, ale právě k plnému odčinění této újmy⁴⁹. Tím je jasně dána jeho reparační povaha.

Konečně je možné sankční prvek domněle pozorovat⁵⁰ také v tzv. malé generální klauzuli náhrady nemajetkové újmy⁵¹ v § 2971, který stanoví:

Odůvodňují-li to zvláštní okolnosti, za nichž škůdce způsobil újmu protiprávním činem, zejména porušil-li z hrubé nedbalosti důležitou právní povinnost, anebo způsobil-li újmu úmyslně z touhy ničit, ublížit nebo z jiné pohnutky zvláště zavrženíhodné, nahradí škůdce též nemajetkovou újmu každému, kdo způsobenou újmu důvodně pocítuje jako osobní neštěstí, které nelze jinak odčinit.

Poskytnutí náhrady za tzv. reflexní újmu⁵² je zde vázáno na okolnost spočívající v kvalifikovaném porušení důležité právní povinnosti, tak také okolnost kvalifikovaného úmyslu⁵³. Je možné tvrdit, že v případě § 2971 nahrazovaná újma nemusí být přímo navázána na existenci některé z uvedených zvláštních okolností. Pokud by došlo k primární újmě jiným způsobem, sekundární újma by mohla vzniknout ve stejném rozsahu. Není

⁴⁸ Srov. VOJTEK, Petr. Komentář k § 2969. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521-3081). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1148. ISBN 978-80-7478-630-3.

⁴⁹ Pro zajímavost lze zmínit, že aktuální vydání učebnice občanského práva hmotného uvádí povinnost k náhradě ceny zvláštní obliby ve vztahu jak k satisfakční, tak k sankční funkci náhrady. Ve skutečnosti se však jedná o čistě satisfakční náhradu nemajetkové újmy. Srov. ŠVESTKA, Jiří. Občanskoprávní povinnost. In DVOŘÁK, Jan, ŠVESTKA, Jiří, ZUKLÍNOVÁ, Michaela a kol. *Občanské právo hmotné. Svazek I. Díl první: Obecná část. 2.*, aktualizované a doplněné vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 364-365. ISBN 978-80-7552-187-3.

⁵⁰ Srov. PAŠEK, Martin. Komentář k § 2971. In PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2017, s. 2923. ISBN 978-80-7400-653-1.

⁵¹ Srov. VOJTEK, Petr. Komentář k § 2971. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521-3081). Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1151. ISBN 978-80-7478-630-3.

⁵² Pro krátký úvod do problematiky reflexní újmy srov. např. ŠUSTEK, Petr. Reflexní újma aneb co ani glosátoři netušili: náhrada újmy v římském právu. In BĚLOVSKÝ, Petr, STLOUKALOVÁ, Kamila a kol. *Caro amico: 60 kapitol pro Michala Skřejpka aneb Římské právo napříč staletími.* Praha: Auditorium, 2017, s. 463-470. ISBN 978-80-87284-64-3.

⁵³ Za povšimnutí stojí terminologická blízkost ust. § 2971 občanského zákoníku k trestnímu právu: pojmy „důležitá právní povinnost“ a „pohnutka zvláště zavrženíhodná“ jsou používány zákonem č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

přítom významné, zda zvláštní okolnost vzniku primární újmy sama o sobě ovlivnila rozsah sekundární újmy. Z této perspektivy je skutečně škůdci ukládán trest za jednání v pohnutce, která je chápána jako zvlášť zavrženíhodná.⁵⁴

Ačkoliv je však ustanovení § 2971 v občanském zákoníku na první pohled skutečně nejbližší sankční náhradě újmy, ve skutečnosti není sankční prvek zastoupen ani zde. Tak jako předchozí ustanovení, také § 2971 okolnostmi na straně škůdce podmiňuje plnou náhradu vzniklé újmy a nikoliv její navýšení. Nejprve totiž musí vzniknout nemajetková újma sekundární oběti, přičemž okolnost na straně škůdce slouží pouze k určení, zda bude tato újma odčiněna. Je tedy podmínkou satisfakce sekundární oběti, potažmo prostředkem důsledného naplňování satisfakční funkce deliktního práva.

Ve všech třech uvedených případech se setkáváme s nepochopením skutečné funkce daných ustanovení, které pramení ze záměny zvýšení a snížení náhrady ve vztahu ke skutečnému rozsahu újmy. Je snadné zapomenout, že náhrada újmy ukládaná deliktním právem ve skutečnosti vzniklou nemajetkovou újmu často neodčinuje v plném rozsahu (už pro samotnou její amorfní povahu). Koneckonců i občanský zákoník hovoří o „přiměřeném zadostiučinění“). Zvláštní pravidla o plné náhradě vázané na okolnosti na straně škůdce mohou být snadno chybně pokládána za projev sankční funkce místo projevu směřujícího k důslednému naplňování funkce satisfakční v případech zvláštního zřetele hodných. Na tento omyl, který je v kontinentálním právu poměrně častý, ostatně upozorňuje také Helmut Koziol ve své analýze germánského deliktního práva⁵⁵. Ve skutečnosti uvedené instituty nejsou ničím jiným, než potvrzením funkce satisfakční.

5. Sankční prvek náhrady újmy v české judikatuře

V kontextu uvažované preventivně-sankční funkce náhrady újmy nelze pominout rozhodovací praxi soudů. Nejvyšší soud ČR sankční funkci náhrady škody ve své judikatuře dlouhodobě odmítal⁵⁶. Výjimkou byla určitá velmi omezená přítomnost sankčního prvku v českém právu a to ve smyslu náhrady mzdy při neplatném rozvázání pracovního poměru,⁵⁷ kde také docházelo a nadále dochází ke skutečnému překročení rozsahu skutečně

⁵⁴ Ke zvlášť zavrženíhodné povaze škůdcovy pohnutky srov. BEZOUŠKA, Petr. Komentář k § 2971. In HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník VI. Závazkové právo. Zvláštní část (§ 2055-3014). Komentář*. 1. Vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1754. ISBN 978-80-7400-287-8, dále také VOJTEK, Petr. Komentář k § 2971. In ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek VI (§ 2521-3081)*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, s. 1151. ISBN 978-80-7478-630-3.

⁵⁵ Srov. KOZIOL, Helmut. *Basic Questions of Tort Law from a Germanic Perspective*. Wien: Jan Sramek Verlag, 2012, s. 83-84. ISBN 978-3-902638-85-4.

⁵⁶ Srov. např. následující rozsudky Nejvyššího soudu ČR: rozsudek ze dne 24. dubna 2013, sp. zn. 30 Cdo 2469/2012, rozsudek ze dne 15. března 2012, sp. zn. 30 Cdo 1796/2011, rozsudek ze dne 16. srpna 2011, sp. zn. 30 Cdo 2434/2010, rozsudek ze dne 15. prosince 2011, sp. zn. 30 Cdo 3936/2010.

⁵⁷ Srov. rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. září 2002, sp. zn. 21 Cdo 1746/2001.

vzniklé újmy. Např. při moderaci práva na náhradu mzdy podle § 69 odst. 2. zákoníku práce.

Posun přinesl náleze Ústavního soudu ČR ze dne 6. března 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, který vstoupil ve známost jako náleze v *kauze Viewegh*. Spisovatel Michal Viewegh se cítil být poškozen nepravdivým článkem publikovaným v bulvárním periodiku Aha! o údajném spisovatelově extramatrimoniálním vztahu. Na straně škůdce i poškozeného přitom byly dány některé specifické okolnosti: příkladem lze jmenovat vulgární titulky v předmětném článku, dále pak těhotenství žalobcovy manželky v době uveřejnění pomlouvačného článku nebo skutečnost, že omluva následně uveřejněná v časopise byla opatřena nadpisem „Michale promiň!“ a sama tak měla ve skutečnosti spíše zesměšňující povahu. Obecné soudy panu Vieweghovi přiznaly náhradu v celkové výši 200 000 Kč, neboť újmu na jeho osobnostních právech hodnotily jako velmi závažnou, avšak současně se podle jejich přesvědčení držely čistě satisfakční funkce náhrady. Pan Viewegh nakonec podal ústavní stížnost.

Ústavní soud ČR ve svém nálezu nazval „*přiměřené zadostiučinění jednou z civilně-právních sankcí, která má odrazovat rušitele chráněných osobnostních statků a jeho možné následovníky od protiprávního jednání, a být tak nástrojem speciální i generální prevence, což vyžaduje, aby se jednalo o sankci patřičně důraznou a dostačující (přiměřenou) i z tohoto hlediska.*“⁵⁸ Mezi satisfakční a sankční funkcí přitom dle Ústavního soudu ČR existuje vztah komplementarity (neboť se navzájem doplňují a posilují) a konkurence (jelikož výše náhrady nesmí být pouze exemplární civilní sankcí, kdy by došlo k bezdůvodnému obohacení poškozeného).⁵⁹ Ústavní soud ČR se zde odchýlil od svého dřívějšího názoru o irelevanci míry zavinění škůdce pro závažnost újmy⁶⁰ a shledal, že míra zavinění škůdce jako jedno ze zásadních hledisek pro určení výše a případně další navýšení relutární náhrady nereflektuje pouze sankční funkci náhrady, ale také funkci satisfakční, neboť vyšší míra zavinění zvyšuje neoprávněnost zásahu a zesílením křivdy zesiluje jeho negativní následky.

Ústavní soud ČR tak do jisté míry přijal sankční (nebo přinejmenším preventivně-sankční) prvek náhrady újmy. V dané věci odvolacímu dokonce soudu vytkl, že ve vztahu k relutární náhradě újmy zohlednil pouze její satisfakční funkci a nikoliv „*funkci preventivně-sankční, jejíž zohlednění právě v daném případě vystupuje naléhavě do popředí*“⁶¹. Ač-

⁵⁸ Náleze Ústavního soudu ČR ze dne 6. března 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, bod 36.

⁵⁹ Ústavní soud ČR v této souvislosti cituje a odkazuje na odbornou literaturu: HAJN, Petr. K přiměřenému zadostiučinění ve sporech o ochranu osobnosti. *Bulletin advokacie*. 2003, č. 4, s. 7-12. RYŠKA, Michal. Výše a účel náhrady nemajetkové újmy v penězích při ochraně osobnosti. *Právní rozhledy*. 2009, roč. 17, č. 9, s. 305 a násl.

⁶⁰ Srov. usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. května 2005, sp. zn. IV. ÚS 315/01. Na tomto místě a s odkazem na platný občanský zákoník dodejme, že se jedná již i o de lege lata překonanou doktrínu.

⁶¹ Náleze Ústavního soudu ČR ze dne 6. března 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, bod 43.

koliv podle obecně platné zásady „výše relutární náhrady nesmí být zřejmým bezdůvodným obohacením osoby dotčené neoprávněným zásahem a současně by neměla být pro původce neoprávněného zásahu jednoznačně likvidační a obecně vytvářející tzv. *chilling effect*“, existují z této zásady výjimky, které byly v dané věci naplněny. Zejména se dané zásady nemůže dovolávat osoba, „jejíž podnikání je postaveno, resp. často doprovázeno, zcela prokazatelnými, úmyslnými a závažnými zásahy do základních práv jednotlivců, ba vede dokonce ke snížení jejich lidské důstojnosti. Míra jejich ochrany (spočívající ve fazetě svobody projevu a svobodného podnikání) musí být nezbytně oslabována či dokonce úplně vyloučena (...)“⁶². S odkazem na právní teorii se Ústavní soud ČR dokonce vyjádřil, že je při určování výše zadostiučinění třeba zohlednit i majetkové poměry škůdce⁶³.

Ústavní soud ČR nicméně výslovně odmítl anglosaský koncept *punitive damages*. Ve vztahu k mediálním kauzám přitom *punitive damages* v anglosaském prostředí údajně bývají vnímány „jako nepřiměřené omezení svobody projevu, aniž by tím současně docházelo ke zvýšení ochrany osobnostních práv“⁶⁴. Z toho důvodu se podle Ústavního soudu ČR v angloamerickém právu často uplatňuje přiznání zvýšené náhrady újmy, tedy *aggravated damages*. Ústavní soud ČR tento institut chápe jako zvýšení náhrady újmy, které je oproti *punitive damages* jaksi principiálně slabší, ale které současně plní funkci satisfakční i odstrašující funkce. Koncept přiznávání sankčních náhrad v předmětném nálezu však ve skutečnosti má k *punitive damages* blíže než k *aggravated damages*. Stěžejní důraz totiž klade na preventivně-sankční funkci náhrady a nikoliv na skutečně vzniklou újmu; velmi výrazně zohledňuje okolnosti na straně škůdce a to zejména z hlediska preventivní funkce náhrady; a – což je možná nejdůležitější – zohledňuje majetek škůdce.

Nález ve věci Viewegh tak sankční náhradě újmy relativně široce otevřel dveře do českého práva, byť zdůrazňuje také preventivní funkci náhrady. Tento přístup se již odrazil i v judikatuře Nejvyššího soudu ČR⁶⁵ a Ústavního soudu ČR⁶⁶. Na pozadí rozběhnuvší se rozhodovací praxe soudů však zůstávají k dořešení otázky, zda je naznačený posun vhodný a přiměřený, resp. zda je skutečně v souladu s pozitivním právem a tradicí kontinentální právní kultury a zda je dostatečně důvodný? Není předmětný náález Ústavní-

⁶² Tamtéž, bod 44.

⁶³ Ústavní soud v této souvislosti cituje Iva Telce: „Přiměřenost zadostiučinění platí nejen z hlediska oběti, ale i osoby pachatele, neboť se jedná o plnění deliktního závazku mezi stranami. Zdá se, že jiná výše bude přiměřená u pachatele bezdomovce a jiná u pachatele, který je televizním vysílatelem či vydavatelem celostátního deníku, navíc profesionálem v oboru.“ TELEČ, Ivo. Komentář k § 13. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1-487*. Praha: Linde, 2008, s. 157. ISBN 978-80-7201-687-7.

⁶⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. března 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09, bod 38.

⁶⁵ Srov. např. následující rozsudky Nejvyššího soudu ČR: rozsudek ze dne 22. srpna 2014, sp. zn. 30 Cdo 3157/2013, rozsudek ze dne 12. prosince 2012, sp. zn. 30 Cdo 1231/2011, rozsudek ze dne 27. září 2012, sp. zn. 30 Cdo 4842/2010, rozsudek ze dne 27. července 2012, sp. zn. 23 Cdo 3704/2011.

⁶⁶ Srov. náález Ústavního soudu ČR ze dne 22. prosince 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14 nebo náález Ústavního soudu ČR ze dne 9. ledna 2014, sp. zn. III. ÚS 2253/13.

ho soudu ČR spíše reakcí na skutečnost, že i ty velmi intenzivní zásahy do nemajetkové sféry osob dlouhodobě nebyly dostatečně odčiňovány? Nutno říci, že obecnými soudy Michalu Vieweghovi přiznaná náhrada v celkové výši 200 000 Kč byla i pro běžného pozorovatele nedostatečná. V návaznosti na shora uvedené se přesto domnívám, že při stanovení výše náhrady újmy mohl Ústavní soud ČR dojít ke stejnému výsledku i důsledným uplatněním satisfakční funkce (učiněním za dost), tedy bez užití tvrzených sankčních prvků.

Závěr

V současném kontinentálním právu zní diskuse o přípustnosti sankční funkce náhrady újmy, jejíž výše není vázána na rozsah vzniklé újmy, ale překračuje ji především v závislosti na míře zavinění škůdce a jeho majetkových poměrech. Jedná se v podstatě o import z anglosaského právního prostředí, kde je sankční náhrada označována především pojmem *punitive damages*. V některých ohledech představuje sankční funkce odklon od staletého vývoje kontinentální právní kultury (zejména co se týče oddělení soukromého a veřejného práva), avšak podle svých zastánců posiluje preventivní funkci deliktního práva.

Při analýze sankční náhrady újmy z hlediska účelu deliktního práva lze dospět k jejímu vymezení jako takové náhrady újmy, u které a) soud přihlíží k okolnostem na straně škůdce při rozhodování o rozsahu náhrady a to b) za účelem potrestání zavrženého jednání škůdce, přičemž c) sankční složka náhrady spočívá v překročení rozsahu vzniklé újmy.

V českém právu předmětná diskuse rezonuje zejména v souvislosti s platným občanským zákoníkem z roku 2012 a s novou judikaturou vrcholných soudů navazující na nález Ústavního soudu ČR ze dne 6. března 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09. Na základě analýzy příslušných ustanovení občanského zákoníku (§ 2957, 2969 odst. 2 a 2971) vyplývá, že hovořit o sankční náhradě újmy v tomto civilním kodexu je spíše nepřesné. Ačkoliv totiž uvedená ustanovení přiznávají vysokou míru relevance okolnostem na straně škůdce, v čemž lze spatřovat jistý sankční účel, neumožňují přiznání náhrady nad rozsah vzniklé újmy. Tato ustanovení tedy nemají sankční funkci, nýbrž představují prostředek k důslednému uplatňování funkce satisfakční (současně s případným zdůrazněním preventivní funkce).

K ZROZUMITEĽNOSTI A VHODNOSTI INFORMOVANIA V PRACOVNOM PRÁVE AKO PREDPOKLADU SPLNENIA ZÁKONNÝCH INFORMAČNÝCH POVINNOSTÍ

DOC. JUDR. MAREK ŠVEC, PHD., LL.M.

PHDR. ADAM MADLEŇÁK, PHD.

FAKULTA MASMEDIÁLNEJ KOMUNIKÁCIE, UNIVERZITA SV. CYRILA A METODA V TRNAVE¹

SVECTT@GMAIL.COM

Abstrakt

Predkladaný vedecký článok sa zameriava na základe skúseností autorského kolektívu z aplikačnej praxe na identifikáciu najčastejších prípadov povinnosti zamestnávateľa splniť informačnú povinnosť voči zamestnancom alebo ich zástupcom, pričom súčasne uvádza aj príklady najčastejších pochybení zo strany zamestnávateľa. Osobitne je v uvádzanom príklade pozornosť venovaná právnym následkom nesplnenia alebo nedostatočného splnenia informačnej povinnosti zo strany zamestnávateľa, a to najmä vo väzbe na nesplnenie informačnej povinnosti vo vzťahu k zrozumiteľnosti komunikovaných informácií, resp. ich podania v nevhodnom čase. Postupne sa tak predmetom právneho výkladu stáva informačná povinnosť zamestnávateľa súvisiaca so vznikom pracovného pomeru v zmysle § 47 Zákonníka práce, informačná povinnosť dotýkajúca sa vzniku škody na strane zamestnanca v podobe poškodenia zdravia formou pracovného úrazu alebo choroby z povolania v zmysle § 195 a násl. Zákonníka práce, informačná povinnosť zamestnávateľa v zmysle § 29 Zákonníka práce realizovaná v súvislosti s prechodom práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov a informačná povinnosť zamestnávateľa, predmetom ktorej je uplatnenie práva zamestnancov na informácie o hospodárskej a finančnej situácii zamestnávateľa v zmysle § 229 Zákonníka práce.

Abstract

This scientific article, based on the authors' team experience from practice, focuses on the identification of the most frequent cases of the employer's obligation to fulfil the obligation to provide adequate information towards employees or their representatives, while also presenting examples of the most frequent misconduct of the employers. Extra attention is paid to the legal consequence of non-fulfilment or inadequate fulfilment of the information obligation by the employer, especially the non-fulfilment of the information obligation in relation to the communicated information explicitness, resp. its

¹ Vedecký príspevok bol vypracovaný v rámci riešenia výskumného projektu VEGA s názvom "Aspekty využívania koncepcie SoLoMo marketingu na zvýšenie povedomia o ekoinováciách", č. 1/0708/18 2018 - 2020.

inappropriate timing. Gradually, the employer's legal obligation to provide information has become the subject of legal interpretation since the establishment of an employment relationship within the meaning of § 47 of the Labour Code, the information obligation concerning the employee's damage in the form of a health injury caused by work accident or an occupational disease within the meaning of § 195 et seq. Labour Code, furthermore the obligation to inform within the meaning of § 29 of the Labour Code implemented in transfer of labour law rights and obligations and the employer's information obligation, which is the application of the employee's right to be informed about the employer's economic and financial situation according to § 229 of the Labour Code.

Úvod

Základným predpokladom pre možnosť realizácie práv a povinností v pracovnoprávných vzťahoch zo strany subjektov je ich poznanie a súčasne ich pochopenie na odpovedajúcej úrovni. Osobitne je tento predpoklad zdôraznený najmä na strane zamestnancov, ktorí nepredstavujú len slabšiu stranu pracovnoprávného vzťahu, ale pri dôslednom skúmaní vnútornej štruktúry tohto subjektu pracovnoprávného vzťahu, ide o pomerne vysoko heterogénnu skupinu osôb vyznačujúcu sa rôznou úrovňou inteligenčných schopností. Z uvedenej premisy následne pramení aj neskôr detailne objasňovaný princíp zrozumiteľnosti a vhodnosti informovania týchto osôb napr. zo strany zamestnávateľa, ktorý nemôže mať unifikovaný charakter a musí sa odvíjať od skupiny osôb, ktorým je nejaká relevantná informácia komunikovaná. Najmä v okamihu, ak ide o rozsah pracovných úloh a povinností, ktoré majú zamestnanci neskôr plniť a ktoré súčasne predstavujú aj neskorší základe pre prípadné sankčné postihy zamestnanca z dôvodu ich nedodržania alebo nesplnenia ako súčasť inštitútu porušenia pracovnej disciplíny v zmysle § 63 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov (ďalej len ako "*Zákonník práce*"). Samotná zrozumiteľnosť podávanej informácie sa však nemusí dotýkať výlučne jej obsahu, ale aj spôsobu komunikácie, ktorým je informácia podávaná, t.j. obsah pojmu zrozumiteľnosti a vhodnosti podávanej informácie sa bude odvíjať aj od odpovedajúcej jazykovej mutácie, v ktorej je zamestnanec schopný pochopiť poskytovanú informáciu i od vhodného času, v ktorom mu je táto informácia podávaná.

Všetky tieto atribúty následne v komplexnom pojatí sú spôsobilé ovplyvniť zrozumiteľnosť a vhodnosť podávanej informácie v rámci jednotlivých okruhov informačných povinností, ktoré má zamestnávateľ voči zamestnancovi, či už v prípade realizácie informačnej povinnosti v zmysle § 47 Zákonníka práce po vzniku pracovného pomeru alebo povinností zamestnanca v zmysle § 81 Zákonníka práce, informačná povinnosť zamestnávateľa v zmysle § 29 Zákonníka práce realizovaná v súvislosti s prechodom práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov alebo poskytovania

informácií o hospodárskej a finančnej situácii zamestnávateľa a o predpokladanom vývoji jeho činnosti v zmysle § 229 ods. 2 Zákonníka práce. Nesplnenie informačnej povinnosti totiž nemusí viesť len k nedostatočnému plneniu pracovných povinností zo strany zamestnanca a k prípadnému porušeniu pracovnej disciplíny ako jeho následku, ale súčasne môže predstavovať aj obmedzenie zodpovednosti zamestnanca napr. v oblasti bezpečnosti a ochrany života a zdravia, keď zamestnanec nevedel, resp. nedostatočne vedel, akým spôsobom má v určitých situáciách postupovať vo väzbe na § 179 Zákonníka práce a v uvedenom dôsledku nastala u zamestnávateľa škoda, ktorej náhrady sa neskôr snaží domôcť u zamestnanca. Obdobne sa môže nedostatočná vedomosť zamestnanca, u ktorého nebola uskutočnená informačná povinnosť zo strany zamestnávateľa zrozumiteľným a vhodným spôsobom, prejavíť aj na obmedzení zodpovednostnej povinnosti zamestnanca v zmysle § 196 ods. 1 a ods. 2 Zákonníka práce, keď nebude môcť zamestnávateľ uplatniť liberačné dôvody pre zbavenie sa vlastnej zodpovednosti za vzniknutú škodu, lebo nepreukáže, že bol zamestnanec riadne a preukázateľne oboznámený s právnymi predpismi alebo ostatnými predpismi na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, alebo pokynmi na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci.²

Napriek diferenciacii jednotlivých informačných povinností by mal zostať princíp informovania zamestnanca zhodný, t.j. dosiahnuť stav zrozumiteľnosti a vhodnosti podanej informácie, ktorá by mala zabezpečiť aj odpovedajúce konanie alebo nekonanie zamestnanca počas realizácie práv a povinností v pracovnoprávnom vzťahu. Predmetom vedeckého článku je objasnenie jednotlivých prvkov informačnej povinnosti vo vzťahu zamestnávateľa a zamestnanca a súčasne poukázanie na najčastejšie pochybenia, ktorých sa zamestnávateľia dopúšťajú pri realizácii informačnej povinnosti, a to najmä vo vzťahu jej formálneho splnenia.

I. Informačná povinnosť po vzniku pracovného pomeru

Zákonník práce upravuje v nadväznosti na informačnú povinnosť v predzmluvných vzťahoch stanovenú v § 41 ods. 1 Zákonníka práce ďalšiu informačnú povinnosť zamestnávateľa k zamestnancovi, a to v ustanovení § 47 ods. 2 Zákonníka práce, pričom na rozdiel od § 41 ods. 2 Zákonníka práce má informačná povinnosť v zmysle § 47 Zákonníka práce konkrétnejší charakter. Informačná povinnosť realizovaná v predzmluvných vzťahoch sa zameriava predovšetkým na osvojenie si základných informácií fyzickou osobou, ktorá sa uchádza o zamestnanie, a to vo vzťahu k informáciám o právach a povinnostiach, ktoré pre ňu vyplynú z pracovnej zmluvy, informáciách o pracovných podmienkach, za ktorých má prácu vykonávať a informáciách o o mzdových

² BEDNÁRIK, J. – MÁLIKOVÁ, I. *Ľudské zdroje a personálny marketing v podnikateľskej praxi*. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2016. 166 s. ISBN 978-80-8105-825-7.

podmienkach, za ktorých má prácu vykonávať. Obsahom informačnej povinnosti v zmysle § 41 ods. 1 Zákonníka práce by malo byť aj oboznámenie fyzickej osoby zamestnávateľom, napr. s kolektívnou zmluvou, ktorá môže obsahovať úpravu mzdových otázok a pracovných podmienok.³

Vecný obsah informačnej povinnosti stanovenej v § 47 ods. 2 Zákonníka práce sa odvíja predovšetkým od vnútropodnikových predpisov zamestnávateľa upravujúcich oblasť bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, výrobných a vnútroorganizačných procesov, úpravy pracovných podmienok zamestnancov, resp. kolektívnej zmluvy, ak je u zamestnávateľa uzatvorená alebo kolektívnej zmluvy vyššieho stupňa, ak sa na zamestnávateľa vzťahuje v zmysle § 7 zákona č. 2/1991 Zb. o kolektívnom vyjednávaní v znení neskorších predpisov. Splnenie informačnej povinnosti zamestnávateľom má bezprostredný vplyv na vznik právnej zodpovednosti zamestnanca za nesplnenie prípadných pracovných povinností. Zamestnávateľ sa nemôže dovolávať splnenia pracovnej povinnosti zamestnancom, s ktorou nebol zamestnanec oboznámený. V súlade s § 47 ods. 2 Zákonníka práce je teda zamestnávateľ povinný zamestnanca pri nástupe do zamestnania, ale aj počas neho, oboznámiť s pracovným poriadkom (ako aj s vnútropodnikovými dokumentmi), s kolektívnou zmluvou a s právnymi predpismi vzťahujúcimi sa na prácu ním vykonávanú a pod..⁴

Oboznámenie sa zamestnanca v uvedenom zmysle musí teda spĺňať náležitosti splnenia informačnej povinnosti zavedenej všeobecne v Zákonníku práce (s odkazom napr. na §196 a § 229 ods. 2 Zákonníka práce), t.j. musí byť realizované zrozumiteľným spôsobom a vo vhodnom čase. Zrozumiteľnosť informovania v uvedenom zmysle a aj s ohľadom na splnenie účelu stanovenej informačnej povinnosti musí spĺňať základné obsahové princípy poskytovania informácie, t.j. že zamestnanec pochopí v odpovedajúcej miere zodpovedajúcej jeho rozumovej vyspelosti obsah komunikovanej informácie a dokáže podľa nej následne aj upravovať svoje konanie pri realizácii práv a povinností vyplývajúcich z existujúceho pracovnoprávneho vzťahu. Pod zrozumiteľnosťou z pohľadu obsahového charakteru informovania sa teda rozumie poskytnutie informácie na odpovedajúcej rozumovej vyspelosti zamestnanca (informácia podaná "laickým" alebo skôr "primeraným" spôsobom vo vzťahu k vykonávanej pracovnej pozícii).

Dominantne sa tento problém nezrozumiteľnosti komunikovanej informácie zo strany zamestnávateľa prejavuje v aplikačnej praxi pri pracovných pozíciách obsadzovaných nízkoqualifikovanými alebo nekvalifikovanými osobami, ktoré nedokážu často pochopiť z rôznych foriem oznamov alebo vnútropodnikových dokumentov

³ ŽUĽOVÁ, J. - BARINKOVÁ, M. - DOLOBÁČ, M. Pracovné právo v poznámkach s príkladmi. Druhé doplnené a aktualizované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 416 s. ISBN 978-80-8168-686-3.

⁴ TKÁČ, V. - MATEJKA, O. - FRIEDMANNOVÁ, D. - MASÁR, B. Zákonník práce. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. 1030 s. ISBN 978-80-8168-069-4.

zamestnávateľa, obsah svojich základných pracovných úloh. To sa následne prejavuje aj v častom sankcionovaní týchto zamestnancov z dôvodu neuspokojivého plnenia pracovných úloh alebo porušovania pracovnej disciplíny vyplývajúcej z nedostatočného pochopenia rozsahu vlastných pracovných úloh. Obdobne to však platí aj v prípade realizácie práv týmito zamestnancami, keď je pravidelným problémom aj vôbec objasnenie formy a spôsobu čerpania dovolenky alebo pracovného voľna s náhradou alebo bez náhrady mzdy pri prekážkach v práci na strane zamestnanca. Primárnym nedostatkom prejavujúcim sa uvedených prípadoch je pritom práve spôsob komunikovanej informácie, ktorý je podaný zložitým spôsobom s uvádzaným rôznych zákonných ustanovení, ktorý znemožňuje pochopenie obsahu poskytovanej informácie zamestnancom. Z uvedeného dôvodu preto z nášho pohľadu neprišlo k splneniu informačnej povinnosti zo strany zamestnávateľa, a to najmä z dôvodu účelu jej existencie, keď účel spočíva vo faktickom oboznámení sa zamestnanca s uvádzanými informáciami pre možnosť korekcie svojho správania v súlade s nadobudnutými informáciami.

Splnenie informačnej povinnosti spôsobom, ktorý neumožnil odpovedajúce pochopenie komunikovanej informácie zamestnancom z nášho pohľadu predstavuje len formálny akt zo strany zamestnávateľa, ktorý sa prieči účelu predmetného pracovnoprávneho inštitútu. Následne preto môžeme v odôvodnených prípadoch dospieť k záveru o nesplnení informačnej povinnosti zo strany zamestnávateľa. Predmetné konštatovanie vychádza najmä z opakovaných prípadov rôznych úvodných programov zamestnávateľov, predovšetkým v oblasti priemyselnej výroby, kde sa priamo pri oboznamovaní sa s predmetnými dokumentmi v zmysle § 47 ods. 2 Zákonníka práce nachádza niekoľko stoviek nových zamestnancov, pričom podávanie informácii prebieha v niekoľkohodinovej hektickej podobe, masovým spôsobom a zamestnanci jej "nadobudnutie" potvrdia podpisom predpripraveného formuláru, a to za súčasnej nemožnosti kladenia relevantných otázok. Predmetom takéhoto masového oboznamovania pritom bývajú najrôznejšie dokumenty zamestnávateľa od pracovného poriadku, cez obsah rôznych práv a povinností, benefičného a sociálneho systému zamestnávateľov, až po predpisy z oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci. Reálne vnímanie poskytovaných informácií sa u zamestnancov končí po úvodných hodinách a zvyšok času je už len bezmyšlienkovité vnímanie reality s postupnou stratou koncentrácie.

Popísaná forma realizácie informačnej povinnosti však pravidelne začína viesť k spochybňovaniu oboznamovania sa zamestnancov s relevantnými informáciami v zmysle § 47 ods. 2 Zákonníka práce a následne aj k pochybnostiam o platnosti uložených sankcií zo strany zamestnávateľa pri porušení pracovnej disciplíny alebo neuspokojivého plnenia pracovných úloh práve s odôvodnením, že zamestnanci nevedeli alebo

nedostatočne vedeli, že takéhoto konania, ktoré je predmetom postihu sa dopustiť nemali alebo nemohli. Tým sa pochopiteľne znižuje aj právna istota postupu nielen zamestnávateľa, ale aj zamestnancov s ohľadom na možnosť vlastnej právnej ochrany. Predpokladom uplatnenia zodpovednosti zamestnanca je totiž jeho zavinené porušenie povinností. Zákonník práce vyžaduje, pre účely posudzovania plnenia/neplnenia stanovených povinností, v nadväznosti na § 47 Zákonníka práce, aby prišlo k zoznámeniu zamestnanca s týmto rozsahom pracovných povinností, keďže v tomto prípade nemožno uplatniť prezumpciu poznania pracovných povinností zamestnancom.

Druhým, pomerne vypuklým problémom, najmä v ostatnej dobe príchodu zahraničných investorov, je poskytovanie relevantných informácií v zmysle § 47 ods. 2 Zákonníka práce v inom, než štátnom jazyku Slovenskej republiky. Typickým príkladom je situácia, kedy sa všetky relevantné pracovnoprávne dokumenty zamestnávateľa nachádzajú v cudzom jazyku (spravidla v angličtine), pričom síce fyzické oboznámenie zamestnancov prebehne na úvodnom programe v štátnom slovenskom jazyku, všetky dokumenty upravujúce práva a povinnosti zamestnancov sa však nachádzajú v cudzom jazyku. Fyzicky si tak nemajú možnosť overiť, a to ani keď ovládajú základy cudzieho jazyka, aký je rozsah ich práv a povinností v rámci pracovnoprávneho vzťahu (pokiaľ ich napríklad nerozumeli alebo nezachytil úplne počas úvodného programu). Takáto formálna stránka realizácie informačnej povinnosti podľa nášho právneho názoru rovnako porušuje účel splnenia informačnej povinnosti v zmysle § 47 ods. 2 Zákonníka práce a súčasne aj porušuje aj zákon č. 270/1995 Z. z. o štátnom jazyku, keď pri založení pôsobnosti rozhodného práva v podobe slovenského právneho poriadku (čo je pravidelne prítomným právnym stavom v rámci uvedených zahraničných spoločností, keďže pracovné zmluvy zamestnancov sú uzatvorené v súlade s právnym poriadkom Slovenskej republiky), nemôžu byť informácie poskytnuté v inom jazyku, resp. oficiálne dokumenty zamestnávateľa pri rozhodnom práve v podobe slovenského právneho poriadku musia byť poskytnuté pri nástupe do zamestnania a neskôr poskytované počas realizácie pracovnoprávneho vzťahu v slovenskom jazyku.

V oboch naznačovaných prípadoch, nezodpovedajúcej voľby komunikačného jazyka i nevhodná forma realizácie tejto informačnej povinnosti môže viesť k záveru o nesplnení si informačnej povinnosti zo strany zamestnávateľa s právne relevantnými následkami v podobe napr. neplatnosti ukladaných sankcií zo strany zamestnávateľa.⁵

II. Diskutabilné zbavenie sa zodpovednosti zamestnávateľa za vznik škody

Zodpovednosť zamestnávateľa za škodu pri pracovných úrazoch a pri chorobe z povolania sa zakladá na objektívnom princípe, t. j. zamestnávateľ zodpovedá

⁵ Odlišne pozri - OLŠOVSKÁ, A. Skončenie pracovného pomeru. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 199 s. ISBN 978-80-7552-001-2.

zamestnancovi za škodu aj v tých prípadoch, kedy mu nie je možné preukázať žiadnu mieru zavinenia. Pre uplatnenie takejto objektívnej zodpovednosti zamestnávateľa tak postačuje preukázať existenciu škodnej udalosti, vznik škody, príčinnú súvislosť medzi nimi za predpokladu preukázania vzniku škody pri plnení pracovných úloh alebo v priamej súvislosti s nimi. Zákonník práce v § 196 umožňuje zamestnávateľovi vyvinieť sa (liberovať sa) napriek tejto objektívnej zodpovednosti za určitých, v Zákonníku práce uvedených podmienok, a to úplne, alebo sčasti. Medzi dôvody, pre ktoré sa môže zamestnávateľ, po naplnení v zákone uvedených predpokladov, úplne zbaviť zodpovednosti, patrí ako porušenie právnych, resp. bezpečnostných predpisov, opitosť zamestnanca, za predpokladu, že tieto dôvody boli jedinou príčinou škody. Sčasti sa zamestnávateľ zbaví svojej zodpovednosti v okamihu, pokiaľ preukáže, že uvedené dôvody boli jednou z príčin škody, nie však jedinou. Tretím dôvodom, výlučne však len pre účely čiastočného zbavenia sa zodpovednosti zamestnávateľa, je ľahkomyselnosť. Vymedzenie liberačných dôvodov je taxatívne a Zákonník práce nepripúšťa možnosť ich rozšírenia rozhodnutím zamestnávateľa alebo na základe dohody subjektov pracovnoprávných vzťahov.

Pojem právne predpisy a ostatné predpisy na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci vymedzuje v nadväznosti na § 6 ods. 1 písm. l) a § 7 zákona č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov § 39 Zákonníka práce, pričom za takéto sa považujú predpisy na ochranu života a zdravia, hygienické a protiepidemické predpisy, technické predpisy, technické normy, dopravné predpisy, predpisy o požiarnej ochrane a predpisy o manipulácii s horľavinami, výbušnami, zbraňami, rádioaktívnymi látkami, jedmi a inými látkami škodlivými zdraviu, ak upravujú otázky týkajúce sa ochrany života a zdravia. Zákonník práce nevyžaduje primárne publikáciu v Zbierke zákonov (ostatné predpisy k zaisteniu bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci), ale pripúšťa sa napr. aj registrácia či oznámenie takýchto predpisov v Zbierke zákonov. V zmysle Zákonníka práce a súvisiacich právnych predpisov musíme za takéto predpisy pokladať aj predpisy zmiešanej povahy, t. j. vnútropodnikové predpisy zamestnávateľa budeme v zmysle § 39 Zákonníka práce považovať za predpisy na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci aj vtedy, pokiaľ sa nebudú dotýkať výslovne ochrany zdravia pri práci, ale budú obsahovať aj úpravu iných oblastí (oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci sa bude týkať len časť ustanovení vnútropodnikového predpisu). Posudzovanie obsahu vnútropodnikových predpisov je preto nevyhnutné vnímať s ohľadom na konkrétny text jednotlivých ustanovení, neobmedzovať sa len na označenie takéhoto dokumentu alebo charakter jeho prevažujúceho obsahu. V zmysle § 196 ods. 4 Zákonníka práce je však na formuláciu vlastného obsahu predpisu zamestnávateľom kladená vyššia miera konkrétnosti pri uvádzaní jednotlivých práv a povinností subjektov pracovnoprávných vzťahov (príkazov alebo zákazov pre účely ochrany života a zdravia), pretože pri

posudzovaní, či zamestnanec porušil právne predpisy alebo ostatné predpisy na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, sa zamestnávateľ nemôže dovoliavať porušenia všeobecných ustanovení o úprave vlastného konania a správania tak, aby sa predchádzalo ohrozeniu vlastného zdravia alebo zdravia iného. Pokiaľ však zamestnávateľ formuluje takéto predpisy príliš všeobecne, ich porušenie zo strany zamestnanca ho nemôže zbaviť zodpovednosti za vznik prípadnej škody.

Pokyny k zaisteniu bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci sú konkrétne pokyny vydané zamestnávateľom alebo ním poverenými zamestnancami, vedúcimi zamestnancami zamestnanca v zmysle § 9 ods. 3 Zákonníka práce, v súlade s § 6 ods. 1 písm. l) zákona č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Pre účely uplatnenia zodpovednosti zamestnávateľa v zmysle § 196 Zákonníka práce sa nerozlišuje forma vydania takýchto predpisov, t. j. umožňuje sa ich obsiahnutie v písomnej podobe, napr. vo vnútornom predpise zamestnávateľa (pracovný poriadok), ale pripúšťa sa ich vydanie aj v ústnej podobe. Posudzovanie formy vydaných pokynov je nevyhnutné vnímať v príčinnej súvislosti s charakterom pracoviska i bežnou praxou, pričom z obsahu takýchto pokynov len musí byť zjavná vôľa po úprave správania alebo konania zamestnancov smerujúca k vydaniu príkazu alebo zákazu pre zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia zamestnancov pri práci.

Samotné objektívne porušenie predpisov alebo pokynov smerujúcich k zaisteniu bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci zo strany zamestnanca nepostačuje k vyvineniu sa zamestnávateľa zo zodpovednosti za škodu pri pracovnom úraze alebo chorobe z povolania. Zákonník práce pri možnosti zamestnávateľa úplne alebo sčasti sa vyvinieť z uplatnenia objektívnej zodpovednosti predpokladá nielen objektívne porušenie predpisov alebo pokynov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci zamestnancov, ale aj skutočnosť, že k tomuto porušeniu povinnosti prišlo zavineným spôsobom zo strany zamestnanca. V právnom poriadku sa bližšie nekonkretizuje forma takéhoto zavinenia, t. j. či má ísť o úmyselné zavinenie alebo zavinenie z nedbanlivosti, resp. v akej podobe. S ohľadom na rôzne praktické situácie však nemožno vylúčiť žiadnu z foriem zavinenia.

Zákonník práce súčasne vyžaduje, aby bol zamestnanec s predpismi i pokynmi riadne a preukázateľne oboznámený. Zákonník práce bližšie nekonkretizuje formu a charakter takéhoto riadneho a preukázateľného oboznámenia a v nadväznosti na § 229 ods. 2 Zákonníka práce v zmysle analógie legis máme za to, že takéto oboznámenie musí zodpovedať rozumovej vyspelosti konkrétneho zamestnanca, tak ako to už bolo uvádzané v predchádzajúcej podkapitole, pričom za voľbu samotných komunikačných prostriedkov je zodpovedný zamestnávateľ. Riadne a preukázateľné oboznámenie je preto potrebné vykladať tak, že sa vyžaduje zvýšenie informačnej bázy (vlastného vedenia

a informovanosti zamestnanca) po absolvovanom školení do tej miery, aby si zamestnanec poskytnuté informácie osvojil na požadovanú úroveň a dokázal ich samostatne využiť pri plnení pracovných úloh. Formálne absolvovanie školenia, napr. v priebehu krátkeho časového úseku, napriek existencii dokumentu s podpisom zamestnanca, že bol riadne a preukázateľne oboznámený s predpismi a pokynmi na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, podľa nášho názoru rovnako nie je dostatočným podkladom pre zbavenie sa zodpovednosti zamestnávateľa a v prípade prípadného sporu bude kľúčové preukázanie na základe dôkazných prostriedkov, že prišlo k dostatočnému osvojeniu si týchto informácií (existencia prípadného podpisu zamestnanca nemá v uvedenej súvislosti preto žiadnu právnu relevanciu). Iný výklad by bol totiž v rozpore so samotným účelom vydávania predpisov a pokynov zamestnávateľa na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci z dôvodu ochrany života a zdravia zamestnancov s cieľom zabezpečenia spravodlivých a uspokojivých pracovných podmienok v súlade s čl. 8 Základných zásad Zákonníka práce. Na základe judikatúry možno rovnako uviesť, že oboznámenie a kontrolu dodržiavania predpisov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci môže úplne alebo čiastočne namiesto zamestnávateľa vykonávať aj iný subjekt, ktorý má oprávnenie na výkon takejto činnosti s vedomím zamestnávateľa.

Sústavné vyžadovanie dodržiavania predpisov a pokynov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, resp. ich kontrola zo strany zamestnávateľa a zistenie zavineného porušenia predpisov, prípadne pokynov zamestnancom samé o sebe nespôsobujú možnosť vyvinenia sa z objektívnej zodpovednosti pri vzniku škody, tvorí tak len predpoklad prípadnej liberácie zo strany zamestnávateľa. Zamestnávateľ pre uplatnenie liberačného dôvodu musí uniesť dôkazné bremeno s ohľadom na predchádzajúci výklad, že zamestnanec bol riadne a preukázateľne oboznámený spôsobom, ktorý umožňuje zamestnávateľovi sa dôvodne domnievať, že sa bude podľa týchto predpisov a pokynov správať aj v praxi a že obvyklou praxou zamestnávateľa je pri výkone kontroly dodržiavania týchto predpisov a pokynov uplatnenie prípadných postihov v okamihu zistenia ich porušenia zo strany zamestnancov.

V aplikačnej praxi sa však pomerne diferencovane vníma obsah slovného spojenia *“sústavné vyžadovanie dodržiavania predpisov a pokynov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, resp. ich kontrola”* zo strany zamestnávateľa.⁶ Niektoré rozhodnutia kontrolných orgánov dospeli k názoru, že pod uvedenú formuláciu možno subsumovať aj konanie zamestnávateľa, ktorý jeden krát ročne vykonáva na pracovisku kontrolu požívania alkoholických nápojov. Podľa nášho právneho názoru však je nevyhnutné princíp sústavnosti vo vzťahu k dodržiavaniu predpisov a pokynov na

⁶ JURÍK, L. – VAŇOVÁ, J. – SAKÁL, P. Personálny marketing a budovanie imidžu zamestnávateľa v kontexte udržateľného rozvoja. In: *Fórum manažéra*, roč. 12, č. 1, 2016, s. 27 – 33. ISSN 1339-9403.

zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, resp. ich kontroly vnímať prizmou akýchkoľvek hmotnoprávných alebo procesnoprávných úkonov zamestnávateľa, ktorými sa snaží v maximálnej miere chrániť život a zdravie zamestnancov pred vznikom pracovného úrazu alebo choroby z povolania, a to najmä menovaním zástupcu pre bezpečnosť a ochranu zdravia pri práci v zmysle § 19 zákona č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci v znení neskorších predpisov, zriadením podnikovej komisie pre pravidelné vyhodnocovanie miery pracovných úrazov a chorôb z povolania, vrátane pravidelného prehodnocovania politiky prevencie pred ich vznikom, vytváranie vnútropodnikových dokumentov prostredníctvom ktorých zamestnávateľ písomne vypracováva, pravidelne vyhodnocuje a aktualizuje koncepcie politiky bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci v podniku obsahujúce zásadné zámery, ktoré sa majú dosiahnuť v oblasti bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, a program realizácie týchto koncepcii, ktorý obsahuje najmä postup, prostriedky a spôsoby jej vykonania a pod.. Obdobne možno ako súčasť načrtnutého prístupu k výkladu slovného spojenia *“sústavné vyžadovanie dodržiavania predpisov a pokynov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, resp. ich kontrola”* vnímať aj otázku pravidelného informovania zamestnancov v uvedenom zmysle.

Pokiaľ tak spočíva konanie v zamestnávateľa len vo formálnom vnímaní sústavného vyžadovania dodržiavania predpisov a pokynov na zaistenie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, resp. ich kontroly obmedzujúcim sa napr. len na realizáciu niekoľkých kontrol za kalendárny rok bez odpovedajúcich vnútropodnikových procesných postupov, nemožno podľa nás opätovne hovoriť o súladnosti s právnym poriadkom a v uvedenom zmysle o možnosti zamestnávateľa liberovať sa úplne alebo aspoň sčasti zo zodpovednosti za vznik škody u zamestnanca.

III. Informačná povinnosť zamestnávateľa v zmysle § 29 Zákonníka práce realizovaná v súvislosti s prechodom práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov

Ustanovenie obligatórnej informačnej povinnosti pre zamestnávateľa (predchádzajúceho a neskôr preberajúceho) má predstavovať primárne prehĺbenie právnej ochrany zamestnancov v súvislosti s predpokladanými možnými zmenami v oblasti obsahu ich pracovnoprávných nárokov a súčasne zabezpečiť existenciu právnej istoty medzi subjektmi pracovnoprávných vzťahov s ohľadom na presnú identifikáciu oprávnených a povinných osôb (prichádza k zmene subjektu pracovnoprávneho vzťahu na strane zamestnávateľa).

Stanovenie tejto povinnosti má primárne informačný charakter a zamestnancom v súvislosti s touto povinnosťou nevznikajú žiadne osobitné práva a povinnosti. Vzťah plnenia tejto povinnosti voči oprávneným osobám je stanovený subsidiárne, t. j. primárne je zamestnávateľ zaviazaný k splneniu tejto povinnosti voči zástupcom zamestnancom

v zmysle § 11a Zákonníka práce a až pokiaľ títo nie sú na pracovisku konštituovaní, prechádza právo na poskytnutie informácií na samotných zamestnancov. V tomto prípade je však zamestnávateľ povinný splniť si uvedenú povinnosť voči všetkým svojim zamestnancom bez ohľadu na typ pracovnoprávneho vzťahu, na základe ktorého u neho vykonávajú závislú prácu (pracovná zmluva alebo dohody o prácach vykonávaných mimo pracovného pomeru).

Pri prechode práv a povinností z pracovnoprávnych vzťahov z predchádzajúceho zamestnávateľa na preberajúceho zamestnávateľa zostáva zachované právne postavenie a funkcia zástupcov zamestnancov do uplynutia funkčného obdobia, pokiaľ nepríde k odchyľnej dohode. Prechodom práv a povinností z pracovnoprávnych vzťahov sa rozumie i prechod práv a povinností z platnej a účinnej kolektívnej zmluvy dohodnutej predchádzajúcim zamestnávateľom na preberajúceho zamestnávateľa. Obdobne sa tento princíp vzťahuje aj na kolektívnu zmluvu vyššieho stupňa za predpokladu, že ňou bol predchádzajúci zamestnávateľ viazaný a že mu z nej vyplývali určité práva a povinnosti, resp. jeho zamestnancom alebo zástupcom zamestnancov.

Prevod podniku alebo jeho časti, a tým aj prechod práv a povinností z pracovnoprávnych vzťahov, v zásade nie je dôvodom na skončenie pracovného pomeru zo strany zamestnávateľa s výnimkou prípadu, kedy prichádza k podstatnej zmene pracovných podmienok dohodnutých v pracovnej zmluve a zamestnanec s takouto zmenou nesúhlasí (v takomto prípade by sa pracovný pomer skončil v zmysle § 63 ods. 1 písm. b) Zákonníka práce z dôvodu nadbytočnosti zamestnanca s následným vznikom nároku na odstupné alebo dohodou z tých istých dôvodov.⁷

Obsah informačnej povinnosti z pohľadu zrozumiteľnosti a vhodnosti informovania je konkretizovaný v § 29 ods. 1 Zákonníka práce rámcovo, t. j. určujú sa štyri okruhy informácií, ktoré má zamestnávateľ poskytnúť oprávneným osobám, a to dátum alebo navrhovaný dátum prechodu, dôvody prechodu, pracovnoprávne, ekonomické a sociálne dôsledky prechodu pre zamestnancov, plánované opatrenia prechodu vzťahujúce sa na zamestnancov. Medzi ďalšie pravidelné náležitosti tohto oznámenia z pohľadu aplikačnej praxe vzhľadom na všeobecnosť predchádzajúcich okruhov informácií patrí i konkretizácia úmyslov preberajúceho zamestnávateľa o zmenách v pracovných podmienkach zamestnancov (najčastejšie napr. uzatvorenie určitej prevádzky zamestnávateľa a prevod týchto zamestnancov do inej prevádzky s následnou zmenou ich miesta výkonu práce alebo druhu vykonávanej práce), ďalej možnosť vzniku hromadného prepúšťania zamestnancov a vypracovanie sociálneho plánu, prípadne zmeny v oblasti odmeňovania zamestnancov

⁷ OLŠOVSKÁ, A. Jednostranné právne úkony v pracovnom práve. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010. 122 s. ISBN 978-80-224-1145-5.

v súvislosti s riešením situácie konkurencie viacerých kolektívnych zmlúv u preberajúceho zamestnávateľa.⁸

Obsahová náplň takéhoto oznámenia s odkazom na neskoršiu povinnosť zamestnávateľa prerokovať prechod práv a povinností z pracovnoprávných vzťahov býva často konkretizovaná aj s ohľadom na obsah informačnej povinnosti zamestnávateľa voči odborovej organizácii, ktorá je upravená v platnej a účinnej kolektívnej zmluve.

Aplikačná prax v uvedenej súvislosti poukazuje na viaceré prípady, kedy zamestnávateľ nedostatočným spôsobom najmä z pohľadu komplexu poskytovaných informácií a ich vzájomnej logickej previazanosti komunikuje zamestnancom alebo ich zástupcom neúplné alebo len pravdepodobné informácie o situácii, ktorá možno len nastane, ale je ovplyvnená ešte rozhodnutiami napr. zahraničného vedenia. Poskytnutá informácia napr. o dôvodoch prechodu práv a povinností alebo následných ekonomických a sociálnych dopadov na zamestnancov je veľmi všeobecná a súčasne obsahuje veľké množstvo neurčitých konštatovaní a odborných výrazov, ktorým sa napr. zamestnávateľ často snaží zakryť skutočné dôvody prechodu spoločnosti či už vo vzťahu ku konkurencii alebo sa predmetná situácia vyskytuje v prípadoch, kedy k prechodu práv a povinností prichádza len pri jednej z organizačných zložiek zamestnávateľa, pričom v ostatných prevádzkach zamestnávateľ pokračuje vo výrobnom programe bez zmeny. Zverejnenie bližších a konkrétnejších informácií by následne mohlo ohroziť záujmy zamestnávateľa.

Bez ohľadu na možné pochopenie dôvodov zamestnávateľa, pre ktoré je informačná povinnosť splnená popísaným spôsobom, sa však domnievame, že rovnako neprišlo k naplneniu podmienok realizácie informačnej povinnosti tak, ako ju vyžaduje právny rámec § 29 Zákonníka práce s možným predpokladaným dôsledkom v podobe porušenia vyššie uvedených zákonných ustanovení právneho poriadku.

IV. Informačná povinnosť súvisiaca s právom na informácie o hospodárskej a finančnej situácii zamestnávateľa

Obdobne ako v prípade informačnej povinnosti v zmysle § 47 ods. 2 Zákonníka práce, musí splniť informačnú povinnosť v zmysle § 229 ods. 2 Zákonníka práce zamestnávateľ zrozumiteľným spôsobom a vo vhodnom čase. Zákonník práce osobitne zdôrazňuje povinnosť zamestnávateľa plniť informačnú povinnosť voči zástupcom zamestnancov, pokiaľ pôsobia u zamestnávateľa, ale súčasne aj ku všetkým zamestnancom.⁹ Právo zamestnancov na informácie s ohľadom na gramatickú formuláciu ustanovenia má trvalý, permanentný charakter a jednorazové poskytnutie informácií v určitom časovom horizon-

⁸ ŠTEFANČIKOVÁ, A. Human resource management in the dimension of workforce flexibility. In: *Sociálno-ekonomická revue*, roč. 14, č. 2, 2016, s. 21 – 29. ISSN 1336-3727.

⁹ BARANCOVÁ, H. a kol. Zákonník práce. Veľké komentáre. Bratislava: C.H.Beck, 2017. 1424 s. ISBN 978-80-89603-53-4.

te je prípustné len po dohode. Rozsah informačnej povinnosti zamestnávateľa voči zamestnancom v zmysle § 229 ods. 2 Zákonníka práce je na rozdiel od všeobecného práva na spoluúčasť pri rozhodovaní zamestnávateľa v § 229 ods. 1 Zákonníka práce zúžený na informácie o hospodárskej a finančnej situácii zamestnávateľa, a na informácie o predpokladanom vývoji jeho činnosti. Typ a štruktúra poskytnutých informácií sa bude líšiť od účelu ich použitia.

Formu poskytovania informácií Zákonník práce neupravuje, predpokladá však, že ich zamestnávateľ poskytne zrozumiteľným spôsobom a vo vhodnom čase. Zrozumiteľnosť poskytovanej informácie sa odvíja od jej vlastného odborného charakteru a charakteru jej prijímateľa. Nevhodným spôsobom v zmysle vyššie uvádzaného výkladu bude napr. poskytnutie kompletnej účtovnej závierky zamestnancom bez žiaducej odbornej spôsobilosti, z ktorej nemajú možnosť identifikovať požadované informácie. Poskytnutie informácie vo vhodnom čase sa rovnako odvíja od podstaty samotnej informácie a jej dôležitosti pre ekonomické a sociálne záujmy zamestnancov. Za predpokladu, že nie je medzi zamestnávateľom a zamestnancami, resp. ich zástupcom, dohodnutá žiadna periodicita poskytovania informácií, musí zvážiť sám zamestnávateľ určenie takéhoto vhodného času. V prípade, že pôjde napr. o informáciu o zásadnom poklese objednávok s možným následkom hromadného prepúšťania, vhodný čas sa bude odvíjať od okamihu vzniku potreby prípravy hromadného prepúšťania, prípravy sociálneho plánu i sociálneho rozmeru informácie, aby sa zamestnanci, ktorých sa zmena dotkne, mohli pripraviť na stratu príjmu. Napriek existencii prípadnej dohody o pravidelnom poskytovaní informácií, tým nie je dotknutá povinnosť zamestnávateľa oboznamovať zamestnancov s týmto typom informácií.

Zákonník práce priznáva zamestnancom právo vyjadrovať sa k týmto informáciám, vrátane pripravovaných rozhodnutí zamestnávateľa, a to vo forme návrhov. Právo vyjadrovať sa k finančnej a hospodárskej situácii majú zamestnanci priamo, ide o ich originálne právo, ktorého sa môžu dožadovať aj na príslušnom súde. Zamestnávateľ nemá povinnosť brať do úvahy ich vyjadrenia, právo zamestnancov má skôr deklaratórny charakter.

Obdobne tak nevhodne zvolený spôsob komunikácie alebo forma poskytnutia informácie môže spôsobiť obmedzenie alebo úplné neuplatnenie práva zamestnancov na informácie, čo opätovne vedie k záveru o porušení právneho poriadku zamestnávateľom z dôvodu nezrozumiteľnosti poskytnutej informácie a aj prípadné uplatnenie sankcie zo strany kontrolného orgánu.

Záver

Odpovedajúce splnenie informačnej povinnosti zamestnávateľa spôsobom, ktorý mu ukladá právny poriadok v rámci uplatňovania jednotlivých pracovnoprávných inštitútov predstavuje na jednej strane základný prostriedok pracovnoprávnej ochrany

zamestnanca minimálne z dôvodu oboznámenia sa so svojimi právami a povinnosťami. Súčasne však v mnohých prípadoch predstavuje inštitucionálny prostriedok ochrany samotného zamestnávateľa, ktorý mu umožňuje vyhnúť sa sankčným postihom zo strany orgánov kontroly, ale napr. aj obmedziť alebo sa úplne zbaviť zodpovednosti za vzniknutú škodu zamestnancovi, pokiaľ je možné príčinnú súvislosť s jej vznikom identifikovať aj na strane samotného zamestnanca bez ohľadu na formu jeho zavinenia.

Aplikačná prax však opakovane poukazuje na pravidelné obchádzanie splnenia tejto povinnosti zamestnávateľom, či už z pohľadu nevhodného formálne podania relevantných informácií, resp. ich podanie nezrozumiteľným alebo nesprávnym spôsobom vo vzťahu k inteligenčným schopnostiam zamestnancov v nevhodný čas v zmysle vyššie popísaného výkladu. V takomto prípade sa domnievame, že k splneniu informačnej povinnosti zo strany zamestnávateľa objektívne neprišlo a nemôže sa preto domáhať spomínanej právnej ochrany napr. v podobe vyvinenia sa za vznik pracovného úrazu alebo choroby z povolania. Posúdenie konkrétneho prípadu z pohľadu splnenia informačnej povinnosti zamestnávateľom v súlade s relevantnými právnymi predpismi však bude predmetom súdneho alebo inšpekčného preskumu.

Literatúra

- BARANCOVÁ, H. a kol. *Zákonník práce. Veľké komentáre*. Bratislava: C.H.Beck, 2017. 1424 s. ISBN 978-80-89603-53-4.
- BEDNÁRIK, J. – MÁLIKOVÁ, I. *Ľudské zdroje a personálny marketing v podnikateľskej praxi*. Trnava : Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, 2016. 166 s. ISBN 978-80-8105-825-7.
- BĚLINA, M. - PICHRT, J. a kol. *Pracovní právo*. Praha: C.H.Beck 2017. 474 s. ISBN 978-80-7400-667-8.
- JURÍK, L. – VAŇOVÁ, J. – SAKÁL, P. *Personálny marketing a budovanie imidžu zamestnávateľa v kontexte udržateľného rozvoja*. In: *Fórum manažéra*, roč. 12, č. 1, 2016, s. 27 – 33. ISSN 1339-9403.
- OLŠOVSKÁ, A. *Jednostranné právne úkony v pracovnom práve*. Bratislava: Veda, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2010. 122 s. ISBN 978-80-224-1145-5.
- OLŠOVSKÁ, A. *Skončenie pracovného pomeru*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. 199 s. ISBN 978-80-7552-001-2.
- ŠTEFANČIKOVÁ, A. *Human resource management in the dimension of workforce flexibility*. In: *Sociálno-ekonomická revue*, roč. 14, č. 2, 2016, s. 21 – 29. ISSN 1336-3727.
- TKÁČ, V. - MATEJKA, O. - FRIEDMANNOVÁ, D. - MASÁR, B. *Zákonník práce. Komentár*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2014. 1030 s. ISBN 978-80-8168-069-4.
- ŽUĽOVÁ, J. - BARINKOVÁ, M. - DOLOBÁČ, M. *Pracovné právo v poznámkach s príkladmi*. Druhé doplnené a aktualizované vydanie. Bratislava: Wolters Kluwer, 2017. 416 s. ISBN 978-80-8168-686-3.

KONANIE OBCHODNEJ SPOLOČNOSTI NAVONOK – ŠTATUTÁRNY ORGÁN, SPLNOMOCNENEC, PROKURISTA

JUDR. MARTINA TEKELIOVÁ
MARTINA.TEKELIOVA@AZET.SK

Abstrakt

Obchodné spoločnosti ako právnické osoby prejavujú svoju vôľu navonok prostredníctvom štatutárneho orgánu. Na základe rozhodnutia spoločníkov, môžu v konaní navonok zastupovať spoločnosť aj splnomocnenec alebo prokurista. Obchodný zákonník priamo predpokladá, že obchodná spoločnosť obmedzí konanie štatutárneho orgánu, splnomocnenca, či prokuristu. Obmedzenie konateľského oprávnenia týchto subjektov sa uskutočňuje stanovením podmienky súhlasu s určitými právnymi úkonmi zo strany iných orgánov obchodnej spoločnosti, a to valného zhromaždenia alebo kontrolného orgánu. Ďalšie právne nástroje obmedzenia oprávnenia štatutárneho orgánu konať, za účelom zvýšenia kontroly nad výkonom jeho činnosti, sú ponechané na rozhodnutí spoločníkov. Generálne platí, že akékoľvek obmedzenia sú neúčinné voči tretím osobám a pôsobia len do vnútra spoločnosti. Právne dôsledky porušenia týchto obmedzení Obchodný zákonník rieši len okrajovo (právom spoločnosti na náhradu škody). Ďalšie prostriedky zjednania nápravy sú predmetom právnej diskusie, nakoľko neplatnosti takýchto právnych úkonov sa bez priamej opory v zákone nemožno dovolať.

Abstract

Commercial companies as legal entities express their will externally through a statutory body. On the basis of a joint venture's decision, the company may be represented externally by the company as well as a proxy or a procurator. The Commercial Code directly assumes that the company will restrict the conduct of the statutory body, the proxy or the procurator. The limitation of the executive power of these entities is made by laying down the conditions for the approval of certain legal acts by other bodies of the company, namely the general meeting or the supervisory body. Other legal instruments restricting the authority of a statutory body to act in order to increase control over the exercise of its activities are left to the shareholders' resolutions. Generally, any limitations are ineffective against third parties and act only inside the company. Legal consequences of violation of these restrictions The Commercial Code deals only marginally (the company's right to compensation). Other means of redress are the subject of legal discussion, since the invalidity of such legal acts can not be invoked without direct support in the law.

I. Štatutárny orgán

Obchodná spoločnosť je umelý subjekt práva, ktorého fundament tvorí personálny a majetkový substrát. Personálny substrát predstavujú fyzické osoby, alebo právnické osoby alebo ich kombinácia. Obchodná spoločnosť je právnická osoba, ktorej „ústa“ tvorí vždy aspoň jedna fyzická osoba, prostredníctvom ktorej obchodná spoločnosť koná navonok.

Podľa § 13 ods. 1 a 2 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej len „Obchodný zákonník“ alebo „OBZ“), ak je podnikateľom fyzická osoba, koná osobne alebo prostredníctvom svojho zástupcu. Právnická osoba koná prostredníctvom štatutárneho orgánu alebo za ňu koná zástupca. Koncepcia postavenia štatutárneho orgánu v obchodnej spoločnosti podľa slovenského práva, spočíva v poňatí štatutárneho orgánu ako priameho konania spoločnosti (nie konania prostredníctvom zástupcu).

Oproti tomu, zákon č. 90/2012 Zb. o obchodných korporáciách v znení neskorších predpisov (ďalej len „ZOK“) opustil dlhoročnú koncepciu uplatňovanú dovtedy v českom práve a od jeho účinnosti nemožno konanie prostredníctvom štatutárneho orgánu ďalej považovať za samostatné vlastné konanie právnickej osoby, ale len za jednanie v zastúpení, v ktorom majú základný význam štatutárne orgány.¹

Právnické osoby sú vnútorne usporiadané v určitých organizačných štruktúrach, ktorých poslaním je formovanie a vonkajšie vyjadrovanie vôle právnických osôb prostredníctvom vôle fyzických osôb, v prípade obchodných korporácií ich štatutárnych orgánov a ich členov. Samotná právnická osoba na rozdiel od fyzickej osoby nemá rozumové a vôľové schopnosti, a preto nemá svojprávnosť.²

Konanie zástupcov je vnímané ako konanie osôb nezakotvených v štruktúre právnickej osoby, i keď z hľadiska ich postavenia ako osôb, ktoré tvoria štatutárne orgány týchto právnických osôb. Univerzálnym zástupcom pre akékoľvek konanie je štatutárny orgán právnickej osoby, ktorý ju môže zastupovať vo všetkých veciach.

Český ZOK na rozdiel od slovenskej právnej úpravy obsahuje detailnejšiu úpravu postavenia a kompetencií štatutárneho orgánu. Podľa ZOK štatutárnym orgánom osobnej spoločnosti je každý jej spoločník, ktorý spĺňa požiadavky stanovené v § 46 ZOK. Spoločenská zmluva môže určiť, že len niektorí zo spoločníkov sú štatutárnym orgánom spoločnosti, ktorí spĺňajú požiadavky v §46 ZOK alebo jeden z nich.

¹ POKORNÁ, J. Podnikateľ a tretí osoby, jednání podnikatelů. In: BEJČEK, J., HAJN, P., POKORNÁ, J. a kol. Obchodní právo. Obecná část. Soutěžní právo. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 90. ISBN 978-80-7400-547-3.

² Tamtiež, s. 91.

Spôsob konania štatutárneho orgánu

V súvislosti s konaním štatutárneho orgánu navonok je potrebné striktne odlišovať dva právne inštitúty, a to spôsob konania štatutárneho orgánu a obmedzenie oprávnenia štatutárneho orgánu konať. Existuje zásadný rozdiel medzi obmedzením konateľského oprávnenia štatutárneho orgánu (ktoré skutočne nie je účinné voči tretím osobám ani v prípade, keď bolo zverejnené) so spôsobom konania štatutárneho orgánu navonok, t.j. s obvyčajným mechanizmom prejavu vôle právnickej osoby prostredníctvom jej štatutárneho orgánu navonok.

Ustanovenia Obchodného zákonníka o jednotlivých obchodných spoločnostiach a o družstve určujú štatutárny orgán, ktorého konanie je konaním podnikateľa. Z uvedeného vyplýva, že menom právnickej osoby konajú iba štatutárne orgány, resp. nimi splnomocnené osoby.

Vo **verejnej obchodnej spoločnosti** pôsobnosť štatutárneho orgánu je spoločenskou zmluvou zverená jednému, alebo viacerým alebo všetkým spoločníkom. Každý spoločník verejnej obchodnej spoločnosti má pôsobnosť štatutárneho orgánu už z titulu svojej účasti v spoločnosti, nepotrebuje k tomu zvláštne splnomocnenie.

Podľa ZOK štatutárnym orgánom verejnej obchodnej spoločnosti sú všetci spoločníci, alebo tí z nich, o ktorých to určuje spoločenská zmluva. ZOK osobitne kladie požiadavky na osoby, ktoré sa uchádzajú o funkciu v štatutárnom orgáne.

Sporné je, či všeobecné ustanovenia o orgánoch právnických osôb sú na štatutárny orgán verejnej obchodnej spoločnosti aplikovateľné. Dôvodom je skutočnosť, že výkon funkcie štatutárneho orgánu vo verejnej obchodnej spoločnosti nie je výkonom volenej funkcie či funkcie, ktorá by vznikla menovaním. Vo verejnej obchodnej spoločnosti vyplýva poverenie k výkonu funkcie štatutárneho orgánu priamo zo zákona, keď spoločenská zmluva môže spresňovať okruh spoločníkov, na ktoré sa úprava vzťahuje.³

Podľa Bělohávka sú všeobecné ustanovenia o volených orgánoch právnických osôb aplikovateľné aj na spoločníkov, ktorí sú členom štatutárneho orgánu verejnej obchodnej spoločnosti, keďže ich poverenie v zmysle iného povolania k výkonu funkcie je dané zákonom.⁴

Poľské právo v prípade **verejnej spoločnosti**, obdobne ako OBZ u verejnej obchodnej spoločnosti zakotvuje právo zastupovania spoločnosti každému spoločníkovi.

Právo spoločníka zastupovať spoločnosť sa týka všetkých činností súdnych i mimosúdnych. Zastupovanie *sensu largo* znamená zastupovanie vo všetkých právnych vzťahoch v oblasti práva civilného, administratívneho a iných oblastiach práva externých,

³ BĚLOHLÁVEK, A. J. Veřejná obchodní společnost. In BĚLOHLÁVEK, A. J. a kol. *Komentář k zákonu o obchodních korporacích*. Plzeň: Aleš Čeněk, 201, s. 559. ISBN: 978-80-7380-451-0.

⁴ Tamtiež, s. 560.

pričom nie završe má charakter činnosti právnej, naopak často ide o činnosti faktické. Zastupovanie *sensu stricto* sa týka len vytvárania, či prijímania prejavov vôle vo vzťahoch civilnoprávných. Okrem spoločníkov môžu spoločnosť zastupovať len splnomocnení zástupcovia, prokuristi, i eventuálne štatutárni zástupcovia. Charakteristické je, že predpisy regulujúce zásady (techniku) zastupovania spoločnosti nemajú charakter *ius cogens*.⁵

Priznané právo spoločníkovi zastupovať spoločnosť nemôže byť ohraničené vnútornými predpismi. Obmedzenie práva zastupovať spoločnosť nevyvoláva navonok žiadne právne účinky. Je možné však zaviesť pravidlá zastupovania spoločnosti medzi spoločníkmi navzájom.

Na rozdiel od slovenského práva KSH priamo predpokladá, že spoločenská zmluva môže predvídať, že spoločník je pozbavený práva zastupovať spoločnosť alebo je oprávnený zastupovať spoločnosť výlučne s iným spoločníkom alebo prokuristom. Pozbavenie spoločníka práva zastupovať spoločnosť môže nastúpiť výlučne z vážnych dôvodov na základe právoplatného rozhodnutia valného zhromaždenia.⁶

Štatutárnym orgánom **komanditnej spoločnosti** sú komplementári. Komanditná spoločnosť nadobúda práva a zaväzuje sa činmi komplementárov. Komanditistovi nepatrí pôsobnosť zastupovať spoločnosť. Nie je však vylúčené, aby komanditista bol poverený konať za spoločnosť ako prokurista alebo splnomocnenec. Ak uzavrie komanditista obchody pre spoločnosť bez toho, aby sa určite vyslovil, že koná ako prokurista alebo splnomocnenec, je zodpovedný za uzavreté obchody ako komplementár.⁷

Pre štatutárny orgán komanditnej spoločnosti má ZOK obdobnú koncepciu ako v prípade verejnej obchodnej spoločnosti, s tým rozdielom, že členom štatutárneho orgánu môžu byť len komplementári, všetci alebo niektorí z nich alebo jeden z nich, ktorí spĺňajú požiadavky uvedené v § 46 ZOK.

KSH oproti slovenskému právu zakotvuje podobne ako ZOK možnosť vylúčenia komplementára z jeho práva reprezentovania (zastupovania) spoločnosti. V klasickom modeli komanditnej spoločnosti komanditista očakávajúci zisk, realizuje právo kontroly činnosti spoločnosti a uznáša sa na zhodnom rozhodnutí vo veciach prekračujúcich okruh obvyklých činností spoločnosti. V strednom modeli komanditnej spoločnosti, nastupuje zmena oproti dispozitívnej úprave v KSH, ktorá spočíva v práve komanditistu na správu spoločnosti cez udelenie prokúry, alebo cez rozšírenie práva individuálnej kontroly činnosti spoločnosti. V dynamickom modeli komanditnej spoločnosti si komanditista uzurpuje

⁵ KIDYBA, A. Spólka jawna. In KIDYBA, A. Kodeks spolek handlowych. Varšava: Wolters Kluwer, 2014, s. 197. ISBN 978-83-264-3422-8.

⁶ Art.30 § 1 Kodeks spolek handlowych.

⁷ FUNDÁREK, J. Obchodný zákon platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi (zák.čl. XXXVII. Z roku 1875). Bratislava: Právnická Jednota na Slovensku, 1926, s. 89.

vplyv na fungovanie spoločnosti vo všetkých možných situáciách, kde predpisy dispozitívne to umožňujú.

Komanditnú spoločnosť zastupujú komplementári, ktorí nie sú na základe spoločenskej zmluvy alebo právoplatného rozhodnutia valného zhromaždenia pozbavený práva zastupovať spoločnosť.⁸ Explicitne z KSH vyplýva, že komanditista môže zastupovať spoločnosť ako splnomocnenec. Ak komanditista uskutoční v mene spoločnosti právne úkony, bez zverejnenia svojho splnomocnenia, zodpovedá za výsledky tejto činnosti voči tretím osobám bez obmedzenia. Týka sa to taktiež zastupovania spoločnosti komanditistom, ktorý nemá splnomocnenie alebo prekročil jeho rozsah.⁹

Podľa KSH v **komanditnej spoločnosti na akcie** môžu spoločnosť zastupovať komplementári, ktorí nie sú zbavení práva zastupovať spoločnosť. Akcionár môže zastupovať spoločnosť len ako splnomocnenec (prokurista).

Štatutárnym orgánom **spoločnosti s ručením obmedzeným** je jeden alebo viac konateľov. Každý konateľ spoločnosti s ručením obmedzeným má status štatutárneho orgánu spoločnosti, a to buď samostatne alebo spoločne s ďalšími konateľmi.

Podľa ZOK štatutárnym orgánom spoločnosti s ručením obmedzeným je každý konateľ, ibaže spoločenská zmluva určí, že viac konateľov tvorí kolektívny orgán.¹⁰ Konateľom spoločnosti s ručením obmedzeným môže byť fyzická aj právnická osoba, pričom ak je konateľom právnická osoba splnomocní fyzickú osobu, aby za ňu konala, inak ju zastupuje člen jej štatutárneho orgánu.

Predstavenstvo je štatutárnym orgánom **akciovej spoločnosti**, ktorý riadi činnosť spoločnosti a koná v jej mene. Samotné označenie štatutárneho orgánu akciovej spoločnosti naznačuje, že pôjde spravidla o kolektívny štatutárny orgán, avšak nie je vylúčené, aby predstavenstvo tvorila len jedna fyzická osoba alebo právnická osoba.

V prípade akciovej spoločnosti ZOK pripúšťa dualistický aj monistický systém vnútornej štruktúry spoločnosti, v závislosti od rozhodnutia spoločníkov, resp. zakladateľov. V pochybnostiach platí, že ide o dualistický systém.¹¹ Správna rada volí štatutárneho riaditeľa, a teda valné zhromaždenie nemá kompetenciu voliť štatutárny orgán. Dualistický systém je vybudovaný na dvoch navzájom sa kontrolujúcich orgánoch - predstavenstvo a dozorná rada. Oproti tomu monistický systém spája riadenie i kontrolu v rukách jedného orgánu, ktorý volí valné zhromaždenie, a to správna rada a štatutárny riaditeľ.

Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu SR, pokiaľ z výpisu z obchodného registra vyplýva určitý spôsob konania štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti, treba ho dodržať

⁸ Art. 117 Kodeks spolek handlowych.

⁹ Art. 118 Kodeks spolek handlowych.

¹⁰ § 44 ods. 4 a 5 zákona č. 90/2012 Sb. o obchodných spoločnostiach a družstvách (zákon o obchodných korporáciách) v znení neskorších predpisov.

¹¹ § 396 zákona č. 90/2012 Sb. o obchodných spoločnostiach a družstvách (zákon o obchodných korporáciách) v znení neskorších predpisov.

nielen pri uzatváraní kúpnej zmluvy, ale aj pri uzavretí zmluvy o budúcej zmluve (§ 50a Občianskeho zákonníka).¹²

Ďalšou súvisiacou otázkou je, či môže člen štatutárneho orgánu konať za právnickú osobu samostatne, keď zakladateľská zmluva vyžaduje, aby členovia štatutárneho orgánu konali spoločne.

Konštantná judikatúra českých súdov k tomu zaujala právny názor, podľa ktorého ak stanovy spoločnosti určujú, že menom spoločnosti musia konať spoločne najmenej dvaja členovia predstavenstva, nie je prípustné, aby dvaja členovia predstavenstva udelili generálnu plnú moc len jednému z nich.¹³ Tento právny názor je dnes už prekonaný existujúcou právnou úpravou, kde Občiansky zákonník v rámci úpravy *de lege lata* v ustanovení § 164 ods. 2 dovoľuje odchýlku od zapísaného spôsobu konania, na základe plnej moci, ktorá nemôže byť generálna, ale môže sa týkať len konkrétnej záležitosti. Takúto plnú moc však môžu udeliť len členovia štatutárneho orgánu oprávnení konať, a to spôsobom ustanoveným v zakladateľskej zmluve a zapísaným v obchodnom registri a len tým členom štatutárneho orgánu, ktorí ju podľa zakladateľskej zmluvy a zápisu v obchodnom registri zastupovať nemôžu.¹⁴

Obmedzenie oprávnenia štatutárneho orgánu konať

Od spôsobu konania členov štatutárneho orgánu podľa stavu zápisu v obchodnom registri je potrebné striktno odlišovať obmedzenie konateľského oprávnenia štatutárneho orgánu. Konateľské oprávnenie orgánu obchodnej korporácie je všeobecne neobmedzené, neznamená to však, že je neobmedziteľné. Táto úprava korešponduje s čl. 9 ods. 2 Prvej smernice, ktorá bola v roku 2009 nahradená smernicou č. 2009/101/ES.

Všeobecné ustanovenie, ktoré sa generálne vzťahuje na konanie všetkých podnikateľov a obchodné spoločnosti nevynímajúc, ustanovuje, že podnikateľa zaväzuje konanie osôb vykonávajúcich pôsobnosť štatutárneho orgánu, aj keď prekročili svojím konaním rozsah predmetu jeho podnikania, okrem prípadu, v ktorom sa prekročila pôsobnosť štatutárneho orgánu, ktorú tomuto orgánu zákon zveruje alebo umožňuje zveriť.¹⁵ Obmedzenie štatutárneho orgánu konať nie je účinné voči tretím osobám, ani v prípade, keď bolo zverejnené.

Obchodný zákonník predpokladá, že dôjde k obmedzeniu oprávnenia štatutárneho orgánu konať v mene spoločnosti, a to na základe zákona, dohody spoločníkov

¹² Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 5Cdo 42/2007.

¹³ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp.zn. 29 Odo 1082/2005.

¹⁴ POKORNÁ, J. Podnikatelé a třetí osoby, jednání podnikatelu. In: BEJČEK, J., HAJN, P., POKORNÁ, J. a kol. Obchodní právo. Obecná část. Soutěžní právo. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014, s. 92. ISBN 978-80-7400-547-3.

¹⁵ § 13 ods. 3 a 4 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

v spoločenskej zmluve, stanovách spoločnosti, rozhodnutia valného zhromaždenia alebo dozornej rady spoločnosti.

Z Obchodného zákonníka priamo vyplýva obmedzenie štatutárneho orgánu konať v mene spoločnosti navonok, a to podmienením uzavretia zmluvy o prevode obchodného podielu, zmluvy o predaji podniku alebo zmluvy o predaji časti podniku predchádzajúcim súhlasom valného zhromaždenia.

Podľa § 115 ods. 4 Obchodného zákonníka rozhodnutie valného zhromaždenia je predpokladom účinnosti právneho úkonu- zmluvy o prevode obchodného podielu.

Podľa znenia § 125 ods. 1 písm. j) OBZ valné zhromaždenie rozhoduje o schválení zmluvy, t.j, už existujúceho účinného právneho úkonu a s absenciou tohto rozhodnutia nespája žiadne dôsledky. Podľa Blaha sa v tomto prípade jedná o interný postup vo vnútri spoločnosti bez vplyvu na platnosť právneho úkonu navonok. Nedodržanie zákonom určeného postupu sa môže prejavíť vo vzniku zodpovednosti za škodu osôb porušujúcich svoje povinnosti pri výkone činnosti štatutárneho alebo kontrolného orgánu.¹⁶

V zmysle § 191 ods. 2 OBZ obmedzenie práva predstavenstva konať v mene akciovej spoločnosti, stanovami spoločnosti, nie je účinné voči tretím osobám.

Konanie štatutárneho orgánu právnickú osobu vždy zaväzuje; preto akciovú spoločnosť zaväzuje navonok aj konanie jej predstavenstva, ku ktorému nebol daný súhlas valného zhromaždenia. V danom prípade to znamená, že keď aj predstavenstvo akciovej spoločnosti riadne uzavrie zmluvy o prevode nehnuteľnosti bez súhlasu valného zhromaždenia, nemožno povedať, že tieto zmluvy sú z tohto dôvodu neplatné. V prípade, že by akciová spoločnosť mala námietky voči tomuto kroku a došla by k záveru, že týmto jej bola spôsobená škoda, zakladá to len vnútorný vzťah medzi predstavenstvom a spoločnosťou. Podľa § 66 ods. 2 OBZ by spoločnosť mohla žalovať len náhradu škody, ak by pre ňu boli splnené aj ostatné hmotnoprávne predpoklady.¹⁷

Úpravu prekročenia konateľského oprávnenia štatutárneho orgánu v súčasnej dobe u nás nemáme zakotvenú.

Preto treba vychádzať z toho, že konanie štatutárneho orgánu právnickú osobu vždy zaväzuje; teda aj v prípade, že právny úkon nie je schválený valným zhromaždením, hoci to zákon alebo stanovy ukladajú. Ak právne konanie štatutárneho orgánu vybočí z medzí predmetu podnikania, bude právny úkon právnickú osobu vždy zaväzovať, pretože § 19a zákona č. 40/1964 Zb. Občianskeho zákonníka v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Občiansky zákonník“ alebo „OZ“) zakotvuje generálnu právnu subjektivitu právnických osôb. Konateľské oprávnenie štatutárneho orgánu je obmedzené len rozsahom

¹⁶ BLAHA, M. Obchodné spoločnosti. In: PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava, C.H. Beck, 2016, s. 548.

¹⁷ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. M Cdo 76/2002.

právnej subjektivity a nie rozsahom predmetu podnikania. Ak však takéto konanie bude v rozpore so zákonom, bude neplatné podľa § 39 OZ.

Súhlas (predchádzajúci) valného zhromaždenia je potrebný na uzatvorenie zmluvy o prevode obchodného podielu na iného spoločníka, ak spoločenská zmluva neurčuje inak. Ak tak ustanoví spoločenská zmluva vyžaduje sa súhlas valného zhromaždenia aj na prevod obchodného podielu na tretiu osobu.

Spoločenská zmluva spoločnosti s ručením obmedzeným môže podmieniť prevod obchodného podielu súhlasom druhého spoločníka, nie súhlasom valného zhromaždenia. Vo všeobecnosti je v spoločnosti s ručením obmedzeným podmienka súhlasu všetkých spoločníkov prísnejšia, ako podmienka súhlasu valného zhromaždenia, keďže nesúhlas čo i len jedného spoločníka nemôže byť prekonaný ani kvalifikovanou väčšinou spoločníkov hlasovaním na valnom zhromaždení.¹⁸

OBZ vyžaduje, aby s podaním návrhu na súd na vylúčenie spoločníka zo spoločnosti s ručením obmedzeným vyslovili súhlas spoločníci, ktorých vklady predstavujú jednu polovicu základného imania.¹⁹ Nejde teda o súhlas valného zhromaždenia. Vyžaduje sa presne 50% súhlas spoločníkov podľa veľkosti podielov, nie 51% súhlas ako vyžaduje OBZ na prijímanie rozhodnutí valného zhromaždenia kvalifikovanou väčšinou.

České právo zakotvuje rovnako ako OBZ zásadu, podľa ktorej obmedzenie konateľského oprávnenia orgánu obchodnej korporácie spoločenskou zmluvou alebo inou dohodou alebo rozhodnutím orgánu obchodnej korporácie nie sú voči tretím osobám účinné, i keď boli zverejnené.

Podľa ZOK obmedzujúcim orgánom vo vzťahu k štatutárnemu orgánu spoločnosti je valné zhromaždenie, dozorná rada ak volí členov predstavenstva a schvaľuje zmluvu o výkone ich funkcie, správna rada v monistickom systéme riadenia spoločnosti.

Ustanovenie § 47 ZOK je jedným z inštrumentov, ktorý prispieva k zvýšeniu právnej istoty, konkrétne tým, že vedie k opusteniu absolútnej neplatnosti konania, ktoré je v rozpore s relevantnými pravidlami.²⁰ Okrem štatutárneho orgánu sa predmetné ustanovenie vzťahuje na všetky orgány, ktoré majú konateľské oprávnenie, je ním teda aj likvidátor spoločnosti.

Podľa Štenglovej obmedzenie konateľského oprávnenia ZOK nezakazuje, ale obmedzuje jeho účinky len do vnútra spoločnosti. V prípade, že štatutárny orgán poruší svoju povinnosť predložiť vopred na schválenie valnému zhromaždeniu alebo dozornej rade

¹⁸ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 1 Obdo V 88/2005.

¹⁹ § 149 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

²⁰ LOCHMANOVÁ, L. In: BĚLOHLÁVEK, A.J. a kol. Komentář k zákonu o obchodních korporacích. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 337-338. ISBN 978-80-7380-451-0.

spoločnosti určité úkony, zodpovedá za škodu tým spôsobenú spoločnosti a môže ho príslušný orgán z funkcie odvolať.²¹

Zásadný rozdiel oproti slovenskej právnej úprave je, že ZOK ustanovuje pravidlo podľa ktorého právne konanie, na ktoré nedal súhlas najvyšší orgán obchodnej korporácie, v prípadoch vyžadovaných zákonom je neplatné. Tohto práva sa možno dovolať v subjektívne lehote 6 mesiacov odo dňa, keď sa o neplatnosti oprávnená osoba dozvedela a v objektívnej lehote 10 rokov odo dňa, keď k takémuto konaniu došlo. Pôvodne zamýšľaný návrh ZOK, obsahoval možnosť odstúpenia od zmluvy v takýchto prípadoch.

Vzhľadom na odlišnú právnu úpravu ZOK, ktorý umožňuje pozastavenie výkonu funkcie členovi orgánu spoločnosti, ktorý uzavrel zmluvu v konflikte záujmov podľa § 56 ods. 2 ZOK, prebieha odborná diskusia, o tom, či zákaz uzavretia zmluvy v konflikte záujmov možno považovať za obmedzenie konateľského oprávnenia.

Lasák zastáva názor, že zákaz uzavretia určitých zmlúv je obmedzením konateľského oprávnenia, nakoľko tretie osoby nemožno postihovať dôsledkami podľa § 56 ods. 2 ZOK, ak nemohli vedieť o tomto vnútornom obmedzení a konali v dobrej viere.²²

Podľa Dediča nie je rozhodujúce, či tretia osoba vedela alebo nie o zákaze uzatvoriť takúto zmluvu, ktorý sa vzťahoval na štatutárny orgán korporácie. Na uzavretie takejto zmluvy sa budú vzťahovať dôsledky podľa § 437 ods. 2 Občianskeho zákonníka.²³

ZOK osobitne upravuje prípad neudelenia súhlasu s konaním štatutárneho orgánu zo strany kontrolného orgánu, keď zákon alebo spoločenská zmluva takýto predchádzajúci súhlas vyžaduje. Rovnako prípady, keď kontrolný orgán zakáže štatutárnemu orgánu určité konanie. V oboch prípadoch zodpovedajú namiesto členov štatutárneho orgánu za prípadnú ujmu spôsobenú spoločnosti tí členovia kontrolného orgánu, ktorí nekonali so starostlivosťou riadneho hospodára. Ak kontrolný orgán súhlas udelí, zodpovedajú za prípadnú ujmu tí členovia štatutárneho orgánu a kontrolného orgánu, ktorí nekonali so starostlivosťou riadneho hospodára, spoločne a nerozdielne.

Z dôvodovej správy k ZOK vyplýva, že ohľadom platnosti zmlúv, u ktorých neboli dodržané požiadavky zákona na vnútornú vôľu (súhlas ďalších orgánov) vyplýva, že sa zavádza pravidlo, keď absencia vnútorných súhlasov nemá vplyv na uzavreté zmluvy, ibaže by z povahy veci nebolo konane v dobrej viere. Zákonom regulované odstúpenie od zmluvy je *lex specialis* vo vzťahu ku všeobecným pravidlám. V prípade absencie súhlasu však nie je možné zmluvu jednostranne ukončiť inak ako postupom podľa tohto zákona.²⁴

²¹ ŠTENGLOVÁ, I. In: ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., CILEČEK, F., KUHN, P., ŠUK, P. Zákon o obchodných korporáciách. Komentár. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013, s.142. ISBN 978-80-7400-540-4.

²² Tamtiež, s.145.

²³ Tamtiež, s.145.

²⁴ LOCHMANOVÁ, L. In: BĚLOHLÁVEK, A.J. a kol. Komentář k zákonu o obchodních korporacích. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 339. ISBN 978-80-7380-451-0.

Ustanovenie § 48 ZOK sa vzťahuje na všetky prípady, keď ZOK zakotvuje výslovne povinnosť schválenia určitej zmluvy valným zhromaždením, zaraďuje schválenie takejto zmluvy do pôsobnosti najvyššieho orgánu, alebo schválenie toho, že zmluva bude uzavretá. Právnym dôsledkom uzavretia zmluvy bez súhlasu najvyššieho orgánu, v prípadoch vyžadovaných ZOK je relatívna neplatnosť. Názory na okruh oprávnených osôb, ktorých záujmy sú chránené prostredníctvom ustanovenia § 48 ZOK sa rôznia.

Podľa Štenglovej je oprávnenou osobou jednoznačne obchodná korporácia, ale aj spoločníci a veritelia spoločnosti. Podľa Havela predmetné ustanovenie chráni len obchodnú korporáciu, pričom veritelia sú chránení prostredníctvom odporovacej žaloby a spoločníci prostredníctvom žaloby actio pro socio. Opačný právny názor zastávajú Čech, Šuk a Lasák, podľa ktorých predmetné ustanovenie slúži len na ochranu spoločníkov.

ZOK umožňuje podmieniť uzatvorenie zmlúv súhlasom najvyššieho orgánu alebo kontrolného orgánu. Zároveň môžu najvyšší orgán a kontrolný orgán zakázať štatutárnemu orgánu uzatvorenie určitej zmluvy. Uvedené môže vyplývať zo zákona, spoločenskej zmluvy alebo stanov spoločnosti.

Špecifická situácia nastáva, ak zakáže kontrolný orgán štatutárnemu orgánu konať, pričom ho na to neoprávňuje zákon, ani spoločenská zmluva, stanov. V takomto prípade ide o zákaz neoprávnený, ktorý štatutárny orgán je povinný vyhodnotiť so starostlivosťou riadneho hospodára a nie je ním viazaný. Ak napriek tomu štatutárny orgán rešpektuje tento zákaz, zodpovedá štatutárny orgán za prípadnú ujmu vzniknutú spoločnosti.

II. Splnomocnenec

Každá obchodná spoločnosť sa môže nechať v konaní navonok zastúpiť splnomocnencom. Dohoda o plnomocenstve je upravená v § 31 OZ, ktorá sa vzťahuje aj na podnikateľov.

Konanie v rozpore so záujmami zastúpeného

V prípadoch zastúpenia platí ustanovenie § 22 ods. 2 OZ, v zmysle ktorého zastupovať iného nemôže ten, koho záujmy sú v rozpore so záujmami zastúpeného. Občiansky zákonník konanie zástupcu v rozpore záujmov výslovne zakazuje. Porušenie tohto zákazu má za následok absolútnu neplatnosť právneho úkonu. Aj keď štatutárny orgán právnickej osoby nie je jej zástupcom (konanie štatutárneho orgánu je konaním samotnej právnickej osoby), uvedené ustanovenie Občianskeho zákonníka je podľa názoru dovolacieho súdu analogicky použiteľné aj v prípadoch, v ktorých záujmy štatutárneho orgánu právnickej osoby sú v rozpore so záujmami tejto právnickej osoby. Použitie analógie však prichádza do úvahy len vtedy, ak rozpor záujmov nerieši špeciálna právna úprava. Takýmto špeciálnym právnym predpisom je napr. zákon č. 586/2003 Z.z. o advokácii v znení neskorších predpisov, ktorý v ustanovení § 21 písm. b/ ukladá advokátovi povinnosť odmietnuť po-

skytnutie právnych služieb, ak jeho záujmy sú v rozpore so záujmami osoby, ktorej by sa právne služby mali poskytnúť, pričom v inom ustanovení (§ 26) s porušením povinností v súvislosti s výkonom advokácie spája zodpovednosť advokáta za škodu. Pri strete záujmov konateľa spoločnosti s ručením obmedzeným je špeciálnym predpisom riešiacim túto otázku Obchodný zákonník, a to predovšetkým v ustanovení § 135a ods. 1, v ktorom okrem iného ukladá konateľovi povinnosť vykonávať svoju pôsobnosť s odbornou starostlivosťou, v súlade so záujmami spoločnosti a neuprednostňovať svoje záujmy. V odseku 2 tohto ustanovenia spája s porušením uvedenej povinnosti zodpovednosť konateľa za škodu.²⁵

V prípadoch, v ktorých konateľ ako štatutárny orgán spoločnosti s ručením obmedzeným uzatvára zmluvu so „svojou“ obchodnou spoločnosťou, je však potrebné v prvom rade riešiť otázku, či vôbec ide o stret záujmov. Obchodný zákonník totiž napr. v ustanovení § 132 ods. 2 výslovne počítá so situáciou, keď konateľ (ak je zároveň jediným spoločníkom) uzavrie zmluvu, pri ktorej je druhou zmluvnou stranou on sám. V každom konkrétnom prípade treba vždy skúmať, či nedochádza k stretu záujmov medzi spoločnosťou a jej štatutárnym orgánom a či tento stret je riešiteľný podľa ustanovení Obchodného zákonníka. Len ak výsledkom tohto skúmania bude záver, že právna úprava Obchodného zákonníka na kolíziu záujmov obchodnej spoločnosti a jej štatutárneho orgánu na konkrétnu situáciu nedopadá, bude prichádzať do úvahy analogické použitie § 22 ods. 2 Občianskeho zákonníka.

Pokiaľ zmluvu o poskytovaní právnych služieb uzavrel konateľ spoločnosti s ručením obmedzeným (vykonávajúci zároveň advokáciu) so „svojou“ obchodnou spoločnosťou a ak vzhľadom na konkrétne okolnosti je daný stret záujmov medzi ním a spoločnosťou (napr. pre nevýhodnosť zmluvy pre spoločnosť), ochrana práv tretích osôb ako aj dôsledky, ktoré s takouto situáciou spája zákon o advokácii, vyžadujú, aby tento stret bol riešený rovnako ako v Obchodnom zákonníku. To znamená, že v prípade zmluvy o poskytovaní právnych služieb takéto konanie (stret záujmov) treba považovať za porušenie povinností konateľa pri výkone svojej pôsobnosti s následkom jeho zodpovednosti za škodu v zmysle § 135a ods. 2 Obchodného zákonníka.

III. Prokurista

Obchodný zákonník upravuje osobitný druh obchodného plnomocenstva, a to prokúru. Prokúra predstavuje osobitný druh zmluvného zastúpenia podnikateľa. V tomto zmysle je prokúra podmnožinou plnomocenstva. Prokúra je osobitným druhom plnej moci typickým pre obchodné vzťahy.

²⁵ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 4 Cdo 177/2009.

Spoločným znakom prokuristu a splnomocnenca je, že v oboch prípadoch ide o zástupcov, teda o osoby odlišné od zastúpeného, ktoré konajú za zastúpeného.

Základný rozdiel medzi udelením prokúry a plnomocenstva je v subjekte, ktorý možno poveriť zastupovaním. Prokúru je možné udeliť výlučne jednej fyzickej osobe alebo viacerým fyzickým osobám.²⁶ Plnomocenstvo možno udeliť fyzickej osobe alebo právnickej osobe, prípadne viacerým fyzickým alebo právnickým osobám, alebo spoločne fyzickej osobe a právnickej osobe.

Ďalším rozdielom je spôsob vzniku a zániku funkcie prokuristu alebo splnomocnenca. Funkcia prokuristu ex lege vzniká zápisom určitej osoby do obchodného registra a zaniká výmazom z obchodného registra. Funkcia splnomocnenca vzniká momentom udelenia plnomocenstva určitej osobe a zaniká odvolaním splnomocnenca splnomocniteľom alebo vypovedaním plnomocenstva zo strany splnomocnenca.

Do pôsobnosti valného zhromaždenia obchodnej spoločnosti štandardne patrí schvaľovanie udelenia a odvolania prokúry.

Obmedzenie konateľského oprávnenia štatutárneho orgánu zavedením kolektívneho konania štatutárneho orgánu spolu s prokuristom bolo predmetom rozhodovacej činnosti súdov. Judikatúra dospela k právnomu názoru, podľa ktorého konanie štatutárneho orgánu spolu s prokuristom nie je možné zapísať do obchodného registra. Vyplýva to z toho, že štatutárny orgán nesmie byť vo svojom práve samostatne obchodovať obmedzený svojím zamestnancom- prokuristom.

České právo na rozdiel od OBZ sa prokúrou zaoberá precíznejšie. Prvou otázkou, ktorú ZOK výslovne rieši je- otázka - Kto je oprávnený udeľovať prokúru.

U osobných spoločností o osobe prokuristu a o rozsahu prokúry rozhodnú všetci spoločníci. Jednostranný právny úkon- udelenie prokúry potom vykoná ten spoločník, ktorý je podľa spoločenskej zmluvy štatutárnym orgánom spoločnosti a to spôsobom ustanoveným spoločenskou zmluvou pre konanie za spoločnosť.

V prípade spoločnosti s ručením, obmedzeným je úprava výslovná, a teda môže udeľovať prokúru valné zhromaždenie. V prípade akciovej spoločnosti vychádzajúc z koncepcie zbytkovej pôsobnosti, môže prokúru udeľovať predstavenstvo, alebo stanovy to vyhradia do pôsobnosti valného zhromaždenia. U spoločnosti s monistickou štruktúrou riešenie nie je jednoznačné. Podľa Pokornej by mala o tom rozhodovať správna rada a následne samotné udelenie prokúry by potom uskutočnil štatutárny riaditeľ.²⁷

Zmena v osobe prokuristu nie je možná tak, že prokurista udelí prokúru ďalšej osobe, prokúra je neprenosná a nie je ju možné postúpiť ani previesť. Prokúru nemožno

²⁶ § 14 zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov.

²⁷ POKORNÁ, J. Podnikatelé a třetí osoby, jednání podnikatelu. In: BEJČEK, J., HAJN, P., POKORNÁ, J. a kol. Obchodní právo. Obecná část. Soutěžní právo. 1. vydání. Praha: C.H.Beck. 2014, s. 97. ISBN 978-80-7400-547-3.

udelíť právnickej osobe. Prokuristom môže byť spoločník, akcionár, i akákoľvek tretia osoba. Stráca zmysel spájať v jednej osobe konateľské oprávnenie štatutárneho orgánu a prokuristu, pretože konateľské oprávnenie štatutárneho orgánu v sebe zahŕňa vždy aj celý rozsah prokúry.

Prekročenie rozsahu konateľskej pôsobnosti prokuristu (t.j. scudzovanie alebo zaťažovanie nehnuteľností, vykonávanie činností, ktoré nesúvisia s prevádzkovaním podniku, činnosti, ktoré nemajú žiaden vzťah k obchodnému podnikaniu), má za následok neplatnosť takéhoto konania. Nie je potrebné vyslovovať nesúhlas s konaním, ktorým prokurista prekročil rozsah prokúry voči tretej osobe, pretože táto osoba mohla podľa zápisu v obchodnom registri nepochybne zistiť rozsah jeho prokúry, a teda poznať, že ide o jej prekročenie.

Podľa Kodeksu spolek Handlowych okrem klasického plnomocenstva možno udeliť komanditistovi aj prokúru, ktorá predstavuje plnomocenstvo udelené prostredníctvom zápisu do registra. Ak je v spoločnosti prijatá zásada zastupovania spoločnosti spolu s prokuristom alebo dvomi prokuristami a jedným z nich je komanditista, nemôže sa on zúčastniť udelenia prokúry.²⁸

Obmedzenie prokúry vnútornými pokynmi

Oprávnenie prokuristu ako obchodného splnomocnenca je neobmedziteľné. S účinkami voči tretím osobám nie je možné prokúru obmedziť ani ohľadom druhu záležitostí, ani ohľadom miesta a času. Prekročenie vnútorných obmedzení má preto dôsledky len do vnútornej sféry podnikateľa a riziká tohto prekročenia nesie sám podnikateľ.

ZOK na rozdiel od OBZ upravuje aj tzv. filiálnu alebo vedľajšiu prokúru, ktorá sa vzťahuje na niektorú z pobočiek, alebo na niektorý závod podnikateľa. Do obchodného registra sa potom musí zapísať údaj o tom, že sa prokúra vzťahuje len na určitú pobočku alebo závod. Prokúru možno udeliť viacerým osobám ako kolektívnu alebo samostatnú (solidárnu) prokúru, polovičnú spoločnú alebo zmiešanú spoločnú.

Kolektívna prokúra znamená, že všetci prokuristi musia konať spoločne alebo niektorí z nich, podľa určenia splnomocniteľa.

Samostatná prokúra znamená, že každý prokurista je oprávnený konať samostatne.

Polovičná spoločná – udelená viacerým osobám, pričom niektorí prokuristi sú oprávnení konať samostatne, iní len spoločne.

Zmiešaná spoločná- prokuristi konajú s členmi štatutárnych orgánov spoločne, pričom členovia štatutárneho orgánu týmto nestrácajú schopnosť konať samostatne. Podľa Pokornej dôvodom takejto konštrukcie je snaha vytvoriť systém vzájomného dozoru nad

²⁸ KIDYBA, A. Spólka komandytowa. In KIDYBA, A. *Kodex spolek handlowych*. Varšava: Wolters Kluwer, 2014, s. 519. ISBN 978-83-264-3422-8.

tým, akú vôľu podnikateľ ústami svojich poverených zástupcov prejavuje a posilniť tak kontrolné mechanizmy vo vnútri korporácie.

Podľa Pelikánovej prokúru možno prirovnať k obchodnému vedeniu, s tým rozdielom, že prokúra je oprávnenie na „konanie“ a obchodné vedenie je oprávnenie na „rozhodovanie“. Preto sa môže stať, že rozsah rozhodovacieho oprávnenia komplementára môže presiahnuť rozsah splnomocnenia prokuristu.

Záver

Nedodržanie predpísaného spôsobu konania štatutárneho orgánu obchodnej spoločnosti navonok, má za následok neplatnosť takéhoto právneho úkonu, vzhľadom na verejnú publicitu týchto údajov vo forme zápisu v obchodnom registri. Uvedené však nemožno jednoznačne konštatovať v prípade porušenia obmedzení konateľského oprávnenia štatutárneho orgánu, ktoré vyplývajú z internej úpravy. Podľa slovenského práva takéto porušenie vyúsťuje len do právnej zodpovednosti členov štatutárneho orgánu za škodu vo vzťahu k spoločnosti. Vyslovenie neplatnosti právnych úkonov v tejto súvislosti nemá dnes oporu v právnej úprave de lege lata. V záujme ochrany veriteľov spoločnosti je žiadúce, aby v rámci úvah de lege ferenda sa Obchodný zákonník vysporiadal aj s vyslovením neplatnosti týchto právnych úkonov, obdobne ako je tomu dnes v českom práve.

Literatúra

BEJČEK, J., HAJN, P., POKORNÁ, J. et al. Obchodní právo. Obecná část. Soutežní právo. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2014. 383 s. ISBN 978-80-7400-547-3.

BĚLOHLÁVEK, A. J. a kol. Komentář k zákonu o obchodních korporacích. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013. 2733 s. ISBN: 978-80-7380-451-0.

FUNDÁREK, J. Obchodný zákon platný na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi (zák.čl. XXXVII. z roku 1875). Bratislava: Právnická Jednota na Slovensku, 1926. 243 s.

KIDYBA, A. Kodeks spolek handlowych. Varšava: Wolters Kluwer, 2014. 1624 s. ISBN 978-83-264-3422-8.

PATAKYOVÁ, M. a kol. Obchodný zákonník. Komentár. 5. vydanie. Bratislava, C.H. Beck, 2016. 1691 s. ISBN 978-80-89603-46-6.

ŠTENGLOVÁ, I., HAVEL, B., et al. Zákon o obchodních korporacích. Komentář. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2013. 1144 s. ISBN 978-80-7400-540-4.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR, sp.zn. 29 Odo 1082/2005

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. M Cdo 76/2002

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 1 Obdo V 88/2005

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 5Cdo 42/2007

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp.zn. 4 Cdo 177/2009

AEQUITAS A JEJ UPLATŇOVANIE V RÍMSKOM OBLIGAČNOM PRÁVE¹

DOC. JUDR. VLADIMÍR VRANA, PHD.

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA DEJÍN ŠTÁTU A PRÁVA

VLADIMIR.VRANA@UPJS.SK

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá využívaním a uplatňovaním princípu *aequitas*, slušnosti a spravodlivosti v rímskom súkromnom práve a jeho prepojenia s právnymi kategóriami ako *bona fides*, *humanitas* – predovšetkým v obligačnom práve. Selektívnym výberom kazustických prípadov z justiniánskych Digest, príspevok poukazuje na široké uplatňovanie princípu *aequitas* predovšetkým pri pôžičke (ako reálnom kontrakte, *mutuum*), kúpno-predajnej zmluve (*emptio venditio*) a spoločenskej zmluve (*societas*) ako predstaviteľkami neformálnych, konsenzuálnych kontraktov.

Abstract

The contribution is concerned with exploitation and exercitation of principle *aequitas*, equitableness and impartialness in roman private law and its interconnexion with law categories like *bona fides*, *humanitas* – above all in law of obligation. By the selective choice of casuistic cases from Digest of Justiniani, the contribution refer on wide exercised of *aequitas* principle above all beside loan (as real contract, *mutuum*), purchase and sale (*emptio venditio*) and companionship (*societas*) as representative informal contractual contracts.

Harmonická spolukoexistencia, spolunažívanie ľudí a dosiahnutie prosperity v súčasnej globalizovanej spoločnosti je možné iba za predpokladu, že existujú záväzné právne a morálne pravidlá, ktoré určujú okrem iného aj zmluvné vzťahy medzi subjektami. Tieto pravidlá musia vychádzať zo zdieľaného systému ľudských hodnôt, ktorý vyúsťuje do prakticky žitej morálky. Navyše spravodlivosť a dobro by vždy mali stáť ako keby nad zákonmi. Bartošek² princíp *aequitas* v rímskom práve podľa spôsobu aplikácie prétorom rozdeľuje do troch kategórií: 1) jednak ako nástroj pre vytváranie a budovanie *ius honorarium*, 2) abstraktné meradlo, ktorým hodnotil neobvyklé situácie (teda sporné záležitos-

¹ Doc. JUDr., PhD., Katedra dejín štátu a práva UPJŠ Košice. Príspevok je publikovaný v súvislosti s riešením grantového projektu VEGA č. 1/0198/17: „Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe“.

² K tomu pozri: BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římského práva, Academie, Praha 1981, s. 37 a nasl.

ti, ktoré nenachádzali výslovné riešenia v *ius civile*), 3) vodítko pri riešení nových skutkových podstatí.

*Aequitas*³ je nepochybne považovaná drvivou väčšinou právnych romanistov, ale aj civilistov za rozhodujúci, najdôležitejší právno-kreatívny etický princíp, ktorý nezameniteľným spôsobom ovplyvnil interpretáciu a tvorbu rímskeho súkromného práva v najširšom slova zmysle. Samotný termín princíp (z lat. *principium*) označuje najvšeobecnejšie pravidlá správania, ktoré v normatívnej podobe vyjadrujú všeobecné ciele práva, ako napr. dobro, spravodlivosť, blaho, právna istota a pod. Podľa Frieri⁴ právny princíp je právne pravidlo vyjadriteľné podmienkovou vetou tvoriace základ právneho inštitútu, zákona, právneho odvetvia alebo právneho poriadku ako celku, majúce pre tú časť práva mimoriadny stupeň dôležitosti a vyznačujúce sa vysokým stupňom všeobecnosti, obvykle vyjadrujúce vyššie hodnoty právneho poriadku. Častokrát sa *aequitas* vykladala ako zmysel pre slušnosť a spravodlivosť, ktorý sa uplatňoval predovšetkým tam, kde by striktné, formálne aplikovanie práva, právnych noriem viedli paradoxne k bezprávnemu stavu⁵. Neskoro klasický právnik Iuventius Celsus⁶ briskne formuloval uplatňovanie spomenutého princípu v definícii – „*ius est ars boni et aequi*“. Strachan-Davidson, anglický právny civilista⁷ považoval *aequitas* za bazálny prostriedok rozvoja rímskeho práva po skončení obdobia pontifikálnej jurisprudencie a za „uhoľný kameň“, na ktorom spočívalo *ius honorarium*, aplikácie tak nadväzujúc logicky a vecne na *ius gentium et ius naturale*.

Nezameniteľný prínos a neochvejnú, konštantnú hodnotu *aequitas* v rímskom práve pre jeho ďalšie kvalitatívne napredovanie skonštatovali aj dva oporné stĺpy rímskej právnej vedy, za sýrskej dynastie Severovcov, členovia neskoršieho elitného klubu „senátu mŕtvych“⁸, Paulus⁹ a Ulpianus¹⁰. Prvý z nich formuloval maximu: „*In omnibus quidem, maxime in iure aequitas spectanda est*“ (D 1,3,1) a druhý možno ešte zásadnejšiu: „*Iuris praecepta sunt haec: honeste vivere, aleterum non laedere, suum cuique tribuere*“ (D 1,1,10 pr.). Je potrebné však ešte „pre úplnosť“ skonštatovať, že „vítaznému ťaženiu“

³ Samotný latinský výraz sa odvodzuje od gréckeho slova *epieikeia*,

⁴ K tomu porov.: FRIER, B.: *The Rise of Roman Jurist*, Princeton 1985, s.31 a nasl.

⁵ K tomu porovnaj aj uplatňovanie zásady „*Summum ius, summa iniuria*“ (Cicero) a „*Dura lex, sed lex*“.

⁶ Publius Juventius Celsus Titus Aufidius Hoenius Severianus (67-130), spolu s právnikom Salviom Juliánom najvýznamnejší predstaviteľ klasického obdobia, príslušník školy prokuliánov.

⁷ James Leigh (1843-1916), anglický právny romanista v Oxforde, zaoberajúci sa najmä rímskym trestným právom. Pozri aj jeho dielo: *Problems of the Roman Criminal Law*, Vol. II. Oxford, Clarendon Press, 1912, 287 s.

⁸ Pozri k tomu tzv. citačný zákon z r.426, ktorého obsah sa neskôr stal súčasťou *Codex Theodosianus*.

⁹ Julius Paulus *Prudentissimus* – čestný titul, ktorý jednému z najvýznamnejších rímskych právnikov vôbec udelil cisár Gordián III.

¹⁰ Eneus Domitius Ulpianus (160-228), podobne ako jeho kolega Paulus, zastával vysoký štátny úrad *praefectus praetorio*.

a uplatňovaniu hodnôt *aequitas, humanitas et iustitiae* v rímskom práve¹¹ výrazným spôsobom napomohla grécka filozofia, predovšetkým stoická a epikurejská škola. *Aequitas* bola považovaná za úradnícku rozhodovaciu nestrannosť, oproti *ius* teda znamenala vyššiu spravodlivosť so zreteľom na mravnosť a slušnosť.¹²

Bola to práve *aequitas*, prostredníctvom ktorej *ius honorarium* voči striktnému *ius civile* uplatnilo známe *adiuvandi vel supplendi vel corrigendi* – s cieľom priblížiť ho k dokonalosti. Podobne tomu bolo v prípade zavedenia univerzálnej *actio doli*, alebo ako sa o nej vyjadril M.T.Cicero „metle na všetky úskoky“¹³. Podľa Ciceróna práve zmysel pre slušnosť a poctivosť má svoj základ v ľudskej pospolitosti, v ľudskom snažení vzájomne spolu dobre a spravodlivo vychádzať. Podľa neho preukázanie dobrodenia je vecou rozhodnutia jednotlivca, ale splatiť dobrodenie musí každý občan, kto chce, aby bol označený za čestného človeka – jediným ospravedlnením by mohlo byť to, že by sa pritom musel dopustiť nevyhnutne nejakého bezprávia. Podobne tomu bolo pri zachovávaní neformálnych dohôd, ktorých dôvod bol napr. nemravný¹⁴. Podobne v *Codex Iustiniani*¹⁵ sa konštatuje: „*Placuit in omnibus rebus praecipuam esse iustitiae aequitatisque quam stricti iuris rationem*“ (Bolo uznané, že požiadavka spravodlivosti a slušnosti má vo všetkých záležitostiach prednosť pred požiadavkou prísneho práva).

R.1613, vo svojom známom diele *Epistolae ad Gallos*, Hugo Grotius, najvýznamnejší predstaviteľ prirodzeno-právnej školy mohol s kľudným svedomím skonštatovať: „...pre muža neexistuje nič dôležitejšie ako je štúdium práva...právo našej domoviny pozostáva najmä z rímskeho práva, ktoré prijala väčšina ľudstva, stojaceho svojou precíznosťou nad národnými právami jednotlivých krajín...svojou prirodzenosťou privedeným takmer k dokonalosti hlavne v oblasti obligačného práva...a je to najmä vďaka uplatňovaniu ekvity, slušnosti a spravodlivosti, že rímske právo triumfovalo aj tam, kde boli neúspešné rímske zbrane...“¹⁶.

¹¹ Oddeľovať od seba tieto predmetné kategórie, *aequitas* od *iustitiae* však úplne nie je možné, pretože častokrát boli rímskymi právnikmi chápané a považované za synonymá.

¹² V najdôležitejšej časti justiniánskej kodifikácie – Digestách, sa samotný cisár Justinián (D 1,1,1,1) výslovne hlási k uvedenému princípu *bonum et aequum* s odôvodnením, že sa jedná o pravé použitie skutočnej, nefalšovanej filozofie.

¹³ K tomu porov.: CICERO, M.T.: O povinnostech, Svoboda, Praha 1970, s.61 a nasl.

¹⁴ Teoreticky kategóriu *aequitas* však rímski právniky nikdy detailnejšie nerozpracovali a ani ju osobitne ne-definovali, hoci sa o ňu často krátkrát opierali právno-logicky. V období tzv. kresťanských cisárov sa v súvislosti s touto kategóriou skôr vyskytovali termíny ako *benignitas, caritas, pietas seu clementia*.

¹⁵ C 3,1,8 z r.314 (Konštantín).

¹⁶ „...*Nihil est homine nobili dignius quam cognitio iuris...cuius partem non equigam facit ius romanum a plerisque populis adoptatum...tam evidens...est eius iuris in plerisque partibus, iis maxime, que ad contractus pertinent, aequitas, ut, ad quos populos Romana arma pertingere nunquam potuerunt...ego leges Romanae sine vi ulla, iustitiae suae vi triumphantes pervenerint...*“.

Najvýznamnejšou predstaviteľkou reálnych kontraktov v rímskom súkromnom práve bola pôžička, *mutuum*¹⁷. Aj napriek tomu, že z hľadiska systematiky bola zaradená medzi výsostne *negotium stricti iuris*, ani ju „neobišla“ aplikácia princípu *aequitas*. Uvedieme dva príklady.

Ulp. D 12,1,11 pr.: „*Rogasti me, ut tibi pecuniam crederem: ego cum non haberem, lancem tibi dedi vel massam auri, ut eam venderes et nummis utereris. Si vendideris, puto mutuum pecuniam factam. Quod si lancem vel massam sine tua culpa perdidideris prius quam venderes, utrum mihi an tibi perierit, quaestionis est. Mihi videtur Nervae distinctio verissima existimantis multum interesse, venalem habui hanc lancem vel massam nec ne, ut, si venalem habui, mihi perierit, quemadmodum si alii dedissem vendendam: quod si non fui proposito hoc ut venderem, sed haec causa fuit vendendi, ut tu utereris, tibi eam perisse, et maxime si sine usuris credidi*“.

Predložený prípad analyzovali dvaja rímski právnici, Nerva a Ulpián, ktorý z jeho diferenciácie skutkovej podstaty vlastne vychádza. O čo išlo? Aké právne problémy tu mohli nastať? V texte vystupujú dve osoby, môžeme ich označiť ako osoba A a osoba B. Prvá situácia: Osoba A už dávno chce predáť svoju ťažko predajnú misu, v podstate ležiak a tak mu príde len náramne vhod, že práve vtedy ho osoba B požiada o poskytnutie peňažnej pôžičky. A využije vzniknutú situáciu a použije B ako sprostredkovateľa na predaj misy alebo hrudy zlata (B je vie predáť za vyššiu cenu, je skúsený obchodník) a zisk z predaja osoba A prenechá osobe B ako peňažnú pôžičku. Druhá, trochu odlišná situácia, vychádzajúca z detailnej diferenciácie právnika Nerva: Osoba B požiadala osobu A o peňažnú pôžičku. Ten ale nemá k dispozícii žiadnu voľnú peňažnú hotovosť, ale keďže už z akýchkoľvek, pre nás irelevantných dôvodov, chce určite vyjsť v ústrety osobe B, a na jeho naliehanie mu predsa len odovzdá misu alebo hrudu zlata za tým účelom, aby ju predal a zisk z predaja si ponechal ako peňažnú pôžičku.

Ak by sme nediferencovali uvedenú situáciu do predmetných dvoch skutkových podstát, výsledkom by bola všeobecná „objektívna“ konštatácia – A požiadal B o peňažnú pôžičku. B keďže nemal žiadnu použiteľnú peňažnú hotovosť, odovzdal A misu alebo hrudu zlata, teda akúkoľvek nezastupiteľnú vec, aby je predal a zisk z predaja si ponechal ako dlh z peňažnej pôžičky. Bazálnou otázkou ale celého vyššie uvedeného prípadu je prakticko-právna otázka: Kto teda bude v takejto situácii znášať riziko ak dôjde k tomu, že nezastupiteľná vec, ktorá bola odovzdaná s následnou dohodou, že má byť predaná a nadobudnutá suma použitá ako peňažná pôžička, sa pred samotným predajom náhodne zničí alebo poškodí? Rozhodnutie právnikov je nasledovné: „*si vendideris puto mutuum*

¹⁷ Bližšie k právnej úprave niektorých parciálnych otázok peňažnej pôžičky pozri aj: ANTALOVÁ, B.: *Conventio a datio rei* – predpoklady vzniku pôžičky v rímskom práve, in: *Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikačnej praxe*, Košice 2017, s.11-20, ISBN 978-80-8152-535-3.

pecuniam factam, t.j. okamihom prijatia kúpnej ceny¹⁸. Inými slovami za zánik veci alebo jej zhoršenie pred predajom, ale už po odovzdaní veci má znášať tá osoba, ktorej záujem, interes na realizácii predaja bol väčší. Právnicki sa teda odvolávajú jednaj na uplatnenie princípu *aequitas* a tiež, že ďalší princíp „*casum sentit dominus*“¹⁹ má byť v tomto prípade modifikovaný zásadou utility, t.j. zásadou prospešnosti. Prijemca nezastupiteľnej veci k nej nenadobúda vlastnícke právo, pretože pri diferencovaných skutkových podstatách, v prvej z nich má niesť zodpovednosť ako mandatár, príkazník, kým v druhej skutkovej podstate ako príjemca pôžičky.

Druhý prípad – Afr. D 17,1,34 pr.: „ *Qui negotia Lucii Titii procurabat, is, cum a debitoribus eius pecuniam exegisset, epistulam ad eum emisit, qui significaret certam summam ex administratione apud se esse eamque creditam sibi se debiterum cum usuris semissibus: quaesitum est, an ex ea causa credita pecunia peti possit et an usurae peti possint. Respondit non esse creditam: alioquin dicendum ex omni contractu nuda pactione pecuniam creditam fieri posse. Nec huic simile esse, quod, si pecuniam apud te depositam conveniret ut creditam habeas, credita fiat, quia tunc nummi, qui mei erant, tui fiunt: item quod, si a debitore meo iussero te accipere pecuniam, credita fiat, id enim benigne receptum est. His argumentum esse eum, qui, cum mutuam pecuniam dare vellet, argentum vendendum dedisset, nihilo magis pecuniam creditam recte petiturum: et tamen pecuniam ex argento redactam periculo eius fore, qui accepisset argentum. et in proposito igitur dicendum actione mandati obligatum fore procuratorem, ut, quamvis ipsius periculo nummi fierent, tamen usuras, de quibus convenerit, praestare debeat“.*

Prokurátor²⁰ Luciovi Titiovi listom oznámil, že po tom, čo od jeho dlžníkov vymohol dlhované peniaze, sa na základy jeho správy nachádza určitá suma peňazí u neho a čo sa týka nej, prokurátor sa (sám) považuje za (ako keby) jeho dlžníka so 6% úrokom²¹. Otázka v tejto súvislosti znela – akú žalobu v predmetnej situácii môže Lucius Titius prakticky uplatniť – či sa bude jednať o žalobu z pôžičky s možnosťou domáhať sa ňou aj úrokov. Právnik Julián odpovedal, že v tomto prípade nevznikla platná pôžička, pretože inak by sa muselo konštatovať, že z každého neformálneho dohovoru môže vzniknúť (platná) pôžička.

¹⁸ Jedná sa o reálny kontrakt. Vyššie uvedenú skutkovú podstatu rímski právnicki charakterizovali ako tzv. *contractus mohatrae*.

¹⁹ Za náhodné zničenie veci alebo jej poškodenie má niesť zodpovednosť vlastník veci.

²⁰ V rímskom práve osoba zastupujúca záujmy inej osoby.

²¹ K celkovej problematike brania úrokov pri pôžičke a všetkých s tým spojených právnych, mravných a sociálnych dôsledkov pozri aj: BUCKLAND, W.W.: *The Main Institutions of Roman Private Law*, Cambridge 1931, s.68 a nasl.; RADIN, M.: *Fundamental Concepts of Roman Law*, New York 1924. Právnu reguláciu výšky úrokov nachádzame mimochodom aj v Chamurappiho zákonníku, v židovskom Tenaku, islámskom Koráne, ale aj indických Védach. Vyššie uvedenú úrokovú mieru (6%) v podstate akceptovalo aj stredoveké kresťanstvo, čo môžeme považovať za snahu stredovekých zákonodarcov nadviazať na rímskoprávnu tradíciu.

Uvedenú situáciu právnik nepovažuje ani za prípad, pri ktorom vznikne pôžička, ak sa dohodne, že peniaze, ktoré sú uložené u teba môžeš použiť ako pôžičku. Pretože tu peňažná suma, ktorá bola mojim vlastníctvom prechádza do tvojho vlastníctva. Prípad nie je podobný ani situácii, v ktorom opätovne vznikne pôžička, ak ti dám príkaz prijať peniaze od môjho dlžníka- pretože toto riešenie sa prijalo z „ochoty“. Mohlo by sa tiež argumentovať, že tým menej sa môže o žalobu z pôžičky pokúšať ten, kto chce poskytnúť pôžičku a príjemcovi odovzdať striebro na predaj. Napriek tomu peniaze, ktoré sa získali z predaja striebra, sa nachádzajú príjemcu na jeho nebezpečenstvo. V uvedenom prípade treba konštatovať, že prokurátor bude zodpovedať na základe žaloby z príkazu tak, že hoci sa peniaze nachádzajú na jeho nebezpečenstvo u neho, predsa musí zaplatiť aj dohodnuté úroky²².

Zhrňme si to teda: Julián v tomto prípade popiera vznik peňažnej pôžičky a teda aj možnosť vymáhania prostredníctvom *condictio certae creditae pecuniae*. Lucius Titius však môže svoj nárok vymáhať úplne efektívne prostredníctvom *actio mandati*, keďže práve táto žaloba mu poskytuje aj možnosť vymáhania úrokov z dôvodu, že príkazná zmluva je *bonae fidei negotium*, čo naopak predmetná *condictio* neumožňovala. Julián v podstate neuznáva ani úverový príkaz ani tzv. *contractus mohatrae*. Ako dôvody uvádza, že z púhej *nuda pactio*, bez *datio*. Prokurátor sa ako príjemca peňazí stal ich vlastníkom a preto medzi ním a Luciom Titiom nemôže dôjsť k *traditio brevi manu*, keďže Lucius Titius sa (ešte) nestal ich vlastníkom. Dohoda medzi ním a jeho prokurátorom nie je ani tzv. dohodnutá pôžička, pretože tá vzniká len vtedy, ak existuje *conventio* o jej uskutočnení už pred plnením²³.

„ *Quotiens nihil sine captione investigari potest, eligendum est, quo res de quod minimum habeat iniquitatis*“²⁴. Voľne preložené – Bolo uznané, že požiadavka spravodlivosti a slušnosti má vo všetkých záležitostiach prednosť pred požiadavkou prísneho, striktného práva. Uvedme teraz aspoň príklad z najdôležitejšieho konsenzuálneho kontraktu – *emptio venditio*.

C 4,44,²⁵: „ *Rem maioris pretii si tu vel pater tuus minoris pretii distraxit, humanum est, ut vel pretium te restituente emptoribus fundum venditum recipias auctoritate intercedente iudicis, vel, si emptor elegerit, quod de est iusto pretio recipies. Minus aitem pretium esse videtur, si nec dimidia pars veri pretii soluta sit*“. Čo je podstatou tohto cisárovho rozhodnutia? Teda, ak si ty alebo tvoj otec predal vec vyššej hodnoty za nízku kúp-

²² K tomu pozri: BLAHO, P.-HAUSMANINGER, H.: Praktické štúdie z rímskeho práva, Bratislava 1993, s.115, ISBN 80-85719-01-0.

²³ Aj samotný termín tzv. *contractus mohatrae* nie je výrazom pochádzajúcim z latinského jazyka. V stredoveku sa často používal na „zakrytie“ zakomponovanie úrokov do zmluvy o pôžičke. Tu bol úrok ako keby skrytý v cene veci a jej následnom odkúpení.

²⁴ K tomu porov. Jav. D 50,17,200.

²⁵ R. 285, cisár Dioklecián k Aureliovi Lupovi, egyptského miestodržiteľovi.

nu cenu, je ľudské, aby si na základe súdneho zakročenia buď pri vrátení kúpnej ceny kupujúcemu dostal pozemok späť, alebo, ak to kupujúci uprednostní, doplatil to, čo chýba do skutočnej hodnoty veci. O nízku kúpnu cenu ide vtedy, ak sa nezaplatila ani polovica skutočnej hodnoty veci.

Predmetný výťah z Justinánovho Kódexu pojednáva o uplatnení právneho inštitútu *laesio enormis* do dispozitívnych ustanovení, súkromnej autonómie strán pri uzatváraní kúpno-predajnej zmluvy²⁶. Už vďaka výraznému vplyvu gréckej stockej filozofie, rímski klasickí cisári, predovšetkým Hadrián²⁷, al aj Marcus Aurelius upravovali, korigovali zbytočne prísne, tvrdé a možno povedať až nespravodlivé ustanovenia civilného práva s odvolaním sa na *aequitas et humanitas*. Je to však iba jeden uhol pohľadu. Na jednej strane si môžeme položiť otázky: Predávajúci, ktorý dostal reálne menej než polovicu skutočnej hodnoty veci má byť na toto dodatočné zrušenie zmluvy oprávnený? Alebo, môže sa predávajúci už pri uzavretí kúpno-predajnej zmluvy zriecť vopred tohto zrušovacieho práva, uplatňujúc si tak veľkú škodu, ktorá mu predajom vznikla, teda *laesio enormis*?

Nie je na druhej strane ale úplne správne logicky konštatovať, že každý predávajúci chce predať svoju vec čo najdrahšie a naopak, kupujúci, kúpiť kupovaný tovar čo najlacnejšie. Prečo má mať iba jedna strana nárokovať si následne na zrušovacie právo, ak navyše, pri uzatváraní predmetného kontraktu sa nijaký zmluvný partner nedopustil ani ľsti, úskoku či podvodu? Alebo ešte, mali by sa právne pravidlá ohľadom uplatňovania *laesio enormis* v praktickom živote, na základe povedzme *intepretatio extensiva* používať aj pri inom konsenzuálnom kontrakte – *locatio conductio rei*? Nezasahuje, aj keď s najlepšimi úmyslami, štát, prostredníctvom právneho poriadku do súkromnej, výlučnej sféry svojich občanov?

A ešte jeden príklad z ďalšieho konsenzuálneho kontraktu, spoločenskej zmluvy, *societas*. Ulp. D 17,2,29: „ *Ita coiri societatem posse, ut nullam partem damni alter sentiat, lucrum vero commune sit, Cassius putat: quod ita demum valebit, ut et sabinus scribit, si tanti sit opera, quanti damnum est: plerumque enim tanta est industria socii, ut plussocietati conferat quampecunia, item si solus naviget, si solus peregrinetur, pericula subeat solus. Aristo refert Cassium respondisse societatem talem coiri non posse, ut alter lucrum tantum, alter damnum sentiret, et hanc societatem leoninam solitum appellare: et nos consentimus talem societatem nullam esse, ut alter lucrum sentiret, alter vero nullum lucrum, sed damnum sentiret: iniquissimum enim genus societatis est, ex qua quis damnum, non etiam lucrum spectet“.*

²⁶ K ďalším teoretickým, ale aj praktickým problémom pri kontrakte *emptio venditio* pozri aj: ANTALOVÁ, B.: in: Historicko-právny vývoj inštitútu kúpnej zmluvy a tendencie jej súčasnej rekonštrukcie v Slovenskej republike, kap.1.1,1.2., s.10 a nasl., Košice 2015, ISBN 978-80-8152-343-4.

²⁷ Porov. aj jeho iniciované *senatus consultum Hadriani*, ktoré po desaťročiach konečne zrušilo *lex Minicia*, ktorá diskriminačne odopierala najbližším rímskym spojencom – Latinom – *ius conubii* v drivej väčšine prípadov.

Čo môžeme voľne preložiť – Rímsky právnik Cassius sa domnieva, že spoločenská zmluva sa môže uzavrieť aj tak, že jeden spoločník nemá mať žiaden podiel na strate alebo škode, zisk ale treba rozdeliť spoločne medzi všetkých spoločníkov. To však bude platiť len vtedy, ako aj Sabinus²⁸ konštatuje, ak je plnenie také vysoké ako strata. Niekedy je totiž usilovnosť jedného spoločníka taká veľká, že do spoločnosti prinesie viac než peniaze, asi ako keď sám vedie loď, sám cestuje krajinou, sám podstupuje nebezpečenstvá. Aristo ďalej zaznamenáva, že Cassius dal v jednom prípade *responsa prudentium*, dobroznanie, spoločnosť nemôže byť založená na tom, že jeden má mať iba zisk, profit, druhý iba znášať stratu, a taká spoločnosť sa zvyčajne označuje ako levia spoločnosť, *societas leonina*. A my súhlasíme, že predmetná spoločnosť, v ktorej jeden má mať zisk a druhý však nemá mať žiaden zisk, ale má znášať iba stratu, je ničotná. Každý druh takej spoločnosti, z ktorej niekto má znášať stratu a nemať aj zisk, je totiž nespravodlivý....²⁹.

Literatúra

- ANTALOVÁ, B.: *Conventio a datio rei* – predpoklady vzniku pôžičky v rímskom práve, in: Pôžička či úžera? Nútený výkon rozhodnutia – historickoprávne základy a problémy aplikáčnej praxe, Košice 2017
- ANTALOVÁ, B.: Historicko-právny vývoj inštitútu kúpnej zmluvy a tendencie jej súčasnej rekonštrukcie v Slovenskej republike, kap.1.1,1.2., s.10 a nasl., Košice 2015
- BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římského práva, Academie, Praha 1981
- BLAHO, P.-HAUSMANINGER, H.: Praktické štúdie z rímskeho práva, Bratislava 1993
- BUCKLAND, W.W.: The Main Institutions of Roman Private Law, Cambridge 1931
- CICERO, M.T.: O povinnostech, Svoboda, Praha 1970
- FRIER, B.: The Rise of Roman Jurist, Princeton 1985
- LEIGH, J.: Problems of the Roman Criminal Law, Vol. II. Oxford, Clarendon Press, 1912
- RADIN, M.: Fundamental Concepts of Roman Law, New York 1924

²⁸ O dôležitosti klasickej rímskej jurisprudencie, ich *responsa prudentium* ako jedného z prameňov vzniku práva obsahujúceho v sebe *legis vicem optinet*, pozri aj komplexnú ucelenú prácu: FRIER, B.: The Rise of Roman Jurist, Princeton 1985.

²⁹ K tomu pozri aj: BLAHO, P.-HAUSMANINGER, H.: Praktické štúdie z rímskeho práva, Bratislava 1993, s.190, ISBN 978-80-85719-01-0.

B. PRÁVO DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA

PRÁVO NA INFORMÁCIE A OCHRANA DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA

JUDR. RENÁTA BAČÁROVÁ, PHD., LL.M.¹

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

RENATA.BACAROVA@UPJS.SK

Abstrakt

Článok sa venuje vzťahu práva na informácie a práva na ochranu duševného vlastníctva v kontexte pripravovanej novely zákona o slobode informácií. Kritizuje rozširovanie okruhu osôb povinných poskytovať informácie, ktoré navrhuje zákonodarca. Rozoberá definíciu informácie a analyzuje možnosti ochrany informácie právom duševného vlastníctva, najmä prostredníctvom autorského práva.

Abstract

The article deals with the relationship between the right to information and the right to intellectual property protection in the context of the amendment to the Freedom of Information Act. It criticizes the extension of the circle of obliged persons to provide information proposed by the legislator. It discusses the definition of information and analyzes the possibilities of information protection of intellectual property, in particular through copyright.

Úvod

V septembri 2017 Ministerstvo spravodlivosti SR predložilo do medzirezortného pripomienkového konania návrh zákona, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov (ďalej aj „novela zákona o slobode informácií“ alebo „novela ZSI“) a ktorým sa dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov (ďalej aj „zákon o slobode informácií“ alebo „ZSI“).² Ide o rozsiahlu zmenu, ktorá sa okrem iného dotýka aj osôb povinných sprístupňovať informácie alebo obmedze-

¹ UPJŠ v Košiciach, Právnická fakulta, Katedra občianskeho práva; TIP UPJŠ, Úsek pre transfer výsledkov výskumu a know-how do praxe; advokátka; členka redakčnej rady časopisu Duševné vlastníctvo.

² LP/2017/678, <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/SK/LP/2017/678> (stav 15.03.2018).

ní prístupu k informáciám, pokiaľ by mohlo dôjsť k porušeniu práva duševného vlastníctva.

Predošlá významná zmena zákona o slobode informácií súvisela s implementáciou smernice Európskeho parlamentu a Rady 2013/37/EÚ z 26. júna 2013, ktorou sa mení smernica 2003/98/ES o opakovanom použití informácií verejného sektora. Transpozícia pôvodného znenia smernice 2003/98/ES o opakovanom použití informácií verejného sektora bola vykonaná zákonom č. 341/2012 Z. z. Najzásadnejšie zmeny, ktoré citovaná smernica zaviedla súviseli s rozšírením pôsobnosti ZSI na múzeá, knižnice, archívy a akademické knižnice pri opakovanom používaní informácií, došlo tiež k zavedeniu povinnosti povinnej osoby sprístupniť informácie na účel opakovaného použitia s určitými výnimkami a formulovali sa osobitné ustanovenia ZSI vo vzťahu k výhradným dohodám, predmetom ktorých je digitalizácia kultúrneho dedičstva.

Pri vymedzení rozsahu slobodného prístupu k informáciám zákon o slobode informácií vychádza z čl. 26, 45 a 34 Ústavy SR³ a čl. 17, 25 a 35 Listiny základných práv a slobôd⁴. Tento príspevok sa zameriava predovšetkým na všeobecné vymedzenie práva na informácie, garantované Ústavou SR v čl. 26, ako aj čl.10 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Právo na informácie patrí medzi politické práva a je zaručené nielen Ústavou SR a Listinou ZPS, ale vyplýva aj z mnohých medzinárodných dohovorov. Podľa čl. 26 ods. 2 má každý právo vyjadrovať svoje názory slovom, písmom, tlačou, obrazom alebo iným spôsobom, ako aj slobodne vyhľadávať, prijímať a rozširovať idey a informácie bez ohľadu na hranice štátu. Orgány verejnej moci majú povinnosť primeraným spôsobom poskytovať informácie o svojej činnosti v štátnom jazyku za podmienok a spôsobom ustanoveným zákonom. Právo na informácie však nemôže byť bezbrehé, a preto ho čl. 26 ods. 4 Ústavy SR obmedzuje. Slobodu prejavu a právo vyhľadávať a šíriť informácie tak možno obmedziť zákonom, ak ide o opatrenia v demokratickej spoločnosti nevyhnutné na ochranu práv a slobôd iných, bezpečnosť štátu, verejného poriadku, ochranu verejného zdravia a mravnosti.

Podľa názoru Ústavného súdu SR vytvára Ústava SR prostredníctvom práva na informácie tri skupiny informácií. Prvú predstavujú informácie, ktoré štátne orgány a orgány územnej samosprávy musia predložiť oprávneným osobám. Druhú skupinu tvoria informácie, ktoré štátne orgány ani iné orgány verejnej moci nemusia predložiť oprávneným osobám, ale musia strpieť prístup k nim, ak oprávnené osoby uplatnia svoje právo na informácie. Tretiu skupinu informácií tvoria informácie, ktoré nemožno zverejniť, pretože ide o informácie podliehajúce úprave čl. 26 ods. 4 Ústavy SR.⁵

³ Ústavný zákon č. 460/1992 Zb. v znení neskorších predpisov (ďalej aj „Ústava SR“).

⁴ Ústavný zákon č. 23/1991 Zb. ktorým sa uvádza Listina základných práv a slobôd ako ústavný zákon Federálneho zhromaždenia Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky (ďalej aj „Listina ZPS“).

⁵ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 10/99 zo 16. júna 1999.

Právo na slobodu prejavu a právo informácie je zakotvené aj v čl. 11 Charty základných práv EÚ (2007/C 303/01), podľa ktorého má každý právo na slobodu prejavu. Toto právo zahŕňa slobodu zastávať názory a prijímať a rozširovať informácie a myšlienky bez zasahovania orgánov verejnej moci a bez ohľadu na hranice.

Všeobecné vymedzenie informácie

Všeobecne sa **informácia** (z lat. *informatio*) chápe ako správa, poučenie⁶ alebo súhrn údajov alebo poznatkov.⁷ Z filozofického hľadiska je informácia jedným zo základných pojmov kybernetiky.⁸ V súvislosti s teoretickým vymedzením informácií nemožno opomenúť významný vklad akademika Viktora Knappa⁹, ktorý sa v rámci skúmania možností využitia kybernetiky v práve osobitne venoval aj skúmaniu informácií, vrátane právnych informácií.¹⁰ Informáciu ako jeden zo základných pojmov kybernetiky¹¹ považoval profesor Knapp za nevyhnutný predpoklad riadenia spoločnosti.¹² Z pojmového hľadiska informáciu chápal jednak v subjektívnom zmysle ako *zvýšenie znalosti niečoho* (čo znižuje entropiu¹³ alebo tiež hovorí o *informácii v kybernetickom ponímaní*) ako aj v objektívnom zmysle ako *oznámenie o niečom v písomnej, či inak na hmotný predmet viazanej podobe* (potenciálna informácia, dáta).¹⁴ Obdobne vnímal aj právne informácie¹⁵, ktoré chápal ako *informácie podávané právom a informácie o práve*.¹⁶ V širšom zmysle slova tu patria všetky informácie obsiahnuté v systéme právnych informácií¹⁷ a v užšom zmysle informácie

⁶ ORAVEC, J., LACA, V. Príručka slovenského pravopisu. Bratislava: SPN, 1981, s. 267.

⁷ KAČALA, J., PISÁRČIKOVÁ, M. a kol. Krátky slovník slovenského jazyka. Bratislava: Veda, vydavateľstvo SAV, 1987, s. 136.

⁸ PLEVZOVÁ, V., HAMBÁLEK, R. Filozofický slovník. Bratislava: Pravda, 1988, s. 204.

⁹ Akademik Viktor Knapp k tejto téme publikoval viacero diel, pozri napríklad KNAPP, V. O možnosti použití kybernetických metod v právu. Praha: Československá akademie věd, 1963 a KNAPP, V. a kol. Právo a informace. Praha: Československá akademie věd, 1988.

¹⁰ Problematike informácií sme sa venovali aj v príspevku BAČÁROVÁ, R. Informačné technológie súčasnosti vo svetle odkazu Viktora Knappa (Krok sun krok). Zborník z konferencie Viktor Knapp. Vědecké dílo v proměnách času. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014, s. - S. 580-594. ISBN 9788073805098.

¹¹ PLEVZOVÁ, V., HAMBÁLEK, R. Filozofický slovník. Bratislava: Pravda, 1988, s. 204.

¹² KNAPP, V. O možnosti použití kybernetických metod v právu. Praha: Československá akademie věd, 1963, s. 12.

¹³ K problematike pozri napr. POLČÁK, R. Internet a proměny práva. Praha: Auditorium, 2012, ISBN 978-80-87284-22-3.

¹⁴ KNAPP, V. a kol. Právo a informace. Praha: Československá akademie věd, 1988, s. 55.

¹⁵ KNAPP, V. a kol. Právo a informace. Praha: Československá akademie věd, 1988, s. 55.

¹⁶ KNAPP, V. a kol. Právo a informace. Praha: Československá akademie věd, 1988, s. 56.

¹⁷ Knapp vo svojich dielach používal túto skratku pre všeobecné označenie automatizovaného systému právnych informácií. V súčasnosti je na Slovensku touto skratkou označovaný systém právnych informácií patriaci súkromnému subjektu a údaje z neho nie sú voľne dostupné. V súlade s Knappovými predstavami fungovania automatizovaného systému právnych informácií ako otvorenej a nekomerčnej štruktúry budovanej za účelom čo najširšie informovať verejnosť a s cieľom zvýšiť právne povedomie a zabezpečiť prístup ku komplexnému zdroju právnych informácií v štáte, bol vytvorený (a stále sa dotvára) JASPI - Jednotný

čerpané z právne relevantných dokumentov.¹⁸ Právo teda označuje za nositeľa informácií a za zdroje právnej informácie považuje ako právne dokumenty (právne normy, rozhodnutia a stanoviská súdov, právnu literatúru, politické dokumenty atď.), tak aj faktografické údaje o právne relevantných skutočnostiach.¹⁹

Z vyššie uvedeného je zrejmé, že pojem informácia je veľmi široký. Z tohto dôvodu bude nevyhnutné jeho konkrétne ohraničenie s ohľadom na skúmanú oblasť (napríklad duševné vlastníctvo, životné prostredie, hospodárenie s verejnými prostriedkami, nakladanie s majetkom štátu, vyššieho územného celku alebo obce, utajované skutočnosti a pod.).

Zákon o slobode informácií v súčasnosti všeobecne nedefinuje pojem informácia (s výnimkou § 21b ods. 2 ZSI²⁰), hoci vysvetľuje, čo je zverejnená a čo sprievodná informácia. Zverejnenou informáciou je informácia, ktorú môže každý opakovane vyhľadávať a získavať, najmä informácia publikovaná v tlači alebo vydaná na inom hmotnom nosiči dát umožňujúcom zápis a uchovanie informácie, alebo vystavená na úradnej tabuli s možnosťou voľného prístupu, alebo sprístupnená pomocou zariadenia umožňujúceho hromadný prístup, alebo umiestnená vo verejnej knižnici. Sprievodnou informáciou je informácia, ktorá úzko súvisí s požadovanou informáciou, najmä informácia o jej existencii, pôvode, počte, dôvode odmietnutia sprístupniť informáciu, o dobe, počas ktorej odmietnutie sprístupnenia informácie trvá, a kedy bude opätovne preskúmaný.²¹

Použiteľnú definíciu informácie nachádzame aj v iných predpisoch napríklad v zákone č. 215/2004 Z.z. o ochrane utajovaných skutočností a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a rozumie sa ňou obsah písomnosti, nákre-su, výkresu, mapy, fotografie, grafu alebo iného záznamu, obsah ústneho vyjadrenia alebo obsah elektrického, elektromagnetického, elektronického alebo iného fyzikálneho transportného média [(§ 2 písm. b)].

Napriek absentujúcej definícii sa v rozhodovacej praxi ustálil názor, že pojem informácia je v kontexte zákona o slobode informácií potrebné vykladať extenzívne.²² Uve-

automatizovaný systém právnych informácií budovaný pod gesciou Ministerstva spravodlivosti SR. Bližšie informácie: http://jaspi.justice.gov.sk/jaspiw1/jaspiw_mini_fr0.htm [31.01.2014].

¹⁸ KNAPP, V. a kol. Právo a informace. Praha: Československá akademie věd, 1988, s. 62-63.

¹⁹ KNAPP, V. a kol. Právo a informace. Praha: Československá akademie věd, 1988, s. 58.

²⁰ Výnimku predstavuje definícia informácie na účely jej opakovaného použitia a rozumie sa ňou akýkoľvek obsah alebo jeho časť, najmä obsah záznamu na listine, záznamu uloženého v elektronickej podobe, v podobe zvukového záznamu, zvukovo-obrazového záznamu alebo audiovizuálneho diela, v akejkoľvek forme, zaznamenané na akomkoľvek nosiči; informáciou podľa odseku 1 nie je počítačový program.

²¹ Pozri § 4 ods. 3 a 4 ZSI.

²² Rozsudok Najvyššieho správneho súdu Českej republiky sp. zn. 5 A 119/2001 zo dňa 10. októbra 2003, Rozsudok Krajského súdu v Košiciach sp. zn. 7 S 33/2009 zo dňa 30. septembra 2009.

dený záver odôvodňuje aj skutočnosť, že prostredníctvom zákona o slobode informácií dochádza k realizácii ústavného práva verejnosti na prístup k informáciám.²³

Určenie správneho obsahu, rozsahu a povahy zverejňovaných informácií má zásadný význam nielen z pohľadu splnenia zákonných povinností, ale aj možnosti obmedziť prístup k určitým informáciám, napríklad k takým, pri ktorých by mohlo dôjsť k zásahu do práva duševného vlastníctva. Obsah, rozsah a povaha zverejňovaných informácií čiastočne vyplýva z § 5 ZSI, ktorý formuluje povinnosti povinných osôb uvedených § 2 ZSI.

Povinné osoby podľa zákona o slobode informácií

Povinné osoby podľa zákona o slobode informácií možno rozdeliť do dvoch skupín na osoby s **plnou informačnou povinnosťou** a **informačnou povinnosťou v obmedzenom rozsahu** ich rozhodovacej právomoci. Vymedzenie povinných osôb podľa ZSI ide dokonca nad rámec čl. 26 ods. 5 Ústavy SR, ktorá ich obmedzuje iba na orgány verejnej moci.

Základným pravidlom pri vymedzení osôb s povinnosťou poskytovať informácie je, že zaväzuje iba orgány verejnej moci v súvislosti s ich činnosťou. Uvedené však nevylučuje uloženie informačnej povinnosti aj iným subjektom zákonom alebo na základe zákona. Na základe toho možno konštatovať, že hoci ústavnú povinnosť poskytovať informácie o svojej činnosti majú v zmysle čl. 26 ods. 5 Ústavy SR iba orgány verejnej moci, zákonom o slobode informácií bol okruh povinných subjektov rozšírený aj o také subjekty, ktoré za orgány verejnej moci považovať nemožno.²⁴ Akékoľvek ďalšie rozširovanie je preto potrebné dôsledne zvážiť.

Do prvej skupiny patria štátne orgány [napr. Národná rada SR, prezident SR, vláda SR, ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy (napr. Úrad priemyselného vlastníctva), súdy, prokuratúra a pod.], obce²⁵ a vyššie územné celky²⁶ podľa § 2 ods. 1 ZSI. Okrem uvedených sem možno zaradiť aj právnické osoby zriadené zákonom (napríklad verejné vysoké školy²⁷, Rozhlas a televízia Slovenska²⁸) a právnické osoby zria-

²³ WILFLING, P. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám. Komentár. Problémy z praxe. Rozhodnutia súdov. Pezinok : VIA IURIS – Centrum pre práva občanov, 2012, s. 19. ISBN 978-80-970686-4-6.

²⁴ Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 236/06 z 28. júna 2007. Porovnaj aj Nález Ústavného súdu ČR sp. zn. IV. 1146/16 z 20. júna 2017.

²⁵ Upravené v zákone č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.

²⁶ Upravené v zákone č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov.

²⁷ Zriadené zákonom č. 131/2002 Z.z. o vysokých školách a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

²⁸ Zriadená zákonom č. 532/2010 Z.z. o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

dené štátnym orgánom, vyšším územným celkom alebo obcou (napríklad základné a stredné školy a pod.)] (§ 2 ods. 2 ZSI).²⁹

Medzi subjekty s obmedzenou povinnosťou informovať patria tie právnické osoby a fyzické osoby, ktorým zákon zveruje právomoc rozhodovať o právach a povinnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb v oblasti verejnej správy, a to iba v rozsahu tejto ich rozhodovacej činnosti.³⁰ Môže ísť o informácie o obsahu nimi vydávaných rozhodnutí, o okolnostiach ich vydania, o konaní, ktoré ich vydaniu predchádzalo, všeobecné alebo súhrnné (napr. štatistické) informácie o rozhodovacej činnosti povinnej osoby a pod.³¹

Pokiaľ ide o právnické osoby založené štátnymi orgánmi, obcami, vyššími územnými celkami alebo právnickými či fyzickými osobami so zákonom zverenou právomocou rozhodovať o právach a povinnostiach osôb v oblasti verejnej správy (§ 2 ods. 3 ZSI) patria rovnako medzi subjekty s obmedzenou informačnou povinnosťou. Podľa § 3 ods. 2 ZSI totiž sprístupňujú iba informácie o hospodárení s verejnými prostriedkami, nakladaní s majetkom štátu majetkom vyššieho územného celku alebo majetkom obce, o životnom prostredí, informácie o úlohách alebo odborných službách týkajúcich sa životného prostredia a o obsahu, plnení a činnostiach vykonávaných na základe uzatvorenej zmluvy.

Novela ZSI však precizuje uvedené subjekty a v dvoch alternatívach navrhuje zmeňovať vymedzenie povinnej osoby. **Prvá alternatíva** za povinné osoby označuje obchodné spoločnosti, štátne podniky, družstvá (dôvodová správa ich súhrne nazýva tzv. verejné podniky)³² a neziskové organizácie poskytujúce všeobecne prospešné služby, ak sú úplne financované povinnými osobami s plnou informačnou povinnosťou alebo právnickými či fyzickými osobami so zákonom zverenou právomocou rozhodovať o právach a povinnostiach osôb v oblasti verejnej správy alebo sú kontrolované týmito povinnými osobami alebo uvedené povinné osoby vymenúvajú alebo volia viac ako polovicu členov ich riadiaceho orgánu alebo kontrolného orgánu.³³ Takéto vymedzenie je pomerne nekonzistentné z viacerých dôvodov. Zákonodarca pri vymedzení povinných osôb odkazuje aj na výklad povinnej osoby pre účely opakovaného použitia informácie podľa § 21b ods. 4 ZSI. Použité výrazové prostriedky však nie sú rovnaké, keďže v § 2 ods. 3 písm. a) novely

²⁹ Pôjde o rozpočtové organizácie a príspevkové organizácie podľa § 21 zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 584/2005 Z. z. a rozpočtové organizácie a príspevkové organizácie zriadené obcou alebo vyšším územným celkom podľa § 1 ods. 3 zákona č. 583/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách územnej samosprávy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

³⁰ Uvedený výklad precizuje aj novela ZSI tým, že vymenúva subjekty podľa rozsahu informačnej povinnosti separátne v dvoch vetách. Porovnaj aj rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 3 SžI 4/2011 zo dňa 03. októbra 2011.

³¹ WILFLING, P. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám. Komentár. Problémy z praxe. Rozhodnutia súdov. Pezinok : VIA IURIS – Centrum pre práva občanov, 2012, s. 28. ISBN 978-80-970686-4-6.

³² <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2017-678> (stav 15.03.2018).

³³ Pozri Alt. 1 § 2 ods. 3 novely ZSI.

ZSI hovorí o osobách, ktoré sú úplne financované povinnými osobami, pričom v § 21b ods. 4 písm. a) ZSI upravuje osoby, ktoré sú úplne alebo z väčšej časti zapojené na rozpočet povinnej osoby. Obdobne zákonodarca v § 2 ods. 3 písm. c) novely ZSI v súvislosti s vymenovaním alebo voľbou uvádza viac ako polovicu členov ich riadiaceho orgánu alebo kontrolného orgánu, pritom v § 21b ods. 4 písm. c) ZSI sa hovorí o vymenovaní alebo voľbe viac ako polovice členov štatutárneho orgánu, riadiaceho orgánu alebo kontrolného orgánu. Je pritom otázne, či riadiaci orgán nie je aj orgánom štatutárnym. Bolo by preto vhodné zosúladiť obidve znenia, aby sa predišlo možným výkladovým problémom.

Rovnako je otázne, či rozšírenie povinnej osoby aj na tzv. verejné podniky, pokiaľ povinné osoby podľa odsekov 1 a 2³⁴ vymenúvajú alebo volia viac ako polovicu členov ich riadiaceho orgánu alebo kontrolného orgánu, neprekračuje rámec určený čl. 26 ods. 5 Ústavy SR, ktorý by mal smerovať predovšetkým k informáciám o činnosti orgánov verejnej moci.

V náleze Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 236/06 zo dňa 28. júna 2007 sa síce konštatuje, že ústavnú povinnosť poskytovať informácie o svojej činnosti majú v zmysle čl. 26 ods. 5 Ústavy SR iba orgány verejnej moci, zároveň však dodáva, že zákonom o slobode informácií bol okruh povinných subjektov rozšírený aj o také subjekty, ktoré za orgány verejnej moci považovať nemožno. Týkalo sa to právnických a fyzických osôb, ktorým zákon v súčasne platnom znení zveruje právomoc rozhodovať o právach a povinnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb v oblasti verejnej správy. Rozsah ich informačnej povinnosti sa týkal iba ich rozhodovacej právomoci, nie teda celej činnosti. S uvedeným záverom sa možno stotožniť, keďže tu dochádza k realizácii práv a povinností verejnej moci a hospodári sa s verejnými financiami, čo však v prípade navrhovanej zmeny neplatí. Obdobne by sa preto malo postupovať pri subjektoch súkromného práva, teda aj pri tzv. verejných podnikoch a zväžiť obmedzenie informačnej povinnosti len na oblasť hospodárenia s verejnými prostriedkami a nakladanie s majetkom štátu, vyšších územných celkov alebo obcí tak, ako to upravuje platný § 3 ods.2 ZSI, ktorý novela ZSI navrhuje vypustiť.

Túto úpravu by však bolo možné riešiť aj inak. Vzhľadom na plnú informačnú povinnosť tých povinných osôb, ktoré vymenúvajú alebo volia viac ako polovicu členov riadiacich orgánov tzv. verejných podnikov, a teda disponujú aj nástrojmi na získanie informácií, na ktoré sa vzťahuje pôsobnosť ZSI, je vždy možné obrátiť sa so žiadosťou o sprístupnenie informácie o činnosti verejného podniku na povinné osoby v zmysle § 2 ods. 1 a 2 ZSI.

³⁴ Ide o osoby s plnou informačnou povinnosťou alebo právnické či fyzické osoby so zákonom zverenou právomocou rozhodovať o právach a povinnostiach osôb v oblasti verejnej správy.

V druhej alternatíve zákonodarca navrhuje úpravu, ktorá pod povinnými osobami rozumie štátne podniky, obchodné spoločnosti a družstvá, v ktorých má povinná osoba s plnou informačnou povinnosťou alebo právnická či fyzická osoba so zákonom zverenou právomocou rozhodovať o právach a povinnostiach osôb v oblasti verejnej správy väčší-nový podiel.

Ďalej by povinnými osobami mali byť aj právnické osoby, ktoré v posledných troch rokoch boli prijímateľmi nenávratného finančného príspevku³⁵ alebo dotácie³⁶, pričom sa zužuje pôsobnosť zákona len v rozsahu § 8 až 21a ZSI. Vzhľadom na skutočnosť, že informačná povinnosť sa vzťahuje predovšetkým na orgány verejnej moci, rozšírenie okruhu povinných osôb o prijímateľov finančných príspevkov alebo dotácií možno považovať za rozporné s pravidlom vyplývajúcim z čl. 26 ods. 5 Ústavy SR. Okrem toho finančné prostriedky a dotácie poskytujú predovšetkým štátne inštitúcie. Z dôvodu, že spomínané informácie je možné získať od povinných osôb s plnou informačnou povinnosťou, javí sa uloženie tejto povinnosti ako duplicitné.

Novela ZSI v druhej alternatíve opätovne upravuje, že povinnými osobami sú aj právnické osoby, ak povinné osoby³⁷ alebo ich predstavitelia vymenúvajú alebo volia viac ako polovicu členov ich riadiaceho orgánu alebo kontrolného orgánu. Kriticky sme sa k tejto formulácii vyjadrili vyššie v texte.

V súvislosti s navrhovanou zmenou je potrebné poukázať na nedôslednosť zákonodarcu, keďže pri schválení druhej alternatívy nie je jasné, či zostáva v platnosti doterajší § 2 ods. 4 ZSI, ktorý upravuje možnosť osobitným predpisom ustanoviť informačnú povinnosť aj inej právnickej osobe alebo fyzickej osobe. Odkazuje napríklad na zákon č. 162/1995 Z. z. o katastri nehnuteľností a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnostiam (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov, zákon č. 149/1975 Zb. o archívnictve v znení neskorších predpisov. Keďže okrem zákona o slobode informácií môžu povinnosť sprístupňovať informácie obsahovať aj iné predpisy, navrhujeme ponechať toto znenie v platnosti.

Informácie z pohľadu práva duševného vlastníctva

Nejednoznačnosť určenia rozsahu sprístupňovaných informácií v dôsledku absen-tujúceho pojmového vymedzenia informácie sa zákonodarca pokúša vyriešiť novelou ZSI, v zmysle ktorej sa pod **informáciou** rozumie obsah zaznamenaný na akomkoľvek hmot-

³⁵ Zákon č. 292/2014 Z. z. o príspevku poskytovanom z európskych štrukturálnych a investičných fondov a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³⁶ § 8a zákona č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

³⁷ Aj v tomto prípade pod povinnými osobami je potrebné rozumieť osoby s plnou informačnou povinnosťou alebo právnická či fyzická osoba so zákonom zverenou právomocou rozhodovať o právach a povinnostiach osôb v oblasti verejnej správy.

nom nosiči, najmä obsah písomného záznamu v listinnej podobe, obsah písomného záznamu uloženého v elektronickej podobe alebo obsah záznamu v zvukovej, obrazovej alebo audiovizuálnej podobe (doplnený § 4 ods. 6).³⁸ Uvedená definícia sa snaží odstrániť polemiku tým, že za informáciu možno považovať nielen jednotlivé údaje, správy, poznatky, ale aj celé dokumenty a záznamy.³⁹

Snaha zaviesť definíciu informácie do zákona o slobode informácií nie je nová a obsahovala ju aj novela ZSI § 4 ods. 6 ZSI z roku 2015, ktorá pod **informáciou** rozumela akýkoľvek obsah alebo jeho časť, v akejkoľvek forme, najmä zaznamenaný na listine, uložený v elektronickej podobe, v podobe zvukového záznamu, zvukovo-obrazového záznamu alebo audiovizuálneho diela.⁴⁰ Vtedy predložený návrh nebol schválený, pričom kriticky je potrebné vnímať najmä skutočnosť, že zákonodarca dôsledne nerozlišoval medzi nosičom obsahu (napr. záznam) a samotným dielom (audiovizuálne dielo).

Zákon o slobode informácií vymenúva v § 8 až 11 osobitné kategórie informácií, pri ktorých je možné obmedziť prístup k informáciám, resp. ich nesprístupniť a súvisí to aj s ochranou duševného vlastníctva. Podľa § 11 ods. 1 písm. c) ZSI povinná osoba obmedzí sprístupnenie informácie alebo informáciu nesprístupní, ak tým možno porušiť ochranu duševného vlastníctva ustanovenú osobitným predpisom s výnimkou, ak osoba oprávnená podľa týchto osobitných predpisov na výzvu povinnej osoby na sprístupnenie informácie udelí súhlas.

Následne sú exemplifikatívne uvedené relevantné predpisy z oblasti duševného vlastníctva, ktoré poskytujú ochranu zlepšovacím návrhom (zákon č. 527/1990 Zb. o vynálezoch, priemyselných vzoroch a zlepšovacích návrhoch v znení neskorších predpisov), topografiám polovodičových výrobkov (zákon č. 146/2000 Z. z. o ochrane topografií polovodičových výrobkov v znení zákona č. 84/2007 Z. z.), úžitkovým vzorom (zákon č. 517/2007 Z. z. o úžitkových vzoroch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 495/2008 Z. z.), odrodám rastlín (zákon č. 202/2009 Z. z. o právnej ochrane odrôd rastlín) a autorským dielam (zákon č. 185/2015 Z. z. Autorský zákon)⁴¹. To že nejde o úplný výpočet dokazuje aj fakt, že chýba napríklad odkaz na patentový zákon (zákon č. 435/2001 Z.z. o patentoch, dodatkových ochranných osvedčeniach a o zmene a dopl-

³⁸ Pozri § 4 ods. 6 novely ZSI <https://www.slov-lex.sk/legislativne-procesy/-/SK/dokumenty/LP-2017-678> (stav 15.03.2018).

³⁹ WILFLING, P. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám. Komentár. Problémy z praxe. Rozhodnutia súdov. Pezinok : VIA IURIS – Centrum pre práva občanov, 2012, s. 18. ISBN 978-80-970686-4-6.

⁴⁰ Obdobná definícia je použitá v § 21b ods. 2 ZSI v súvislosti s osobitnou úpravou o opakovanom použití informácií. Informáciou podľa odseku 1 je akýkoľvek obsah alebo jeho časť, najmä obsah záznamu na listine, záznamu uloženého v elektronickej podobe, v podobe zvukového záznamu, zvukovo-obrazového záznamu alebo audiovizuálneho diela, v akejkoľvek forme, zaznamenané na akomkoľvek nosiči; informáciou podľa odseku 1 nie je počítačový program.

⁴¹ V zátvorkách sú uvedené znenia zákonov tak, ako ich upravuje odkaz 23 v § 11 ods. 1 písm. c) ZSI, pričom nie sú vždy zohľadnené prípadné novelizácie týchto predpisov.

není niektorých zákonov (patentový zákon) v znení neskorších predpisov. Z nášho pohľadu ide o dôležitý predpis, keďže zverejnenie informácií týkajúcich sa technického riešenia pred podaním patentovej prihlášky môže znamenať nesplnenie podmienky novosti, ktoré bude viesť k znemožneniu patentovej ochrany.

V súvislosti s formuláciou zákonného znenia vyvoláva otázky aj rozsah ochrany duševného vlastníctva. Z hľadiska systematiky práva duševného vlastníctva medzi práva súvisiace s právom duševného vlastníctva patrí aj právo obchodného tajomstva, ktoré bude spadať pod osobitnú úpravu § 10 ZSI o nesprístupnení informácií označené ako obchodné tajomstvo.⁴² Rovnako aj písomnosť osobnej povahy môže byť autorskoprávne chránená napríklad ako literárne dielo, hoci bude spadať pod ochranu osobnosti a osobných údajov podľa § 9 ZSI. Podľa nášho názoru však nič nebráni tomu, aby sa pri naplnení predpokladov pre priznanie autorskoprávnej ochrany vzťahovalo obmedzenie alebo nesprístupnenie informácie podľa § 11 ods. 1 písm. c) ZSI aj na prípady porušenia ochrany duševného vlastníctva vtedy, ak pôjde o obchodné tajomstvo alebo písomnosti.

Kriticky vnímame formuláciu „porušenie ochrany duševného vlastníctva“, keďže správnejšie by bolo hovoriť o „porušení práva duševného vlastníctva.“ Zároveň je nejasné, či zákonodarca vníma informáciu ako potenciálny predmet duševného vlastníctva, alebo ide o údaj, ktorý môže zasiahnuť do práva duševného vlastníctva. Pokiaľ budeme vychádzať z výkladu, ktorý v rámci kategorizácie chráni aj informácie týkajúce sa duševného vlastníctva⁴³, môžeme skúmať právnu povahu informácie z hľadiska možnej ochrany ako predmetu duševného vlastníctva.

Do úvahy prichádza autorskoprávna alebo priemyselnoprávna ochrana, pričom zjednodušene povedané ochrana poskytovaná normami autorského práva sa vzťahuje na formu vyjadrenia obsahu a priemyselnoprávna ochrana predstavuje ochranu obsahu, teda aj samotnej myšlienky alebo obsahu informácie. Z uvedeného pohľadu je potrebné vnímať aj rozdiely v ochrane poskytovanej sprístupňovaným informáciám.

Z dôvodu limitovaného rozsahu príspevku sa sústredíme predovšetkým na možnú autorskoprávnu ochranu informácie. Má to svoj význam aj vzhľadom na definíciu informácie, ktorú navrhuje zaviesť novela ZSI, a ktorá informáciu vníma široko. Informácia môže mať nielen podobu správy alebo údaj, ale môže byť sprístupnená ako celý dokument, či záznam.

Autorskoprávna ochrana informácií

⁴² Úpravu obchodného tajomstva obsahuje § 17 a nasl. a § 51 Obchodného zákonníka (zákon č. 513/1990 Zb. v znení neskorších predpisov), ktorá bola zásadne zmenená prijatím novely zákona č. 264/2017 Z.z.

⁴³ WILFLING, P. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám. Komentár. Problémy z praxe. Rozhodnutia súdov. Pezinok : VIA IURIS – Centrum pre práva občanov, 2012, s. 48. ISBN 978-80-970686-4-6.

Pri analýze možností **autorskoprávnej ochrany** informácií je možné pristúpiť k predmetu skúmania dvojako, a to **pozitívne** a **negatívne**. Autorský zákon [(zákon č. 185/2015 Z.z. v znení neskorších predpisov (ďalej aj „Autorský zákon“ alebo „AZ“)] na jednej strane pozitívne vymedzuje predmet ochrany autorského práva, ktorým je autorské dielo definované v § 3 AZ a na strane druhej taxatívnym výpočtom negatívne určuje, na ktoré predmety sa ochrana nevzťahuje (§ 5 AZ). Dôvodom nepriznania ochrany je buď absencia zákonných predpokladov pre vznik diela alebo úradný účel použitia diela a s tým spojený verejný záujem na nepriznaní ochrany aj v prípade, keby predpoklady ochrany by mohli byť splnené.⁴⁴ Pre úplnosť uvádzame, že Autorský zákon pozná **výnimky a obmedzenia** práv autora, ktoré možno uplatniť za splnenia trojkrovového testu.⁴⁵

Podľa § 3 ods. 1 AZ je predmetom autorského práva dielo z oblasti literatúry, umenia alebo vedy, ktoré je jedinečným výsledkom tvorivej duševnej činnosti autora vnímateľným zmyslami, bez ohľadu na jeho podobu, obsah, kvalitu, účel, formu jeho vyjadrenia alebo mieru jeho dokončenia. Za splnenia uvedených podmienok bude chránené literárne dielo, slovesné dielo, divadelné dielo, hudobné dielo, audiovizuálne dielo, dielo výtvarného umenia, architektonické dielo, dielo úžitkového umenia, kartografické dielo alebo iný druh umeleckého diela alebo vedeckého diela. Informácia teda môže byť buď samotné dielo alebo údaje, dokumenty, či záznamy, ktoré dielo obsahujú.

Pokiaľ ide o skúmanie povahy informácie z pohľadu autorskoprávne nechráneného predmetu, § 5 písm. a) AZ negatívne vypočítava, čo sa za predmet autorského práva nepovažuje. Dôvodom vylúčenia z autorskoprávnej ochrany môže byť buď nesplnenie základných predpokladov pre priznanie ochrany ako autorskému dielu (myšlienka, spôsob, systém, metóda, koncept, princíp, objav alebo informácia, ktorá bola vyjadrená, opísaná, vysvetlená, znázornená alebo zahrnutá do diela a denné správy) alebo môže ísť o predmety, ktorým by síce mohla byť priznaná autorskoprávna ochrana, ale chránené nebudú. Odôvodnené to bude **úradným účelom** ich použitia (text právneho predpisu, úradné rozhodnutie alebo súdne rozhodnutie, technická norma, ako aj spolu s nimi vytvorená prípravná dokumentácia a ich preklad, územnoplánovacia dokumentácia, štátny symbol, symbol obce, symbol samosprávneho kraja, výsledok výkonu činnosti znalca, tlmočníka alebo prekladateľa podľa osobitného predpisu) alebo iným **verejným záujmom** na ich použití (prejavy prednesené pri prerokúvaní vecí verejných, diela tradičnej ľudovej kultúry). Verejný záujem dôvodová správa chápe ako všeobecný záujem na prístupe verejnosti k spomínaným predmetom.⁴⁶ Osobný záujem autora na ochrane jeho diela a s tým súvi-

⁴⁴ Pozri napr. VOJČÍK, Peter a kol. Právo duševného vlastníctva. Praha: Aleš Čeněk, 2012, s. 113-114. ISBN 978-80-7380-402-2.

⁴⁵ Pozri § 34 až 57 AZ, § 89 AZ pokiaľ ide o výnimky a obmedzenia majetkových práv autora k počítačovému programu a § 134 AZ pri obmedzení majetkového práva k databáze.

⁴⁶ Dôvodová správa k Autorskému zákonu

<http://www.nrsr.sk/web/Default.aspx?sid=zakony/zakon&MasterID=5446> (stav 10.03.2018).

siace autorské práva (vrátane osobnostných práv, napr. práva na označenie diela menom autora) ustupujú záujmu verejnému.

Hoci Autorský zákon bližšie nešpecifikuje informáciu, myslí sa tým akákoľvek informácia. Pre úplnosť dodávame, že autorskoprávnej ochrane môže podliehať vonkajšia forma vyjadrenia myšlienky alebo informácie v podobe literárneho, umeleckého alebo vedeckého diela.⁴⁷

Denné správy predstavujú osobitnú kategóriu nechránených predmetov, hoci v tomto ponímaní ide skôr o informácie, pri ktorých nedochádza k naplneniu základných pojmových znakov diela. V zmysle článku 2 ods. 8 Bernského dohovoru sa ochrana nevzťahuje na denné správy, ani na rozličné skutočnosti, ktoré majú povahu iba tlačových informácií. Vzhľadom na problematickosť uplatňovania tejto výluky dokonca aj v súdnej praxi⁴⁸ zákonodarca doplnil pozitívnu charakteristiku dennej správy tým, že ju označil len za informáciu, ktorá o udalosti alebo skutočnosti oboznamuje.⁴⁹ Následne negatívnym vymedzením spresnil, čo sa za dennú správu nepovažuje. Tým explicitne priznal ochranu dielam, ktoré o dennej správe informujú, alebo v ktorých je denná správa zahrnutá. Avšak aj v prípade vytvorenia diela (napr. pri tvorivom spracovaní dennej správy vo forme článku), zákonodarca umožnil obmedziť majetkové práva autora použitím tohto diela na informačné účely za podmienok podľa § 39 AZ.⁵⁰

Ochrana **prejavov prednesených pri prerokúvaní vecí verejných** sa v zmysle § 5 písm. e) AZ neposkytne bez ohľadu na to, že môžu splniť podmienky pre priznanie autorskoprávnej ochrany Patria tu napríklad vyjadrenia politikov v parlamente, v obecných a mestských zastupiteľstvách, vo voľbách atď. Podľa nášho názoru však nemusí ísť výlučne

⁴⁷ K poskytovaniu informácií nechránených AZ pozri aj uznesenie Ústavného súdu SR I. ÚS sp. zn. 85/2006 zo 14. júna 2006.

⁴⁸ Okresný súd Bratislava III vo svojom rozsudku sp. zn. 28C 103/2008 z 15. apríla 2010 nepriznal autorskoprávnu ochranu novinovým článkom s odôvodnením, že ide o denné správy, na ktoré sa ochrana podľa AZ nevzťahuje. S uvedeným nesprávnym názorom sa stotožnil aj Krajský súd v Bratislave vo svojom rozsudku sp. zn. 11 Co 51/2010 z 27. septembra 2011. Najvyšší súd SR uznesením sp. zn. 3Cdo 294/2012 z 23. januára 2014 dovolanie odmietol. Uvedený názor bol už v čase vynesenia rozsudku v rozpore s rozsudkom Súdneho dvora EÚ zo 16. júla 2009 vo veci C-5/08 Infopaq International A/S proti Danske Dagblades Forening, v ktorom súd konštatoval, že novinové články sú literárnym dielom, na ktoré sa vzťahuje informačná smernica (smernica Európskeho parlamentu a Rady 2001/29/ES z 22. mája 2001 o zosúladení niektorých aspektov autorských práv a s nimi súvisiacich práv v informačnej spoločnosti).

⁴⁹ K precizovaniu spomínanej úpravy došlo už prijatím novely Autorského zákona č. 289/2013 Z.z. V zmysle § 7 ods. 3 písm. c) AZ 2003 sa za dennú správu nepovažuje dielo obsahujúce informácie najmä o aktuálnych udalostiach alebo témach hospodárskeho, politického alebo iného spoločenského charakteru, ktoré je výsledkom vlastnej tvorivej duševnej činnosti autora.

⁵⁰ K problematike pozri aj ADAMOVÁ, Z. Denné správy a novinové články z pohľadu autorského práva na Slovensku. In Duševné vlastníctvo, 2007, roč. XI, č. 1, s. 24-29. ISSN 1335-2881 alebo BERTHOTY, J. Ochrana novinových článkov autorským právom na Slovensku v porovnaní s judikatúrou Súdneho dvora Európskej únie a judikatúrou Anglicka & Walesu. In Bulletin slovenskej advokácie, 2012, roč. 18, č. 11, s. 23 – 31. ISSN 1335-1079.

o politické prejavy, ale je možné tu zahrnúť akékoľvek prednesy osôb, ak sa týkajú verejného záujmu.

Zaradenie **diela tradičnej ľudovej kultúry** medzi autorským právom nechránené predmety má svoje opodstatnenie. V zásade sa ochrana spomínaným výsledkom neposkytovala ani podľa predošlej úpravy, ale toto explicitné vyjadrenie definitívne odstránilo všetky pochybnosti spojené s ochranou a voľným využívaním diel tradičnej ľudovej kultúry.

Tradičná kultúra sa delí na hmotnú a nehmotnú, pričom *tradičná hmotná kultúra* predstavuje súbor materiálnych artefaktov zdedených alebo prebraných od predchádzajúcich generácií, napríklad ľudové staviteľstvo, domáce a remeselné výrobky, produkcia potravín a strava, odev, výtvarné umenie a ďalšie, ako aj technické zariadenia a zaznamenané technologické postupy s nimi spojené. Jadrom tradičnej nehmotnej kultúry sú oblasti duchovnej a umeleckej kultúry a patria sem ústne tradície a prejavy vrátane jazyka (ľudová slovesnosť, nárečia), interpretačné umenie (ľudová hudba, piesne, tance, hry), spoločenské praktiky, zvyky, rituály a slávnostné udalosti, poznatky a obyčaje súvisiace s prírodou a vesmírom, domácka výroba a tradičné remeslo a ďalšie.⁵¹

Zo samotnej povahy diela tradičnej ľudovej kultúry vyplýva, že ide o výsledok ľudovej tvorivosti, ktorý existuje bez toho, aby jeho autor bol známy. Od týchto diel je potrebné odlišovať výsledky tvorivej činnosti osôb, ktoré vznikli na základe nechráneného diela tradičnej ľudovej kultúry, napríklad autorom upravené ľudové piesne, výtvarné vzory použité pri vytvorení nového diela výtvarného umenia, choreografické dielo a pod. V tomto prípade za splnenia zákonných predpokladov vznikne nové pôvodné autorské dielo.

Napriek skutočnosti, že slovenská právna teória používa výraz „**úradné diela**“, nejde o legálny pojem.⁵² Úprava výluk z ochrany podľa autorského práva je obsiahnutá už v Bernskom dohovore, podľa ktorého sa zákonodarstvám štátov Bernskej únie vyhradzuje, aby samy upravili ochranu priznávanú úradným textom z odboru zákonodarstva, verejnej správy a súdnictva, ako aj úradným prekladom takých textov (článku 2 ods. 4 cit. dohovoru). K tzv. úradným dielam, na ktoré sa v zmysle Autorského zákona nevzťahuje ochrana, taxatívne zaraďujeme text právneho predpisu, úradné rozhodnutie alebo súdne rozhodnutie, technická norma, ako aj spolu s nimi vytvorená prípravná dokumentácia a ich preklad, územnoplánovacia dokumentácia, štátny symbol, symbol obce, symbol samosprávneho kraja a výsledok výkonu činnosti znalca, tlmočníka alebo prekladateľa podľa osobitného predpisu.

⁵¹ Návrh Konceptie starostlivosti o tradičnú ľudovú kultúru.

<http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=2554> (stav 15.03.2018).

⁵² Porovnaj napríklad § 3 AZ ČR (Úřední dílo) alebo § 5 nemeckého Autorského zákona (Amtliche Werke), ktoré výslovne používajú tento výraz.

Okruh **všeobecne záväzných právnych predpisov** je vymedzený v § 1 ods. 1 zákona č. 400/2015 Z. z. o tvorbe právnych predpisov a o Zbierke zákonov Slovenskej republiky a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Patrí sem Ústava SR, ústavné zákony, zákony, nariadenia vlády SR, vyhlášky a opatrenia ministerstiev, ostatných ústredných orgánov štátnej správy, iných orgánov štátnej správy a Národnej banky Slovenska, iné právne akty (napríklad rozhodnutia Ústavného súdu SR o súlade právnych predpisov) a akty medzinárodného práva, ktoré majú povahu normatívnych právnych aktov (napríklad medzinárodné zmluvy).

Radíme sem aj všeobecne záväzné nariadenia orgánov samosprávy (obcí, miest, vyšších územných celkov), právne akty Európskych spoločenstiev a Európskej únie, uznesenia Národnej rady SR, záväzné rozhodnutia prezidenta SR a vlády povinne uverejňované v Zbierke zákonov, rozhodnutia medzinárodných orgánov a organizácií, o ktorých Ministerstvo zahraničných vecí SR rozhodlo, že sa majú uverejniť v Zbierke zákonov, a iné organizačné a právne akty.

Ide tiež o **rozhodnutia** orgánov verejnej moci a verejnej správy (štátnej správy alebo samosprávy) vydané na základe zákona a v jeho medziach. Zaraďujeme tu rôzne súdne rozhodnutia, rozhodnutia správnych orgánov a iné rozhodnutia administratívnej a právnej povahy, ktoré majú charakter individuálneho právneho aktu. Pokiaľ však budú takéto rozhodnutia súčasťou databázy rozhodnutí, môže im byť priznaná autorskoprávna ochrana v zmysle ochrany poskytovanej databázam, či už chráneným autorským právom alebo databázam chráneným právom sui generis. Ochrana sa nevzťahuje ani na prípravnú dokumentáciu vytvorenú spolu s rozhodnutiami a ich preklad bez ohľadu na to, či spĺňajú podmienky generálnej klauzuly podľa § 3 ods. 1 AZ.

Tvorba, schvaľovanie a vydávanie **technických noriem** je na národnej úrovni upravené v zákone č. 264/1999 Z. z. o technických požiadavkách na výrobky a o posudzovaní zhody v znení neskorších predpisov (ďalej aj „zákon o technických požiadavkách“).⁵³ Tento zákon rozlišuje medzi technickými predpismi a technickými normami, pričom rozdiel je v ich záväznosti. Kým § 4 zákona o technických požiadavkách zakotvuje, že technický predpis je všeobecne záväzný, čím je vylúčená jeho autorskoprávna ochrana, ten istý zákon tiež upravuje, že technická norma nie je technickým predpisom, čím sa zvýrazňuje jej nezáväznosť v porovnaní so záväznosťou právnych noriem, teda aj technických predpisov. Pri posudzovaní povahy a záväznosti technických noriem musíme zohľadňovať nielen zákonnú povinnosť zhody výrobkov s technickými normami podľa osobitných predpisov, ale aj chránený verejný záujem súvisiaci s ich použitím a smerujúci k ochrane zdravia, majetku, životného prostredia a pod., keďže to súvisí s vylúčením resp. priznaním autorskoprávnej ochrany.

⁵³ Dňa 1. apríla 2018 nadobúda účinnosť nový zákon č. 56/2018 Z.z. o posudzovaní zhody výrobku, sprístupňovaní určeného výrobku na trhu a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Napriek tomu, že Autorský zákon hovorí pri výluke z autorskoprávnej ochrany výslovne iba o **územnoplánovacej dokumentácii** upravenej v § 8 zákona č. 50/1976 Zb. o územnom plánovaní a stavebnom poriadku (stavebný zákon) v znení neskorších predpisov a obmedzenia autora je potrebné vykladať reštriktívne, je otázne, či by rozsah nechránených diel nemal byť rozšírený aj o prípravnú dokumentáciu. V tomto prípade by tu mali spadať aj územnoplánovacie podklady upravené v § 3 až 7a stavebného zákona, ktorými sú urbanistická štúdia, územný generel, územná prognóza, územno-technické podklady. Vzhľadom na prevažujúci verejný záujem by podľa nášho názoru mal takýto prístup svoje opodstatnenie.⁵⁴

Štátnymi **symbolmi** Slovenskej republiky sú štátny znak, štátna vlajka, štátna pečať a štátna hymna.⁵⁵ Symboly obce sú erb obce, vlajka obce, pečať obce, prípadne aj znelka obce.⁵⁶ Rovnako ako obec, aj samosprávny kraj má svoje symboly, ktoré môže používať pri výkone samosprávy. Symbolmi samosprávneho kraja sú rovnako ako pri obciach erb, vlajka a pečať, prípadne znelka.⁵⁷ Hoci Autorský zákon nepriznáva autorskoprávnu ochranu uvedeným symbolom, čo súvisí so spomínaným úradným účelom ich použitia vo verejnom záujme, predmetná úprava nevyklučuje priznanie autorskoprávnej ochrany dielam, ktoré sú podkladom na ich vytvorenie.

Pokiaľ ide o **výsledok výkonu činnosti znalca, tlmočníka alebo prekladateľa**, posudzujeme výsledky práce osôb, ktoré ich vytvorili na základe povinností vyplývajúcich z osobitého predpisu, konkrétne zákona č. 382/2004 Z.z. o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch v znení neskorších predpisov (ďalej aj „zákon o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch“ alebo „ZZTP“). Uvedená právna norma je zároveň určujúcou pre vymedzenie rozsahu autorskoprávných obmedzení. Vylúčenie z autorskoprávnej ochrany podľa § 5 písm. h) Autorského zákona sa vzťahuje na taxatívne uvedené osoby a výsledky výkonu ich činnosti, a tento okruh nie je možné rozširovať. Aj v tomto prípade sa uprednostňuje verejný záujem pred autorskoprávnou ochranou. Úkonmi znaleckej činnosti sú najmä znalecký posudok a jeho doplnok, odborné stanovisko alebo potvrdenie a odborné vyjadrenie a vysvetlenie. Úkonom tlmočnickej činnosti je najmä tlmočenie⁵⁸ a prekladateľskej činnosti najmä preklad.⁵⁹ Je však otázne, či by za predmet autorského práva bolo možné považovať súkromný znalecký posudok v zmysle § 209 Civilného sporového poriadku (zákon č. 160/2015 Z.z. v znení neskorších predpisov, ďalej aj „CSP“) alebo odborné vyjadre-

⁵⁴ Porovnaj napr. TELEČ, I., TŮMA, P. Autorský zákon: Komentář. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 78. ISBN 978-80-7179-6.

⁵⁵ Článok 8 Ústavy SR. Spôsoby vyobrazovania, zhotovovania a používania štátnych symbolov upravuje zákon č. 63/1993 Z. z. o štátnych symboloch Slovenskej republiky a ich používaní v znení neskorších predpisov.

⁵⁶ Pozri § 1b ods. 1 zákona č. 369/1990 Zb. o obecnom zriadení v znení neskorších predpisov.

⁵⁷ Pozri § 1 ods. 6 zákona č. 302/2001 Z.z. o samospráve vyšších územných celkov (zákon o samosprávnych krajoch) v znení neskorších predpisov.

⁵⁸ Pozri § 20 ods. 1 ZZTP.

⁵⁹ Pozri § 21 ods. 1 ZZTP.

nia podľa § 206 CSP, alebo bude táto ochrana vylúčená. Podľa nášho názoru v prípade **súkromného znaleckého posudku** bude rozhodujúce, či bude vypracovaný v súlade s ustanoveniami citovaného predpisu, keďže pri naplnení všetkých zákonom predpísaných náležitostí podľa § 17 ZZTP, vrátane znaleckej doložky, ho nebude možné považovať za predmet autorského práva.⁶⁰ Obdobne to bude v prípade **odborných vyjadrení**⁶¹, keďže podľa § 16 ods. 1, 2. veta ZZTP sú úkonmi znaleckej činnosti aj odborné stanoviská alebo potvrdenia a odborné vyjadrenia a vysvetlenia. Preto nie je dôvod im za splnenia daných podmienok priznať osobitnú autorskoprávnu ochranu.⁶² Z hľadiska priznania autorskoprávnej ochrany zrejme rozdielne posúdime situáciu, keď odborné vyjadrenie, stanovisko, potvrdenie alebo vysvetlenie bude podávané inými osobami ako znalcami z príslušného odboru, pričom výsledok ich činnosti ani samotná činnosť nebude regulovaná osobitným predpisom o znalcoch, tlmočníkoch a prekladateľoch. V tomto prípade nepôjde o vyluku z ochrany a Autorský zákon bude tieto odborné vyjadrenia, stanoviská a pod. považovať za diela, pokiaľ budú spĺňať pojmové znaky upravené v generálnej klauzule § 3 ods. 1 AZ.

Predchádzajúca autorskoprávna úprava explicitne vylučovala z ochrany aj **verejnú listinu**⁶³, **verejne prístupný register**⁶⁴ a **úradný spis**⁶⁵. Je teda otázne, či resp. v akej miere

⁶⁰ Rovnocennosť vykonávania a hodnotenia súkromného znaleckého posudku s posudkom vypracovaným súdom ustanoveným znalcom je deklarovaná aj v § 209 ods. 2 CSP.

⁶¹ Upravené napr. v § 206 CSP.

⁶² Uvedený záver odôvodňuje aj § 18 ZZTP, ktorý pri vykonávaní ostatných úkonov znaleckej činnosti explicitne odkazuje na primerané použije ustanovení o znaleckom posudku.

⁶³ Úprava verejných listín je v súčasnosti obsiahnutá v § 205 CSP, pričom zákonodarca jasne odlišuje dve kategórie. Ide o listiny vydané orgánmi verejnej moci v medziach ich právomocí, ako aj listiny, ktoré sú osobitným predpisom vyhlásené za verejné, potvrdzujú pravdivosť toho, čo sa v nich osvedčuje alebo potvrdzuje, ak nie je dokázaný opak. doručenkú, zápisnicu z pojednávania, zápisnicu o výsluchu svedka, súdne rozhodnutie, rozhodnutie správneho orgánu, doložku vykonateľnosti, overovaciu doložku. Medzi listiny vyhlásené za verejné zaradíme napríklad notársku zápisnicu, rodný, sobášny, úmrtný list a iné

⁶⁴ Za **verejne prístupný register** možno označiť register vedený orgánmi verejnej moci alebo verejnej správy, ktorých zriadenie vyplýva z osobitného predpisu. Avšak prijatím zákona č. 305/2013 Z.z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej aj „zákon o e-Governmente“) bol upravený výkon verejnej moci v elektronickej podobe v súlade s rozsahom právomocí orgánov verejnej moci podľa osobitných predpisov. Pokiaľ ide o registre, v súčasnosti sú takmer všetky registre zriadené orgánmi verejnej moci prístupné najmä elektronicke. Podľa § 49 písm. a) zákona o e-Governmente je **registrom** miesto elektronickeho uchovávanía objektov evidencie, ktoré vytvára, uchováva a vykonáva vo vzťahu k nim ďalšie úkony orgán verejnej moci v rámci svojej pôsobnosti a podľa osobitných predpisov (napríklad zákon č. 200/2011 Z. z. o Obchodnom vestníku v znení neskorších predpisov, ale tiež patentové registre alebo aj iné registre predmetov priemyselných práv vedené Úradom priemyselného vlastníctva SR). Rozsah vyluky z ochrany je v súčasnosti upravený širšie a okrem registrov zahŕňa a ďalšie údaje vytvárané v rámci výkonu verejnej správy.

⁶⁵ Spis je podľa § 2 ods. 19 zákona č. 395/2002 Z.z. o archívoch a registratúrach a o doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov registratúrny záznam alebo súbor registratúrnych záznamov, ktoré vznikli v súvislosti s vybavovaním tej istej veci. Môžeme sem zahrnúť aj spisy štátom určených a splnomocnených osôb na vykonávanie činností podľa osobitných predpisov, ktorými sú napríklad zákon č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) v znení neskorších pred-

budú do uvedeného rozsahu aj naďalej patriť, keďže súčasne platný Autorský zákon ich už v tejto forme neuvádza. Vzhľadom na taxatívne negatívne vymedzenie diela nepovažujeme príliš rigidnú právnu úpravu za vhodnú, pretože neprispieva k právnej istote subjektov. Verejný záujem⁶⁶ alebo úradný účel ich použitia odôvodňuje, aby spomínané predmety boli aj naďalej vyňaté z autorskoprávnej ochrany, bez ohľadu na to, či spĺňajú pojmové znaky diela v zmysle generálnej klauzuly § 3 ods. 1 AZ. Uvedená úprava vyplýva z celkovej zmeny koncepcie ochrany informácií verejného sektora (*Public Sector Information*), ktoré pochádzajú od orgánov verejnej moci.

Skutočnosť, že platný Autorský zákon výluku vzťahujúcu sa na registre explicitne neupravuje, súvisí so zmenou filozofie štátu v tejto oblasti. Zapojenie sa Slovenskej republiky do medzinárodnej Iniciatívy pre otvorené vládnutie smeruje k vytváraniu koncepcie otvorených dát, pod ktoré budú spadať aj verejné registre. Legislatívne je tento koncept podchytený najmä v zákone č. 211/2000 Z. z. o slobodnom prístupe k informáciám a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o slobode informácií) v znení neskorších predpisov, ktorý transponoval smernicu Európskeho parlamentu a Rady č. 2003/98/ES zo 17. novembra 2003 o opakovanom použití informácií verejného sektora a v zákone č. 275/2006 Z. z. o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov. Doplnený je výnosom MF SR č. 55/2014 o štandardoch pre informačné systémy verejnej správy a zaoberá sa ním aj uznesenie vlády SR č. 50/2012 k Akčnému plánu OGP 2012 – 2013, uznesenie vlády SR č. 59/2015 k Akčnému plánu OGP 2015 a uznesenie vlády SR č. 104/2017 k Akčnému plánu Iniciatívy pre otvorené vládnutie v Slovenskej republike na roky 2017 – 2019.⁶⁷

V zásade je možné **informácie verejného sektora** rozdeliť do dvoch kategórií, a to na informácie spadajúce pod výluky z ochrany v zmysle § 5 AZ alebo na informácie vyjadrené v diele, ktorým z tohto titulu môže byť priznaná autorskoprávna ochrana.⁶⁸ Použitie

pisov, zákon č. 323/1992 Zb. o notároch a notárskej činnosti (Notársky poriadok) v znení neskorších predpisov a pod.

⁶⁶ Verejný záujem je zrejmý napríklad z vymedzenia § 2 ods. 1 písm. b) zákona č. 275/2006 Z.z. o informačných systémoch verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej aj „ZISVS“), podľa ktorého je informačným systémom verejnej správy systém v pôsobnosti povinnej osoby ako správcu tohto systému podporujúci služby verejnej správy, služby vo verejnom záujme a verejné služby. Taxatívne vymedzenie okruhu povinných osôb je zakotvené v § 3 ods.3 ZISVS a patria sem ministerstvá a ostatné ústredné orgány štátnej správy, Generálna prokuratúra SR, Úrad na ochranu osobných údajov SR, obce a vyššie územné celky, Sociálna poisťovňa, zdravotné poisťovne, Tlačová agentúra SR, Rozhlas a televízia Slovenska, Rada pre vysielanie a retransmisiu, komory regulovaných profesií a komory, na ktoré je prenesený výkon verejnej moci s povinným členstvom (napr. notári, exekútori) a iné. Povinné subjekty v súčasnosti sprístupňujú dáta na portáli otvorených dát. Pozri ústredný portál verejných služieb <https://data.gov.sk/> (stav 15.03.2018).

⁶⁷ <http://www.rokovania.sk/Rokovanie.aspx/BodRokovaniaDetail?idMaterial=26262> (stav 03.06.2017).

⁶⁸ K problematike úpravy v Českej republike porovnaj MÝŠKA, M., KYNCL, L., POLČÁK, R., ŠAVELKA, J. Veřejné licence v České republice. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 71 a nasl. ISBN 978-80-210-7193-3.

predmetov, ktoré by mohli spadať pod autorskoprávnu ochranu, do značnej miery zjednodušuje zavedenie a používanie verejných licencií. Z dôvodu uľahčenia nakladania s nimi sa zákonodarca síce rozhodol nezaviesť explicitnú výluky z ochrany, ako to bolo v predchádzajúcom Autorskom zákone z roku 2003, ale podmienil používanie a zverejňovanie dát verejnej správy pre účely portálu otvorených dát na základe uplatňovania verejnej licencie *Creative Commons*.

V autorskoprávnom ponímaní môže súbor údajov (*datasetov*) predstavovať databázu, ktorá by mohla byť chránená autorským právom podľa § 131 a nasl. AZ alebo osobitným právom podľa § 135 a nasl. AZ. Preferencia zákonodarcu pri ochrane verejného záujmu alebo úradného účelu z dôvodu osobitného účelu použitia databáz (napr. verejná bezpečnosť, súdne alebo iné konania a pod.) je zrejmá aj z úpravy obmedzení majetkových práv k databáze. V prípade autorskoprávne chránenej databázy tieto obmedzenia práv autora vyplývajú z § 134 AZ a pri databáze nechránenej autorským právom sú zrejmé z ustanovenia § 138 ods. 4 písm. c) AZ.

Pre úplnosť pripomínáme potrebu odlišovať a v plnej miere rešpektovať práva majiteľov súkromných dát a registrov (napr. práva autorov alebo zhotoviteľov databáz), ktoré vytvárajú a vedú iné ako povinné osoby z vlastnej iniciatívy a na vlastné náklady.

Uvedený trend v sprístupňovaní informácií je zrejmý aj novely ZSI, ktorá navrhuje zakotviť nový § 11b ZSI upravujúci **osobitné ustanovenia o informáciách chránených právom duševného vlastníctva**. Zákonodarca navrhuje vylúčenie použitia ustanovení o obmedzení alebo nesprístupnení informácie z dôvodu porušenia práva duševného vlastníctva, ak pôjde o informácie, ktoré sa získali za verejné prostriedky, alebo sa týkajú používania verejných prostriedkov, nakladania s majetkom štátu, majetkom obce, majetkom vyššieho územného celku alebo majetkom právnických osôb zriadených zákonom, na základe zákona, alebo nakladania s finančnými prostriedkami Európskej únie, alebo ak pôjde o informácie, ktoré sa získali za finančné prostriedky, s ktorými hospodária povinné osoby podľa § 2 ods. 3⁶⁹, alebo sa týkajú používania týchto finančných prostriedkov alebo sa týkajú nakladania s majetkom povinných osôb podľa § 2 ods. 3.

Napriek podpore iniciatívy za otvorené vládnutie a širokého sprístupnenia informácií verejného sektora, navrhovanú úpravu vnímame kriticky z viacerých dôvodov. Jedným z najzávažnejších je narušenie rovnováhy medzi rozoberanými základnými právami. Uprednostnenie práva na informácie pred právom na ochranu duševného vlastníctva, bez zabezpečenia náležitej rovnováhy medzi dotknutými základnými právami, predstavuje neprimeraný zásah do rovnako chránených záujmov. Z legislatívno-technického hľadiska dochádza k nepriamej novelizácii najmä Autorského zákona, čo považujeme za rovnako

⁶⁹ Vo všeobecnosti by sa toto ustanovenie malo týkať tzv. verejných podnikov. Vzhľadom na to, že zákonodarca navrhuje vymedzenie týchto povinných subjektov v dvoch alternatívach, ktoré rozoberáme v úvode príspevku, nemožno tieto osoby konkretizovať presne.

neprijateľné. Podľa nášho názoru ide o nekoncepčnú zmenu, ktorá sa dotýka aj ostatných osobitných predpisov regulujúcich oblasť duševného vlastníctva. Uvedenú zmenu preto nie je možné uskutočniť bez súčasnej zmeny nielen Autorského zákona, ale aj ostatných priemyselnoprávných predpisov.

Informácia ako databáza

Vzhľadom na široké vnímanie pojmu informácia patria do pôsobnosti ZSI aj informácie v podobe dokumentov⁷⁰ a záznamov. Z pohľadu Autorského zákona je možné chrániť dokument ako napríklad slovesné dielo alebo dielo výtvarného umenia, alebo možno uvažovať nad ochranou dokumentu ako celku formou databázy. **Všeobecná definícia databázy** je obsiahnutá v § 130 ods.1 AZ ako súbor navzájom nezávislých diel, údajov alebo iných navzájom nezávislých materiálov systematicky alebo metodicky usporiadaných a jednotlivo prístupných elektronickými alebo inými prostriedkami bez ohľadu na formu jeho vyjadrenia. Uvedené definičné znaky musia platiť bez zreteľa na to, či ide o databázu chránenú autorským právom podľa § 131 až 134 AZ (tzv. tvorivé databázy) alebo k nej Autorský zákon priznáva osobitné práva v zmysle § 135 až 140 AZ (tzv. netvorivé databázy). Z uvedeného je zrejmé, že databázu nemusia tvoriť len diela chránené autorským právom, ale môžu ho tvoriť aj predmety autorskoprávne nechránené, napríklad akékoľvek informácie, právne normy, súdne rozhodnutia, literatúra a pod. V tejto súvislosti nesmieme opomenúť skutočnosť, že diela chránené podľa autorského práva, ako aj právami príbuznými a súvisiacimi s autorským právom nemôžu byť vložené do databázy alebo z nej prenesené bez súhlasu nositeľa týchto práv.

Pri **tvorivej databáze** sa okrem naplnenia všeobecných pojmových znakov databázy podľa § 130 ods. 1 AZ posudzuje aj tá skutočnosť, či je spôsobom výberu alebo usporiadaním obsahu výsledkom tvorivej duševnej činnosti autora. Autorskoprávna ochrana sa teda neposkytuje samému obsahu databázy, ale len osobitnému spôsobu výberu a usporiadania tohto obsahu. Ako príklady tvorivých databáz sa exemplifikatívne uvádzajú zborníky, noviny, časopisy, encyklopédie, antológie, pásma alebo výstavy. Podmienka tvorivej duševnej činnosti pri výbere a usporiadaní obsahu však musí byť splnená, inak nepôjde o databázu ako autorské dielo.

Ako bolo spomenuté Autorský zákon priznáva osobitnú ochranu aj tým databázam, ktoré nie sú výsledkom tvorivej duševnej činnosti autora, predstavujú však podstatnú investíciu, keďže vykazujú kvalitatívne alebo kvantitatívne podstatný vklad do získania, overenia alebo predvedenia jej obsahu (§ 135 ods. 1 AZ).

⁷⁰ Odborná literatúra medzi dokumenty radí napríklad zápisnicu, rozhodnutie, nákres, obrazový dokument; pozri WILFLING, P. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám. Komentár. Problémy z praxe. Rozhodnutia súdov. Pezinok : VIA IURIS – Centrum pre práva občanov, 2012, s. 18. ISBN 978-80-970686-4-6.

Isté **limity autorskoprávnej ochrany** formuluje zákonodarca tiež v súvislosti s výnimkami a obmedzeniami majetkových práv autora v § 34 a nasl. AZ, pričom to odôvodňuje buď verejným charakterom posudzovaných predmetov, úradným účelom ich použitia alebo uplatnením práva na informácie. Rozdiel však spočíva v tom, že v tomto prípade ide o použitie diela a podľa § 5 AZ ide o predmety, pri ktorých autorské dielo vôbec nevznikne alebo sa autorské právo od počiatku neuplatňuje.

Z pohľadu zákona o slobode informácií sú relevantné najmä výnimky a obmedzenia, ktoré sa vzťahujú na použitie diela na účely slobody prejavu a práva na informácie (citácia, použitie diela na informačné účely), použitie diela na sociálne, vzdelávacie, vedecké, kultúrne, úradné a iné účely (použitie diela pre potreby osôb so zdravotným postihnutím, použitie diela prostredníctvom koncového zariadenia, použitie osirelého diela, použitie architektonického diela, použitie diela na úradné účely).

Novela ZSI v § 11 ods. 1 písm. c) ZSI dopĺňa samostatnú výnimku z obmedzenia alebo nesprístupnenia informácie, pokiaľ ide o informáciu týkajúcu sa závažného vplyvu na zdravie ľudí, svetové kultúrne a prírodné dedičstvo, životné prostredie vrátane biologickej diverzity a ekologickej stability alebo o znečisťovaní životného prostredia.⁷¹ Podľa čl. 4 ods. 4 písm. e) Aarhuského dohovoru, žiadosť o informáciu o životnom prostredí môže byť zamietnutá, ak by jej zverejnenie nepriaznivo ovplyvnilo práva duševného vlastníctva. Výklad dôvodov je však reštriktívny a zohľadňuje verejný záujem na sprístupnení informácie.

V kontexte povinnosti získať súhlas nositeľa práva duševného vlastníctva poukazujeme na § 3 ods. 3 novely ZSI, ktorá upravuje ďalšie šírenie informácií. Ak sa informácie získané sprístupnením alebo zverejnením podľa tohto zákona ďalej šíria v pôvodnom obsahu, šíriteľa nemožno postihnúť alebo inak voči nemu uplatňovať nároky. Neplatí to v prípade, ak žiadateľ šíri informácie, ktoré boli sprístupnené povinnou osobou so súhlasom osoby podľa § 11 ods. 1 písm. c), t.j. také, na ktoré sa vzťahuje ochrana duševného vlastníctva. Napriek tomu, že súhlas by bol potrebný aj bez zákonnej úpravy (najmä pri použití autorskoprávne chránených predmetov) táto explicitná úprava by mohla odstrániť prípadné pochybnosti.

Informácia ako záznam

Pokiaľ ide o informáciu v podobe **záznamu**, Autorský zákon v rámci práv súvisiacich s autorským právom definuje zvukový záznam a audiovizuálny záznam. Zvukový záznam je záznam zvukov vnímateľný sluchom bez ohľadu na to, akým spôsobom a na akom nosiči sa tieto zvuky zaznamenávajú (§ 107 ods. 1 AZ). Audiovizuálny záznam je záznam

⁷¹ Uvedená zmena ZSI nepredstavuje novinku, keďže tento návrh bol predložený už pri novelizácii ZSI v roku 2015.

audiovizuálneho diela zaznamenaný ako sled zámerne usporiadaných a navzájom súvisiacich obrazov vyvolávajúcich dojem pohybu a sprevádzaných zvukom alebo bez neho. Už zo samotnej definície je zrejmé, že audiovizuálny záznam je potrebné odlišovať od audiovizuálneho diela ako predmetu autorskoprávnej ochrany podľa § 82 a nasl. AZ.

Výnimku z nesprístupnenia alebo obmedzeného sprístupnenia informácie podľa § 11 ods. 1 písm. c) ZSI predstavujú aj prípady, ak osoba oprávnená podľa citovaných osobitných predpisov (napríklad AZ) udelí súhlas na sprístupnenie takej informácie. Zákon o slobode informácií počíta s udelením súhlasu na základe výzvy povinnej osoby, pričom novela ZSI spresňuje, že súhlas môže byť udelený aj vopred.

Novela ZSI rovnako dopĺňa domnienku, že pokiaľ súhlas osoby oprávnenej ho udeliť nie je doručený povinnej osobe do desiatich dní odo dňa odoslania výzvy, predpokladá sa, že so sprístupnením informácie nesúhlasí. Výzva sa odosiela najneskôr pred uplynutím lehoty na vybavenie žiadosti, ktorá je upravená v § 17 ZSI .

Otázne však zostáva, aká osoba bude súhlas udeľovať a rovnako aj forma tohto súhlasu.

Vo všeobecnosti možno uviesť, že osobou oprávnenou udeliť súhlas bude nositeľ práva ku konkrétnemu predmetu duševného vlastníctva. V zmysle Autorského zákona to môže byť autor, spoluautor, dedič, zverejniteľ predtým nezverejneného diela, zamestnávateľ, nositeľ práv k spoločnému dielu, výrobca originálu audiovizuálneho diela, spracovateľ diela, zhotoviteľ databázy, nezávislý subjekt správy a organizáciu kolektívnej správy. Pri použití záznamu jeho výrobcu. Napríklad podľa patentového zákona bude súhlas udeľovať majiteľ patentu, ktorým môže byť aj pôvodca patentovateľného riešenia.

Z hľadiska **formy súhlasu** novela ZSI hovorí iba o udelení písomného súhlasu, inak jeho podobu nerieši. Pokiaľ pôjde o sprístupňovanú informáciu, ktorá bude predmetom autorskoprávnej ochrany, bude vhodné uzavrieť licenčnú zmluvu podľa § 65 a nasl. AZ, ktorá bude obsahovať najmä spôsob použitia diela, rozsah licencie, čas, na ktorý autor licenciu, udeľuje, alebo spôsob jeho určenia a odmenu alebo spôsob jej určenia, ak sa autor s nadobúdateľom nedohodol na bezodplatnom poskytnutí licencie. Pri určovaní spôsobov použitia diela na účely ZSI je potrebné zohľadniť nielen výnimky podľa ZSI, ale aj autorskoprávne výnimky a obmedzenia podľa § 34 a nasl. AZ, o ktorých sme hovorili vyššie v texte. Rovnako je nutné prihliadať aj osobitnú úpravu v súvislosti s opakovaným použitím informácií určitých povinných subjektov, napr. štátnych orgánov, obcí a vyšších územných celkov. Pokiaľ táto povinná osoba zverejní informácie na účel opakovaného použitia bez žiadosti a neurčí podmienky ich opakovaného použitia, je vo vzťahu k sprístupneným informáciám, ktoré sú chránené podľa Autorského zákona udelená verejná

licencia ⁷² na všetky spôsoby použitia známe v čase jej udelenia v neobmedzenom rozsahu a na celý čas trvania majetkových práv (§ 21f ods. 1 ZSI). Pokiaľ sa bude poskytovať informácia chránená právom priemyselného vlastníctva, súhlas bude možné udeliť licenčnou zmluvou na predmety priemyselného vlastníctva upravenej v § 508 až 515 Obchodného zákonníka).

Pri použití diela v súvislosti s poskytovaním informácií je potrebné eliminovať aj možné zásahy do osobnostných práv autora. Podľa § 18 ods. 2 písm. a) AZ má autor právo rozhodnúť o zverejnení alebo o nezverejnení svojho diela. Dielo je zverejnené v deň, keď bolo prvýkrát oprávnené použité verejným vykonaním, verejným vystavením, vydaním alebo verejným prenosom, alebo inak prvýkrát oprávnené uverejnené (§ 6 ods. 1 AZ). Problém však môže nastať, ak sa informácia bude týkať diela, ktoré nebolo zverejnené [(napríklad dielo rozpracované, nedokončené (napr. dielo výtvarného umenia)]. Zároveň však bude spadať pod výnimku navrhovanú novelou ZSI, keďže pôjde o informáciu týkajúcu sa závažného vplyvu na zdravie ľudí, svetové kultúrne a prírodné dedičstvo, životné prostredie vrátane biologickej diverzity a ekologickej stability alebo o znečisťovanie životného prostredia. Ak vychádzame z navrhovaného znenia § 11 ods. 1 písm. c) novely ZSI, právo na informácie by malo mať prednosť.

Záver

Príspevok analyzuje pripravované zmeny zákona o slobode informácií so zameraním na oblasť ochrany duševného vlastníctva. Pozitívne vnímame snahu zákonodarcu definovať informácie a tým aj sprehladniť rozsah údajov, na ktoré sa vzťahuje informačná povinnosť podľa ZSI. Za negatívne však považujeme rozširovanie okruhu osôb povinných sprístupňovať informácie nad rámec stanovený Ústavou SR, bez zjavného opodstatnenia. Navrhujeme však možnosti, ako získať informácie aj od osôb, ktoré nie sú štátnymi inštitúciami, ale hospodária s verejnými zdrojmi. Kriticky hodnotíme snahu vylúčiť použitie ustanovení o obmedzení alebo nesprístupnení informácie z dôvodu porušenia práva duševného vlastníctva, ak pôjde o informácie, ktoré sa získali za verejné prostriedky, alebo sa týkajú používania verejných zdrojov. Jednak ide o neprimeraný zásah práva duševného vlastníctva a zároveň dochádza k nepriamej novelizácii osobitných autorskoprávných a priemyselnoprávných predpisov.

⁷² Podľa § 76 ods. 1 až 3 AZ môže autor ponúknuť udelenie licencie aj právnym úkonom smerujúcim voči neurčitým osobám. Konanie, z ktorého možno vyvodiť súhlas s podmienkami licencie, je prijatím takejto ponuky. Autor môže udeliť nadobúdateľovi takúto licenciu výslovne aj na spôsob použitia diela, ktorý nie je v čase uzavretia licenčnej zmluvy známy. Túto licenciu možno udeliť len ako nevýhradnú a bezodplatnú a nemožno ju vypovedať.

EUROPEIZACE AUTORSKÉHO PRÁVA VE SVĚTLE NEJNOVĚJŠÍCH LEGISLATIVNÍCH NÁVRHŮ EVROPSKÉ KOMISE¹

JUDR. MAREK BENEŠ²

METROPOLITNÁ UNIVERZITA PRAHA

KATEDRA PŘEMYSELNÉHO VLASTNÍCTVA

MAREKBENES@EMAIL.CZ

Abstrakt

Článek pojednává o problematice europeizace autorského práva a analyzuje dosud realizovaný proces harmonizace autorského práva v právu Evropské unie. Text se dále zabývá problematikou neexistence jednotného evropského autorskoprávního titulu, jednotného teritoria, roztržitosti úpravy výjimek a některými aspekty smluvního práva a licencování. Porovnává budoucí možnosti vývoje europeizace autorského práva a to pokračující postupnou harmonizaci, kodifikaci a unifikaci.

Abstract

The article addresses the issue of Europeanisation of Copyright Law and analyses the realised harmonisation activities of the European Union in the field of Copyright. The text further focuses on issues of the non-existence of a unified EU copyright title, common EU copyright territory, the disunity of exemptions rules, and selected aspects of contracting and licencing. It compares future possibilities of European copyright legislation from further harmonisation, codification or unification.

Úvod

Harmonizace autorského práva v rámci práva Evropské unie je procesem dlouho-trvajícím, procházejícím různými vývojovými fázemi a procesem zdaleka nedokončeným. Toto obecné konstatování je nejspíše jediné možné, na němž se akademická a právně-vědecká veřejnost, autoři a jiní nositelé práv, průmysl, obchod a spotřebitelé shodnou. Dále se již názory na europeizaci autorského práva různí. Různé názory panují jak na otázku, zda k europeizaci autorského práva jako celku vůbec dochází, nebo zda se jedná jen

¹ Tento příspěvek byl podpořen v rámci řešení projektu GA ČR č. 17-11867S „Comparison of the interaction between the law against unfair competition and intellectual property law, and its consequences in the central European context.“

² JUDr. Marek Beneš je interním přednášejícím na katedře Průmyslového vlastnictví Metropolitní univerzity Praha a externím doktorandem na katedře Občianskeho práva Právnické fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach

o harmonizaci některých dílčích institutů. Různí se i pohledy na judikaturu Soudního dvora Evropské unie a rovněž na budoucí úlohu práva Evropské unie ve vztahu k harmonizaci či unifikaci autorského práva.

Vývoj harmonizace autorského práva v EU

V době, kdy význam autorského práva byl především v ochraně autorů a umělců vůči vydavatelům, nakladatelům či vysílatelům a ochrana tvorby měla především kulturní aspekt, se s harmonizací autorského práva nepočítalo. Římské smlouvy ostatně nezahrnovaly autorské právo do harmonizačních plánů Evropských společenství. Na budování vnitřního trhu bylo v době přijetí Římských smluv pohlíženo jako na čistě ekonomickou záležitost a autorské právo mělo jen zcela zanedbatelný ekonomický význam.³ Základní potenciální konflikt mezi pravidly vnitřního trhu a teritorialitou v autorském právu představovala tehdy pouze možná diskriminace na základě státu původu. Tento konflikt však ani nevznikl, neboť ho řeší již Bernská úmluva⁴, jejímiž členy byly všechny členské státy Evropských společenství. Harmonizační zásah tedy nebyl vůbec potřeba. Další třetí plochu představoval přeshraniční fyzický prodej hudebních nahrávek nebo knih. V tomto případě se pro naplnění pravidel fungování vnitřního trhu uplatnil princip vyčerpání práv⁵ obdobně, jako u práv průmyslového vlastnictví. Tento princip se však neuplatňoval u přeshraničního vysílání. Další harmonizace reagovala ad hoc na technologický vývoj a snažila se reagovat na jednotlivé případy, kdy se autorské právo dostávalo do konfliktu s pravidly vnitřního trhu. Nástup satelitního vysílání, kabelových televizí, počítačového průmyslu a softwaru znamenal i přesun autorského práva z ryze kulturní oblasti do oblasti ekonomické a tím se autorské právo stalo i předmětem regulace právem Evropských společenství v rámci dokončení vnitřního trhu⁶, které předpokládal Jednotný evropský akt z roku 1987. Prvním právním předpisem Evropských společenství v autorskoprávní oblasti byla Směrnice o právní ochraně počítačových programů⁷, následována dalšími směrnicemi, zejména Směrnicí o právní ochraně databází⁸, takzvanou Satelitní a kabelovou směrnicí⁹ a takzvanou InfoSoc. směrnicí¹⁰.

³ LUCAS-SCHLOETTER, A. Is there a concept of European copyright Law? History, evolution, policies and politics and the *acquis communautaire*. In STAMATOUDI, I., TORREMANS, P. *EU Copyright Law, A commentary*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. s 8. ISBN 1781952426, 9781781952429

⁴ čl. 3 a 5 Bernské úmluvy o ochraně literárních a uměleckých děl

⁵ Princip vyčerpání práv se objevuje v rozhodování Soudního dvora EU, dříve ESD, zejména od přelomového rozsudku ESD z 8 června 1971 C 78-70: *Deutsche Grammophon Gesellschaft mbH v Metro-SB-Großmärkte GmbH & Co. KG*.

⁶ LUCAS-SCHLOETTER, A. Is there a concept of European copyright Law? History, evolution, policies and politics and the *acquis communautaire*. In STAMATOUDI, I., TORREMANS, P. *EU Copyright Law, A commentary*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. s 10. ISBN 1781952426, 9781781952429

⁷ Směrnice Rady ze dne 14. května 1991 91/250/EHS o právní ochraně počítačových programů

⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 96/9/ES ze dne 11. března 1996 o právní ochraně databází

Harmonizační vývoj autorského práva rozdělují někteří autoři na různé fáze, přičemž po období prvních směrnic zpravidla následuje fáze harmonizační aktivity Soudního dvora Evropské unie (dříve ESD), následovaná smrští legislativních návrhů Evropské komise od roku 2011, většinou ve formě směrnic (doba ochrany, osiřelá díla, kolektivní správa ad.).¹¹ Ať už harmonizační historii dělíme tematicky či časově na několik fází nebo ne, faktem zůstává, že nelze najít žádnou jasně popsatelnou gradaci harmonizace, která by striktně směřovala k unifikaci autorského práva v Evropské unii. Přijímání směrnic (a nově i nařízení) v autorskoprávní oblasti nikdy nebylo systematické ani ucelené. Spíše připomíná nesystematické reakce na náhle se objevující problémy, nebo v lepším případě harmonizaci tam, kde to momentální „politická průchodnost“ dovolí. Nedokončenost harmonizace autorského práva ostatně i sama Evropská komise přiznává: „*Internet je bez hranic, ale on-line trhy v rámci EU jsou stále roztržštěné vzhledem k celé řadě překážek. Evropa zůstává i nadále nesourodou směsicí vnitrostátních on-line trhů a Evropané v některých případech nemohou zakoupit elektronickou cestou v rámci jednotného digitálního trhu díla nebo služby chráněné autorským právem.*“¹² Přestože v uvedeném Sdělení se Komise o jakousi sebereflexi pokouší a snaží se nastítnit možné cesty dokončení harmonizace, přičemž nevyklučuje ani unifikaci, ale ani pouhou kodifikaci současných pravidel nastavených dosavadními předpisy, samotný plán dalších akcí, který tvoří přílohu uvedeného Sdělení komise, počítá s dalším postupným harmonizačním postupem „po kouskách“ a po jednotlivých dílčích tématech. Mnohými kritizovaná aktivita SDEU (dříve ESD), která prostřednictvím mnohých rozhodnutí nastavuje jednotný výklad harmonizovaných institutů autorského práva a mnohde jde i kreativitou nad prosté sjednocení výkladových pravidel¹³, je jistě výsledkem právě tohoto způsobu harmonizace prováděného Evropskou komisí. Vzhledem k tomu, že na jednotném vnitřním trhu neexistuje jednotné autorské právo, je tento nedostatek suplován jednotnou evropskou autorskoprávní judikaturou. Toto řešení

⁹ Směrnice Rady 93/83/EHS ze dne 27. září 1993 o koordinaci určitých předpisů týkajících se autorského práva a práv s ním souvisejících při družicovém vysílání a kabelovém přenosu

¹⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti

¹¹ Srov. MYŠKA, M. Jednotné autorské právo Evropské unie: utopie nebo budoucnost. In Právník 8/2017. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. ISSN 0231-6625 dle HUGENHOLTZ, P. Bernt. Copyright in Europe: Twenty Years Ago, Today and What the Future Holds. Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal. 2012, Vol. XXIII, No. 2, s. 505

¹² KOM(2011) 287 v konečném znění. Sdělení komise: Jednotný trh práv duševního vlastnictví, Podpora kreativity a inovací za účelem zajištění hospodářského růstu, vysoce kvalitních pracovních míst a prvotřídních výrobků a služeb v Evropě. s 10. Dostupné z <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011DC0287&from=CS>

¹³ LUCAS-SCHLOETTER, A. Is there a concept of European copyright Law? History, evolution, policies and politics and the *acquis communautaire*. In STAMATOUDI, I., TORREMANS, P. EU Copyright Law, A commentary. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. s 12. ISBN 1781952426, 9781781952429

však není ani ideální, ani nemůže být vnímáno jako cílový stav. Koneckonců SDEU nedisponuje na rozdíl od Komise, Evropského parlamentu a Rady EU legislativní pravomocí.

Vzhledem k existenci jistých interakcí práva duševního vlastnictví včetně práva autorského a práva nekalé soutěže je z hlediska europeizačního pohledu na tuto problematiku vhodné jako doplněk použít i jistý interdisciplinární přístup a zmínit také proces europeizace práva nekalé soutěže ve vztahu k právu duševního vlastnictví, který je v mnoha ohledech podobný jak vzhledem k nejednotnosti legislativního řešení, časové posloupnosti i koexistence a konfliktu národních právních úprav s právem Evropské unie (včetně existence judikatury SDEU). Ostatně stejně jako u autorského práva i u nekalé soutěže je pravomoc Evropské unie k harmonizaci podmíněna pravomocí ve vztahu k pravidlům vnitřního trhu na základě ustanovení čl. 114 Smlouvy o fungování Evropské unie¹⁴. Ve stejném režimu jsou přijímány evropské legislativní akty týkající se ochrany spotřebitele, které často straní právě hledisku spotřebitelskému oproti hlediskům soutěžním¹⁵. Podobné tendence lze vysledovat i v posledních legislativních návrzích týkajících se přímo či sekundárně harmonizace autorského práva, např. u přenositelnosti online služeb nebo zákazu geoblockingu.

Evropské autorské právo?

Otázkou tedy zůstává, zda postupnou harmonizací aktivitami Komise a SDEU došlo k europeizaci autorského práva a zda Evropská unie má, byť nedokončené, jednotné autorské právo. Formálně vzato jistě nikoliv. Neexistuje žádný evropský kodex autorského práva ani jiný podobný předpis. Existuje však autorské právo Evropské unie v materiálním slova smyslu? A existuje možnost / nutnost / potřeba k jeho vytvoření nebo dotvoření? A vedou nejnovější aktivity Komise k naplnění takového cíle? Jinak řečeno: Vedou legislativní návrhy Komise k europeizaci autorského práva?

Tematicky vzato existuje značná část autorského práva všech členských států Evropské unie, která vychází z harmonizačních předpisů a která tak v celé EU tvoří jakousi (být ne zcela shodnou) materii evropského autorského práva. Tato materie není kodifikovaná, není ani formálně jazykově, definičně a často ani obsahově shodná, ale přesto se její existence nedá popřít. Materiálně pojato je tedy evropské autorské právo tvořeno například společnými pravidly pro ochranu počítačových programů, databází či osiřelých děl.

¹⁴ čl. 114 odst. 1 věta druhá Smlouvy o fungování Evropské unie: „Evropský parlament a Rada řádným legislativním postupem po konzultaci s Hospodářským a sociálním výborem přijímají opatření ke sblížení ustanovení právních a správních předpisů členských států, jejichž účelem je vytvoření a fungování vnitřního trhu.“

¹⁵ ONDREJOVÁ, D., SEHNÁLEK, D. Vliv práva Evropské unie na českou regulaci nekalé soutěže a nekalých obchodních praktik. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. s. 19. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 570. ISBN 978-80-210-8398-1

Shodná jsou i pravidla vymáhání práv¹⁶ (zde navíc pro celou oblast duševního vlastnictví včetně průmyslových práv), tzv. trojstupňový test nebo katalog výjimek a omezení práva autorského, i když zde je členským státům ponechána volnost ve výběru uplatněných výjimek¹⁷. Harmonizována byla rovněž doba ochrany autorského práva a práv souvisejících¹⁸, pravidla pro užívání osiřelých děl¹⁹, pravidla fungování kolektivní správy²⁰ nebo úprava práva na pronájem a půjčování²¹. Neharmonizováno však zůstává mnoho ze základních pilířů autorského práva. Především jde o definici autorského díla a autorství. Byť základní pravidla stanoví Bernská úmluva a rozhodnutí SDEU operují s požadavkem na jistý společný stupeň originality²², autorské dílo si definuje každý členský stát sám, stejně jako požadavky na autorství (s výjimkou režiséra jako autora audiovizuálního díla²³) nebo výkon práv zaměstnavatelem. Neharmonizována zůstávají i osobnostní práva²⁴ a smluvní právo. O dokončení harmonizace autorského práva v Evropské unii existuje bezpočet publikací, jejichž autoři se zpravidla pohybují na ose mezi nulovou variantou až unifikací a nahrazením národních právních úprav jedinou úpravou evropskou. Zajímavý přehled těchto aktivit předkládají např. Myška²⁵ nebo Strowel²⁶. Za podmínku dokončení harmonizace bývá považována harmonizace čtyř oblastí: Autorskoprávního titulu, teritoriality, výjimek a smluvního práva.

¹⁶ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/48/ES o vymáhání práv duševního vlastnictví

¹⁷ čl. 5 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti

¹⁸ Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2006/116/ES ze dne 12. prosince 2006 o době ochrany autorského práva a určitých práv s ním souvisejících a Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2011/77/EU ze dne 27. září 2011, kterou se mění směrnice 2006/116/ES o době ochrany autorského práva a určitých práv s ním souvisejících

¹⁹ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/28/EU ze dne 25. října 2012 o některých povolených způsobech užití osiřelých děl

²⁰ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/26/EU ze dne 26. února 2014 o kolektivní správě autorského práva a práv s ním souvisejících a udělování licencí pro více území k právům k užití hudebních děl online na vnitřním trhu

²¹ Směrnice EP a Rady 2006/115/ES ze dne 12. prosince 2006 o právu na pronájem a půjčování a o některých právech v oblasti duševního vlastnictví souvisejících s autorským právem

²² LUCAS-SCHLOETTER, A. Is there a concept of European copyright Law? History, evolution, policies and politics and the *acquis communautaire*. In STAMATOUDI, I., TORREMANS, P. *EU Copyright Law, A commentary*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. s 13. ISBN 1781952426, 9781781952429

²³ čl. 1 odst. 5 Směrnice Rady 93/83/EHS o koordinaci určitých předpisů týkajících se autorského práva a práv s ním souvisejících při družicovém vysílání a kabelovém přenosu

²⁴ Základní stupeň ochrany osobnostním právům nicméně přiznává čl. 6bis Bernské úmluvy, která je závazná pro všechny členské státy Evropské unie

²⁵ MYŠKA, M. Jednotné autorské právo Evropské unie: utopie nebo budoucnost. In *Právník 8/2017*. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. ISSN 0231-6625

²⁶ STROWEL, A. Towards a European copyright Law: Four issues to consider. In STAMATOUDI, I., TORREMANS, P. *EU Copyright Law, A commentary*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. ISBN 1781952426, 9781781952429

Jednotný autorskoprávní titul

Jako jeden ze základních prvků jednotného autorského práva, pokud by mělo vzniknout, je považován jednotný autorskoprávní titul, tedy jednotná definice autorského díla a jednotná úprava autorství. Jedním z důvodů neharmonizace autorskoprávního titulu je uplatnění práva Evropské unie na kontinentální i anglosaskou právní oblast, které vycházejí z rozdílných principů. Tento důvod by však vystoupením Spojeného království z Evropské unie byl notně oslaben, jelikož jediným právem anglosaského typu v EU by zůstalo částečně právo irské (maltský autorský zákon obsahuje definici autorského díla v kontinentálním slova smyslu²⁷). Jak irské, tak britské autorské právo obsahují princip prvního vlastnictví autorského práva a stanoví, že prvním vlastníkem autorského práva je buď osoba, která dílo vytvořila, nebo přímo zaměstnavatel (princip work for hire). Společný je i požadavek originality u literárních, divadelních, hudebních a uměleckých autorských děl, naopak požadavek na jisté schopnosti, které autor musí pro tvorbu díla vykazovat, v irském zákoně chybí. V případě Brexitu se ve Spojeném království diskutuje i otázka, zda se britské soudy vrátí k hodnocení požadavku originality autorského díla k tzv. testu práce, schopností nebo úsilí (labour, skill or effort test)²⁸. Striktní provádění tohoto testu přestaly britské soudy realizovat po rozhodnutí SDEU ve věci Infopaq²⁹, na jehož základě se za užití autorského díla považuje i užití výňatku 11 slov způsobem elektronické kopie, pokud jsou kopírované prvky autorovým vlastním duševním výtvořem. Uvedený rozsudek je vlastně typickým příkladem harmonizace judikaturou SDEU, kdy původně přísnější britský způsob vykládání originality (zavedený mimochodem také judikaturou, byť britskou) byl oslaben rozhodnutím SDEU, který za autorské dílo považoval i pouhých 11 slov, jsou-li autorovým duševním výtvořem. Na základě toho se britský výklad originality přiblížil kontinentálním definicím autorského díla, jejichž základním prvkem je originalita ve smyslu autorovy tvůrčí činnosti, bez ohledu na rozsah či význam.

Na rozdíl od britského a irského upřednostnění požadavku na originalitu se v kontinentálních právních systémech ostatních států EU většinou klade důraz na osobu tvůrce (v německém autorském zákoně Schöpfer, v rakouském Urheber, v polském Twór-

²⁷ čl. 2 odst. 1 maltského autorského zákona: Chapter 415 Copyright Act, To make new provision in respect of copyright and neighbouring rights and certain "sui generis" intellectual property rights in substitution of the provisions of the Copyright Act, Cap. 196. 14th August, 2000; 1st January, 2001 ACT XIII of 2000:

„author means the natural person or group of natural persons who created the work eligible for copyright but in the case of an audiovisual work it includes the principal director but excludes the producer of the first fixation of the audiovisual work.“

²⁸ SAVVIDES, T., IBBETSON, S. Brexit and copyright law: will the English courts revert to the 'old' test for originality? In Kluwer Copyright Blog, December 5, 2016. Dostupné z <http://copyrightblog.kluweriplaw.com/2016/12/05/brexit-copyright-law-will-english-courts-revert-old-test-originality/?print=print>

²⁹ Rozhodnutí SDEU C-5/08 jejímž předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 234 ES, podaná rozhodnutím Højesteret (Dánsko) ze dne 21. prosince 2007, došlým Soudnímu dvoru dne 4. ledna 2008, v řízení Infopaq International A/S proti Danske Dagblades Forening

ca atd.) a s touto osobou spojenou tvůrčí činností. Polský autorský zákon považuje za předmět autorského práva každý výsledek tvořivé činnosti vyjádřený v jakékoliv formě, má-li individuální povahu³⁰. Rakouský autorský zákon individuální povahu ani jedinečnost nevyžaduje, důležitá je duševní povaha výtvaru³¹. Zákon také přímo vyjmenovává oblasti, v nichž lze duševní činnost při tvorbě vyvinout: Literatura, film, hudební umění a výtvarné či vizuální umění. Výčet oblastí, v nichž může vzniknout chráněné autorské dílo, obsahuje také výše zmíněný maltský autorský zákon nebo německý autorský zákon, byť v tomto případě výčet demonstrativní.³² Německý autorský zákon však ochranu přiznává pouze osobním duševním výtvorům³³. Požadavek jedinečnosti pak obsahuje český autorský zákon³⁴ a nově i autorský zákon slovenský. Podmínka jedinečnosti byla přitom výslovně zmíněna až v současném slovenském autorském zákoně³⁵. Předchozí autorský zákon jedinečnost nevyžadoval, spokojil se pouze s výsledkem vlastní tvůrčí duševní činnosti autora³⁶. Vzhledem k tomu, že dílo i dle předchozího zákona vznikalo tvůrčí činností autora, vyplývalo i tehdy již ze samotné povahy díla, že jedinečnost je jedním z jeho znaků. „Z povahy autorského diela však vyplýva, že každé dielo musí byť nové, keďže nemožno vytvorit' dve rovnaké diela bez toho, aby jedno nebolo plagiátom druhého.“³⁷ Jedinečnost tedy lze považovat i za jakousi podmínku tvůrčí činnosti (být nikoliv neomezeně, neboť pro ochranu fotografických děl, databází či počítačových programů není jedinečnost vyžadována³⁸). Jedinečnost ve slovenském a českém slova smyslu je tedy obdobná polské individuální

³⁰ Oddíl 1., čl. 1.1 polského autorského zákona, USTAWA z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych: „Przedmiotem prawa autorskiego jest każdy przejaw działalności twórczej o indywidualnym charakterze, ustalony w jakiegokolwiek postaci, niezależnie od wartości, przeznaczenia i sposobu wyrażenia (utwór).“ Dostupné

z http://www.prawoautorskie.gov.pl/media/download_gallery/D2017000088001.pdf

³¹ § 1 odst. 2 rakouského autorského zákona, Bundesgesetz über das Urheberrecht an Werken der Literatur und der Kunst und über verwandte Schutzrechte (Urheberrechtsgesetz). StF: BGBl. Nr. 111/1936 (StR: 39/Gu. BT: 64/Ge S. 19.): „Werke im Sinne dieses Gesetzes sind eigentümliche geistige Schöpfungen auf den Gebieten der Literatur, der Tonkunst, der bildenden Künste und der Filmkunst.“

³² § 2 odst. 1 německého autorského zákona, Urheberrechtsgesetz vom 9. September 1965 (BGBl. I S. 1273), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 1. September 2017 (BGBl. I S. 3346) geändert worden ist

³³ Ibidem. §2 odst. 2: „Werke im Sinne dieses Gesetzes sind nur persönliche geistige Schöpfungen.“

³⁴ § 2 odst. 1 českého autorského zákona, Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském a právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů: „Předmětem práva autorského je dílo literární a jiné dílo umělecké a dílo vědecké, které je jedinečným výsledkem tvůrčí činnosti autora a je vyjádřeno v jakékoli objektivně vnímatelné podobě včetně podoby elektronické, trvale nebo dočasně, bez ohledu na jeho rozsah, účel nebo význam (dále jen "dílo").“

³⁵ § 3 odst. 1 slovenského autorského zákona, Zákon č. 185/2015 Z.z., Autorský zákon, ve znění pozdějších předpisů

³⁶ § 7 odst. 1 zákona č. 618/2003 Z. z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon): „Predmetom autorského práva je literárne a iné umelecké dielo a vedecké dielo, ktoré je výsledkom vlastnej tvorivej duševnej činnosti autora...“

³⁷ VOJČÍK, P. et al. Právo duševného vlastníctva. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. s. 102

³⁸ JAKL, L. Duševní vlastníctví a jeho právní ochrana. Praha: MUP Press, 2014. s. 216, 219, 221

povaze díla. Irský a britský požadavek na originalitu má sice ve světle judikatury britských soudů přísnější povahu, nicméně není požadavek na schopnosti tvůrce jen jinak pojatým požadavkem na tvůrčí či duševní činnost autora? Je autor schopen tvůrčí činnosti, pokud by neoplýval žádným stupněm schopností ve smyslu britských skills a efforts? Ve světle výše zmíněných příkladů a uvedené rozhodovací praxe SDEU lze mít za to, že ačkoliv formálně vzato jednotná definice autorského díla ve členských státech EU neexistuje, materiálně pojata lze najít společné jmenovatele takové definice. To sice nutně neznamená, že by existoval společný evropský autorskoprávní titul, nicméně ani to neznamená, že by nemohl být v budoucnu vytvořen. Rozdíly mezi zkoumanými národními právními úpravami jsou spíše zanedbatelné povahy a největší překážkou jednotného autorskoprávního titulu tak zůstává 28 různých teritorií, na nichž je tvořeno 28 různých judikatur.

Teritorialita

Pokud tedy existuje společný jmenovatel jednotného autorskoprávního titulu, byť pouze materiálně, nikoliv formálně, existuje společný jmenovatel pro jednotné autorskoprávní teritorium Evropské unie? Při vzniku autorského práva je teritorialita potlačena, neboť ochrana se projevuje ve všech členských zemích Bernské úmluvy a tedy i v celé EU. Při vymáhání práv se naopak teritorialita plně uplatní, neboť vymáhání probíhá dle národního práva, před národním soudem a pouze s účinky na daném státním území. Příklady národního rozhodování s nadnárodními účinky však v oblasti duševního vlastnictví existují a to u rozhodování ve věcech ochranných známek a vzorů Evropské unie, které pracují s jednotnou teritorialitou Evropské unie³⁹. Pokud jde o srovnání autorských děl s jednotným pojetím teritoria u ochranných známek a vzorů Evropské unie, zásadní rozdíl je ve způsobu vzniku. Zatímco práva k ochranné známce či vzoru vznikají formálním způsobem, autorské právo vzniká neformálně, automaticky. Princip neformálnosti je zakotven již v Bernské úmluvě⁴⁰. Princip formálnosti vzniku např. u ochranných známek je dobře využit v případě koexistence národních a evropské unijní ochranné známky, které si uživatel (příhlašovatel ochranné známky) volí podle potřeby. Teritoriální platnost ochranné známky je jasně dána již přihláškou a posléze je jasně dohledatelná v příslušném rejstříku. Podobná koexistence národních a jednotného systému teritoriality u autorského práva je v příkrém rozporu s principem neformálnosti vzniku autorského práva. Mohl by si snad autor zvolit, zda vytvořené dílo je národní či evropské? To by nutně vyžadovalo nějaký formální krok, či minimálně oznámení rozsahu teritoriality do určitého rejstříku. Anebo

³⁹ STROWEL, A. Towards a European copyright Law: Four issues to consider. In STAMATOUDI, I., TORREMANNS, P. EU Copyright Law, A commentary. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. s 1131. ISBN 1781952426, 9781781952429

⁴⁰ čl. 5 odst. 2 Bernské úmluvy o ochraně literárních a uměleckých děl: „Požívání a výkon těchto práv není podroben žádné formalitě; toto požívání a tento výkon nezávisí na ochraně platné ve státě původu díla.“

by muselo být stanoveno pravidlo, které by rozlišovalo, jaké okolnosti vzniku díla mají vliv na rozsah teritoriality, což by vedlo nutně k volbě „výhodnějšího“ režimu ochrany⁴¹ a skrytě k prvkům formálnosti. Má-li tedy existovat jediné teritorium pro ochranu díla autorským právem, bude muset nahradit teritoria členských států, nikoliv je pouze doplnit. Opak by vedl k právní nejistotě a znepřehlednění evropského autorského práva nebo dokonce k zavedení jistého stupně principu formálnosti vzniku a tedy ke konfliktu s Bernskou úmluvou.

Jisté prvky jednotného teritoria Evropské unie však přinesly již některé směrnice. Zejména princip státu původu v tzv. Satelitní a kabelové směrnici⁴² stanoví, že vypořádání práv pro satelitní a kabelové vysílání v jednom státě Společenství se považuje za vypořádání práv pro celé Společenství. V daném případě se nejedná o nahrazení teritorií členských států jednotným teritoriem EU, nicméně licenční ujednání pro teritorium členského státu je rozšířeno na celé území ostatních členských států, aniž by se jakkoliv měnil či sjednocoval rozsah práv. Nejedná se tedy o vytvoření evropské unijní teritoriality, ale o rozšíření národní teritoriality na celé území EU. Z pohledu harmonizace autorského práva se jedná o první zásadní průlom do doté doby striktně rozdělené teritoriality. Na stejném principu staví také návrh Nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se stanoví pravidla pro výkon autorského práva a práv s ním souvisejících, jež se použijí na některá online vysílání vysílacích organizací a přenosy vysílání televizních a rozhlasových pořadů⁴³, které se ve svém recitálu 6 na Satelitní a kabelovou směrnici přímo odvolává: „*Směrnice Rady 93/83/EHS⁴⁴ usnadňuje přeshraniční družicové vysílání a kabelový přenos televizních a rozhlasových programů z jiných členských států Unie. Ustanovení této směrnice o přenosech vysílacích organizací se však omezují pouze na družicové vysílání, a tudíž se nevztahují na online služby, které vysílání doplňují, a zároveň se ustanovení o kabelovém přenosu televizních a rozhlasových programů z jiných členských států omezují na současný, neměnný a nekrácený přenos kabelem nebo mikrovlnným systémem, a nevztahují se na tento přenos prostřednictvím jiných technologií.*“ Návrh zakotvuje stejnou zásadu státu původu pro odložené (on demand) online obsahy vysílacích organizací, které tvoří doplněk hlavní

⁴¹ viz i dle MYŠKA, M. Jednotné autorské právo Evropské unie: utopie nebo budoucnost. In Právník 8/2017. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. ISSN 0231-6625, s. 679-680, také dle HILTY, Reto M. Reflections on a European Copyright Codification, s. 360

⁴² Směrnice Rady 93/83/EHS ze dne 27. září 1993 o koordinaci určitých předpisů týkajících se autorského práva a práv s ním souvisejících při družicovém vysílání a kabelovém přenosu

⁴³ COM/2016/0594 final - 2016/0284 (COD)

⁴⁴ Směrnice Rady 93/83/EHS ze dne 27. září 1993 o koordinaci určitých předpisů týkajících se autorského práva a práv s ním souvisejících při družicovém vysílání a kabelovém přenosu, Úř. věst. L 248, 6.10.1993, s. 15.

vysílací služby a které by tak mohly být umístěny online bez nutnosti vypořádávat licence pro teritoria dalších členských států EU⁴⁵.

Dalším příkladem prvku evropské teritoriality je vzájemné uznávání statutu osiřelých děl dle Směrnice o osiřelých dílech. Osiřelá díla považovaná za osiřelá v jednom členském státě jsou automaticky považována za osiřelá i ve všech ostatních členských státech⁴⁶, a to přestože tzv. důsledné vyhledávání bylo provedeno až na výjimky pouze v jednom členském státě ve zdrojích tohoto členského státu⁴⁷. Ani v tomto případě není vytvořeno jednotné autorskoprávní teritorium, ale teritorium jednoho členského státu je pro daný účel rozšířeno na členské státy ostatní. Europeizačním prvkem je také vytvořený jednotný rejstřík osiřelých děl platný pro celou EU vedený Úřadem Evropské unie pro duševní vlastnictví (EUIPO)⁴⁸.

Roztříštěná teritorialita s sebou nese pro poskytovatele přeshraničních služeb jistě výhodnou parcelaci vnitřního trhu. Tato parcelace ale zjevně není výhodná pro spotřebitele, neboť poskytovatelé služeb určují ceny pro národní trhy různým způsobem za účelem nejvyššího možného zisku a ceny přizpůsobují kupní síle daného území, zpravidla směrem nahoru, jak ukazuje tzv. „Karen Murphy Case“, aneb rozhodnutí SDEU ve věci *Premiere League*⁴⁹. V tomto případě se jednalo o spor, zda je možné zakázat používání legálně nabytého dekodéru pro kabelové vysílání fotbalových přenosů, který byl levně zakoupen v Řecku, při používání v pohostinství ve Spojeném království, kde by místní dekodér stál více peněz a který byl prodáván s omezujícími licenčními podmínkami včetně exkluzivity pro britský trh. V tomto případě SDEU rozhodl, že licenční podmínky dle národního práva, které omezují licenci na území státu, jsou sice platné a v souladu s právem EU. Naproti tomu omezení zakazující používání dekodéru koupeného legálně v jiném státě na vnitřním trhu je omezení v rozporu s právem EU, neboť se jedná o absolutní vymáhání práva v rozporu se svobodou pohybu zboží a služeb. Navíc toto omezení nesloužilo k tomu, aby nositeli práv zajistilo spravedlivou odměnu, ale aby pomocí parcelace vnitřního trhu při-

⁴⁵ čl. 2 odst. 1 návrhu Nařízení Evropského parlamentu a Rady, kterým se stanoví pravidla pro výkon autorského práva a práv s ním souvisejících, jež se použijí na některá online vysílání vysílacích organizací a přenosy vysílání televizních a rozhlasových pořadů: „Má se za to, že k úkonu sdělování veřejnosti a aktu zpřístupňování, k nimž dochází při poskytování doplňkové online služby pod kontrolou a na odpovědnost vysílací organizace, jakož i k úkonům rozmnožení, jež jsou nezbytné k poskytování doplňkové online služby, přístupu k ní a jejímu využívání, dochází pro účely výkonu autorského práva a práv s ním souvisejících, jež mají pro tyto úkony význam, výlučně v členském státě, v němž má vysílací organizace hlavní místo podnikání.“

⁴⁶ čl. 4 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/28/EU ze dne 25. října 2012 o některých povolených způsobech užití osiřelých děl

⁴⁷ čl. 3 *Ibidem*

⁴⁸ čl. 3 odst. 6 *Ibidem*

⁴⁹ C-403/08 - *Football Association Premier League and Others*, dostupné z <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-403/08&language=en>

neslo maximalizaci zisku, kdy ve Spojeném království byla tatáž služba nabízena za vyšší cenu než v Řecku.

V době stále stoupajícího podílu internetu při užívání autorskoprávně chráněného obsahu je existující roztržštěná teritorialita čím dál více v konfliktu s jednotným vnitřním trhem EU. Odpůrci unifikace autorskoprávní teritoriality argumentují často nutností zachování možnosti licencování na úrovni členských států jako podmínky pro zachování národních specifik. Jak však ukazuje příklad ochranné známky nebo vzoru EU, jednotné teritorium nemusí nutně znamenat zánik teritorií národních a systémy mohou vhodně koexistovat vedle sebe. V případě autorského práva je díky principu neformálnosti vzniku taková koexistence mnohem vhodnější, než pro formální, striktně formalizovaný a poplatky zatížený svět průmyslových práv. U ochranných známek vedlo zavedení ochranné známky Evropské unie⁵⁰ k jisté soutěži mezi touto známkou a známkami národními, což se projevilo na poplatkové politice EUIPO. U autorského práva je díky principu neformálnosti takový stav nemožný. Zánik národních licenčních teritorií by přitom jednotné teritorium EU nevyžadovalo, naopak. Již dnes lze licencovat pro užití autorských děl území menší, než je jeden členský stát. Smluvní úprava územního rozsahu licence nezakazuje poskytnutí souhlasu s užitím autorského díla pro menší územní celek, než je jeden stát, ať už by se jednalo o slovenský kraj, polské vojvodství či německou spolkovou zemi. Překážkou takového licencování není vymezení teritoriality v autorském právu, ale obtížná vymahatelnost omezení teritoriality. U licence pro fyzické rozmnoženiny či televizní vysílání je problémem nemožnost zabránit prodeji legálně na trh uvedených rozmnoženin v jiném regionu nebo přesahy televizního signálu. Totéž platí pro „přesahy“ stejného druhu mezi členskými státy, kde je přesah teritoriality řešen principem vyčerpání práv u prodejů rozmnoženin nebo satelitní a kabelovou směrnici u vysílání. Mnohem složitější je teritoriální omezení na internetu. Internet hranice v technickém slova smyslu nezná, a zaváděná omezení typu geoblocking⁵¹, blokace IP adres, blokace přístupových profilů atd. lze technicky snadno obejít (virtuální IP adresa, virtuální profil atd.). Navíc Evropská komise vyhlásila geoblockingu boj a připravuje legislativu k zamezení této praktiky v rámci Evropské unie, zatím však s výjimkou audiovizuálního autorskoprávně chráněného obsahu⁵². Je tedy otázka, zda z hlediska tlaku Komise na stírání rozdílů geografických pozic uživatelů internetu, ať už jde o zmíněné aktivity směřující k zákazu geoblockingu či k nedávno zavedené přenositelnosti

⁵⁰ Ochranná známka Evropské unie, dříve Ochranná známka Společenství, dle platného znění kodifikovaného Nařízení Evropského parlamentu a Rady 2017/1001 ze dne 14. června 2017 o ochranné známce Evropské unie

⁵¹ srov. např. Geo-blocking in the EU: <http://www.consilium.europa.eu/cs/infographics/geo-blocking/>

⁵² TEFFER, P.: EU bans 'geo-blocking' - but not (yet) for audiovisual. EU Observer, 21.11.2017, dostupné z <https://euobserver.com/digital/139964>

online služeb⁵³, a také z hlediska tlaku spotřebitelů na stále a všude dostupné služby, se národní teritorialita v autorskoprávní oblasti nestane postupně nadbytečnou, či lépe řečeno pro průměrného spotřebitele nepostřehnutelnou. Zatímco komerční licenční modely jednotnou teritorialitu umožňují a zatímco legislativní aktivity Komise ji v některých případech nikoliv formálně, avšak materiálně zavádějí, a zatímco spotřebitelé si jednotlivé národní teritoriality při užívání obsahu na internetu uvědomují čím dál tím méně, v rámci vymáhání práv je nutné stále postupovat 28 národními procesními soubory pravidel u národních soudů, kdy výsledkem jsou rozsudky s národními účinky. Na tom nic nemění ani fakt, že pravidla pro vymáhání práv byla v roce 2004 harmonizována⁵⁴.

Oblast výjimek

Oblast výjimek a omezení práva autorského byla „harmonizována“ již v roce 2001 prostřednictvím tzv. InfoSoc. směrnice⁵⁵. Nejednalo se však o harmonizaci v pravém slova smyslu, neboť tato směrnice postavila pravidla pro výjimky na dobrovolnou bázi, takže ani po téměř dvou dekadách od harmonizace výjimek nemůžeme mluvit o jednotném počtu, rozsahu ani podobě výjimek v EU⁵⁶. I proto přichází Komise s návrhem další směrnice, která se má týkat mimo jiné i výjimek. Návrh Směrnice o autorském právu na jednotném digitálním trhu⁵⁷ přichází s některými novými, resp. nově vymezenými výjimkami, tentokrát v povinném módu.

V InfoSoc. směrnici z roku 2001 byla harmonizována v „povinném“ módu pouze tzv. výjimka pro dočasnou rozmnoženinu. Na dobrovolné bázi pak zůstaly ostatní výjimky, jak výjimky z práva na rozmnožování dle čl. 5 odst. 2 směrnice, tak i výjimky dle čl. 5 odst. 3, zejména užití pro ilustrační účely při vyučování a vědeckém výzkumu, užití na základě tzv. zpravodajské licence, užití při náboženských a občanských obřadech, užití děl umístěných na veřejném prostranství (tzv. právo na svobodu panoramatu), užití pro účely karikatury nebo parodie a další. Nejčastěji medializovanou výjimkou je právě svoboda panoramatu, zejména proto, že v rámci Evropské unie je několik států, které jí vůbec neumožňují (Francie, Itálie, Řecko, Lucembursko a do roku 2016 i Belgie). I výjimka pro karikaturu

⁵³ Nařízení Evropského parlamentu a Rady (EU) 2017/1128 ze dne 14. června 2017 o přeshraniční přenositelnosti on-line služeb poskytujících obsah v rámci vnitřního trhu

⁵⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2004/48/ES ze dne 29. dubna 2004 o dodržování práv duševního vlastnictví

⁵⁵ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2001/29/ES ze dne 22. května 2001 o harmonizaci určitých aspektů autorského práva a práv s ním souvisejících v informační společnosti

⁵⁶ srov. MYŠKA, M. Jednotné autorské právo Evropské unie: utopie nebo budoucnost. In Právník 8/2017. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. ISSN 0231-6625. s. 676: „Členské státy jsou tak na jedné straně limitovány co do typu výjimek a omezení, které se rozhodnou transponovat, na druhé straně si ovšem z této nabídky

mohou libovolně volit. Spolu s principem teritoriality a přeshraničními možnostmi užití předmětu ochrany je pak důsledkem spíše disharmonizace než harmonizace dané problematiky.“

⁵⁷ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0593>

a parodii je v rámci EU nejednotná, např. do českého autorského zákona se dostala až při novele v roce 2017.⁵⁸

To, že volitelnost výjimek dle InfoSoc. směrnice nevedla k jejich harmonizaci, ba naopak, uznává i Komise, když v recitálech návrhu Směrnice o autorském právu na jednotném digitálním trhu označuje tuto volitelnost za negativní pro fungování vnitřního trhu.⁵⁹ Návrh směrnice zavádí výjimku z práva na rozmnožování pro vytěžování textů a dat pro vědecké účely a to pro výzkumné organizace a pro díla, k nimž mají tyto organizace legální přístup. V návrhu přetrvává princip použitý již pro osiřelá díla, kdy pravidlo platí pouze pro některé subjekty a některé způsoby užití. Druhou výjimkou je zavedení možnosti pořizování kopií děl z vlastních sbírek institucí kulturního dědictví (knihovny, muzea, filmové či zvukové archivy) v jakémkoliv (i elektronickém) formátu pro konzervační účely. Poslední upravená výjimka v návrhu směrnice je výjimka pro ilustrační účely při vyučování. Tato výjimka má být nově použitelná nejen při veřejném sdělování „na místě samém“, ale i digitálně. Digitální užití však musí být provedeno prostřednictvím zabezpečené sítě, k níž budou mít přístup pouze studenti a vyučující. Návrh tedy nijak neomezuje přístup pouze z prostor vzdělávacího zařízení, jak jsme dosud zvyklí například u knihovních licencí, ale umožňuje dálkový přístup, bude-li zabezpečený a bude-li umožňovat přístup pouze oprávněným osobám. Tato výjimka dále stojí na principu státu původu a je tedy použitelná i přeshraničně. Pokud např. německá univerzita umožní přístup studentům k chráněným materiálům zaheslovaným režimem přes internet, bude k nim moct přistupovat i student z jiného státu, ať už bude např. bydlet v Belgii nebo pobývat na studijním pobytu v rámci programu Erasmus+ v Itálii. Paradoxní je však možnost umožňující členským státům výjimku z této výjimky, kdy výjimku nemusí uplatnit či ji mohou omezit, jsou-li na trhu snadno dostupné licenční nabídky umožňující předpokládané užití.⁶⁰ Pokud bude směrnice v této podobě přijata, hrozí nebezpečí, že nejednotnost úpravy této výjimky nejen nebude odstraněna, ale bude dokonce prohloubena, kdy v členských státech, které výjimku užití pro ilustrační účely pro vyučování zavedly v minulosti jako bezplatnou, budou vzdělávací zařízení vystaveny tlaku přistoupení na „na trhu snadno dostupné“ licenční modely, samozřejmě placené. Výsledkem tak může být paradoxně omezení přístupu žáků

⁵⁸ § 38g zákona č. 121/2000 Sb., o právu autorském a právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) byl doplněn novelou autorského zákona, zákonem č. 102/2017 Sb.

⁵⁹ recitál č. 5 návrhu Směrnice o autorském právu na jednotném digitálním trhu: „V oblasti výzkumu, vzdělávání a zachování kulturního dědictví umožňují digitální technologie nové typy užití, které nejsou jednoznačně upraveny stávajícími pravidly Unie o výjimkách a omezeních. Volitelná povaha výjimek a omezení stanovených ve směrniciích 2001/29/ES, 96/9/ES a 2009/24/ES v těchto oblastech může mít navíc negativní dopad na fungování vnitřního trhu. To má zvláštní význam v případě přeshraničních užití, která v digitálním prostředí nabývají stále více na důležitosti. Proto by měly být stávající výjimky a omezení v právních předpisech Unie, které mají význam pro vědecký výzkum, výuku a zachování kulturního dědictví, ve světle těchto nových způsobů užití přehodnoceny.“

⁶⁰ čl. 4 odst. 2 návrhu Směrnice o autorském právu na jednotném digitálním trhu

a studentů menších škol k chráněnému obsahu při vyučování, nebudou-li chtít či moci vydávat z rozpočtu nové prostředky na toto užití. Zvolený způsob harmonizace je tedy příkladnou ukázkou disharmonizačního efektu při volitelnosti a návrh směrnice zavádí přesný opak toho, proti čemu se v recitálech snaží bojovat.

Smluvní právo

Smluvní právo je oblastí, které do legislativních pravomocí Evropské unie nespadá a jednotné smluvní právo v EU ani v zárodku neexistuje. V celé Evropě sice platí základní zásada smluvní volnosti, ale jinak je smluvní právo čistě národní záležitostí. V různých členských státech je smluvní volnost v autorskoprávní oblasti různě omezena⁶¹, např. ve věcech odměňování (právo na dodatečnou odměnu) a různých omezení pro nabývatele či autora (autorská korektura, autorský dohled, autorská rozmnoženina atd.). Jedinými střípky harmonizace v oblasti smluvního práva tak zůstávají různé přeshraniční licenční modely, např. multiteritoriální licence u kolektivní správy hudebních děl při jejich online užití⁶² nebo iniciativa Licence pro Evropu⁶³, která však vycházela ze specifických sektorových potřeb online prostředí a necílila na jednotná smluvní pravidla v rámci EU⁶⁴.

Specifickým způsobem licencování, který má přesahy i do harmonizovaných oblastí autorského práva v EU je model rozšířené kolektivní správy, někdy nazývaný severským modelem. Tento model vznikl v severoevropských zemích původně pro účely snadného licencování obsahu rozhlasového a televizního vysílání, postupně byl použit i pro online licencování a pronikl i do práva EU. Poprvé tomu tak bylo v tzv. Satelitní a kabelové směrnici⁶⁵. V ustanovení čl. 9 odst. 1 uvedené směrnice vzniká členským státům povinnost zajistit výkon práv ke kabelovým přenosům (retransmisím) pouze v rámci kolektivní správy. V odst. 2 téhož článku je pak zavedena samotná zásada rozšířené kolektivní správy, tedy že příslušný kolektivní správce je oprávněn licencovat i takové nositele práv, kteří na něj právo k zastupování nepřevodili, avšak nikoliv jako povinnost, ale pouze jako možnost. Směrnice přitom jako povinnou část rozšířené kolektivní správy zavádí právo opt-out, kdy

⁶¹ STROWEL, A. Towards a European copyright Law: Four issues to consider. In STAMATOUDI, I., TORRE-MANS, P. EU Copyright Law, A commentary. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. ISBN 1781952426, 9781781952429. s. 1129

⁶² čl. 23 – 32 Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/26/EU ze dne 26. února 2014 o kolektivní správě autorského práva a práv s ním souvisejících a udělování licencí pro více území k právům k užití hudebních děl online na vnitřním trhu

⁶³ Iniciativa Licences for Europe z roku 2013 dostupná z <https://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/>

⁶⁴ STROWEL, A. Towards a European copyright Law: Four issues to consider. In STAMATOUDI, I., TORRE-MANS, P. EU Copyright Law, A commentary. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. ISBN 1781952426, 9781781952429. s. 1138

⁶⁵ Směrnice č. 93/83/EHS o koordinaci určitých předpisů týkajících se autorského práva a práv s ním souvisejících při družicovém vysílání a kabelovém přenosu

účinky hromadné smlouvy mohou být nositelem práva vyloučeny.⁶⁶ Rozšířenou kolektivní správu dále zmiňuje InfoSoc. směrnice, a to v recitálu č. 18, který stanoví, že „*touto směrnicí nejsou dotčena opatření v členských státech týkající se správy práv, například rozšířených kolektivních licencí.*“ Samotné uvedení systému rozšířené kolektivní správy v evropské směrnici ještě neznamená harmonizaci tohoto způsobu licencování, nicméně jistou europeizaci tohoto institutu někteří autoři připouštějí. Např. podle Riise a Schovsbo již samotné uvedení rozšířené kolektivní správy v textu evropské směrnice znamená jistou dobrou vůli evropských legislativců považovat jí za systém konformní s právem EU, byť právní význam tohoto uvedení nelze přeceňovat.⁶⁷

Obdobným způsobem uvádí systém rozšířené kolektivní správy i směrnice o osiřelých dílech⁶⁸, která v recitálu č. 24 stanoví, že přijetím směrnice nejsou dotčena pravidla rozšířené kolektivní správy platná v členských státech.⁶⁹ Již v procesu přijímání směrnice o osiřelých dílech byl v rámci posouzení dopadů zmíněn tento model jako jedna z možností řešení problematiky osiřelých děl. Návrh směrnice pracoval s celkem šesti variantami, které by vedly k umožnění užívání osiřelých děl: „1) *nedělat nic*, 2) *zákonná výjimka z autorského práva*, 3) *poskytování rozšířených kolektivních licencí*, 4) *licence k osiřelým dílům poskytnutá kolektivními správci*, 5) *licence k osiřelým dílům poskytnutá veřejným orgánem* a 6) *vzájemné uznávání vnitrostátních řešení týkajících se osiřelých děl.*“⁷⁰ Směrnice nakonec zvolila model vzájemného uznávání vnitrostátních statusů osiřelého díla po provedení tzv. důsledného vyhledávání. Jedním z důvodů, proč nebyl zvolen model rozšířené kolektivní správy, byla přitom jeho neexistence na úrovni práva EU s tím, že rozšířené licence platí v zásadě pouze na území jednoho členského státu a nikoliv přeshraničně.⁷¹ Existenci systému rozšířené kolektivní správy a jeho konformitu s právem EU obsahuje

⁶⁶ čl. 3 odst. 2 Směrnice č. 93/83/EHS

⁶⁷ RIIS, T. SCHOVSBO, J. Extended Collective Licenses and the Nordic Experience – It’s a Hybrid but is it a VOLVO or a Lemon? Columbia Journal of Law and the Arts, Vol. 33, Issue IV.

⁶⁸ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/28/EU ze dne 25. října 2012 o některých povolených způsobech užití osiřelých děl

⁶⁹ Recitál č. 24 Směrnice 2012/28/EU: „*Touto směrnicí nejsou dotčena pravidla v členských státech upravující správu práv, jako jsou například rozšířené kolektivní licence, právní domněnky zastoupení či převodu, kolektivní správa nebo podobná pravidla či jejich kombinace, včetně pravidel týkajících se hromadné digitalizace.*“

⁷⁰ Posouzení dopadů návrhu směrnice 2012/28/EU: [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com\(2011\)0289_/com_com\(2011\)0289_cs.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0289_/com_com(2011)0289_cs.pdf)

⁷¹ Posouzení dopadů návrhu směrnice 2012/28/EU: „*Možnost 3, model „rozšířených kolektivních licencí“, předpokládá, že jakmile kolektivní správce povolí knihovně zpřístupnit knihy na internetové stránce, bude se tato licence na základě zákonného rozšíření vztahovat na všechna díla v uvedené kategorii, včetně osiřelých děl (tj. knihy, filmy). Má se za to, že kolektivní správce zastupuje tyto „extrémní případy“ nezávisle na tom, zda provedl důsledné vyhledávání, aby určil nebo našel autora. Neexistence důsledného vyhledávání je překážkou přístupu založeného na vzájemném uznávání statusu osiřelého díla. Rozšířená kolektivní licence je také obvykle platná pouze na území státu, ve kterém tato zákonná domněnka platí.*“

i směrnice o kolektivní správě.⁷² V neposlední řadě se na rozšířenou kolektivní správu odvolává i Zelená kniha Autorské právo ve znalostní ekonomice z roku 2008.⁷³ Zelená kniha se zabývá zejména omezeními plynoucími z parcelace vnitřního trhu na základě autorskoprávních omezení a pokouší se dané problémy řešit. Mimo jiné se zabývá i nejednotností výjimek z autorského práva v členských státech, která způsobuje problémy uživatelům v online prostředí, jež je svou povahou přeshraniční. Např. se jedná o výjimku užití pro ilustrační účely ve vyučování, která je v členských státech upravena rozdílně co do rozsahu i co do způsobů. Zelená kniha zmiňuje právě funkční systémy rozšířené kolektivní správy v některých státech (Dánsko, Finsko, Švédsko a do roku 2009 Francie) a naopak zákonné výjimky v jiných státech EU (sem patří i Slovensko nebo Česko). Právě systém rozšířené kolektivní správy je zde hodnocen jako sice funkční, ale někdy nevhodný, neboť je třeba, aby vzdělávací instituce uzavřely s kolektivním správcem pro takové užití smlouvu. „I přes výhody systému rozšířených kolektivních licencí (instituce mohou sjednávat smlouvy, které nejlépe odpovídají jejich potřebám) představuje tato forma udílení licencí nebezpečí v tom smyslu, že nemusí být uzavřena dohoda žádná nebo je uzavřena dohoda spíše omezující, čímž pro vzdělávací zařízení vzniká právní nejistota.“⁷⁴

Závěr: Harmonizace, kodifikace či unifikace?

Autorské právo Evropské unie ve formálním slova smyslu tedy neexistuje. I přes neexistenci jednotného autorskoprávního titulu, jednotného teritoria, jednotných výjimek a jednotného smluvního práva a přes existenci zcela neharmonizovaných oblastí autorského práva, např. osobnostních práv však existuje Autorské právo Evropské unie v materiálním slova smyslu. Tvoří ho dosud harmonizované oblasti, ať už právní ochrana počítačových programů, databází, audiovizuálních děl, jednotná doba ochrany, „jednotné“ výjimky, vymáhání práv, kolektivní správa či osiřelá díla. Dále ho tvoří jednotná autorskoprávní judikatura SDEU. Toto autorské právo Evropské unie však není ani úplné, ani přehledné, ani jednoduché a paradoxně místy ani jednotné. Je pouze jakýmsi vykročením, a lze diskutovat o tom, zda do tmy, či jasným směrem. Dotvoření vnitřního trhu (či neustálé dotváření) je již tradičním cílem Evropské komise a zdá se, že jeho naplnění se ani v roce 2018 neblíží, ať už je důvodem příliš mnoho aktivit, roztříštěnost zájmů členských států, věčné diskuze o pravomocích a o tom, co ještě spadá do oblasti fungování vnitřního trhu a co již ne, nebo konflikt mezi principem ochrany spotřebitelů (uživatelů) a principem svobodné hospodářské soutěže, což se typicky projevuje právě v harmonizaci vzájemně

⁷² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2014/26/EU ze dne 26. února 2014 o kolektivní správě autorského práva a práv s ním souvisejících a udělování licencí pro více území k právům k užití hudebních děl online na vnitřním trhu

⁷³ Zelená kniha Autorské právo ve znalostní ekonomice:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0466:FIN:CS:PDF>

⁷⁴ Zelená kniha Autorské právo ve znalostní ekonomice, čl. 3.3, s. 13

na sebe působících oblastí duševního vlastnictví a nekalé soutěže.⁷⁵ Lisabonskou strategii tak vystřídal strategie Evropa 2020 a tu pravděpodobně vystřídá další strategie, aniž bychom dospěli k dokončení pravidel vnitřního trhu. Pro oblast autorského práva je klíčová otázka, zda pro funkční vnitřní trh je potřebné jednotné autorské právo Evropské unie.

Stávající stav harmonizace přitom není zcela ideální. Harmonizované autorské právo EU (v materiálním slova smyslu) je obsahem velkého počtu (zatím pouze) směrnic, které kombinují povinné a nepovinné harmonizační prvky a podobně jako u harmonizace u práva nekalé soutěže modely tzv. maximální a minimální harmonizace.⁷⁶ Příkladem nepovedené harmonizace je již zmíněná oblast výjimek, kterou nejspíše jen umocní chystaný Návrh směrnice o autorském právu na jednotném digitálním trhu. Harmonizační aktivity Komise přitom stále pokračují, což sice částečně vede ke zlepšení dílčích dis-funkcí vnitřního trhu, ale přispívá k nepřehlednosti a často i k nejednotné terminologii. Jisté náznaky o směřování k jednotnému autorskému právu lze spatřovat i v takových detailech, jako je např. přejmenování Úřadu pro harmonizaci ve vnitřním trhu (OHIM) na Úřad Evropské unie pro duševní vlastnictví (EUIPO), případně název Směrnice o autorském právu na jednotném digitálním trhu, který evokuje obsáhlou autorskoprávní normu a nikoliv předpis, zabývající se toliko dílčími problémy výjimek, komerčně nedostupných děl, práv vydavatelů tiskových publikací či opatření pro rozpoznávání obsahu na portálech typu Youtube. Uvedené případy tedy spíše harmonizují jistou symboliku, než právní materii. Půjde-li další vývoj cestou postupné harmonizace jako dosud, lze očekávat další znehlednění již tak málo čitelného systému směrnic a pouze dílčí vliv na fungování vnitřního trhu. Pro zpřehlednění systému harmonizovaného autorského práva mluví tedy alespoň kodifikace všech dosud přijatých směrnic a jejich nahrazení jedním přehledným a terminologicky jednotným předpisem. Pokud však má být cílem funkční vnitřní trh a jeho podmínkou jednotné autorské právo, řešením by byla pouze unifikace prostřednictvím nařízení. Výhody a nevýhody jednotlivých možností vývoje přehledně popisuje Myška, přiklánějící se k unifikaci.⁷⁷ Příkladem pro takovou unifikaci je ochranná známka Evropské unie. Unifikované autorské právo by však na rozdíl od ochranných známek kvůli principu neformálnosti vzniku znamenalo nahrazení národních právních úprav, a nikoliv koexistenci národních a evropské úpravy vedle sebe. A unifikace by nutně znamenala nikoliv jen jednotný autorskoprávní titul, jednotné teritorium a jednotné výjimky, ale i sjednocení dosud ne-

⁷⁵ viz. MacGREGOR PELIKÁNOVÁ, R., VOJČÍK, P., BENEŠ, M. The (in)compliance of the Directive on Electronic commerce and its purpose with the Europe 2020 approach to Intellectual Property. In Conference Proceedings, 15th International Scientific Conference Economic Policy in the European Union Member Countries November 8-10, 2017, Kopřivnice, Faculty of Economics VSB - Technical University. Ostrava, 2017

⁷⁶ ONDREJOVÁ, D., SEHNÁLEK, D. Vliv práva Evropské unie na českou regulaci nekalé soutěže a nekalých obchodních praktik. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. s. 32. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 570. ISBN 978-80-210-8398-1

⁷⁷ MYŠKA, M. Jednotné autorské právo Evropské unie: utopie nebo budoucnost. In Právník 8/2017. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. ISSN 0231-6625

harmonizovaných oblastí, jako např. osobnostních práv a především jednotný účinek soudních rozhodnutí při vymáhání práv. Jako příklad pro cestu unifikace může sloužit modelový návrh jednotného autorskoprávního předpisu „European Copyright Code“ z let 2002 – 2010 jako produkt akademické Wittem Group.⁷⁸ Jak tento návrh, tak i ochranné známky a vzory ukazují, že takové řešení je možné a není nutně komplikované. Zbývá tedy odpovědět dotaz, zda je takové řešení nutné.

Častým argumentem proti unifikaci autorského práva je argumentace národními specifiky. Celosvětová masová konzumace autorskoprávně chráněného obsahu všech možných jazykových, kulturních a národních podob na Youtube, Instagramu či Google však ukazují, že unifikované licenční modely diverzity brání pramálo. Větší nebezpečí pro diverzitu je spíše postupná monopolizace těchto služeb velkými hráči. Vážným a platným argumentem proti unifikaci je také jakási soutěž mezi právními řády členských států⁷⁹, která unifikací nutně zaniká. Je však otázka, zda je v tomto případě přednější hledisko odborné právníkové veřejnosti libující si v komparacích, či hledisko požadavku podniků a spotřebitelů na absolutní jednoduchost a přehlednost právních pravidel. Podmínkou pro unifikované autorské právo je ochota k mnoha kompromisům ze strany členských států, což se v současné době jeví jako nereálný předpoklad. Stávající licenční modely ve vztahu k masovému nástupu internetu ukazují, že přeshraniční evropská a dokonce i světová konzumace obsahu lze realizovat i v rámci 28 národních autorskoprávních úprav. Unifikace tedy není nutná. Není ani v současné době masově žádaná ani politicky reálná. Avšak ne vše co není nutné, je automaticky špatné. Jednotné autorské právo Evropské unie ve formálním slova smyslu by pro spotřebitele a podnikatele nesporně znamenalo velké zpřehlednění a zjednodušení. Ne jako nutnost, ale jako komfort či luxus.⁸⁰ A jistě by mohlo existovat i bez nutnosti unifikace smluvního práva, které je zcela neharmonizováno a i přesto umožňuje přeshraniční licencování v rámci EU. Pokud by Komise z modelu postupné harmonizace přistoupila tedy ne nezbytně k unifikaci (prozatím), velkým krokem

⁷⁸ Ibidem. s. 681

⁷⁹ ONDREJOVÁ, D., SEHNÁLEK, D. Vliv práva Evropské unie na českou regulaci nekalé soutěže a nekalých obchodních praktik. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. s. 28. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 570. ISBN 978-80-210-8398-1 dle SEHNÁLEK, D. Evoluční teorie a právo (státní a unijní). Sociální studia. Masarykova univerzita, 2015, roč. 12, č. 2, s. 107–118.

⁸⁰ MYŠKA, M. Jednotné autorské právo Evropské unie: utopie nebo budoucnost. In Právník 8/2017. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. ISSN 0231-6625. s. 685, viz také dle REDING, V. Bringing down walls and barriers in the digital world – priorities for the European Digital Agenda [online]. Visby/Gotland, 9. 11. 2009, SPEECH/ 09/519 [cit. 31. 12. 2016]. Dostupné z http://europa.eu/rapid/press-release_SPEECH-09-519_en.htm?locale=en: „Unifikace a vytvoření jednotného autorského práva je aktuálně spíše utopií než budoucností a zůstává otázkou, jestli tímto směrem budou směřovat další snahy Komise o dosažení „modernějšího, evropštějšího rámce pro oblast autorského práva“.106 Do té doby si budeme moci užívat „luxusu“ dvaceti osmi rozdílných národních úprav autorského práva, které ale vážně brzdí kreativitu a inovace, jak tento stav popsala cum grano salis bývalá eurokomisařka Viviane Redingová.“

kupředu by byla alespoň kodifikace a nahrazení neustále rostoucího seznamu směrnic jedním přehledným předpisem.

Literatúra

HUGENHOLTZ, P. Bernt. Copyright in Europe: Twenty Years Ago, Today and What the Future Holds. *Fordham Intellectual Property, Media & Entertainment Law Journal*. 2012, Vol. XXIII, No. 2

JAKL, L. Duševní vlastnictví a jeho právní ochrana. Praha: MUP Press, 2014.

LUCAS-SCHLOETTER, A. Is there a concept of European copyright Law? History, evolution, policies and politics and the *acquis communautaire*. In STAMATOUDI, I., TORREMANS, P. *EU Copyright Law, A commentary*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. ISBN 1781952426, 9781781952429

MacGREGOR PELIKÁNOVÁ, R., VOJČÍK, P., BENEŠ, M. The (in)compliance of the Directive on Electronic commerce and its purpose with the Europe 2020 approach to Intellectual Property. In *Conference Proceedings, 15th International Scientific Conference Economic Policy in the European Union Member Countries November 8-10, 2017, Kopřivnice, Faculty of Economics VSB - Technical University. Ostrava, 2017*

MYŠKA, M. Jednotné autorské právo Evropské unie: utopie nebo budoucnost. In *Právník* 8/2017. Praha: Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i. ISSN 0231-6625

ONDREJOVÁ, D., SEHNÁLEK, D. Vliv práva Evropské unie na českou regulaci nekalé soutěže a nekalých obchodních praktik. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. *Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, sv. č. 570*. ISBN 978-80-210-8398-1

SAVVIDES, T., IBBETSON, S. Brexit and copyright law: will the English courts revert to the 'old' test for originality? In *Kluwer Copyright Blog*, December 5, 2016

REDING, V. Bringing down walls and barriers in the digital world – priorities for the European Digital Agenda [online]. *Visby/Gotland*, 9. 11. 2009, SPEECH/ 09/519 [cit. 31. 12. 2016]

RIIS, T. SCHOVSBO, J. Extended Collective Licenses and the Nordic Experience – It's a Hybrid but is it a VOLVO or a Lemon? *Columbia Journal of Law and the Arts*, Vol. 33, Issue IV.

STROWEL, A. Towards a European copyright Law: Four issues to consider. In STAMATOUDI, I., TORREMANS, P. *EU Copyright Law, A commentary*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2014. ISBN 1781952426, 9781781952429

TEFFER, P.: EU bans 'geo-blocking' - but not (yet) for audiovisual. *EU Observer*, 21.11.2017

VOJČÍK, P. et al. *Právo duševného vlastnictva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012.

Online zdroje:

Geo-blocking in the EU: <http://www.consilium.europa.eu/cs/infographics/geo-blocking/>

Iniciativa Licences for Europe z roku 2013 dostupná z <https://ec.europa.eu/licences-for-europe-dialogue/>

Judikatura:

C 78-70: Deutsche Grammophon Gesellschaft mbH v Metro-SB-Großmärkte GmbH & Co. KG

C-5/08: Infopaq International A/S proti Danske Dagblades Forening

C-403/08: Football Association Premier League and Others

DVOUSTRANNÉ DOHODY MEZI ČESKOSLOVENSKOM A TŘETÍMI ZEMĚMI K OCHRANĚ OZNAČENÍ PŮVODU – „ČESKOSLOVENSKÉ DĚICTVÍ“

MGR. MICHAL ČERNÝ, PH. D.¹

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

KATEDRA SÚKROMNÉHO PRÁVA A CIVILNÍHO PROCESU

MICHAL.CERNY.UPOLCZ@GMAIL.COM

Anotace

Tento příspěvek se zabývá především rozsahem aplikace závazků z bilaterálních dohod o ochraně označení původu, údajů o původu a jiných zeměpisných označení, které v minulosti uzavřelo Československo s jinými zeměmi a jež přešly po zániku Československa na nástupnické státy - Českou republiku a Slovenskou republiku. Zamýšlí se také nad důsledky právního nástupnictví, a to zejména ve vztahu ke vzájemným závazkům k ochraně českých či slovenských označení v druhém nástupnickém státě, a to s přihlédnutím k závazkům České republiky a Slovenské republiky z členství v Evropské unii a závazkům z Dohody TRIPS.

Abstract

This paper deals primarily with the scope of application of the bilateral agreements on the protection of designations of origin and the geographical indications, indication of source which Czechoslovakia has concluded in the past with other countries and which have passed after the dissolution of Czechoslovakia to the successor states - the Czech Republic and the Slovak Republic. It also contemplates the consequences of legal succession, especially in relation to mutual obligations to protect Czech or Slovak denominations (indications) in the second successor state, taking into account the obligations of the Czech Republic and the Slovak Republic as members of the European Union and the obligations these states under the TRIPS Agreement.

Úvod

Česká republika i Slovenská republika jsou nástupnickými státy po bývalé České a Slovenské federativní republice. Na právní nástupce přešly mimo jiné také závazky z několika bilaterálních smluv, které bývalé Československou uzavřelo s jinými státy (Švýcarsko, Rakousko, Portugalsko). Tyto dohody obsahují smluvně sjednanou ochranu

¹ autor je odborným asistentem na Katedře soukromého práva a civilního procesu Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Také působí jako evropský zástupce (ETMA+EDA) a patentový zástupce (M+D)

označení původu, údajů o původu a jiných zeměpisných označení, která jsou uvedena v textu těchto bilaterálních smluv (včetně jejich příloh).

Tento příspěvek rozebírá současný stav a na základě provedené deskriptivní analýzy se vyslovuje nejen k obecným otázkám právního nástupnictví v důsledku členství obou nástupnických států v Evropské unii (a aplikační nadřazenosti evropsko-unijního práva), ale také k otázce ochrany označení výrobků s původem v jedné z nástupnických zemí ve druhé nástupnické zemi.

1. Obecně k uzavírání dvoustranných dohod k ochraně označení původu, údajů o původu a jiných zeměpisných označení mezi Československem a třetími zeměmi

Československo se snažilo o aktivní ochranu svých označení původu nejen uzavřením *Lisabonské dohody o ochraně označení původu a o jejich mezinárodním zápisu*, ale také prostřednictvím uzavírání bilaterálních smluv. V 70. a 80. letech 20.století byly sjednány postupně 4 bilaterální mezinárodní smlouvy (se Švýcarskem, Rakouskem, Portugalskem a Španělskem), z nichž 3 vstoupily v platnost.

Kromě toho Československo také podepsalo 30.08.1979 v New Yorku *Vídeňskou úmluvu o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám (23. srpna 1978)*. Ve vztahu k této mnohostranné mezinárodní smlouvě pak Česká republika oznámila 22.02.1993 depozitáři úmluvy (Generálnímu tajemníku OSN), že se s účinností od 01.01.1993 považuje za signatářský stát Vídeňské úmluvy o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám ze dne 23. srpna 1978.

S Úmluvou vyslovil souhlas Parlament České republiky, Prezident republiky tuto Úmluvu ratifikoval. Ratifikační listina byla uložena u depozitáře dne 26.07.1999.

Česká republika učinila při ratifikaci následující prohlášení: "Česká republika prohlašuje podle článku 7 odst. 2 a 3 Vídeňské úmluvy o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám, sjednané dne 23. srpna 1978 ve Vídni, že použije ustanovení Úmluvy na svoji vlastní sukcesi, k níž došlo před vstupem Úmluvy v platnost, vůči signatářským státům, smluvním státům nebo smluvním stranám, které toto prohlášení přijmou." "Česká republika současně prohlašuje, že přijímá prohlášení, které při ratifikaci Úmluvy provedla podle článku 7 odst. 2 a 3 Úmluvy Slovenská republika."

Vídeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám (23. srpna 1978) a prohlášení učiněná při ratifikaci byla vyhlášena Sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 292/1999 Sb.

2. Československo - Švýcarsko (Bern, 16.11.1973)

Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Švýcarskou konfederací o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných zeměpisných označení byla uzavřena dne 16.11.1973 v Bernu. Se smlouvou vyslovilo souhlas Federální shromáždění ČSSR

a Prezident republiky ji následně ratifikoval. Ratifikační listiny byly vyměněny dne 14.10.1975 v Praze. Smlouva následně vstoupila v platnost dnem 14.01.1976.

Tato smlouva byla následně vyhlášena Vyhláškou Ministra zahraničních věcí č. 13/1976 Sb. ze dne 19. ledna 1976 o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Švýcarskou konfederací o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných zeměpisných označení.

Chráněná označení dle této úmluvy jsou rozdělena do několika skupin. Předně jsou v čl. 2 a 3 vyhrazena používání československých resp. švýcarských úředních názvů a názvů na roveň postavených. Kromě toho tato ustanovení odkazují na stejnou ochranu označení smluvních seznamů, které jsou v přílohách A (československá označení) a B (švýcarská označení) smlouvy.

Ochrana označení je vtělena do čl. 4 a následujících. Kromě toho smlouva upravuje ochranu proti falešným či klamavým údajům o původu, za které se považují nejen slovní označení (jména), ale také “vyobrazení vyobrazení míst, budov, památníků, řek, hor a podobně, která podle názoru podstatné části zúčastněných obchodních kruhů smluvního státu, v němž se uplatňuje ochrana, odkazují na druhý smluvní stát nebo na místo nebo území tohoto smluvního státu”. Taková označení jsou považována za nepravé nebo v omyl uvádějící údaje o původu, pokud se používají pro výrobky nebo zboží, které nepocházejí z tohoto smluvního státu, “*ledaže se jméno nebo vyobrazení může za daných okolností rozumně považovat jen za údaj o vlastnostech nebo za fantazijní označení.*”

Ke Smlouvě byl sjednán také Protokol, který upravil režim některých zvláštních výrazů (např. “romand”) nebo vztah označení původu “Tokajské/Tokajer” k označení vinné odrůdy ve Švýcarsku, dále pak také např. označení - jméno švýcarského kantonu “Neuenburg” nevylučovalo užívání názvu odrůdy “Neuburské / Neuburger” v Československu.

Příloha A (československá označení) je dále členěna na podčásti:

- I. Vína (resp. jejich označení)
- II. Výživa a zemědělství (resp. označení výrobků přibližně odpovídající současné kategorii “zemědělské výrobky a potraviny”)
- III. Průmyslová výroba (resp. označení řemeslných a průmyslových výrobků).

Příloha A podčást II (“výživa a zemědělství”) byla dále členěna na tyto dílčí skupiny:

1. pekařské a cukrářské výrobky.
2. pivo.
3. ryby.
4. masné výrobky.
5. zemědělské výrobky.
6. zahradnické výrobky.
7. mléčné a sýrařské výrobky. vody a minerální vody.

8. soli a slatiny.
9. lihoviny.

Příloha A podčást III (“průmyslová výroba”) byla dále členěna na tyto dílčí skupiny:

1. skleněné a porcelánové zboží.
2. výrobky uměleckoprůmyslové.
3. šperky, bižuterie.
4. stroje, ocelové a železné zboží.
5. hry, hračky, hudební nástroje.
6. kamenina, kámen, zeminy.
7. textilní výrobky.

Obdobně byla členěna i příloha B (švýcarská označení).

Ačkoliv podle této smlouvy byly chráněny tři kategorie chráněných označení - a) *údaje o původu*, b) *označení původu* a c) *jiná zeměpisná označení*, smlouva samotná mezi nimi nijak nerozlišovala.

Doktrinálně lze za údaje o původu považovat slovní označení (úřední názvy), které jsou uvedeny v přílohách smlouvy, dále pak také již shora zmíněné nepřímé (např. grafické) údaje ve smyslu čl. 5 smlouvy.

Veškerá ostatní smluvně chráněná označení jsou pak označeními původu nebo jinými zeměpisnými označeními. Protože tato bilaterální Smlouva neobsahuje vlastní definice o.p. /z.o., je nutno vycházet z obsahu národního práva smluvního státu - tedy ohledně československých označení zejm. zákona č. 159/1973 Sb. a v tomto kontextu pak obsahu československého rejstříku označení původu. Většina smluvně chráněných označení byla československými označeními původu nebo se jimi po dobu platnosti smlouvy stala - z důvodu poskytnutí československé vnitrostátní ochrany. Veškeré ostatní pak byla tzv. jinými zeměpisnými označeními.

Toto rozlišení nemá nyní ve vztahu mezi Českou republikou a Švýcarskem zvláštní význam, neboť v důsledku členství České republiky v Evropské unii a několika smlouvám o ochraně označení pro některé kategorie výrobků mezi EU (a jejími členskými státy) a Švýcarskem je aktuálně možná jen omezená aplikace Československo-Švýcarské smlouvy na ochranu českých (resp. slovenských) označení. Touto dohodou je *Dohoda mezi Evropskými společenstvími a Švýcarskou konfederací o obchodu se zemědělskými produkty*² (v aktuálním znění - např. ve znění *Dohody mezi Evropskou unií a Švýcarskou konfederací o ochraně označení původu a zeměpisných označení zemědělských produktů a potra-*

² [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:22002A0430\(04\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:22002A0430(04))

vin, kterou se mění Dohoda mezi Evropským společenstvím a Švýcarskou konfederací o obchodu se zemědělskými produkty³

Aktuálně původní Československo-švýcarská dohoda chrání pouze údaje o původu, označení původu a jiná zeměpisná označení řemeslných a průmyslových výrobků - tedy prakticky část III přílohy A (a zrcadlově také část III přílohy B - švýcarská označení).

3. Československo - Rakousko (Vídeň, 11.06.1976)

Mezi Československem a Rakouskem byla ve Vídni dne 11. června 1976 podepsána *Smlouva mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných označení zemědělských a průmyslových výrobků odkazujících na původ* a dne 30. listopadu 1977 pak také *Protokol ke Smlouvě*.

Se Smlouvou a Protokolem vyslovalo souhlas Federální shromáždění Československé socialistické republiky a prezident republiky je ratifikoval. Ratifikační listiny byly vyměněny v Praze dne 18. listopadu 1980.

Podle svého článku 16 Smlouva a Protokol k ní na základě svého článku XI vstoupily v platnost dnem 26. února 1981.

Dne 7. června 1979 byla v Praze podepsána *Dohoda o provádění Smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných označení zemědělských a průmyslových výrobků odkazujících na původ*. Dohoda podle svého článku 2 vstoupila rovněž v platnost dnem 26. února 1981. Všechny tyto bilaterální mezinárodní smlouvy (tzn. Smlouvy, Protokol, Dohoda) tvořily jeden komplex a byly současně vyhlášeny ve Sbírce zákonů *Vyhláškou Ministra zahraničních věcí č. 19/1981 Sb. o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných označení zemědělských a průmyslových výrobků odkazujících na původ, Protokolu ke Smlouvě a o Dohodě o provádění Smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných označení zemědělských a průmyslových výrobků odkazujících na původ.*

Ve Smlouvě byla poskytnuta základní ochrana vyhrazeným československým resp. rakouským úředním názvům a jim na roveň postaveným názvům (čl. 3 a 4 Smlouvy), v čl. 5 pak byly sjednány kategorie výrobků s chráněnými označeními. Čl. 6 Smlouvy pak vylučoval zdruhování smluvně chráněných označení, přitom ohledně seznamu těchto označení dále odkazoval na (prováděcí) Dohodu.

Označení byla věcně chráněna proti klamavému užití, dovětkům, překladům (s výjimkou běžných slov hovorové řeči) - srov. čl. 7, dále pak proti klamavým údajům o původu zboží

³ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:297:FULL:CS:PDF>

(včetně nepřímých označení - např. jmen nebo grafických znázornění - vyobrazení míst, budov, památníků, řek, hor.

Protokol řešil především vztah Smlouvy k názvům odrůd vinné révy, ochranu gramatických odvozenin a některých dalších výrazů (např. údaje o podstatných vlastnostech vína (*obsah alkoholu, výrobce (producent), lahvovna, obchodník, označení: bílé, červené, rosé, vzrůst, vzrůst vína, krescence, originál, původní plnění, původní stáčení, plněno ve sklepe, stáčeno ve sklepe, samorodné, pozdní sběr, víno z pozdního sběru, výběr, výběrové víno, výběr z bobulí, víno z výběrových bobulí, vznik, samotok, výběr ze suchých bobulí, vysoké vedení, špičková odrůda, klaret, kabinet (cabinet), stolní víno, tabulové víno, víno k pečením, kvalitní víno, kvalitní víno zvláštní zralosti a způsobu sběru (redikátní víno), víno s pečetí, desertní víno, aromatizované víno, vermuth (vermouth), perlivé víno, šumivé víno, sekt, kvalitní šumivé víno, kvalitní sekt*) a pálenek (*V. O., V. O. S., V. S. O. P., extra; jedna, tři hvězdy*) - čl. IV.

V Protokolu byla upravena i ochrana zvlášť upravených označení a vztah k druhým názvům výrobků pocházejícím z druhé smluvní strany (např. tehdejší rakouské označení "*Marillenbrand*" a československé meruňkovice se zřetelně vyznačeným původem, a dále vymíněné použití tohoto rakouského označení v tehdejší Československu jen se zřetelně vyznačeným rakouským původem výrobku) - čl. VI. Dle čl. VII byla specificky upravena i některá označení, který nevyklučovala překlady do jiného jazyka - např. "*Inländerrum*" (v překladu "tuzemský rum") nebo "*Kremser Senf*" (v překladu "kremžská hořčice"). Kromě toho také označení "*Karpatenbitter*", "*Karpatensalami*" a "*Olmützer Qurjel*" mohla být užívána pro rakouské výrobky jen v německé řeči ve spojení s jednoznačným a zřetelně čitelným odkazem na rakouský původ a jen bez dodatků jako "pravý", "originál" apod. Kromě zmíněných označení byl sjednán smluvní režim také pro výrazy "*Heuriger*" (čl. VIII Protokolu), "*Liptovská bryndza*" a "*Jablonec*" (obojí čl. IX Protokolu) a "*Plzeň / Pilsen / Plzeňské / Pilsner / Pilsener / Pils*" (vše čl. X Protokolu).

Dle čl. 5 Protokolu se Smlouva se nevztahovala na označování čerstvých jídel. Seznamy chráněných označení byly vtěleny do příloh A a B *Dohody o provádění Smlouvy uzavřené ve Vídni dne 11. června 1976 mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných označení zemědělských a průmyslových výrobků odkazujících na původ*. V příloze A byla uvedena rakouská označení, v příloze B pak československá označení. Obě přílohy byly dále členěny na dílčí části (A - vína, B - výživa a zemědělství (bez vín), C - průmyslová výroba). Dílčí části B a C byly dále rozčleněny na skupiny, a to v případě československých označení takto:

B. výživa a zemědělství (bez vín)

1. pekařské a cukrářské výrobky.
2. pivo.
3. ryby.

4. masné výrobky.
5. zemědělské výrobky.
6. zahradnické výrobky.
7. mléčné a sýrařské výrobky.
8. vody a minerální vody.
9. lihoviny.

C. průmyslová výroba:

1. skleněné a porcelánové zboží.
2. výrobky uměleckoprůmyslové a uměleckořemeslné.
3. šperky, bižuterie.
4. stroje, ocelové a železné výrobky, jiné průmyslové výrobky.
5. hry, hračky, hudební nástroje.
6. kamenina, kámen, zeminy.
7. textilní výrobky.
8. soli a slatiny.

Ačkoliv podle Smlouvy (Protokolu a prováděcí Dohody) byly chráněny tři kategorie chráněných označení - a) údaje o původu, b) označení původu a c) jiná zeměpisná označení, Smlouva (ani Dohoda) mezi nimi nijak nerozlišovala.

Doktrinálně lze za údaje o původu považovat slovní označení (úřední názvy), které jsou uvedeny v přílohách smlouvy, dále pak také již shora zmíněné nepřímé (např. grafické) údaje ve smyslu čl. 8 Smlouvy.

Veškerá ostatní smluvně chráněná označení jsou pak označeními původu nebo jinými zeměpisnými označeními. Protože tato bilaterální Smlouva (ani Protokol či prováděcí Dohoda) neobsahuje vlastní definice o.p. /z.o., je nutno vycházet z obsahu národního práva smluvního státu - tedy ohledně československých označení zejm. zákona č. 159/1973 Sb. a v tomto kontextu pak obsahu československého rejstříku označení původu. Většina smluvně chráněných označení byla československými označeními původu nebo se jimi po dobu platnosti smlouvy stala - z důvodu poskytnutí československé vnitrostátní ochrany. Veškeré ostatní pak byla tzv. jinými zeměpisnými označeními.

Toto rozlišení nemá nyní ve vztahu mezi Českou republikou (Slovenskem) a Rakouskem zvláštní význam, neboť v důsledku členství České republiky i Rakouska v Evropské unii a nadřazenosti evropsko-unijní úpravy, je aplikace Smlouvy (Dohody, Protokolu) omezena jen na případy těch označení, které nejsou upraveny evropsko-unijním právem (výlučný režim) - k tomu blíže srov. kapitulu 2.2. této práce.

Prakticky je tedy aplikace Smlouvy (prováděcí Dohody, Protokolu) omezena jen na označení řemeslných a průmyslových výrobků, a dále pak teoreticky na označení původu lihovin. Pro označení vín nebo zemědělských výrobků a potravin je aplikace vyloučena v důsledku výlučného charakteru evropsko-unijní úpravy režimů kvality (a příslušných

označení původu a zeměpisných označení těchto výrobků) k tomu blíže srov. kapitolu 2.2. této práce.

4. Československo - Portugalsko (Lisabon, 10.01.1986)

Úprava ochrany československých a portugalských označení byla vtělena do *Dohody mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Portugalské republiky o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných zeměpisných a obdobných označení*, která byla uzavřena v Lisabonu dne 10. ledna 1986. Tato dohoda byla vyhlášena *Vyhláškou ministra zahraničních věcí č. 63/1987 Sb. o Dohodě mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Portugalské republiky o ochraně údajů o původu, označení původu a jejich zeměpisných a obdobných označení.*

Protože tehdejší Československo i Portugalsko byly již vázány Lisabonskou dohodou o ochraně označení původu a o jejich mezinárodním zápisu (ve znění Stockholmského aktu, 1967), tato bilaterální dohoda rozšířila okruh mezinárodně chráněných označení původu o smluvní seznam dalších označení původu, údajů o původu a jiných zeměpisných označení. V čl. 2 a 4 je zakotvena ochrana československých resp. portugalských úředních názvů. V dalších ustanoveních pak Dohoda upravovala režim homonym (čl. 4), ochrany označení (čl. 5), vztah k ochranným známkám, značkám a nepřímým označením zeměpisného původu (např. také jména nebo vyobrazení míst, budov, památníků, řek, hor, historických nebo literárních osobností, národních krojů, folkloristických motivů - ta požívala ochrany ve druhé smluvní straně, pokud požívala na území jedné smluvní strany "zvláštní pověsti nebo mají zvláštní přitažlivou sílu") - čl. 6. V ostatních ustanoveních pak Dohoda upravovala otázky aktivní legitimace (čl. 7), přechodné období pro obaly (čl. 8), přechodné období pro užívání dříve zapsaných známek - v rozporu s ochranou označení původu "Porto", "Oporto", "Port", "Portwine" a jinými překlady a "Pilsen", "Pilsner", "Pilsener", "Pils" - čl. 9, ustanovení smíšené komise (čl. 10), výhradu širší ochrany v budoucnu (čl. 11), přímý styk československých a portugalských orgánů (čl. 12), řešení sporů (čl. 13) a trvání dohody a její vstup v platnost (čl. 14). K Dohodě byl sjednán také dodatkový Protokol, který se týkal zejména užívání názvů odrůd vinné révy v Československu (např. Modrý Portugal, Veltlínské zelené, Sylvánské zelené) a vztah k označením původu "Portugal" a "Vinho Verde".

Smluvní seznamy chráněných označení jsou pak v přílohách A (Seznam československých údajů o původu, označení původu a jiných zeměpisných označení) a B (Seznam portugalských údajů o původu, označení původu a jiných zeměpisných označení).

Obě přílohy byly dále členěny na dílčí části, a to v případě přílohy A takto:

1. Vína.
2. Pekárenské a cukrářské výrobky.
3. Pivo.

4. Ryby a rybí výrobky.
5. Maso a masné výrobky.
6. Zemědělské výrobky (včetně tabáku).
7. Ovoce a zelenina.
8. Mléčné výrobky a sýry.
9. Vody a přírodní minerální vody.
10. Minerální soli.
11. Lihoviny.
12. Výrobky ze skla a porcelánu.
13. Uměleckoprůmyslové výrobky, výšivky a krajky.
14. Klenotnické výrobky a bižuterie.
15. Stroje, výrobky z oceli a železa a jiné průmyslové výrobky.
16. Hry, hračky, hudební nástroje.
17. Kamenné a keramické výrobky, kámen, stavební materiály, zeminy (minerály).

Ačkoliv podle Dohody byly chráněny tři kategorie chráněných označení - a) údaje o původu, b) označení původu a c) jiná zeměpisná označení, Dohoda) mezi nimi nijak nerozlišovala.

Doktrinálně lze za údaje o původu považovat slovní označení (úřední názvy), které jsou uvedeny v čl. 2 a 3 a také v přílohách Dohody, dále pak také již shora zmíněné nepřímé (např. grafické) údaje ve smyslu čl. 6 odst. 2 Dohody.

Veškerá ostatní smluvně chráněná označení jsou pak označeními původu nebo jinými zeměpisnými označeními. Protože tato bilaterální Dohoda (ani Protokol) neobsahuje vlastní definice o.p. /z.o., je nutno vycházet z obsahu národního práva smluvního státu - tedy ohledně československých označení zejm. zákona č. 159/1973 Sb. a v tomto kontextu pak obsahu československého rejstříku označení původu. Většina smluvně chráněných označení byla československými označeními původu nebo se jimi po dobu platnosti smlouvy stala - z důvodu poskytnutí československé vnitrostátní ochrany. Nedotčena zůstala ochrana označení původu, která již byla poskytnuta cestou tzv. mezinárodní ochrany. Veškerá ostatní označení pak byla tzv. jinými zeměpisnými označeními.

Toto rozlišení nemá nyní ve vztahu mezi Českou republikou (Slovenskem) a Portugalskem zvláštní význam, neboť v důsledku členství České republiky (Slovenska) i Portugalska v Evropské unii a nadřazenosti evropsko-unijní úpravy, je aplikace Dohody (Protokolu) omezena jen na případy těch označení, které nejsou upraveny evropsko-unijním právem (výlučný režim) - k tomu blíže srov. kapitulu 2.2. této práce.

Prakticky je tedy aplikace Dohody (Protokolu) omezena jen na označení řemeslných a průmyslových výrobků, a dále pak teoreticky na označení původu lihovin. Pro označení vín nebo zemědělských výrobků a potravin je aplikace vyloučena v důsledku vý-

lučného charakteru evropsko-unijní úpravy režimů kvality (a příslušných označení původu a zeměpisných označení těchto výrobků) k tomu blíže srov. kapitolu 2.2. této práce.

5. Československo - Španělsko (Madrid, 02.02.1988)

Dne 2. února 1988 byla v Madridu uzavřena *Dohoda mezi Československou socialistickou republikou a Královstvím Španělska o ochraně označení původu, údajů o původu a jiných zeměpisných označení.*

S ratifikací této Dohody vyslovily své souhlasy Česká národní rada i Slovenská národní rada, následně takto Federální shromáždění Československé socialistické republiky. K publikaci ve Sbírce zákonů však již nedošlo a tato Dohoda nevstoupila v platnost.

Obsahově se tato Dohoda podobala Dohodě ČS-portugalské. ČS-španělská dohoda také obsahovala seznam smluvně chráněných označení (celkem 71 textových stran příloh dohody⁴), přičemž v příloze A byla uvedena československá označení, a to v části I. úřední názvy (jména jednotlivých zemí a samosprávných celků) a v části II. pak údaje o původu, označení původu a jiná zeměpisná označení. Tato část II přílohy A se pak dále členila takto:

1. Vína.
2. Pekárenské a cukrářské výrobky.
3. Pivo.
4. Ryby a rybí výrobky.
5. Maso a masné výrobky.
6. Zemědělské výrobky (včetně tabáku).
7. Ovoce a zelenina.
8. Mléčné výrobky a sýry.
9. Vody a minerální vody.
10. Minerální soli.
11. Lihoviny.
12. Výrobky ze skla a porcelánu.
13. Uměleckoprůmyslové výrobky, výšivky, krajky.
14. Klenotnické výrobky a bižuterie.
15. Stroje, výrobky z oceli a železa a jiné průmyslové výrobky.
16. Hry, hračky, hudební nástroje.
17. Kamenné a keramické výrobky, kámen, stavební materiály, zeminy (minerály).

⁴ text sjednané dohody byl publikován, avšak bez příloh - tedy bez seznamů označení, která měla být chráněna. Text příloh je dostupný v Archivu Poslanecké sněmovny Parlamentu České republiky, který spravuje archiválie bývalého Federálního shromáždění ČSFR. Fotokopie pořízena digitalizací archiválie, dostupná zde: https://drive.google.com/file/d/1I5IH5s8bCZGGcw2d_GPLvXevWxccnD0/view?usp=sharing

Přestože tato Dohoda nikdy nevstoupila v platnost, z hlediska vědeckého má smysl se zabývat jejím obsahem. Postavení Španělska bylo zvláštní v tom, že Španělsko podepsalo Lisabonskou dohodu, avšak pro tento stát nikdy nevstoupila v platnost.⁵

Na margo je nutno dodat, že obsah přílohy A Československo-španělské dohody se podstatně neodlišovala od obsahu Československo-portugalské dohody.⁶ Blíže se však nemá smysl jejím obsahem zabývat, neboť pro nedokončení procesu ratifikace se tato Dohoda nestala pramenem mezinárodního práva, kterým by bylo Československo (a dále nástupnické státy - Česká republika a Slovenská republika) vázáno.

V současné době jsou Česká republika (Slovenská republika) i Španělské království členskými státy Evropské unie, a proto jsou chráněna označení původu a zeměpisná označení podle evropsko-unijních systémů (tedy označení původu a zeměpisná označení vín; označení původu a zeměpisná označení zemědělských výrobků a potravin; zeměpisná označení lihovin; zeměpisná označení aromatizovaných vinných výrobků).

6. Obsah seznamů chráněných označení v bilaterálních dohodách a srovnání s obsahem národního (českého) rejstříku označení původu a zeměpisných označení

Ohledně určení obsahu kategorie "označení původu" musíme vycházet z obsahu československého rejstříku, resp. rejstříků označení původu nástupnických států - tedy České republiky a Slovenska.

Vycházíme-li z aktuálního obsahu rejstříku označení původu a zeměpisných označení Úřadu průmyslového vlastnictví České republiky, ochrany institutem označení původu požívá celkem 62 označení původu řemeslných a průmyslových výrobků, surovin nebo minerálních vod a lihovin. Kromě toho je v českém rejstříku obsaženo ještě cca 20 chráněných označení zemědělských výrobků a potravin, které jsou chráněným označením původu nebo chráněným zeměpisným označením.⁷ Ostatní označení jsou sice v českém rejstříku uvedena, ale jejich ochranu nelze efektivně vykonat v důsledku nadřazenosti aplikace evropsko-unijního práva (a výlučnosti evropsko-unijního systému ochrany) - např. národní označení původu Plzeňské pivo a mnohá další.

Vycházíme-li z obsahu přílohy shora uvedených československých bilaterálních dohod, pak se nejméně v jedné z uzavřených dohod po očištění seznamů od úředních označení vyskytuje celkem 315 českých nebo slovenských chráněných výrazů. Z těchto

⁵ Z údajů Světové organizace duševního vlastnictví (WIPO/OMPI) vyplývá, že v postavení smluvního státu Lisabonské dohody, kterou však stát není vázán v důsledku nedokončení příslušného procesu ratifikace, jsou tyto státy: Španělsko (podpis: 31.10.1958, signatář), Maroko (podpis: 31.10.1958, signatář), Rumunsko (podpis: 31.10.1958, signatář), Turecko (přistoupení 24.04.1959) a Řecko (přistoupení 22.12.1959). K tomu blíže srov. http://www.wipo.int/treaties/en/ShowResults.jsp?lang=en&treaty_id=10

⁶ odlišovala se pouze v obsahu některých dílčích označení

⁷ určitou zvláštnost představuje zeměpisné označení Olomoucké tvarůžky - nyní ChZO v EU systému, původně národní označení původu i s mezinárodní ochranou dle Lisabonské dohody

315 výrazů se pouze 4 (Budweiser Bier, Budweis Bier, Brněnské pivo, Šariš) vyskytují výhradně v příloze Československo-španělské dohody a příloze žádné jiné. O jejich ochraně nelze uvažovat, neboť Československo-španělská dohoda nebyla ke dni zániku ČSFR pramenem práva, a proto na nástupnické státy (ČR a SR) nepřešly žádné závazky z ní.

Veškeré ostatní výrazy - tedy celkem 311 výrazů, - se vyskytuje nejméně v jedné (či více) dosud platných bilaterálních mezinárodních dohod (Československo-švýcarská, Československo-rakouská nebo Československo-portugalská). Z nich je pouze 135 zapsáno v českém rejstříku označení původu a zeměpisných označení. Ne všechna tato označení jsou česká, významnou část tvoří slovenská označení.^{8 9}

Při podrobném zkoumání obsahů smluvních seznamů je možné uzavřít, že celkem 4 smluvní označení byla "čistě československá",¹⁰ 197 smluvních označení jsou označení česká a konečně 114 je smluvních označení slovenských. Na margo je nutno poznamenat, že skutečný počet je o něco nižší, neboť některé smluvní výrazy se vyskytují v různých bilaterálních dohodách v různých variantách (někdy i více), jejich obsah však směřuje k ochraně téhož (zpravidla se více smluvních výrazů vztahuje k označení Plzeňské pivo nebo Budějovické pivo).

Z hlediska kritéria produktu - tedy vztahu chráněného označení k výrobku je v českém rejstříku zapsáno 19 označení původu českých řemeslných a průmyslových výrobků a 2 označení původu slovenských výrobků této skupiny výrobků. Pokud jde o smluvní seznamy pro tuto kategorii výrobků, pak jde o 52 českých smluvních označení a 21 slovenských smluvních označení v této kategorii výrobků.

Lihoviny: V českém národním rejstříku jsou zapsána celkem 3 označení původu českých lihovin a 2 označení původu slovenských lihovin. Pokud jde o smluvní seznamy v dohodách, opět je okruh o něco širší - jde o 8 českých označení a 7 slovenských označení lihovin.

Pro úplnost je nutno dodat, že české označení původu Karlovarská hořká je současně také evropsko-unijním (chráněným) zeměpisným označením.

Minerální vody: V českém národním rejstříku je zapsáno celkem 13 označení původu českých minerálních vod a 8 označení původu slovenských minerálních vod. Ve smluvních

⁸ která však v drtivé většině případů nejsou na Slovensku chráněná - k tomu srov. obsah slovenského rejstříku chráněných označení původu a zeměpisných označení u Úradu priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky [dostupné on-line na adrese: <http://www.upv.sk/?zoznam-zapisanych-a-chronenych-oznaceni-povodu-a-zemepisnych-oznaceni-do-registra-uradu-priemyselneho-vlastnictva-slovenskej-republiky>

⁹ z obsahu českého rejstříku plyne, že českou národní ochranu má celkem 85 označení původu nebo zeměpisných označení se vztahem k místu v České republice

¹⁰ jde o obsolentní smluvní označení "Československý sladovnický ječmen" (uvedené v dohodě CS-AT, CS-PT), "Československý včelí med" (uvedený v dohodě CS-AT a v dohodě CS-PT), "Československé vánoční ozdoby" (uvedené v dohodě CS-PT). Čtvrtým smluvním označením je konečně "Československý cukr" - toto označení se však vyskytuje jen v neplatné dohodě Československo-španělské.

seznamech je opět o něco více zapsaných označení - ke 13 českým smluvním označením obsahují seznamy také 18 slovenských označení.¹¹

Suroviny: Pokud jde o kategorii surovin, je v českém rejstříku zapsána celkem 4 označení původu české suroviny a 4 označení původu slovenských surovin.

Okruh smluvních označení je opět širší - 10 smluvní označení českých surovin a 8 smluvních označení slovenských surovin.

Pro úplnost je třeba doplnit i informace o označení zemědělských výrobků a potravin, a dále rovněž vín - ačkoliv u těchto kategorií výrobků je možnost aplikace ochrany poskytnuté národním zápisem prakticky vyloučena v důsledku nadřazené aplikace evropsko-unijního práva, ledaže by bylo příslušné označení chráněné zápisem do evropsko-unijního rejstříku.

Pokud jde o zemědělské výrobky a potraviny, je v českém rejstříku zapsáno celkem 38 chráněných označení českých výrobků a 8 chráněných označení slovenských výrobků této kategorie. Obsah smluvních seznamů je opět o něco širší - 80 smluvních označení českých výrobků této kategorie a 25 smluvních označení slovenských výrobků této kategorie.

Evropsko-unijní ochranu má však z českých označení zemědělských výrobků a potravin pouze 6 chráněných označení původu¹² a 22 chráněných označení původu českých zemědělských výrobků a potravin.¹³ Pouze některá z nich jsou však zapsána i v národním rejstříku.¹⁴

Z těchto označení má pak 8 dosud ochranu dle Lisabonské dohody,¹⁵ tato ochrana je však v současné době nejistá, neboť mezinárodní ochrana dle Lisabonské dohody je podmíněna národní ochranou označení původu v zemi původu. Protože český národní zákon rozlišuje (ve shodě s evropsko-unijním předpisem) označení původu a zeměpisné označení jako dvě různé kategorie, je třeba konstatovat, že těchto 8 chráněných zeměpis-

¹¹ Skutečný rozdíl však není tak velký, neboť v rámci smluvních označení jsou uvedena některá označení v různých jazykových tvarech v různých bilaterálních dohodách (srov. např. Lipovecká minerální voda x Lipovská minerální voda x Lipovská minerální voda Salvátor x Salvátor; dále pak Minerální voda Korytnica x Korytnická minerální voda; Minerální voda Slatina x Slatinská minerální voda; Minerální voda Santovka x Santovská minerální voda).

¹² Žatecký chmel, Chamomilla Bohemica, Všecká cibule, Český kmín, Nošovické kysané zelí a Pohořelický kapr, z nichž pouze Žatecký chmel a Český heřmánek požívaly ochrany národním zápisem (a Žatecký chmel rovněž chráněn dle Lisabonské dohody)

¹³ Hořické trubičky, Karlovarské oplatky, Karlovarský suchar, Mariánskolázeňské oplatky, Pardubický perník, Budějovické pivo, Českobudějovické pivo, České pivo, Brněnské pivo /Starobrněnské pivo, Třeboňský kapr, Olomoucké tvarůžky, Budějovický měšťanský var, Štramberské uši, Lomnické suchary, Chodské pivo, Březnický ležák, Černá Hora, Jihočeská Niva, Jihočeská Zlatá Niva, Karlovarské trojhránky, Chelčicko-Lhenické ovoce a Valašský frgál.

¹⁴ Hořické trubičky, Karlovarské oplatky, Karlovarský suchar, Mariánskolázeňské oplatky, Pardubický perník, Budějovické pivo, Českobudějovické pivo, Brněnské pivo, Třeboňský kapr a Olomoucké tvarůžky.

¹⁵ Karlovarské oplatky, Karlovarský suchar, Mariánskolázeňské oplatky, Pardubický perník, Budějovické pivo, Českobudějovické pivo, Třeboňský kapr a Olomoucké tvarůžky.

ných označení by mohlo být potenciálně ohroženo - Lisabonská dohoda dosud chrání jen označení původu. Ženevský akt (2015), který by měl zahrnout i ochranu zeměpisných označení, dosud nevstoupil v platnost (a ostatně Česká republika ani Slovenská republika jej nepodepsaly).¹⁶

Konečně pokud jde o vína, je v českém rejstříku zapsáno celkem 7 chráněných označení vín s produkční oblastí v ČR a 26 chráněných označení slovenských vín. Okruh smluvních označení je i v této kategorii širší - 33 smluvních označení českých vín a 34 smluvních označení slovenských vín.

Pokud jde o ochranu označení vín, je situace odlišná. Žádné ze 7 označení původu českých vín¹⁷ zapsaných v národním rejstříku (z nichž 6 má ochranu dle Lisabonské dohody¹⁸) není zapsáno v rejstříku E-Bacchus. V tomto rejstříku je naopak zapsáno 12 evropsko-unijních chráněných označení původu vín z České republiky¹⁹ a 2 evropsko-unijně chráněná zeměpisná označení vín z České republiky.²⁰ Protože má evropsko-unijní ochrana výlučný charakter, má v důsledku tohoto charakteru přednost před národní úpravou. Národní zápis zapsaných národních označení je právně relevantní jen pro udržení mezinárodního zápisu a tím teoreticky i mezinárodní ochrany dle Lisabonské dohody.

Z priority evropsko-unijní úpravy (výlučné) před národní úpravou však také plyne to, že mezinárodní ochrana v těch smluvních státech Lisabonské dohody, které jsou současně členskými státy Evropské unie, má případná "neochrana" evropsko-unijní cestou (výlučného systému) přednost před mezinárodní ochranou dle Lisabonské dohody. Mezi takovými státy se tedy stala mezinárodní ochrana zřejmě nevykonatelnou. To se týká obou systémů evropsko-unijní ochrany, které mají výlučný charakter - tedy chráněných označení vín i chráněných označení zemědělských výrobků a potravin.

Různé varianty pak mohou nastat i mezi těmi smluvními státy Lisabonské dohody, které jsou na straně jedné členskými státy Evropské unie (např. Česká republika) a na straně druhé pak státem, který má s Evropskou unií (a jejími členskými státy) uzavřenu dohodu upravující smluvní režim ochrany označení původu a zeměpisných označení (zpravidla obchodní dohodu). Takových zemí je celá řada - např. Gruzie, Moldávie, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Makedonie, Peru (dohoda EU - Andské společenství), Kostari-

¹⁶ o uzavření této mezinárodní smlouvy referoval např. Klinka, T. *Ženevský akt Lisabonskej dohody ... ťažko sa rodila medzinárodná zmluva*. In *Duševné vlastníctvo, 2015*, 3. S. 10 a násl.

¹⁷ Bohemia Sekt, Bohemia Sekt Rosé, Bzenecká lipka, Pálavské bílé, Pavlovické ohnivé, Pražský výběr a Slovácký rubín

¹⁸ mezinárodní ochranu nemá označení Bohemia Sekt Rosé

¹⁹ Morava, Čechy, Litoměřická, Mělnická, Mikulovská, Novosedelské slámové víno, Slovácká, Šobes, Šobeské víno, Velkopavlovická, Znojemská a Znojmo

²⁰ moravské, české

ka a Nikaragua (obě dohoda mezi EU (a jejími členskými státy) a společenstvím Střední Amerika) a Mexiko.²¹

Pro úplnost je třeba doplnit, že v českém rejstříku chráněných označení není zapísáno žádné označení původu aromatizovaného vinného nápoje (a není ani v evropsko-unijním rejstříku (chráněných) zeměpisných označení těchto výrobků).

7. Právní nástupnictví České republiky a Slovenské republiky

Právní nástupnictví České republiky resp. Slovenské republiky po bývalém Československu v otázkách závazků z bilaterálních smluv se řídí čl. 24 a následujícím Vídeňské úmluvy o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám (23. srpna 1978) a prohlášeními učiněnými při ratifikaci (vše vyhlášeno Sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 292/1999 Sb.). Důvody nástupnictví mohou být v podstatě dva - buď s tím strany výslovně souhlasí nebo ze způsobu chování stran (právního nástupce a druhé smluvní strany) se musí mít za to, že s tím souhlasí. Uvedené pravidlo (čl. 24) se aplikuje na oba nástupnické státy - Českou republiku i Slovenskou republiku.

Naopak pravidlo dle čl. 25 Vídeňské úmluvy (žádný vzájemný vztah mezi státem předchůdcem a státem nástupcem) se aplikovat nebude, protože rozdělením Československa došlo k jeho úplnému zániku, a to se dvěma nástupnickými státy - Českou republikou a Slovenskem.

Podle čl. 24 citované Vídeňské úmluvy tak bude de iure samostatně vázána ve vztahu ke smluvními partneru (Švýcarsko, Rakousko, Portugalsko) Česká republika a samostatně pak i Slovenská republika.²² Protože však rozsah smluvních seznamů dle textu (včetně příloh) dvoustranných dohod je pro Českou republiku i pro Slovenskou republiku identický, plyne z toho závazek každého z nástupnických států chránit nejen "označení mající produkční území na svém státním území", ale rovněž chránit rovněž označení mající produkční území na státním území druhého nástupnického státu. Text dohod se totiž neomezuje na ochranu označení mající původ v jedné smluvní straně druhou smluvní stranou, ale oba účastníci bilaterální dohody se zavazují společně chránit všechny údaje.

Je důležité si uvědomit, že chráněná označení (ať již jde o údaje o původu, označení původu nebo jiná zeměpisná označení) ze smluvní strany (Československo) nelze pova-

²¹ Na margo je třeba uvést, že ze smluvních států Lisabonské dohody nemá EU (a její členské státy) uzavřenu obchodní dohodu upravující smluvní režim ochrany označení původu a zeměpisných označení pouze s těmito státy: Kuba, Haiti, Alžírsko, Tunisko, Izrael, Burkina Faso, Togo, Gabon, Kongo, Írán a Korejská lidově demokratická republika (tzv. Severní Korea). Ovšem s některými z těchto států (nebo jejich společenstvími má EU uzavřenu dohodu o vzájemném rozvoji vztahů - to se týká např. EU-Cariforum (členem Haiti), Alžírsko, Tunisko, Izrael,

²² Ve vztahu k dohodě Československo-Španělsko nástupnictví nenastalo, protože ke dni rozdělení ČSFR nebyl dokončen ratifikační proces této dohody, která tedy nebyla ke dni zániku ČSFR pramenem práva.

žovat za majetek státu předchůdce, který by byl mezi nástupnické státy dělen podle příslušného právního předpisu. Dělna majetku zanikajícího²³ Československa byla upravena v zákoně č. 541/1992 Sb., o dělení majetku ČSFR na ČR a SR a jeho přechodu na ČR a SR. Následně byla ještě uzavřena a publikována Smlouva mezi ČR a SR o společném postupu při dělení majetku ČSFR (Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 63/2000 Sb., Smlouva se Slovenskem o společném postupu při dělení majetku ČSFR).²⁴ Chráněná označení nikdy nebyla ve vlastnictví Československa. Podle tehdy platného práva byla zapisována práva užití označení původu do rejstříku, nikoliv však právo vlastnické.

Přírozeně jsou oba nástupnické státy rovněž vázány k ochraně označení uvedených v textu smlouvy (včetně příloh) druhé smluvní strany dvoustranné dohody (tedy v zásadě Švýcarska, Rakouska a Portugalska).

8. Omezený rozsah aplikace ochrany z dvoustranných dohod (Soudní dvůr C-3/91, C-478/07)

Rozsah možné aplikace závazků ze shora uvedených bilaterálních dohod je omezen, nikoliv však vyloučen. Kelblová²⁵ i Týč²⁶ upozorňují v této souvislosti na rozhodnutí Soudního dvora C-3/91 (Cour d'appel de Montpellier, Francie), ve kterém Soudní dvůr připustil mezi členskými státy možnost omezené aplikace závazků z mezinárodní (bilaterální) smlouvy.

Později se Soudní dvůr vrátil ještě k otázce charakteru evropsko-unijní úpravy a jejímu vztahu k případným bilaterálním dohodám mezi členskými státy. Soudní dvůr ve věci C-478/07 (Budějovický Budvar, n.p. v. Rudolf Amersin GmbH) rozhodl, že nelze aplikovat smluvní ochranu těch označení, u nichž existuje evropsko-unijní ochrana, která má vyčerpávající charakter.

²³ teoreticky se dělnou majetku po zanikajícím státu a jeho přechodu na nástupnické státy zabýval např. Mikulka, V. *Sukcese států*. In *Rozpravy Československé akademie věd, 1987 (97)*, 3. Praha : Academia Praha, 1987. ISSN 0069-2298. S. 38 a násl. Ve vztahu k tomu dílu je však nutno poznamenat, že Mikulka logicky vycházel především z textu Vídeňské úmluvy o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, státním archivům a státním dluhům. Navíc toto dílo bylo vydáno několik let před rozdělením Československa, přičemž toto budoucí rozdělení v době vydání díla nebylo rozhodně rozumně možné předpokládat.

²⁴ na margo je vhodné upozornit, že obecně by tyto otázky měla řešit Vídeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke státnímu majetku, státním archivům a státním dluhům (1983). Československo ani nástupnické státy tuto smlouvu nepodepsalo ani k ní dosud žádný z nástupnických států nepřistoupil. Navíc tato úmluva dosud nevstoupila v platnost. Srov. také informace na stránkách OSN na adrese: <https://treaties.un.org/Pages/UNTSONline.aspx?id=2&clang=en> resp. na adrese: <https://treaties.un.org/Pages/showDetails.aspx?objid=080000028004b444&clang=en>

²⁵ Kelblová, H. *Zeměpisná označení výrobků a jejich právní ochrana. 1. vydání*. Praha : Wolters Kluwer, 2016. S.24

²⁶ Týč, V. - Charvát, R. *Zeměpisná označení v mezinárodních smlouvách a v právu Evropské unie*. Praha : Leges, 2016. S. 82

Ve vztahu k existenci evropsko-unijní úpravy s vyčerpávajícím charakterem je nutno uvést, že tento charakter má úprava označení původu a zeměpisných označení zemědělských výrobků a potravin, a dále má vyčerpávající charakter také úprava označení původu a zeměpisných označení vín.

Oproti tomu evropsko-unijní úpravy zeměpisných označení lihovin a zeměpisných označení aromatizovaných vinných výrobků připouští možnost úprav ochrany označení původu vnitrostátním právem členského státu.

Pro úplnost je nutno doplnit, že úprava ochrany jiných výrobků (např. řemeslné a průmyslové výrobky, suroviny, minerální vody) nebo služeb cestou ochrany označení původu nebo zeměpisného označení na evropsko-unijní úrovni dosud neexistuje.

Meze aplikace dvoustranné dohody nástupnickým státem (ČR nebo SR) a Švýcarskem může být také omezena jiným aktem práva Evropské unie - mezinárodní smlouvou, kterou je EU (a její členské státy) ve vztahu ke Švýcarsku vázána. Týč k tomu uvádí: " Jiná situace je u smlouvy se Švýcarskem. Vzájemná ochrana není pokryta unijním právem, neboť Švýcarsko není členem Evropské unie. V této relaci se tak zatím smlouva ve svém celku stále uplatní, i když lze předpokládat, že EU bude mít tendenci sama uzavřít se Švýcarskem dvoustrannou dohodu a převést tak i tento vztah do své pravomoci."²⁷

Rozdílně od Týče mám za to, že mezi EU a Švýcarskem již byla uzavřena dvoustranná smlouva, která řeší otázku

Právním základem vztahů mezi EU (a jejími členskými státy) se Švýcarskem ve věci ochrany označení původu resp. zeměpisných označení je Dohoda mezi Evropskými společenstvími a Švýcarskou konfederací o obchodu se zemědělskými produkty²⁸ (v aktuálním znění - např. ve znění Dohody mezi Evropskou unií a Švýcarskou konfederací o ochraně označení původu a zeměpisných označení zemědělských produktů a potravin, kterou se mění Dohoda mezi Evropským společenstvím a Švýcarskou konfederací o obchodu se zemědělskými produkty²⁹). Druhá z uvedených dohod přímo chrání označení původu a zeměpisná označení zemědělských výrobků a potravin.³⁰

Ochrana označení vín, lihovin a aromatizovaných vinných nápojů je sjednána přímo v původní Dohodě o obchodu se zemědělskými produkty, a to konkrétně v příloze 7 (o obchodu s vinařskými produkty), včetně dodatků 1-3 (mezi jinými upravují chráněné názvy vín);³¹ dále pak v příloze 8 (o vzájemném uznávání a ochraně názvů lihovin a aromatizovaných vinných nápojů), včetně dodatků 1-4 (upravující chráněné názvy lihovin a aromatizovaných vinných nápojů z EU resp. Švýcarska).

²⁷ cit. Týč, V. In Týč, V. - Charvát, R. *Zeměpisná označení v mezinárodních smlouvách a v právu Evropské unie*. Praha : Leges, 2016. S. 82

²⁸ [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:22002A0430\(04\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=CELEX:22002A0430(04))

²⁹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:297:FULL:CS:PDF>

³⁰ Srov. obsah Dodatku 1

³¹ Pro označení vín a lihovin má pak Smíšený výbor pro zemědělství aktualizovat přílohu 7.

Na základě shora uvedeného mám za to, že i dohodu Československo-švýcarskou je možné aplikovat pouze v omezeném rozsahu - v zásadě pouze pro označení řemeslných a průmyslových výrobků, surovin resp. minerálních vod. V ostatním bude má přednost aplikace dohod evropsko-unijních.

9. Možné důsledky právního nástupnictví České republiky a Slovenské republiky v dvoustranných dohodách ve vazbě na závazky z jiných aktů

Otázka aplikace ochrany označení sjednaného v dvoustranné dohodě není jen teoretická. Předně oba nástupnické státy (ČR i SR) jsou členy Evropské unie a mají harmonizováno známkové právo.

Označení, které je obsaženo v některém smluvním seznamu chráněných označení z některé z (původně československých) dvoustranných dohod, pak může být zvláštním důvodem pro odmítnutí ochrany ve smyslu § 4 písm. l) zákona č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách. Česká republika má v důsledku právního nástupnictví po ČSFR závazek k ochraně podle mezinárodní smlouvy k ochraně všech označení obsažených ve smluvních seznamech dvoustranných dohod, byť v rozsahu označení původu a zeměpisných označení zemědělských výrobků a potravin, resp. vín, nejsou vymahatelná. Ve vztahu k označením jiných výrobků - např. řemeslných či průmyslových však tento závazek ČR má. Proto např. závazek k ochraně *čičmianské výšivky* (vzoru) vyplývá z dohody Československo-rakouské a rovněž Československo-portugalské.

Faktickým problémem může být to, že ve smluvních seznamech dvoustranných dohod jsou chráněná označení uvedena jen jako slovní, grafická reprezentace tedy chybí. Je pak otázkou, nakolik by úřad byl schopen subsumovat případnou grafickou reprezentaci (přihlášenou obrazovou nebo kombinovanou známkou) pod slovní označení, které je uvedeno v seznamu v příloze dvoustranné dohody. Úřad by musel v rámci této subsumace provést správní uvážení a rozhodnout podle všech okolností případu (druh přihlášené známky, její provedení a v neposlední řadě také okruh výrobků či služeb, pro které by byla známka přihlášena).

Kromě toho jsou jak ČR, tak i SR, vázány Dohodou TRIPS. V ČR bylo příslušné Sdělení Ministerstva zahraničních věcí publikováno ve Sbírce mezinárodních smluv pod č. 191/1995 Sb. Dohoda TRIPS je přílohou 1C Dohody o zřízení Světové obchodní organizace. Dohoda TRIPS poskytuje ochranu zeměpisným označením všeobecně, přičemž sama je definuje širěji, než jsou definice obsažené v evropsko-unijních předpisech.

Zvýšenou míru ochrany pak dle Dohody TRIPS mají zeměpisná označení vín a lihovin - v případě označení těchto výrobků musí smluvní stát Dohody TRIPS poskytnout ochranu ex officio.^{32 33}

Protože Dohoda TRIPS sama definuje obsah pojmu “zeměpisné označení”,³⁴ není např. pro lihoviny závislá na evropsko-unijní definici (chráněného) zeměpisného označení, resp. na evropsko-unijní ochraně zeměpisného označení.

V českém rejstříku označení původu a zeměpisných označení jsou dosud zapsána tato označení původu lihovin, mající produkční oblast v ČR: *Karlovarská hořká*, *Prostějovská starorežná*, *Slovácká borovička*.³⁵ V seznamech smluvně chráněných označení dle československých bilaterálních dohod jsou však nad tento rámec obsažena ještě další smluvně chráněná označení: *Karlovarská Becherovka*,³⁶ *Praděd*,³⁷ *Slovácká domácí meruňkoviče*,³⁸ *Staropražská medovina Šárka*³⁹ a *Vizovická slivovice*.⁴⁰ V důsledku kombinace závazků z právního nástupnictví po zaniklém Československu a závazků z Dohody TRIPS by tedy měly příslušné orgány Slovenské republiky poskytnout ochranu i těmto zeměpisným označením českých výrobků. Pochopitelně to platí i opačně ve vztahu k ochraně slovenských označení lihovin orgány České republiky.⁴¹

10. Budoucnost Ženevského aktu (Soudní dvůr C-389/15)

V souvislosti se sjednáním Ženevského aktu vyvstala ještě jedna otázka - zda-li je sjednávání mezinárodních dohod v oblasti ochrany označení (původu/zeměpisných) v pravomoci Evropské unie nebo členských států?

³² na problematičnost zvýšené míry ochrany v minulosti upozorňoval např. Vyparina, S. *Označenia povodu výrobkov a zemepisné označenia výrobkov*. Banská Bystrica : Úrad priemyselného vlastníctva SR, 2002. S.82

³³ aktuálně je předmětem kritiky zvýšená míra ochrany i ve vazbě na sjednaný Ženevský akt k Lisabonské dohodě (2015) a budoucnosti mezinárodně-právní ochrany označení původu a zeměpisných označení - srov. např. Gervais, D. In Calboli, I.; Loon, N.L.W. (eds.). *Geographical Indications at the Crossroads of Trade, Development, and Culture. Focus on Asia-Pacific*. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. S 127 a násl.

³⁴ obsahem různých definic v různých pramenech práva se zabývala např. Kelbllová, H. *Zeměpisná označení výrobků a jejich právní ochrana. 1. vydání*. Praha : Wolters Kluwer, 2016. V konkrétním případě je souhrn definic obsahem celé kapitoly 3 odkazovaného díla.

³⁵ všechna tři tato označení jsou také chráněna mezinárodně dle Lisabonské dohody o ochraně označení původu a o jejich mezinárodním zápisu; pouze Karlovarská hořká je současně chráněna evropsko-unijním zeměpisným označením podle nařízení (ES) č. 110/2008

³⁶ v dohodě Československo-portugalské

³⁷ v dohodě Československo-rakouské a v dohodě Československo-portugalské

³⁸ v dohodě Československo-rakouské

³⁹ v dohodě Československo-rakouské

⁴⁰ ve všech tří dohodách.

⁴¹ v českém rejstříku označení původu a zeměpisných označení jsou dosud zapsána tato označení původu lihovin s místem produkce v SR: Karpatské Brandy, Trenčianská borovička “Juniperus” - obě jsou chráněna také mezinárodně podle Lisabonské dohody. Nejméně v jedné z československých bilaterálních dohod jsou však uvedena také tato označení lihovin: Bošácká slivovica, Dargovka - bylinná pálenka, Prešovská vodka, Spišská borovička.

Rada Evropské unie rozhodla dne 07.05.2015 o zmocnění k zahájení jednání o revidované Lisabonské smlouvě. Dne 21.05.2015 pak došlo na závěr obtížných diplomatických jednáních k uzavření Ženevského aktu.⁴²

Následně Evropská komise dne 17.07.2015 podala žalobu na Radu Evropské unie u Soudního dvora.

Komise opřela žalobu o dva žalobní důvody. Prvním žalobním důvodem je to, že Rada měla - podle názoru Komise, - uznat pravomoc členských států ke sjednávání mezinárodní smlouvy v rozporu s článkem 3 SFEU. Dle názoru Komise toto sjednávání spadá do výlučné pravomoci Evropské unie. Rada zjevně zastávala jiný názor (smíšená pravomoc EU a jejích členských států).⁴³

Druhý žalobní důvod je procedurální povahy - spočívá v tvrzeném porušení čl. 207 odst. 3 SFEU a čl. 218 odst. 3, 4 a 8 SFEU. Rada měla určit členské státy jako vyjednavatele, přitom ale rozhodnutí nepřijala požadovanou většinou - jakou měla přijmout, pokud věc spadá do výlučné pravomoci EU (jak tvrdí Komise).

Podání žaloby bylo dne 21.09.2015 oznámeno v Úředním věstníku Evropské unie (C 311/42).⁴⁴

Věc byla vedena pod sp.zn. C-389/15. V této věci byl vydán rozsudek Soudního dvora (Velkého senátu) C-389/15 (Evropská komise vs. Rada Evropské unie) dne 25.10.2017.⁴⁵

Soudní dvůr výrokem 1 citovaného rozsudku rozhodl tak, že zrušil napadené rozhodnutí Rady 8512/15 ze dne 07.05.2015 o zmocnění k zahájení jednání o revidované Lisabonské dohodě o označení původu a zeměpisných označení. Důvodem pro tento výrok bylo zejména to, že tyto otázky spadají do pravomoci Evropské unie jako celku.

Výrokem 2 však Soudní dvůr fakticky podmíněně odložil účinnost svého výroku 1, když z důvodu zachování právní jistoty stanovil, že účinky zrušeného rozhodnutí 8512/15 zůstávají zachovány do okamžiku, kdy v přiměřené době nepřesahující šest

⁴² podrobně o tom referoval Klinka, T. *Ženevský akt Lisabonskej dohody ... ťažko se rodila nová medznárodná zmluva ...*, In *Duševné vlastníctvo*, 2015, 3, s.10 a násl.

⁴³ Klinka tuto otázku rovněž rozebírá podrobně, a to i v kontextu rozhodnutí Soudního dvora C-114/12 Mezinárodní úmluva o ochraně výkonných umělců, výrobců zvukových záznamů a záznamů rozhlasových organizací, sjednaná v Římě dne 26. října 1961 (uváděna také jen jako Římská úmluva). Upozorňuje, že ve věci C-114/12. Srov. Klinka, Tomáš. *Ženevský akt Lisabonskej dohody ... ťažko se rodila nová medznárodná zmluva ...*, In *Duševné vlastníctvo*, 2015, 3, s.13. Pozn.autora: Ve věci C-114/12 Soudní dvůr rozhodl, že napadené rozhodnutí Rady a zástupců vlád členských států zasedajících v Radě ze dne 19. prosince 2011 (o účasti Evropské unie a jejích členských států na jednáních o Úmluvě Rady Evropy o ochraně práv vysílacích organizací) bylo rozsudkem Soudního dvora v označené věci zrušeno pro rozpor s článkem 3 odst. 2 Smlouvy o fungování Evropské unie.

⁴⁴ publikace je dostupná v Úřední věstníku Evropské unie na adrese: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2015.311.01.0042.01.CES&toc=OJ:C:2015:311:TOC

⁴⁵ rozsudek ve věci C-389/15 Evropská komise vs. Rada Evropské unie je dostupný na internetových stránkách <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=195942&pageIndex=0&doclang=CS&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=367037>

měsíců od vyhlášení tohoto rozsudku vstoupí v platnost rozhodnutí Rady Evropské unie založené na člancích člancích 207 a 218 SFEU.

Ačkoliv by pro ochranu českých (i slovenských) zeměpisných označení bylo vhodné, aby územní ochrana těchto označení byla co nejvíce rozšířena, nelze patrně očekávat v blízké době přistoupení České republiky (resp. Slovenské republiky) k Ženevskému aktu - alespoň ne do doby, než bude otázka přistoupení k Ženevskému aktu uspokojivě vyřešena v rámci Evropské unie.

Ženevský akt by mohl vytvořit most mezi "státy starého světa" a "státy nového světa". Dosud jsou smluvními stranami Lisabonské dohody pouze státy starého světa, zatímco druhá skupina států používá jako zeměpisná označení nejčastěji certifikační nebo kolektivní ochranné známky. Stávající most - resp. nejnižší společný jmenovatel, - představuje Dohoda TRIPS. Problémem této dohody však je to, že neexistuje žádný společný rejstřík nebo seznam označení, o který by se mohly členské státy opírat resp. o který by mohli držitelé práv k označením opřít své nároky. Absence rejstříku je nahrazována smluvními seznamy označení původu a zeměpisných označení, které jsou zeměpisnými označeními ve smyslu Dohody TRIPS uznány signatářskými státy dvoustranných mezinárodních dohod. Takovými dohodami jsou nejčastěji dohody o volném obchodu. Evropská unie (a její členské státy) jich uzavřela velké množství, zpravidla však chrání pouze ta označení, která jsou výslovně uvedena v příloze příslušné dohody.

Protože je Ženevský akt otevřen k přístupu také mezinárodním entitám či organizacím, jako je Evropská unie nebo OAPI, zamýšlí se již nyní někteří autoři nad ev. budoucností pojetí ochrany zeměpisných označení v zemích "rozvíjejícího se světa" - např. z oblasti jihovýchodní Asie, - a v této souvislosti predikují, že evropsko-unijní pojetí označení původu a zeměpisných označení by mohlo na Zvláštní unii (Lisabonské dohody ve znění Ženevského aktu) v budoucnu převládnout v důsledku matematického součtu hlasů, které by náležely členským zemím EU a těm dalším státům, které již zavedly ochranný systém označení původu a zeměpisných označení kompatibilní se systémem práva EU.⁴⁶ To však samo o sobě nevytvoří most mezi státy starého světa a státy nového světa. Význam mezinárodního rejstříku (dle Lisabonské smlouvy ve znění Ženevského aktu) by však do budoucna mohl vzrůst - úměrně počtu zemí, které by byly Ženevským aktem vázány.

Jednání o "světovém rejstříku zeměpisných označení" mezitím také probíhají na půdě Světové obchodní organizace (WTO). Podle Týče⁴⁷ existuje návrh více než 100 člen-

⁴⁶ Gervais, D. In Calboli, I.; Loon, N.L.W. (eds.). *Geographical Indications at the Crossroads of Trade, Development, and Culture. Focus on Asia-Pacific*. Cambridge : Cambridge University Press, 2017. S 141 a násl.

⁴⁷ Týč, V. - Charvát, R. *Zeměpisná označení v mezinárodních smlouvách a v právu Evropské unie*. Praha : Leges, 2016. S. 77-79

ských zemí WTO na změny současného pojetí ochrany zeměpisných označení v Dohodě TRIPS, přičemž tento návrh obsahuje tyto klíčové změny:

- 1) *“vytvoření zmíněného⁴⁸ rejstříku zeměpisných označení prozatím alespoň pro vína a lihoviny.*
- 2) *rozšíření standardní, tedy absolutní ochrany pro vína a lihoviny na všechna ostatní zeměpisná označení (tj. zrušení nižšího stupně ochrany podle článku 22.”⁴⁹*

Tento návrh však dosud nebyl přijat.

Závěr

Ačkoliv se mohou na první pohled zdát otázky právního nástupnictví v bilaterálních dohodách po bývalé ČSFR na první pohled vyřešené, přesto je prostor pro nalézání nového. Postavení právních nástupců (ČR a SR) se objektivně změnilo v důsledku členství v Evropské unii a také v důsledku závazků k ochraně zeměpisných označení z Dohody TRIPS.

Protože obsah smluvních seznamů (původně československých) bilaterálních dohod je značně širší, než je obsah národních rejstříků označení původu a zeměpisných označení v nástupnických státech, je nutno taková označení považovat za zeměpisná označení ve smyslu Dohody TRIPS a navzájem poskytnout ochranu označením výrobků majícím původ v jednom nástupnickém státě ve druhém nástupnickém státě. Poskytnutí této ochrany může spočívat nejen v ochraně před výrobky neoprávněně označenými takovými označeními (tedy v přístupu na trh), ale také např. jako zvláštního důvodu zamítnutí ochrany v případě přihlášené ochranné známky.

Zvláštní důraz ohledně opatření proti přístupu na trh má být přitom kladen na výrobky - lihoviny, - protože zeměpisná označení lihovin (i vín) požívají zvláštní ochrany ve smyslu čl. 23 Dohody TRIPS, a proto stát vázaný Dohodou TRIPS musí zajistit ochranu z úřední povinnosti.

V důsledku členství nástupnických států v Evropské unii však nemůže být přihlíženo k těm zeměpisným označením (českých či slovenských výrobků) ze smluvních seznamů, která nejsou aktuálně chráněna v evropsko-unijních systémech (prakticky se to týká vín, a dále zemědělských výrobků a potravin). V důsledku nadřazenosti aplikace evropsko-unijního práva totiž ochrana poskytnutá podle vnitrostátního práva nemůže být efektivně vykonána. Naopak nevýlučný charakter současného evropsko-unijního systému pro označení lihovin a rovněž pro označení aromatizovaných vinných výrobků ve spojení a absencí ochranného systému pro výrobky jiné (řemeslné či průmyslové, suroviny, mine-

⁴⁸ rozuměj “světového” rejstříku

⁴⁹ cit. Týč, V. - Charvát, R. *Zeměpisná označení v mezinárodních smlouvách a v právu Evropské unie*. Praha : Leges, 2016. S. 79

rální vody) a pro služby na evropsko-unijní úrovni vede k závěrům, které jsou shora uvedeny.

Dědictví z bilaterálních dohod o ochraně označení původu, údajích o původu a jiných zeměpisných označeních po bývalé ČSFR tak dostává nový rozměr v tom, že oba nástupnické státy mají navzájem chránit označení výrobků z druhého smluvního státu, ačkoliv by tato nebyla vnitrostátně chráněna jako označení původu či zeměpisné označení zápisem do rejstříku ani nebyla chráněna mezinárodním zápisem podle Lisabonské dohody. Tento důsledek je vyloučen pouze u označení vín a zemědělských výrobků a potravin, a to v důsledku nadřazenosti evropsko-unijního práva (a ochranných systémů EU) nad právem členského státu.

Literatúra

Monografie

- Calboli, I.; Loon, N.L.W. (eds.). *Geographical Indications at the Crossroads of Trade, Development, and Culture. Focus on Asia-Pacific*. Cambridge : Cambridge University Press, 2017.
- Kelblová, H. *Zeměpisná označení výrobků a jejich právní ochrana*. 1. vydání. Praha : Wolters Kluwer, 2016.
- Týč, V. - Charvát, R. *Zeměpisná označení v mezinárodních smlouvách a v právu Evropské unie*. Praha : Leges, 2016.
- Vyparina, S. *Označenia povodu výrobkov a zemepisné označenia výrobkov*. Banská Bystrica : Úrad priemyselného vlastníctva SR, 2002.

Odborné příspěvky a studie

- Mikulka, V. *Sukcese států*. In *Rozpravy Československé akademie věd, 1987 (97)*, 3. Praha : Academia Praha, 1987.
- Klinka, T. *Ženevský akt Lisabonskej dohody ... ťažko sa rodila medzinárodná zmluva*. In *Duševné vlastníctvo, 2015*, 3. S. 10 a násl.

Rozhodnutí Soudního dvora

- Soudní dvůr C-3/91 (Cour d'appel de Montpellier, Francie)
- Soudní dvůr C-478/07 (Budějovický Budvar, n.p. v. Rudolf Amersin GmbH)
- Soudní dvůr C-389/15 (Komise v. Rada)
- Soudní dvůr C-114/12

Právní předpisy

- Dohoda mezi Evropskými společenstvími a Švýcarskou konfederací o obchodu se zemědělskými produkty
- Dohoda mezi Evropskou unií a Švýcarskou konfederací o ochraně označení původu a zeměpisných označení zemědělských produktů a potravin, kterou se mění Dohoda mezi Evropským společenstvím a Švýcarskou konfederací o obchodu se zemědělskými produkty
- Lisabonská dohoda o ochraně označení původu a o jejich mezinárodním zápisu.
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 292/1999 Sb., Vídeňská úmluva o sukcesi států ve vztahu ke smlouvám (23. srpna 1978) a prohlášení učiněná při ratifikaci
- Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 191/1995 Sb. (Dohoda TRIPS).
- Vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 13/1976 Sb. ze dne 19. ledna 1976 o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Švýcarskou konfederací o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných zeměpisných označení.
- Vyhláška Ministra zahraničních věcí č. 19/1981 Sb. o Smlouvě mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných označení zemědělských a průmyslových výrobků odkazujících na původ, Protokolu ke Smlouvě a o Dohodě o provádění Smlouvy mezi Československou socialistickou republikou a Rakouskou republikou o ochraně údajů o původu, označení původu a jiných označení zemědělských a průmyslových výrobků odkazujících na původ.
- Vyhláška ministra zahraničních věcí č. 63/1987 Sb. o Dohodě mezi vládou Československé socialistické republiky a vládou Portugalské republiky o ochraně údajů o původu, označení původu a jejich zeměpisných a obdobných označení.
- Vládní návrh, kterým se předkládá Federálnímu shromáždění Československé socialistické republiky k souhlasu Dohoda mezi ČSSR a Královstvím Španělska o ochraně označení původu, údajů o původu a jiných zeměpisných označení, podepsána v Madridu 2.2.1988 (Dohoda mezi Československou socialistickou republikou a Královstvím Španělska o ochraně označení původu, údajů o původu a jiných zeměpisných označení (Madrid, 02.02.1988))
- Archiválie - přílohy Dohody mezi Československou socialistickou republikou a Královstvím Španělska o ochraně označení původu, údajů o původu a jiných zeměpisných označení. Dostupné on-line na adrese:
<https://drive.google.com/file/d/1I5IH5s8bCZGGcw2dGPLvXevWxccnD0/view?usp=sharing>
- Zákon č. 541/1992 Sb., o dělení majetku ČSFR na ČR a SR a jeho přechodu na ČR a SR.

Veřejné seznamy (“rejstříky”) označení původu a zeměpisných označení

- Rejstřík označení původu a zeměpisných označení Úřadu průmyslového vlastnictví České republiky
- Rejstřík označení původu a zeměpisných označení Úřadu priemyselného vlastníctva Slovenskej republiky [dostupné on-line na adrese: <http://www.upv.sk/?zoznam-zapisanych-a-chranenych-oznaceni-povodu-a-zemepisnych-oznaceni-do-registra-uradu-priemyselneho-vlastnictva-slovenskej-republiky>].

Při zpracování tohoto příspěvku byly použity také jiné zdroje, které jsou uvedeny v poznámkovém aparátu.

Při zpracování tohoto příspěvku byly použity databáze právních zdrojů - ASPI (Wolters Kluwer, www.noveaspi.cz) a beck-online.cz (C.H.Beck).

MIMOSOUDNÍ ŘEŠENÍ SPORŮ O GENERICKÉ DOMÉNY

PROF. ING. LADISLAV JAKL, CSc¹

METROPOLITNÁ UNIVERZITA PRAHA

VEDÚCI KATEDRY PŘIEMYSelnÉHO VLASTNÍCTVA

JAKL@MUP.CZ

Doménová jména, přiřazovaná k jednotlivým počítačům, převádějí numerické kódy sloužící k identifikaci jednotlivých počítačů zapojených do sítě Internet.

Jsou přihlašována k jejich registraci na úrovni

- vrcholových národních domén (Country Code Top Level Domains–**ccTLDs**);
- generických vrcholových domén (Generic Top Level Domains – **gTLDs**);
- včetně nových generických domén nejvyšší úrovně (new gTLD) a IDN (Internationalized Domain names)
- a regionálních doménových jmen **.eu**.

Správu generických doménových jmen zajišťuje prostřednictvím regionálních organizací nezisková Internetová společnost pro přidělování jmen a čísel se sídlem v USA (Internet Corporation for Assigned Numbers and Names – ICANN).

Správu národních domén spravují národní síťová informační centra (Network Information Centre–NIC). V České republice je tímto národním centrem zájmové sdružení právnických osob CZ.NIC.

Mezi vrcholové generické domény patří od roku 1980 původní: **.com, .net, .org, edu, .gov, .int, .mil**, od roku 2000: **.aero, .coop, .museum, .biz, .info, .name, .pro**.

V pozdějších letech byl tento seznam rozšířen i o **.cat, .mobi, .travel, .tel, .asia, .coop, .jobs, a .pro**. Od března 2004 je ICANN v procesu zavádění následujících sponzorovaných TLD : **.Asie, .kočka, pracovní místa, .mobi, .pošta, .tel (TELNIC) a .cestovat**.

Od počátku roku 2012 je možno, i když za ztížených, zejména finančních podmínek (185 000 USD jen za žádost), požádat o registraci jakékoliv domény nejvyšší úrovně (new gTLD).

Doménové jméno je zaregistrováno pro toho žadatele či přihlašovatele, který o registraci nejdříve požádá. Výjimka se poskytuje jen v některých případech a obdobích, kdy se například dávala žadatelům o registraci evropské domény **.eu**.

Řešení sporů na základě jednotných zásad ICANN

¹ Ředitel Ústavu právní ochrany duševního vlastnictví a vedoucí Katedry průmyslové vlastnictví

Internet Corporation Assigned Names and Numbers - ICANN pověřila vedle WIPO prováděním takového řízení ve světě zatím ještě další 3 organizace.

Každá z těchto Pověřených organizací (pověření poskytovatelé služeb- Providers) se musí řídit uvedenými pravidly ICANN a svými vlastními Doplnkovými pravidly.

Mezi tyto Pověřené organizace patří v Evropě Arbitrážní a mediační centrum WIPO (dále též jen Centrum). Toto Centrum poskytuje časově a nákladově efektivní mechanismy řešení sporů týkajících se internetových domén, aniž by byly nutné soudní spory. Tato služba je realizována na základě zásad Uniform Domain Name Resolution Policy (UDRP) iniciované WIPO. Podle těchto zásad bylo Centrem zpracováno více než 37 000 sporů o domény.

Toto Arbitrážní a mediační centrum Světové organizace duševního vlastnictví se sídlem v Ženevě bylo založeno v roce 1994. Od roku 2010 má Centrum kancelář v Maxwell Chambers v Singapuru. Centrum řeší žádosti o řešení sporů pomocí odborníků (Panelistů), kterých je v seznamu Centra více než 1500, z nejrůznějších zemí světa. Jde o neutrální osoby se zkušenostmi s řešením sporů a specializovanými znalostmi v oblasti duševního vlastnictví. Pokud je to nezbytné v jednotlivých případech, Centrum využije své celosvětové kontakty k určení dalších kandidátů s požadovaným odborným zázemím. Po jmenování rozhodčího panelu Centrum také monitoruje své případy, pokud jde o jejich časovou a nákladovou efektivitu. Profesionální profil každého panelisty je zpřístupněn na webové stránce Mediačního a arbitračního centra WIPO. Někteří z těchto panelistů se také nacházejí i na seznamech dalších poskytovatelů služeb pro řešení sporů akreditovaných společnostmi ICANN. Centrum vyžaduje, aby všichni budoucí členové panelů předložili prohlášení o přijetí a prohlášení o nestrannosti a nezávislosti

Mediační a arbitrážní centrum WIPO v průběhu roku pořádá řadu workshopů zaměřených na jeho postupy v Ženevě, které jsou navštěvovány zejména odborníky v oblasti duševního vlastnictví, včetně potenciálních neutrálních úřadů WIPO. Při této příležitosti Centrum pořádá obvykle i online kurzy o arbitráži a zprostředkování podle pravidel WIPO.

Řešení sporů o domény

Spory o domény řeší tyto Pověřené organizace, včetně Arbitrážního a mediačního centra WIPO na základě "Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy" ("Jednotných zásad řešení sporů týkajících se doménových jmen", které byly přijaty 26. srpna 1999.

V nich obsažené principy (politika) řešení sporů, týkajících se doménových jmen, byly přijaty Internet Corporation Assigned Names and Numbers - ICANN a jsou formou odkazu zahrnuty do smlouvy o registraci domény (Registration Agreement).

Povinné administrativní řízení prováděné podle prováděcích pravidel "Rules for Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy- Rules of Procedure" ("Rules") a podle doplňkových pravidel vybraných poskytovatelů služeb při řešení těchto sporů.

Registrant, resp. budoucí držitel (majitel) domény, se musí ve smlouvě o registraci domény zavázat, že bude absolvovat povinné správní řízení (Mandatory Administrative Proceeding) prováděné před jednou z uvedených organizací pověřených v rámci těchto správních řízení k řešení sporů v případě, že třetí strana (Stěžovatel-Complainant) u této Pověřené organizace, v souladu s Pravidly podá stížnost (Complaint):

- že název domény je identický nebo zaměnitelně podobný s ochrannou známkou Stěžovatele;
- že držitel domény nemá práva nebo legitimní zájmy ve vztahu k této doméně
- že název domény byl registrován a je používán ve zlém úmyslu (v nedobré víře - *bad faith*).

V rámci tohoto povinného správního řízení, prováděného Pověřenou organizací, musí být v případě úspěšné stížnosti prokázána současná existence všech těchto tří skutečností.

Posuzování oprávněnosti registrace domény

Držitel domény (Respondent), pokud chce obhájit její registraci, musí ve vyjádření k podané stížnosti prokázat:

- že podstatná část doménového jména není shodná či zaměnitelně podobná s ochrannou známkou stěžovatele;
- že ještě před podáním stížnosti používal nebo provedl prokazatelné přípravy k používání názvu domény ve spojení s nabízením zboží nebo služeb v dobré víře, nebo že byl jako osoba nebo podnik nebo jiná organizace běžně znám pod názvem domény, i když nezískal žádné právo na známku, nebo že název domény používal bez úmyslu dosažení obchodního zisku, aniž by tím klamal spotřebitele nebo poškozoval ochrannou známku stěžovatele;
- že o registraci domény nepožádal ve zlém úmyslu (*bad faith*), tedy v dobré víře, tj. že registraci nebo získání domény neuskutečnil hlavně pro účel prodeje, pronájmu, nebo pro převod domény stěžovateli, který je majitelem ochranné známky nebo konkurentovi stěžovatele, s úmyslem vytěžit z toho víc, než jsou doložitelné náklady přímo spojené se získáním registrace domény;
- že doménu neregistroval proto, aby zabránil majiteli ochranné známky, aby tuto známku mohl promítnout do odpovídajícího názvu jeho domény, nebo že doménu neregistroval především pro účel narušení podnikání konkurenta; a že doménu neregistroval proto, aby nalákal uživatele Internetu na webovou stránku nebo jiné

on-line přístupné místo majitele domény, při vytvoření pravděpodobnosti záměny s ochrannou známkou stěžovatele.

Způsob podání a obsah stížnosti

Stížnost proti zaregistrované generické doméně může podat fyzická nebo právnická osoba u některé ze shora uvedených Pověřených organizací k provádění řízení o těchto podaných stížnostech, v popisovaném případě u Arbitrážního a mediačního centra WIPO (Arbitration and Mediation Center) v Ženevě. Stížnost musí vyhovovat požadavkům uvedeným v Zásadách a Pravidlech stanovených ICANN.

Stížnost se podává písemně a v elektronické podobě (s výjimkou mimořádně obsažných příloh).

Vedle stanovených svých údajů a komunikačních prostředků musí stěžovatel zvolit, zda žádá, aby byl spor rozhodován samostatným Panelistou nebo tříčlenným Panelem.

Rozsah věcné argumentace ve stížnosti je v Pomocných pravidlech WIPO limitován počtem 5 tisíc slov (stejně jako případného vyjádření držitele registrace domény či domén).

Ve stížnosti musí být uvedeno, jaké opatření se požaduje, tj. zda se požaduje převod domény na podatele stížnosti nebo zrušení registrace projednávané domény.

Závěrem stížnosti musí stěžovatel uvést prohlášení, že své nároky a nápravu týkající se názvu domény, sporu nebo rozhodnutí sporu, bude uplatňovat výhradně jen vůči držiteli domény, a že se zříká všech nároků a náhrad, jak vůči organizaci pověřené správním řízením o stížnosti, tak vůči členům Panelu (s výjimkou úmyslného poškození), vůči registrátorovi a správci rejstříku, vůči ICANN, jakož i jejich ředitelům, vedoucím pracovníkům, zaměstnancům a zástupcům.

Ke stížnosti musí stěžovatel přiložit odpovídající listinné nebo jiné důkazní prostředky. Stížnost se může týkat jedné nebo více domén, za předpokladu, že jsou všechny v držbě téhož subjektu.

Zahájení řízení o stížnosti

Organizace pověřená k projednávání stížnosti prověří, zda stížnost odpovídá Zásadám a Pravidlům ICANN a zašle ji předepsaným způsobem, spolu s vysvětlujícím titulním listem, držiteli domény - odpůrci (Respondent), a to do tří dnů ode dne, kdy obdrží od stěžovatele (Complainant) poplatky stanovené za podání a projednání stížnosti.

Pokud by stížnost měla vady bránící jejímu řádnému projednání, uvědomí o tom Pověřená organizace stěžovatele i odpůrce. Stěžovatel má na odstranění vad pět dní. Pokud to tak v této lhůtě neučiní, pokládá se stížnost za odvolanou. Stěžovatel může podat novou stížnost. Pověřená organizace uvědomí o zahájení řízení o stížnosti oba účastníky řízení, registrátora u něhož byla doména zaregistrována, a ICANN.

Odpůrce má lhůtu 20 dnů na předložení vyjádření ke stížnosti. Vyjádření, které odpůrce zasílá Pověřené organizaci, má obsahovat konkrétní odpověď na podanou stížnost, včetně odpovídajících důkazních prostředků, a údaje o komunikačních prostředcích odpůrce.

Žádná ze stran nesmí vést s Panelem jednostrannou komunikaci a veškerá komunikace se musí uskutečnit prostřednictvím Pověřené organizace resp. jí pověřeným pracovníkem (Case Manager). Ústní jednání se zpravidla nepředpokládají, ledaže by to Panel pokládal pro posouzení stížnosti za nezbytné. Panel může též ke stížnosti nebo k vyjádření odpůrce požadovat další dokumenty nebo prohlášení (i když se to stává zcela výjimečně).

Pokud se účastníci řízení nedohodnou jinak, nebo to není uvedeno v registrační smlouvě, je jednacím jazykem jazyk, v němž byla uzavřena tato smlouva, pokud Panel nestanoví jinak. Panel si také může vyžádat od účastníků i překlad dokumentů, pokud byly předloženy jinak než v jednacím jazyku.

Rozhodnutí o stížnosti

O stížnosti rozhoduje Panel tak, že pověřené organizaci zašle svůj návrh rozhodnutí. do 14. dnů od svého jmenování. Pokud byla stížnost rozhodována ve tříčlenném Panelu, rozhoduje se v něm na základě většiny.

Rozhodnutí Panelu o stížnosti musí být písemné, musí uvádět skutečnosti, na kterých je rozhodnutí založeno, uvést datum rozhodnutí a jména členů tříčlenného Panelu či jméno samostatného Panelisty.

Case manager Cenntra-pověřené organizace-zkontroluje po formálně právní stránce obdrženy návrh rozhodnutí od Panelu (po věcné stránce do návrhu rozhodnutí nezasa-huje), zašle jej zpět k definitivnímu odsouhlasení Panelu.

Pověřená organizace po obdržení rozhodnutí od Panelu toto rozhodnutí sdělí do tří dnů oběma účastníkům sporu a dále i příslušnému registrátorovi a ICANN.

Po uplynutí deseti pracovních dnů, pokud v této době neobdrží od odpůrce oficiální doklad o zahájení soudního řízení proti stěžovateli, přistoupí Registrátor k realizaci rozhodnutí, tj. provede výmaz nebo převod projednávané domény a sdělí to oběma stranám, Pověřené organizaci a ICANN. Pokud by vydané rozhodnutí bylo soudně napadeno, posecká Registrátor na rozhodnutí soudu.

Pokud by se sporné strany ještě před rozhodnutím Panelu dohodly na urovnání sporu, ukončí Panel řízení o stížnosti. K pozastavení nebo ukončení správního řízení o stížnosti může dojít i v případě, že před nebo během projednávání stížnosti došlo k soudnímu řízení.

Souhrn

Předložené pojednání se týká mimosoudního rozhodování o generických doménách. Úvodní část se zabývá přehledem existujících generických doménových jmen a jejich vývojem. Vlastní část pak uvádí přehled o existujících rozhodčích místech o těchto doménách. Mimořádná pozornost se pak věnuje Arbitrážnímu a mediačnímu centru (Arbitration and Mediation Center), které bylo zřízeno v rámci Světové organizace duševního vlastnictví v Ženevě. Jsou probrány jednotlivé kroky řešení podávaných stížností. Ty se uskutečňují na podkladě prováděcích pravidel "Rules for Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy- Rules of Procedure" ("Rules") a podle doplňkových pravidel vybraných poskytovatelů služeb při řešení těchto sporů.

Summary

Submitted paper concerns non-judicial decoding about generic domains. Opening part deals with summary of existing generic domain names and with theirs development. Respective part then indicates the summary of existing arbiter places concerning these domains. Remarkable attention is afterwards payed to Arbitration and Mediation Centre), that was set up in the frame of World Intellectual Property Organisation in Geneva. The individual steps of solution submitted complaints are examined. Said complaints are realized on the base of code of practise "Rules for Uniform Domain Name Dispute Resolution Policy –Rules of Procedure". ("Rules"), and under the supplementary rules of selected service providers at judicial settlement of disputes.

Literatúra

- Pelikánová, R., Čermák, K. Právní aspekty doménových jmen. Praha: Linde, 2000
- D, M, Scott. The domain name idustry today. Domain name Panelist meeting, Geneve, Octobre, 16, 2006
- Pelikánová, R. Právní a ekonomické aspekty domén nevyšší úrovně EU. Acta MUP Právní ochrana duševního vlastnictví, ročník 2, č. 2/2011

FENOMÉN DROBNÝCH „PIRÁTŮ“ A SDÍLENÍ FILMŮ Z POHLEDU AKTUÁLNÍ PRÁVNÍ PRAXE

ING. MGR. BC. PETR MOLNÁR

MOLNAR@AKHK.CZ

Abstrakt:

Příspěvek se věnuje aktuální problematice nahrávání a sdílení filmů ze strany drobných „pirátů“ a otázce legality sledování těchto autorských děl uživateli. Smyslem příspěvku je zprostředkovat pohled z právní praxe panující v České republice a přiblížit, jakým důsledkům čelí drobní „piráti“ v trestním a civilním řízení, a to se zaměřením na způsob vyčíslení odškodnění požadovaného ze strany filmových distributorů.

Abstract

The paper focuses on the current issue of "petty piracy" related to movie uploading and sharing and deals with the legality of watching this copyright material by users. The main aim of the paper is to provide a view of legal practice in the Czech Republic and to present the consequences of illegal activities for "pirates" in criminal and civil proceedings, focusing on the methods for calculation of compensation requested by film distributors.

1. Uživatelé autorských děl

Fenomén sdílení, stahování filmů a seriálů a jejich online sledování z pohodlí doma je v dnešní době velmi rozšířený. Uživatelé autorských děl si mohou vybrat od oficiálních legálních forem - online digitálních videopůjčoven (O₂ videotéka¹) nebo filmových archivů televizních stanic (iVysílání České televize², Voyo TV Nova³), přes pololegální zdroje ve formě datových úložišť (Ulož.to⁴, Hellspy⁵, Webshare⁶), ve kterých však není zřejmý původ děl a existence licenčního oprávnění k jejich stahování a sledování, až po zjevně nelegální nadnárodní weby pro stahování a sdílení filmů (The Pirate Bay či Kickass Torrents).

Obecně rozšířenou „fámou“ panující v České republice je, že pokud si uživatel občas pro „osobní potřebu“ na nelegálních serverech stáhne jeho oblíbený film či seriál, ne-

¹ O2TV: Videotéka [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.o2tv.cz/filmy/videoteka/>

² Česká televize: iVysílání [online]. c1996-2018 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani>

³ VOYO [online]. TV Nova s.r.o [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://voyo.nova.cz/>

⁴ Ulož.to [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://uloz.to/>

⁵ Hellspy [online]. Hellspy SE [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.hellspy.cz/>

⁶ Webshare [online]. WEBSHARE.CZ [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://webshare.cz/#/>

zasahuje tak nijak do práv nositelů autorských práv. Takovým jednáním se však uživatel autorských děl bezdůvodně obohacuje na úkor výrobců a distributorů audiovizuálních děl a způsobuje jim svým jednáním ušlý zisk, jelikož v souladu se zákonem⁷ by měl využívat legálních oficiálních zdrojů audiovizuálních děl, popř. by mohl zhlédnout film v kině nebo si zakoupit film na DVD. Tento právní závěr je zřejmý i z ustálené judikatury Soudního dvora EU, jelikož rozmnožování pro soukromé užití je podmíněno tím, že zdroj rozmnoženiny musí být oprávněný.⁸

Datová uložení se pak pohybují v „šedé zóně“, kde lze samozřejmě polemizovat nad vědomostí⁹ uživatele o (ne)legálnosti zdroje audiovizuálních děl, popř. chránit dobrou víru uživatele v odbornost a v poctivost jednání provozovatele uložení¹⁰. Ze strany provozovatelů uložení je totiž v souladu s § 5, § 6 zákona č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti, veřejně deklarováno, že nelegální obsah nahraných dat je průběžně odstraňován, a to ať již v důsledku aktivní preventivní činnosti provozovatele, tak i na základě žádostí zástupců nositelů autorských práv.

Řada uživatelů si také nahrává pro osobní potřebu pozemní televizní vysílání, resp. určitý film či televizní pořad, který si pak později přehraje ve volném čase. Tento způsob je zcela legální. Naopak je třeba upozornit, že tyto služby nabízí i soukromé organizace, které za uživatele nahrají jím zvolený TV pořad, seriál nebo film z pozemního TV vysílání a uloží nahrávku TV vysílání na svém online úložišti a zpřístupní ji uživateli pro jeho soukromé užití. Pokud však provozovatel služby nemá souhlas od nositelů autorských práv k dalšímu zprostředkování televizního vysílání, pak dochází tímto sdělováním děl k zásahu do autorských práv televizních stanic, přičemž tento zásah je dále umocněn tím, že daná služba je jejím provozovatelem určena k získání přímého nebo nepřímého zisku.¹¹

Z pohledu uživatelů lze shrnout, že v České republice je ze strany orgánů činných v trestních řízeních sledování či stahování filmů uživateli více méně tolerováno vlivem nízké škodlivosti jednání v souladu se zásadou subsidiarity trestní represe¹². Obdobný stav platí i při vymáhání škody (ušlého zisku) ze strany nositelů práv, resp. jejich zástupců, kdy nejsou zahajovány žádné občanskoprávní spory, a to i s ohledem na nízkou výši škody (ušlého zisku) způsobenou jednotlivými uživateli.

⁷ Zejména v souladu s § 12, § 13, § 18 zákona č. 121/2000 Sb., autorského zákona.

⁸ Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 10. 04. 2014, C-435/12, ACI Adam a další.

⁹ V souladu s § 4 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ze kterého vyplývá: „každá svéprávná osoba má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat. Činí-li právní řád určitý následek závislým na něčí vědomosti, má se na mysli vědomost, jakou si důvodně osvojí osoba případu znalá při zvážení okolností, které jí musely být v jejím postavení zřejmé. To platí obdobně, pokud právní řád spojuje určitý následek s existencí pochybnosti.“

¹⁰ V souladu s § 5 odst. 1, § 6, § 7 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹¹ Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 29. 11. 2017, C-265/16, VCAST Limited proti R.T.I. SpA.

¹² Tzv. princip ultima ratio – viz § 12 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.

2. Drobní „piráti“

Naopak pronásledována je jakákoliv forma aktivního sdílení přes online platformy (zejm. torrenty) nebo nahrávání filmů na datové úložiště. Z hlediska rozsahu zásahu do autorských práv je v České republice vyžadováno k naplnění znaků trestného činu v souladu s § 270 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku, aby pachatel zasáhl „nikoli nepatrně“ do autorských práv,¹³ naopak na Slovensku takové omezení není a postačuje sdílení již jediného audiovizuálního díla k naplnění zákonných náležitostí trestného činu „*Porušovanie autorského práva*“ dle § 283 zákona č. 300/2005 Z.z., trestný zákon.¹⁴

V České republice a na Slovensku je nelegální činnost drobných „pirátů“ intenzivně monitorována zejména Českou protipirátskou unií¹⁵, IČ: 45768706, která je zájmovým sdružením právnických osob¹⁶ - filmových distributorů (např. Hollywood C. E., Bontonfilm a.s., Blue Sky Film Distribution). Česká protipirátská unie sama aktivně shromažďuje důkazy proti pachatelům, podává trestní oznámení pro porušení autorských práv, vyčísluje škody (ušlý zisk) a právně zastupuje poškozené v trestních řízeních.

Navíc Česká protipirátská unie při shromažďování důkazů využívá i cílené „provokace“, tj. vydává se za zájemce, který sám „piráta“ vyzve k nasdílení určitého filmu na úložiště, popř. jej požádá o zaslání filmu na DVD, a následně vzájemnou komunikaci s pachatelem a výsledky jeho jednání využije proti „pirátu“ k prokázání zásahu do zastupovaných autorských práv a k podání trestního oznámení.¹⁷

2.1. Trestní řízení

I s ohledem na aktivitu České protipirátské unie není pro Policii ČR těžké zjistit a prokázat nelegální činnost a identitu drobných „pirátů“. Navíc snaha „pirátů“ o utajení své identity není nijak rafinovaná, resp. často zcela absentuje. Pachatelé zpravidla jako přihlašovací uživatelské jméno uvádí své pravé jméno či příjmení, do svého uživatelského profilu pak pravdivě vyplňují i další osobní a kontaktní údaje, zejm. e-mail, číslo mobilního telefonu, bydliště nebo datum narození, takže je možné tyto „piráty“ snadno dohledat

¹³ Při menším rozsahu zásahu do autorských práv se může jednat o přešůpek dle § 105a a násl. zákona č. 121/2000 Sb., autorského zákona – viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 03. 2014, sp. zn.: 5 Tdo 196/2014.

¹⁴ Viz usnesení Krajského soudu v Trnavě ze dne 06. 10. 2016, sp. zn.: 5 To 44/2016: „*Nie je rozhodujúcim rozsah neoprávnené zhotovených a na internet umiestnených audiovizuálnych diel, ale samotná skutočnosť, že aj umiestnením jedného diela umožňuje nespočetnému množstvu užívateľom prístup k dielu.*“

¹⁵ Podrobněji o České protipirátské unii - viz *Česká protipirátská unie: Kdo jsme a čím se zabýváme* [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: http://www.cpuofilm.cz/kdo_jsme.html

¹⁶ V souladu s § 20f až § 20j zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 2013, ve spojení s § 3051 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

¹⁷ Např. trestní řízení vedené u Okresního soudu v Opavě pod sp. zn.: 1 T 63/2012.

i na jiných sociálních sítích či internetových fórech.¹⁸ Navíc ke sdílení děl dochází zpravidla z jejich počítače a z internetového připojení z jejich domova.

Nedbalé jednání „pirátů“ při zakrývání své nelegální činnosti jen dokazuje, že si pachatelé vůbec neuvědomují, jaké celoživotní důsledky bude mít pro ně a jejich rodiny toto protiprávní jednání, a to zejména ve vztahu k výši odškodnění, které bude následně vymáháno ze strany distributorů filmů.¹⁹

V trestním řízení většinou dochází při výměře trestu pouze k podmíněnému odsouzení pachatele a současnému propadnutí věcí, kterými byl trestný čin spáchán, spolu s nelegálními kopiemi děl.²⁰ Při výměře trestu jsou totiž individuálně zohledněny polehčující okolnosti, které u tohoto trestného činu nastávají, tj. že pachatel spáchal trestný čin poprvé a v důsledku tíživých osobních nebo rodinných poměrů, před spácháním trestného činu vedl řádný život, napomáhal Policii ČR při objasňování své trestné činnosti, k trestnému činu se doznal a upřímně činu litoval²¹.

Drobné „pirátství“ tak není ideologického rázu, či dokonce vzpourou a popíráním existence autorského práva, jak by se mohlo snad zdát z politické kampaně České pirátské strany „*Odkaz není zločin*“²². Naopak protiprávní jednání drobných „pirátů“ je často ovlivněno neblahou sociální situací, ve které se oni a jejich rodiny nacházejí, a bohužel je oslepuje vidina krátkodobé „spásy“ ve formě drobného, lehce dosažitelného „výdělku“. Skutečný zisk, který „pirátí“ získají před zásahem Policie ČR, se však zpravidla pohybuje kolem několika tisíc Kč²³, ve výjimečných případech v rozsahu několika desítek tisíc korun²⁴.

„Výdělek“ pachatele vyplacený ze strany provozovatelů datových úložišť je ovlivněn velikostí nahraného souboru a počtem stažení – pro představu při nahrání filmu o velikosti 700 MB na úložiště ShareRapid.com za 104 stažení v roce 2012 se odměna pa-

¹⁸ Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 11. 2014, sp. zn.: 5 Tdo 1136/2014.

¹⁹ Např. odškodnění požadované vůči drobnému „pirátu“ ve výši 27.852.040,-Kč v rámci řízení u Krajského soudu v Ostravě pod sp. zn.: 5 C 124/2014, nebo ve výši 4.942.224 Kč v řízení vedeném u Krajského soudu v Brně pod sp. zn.: 23 C 161/2014.

²⁰ Viz například trestní příkaz Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 08. 06. 2015, sp. zn.: 1 T 62/2015.

²¹ V souladu s § 41 písm. a), e), l), n), o) zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

²² Česká pirátská strana od roku 2011 spustila v rámci své politické kampaně „*Odkaz není zločin*“ web Sledujserialy.cz, a to jako přímou reakci na trestněprávní stíhání mladistvého, který byl následně i odsouzen pro umístování odkazů na svůj web, přičemž tímto protiprávním jednáním měla filmovým distributorům vzniknout škoda ve výši 138 miliónu Kč - viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 02. 2013, sp. zn.: 8 Tdo 137/2013, usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 10. 09. 2013, sp. zn.: III. ÚS 1768/13.

²³ Viz rozsudek Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 09. 09. 2014, sp. zn.: 2 T 43/2014 - zisk pachatele z nelegální činnosti ve výši 7.220 Kč.

²⁴ Viz rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. 01. 2014, sp. zn.: 31T 148/2013 a navazující rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 02. 10. 2014, sp. zn.: 4To 159/2014 - zisk pachatele z nelegální činnosti činil 50.000 Kč.

chateli pohybovala ve výši 3,64 Kč.²⁵ Při srovnání získané odměny 3,64 Kč udivuje hodnota výše odškodnění 20.696 Kč požadovaného vůči pachateli ze strany filmových distributorů za veřejné sdělování jednoho filmu v rozporu s § 18 odst. 2 zákona č. 121/2000 Sb., autorského zákona (dále jen jako „Autorský zákon“), přičemž požadované odškodnění je filmovými distributory vypočteno z hodnoty filmu na DVD (nejčastěji ve výši 199 Kč) krát počet 104 stažení.

2.2. Výše odškodnění poškozených

Způsob vyčíslení odškodnění ze strany filmových distributorů, stanovený jako násobek ceny DVD krát počet stažení, byl však Nejvyšším soudem ČR zcela odmítnut jako nesprávný. Z usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08. 10. 2014, sp. zn.: 5 Tdo 171/2014²⁶ vyplývá, že k určení výše nároku poškozených je třeba přesně stanovit:

„jakou částku by získali nositelé těchto práv, kdyby sami legálně zpřístupnili srovnatelným způsobem a ve stejném rozsahu rozmnoženiny téhož díla v téže době. Výši ušlého zisku nelze odvozovat od obvyklé ceny legálně prodávaného hmotného nosiče (např. DVD nebo CD) s rozmnoženinou takového díla v běžné obchodní síti.“

Z hlediska vyčíslení ušlého zisku nelze totiž rozumně předpokládat, že všichni, kdo získali nelegálně zpřístupněná díla, by si je jinak koupili na DVD. Legální DVD navíc nelze srovnávat s nelegálními kopiemi vzhledem k nesrovnatelně nižší technické kvalitě stažených kopií. Pokud by uživatelé preferovali legální způsob zhlédnutí filmů ve vysoké kvalitě, tak by spíše využili služeb online legálních videopůjčoven, které nabízejí zhlédnutí filmů za výrazně nižší cenu oproti ceně filmu na DVD.²⁷

Při stanovení výše ušlého zisku filmových distributorů je v takových případech možné vycházet z obvyklých cen za tzv. „videa na vyžádání“, která si uživatel může legálně půjčit online na časově omezenou dobu, jak vyplývá i z usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08. 10. 2014, sp. zn.: 5 Tdo 171/2014:

²⁵ Viz sdělení ShareRapid a.s. ze dne 15. 03. 2012 v trestním řízení vedeném u Okresního soudu v Opavě pod sp. zn.: 1 T 63/2012.

²⁶ V navazujícím usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 3. 2015, sp. zn.: 5 Tdo 225/2015, Nejvyšší soud ČR upozornil, že dané vyčíslení ušlého zisku nelze založit jen na pouhých domněnkách:

„...nelze-li objasnit konkrétní finanční újmu poškozených pro nedostatek skutkových podkladů, z nichž by vyplynulo, jakého příjmu (zisku) by nositelé dotčených autorských a s nimi souvisejících práv dosáhli, kdyby obviněnému umožnili legálně zpřístupňovat ve stejné době a shodným způsobem chráněná audiovizuální a zvuková díla, nelze škodu stanovit náhradními způsoby, byť jinak akceptovatelnými při rozhodování o odškodnění.“

²⁷ Viz obdobně právní názor státní zástupkyně Nejvyššího státního zastupitelství JUDr. Ingrid Záhorové Ndbálkové vyjádřený v usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08. 10. 2014, sp. zn.: 5 Tdo 171/2014:

„v případech neoprávněného umístování autorsky chráněných děl na datová úložiště, která umožňují jejich volné šíření, respektive sdílení uživateli nahraných souborů, ke škodě běžně nedochází“.

„V České republice působí podle evidence Rady pro rozhlasové a televizní vysílání více než sto poskytovatelů audiovizuálních mediálních služeb na vyžádání, přičemž některé z nich nabízejí své služby zdarma a zpoplatňují jen doplňkové služby nebo neomezené stahování, jiné sice umožňují stahování za poplatek, ale jeho výše je ve srovnání s cenou za legální nosič CD nebo DVD zanedbatelná. Kupříkladu registrovaný uživatel placené služby internetového serveru H. získává jeden gigabyte informací používaných v informatice za cca 2,50 Kč, přičemž za toto množství lze stáhnout nejméně jeden celovečerní film.“²⁸

Navíc je třeba upozornit, že počítačidla, jimiž jsou datová úložiště vybavena, vyjadřují jen orientační odhad započatého stahování díla, a proto samotný počet stahování audiovizuálních děl nemá přesnou vypovídací hodnotu pro výpočet odškodnění.²⁹

Vzhledem k složitosti posouzení existence a výše škody (ušlého zisku) jsou poškození (filmoví distributoři) v rámci trestních rozhodnutí soudem zpravidla odkázáni na uplatnění přihlášeného nároku v rámci občanskoprávního řízení.³⁰ Trestní soudy tak často činí, jelikož způsobení škody není ani znakem základní skutkové podstaty daného trestného činu „Porušení autorského práva, práv souvisejících s právem autorským a práv k databázi“ v souladu s § 270 zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

2.2.1. Civilní řízení

2.3.1 Moderační právo

Pro „piráta“ je odsouzení v trestním řízení jen „předvojem“ daleko významnější sankce ve formě vysokého odškodnění požadovaného ze strany filmových distributorů v občanskoprávním řízení, na které byli trestním soudem poškození odkázáni. S ohledem na nízké příjmy a malý majetek většiny pachatelů je již na první pohled zřejmé, že on ani jeho rodina nebudou nikdy schopni splatit požadovanou částku. Navíc již jen samotné zákonné úroky z prodlení často převyšují příjmy pachatele a jeho rodiny a rychle narůstají.

²⁸ Obdobně byla stanovena obvyklá odměna u tzv. „videa na vyžádání“ ve výši 45 Kč/den a u filmových novin 53 Kč/den, na základě znaleckého posudku JUDr. Petra Přehnila, Ph.D., znalce z oboru ekonomika, specializace oceňování duševního vlastnictví, jehož závěry jsou obsaženy v rozsudku Okresního soudu v Karviné ze dne 07. 10. 2014, sp. zn.: 10 T 149/2014.

²⁹ Viz odborné vyjádření Ing. Bc. Filipa Zaňka, soudního znalce pro obor kybernetika – odvětví výpočetní technika a obor kriminalistika – specializace bezpečnost a ochrana dat, počítačová a informační kriminalita, jehož závěry jsou obsaženy v rozsudku Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. 01. 2014, sp. zn.: 31 T 148/2013, a v navazujícím rozsudku Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 02. 10. 2014, sp. zn.: 4 To 159/2014.

³⁰ Viz rozsudek Okresního soudu v Opavě ze dne 17. 10. 2012, sp. zn.: 1 T 63/2012 (str. 6), ze kterého vyplývá:

„...pokud jde o nároky vyplývající z neoprávněných zásahů do práv autorů, je právní praxe jiného názoru, jde o velmi složitou problematiku, která se vypořádává nejen se vznikem škody jako takové, ale i s bezdůvodným obohacením a v zásadě není možné dle ustálené judikatury v těchto případech o škodě rozhodovat v adhezním řízení.“

Pro zmírnění dopadu odpovědnosti „piráta“ za škodu je proto vhodné aplikovat moderační právo soudu³¹, a to v souladu s rozsudkem Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 07. 2015, sp. zn.: 25 Cdo 4169/2013: „*Při stanovení výše náhrady škody je totiž třeba dbát na to, aby uložená povinnost nahradit škodu neměla pro škůdce doživotní likvidační následky, resp. aby mu neznemožňovala vést snesitelný a lidsky důstojný život.*“³²

2.3.2 Důkazní břemeno poškozených

Přestože je „pirát“ odsouzen v rámci trestního řízení, není tím nijak prokázán občanskoprávní nárok filmových distributorů. V civilním řízení je podle § 135 občanského soudního řádu občanskoprávní soud vázán jen rozhodnutím trestního soudu v tom rozsahu, že byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal, nikoliv však v otázce aktivní legitimace žalobce v civilním sporu, ani v otázce, zda a komu škoda vlastně vznikla³³.

Žalobci tedy musí uvést, na základě jakých skutečností dovozují svůj nárok, a řádně prokázat existenci držby výhradní licence pro území daného státu k rozmnožování a sdělování audiovizuálních děl, které měly být neoprávněně veřejně sdělovány „pirátem“. Prokázání existence takové licence není možné založit jen na pouhých domněnkách.³⁴

K prokázání existence platné licence tedy nepostačují pouhé nepřímé důkazy³⁵ ve formě předložení přebalů DVD, ceníků žalobců či výsledku účastníka (žalobce). Žalobci se nezbaví důkazního břemene ve vztahu k licenčním smlouvám ani prostřednictvím námitky nákladnosti jejich překladu do českého jazyka či námitkou nutnosti ochrany obchodního tajemství, jelikož žalobcům nikdo nebrání anonymizovat „riziková“ smluvní ustanovení. Navíc v případě filmových distributorů nelze aplikovat zákonnou domněnku

³¹ Moderační právo soudu lze zde aplikovat i přesto, že z § 2953 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku vyplývá, že „*Náhradu nelze snížit, byla-li škoda způsobena úmyslně*“, u trestného činu dle § 270 zákona č. 40/2009 Sb. je však úmyslná forma zavinění požadována jen u základní skutkové podstaty tohoto trestného činu, přičemž k naplnění kvalifikované skutkové podstaty postačuje i nedbalost v souladu s § 17 písm. a) zákona č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku. Rozsah možnosti moderace soudu vyplývá z rozsudku Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 07. 2015, sp. zn.: 25 Cdo 4169/2013: „*Pokud byla škoda způsobena částečně úmyslným a částečně nedbalostním jednáním, lze v části způsobené nedbalostí škodu přiměřeně snížit. Jestliže způsobenou škodu nelze v konkrétním případě dělit z hlediska toho, v jakém rozsahu byla způsobena úmyslně a v jakém z nedbalostí, je přiměřené snížení náhrady škody taktéž možné.*“

³² Viz také rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 03. 2011, sp. zn.: 25 Cdo 4506/2008, náleze Ústavního soudu ČR ze dne 30. 03. 2012, sp. zn.: III. ÚS 2954/11.

³³ Viz usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 03. 2017, sp. zn.: 23 Cdo 4142/2016.

³⁴ V souladu s ustálenou judikaturou Ústavního soudu ČR, zejména nálezem Ústavního soudu ze dne 20. 06. 1995, sp. zn.: III. ÚS 17/95, nelze soudní rozhodnutí zakládat na domněnkách, neboť zákon požaduje, aby soud rozhodl na základě zjištěného skutkového stavu věci v souladu s § 153 odst. 1 občanského soudního řádu.

³⁵ K prokazování skutečností pouze nepřímými důkazy se vyjádřil Nejvyššího soudu ČR ve svém rozsudku ze dne 26. 06. 2014, sp. zn.: 21 Cdo 2682/2013: „*Skutečnost prokazovanou pouze nepřímými důkazy lze mít za prokázanou, jestliže na základě výsledků hodnocení těchto důkazů lze bez rozumných pochybností nabýt jistoty (přesvědčení) o tom, že se tato skutečnost opravdu stala (že je pravdivá); nestačí, lze-li usuzovat pouze na možnost její pravdivosti (na její pravděpodobnost).*“

autorství podle § 6 Autorského zákona, jelikož toto ustanovení „lze vztáhnout pouze na autora, nikoliv na výhradní, či nevýhradní licenční nabyvatele práv, za něž se považují žalobci.“³⁶

Na neexistenci příslušných licenčních oprávnění filmových distributorů, zejm. Bontonfilm a.s., lze usuzovat také z řady soudních rozhodnutí, ve kterých nositelé autorských práv (zejm. výrobci filmů³⁷ a autoři hudebních děl³⁸) žalují filmové distributory o vydání bezdůvodného obohacení, a to z důvodu užití jejich děl bez platných licenčních smluv. V případě distributora Bontonfilm a.s. je pak absence licence k veřejnému sdělování děl na internetu v souladu s § 18 odst. 2 Autorského zákona v období do května 2011, resp. její omezený rozsah, zřejmý i z čl. 26 rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ze dne 23. 06. 2011, č. j.: ÚOHS-S184/2011/KS-10151/2011/840/LBř, ve věci spojení souěžitelů CME Media Pro B.V. a Bontonfilm a.s.³⁹

S ohledem na výše uvedené je zřejmé, že pozice filmových distributorů jako žalobců při prokazování svých občanskoprávních nároků nejsou tak neochvějné, jak by se mohlo na první pohled zdát. Navíc v soudní praxi jsou často filmovými distributory uplatňovány i promlčené nároky po uběhnutí subjektivní promlčecí lhůty.⁴⁰

Závěr

Na závěr je třeba upozornit, že v budoucnosti by k ochraně autorských práv filmových výrobců a distributorů měl být větší důraz kladen na prevenci a na snahu o větší informovanost veřejnosti o legálních způsobech užití a sdílení filmů a seriálů, popř. o závažných důsledcích, které hrozí pachatelům porušováním autorských práv.

Ze strany České protipirátské unie a filmových distributorů by také mělo být i vzhledem k neblahým majetkovým poměrům drobných „pirátů“ častěji přistupováno

³⁶ Viz rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 05. 2017, sp. zn.: 4 Co 25/2016.

³⁷ O porušení práv Slovenského filmového ústavu, IČ: 891444, ze strany distributora filmů Bontonfilm a.s. výrobou rozmnoženin a prodejem filmových děl „*Sedím na konári a je mi dobre*“ a „*Vtáčikovia, siroty a blázni*“ na území České republiky bez licenčního oprávnění a vzniku bezdůvodného obohacení ve výši 691.693,-Kč bylo rozhodnuto usnesením Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 04. 2016, sp. zn.: 30 Cdo 4737/2015, kterým byly potvrzeny právní závěry Vrchního soudu v Praze ze dne 06. 05. 2014, č.j.: 1 Co 195/2013-494, ve znění opravného usnesení ze dne 14. 09. 2015, č.j.: 1 Co 195/2013-55.

³⁸ Viz rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 10. 11. 2017, sp. zn.: 37 C 8/2016.

³⁹ Z čl. 26 rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ze dne 23. 06. 2011, č.j.: ÚOHS-S184/2011/KS-10151/2011/840/LBř, vyplývá:

„Společnost BONTONFILM rovněž vstoupila do oblasti služeb digitální distribuce, když v květnu 2011 spustila portál www.cinema.cz, který nabízí služby video-on-demand na filmový obsah třetích stran. Působení společnosti BONTONFILM v oblasti **služeb digitální distribuce je zcela okrajové**. Před spuštěním tohoto portálu společnost BONTONFILM neposkytovala žádné služby digitální distribuce. Při poskytování titulů hlavních studií v rámci služby video-on-demand společnost BONTONFILM získává tato práva od hlavních studií na nevýhradní bázi, ostatní souěžitelé tak budou mít rovněž přístup k těmto právům. Společnost BONTONFILM neprovozuje žádné internetové vysílání ani filmové operace prostřednictvím služby stream.“

⁴⁰ Viz rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. 04. 2016, sp. zn.: 34 C 35/2015.

k využívání nemajetkových forem odškodnění namísto uplatňování občanskoprávní a trestněprávní represe.

Odsouzení drobní „piráti“ totiž mohou prostřednictvím svého osobního příběhu přinést široké veřejnosti (zejm. mladistvým), cenné ponaučení. Za velmi zdařilý považují projekt „*Sdílením to začalo, sdílením to může skončit*“⁴¹, kdy namísto vysokého odškodnění ve výši 5.679.020 Kč bylo vůči „pirátu“ ze strany zástupců společnosti Microsoft požadována součinnost na vytvoření „osvětového“ videa, kde „pirát“ sdělil veřejnosti svůj příběh a žádá ji o sdílení videa k dosažení hranice minimálně 200 tisíc zhlédnutí na internetovém serveru YouTube.⁴²

K „osvětové činnosti“ ze strany napravených „pirátů“ lze využít i řadu dalších možností: vzdělávací školní akce, novinové články, účast v rádiovém a televizním vysílání, publikace na internetových fórech a komentáře na datových úložištích zaměřených na stahování filmů.

Vzhledem k rychle rozvíjejícímu technologickému pokroku bude také přibývat automatizovaných programů prověřujících legalnost zdrojů a také obchodních společností, které se budou specializovat na cílené vyhledávání, mazání nelegálních odkazů a blokování webů.⁴³

Literatura

Monografie:

- 1) SRSTKA, J. et al. Autorské právo a práva související. Praha: Leges, 2017. 414 s. ISBN 978-80-7502-240-0.
- 2) SMEJKAL, V. Kybernetická kriminalita. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. 636 s. ISBN 978-80-7380-501-2.

Rozhodnutí soudů a správních orgánů:

- 1) Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 29. 11. 2017, C-265/16, VCAST Limited proti R.T.I. SpA.
- 2) Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 10. 04. 2014, C-435/12, ACI Adam a další.
- 3) Nález Ústavního soudu ČR ze dne 30. 03. 2012, sp. zn.: III. ÚS 2954/11.
- 4) Nález Ústavního soudu ze dne 20. 06. 1995, sp. zn.: III. ÚS 17/95.

⁴¹ SDÍLENÍM TO ZAČALO, SDÍLENÍM TO MŮŽE SKONČIT: [official spot]. *YouTube Cz* [online]. 22. 11. 2015 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=CKjPutlIBCA>

⁴² KUŽNÍK, Jan a Václav NÝVLT. Protipirátská BSA schválně mate. Žádný alternativní trest pro piráta nepadl. *Technet.cz* [online]. 24. 11. 2015 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: https://technet.idnes.cz/bsa-jakub-f-alternativni-trest-deh-/tec-technika.aspx?c=A151123_141357_tec-technika-vse

⁴³ CEBROVÁ, Linda. Radim je ten, ktorý maže pirátske filmy a seriály zo slovenského a českého internetu. *Startup.sk: Biznis* [online]. 2018, 01. 02. 2018 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.startitup.sk/local-radim-je-ten-ktory-maze-piratske-filmy-serialy-zo-slovenskeho-ceskeho-internetu/>

- 5) Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 10. 09. 2013, sp. zn.: III. ÚS 1768/13.
- 6) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 28. 07. 2015, sp. zn.: 25 Cdo 4169/2013.
- 7) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 26. 06. 2014, sp. zn.: 21 Cdo 2682/2013.
- 8) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 30. 03. 2011, sp. zn.: 25 Cdo 4506/2008.
- 9) Rozsudek Nejvyššího soudu ČR ze dne 25. 03. 2009, sp. zn.: 5 Tdo 234/2009.
- 10) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 29. 03. 2017, sp. zn.: 23 Cdo 4142/2016.
- 11) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 13. 04. 2016, sp. zn.: 30 Cdo 4737/2015.
- 12) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 4. 3. 2015, sp. zn.: 5 Tdo 225/2015.
- 13) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 11. 2014, sp. zn.: 5 Tdo 1136/2014.
- 14) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 08. 10. 2014, sp. zn.: 5 Tdo 171/2014.
- 15) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 12. 03. 2014, sp. zn.: 5 Tdo 196/2014.
- 16) Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 27. 02. 2013, sp. zn.: 8 Tdo 137/2013.
- 17) Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 18. 05. 2017, sp. zn.: 4 Co 25/2016.
- 18) Rozsudek Vrchního soudu v Praze ze dne 06. 05. 2014, č.j.: 1 Co 195/2013-494, ve znění opravného usnesení Vrchního soudu v Praze ze dne 14. 09. 2015, č.j.: 1 Co 195/2013-55.
- 19) Rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 10. 11. 2017, sp. zn.: 37 C 8/2016.
- 20) Rozsudek Krajského soudu v Ústí nad Labem ze dne 11. 04. 2016, sp. zn.: 34 C 35/2015.
- 21) Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 02. 10. 2014, sp. zn.: 4To 159/2014.
- 22) Usnesení Krajského soudu v Trnavě ze dne 06. 10. 2016, sp. zn.: 5 To 44/2016.
- 23) Trestní příkaz Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 08. 06. 2015, sp. zn.: 1 T 62/2015.
- 24) Rozsudek Okresního soudu v Karviné ze dne 07. 10. 2014, sp. zn.: 10 T 149/2014.
- 25) Rozsudek Okresního soudu v Litoměřicích ze dne 09. 09. 2014, sp. zn.: 2 T 43/2014.
- 26) Rozsudek Okresního soudu v Českých Budějovicích ze dne 30. 01. 2014, sp. zn.: 31 T 148/2013.
- 27) Rozsudek Okresního soudu v Opavě ze dne 17. 10. 2012, sp. zn.: 1 T 63/2012.
- 28) Rozhodnutí Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže ze dne 23. 06. 2011, č.j.: ÚOHS-S184/2011/KS-10151/2011/840/LBř

Internetové zdroje:

- 1) *O2TV: Videotéka* [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.o2tv.cz/filmy/videoteka/>
- 2) *Česká televize: iVysílání* [online]. c1996-2018 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ivysilani>

- 3) VOYO [online]. TV Nova s.r.o [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://voyo.nova.cz/>
- 4) Ulož.to [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://uloz.to/>
- 5) Hellspy [online]. Hellspy SE [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <http://www.hellspy.cz/>
- 6) Webshare [online]. WEBSHARE.CZ [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://webshare.cz/#/>
- 7) Česká protipirátská unie: Kdo jsme a čím se zabýváme [online]. [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: http://www.cpufilm.cz/kdo_jsume.html
- 8) SDÍLENÍM TO ZAČALO, SDÍLENÍM TO MŮŽE SKONČIT: [official spot]. YouTube Cz [online]. 22. 11. 2015 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=CKjPutlBCA>
- 9) KUŽNÍK, Jan a Václav NÝVLT. Protipirátská BSA schválně mate. Žádný alternativní trest pro piráta nepadl. *Technet.cz* [online]. 24. 11. 2015 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: https://technet.idnes.cz/bsa-jakub-f-alternivni-trest-deh-tec-technika.aspx?c=A151123_141357_tec-technika_vse
- 10) CEBROVÁ, Linda. Radim je ten, ktorý maže pirátske filmy a seriály zo slovenského a českého internetu. *Startitup.sk: Biznis* [online]. 2018, 01. 02. 2018 [cit. 2018-03-11]. Dostupné z: <https://www.startitup.sk/local-radim-je-ten-ktory-maze-piratske-filmy-serialy-zo-slovenskeho-ceskeho-internetu/>

Právní předpisy:

- 1) Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- 2) Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník.
- 3) Zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti.
- 4) Zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon.
- 5) Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník.
- 6) Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.
- 7) Zákon č. 300/2005 Z.z., trestný zákon.

PRÁVNA ÚPRAVA NEKALEJ SÚŤAŽE V EURÓPSKOM PRIESTORE A ÚVAHY DE LEGE FERENDA

JUDR. LUBOMÍR ZLOCHA, PHD.*

ÚSTAV ŠTÁTU A PRÁVA SAV, BRATISLAVA

ZLOCHA.LUBOMIR@GMAIL.COM

Abstrakt

Autor v príspevku rozoberá právnu úpravu nekalej súťaže z pohľadu jej historického zakotvenia v právnych poriadkoch jednotlivých štátov EÚ, systematicky a spôsobu právnej úpravy nekalej súťaže, možnosti regulácie nekalej súťaže právom Európskej únie a harmonizačných procesov s tým súvisiacich. Na základe týchto záverov autor definuje možné perspektívy právnej úpravy nekalej súťaže v právnom poriadku Slovenskej republiky a prezentuje konkrétne návrhy de lege ferenda, ktoré sú aktuálne vzhľadom na rekodifikáciu súkromného práva na Slovensku.

Abstract

In the contribution, the author discusses the legal regulation of unfair competition from the point of view of its historical anchoring in laws of individual EU states, the systematic and the way of legal regulation of unfair competition, the possibility of regulation of unfair competition by the law of the European Union and the harmonization processes related thereto. On the basis of these conclusions, the author defines possible perspectives of unfair competition law regulation in the Slovak Republic and presents concrete proposals de lege ferenda, which are current with respect to the recodification of private law in Slovakia.

Úvod

Pôvodná filozofia a *ratio* právnej regulácie nekalej súťaže bolo zabezpečiť férové podmienky v súťažiteľských vzťahoch v konkurenčnom boji o zákazníka medzi súťažiteľmi, teda medzi subjektami, ktoré vykonávajú súťažiteľské aktivity. Spektrum subjektov, ktoré môžeme považovať za súťažiteľov je veľmi široký. Už prvoprepubliková judikatúra označovala za súťažiteľov aj iné osoby ako samotných podnikateľov.¹ P. Hajn v tejto súvislosti

* Autor pôsobí na Ústave štátu a práva SAV v Bratislave. Príspevok bol napísaný v rámci riešenia projektu APVV-15-0456: Dlhodobé a recentné tendencie vývoja pozitívneho práva vo vybraných odvetviach právneho poriadku.

¹ Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 4.6.1937, sp. zn. Rv I 2795/36: „Aj spolok, ktorý je predovšetkým kultúrnou organizáciou, má však aj vlastné predajne, v ktorých predáva tovar na dosiahnutie zisku, je súťažiteľom výrobcu alebo predajcu tovaru toho istého alebo podobného druhu.“

výstižne uviedol, že: „...Pre úvahu, či konanie konkrétneho subjektu je konaním v hospodárskej súťaži, nie je rozhodujúce, že ide o subjekt, ktorý popri iných úlohách môže vykonávať pod vlastným menom a na vlastnú zodpovednosť sústavnú činnosť za účelom dosiahnutia zisku (podnikať), ale to, či ide o konanie súťažiteľa, teda či bolo motivované súťažným zámerom a nie zámerom iným...“² Ochrana spotrebiteľa bola len vedľajším produktom tohto právno-regulačného zamerania. Podľa rozhodnutia prvorepublikového Najvyššieho súdu ČSR zo dňa 22.10.1932: „Zákon proti nekalej súťaži nemá slúžiť v prvom rade záujmom zákazníkov, ale záujmom konkurentov.“³ Z pohľadu historického vývoja právo na ochranu proti nekalej súťaži vznikalo v rámci súkromného práva, nie ako samostatné právne odvetvie, ani subsystem niektorého z iných právnych odvetví, ale skôr ako právne odvetvie prierezového charakteru.⁴ Je vo vzájomnom vzťahu najmä k obchodnému právu, právam duševného vlastníctva a k spotrebiteľskému právu. Na rozdiel od protimonopolného práva je primárnym objektom právnej ochrany pred nekalou súťažou predovšetkým ochrana súkromnoprávných záujmov.

1. Spôsob právnej regulácie nekalej súťaže v európskom priestore

Korene práva proti nekalej súťaži v Európe siahajú až do druhej polovice 19. storočia a súvisia so zavedením pravidiel voľného obchodu (vo Francúzsku už v r. 1791). Stav, kedy neboli vzťahy medzi obchodníkmi vôbec právne regulované, sa ukázal ako neudržateľný, nakoľko predstava, že „rozumný“ obchodník sa bude správať čestne k svojim konkurentom aj bez legislatívnej úpravy a právnej regulácie bol iluzórny.

Významnou charakteristickou črtou právneho režimu nekalej súťaže (concurrance déloyale) vo **francúzskom právnom poriadku** (a súčasne najvýraznejším rozdielom oproti slovenskej právnej úprave) je začlenenie agendy nekalej súťaže do rámca všeobecného inštitútu náhrady škody. Konkrétne právnym rámcom, ktorý bol judikatúrou⁵ určený na to, aby umožnil vznik a vývoj agendy nekalej hospodárskej súťaže v rámci francúzskeho pozitívneho práva, je inštitút zodpovednosti za škodu upravený v článkoch 1382 a 1383 Code civil.⁶ Spomedzi podmienok vzniku zodpovednostného vzťahu overovanie naplnenia podmienky škodovej udalosti v kontexte realizácie hospodárskej súťaže sa

² Rozsudok Najvyššieho súdu ČR zo dňa 23.10. 2003, sp. zn. 29 Odo 106/2001.

³ Napr. Rozhodnutie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 22.10.1932 (Vážny 12028), sp. zn. R II 399/322005: „Zákon proti nekalej súťaži nemá slúžiť v prvom rade záujmom zákazníkov, ale záujmom konkurentov.“ In VOZÁR, J., ZLOCHA, L. Judikatúra vo veciach nekalej súťaže. Bratislava: Iura Edition, 2013, ISBN 978-80-8078-564-2, s. Ďalej pozri: HAJN, P. Komunitární a české právo proti nekalé soutěži. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, Acta Universitatis Brunensis Iuridica No. 362, ISBN 978-80-210-5051-8, s. 29.

⁴ ELIÁŠ, K. Nekalá soutěž a její regulace. In Právník, 1990, č. 10, ISSN 0324-7007, s. 911 a nasl.

⁵ Napríklad rozhodnutie Obchodnej komory Kasačného súdu zo dňa 29. mája 1967, dovolanie č. 65-12495.

⁶ Code Civil - Článok 1382: „Akékoľvek previnenie človeka, ktoré inému spôsobuje škodu, zakladá povinnosť toho, koho vinou k nej došlo, nahradiť ju.“ Code Civil - Článok 1383: „Každý je zodpovedný za škodu, ktorú spôsobil nielen svojim previnením, ale tiež svojou neobalnosťou alebo svojou neopatrnosťou.“

zásadne neodlišuje od overovania naplnenia podmienky generálnej klauzuly nekalej súťaže.⁷ Podľa francúzskeho práva sa režim zodpovednosti za škodu vyplývajúci z článkov 1382 a 1383 Code Civil aplikuje v celej sfére súkromnoprávných vzťahov (občianskoprávných ako aj obchodnoprávných).

V iných štátoch na čele s **Nemeckom** bola cesta, ktorou sa vydali francúzski kolegovia odmietnutá, najmä z dôvodov systematiky a tradície právnej úpravy. V nadväznosti na uzákonenie slobody živnostenského podnikania v r. 1869 živnostenským poriadkom (Gewerbeordnung), nemeckí zákonodarcovia prijali osobitný predpis, ktorý reguloval nekalú súťaž. Zákon proti nekalej súťaži z r. 1896 kazuisticky zakazoval vybrané typy nekalosúťažných konaní a neobsahoval generálnu klauzulu. Tento kazuistický systém sa ukázal ako nedostatočný, pretože niektoré prípady nekalej súťaže nebolo možné podriaďiť ani pod jednu zo zákonom zakázaných skutkových podstát nekalosúťažných konaní. Až v r. 1909, keď bol prijatý nový zákon proti nekalej súťaži,⁸ bola do tohto zákona inkorporovaná generálna klauzula, ktorá mala svojou všeobecnosťou pokryť všetky prípady nekalej súťaže, ktoré sa nedali subsumovať pod žiadne kazuistické ustanovenie zákona. Ďalšia významná zmena nastala až v r. 2004.⁹ Pôvodná generálna klauzula bola vyňatá z § 1 a vložená do § 3 Zákona proti nekalej súťaži - Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb (ďalej len „UWG“), pričom došlo k modifikácii tohto ustanovenia. Generálna klauzula UWG po novelizácii znela: „*Nekalé súťažné konania, ktoré sú schopné narušiť hospodársku súťaž na ujmu spolusúťažiteľov, spotrebiteľov alebo iných účastníkov súťaže, nie nezanedbateľne, sa zakazujú.*“¹⁰

V r. 2008 došlo najmä pod vplyvom smernice 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách k veľkej novelizácii UWG. Podľa novelizovanej generálnej klauzuly (§ 3 UWG): „*Nekalé obchodné konania sú zakázané, keď sú schopné citelne poškodiť záujmy spolusúťažiteľov, spotrebiteľov alebo iných účastníkov súťaže.*“¹¹ Pozmenením určitých kľúčových pojmov sa mal zdôrazniť extenzívny výklad § 3 UWG a doceliť tak čo možno najväčšiu ochranu spotrebiteľa v súvislosti s citovanou smernicou EÚ.

Posledná významná novela UWG sa uskutočnila v r. 2010. Z hľadiska štruktúry sa UWG člení na päť kapitol: všeobecné ustanovenia (§ 1 – 7), právne následky (§ 8 – 11), procesné ustanovenia (§ 12 – 15), trestné ustanovenia a predpisy o priestupkoch (§ 16 – 19), správne delikty (§ 20). V súčasnosti platný UWG nepoužíva zastaraný jazykový

⁷ LAPŠANSKÝ, L. Náčrt právneho režimu nekalej súťaže vo Francúzsku. In Právny obzor, 2010, č. 6, ISSN 0032-6984, s. 571 – 590.

⁸ Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb vom 7. Juni 1909.

⁹ Gesetz gegen den unlauteren Wettbewerb vom 3. Juli 2004, BGBl, I S. 1414.

¹⁰ „Unlautere Wettbewerbshandlungen, die geeignet sind, den Wettbewerb zum nachteil der Mitbewerber, der Verbraucher oder der sonstigen Marktteilnehmer nicht nur unerheblich zu beeinträchtigen, sind unzulässig.“

¹¹ „Unlautere geschäftliche Handlungen sind unzulässig, wenn sie geeignet sind, die Interessen von Mitbewerbern, Verbrauchern oder sonstigen Marktteilnehmern spürbar zu beeinträchtigen.“

pojmem „dobré mravy“ („gute Sitten“). Nahradil ich pojmom „nekalosť“ („Unlauterkeit“) súťažných aktivít. Generálna klauzula v je definovaná v § 3 UWG v troch samostatných odsekoch. V prvom odseku uvádza, že nekalé obchodné praktiky sú zakázané, ak môžu viesť k znateľnému (citeľnému) zhoršeniu záujmov súťažiteľov, spotrebiteľov alebo iných účastníkov trhu. Potrebná intenzita sa vždy posudzuje podľa okolností jednotlivého prípadu. Z tejto tzv. bagateľnej klauzuly vyplýva, že sa kvalifikácia nekalej súťaže nevzťahuje na konania, ktoré nie sú schopné spôsobiť citeľné zhoršenie záujmov menovaných subjektov. Stanovuje *de minimis* kritéria - minimálne hranice nekalosúťažného konania. Druhý a tretí odsek § 3 upravuje nekalé obchodné praktiky, ktoré smerujú voči spotrebiteľom. V druhom odseku § 3 je uvedené, že nekalé obchodné praktiky voči spotrebiteľom sú vždy zakázané, pokiaľ nie sú v súlade s požadovanou odbornou starostlivosťou a môžu podstatne narušiť schopnosť spotrebiteľa urobiť rozhodnutie o obchodnej transakcii, ktoré by inak neurobil. V tomto odseku je ďalej uvedený odkaz na priemerného spotrebiteľa alebo v prípade skupinového zamerania praktík na priemerného člena tejto skupiny a tiež poukazuje na spotrebiteľov, ktorí sú obzvlášť zraniteľní. Ustanovenie § 3 ods. 3 odkazuje na „blacklist nekalých obchodných praktík“, ktorý je uvedený v prílohe k UWG.¹² Môžeme konštatovať, že posledné legislatívne zmeny UWG viedli k legislatívnemu zakotveniu zakázaných konaní, ktoré môžu mať nekalosúťažný rozmer vo vzťahu k spotrebiteľovi. Tým nemecký zákonodarca nasleduje tendencie EÚ rozširovať agendu ochrany spotrebiteľa a zabezpečiť ochranu spotrebiteľa aj prostredníctvom inštitútov (v tomto prípade nekalej súťaže), ktoré donedávna boli v praxi využívané len vo veľmi obmedzenej miere.

2. Právna úprava nekalej súťaže v 1. ČSR

Prvopočiatky právnej úpravy nekalej súťaže na našom území môžeme nájsť už v období Rakúsko-Uhorska. Táto úprava však nebola ucelená a riešila len špecifické otázky. Navyše pre toto obdobie bol príznačný právny dualizmus a platilo nekodifikované uhorské obyčajové právo. Veľkým míľnikom v oblasti právnej regulácie nekalej súťaže bolo **obdobie prvej ČSR**, počas ktorého bola nekalá súťaž po prvýkrát komplexne upravená, a to v samostatnom zákone. Táto úprava nadväzovala na záväzky z Parížskeho dohovoru na ochranu priemyslového vlastníctva z 20. marca 1883. Pri revízii Parížskeho dohovoru v Bruseli zo dňa 14. decembra 1900 bol do jeho znenia inkorporovaný čl. 10 bis, ktorý bol pri ďalších úpravách spresnený a doplnený článkom 10 ter.¹³ Táto medzinárodná úprava zaväzovala členské štáty Parížskeho dohovoru zabezpečiť účinnú legislatívnu ochranu pro-

¹² Tzv. čierna listina („blacklist“) obsahuje skutkové podstaty, „ktoré sú považované za nekalé za všetkých okolností“ („which shall in all circumstances be regarded as unfair“).

¹³ ČSR pristúpila k Parížskemu dohovoru dňa 5.10.1919. Dohovor bol publikovaný pod vyhláškou č. 364/1921 Sb.

ti nekalej súťaži.¹⁴ Prvý legislatívny návrh právnej úpravy nekalej súťaže v ČSR vychádzal čiastočne z francúzskeho vzoru,¹⁵ pričom bol založený výlučne na úprave generálnej klauzuly¹⁶ bez osobitných skutkových podstát, čo sa zákonodarcom zdalo až príliš všeobecné a neurčité s ohľadom na dôležitosť právnej istoty v súťažiteľských (obchodných) vzťahoch.¹⁷ Vypracovaním legislatívneho návrhu podľa vzoru nemeckej a rakúskej úpravy boli v roku 1925 poverení Karel Skála a Karol Hemann-Otavský. Ich návrh bol nakoniec schválený Národným zhromaždením v roku 1927 ako **zákon č. 111/1927 Zb. o ochrane proti nekalej súťaži** (ďalej len „ZPNS”).¹⁸ ZPNS nemal rýdzo súkromnoprávnu povahu, nakoľko nekalosúťažné konanie postihoval aj prostredníctvom verejnoprávnych inštitútov. Z formálneho hľadiska bol rozdelený na päť hláv. Prvé tri hlavy zákona upravovali postupne ochranu súkromnoprávnu, trestnú a správne ustanovenia.¹⁹ Štvrtá hlava obsahovala všeobecné ustanovenia a hlava piata ustanovenia záverečné. Ťažisko zákona na ochranu proti nekalej súťaži spočívalo v generálnej klauzule,²⁰ na základe ktorej boli postihované všetky prípady nekalosúťažného konania, ktoré nebolo možné podradiť pod niektorú zo zákonom zvlášť upravených skutkových podstát. ZPNS bol postavený na tzv. zmiešanom

¹⁴ Čl.10 bis Parížskeho dohovoru:

(1) Únijné krajiny sú povinné zabezpečiť príslušníkom Únie účinnú ochranu proti nekalej súťaži.

(2) Nekalou súťažou je každá súťažná činnosť, ktorá odporuje poctivým zvyklostiam v priemysle alebo obchode.

¹⁵ Dr. František Müller, ktorý bol poverený vypracovaním legislatívnej osnovy zákona proti nekalej súťaži, sa inšpiroval francúzskou úpravou s ideou zriadenia znaleckých zborov, ktorý by ad hoc rozhodovali, či je konkrétne konanie v hospodárskom styku priechiace sa dobrým mravom alebo nie.

¹⁶ Generálna klauzula znela: „Kto za účelom hospodárskej súťaže koná spôsobom, priečiacim sa dobrým mravom, nesie toho dôsledky po rozume tohto zákona.“

¹⁷ „Francúzske právo nekalej súťaže však v porovnaní s jeho slovenským ekvivalentom vykazuje aj jednu zásadnú odlišnosť, a to spôsob jeho tvorby. Zatiaľ čo v slovenskom práve sú podmienky kvalifikácie konania ako nekalosúťažného i príkladný výpočet možných podôb nekalosúťažného konania, stanovené zákonom, vo francúzskom právnom poriadku vytvorila právny režim nekalej súťaže judikatúra, a to tak čo do výberu právneho dôvodu zákazu nekalosúťažných konaní, ako aj čo do vymedzenia okruhu typov konaní, ktoré ako nekalosúťažné sú kvalifikované... Právnym rámcom, ktorý bol judikatúrou určený na to, aby umožnil vznik a vývoj agendy nekalej hospodárskej súťaže v rámci francúzskeho pozitívneho práva, je inštitút zodpovednosti za škodu upravený v článkoch 1382 a 1383 Občianskeho zákonníka (Code civil).“ LAPŠANSKÝ, L. Náčrt právneho režimu nekalej súťaže vo Francúzsku. In Právny obzor, 2010, č. 6, s. 571 – 590.

¹⁸ Zákon o ochrane proti nekalej súťaži č. 111/1927 Sb. nadobudol účinnosť 28. januára 1928 a platil až do roku 1950, keď bol s účinnosťou od 1.1.1951 zrušený zákonom č. 141/1950 Zb. Občiansky zákonník.

¹⁹ Nemecká právna úprava z r. 1909 neobsahovala administratívne ustanovenia. Ďalším zásadným rozdielom bolo, že nemecký zákon postihoval konanie proti dobrým mravom vo všeobecnosti, československý ZPNS bol namierený proti konaniu subjektov, ktoré sa v hospodárskom styku konaním spôsobilým poškodiť súťažiteľa dostali do rozporu s dobrými mravmi súťaže (§ 1 ZPNS).

²⁰ § 1 ZPNS: „Kto sa dostane v hospodárskom styku do rozporu s dobrými mravmi súťaže konaním, ktoré je súčasne poškodiť súťažiteľa, môže byť žalovaný, aby sa zdržal takého konania a odstránil ním zapríčinený zavadný stav; a ak vedel alebo musel vedieť, že jeho konanie je spôsobilé poškodiť súťažiteľa, taktiež, aby nahradil škodu tým spôsobenú.“

kauzistickom systéme so subsidiárnou generálnou klauzulou²¹ a pred nekalosúťažným konaním chránil priamo iba súťažiteľov.²² Popri generálnej klauzule, upravoval niekoľko zvláštnych skutkových podstát, ktoré sa v praxi objavovali najčastejšie, a teda existoval záujem na ich normatívnom zakotvení.²³ ZPNS sa vďaka svojmu precíznemu spracovaniu stal vzorom pre úpravu nekalej súťaže v Obchodnom zákonníku. Rovnako množstvo súdnych rozhodnutí prvorepublikového Najvyššieho súdu²⁴ a bohatá odborná literatúra,²⁵ dodnes predstavujú cenný a stále živý zdroj inšpirácie pre zákonodarcov, sudcov a odborníkov v oblasti nekalej súťaže.

3. Vymedzenie právomoci EÚ regulovať nekalú súťaž

Právo EÚ vo vzťahu k právnej regulácii nekalej súťaže upravuje len niektoré čiastkové otázky, ktoré súvisia s vnútorným trhom EÚ a predovšetkým otázky, ktoré z hľadiska svojich prenesených právomocí od členských štátov vôbec regulovať môže.

Nekalá súťaž priamo na úrovni primárneho práva EÚ²⁶ výslovne regulovaná nie je. Za základ regulácie v primárnom práve EÚ nemôžeme považovať články 101-109 Zmluvy o fungovaní EÚ, ktoré regulujú hospodársku súťaž z verejnoprávneho hľadiska.²⁷ Rovnako

²¹ VEČERKOVÁ, E. Nekalá soutěž a reklama (vybrané kapitoly). 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 330 s. ISBN 80-210-3607-9, s. 19.

²² § 46 ods. 1 ZPNS: „Súťažiteľom rozumie sa každý podnikateľ, ktorý vyrába alebo predáva tovar rovnakého alebo podobného druhu alebo uskutočňuje výkony rovnakého alebo podobného druhu alebo vôbec je podnikovo činným v rovnakom alebo podobnom odbore hospodárskom.“ Zákon proti nekalej súťaži chránil záujem spotrebiteľov len nepriamo, a to prostredníctvom ochrany čistoty súťaže - podľa komentára k ZPNS: „...represia nekalej súťaže nemôže vo svojich dôsledkoch zostať bez priaznivého vplyvu na konzumenta samotného, najmä v tých prípadoch, v ktorých nekalé konanie smeruje k jeho oklamaniu a zvedeniu.“ MATOUŠ, Z. In MUNKOVÁ, J. Právo proti nekalé soutěži. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 233 s. ISBN 97-80-7179-543-8, s. 16.

²³ Napr. nekalá reklama (§ 2 a 3), nesprávne označovanie pôvodu tovaru (§ 4 – 9), zľahčovanie (§ 10 – 11), podplácanie (§ 12), porušovanie a využívanie obchodných a výrobných tajomstiev (§ 13), nekalá súťaž osôb pomocných a ich používanie súťažiteľom (§ 14).

²⁴ V zbierke rozhodnutí Najvyššieho súdu ČSR vo veciach civilných, ktoré zostavovali Dr. František Vážný spolu s redakčnou komisiou, bolo v období od januára 1928 do apríla 1938 uverejnených takmer 150 náleзов, ktoré sa dotýkali oblasti nekalej súťaže.

²⁵ Pozri napr.: KARMÁN, J. Zákon proti nekalej súťaži. Bratislava: „Academia“, 1928; SKÁLA, K. Nekalá soutěž. Jej podstata a stíhání podle zákona ze dne 15. července 1927, č. 111 Sb. z. a n., Praha: Praetor, 1927; BUCHTELA, R. Nejdůležitější praktické případy nekalé soutěže. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1934.

²⁶ Zmluva o EÚ a Zmluva o fungovaní EÚ.

²⁷ Cieľom pravidiel EÚ v oblasti hospodárskej súťaže je zabezpečenie spravodlivých a rovnakých podmienok pre podniky a zároveň zachovanie priestoru pre inovácie, jednotné normy a rozvoj malých a stredných podnikov. Z pravidiel EÚ vyplýva, že podniky nemôžu: uzatvárať dohody o cenách alebo rozdelení trhov, zneužívať dominantné postavenie na konkrétnom trhu s cieľom vytlačiť menších konkurentov, zlučovať sa, ak by im takéto spojenie umožnilo kontrolovať trh.

V praxi toto pravidlo zabraňuje uskutočneniu len malého počtu fúzií. Väčšie spoločnosti, ktoré vo veľkom rozsahu podnikajú v EÚ, sa nemôžu zlúčiť bez predchádzajúceho súhlasu Európskej komisie. To platí aj vtedy, keď majú sídlo mimo EÚ.

tak za právny základ regulácie nekalej súťaže nemôžeme považovať článok 169 Zmluvy o fungovaní EÚ (ďalej len „ZFEÚ“), ktorý vytvára právny základ pre ochranu spotrebiteľov. Napriek tomu, že ochrana spotrebiteľa je jedným z čiastkových záujmov chránených právom proti nekalej súťaži, dovoľíme si tvrdiť, že ide len o záujem vedľajší a nie primárny.

Za právny základ regulácie nekalej súťaže môžeme považovať článok 114 ZFEÚ,²⁸ ktorý upravuje podmienky aproximácie práva v oblasti vnútorného trhu a článok 352 ZFEÚ,²⁹ ktorý obsahuje ustanovenie, ktoré EÚ umožňuje prijať akt potrebný na dosiahnutie cieľov stanovených v zmluvách, ak zmluvy neposkytujú potrebné právomoci na ich dosiahnutie.

Nakoľko v súčasnosti chýba základné legislatívne uchopenie problematiky nekalej súťaže v primárnom práve EÚ, môžeme konštatovať, že Európska únia v súčasnej dobe nemôže regulovať nekalú súťaž ako takú, ale iba nastavovať parametre fungovania vnútorného trhu s tovarom a službami a v rámci nich upravovať otázky úzko súvisiace, kam niektoré, ale rozhodne nie všetky inštitúty z oblasti nekalej súťaže môžu patriť.³⁰ Právna úprava nekalej súťaže tak naďalej zostáva a zostane záležitosťou jednotlivých členských štátov EÚ s výnimkou harmonizačných úprav v partikulárnych oblastiach.

Ďalší prameň práva v oblasti nekalej súťaže predstavuje judikatúra Súdneho dvora EÚ, ktorá definuje dosah únijnej úpravy vnútorného trhu, a tým v konečnom dôsledku obmedzuje priestor členských štátov pre prijímanie ich vlastných úprav nekalej súťaže či nekalých obchodných praktík v prípade, kedy by mohla obmedziť funkčnosť vnútorného trhu EÚ.

Oprávnenie EÚ únie regulovať nekalú súťaž je teda limitované obmedzeným prenesením právomoci zo strany členských štátov. Právo EÚ ani po prijatí Lisabonskej zmluvy problematiku nekalej súťaže priamo nereguluje na úrovni primárneho práva. Úprava sekundárnym právom je kusá a pokrýva len niektoré oblasti úzko súvisiace s fungovaním vnútorného trhu. Pokiaľ chceme identifikovať pramene práva proti nekalej súťaži v práve EÚ, našu pozornosť zameriame na sekundárny prameň práva EÚ – smernice EÚ, nakoľko doteraz neexistuje úprava tejto problematiky vo forme priamo záväzného nariadenia.

²⁸ Európsky parlament a Rada v súlade s riadnym legislatívnym postupom a po porade s Hospodárskym a sociálnym výborom prijímajú opatrenia na aproximáciu ustanovení zákonov, iných právnych predpisov a správnych opatrení členských štátov, ktoré smerujú k vytváraniu a fungovaniu vnútorného trhu.

²⁹ Ak sa preukáže, že v rámci politík vymedzených v zmluvách je na dosiahnutie niektorého z cieľov uvedených v zmluvách nevyhnutná činnosť Únie a zmluvy na to neposkytujú potrebné právomoci, prijme Rada jednomyseľne na návrh Komisie a po udelení súhlasu Európskeho parlamentu vhodné ustanovenia. Ak Rada prijíma tieto ustanovenia v súlade s mimoriadnym legislatívnym postupom, tiež sa uznáva na návrh Komisie a po udelení súhlasu Európskeho parlamentu.

³⁰ ONDREJOVÁ, D., SEHNÁLEK, D. Vliv práva Evropské unie na českou regulaci nekalé soutěže a nekalých obchodních praktík. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. 315 s. Spisy Právnické fakulty

MU, řada teoretická, edice Scientia, ISBN 978-80-210-8398-1, s. 19.

4. Smernica 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách

Smernica 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách aproximuje právne predpisy členských štátov, ktoré priamo poškodzujú ekonomické záujmy spotrebiteľov B2C (Business-to-consumer), a tým nepriamo poškodzujú ekonomické záujmy oprávnených účastníkov hospodárskej súťaže. Vo vzťahoch medzi podnikateľmi sa smernica priamo neaplikuje. S ohľadom na uvedené ju nemôžeme považovať za prameň práva proti nekalej súťaži v pravom slova zmysle. Táto smernica je založená na princípe úplnej harmonizácie, a preto členské štáty nemôžu prijať prísnejšiu alebo extenzívnejšiu vnútroštátnu právnu úpravu.

Nekalé obchodné praktiky sú transponované do § 7 až 9 zákona č. 250/2007 Z.z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov. Nekalé obchodné praktiky sú zakázané a obchodná praktika je považovaná za nekalú, ak je v rozpore s požiadavkami odbornej starostlivosti a podstatne narušuje alebo môže podstatne narušiť ekonomické správanie priemerného spotrebiteľa. Za nekalú obchodnú praktiku považujeme najmä klamlivé konanie a klamlivé opomenutie konania a agresívnu obchodnú praktiku. Zoznam obchodných praktík, ktoré sa za každých okolností považujú za nekalé, sú taxatívne vymedzené v prílohe č. 1 smernice (tzv. čierna listina).

Z pohľadu práva proti nekalej súťaži, ktoré chráni aj spotrebiteľov samotných, môžeme nekalú obchodnú praktiku považovať za nekalosúťažné konanie za predpokladu, že súčasne napĺňa všetky tri podmienky generálnej klauzuly nekalej súťaže. Napriek tomu, že generálna klauzula nekalej súťaže môže byť aplikovaná samostatne, nie je vylúčené, že súčasne dôjde aj k naplneniu znakov osobitných skutkových podstát nekalej súťaže. V prípade, ak je nekalou súťažou dotknutý spotrebiteľ, neprichádza do úvahy naplnenie osobitných skutkových podstát parazitovania na povesti (§ 48), podplácania (§ 49), zľahčovania (§ 50), porušenia obchodného tajomstva (§ 51) a ohrozenia životného prostredia (§ 52).³¹

5. Smernica 2006/114/ES o klamlivej a porovnávacjej reklame

Kodifikovaná smernica o klamlivej a porovnávacjej reklame bola donedávna jediným príkladom toho, že cieľom, ktorý si európsky zákonodarca stanovil pri harmonizovaní určitých vzťahov spadajúcich do poľa pôsobnosti práva nekalej súťaže, bola prevažne čistota súťažného vzťahu (body 3, 4 či 9 odôvodnenia smernice), a nie ochrana záujmov spotrebiteľov.³² To viedlo niektorých autorov aj k sformulovaniu názoru, podľa ktorého ob-

³¹ Bližšie pozri: ONDREJOVÁ, D. Porušenie záväzkového práva jako nekalá obchodní praktika nebo nekalá soutěž. 1. vydání. Praha : C.H.BECK, 2016, ISBN 978-80-7400-628-9, s. 69 a nasl.

³² VOZÁR, J. Právo proti nekalej súťaži. Bratislava: VEDA, 2013, ISBN 978-80-224-1272-8, s. 68.

medzením osobnej pôsobnosti kodifikovanej smernice o klamlivej a porovnávacej reklame na súťažiteľov, európsky zákonodarca pristúpil k rozdeleniu dovedy jednotného európskeho práva proti nekalej súťaži na právo proti nekalým obchodným praktikám vo vzťahu medzi obchodníkmi a spotrebiteľmi a právo proti nekalým obchodným praktikám medzi súťažiteľmi.³³

Napriek tomu, že smernica o klamlivej a porovnávacej reklame reguluje vzťahy medzi podnikateľmi navzájom B2B (Business-to-business), cez túto reguláciu nepriamo dopadá aj na spotrebiteľov. Je založená na koncepcii minimálnej harmonizácie a teda umožňuje členským štátom prijať prísnejšie štandardy vo vnútroštátnej legislatíve. Problematika klamlivej a porovnávacej reklamy je už tradične a dlhodobo súčasťou vnútroštátnych právnych poriadkov, a preto právo EÚ nevytváralo koncepty úplne nové, ale budovalo ich na teoretickoprávnych základoch vnútroštátnych existujúcich právnych úprav.

Keďže právne predpisy platné v členských štátoch sa od seba veľmi odlišovali a reklama presahuje hranice jednotlivých členských štátov, pričom má priamy vplyv na plynulé fungovanie vnútorného trhu, bolo potrebné túto oblasť právne harmonizovať. Klamlivá a nepovolená porovnávacia reklama môže viesť k narušeniu hospodárskej súťaže v rámci vnútorného trhu a reklama samotná ovplyvňuje hospodárske záujmy spotrebiteľov a obchodníkov bez ohľadu na to, či vedie k uzavretiu zmluvy alebo nie. Rozdiely v právnych predpisoch členských štátov v úprave klamlivej obchodnej reklamy bránili vedeniu reklamných kampaní mimo územia štátu, a tým ovplyvňovali voľný pohyb tovaru a poskytovanie služieb. V článku 1 smernice je uvedené jej poslanie, ktoré je dvojaké. Na jednej strane chráni obchodníkov proti klamlivej reklame a jej nekalým následkom, na strane druhej určuje podmienky splnením ktorých sa pripúšťa porovnávacia reklama. Podľa článku 2 písm. a) a b) Smernice o reklame: „a) „reklamou“ sa rozumie akékoľvek predvedenie súvisiace s obchodom, podnikaním, remeslom alebo povoláním, ktorého cieľom je podpora odbytu tovaru alebo služieb, vrátane nehnuteľností, práv a záväzkov; b) „klamlivou reklamou“ sa rozumie akákoľvek reklama, ktorá akýmkoľvek spôsobom, vrátane predvedenia, zavádza alebo pravdepodobne môže zavádzať osoby, ktorým je určená alebo ktoré zasiahne, a ktorá pre svoj klamlivý charakter pravdepodobne ovplyvní ich hospodárske správanie, alebo ktorá z týchto dôvodov poškodí alebo môže poškodiť iného súťažiteľa“. Smernica sa zaoberá aj pojmom porovnávacia reklama. Porovnávacou reklamou sa rozumie akákoľvek reklama, ktorá priamo alebo nepriamo identifikuje súťažiteľa alebo tovary alebo služby ponúkané súťažiteľom. Na tento účel smernica stanovuje podmienky, za ktorých je povolená porovnávacia reklama.

³³ HAJN, P. Komunitárni a české právo proti nekalé soutěži. Brno, Masarykova univerzita, 2010, s. 28 – 30.

6. Smernica 2016/943 o ochrane nesprístupneného know-how a obchodných informácií (obchodného tajomstva)

Smernicou o ochrane obchodného tajomstva sa stanovujú spoločné pravidlá ochrany pred neoprávneným získaním, využitím a sprístupnením obchodného tajomstva. V právnych poriadkoch členských štátov totiž existovali značné rozdiely v úpravách. Nerovnocenná ochrana obchodného tajomstva viedla podľa EÚ k roztrieštenosti vnútorného trhu a odrádzala podniky od vykonávania cezhraničnej hospodárskej činnosti, ktorá by súvisela s použitím obchodného tajomstva (napr. zahraničné investície do výskumu/výroby, outsourcing). V niektorých priemyselných odvetviach, v ktorých tvorcovia a inovátori nemôžu mať prospech z výlučných práv a kde sa inovácia tradične opiera o obchodné tajomstvá, sa výrobky, ktoré boli uvedené na trh, môžu stať v súčasnosti ľahko predmetom reverzného inžinierstva. V takýchto prípadoch môžu byť tvorcovia a inovátori obeťami praktík, ako je imitovanie alebo otrocké napodobňovanie, ktoré parazituje na ich povesti a úsilí v oblasti inovácií. Týmito praktikami sa zaoberajú niektoré vnútroštátne právne predpisy, ktoré sa týkajú nekalej hospodárskej súťaže.

V smernici je výslovne uvedené, že jej cieľom nie je reformovať ani harmonizovať právo v oblasti nekalej hospodárskej súťaže vo všeobecnosti.³⁴

Vzhľadom na účel smernice, ktorá vyžaduje „stanoviť, ktoré konanie a praktiky sa majú považovať za neoprávnené získanie využitie alebo sprístupnenie obchodného tajomstva“, slovenský zákonodarca precizoval a rozšíril právnu úpravu skutkovej podstaty porušenia obchodného tajomstva (§ 51 Obchodného zákonníka), pričom pod množinu pojmu „porušenie“ v zmysle smernice podriadil neoprávnené konanie v podobe získania, využitia alebo sprístupnenia obchodného tajomstva.

V samostatných ustanoveniach sú koncentrované osobitné ustanovenia k právnym prostriedkom ochrany obchodného tajomstva. Všeobecné prostriedky ochrany nekalej súťaže sú využiteľné aj pri ochrane obchodného tajomstva, čo naopak neplatí.

Zavádzajú sa prostriedky ochrany vo forme neodkladných opatrení. Ide o špecifickú právnu úpravu neodkladných opatrení oproti tým, ktoré obsahuje tretia hlava tretej časti Civilného sporového poriadku, pričom ich účel a charakter ostáva rovnaký. Potreba zakotviť osobitné neodkladné opatrenia vyplýva z toho, že porušenie obchodného tajomstva môže mať pre majiteľa obchodného tajomstva ničivé účinky, keďže napríklad v prípade jeho sprístupnenia širokej verejnosti (prostredníctvom internetu, novín) neprichádza do úvahy možnosť navrátenia do pôvodného stavu. V prípade, ak to súd so zreteľom na okolnosti prípadu považuje za možné a účelné (najmä vo vzťahu k závažnosti zásahu do práv osoby dotknutej neodkladným opatrením, resp., ak to dovoľujú majetkové pomery majiteľa obchodného tajomstva), môže podmieniť nariadenie ne-

³⁴ Bod 18 dôvodov smernice.

odkladného opatrenia povinnosťou majiteľa obchodného tajomstva zložiť zábezpeku slúžiacu na krytie náhrady škody alebo ujmy, ktorá vznikla nariadením neodkladného opatrenia rušiteľovi obchodného tajomstva. Škoda v súvislosti s nariadením neodkladného opatrenia môže rušiteľovi obchodného tajomstva vzniknúť tým, že musí obmedziť alebo ukončiť svoje podnikateľské aktivity, napr. prestať vyrábať určitý sortiment výrobkov alebo ich stiahnuť z trhu, či dokonca zničiť.

V súlade s čl. 10 ods. 2 smernice sa zavádza možnosť súdu uložiť rušiteľovi obchodného tajomstva povinnosť, aby zložil do úschovy súdu dostatočnú zábezpeku, ktorá slúži na krytie potenciálnych škôd, ktoré vzniknú úmyselným konaním rušiteľa obchodného tajomstva a predstavujú tak alternatívu nariadenia neodkladného opatrenia. Ak vznikne škoda alebo ujma vyššia, ako je zložená zábezpeka, a bude právoplatne priznaná, bude povinný ju rušiteľ obchodného tajomstva samozrejme nahradiť. Keďže ochrana obchodného tajomstva vrátane prostriedkov nápravy je veľmi obdobná tej, ktorá prislúcha predmetom práva duševného vlastníctva, primerane sa pri ukladaní zábezpeky podľa tohto odseku použijú ustanovenia Civilného sporového poriadku vo vzťahu k zábezpeke na náhradu škody alebo inej ujmy vzniknutej ohrozovaním alebo porušovaním práva duševného vlastníctva podľa § 342.

Pokiaľ súd meritórnym rozhodnutím vysloví, že právo k obchodnému tajomstvu bolo porušené, uloží zároveň týmto rozhodnutím rušiteľovi obchodného tajomstva jedno alebo viac nápravných opatrení. Súd v prípade, ak budú kumulatívne splnené všetky podmienky môže namiesto nápravných opatrení uložiť rušiteľovi obchodného tajomstva povinnosť poskytnúť majiteľovi obchodného tajomstva peňažnú náhradu.

Ustanovuje sa možnosť súdu zrušiť svoje rozhodnutie vtedy, ak skutočnosti, ktoré boli obchodným tajomstvom, už nemožno ďalej za obchodné tajomstvo považovať z dôvodu, že „odpadli“ niektoré z definičných znakov obchodného tajomstva alebo zanikol dôvod, pre ktorý bolo nápravné opatrenie uložené a zároveň je splnená kumulatívne podmienka, že sa tak stalo bez pričinenia rušiteľa obchodného tajomstva. Príkladom, kedy obchodné tajomstvo prestalo spĺňať definičné znaky, môže byť situácia, kedy sa skutočnosti, napr. výrobný postup určitého predmetu, prípadne materiály a látky, z ktorých bol predmet zhotovený, stanú z vôle majiteľa obchodného tajomstva verejne dostupnými. Uvedené ustanovenie je prelomením prekážky *res iudicata* v dôsledku uplatnenia klauzuly *rebus sic stantibus* - t.j. výhrady, že v prípade, ak sa v budúcnosti zmenia podmienky, na základe ktorých založil súd povinnosť zdržania sa určitej povinnosti do budúcnosti, je možné rozhodnutie uložené súdom zmeniť.³⁵

7. Niektoré záverečné úvahy de lege ferenda

³⁵ Z dôvodovej správy k zákonu č. 264/2017 Z.z.

Asi najvýraznejším súčasným trendom v oblasti práva proti nekalej súťaži je jeho odklonenie od pôvodného objektu ochrany - zabezpečenia čistoty súťažných vzťahov medzi súťažiteľmi B2B (Business-to-business) a naopak, tendencia k rozširovaniu ochrany práv a právom chránených záujmov spotrebiteľov vo vzťahoch B2C (Business-to-consumer), a to najmä pod vplyvom sekundárneho práva EÚ.³⁶ Na základe vývoja z poslednej doby sa stáva stále viac evidentným fakt, že nekalá súťaž a jej úprava sa rozširuje a zároveň štiepi. Napriek tomu, že nekalé obchodné praktiky sú v našom právnom poriadku upravené v zákone č. 250/2007 Z.z. o ochrane spotrebiteľa, nekalá obchodná praktika môže byť aj predmetom žaloby v zmysle § 44 OBZ. V niektorých zahraničných právnych úpravách sa nekalé obchodné praktiky považujú za súčasť práva proti nekalej súťaži.

Čo sa týka súčasného legislatívneho znenia generálnej klauzuly nekalej súťaže, objavujú sa názory o potrebe nahradiť pojem „konanie v hospodárskej súťaži“ iným termínom. Podľa nášho názoru však tento pojem má určitú tradíciu, v rozhodovacej praxi súdov je pomerne rozsiahle interpretovaný, a preto máme obavu, že nahradenie tohto pojmu iným termínom (ako napr. v Českej republike termínom „konanie v hospodárskom styku“) by bolo neúčelné, nakoľko rozdiely by boli obsahovo zanedbateľné a mali by skôr formálny (formálny) charakter. Rovnaký názor zastávame ohľadne zmeny termínu „dobré mravy súťaže“ obsiahnutého v generálnej klauzule nekalej súťaže.³⁷

Obchodný zákonník v generálnej klauzule stanovuje okruh subjektov, ktorým môže byť v dôsledku nekalosúťažného konania privedená ujma - ide o súťažiteľov alebo spotrebiteľov. Formuláciu použitú zákonodarcom v § 44 ods. 1 OBZ „...privodiť ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom...“ nepovažujeme za „čisté“ legislatívne riešenie. V rámci pripravovanej rekodifikácie súkromného práva na Slovensku by mohol zákonodarca de lege ferenda zvážiť možnosť zmeny formulácie generálnej klauzuly nekalej súťaže a použiť jednotné číslo, teda postačovalo by „...privodiť ujmu inému súťažiteľovi alebo spotrebiteľovi...“.

Bolo by vhodné do osobitných skutkových podstát nekalej súťaže zaradiť nepovolenú porovnávaciu reklamu tak, aby zákon tento delikt vymedzoval negatívnym spôsobom, teda určoval by obligatórne znaky skutkovej podstaty nepovolenej porovnávej reklamy.

V právnej teórii sa objavujú názory, že nie všetky osobitné (špeciálne) skutkové podstaty nekalej súťaže sú v praxi aplikovateľné a nie je nutné, aby boli súčasťou platného

³⁶ Smernica 2005/29/ES o nekalých obchodných praktikách sa vymedzuje, že B2B vzťahy mieni regulovať len nepriamo prostredníctvom poskytnutia regulácie vo vzťahoch B2C, a tak vytvorí predvídateľnejšie a spravodlivejšie prostredie aj pre vzťahy medzi profesionálnymi obchodníkmi.

³⁷ Túto skutočnosť ďalej potvrdzuje aj fakt, že samotný rozdiel súčasného znenia generálnej klauzuly od generálnej klauzuly obsiahnutej v ustanovení § 1 prvorepublikového ZPNS je veľmi nepatrný, hoci nekalosúťažné praktiky, ktoré sa vyskytujú v dnešnej podobe boli predtým celkom neznáme. Zachovanie kontinuity toho, čo sa počas niekoľkých rokov v aplikačnej praxi osvedčilo, považujeme za správne.

práva. Často sa poukazuje najmä na skutkovú podstatu ohrozovania zdravia a životného prostredia podľa § 52 OBZ. Hoci ide o výnimočné ustanovenia v medzinárodnom kontexte analogických úprav, nemožno vylúčiť jeho aplikáciu najmä v súvislosti s reklamou na výrobky a služby označované za biologicky neškodné alebo nezávadné pre životné prostredie. Preto v zmysle zásady „zbytočné neškodí“ nepovažujeme za nutné a ani vhodné toto ustanovenie vypustiť v budúcej právnej úprave.

Celkom sa stotožňujeme s názorom J. Vozára,³⁸ že doplnenie platnej právnej úpravy o § 47 ods. 2 OBZ³⁹ bolo nadbytočné, nakoľko táto právna úprava mala byť súčasťou verejnoprávnych predpisov. Nemôžeme očakávať od podnikateľa obťažovaného zásielkami s klamlivým označením podniku, ktorých úlohou je z neho neoprávnene vylákať rôzne registračné poplatky, že bude kvôli neoprávnene zaplatenému poplatku žalovať takéhoto nečestného podnikateľa. Je navyše otázne a sporné, či budú vôbec v súťažnom vzťahu ako jedného z predpokladov naplnenia generálnej klauzuly. Preto si myslíme, že takáto nekalá činnosť by mala byť sankcionovaná vo verejnoprávnom predpise primeranou pokutou, podobne ako je tomu pri zasielaní nevyžiadaných reklamných oznámení elektronickou poštou.

Podľa 54 ods. 2 OBZ je právoplatný rozsudok vynesенý v rámci žaloby iba jedného zo subjektov poškodených alebo ohrozených konaním žalovaného, účinný i pre ďalšie subjekty poškodené alebo ohrozené konaním žalovaného, ktoré však neboli účastníkmi konania začatého v dôsledku prvej žaloby. Takýto rozsudok nemôže slúžiť ako titul na exekúciu v prospech subjektov iných ako účastník konania, ktoré vyústilo do vydania tohto rozsudku, pretože návrh na exekúciu môže podať iba osoba uvedená v rozsudku ako oprávnená. Domnievame sa, že exekučný poriadok bráni faktickej realizácii § 54 ods. 2 druhá veta OBZ a je to len jeden z mnohých prípadov nepreviazanosti slovenského právneho poriadku.⁴⁰

Podľa nemeckého vzoru by mohol byť do slovenskej právnej úpravy zakotvený nárok na odčerpanie zisku („Gewinnabschöpfung“). Ide o špecifický inštrument, ktorý umožňuje požadovať od rušiteľa vydanie všetkého hospodárskeho prospechu, ktorý dosiahol na ťarchu veľkého množstva odberateľov (spotrebiteľov) v dôsledku úmyselného konania v rozpore s generálnou klauzulou nekalej súťaže. Proces odčerpania zisku je úspešne zavŕšený, akonáhle rušiteľ vydá nekalo dosiahnutý zisk, ktorý sa následne stane súčasťou príjmov štátneho rozpočtu. Predpoklady na uplatnenie nároku na odčerpanie

³⁸ VOZÁR, J. Právo proti nekalej súťaži – úvahy de lege ferenda. In SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.): Právo obchodu ekonomika VI. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2016, ISBN 978-80-8152-443-1, s. 607 a nasl.

³⁹ Vyzvanie nebezpečenstva zámienky je aj konanie podnikateľa, ktoré spočíva v takej voľbe jeho obchodného mena alebo používania takeého označenia podniku, ktoré je objektívne spôsobilé vyvolať u adresátov jeho obchodnej dokumentácie nebezpečenstvo zámienky podnikateľa s verejným registrom alebo inou evidenciou vedenou na základe zákona.

⁴⁰ Tamtiež, s. 610 a nasl.

zisku sú teda: (1) úmyselné nekalosúťažne konanie a (2) dosiahnutie zisku na ťarchu veľkého množstvo odberateľov (spotrebiteľov).

Veľmi vhodné by bolo zaradiť do právnej úpravy nekalej súťaže osobitnú konkurenčnú doložku. Presvedčili sme sa o tom najmä pri skúmaní problematiky nekalosúťažných praktík zamestnancov a možností právnej ochrany zamestnávateľov, kde sme dospeli k záveru, že napriek tomu, že právne predpisy obsahujú celý rad právnych prostriedkov na ochranu zamestnávateľa proti nekalosúťažným praktikám svojich zamestnancov, v reálnych podmienkach sa táto ochrana realizuje pomerne obťažne. Aj v súdnych nekalosúťažných sporoch zamestnávateľov so svojimi zamestnancami (bývalými zamestnancami) s takmer totožným skutkovým stavom sme neraz svedkami rozdielneho, či skôr úplne protichodného súdneho rozhodovania.⁴¹ Súčasná úprava konkurenčnej doložky v § 672a Obchodného zákonníka je nevhodná najmä preto, že vychádza z európskej smernice vydanej pre obchodné zastúpenie, ktorá pojíma konkurenčné doložky príliš reštriktívne s cieľom chrániť slabšiu stranu. Ide teda o zvláštne poňatie, ktoré má osobitný význam pre úpravu konkrétneho zmluvného typu.

Budúca úprava práva na ochranu proti nekalej súťaži by mala explicitne upravovať možnosť zapojenia neporušiteľov do procesu vymáhania nekalosúťažných nárokov. Takúto úpravu možno nájsť už v § 24 prvorepublikového ZPNS,⁴² ktorý umožňoval za určitých okolností uloženie povinnosti vydavateľovi tlače, ktorý nekonal nekalosúťažne. Dnes takáto úprava v ustanoveniach OBZ absentuje. Praktickým príkladom neporušiteľa sú napríklad doménové authority, ktoré prakticky vôbec nie sú vystavené deliktuálnej zodpovednosti, a to dokonca ani ex post, t.j. po upozornení na porušovanie práv tretích osôb. Len v určitej úzkej a výnimočnej skupine prípadov je predstaviteľná aj ich vlastná deliktuálna zodpovednosť (napr. odmietanie vykonať rozhodnutie súdu).⁴³

⁴¹ ZLOCHA, L. Nekalosúťažné praktiky zamestnancov (bývalých zamestnancov) a možnosti právnej ochrany zamestnávateľov. Mílniky práva v stredoeurópskom priestore 2014 [elektronický zdroj] Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2014, s. 396-405 [CD-ROM] ISBN 978-80-7160-371-9.

⁴² § 24 ZPNS: „Jestliže oznámení nebo sdělení, ve příčině kterého jest tu exekuční titul na zdržení se podle §§ 2, 8, 10 a 11, jest uveřejněno v tiskopise, kterým nemůže dlužník nakládati, může procesní soud na návrh oprávněného vydati příkaz majiteli podniku tiskopis vydávajícího nebo rozšiřujícího (vydavatelí nebo majitelí časopisu), aby upustil od dalšího uveřejňování oznámení nebo sdělení v číslech, vydáních nebo nákladech tiskopisu, které následují po doručení příkazu, nebo obsahuje-li tiskopis výhradně ono oznámení nebo sdělení, zastavil jeho další rozšiřování. Náklady vydání tohoto příkazu nese navrhovatel; právoplatný příkaz jest proti majiteli podniku tiskopis vydávajícího nebo rozšiřujícího exekucí vykonatelný.“

⁴³ HUSOVEC, M. Zodpovednosť na internete podľa českého a slovenského práva. Praha: Edice CZ-NIC, 2014, ISBN: 978-80-904248-8-3, s. 146 a 147.

„§ XY Uloženie povinnosti tretím osobám

(1) Ak žalovaný zo zdržovacieho nároku nemôže preukázateľne sám tento nárok žalobcu uspokojiť, pretože je nevyhnutná súčinnosť tretích osôb, súd je oprávnený uložiť potrebnú povinnosť týmto osobám.

(2) Povinnosť uložená tretej osobe podľa ods. 1 musí byť účinná a primeraná, nesmie vytvárať prekážky legítimnému obchodu a musí poskytovať záruky proti jej zneužívaniu.

(3) Trovy vydania tohto príkazu nesie jeho navrhovateľ.“

Trestný zákon upravujúci trestný čin zneužitia účasti hospodárskej súťaži podľa § 250 TZ stále odkazuje na nekalú súťaž bez toho, aby ju nejako definoval, pričom už samotné ustanovenie generálnej klauzuly v Obchodnom zákonníku obsahuje výslovne neurčité právne pojmy. Pri úvahách de lege ferenda by sa mohol slovenský zákonodarca inšpirovať českou právnou úpravou.⁴⁴

Právnu úpravu nekalej súťaže v slovenskom právnom poriadku z pohľadu stále prebiehajúcej rekodifikácie súkromného práva na Slovensku, podľa nášho názoru čaká osud českej právnej úpravy a právna úprava nekalej súťaže bude systematicky zaradená do unifikovaného kódexu súkromného práva, teda Občianskeho zákonníka. Ako menej pravdepodobná sa javí možnosť vytvorenia samostatného právneho predpisu po vzore prvorepublikového zákona proti nekalej súťaži alebo nemeckého UWG.

Pokiaľ vychádzame z predpokladu, že právna úprava nekalej súťaže bude včlenená do ustanovení Občianskeho zákonníka (namiesto súčasného Obchodného zákonníka), nepožujeme za potrebné existujúcu právnu úpravu výrazným spôsobom meniť alebo dopĺňať. V nastávajúcej právnej úprave by bolo vhodné skôr odstrániť niektoré terminologické nedostatky a predovšetkým zefektívniť a modifikovať prostriedky ochrany proti nekalej súťaži. Napriek tomu, že v niektorých zahraničných úpravách sa výrazne rozširuje „prospotrebiteľský“ charakter práva proti nekalej súťaži, podľa nášho názoru do ustanovení právnej úpravy nekalej súťaže nie je nutné inkorporovať ustanovenia predpisov na ochranu spotrebiteľa (napr. zákona o ochrane spotrebiteľa), najmä tie, ktoré boli predmetom transpozície smernice o nekalých obchodných praktikách. Veď nakoniec aj v súčasnosti, pokiaľ nekalá obchodná praktika voči spotrebiteľovi napĺňa súčasne znaky generálnej klauzuly nekalej súťaže, je toto konanie postihnuteľné taktiež právnymi prostriedkami na ochranu proti nekalej súťaži.

Literatúra

BUCHTELA, R. Nejdůležitější praktické případy nekalé soutěže. Praha: Právnícké knihkupectví a nakladatelství V. Linhart, 1934

ELIÁŠ, K. Nekalá soutěž a její regulace. In Právník, 1990, č. 10, ISSN 0324-7007

HAJN, P. Komunitární a české právo proti nekalé soutěži. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2010, Acta Universitatis Brunensis Iuridica No. 362, ISBN 978-80-210-5051-8

⁴⁴ Podľa ustanovenia § 248 ods. 1 Trestného zákona ČR: „Kto poruší iný právny predpis o nekalej súťaži tým, že sa pri účasti v hospodárskej súťaži dopustí a) klamlivej reklamy, b) klamlivého označovania zboží a služieb, c) vyvolávanie nebezpečenstva zámeny, d) parazitovanie na povesti podniku, výrobkov či služieb iného súťažiteľa, e) podplácanie, f) zľahčovanie, g) porovnávacía reklama, h) porušovanie obchodného tajomstva, alebo i) ohrozovanie zdravia spotrebiteľov a životného prostredia, a spôsobí tým vo väčšom rozsahu ujmu iným súťažiteľom alebo spotrebiteľom alebo zabezpečí tým sebe alebo inému vo väčšom rozsahu neoprávnené výhody, bude potrestaný...“.

- HUSOVEC, M. Zodpovednosť na internete podľa českého a slovenského práva. Praha: Edice CZ-NIC, 2014, ISBN: 978-80-904248-8-3
- KARMÁN, J. Zákon proti nekalej súťaži. Bratislava: „Academia“, 1928
- LAPŠANSKÝ, L. Náčrt právneho režimu nekalej súťaže vo Francúzsku. In Právny obzor, 2010, č. 6, ISSN 0032-6984
- MUNKOVÁ, J. Právo proti nekalé soutěži. Komentář. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2008. 233 s. ISBN 97-80-7179-543-8
- ONDREJOVÁ, D., SEHNÁLEK, D. Vliv práva Evropské unie na českou regulaci nekalé soutěže a nekalých obchodních praktik. 1. vyd. Brno : Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. 315 s. Spisy Právnické fakulty MU, řada teoretická, edice Scientia, ISBN 978-80-210-8398-1
- ONDREJOVÁ, D. Porušení závazkového práva jako nekalá obchodní praktika nebo nekalá soutěž. 1. vydání. Praha : C.H.BECK, 2016, ISBN 978-80-7400-628-9
- SKÁLA, K. Nekalá soutěž. Její podstata a stíhání podle zákona ze dne 15. července 1927, č. 111 Sb. z. a n., Praha: Praetor, 1927
- VEČERKOVÁ, E. Nekalá soutěž a reklama (vybrané kapitoly). 1. vydání. Brno: Masarykova univerzita, 2005. 330 s. ISBN 80-210-3607-9
- VOZÁR, J., ZLOCHA, Ľ. Judikatura vo veciach nekalej súťaže. Bratislava: Iura Edition, 2013, ISBN 978-80-8078-564-2
- VOZÁR, J. Právo proti nekalej súťaži. Bratislava: VEDA, 2013, ISBN 978-80-224-1272-8
- VOZÁR, J. Právo proti nekalej súťaži – úvahy de lege ferenda. In SUCHOŽA, J., HUSÁR, J., HUČKOVÁ, R. (eds.): Právo obchod ekonomika VI. Košice: UPJŠ v Košiciach, 2016, ISBN 978-80-8152-443-1
- ZLOCHA, Ľ. Nekalosúťažné praktiky zamestnancov (bývalých zamestnancov) a možnosti právnej ochrany zamestnávateľov. Míľníky práva v stredoeurópskom priestore 2014 [elektronický zdroj] Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2014, ISBN 978-80-7160-371-9

C. RODINNÉ PRÁVO

SPÔSOBILOSŤ MALOLETÉHO DIEŤAŤA ROZHODOVAŤ O SPÔSOBE A FORME POSKYTNUTIA ZDRAVOTNEJ STAROSTLIVOSTI

MGR. PETER KOROMHÁZ

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

PETER.KOROMHAZ@UPJS.SK

Abstrakt

Autor sa v príspevku zaoberá osobitným postavením maloletého dieťaťa, ktorému je poskytovaná zdravotná starostlivosť, to všetko s prihliadnutím na jeho obmedzenú spôsobilosť na právne úkony. Príspevok je zameraný v prvej časti na prehľad právnej úpravy nadobúdania spôsobilosti dieťaťa na právne úkony v spojitosti s právnou úpravou jeho zákonného zastupovania rodičmi. V druhej časti sa autor v príspevku venuje osobitným otázkam poskytovania zdravotnej starostlivosti maloletému dieťaťu, ktoré sú spojené najmä s inštitútom informovaného súhlasu, pričom svoju pozornosť venuje zodpovedaniu otázky kto z dvojice rodič a dieťa je spôsobilý udeliť takýto informovaný súhlas.

Abstract

The author deals with the special status of the child being given health care, all in view of his limited legal capacity. The contribution is focused in the first part on an overview of the legislation on the eligibility of a child for legal acts in connection with the legal regulation of his legal representation by parents. In the second part, the author deals with the specific issues of providing health care to a minor child, which are mainly related to the Institute of Informed Consent, while paying attention to the question of who the parent and the child is capable of giving such informed consent.

Úvod

Otázka poskytovania zdravotnej starostlivosti a predpokladov, ktoré musia byť naplnené pre jej poskytnutie sama o sebe ponúka pre právnicka zaujímavú právnu oblasť, v ktorej je možné nachádzať priestor pre rôznu právnu argumentáciu a výklad dotknutých zákonných ustanovení. V prípade doplnenia ďalšej premennej do predmetných právnych vzťahov, dostáva uvedená právna problematika osobitný nádych, ktorý je špecifický nevy-

hnutnosťou aplikácie jednotlivých ustanovení právnej úpravy zaoberajúcej sa najmä úpravou rodinno-právnych vzťahov. Problematika spojená s poskytovaním zdravotnej starostlivosti je sama o sebe citlivou témou, ktorá po jej doplnení o subjekt maloletého dieťaťa nadobúda ešte osobitejší charakter, a preto podľa nášho názoru poskytuje vhodný priestor pre analýzu aktuálne platnej a účinnej právnej úpravy normujúcej predmetnú oblasť práva. Pre jej náležité pochopenie a analyzovanie jej prípadných nedostatkov je v prvom rade nevyhnutné pochopiť základný právny rámec jej fungovania, ktorý následne doplníme o rozpracovanie osobitných právnych ustanovení dotýkajúcich sa priamo zabezpečenia výkonu zdravotnej starostlivosti o maloletého.

1 Spôsobilosť na právne úkony a základ jej právnej úpravy v SR ako predpoklad pre posúdenie ďalších otázok spojených s maloletým dieťaťom a poskytovaním zdravotnej starostlivosti

Právna úprava Slovenskej republiky spája nadobudnutie plnej spôsobilosti na právne úkony v prvom rade s dovŕšením osemnásteho roku veku. Uvedené je premietnuté do znenia ustanovenia § 8 ods. 1 Zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Občiansky zákonník“), v súlade s ktorým *„spôsobilosť fyzickej osoby vlastnými právnymi úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti vzniká v plnom rozsahu plnoletosťou.“* V uvedenej súvislosti nemožno opomenúť, že berúc do úvahy ustanovenie § 8 ods. 2 Občianskeho zákonníka je možné plnú spôsobilosť na právne úkony nadobudnúť aj skôr ako samotným dovŕšením osemnásteho roku života, a to v prípade uzavretia manželstva za podmienok, ktoré bližšie ustanovuje Zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Zákon o rodine“).¹ Medzi uvedené podmienky patrí to, aby manželstvo uzatvorila osoba staršia ako 16 rokov za súčasného povolenia takéhoto konania súdom.² Pre účely rozpracovania predmetnej problematiky stojí za zmienku aj tá skutočnosť, že v prípade rozvodu takto uzatvoreného manželstva osobou, ktorá v čase rozvodu ešte nedovŕšila osemnásť rok života, táto osoba v súlade s ustanovením § 8 ods. 2 Občianskeho zákonníka nestráca už skôr nadobudnutú plnú spôsobilosť na právne úkony.

Berúc do úvahy vyššie uvedené je nevyhnutné doplniť, že osoba, ktorá nie je staršia ako 18 rokov, resp. staršia ako 16 rokov pri súčasnom uzavretí súdom povoleného manželstva, síce podľa právnej úpravy nenadobudla plnú spôsobilosť na právne úkony, avšak jej nevyhnutne patrí spôsobilosť na právne úkony v obmedzenom rozsahu. Spomenutú problematiku rieši ustanovenie § 9 Občianskeho zákonníka, podľa ktorého *„majú maloletí spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú svojou povahou primerané rozu-*

¹ Bližšie pozri napr. Vojčík, P. a kol.: Občianske právo hmotné. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, str. 114

² Bližšie pozri ustanovenie § 11 ods. 1 Zákona o rodine

movej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku.“ Bežným akademickým príkladom je v uvedenom prípade kúpa sladkosti maloletým dieťaťom v potravinách, na ktorú je v zásade spôsobilé každé maloleté dieťa schopné samé sa dopraviť do potravín. Takýto maloletý však bez pochybností nedisponuje spôsobilosťou rozhodnúť sa kúpiť si drahý automobil vo veku, kedy ešte len začína zisťovať, že o necelých 10 rokov bude musieť pre reálne užívanie takéhoto predmetu úspešne absolvovať skúšky pre získanie vodičského oprávnenia.

Právna úprava vo svojej komplexnosti reflektuje na tú skutočnosť, že vyššie uvedené osoby, ktoré z dôvodu nízkeho veku ešte nenadobudli plnú spôsobilosť na právne úkony, budú v bežnom živote potrebovať zástupcov, ktorí budú konať v ich mene a „na ich účet.“ V súlade s ustanovením § 26 Občianskeho zákonníka je nevyhnutné konštatovať, že *„pokiaľ fyzické osoby nie sú spôsobilé na právne úkony, konajú za nich ich zákonní zástupcovia.“*

V prípade maloletých detí pritom platí, že to kto je ich zákonným zástupcom upravuje Zákon o rodine, ktorý v ustanovení § 31 ods. 1 Zákona o rodine určuje, že *„rodičia zastupujú maloleté dieťa pri právnych úkonoch, na ktoré nie je spôsobilé.“*

2 Zastupovanie maloletého dieťaťa rodičmi podľa Zákona o rodine

Z doteraz uvedeného možno sumarizovať, že zákonnými zástupcami maloletého dieťaťa sú jeho rodičia, ktorí ho zastupujú vo všetkých úkonoch, na ktoré nie je maloletý vzhľadom na povahu jeho rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej jeho veku spôsobilý. V ďalšom je však nevyhnutné odpovedať na otázky aké sú povinnosti, resp. oprávnenia rodiča pri výkone zastúpenia jeho maloletého dieťaťa.

Prvou podstatnou skutočnosťou pre nájdenie odpovede na vyššie položenú otázku je to, že v súlade s ustanovením § 28 ods. 1 Zákona o rodine je zastupovanie maloletého dieťaťa súčasťou rodičovských práv a povinností jeho rodičov. Zákonodarca v uvedenom ustanovení pritom ďalej vymenúva prostredníctvom deklaratórneho výpočtu ďalšie z rodičovských práv a povinností, ktorými sú najmä

- sústavná a dôsledná starostlivosť o výchovu, zdravie, výživu a všestranný vývin maloletého dieťaťa;
- správa majetku maloletého dieťaťa.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že zastupovanie maloletého dieťaťa je súčasťou výkonu komplexu rodičovských práv a povinností, ktorý je vlastný obom rodičom maloletého dieťaťa súčasne.³ Podstatnou je ďalej tá skutočnosť, že samotné ustanovenie § 28 ods. 2 Zákona o rodine zdôrazňuje, že rodičia pri výkone svojich rodičovských práv a povinností nemôžu postupovať svojvoľne, ale len tak, aby pri ich výkone súčasne chránili

³ Bližšie pozri ustanovenie § 28 ods. 2 Zákona o rodine

záujmy maloletého dieťaťa. Z uvedeného teda možno odvodiť, že v prípade akéhokoľvek úkonu urobeného rodičom ako zákonným zástupcom maloletého, je nevyhnutné položiť si otázku, či je takto urobený úkon v záujme maloletého dieťaťa alebo nie. Obdobne sa vyjadruje *Padalová*, ktorá uvádza, že jedinou požiadavkou na výkon rodičovských práv a povinností je to, aby rodičia chránili záujmy maloletého dieťaťa.⁴

Pozornosť ďalej sústreďujeme na ustanovenie § 30 ods. 1 Zákona o rodine, podľa ktorého „*rodičia majú právo vychovávať deti v zhode s vlastným náboženským a filozofickým presvedčením.*“ Na predmetné ustanovenie považujeme za potrebné poukázať najmä z toho dôvodu, že v prípade poskytovania zdravotnej starostlivosti nie je výnimočnou situácia, v ktorej rodičia v postavení zákonných zástupcov odmietnu udelenie informovaného súhlasu s poskytnutím krvnej transfúzie ich maloletému dieťaťu s odvolaním sa na vlastné náboženské presvedčenie a svoje právo vychovávať ich dieťa v súlade s ním. Podľa nášho názoru je však nevyhnutné zamyslieť sa v prípade takejto argumentácie nad tým, či je možné predmetné ustanovenie Zákona o rodine aplikovať na výkon celej skupiny rodičovských práv a povinností alebo len na tú skupinu týchto práv, ktorá súvisí priamo s výchovou maloletého dieťaťa. Zastávame pritom názor, že predmetné ustanovenie sa týka výlučne výkonu rodičovských práv a povinností, ktorých spoločným menovateľom je to, že smerujú k dodržaniu povinnosti starať sa sústavne a dôsledne o výchovu maloletého dieťaťa. Ak sme v predchádzajúcej časti textu uviedli, že zákonodarca poskytuje deklaratórny výpočet konkrétnych rodičovských práv a povinností, mali sme v úmysle upozorniť na to, že tým zároveň rozlišuje medzi osobitnými skupinami rodičovských práv a povinností. Uvedenému svedčí aj samotná systematika Zákona o rodine, ktorý obsahuje osobitné ustanovenia upravujúce zastupovanie maloletého dieťaťa, t.j. normuje jednu osobitnú skupinu rodičovských práv a povinností, ako aj osobitné ustanovenia týkajúce sa výlučne správy majetku maloletého dieťaťa, čím osobitne upravuje výkon ďalšej osobitnej skupiny rodičovských práv a povinností. Z uvedeného dôvodu zastávame názoru, že rodičia maloletého dieťaťa pri výkone jeho zastupovania nemôžu spôsob výkonu tohto rodičovského oprávnenia podmieňovať vlastným náboženským alebo filozofickým presvedčením. Naopak sú povinní pri výkone zastupovania maloletého prihliadnúť na jediný podstatný element, ktorým je v súlade s už citovaným ustanovením Zákona o rodine záujem maloletého dieťaťa, ktorým je pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti zásadne záujem na vyliečení, prípadne pri neliečiteľných stavoch, záujem na podanie utišujúcich liekov zmierňujúcich bolesť a skvalitňujúcich život pacienta.

Vyššie uvedená teoretická úvaha však nemení nič na tej skutočnosti, že napriek uvedenému ostáva nevyhnutne v platnosti už skôr konštatované, a to že rodičia majú právo pri zabezpečení výchovy maloletého dieťaťa postupovať v súlade so svojim filozofickým

⁴ Bližšie pozri *Padalová, M.: Zákon o rodine s komentárom. Eurokódex, Žilina, 2005, str. 57*

a náboženským presvedčením. Hovoríme teda o výkone ďalšej osobitnej skupiny rodičovských práv a povinností, výsledkom vykonávania ktorej je zabezpečovanie výchovy maloletého dieťaťa. Logicky sa nám teda naskytá argumentácia, podľa ktorej je spôsob akým rodičia zastupujú maloleté dieťa nevyhnutne spojený, resp. podmienený so zabezpečením jeho výchovy, a teda prípadné rozhodnutie o spôsobe výkonu oprávnenia zastupovať maloleté dieťa môže byť v konečnom dôsledku ovplyvnené ich vlastným záujmom na výchove dieťaťa v súlade s ich filozofickým a náboženským presvedčením. Uvedená argumentačná línia sa javí byť v našich očiach právne správna, a teda máme za to, že vlastným filozofickým a náboženským presvedčením nie je síce možné argumentovať v priamej súvislosti s výkonom zastupovania maloletého, avšak samotný výkon zastupovania maloletého môže byť poznačený záujmom rodiča, t.j. zákonného zástupcu, vychovávať svoje dieťa v zhode so svojim presvedčením. Po prijatí takéhoto právneho názoru je však podľa nás nevyhnutné jedným dychom dodať, že právna úprava počíta so situáciou, pri ktorej dochádza k stretu záujmov zástupcu a zastupovaného

V uvedenej súvislosti je potrebné poukázať na ustanovenie § 31 ods. 2 Zákona o rodine, podľa ktorého nemôže rodič zastupovať svoje maloleté dieťa vo veci právnych úkonov, pri ktorých *„by mohlo dôjsť k rozporu záujmov medzi rodičmi a maloletým dieťaťom (...) v takom prípade súd ustanoví maloletému dieťaťu opatrovníka, ktorý ho bude v konaní alebo pri určitom právnom úkone zastupovať.“* Zákon teda jasne uvádza, že maloletému dieťaťu musí byť ustanovený tzv. kolízny opatrovník už v prípade hroziaceho rozporu medzi záujmami maloletého dieťaťa a jeho rodičov. V prípade vyššie načrtnutej situácie je podľa nášho názoru rozpor medzi záujmami maloletého dieťaťa a záujmami jeho rodičov zjavný. Preto sme toho názoru, že logickým riešením takejto situácie je využitie inštitútu kolízneho opatrovníka, ktorý v rozsahu uvedeného konania súvisiaceho s rozhodnutím o schválení poskytnutia zdravotnej starostlivosti a zapojením samotného dieťaťa do procesu tohto rozhodovania v súlade s neskôr uvedeným, bude vykonávať funkciu zástupcu maloletého dieťaťa.

Pre poskytnutie komplexného prehľadu predmetnej právnej úpravy si dovoľujeme v neposlednom rade poukázať na ustanovenie § 30 ods. 3 Zákona o rodine, v súlade s ktorým sú rodičia oprávnení *„použiť pri výchove dieťaťa primerané výchovné prostriedky tak, aby nebolo ohrozené zdravie, dôstojnosť, duševný, telesný a citový vývin dieťaťa.“* Vedomí si skutočnosti, že toto ustanovenie sa primárne týka použitia výchovných prostriedkov, teda trestov, zákazov a pod., zastávame názor, že predmetné ustanovenie zároveň jasne definuje hranice presadzovania záujmov rodičov pri výchove ich maloletých detí, a to pri akomkoľvek spôsobe výkonu rodičovských oprávnení smerujúcich k zabezpečeniu výchovy dieťaťa. Je zjavné, že akémukoľvek záujmu rodiča, ktorý sleduje pri výchove maloletého dieťaťa musí ustúpiť imperatív toho, že výkon rodičovských práv a povinností súvisiacich s výchovou maloletého dieťaťa nesmie ani len ohroziť zdravie

a telesný vývin dieťaťa. Pri nesprávnom výkone rodičovských práv, ktorý by ohrozil ďalší vývoj dieťaťa súd aj z úradnej povinnosti urobí potrebné výchovné opatrenia.⁵ Uvedené ustanovenie môže byť podľa nášho názoru výrazným argumentom pri rozhodovaní o tom, aké rozhodnutie o poskytnutí zdravotnej starostlivosti je ešte možné považovať za súladné so záujmami maloletého dieťaťa a naopak, ktoré takým už nie je. Uvedené platí taktiež pri zohľadnení záujmu rodičov na presadzovaní ich vlastného filozofického a náboženského presvedčenia pri výchove maloletého dieťaťa.

2.1 Absencia dohody medzi rodičmi pri výkone oprávnenia zastupovať maloleté dieťa

Rodičia by sa mali pri výkone rodičovských práv a povinností v zásade dohodnúť, pričom sa rozlišuje medzi tzv. nepodstatnými vecami, o ktorých môže rozhodnúť každý rodič samostatne a medzi podstatnými vecami, o ktorých sú rodičia povinní dohodnúť sa spoločne.⁶ Samozrejme, v živote môžu nastať situácie, pri ktorých rodičia nevedia dospieť k zhodnému stanovisku týkajúcemu sa rozhodovania o veciach, ktoré nie sú bežnej povahy.

K rozporu medzi záujmami, resp. k rozporu v presvedčení o správnom postupe pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti teda môže dochádzať nielen medzi rodičmi a ich maloletým dieťaťom, ale aj medzi samotnými rodičmi navzájom. V uvedenom prípade je nevyhnutné pristúpiť k aplikácii ustanovenia § 35 Zákona o rodine, ktorý počíta so vznikom situácií, v ktorých sa „*rodičia nedohodnú o podstatných veciach súvisiacich s výkonom rodičovských práv a povinností, najmä (...) o udelení súhlasu na poskytovanie zdravotnej starostlivosti (...), rozhodne na návrh niektorého z rodičov súd.*“

V uvedenej súvislosti je však nevyhnutné myslieť na to, že v prípade konania pred súdom bude musieť byť maloleté dieťa v prípade jeho procesnej účasti v konaní zastúpené kolíznym opatrovníkom. Jedným z hlavných dôvodov, pre ktorý je na mieste uvažovať o maloletom ako účastníkovi konania je tá skutočnosť, že podľa ustanovenia § 43 ods. 1 Zákona o rodine „*(...) V konaniach, v ktorých sa rozhoduje o veciach týkajúcich sa maloletého dieťaťa, má maloleté dieťa právo byť vypočuté. (...).*“ Zároveň pritom platí, že názoru prezentovanému maloletým dieťaťom musí byť venovaná taká pozornosť súdu, ktorá je primeraná vekovej a rozumovej vyspelosti samotného maloletého dieťaťa. Uvedené, samozrejme, platí za predpokladu, že nie je možné dospieť k záveru o tom, že konkrétne maloleté dieťa má vzhľadom na svoj vek a vyspelosť spôsobilosť na právne úkony v dostatočnom rozsahu na to, aby urobilo konkrétne rozhodnutie, t.j. právny úkon osobne bez zákonného zastúpenia rodičom, resp. kolíznym opatrovníkom. K vyhodnoteniu tejto otázky je však nevyhnutné v ďalšom poukázať na niektoré špecifiká právnej úpravy posky-

⁵ Padalová, M.: Zákon o rodine s komentárom. Eurokódex, Žilina, 2005, str. 61

⁶ Padalová, M.: Zákon o rodine s komentárom. Eurokódex, Žilina, 2005, str. 68

tovania zdravotnej starostlivosti, ktoré priamo súvisia so spôsobilosťou maloletého dieťaťa na právne úkony urobené v súvislosti s poskytovaním zdravotnej starostlivosti.

3 Zastupovanie maloletého dieťaťa rodičmi podľa Zákona o zdravotnej starostlivosti

3. 1 Stručne o podstate inštitútu informovaného súhlasu

V súlade s ustanovením § 4 ods. 4 Zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej len ako „Zákon o zdravotnej starostlivosti“) sa pre poskytnutie zdravotnej starostlivosti vyžaduje informovaný súhlas pacienta, a to vždy okrem prípadov osobitne uvedených v ustanovení § 6 ods. 9 tohto zákona. Uvedené ustanovenie je zákonným vymedzením základného pravidla uplatňovaného v procese poskytnutia zdravotnej starostlivosti, v súlade s ktorým platí, že každý zákrok, aj keď bol dobre vykonaný, je protiprávny, pokiaľ k nemu nebol daný súhlas.⁷

Zakotvenie inštitútu informovaného súhlasu je teda prirodzeným výsledkom rešpektovania základných práv pacienta, ktoré sú na medzinárodnej úrovni reprezentované o. i. Dohovorom o ochrane ľudských práv a dôstojnosti človeka v súvislosti s aplikáciou biológie a medicíny (ďalej len ako „Dohovor“), publikovaným v Zbierke zákonov SR ako oznámenie Ministerstva zahraničných vecí SR č. 40/2000 Z. z., ktorý v článku 5 uvádza, že *„zásah v oblasti zdravia sa môže vykonať iba vtedy, ak osoba, ktorej sa týka, bola informovaná a so zásahom vyjadrila súhlas.“*

Uvedené ustanovenia sú odôvodnené najmä tým, že pri každom poskytnutí zdravotnej starostlivosti v zásade dochádza k narušeniu osobnej sféry a súkromia pacienta, resp. v mnohých prípadoch priamo k zásahu do jeho fyzickej integrity. V súlade s uvedeným teda môžeme formulovať zákaz výkonu akéhokoľvek liečebného postupu bez jeho odsúhlasenia pacientom, ktorý rešpektuje obsah práva fyzickej osoby na telesnú integritu, ktorá jej na jednej strane zabezpečuje užívacie a dispozičné právo a na strane druhej predstavuje všeobecný zákaz neoprávnených (protiprávnych) zásahov ostatných subjektov do tejto integrity, teda ju zabezpečuje pred vonkajšími zásahmi.⁸

Zo samotného pojmu „informovaný súhlas“ možno ďalej odvodiť, že jeho podstata spočíva v tom, že pacient musí byť pred rozhodnutím sa o jeho udelení náležite poučený ošetrojúcim zdravotníckym pracovníkom o samotnom procese poskytnutia zdravotnej starostlivosti. Vo všeobecnosti možno ustáliť, že ošetrojúci zdravotnícky pracovník je povinný pacienta pred udelením informovaného súhlasu s navrhovaným postupom poskytnutia zdravotnej starostlivosti informovať o účele výkonu, povahe výkonu, následkoch

⁷ Doležal, T.: Provedení lékařského zákroku u dítěte při svolení zákonným zástupcem. In: Zdravotnictví a právo. Praha: LexisNexisCZ, s.r.o., č. 12, 2005, str. 2

⁸ Bližšie pozri Cehlárova, Ľ.: Vybrané aspekty poučenia ako významného predpokladu poskytovanie zdravotnej starostlivosti. In: Acta Iuridica Cassoviensia, UPJŠ-Právnická fakulta, 2009, str. 23

a rizikách poskytnutia zdravotnej, o možnostiach voľby navrhovaných postupov a o rizikách odmietnutia poskytnutia zdravotnej starostlivosti.⁹

V prípade samotného poučenia pacienta je ďalej veľmi podstatné taktiež to, aby pacient pochopil jemu dávané poučenie, resp. aby sa pacient, ktorý je laikom mohol s dostatočnou vedomosťou o jeho aktuálnom stave rozhodnúť či súhlas s poskytnutím navrhovanej liečby alebo úkonu udelí, resp. neudelí. V uvedenej súvislosti treba brať na zreteľ názor *Šusteka a Holčapka*, podľa ktorých je pre posúdenie otázky náležitého poučenia pacienta podstatné nie to, čo lekár povedal, ale to či pacient pochopil to, čo mu bolo povedané.¹⁰ Uvedené je nevyhnutné zohľadniť aj pri úvahách o spôsobilosti maloletého dieťaťa na právne úkony v oblasti poskytovania zdravotnej starostlivosti, resp. v prípade zamýšľania sa nad tým, či rozumová vyspelosť maloletého dieťaťa môže byť na takej úrovni, aby by mu mala byť priznaná spôsobilosť samostatne sa rozhodovať o veciach týkajúcich sa poskytnutia zdravotnej starostlivosti, teda v konečnom dôsledku priznaná spôsobilosť na právne úkony v uvedenom rozsahu aj v čase pred jeho plnoletosťou.

3.1 Poučenie a informovaný súhlas vo veciach zdravotnej starostlivosti poskytovanej maloletému dieťaťu podľa Zákona o zdravotnej starostlivosti

V súlade s ustanovením § 6 ods. 1 písm. a) Zákona o zdravotnej starostlivosti je ošetrojúci zdravotnícky pracovník povinný dať poučenie „osobe, ktorej sa má zdravotná starostlivosť poskytnúť.“ Z hľadiska maloletého dieťaťa je však ďalej podstatné pokračovanie citovaného ustanovenia § 6 ods. 1 písm. b) Zákona o zdravotnej starostlivosti, podľa ktorého je nevyhnutné poučiť „zákonného zástupcu (...), ak osobou, ktorej sa má zdravotná starostlivosť poskytnúť, je maloleté dieťa (...) ďalej len („osoba nespôsobilá dať informovaný súhlas“) a vhodným spôsobom aj osobu nespôsobilú dať informovaný súhlas.“ Z predmetného ustanovenia § 6 ods. 1 Zákona o zdravotnej starostlivosti vyplýva, že v prípade poskytnutia zdravotnej starostlivosti maloletému dieťaťu je ošetrojúci pracovník povinný poučiť jeho zákonného zástupcu, pričom má byť súčasne zabezpečené vhodným spôsobom taktiež poučenie maloletého dieťaťa, ktoré však v súlade s gramatickým výkladom uvedeného ustanovenia nie je samé spôsobilé na udelenie informovaného súhlasu, pri ktorom musí byť zastúpené zákonným zástupcom.

Na uvedené ustanovenia následne nadväzuje ustanovenie § 6 ods. 6 Zákona o zdravotnej starostlivosti určujúce kto dáva informovaný súhlas v prípade, ak je jeho udelenie nevyhnutné pre ďalšie poskytnutie zdravotnej starostlivosti. Takou osobou je buď osoba, ktorej sa zdravotná starostlivosť má poskytnúť alebo zákonný zástupca takejto osoby, a to za predpokladu, že ide o osobu nespôsobilú dať informovaný súhlas (pozn.

⁹ Humeník, I.: Ochrana osobnosti a medicínske právo. 1. vydanie, Bratislava: EUKÓDEX, s.r.o., 2011, str.73

¹⁰ Bližšie pozri Šustek,P.-Holčapek, T.: Informovaný souhlas. Praha: ASPI, 2007, str. 69

definovanie predmetného pojmu je pritom obsahom už citovaného ustanovenia § 6 ods. 1 písm. b) Zákona o zdravotnej starostlivosti, na základe ktorého je takouto osobou automaticky bez rozdielu rozumovej vyspelosti a dosiahnutého veku každé maloleté dieťa).

Podľa citovaného ustanovenia § 6 ods. 6 Zákona o zdravotnej starostlivosti sa zároveň takáto osoba nespôsobilá dať informovaný súhlas musí podieľať na rozhodovaní v najväčšej miere, ktorú dovoľujú jej schopnosti. Potvrdením predmetného záveru je tiež ustanovenie § 6 ods. 10 Zákona o zdravotnej starostlivosti, v zmysle ktorého je *„súčasťou zápisu do zdravotnej dokumentácie aj vyjadrenie osoby nespôsobilej dať informovaný súhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti.“*

Zákon o zdravotnej starostlivosti zároveň počíta so situáciou, ktorá môže nastať v prípade, ak sa rodič ako zástupca maloletého pacienta rozhodne neudelíť súhlas pre poskytnutie navrhovanej zdravotnej starostlivosti, pričom poskytovateľ zdravotnej starostlivosti bude mať súčasne za to, že takéto konanie nie je v záujme maloletého dieťaťa. V uvedenom prípade zákon dáva poskytovateľovi zdravotnej starostlivosti oprávnenie obrátiť sa v uvedených súvislostiach na súd. V tom prípade podľa ustanovenia § 6 ods. 7 Zákona o zdravotnej starostlivosti *„ (...) súhlas súdu s poskytnutím zdravotnej starostlivosti nahrádza informovaný súhlas zákonného zástupcu. Do rozhodnutia súdu možno vykonávať len také zdravotné výkony, ktoré sú nevyhnutné na záchranu života tejto osoby.“*

Na rozdiel od vyššie uvedenej koncepcie udelenia informovaného súhlasu za maloletého pacienta jeho zákonným zástupcom je možné v Zákone o zdravotnej starostlivosti nájsť jeden osobitný prípad poskytnutia zdravotnej starostlivosti, pri ktorom zákonodarca vyžaduje udelenie informovaného súhlasu, tak zo strany maloletého pacienta, ako aj jeho zákonného zástupcu. Zákon o zdravotnej starostlivosti hovorí v ustanovení § 6b výlučne o udelení informovaného súhlasu pri umelom prerušení tehotenstva, kedy podľa odseku 4 uvedeného ustanovenia, pokiaľ má predmetný zákrok podstúpiť neplnoletá osoba, je podmienkou jeho vykonania udelenie písomného informovaného súhlasu, tak tejto osoby, ako aj jej zákonného zástupcu. Zákon v predmetnom ustanovení používa pojem neplnoletá osoba, čo podľa nášho názoru odôvodňuje názor, že v prípade pacientky staršej ako 16 rokov, ktorá uzatvorila platne manželstvo, nie je nevyhnutné požadovať súhlas s výkonom takéhoto úkonu aj od jej rodičov. Uvedené vyplýva o. i. z tej skutočnosti, že Občiansky zákonník je k Zákonom o zdravotnej starostlivosti v postavení *lex generalis*.

V nadväznosti na uvedené v predchádzajúcom odseku sa naskytá otázka, či v prípade, ak rodič takéhoto maloletého dieťaťa odmietne udeliť informovaný súhlas s umelým prerušením tehotenstva, je možné, aby poskytovateľ zdravotnej starostlivosti postupoval ďalej podľa ustanovenia § 6 ods. 7 Zákona o zdravotnej starostlivosti. Zastávame názor, že aj keď by takéto súdne konanie muselo byť vzhľadom na obmedzený časový úsek, v ktorom môže dôjsť k umelému prerušeniu tehotenstva naozaj veľmi rýchle,

ak by malo účinne riešiť vzniknutú situáciu, nevidíme relevantný právny argument, aby nebolo predmetné ustanovenie zákona aplikovateľné aj pre tento osobitný prípad udelenia informovaného súhlasu.

Z doteraz uvedeného možno sumarizovať, že Zákon o zdravotnej starostlivosti jednoznačne vychádza z predpokladu (pozn. okrem jedinej výnimky týkajúcej sa výkonu umeleho prerušenia tehotenstva), že pacient, ktorým je maloleté dieťa, nemá spôsobilosť na to, aby sa mohol sám rozhodnúť, či udelí súhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti alebo nie. Zákonodarca z uvedeného dôvodu presúva zodpovednosť na zákonných zástupcov maloletého dieťaťa, ktorými sú primárne jeho rodičia. Možno konštatovať, že Zákon o zdravotnej starostlivosti odkazuje v otázke zákonných zástupcov maloletého dieťaťa na právnu úpravu Občianskeho zákonníka, resp. Zákona o rodine, ktorá definuje kto je zákonným zástupcom maloletého dieťaťa. V otázke nadobudnutia spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony však už Zákon o zdravotnej starostlivosti nepochopiteľne nekopíruje koncepciu postupného nadobúdania spôsobilosti na právne úkony zakotvenú práve v Občianskom zákonníku. Naopak vychádza z predpokladu, že maloleté dieťa (pozn. dieťa do 18 roku života) nie je osobou spôsobilou dať informovaný súhlas. Uvedené je potvrdené taktiež tvrdením Humeníka, ktorý uvádza: „Zákon o zdravotnej starostlivosti nekopíruje postupné nadobúdanie spôsobilosti na právne úkony, ako to robí Občiansky zákonník (pozri § 9 OZ), ktorý nepracuje s nadobudnutím spôsobilosti na právne úkony ako s náhlym zvratom (závislým len od nadobudnutia 18. roku veku, resp. uzatvorenie manželstva), ale priznáva maloletému akési postupné nadobúdanie spôsobilosti svojimi úkonmi zakladať práva a povinnosti.“¹¹

Uvedený odklon Zákona o zdravotnej starostlivosti od koncepcie Občianskeho zákonníka považujeme v tomto smere za nesprávny a nežiaduci. Sme toho názoru, že pri niektorých úkonoch poskytovania zdravotnej starostlivosti je možné spravodlivo a bez pochybností predpokladať, že maloletá osoba môže byť vzhľadom na svoj vek a rozumové, ako aj vôľové vlastnosti schopná rozhodovať v plnom rozsahu sama o udelení súhlasu s poskytnutím zdravotnej starostlivosti. Samozrejme, uvedené závisí od výšky veku maloletého, ako aj od spôsobu a obsahu poskytnutia zdravotnej starostlivosti. Prezentovaný názor opierame aj o tú skutočnosť, že samotný Zákon o zdravotnej starostlivosti vychádza z tej skutočnosti, že názor maloletého dieťaťa má byť braný v čo možno najväčšej miere zodpovedajúcej jeho veku a vyspelosti na zreteľ pri rozhodovaní o veciach, ktoré sa ho bytostne týkajú. Máme za to, že uvedené opakujúce sa tvrdenie nachádzajúce sa tak v Zákone o rodine, ako aj samotnom Zákone o zdravotnej starostlivosti, by malo byť vyzdvižené tým, že pokiaľ to rozumová vyspelosť maloletého odôvodňuje, tento by v súlade s koncepciou postupného nadobúdania spôsobilosti na právne úkony mal byť opráv-

¹¹ Humeník, I. Kováč a kol.: Zákon o zdravotnej starostlivosti. Komentár, 1. vydanie. 2015 Bratislava: C. H. Beck, str. 115

nený samostatne konať aj v niektorých prípadoch poskytnutia zdravotnej starostlivosti upravených Zákonom o zdravotnej starostlivosti. Pri súčasnej právnej úprave sa však takýto postup javí byť, bohužiaľ, v rozpore so zákonom. O tom, že opísaná koncepcia, z ktorej vychádza Zákon o zdravotnej starostlivosti spôsobuje mnohé problémy predovšetkým pri poskytovaní ambulantnej zdravotnej starostlivosti sa zmieňuje napríklad *Humeník*.¹²

4 Ochrana záujmov maloletého pacienta

Z doteraz uvedeného vyplýva, že maloletý pacient nemôže byť podľa právnej úpravy platnej a účinnej v SR za žiadnych okolností spôsobilý urobiť sám rozhodnutie o tom, či udelí alebo neudelí informovaný súhlas na to, aby mu bola poskytnutá zdravotná starostlivosť alebo nie (pozn. okrem jedinej už uvedenej výnimky v prípade umelého prerušenia tehotenstva týkajúcej sa osoby mladšej ako 18 rokov, ktorá nadobudla plnoletosť v zmysle právnej úpravy Občianskeho zákonníka). Uvedená koncepcia je pritom v rozpore so všeobecne platnou koncepciou postupného nadobúdania spôsobilosti na právne úkony, ktorú zakotvuje Občiansky zákonník a vychádza z nej aj Zákon o rodine.

Napriek uvedenému pri rozhodovaní o udelení alebo neudelení informovaného súhlasu za maloletého pacienta musí byť vždy zohľadnený názor maloletého dieťaťa a zároveň musí byť prijaté rozhodnutie jeho zákonného zástupcu v súlade s jeho oprávneným záujmom. V opačnom prípade má poskytovateľ zdravotnej starostlivosti možnosť obrátiť sa na súd, ktorý následne rozhodne o tom, či je rozhodnutie urobené zákonným zástupcom naozaj v oprávnenom záujme maloletého dieťaťa alebo nie.

Berúc do úvahy tú skutočnosť, že rodičia pri rozhodovaní o udelení informovaného súhlasu v zásade vykonávajú svoje rodičovské práva a povinnosti, máme za to, že je nevyhnutné sa vysporiadať s otázkou, či môžu pri ich výkone argumentovať svojim náboženským a filozofickým presvedčením. Berúc do úvahy už skôr zaujaté názory, ako aj osobitnú právnu úpravu uvedenú v Zákone o zdravotnej starostlivosti máme za to, že takýto argument by v prípade ohrozenia života alebo zdravia ich maloletého dieťaťa nemohol byť úspešným. V uvedenej súvislosti poukazujeme na známe rozhodnutie Ústavného súdu ČR, sp. zn. III. ÚS 459/03, podľa ktorého: „*Ochrana zdravia a života dieťaťa je zcela relevantním a více než dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv, kdy jde o hodnotu, jejíž ochrana je v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní.*“ Obdobný záver ďalej konštatuje napríklad aj *Humeník*, ktorý sa domnieva, že „*z judikatúry zahraničných súdov vyplýva, že záujem dieťaťa na zachovaní zdravia a života (právo na život) prevažuje nad právom rodiča rozhodovať o svojom dieťati, resp. nad právom na ochranu súkromia.*“¹³

¹² Tamtiež, str. 115

¹³ Humeník, I. Kováč a kol.: Zákon o zdravotnej starostlivosti. Komentár, 1. vydanie. 2015 Bratislava: C. H. Beck, str. 125

Záver

Cieľom príspevku bolo čitateľom ponúknuť prehľad právnej úpravy upravujúcej nadobúdanie spôsobilosti fyzickej osoby na právne úkony s následným prihliadnutím na postavenie maloletého dieťaťa, ktorému sa poskytuje zdravotná starostlivosť. Predmetná právna oblasť poskytovania zdravotnej starostlivosti je pritom upravená osobitným zákonom o Zdravotnej starostlivosti, ktorý v konečnom dôsledku pri úprave inštitútu informovaného súhlasu nevychádza z koncepcie postupného nadobúdania spôsobilosti na právne úkony, ale naopak pomerne necitlivo stanovuje, že maloletá osoba nemá možnosť sama rozhodnúť o udelení alebo neudelení informovaného súhlasu pre poskytnutie zdravotnej starostlivosti, pričom je pri tomto úkone automaticky zastúpená zákonným zástupcom, t.j. rodičom. Uvedené platí okrem jedinej výnimky, ktorá sa týka osobitného režimu udelenia informovaného súhlasu nepnoletej pacientky s umelým prerušením tehotenstva, kedy zákonodarca vyžaduje, aby došlo k udeleniu informovaného súhlasu tak maloletou pacientkou, ako aj jej zákonným zástupcom. Záverom možno podľa nášho názoru konštatovať, že by bolo vhodné, aby Zákon o zdravotnej starostlivosti v budúcnosti pri úprave inštitútu informovaného súhlasu vychádzal z predpokladu, že aj maloleté dieťa môže v závislosti od jeho veku a rozumovej vyspelosti v odôvodnených prípadoch samé rozhodovať o udelení informovaného súhlasu s poskytnutím zdravotnej starostlivosti alebo nie. Uvedené by bolo možné najmä pri medicínskych výkonoch menej závažnej povahy, najmä pri udeľovaní povolenia pre absolvovanie rôznorodých vyšetrení. V neposlednom rade je nevyhnutné uviesť, že aj pri súčasne platnej a účinnej právnej úprave je nevyhnutné pri zohľadnení zastupovania maloletého brať na zreteľ jeho názor a oprávnený záujem, ktorým je a má byť podľa nášho názoru vždy ochrana života a zdravia dieťaťa. Uvedené platí aj v prípade, ak by to malo byť na úkor práva rodičov dieťaťa vychovávať ho v zhode s ich filozofickým a náboženským presvedčením.

Literatúra

- Cehlárova, Ľ.: Vybrané aspekty poučenia ako významného predpokladu poskytovanie zdravotnej starostlivosti. In: Acta Iuridica Cassoviensia, UPJŠ-Právnická fakulta, 2009, ISBN 978-80-7097-753-8
- Doležal, T.: Provedení lékařského zákroku u dítěte při svolení zákonným zástupcem. In: Zdravotnictví a právo. Praha: LexisNexisCZ, s.r.o., č. 12, 2005, ISSN 1211-6432
- Humeník, I.: Ochrana osobnosti a medicínske právo. 1. vydanie, Bratislava: EUKÓDEX, s.r.o., 2011, ISBN 978-80-89447-58-9
- Humeník, I. Kováč a kol.: Zákon o zdravotnej starostlivosti. Komentár, 1. vydanie. 2015 Bratislava: C. H. Beck, ISBN 978-80-89603-29-9
- Padalová, M.: Zákon o rodine s komentárom. Eurokódex, Žilina, 2005, ISBN 80-88931-36-3
- Šustek, P.-Holčapek, T.: Informovaný souhlas. Praha: ASPI, 2007, ISBN 978-80-7357-268-6

Vojčík, P. a kol.: Občianske právo hmotné. Plzeň: Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2012, ISBN 978-80-7380-402-2.

RODINNÉ PRÁVO *DE LEGE FERENDA*

ÚVAHA NAD PROMĚNAMI RODINY, RODINNÉHO ŽIVOTA A ZEJMÉNA STATUSOVÝCH RODINNÝCH PRÁV

DOC. JUDR. ZDEŇKA KRÁLÍČKOVÁ, PHD.

PRÁVNICKÁ FAKULTA MASARYKOVÉJ UNIVERZITY, BRNO

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

ZDENKA.KRALICKOVA@LAW.MUNI.CZ

Abstrakt

Podoba rodiny a rodinného života se v průběhu let změnila a stále dochází k dalším proměnám. Národní zákonodárci i ústavní soudy stojí před mnoha dilematy. Do jaké míry je třeba respektovat tradiční hodnoty, kulturu, koncepty reprezentované civilními kodexy mnohdy z počátku devatenáctého století, veřejný pořádek? Česká republika nestojí mimo výše uvedené jevy. Ve vazbě na evropský, resp. světový vývoj, migraci, globalizaci, vlivy mezinárodních smluv či judikatury Evropského soudu pro lidská práva anebo akademické iniciativy, průniky cizorodých institutů do národních právních řádů prostřednictvím uznávání cizozemských veřejných listin či rozhodnutí, se české rodinné právo mění. Nedávno došlo k jeho rekodifikaci v rámci nového občanského zákoníku. V této souvislosti se klade celá řada otázek, zejména zda úprava českého rodinného práva vystihuje evropské tendence a zda je na místě uvažovat o dalších změnách. Zvláštní pozornost je soustředěna na statusové věci člověka a práva dítěte.

Abstract

The pattern of family and family life has changed over the years and there are still new changes. National legislators and constitutional courts face many dilemmas. To what extent do we need to respect traditional values, culture, concepts represented by civil codes from the beginning of the nineteenth century, public order? The Czech Republic does not stand outside the above phenomena. In connection with the European or the global development, migration, globalization, the effects of international treaties or the case law of the European Court of Human Rights or academic initiatives, the penetration of foreign institutes into national legal systems through the recognition of foreign public documents or decisions, Czech family law changes. Recently, it was recodified under the new Civil Code. In this context, a number of questions arise, in particular, whether the Czech family law reflects European tendencies and whether any other changes should be

contemplated. Particular attention is focused on the status rights and on the rights of the child.

Úvod

Jak již bylo naznačeno v anotaci, *podoba rodiny a rodinného života* se v průběhu let *změnila* a stále dochází k dalším proměnám, nejen u nás a v Evropě, ale celosvětově. Národní zákonodárci i ústavní soudy stály po druhé světové válce před mnoha dilematy.¹ Do jaké míry je třeba respektovat tradiční hodnoty, kulturu, koncepty reprezentované civilními kodexy mnohdy z počátku devatenáctého století? Jak dalece je možné inovovat?

Je jisté, že ve vazbě na *vlivy mezinárodních smluv* či *judikatury Evropského soudu pro lidská práva* anebo *akademické iniciativy* došlo a stále dochází k *evolučnímu vývoji* národních úprav rodinného práva. Nešlo jen o zrovnoprávnění dětí narozených mimo manželství s dětmi manželskými, ale kupř. o zakotvení konceptu rodičovské odpovědnosti či jeho obdoby, respektující práva obou rodičů dítěte na jedné straně a participační práva dítěte na straně druhé. Dále došlo k liberalizaci rozvodu a v neposlední řadě k postupnému uznávání práv osob téhož pohlaví. V této souvislosti nelze přehlédnout *průniky cizorodých institutů* do národních právních řádů prostřednictvím uznávání cizozemských veřejných listin či rozhodnutí a jejich poměrování s tradicemi, veřejným pořádkem.

Je všeobecně známo, že v *České republice*, obdobně jako v jiných státech bývalého sovětského bloku, se zásadnější *změny* rodinného práva očekávaly zejména ve vazbě na *rekodifikaci občanského práva*. Pokusů o vytvoření nového kodexu soukromého práva bylo po roce 1989 několik, stejně tak idejí a hlavních zpracovatelů.² Nicméně, společným znakem všech pracovních verzí bylo, že rodinné právo, po druhé světové válce zakotvené v samostatných kodexech,³ bylo začleněno do nového občanského zákoníku. Tím měla být překonána léta ideologicky zdůvodňovaná odvětvová samostatnost rodinného práva⁴ a rodinné právo navráceno do „*lůna práva soukromého*“ a tím navázáno na tradice české civilistiky a familiaristiky. Z *Principů a východisek nového kodexu soukromého práva* se podávalo, že rodinné právo bude do tohoto kodexu jako základního a integrujícího pramene soukromého práva začleněno tak, jak tomu bylo před rokem 1949.⁵ V rámci rekodifikace občanského zákoníku však nedoznalo české rodinné právo zásadnějších kon-

¹ Viz mnoho prací z pera Senty Radvanové, nejnověji RADVANOVÁ, S. a kol. *Rodina a dítě v novém občanském zákoníku*. Praha: C. H. Beck, 2015, a literatura tam citovaná.

² K tomu již dříve KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo ve světle evropských harmonizačních tendencí*. Právník, 2012, č. 11, s. 1161 a násl.

³ Srov. zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném, a zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

⁴ O recepci sovětského rodinného práva v satelitech viz FIEDORCZYK, P. *Radzieckie prawo rodzinne jako przedmiot recepcji w Polsce i innych państwach Europy*. Środkowo-Wschodniej, *Studia nad Faszyzmem i Zbrodniami Hitlerowskimi*, 2009, t. XXXI, s. 355 - 380.

⁵ K tomu srov. ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M. *Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha: Linde, 2001.

cepčních změn. Lze tak hovořit spíše o *kontinuitě* právní úpravy rodinného práva, nicméně ve vazbě na legislativně-politické změny, které nastaly po roce 1989, a o jeho *evropské lidskoprávní dimenzi*.⁶ Došlo ke skloubení tradičních institutů s moderními, vyvěrajícími zejména z mezinárodních smluv i judikatury Evropského soudu pro lidská práva či akademických iniciativ.⁷ Nicméně, Česká republika, stejně jako další státy Evropy (a nejen Evropy) čelí mnoha novým politickým, sociálním, ekonomickým či demografickým jevům. V této souvislosti se klade celá řada otázek. Následující řádky usilují o hledání odpovědí, resp. návrhů *de lege ferenda* ve vazbě na další evropské trendy či tendence. V důsledku *spontánního sblížování* rodinných práv, o kterém se ve familiaristice pozvolna hovoří,⁸ se vytváří *společná řešení*, která usilují o zohlednění nejen národní identity a kulturní rozmanitost různých zemí na straně jedné, ale na straně druhé právě i o hledání *tzv. better law*, resp. *the best law* ve vazbě na nezadržitelnost proměn starých pořádků.⁹

I. Znovuzařazení českého rodinného práva do občanském zákoníku: základní teze

V návaznosti na výše uvedené a v souladu s věcným záměrem¹⁰ došlo rekodifikací občanského práva k *návratu ke kořenům* daným Obecným zákoníkem občanským a současně k *zohlednění poválečného pojetí subjektivních lidských práv*. Materie věnovaná rodinnému právu byla vtělena do druhé části nového občanského zákoníku (zákon č. 89/2012 Sb., dále jen ObčZ). Tímto počinem byla také opuštěna sovětská doktrína „rodinněprávního vztahu“ jako společenského vztahu „regulovaného“ normami rodinného práva,¹¹ a to ve prospěch subjektivních rodinných práv a jejich ochrany.¹² Tak to ostatně vyplývá již přes dvacet let z pojetí daného Listinou základních práv a svobod.¹³

⁶ Viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita, 2009.

⁷ Blíže viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. Rodinné právo v novém občanském zákoníku. Právní rozhledy, 2013, č. 23 – 24, s. 801 a násl.

⁸ Srov. ANTOKOLSKAIA, M. The Harmonisation of Family Law: Old and New Dilemmas. European Review of Private Law, 2003, s. 28 – 49; ANTOKOLSKAIA, M. (ed.) Convergence and Divergence of Family Law in Europe. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2007; PINTENS, W. Europeanisation of Family Law. In BOELE-WOELKI, K. (ed.) Perspectives for the Unification and Harmonisation of Family Law in Europe. Antwerp – Oxford – New York: Intersentia, 2003, s. 20 a násl.

⁹ Viz SCHWENZER, I. Model Family Code. From a Global Perspective. Antwerp – Oxford – New York: Intersentia, 2006. Model Family Code

¹⁰ Srov. věcný záměr Ministerstva spravedlnosti č. j. 2623/00-L ze dne 29. ledna 2001, ze kterého vyplývá snaha o vytvoření evropského kontinentálního civilistického pojetí rodinného práva.

¹¹ K tomu srov. MACUR, J. Občanské právo procesní v systému práva. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1975, s. 138, 139, kde je uvedeno, že „*odvětví rodinného práva splňuje komplexní kritéria samostatnosti právního odvětví*“ s odkazem – mimo jiné – na „*charakteristický předmět*“ a „*zvláštní strukturu*“.

¹² Srov. TELEČ, I. Subjektivní práva rodinná. Právní rozhledy, 2012, č. 3, s. 77 a násl. Autor tradičně třídí subjektivní práva rodinná zejména na práva osobní a majetková, absolutní a relativní, a zaobírá se jejich ochranou.

¹³ K funkci základních práv v obecné rovině srov. WAGNEROVA, E. a kol. Listina základních práv a svobod. Komentář. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 10 a násl.

Jde-li o *systematiku* nové právní úpravy rodinného práva, část druhá občanského zákoníku nazvaná „Rodinné právo“ je členěna na tři hlavy věnované manželství (hlava I), příbuzenství a švagrovství (hlava II) a poručenství a jiným formám péče o dítě (hlava III).

Přiklonění k osvědčené evropské koncepci nelze spojovat jen s opuštěním doktríny „právního vztahu“ a se *systematikou* nového kodexu soukromého práva, ale zejména s jeho *obsahem*. Lze říci, že nový občanský zákoník ctí *tradiční hodnoty* evropské křesťansko-židovské kultury. Jednotlivé rodinněprávní instituty však obsahují i některé významné *novinky*, které v evropských kodexech mají dlouhodobě své místo díky *lidskoprávním smlouvám, judikatuře Ústavního soudu i Evropského soudu pro lidská práva*¹⁴ a v neposlední řadě i akademickým aktivitám, zejména z pera *Komise pro evropské rodinné právo (CEFL)*.^{15,16} Je však třeba zdůraznit, že *nejde o nova zcela zásadní*, neboť k podstatným změnám právní úpravy rodinného práva došlo již několik málo let po pádu „*železné opony*“, a to tzv. velkou novelou zákona o rodině.¹⁷

Jde-li o *obsahové změny*, jsou spíše dílčího charakteru. Zejména je třeba zmínit přijetí nové úpravy osvojení nezletilých nesvéprávných dětí. Nově nejde primárně o institut náhradní rodinné péče, ale statusovou změnu. Proto je právní úprava osvojení začleňována hned za úpravu mateřství a otcovství. Osvojení je pojato jako zásadně nevratné (v detailech viz níže). Zákon upravuje také osvojení zletilého, což je třeba označit za návrat k tradici v plném slova smyslu. Další významnější změna, kterou přinesl nový občanský zákoník, spočívá v komplexnosti manželského práva, kdy v rámci úpravy práv a povinností manželů je velká pozornost věnována také manželskému majetkovému právu, včetně zvláštnímu režimu věcí tvořících obvyklé vybavení rodinné domácnosti, a manželskému bydlení a jeho ochraně, zahrnující i soukromoprávní ustanovení proti domácímu násilí.¹⁸

Pro rodinné právo není důležitá jen část druhá občanského zákoníku, ale zejména obecná část, upravující klíčové instituty významné pro člověka, jeho rodinu a rodinný život

¹⁴ V podrobnostech viz KMEC, J., KOSAŘ, D., KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. Evropská úmluva o lidských právech. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2012.

¹⁵ V podrobnostech viz <http://ceflonline.net/> (cit. 21. 1. 2018).

¹⁶ Pokud jde o Principy evropského rodinného práva v tištěné podobě a komentáře k nim, srov. BOELE-WOELKI, K., FERRAND, F., GONZÁLEZ-BEILFUSS, C., JÄNTERÄ-JAREBORG, M., LOWE, N., MARTINY, D., PINTENS, W. Principles of European Family Law regarding Divorce and Maintenance Between Former Spouses. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2004; BOELE-WOELKI, K., FERRAND, F., GONZÁLEZ-BEILFUSS, C., JÄNTERÄ-JAREBORG, M., LOWE, N., MARTINY, D., PINTENS, W. Principles of European Family Law regarding Parental Responsibilities. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2007; BOELE-WOELKI, K., FERRAND, F., GONZÁLEZ-BEILFUSS, C., JÄNTERÄ-JAREBORG, M., LOWE, N., MARTINY, D., PINTENS, W. Principles of European Family Law regarding Property Relations between Spouses. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia, 2013.

¹⁷ Srov. zákon č. 91/1998 Sb., kterým byl novelizován zákon č. 94/1963 Sb.

¹⁸ Od *systematiky* části druhé nového občanského zákoníku, která je výsledkem legislativního procesu, průsečíkem řady mnohdy protichůdných názorů, politickým kompromisem, je třeba odlišovat systém rodinného práva. K tomu viz HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Rodinné právo. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2017.

(např. svéprávnost, osoby blízké), zásady, výkladová a aplikační pravidla apod. Jde-li o další části nového občanského zákoníku, je nutné uvést např. ustanovení upravující zákaz započtení výživného u nezletilých dětí (část čtvrtá - relativní majetková práva), právo na zaopatření z pozůstalosti apod. (část třetí - absolutní majetková práva). Problematika soužití osob téhož pohlaví však zůstala zakotvena v samostatném zákoně o registrovaném partnerství.¹⁹ Sociálně-právní ochrana dětí je zakotvena také ve zvláštním zákoně²⁰ a představuje tak zcela důvodně pramen práva veřejného, ovládaného jinými zásadami, než jsou tradiční zásady práva soukromého.

II. České rodinné právo *de lege ferenda*?

Laická, ale i odborná veřejnost by jistě uvítala, kdyby v nejbližších letech k žádným novelizacím občanského zákoníku nedošlo. Požadavek na *stabilitu* základního pramene soukromého práva je nepochybně zcela legitimní. Nicméně, jak již bylo předznamenáno, i Česká republika stojí před mnoha novými jevy, se kterými se musí společnost, ale i soudci či zákonodárce průběžně vypořádávat.

Je třeba zdůraznit, že v rámci rekodifikace občanského zákoníku jako základního pramene soukromého, resp. rodinného práva nedošlo k zásadním změnám právní úpravy manželství a že v tomto směru nedoznala radikálních proměn ani koncepce rodičovství. Podle české právní úpravy *mohou uzavřít manželství pouze muž a žena a dítě může mít pouze jednu matku a jednoho otce, resp. rodiče odlišného pohlaví.*²¹

Obdobně jako ve většině evropských zemí, je dle české právní úpravy *matkou dítěte žena, která dítě porodila* (viz § 775 ObčZ).²² Tak je tomu u nás výslovně od roku 1998 v důsledku velké novely zákona o rodině.²³

¹⁹ Viz zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, ve znění pozdějších předpisů.

²⁰ Viz zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

²¹ K tomu srov. FRINTOVÁ, D. Nové trendy vývoje rodinného práva. In PAUKNEROVÁ, M., TOMÁŠEK, M. a kol. Nové jevy práva na počátku 21. století. IV. Proměny soukromého práva. Praha: Univerzita Karlova, 2009, s. 233 – 238.

²² Ačkoli je nová právní úprava mateřství poměrně jednoduchá, je zcela výstižná. Je vyjádřena jako kogentní norma, od které se nelze odchýlit jednostranně (např. tzv. vzdáním se dítěte, jeho opuštěním, neprojevením zájmu apod.) ani smluvně (ať už úplatně či neúplatně, altruisticky). Ostatně, i ve starší literatuře se v této věci psalo o „absolutní povaze rodičovských práv“ působících *ega omnes*. Nejde o žádnou domněnku jako v případě otcovství. Viz FIALA, J., ŠVESTKA, J. Teoretické otázky určení mateřství podle československého práva. Právník, 1970, s. 33 až 43.

V občanském zákoníku je především stanoveno, že jsou zakázána ujednání porušující – mimo jiné – právo týkající se postavení osob (viz § 1 odst. 2 ObčZ). Nesmí být pochyb, že ustanovení upravující mateřství je základní normou stanovící civilní status člověka. Od tohoto ustanovení se odvíjí i právní úprava otcovství pomocí jedné ze tří domněnek otcovství (viz § 776 a násl. ObčZ) a širší příbuzenské vazby vůbec (§ 771 a násl. ObčZ).

Porušení zákazu týkajícího se postavení osob je sankcionováno absolutní neplatností, ke které přihlédne soud *ex officio* (viz § 1 odst. 1 ve spojení s § 580 odst. 1 a § 588 ObčZ). Člověk, resp. jeho civilní status nesmí být z povahy věci předmětem jakékoli smlouvy. Z toho je třeba vycházet při hledání odpovědí na mnohé

Česká právní úprava otcovství stanoví, že narodí-li se dítě provdané ženě, *za otce se má její manžel* (§ 776 ObčZ). Pokud není matka dítěte provdána, má se za otce dítěte muž, jehož otcovství je založeno *shodným prohlášením matky a tohoto muže* (viz § 779 ObčZ), resp. je třeba za otce považovat *muže, který s matkou dítěte souložil v tzv. rozhodné době* (§ 783 ObčZ).

Lze říci, že na *obdobných domněnkách* je vystavěna i statusová úprava otcovství v řadě evropských zemí. Rozdíly jsou zejména v (ne)existenci popěrných lhůt, v jejich charakteru, aktivní legitimaci dítěte či putativních otců k podání návrhu na určení otcovství, resp. popření otcovství. Mnohé zahraniční právní úpravy respektují participační práva dítěte v daleko širším rozsahu než naše úprava, zejména zakotvují výslovné popěrné právo dítěte,²⁴ resp. jeho právo „veta“.²⁵

V (ne)mnoha státech Evropy, resp. světa jsou však základní statusové poměry člověka upraveny jinak. Některé zahraniční právní úpravy pojmají *manželství genderově neutrálně*, kupř. občanské zákoníky Francie²⁶ či Nizozemí²⁷ a také Španělska.²⁸ V evropském srovnání však jde spíše o výjimečný „odklon“ od tradic, resp. „národního stříbra“, za které bývají občanské zákoníky z minulého, resp. předminulého století považovány.

Většina evropských úprav rodinného práva je v dalších statusových otázkách stále *poměrně rigidní*, byť k dílčím změnám pozvolna dochází, zejména proto, že „nové“ situace vyžadují „inovativní“ řešení.²⁹ Příkladem budiž Itálie. Nedávno byla zakotvena právní

otázky týkající se náhradního mateřství, resp. (ne)platnosti surogační smlouvy. K tomu blíže KRÁLÍČKOVÁ, Z. in HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kol. Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655 – 975). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 506 násl.

²³ Srov. § 50a zákona č. 94/1963 Sb. ve znění zákona č. 91/1998 Sb.

Některé zahraniční právní úpravy stanoví výslovně, že dohody a smlouvy, které jsou v rozporu s kogentní normou stavící mateřství na právní skutečnosti porodu, jsou neplatné. Viz kupř. § 82 slovenského zákona o rodině. V podrobnostech viz PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodině. Komentár. 2. vyd., Praha: C. H. Beck, 2013, s. 515 a násl.

²⁴ Viz § 96 slovenského zákona o rodině. V podrobnostech viz PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodině. Op. cit., s. 562 a násl.

²⁵ Italská právní úprava zohledňuje dítě a jeho práva v daleko širším rozsahu. Viz ustanovení italského občanského zákoníku, Art. 243bis odst. 1, Art. 263 odst. 1, 2 a Art. 264 či Art. 273 CC a Art. 250 odst. 2 CC, dle kterého nevyvolává uznání rodičovství účinky, pokud s ním dítě starší 14 let nevyslovilo svůj souhlas.

²⁶ Viz Art. 143 francouzského Code Civil, kde je uvedeno, že „*Le mariage est contracté par deux personnes de sexe différent ou de même sexe.*“ Dostupný na <https://www.legifrance.gouv.fr/>.

²⁷ Viz Art. 30 odst. 1 nizozemského občanského zákoníku Burgerlijk Wetboek, Boek 1, Personen-en familierecht: „...*twee personen*“. Dostupný na <http://www.wetboek-online.nl/wet/BW1.html>.

²⁸ Viz Art. 44 álinea 2 španělského Código Civil. BOE-A-1889_4763. Dostupný na <https://www.boe.es/buscar/pdf/1889/BOE-A-1889-4763-consolidado.pdf>.

Ke změnám právní úpravy viz LASARTE, C. Derecho de Familia. Madrid: Marcias Pons, 2012, s. 18, El Matrimonio Homosexual: La Ley 13/2005.

²⁹ K tomu viz SÖRGJERD, C. Reconstructing Marriage. The Legal Status of Relationships in Changing Society. Cambridge – Antwerp – Portland: Intersentia: 2012, zejm. s. 167 a násl., Toward Gender-Neutral Marriage – Preceding Developments; dále viz SCHERPE, J. M. The Present and Future of European Family Law. Chel-

úprava regulující poměry osob téhož pohlaví (*unioni civili*) a nesezdané soužití (*convivenza di fatto*).³⁰ Nicméně, manželství stále mohou uzavřít jen muž a žena. Obdobně, rodiči dítěte se mohou stát je matka a otec. V této souvislosti stojí za zdůraznění také přijetí zákona o asistované reprodukci (*procreazione medicalmente assistita*), který umožnil vedle již dříve prováděného umělého oplodnění vdané ženy, také asistovanou reprodukci u nesezdaného páru opačného pohlaví, nikoli však tzv. single ženy, a výslovně zakázal náhradní mateřství.³¹

Byť je právní úprava rodinného práva v Evropě obecně spíše *konzervativní*, soudy se musí vypořádávat s mnoha *novými jevy* vyvolanými tzv. reprodukční turistikou, včetně využívání náhradního mateřství v cizině v situaci, kdy je národní úpravou výslovně zakázáno.³² Nejedná se jen o rodiče, kteří přímo porušují zákon,³³ nýbrž především o rodiče, kteří „využívají“ zahraničních právních úprav umožňujících *manželství bez ohledu na pohlaví* a v tomto důsledku také asistovanou reprodukci ve vazbě na *genderově neutrální rodičovství*.

Poměrně nedávno rozhodoval Nejvyšší soud Italské republiky medializovanou věc *dvou matek a jednoho dítěte*, narozeného v cizině pomocí asistované reprodukce.³⁴ Šlo o mateřství, resp. rodičovství dvou žen (jedna darovala vajíčko, druhá dítě porodila), o veřejný pořádek a lidská práva, zejm. o *právo dítěte na přeshraniční kontinuitu osobního, resp. civilního statusu a zachování rodičovství*, a o *právo dítěte na registraci v zemi, která nezná genderově neutrální manželství, nota bene genderově neutrální rodičovství*.

V této souvislosti bylo konstatováno, že nelze klást do juxtapozice nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek, ale je třeba *vyvažovat* zájem dítěte oproti jiným zájmům hodným ochrany v daném právním řádu. Také je třeba brát v potaz, že pojem nejlepší zájem dítěte je pojmem obecným, jehož obsah se vyvíjí s ohledem na vývoj názorů na postavení dítěte ve společnosti. Ke konkretizaci nejlepšího zájmu dítěte dochází a má v praxi docházet s ohledem na specifika věci, ve vazbě na mnoho okolností, v neposlední řadě musí být zohledněno také přání a názor dítěte a mezinárodní závazky. V posuzovaném případě bylo

tenham (UK) – Northampton (MA, USA): Edward Elgar, 2016, s. 40 a násl., *Organic European Family Law – Horizontal European Family Law – The Legal Relationships between Adults*.

³⁰ Srov. zákon ze dne 20. května 2016, č. 76. K tomu viz DOSI, G. *La nuova disciplina delle unioni civili e delle convivenze*. Milano: Giuffrè Editore, 2016.

³¹ Viz zákon ze dne 19. února 2004, č. 40. K tomu blíže viz PATTI, S. a kol. *Diritto Privato*. Vicenza: Wolters Kluwer a Cedam, 2016, s. 907 – 908.

³² Viz komparativní přehled v judikatuře ESLP, zejména v rozsudku Velkého senátu ESLP ve věci *Paradiso a Campanelli v. Itálie* (stížnost č. 25358/12).

³³ K tomu kriticky již dříve KRÁLÍČKOVÁ, Z. *Mater semper certa est! O náhradním a kulhajícímateřství*. *Právní rozhledy*, 2015, č. 21, s. 725 a násl., a literatura tam citovaná, a dále BUREŠOVÁ, K. *Surogátní mateřství a jeho (nejen) právní aspekty*. *Právní rozhledy*, 2016, č. 6, s. 193 a násl.

³⁴ Viz *La Corte Supreme di Cassazione. Prima Sezione Civile. Sentenza no.19599/16* (strany anonymizovány), s. 36.

právo dítěte shledáno prioritním.³⁵ Dodejme, že mezi dítětem a jeho rodiči – dvěma matkami

– byly biologické, genetické a sociální vazby, resp. právní pouta vytvořena v souladu se zákonem v zahraničí.

Je otázkou, zda by měla Česká republika setrvat na tradiční koncepci statusových rodinných práv, anebo zohledňovat vývoj v některých právních řádech vyvolaný jak poslaneckými iniciativami, tak jednotlivými kauzami, na které bylo nutné reagovat, zejména jde-li o uznávání cizozemských veřejných listin či rozhodnutí zahraničních státních orgánů.

Laickou, ale i odbornou veřejnost v letních měsících roku 2017 zaujala kauza posuzovaná českým Ústavním soudem. Šlo o *uznání civilního rodičovského statusu*, který vznikl v zahraničí dvěma mužům ke dvěma dětem pomocí náhradního mateřství.³⁶

V dané věci nešlo jen o uznání genderově neutrálního rodičovství, resp. manželství, ale zejména o obecné otázky související s veřejným pořádkem, právy dítěte a jeho nejlepším zájmem. Ústavní soud v závěru svého rozhodnutí konstatovat, že *„neuznání cizího rozhodnutí, kterým bylo určeno rodičovství k dítěti dvou osob stejného pohlaví v situaci, kdy už rodinný život byl mezi nimi fakticky i právně konstituován formou náhradního mateřství, z důvodu, že české právo neumožňuje rodičovství dvou osob stejného pohlaví, je v rozporu s nejlepším zájmem dítěte chráněným čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte. V případě, že mezi osobami rodinný život, vzniklý na legální bázi, již existuje, je povinností všech orgánů veřejné moci jednat tak, aby se tento vztah mohl rozvíjet, a musí být respektovány právní záruky, které chrání vztahy dítěte a jeho rodiče“* (bod 55). Dále bylo ve vazbě na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva uvedeno, že *„v případě soudního rozhodování o dětech nelze upřednostňovat abstraktní principy před nejlepším zájmem dítěte v konkrétním případě“* (bod 27).

V návaznosti na citovaný judikát došlo k *polarizaci* společnosti. Zejména zazněl kritický názor, že Ústavnímu soudu nepřísluší reflexe vývoje rodiny, tvorba práva, resp. novelizace rodinného práva, zejména však vnášení cizorodých prvků do základních statusových poměrů v rozporu s veřejným pořádkem.³⁷ Dále bylo publikováno, že Ústavní soud chybně argumentoval a především, že nedostatečně provedl právní poměření kolidujících hodnot a že došlo k *„přenosu kalifornského právního zla do českého prostředí“*.³⁸

K výše uvedenému je třeba uvést následující. Je zcela nepochybné, že případné zaktování genderově neutrálního manželství, resp. rodičovství je ve výlučné kompetenci

³⁵ Viz KRÁLÍČKOVÁ, Z., NOVÝ, Z. Dvě matky, jedno dítě, nejlepší zájem dítěte a veřejný pořádek. Právní rozhledy, 2017, č. 15 – 16, s. 524 a násl.

³⁶ Viz Nález Ústavního soudu ze dne 29. července 2017, sp. zn. I. ÚS 3226/16.

³⁷ Viz KOUDELKA, Z. Ústavní soud se rozhodl tvořit zákony. Newsletter Institutu Václava Kaluse, 2017, srpen, s. 13 a násl.

³⁸ Tak TELEČEK, I. Kritický pohled na nález Ústavního soudu: uznání kalifornského rodičovského statusu stejno-pohlavního manžela. Právní rozhledy, 2017, č. 19, s. 670 a násl.

zákonodárce. Nicméně, nejlepší zájem dítěte musí být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí. Nejlepší zájem dítěte se konkretizuje v každé jednotlivé kauze. Je pak věci toho kterého soudu, Ústavní soud nevyjímaje, aby nejlepší zájem dítěte bedlivě posoudil, resp. hledal méně invazivní řešení za současného sledování legitimního cíle. Nicméně, mám za to, že *kontinuita civilního statusu dítěte*, založeného legální cestou v cizině, je hodnotou, která musí být brána v úvahu primárně. Ostatně, k obdobným závěrům dospěl i Nejvyšší soud Italské republiky ve výše uvedené kauze dvou matek a jednoho dítěte.

Jde-li o další, poměrně kontroverzní věc pojednávanou také nedávno českým Ústavním soudem, lze ji shrnout slovy *matka a matrikový otec v. domnělý otec*, o jehož biologickém otcovství nebylo ve vazbě na skutkové okolnosti (zejména barvu pleti) pochyb.³⁹ Ústavní soud svým rozhodnutím nepochybně otevřel prostor pro *rozšíření práv putativních otců*,⁴⁰ alespoň jde-li o právo na styk s dítětem. To lze v obecné rovině uvítat. Nicméně, nelze se plně ztotožnit s faktem, že se Ústavní soud přiklonil k názoru uvedenému v komentářové literatuře,⁴¹ ze kterého se podává, že putativním otcům lze umožnit zakotvení jejich statusového poměru k dítěti prostřednictvím žaloby na určení příbuzenství, resp. „žaloby putativního otce směřující toliko k deklaraci jeho pokrevního pouta k dítěti“ (§ 771 ObčZ), na základě kterého by se mohl domáhat práva na styk s dítětem (ve vazbě na § 927 ObčZ). Mám za to, že takový postup *není v souladu s koncepcí příbuzenství*, neboť zákon tradičně stanoví, že buď je někdo příbuzným v linii přímé anebo vedlejší (viz § 772 ObčZ), čili kupř. něčí dítě či sourozenec, a třetí cesty není.

Abychom mohli z právního řádu dovodit právo putativního otce na styk s dítětem (dle 927 ObčZ), není třeba konstruovat jakési „obecné“ příbuzenství. Postačuje, pokud budeme aplikovat Úmluvu o styku s dětmi,⁴² která stanoví právo na styk mezi dítětem a jinými osobami než rodiče ve vazbě na „rodinná pouta“ (viz čl. 5 cit. Úmluvy). V definici „rodinných pout“ se sice hovoří o prarodičích a sourozencích, nicméně také o úzkém vztahu založeném na právu či faktických rodinných vazbách (viz čl. 2 cit. Úmluvy). Fakt, že putativní otcové nejsou výslovně zmíněni, by neměl být na újmu dítěti, ani putativnímu otci. Žel, při rekonstrukci občanského zákoníku se z citované Úmluvy příliš nečerpalo, resp. příslušná ustanovení zákoníku jsou příliš zužující (srov. § 927 ObčZ).⁴³ Nicméně, cito-

³⁹ Viz Nález Ústavního soudu ze dne 16. května 2017, sp. zn. II. ÚS 3122/16.

⁴⁰ K tomu již dříve KRÁLÍČKOVÁ, Z. Práva putativních otců aneb být či nebýt. Dostupné z https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/rodicovstvi/KralickovaZdenka.pdf.

⁴¹ Viz ŠÍNOVÁ, R. in MELZER, F., TĚGL, P. a kol. Občanský zákoník. § 655-793. Velký komentář. Svazek IV/1. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 951.

⁴² Viz Úmluva o styku s dětmi (sdělení MZV č. 91/2005 Sb. m. s.).

⁴³ Viz § 927 ObčZ - Vztahy mezi dítětem a jinými příbuznými a dalšími osobami

„Právo stýkat se s dítětem mají osoby příbuzné s dítětem, ať blízce či vzdáleně, jakož i osoby dítěti společensky blízké, pokud k nim dítě má citový vztah, který není jen přechodný, a pokud je zřejmé, že by nedostatek

vaná Úmluva má aplikační přednost před běžným zákonem a jejím prostřednictvím je možné právo na styk zakotvit (srov. čl. 10 Ústavy České republiky).

Problémem však zůstává, že putativní otec se smí domáhat určení otcovství proti vůli matky soudní cestou jen tehdy, není-li otcovství k dítěti právně určeno. Je věcí zákonodárce, jak se k této problematické kolizi tradiční právní domněnky otcovství a reality postaví. K tomu je třeba dodat, že evropské právní úpravy jsou v této věci různé a jen těžko lze hovořit o evropských standardech.⁴⁴ Z komparatistické studie, resp. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Ahrens v. Německo* a *Kautzor v. Německo*⁴⁵ vyplývá, že většina 15 z tehdy posuzovaných 26 států Rady Evropy umožňuje domnělému biologickému otci popřít otcovství založené uznáním, a to dokonce v případech, kdy právní otec žil s dítětem v sociálním a rodinném vztahu. Pouze menšina 9 států toto popěrné právo domnělého biologického otce neuznává. Dva další státy neumožňují domnělému biologickému otci popřít otcovství matrikového otce tehdy, pokud matrikový otec žil s dítětem v sociálním a rodinném vztahu po dobu nejméně čtyř či pěti let (viz *Kautzor v. Germany*, s. 14, bod 71). Dle Soudu tak lze sice vysledovat určité tendence v rámci právních úprav smluvních států, nicméně také vůli zachovat široký prostor pro vlastní uvážení (*the margin of appreciation*). Proto je třeba souhlasit se závěry Soudu v mnoha posuzovaných věcech, zejména s konstatováním, že ke každé věci je třeba přistupovat s ohledem na její specifika a konkurující si zájmy poměřovat. Sociální rodičovství je hodnota, která by měla být v konkrétní kauze zohledňována, vždy ve vazbě na biologické rodičovství.⁴⁶

III. O právech dítěte a jeho nejlepším zájmu, resp. blahu ve statusových věcech

Jak již bylo naznačeno výše, právo dítěte a jeho nejlepší zájem bylo v mnoha shora uvedených případech projednávaných soudy zohledněno, resp. alespoň zmíněno. Šlo však o děti útlého věku, jejichž práva, nejlepší zájem, resp. blaho posuzovali dospělí. Dítě však není jen kojeneček, předškolák či školák. Byť nový občanský zákoník zohledňuje *participační práva dítěte* vytýčená zejména Úmluvou o právech dítěte⁴⁷ a na mnoha místech je konkretizuje, včetně zakotvení domněnky „dostatečné vyzrálosti“ dítěte staršího 12 let

styku s těmito osobami pro dítě znamená újmu. Také dítě má právo se stýkat s těmito osobami, pokud tyto osoby se stykem souhlasí.“

⁴⁴ K tomu srov. SCHWENZER, I. (ed.) Tention between Legal, Biological and Social Conception of Parentage. Antwerpen – Oxford: Intersentia, 2007; BRÜGGEMEIER, G., COLOMBI CIACCHI, A., COMANDÉ, G. Fundamental Rights and Private Law in the European Union. Cambridge: University Press, 2010, p. 375 ff., zejména část 7. Comparative remarks a část 8. Conclusions.

⁴⁵ Kautzor proti Německu, rozsudek ESLP ze dne 22. 3. 2012 (stížnost č. 23338/09); Ahrens proti Německu, rozsudek ESLP ze dne 22. 3. 2012 (stížnost č. 45071/09).

⁴⁶ Blíže viz GROCHOVÁ, M. Spontánně vznikající sociální rodičovství v judikatuře Evropského soudu pro lidská práva. Časopis pro právní vědu a praxi, 2014, č. 3, s. 237 a násl.

⁴⁷ Viz Úmluva o právech dítěte (sděl. FMZV č. 104/1991 Sb.).

(viz § 867 ObčZ), v paternitních věcech jako kdyby zcela „zavřel oči“. Tzv. popěrné právo dítěte bylo v rámci závěrečných prací nad novým občanským zákoníkem zcela vypuštěno, ačkoli tak stanovily Principy a východiska nového kodexu soukromého práva⁴⁸ i vládní návrh nového občanského zákoníku. Nová právní úprava tak nezakotvuje výslovně popěrné právo dítěte, byť nebylo v odborných komisích nikterak zpochybňováno.⁴⁹ V souvislosti s naplňováním práva dítěte znát svůj původ se klade otázka, zda lze neexistenci výslovné úpravy popěrného práva dítěte „kompenzovat výkladem“ ve vazbě na další ustanovení nového občanského zákoníku (viz § 19 odst. 1, zejm. věta druhá ve spojení s § 2 odst. 3 ObčZ). Nezakotvení popěrného práva dítěte jde zcela jistě proti většině evropských právních úprav, slovenskou nevyjímaje.⁵⁰

Jde-li o právo dítěte vyjádřit se k určování otcovství, je česká právní úprava *de lege lata* poněkud příznivější. Dítě je *účastníkem řízení* jak dle druhé domněnky (§ 779 ObčZ), tak domněnky třetí (§ 783 ObčZ), jejíž uplatnění u soudu může i iniciovat. Nicméně, jaká je role dítěte v těchto řízeních? Lze říci, že dítě je pouze formálním účastníkem řízení, které je zcela ovládnuto vůlí jeho rodičů v případě druhé domněnky. Jde-li o domněnku třetí, rozhodující roli bude hrát genetická zkouška, která buď domněnku založenou na souloži v rozhodné době vyvrátí či nevyvrátí.

Mám za to, že postavení dítěte by mělo být v těchto věcech změněno ve prospěch *širšího uplatnění autonomie vůle* dítěte, zejména dítěte staršího, ke kterému nebylo otcovství určeno záhy po narození. V této souvislosti je třeba se zamyslet nad právem dítěte tzv. vetovat určení otcovství, ať už souhlasným prohlášením matky a muže, který se cítí být otcem dítěte, či v soudním řízení. Má-li dítě starší 12 let právo vyjádřit se ke svému osvojení, resp. nesmí-li být přes svůj nesouhlas osvojeno,⁵¹ mělo by mít možnost vyjádřit se jako plnohodnotný účastník řízení také k problematice otcovství. Ne každé dítě má to štěstí, že se narodí do rodiny, ve které je v souladu biologické, sociální a právní rodičovství.⁵² Harmonie v těchto věcech je nepochybně velkou hodnotou, o kterou by měl každý usilovat. Je v nejlepší zájmu dítěte, u kterého nebylo otcovství delší dobu určeno, aby se mohlo ke svému statusu a jeho případné změně vyjádřit. Inspirací pro zákonodárce by *de lege ferenda* mohla být italská právní úprava, ve které je zakotveno jak v případě dru-

⁴⁸ Viz ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Op. cit., s. 168.

⁴⁹ K vypuštění ustanovení, které bylo plně v souladu s evropskými standardy, došlo schválením usnesení ústavně právního výboru z 33. schůze dne 10. a 11. října 2011. Ze zápisu se podává lapidární konstatování: „bod 96. § 788 se zrušuje.“

⁵⁰ Viz pozn. č. 24 výše.

⁵¹ Je výslovně stanoveno, že dítě starší 12 let dává zásadně vždy souhlas (srov. § 806 ObčZ) a souhlas smí odvolat až do rozhodnutí o osvojení (§ 808 ObčZ). Pokud by bylo dítě v době osvojení útlého věku, mají osvojitelé povinnost jej informovat, jakmile to bude vhodné, nejpozději do zahájení povinné školní docházky (§ 836 ObčZ).

⁵² Stranou pozornosti ponechávám dárcovství a asistovanou reprodukci. Mám však za to, že dítě by mělo být pouze informováno o faktu dárcovství, byť některé zahraniční právní úpravy zrušily jeho anonymitu.

hé, tak třetí domněnky *aktivní právo* dítěte staršího 14 let. Pokud dítě s určením otcovství nesouhlasí, konstatování rodičovství jeho „rodiči“ nevyvolává účinky.⁵³

Lze mít za to, že obdobně by mělo být postupováno i v případě mateřství, zejména kupř. tehdy, pokud žena porodila dítě anonymně a odložila je do tzv. baby-boxu a dítě nebylo v mezidobí osvojeno. Pokud by došlo k záměně novorozenců, mám za to, že by mělo být také postupováno s ohledem na participační práva dítěte, resp. dětí starších kupř. 14 let. Sociální dimenzi rodičovství nelze bagatelizovat, genetické a biologické rodičovství přeceňovat. Hledání rovnováhy mezi biologickým, sociálním a právním rodičovstvím a zohledňování participačních práv dítěte, jeho nejlepšího zájmu či blaha by mělo být prvořadé.⁵⁴

Dále, český občanský zákoník dítěti „odpírá“ možnost podat návrh na zrušení osvojení neboť stanoví, že osvojení smí být zásadně zrušeno jen do tří let od právní moci rozhodnutí (§ 840 odst. 2 ObčZ). Jako by se zapomínalo, že k osvojení nezletilého nesvéprávného dítěte dochází v praxi nejčastěji tehdy, je-li útlého věku. Nelze předpokládat, že by se tohoto práva dovolával předškolák. Pokud nabude osvojené dítě plné svéprávnosti, jsou jeho „šance“ na zrušení osvojení zcela mizivé. Je otázkou, zda je nová koncepce zásadní „nezrušitelnosti“ osvojení k prospěchu člověka, který v době rozhodování neměl možnost se ke své věci vyjádřit.⁵⁵

Závěr

V evropských zemích dochází v důsledku volného pohybu osob, které uzavírají manželství, partnerství či spolu žijí zcela neformálně, mají společné děti, ať už přirozeně či za pomoci asistované reprodukce anebo osvojení, k významným změnám. Tak jak se proměňuje rodina a rodinný život vůbec, musí docházet i k pozvolnému vývoji rodinného práva ve prospěch všech, dětí a jejich práv zejména. I když evropské právo dosud nedospělo k vytvoření přímo účinné úpravy rodinného práva, ani harmonizace, je možné v této oblasti přesto nalézt určité principy vyplývající zejména z *Listiny základních práv EU*, jmenovitě *princip svobodného uzavření manželství a založení rodiny a dále princip ochrany práv dětí*. Na významu nabývají zejména *všeobecně uznávané a sdílené hodnoty*, na kterých staví křesťansko-židovská kultura v Evropě. Jde-li o jednotlivosti, jde především o *úctu k člověku, jeho soukromému a rodinnému životu, resp. životu vůbec, o lidskou důstojnost, svobodu, čest, rovnost, autonomii vůle, dále o solidaritu, ochranu slabší strany*, ať už je jí

⁵³ Viz pozn. č. 25 výše.

⁵⁴ Viz poznámka č. 44 výše.

⁵⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. *Právní rozhledy*, 2009, č. 5, s. 158 - 164.

kdokoli, *nezletilé dítě zvlášt*.⁵⁶ Participační práva dítěte musí být brána vážně, a to i ve statusových věcech.

⁵⁶ K tomu dále viz KRÁLÍČKOVÁ, Z. „Europeizace“ rodinného práva. In HURDÍK, J., SELUCKÁ, M., KOUKAL, P. a kol. Evropské soukromé právo v čase a prostoru. Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 163 a násl.

ZAMYSLENIE NAD ZÁKONOM O RODINE SO ZRETEĽOM NA ROZVOD MANŽELSTVA

JUDR. GABRIELA KUBÍČKOVÁ, CSc.

GABI.KUBICKOVA1@GMAIL.COM

Abstrakt

Príspevok je rozdelený do troch častí. V úvodnej časti autorka uvádza časový priebeh rekodifikačných prác na novom slovenskom Občianskom zákonníku počnúc rokom 1996 až do súčasnosti. Poukazuje na zložitosť jeho prípravy, ktorá súvisí – okrem iného – s výmenami rekodifikačných komisií. Za dvadsať rokov sa vystriedali už štyri komisie. Uvedenie tohto stavu je dôležité aj z pohľadu rodinného práva, ktoré má byť upravené v rámci Občianskeho zákonníka. Ďalšia časť príspevku je venovaná dôvodom prijatia nového Zákona o rodine v roku 2015. Autorka poukazuje na súvislosti medzi Zákom o rodine a zákonom o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele. Posledná časť príspevku sa zameriava na právnu úpravu rozvodu manželstva v návrhu Občianskeho zákonníka z roku 1998 a na koncepciu rozvodu manželstva v Legislatívnom zámere z roku 2002. Autorka vysvetľuje, prečo sa nový Zákon o rodine nedotkol právnej úpravy rozvodu manželstva, hoci časť odbornej i laickej verejnosti sa zmien dožadovala o očakávala ich.

Abstract

This contribution is divided into three parts. In its introduction, the author sets out the timeline of recodification works on the new Slovak Civil Code starting back in 1996 until the present time. She discusses the complexity of its preparation which relates – inter alia – with the changes of the recodification committees. There have been four commissions over 20 years. This background is important also from the point of view of the family law, which is to be regulated in the framework of the Civil Code. Another part of this contribution is devoted to the rationale behind the adoption of the new Act on Family in 2005. The author points to the relationship between the Act on Family and the Act on Socio-Legal Protection of Children and on Social Tutorship. The last part of the contribution focuses on the legal regulation of a divorce of marriage in the Civil Code bill from 1998 and on the concept of the divorce in the Legislative plan from 2002. The author explains why the new Act on Family has not materially amended the legal regulation of the divorce in comparison with the preceding regulation, despite the fact that part of the professional and lay public called for and expected such changes.

Na úvod

Je potešením zúčastniť sa konferencie venovanej pocte dvom významným slovenským a aj československým civilistom - pani profesorky Olge Plankovej a pánovi profesovi Karolovi Plankovi. Obaja patrili k silnej povojnovej generácii, ktorá spoluvytvárala charakter právnického vzdelávania v bývalom Československu. Aj keď ich alma mater bola Právnická fakulta UK v Bratislave, obaja, a osobitne pán profesor Plank zanechali nezmažateľnú stopu pri zrode a formovaní Právnickej fakulty UPJŠ v Košiciach, o čom svedčí aj táto konferencia.

Tisíce študentov sa učili z učebníc rodinného práva, ktorých spoluautorkou bola pani profesorka, tisíce diplomantov, rigorozantov čerpali z jej monografií /Rozvod manželstva v československom práve z r. 1964, Spoločné majetkové práva manželov z r.1968,Osvojenie dieťaťa z r. 1979) či vedeckých štúdií a odborných článkov. To isté možno povedať aj o vedeckej práci profesora Planka, ktorý sa po roku 1989 -okrem iného- intenzívne zapojil do prác na rekodifikácii súkromného práva ešte v Česko-Slovensku a po zániku spoločného štátu bol vymenovaný v roku 1996 za predsedu komisie pre vypracovanie nového slovenského Občianskeho zákonníka V súlade s prevažujúcim názorom Občiansky zákonník mal zahŕňať aj úpravu rodinného práva. Prípravou tejto časti kódexu bola poverená pracovná skupina komisie pod vedením pani prof. Plankovej. Bolo to obdobie nesmierneho zánietenia a intenzívnych prác, pretože už v roku 1997 bol hotový prvý pracovný návrh Občianskeho zákonníka. Žiaľ, profesor Plank sa už ďalších legislatívnych krokov týkajúcich sa (predovšetkým) jeho diela nedožil. Na rokovanie vlády na jar 1998 bol predložený návrh Občianskeho zákonníka pripravený síce komisiou profesora Planka, ale v upravenej podobe ktorú urobil prof.Lazar a dr.Svoboda, sudca Najvyššieho súdu SR. Vláda SR predložený návrh Občianskeho zákonníka schválila, ale v nasledujúcom legislatívnom období sa na základe tohto návrhu v prácach nepokračovalo.

V roku 1999 bola zriadená ďalšia komisia (predseda prof.Vojčík) ,ktorej úlohou bolo vypracovať Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka a na jeho základe vyhotoviť návrh tohto zákonníka. Legislatívny zámer vláda schválila v roku 2002. Aj tento Legislatívny zámer počítal s úpravou rodinného práva v Občianskom zákonníku a v mnohých otázkach koncepcne nadviazal na návrh Občianskeho zákonníka, ktorý vypracovala komisia prof.Planka.

Vzhľadom na to, že Legislatívny zámer mal byť do roku 2005 rozpracovaný do paragrafovaného znenia, prijatie nového Zákona o rodine v roku 2005 bolo pre odbornú verejnosť prekvapením. Pôvodne sa uvažovalo a tak to aj bolo zakotvené v Pláne legislatívnych úloh vlády SR na rok 2004 len s novelou zákona o rodine č.94/1963 Zb.v znení neskorších predpisov, ktorú malo pripraviť Ministerstvo spravodlivosti SR v spolupráci s Ministerstvom práce, sociálnych vecí a rodiny SR. Namiesto novely Zákona o rodine vláda do legislatívneho procesu predložila návrh nového Zákona o rodine s odôvodnením,

že „ rozsah navrhovaných zmien prekročil možnosti priamej novelizácie zákona a vyžiadal si zmeniť nielen pôvodnú systematiku zákona, ale i prijatie nového zákona“

Pokiaľ ide o ďalší osud rekodifikačných prác Legislatívny zámer z roku 2002 zostal len v podobe zámeru bez ďalšieho rozpracovania. Po krátkom útlme bola v roku 2007 zriadená ďalšia komisia pre prípravu nového Občianskeho zákonníka (predseda prof.Lazar), ktorá v roku 2008 mala vypracovaný Legislatívny zámer kodifikácie súkromného práva. Po medzirezortnom pripomienkovom konaní vláda Legislatívny zámer v roku 2009 schválila. Aj keď rekodifikácia súkromného práva nebola v ďalšom legislatívnom období (2010 -2012) zaradená do rámcového plánu legislatívnych úloh, komisia pokračovala v prácach na paragrafovanom znení Občianskeho zákonníka. Rekodifikácia súkromného práva sa dostala znovu do plánu legislatívnych úloh na roky 2012 až 2016. V septembri roku 2015 predseda komisie (doc. Dulak, ktorý nahradil prof.Lazara) odovzdal Ministerstvu spravodlivosti pracovný návrh paragrafovaného znenia Občianskeho zákonníka. S týmto návrhom sa však ďalej nepracovalo , pretože v tom istom roku bola zriadená v poradí už štvrtá komisia (predseda prof.Števček), ktorej úlohou je vypracovať nový Občiansky zákonník .Na otázku, či bude jeho súčasťou rodinné právo alebo komisia uvažuje o jeho úprave v osobitnom zákone, neviem odpovedať..

Je neuveriteľné, že od vypracovania prvého návrhu slovenského Občianskeho zákonníka uplynulo dvadsať rokov, optimizmus opadol, zákon o rodine je účinný už trinásť rokov.

I.

Požiadavky na zmeny v základnom predpise rodinného práva malo predovšetkým ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny, ktoré pracovalo na reforme celej sféry sociálnoprávnej ochrany detí. Jej súčasťou bola -okrem iného - nová koncepcia zabezpečenia náhradného výchovného prostredia dieťaťa, ktoré nemôže byť vychovávané vo vlastnej rodine . Tejto koncepcii však nezodpovedala roztrieštená úprava obsiahnutá čiastočne v zákone o rodine z roku 1963 (zverenie dieťaťa do výchovy iného občana než rodiča podľa § 45 ods.1, ústavná výchova podľa § 45 ods.3) a v zákone o pestúnskej starostlivosti a o príspevkoch pestúnskej starostlivosti (zák.č.265/ 1998 Z.z. v znení neskorších predpisov). Aby sa dosiahla súladnosť medzi pripravovaným zákonom o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a rodinnoprávnu úpravou bolo potrebné tieto otázky v predpise rodinného práva novo upraviť. V novom zákone o rodine bola téma týkajúca sa zabezpečenia výchovy dieťaťa v inej než vlastnej rodine komplexne upravená v samostatnej hlave pod spoločným názvom „ Náhradná starostlivosť“. (§§ 44 – 55, tretia hlava druhej časti ZR).V súlade s predstavou ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny boli novým spôsobom upravené výchovné opatrenia a niektoré otázky týkajúce sa osvojenia. V krátkom čase po prijatí zákona č.36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov s účinnosťou od 1.apríla 2005 /okrem ustanovení uvedených v čl. VIII, ktoré nadobudli účinnosť dňom vyhlásenia, 11.februára 2005) bol prijatý zákon

č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov, ktorý nadobudol účinnosť 1. septembra 2005 . Rukopis uvedeného ministerstva je zreteľný aj v (zatiaľ) poslednej novele zákona o rodine z roku 2015 (zák.č.175/ 2015 Z.z.).

Pokiaľ ide o časti upravujúce tradičnú súkromnoprávnu materiu, autori návrhu zákona o rodine (ďalej len Návrh) pristupovali k zmenám obozretne berúc zreteľ na aktivity týkajúce sa rekodifikácie súkromného práva. V mnohých otázkach sa opierali o Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka z roku 2002 a zdrojom inšpirácie sa stal aj český zákon o rodine (pôvodne československý) z roku 1963, ktorý sa podstatne zmenil veľkou novelou z roku 1998 (zák.č.91/1998 Sb.). Návrh tiež prevzal celý rad ustanovení z predchádzajúceho zákona o rodine z roku 1963 .išlo o ustanovenia, ktoré nevyvolávali aplikačné či teoretické problémy, ako aj tie, ktoré mohli plniť svoju funkciu i v zmenených spoločenských podmienkach. V Návrhu sa rozšírili dôvody neplatnosti manželstva o vady v súhlasnom vyhlásení o vstupe do manželstva, v samostatnom ustanovení sa vymenovali prípady neexistentného manželstva, precizovala sa úprava práv a povinností rodičov a detí, zvýraznila sa ochrana práv a záujmov maloletých detí , zakotvilo sa participačné právo dieťaťa, vyriešila sa otázka materstva, obnovilo sa rozlíšenie poručníctva a opatrovníctva ,zaviedlo sa minimálne výživne pre dieťa či možnosť tvorby úspor, zmeny nastali v právnej úprave osvojenia ,a ako sme už uviedli vyššie v celej oblasti náhradnej starostlivosti.

Návrh počítal aj s podstatnejšími zmenami v právnej úprave rozvodu manželstva. Po jeho prerokovaní vo vláde, bol však do Národnej rady SR predložený v upravenej podobe.

Domnievam sa, že tento krok bol ústupkom v prospech Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, ktoré potrebovalo včasné prijatie zákona o rodine, pretože od toho záviseli právne predpisy pripravované v jeho gescii. Ak by sa do parlamentu predložil Návrh aj so zmenami v právnej úprave rozvodu manželstva a najmä v pôvodne pripravenom znení bola by to príliš výbušná téma s nejasným výsledkom.

II.

Pri prezeraní rozličných starých materiálov som si uvedomila, ako naša spoločnosť zmenila postoj k rozvodu manželstva. Zatiaľ čo začiatkom deväťdesiatych rokov minulého storočia sa nielen v laickej verejnosti ozývali ostré hlasy proti – podľa jej mienky – benevolentnej úprave rozvodu manželstva a boli za jej sprísnenie, o dvadsať rokov neskôr sa presadzovali názory volajúce po liberálnejšej právnej úprave rozvodu - po dohodách o rozvode manželstva.

Pripraviť a prijať optimálnu právnu úpravu rozvodu manželstva je náročná úloha pre každého zákonodarcu. Spreádzajú ju búrlivé parlamentné debaty, je predmetom

ostrých politických bojov a do toho všetkého zaznieva hlas rozličných záujmových skupín a ľudu. Svedčia o tom dlhotrvajúce reformy rozvodu, ku ktorým začalo dochádzať od sedemdesiatych rokov minulého storočia v celom rade západoeurópskych štátov (napr. Nemecko, Francúzsko, Holandsko, severské štáty). Ich zámerom bolo nahradiť staré spravidla kazuistické a komplikované podmienky rozvodu manželstva jednoduchšími pravidlami. V štátoch so silným postavením a vplyvom Katolíckej cirkvi ako napríklad Taliansko, Španielsko, Írsko, Malta bola dlhý čas prípustná len odluka (oddelenie od stola a lože t.j. manželstvo právne trvá, manželia nie sú povinní žiť spolu), rozvod (právny zánik manželstva) nepovoľovali. V rozbúrenej atmosfére tvrdých stretov zástancov a odporcov rozvodu v Taliansku bol rozvod povolený v roku 1970 zákonom O úprave účinkov zrušenia manželstva (zák.č. 898/1970), v Španielsku bol v 1981 prijatý zákon, ktorý zmenil úpravu manželstva v občianskom zákonníku a ustanovil postup vo veciach neplatnosti manželstva, odluky a rozvodu (zák.č.30/1981, novelizovaný zák.č.15/2005). Írsko a Malta boli posledné európske štáty (samozrejme okrem Vatikánu), ktoré rozvod neumožňovali ešte na konci dvadsiateho storočia. K jeho zakotveniu do právneho poriadku došlo len pred niekoľkými rokmi.

Na rozdiel od štátov západného sveta, kde reformy prebiehali pozvoľne, u nás po roku 1948 bol rez radikálny a bez diskusie. Historické súvislosti a ich dôsledky sú nám všeobecne známe. Právna úprava rozvodu sa zjednodušila. Podľa ust. § 30 zákona o rodinnom práve č.265/1949 Zb. súd mohol zrušiť manželstvo rozvodom, ak nastal z dôležitých dôvodov medzi manželmi hlboký a trvalý rozvrat. O rozvod nemohol žiadať manžel, ktorý rozvrat výlučne zaviniť, iba, ak druhý manžel prejavil s rozvodom súhlas. V roku 1955 bola úprava doplnená tak, že i bez súhlasu nevinného manžela mohol súd, majúc na zreteli záujem spoločnosti, zrušiť manželstvo rozvodom vo výnimočných prípadoch, ak manželia po dlhú dobu spolu nežili (ustanovenie § 30 bolo doplnené zákonným opatrením predsedníctva Národného zhromaždenia č.61/1955 Zb., o zmene predpisov o rozvode.). Skutočnosť, že niektorý z manželov bol rozvodom vinný, malo následky jednak pri rozdelení imania patriaceho do zákonného majetkového spoločenstva, jednak pre nárok na úhradu osobných potrieb na čas po rozvode (§ 28, § 34 cit. zák.) Ochrana maloletých detí v súvislosti s rozvodom ich rodičov bola zabezpečená tak, že súd nemohol manželstvo rozviesť, ak by bol v rozpore so záujmami týchto detí (§ 30 ods.3 cit.zák.).

Zákon o rodine č.94/1963 Zb. zachoval objektívny rozvrat vzťahov medzi manželmi ako jediný dôvod rozvodu, princíp viny na rozvrate však neprevzal. Pri rozhodovaní o rozvode súd musel prihliadnúť najmä na záujmy maloletých detí (§ 24 ZR). Zákon ukladal súdu povinnosť zistiť príčiny, ktoré viedli k vážnemu rozvráteniu manželstva a svoje zistenie uviesť v odôvodnení rozhodnutia (§ 25 ZR).

Zákonná úprava rozvodu založená len na kvalifikovanom rozvrate vzťahov medzi manželmi nezohľadňujúca vinu na rozvrate sa nestretla s veľkým pochopením u značnej

časti verejnosti, ale aj právnickej obce. Jej dôsledná aplikácia znamenala, že manžel ,ktorý vlastným správaním ,porušením manželských povinností zavinil rozvrat vzťahov , rozvod dosiahol a druhý manžel, ktorý s rozvodom nesúhlasil, nemohol rozvodu zabrániť, ak sa kvalifikovaný rozvrat dokázal.

Prišiel rok 1989, revolučná doba so všetkými sprievodnými znakmi k nej patriacimi - všetko minulé spochybníť alebo odstrániť. Kritike sa samozrejme nevyhol ani zákon o rodine. Aj preto Predsedníctvo vlády Českej a Slovenskej federatívnej republiky v marci roku 1992 vymenovalo expertnú komisiu ,ktorej úlohou bolo analyzovať platnú rodinno-právnu úpravu a na základe jej výsledkov navrhnúť ďalší postup. Komisia ,berúc do úvahy viaceré okolnosti legislatívneho vývoja vo vtedajšom Česko-Slovensku (rozsiahla novelizácia Občianskeho zákonníka a Občianskeho súdneho poriadku, prípravné práce na rekodifikácii súkromného práva), dospela k rozhodnutiu novelizovať zákon o rodine a pripravila aj návrh Zásad tejto novely . Pri ich vypracovaní vychádzala z dovedajších teoretických poznatkov, skúseností aplikačnej praxe a rozsiahlej komparácie s právnymi úpravami demokratických európskych štátov.

V Zásadách týkajúcich sa rozvodu manželstva vyjadrila názor , že právna úprava obsiahnutá v zákone o rodine z roku 1963 ,ktorá je založená na objektívnom princípe kvalifikovaného rozvratu vzťahov medzi manželmi je vyhovujúca a treba ju ako základný model rozvodu ponechať. Zároveň však vyslovila potrebu rozšíriť tento základný spôsob rozvodu manželstva o ďalšie dva: o sprísnený rozvod a o dohodnutý rozvod (rozvod po vzájomnom súhlase manželov). Hoci použité pomenovanie nie je presné, vžilo sa , pretože je výstižné , vyjadruje podstatu.

Pod sprísneným rozvodom sa samozrejme nerozumie sprísnenie podmienok rozvodu všeobecne. Išlo o vytvorenie mechanizmov, ktoré by vo výnimočných a odôvodnených prípadoch zabránili rozvodu manželstva aj keď bolo rozvrátené. Mali slúžiť na ochranu manžela, ktorý nepodal návrh na rozvod a s rozvodom nesúhlasil, ako aj na ochranu maloletých detí. Dôvodom bolo, že platná úprava takéto mechanizmy neobsahovala .Komisia zvažovala viaceré riešenia. Jedným z nich bol návrat k právnej úprave obsiahnutej v zákone o rodinnom práve z roku 1949. Po dlhých diskusiách sa rozhodla neprevziať rigoróznou úpravu – rozvodu sa nemohol dožadovať manžel, ktorý zavinil rozvrat vzťahov, ak druhý (nevinný) manžel s rozvodom nesúhlasil. Podľa jej názoru neodrážala spoločenské podmienky a zmeny v našej spoločnosti a nezodpovedala moderným európskym trendom. Priklonila sa ku koncepcii z ktorej vychádzali úpravy rozvodu vo viacerých štátoch západnej Európy (napr. Nemecko ,Rakúsko). Jej podstata spočívala v tom, že ak nastal rozvrat vzťahov medzi manželmi, rozvodu sa môže domáhať ktorýkoľvek z manželov (aj „ vinný“), avšak manžel, ktorý s rozvodom nesúhlasí , môže za stanovených podmienok zabrániť rozvodu v prípade, ak by ho rozvod mimoriadne tvrdo postihol. Môže sa dovolať tzv. klauzuly proti tvrdosti. Problematika ochrany maloletých detí

v súvislosti s rozvodom manželstva za použitia klauzuly proti tvrdosti by si vyžiadala osobitnú pozornosť a preto sa jej nebudem v ďalšom texte podrobne venovať.

V čase príprav návrhu Zásad novely zákona o rodine väčšina európskych štátov mala zásadné reformy právnej úpravy rozvodu za sebou. Takmer vo všetkých sa objavila novota v podobe rozvodu na základe dohody manželov. O rozvode rozhodoval súd na spoločný návrh manželov alebo na návrh jedného manžela, ku ktorému sa druhý manžel pripojil. V konkrétnostiach boli jednotlivé úpravy tak rozmanité, že nájsť spoločné znaky bolo zložité. Líšili sa v podmienkach prípustnosti tohto rozvodu (napr. dĺžka trvania manželstva, doba oddeleného spoluzitia pred podaním návrhu, povinnosť uviesť dôvod alebo bez tejto povinnosti, len ak manželia nemajú spoločné maloleté deti...) Spravidla však predpisovali aj predloženie dohody, ktorá riešila právne následky rozvodu ohľadom ich maloletých detí a vysporiadania ich majetkových pomerov.

Komunita odborníkov, ktorá v rámci vtedajších možností sledovala európske trendy v rodinnoprávnej úprave, diskutovala o rozvode na základe súhlasu manželov už dávnejšie. Vychádzala z myšlienky, že takéto právne riešenie umožní manželom dôstojný rozvod bez následných stresujúcich porozvodových ťahaníc. Zjednotila sa v názore, že tento spôsob rozvodu by mal byť prístupný manželom bez ohľadu na to, či majú spoločné maloleté deti alebo nemajú a za splnenia zákonom ustanovených podmienok. Obligatórnou súčasťou dohody o rozvode by mala byť dohoda manželov o úprave pomerov k ich spoločným maloletým deťom a dohoda o vysporiadaní bezpodielového spoluvlastníctva. Nevylučoval sa ani rozšírený rozsah dohody o usporiadaní ďalších spoločných majetkových práv manželov a o vyživovacej povinnosti manželov po rozvode.

Komisia sformulovala predstavy o úprave dohodnutého rozvodu v návrhu Zásad pod bodom 6. Výsledný text je značne poznačený francúzskou právnou úpravou. Z pohľadu nasledujúceho legislatívneho vývoja je zaujímavý a preto ho uvádzam:

Ak manželia navrhujú rozvod spoločne, nemusia uvádzať dôvody. Sú povinní predložiť súdu na schválenie tiež návrh dohody, ktorá upraví následky rozvodu.

Rozvodu vzájomnou dohodou sa nemožno dožadovať počas prvého roku trvania manželstva.

Návrh dohody predkladajú manželia súdu v písomnej forme. Obsahuje návrh úpravy výkonu rodičovských práv a povinností k spoločnému dieťaťu, návrh vysporiadania všetkých vzájomných vzťahov, vrátane nájomných a návrh úpravy vyživovacej povinnosti manželov po rozvode.

Súd preskúma návrh dohody s každým z manželov osobitne a potom s obidvomi spoločne. Pritom je vypočutý i zákonný zástupca maloletého (kolízny opatrovník) spoločného dieťaťa manželov. Návrh je treba opakovať po uplynutí trojmesačnej lehoty na rozmyslenie. Ak nebude návrh opakovaný do šesť mesiacov po uplynutí tejto lehoty, stane sa neúčinným.

Súd manželstvo rozvedie, ak dospeje k názoru, že vôľa každého z manželov je opravdivá a že každý z nich dal svoj súhlas slobodne. Schválenie dohody môže súd odmietnuť a rozvod nepovoliť, ak zistí, že dohoda nedostatočne zabezpečuje záujmy detí alebo jedného z manželov. Súdom schválená dohoda je súčasťou rozhodnutia o rozvode.

Rozličné okolnosti spôsobili, že návrh Zásad novely zákona o rodine zostal len ako pracovný materiál, ďalej sa o ňom nerokovalo. Bolo to hektické obdobie blížiaceho sa rozpadu spoločného štátu a riešili sa iné dôležité otázky.

III.

Koncept rozvodu manželstva v troch podobách našiel odozvu v legislatívnych prácach v Českej republike (veľká novela zákona o rodine z roku 1998, ale aj nový Občiansky zákonník z roku 2012) a aj v Slovenskej republike, kde sa prvýkrát objavil v návrhu Občianskeho zákonníka z roku 1998, ktorý vypracovala komisia vedená prof. Plankom, a vychádza z neho aj Legislatívny zámer z roku 2002, na ktorý sa dôvodová správa k zákonu o rodine z roku 2005 na viacerých miestach odvoláva.

Pre ilustráciu uvádzam znenie právnej úpravy rozvodu podľa návrhu komisie prof. Planka.

§ 196

- 1) *Súd môže na návrh niektorého z manželov rozviesť manželstvo, ak sú vzťahy medzi manželmi tak hlboko a trvalo rozvrátené, že manželstvo nemôže plniť svoj účel a nemožno očakávať obnovenie manželského spolužitia .*
- 2) *Súd je povinný zistiť príčiny, ktoré viedli k hlbokému a trvalému rozvráteniu vzájomných vzťahov medzi manželmi.*
- 3) *Ak manželia majú maloleté deti, súd manželstvo nerozvedie, ak by bol rozvod v rozpore so záujmom týchto detí.*

Ide o našu tradičnú úpravu založenú na kvalifikovanom rozvrate. Existencia rozvratu sa musí v súdnom konaní dokázať a zároveň sa musia zistiť príčiny ktoré k nemu viedli. Ochrana maloletých detí je v porovnaní s úpravou obsiahnutou v zákone o rodine z roku 1963 (v tom čase účinného) zvýraznená. Text ustanovenie ods.3 bol prevzatý zo zákona o rodinnom práve z roku 1949.

§ 197

- 1) *Súd nerozvedie manželstvo, ak s rozvodom nesúhlasí manžel, ktorý podstatnou mierou nespôsobil vznik rozvratu manželských vzťahov, ak by tento manžel pociťoval rozvod manželstva ako závažnú ujmu a ak by za zachovanie manželstva svedčili mimoriadne okolnosti.*

- 2) *Aj v prípade uvedenom v odseku 1 súd manželstvo rozvedie, ak sú splnené podmienky rozvodu uvedené v § 196 ods.1 a manželia nežijú spolu po dobu dlhšiu ako tri roky*

Nová úprava tzv. sprísneného rozvodu , je tiež založená na kvalifikovanom rozvrate, ktorého existencia sa dokazuje, avšak s dovetkom, že manžel, ktorý s rozvodom nesúhlasí môže rozvodu zabrániť, ak sú súčasne splnené zákonom ustanovené podmienky

- podstatnou mierou nespôsobil vznik rozvratu manželských vzťahov
- rozvod by pociťoval ako závažnú ujmu
- za zachovanie manželstva by svedčili mimoriadne okolnosti.

Použitie tzv. klauzuly tvrdosti je časovo obmedzené. Ak manželia spolu nežijú po dobu dlhšiu ako tri roky, jej aplikácia je už vylúčená. Po uplynutí stanovenej doby súd postupuje podľa základnej úpravy rozvodu (§ 196 ods.1).

Aj na tento spôsob rozvodu sa vzťahuje ustanovenie o ochrane maloletých detí podľa § 196 ods.3.

§ 198

- 1) *Ak obaja manželia súhlasia s rozvodom a nemajú maloleté deti, súd predpokladá hlboký a trvalý rozvrat ich vzájomných vzťahov, ak aspoň jeden rok pred podaním návrhu na rozvod manželstva spolu nežili.*
- 2) *V prípade uvedenom v odseku 1 súd manželstvo rozvedie, ak manželia predložia súdu písomnú dohodu uzavretú vo forme notárskej zápisnice o tom, ako si vypořádali svoje majetkové spoločenstvo a ako sa dohodli o tom, kto bude naďalej bývať v ich spoločnom byte.*

Aj tzv. dohodnutý rozvod je založený na kvalifikovanom rozvrate. Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch spôsobov rozvodu, rozvrat sa nedokazuje, ale zákon ho prezumuje vo forme nevyvrátiteľnej právnej domnienky. Ak sú splnené podmienky (manželia spolu nežili po zákonom ustanovenú dobu, manželia predložili súdu dohodu s predpísaným obsahom) súd manželstvo rozvedie. Za pozornosť stojí skutočnosť, že tzv. dohodnutý rozvod sa navrhuje len pre manželstvá, z ktorých nepochádzajú maloleté deti.

Ak sa teraz oblúkom vrátim k dobe, keď sa uvažovalo o novom zákone o rodine a zvesti o jeho príprave sa dostali na verejnosť, rozvírili sa debaty okolo právnej úpravy rozvodu. Najmä mladšia generácia, ktorá už vyrástla v nových spoločenských podmienkach, bola scestovaná a bola otvorená novým myšlienkam sa dožadovala úpravy dohodnutých rozvodov. Objavili sa aj názory, aby o rozvode nerozhodoval vždy súd, ale v prípade, ak obaja manželia s rozvodom súhlasia, k zrušeniu manželstva rozvodom by postačovala dohoda spísaná vo forme notárskej zápisnice. Zástancovia takýchto riešení vychádzali z myšlienky ,že manželstvo je súkromná vec, a ak sa manželia chcú rozvieť,

štát im nemá do ich rozhodnutia zasahovať. Tieto názory boli odrazom meniacich sa hodnôt spoločnosti, ktoré vyjadrovali postoje nielen k manželstvu a rodine, ale aj vzťahu štátu a jednotlivca, k slobode a autonómii jednotlivca a jej hraniciach, zodpovednosti jednotlivca za svoje rozhodnutie a pod. Musím povedať, že médiá dávali veľký priestor liberálnym názorom. Hlas tých, ktorí volali po prísnejšej úprave rozvodu (dôvody - dlhoročné manželstvá, vyšší vek, choroby, odkázanosť, starostlivosť o rodinu a pod.) bol nesmelý.

Ako som už uviedla, návrh zákona o rodine v pôvodnej verzii sa dotkol aj právnej úpravy rozvodu manželstva. Ako základ ponechal tradičnú úpravu založenú na kvalifikovanom rozvrate (v upravenej podobe) ale rozšíril ju len o tzv. sprísnený rozvod. S rozvodom na základe dohody manželov vôbec nepočítal.

Vzhľadom na to, že nejde o zákonný text, nebudem sa ním zaoberať, len ho pre informáciu uvediem. Navrhované ustanovenie § 24 znelo takto:

- 1) Súd nerozvedie manželstvo, ak s rozvodom nesúhlasí manžel, ktorý sa podstatnou mierou nepodieľal na vzniku rozvratu vzťahov medzi manželmi, ak by mu rozvod spôsobil závažnú ujmu.*
- 2) Ustanovenie odseku 1 sa nepoužije, ak manželia spolu nežijú viac ako tri roky a zároveň sú splnené podmienky uvedené v § 23 (rozvrat vzťahov medzi manželmi).*

V dôvodovej správe k tomuto ustanoveniu je odkaz na Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka z roku 2002. Zrejme stres a časová tieseň spôsobili, že dôvodová správa nekorešponduje so zákonným textom, ak spomína tzv. tvrdostnú klauzulu, keďže úprava sprísneného rozvodu sa na rokovaní vlády z návrhu stiahla. Myslím, že to bol rozumný krok, pretože neriešiť právnu úpravu rozvodu komplexne s obidvomi podobami rozvodu by bolo neakceptovateľné aj zo strany značnej časti právnickej obce. Možno diskutovať o podmienkach prípustnosti takejto dohody, jej forme, rozsahu a obsahu ďalších dohôd týkajúcich sa následkov rozvodu, ale úplne ju vylúčiť z právnej regulácie v návrhu zákona o rodine nebolo vecne odôvodnené. Samozrejme iná je otázka rozloženia politických síl v parlamente a ich súperenia v hodnotových otázkach. akým manželstvo nepochybne je.

ZÁKAZ STYKU RODIČA S MÁLOLETÝM DIEŤAŤOM

JUDR. KRISTÍNA PIOVARČIOVÁ ML.¹

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

K.PIOVARCIOVA@GMAIL.COM

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá problematikou zákazu styku rodiča s maloletým dieťaťom s dôrazom na špecifiká konania a rozhodovania súdu o ňom. V tomto kontexte je pozornosť osobitne venovaná dôvodom pre jeho vyslovenie, ako aj významu a spôsobu zisťovania názoru dieťaťa. Pri posúdení dôsledkov tohto zásahu do práva rodiča na styk s dieťaťom prezentuje potrebu uloženia výchovných opatrení.

Abstract

The paper deals with the issue of the prohibition of parental contact with a minor child, with emphasis on the specifics of the proceedings and the decision of the court about the child. In this context, attention is paid specifically to the reason for its pronouncement, as well as the significance and the way of finding the child's opinion. When assessing the implications of this interference in the parent's right to contact the child, it presents the need for nurturant measures.

Vzťah dieťaťa a rodiča je prirodzeným biologickým vzťahom a každé dieťa potrebuje pre zdravý vývoj pocit spolupatričnosti nielen s matkou, ale aj s otcom, pretože len ich vzájomné pozitívne pôsobenie v rámci výchovného procesu, dáva záruku riadneho vývoja dieťaťa². Táto téza vyznieva značne utopisticky, keďže ideál vyrastania dieťaťa v harmonickej atmosfére úplnej rodiny sa stáva čoraz nedosiahnuteľnejším, lebo aktuálny stav medziludských vzťahov v našej spoločnosti sa vyznačuje ich nízkou trvácnosťou. Napriek tomu sa ju darí naplňať tým rodičom, ktorí včas pochopili, že rozpadom ich manželstva či partnerstva nezaniká ich rodičovstvo a obaja rešpektujú, že sú si v rodičovských právach a povinnostiach rovnocenní a pri ich výkone rovnoprávni.

Právo styku rodiča s dieťaťom vzniká ako nové právo tomu z rodičov, ktorému nie je maloleté dieťa rozhodnutím súdu zverené do osobnej starostlivosti, s cieľom umožniť

¹ externý doktorand Katedry občianskeho práva Právnickej fakulty Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach a advokát

² rozsudok Krajského súdu v Košiciach sp.zn. 8CoP/206/2016 z 27.10.2016

mu podieľať sa na výchove a starostlivosti o svoje dieťa.³ Práve v čase styku sa totiž vytvá-
ra priestor osobnou prítomnosťou rodiča výchovne pôsobiť na dieťa, budovať
a upevňovať si vzájomné vzťahy, ktoré sú veľmi dôležité pre zdravý rozvoj osobnosti die-
ťaťa. Článok 41 ods. 4 Ústavy Slovenskej republiky⁴ garantuje právo rodiča vychovávať
svoje dieťa a starať sa oň, ako aj tomu korešpondujúce právo dieťaťa na rodičovskú vý-
chovu a starostlivosť. Zároveň zakotvuje, že k obmedzeniu práv rodičov a k odlúčeniu ma-
loletých detí od rodičov proti vôli rodičov môže dôjsť len rozhodnutím súdu na základe
zákona, čím je zvýraznená mimoriadnosť takého opatrenia.

Zákaz styku rodiča s dieťaťom sa považuje za veľmi závažný zásah do výkonu rodi-
čovských práv a povinností, ktorý v zmysle ustanovenia §25 ods. 3 zákona č. 36/2005 Z.z.
o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších právnych predpisov
(ďalej len „Zákon o rodine“) súd vysloví, ak nie je možné zabezpečiť záujem maloletého
dieťaťa obmedzením styku maloletého dieťaťa s rodičom. V konaní vo veciach starostli-
vosti súdu o maloletých podľa ustanovenia §111 písm. d) zákona č. 161/2015 Z.z. Civilný
mimosporový poriadok (ďalej len „CMP“) súd rozhoduje o styku s maloletým, pričom do
tejto skupiny konaní patria aj konania o zákaze styku s dieťaťom.

V ostatných rokoch sa termín „zákaz styku rodiča s dieťaťom“ vyskytuje
v poručenskej agende čoraz častejšie, buď ako samotný predmet konania alebo sa
o ňom rozhoduje pri úprave výkonu rodičovských práv a povinností k maloletému dieťaťu.
O styku rodiča s dieťaťom súd rozhoduje podľa §25 Zákona o rodine (v súvislosti
s rozvodom rodičov), resp. podľa §36 k §25 Zákona o rodine (v ostatných prípadoch)⁵.
O zákaze styku v drvivej väčšine súd koná na návrh rodiča, ktorému je maloleté dieťa zve-
rené do osobnej starostlivosti, nie je však vylúčené ani začatie konania súdom bez návrhu
pri uplatnení zásady oficiality. Rozhodnutiu súdu spravidla predchádza rozsiahlejšie doka-
zovanie vykonané za účelom dôsledného zistenia skutočného stavu s dôrazom na záujem
dieťaťa, ktorý musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, či
už je uskutočňovaná verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti,
súdmi, správnymi alebo zákonodarným orgánmi, tak ako to ustanovuje článok
3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa⁶. V konaniach sa uplatňuje vyšetrovacía zásada,
z ktorej vyplýva, že súd je povinný zisťovať skutočnosti potrebné pre rozhodnutie vo veci
z úradnej povinnosti, a to aj bez návrhu účastníkov konania a nie je viazaný návrhmi
účastníkov.

³ PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011. 130 s. ISBN 978-80-7400-359-2

⁴ ústavný zákon SNR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov

⁵ SMYČKOVÁ R. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017. 416 s. ISBN: 978-80-89603-54-1

⁶ Oznámenie Federálneho Ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb. o Dohovore o právach dieťaťa v znení neskorších zmien

V prvom rade je v konaní potrebné zistiť motív, ktorý rodiča vedie k podaniu uvedeného návrhu a verifikovať ním uvádzané príčiny smerujúce k zákazu styku druhého rodiča s ich spoločným dieťaťom. Veľakrát rodič, ktorému je dieťa zverené do osobnej starostlivosti, dieťa vníma ako aspekt svojho života, s ktorým môže neobmedzene disponovať podľa svojich individuálnych predstáv o tom, čo je dobré a správne pre neho či pre dieťa. Nechápe, že oddelené spolužitie rodičov, ani zverenie dieťaťa do osobnej starostlivosti jedného z rodičov, neznamená vylúčenie druhého rodiča z rodičovskej starostlivosti, teda že dieťa nie je vlastníctvom ani jedného z rodičov a za jeho zdravý fyzický i psychický vývoj sú zodpovední obidvaja rodičia. Škodlivým je aj hyperprotektívny prístup rodiča, ktorý sa snaží inštitútom zákazu styku ochrániť svoje dieťa častokrát pred domnelými negatívnymi vplyvmi výchovného pôsobenia druhého rodiča. Prejav rodičovskej vyspelosti okrem iného spočíva aj v tom, že rodič uznáva rolu a dôležitosť druhého rodiča a je presvedčený, že i ten druhý rodič je dobrým rodičom.

Dôvod, pre ktorý môže súd vysloviť zákaz styku rodiča s dieťaťom, musí byť vždy na strane dieťaťa a svojou závažnosťou vyvoláva potrebu zamedziť prirodzenému kontaktu rodiča s dieťaťom. Najčastejšie je ním nevyhnutnosť ochrany fyzického či psychického zdravia dieťaťa, ktoré je aktuálne stykom s oprávneným rodičom ohrozené alebo narušené, teda jednoznačne to vyžaduje záujem dieťaťa. Aj keď zákon explicitne nedefinuje pojem „záujem maloletého dieťaťa“, konštantná judikatúra ho poníma ako vyrastanie dieťaťa v stabilnej atmosfére pokoja, harmónie, porozumenia, lásky, a v ktorom výchova dieťaťa smeruje k pozitívnemu rozvoju jeho osobnosti, rozumových a fyzických schopností, mravného, duchovného a sociálneho rozvoja. Potrebu ochrany záujmu dieťaťa vyvolávajú rôzne vady v rodičovskej spôsobilosti rodiča oprávneného k styku, ktoré sú spôsobené jeho nepriaznivým fyzickým zdravím, psychickým ochorením či závislosťou, ako aj jeho nevhodným výchovným vzorom daný jeho správaním či životným štýlom. Je nutné ale dodať, že nie vždy je dôvod pre zákaz styku vyvolaný okolnosťami na strane tohto rodiča.

Osobitnou kategóriou dôvodov, pre ktoré je častokrát navrhovaný zákaz styku rodiča s dieťaťom je odmietanie tohto rodiča samotným dieťaťom. Pri zistení uvedeného postoja dieťaťa je v prvom rade nevyhnutné zistiť príčinu, pre ktorú sa dieťa s rodičom nechce stretávať a následne túto príčinu vyhodnotiť. Neodôvodnená nechúť dieťaťa stretávať sa s rodičom sama o sebe nemôže mať za následok zákaz styku. Častokrát ide o predstieraný stav vyvolaný cieľeným pôsobením a negatívnym ovplyvňovaním rodiča, ktorému bolo dieťa zverené do starostlivosti. V dôsledku toho sa dieťa identifikuje s negatívnym postojom tohto rodiča a začne druhého rodiča odmietať.

Nie je ojedinelým javom, že rodič izoláciu dieťaťa od druhého rodiča využíva ako nástroj pomsty za frustráciu zo vzťahu, ktorý im stroskotal. V prípade dlhodobého neriešeného odmietania rodiča dieťaťom, bez prijatia vhodného výchovného opatrenia, vzniká do budúcnosti ťažko reparačný stav nielen na strane dieťaťa titulom vzájomného odcudzenia sa

a oslabenia citových väzieb s rodičom, ale aj na strane rodiča oprávneného k styku, ktorý mnohokrát na styk s dieťaťom rezignuje. Naproti tomu stoja výsledky dokazovania, ktoré preukazujú závažné skutočnosti, pre ktoré dieťa rodiča odmieta, spočívajúce v samotnom nevhodnom správaní sa rodiča voči dieťaťu, častokrát naplňajúce až znaky skutkových podstat trestných činov či priestupkov, preto je styk pre dieťa mravne či životne ohrozujúci.

Nemožno prehliadať fakt, že správanie sa detí a ich mienkotvorný proces je determinovaný prostredím v ktorom žijú a častou príčinou negatívneho vzťahu dieťaťa k rodičovi je výsledkom vplyvu osôb, s ktorými žije. V tejto súvislosti je nutné zdôrazniť, že rodič, s ktorým maloleté dieťa žije, by mu mal byť príkladom v tom smere, že by mal s druhým rodičom vychádzať prinajmenšom na zdvorilostnej úrovni tak, aby išiel svojim správaním pre dieťa príkladom a motivovať ho k styku s druhým rodičom. Výrok rozhodnutia súdu o úprave styku obsahuje popri špecifikácii frekvencie styku aj uloženie povinnosti rodičovi, ktorému je dieťa zverené do osobnej starostlivosti, riadne dieťa k styku s druhým rodičom pripraviť. Prípravou na styk s oprávneným rodičom sa nerozumie len fyzická príprava v zmysle zabezpečenia oblečenie a iných vecí pre dieťa, ale aj určitá psychická pomoc a psychická príprava na stretávanie sa s druhým rodičom, čo častokrát absentuje alebo je úplne kontraproduktívne. Ak dieťa vidí pozitívny vzťah jedného rodiča k druhému na úrovni slušnosti, zmení aj ono svoj postoj a nebude rodiča odmietať. V prípade neschopnosti rodičov spolu kooperovať pri realizácii styku sa dieťa stáva rukojemníkom a obeťou. Pri výkone styku je nevyhnutné vziať na zreteľ zodpovednosť rodiča, ktorému bolo dieťa zverené do osobnej starostlivosti, aby práve v záujme dieťaťa na neho pozitívne vplýval a viedol ho k pozitívnemu vzťahu k druhému rodičovi. Dôležitá úloha rodiča, ktorému dieťa do starostlivosti zverené nie je, je v živote dieťaťa nepopierateľná, preto je úlohou druhého rodiča vhodne na dieťa pôsobiť a zdôrazňovať mu dôležitosť stretávania sa s ním. Rodič konajúci v záujme dieťaťa jednoznačne podporuje dieťa v tom, aby druhého rodiča prijalo, vytvorilo si k nemu väzby typické pre rodiča a dieťa, a nie prostredníctvom dieťaťa prezentovať svoj negatívny postoj k bývalému partnerovi či manželovi. Dôkladná príprava dieťaťa na styk po psychickej stránke uľahčuje stretnutie rodiča s dieťaťom, ktoré by nikdy u dieťaťa nemali vyvolávať traumatizujúci zážitok, preto by sa rodičia mali naučiť kooperovať.

Veľakrát je snaha o vytvorenie a udržanie štandardných vzťahov nahradená dlhodobým negatívnym vedením dieťaťa až do stavu, že k svojmu rodičovi pociťuje odpor. Narušený vzťah rodiča s dieťaťom je často dôsledkom toho, že sa dieťa identifikuje s postojmi rodiča, s ktorým žije, a preto druhého rodiča odmieta alebo až vytesňuje zo svojho života. Realizácia styku proti vôli dieťaťa môže prispievať k stupňovaniu odmietavého postoja dieťaťa, a tým k prehĺbovaniu odcudzovania medzi rodičom a dieťaťom, čo do budúcnosti vytvára hrozbu nepriaznivých dopadov na psychiku dieťaťa. Často vôbec nedochádza

zo strany rodiča oprávneného k styku s dieťaťom ku konaniu, ktoré by u dieťaťa vyvolávalo negatívne vplyvy na jeho fyzický či psychický zdravotný stav, ale práve cieľným konaním zo strany druhého rodiča spočívajúceho v manipulácii a v negatívnom ovplyvňovaní, dochádza v krajných prípadoch až k vzniku syndrómu zavrhnutého rodiča. V takom prípade nie je zákaz styku riešením vzniknutej situácie, lebo absolútne vylúčenie rodiča zo života dieťaťa je cieľ, ku ktorému vedome alebo nevedome smeruje programujúci rodič.

Nie je neobvyklým, že deti ako príčinu svojho zlého vzťahu k rodičovi a nechuti stretávania sa s ním uvádzajú skutočnosti takého charakteru, ktoré nie sú vo svojom veku schopné pochopiť a správne vyhodnotiť, pričom spôsob, akým sa maloleté deti vyjadrujú vykazujú znaky naučenosti, resp. predpripravenosti. Mnohokrát sa v konaní nezistí žiadny traumatizujúci zážitok, ktorý by mal mať za následok mimoriadne negatívny vzťah dieťaťa k rodičovi, rovnako nedôjde k spochybneniu schopnosti rodiča podieľať sa na výchove maloletých detí. Vždy je nevyhnutným jednoznačne, presne a bez akýchkoľvek pochybností pomenovať pôvod nepriaznivých vzťahov medzi rodičom a dieťaťom. Najmä v prípade, že sa nevyhovelo názoru či prianiu dieťaťa, musí byť postup či rozhodnutie vo veci dieťaťa odôvodnené vo väzbe na zásadu najlepšieho záujmu dieťaťa.⁷ Dieťa si totiž častokrát nevytvára vlastný názor, ale nekriticky preberá negatívny názor rodiča, s ktorým žije, a ktorý dieťa v takomto postoji ešte aj cieľavedome upevňuje.

Zisťovanie názoru maloletého dieťaťa je obligatónym postupom súdu, čím rešpektuje článok 12 Dohovoru o právach dieťaťa, ktorý upravuje právo dieťaťa na slobodné vyjadrenie svojho názoru v prebiehajúcim súdnom konaní, inkorporované aj do našej vnútroštátnej hmotnoprávnej i procesnoprávnej úpravy⁸. Ustanovenie §38 ods. 1 CMP upravuje participačné právo maloletého dieťaťa vyjadriť sa k záležitostiam, týkajúcich sa jeho pomerov, v zmysle ktorého ak je účastníkom konania maloletý, ktorý je schopný vyjadriť samostatne svoj názor, súd na jeho názor prihliadne. Zhodne aj ustanovenie §43 ods. 1 Zákona o rodine upravuje, že maloleté dieťa má právo vyjadriť samostatne a slobodne svoj názor vo všetkých veciach, ktoré sa ho týkajú. Spolu s princípom najlepšieho záujmu dieťaťa vytvára základné podmienky pre efektívnu realizáciu a ochranu práv dieťaťa aj v Slovenskej republike. Podpora participácie dieťaťa a významu jeho názoru má odraz v judikatúre Najvyššieho súdu Slovenskej republiky i Ústavného súdu Slovenskej republiky.

Vyjadrenie názoru dieťaťa nie je v zmysle Zákona o rodine s účinnosťou od 01.01.2016 podmienené vekovou hranicou ani rozumovou vyspelosťou, ale schopnosťou ho vyjadriť, a to primárne samostatne. Do toho času sa schopnosť dieťaťa vyjadriť samostatne svoj názor posudzovala s ohľadom na jeho vek a rozumovú vyspelosť, čo nemožno

⁷ RADVANOVÁ S. a kol. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 31 s. ISBN 978-80-7400-578-7

⁸ pozri Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 569/2014 z 30.09.2014

považovať za správny prístup rešpektujúci práva dieťaťa. V zmysle ustálenej judikatúry sa má eliminovať zisťovanie názoru dieťaťa sprostredkované, pričom spôsob zisťovania názoru dieťaťa sa ponecháva na osobe sudcu a predpokladá jeho prispôbenie veku a vyspelosti dieťaťa. Názor dieťaťa môže byť zisťovaný šetrným spôsobom v známom prostredí domácnosti či školy, a to sociálnym pracovníkom alebo psychológom, ako aj výsluchom dieťaťa sudcom alebo určeným zamestnancom na súde, ku ktorému sa v konaniach starostlivosti súdu o maloleté deti v súčasnosti pristupuje čoraz častejšie. Pokiaľ má dôjsť k výsluchu dieťaťa priamo na súde, najvhodnejšou a najšetrnejšou možnosťou je pre dieťa jednoznačne jeho výsluch sudcom mimo pojednávania, lebo atmosféra samotnej pojednávacej miestnosti v spojení so sudcovským talárom v deťoch zbytočne vyvoláva zvýšený stres a napätie. Zároveň tam vidí oboch svojich rodičov, ktorí síce pri samotnom výsluchu v pojednávacej miestnosti prítomní nie sú, ale ich antagonistické postoje dieťa vníma v prostredí súdnej budovy ešte citlivejšie a väčšinou sa snaží prispôbiť svoje správanie tak, aby vyhovel obom rodičom. V tomto smere bude do budúcnosti prínosným materiálne zabezpečenie vhodných priestorov v súdnych budovách určených k výsluchu maloletých detí popri špecializácii sudcov či iných zamestnancov súdu na poručenskú agendu zahŕňajúcu aj potrebné psychologické minimum k správne vedeniu výsluchu maloletých, k čomu dobrým vzorom slúži Česká republika.

Právo dieťaťa na vypočutie vychádza z predpokladu, že dieťa je schopné vytvoriť si vlastné názory a tiež má právo ich vyjadriť, a nie je úlohou dieťaťa vopred túto svoju schopnosť dokazovať. Na uplatňovanie práva dieťaťa vyjadriť svoje názory nie je určená veková hranica, lebo dieťa je schopné si vytvárať názory od útleho veku, aj keď ešte možno nie je schopné ich slovne vyjadriť. Nie je ani nutné, aby dieťa plne rozumelo všetkým aspektom záležitosti, ktorá sa ho týka, ale aby ju chápalo dostatočne na to, aby bolo schopné vytvoriť si na ňu názor. Na druhej strane nestačí dieťaťu len načúvať, ale je potrebné jeho názorom venovať náležitú pozornosť v kontexte celkovej rodinnej situácie prejednávanej veci. Z vyššie uvedeného vyplýva, že realizácia označeného práva nestavia dieťa do úlohy pasívnej figúrky, o ktorej právach rozhodujú tretie osoby v podobe jeho rodičov. Priznáva dieťaťu právo podieľať sa na všetkých záležitostiach, ktoré sa ho týkajú, čím mu prisudzuje aktívnu úlohu. To však často vyvoláva ťažko riešiteľné situácie, kedy sa názor dieťaťa nezhoduje s názorom jeho rodiča.

Napriek načrtnutému aktuálnemu trendu nie je ojedinelé, že zisťovanie názoru dieťaťa je nedostatočné, nesprávne, poprípade sa nerealizuje vôbec⁹. Nemožno opomenúť zohľadnenie ovplyvniteľnosti názoru dieťaťa, preto je nevyhnutné, aby sa jeho zisťovaním zaoberala osoba s odborným vzdelaním, ktorá pozná psychiku dieťaťa v danom veku, a tým vie zvoliť najvhodnejší spôsob komunikácie s ním. Ak súd v tomto smere ne-

⁹ porovnaj Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 2 Cdo 234/2012 z 28.11.2012

vykoná potrebné dokazovanie, vydá rozhodnutia v rozpore so záujmom dieťaťa, ktorého eventuálny následný výkon je v rozpore s reálnym prianím a potrebami dieťaťa, ohrozuje zdravý fyzický a psychický vývoj, ale aj napriek tomu je vykonané, čo nie je želateľným javom.

Veľmi frekventovaným dôkazným prostriedkom v konaní je znalecký posudok ako výsledok činnosti znalca z odboru Zdravotníctvo, odvetvie Klinická psychológia detí a dospelých, ktorý síce podlieha voľnému hodnoteniu súdom ako každý iný dôkaz, ale v mnohých prípadoch je favorizovaným dôkazom a kľúčovým nástrojom pre vyhodnotenie rodičovskej spôsobilosti i relevancie názoru maloletého dieťaťa. Nahrádzovanie zisťovania vlastného názoru dieťaťa znaleckým posudkom možno považovať za nevhodný jav, lebo ide nepochybne o dva odlišné inštrumenty, a to aj s ohľadom na novú procesnú právnu úpravu v spojení s vyššie uvedenými základnými postulátmi Dohovoru o právach dieťaťa. Pokiaľ popísané aspekty vytvárania a zisťovania názoru maloletého dieťaťa a jeho akceptovania sú v konaní naplnené, nariadenie znaleckého dokazovania za účelom zistenia názoru dieťaťa na predmet konania je neúčelným a nevhodným dôkaz, v rozpore s platnou úpravou a priečiaci sa záujmu dieťaťa.

Rovnako nemožno opomenúť ani súvislosť praktického charakteru, kedy od odročenia pojednávania za účelom nariadenia znaleckého skúmania, vydania uznesenia o ustanovení znalca s vymedzením otázok, na ktoré má odpovedať, cez samotné vyšetrenie účastníkov konania u znalca, vypracovanie znaleckého posudku, jeho doručenie súdu a následne účastníkom konania s uložením povinnosti vyjadriť sa k nemu, až po opätovné určenie termínu ďalšieho pojednávania častokrát uplynie niekoľko mesiacov, čo prispieva k neúmernej dĺžke týchto konaní s ohľadom na ich predmet, ktorý vyžaduje pružný a rýchly postup súdu.

V zložitých a odôvodnených prípadoch sa však vyžaduje spoluprácu súdu s odborníkmi z iných vedných odborov, a to za účelom spoľahlivého zistenia skutočností relevantných pre rozhodnutie o zákaze styku, predovšetkým či styk rodiča s dieťaťom ohrozuje fyzické či psychické zdravie dieťaťa alebo ide o predstieraný stav a tiež okolnosti súvisiace s výchovným prostredím rodičov a jeho dopadom na vývoj osobnosti dieťaťa.

Pritom znalecký posudok je len jedným z dôkazných prostriedkov, ktorý má rovnakú dôkaznú silu ako ostatné dôkazy, nie je možné ho priorizovať a ako každý iný dôkaz, je potrebné ho hodnotiť jednotlivo, ako aj v súvislosti s ďalšími vykonanými dôkazmi. Súd v rámci hodnotenia dôkazov nie je oprávnený posudzovať znalecký posudok z hľadiska jeho odborných dôkazov, lebo k tomu nemá požadované odborné znalosti, ale nemusí akceptovať také závery znalca, ktoré nezodpovedajú skutkovým zisteniam, resp. sú v rozpore so zásadami logiky, prípadne prekračujú rámec odborného posúdenia. Otázka vhodnosti konkrétnej úpravy styku z hľadiska rozsahu, obmedzení či zákazu nie je otázkou odbornou, ale právnym posúdením veci a tieto okolnosti súd hodnotí z hľadiska zistených

konkrétnych pomerov dieťaťa a jeho rodičov¹⁰. Znalcovi zásadne nepatrí vyjadrovať sa k prejednávanej veci, ani navrhovať konkrétnu úpravu výkonu práv a povinností rodičov vo vzťahu k maloletému dieťaťu a súd nie je povinný na takéto závery znalca prihliadať, lebo zasahujú do jeho rozhodovacej právomoci, či už v rámci hodnotenia dôkazov alebo rozhodovania vo veci samej. Pokiaľ znalec formuluje svoje závery tak, že priamo odpovedá na to, o čom má rozhodnúť súd, teda ako je v konkrétnom prípade potrebné upraviť styk a za akých podmienok, prekračuje rámec odborného posúdenia, i keď je potrebné podotknúť, že súdy často formulujú otázky na znalca nevhodným, resp. nesprávnym spôsobom, lebo často od znalca požaduje stanovisko alebo odporúčanie ohľadom úpravy styku rodiča s dieťaťom. Závery znalcov je potrebné hodnotiť len ako doporučujúce, a nie ako skutočnosť preukázanú dôkazom.¹¹

Pokiaľ by styk s rodičom negatívne vplýval na záujmy dieťaťa alebo by existovala odôvodnená obava z takéhoto negatívneho vplyvu, súd po tomto zistení styk maloletého dieťaťa s rodičom obmedzí alebo ho zakáže. Obmedzenie ani zákaz styku rodiča s maloletým dieťaťom samo o sebe nemá vplyv na ďalšie práva a povinnosti rodiča k maloletému dieťaťu, napr. vyživovacia povinnosť k maloletému dieťaťu, právo rodiča rozhodovať o podstatných veciach maloletého dieťaťa, právo zastupovať maloleté dieťa a pod.¹² Na druhej strane od rozhodnutia o zákaze styku treba odlíšiť situáciu, v ktorej právo na styk zaniká ex lege pri pozbavení rodiča výkonu rodičovských práv podľa §38 ods. 4 Zákona o rodine, o ktorom súdu rozhodne, ak rodič zneužíva svoje rodičovské práva a povinnosti najmä týraním, zneužívaním, zanedbávaním maloletého dieťaťa alebo iným zlým zaobchádzaním s maloletým dieťaťom, alebo výkon rodičovských práv a povinností napriek predchádzajúcim upozorneniam závažným spôsobom zanedbáva.

Jediným kritériom pre vyslovenie zákazu styku je aktuálna nevyhnutnosť takéhoto opatrenia a záujem dieťaťa, z ktorého táto nevyhnutnosť vyplýva. Záver o takomto zákaze teda musí byť učený vždy na podklade náležite zisteného skutočného stavu, ktorý bude zachytený a riadne vyhodnotený v odôvodnení súdneho rozhodnutia.¹³

Ani takého rozhodnutie nemôže byť definitívne a súd sa po jeho vyhlásení nemôže uspokojiť s tým, že vo veci bolo právoplatne rozhodnuté. Pokiaľ súd svojim rozhodnutím styk zakáže, mal by súčasne urobiť ďalšie opatrenia, aby boli dôvody zásahu do kontaktu medzi rodičom a dieťaťom odstránené, prípadne za súčinnosti psychológa sledovať zmenu okolností. Tieto situácie sú totiž signálom, že vo vzťahoch medzi rodičmi a deťmi existujú poruchy, ktoré treba riešiť aplikáciou ustanovení Zákona o rodine o výchovných opatre-

¹⁰ pozri Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 97/2013 z 10.07.2013

¹¹ rozsudok Krajského súdu v Košiciach sp.zn. 7CoP/139/2017 z 30.11.2017

¹² SVOBODA, Jaromír – FICOVÁ, Svetlana. Zákon o rodine. Komentár. Bratislava: EUROUNION, 2005. 66 s. ISBN 80-88984-76-9

¹³ ŠÍNOVÁ Renáta a spol. Rodičovská zodpovednosť. Praha: Leges, 2016. 149 s. ISBN 978-80-7502-179-3

niach, ktoré v minulosti súd popri rozhodnutí o zákaze styku ukladal len ojedinele, avšak v ostatných rokoch trend ukladania výchovných opatrení vystupuje do popredia, čo možno hodnotiť jedine pozitívne.

V prípade zákazu styku je nepochybne v záujme nápravy existujúceho stavu súčasné uloženie výchovného opatrenia dieťaťu a jeho rodičom podľa ustanovenia §111 písm. l) CMP, ktoré najčastejšie spočíva v povinnosti podrobiť sa počas stanovenej doby psychologického poradenstva podľa §37 ods. 2 písm. d) Zákona o rodine, za účelom eliminácie negatívnych vplyvov rodičov na dieťa, či zmiernenia odmietavého postoj maloletého dieťaťa k rodičovi, s cieľom vytvárania predpokladov preto, aby kontakt rodiča s dieťaťom mohol byť perspektívne obnovený.

Súd stanoví počet stretnutí alebo intervaly poradenstva, konkrétne termíny určí psychológ podľa potreby a konkrétneho vývoja vzťahov. Odborné poradenstvo je väčšinou realizované na Referáte pedagogicko-psychologických služieb na príslušnom Úrade práce, sociálnych vecí a rodiny. Spravidla sa najprv rodičia a dieťa podrobujú individuálnej forme poradenstva v stanovenej dĺžke trvania, a to niekoľkých mesiacov v rozsahu určených hodín počas týždňa. Po uplynutí predmetného obdobia súd uloží rodičovi a dieťaťu povinnosť podrobiť sa spoločnému odbornému poradenstvu, zároveň uloží referátu povinnosť pravidelne zasielať súdu správy o priebehu poradenstva.

Na druhej strane nemožno ani tieto snahy vnímať bezbreho, lebo výchovné pôsobenie rodiča na dieťaťa nesmie prekročiť racionálnu hranicu a malo by rešpektovať rozhodnutie dieťaťa tak, aby boli naplnené požiadavky stanovené v článku 12 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa. V súlade s princípmi vyjadrenými v Dohovore o právach dieťaťa je vylúčené, aby ktorýkoľvek z rodičov nútil dieťa k plneniu povinnosti všetkými prostriedkami, na čo poukazujú aj viaceré nálezy Ústavného súdu Českej republiky. Pokiaľ nie je možné dieťa presvedčiť i napriek adekvátnemu výchovnému pôsobeniu, že sa má stretávať s druhým rodičom, sankčné pôsobenie súdu tak postráda reálny objekt, teda vôľu ovplyvniteľnú v ľudské konanie, na ktoré by mohlo reálne pôsobiť.¹⁴

Záverom je potrebné dodať, že v množstve prípadov týkajúcich sa sporov o maloleté deti ich rodičia poukazujú síce na záujmy detí a potrebu ich ochrany, ale paradoxne práve konaním rodičov dochádza a mnohokrát už nezvratne k poškodeniu záujmov detí. Príspevok poukazuje na bežné javy v rozhodovacej činnosti súdov, bližšiu pozornosť však nevenuje širokej téme domáceho násillia páchaného rodičmi na vlastných deťoch ako dôvodu pre zákaz styku rodiča s dieťaťom, či pre jeho pozbavenie výkonu rodičovských práv, ktorá výrazne zasahuje aj do trestnoprávnej roviny a vyžaduje si osobitný priestor.

¹⁴ pozri Nález Ústavného súdu Českej republiky sp.zn. III. ÚS 3462/14 z 13.10.2015

Literatúra

- PAVELKOVÁ, B. Zákon o rodine. Komentár. 1. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2011. 130 s. ISBN 978-80-7400-359-2
- RADVANOVÁ S. a kol. Rodina a dítě v novém občanském zákoníku. 1 vydání. Praha: C. H. Beck, 2015. 31 s. ISBN 978-80-7400-578-7
- SMYČKOVÁ R. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017. 416 s. ISBN: 978-80-89603-54-1
- SVOBODA, Jaromír – FICOVÁ, Svetlana. Zákon o rodine. Komentár. Bratislava: EUROUNI-ON, 2005. 66 s. ISBN 80-88984-76-9
- ŠÍNOVÁ Renáta a spol. Rodičovská zodpovednosť. Praha: Leges, 2016. 149 s. ISBN 978-80-7502-179-3

Ústavný zákon SNR č. 460/1992 Zb. v znení neskorších ústavných zákonov

Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších právnych predpisov

Zákon č. 161/2015 Z.z. Civilný mimosporový poriadok

Oznámenie Federálneho Ministerstva zahraničných vecí č. 104/1991 Zb. o Dohovore o právach dieťaťa v znení neskorších zmien

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 97/2013 z 10.07.2013

Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn. II. ÚS 569/2014 z 30.09.2014

Uznesenie Najvyššieho súdu Slovenskej republiky 2 Cdo 234/2012 z 28.11.2012

Rozsudok Krajského súdu v Košiciach sp.zn. 8CoP/206/2016 z 27.10.2016

Rozsudok Krajského súdu v Košiciach sp.zn. 7CoP/139/2017 z 30.11.2017

Nález Ústavného súdu Českej republiky sp.zn. III. ÚS 3462/14 z 13.10.2015

MOŽNOSTI OSVOJENCE ZÍSKAT INFORMACE O SVÉM OSVOJENÍ A BIOLOGICKÝCH KOŘENECH

MGR. LUCIA SKORUŠOVÁ

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

LUCKA.SKORUSOVA@POST.CZ

Abstrakt

Položit si otázku: „Kdo jsem?“ zkusil snad každý z nás. Pro děti, či dospělé, kteří byli jako nezletilí osvojeni, tato otázka může být klíčová v jejich dalším životě a touha získat informace o svých biologických kořenech, může být velmi silná. Jakým způsobem k této otázce přistupuje právní úprava České republiky a mezinárodněprávní úprava, kterou je Česká republika vázána? Jaké kroky může osvojenec, či osvojitelé učinit, aby zjistili potřebné informace? Tento článek se pokouší objasnit, jaké možnosti má osoba, která se rozhodla zjistit více (nebo alespoň něco) o své biologické rodině, a popsat celkový světový trend v této oblasti.

Abstract

Every one of us tried to ask yourself the question: "Who am I?". For children or adults who have been adopted as minors, this question can be crucial in their next life, and the desire to get information about their biological roots can be very strong. What are the approach of the Czech Republic's legislation and the international legal regulation that is binding for the Czech Republic? What steps can the adoptee of adoptive parents take to find the necessary information? This article attempts to clarify the possibilities of a person who has decided to find out more (or at least something) about her biological family and to describe the global trend in this area.

Úvod

Přístup osvojené osoby ke svému původu je proces, který v závislosti na konkrétním případě probíhá v různých životních fázích a člověk se k němu uchyluje z mnoha různých důvodů. Některé osvojené osoby se tímto tématem nezačnou zabývat nikdy, zatímco pro jiné je potřeba nalezení vlastních kořenů velmi hluboká. Touha získat informace o svých biologických kořenech se často objevuje například v dospívání, při narození prvního dítěte osvojené osoby. Pokud se osvojená osoba rozhodne pátrat po svém původu, je potřeba, aby byla připravena nést všechny možné následky (odhalení podvodů, neexistence nebo ztráta dokumentů, odmítnutí setkání biologickými rodiči atd.). Zcela zásadní roli v tomto přípravném procesu hraje podpora nabízená kompetentními odborníky.

Podpora může být poskytována různými způsoby, například posilováním povědomí v zájmu obecného akceptování těchto jevů, pojmenováním si důsledků hledání vlastního původu, poskytnutím individuální psychologické podpory, rodinnou mediací v situacích, kdy se osoba chce setkat s biologickými rodiči atd. Příslušní odborníci by měli být schopni pomoci zainteresovaným osobám řešit potenciální konflikty způsobené střetem mezi právem na informace o svém původu osvojených osob a právem biologických rodičů zůstat v anonymitě. V některých zemích tento problém řeší právní řád přímo a jednomu z těchto práv dává prioritu. V jiných zemích je třeba najít řešení založené na konsensu mezi dotčenými osobami.

Zásadní součástí hledání původu osvojené osoby hraje i podpora poskytnutá osvojitelům v době, kdy se na osvojení připravují, i po jejím uskutečnění. Někteří z nich proces hledání původu osvojených osob považují za odmítnutí vztahu a za zpochybnění svého rodičovství. Pomoc s překonáním těchto myšlenek a s přijetím biologických rodičů dítěte jako součásti jejich života už od začátku procesu osvojení se tedy jeví jako zásadní pro to, aby osvojitelé dokázali prožívat pátrání po původu svého potomka konstruktivně a podpořili jej.

Jak upravuje české právo možnost pátrat po svých kořenech, jaké má osvojenec možnosti při tomto pátrání, či jaké jsou zkušenosti s tímto tématem v jiných zemích? To jsou otázky, na které se autorka příspěvku pokusila odpovědět.

1. Právo znát svůj původ dle české právní úpravy

Osvojení zakládá stejný vztah mezi osvojencem a osvojitelem, jaký je mezi dítětem a biologickým rodičem. Osvojením zaniká příbuzenský poměr mezi osvojencem a původní rodinou. Zanikají i práva a povinnosti z tohoto poměru vyplývající.

Do úpravy občanského zákoníku (dále jen „OZ“) proniklo rekonstrukcí ustanovení § 836, které můžeme považovat za normu hlavně etickou a morální. Toto ustanovení reflektuje mezinárodněprávní úpravu čl. 7 a 8 Úmluvy o právech dítěte (dále jen „UNCRC“). Ukládá osvojitelům povinnost informovat osvojence o osvojení, jakmile je to možné, nejpozději zahájením školní docházky, tedy ve věku 6 - 7 let věku dítěte. Zákon v případě nesplnění této povinnosti nestanovuje žádnou sankci. Příslušné ustanovení je tedy možné považovat za morální apel na osvojitele. Je otázkou případné judikatury, zda bude dítě schopné prokázat vzniklou újmu vyplývající z porušení této povinnosti.

Ustanovením § 836 OZ zákonodárce jasně upravuje, že osvojení by nemělo být tabu a je zcela nezbytné osvojenému dítěti sdělovat informaci o něm co nejdříve (nejlépe od převzetí dítěte do péče) a zamezit tak zjištění takové informace dítětem nevhodným způsobem. Jak vysvětluje důvodová zpráva k OZ: „*Odkaz na tradici anonymity není dnes*

možné považovat za relevantní, jako argument není udržitelny.“¹ Ustanovení § 837 OZ pak dává osvojenci právo seznámit se s obsahem spisu vedeného v řízení o osvojení. (více kapitola 3. 2.)

I když celosvětově stále sílí přesvědčení, že anonymitu osvojení je třeba potlačit, občanský zákoník upravuje možnosti utajení osvojení. Zúčastnění (biologičtí rodiče, dítě, osvojitel) se sami mohou rozhodnout, zda navrhnou soudu, aby rozhodl o tom, že skutečnost osvojení a jeho okolnosti mají být utajeny.² Je ovšem nutné zdůraznit, že i přes utajení osvojení je třeba mít na paměti aplikační přednost mezinárodních smluv v souladu s článkem 10 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „Ústava“), a tedy zda právo znát svůj biologický původ dle článku 7 UNCRC nemá aplikační přednost před úpravou občanského zákoníku, tedy i utajením osvojení. Toto může být důležité zvláště pro osvojence, který nenabyl plné svéprávnosti, ale ze závažných důvodů (zdravotní, mezilidské vztahy) má zájem toto právo uplatnit.

Případné možnosti odtajnění dle českého právního řádu, odůvodňuje-li to velmi závažná situace ohrožující osvojené dítě na životě nebo na zdraví, připouští v § 428 zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů. Naopak ztížení péče osvojitele nebo výchovy osvojence prozrazením nebo rozšířením údajů o osvojení v rozporu s rozhodnutím soudu o utajení osvojení je správním deliktem dle v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „ZSPOD“).

2. Mezinárodněprávní úprava

Právo dítěte mít přístup k informacím o jeho původu bylo v mezinárodním měřítku poprvé upraveno v článku 9 Deklarace o sociálních a právních principech ochrany dětí a péče o ně se zvláštním zřetelem na pěstounskou péči a osvojení v národním a mezinárodním měřítku přijatou 3. prosince 1986 Valným shromážděním OSN. Toto ustanovení říká, že osoby, které jsou odpovědné za výchovu dítěte, mají mít na paměti potřebu osvojených dětí a dětí v pěstounské péči znát svůj původ, pokud je to v zájmu dítěte. Deklarace tak jasně upřednostnila zájmy a potřeby dítěte před jinými zájmy.

Na to v roce 1989 navázal článek 7 UNCRC, který upravil, že každé dítě má od narození, pokud je to možné, právo znát své rodiče a právo na jejich péči. „*Toto právo je skryto mezi právem být registrován, právem na státní příslušnost a právem na jméno. Mohlo by se zdát, že ani takový zásadní dokument uznávající základní lidská práva dítěte, nepřiznává právu dítěte znát svůj původ důstojné místo v katalogu.*“³

¹ Důvodová zpráva k OZ (konsolidovaná verze), s. 208.

² Tamtéž, s. 208.

³ WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renata.: *K souladu biologického a právního otcovství s ohledem na právo dítěte znát svůj původ*, s. 2.

Přídavkem termín rodič není v UNCRC upraven a není tak z kontextu jasné, zda se jedná o právo znát svého rodiče biologického, či právního (osvojitele).⁴ V případě, že by se jednalo o rodiče v právním slova smyslu, nebylo by možné argumentovat tímto ustanovením v případě utajení osvojení dle OZ, tak jak bylo nastíněno v předchozí kapitole. K tomuto ustanovení je také nezbytné zmínit, že Česká republika učinila k tomuto ustanovení výhradu, že "V případech nezrušitelného osvojení, které je založeno na principu anonymity takového osvojení a umělého oplodnění, kde je lékař pověřený zákrokem, je povinen zajistit, aby manžel a manželka na jedné straně a dárce na straně druhé zůstali anonymní, neoznámení jména biologického rodiče nebo jména biologických rodičů dítěti není v rozporu s tímto ustanovením."⁵ Česká republika je Výborem OSN pro práva dítěte vyzývána, aby tuto výhradu vzala zpět.⁶

Vnitrostátní úprava § 836 OZ upravuje povinnost sdělit dítěti pouze informaci, že je osvojeno. Dle této výhrady k článku 7 UNCRC platí, že nesdělení dítěti informace o jeho biologických rodičích neznamená porušení předmětného článku.⁷ Je nezodpovězenou otázkou, zda právo osvojení nepřevyšuje nad učiněnou výhradou, s ohledem na již zmíněné světové přesvědčení, že je anonymitu osvojení potřeba potlačit, a předpokládaný úmysl vnitrostátní úpravy směřovat stejným směrem.

Článek 8 UNCRC pak dává dítěti právo uchovat si svoji identitu. Identitu je třeba chápat jako představu člověka o sobě samém. Hledání biologických kořenů lze interpretovat jako jeden z kroků utváření sama sebe. Výbor pro práva dítěte doporučil členským zemím posílit kvalitní implementaci tohoto práva ve vztahu k osvojeným dětem.⁸ Bohužel, za jakých okolností má osvojenec přístup k informacím, případně jaká práva toto jeho právo může limitovat, to jsou otázky, které zůstávají v mezinárodním měřítku značně nejasné.

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z 29. 5. 1993 (dále jen „Úmluva 1993“), na jejímž základě se odehrává proces mezinárodního osvojení, mluví oproti UNCRC méně jasně. Sice v článcích 9 a 30 přiznává státům odpovědnost ve věcech zachování informací o původu osvojení a přístupu osvojení a osvojitelů k těmto informacím, dále však již odkazuje na podmínky vnitrostátních úprav členských zemí Úmluvy

⁴ FENTON-GLYNN, Claire. *Children's rights in intercountry adoption: a European perspective*, s. 186.

⁵ Convention on the Rights of the Child: Declarations and Reservations. Dostupné z: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en#EndDec.

⁶ WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renata.: *K souladu biologického a právního otcovství s ohledem na právo dítěte znát svůj původ*, s. 3.

⁷ SANTOS PAIS, Marta. *The Convention on the Rights of the Child and the Child's Right to an Identity*. s. 5.

⁸ PREPARED FOR UNICEF BY RACHEL HODGKIN AND PETER NEWELL. *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child* [online], s. 113 a násl.

1993. K článku 30 Česká republika výhradu neučinila. Podobně toto téma upravuje i článek 42 Směrnice OSN o náhradní péči.⁹

3. Možnosti, jak získat informace o osvojení

Osvojenec, který chce zjistit o svém osvojení více informací, má několik možností. Jako základ mu může posloužit možnost nahlédnout do matriční knihy, kde nalezne zápis o svých biologických rodičích. Dále se může obrátit na okresní soud, který rozhodoval o jeho osvojení a nahlédnout do tohoto spisu, případně může nahlédnout do spisu u orgánu sociálněprávní ochrany dětí, které vedlo dokumentaci osvojenec. V neposlední řadě je zde možnost zkontaktovat biologické rodiče, či jiné členy rodiny pomocí Ministerstva vnitra České republiky. Všechny tyto možnosti dávají osvojenci možnost zjistit požadované informace za různých podmínek. Následující kapitoly se těmto otázkám věnují podrobněji.

V dnešní době komunikačních a informačních technologií je samozřejmě možné nalézt velký počet informací pomocí sociálních sítí, tomuto tématu se ovšem tento článek věnovat nebude.

3.1. Informace z matričních knih

Základní informace o svém původu osvojenec může zjistit nahlédnutím do matričních knih. Tuto možnost mu dává zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o matrikách“). Dostupné informace jsou ovšem omezeny pouze na údaje, které se zapisují do matričních knih.¹⁰

V souladu s § 25 odst. 2 zákona o matrikách, mohou v případě osvojení nahlédnout do zápisu pouze osvojitelé a po dovršení 12 let věku osvojenec, pokud nebylo soudem rozhodnuto o utajení osvojení dle § 837 OZ. Pokud bylo soudem rozhodnuto o utajení osvojení, může osvojenec nahlédnout do zápisu až po nabytí plné svéprávnosti. Osvojenec dosáhne svéprávnosti dosažením věku 18 let věku, tzv. emancipací¹¹, či uzavřením manželství dle § 30 odst. 2 OZ.

Zde je potřeba opět odkázat na kapitolu 1 a případnou aplikační přednost UNCRC.

⁹ „Státy by měly zaručit, že k případnému odložení či zřeknutí se dítěte může dojít za podmínek zaručujících důvěrnost a bezpečí dítěte, kdy bude respektováno právo dítěte na přístup k informacím o vlastním původu, pokud je to vhodné a pokud to umožňují zákony daného státu.“

¹⁰ Do matričních knih se zapisuje narození, uzavření manželství, vznik registrovaného partnerství a úmrtí fyzických osob, ke kterým došlo v České republice a narození, uzavření manželství, vznik registrovaného partnerství a úmrtí státních občanů České republiky, ke kterým došlo v cizině. MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, Odbor všeobecné správy, oddělení státního občanství a matrik. *Nahlížení do matričních knih a sbírky listin* [online]. In: 3.3.2014 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/matriky-nahlizeni-do-matricnich-knih-a-sbirky-listin.aspx>

¹¹ Tj. přiznání svéprávnosti soudem dle § 37 OZ.

3.2. Informace ze soudního spisu

Dle § 837 OZ, jakmile osvojenec nabude svéprávnosti, vznikne mu právo seznámit se s obsahem spisu, který byl veden v řízení o jeho osvojení. Opět je nutné připomenout, že osvojenec se stává svéprávným dosažením věku 18 let věku, emancipací, či uzavřením manželství dle § 30 odst. 2 OZ.

Obecně je do spisu možno nahlížet v místnostech soudu pod dohledem vedoucího soudní kanceláře nebo jiného pověřeného zaměstnance soudu. Předseda senátu, či samosoudce však může na žádost oprávněné osoby v odůvodněných případech rozhodnout, že k nahlížení do spisu dojde i mimo místnosti soudu. V takovém případě sám pověří dohledem konkrétního zaměstnance soudu. Předseda senátu, či samosoudce, má povinnost učinit vhodná opatření, k zachování ochrany utajovaných informací, například i některých specifických skutečností z procesu osvojení. V případě, že bylo rozhodnuto o utajení osvojení, činí soud opatření vedoucí k utajení osvojení a jeho okolností před rodinou původu osvojenec, případně k utajení pokrevního rodiče a jeho souhlasu k osvojení. O osobě, která nahlížela do spisu, se pořizuje záznam, včetně časového údaje o délce studia spisu. Osoba nahlížející záznam podepisuje.¹²

3.3. Informace ze spisu orgánu sociálněprávní ochrany dětí

Ustanovení § 838 OZ upravuje možnost osvojenec nahlížet do spisu, který byl veden v řízení o osvojení. Řízení o osvojení je vedeno před soudem, což indikuje úpravu nahlížení pouze do soudního spisu. Zákonodárce však výslovně neupravil možnost nahlížení do spisu orgánům sociálněprávní ochrany dětí (dále jen „OSPOD“), které poskytují justičním orgánům informace o osvojovaném dítěti a jeho biologické rodině. Často jsou informace ve spisech OSPOD značně širší. Přesto lze vycházet z úpravy § 56 ve spojení s § 55 odst. 5 ZSPOD, kdy nahlížet do spisové dokumentace dítěte, je oprávněn na základě písemné žádosti pouze rodič dítěte, kterému náleží rodičovská odpovědnost nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte nebo jejich zástupce na základě písemně udělené plné moci. Na nahlížení do spisové dokumentace se nevztahuje zákon o svobodném přístupu k informacím (nejde-li o část týkající se správního řízení). Možnost osvojenec nahlížet do spisové dokumentace, která se týká jeho osoby, má nabytím svéprávnosti, a to na základě písemné žádosti.

Pro ucelenost problematiky můžeme doplnit, že úpravu poskytování informací v rámci sociálně-právní ochrany dětí dále nalezneme v ZSPOD a ze zákonných ustanovení zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů. Zaměstnanci OSPOD mají zákonnou povinnost zachovávat mlčenlivost o informacích, se kterými se při provádění sociálně-právní ochrany nebo v přímé souvislosti s tím seznámili, pokud

¹² § 188 instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3.12.2001, č.j. 505/2001-Org kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších předpisů.

zákonem není stanoveno jinak. Povinnost zaměstnance OSPOD se vztahuje i na údaje o osobách, jímž bylo dítě svěřeno do péče před osvojením, jakož i o místě pobytu takového dítěte. I po skončení pracovněprávního vztahu jsou zaměstnanci povinni zachovávat o těchto informacích mlčenlivost.¹³

3.4. Zprostředkování osob prostřednictvím Ministerstva vnitra České republiky

Občan České republiky starší 15 let, má možnost, na základě písemné žádosti požádat o zprostředkování kontaktu s jiným občanem České republiky, kterého uvede ve své žádosti. Žádost je ke stažení na stránkách Ministerstva vnitra České republiky nebo u všech úřadů příslušných k podání uvedené žádosti.¹⁴

Žádost o zprostředkování kontaktu je možné podat na:

- matričním úřadu,
- obecním úřadu obce s rozšířenou působností,
- krajském úřadu,
- Ministerstvu vnitra.

Žádost je o zprostředkování kontaktu je možné podat formou osobního podání, elektronicky s elektronickým podpisem, prostřednictvím datové schránky s uvedením čísla elektronicky čitelného identifikačního dokladu, či v listinné podobě s úředně ověřeným podpisem. V případě, že žadatel žádost podepíše před orgánem příslušným k podání žádosti, úředně ověřený podpis není vyžadován. V případě osobního podání je žadatel povinen prokázat svoji totožnost předložením občanského průkazu či cestovního dokladu.

Za zprostředkování kontaktu je stanoven správní poplatek 500Kč formou kolkové známky nebo v hotovosti nebo zasláním na účet Ministerstva vnitra.¹⁵

Ministerstvo provede šetření v základním registru obyvatel a v informačním systému. Pokud ministerstvo jednoznačně identifikuje kontaktovanou osobu, zašle jí informaci o zprostředkování kontaktu obsahující jméno, příjmení a adresu místa trvalého pobytu kontaktující osoby a důvod pro zprostředkování kontaktu, pokud jej kontaktující osoba uvedla. Ministerstvo sdělí kontaktující osobě, že její kontaktní údaje byly předány kontaktované osobě. Ministerstvo vnitra písemně vyrozumí kontaktující osobu o výsledku hledání pokud:

- se kontaktovanou osobu nepodaří v informačním systému evidence obyvatel jednoznačně identifikovat.
- kontaktovaná osoba nemá trvalý pobyt na území České republiky.

¹³ § 57 odst. 2 ZSPOD.

¹⁴ § 8b zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁵ MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, Odbor správních činností. Zprostředkování kontaktu [online]. 10. 3. 2017 [cit. 2018-01-18]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zprostredkovani-kontaktu-411838.aspx>

- kontaktovaná osoba zemřela a zároveň byla ve vztahu ke kontaktující osobě osobou blízkou.¹⁶

Hledaná osoba nemá povinnost se s osobou zkontaktovat. V případě, že se zprostředkování kontaktu neuskuteční, nevzniká tím žadateli nárok na vrácení správního poplatku.

V případě, že biologičtí rodiče, či širší rodina, nejsou občany České republiky, či nemají trvalý pobyt na území České republiky, nepřinese tento způsob vyhledání osob osvojení žádný výsledek. V případě osvojení dítěte do ciziny, dítěti sice zůstává České občanství, ovšem pobyt na území České republiky má ukončen. Možnost, že by osobu osvojenou do ciziny tímto způsobem chtěl zkontaktovat například biologický sourozenec, je tedy nemožná.

4. Zkušenosti ze zahraničí

Podmínky spojené s právem znát svůj původ se v různých zemích liší, často velmi výrazně. Zpravidla se týkají věku osvojené osoby a souhlasu osvojitelů, případně biologických rodičů, nebo dokonce soudních orgánů.

Z praktického pohledu je naplnění práva znát svůj původ podmíněno odpovědným přístupem příslušného státu, tedy přijetím opatření, která umožňují dostatečně dlouho, ideálně po neomezenou dobu, uchovávat co nejpodrobnější údaje týkající se původu osvojenice, včetně identity jeho biologických rodičů. Za druhé je naplnění tohoto práva podmíněno dostupností kvalifikovaných odborníků, kteří dokáží reagovat na různorodé potřeby všech zúčastněných, tedy osvojených osob, biologických rodičů, osvojitelů či biologických sourozenců.

Rozsah informací o možnosti hledat své biologické kořeny, se v jednotlivých zemích různí. Ve většině evropských zemí je neomezený přístup k informacím často limitován věkem 18 let, stejně jako v České republice. Naopak hranici 12 let mají v Nizozemsku a v Itálii je hranice stanovena dokonce na 25 let. Zde navíc osvojenec musí získat souhlas soudu, aby přístup k informacím získal.¹⁷ Současné právo některých zemí, například Chorvatska a Norska, stanovuje osvojitelům povinnost své děti o jejich osvojení a jejich okolnostech informovat. Ve Švédsku se této otázce důkladně věnují přípravné kurzy pro potenciální osvojitele a jde o důležité kritérium při posuzování schopnosti dítě osvojit.¹⁸

Není účelem zde sepsat právní úpravu zemí světa, důležitější je nastínit, že situace se velice různí, a to i mezi evropskými státy. Je proto potřeba se zamyslet, zda i s ohledem

¹⁶ § 8b odst. 5 a násl. zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ FENTON-GLYNN, Claire. *Children's rights in intercountry adoption: a European perspective*, s. 193-194.

¹⁸ ACCESS TO ORIGINS: THE RIGHT AND ITS TERMS OF ACCESS, s. 8.

na tradici mezinárodní osvojení ve světě, není potřeba přijmout univerzální úpravu, která by všem osvojeným dětem poskytla ochranu svých zájmů stejným způsobem.

Závěr

Celosvětově dochází uznání práva znát svůj původ výrazným vývojem zejména díky změnám individuálního a celospolečenského pohledu na osvojení. S hledáním svého původu souvisejí určitá rizika, která je nutné vysvětlovat odbornou podporou. Okamžik, kdy osvojené dítě svým rodičům oznámí, že začíná pátrat po svém původu, může být značně choulostivý. S tím souvisí vytváření nových služeb, jejichž účelem by měla být podpora zainteresovaných osob a zajištění profesionální podpory.

S ohledem na neustálý posun společnosti směrem k otevřenosti, je nebytné zlepšit kvalitu podpory, která je v této oblasti aktuálně dispozici. Je potřeba školit zaměstnance matrik, soudů, orgánů sociálněprávní ochrany dětí, aby podpořili osvojence a jeho rodinu v situaci, kdy pátrá po své biologické rodině. Aby pomohli zjištěné informace vhodným způsobem zúčastněným osobám zpracovat, případně aby je připravili na další kroky, které se rozhodli učinit.

Česká právní úprava pomalu následuje celosvětový trend, což bylo částečně započato přijetím § 836 OZ. Bohužel výhrada článku 7 UNCRC je v dnešní situaci již neaktuální a ve vztahu k osvojení snad již začíná být alespoň společensky překonaná. Nebylo cílem tohoto článku přesvědčit čtenáře, že hledat své kořeny je nezbytně nutné a potřebné. Zcela jistě existují osvojenci, které pátrání po své biologické rodině nezajímá a zajímat nikdy nebude a je to zcela v pořádku. Účelem tohoto článku bylo zmapovat možnosti osvojenců (či osvojitelů) zjistit svůj původ, pokud by měli zájem tak učinit. Jde tedy hlavně o volbu a možnost informace zjistit, pokud se osvojenec rozhodne tak učinit.

Literatura

- NOVOTNÁ, Věra. *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí s komentářem*. Olomouc: ANAG, 2014. Právo (ANAG). ISBN 978-807-2639-144.
- HRUŠÁKOVÁ, Milana; KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka; WESTPHALOVÁ, Lenka, a kol. *Občanský zákoník II. Rodinné právo Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014. ISBN 978-80-7400-503-9.
- ŠVESTKA, Jiří; DVOŘÁK, Jan; FIALA, Josef, a kol. *Občanský zákoník. Komentář. II. Rodinné právo*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2014. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7478-546-7.
- WESTPHALOVÁ, Lenka, ŠÍNOVÁ, Renata.: *K souladu biologického a právního otcovství s ohledem na právo dítěte znát svůj původ*, Acta Iuridica Olomucensia, 4, 2017
- KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. *Právní rozhledy*. 2009, 17(5), s. 158-164. ISSN 1210-6410.

CIRBUSOVÁ, Martina. *Anonymita osvojení vs. právo dítěte znát svůj původ*. 2012. vyd. Brno: Vydala Masarykova univerzita roku 2012, 2012. ISBN 978-80-210-5912-2.

FENTON-GLYNN, Claire. *Children's rights in intercountry adoption: a European perspective*. Portland: Intersentia, 2014. European family law series, 36. ISBN 978-178-0682-280.

Convention on the Rights of the Child: Declarations and Reservations. United Nations Treaty Collection [online]. 20. 11.1989 [cit. 2018-01-23]. Dostupné z: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en#EndDec

PREPARED FOR UNICEF BY RACHEL HODGKIN AND PETER NEWELL. *Implementation handbook for the Convention on the Rights of the Child* [online]. Fully rev. 3rd ed. New York: UNICEF, 2007 [cit. 2018-01-19]. ISBN 978-928-0641-837.

SANTOS PAIS, Marta. *The Convention on the Rights of the Child and the Child's Right to an Identity*. United Nations Children's Fund. Istituto degli Innocenti, 2006.

ACCESS TO ORIGINS: THE RIGHT AND ITS TERMS OF ACCESS. International Social Service, 2011.

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, Odbor všeobecné správy, oddělení státního občanství a matrik. *Nahlížení do matričních knih a sbírky listin* [online]. In: 3. 3. 2014 [cit. 2018-01-17]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/matriky-nahlizeni-do-matricnich-knih-a-sbirky-listin.aspx>

MINISTERSTVO VNITRA ČESKÉ REPUBLIKY, Odbor správních činností. *Zprostředkování kontaktu* [online]. 10. 3. 2017 [cit. 2018-01-18]. Dostupné z: <http://www.mvcr.cz/clanek/zprostredkovani-kontaktu-411838.aspx>

Instrukce Ministerstva spravedlnosti ze dne 3. 12. 2001, č. j. 505/2001-Org kterou se vydává vnitřní a kancelářský řád pro okresní, krajské a vrchní soudy, ve znění pozdějších předpisů.

Stanovisko Ministerstva práce a sociálních věcí k povinnosti zachovávat mlčenlivost vůči třetím osobám při výkonu sociálně-právní ochrany dětí ze dne 21. 10. 2011, č. j. 2011/79017-214

Důvodová zpráva k OZ (konsolidovaná verze) Praha: Ministerstvo spravedlnosti České republiky.

Úmluva o právech dítěte z 20. 11. 1989, publikovaná sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.

Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení z 29. 5. 1993, publikovaná sdělením Ministerstva zahraničních věcí č. 43/2000 Sb. m. s.

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, ve znění pozdějších předpisů.

„OPATROVNÍCTVO“ V PRÁVNEJ ÚPRAVE CIVILNÉHO PROCESU

DOC. JUDR. ROMANA SMYČKOVÁ, PHD.

DOC. JUDR. ALEXANDRA KOTRECOVÁ, PHD., LL.M.

PRÁVNICKÁ FAKULTA, UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

SMYCKOVA.ROMANA@GMAIL.COM

ALEXANDRA.KOTRECOVA@GMAIL.COM

Abstrakt

Opatrovníctvo ako inštitút ma svoje významné postavenie tak v rovine hmotno-právnej, ako ja v rovine procesného práva. Normatívny základ v rovine hmotného práva pretrváva v nezmenenej podobe vyše 50 rokov. Rekodifikácia civilného procesu prináša so sebou prináša určitý posun v ponímaní tohto inštitútu v konaní pred civilnými súdmi a to práve s ambíciou odlišenia jeho procesného vnímania. Cieľom príspevku je identifikovať základné východiská nevyhnutné pre túto diferenciaciu.

I. Opatrovníctvo ako inštitút (charakteristika)

Opatrovníctvo (cura) ako inštitút má svoje korene už v starovekom Ríme. Zjednodušene ho možno charakterizovať ako inštitút, ktorý slúžil na „ochranu“ určitých skupín subjektov, resp. ich záujmov.

Možno konštatovať že výkon opatrovníctva bol viazaný *na určitý účel*. Tento význam v zásade plní inštitút opatrovníctva dodnes a možno konštatovať, že je v modifikovanej podobe tradičnou súčasťou európskych právnych poriadkov, založených na recepcii rímskeho súkromného práva.

Moderné štáty dlhodobo diferencujú medzi subjektom procesného opatrovníka a hmotného opatrovníka. V podmienkach Slovenskej republiky ale dochádzalo k spĺvaniu týchto dvoch druhov opatrovníkov.

Dôvodom bola formulácia zakotvená v ustanovení § 29 Občianskeho súdneho poriadku. Ustanovenie § 29 OSP subsumovalo pod zastúpenie na základe rozhodnutia súdu aj širší okruh prípadov ako len tie, ktoré by mali terminologicky spadať pod režim procesného opatrovníctva. Vymedzovala totiž prípady, keď na základe rozhodnutia súdu mohol byť ustanovený opatrovník fyzickej osobe (účastníkovi), ktorého pobyt nie je známy, ktorému sa nepodarilo doručiť na adresu známu v cudzine, ktorý nie je schopný sa zrozumiteľne pred súdom vyjadrovať, ktorý trpí duševnou poruchou a pod. Ustanovenie opatrovníka na základe rozhodnutia súdu prichádzalo do úvahy aj pri právnickej osobe (pre prípad, že právnickej osobe nebolo možné doručiť písomnosť na jej adresu zapísanú

v príslušnom registri alebo do cudziny). Dochádzalo tak jednoznačne k zmiešavaniu postavenia procesného a hmotnoprávneho opatrovníka.

Tieto nepresnosti, ktoré spôsobovali problémy aj v aplikačnej praxi sa Civilný sporový poriadok rozhodol vykryštalizovať.

Civilný sporový poriadok zaviedol nový terminologický pojem - *procesný opatrovník*. Označenie procesný opatrovník vyjadruje jeho funkciu v civilnom procese a reflektuje účel, na ktorý má byť v konaní ustanovený, a to vychádzajúc z latinskej terminológie *procedere, procesus*.

Z dikcie zákona je zrejmé, že ustanovenie procesného opatrovníka podľa Civilného sporového poriadku prichádza do úvahy len pri fyzickej osobe, a to len za splnenia zákonom stanovených predpokladov. Procesného opatrovníka nie je možné ustanoviť právnickej osobe.

Podľa Civilného sporového poriadku nie je možné ustanoviť procesného opatrovníka, či už fyzickej, ako aj právnickej osobe za účelom doručovania písomností.

Súd musí skúmať splnenie zákonom stanovených predpokladov pre ustanovenie procesného opatrovníka fyzickej osobe, pričom tieto musia byť postavené na isto. Význam ustanovenia procesného opatrovníka má bezprostredný súvis s rešpektovaním práva strany na súdnu ochranu a s právom na spravodlivý súdny proces. Pokiaľ by prišlo k ustanoveniu procesného opatrovníka, hoci na to neboli splnené zákonné predpoklady, mohli by sme hovoriť o tzv. vade zastúpenia. Pokiaľ by súd neustanovil procesného opatrovníka, hoci na to boli splnené zákonné predpoklady, alebo pokiaľ by bol procesný opatrovník ustanovený tzv. nadbytočne, t. j. neboli splnené predpoklady na jeho ustanovenie, môžeme hovoriť o vade konania, ktorú možno namietať aj prostredníctvom riadneho, ale aj mimoriadnych opravných prostriedkov.

II. Procesný opatrovník

Procesná spôsobilosť je jednou z podmienok konania. V rozsahu, v akom nemá fyzická osoba procesnú spôsobilosť, musí byť v konaní zastúpená svojim zákonným zástupcom.

Absencia spôsobilosti fyzickej osoby samostatne konať pred súdom môže byť spôsobená rôznymi skutočnosťami, a to napríklad vekom alebo rozhodnutím súdu o obmedzení spôsobilosti na právne úkony. Ide aj o situácie, keď je fyzická osoba procesne nespôsobilá vo vzťahu k predmetu konkrétneho sporu.

Zákonný zástupca, ktorý v konaní zastupuje fyzickú osobu, sa svojim vstupom do konania nestáva stranou, ale je len zástupcom fyzickej osoby v rozsahu, v akom tá nie je spôsobilá pred súdom samostatne konať.

V rozsahu, v akom fyzická osoba nie je spôsobilá pred súdom samostatne konať, ak nemá zákonného zástupcu, zastupuje ju procesný opatrovník.

Civilný mimosporový poriadok priznáva v niektorých prípadoch procesnú spôsobilosť aj osobám, ktoré nemajú procesnú spôsobilosť vo vzťahu k určitým konaniam. Maloletý starší ako 16 rokov môže podať návrh podľa § 87 a nasl. o povolenie uzavrieť manželstvo. Rovnako osoba, hoci už obmedzená v spôsobilosti na právne úkony, má plnú procesnú spôsobilosť v konaniach o navrátenie spôsobilosti na právne úkony a zmenu obmedzenia spôsobilosti na právne úkony podľa § 231 a nasl. CMP. V týchto prípadoch nemusia byť subjekty zastúpené procesným opatrovníkom.

Procesný opatrovník môže byť tiež ustanovený v prípade, ak zákonný zástupca je nečinný, alebo nemôže konať za procesne nespôsobilú osobu napr. pre *kolíziu*, t.j. stret záujmov.

Napríklad rodičia nemôžu maloletého zastupovať v prípade, ak dochádza k stretu záujmov medzi maloletým a jeho rodičmi navzájom, prípadne medzi rodičmi a viacerými maloletými deťmi. Ide o mimoriadne situácie, keď sú rodičia diskvalifikovaní zo zastupovania maloletého pre pomer k veci. V zásade ide o riešenie jednej konkrétnej situácie a k ustanoveniu kolízneho opatrovníka tak dochádza *ad hoc*.

Táto kolízia je spôsobená pomerom k veci, ktorý nastal v rovine hmotného práva, a z uvedeného dôvodu musí súd v samostatnom opatrovníckom konaní podľa §§ 272 až 277 CMP ustanoviť tejto osobe opatrovníka *ad hoc*, t. j. kolízneho opatrovníka s poukazom na § 31 ods. 2 ZoR.

V prípade kolízie záujmov nemôže súd ustanoviť maloletému procesného opatrovníka podľa § 69 ods. 1 druhá veta CSP. V tomto prípade „nemožnosť konať za fyzickú osobu musí byť vykladaná striktnie v rovine procesného práva, t. j. nemožnosť nastala v už začatom konaní a súvisí najmä z absenciou konkrétnej procesnej podmienky na strane zákonného zástupcu, t. j. napríklad maloletý má len jedného rodiča a ten v už začatom konaní zomrie (strata procesnej subjektivity) alebo stratí procesnú spôsobilosť.“

Z konštantnej judikatúry vyplýva, že nebezpečenstvo stretu záujmov medzi rodičom (rodičmi) a maloletým dieťaťom nie je dané v prípade podania návrhu na vykonanie exekúcie na vymoženie vyživovacej povinnosti voči povinnému rodičovi (k tomu porovnaj Rc 63/1974).

III. Hmotnoprávny opatrovník

Pre účely prezentácie zákonných východísk a tiež právnych následkov z toho vyplývajúcich je zásadná diferenciácia a využite tohto inštitútu práve s ohľadom na účel, ktorý plní, ako sme už naznačili vyššie *Hmotnoprávny opatrovník* – plní právno-ochrannú funkciu a predpoklady, ako aj dôvody pre jeho ustanovenie vyplývajú z hmotného práva (OZ, ZoR). Tieto dôvody sa môžu viazať na *nedostatok veku, existencia duševnej poruchy, kolíziu záujmov osôb oprávnených sa navzájom zastupovať a iné dôležité dôvody*. O ustanovení hmotnoprávneho opatrovníka rozhoduje súd v mimosporovom konaní podľa

§ 272 -277 Civilného mimosporového poriadku a plní vo všeobecnej rovine funkciu *ochrany subjektov v hmotnoprávných vzťahoch*. Ustanovenie opatrovníka v tomto osobitnom konaní je výlučne postupom, ak *hmotné právo* prezumuje a to obligatórne, alebo fakultatívne ustanovenie opatrovníka (ak z hmotnoprávneho predpisu vyplýva, že za konkrétnu fyzickú osobu má konať opatrovník).

Ustanovenie hmotnoprávneho opatrovníka musí vyplývať *ex lege* (z osobitného predpisu). Jedna skupina dôvodov pramení zo zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník, ktorý v rámci právnej úpravy *zastúpenia* identifikuje tak právne skutočnosti, ako aj dôvody, na základe ktorých vzniká. Zastúpenie ako právny vzťah delegujúci oprávnenie konať za iného môže vzniknúť *na základe zákona* (priamo *ex lege*, alebo rozhodnutím štátneho orgánu)- *zákonné zastúpenie*, alebo na základe autonómie vôle subjektu dať sa zastúpiť – *zastúpenie na základe dohody o plnomocenstve* (§ 26 -30 OZ). K zákonnému zastúpeniu pritom patrí:

- zastúpenie fyzických osôb, ktoré nie sú spôsobilé na právne úkony, vrátane maloletých osôb (§ 26,§27 OZ), ide o *obligatórne zastúpenie*,
- zastúpenie osôb, ktorých *pobyt nie je známy* (ide pretrvávajúci stav, kedy sa osoba nachádza na neznámom mieste a ustanovenie opatrovníka je na ochranu jej záujmov), alebo zastúpenie osôb *z iného vážneho dôvodu* , týkajúci sa zdravotného stavu osoby, jej postulačnej schopnosti, ale napr. aj ak by súd mal rozhodnúť o obmedzení fyzickej osoby spôsobilosti na právne úkony a bude postačujúce menej závažné opatrenie formou ustanovenia opatrovníka(§ 29 OZ), pričom ide o *fakultatívny postup (nemali by sme tu doplniť aj situácie, kedy nedochádza k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony, ale sa len ustanoví opatrovník)*
- zastúpenie v prípade *konfliktu záujmov* (§ 30 OZ), treba zdôrazniť, že právna úprava OZ na rozdiel o ZoR predpokladá existenciu takéhoto konfliktu, nie jeho potencialitu, je to postup *obligatórny*, týka len sa tých právnych úkonov, ktorých sa týka stret záujmov,
- (k zákonnému zastúpenie patrí aj situácia, kedy oprávnenie subjektov vzájomne sa zastupovať vyplýva priamo zo zákona – manželia v bežných veciach pri BSM, spoloční nájomcovia a pod., v týchto prípadoch nedochádza k rozhodnutiu súdu o ustanovení opatrovníka a uvádzame ho len pre komplexnosť výkladu).¹

Druhá skupina dôvodov vyplýva zo zák. č. 36/2005 Z. z. zákona o rodine, ktorý je vo vzťahu k občianskemu zákonníku *lex specialis* a zohľadňuje osobitný charakter rodinnoprávných vzťahov a postavenia ich subjektov. Inštitút opatrovnictva je upravený vo viacerých ustanoveniach zákona a možno vo všeobecnosti vyjadriť, že sa líši *rozsahom* oprávnení,

¹ Jurčová, M. In: Števček, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník. I. ! 1- 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, s. 163 a nasl.

dôvodmi, pre ktorý sa ustanovuje a *dĺžkou trvania* výkonu oprávnení a povinností. V zmysle rodinnoprávnej úpravy prichádza do úvahy ustanovenie opatrovníka:

- ak súd rozhodne o obmedzení výkonu rodičovských práv a povinností obidvom rodičom, alebo jedinému žijúcemu rodičovi (§ 39 ods. 3 ZoR), tento postup je *obligatórny*,
- kým nie je maloletému dieťaťu ustanovení poručník, alebo kým sa tento neujme funkcie (§ 57 ods. 4 ZoR), tento postup je *obligatórny*, pričom opatrovník robí len úkony, ktoré neznášajú odklad,
- ak je to potrebné z iných dôvodov a je to v záujme maloletého dieťaťa (§ 60 ods. 1 ZoR), za splnenia zákonných predpokladov ide *obligatórny postup*, napr. ustanovenie majetkového opatrovníka, opatrovníka ak je potrebný súhlas s osvojením, kolízneho opatrovníka.

Vyhodnotenie existencie niektorého zo zákonných dôvodov pre ustanovenie hmotnoprávneho opatrovníka je na úvahe súdu a predpokladá náležité odôvodnenie v rozhodnutí, ktorým súd ustanovuje opatrovníka.

IV. Opatrovník fyzických osôb nespôsobilých konať

Slovenská hmotnoprávna právna úprava naďalej rozlišuje medzi pozbavením spôsobilosti na právne úkony a obmedzením spôsobilosti na právne úkony (§ 10 ods. 1 a 2 Občianskeho zákonníka). Zaujímavým ale zostáva, že kým Občiansky zákonník naďalej rozlišuje medzi obmedzením a pozbavením spôsobilosti na právne úkony, procesná právna úprava obsiahnutá v Civilnom mimosporovom poriadku už umožňuje len obmedzenie spôsobilosti na právne úkony.

Na prvý pohľad vnútorný rozpor v predmetnej otázke môže vyvolávať problémy, či napriek procesnej úprave je naďalej v Slovenskej republike možné aj obmedzenie aj pozbavenie spôsobilosti na právne úkony. V tomto smere sa stabilizovalo, že „*lex posterior derogat legi priori*“. Preto podľa stavu „*de lege lata*“ nie je možné pozbavenie spôsobilosti na právne úkony. V tomto kontexte ale vyvstáva situácia, ako riešiť prípady, pokiaľ ide o osobu v bdelej kóme, osobu ležiacu, ktorá nie je reálne spôsobilá na žiadne právne úkony, ale zároveň netrpí žiadnou duševnou poruchou, ktorá by teda zakladala splnenie hmotnoprávných podmienok zakotvených v Občianskom zákonníku.

Z hľadiska medzinárodných aspektov problému možno poukázať na to, že „v článku 12 Dohovoru o právach osôb so zdravotným postihnutím sa uznáva, že osoby so zdravotným postihnutím „požívajú spôsobilosť na právne úkony na rovnakej úrovni ako ostatní ľudia vo všetkých oblastiach života“, a že zdravotné postihnutie samo o sebe neopravňuje k zbaveniu spôsobilosti na právne úkony. Významným spôsobom sa ním mení prístup

k spôsobilosti na právne úkony a osobám so zdravotným postihnutím sa umožňuje prevziať kontrolu nad svojím životom.“²

Pozbavenie resp. obmedzenie spôsobilosti na právne úkony sa opakovane skloňuje v súvislosti s duševnou poruchou. Čo ale v prípadoch, ak osoba netrpí žiadnou duševnou poruchou, ale jej fyzický stav neumožňuje realizáciu žiadnych právnych úkonov. Je aj v tomto prípade vhodné pozbaviť subjekt spôsobilosti na právne úkony. Pokiaľ podľa stavu „de lege lata“ v slovenskej právnej úprave neprichádza do úvahy pozbavenie spôsobilosti na právne úkony, akým spôsobom je možné vyriešiť predmetné otázky obmedzením spôsobilosti na právne úkony.

Vychádzame z úvahy, že „v medziach ústavného významu práv či ich zbavením/obmedzením sa ex constitutione primárne sleduje záujem samotného (dotknutého) človeka a až následne záujem verejný či tretích osôb. Bohužiaľ minulé, ale i terajšia prax všeobecných súdov svedčí skôr o preferovaní verejného záujmu a záujmu tretích osôb na úkor záujmu dotknutej osoby. Zbavenie človeka spôsobilosti na právne úkony (jeho právna smrť) je prostriedkom ultima ratio, t. j. možno k nemu pristúpiť až vtedy, ak sa všetky – menej represívne prostriedky (napr. trestného práva, správneho práva či „iba“ ich obmedzenia) nedajú použiť, resp. sa stanú neúčinnými. Z uvedeného potom vyplýva, že úplné pozbavenie spôsobilosti na právne úkony neprichádza do úvahy aj vtedy, ak postihnutá osoba čiastočne (v istých nie zanedbateľných sférach života) disponuje takouto spôsobilosťou.“³

Podľa nášho názoru z analýzy relevantných zákonných ustanovení možno vyvodiť, že nami formulovanú situáciu možno riešiť tak, že súd v konaní podľa Civilného mimosporového poriadku, osobe, ktorá nie je schopná, a to vzhľadom na svoj fyzický stav reagovať napr. sa nachádza v bdelej kóme, bude ustanovený opatrovník, ktorý v jeho mene bude realizovať konkrétne úkony. Relevantným je, že v prípade tohto subjektu nepríde vôbec k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony, ale bude mu len ustanovený opatrovník, ktorý za neho bude uskutočňovať ochranu jeho záujmov. Obdobnú právnu úpravu nachádzame v českej republike, ako aj v Rakúskej republike.

Takéto situácie by bolo možné riešiť ustanovením opatrovníka podľa § 273 a nasl. Civilného mimosporového poriadku, a to bez toho, že by prišlo k obmedzeniu spôsobilosti na právne úkony, keď hmotné právo pripúšťa ustanovenie opatrovníka v iných závažných prípadoch.

Vzhľadom na absenciu exaktnej právnej úpravy, je ale vyššie uvedený záver formuláciou, ktorou možno z hľadiska snahy o vyriešenie problému reagovať na vzniknutú situá-

² legal-capacity-intellectual-disabilities-mental-health-problems-factsheet-sk_0.pdf (dňa 20.12.2017)

³ nález Ústavného súdu Slovenskej republiky, sp. zn. ÚS 313/2012-52

ciu, nakoľko sa domnievame, že slovenská právna úprava, a to na rozdiel od tej českej na takúto situáciu exaktne nereaguje.

Nami formulovaný výklad síce potvrdzuje aj Civilný mimosporový poriadok, ale z hľadiska teórie práva, pri objasnení vzájomného vzťahu medzi procesnými a hmotnoprávnymi ustanoveniami platí, že procesná úprava by mala vychádzať z tej hmotnoprávnej. Predmetné pravidlo v prípade Slovenskej republiky neplatí. Relevantná je potom otázka, či je kľúčové sa výslovne pridržiavať teoretických aspektov a to na úkor ochrany práv a oprávnených záujmov fyzickej osoby, ktorej v realizácii jej práv bráni zdravotný stav.

Nedostatky tiež spôsobuje vágnosť pojmu v súlade s ustanovením § 29 Občianskeho zákonníka, a to „z *iného vážneho dôvodu*“, ktoré je ponechané len na vôľu súdu.

Bude preto nevyhnutné to budúca túto otázku vyriešiť, a to tak, aby sa obmedzovanie spôsobilosti na právne úkony využívalo len výnimočne a v prevažnej miere sa nahrádzalo ustanovením opatrovníka.

Konfrontácia hmotnoprávnej a procesnoprávnej roviny inštitútu opatrovníctva navzájom veľmi úzko súvisí, čo prezumujeme, vyplýva aj z vyššie uvedenej analýzy. Pri naplnení účelu inštitútu opatrovníctva, ktorý primárne smeruje „k ochrane subjektu“ (fyzickej osoby), ktorej je ustanovený, rezonujú viaceré veľmi zásadné otázky, ktoré bude potrebné riešiť a to aj prijatím nevyhnutných legislatívnych zmien. V tejto súvislosti si dovoľíme zdôrazniť, že kvalitatívny posun v právnej úprave by mal byť vykonaný v rovine hmotného práva. Tam vidíme priestor pre precizáciu kritérií pre subjekt opatrovníka, ale tiež za významné považujeme aj zohľadnenie autonómie vôle opatrovanca pri jeho výbere, či kontrolu činnosti výkonu tejto funkcie, prípadne motivačné prvky z pohľadu osôb vykonávajúcich túto funkciu.

Rovina procesná predpokladá zachovanie efektívneho a rýchleho procesného postupu, čo nevyklučuje otvorenie otázky špecializácie poručenských a opatrovníckych súdov. Sme si plne vedomí, že v tomto sumáre nastolené východiská predpokladajú nie len vyhodnotenie stavu *de lege lata*, jeho prípadnú komparáciu s inými funkčnými modelmi právnej úpravy opatrovníctva. Za nevyhnutnú považujeme tiež analýzu hodnotového smerovania kvalitnej a funkčnej ochrany osôb, ktorým má byť opatrovník ustanovený, pri plnom rešpektovaní ich autonómie a postavenia v právnych a spoločenských vzťahoch, čo sa môže naplniť v čo najširšej odbornej diskusii.

Literatúra

Števcěk, M., Dulak, A., Bajánková, J., Fečík, M., Sedlačko, F., Tomašovič, M. a kol. Občiansky zákonník. I. 1- 450. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2015, ISBN: 9788081550393.

Števcěk, M., Ficová, S. Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: C.H. Beck, 2016, ISBN: 9788074006296

Smyčková, R., Števček, M., Tomašovič, M., Kotrecová, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. Bratislava: C.H. Beck, 2017, ISBN 978-80-89603-54-1

K PROCESNÍ ZPŮSOBILOSTI NEZLETILÉHO V CIVILNÍM SOUDNÍM ŘÍZENÍ¹

JUDR. RENÁTA ŠÍNOVÁ, PH.D.

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLMOUCI

KATEDRA SÚKROMNÉHO PRÁVA A CIVILNÉHO PROCESU

RENATA.SINOVA@UPOL.CZ

Abstrakt

Příspěvek se zabývá procesní způsobilostí nezletilého v civilním soudním řízení, a to zejména s přihlédnutím ke zveřejněnému věcnému záměru civilního soudního řádu v České republice, jakož i s přihlédnutím k recentní judikatuře českého Ústavního soudu. Soustředí se pak také na otázku možnosti nezletilého podat návrh na zahájení řízení ve věcech péče soudu o nezletilé.

Abstract

The article is dealing with the capacity to sue of minor children within civil proceedings, especially taking into account the recently published concept of the new Civil Procedure Code in the Czech Republic and recent case-law of the Czech Constitutional Court as well. It focuses on the question whether it is possible for the minor child to file a motion leading to the commencement of a proceeding within the judicial care of minors as well.

Úvodem

Procesní způsobilost jako předpoklad účastenství a procesní podmínka civilního soudního řízení, jejíž naplnění souvisí i s právem účastníka na jeho soudní ochranu², patří v rámci civilně procesního práva k často sledovaným, respektive v rámci odborné veřejnosti diskutovaným tématům. Předmětem pozornosti je pak především samotná koncepce nastavení její právní úpravy, která v souladu s § 20 zákona č. 99/1963 Sb., občanského soudního řádu (dále jen OSŘ) činí míru procesní způsobilosti účastníka závislou na míře jeho svéprávnosti.³ O fungování takto nastavené koncepce se v minulosti objevily jak v odborné literatuře, tak judikatuře závažné pochybnosti⁴, proto bylo s napětím očekáváno, jak se k této otázce postaví věcný záměr civilního soudního řádu (dále jen „věcný zá-

¹ Tento příspěvek vznikl jako výsledek projektu Grantové agentury České republiky Efektivita nástrojů řešení rodičovských konfliktů č. GAČR 18-238155

² Srov. čl. 36 Listiny základních práv a svobod.

³ K tomu pak viz níže.

⁴ Bude analyzováno níže.

měr“) připravovaný v České republice v rámci rekonstrukce civilně procesního práva komisí za tímto účelem Ministerstvem spravedlnosti jmenovanou.

Věcný záměr byl Ministerstvem spravedlnosti zveřejněn na konci roku 2017.⁵ Procesní způsobilost je upravena v jeho bodu 8 a násl. a na výše naznačené pochybnosti praxe o správnosti stávající koncepce reaguje návrhem na koncepci zcela novou, v souladu s níž by fyzická osoba měla být v řízení procesně způsobilá jen tehdy, pokud je *podle občanského zákoníku způsobilá ve všech záležitostech samostatně právně jednat*. Účelem tohoto příspěvku je proto novou, věcným záměrem navrženou koncepci v kontextu kritiky koncepce stávající posoudit a zhodnotit, zda zákonodárcem předpokládané nastavení procesní způsobilosti je pro budoucí českou praxi přijatelnější a vhodnější.

K aktuální koncepci procesní způsobilosti nezletilého v civilním soudním řízení

Procesní způsobilost je, jak bylo výše naznačeno, upravena v § 20 OSŘ. V souladu s tímto ustanovením *může každý před soudem jako účastník samostatně právně jednat v tom rozsahu, v jakém je svéprávný*. Přímé navázání procesní způsobilosti na svéprávnost, tj. způsobilost nabývat vlastním jednáním práva a zavazovat se (srov. § 15 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, dále jen OZ) vyplývá z obecné premisy, že každý, kdo je způsobilý samostatně brát na sebe práva a povinnosti podle hmotného práva, musí být způsobilý také tato práva v procesu uplatňovat, případně se proti takovému uplatnění bránit.⁶ V případě osob, které nejsou plně svéprávné, proto obecně platí, že rozsah jejich procesní způsobilosti by se měl rovnat rozsahu jejich svéprávnosti. U osob zletilých, jež byly ve svéprávnosti soudním rozhodnutím omezeny, vyplývá rozsah jejich svéprávnosti z výroku tohoto soudního rozhodnutí⁷, v případě nezletilých je dán ustanoveními § 31 a násl. OZ.

V souladu s § 31 OZ se má za to, že *každý nezletilý, který nenabyl plné svéprávnosti, je způsobilý k právním jednáním co do povahy přiměřeným rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku*. Jde o vyvratitelnou domněnku, pro posouzení platnosti či neplatnosti konkrétního právního jednání nezletilého je rozhodující jeho konkrétní, individuální míra rozumové a volní vyspělosti. Účelem § 31 OZ je pak toliko usnadnit dokazování. Důkaz opaku o tom, že právní jednání nebylo v daném případě přiměřené konkrétní míře rozumové a volní vyspělosti nezletilého, předkládá ten, kdo domněnku

⁵ Je k dispozici na stránkách <https://crs.justice.cz/>. [cit. dne 18. 1. 2018][online]

⁶ Viz ČEŠKA, Z. a kol. Občanské právo procesní. Praha: Panorama, 1989, s. 108. ISBN 80-7038-033-0.

⁷ I v případě zletilých osob trpících duševní poruchou lze nalézt, pokud jde o otázku jejich procesní způsobilosti, v aktuální české právní úpravě řadu problematických aspektů. S přihlédnutím k primárnímu zaměření tohoto článku na osoby nezletilé jim však dále nebude věnován prostor. K této otázce viz dále např. ŠÍNOVÁ, R. in SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., ŠÍNOVÁ, R. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2017, s. 77 a násl. ISBN: 978-80-7400-673-9.

v § 31 OZ vyvrací.⁸ I přes to, že koncepce § 31 OZ jako vyvratitelné domněnky a důraz na individuální míru rozumové a volní vyspělosti jako základního hlediska pro posouzení míry svéprávnosti ze znění právní úpravy⁹ jednoznačně vyplývá, lze se i tak stále v odborné literatuře setkat s názory, které ve smyslu právní úpravy předcházející¹⁰ svéprávnost nezletilého stále považují za založenou na objektivním kritériu, jímž je věk nezletilého.¹¹ Tyto je však dle mého názoru třeba již spíše považovat za překonané.¹² Konstrukci svéprávnosti nezletilých v OZ doplňují ustanovení § 32 OZ, které upravuje možnost nezletilého jednat se souhlasem jeho zákonného zástupce¹³, ustanovení § 33 až 35 OZ, které upravují případy, ve kterých může nezletilý, jsou-li proto naplněny zákonem stanovené podmínky, jednat samostatně¹⁴, a ustanovení § 36 OZ, jež vymezuje objektivní hranici svéprávnosti nezletilých tak, že tito nejsou nikdy svéprávní pro právní jednání, k němuž by i jejich zákonný zástupce potřeboval svolení soudu. S účinností od 1. 1. 2014 je také možné nezletilému podle § 37 OZ plnou svéprávnost soudním rozhodnutím přiznat.

Pomineme-li případy, ve kterých je vymezení rozsahu procesní způsobilosti nezletilého jasné, tj. případy, kdy se jedná o věc, v níž by i zákonný zástupce nezletilého potře-

⁸ Srov. shodně DOBROVOLNÁ, E. in LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. (§ 1-654). Praha: C. H. Beck, 2014, s. 197. ISBN 978-80-7400-529-9.

⁹ Jakož i z Důvodové zprávy k ní, srov. Důvodová zpráva k OZ, zdroj ASPI.

¹⁰ Paragraf 9 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, účinný do 31. 12. 2013 vymezoval, že *nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.*

¹¹ Jirsa a Vančurová v komentáři k § 20 OSŘ výslovně uvádějí, že *„k hodnocení svéprávnosti nelze přistupovat individuálně, tedy podle vyspělosti konkrétního jedince, ale podle obecných kritérií odpovídajících příslušné věkové skupině.“* Srov. JIRSA, J., VANČUROVÁ, K. in JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1-78g. Praha: HBT, 2014, s. 124. ISBN 978-80-87109-39-7. Nutno však ke cti autorů podotknout, že své tvrzení mohli myslet jen jako základní pravidlo pro posuzování procesní způsobilosti nezletilých. V takovém případě však chybí vymezení důsledků vyvrácení domněnky pro probíhající soudní řízení.

¹² A to i v důsledku rozhodnutí Ústavního soudu ČR (dále jen „ÚS“), sp. zn. I. ÚS 1041/14, ze dne 4. 12. 2014, které bude rovněž dále analyzováno níže. V tomto bylo posuzování svéprávnosti nezletilého podle jeho individuální míry rozumové a volní vyspělosti jasně deklarováno.

¹³ *Udělil-li zákonný zástupce nezletilému, který nenabyl plné svéprávnosti, ve shodě se zvyklostmi soukromého života souhlas k určitému právnímu jednání nebo k dosažení určitého účelu, je nezletilý schopen v mezích souhlasu sám právně jednat, pokud to není zákonem zvlášť zakázáno; souhlas může být následně omezen i vzat zpět. Je-li zákonných zástupců více, postačí, projeví-li vůči třetí osobě vůli alespoň jeden z nich. Jedná-li však vůči další osobě více zástupců společně a odporují-li si, nepřihlíží se k projevu žádného z nich.*

¹⁴ Z těchto pak § 33 OZ upravuje případy samostatného podnikání nezletilého. V souladu s ním, *udělí-li zákonný zástupce nezletilého, který nenabyl plné svéprávnosti, souhlas k samostatnému provozování obchodního závodu nebo k jiné obdobné výdělečné činnosti, stává se nezletilý způsobilý k jednáním, jež jsou s touto činností spojena. K platnosti souhlasu se vyžaduje přivolení soudu.* Ustanovení § 34 a § 35 OZ upravují závislou práci nezletilých osob. Podle § 34 *závislá práce nezletilých mladších než patnáct let nebo nezletilých, kteří neukončili povinnou školní docházku, je zakázána. Tito nezletilí mohou vykonávat jen uměleckou, kulturní, reklamní nebo sportovní činnost za podmínek stanovených jiným právním předpisem.* Podle § 35 OZ *nezletilý, který dovršil patnáct let, se může zavázat k výkonu závislé práce podle jiného právního předpisu. Jako den nástupu do práce nesmí být sjednán den, který by předcházel dni, kdy nezletilý ukončí povinnou školní docházku.*

boval přivolení soudu, v nichž je jasné, že nezletilý nositelem procesní způsobilosti není, a případy, v nichž byla nezletilému plná svéprávnosti přiznána, respektive, v nichž tuto nabyl uzavření manželství před dovršením zletilosti (srov. § 30 OZ), a je tedy zřejmé, že mu přísluší plná procesní způsobilost, jeví se určení míry procesní způsobilosti nezletilého s ohledem na výše uvedené velmi problematické, a to hned ve dvou směrech. Předně s přihlédnutím k individuální míře rozumové a volní vyspělosti jako hlavnímu kritériu pro vymezení míry svéprávnosti není zřejmé, jak má být konkrétní rozsah procesní způsobilosti nezletilého určen. Následně je pak nutné podrobit hodnocení samotný princip přímé úměry mezi svéprávností a procesní způsobilostí vůbec, neboť je nutné vyhodnotit, zda je samostatné jednání nezletilého v civilním soudním řízení v převážné většině případů vůbec vhodné.

Pokud jde o první naznačenou otázku, pak nutno souhlasit s Dvořákem, že individuální hledisko rozumové a volní vyspělosti nezletilého jako základ pro určení míry procesní způsobilosti nezletilého civilní soudní řízení komplikuje, neboť otázka rozsahu procesní způsobilosti nezletilého může být v řízení spornou.¹⁵ Lze zhodnotit, že jako základní pravidlo pro vymezení rozsahu procesní způsobilosti nezletilého je třeba aplikovat domněnku v § 31 OZ a vycházet při určení míry procesní způsobilosti nezletilého v řízení primárně z ní. Současně ale musí být s přihlédnutím k aktuální hmotněprávní úpravě umožněno, aby byl prokázán opak a závěr soudu o tom, že nezletilý je nositelem procesní způsobilosti nebo tímto nositelem není, musí být možné zvrátit.¹⁶ Prokázání jiné míry rozumové a volní vyspělosti, tj. duševní způsobilosti, než je míra odpovídající jeho věku, je pak odbornou otázkou, kterou si soud nemůže posoudit sám, proto by mělo být v případě zájmu o podání důkazu opaku k vyvratitelné domněnce v § 31 OZ přistoupeno k dokazování podle § 127, respektive 127a OSŘ.¹⁷ Z tohoto úhlu pohledu je zjevné, že tento postoj ke zjištění míry procesní způsobilosti nezletilého je už skutečně spíše procesní obstrukcí.

Samostatné jednání v civilním soudním řízení pak právnímu jednání v oblasti hmotněprávní fakticky vůbec neodpovídá. To, že jsou procesní úkony zcela jiné povahy, je fakticky nejvýraznějším důvodem, pro který je právní úprava procesní způsobilosti nejčastěji kritizována a bývá i důvodem, pro který je koncepce § 20 OSŘ odmítána jako celek. Např. v rozhodnutí sp. zn. 20 Cdo 2775/2005 ze dne 29. 11. 2005 Nejvyšší soud České re-

¹⁵ Srov. DVOŘÁK, B. in Lavický, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250l). Zákon o rozhodování některých kompetenčních sporů. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 100. ISBN 978-80-7478-986-1.

¹⁶ Nesouhlasím proto s Jirsou a Vančurovou, kteří zdůrazňují pouze objektivní hledisko. Viz výše.

¹⁷ Zdravotní stav posuzovaného v řízení o svéprávnosti, kdy jde primárně o posouzení jeho míry rozumové a volní vyspělosti, je rovněž prokazován znaleckým posudkem. O použití znaleckého dokazování může soud ustoupit podle právní úpravy účinné od 28. 2. 2017 pouze tehdy, pokud rozhoduje o prodloužení doby omezení svéprávnosti a současně je zjevné, že stav posuzovaného se oproti rozhodnutí o omezení svéprávnosti či poslednímu rozhodnutí o prodloužení nezměnil (srov. § 38 odst. 4 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, dále jen „ZŘS“).

publiky zcela popřel přímou úměru svéprávnosti a procesní způsobilosti, neboť v jeho odůvodnění uvedl, že „*způsobilost k uzavírání smlouvy o přepravě osob, z níž pro cestujícího mimo jiné vyplývá povinnost zaplatit stanovené jízdné, byla u povinné vzhledem k jejímu věku nepochybně dána. I když se její procesní způsobilost od způsobilosti k uzavírání výše zmíněné smlouvy odvíjí, je zároveň s ohledem na uvedený věk nepochybné, že povinná nemohla sama před soudem jednat; soud v nalézacím řízení proto správně jednal s její matkou jako zástupkyní (§ 22 OSŘ), aniž by předtím o tom vydal rozhodnutí (§ 23 OSŘ). Doručení platebního rozkazu matce povinné proto vyvolává důsledky s řádným doručením písemnosti spojené.*“ Toto jeho rozhodnutí je z hlediska interpretace § 20 OSŘ zcela nesprávné, odpovídá však tomu, jak na samostatné jednání nezletilých dlouhodobě pohlíže na česká praxe. Za přelomové k výkladu § 20 OSŘ, respektive k procesní způsobilosti nezletilých je pak možné považovat rozhodnutí ÚS sp. zn. I. ÚS 1041/14, ze dne 4. 12. 2014. V jeho rámci ÚS totiž uvedl, že „*se ztotožňuje s důvody, na kterých se tato praxe zakládá. Soudní řízení je mnohem komplexnější a komplikovanější proces než samotné právní jednání. Existuje zásadní rozdíl mezi chápáním toho, že využívání městské hromadné dopravy není bezplatné a každý, kdo nastoupí do autobusu či jiného prostředku MHD, musí mít platný jízdní doklad, a plným chápáním soudního řízení, byť by jeho předmětem byla právě otázka sankce za nezaplacení jízdného v MHD. Procesní způsobilostí je způsobilost vykonávat v řízení práva a povinnosti účastníka řízení, čili například podávat podání (žaloba, důkazní návrhy), nahlížet do spisů, klást otázky svědkům apod. Nelze tedy bez dalšího předpokládat, že pokud nezletilé dítě má hmotněprávní způsobilost k danému jednání, má také plnou procesní způsobilost v řízení, jehož předmětem je dané jednání.*“ ÚS současně doplnil, že by v případě nezletilých měl být z těchto důvodů, pokud jde o jejich procesní způsobilost, v řízení převažující závěr, podle kterého nemají procesní způsobilost. Ze závěrů ÚS je proto možné dovodit, že pokud by aplikace § 20 OSŘ a rozsah svéprávnosti nezletilého s ohledem na předmět řízení k tomuto závěru nevedla, je třeba aplikovat § 23 OSŘ představující určitou „pojistku předsedy senátu“ umožňující, aby tento rozhodl o povinnosti zastoupení zákonným zástupcem i u účastníka, který sice není nositelem plné procesní způsobilosti, v daném řízení by ale mohl jednat samostatně.

Navrhovaná koncepce právní úpravy ve věcném záměru

Vezmeme-li v úvahu, za jakých okolností týkajících se výše popsané současně platné a účinné právní úpravy vznikl návrh věcného záměru, nelze se jeho obsahu divit. Shrňme-li závěry týkající se stávající právní regulace, vyplývá z nich, že i přes znění § 20 OSŘ nepočítá česká praxe se samostatným jednáním nezletilého v řízení. ÚS k tomu dokonce ve svém výše uvedeném rozhodnutí konstatoval, že „*dítě musí požívat ochrany i v rámci soudního řízení a nelze jej považovat za účastníka řízení plně srovnatelného s dospělým. Situace, kdy by dítě bylo s odkazem na § 20 OSŘ považováno za plnoprávního účastníka*

řízení, by vedla k odepření jakékoli zvláštní ochrany.“ Věcný záměr má proto ze zcela pochopitelných důvodů v úmyslu stávající koncepci § 20 OSŘ opustit a procesní způsobilost přiznat pouze člověku, který je nositelem plné svéprávnosti.¹⁸

Jakkoli lze s navrhovanou koncepcí procesní způsobilosti tak, jak ji prezentuje věcný závěr, v zásadě souhlasit, přináší s sebou jednu velmi zásadní otázku, kterou je přístup osoby, jež není nositelem plné svéprávnosti, k soudu. Věcný záměr se s touto otázkou pokouší vypořádat přímo v bodě 8, když uvádí, že i přes nedostatek procesní způsobilosti bude mít strana právo být v řízení slyšena.¹⁹ Takový návrh je bezpochyby v pořádku, nevypořádá se však se zásadní otázkou, jak bude postupováno v případě, že se ten, kdo není nositelem procesní způsobilosti, bude chtít domáhat ochrany svého práva u soudu přímo svým návrhem a to v oblasti, ve které je v rámci hmotného práva nositelem svéprávnosti. Typicky se v praxi tyto situace objevují v rodinněprávní oblasti, zejména pak v podobě návrhů nezletilých osob na uložení povinnosti plnit výživné, případně návrhů na jeho zvýšení. Nezřídka se totiž stává, že má nezletilý zájem na změně výživného a druhý z rodičů jej v jeho zájmu nepodporuje, nechce se soudit se svým bývalým partnerem, případně sám nezletilého, který je blízký věku zletilého, odkáže na to, ať si svá práva u soudu hájí sám. Nepochybně do „této hry“ vstupuje i ustanovení § 477 ZŘS, neboť v souladu s ním, pokud je řízení o výživě zahájeno ještě za doby nezletilosti dítěte, pokračuje soud po nabytí zletilosti podle předpisů upravujících péči soudu o nezletilé, nedochází tedy k překlopení věci do režimu sporného soudnictví, v němž je jinak výživné zletilého dítěte projednáváno.^{20,21} Pro úplnost je pak třeba dodat, že k podání návrhu nezletilí také využívají advokátního zastoupení, udělí tedy advokátu plnou moc, respektive s ohledem na svou svéprávnost v dané oblasti s ním platně uzavřou o zastoupení smlouvu.

Pokud by měla v budoucnu platit bez jakýchkoli výjimek koncepce věcným záměrem navrhovaná, nemohl by nezletilý takovým způsobem postupovat a byl by závislý na podání návrhu jeho zákonným zástupcem, respektive na reakci soudu na jím případně

¹⁸ Zvolené řešení pak věcný záměr poměrně široce odůvodňuje. Viz k tomu dále bod 8 věcného záměru, dostupného na stránkách <https://crs.justice.cz/>. [cit. dne 19. 1. 2018][online]

¹⁹ Jako odůvodnění tohoto bodu pak věcný záměr uvádí: „Účelem odepření procesní způsobilosti určitým kategoriím fyzických osob je jejich ochrana; nemůže-li někdo jednat samostatně ve všech hmotněprávních záležitostech, tím spíše nemůže samostatně procesně jednat v mnohem složitějším a náročnějším civilním řízení soudním (viz shora). Ochrana těchto osob nejde na úkor jejich možnosti na řízení participovat. Za tím účelem totiž druhý odstavec navrženého pravidla výslovně přiznává osobám procesně nezpůsobilým právo, aby byly slyšeny (písemně či ústně), samozřejmě, mají-li o to zájem a umožňuje-li to jejich duševní stav či věk.“ Viz <https://crs.justice.cz/>. [cit. dne 19. 1. 2018][online]

²⁰ Oprávnění nezletilého blízkého věku zletilého podat návrh na úpravu styku nebo výživného nezpochybňují ani Vančurová a Jirsa, naopak na tuto možnost výslovně upozorňují a považují ji za souladu s článkem 12 Úmluvy o právech dítěte (sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.). Viz JIRSA, J., VANČUROVÁ, K. in JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1-78g. Praha: HBT, 2014, s. 124.

²¹ Proto se také v praxi typicky setkáváme s návrhy podanými ve věku sedmnácti let a deseti měsíců.

podaný podnět buď přímo k zahájení řízení i bez návrhu nebo ke jmenování kolizního opatrovníka, jenž byl následně podal návrh jménem nezletilého, respektive by návrh nezletilého již podaný podpořil. Je tedy zjevné, že nová právní úprava směřující především k ochraně práv osob, které nejsou plně svéprávné, v těchto konkrétních případech nezletilému přístup k soudu výrazně zkomplikuje.

Jestliže jsme však výše uvedli, že stávající koncepce § 20 OSŘ není rovněž vyhovující, nemůže být cestou paušální popření návrhu věcného záměru, neboť tento se na stávající nefunkčnost § 20 OSŘ snaží reagovat. Je třeba proto hledat řešení kompromisní, jež nedostatky obou koncepcí vyřeší. V zahraničních právních úpravách přitom vidíme, že je procesní způsobilost obecně vázána na schopnost člověka zavazovat se v oblasti hmotněprávní. Jak však výstižně upozorňuje věcný záměr, zahraniční právní úprava svéprávnosti, respektive schopnosti zavazovat se je odlišná.²² Za velmi zajímavou je pak třeba považovat právní úpravu procesní způsobilosti v německém zákoně o řízeních ve věcech rodinněprávních a v záležitostech nesporného soudnictví (*Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, dále jen „FamFG“*). V souladu s § 9 odst. 1 FamFG jsou procesně způsobilí ti, kteří mají svéprávnost podle hmotného práva, ti, kteří mají podle hmotného práva svéprávnost omezenou, pokud předmět řízení spadá do rozsahu této jejich omezené svéprávnosti, ti, kteří mají podle hmotného práva omezenou svéprávnost, pokud dovršili věk 14 let a v řízení, které se týká jejich osoby, uplatnili právo, jež jim podle hmotného práva přísluší a ti, kterým procesní způsobilosti výslovně přiznává FamFG nebo jiný zákon.²³ Odborná literatura pak k této právní úpravě doplňuje, že právní úprava ve FamFG vznikla z důvodu odmítnutí použití obecné právní úpravy procesní způsobilosti v *Zivilprozessordnung* ve snaze vytvořit právní úpravu diferencovanou, lépe odpovídající potřebám nesporného soudnictví.²⁴ Německá

²² Věcný záměr odkazuje na německou a rakouskou právní úpravu. Připomíná, že v těchto právních úpravách existují přesně stanovené věkové hranice určující způsobilost zavazovat se. Současně také vymezuje, že rozsah svéprávnosti nezletilých v německém právu není stejný jako rozsah svéprávnosti v právu českém, v německém právním řádu mají nezletilí starší sedmi let podle § 106 Bürgerliches Gesetzbuch (dále jen „BGB“) pouze částečnou svéprávnost a potřebují ke svému jednání souhlas zákonného zástupce. V této oblasti pak nejsou nositeli procesní způsobilosti, tu mají jen v rozsahu § 112 a § 113 BGB, které výjimečně přiznávají nezletilému právu jednat samostatně. Srov. odůvodnění bodu 8 věcného záměru, k dispozici na <https://crs.justice.cz/>. [cit. dne 19. 1. 2018][online]

²³ *Verfahrensfähig sind*

1. *die nach bürgerlichem Recht Geschäftsfähigen,*

2. *die nach bürgerlichem Recht beschränkt Geschäftsfähigen, soweit sie für den Gegenstand des Verfahrens nach bürgerlichem Recht als geschäftsfähig anerkannt sind,*

3. *die nach bürgerlichem Recht beschränkt Geschäftsfähigen, soweit sie das 14. Lebensjahr vollendet haben und sie in einem Verfahren, das ihre Person betrifft, ein ihnen nach bürgerlichem Recht zustehendes Recht geltend machen,*

4. *diejenigen, die auf Grund dieses oder eines anderen Gesetzes dazu bestimmt werden.*

²⁴ Srov. PABST, S. in RAUSCHER, T. (hrsg.) Münchener Kommentar. Zivilprozessordnung. FamFG. 1. Auflage. Mnichov: C. H. Beck, 2010, s. 59. ISBN 978-3-406-57766-6.

právní úprava tedy zjevně již výslovně zakotvuje to, co bylo ve vztahu k české praxi výše naznačeno, tj. že v oblasti nesporného soudnictví mohou být požadavky na jednání nezletilého v soudním řízení odlišné.

Závěrem

Před zákonodárcem, který bude vytvářet novou podobu českého civilně procesního práva, je proto, pokud jde o budoucí právní úpravu procesní způsobilosti, nelehká úloha, při které si bude muset zodpovědět několik otázek. Přijmeme-li premisu, podle které již první z těchto otázek a to ta, zda zachovat stávající koncepci procesní způsobilosti v § 20 ZPO, byla vyřešena, zůstávají otevřené především otázky zohlednění postavení nezletilého v oblastech, ve kterých je podle hmotného práva svéprávný a rozhodne se svá práva u soudu sám hájit. Při této je pak třeba se rozhodnout, zda má být možnost samostatného jednání nezletilého zohledněna v rámci civilně procesního práva jako celku, nebo s ohledem na jeho povahu je vhodné tak učinit pouze v rámci nesporného soudnictví. Při řešení daných otázek je pak nezbytné se vrátit k již výše naznačenému a tím je zhodnocení, zda je skutečně možné v rámci procesní právní úpravy zcela zamezit samostatnému jednání osoby, jež, ačkoli není nositelem plné svéprávnosti, byla ve vztahu k předmětu řízení v oblasti hmotného práva svéprávná.

Nelze zpochybnit, že k takovému postupu u nezletilých v praxi dochází zpravidla právě v rámci péče soudu o nezletilé v případech výše naznačených, samostatné podání žaloby ve sporném soudnictví nezletilým se v praxi spíše nevyskytuje.²⁵ Přesto se však domnívám, že možnost nezletilého jednat v řízení samostatně, včetně řízení sporného, nelze zcela vyloučit. Ostatně tyto závěry vyplývají také z výše uvedeného, přelomového rozhodnutí ÚS, jež výjimečně posouzení nezletilého jako procesně způsobilého pro řízení umožňuje. Právě individuální povaha věci, respektive výjimečnost těchto situací jsou pak i současně důvodem pro zachování koncepce, tak jak ji navrhuje věcný záměr. Velmi problematické však může být nastavení postupu, jak přiznání procesní způsobilosti docílit. Z logiky věci se prvním bodem, který by měl být řešen, jeví zhodnocení, zda má k takovému kroku dojít toliko v návrhu. Mám pak za to, že by zákonodárce, rozhodne-li se jít výše naznačenou cestou, měl povinnost podání návrhu zakotvit. Neboť, domáhá-li se ten, kdo není plně svéprávný a kdo má tedy zájem na tom, aby ochrana mu v podobě nedostatku procesní způsobilosti nebyla poskytnuta, měl by sám soudu takové opatření navrhnout. Současně by měla být zakotvena povinnost soudu o takovém právu stranu řízení poučit. V neposlední řadě je třeba zdůraznit, že možnost jednat samostatně musí být dostupná jen osobě, která je v oblasti hmotného práva tvořící předmět řízení, svéprávná.

²⁵ Autorka zde vychází pouze ze své osobní praxe, konkrétními údaji o praxi v celé České republice nedisponuje. V rámci dlouholeté praxe v advokacii a částečně i v rámci soudnictví se však s žalobou nezletilého podanou jím samotným nesešla.

Jakkoli stále platí zásada, že neznalost zákona nikoho neomlouvá, nelze v případě nastavení právní úpravy, jak bylo výše naznačeno, vyloučit, že nezletilý podá sám návrh na zahájení řízení a současně o přiznání práva jednat před soudem samostatně nepožádá, respektive tento postup soudu nenavrhne, neboť o takové možnosti nebude vědět a bude přesvědčen, že je-li v dané věci svéprávný, může své právo u soudu uplatňovat. Taková situace může být v praxi nejvíce problematická, neboť na nezletilého, který nebude mít plnou svéprávnost, bude třeba v duchu obecných pravidel hledět jako na osobu procesně nezpůsobilou a na její podání pak v důsledku teorie procesního práva jako na podání neúčinné.²⁶ Je zjevné, že takto systém nemůže v budoucnu fungovat.²⁷ I přes novou koncepci právní úpravy procesní způsobilosti se tak soud dostane do stejné situace, která jej fakticky tíží i v rámci právní úpravy současné, a tou je posouzení konkrétní míry svéprávnosti nezletilého. Výhodou nové koncepce bude, že takové posouzení nebude muset soud činit vždy, pokud bude stranou řízení nezletilý a případů, kdy bude nezletilý svá práva uplatňovat sám, bude, jak bylo již výše vymezeno, skutečně poskrovnu. Jestliže však v budoucnu podá nezletilý návrh sám, bude soud nucen posoudit, zda jde o věc krytou mírou jeho svéprávnosti. Pokud tomu tak bude, bude na místě nezletilého poučit o právu podat návrh na přiznání práva v řízení konat sám. Při posouzení míry svéprávnosti bude soud stejně jako za současně situace vycházet primárně z vyvratitelné domněnky v § 31 OZ. Pokud by neměl nezletilý, který podal návrh na zahájení řízení bez řádného zastoupení, podle její aplikace v dané věci svéprávnost, měl by jej zřejmě soud vyzvat, aby okolnosti, z nichž dovozuje své oprávnění jednat samostatně, doložil.

Výše uvedené řády přitom představují prvotní úvahy o možné úpravě koncepce procesní způsobilosti, tak jak ji věcný záměr prozatím navrhuje. K nim je pak třeba doplnit také skutečnost, že věcný záměr prozatím počítá s okruhem sporů, v nichž bude povinné zastoupení strany sporu advokátem.²⁸ S přihlédnutím k jejich povaze lze v jejich rámci s omezenou svéprávností nezletilého počítat spíše stěžejí, zastoupení však lze doplnit jako další možný prvek, který do celé problematiky samostatného jednání nezletilého vstupuje. Pokud bude nezletilý uvažovat o podání žaloby ve věci, v níž je podle hmotného práva

²⁶ Srov. DVOŘÁK, B. in LAVICKÝ, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250I). Zákon o rozhodování některých kompetenčních sporů. Praha: Wolters Kluwer, 2016, s. 99. ISBN 978-80-7478-986-1.

²⁷ Na to upozorňoval i ve vztahu ke stávající právní úpravě i ÚS v rozhodnutí sp. zn. I.ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014. Vymezil, že „podání učiněné nezletilým účastníkem řízení, který nemá procesní způsobilost v plném rozsahu, není možno jednoduše ignorovat, ale musí být posouzeno prizmatem nejlepšího zájmu dítěte. Jinými slovy není relevantní pouze vůle zákonných zástupců, ale i vůle dítěte, kterou nelze zcela pomítnout.“

²⁸ Srov. k tomu bod 28 věcného záměru, který zní: „strany jsou povinny nechat se zastoupit advokátem (advokátský spor), s výjimkou řízení před okresními soudy ve věcech, v nichž hodnota předmětu sporu nepřesahuje částku 50 000 Kč, a v řízení o stížnosti proti usnesení okresního soudu v takové věci. V řízení o žalobě na obnovu a pro zmatečnost jsou strany povinny nechat se zastoupit vždy bez ohledu na hodnotu předmětu sporu.“ Viz <https://crs.justice.cz/>. [cit. dne 20. 1. 2018][online]

svéprávný a udělí za tímto účelem advokátu plnou moc, pak je na pováženou, zda v takovém případě vůbec uvažovat o nutnosti podat návrh na přiznání práva jednat samostatně. Posouzení situace, kdy není účastník procesně způsobilý, přesto je však tento nedostatek procesní podmínky kryt zastoupením na základě plné moci, již známe ze současného § 109 odst. 1 písm. a) OSŘ, neboť toto ustanovení ukládá soudu povinnost řízení při ztrátě procesní způsobilosti přerušit jen tehdy, pokud není účastník zastoupen zástupcem s procesní plnou mocí, jež se typicky uděluje právě advokátu. Jistě by bylo možné uvažovat i o variantě, že pokud bude chtít nezletilý uplatnit své právo samostatně, musí být rovněž povinně zastoupen. Tato varianta je však spíše neprůchodná, neboť by v jejím důsledku nezletilého mohla zatížit vznikem nákladů řízení.²⁹ Spíše proto jen podotýkám, že by mělo být v budoucnu v rámci sporného soudnictví uvažováno o možnosti, kdy bude buď nezletilému přiznána možnost jednat v řízení samostatně, nebo bude tento zastoupen na základě jím platně udělené plné moci advokátem a pak již nebude přiznání procesní způsobilosti třeba.

Konečně je třeba se v rámci úvah týkajících se možné podoby budoucí právní úpravy procesní způsobilosti nezletilého, pokud bude nově přijata koncepce navrhovaná bodem 8 věcného záměru, zabývat jeho postavením v řízeních nesporné povahy. Probíhající rekodifikace civilně procesního práva v ČR se prozatím, a to zcela správně, soustředí pouze na přípravu nového kodexu sporného soudnictví. Teprve poté, co bude připraven, bude uvažováno o možné rekodifikaci soudnictví nesporného, případně alespoň o odpovídajících novelizacích ZŘS, jež právní úpravu nesporného soudnictví nové úpravě soudnictví sporného přizpůsobí. S ohledem na výše uvedené, zdůraznění jiného účelu nesporného soudnictví, jakož i vyšetřovací zásady, kterou je ovládáno, jsou bez jakýchkoli pochybností na účastníky kladeny výrazně nižší nároky, než je tomu v soudnictví sporném. Neshledávám proto důvodu, proč pro případné samostatné jednání nezletilého nenastavit, obdobně jako tomu činí německá právní úprava, nižší mantinely, než jaké by byly pro něj případně nastaveny v soudnictví sporném. Do budoucna je možné např. uvažovat o nastavení věkové hranice³⁰, od které je možné se zabývat návrhem nezletilého jím samostatně podaným, případně od které je možné nezletilému právo jednat v řízení samostatně přiznat. S přihlédnutím k výše uvedenému, pokud jde o stav prací na přípravě nových práv-

²⁹ K tomu nutno poznamenat, že povinné zastoupení ve věcném záměru vyvolalo diskuzi, která rovněž na zatížení strany náklady řízení upozorňuje. To, že jde o záležitost minimálně kontroverzní, vyplývá z toho, že má bod 28 věcného záměru v tuto chvíli již 23 komentářů, což je výrazně více než ustanovení jiná. Srov. <https://crs.justice.cz/>. [cit. dne 20. 1. 2018][online]

³⁰ Jak tomu činí německá právní úprava, viz výše. Věkové hranice se však objevily i v rámci nálezu ÚS sp. zn. I.ÚS 1041/14 ze dne 4. 12. 2014, byť ne přímo v souvislosti s procesní způsobilostí. ÚS však uvedl, že „záraveň však musí být děti od jisté věkové hranice (která, jak vyplývá z nynějšího případu, nemůže být vyšší než 16 let) do řízení zapojeny a soudy nemohou komunikovat pouze s jejich zákonným zástupcem nebo opatrovníkem.“

ních předpisů upravujících civilně procesní právo v České republice, jsou však tyto úvahy prozatím velmi předčasné.

Literatúra

ČEŠKA, Z. a kol. Občanské právo procesní. Praha: Panorama, 1989, 447 s. ISBN 80-7038-033-0.

LAVICKÝ, P. a kol. Občanský soudní řád (§ 1 až 250I). Zákon o rozhodování některých kompetenčních sporů. Praha: Wolters Kluwer, 2016, 1116 s. ISBN 978-80-7478-986-1.

LAVICKÝ, P. a kol. Občanský zákoník I. Obecná část. (§ 1-654). Praha: C. H. Beck, 2014, 2400 s. ISBN 978-80-7400-529-9.

JIRSA, J. a kol. Občanské soudní řízení. Soudcovský komentář. Kniha I. § 1-78g. Praha: HBT, 2014, 528 s. ISBN 978-80-87109-39-7.

RAUSCHER, T. (hrsg.) Münchener Kommentar. Zivilprozessordnung. FamFG. 1. Auflage. Mnichov: C. H. Beck, 2010. 1869 s. ISBN 978-3-406-57766-6.

SVOBODA, K., SMOLÍK, P., LEVÝ, J., ŠÍNOVÁ, R. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2017, 1632 s. ISBN: 978-80-7400-673-9.

NEODKLADNÉ OPATRENIA VO VECIACH MALOLETÝCH¹

JUDR. ERIK VADAS

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

ERIK.VADAS@STUDENT.UPJS.SK

Abstrakt

Autor sa v predkladanom príspevku zaoberá problematikou neodkladných opatrení, ktoré od 1. júla 2016 nahradili predbežné opatrenia v rámci civilného procesu. Autor charakterizuje ustanovenia, týkajúce sa neodkladných opatrení v zmysle procesných kódexov – zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok a zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mimosporový poriadok. Cieľom príspevku je charakteristika a analýza neodkladných opatrení zo všeobecného pohľadu a následne sa autor zameria na problematiku predmetných opatrení a ich osobitostí v intenciách mimosporového kódexu s dôrazom na status maloletého, pričom samozrejme nemožno opomenúť príslušné hmotnoprávne ustanovenia, týkajúce sa ochrany a postavenia maloletého dieťaťa.

Abstract

In the present article, the author deals with the issue of immediate measures, which from 1 July 2016 replaced preliminary measures in the civil procedure. Author describes the provisions concerning the immediate measures in accordance with the procedural Codes - Act no. 160/2015 Civil dispute Procedure and Act No. 161/2015 Civil non-dispute Procedure. The aim of the article is to characterize and analyze immediate measures from a general point of view and subsequently author will focus on the issue of immediate measures and their specificities in the intentions of the Civil non-dispute Procedure with emphasis on the status of the minor, without of course omitting the relevant substantive provisions regarding the protection and position of the minor.

Úvod

S účinnosťou od 1. júla 2016 boli predbežné opatrenia v zmysle zákona č. 99/1963 Zb. Občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „OSP“) nahradené pojmom „*neodkladné opatrenia*“ podľa nových procesných kódexov – zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok (ďalej len „CSP“) a zákona č. 161/2015 Z. z. Civilný mi-

¹ Príspevok je čiastkovým výstupom projektu VVGS-2016-326 Postavenie spotrebiteľa v novom civilnom procese.

mosporový poriadok (ďalej len „CMP“). V predkladanom príspevku sa budeme zaoberať prevažne neodkladnými opatreniami v zmysle mimosporového procesného kódexu CMP s dôrazom na status maloletého. Inštitút neodkladných opatrení nahradil predbežné opatrenia podľa už spomínaného OSP, pričom možno konštatovať, že došlo k zmene koncepcie právnej úpravy predbežných opatrení, podľa ktorej cieľom bolo dočasne upraviť pomery účastníkov konania a následne rozhodnúť vo veci samej.² Naopak, pri analýze zánovnej právnej úpravy neodkladných opatrení došlo k upusteniu od predošlej koncepcie predbežnosti poskytovanej ochrany, nakoľko po nariadení navrhovaných opatrení nemusí nevyhnutne nasledovať konanie vo veci samej. Samozrejme, ako v prípade predbežných opatrení, i neodkladné opatrenia sa podieľajú na riadnom uskutočňovaní Ústavou Slovenskej republiky garantovaného práva na súdnu a inú právnu ochranu. Základné právo na súdnu ochranu by nebolo komplexné, keby absentovala možnosť zákonom zakotvených postupom sa domáhať svojho práva na nestrannom a nezávislom súde v tých prípadoch, keď je toto právo ohrozené v časovej a vecnej súvislosti, ktorá vylučuje jeho ochranu iným spôsobom než predbežným, urgentným zásahom zo strany súdu. V situácii, ak súd odmietne rozhodnúť o návrhu na neodkladné opatrenie alebo ak o ňom rozhodne v čase, ktorý nemožno považovať za vybavenie veci bez zbytočných prieťahov, zmarí sa účel a zmysel tohto procesného prostriedku a dochádza aj k odmietnutiu spravodlivosti (*dene-gatio iustitiae*).³ Problematika predbežných opatrení vo veciach osoby maloletého, resp. v iných mimosporových konaniach, sa premiestnila do CMP, ktorej sa budeme v nasledujúcich riadkoch venovať.

Neodkladné opatrenia podľa CSP a CMP

V nedávnej minulosti OSP upravoval v ustanoveniach § 74 až § 78h predbežné opatrenia, ktoré CMP upravuje ako „*niektoré neodkladné a iné opatrenia súdu*“ v ustanovení § 360 až § 369. Predmetné ustanovenia CMP zakotvujú iba niektoré ustanovenia týkajúce sa neodkladných opatrení a iných opatrení zo strany súdu, ktoré predstavujú výnimky zo všeobecnej právnej úpravy v zmysle ustanovení CMP. Preto je vhodné sa v prvom rade okrajovo venovať problematike neodkladných opatrení podľa CSP, nakoľko

² Ak by sme sa pozreli na ustanovenia OSP ako predchodcu CSP, možno bádať nasledovné skutočnosti: Predbežné opatrenie sa uplatňovalo v činnosti súdu pred začatím konania, ale aj v konaní vo veci samej (ust. § 102 OSP). Predbežné opatrenie bolo možné nariadiť v rozhodcovskom konaní, ako aj v konaní podľa zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii v znení neskorších predpisov. K zabezpečeniu práv a oprávnených záujmov v rámci občianskeho súdneho konania na základe predbežných opatrení dochádzalo tak, že rozhodnutím súdu sa nariadila provizórna úprava pomerov účastníkov konania s účelom umožniť ničím nerušené rozhodovanie vo veci samej. Pojem „predbežné opatrenie“ nevyplývalo priamo z ustanovení OSP, ale bolo ho možné vyvodiť z účelu a základných prvkov predbežného opatrenia, ktoré vytvorila rozhodovacia prax občianskoprávných súdov a teória občianskeho práva procesného.

³ MAZÁK, J. – JÁNOŠÍKOVÁ, M. Učebnica občianskeho procesného práva. Bratislava: IURIS LIBRI, spol. s r.o., 2012. s 146 a nasl. ISBN 978-80-89635-00-9

CMP ponúka v tretej časti len spomínané niektoré ustanovenia o neodkladných a iných opatreniach súdu. CSP upustil od pôvodnej koncepcie bezpodmienečnej väzby predbežného opatrenia na konanie vo veci samej. Zákonná limitácia účinkov procesného zabezpečenia prostredníctvom predbežných opatrení vykazovala v mnohých prípadoch prvky neefektívnosti, a to najmä vo vzťahu k nadväzujúcemu exekučnému konaniu. Subjektívne práva, ktorým bola poskytnutá predbežná ochrana počas konania alebo bezprostredne pred ním, boli po jeho skončení spravidla naďalej vystavené pôvodnému ohrozeniu, nakoľko predbežné opatrenie zaniklo najneskôr uplynutím 30 dní od vykonateľnosti meritórneho rozhodnutia (v zmysle ust. § 77 ods. 1 písm. c) OSP).⁴

Podľa ust. § 336 ods. 1 CSP môže súd pri nariadení neodkladného opatrenia pred začatím konania vo výroku uznesenia uložiť navrhovateľovi povinnosť podať v určitej lehote žalobu vo veci samej. Ak je predpoklad, že neodkladným opatrením možno dosiahnuť trvalú úpravu pomerov medzi stranami, súd túto povinnosť neuloží. Uvedené ustanovenie sa primerane použije aj pri nariadení zabezpečovacieho opatrenia (podľa ust. § 344 CSP). Dodávame, že blízka spätosť inštitútov neodkladného opatrenia a zabezpečovacieho opatrenia nie je daná iba tou skutočnosťou, že sú zaradené v jednom a tom istom diely CSP, ale predovšetkým spomínaným ust. § 344 CSP, z ktorého nevyhnutne vyplýva, že pri analýze inštitútu zabezpečovacieho opatrenia je potrebné prihliadať rovnako i na ustanovenia CSP týkajúce sa neodkladných opatrení.⁵ Ale vráťme sa späť k neodkladným opatreniam, ktoré sú gro tohto príspevku. Súd môže určiť, že neodkladné opatrenie bude trvať len po určený čas (ust. § 330 ods. 1 CSP). Neodkladné opatrenie zanikne, ak uplynul čas, na ktorý bolo nariadené (§ 333 CSP). V zmysle § 330 ods. 2 CSP sa pripúšťa nariadenie neodkladného opatrenia, ktorého obsah by bol totožný s výrokom vo veci samej, na rozdiel od úpravy podľa OSP, pri ktorej dočasnosť predbežných opatrení vylučovala možnosť takého výroku, ktorý by bol obsahovo totožný s výrokom vo veci samej. Výnimky z predchádzajúcej právnej úpravy však už pripustila aj doterajšia judikatúra. Neodkladné opatrenie podľa CSP možno nariadiť len na návrh. Vecne príslušný na konanie a rozhodnutie o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia je okresný súd. Neodkladné opatrenie môže nariadiť súd - pred začatím konania, počas konania a po skončení konania.⁶

Pri analýze ustanovení týkajúcich sa neodkladných opatrení teda možno bádať zmeny v porovnaní s právnou úpravou OSP, ktoré sú nasledovné:

⁴ ŠTEVČEK, M. - FICOVÁ, S. - BARICOVÁ, J. - MESIARKINOVÁ, S. - BAJÁNKOVÁ, J. - TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Veľký komentár. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2016. s 1085. ISBN 978-80-7400-629-6

⁵ KOROMHÁZ, P. Zabezpečovacie opatrenia podľa Civilného sporového poriadku. In Legal Point. ISSN 1339-0104, 2017, roč. 01-02, s. 24 – 31.

⁶ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2015. s 431. ISBN 978-80-8168-318-3

- zavedenie možnosti nariadiť neodkladné opatrenie nielen pred začatím konania a počas konania v zmysle OSP, ale v odôvodnených prípadoch aj po jeho skončení konania,
- pri nariadení neodkladného opatrenia pred začatím konania nemusí súd navrhovateľovi obligatórne uložiť povinnosť podať v určitej lehote žalobu vo veci samej, a to najmä za splnenia predpokladu, že neodkladným opatrením možno dosiahnuť trvalú úpravu pomerov medzi stranami.
- zmena predpokladov nariadenia neodkladného opatrenia, a to tak, že neodkladné opatrenie je možné nariadiť okrem iného, ak je obava, že exekúcia bude ohrozená, a nie ak by bol ohrozený výkon rozhodnutia v zmysle OSP,
- zmena postupu súdu v prípade, ak má návrh na nariadenie neodkladného opatrenia vady - podľa novej právnej úpravy sa ustanovenia o odstraňovaní väd podania nepoužijú (pre porovnanie bližšie § 75 ods. 3 OSP),
- CSP neupravuje možnosť nariadenia neodkladného opatrenia niekomu inému ako strane, kým predchádzajúca právna úprava takúto možnosť zakladala v prípade, ak to bolo možné od tejto osoby spravodlivo žiadať,
- podľa CSP má súd možnosť a nie povinnosť nariadiť navrhovateľovi neodkladného opatrenia, aby v súdom určenej lehote podal žalobu vo veci samej (pre porovnanie bližšie § 76 ods. 3 OSP),
- neodkladné opatrenie zanikne výlučne v prípade uplynutia času, na ktorý bolo nariadené; pokiaľ súd ad hoc rozhodol o časovom obmedzení trvania neodkladného opatrenia (§ 330 ods. 1, § 333 CSP). Inak musí byť neodkladné opatrenie vždy osobitne zrušené rozhodnutím súdu, čo v nadväznosti na právoplatnosť tohto rozhodnutia umožňuje presne identifikovať časový úsek, počas ktorého neodkladné opatrenie vykazovalo záväznosť a právne účinky.

Dodávame skutočnosť, že nariadenie neodkladného opatrenia je podmienené skutočnosťou, že sledovaný účel nemožno dosiahnuť zabezpečovacím opatrením podľa § 343 CSP. Inými slovami, zabezpečovacie opatrenie má stále prednosť a pokiaľ súd nedospeje k názoru, že jeho nariadenie by bolo vo vzťahu k účelu vyplývajúcejmu z návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia možné, návrh zamietne. Je vhodné, aby návrh na nariadenie neodkladného opatrenia obsahoval dôvod, a prípadne i osvedčenie nedosiahnuteľnosti sledovaného účelu prostredníctvom zabezpečovacieho opatrenia, aj napriek tomu, že nejde o zákonnú náležitosť.⁷

Následne sa pozrieme na problematiku neodkladných opatrení v intenciách mimosporového kódexu. Procesná úprava neodkladných opatrení sa vykresľuje obdobným

⁷ ŠTEVČEK, M. - FICOVÁ, S. - BARICOVÁ, J. - MESIARKINOVÁ, S. - BAJÁNKOVÁ, J. - TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Veľký komentár. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2016. s 1088. ISBN 978-80-7400-629-6

režimom ako je to pri ostatných inštitútoch v zmysle ust. § 2 ods. 1 CMP.⁸ Ustanovenia CMP možno aplikovať v zmysle predmetného ustanovenia len na konanie zakotvené v tomto procesnom mimosporovom kódexe. Inými slovami nemožno subsidiárne aplikovať ustanovenia CMP na konania sporového charakteru resp. na konania v správnom súdnictve, či iné konanie zakotvené v rámci iných právnych predpisov Slovenskej republiky. Naopak, je nutné pre úplnosť uviesť, že ustanovenia CMP predstavujú špeciálnu právnu úpravu vo vzťahu k CSP, teda CMP upravuje vo svojich ustanoveniach iba určité špecifiká od všeobecného procesného režimu upraveného v sporovom procesnom kódexe CSP.⁹ Aj v prípade neodkladných opatrení sú vo všeobecnej časti vymedzené iba určité ustanovenia, predstavujúce výnimky resp. osobitosti v porovnaní so všeobecnou úpravou obsiahnutou v CSP, čo potvrdzuje aj označenie marginálnej rubriky „*niektoré ustanovenia o neodkladných opatreniach*“.¹⁰

Je nutné zdôrazniť, že pri analýze ustanovení neodkladných opatrení podľa CMP je možné uviesť si skutočnosť, že jednotlivé osobitné neodkladné opatrenia, upravené v tretej časti CMP nepredstavujú taxatívny výpočet neodkladných opatrení. Podľa CMP je možné nariadiť aj iné neodkladné opatrenia s prihliadnutím na už spomínané ust. § 2 ods. 1 CMP v spojitosti s § 325 CSP.¹¹ Právnu úpravu neodkladných opatrení v zmysle CMP možno v zásade rozdeliť do dvoch okruhov, a to na - *všeobecné ustanovenia* (§ 360 a nasl. CMP) a následne na *jednotlivé konania* (§ 365 až § 368 CMP).¹² Následne sú samostatne zakotvené opatrenia na zabezpečenie dôkazu. Už z prvého nazerania na právnu úpravu je zrejmé, že CMP neobsahuje v uvedenej časti inštitút tzv. zabezpečovacieho opatrenia. Možno konštatovať, že zabezpečovacie opatrenie má charakter sudcovského záložného práva, a slúži na účely zabezpečenia peňažnej pohľadávky veriteľa; z hľadiska charakteru konaní v režime CMP tak nemá svoje opodstatnenie.¹³ V zmysle právnej úpravy CMP môže súd nariadiť neodkladné opatrenia vo veciach, ktoré možno začať na návrh

⁸ Ust. § 2 ods. 1 CMP znie nasledovne: *Na konania podľa tohto zákona sa použijú ustanovenia Civilného sporového poriadku, ak tento zákon neustanovuje inak.*

⁹ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2016. s 460 a nasl. ISBN 978-80-8168-362-6

¹⁰ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 983 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

¹¹ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 983 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

¹² Neodkladné opatrenia vo veciach ochrany maloletého, neodkladné opatrenia vo veciach výživného, neodkladné opatrenia vo veciach osobnej starostlivosti o maloletého a neodkladné opatrenia o povolení súdu na výkon oprávnenia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých

¹³ KOTRECOVÁ, A. Rekodifikácia civilného procesného práva: Neodkladné a zabezpečovacie opatrenia podľa CSP a CMP, odkladný účinok v rámci SSP. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2016, roč. XXII, č. 6, s. 6 – 7.

aj bez návrhu.¹⁴ Tu možno sledovať prelomenie dispozičného princípu a je aj odrazom článku 5 CMP v prípade, ak konanie možno začať bez návrhu. Ako už bolo uvádzané, neodkladné opatrenia možno nariadiť pred začatím konania, v začatom konaní, ako aj po skončení konania podľa ust. § 324 ods. 1 CSP. Ak súd nariadi neodkladné opatrenie na základe návrhu účastníka, tak aplikuje postup podľa ust. § 336 alebo 337 CSP, ktoré sa použijú primerane.¹⁵ Položme si otázku - čo, v prípade ak nariadi neodkladné opatrenie bez návrhu v konaní, ktoré možno začať bez návrhu? Vtedy má dve varianty na postup. Prvá – ak zistí, že neodkladným opatrením nie je možné dosiahnuť trvalú zmenu pomerov alebo existujú iné reálne dôvody, začne konanie vo veci samej sám prostredníctvom vydanie uznesenia o začatí konania. Druhá – teda v opačnom prípade, ak zistí súd, že neodkladným opatrením možno docieľiť trvalú úpravu pomerov medzi účastníkmi alebo sú iné reálne dôvody, nezačne konanie vo veci samej, ale poučí účastníkov konania o možnosti podať návrh na začatie konania, pričom o danej možnosti súd poučí všetkých účastníkov (nielen toho, komu sa ukladá povinnosť prostredníctvom neodkladného opatrenia). Samotná dikcia ust. § 360 ods. 2 CMP potvrdzuje skutočnosť, že s neodkladným opatrením nemusí byť spojené konanie vo veci samej, ak bolo neodkladné opatrenie nariadené i bez návrhu.¹⁶ V prípade, ak sa neodkladné opatrenie nariaďuje na návrh účastníka, tak musí spĺňať všeobecné náležitosti podania podľa ust. § 127 CSP, ďalej náležitosti v zmysle ust. § 25 CMP, ak sa návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podáva pred začatím konania. Návrh na nariadenie neodkladného opatrenia musí spĺňať aj náležitosti podľa ust. § 326 CSP. Ďalej navrhovateľ neodkladného opatrenia musí k návrhu na nariadenie pripojiť aj listinné dôkazy, ktorých sa dovoľáva podľa ust. § 26 CMP. Dodávame skutočnosť, že pri nariaďovaní neodkladného opatrenia resp. pri rozhodovaní o návrhu na jeho nariadenie sa nevykonáva dokazovanie, pričom dokazovanie má iba charakter osvedčovania, či skutočnosti uvedené v návrhu alebo ktoré sú súdu zrejmé, ak nariaďuje neodkladné opatrenie, spĺňajú hranicu vysokej mieri pravdepodobnosti. Neodkladné opatrenie môže byť nariadené i bez realizácie výsluchu účastníkov, bez ich vyjadrení, dokonca i bez nariadenia pojednávania. V konaniach, ktoré možno začať i bez návrhu nebude súd viazaný návrhom na nariadenie neodkladného opatrenia, a preto môže nariadiť neodkladné opatrenie vo

¹⁴ Bez návrhu súd môže nariadiť neodkladné opatrenie vo veciach, ktoré možno začať i bez návrhu, pričom takýmito konaniami (ktoré možno začať bez návrhu) sú: konanie vo veciach starostlivosti o maloletých, o osvojiteľnosti, o zrušení osvojenia, o dedičstve, o vyhlásenie za mŕtveho, o zrušení rozhodnutia o vyhlásenie za mŕtveho, o spôsobilosti na právne úkony, o prípustnosti prevzatia a držania v zdravotníckom zariadení, o ustanovenia opatrovníka, v niektorých veciach obchodného registra, v niektorých veciach právnických osôb, vo veciach prepadnutia úschovy štátu, výkon rozhodnutia vo veciach maloletých, či zabezpečenie dôkazu.

¹⁵ Ust. § 336 CSP zakotvuje neodkladné opatrenia pred začatím konania a ust. § 337 CSP následnú žalobu protistrany.

¹⁶ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 985 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

väčšom rozsahu poskytnutej procesnej ochrany (podľa ust. § 40 CMP).¹⁷ V súvislosti s rozhodovaním o neodkladnom opatrení uvádzame, že o ňom súd rozhoduje stále vo forme uznesenia. Všeobecná lehota na rozhodovanie o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia je stanovená podľa ust. § 328 ods. 2 CSP na 30 dní. Prihliadnuc na osobitosť záujmov chránených podľa mimosporového kódexu v osobitných prípadoch CMP zakotvuje oveľa kratšiu lehotu (24 hodín, resp. 7 dní) na rozhodnutie a vyhotovenie návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, ktorým sa budeme venovať v ďalšej časti príspevku pri jednotlivých osobitných neodkladných opatreniach.

Následne sa pozrieme na nariadenie neodkladného opatrenia aj v tom prípade, ak si to vyžaduje verejný záujem – či už na návrh, alebo bez návrhu (ust. § 361 CMP). Predmetné ustanovenie CMP odráža osobitnú úpravu v rámci mimosporových konaní, kde sa necháva väčší priestor pre ingerenciu štátu a uskutočňovanie verejnej moci poskytovaní právnej ochrany, a to z úradnej povinnosti za účelom ochrany práva účastníkov pri súčasnom presadzovaní verejného záujmu.¹⁸ Ak sa pozrieme na základné princípy CMP, konkrétne na článok 1, vidíme podstatu mimosporového konania, v ktorom je najdôležitejším princípom ochrana verejného záujmu. Aby mohol byť tento cieľ skutočne naplnený, je nutné realizovať aj iné metódy civilného konania (na rozdiel do sporového konania), napr. súd môže konať z úradnej povinnosti, ďalej uplatňovanie rôznych princípov v širšej miere – princíp vyšetrovací, oficiality, či materiálnej pravdy.¹⁹ Možno konštatovať, že verejný princíp predstavuje okamžitosť stavu záujmov a och. vzájomnú hierarchiu, je časovo a miestne premenným stavom, z toho dôvodu musí byť posudzovaný iba v konkrétnej situácii, na konkrétnom mieste a v konkrétnom čase.²⁰ Všeobecné dôvody na nariadenie neodkladného opatrenia zakotvuje ust. § 325 ods. 1 CSP, pričom ide o dva prípady – 1. ak je potrebné bezodkladne upraviť pomery a 2. ak je obava, že exekúcie bude ohrozená. Pri druhom prípade možno konštatovať skutočnosť, že tých prípadov, kedy súd bude nariaďovať neodkladné opatrenia z dôvodu ohrozenia exekúcie je minimum, čo potvrdzuje i to, že v rámci mimosporových konaní nie je možné nariadiť zabezpečovacie opatrenie. Dodávame, že súd teda môže nariadiť neodkladné opatrenie výlučne vtedy, ak existuje potreba

¹⁷ Ust. § 40 CMP znie nasledovne: *Súd môže prekročiť návrhy účastníkov a prisúdiť viac, než čoho sa domáhajú, aj vtedy, ak sa konanie mohlo začať aj bez návrhu.*

¹⁸ Napriek skutočnosti, že medzi účastníkmi konaní nie je charakteristický spor o právo ako v prípade sporových konaní, nie je vylúčené, že medzi nimi môžu vzniknúť spory v súvislosti s predmetom konania (napr. spory v konaní o dedičstve, spory súvisiace s výchovou, výživným a pod.). Predmetným ust. § 361 CMP sa sleduje zvýšená ochranná funkcia mimosporových konaní a teda umožňuje súdu nariadiť neodkladné opatrenia aj v prípade verejného záujmu ako určitej širokej kategórie, ktorá porkýva záujem štátu, ak si to vyžaduje neodkladná ochrana práv a právom chránených záujmov.

¹⁹ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2016. s 27 a nasl. ISBN 978-80-8168-362-6

²⁰ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 3 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

chrániť verejný záujem, pričom sa už nevyžaduje preukázanie predpokladov v zmysle spomínaného ust. § 325 ods. 1 CSP.²¹

Na konanie o neodkladnom opatrení je v zásade vecne príslušným súdom súd okresný, vychádzajúc z ust. § 34 CSP, avšak pri pohľade na ust. § 362 CMP v prípade podania návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia v priebehu odvolacieho konania, vtedy o ňom bude rozhodovať odvolací súd.²² Vyplýva to aj z verejného záujmu (napr. ochrana maloletého), aj z princípu úplnej apelácie, uplatňovanej v mimosporových konaniach. Postup odvolacieho súdu je taktiež ovládaný princípom oficiality v konaniach, v ktorých sa tento princíp realizuje. Pre porovnanie uvádzame, že pri neodkladných opatreniach v konaní sporovom je stále vecne príslušným prvostupňový súd.²³ Čo sa týka miestnej príslušnosti, tak na konanie je miestne príslušný súd podľa § 3 a nasl. CMP, nakoľko výlučná miestna príslušnosť jednotlivých súdov na konanie je vymedzená v osobitnej časti CMP.

Účastníci konania sú daní ust. § 7 CMP²⁴, pričom okruh konkrétnych subjektov vychádza z hmotného práva a je konkretizovaný v každom príslušnom konaní osobitným spôsobom v závislosti od predmetu konania. Možno poukázať aj na výnimku, kedy je okruh účastníkov zakotvený odlišne, napr. pri ust. § 368 ods. 2 CMP, ktorý uvádza, že účastníkom konania o neodkladnom opatrení je výlučne orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ďalej aj „orgán“). V rámci problematiky právoplatnosti a vykonateľnosti neodkladných opatrení konštatujeme, že proti uzneseniu o nariadení neodkladného opatrenia, resp. proti uzneseniu, ktorým súd návrh na jeho nariadenie zamietol je prípustné odvolanie podľa ust. § 357 písm. d) CSP, tak rozhodnutie nadobúda právoplatnosť až márnym uplynutím lehoty na podanie odvolania. Osobitným spôsobom je zakotvená vykonateľnosť uznesenia, ktorým bolo nariadené neodkladné opatrenie. CMP v určitých prípadoch vzhľadom na ochranu verejného záujmu určuje skorší moment vykonateľnosti (na rozdiel od ust. § 332 CSP).²⁵

Napokon sa okrajovo budeme ešte venovať zániku a zrušeniu neodkladného opatrenia. CSP rozlišuje vo svojich ustanoveniach medzi zánikom a zrušením (ust. § 333 a nasl. CSP). Vo sfére ustanovení CMP uvádzame ust. § 363 CMP, ako osobitný dôvod pre zruše-

²¹ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 988 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

²² Ust. § 362 CMP znie nasledovne: *O návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, ktorý bol podaný v priebehu odvolacieho konania, je príslušný rozhodnúť odvolací súd. Odvolací súd môže neodkladné opatrenie nariadiť aj bez návrhu v konaniach, ktoré možno začať aj bez návrhu.*

²³ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2016. s 463 a nasl. ISBN 978-80-8168-362-6

²⁴ Ust. § 7 CMP zakotvuje tradičné označenie účastníkov konania prostredníctvom 1. definície účastníctva (ods. 1) a 2. definície účastníctva (ods. 2)

²⁵ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 987 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

nie neodkladného opatrenia.²⁶ Ak sú splnené predpoklady na zrušenie, musí súd rozhodnúť vždy samostatným uznesením. Samotné skončenie konania nespôsobuje zrušenie neodkladného opatrenia, ale súd o jeho zrušení musí rozhodnúť samostatným uznesením. Dôvodmi na zrušenie sú - zmena pomerov alebo odpadnutie dôvodov, pre ktoré bolo nariadené. Dodávame, že neodkladné opatrenie môže súd zrušiť aj bez návrhu.²⁷ Podľa CSP môže súd o zrušení neodkladného opatrenia rozhodnúť (ak sa zmenia pomery) len na návrh, pričom naopak v zmysle CMP môže súd zrušiť neodkladné opatrenie v dôsledku odpadnutia dôvodov alebo zmeny pomerov. Ďalšou zásadnou odlišnosťou podľa CMP je rozšírenie dôvodov, pre ktoré môže dôjsť k zrušeniu neodkladného opatrenia. Podľa ust. § 334 CSP súd na návrh skúma iba odpadnutie dôvodov, pre ktoré bolo neodkladné opatrenie nariadené pri rozhodovaní o jeho zrušení, pričom podľa mimosporového kódexu môže byť dôvod na zrušenie aj zmena pomerov.²⁸ K predmetnej problematike uvádzame Uznesenie Najvyššieho súdu z roku 2013, v ktorom bolo konštatované nasledovné: *V súlade s Občianskym súdnym poriadkom súd predbežné opatrenie zruší nielen vtedy, ak po jeho nariadení nastane zmena pomerov, ale aj vtedy, keď sa dodatočne zistí, že na nariadenie predbežného opatrenia neboli dôvody. Opodstatnenosť takéhoto postupu je daná tým, že súd pred nariadením predbežného opatrenia nemá povinnosť vykonať dokazovanie na všetky skutočnosti uvádzané v návrhu na nariadenie predbežného opatrenia, ba dokonca si nemusí ani zadovážiť vyjadrenie účastníkov konania (pozri § 75 ods. 9 OSP). V danom prípade súdy pri nariadení predbežného opatrenia (zákažu styku otca s maloletým) nemali k dispozícii znalecký posudok o psychickom stave dieťaťa a dopadoch jeho stretávania sa s otcom na psychiku maloletého; odvolací súd zreteľne vyjadril, že rozhoduje iba s ohľadom na matkou osvedčené obavy (nie reálne zistenia), že styk s otcom pôsobí na dieťa stresujúco. V priebehu ďalšieho konania ale nastala zmena, nie však čo do vzájomných vzťahov otca a syna, ale čo do stupňa hodnovernosti preukázania skutočností, ktoré boli dovtedy len osvedčované matkou. K tejto zmene došlo v dôsledku vypracovania posudku MUDr. E. K. z 20. júna 2012. Miera preukázania skutočností, ktorých sa týka ňou vypracovaný znalecký posudok, je v porovnaní s mierou ich osvedčenia matkou nepochybne vyššia. Ak znalkyňa s poukazom na konkrétne zistenia odporučila ponechať pôvodnú úpravu styku otca so synom s tým, že prejavy nezhôd v ich vzájomnom vzťahu sú dôsledkom manipulácie matky, z ničoho nemožno vyvodiť, že by súdy rozhodli v príkrom rozpore so zákonom. Obsah spisu v danej procesnej situácii umožňoval záver,*

²⁶ Ust. § 363 CMP znie nasledovne: *Súd môže aj bez návrhu zrušiť nariadené neodkladné opatrenie, ak sa zmenia pomery alebo ak odpadli dôvody, pre ktoré bolo nariadené.*

²⁷ KOTRECOVÁ, A. Rekodifikácia civilného procesného práva: Neodkladné a zabezpečovacie opatrenia podľa CSP a CMP, odkladný účinok v rámci SSP. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2016, roč. XXII, č. 6, s. 6 – 7.

²⁸ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 991 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

v zmysle ktorého na podklade znaleckého posudku vyšlo dodatočne najavo, že predbežné opatrenie zakazujúce styk otca s maloletým nemalo byť nariadené.²⁹

Podľa ust. § 364 CMP platí vylúčenie aplikácie ust. § 340 ods. 1 CSP o zodpovednosti za škodu spôsobenú neodkladným opatrením, avšak všeobecné ustanovenia o zodpovednosti za škodu v zmysle hmotnoprávneho predpisu zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v zmysle neskorších predpisov (ďalej len „OZ“) touto skutočnosťou dotknuté nie sú. Predmetná výnimka vylúčenia aplikácie o zodpovednosti za škodu spôsobenú neodkladným opatrením sa vzťahuje na všetky neodkladné opatrenia v zmysle CMP, okrem prípadu, ak nariadenie neodkladného opatrenia vylučuje zákon (napríklad v rámci dedičského konania).

Neodkladné opatrenia vo veciach maloletých

Rozdelenie súdnej ochrany na veci sporové a mimosporové, vrátane zakotvenia samostatných procesných kódexov, vyvolalo potrebu ochrany maloletého subsumovať pod režim CMP, vrátane inštitútu neodkladných opatrení. V tejto časti príspevku sa teda budeme zaoberať jednotlivými konaniami v zmysle CMP (okrem neodkladného opatrenia vo veciach výživného), konkrétne ide o ust. § 365 až § 368 CMP, a to:

- neodkladné opatrenia vo veciach ochrany maloletého,
- neodkladné opatrenia vo veciach výživného,
- neodkladné opatrenia vo veciach osobnej starostlivosti o maloletého a
- neodkladného opatrenia o povolení súdu na výkon oprávnenia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých.

Neodkladné opatrenie vo veciach ochrany maloletého v zásade vychádza z obsahových východísk predbežného opatrenia v zmysle ust. § 75a OSP.³⁰ Účelom tohto predbežného opatrenia je poskytnutie bezprostrednej ochrany maloletému dieťaťu v prípadoch, ak sa ocitne bez akejkoľvek starostlivosti alebo ak je jeho život, zdravie

²⁹ Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 14. marca 2013, sp. zn. 3 Cdo 416/2012:

³⁰ Ust. § 75a OSP znel nasledovne: § 75a

(1) Ak sa ocitne maloleté dieťa bez akejkoľvek starostlivosti alebo ak je jeho život, zdravie alebo priaznivý vývoj vážne ohrozený alebo narušený, súd bez návrhu alebo na návrh orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately podľa osobitných predpisov predbežným opatrením nariadi, aby bolo maloleté dieťa dočasne zverené do starostlivosti fyzickej osoby alebo právnickej osoby, ktorú v uznesení určí.

(2) Pri nariadení predbežného opatrenia podľa odseku 1 nemusí byť maloleté dieťa zastúpené. Ak maloletý nemá zákonného zástupcu alebo ak zákonný zástupca nemôže maloleté dieťa v konaní zastupovať, ustanoví súd maloletému dieťaťu opatrovníka bezodkladne po uskutočnení výkonu predbežného opatrenia.

(3) Uznesenie o nariadení predbežného opatrenia podľa odseku 1 sa doručuje účastníkom až pri jeho výkone. Účastníkom, ktorí neboli pri výkone uznesenia prítomní, uznesenie spolu s vyzumením, že sa jeho výkon uskutočnil, doručí dodatočne súd príslušný podľa § 88 ods. 1 písm. c).

(4) Predbežné opatrenie podľa odseku 1 trvá najmenej počas troch mesiacov od jeho vykonateľnosti; ak bolo pred uplynutím tejto lehoty začaté konanie vo veci samej, predbežné opatrenie trvá a zanikne, len čo je rozhodnutie vo veci samej vykonateľné.

a priaznivý vývoj vážne ohrozený alebo narušený (ust. § 365 ods. 1 CMP). Vychádzajúc z predmetného ustanovenia, za predpoklady na nariadenie tohto neodkladného opatrenia považujeme stav:

- ak sa maloletý ocitne bez akejkoľvek starostlivosti (nemá kto maloletého ponúknuť starostlivosť),
alebo
- jeho život zdravie a priaznivý vývoj je vážne ohrozený alebo narušený (ak ide o zanedbaného, či týraného maloletého).

Na diferenciáciu predmetného ustanovenia CMP v porovnaní s ust. § 367 CMP možno použiť prvok existencie nevyhnutnosti okamžitého zákroku vtedy, ak sa maloleté dieťa ocitne opustené (napr. v súvislosti s úmrtím rodičov pri nejakej tragickej udalosti), teda sa ocitne bez akejkoľvek starostlivosti. V danom ustanovení je teda vyjadrená a zvýraznená osobitosť a urgentnosť situácií, kedy súd musí konať okamžite, pričom nie je vylúčené konať aj na základe akéhokoľvek podnetu. Najčastejšie koná súd na základe návrhu orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorý je povinný bezodkladne podať súdu návrh na vydanie neodkladného opatrenia v spomínaných zákonom stanovených prípadoch (bližšie ust. § 27 ods. 1 zákona č. 305/2005 z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov – ďalej len „Zákon o SODaSK“). Práve tu sa dostávame k zmene v porovnaní s právnou úpravou podľa ustanovení OSP, nakoľko v súlade s ust. § 365 CSP došlo k rozšíreniu okruhu osôb oprávnených na podanie návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia.³¹ Táto právna úprava vychádzala z predpokladu, že tento spomínaný orgán vie najlepším spôsobom reagovať, keďže je najviac informovaný o danej situácii, v ktorej sa ocitol maloletý a to predovšetkým z pohľadu rozsahu kompetencií, ktoré sú danému orgánu zverené zákonom o SODaSK. Podľa súčasnej právnej úpravy v zmysle CMP môže podať návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podať v podstate ktokoľvek, čo považujeme za veľmi prínosný krok v danej problematike.³²

Predmetné neodkladné opatrenie možno v zmysle ust. § 360 CMP nariadiť aj bez návrhu. V prípade, ak je podaný návrh na nariadenie neodkladného opatrenia, tak musí obsahovať okrem všeobecných náležitostí podľa ust. § 127 CSP aj predpoklady podľa spomínaného § 365 CMP. Čo sa týka vecnej príslušnosti, tak je príslušným súd okresný, avšak podľa ust. § 362 o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, ktorý bol podaný v priebehu odvolacieho konania, je príslušným súdom odvolací súd, čo vyplýva z verejného záujmu (ochrana maloletého dieťaťa v našom prípade), ale i z princípu úplnej

³¹ V intenciách ust. § 75a OSP mohol návrh na nariadenie predbežného opatrenia podať len orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

³² SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 994 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

apelácie uplatňovaného v mimosporovom konaní. Súd rozhoduje o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia formou uznesenia, pričom musí rozhodnúť v lehote 24 hodín od doručenia návrhu, v tejto lehote je povinný aj uznesenia vyhotoviť.³³

V prípade, ak súd nariadi predmetné neodkladné opatrenie, zároveň aj určí fyzickú resp. právnickú osobu, ktorej bude maloletý dočasne zverený do starostlivosti. Treba dodať, že súd by mal primárne zachovávať väzby v rodine, resp. väzby medzi maloletým a jemu blízkymi osobami, pričom umiestnenie do ústavnej starostlivosti, by malo predstavovať posledné možné riešenie danej situácie.³⁴ Radi by sme upozornili na výnimku v podobe ust. § 365 ods. 4, ktorá vyplýva z potreby bezodkladnej ingerencie prostredníctvom nariadenia daného neodkladného opatrenia, ktorým sa sleduje urgentná potreba zabezpečenia ochrana statusu maloletého. Potreba zabezpečenia ochrany maloletého vyplýva samozrejme aj z ustanovení zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „Zákon o rodine“), pričom sa sleduje predovšetkým záujem maloletého dieťaťa, ktorý bol ako základná zásada zakotvená priamo do spomínaného zákona o rodine. V zmysle uvedenej zásady je záujem maloletého dieťaťa prvoradým hľadiskom pri rozhodovaní vo všetkých veciach, ktorý sa ho týkajú.³⁵ Dodávame ešte skutočnosť, že napr. aj Ústavný súd Českej republiky konštatoval v jednom zo svojich rozhodnutí, že *pri rozhodovaní o predbežnom opatrení je záujem dieťaťa najvyšším imperatívom*.³⁶ Predmetné ustanovenie uvádza skutočnosť, že nie je potrebné ustanovovať maloletému procesného opatrovníka v konaní o nariadenie neodkladného opatrenia. Dodávame, že maloletému bude opatrovník ustanovený až v konaní vo veci samej v súlade s ust. § 117 CMP. V súvislosti s trvaním neodkladného opatrenia uvádzame, že trvá počas doby určenej súdom, pričom bádame ďalší rozdiel oproti predchádzajúcej právnej úprave v intenciách OSP, kedy trvanie predbežného opatrenia bolo ohraničené konkrétnym časovým úsekom. Uvedieme aj vykonateľnosť nariadeného neodkladného opatrenia podľa ust. § 365 ods. 3 CMP, v zmysle ktorého je uznesenie o jeho nariadení je vykonateľné vyhlásením, ak sa nevyhlasuje, je vykonateľné, len čo bolo vyhotovené. Predmetný ods. 3 v sebe implicitne predpokladá povinnosť plniť, pretože len rozhodnutia ukladajúce povinnosť plniť disponujú vlastnosťou vykonateľnosti.³⁷ Uznesenie o nariadení neodkladného opatrenia sa doručuje účastníkom priamo až pri realizácii jeho výkonu, kde možno bádať zvy-

³³ V porovnaní so všeobecnou 30-dňovou lehotou pre rozhodnutie o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia, ust. § 365 ods. 2 zakotvuje osobitnú, samozrejme oveľa kratšiu lehotu, čo je nepochybne, ak je nutné daným opatrením zabezpečiť urgentnú ochranu maloletého.

³⁴ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 994 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

³⁵ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o., 2016. s 465 a nasl. ISBN 978-80-8168-362-6

³⁶ Bližšie Ústavný súd Českej republiky, IV. ÚS 2244/2009

³⁷ Ust. § 365 ods. 3 CMP zakotvuje výnimku vykonateľnosti neodkladných opatrení v súlade s § 332 ods. 1 CSP, ktorý pre moment vykonateľnosti určuje okamih doručenia.

šenú protektívnu funkciu. Napokon na výkon neodkladného opatrenia vo veciach ochrany maloletého sa primerane použijú ust. § 370 a nasl. CMP a vyhlášky č. 207/2016 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti výkonu rozhodnutia vo veciach maloletých.

Ďalej sa budeme venovať neodkladnému opatreniu vo veciach osobnej starostlivosti o maloletého podľa ust. § 367 CMP. Daný druh neodkladného opatrenia z hľadiska obsahu korešponduje s predbežným opatrením podľa § 76 ods. 1 písm. b) OSP, pričom sa bezprostredne týka výchovy maloletého dieťaťa.³⁸ Kompletná právna úprava starostlivosti súdu o maloletých v zmysle CMP indikuje potrebu normatívneho upravenia aj inštitútu neodkladného opatrenia v predmetných veciach, ako aj vo veciach výkonu oprávnenia vo veci starostlivosti súdu o maloletých.³⁹ V tomto prípade nejde o zverenie do výchovy, ale využíva sa pojem starostlivosť, keďže ide iba o jednu zložku v rámci obsahu výchovy. Pod odovzdaním maloletého dieťaťa do starostlivosti druhého z rodičov resp. osoby, určenej súdom, treba rozumieť faktické opatrenia a nemusí zachytávať otázku budúcej výchovy. Predmetný pojem starostlivosť totiž vyjadruje skôr provizórium než akúsi konečnú úpravu výchovy.⁴⁰ Aj tento druh neodkladného opatrenia možno nariadiť na návrh alebo aj bez návrhu. Trochu sme načrtli rozdiel medzi neodkladnými opatreniami podľa ust. § 365 a § 367 CMP v podobe elementu nevyhnutnosti, či urgentnosti, ktorý sa odráža aj v ďalších odlišnostiach. Ďalším rozdielom je lehota na rozhodnutie, pričom o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia podľa ust. § 365 ods. 2 CMP musí súd rozhodnúť bezodkladne, najneskôr do 24 hodín odo dňa doručenia návrhu, kým v prípade tohto neodkladného opatrenia podľa ust. § 367 ods. 2 CMP súd musí rozhodnúť v dlhšej lehote 7 dní odo dňa doručenia návrhu. Odlišnosť spočíva aj v prípade dôvodov, pre ktoré je neodkladné opatrenie podľa ust. § 365 CMP nariaďované, pričom súd ho nariadi výlučne za splnenia podmienok, zakotvených v predmetnom ustanovení CMP. Odlišnosť možno vidieť v súvislosti s doručením uznesenia o nariadení neodkladného opatrenia, nakoľko ust. § 367 ods. 4 zakotvuje možnosť súdu doručiť účastníkom predmetné ustanovenia až pri jeho uskutočnení, ak je predpoklad, že by bol výkon rozhodnutia inak zmarený (napr. by došlo k únosu maloletého, teda samotné nariadenie neodkladného opatrenia by stratilo svoje opodstatnenie).⁴¹ Ostatné náležitosti, týkajúce sa návrhu na nariadenie tohto druhu neodkladného opatrenia, určenia vecne príslušného súdu, či moment vykonateľnosti uznesenia o nariadení neodkladného opatrenia sú rovnaké ako v prípade neodkladného

³⁸ Ust. § 76 ods. 1 písm. b) OSP znelo nasledovne: *Predbežným opatrením môže súd nariadiť účastníkovi najmä, aby: b) odovzdal dieťa do starostlivosti druhého z rodičov alebo do starostlivosti toho, koho označí súd alebo do striedavej osobnej starostlivosti;*

³⁹ Dôvodová správa k CMP

⁴⁰ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 994 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

⁴¹ Naopak, pri ust. § 365 ods. 5 CMP zakotvuje doručenie uznesenia o nariadení neodkladného opatrenia až pri uskutočnení samotného výkonu.

opatrenia podľa ust. § 365 CMP. Dodávame skutočnosť, že ak súd nariadi neodkladné opatrenie, zároveň určí, komu sa má byť maloletý odovzdaný do starostlivosti. Samotný výkon neodkladného opatrenia realizuje ten súd, ktorý predmetné neodkladné opatrenie nariadil (výkon rozhodnutia sa realizuje v zmysle ust. § 371 ods. 4 CMP).

Napokon sa budeme zaoberať charakteristikou neodkladného opatrenia o povolení súdu na výkon oprávnenia vo veci starostlivosti o maloletých podľa ust. § 368 CMP, predstavujúce nový druh neodkladného opatrenia, ktorého účelom je zabezpečenie decíznej právomoci orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, spočívajúcej v povolení vstupu do obydľia. Predmetné neodkladné opatrenie vzniklo ako reakcia na problémy, ktorý sa našli v aplikačnej praxi, kedy vo veciach maloletých orgán sociálnoprávnej ochrany detí a kurately disponuje podozrením, že dochádza k ohrozeniu jeho života, či zdravia, pričom môže v tejto oblasti uskutočniť príslušné opatrenia smerujúce k zisteniu relevantných skutočností o maloleťom. Tento inštitút bol zakotvený do nášho právneho poriadku s účinnosťou od 1. januára 2016.⁴² Uvádzaná novela významným spôsobom prispela k reforme rodinného práva, súdneho procesu týkajúceho sa detí ako i k úprave sociálnoprávnej ochrany detí a mládeže. Právna úprava daného druhu neodkladného opatrenia nadviazala na právny postup súdu zakotvený v ust. § 179a OSP.⁴³ Orgány sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately mnohokrát nemohli v záujme jasného zistenia v akom stave sa dieťa nachádza preveriť úroveň ochrany života, zdravia dieťaťa resp. skutočnosť, či je dieťa vystavené neľudskému, či zlému zaobchádzaniu (predovšetkým išlo o prípade detí predškolského veku).⁴⁴ Procesný režim tohto neodkladného opatrenia odráža čo najmenej komplikované nastavenie s cieľom dosiahnutia efektívneho rozhodnutia a realizácie oprávnení legitimovaného subjektu.⁴⁵ Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately nemohol preveriť situáciu v akej sa nachádza dieťa, keďže fyzické osoby nachádzajúce sa v obydľi, v ktorom sa zdržiava aj dieťa, odmietali vstup.

Vzhľadom na relevantné ustanovenia CMP konštatujeme, že jediným aktívne legitimovaným subjektom na podanie návrhu na nariadenie daného neodkladného opatrenia je orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (ktorý je zároveň jediným účastníkom predmetného konania).⁴⁶ V súčasnosti vďaka vyššie spomínanej novele je orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately povinný vykonať nevyhnutné úkony

⁴² Konkrétne ide o zákon č. 175/2015 z. z., ktorým sa mení a dopĺňa zákona č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

⁴³ Pozri bližšie ust. § 179a OSP.

⁴⁴ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 994 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

⁴⁵ Dôvodová správa k CMP.

⁴⁶ V porovnaní s ust. § 179b OSP došlo k zúženiu okruhu účastníkov, nakoľko v zmysle právnej úpravy podľa OSP účastníkom konania o povolení bol orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately a osoba, ktorá sa osobne stará o dieťa.

v prípade ohrozenia života a zdravia dieťaťa v zmysle ust. § 27 zákona o SODaSK. V zmysle ust. § 27 ods. 1 predmetného zákona, *ak sa dieťa ocitne bez akejkoľvek starostlivosti alebo ak je jeho život, zdravie alebo priaznivý psychický vývin, fyzický vývin a sociálny vývin vážne ohrozený alebo narušený, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately (v ktorého obvode sa dieťa nachádza), je povinný bezodkladne podať súdu návrh na nariadenie neodkladného opatrenia podľa ust. § 365 CMP.*⁴⁷ Prostredníctvom vstupových oprávnení môže teda orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zhromaždiť dostatok relevantných informácií na to, aby inicioval opatrenie, resp. konanie na zabezpečenie riadnej výchovy maloletého. Vzhľadom na tieto získané informácie môžu kompetentné orgány zvoliť príslušné opatrenia smerujúce k ochrane záujmov dieťaťa. Predmetná požiadavka na zabezpečenie ochrany maloletého reflektuje medzinárodné štandardy, ale je rovnako aj v súlade s judikatúrou Ústavného súdu Slovenskej republiky. Vstupové oprávnenie by malo predstavovať prostriedok ultima ratio, teda ide o najkrajnejšiu možnosť a hodnotí sa pri skúmaní podmienok, že súd rozhodne o vstupovom oprávnení iba v odôvodnených prípadoch.⁴⁸

Ust. § 368 CMP zakotvuje skutočnosť, že uvádzané neodkladné opatrenie možno nariadiť iba v odôvodnených prípadoch. Je nutné pritom samozrejme prihliadať aj na relevantné hmotnoprávne ustanovenia uvedené v zákone o SODaSK, zakotvujúce postup orgánu sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri zabezpečení preverenia stavu dieťaťa počnúc ust. § 93 f). V prípade, ak má orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately informácie nasvedčujúce skutočnosti, že dieťa je vystavené ohrozeniu života, zdravia, neľudskému, či zlému zaobchádzaniu, ktoré nie je možné overiť, a zamestnancovi orgánu nie je dovolené preveriť stav dieťaťa, môže podať súdu návrh na povolenie vstupu do obydlija na účel preverenia stavu dieťaťa podľa ust. § 368 CMP. Pred podaním návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia v zmysle CMP je orgán povinný si splniť zákonnú povinnosť, a to oznámiť (postačuje ústne), rodičovi alebo inej osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa, že podá návrh na predmetné povolenie. Ak to nie je možné alebo účelné, uvedie orgán danú skutočnosť v návrhu na povolenie.⁴⁹ V súvislosti s lehotou uvádzame, že

⁴⁷ Ďalej je orgán povinný zabezpečiť uspokojenie základných životných potrieb dieťaťa a jeho prijatie do príslušného zariadenia podľa zákona o SODaSK, a to aj vtedy, ak nepodal súdu návrh na nariadenie neodkladného opatrenia a súd ho o to požiada. Ust. § 27 zákona o SODaSK zakotvuje, že orgán v návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia uvedie fyzickú resp. právnickú osobu, ktorej navrhuje dieťa dočasne zveriť do starostlivosti, pričom prihliada na zachovanie rodinných vzťahov a príbuzenských vzťahov dieťaťa.

⁴⁸ SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, s 994 a nasl. ISBN 978-80-89603-54-1

⁴⁹ Náležitosti návrhu na nariadenie špecifikuje zákon o SODaSK v ust. § 93f ods. 3 takým spôsobom, že je nutné uviesť:

- a) dôvod, pre ktorý je potrebné preveriť stav dieťaťa,
- b) zdroj informácií, ktoré viedli k výkonu oprávnení podľa § 93b ods. 1 písm. a) až f) zákona o SODaSK,
- c) využité oprávnenia podľa § 93b ods. 1 písm. a) až f) zákona o SODaSK alebo dôvod ich nevyužitia,

súd o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia musí rozhodnúť v lehote 24 hodín od jeho doručenia. Uznesenie, prostredníctvom ktorého súd nariadi neodkladné opatrenie, ktorým povolí vstup do obydľia, resp. ktorým zamietne nariadenie opatrenia sa doručuje len orgánu ako jednému účastníkovi konania, pričom v oboch situáciách má orgán možnosť na podanie riadneho opravného prostriedku vo forme odvolania o návrhu.

S nariadením tohto neodkladného opatrenia nie je spojená konkrétna povinnosť vykonateľnosti, a teda, predmetné rozhodnutie nebude možno podrobiť výkonu rozhodnutia v zmysle ust. § 370 a nasl. CMP. Po tom, čo dôjde k nariadeniu neodkladného opatrenia v súvislosti so vstupom do obydľia na účel preverenia stavu dieťaťa, zamestnanec orgánu má právo (avšak v sprievode príslušníka Policajného zboru) vstúpiť do obydľia a preveriť stav maloletého dieťaťa.⁵⁰ Avšak, pred samotným vstupom do obydľia je orgán povinný na základe povolenia súdu preukázať sa fyzickej osobe nachádzajúcej sa v obydľí povolením súdu, ďalej musí stručne objasniť účel daného povolenia súdu a napokon vyzvať plnoletú fyzickú osobu, ktorá sa nachádza v obydľí, aby dobrovoľne umožnila preveriť stav dieťaťa. Ako v prípade ostatných konaní v zmysle CMP, aj v tomto prípade sa jednoznačne prihliada na najlepší záujem maloletého, o čom svedčí aj ust. § 93g ods. 4 zákona o SODaSK, podľa ktorého zamestnanec orgánu môže vyzvať policajta alebo prizvanú fyzickú osobu, aby ho počas preverenia stavu dieťaťa nesprevádzali, ak je to vzhľadom na najlepší záujem dieťaťa vhodné. V súvislosti so vstupovým oprávnením má orgán v zmysle zákona o SODaSK viaceré oprávnení, či povinností, pričom je povinný doručiť súdu písomný záznam z priebehu vstupu do obydľia najneskôr do 20 pracovných dní od uzavretia obydľia alebo od uplynutia doby platnosti povolenia súdu.

Záver

Predbežné opatrenia, po novom neodkladné a iné opatrenia súdu, v súčasnom režime upravuje CMP vzhľadom na nesporný charakter uvedených neodkladných opatrení. Na základe analýzy relevantných ustanovení CSP a CMP v porovnaní s OSP konštatujeme, že ich úprava vychádza z ustanovení OSP. Mimosporový kódex s účinnosťou od leta 2016 upravuje niektoré neodkladné a iné opatrenia súdu v ustanoveniach § 360 až § 369, ktoré predtým OSP zakotvoval v ustanoveniach § 74 až § 78h ako tzv. „predbežné opatrenia“. Niektoré neodkladné a iné opatrenia súdu sú po novom rozč-

d) ďalšie dôležité skutočnosti o stave dieťaťa, ktoré sú mu známe,

e) identifikáciu obydľia podľa § 93b ods. 1 zákona o SODaSK.

⁵⁰ Zákon o SODaSK podľa ust. § 93g ods. 2 dodáva, že spolu so zamestnancom orgánu je oprávnená vstúpiť do obydľia aj orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately prizvaná fyzická osoba, ak s tým súhlasí. Orgán prizve zástupcu školy, zástupcu školského zariadenia, všeobecného lekára pre deti a dorast, s ktorým má uzatvorenú dohodu o poskytovaní všeobecnej ambulantnej starostlivosti, zamestnanca akreditovaného subjektu, ak akreditovaný subjekt vykonával pre dieťa niektoré z opatrení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, alebo inú fyzickú osobu, ak môžu napomôcť prevereniu stavu dieťaťa.

lenené na štyri druhy neodkladných opatrení a opatrenie na zabezpečenie dôkazu (ust. § 369 CMP). Z uvedeného výpočtu je nepochybné, že predmetné opatrenia upravujú predovšetkým problematiku ochranu maloletého dieťaťa. Zánovná právna úprava v uvedenej problematike v zásade vychádza zo spomínanej právnej úpravy predbežných opatrení. Účelom uvedenej právnej úpravy je okamžitá a bezprostredná ochrana života, zdravia alebo vývoja dieťaťa, ak je tu dôvodná hrozba.

V predkladanom príspevku sme sa snažili vymedziť neodkladné opatrenia vo všeobecnosti, pričom sme sa zamerali na maloletého a taktiež sme si za cieľ stanovili poukázať na novinky a špecifiká novej právnej úpravy mimosporového procesného kódexu v porovnaní s právnou úpravou v intenciaciach OSP. Taktiež bolo snahou charakterizovať a rozlíšiť jednotlivé neodkladné opatrenia vo veciach ochrany maloletých v zmysle CMP, pričom boli rozoberané aj relevantné hmotnoprávne ustanovenia príslušných právnych predpisov, spadajúcich prevažne do oblasti rodinného práva.

Literatúra

- FICOVÁ, S. Ochrana práv maloletých v civilnom procese. EUROUNION, 2008. 214 s. ISBN 978-80-89374-04-5
- FICOVÁ, S. – ŠTEVČEK, M. a kol. Občianske súdne konania. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2013. 473 s. ISBN 978-80-7400-509-1
- HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o. , 2015. 844 s. ISBN 978-80-8168-318-3
- HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A.: Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer s. r. o. , 2015. 431 s. ISBN 978-80-8168-318-3
- HRUŠÁKOVÁ, M. – KRÁLIČKOVÁ, Z. – WESTPHALOVÁ, L. a kol. Rodinné právo. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2015. 366 s. ISBN 978-80-7400-552-7
- KOROMHÁZ, P. Zabezpečovacie opatrenia podľa Civilného sporového poriadku. In Legal Point. ISSN 1339-0104, 2017, roč. 01-02, s. 24 – 31
- KOTRECOVÁ, A. Rekodifikácia civilného procesného práva: Neodkladné a zabezpečovacie opatrenia podľa CSP a CMP, odkladný účinok v rámci SSP. In Bulletin slovenskej advokácie. ISSN 1335-1079, 2016, roč. XXII, č. 6, s. 6 – 7
- SMYČKOVÁ, R., - ŠTEVČEK, M., - TOMAŠOVIČ, M., - KOTRECOVÁ, A. a kol. Civilný mimosporový poriadok. Komentár. 1. vydanie. Bratislava: C. H. Beck, 2017, 1112 s. ISBN 978-80-89603-54-1
- ŠTEVČEK, M. - FICOVÁ, S. - BARICOVÁ, J. - MESIARKINOVÁ, S. - BAJÁNKOVÁ, J. - TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Veľký komentár. Praha: Nakladatelství C.H. Beck, 2016. 1544 s. ISBN 978-80-7400-629-6

ŠTEVČEK, M. a kol. Civilné právo procesné – Základné konanie a správne súdnictvo. 3 zmenené a doplnené vydanie. Žilina: EUROKÓDEX, s. r. o., 2014. 760 s. ISBN 978-80-8155-043-0

VOJČÍK, P. a kol. Občianske právo hmotné. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012. 637 s. ISBN 978-80-7380-402-2

WINTEROVÁ, A. MACKOVÁ, A. a kol. Civilní právo procesní. Část první, Řízení nalézací. 8. nezmenené vyd. Praha: Leges, 2015. 624 s. ISBN 978-80-7502-076-5

Uznesenie Ústavného súdu SR z 23. januára 2013, sp. zn. IV. ÚS 46/2013

Nález Ústavného súdu SR I. US 4/2002

Ústavný súd SR, I. ÚS 46/2000 (ZNUÚS 65/2000)

Ústavný súd SR, II. ÚS 222/2004 (ZNUÚS 138/2004)

Uznesenie Najvyššieho súdu SR zo 14. marca 2013, sp. zn. 3 Cdo 416/2012

Najvyšší súd SR, sp. zn. 5Cdo 91/2012

Ústavný súd Českej republiky, IV. ÚS 2244/2009

MOŽNOSTI ŘEŠENÍ KONFLIKTŮ RODIČŮ¹

JUDR. LENKA WESTPHALOVÁ, PH.D.

PRÁVNICKÁ FAKULTA UNIVERZITY PALACKÉHO V OLOMOUCI

KATEDRA SÚKROMNÉHO PRÁVA A CIVILNÉHO PROCESU

LENKA.WESTPHALOVA@UPOL.CZ

Abstrakt

Rodičovské konflikty velmi úzce souvisí s postavením rodičů a zejména s vymezením povinností a práv, která ve vztahu ke svému dítěti mají. Současný občanský zákoník² používá termín rodičovská odpovědnost. Institut rodičovské odpovědnosti v sobě spojuje dva rozměry, jednak ochranu nezletilého dítěte a jednak realizaci samotného rodičovství. Tyto závazky, které rodič ve vztahu ke svému nezletilému dítěti, jež není plně svéprávné, má, jsou ohraničeny maximou, kterou je nejvyšší zájem dítěte. Zákon vymezuje souhrn povinností a práv, která tvoří obsah institutu rodičovské odpovědnosti. Rodič má často povinnost realizovat svá práva, t. znamená, nemůže zůstat nečinný tam, kde zájem dítěte vyžaduje, aby rodič něco konal. Rodiče mají v první řadě dítě chránit a jednat tak, aby nedošlo újme. Této povinnosti nejsou zbaveni ani v situaci, kdy stojí proti sobě v konfliktu. Současná právní úprava řešení rodičovských konfliktů nabízí, jde zejména o cestu soudního řízení, nicméně v praxi se ukazuje, že tato řešení jsou spojena s překážkami, které jejich uplatňování omezují. Příspěvek popisuje konflikty mezi rodiči a snaží se nastínit i cestu pro jejich řešení.

Abstract

Parental conflicts are very closely related to the position of parents and, in particular, to the definition of duties and rights that they have in relation to their child. The current Civil Code uses the term parental responsibility. The parental responsibility combines two dimensions, the protection of a minor child and the implementation of parenthood itself. These obligations, which the parent has in relation to his or her minor child, are limited by the maximum which is the best interest of the child. The law defines the scope of duties and rights that make up the content of the parental responsibility. A parent often has an obligation to realize their rights, i.e. he/she cannot stay idle where the interest of the child requires the parent to do something. Parents are primarily supposed to protect the child and act in such a way as to avoid harm. They are not deprived

¹ Tento příspěvek vznikl jako výsledek projektu Grantové agentury České republiky Efektivita nástrojů řešení rodičovských konfliktů č. GAČR 18-238155.

² Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (účinnost od 1. 1. 2014)

of this duty even in a situation in which they are in conflict. The current legal framework for resolving parental conflicts offers, in particular, the path of court proceedings, but in practice it turns out that these solutions are linked to obstacles that limit their application. The paper describes conflicts between parents and tries to outline the way for their solution.

Úvodem

Rodičovské kompetence

Rodiče jako dospělí lidé mají v životě a právním postavení dítěte klíčovou pozici, kterou nemůže nahradit žádná z institucí, jakými jsou soud, správní orgán či jiné pomáhající profese. Rodiče jsou nositeli a vykonavateli rodičovské odpovědnosti jako komplexu shrnujícího některé z rodičovských povinností a práv (taxativní výčet povinností a práv náležejících do rodičovské odpovědnosti je obsažen v § 858 OZ). Vycházím z premisy, že rodičovská role, jeho péče o dítě a kompetence rodičů má klíčový význam a je zásadně nenahraditelná, nezastupitelná a ku prospěchu dítěte. Nelze si nevšimnout, že pojem rodičovské odpovědnosti vychází především z anglického pojmu *responsibility*, jedná se tedy o *příkaz být si vědom a snažit se o řádné a maximálně prospěšné chování při zdůraznění cíle - dosažení dobrého rodičovství*. Jde o aktivní chování rodiče ve vztahu k dítěti do budoucna. Pojem rodičovská odpovědnost se zdůrazňuje *příkaz náležité péče* ve vztahu k dítěti, zejména aktivní působení rodičů a vytvoření bezpečného prostoru pro vývoj dítěte. Pojem náležitá péče nelze vyložit jen jako osobní péče. Jde o péči ve vztahu k osobě dítěte, jeho výchovu, zastupování, ale i o péči řádného hospodáře při správě jmění dítěte. Zejména předávání základních životních hodnot a postojů se mezi rodiči a dětmi děje nenásilně, věrohodně, jedinečně a osobitým způsobem. V tomto je rodičovská role nezastupitelná. Rodiče jsou vzorem pro dítě, mimo jiné co se týče řešení sporů, v mezilidské komunikaci, respektu k druhým a svobodnému odpovědnému rozhodování.

V rámci terapeutického modelu rodinné mediace byl vyvinut tzv. *sedmibodový rámec rodinné mediace*, který vychází z konceptu Irvinga a Benjamina a představitelky kalifornské školy rodinné mediace Isoliny Ricci.³ Jde o soubor sedmi stanovisek, které jsou podle mého názoru obecně použitelné. Jde o výzvu k uvědomění si některých základních a mnohdy více či méně zautomatizovaných, současně však velmi hlubokých zásad, na kterých rodičovství stojí.

- Rodičovství je sdílená odpovědnost obou rodičů. Z množství přímé péče se nedají vyvozovat vlastnické nároky na děti.
- Rodiče mají společný zájem – děti. Od důrazu na to, co chtějí rodiče, se pozornost rodičů přesouvá k potřebám dětí.

³ RICCI, I. Mom's house, dad's house: Making two homes for your child. Rev. ed. New York: Fireside, 1997.

- Děti nejsou zatahovány do rodičovského konfliktu, jsou respektovány přirozené generační hranice. Zásadní rozhodnutí ohledně rodiny dělají rodiče.
- Jeden rodič neposuzuje výchovný styl druhého rodiče a nezasahuje do něj, zájmy dítěte však musí respektovat oba.
- Oba rodiče staví zájmy dítěte před své vlastní.
- Rodičovská a partnerská role jsou jasně odděleny.⁴
- Myšlenky a pocity s negativním obsahem spojené s manželstvím se nechávají vyprchat a nejsou ožívány. Narušovaly by následné vztahy.⁵

Popsaný sedmibodový rámec rodinné mediace sice popisuje základ pro minimalizaci rizika vyostření konfliktu během mediace, nicméně jej lze použít i obecně jako základ uvědomění si rodičovských kompetencí a jednání a chování rodičů nejen v rámci rodinné mediace, ale i v dalším budoucím životě.

1. Rodičovské konflikty

Všichni jsme součástí jednoho celku rodu, rodiny a každý z nás v něm má své nezapustitelné místo. Nechci se pokoušet o obecnou definici rodiny či rodu. Postačí mi, pokud za rodinu budeme považovat osoby svázané rodinnými vazbami, mezi nimiž vládne vědomá nebo nevědomá vzájemná solidarita a sounáležitost. Proto rodinu chápeme velmi široce, nejen ve vazbě na manželství či rodičovství. Nicméně i v postmoderních souvislostech a možnostech, které tato společnost téměř bez diskriminačních tendencí nabízí, je třeba v rodině a rodu spatřovat pokračování života v dalších generacích. Jádrem rodiny, tedy faktické soužití a rodinný život lze velmi obecně charakterizovat jako právo vytvořit a udržovat vztahy k osobám blízkým. Zcela individuálně je přitom posuzováno, zda mezi těmito osobami existují vazby biologické, právní či sociální (psychologické). Právo na rodinný život však nezahrnuje automaticky právo na vytvoření rodiny⁶. Ale tam, kde rodinné společenství existuje, má být všem jeho členům poskytnuta ochrana. Právo na rodinný život tedy mají nejen osoby dospělé a rodiče, ale i děti, ačkoliv je tato skutečnost často opomíjena a děti jsou chápány jako objekt rodinně-právních vztahů, nikoliv současně jako jejich subjekt⁷.

⁴ Důvodem je riziko, že partnerský konflikt zahltí rodičovskou roli a děti na to doplatí nedostatkem pozornosti nebo péče rodičů.

⁵ SOBOTKOVÁ, I. Psychologické aspekty rodinné mediace. In: HOLÁ, L. a kol. Mediace a možnosti využití v praxi. Praha: Grada, 2013, s. 91. Jak uvádí autorka, dodržování tohoto bodu může být pro citově zraněné partnery velmi obtížné.

⁶ K tomu srovnej rozhodnutí ESLP ve věci *Pini a ostatní proti Rumunsku* ze dne 22. 6. 2004 sp. zn. 78028/01 a 78030/01.

⁷ K tomu srovnej PESCHEL-GUTZEIT, L. M. Kinderrechte ins Deutsche Grundgesetz? Chancen und Herausforderungen – Bestandsaufnahme und offene Fragen. In MÜLLER-MAGDEBURG, C. und Kollektiv. *Verändertes Denken – zum Wohle der Kinder. Festschrift für Jürgen Rudolph*. 1. Ausgabe. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2009. 240 S. ISBN 978-3-8329-4970-9.

Téměř v každé rodině dochází mezi jejími členy ke konfliktům, různé je pouze to, mezi kterými členy rodiny tyto konflikty nastanou a jaké jsou intenzity. Vždy bylo a je žádoucí tyto spory smírně vyřešit. Při otázce, jak docílit urovnání (resp. smíření) vztahů mezi členy rodiny, nacházíme v historii rozdílné způsoby a postupy, které jsou odvislé od pozice členů rodiny. Pokud spor nastal v rodině, kde manžel (otec) byl „dominantním pánem rodiny“, bylo těžké mluvit o dialogu znesvářených stran. Tento stav však nebyl statický, podléhal dynamickému vývoji stejně jako i vzájemné vztahy mezi jednotlivými členy rodiny. Následkem toho došlo k evolučnímu vývoji od patriarchálního modelu, kde muž byl právně (ale i společensky) hlavou rodiny, dospěl vývoj k rodině nukleární, s vysokou mírou autonomie svých členů. Následkem tohoto vývoje je možné dnešní postavení partnerů v rodině, společnosti i v právu považovat za postavení založené na plné rovnosti muže a ženy.⁸

Konflikty mezi subjekty nejosobnějších vztahů vůbec, vztahů, které ovlivňují subjektivní životní spokojenost, jsou specifické a vyžadují zvláštní pohled a nabídku různých možností jejich řešení. Vztahy mezi velmi blízkými osobami, ať už jsou to rodiče mezi sebou, rodiče a děti, sourozenci, popřípadě prarodiče, se vyznačují tím, že do nich jejich protagonisté investují nejen v rámci hmotných prostředků, ale zejména nehmotné vklady jako jsou čas, úsilí, fantazie, manuální práce a energie s tím cílem, aby vztah přinejmenším vydržel a přinejlepším se rozvinul a přinášel uspokojení. Typické pro tyto vztahy je, že každý má představu o tom, jak by měl vypadat a jak by se v něm ten druhý měl chovat. Tento odlišný subjektivní pohled je pak zdrojem nedorozumění, z něhož konflikty vznikají. Nejen krizové, ale i každodenní životní situace nutí subjekty tohoto vztahu jednat, zastávat stanoviska a diskutovat o nich. Například rodiče musí řešit výchovné problémy dětí, musí se dohodnout, zda dítě podstoupí lékařský zákrok, manželé se musí dohodnout, zda uzavřou kupní smlouvu apod. Krizová situace ve vztahu může dospět i k fázi, kdy se vztah rozpadne – manželé se rozejdou⁹ a musí vyřešit i vztahy ke společnému dítěti, dítě se odstěhuje a nechce se s rodiči stýkat, sourozenci se po smrti rodičů přestanou vídat apod. Rozpad tohoto vztahu je většinou charakteristický tím, že je nutné zapomenout na investice do vztahu a smířit se se ztrátou. „*Tato ztráta je vždy oboustranná, nemusí však být symetrická*“.

⁸ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání. Brno: Masarykova univerzita, 2003, s. 25, 26.

⁹ Rozvod manželství a rozpad rodiny představují jedno z nejsvízelnějších období, a to nejen pro přímé účastníky rozvodu, ale často pro celou širší rodinu. Má své aspekty sociální, etické, právní, emoční a pochopitelně velmi důležité aspekty psychologické. Rodinným rozvratem a rozvodem je výrazně ohrožen zdravý vývoj osobnosti dítěte, které rozvrat v manželství rodičů prožívá. Neexistuje věk, ve kterém by dítě rodinným rozvratem netrpělo. Reakce dítěte v určitých obdobích vývoje jeho osobnosti je různá podle věku a také podle pohlaví. In: MATĚJČEK, Zdeněk a DYTRYCH, Zdeněk. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing, 2002, s. 39, 40, 43.

*ká. Jeden z páru může ztratit mnohonásobně více než druhý. Okolo tohoto faktu se pak často odehrávají rafinované manipulace.*¹⁰

Za konflikty mezi rodiči považují zejména konflikty o výkonu rodičovské odpovědnosti k dítěti. Rodičovská odpovědnost, soubor povinností a práv rodičů k dítěti, je ústředním pojmem rodinného práva. Vyzdvihuje klíčový význam rodičovské péče o dítě, která je zásadně nenahraditelná, nezastupitelná a ku prospěchu dítěte. Pojmem rodičovská odpovědnost se zdůrazňuje příkaz náležitě péče ve vztahu k dítěti, zejména aktivní působení rodičů a vytvoření bezpečného prostoru pro vývoj dítěte. Pojem náležitě péče nelze vyložit jen jako osobní péče. Jde o péči ve vztahu k osobě dítěte, jeho výchovu, ale i o péči řádného hospodáře při správě jmění dítěte. Institut rodičovské odpovědnosti v sobě spojuje dva rozměry, jednak ochranu nezletilého dítěte a jednak realizaci samotného rodičovství. Tyto povinnosti a práva, které rodič ve vztahu ke svému nezletilému dítěti¹¹ má, jsou ohraničeny maximou, kterou je nejvyšší zájem dítěte. Primárně je v rámci jistých objektivních kategorií přenecháno rodičům obsah pojmu zájem dítěte definovat a fakticky každodenně naplňovat. Zákonodárce se omezuje na předpoklad, že rodiče v souladu se zájmy dítěte jednají (§ 875 OZ). V této souvislosti se klade otázka, zda a zejména jakým způsobem má stát to těchto soukromých vztahů zasahovat. Velmi důležitá je také míra uvážení státních orgánů při zásazích do rodičovských povinností a práv. Napjaté vztahy mezi rodiči, které pramení z kolize jejich zájmů, není jednoduché posoudit. Je třeba hledat spravedlivou rovnováhu nejen mezi zájmy obou rodičů, ale také mezi rodiči a dítětem. Mnohdy je třeba přihlídnout k zájmům i jiných osob, jako jsou prarodiče, zletilí sourozenci apod.

Nejčastějšími konflikty rodičů společného dítěte jsou spory o osobní péči dítěte, jeho výživné, styk s dítětem a rozhodování o dítěti, jako je jeho zastoupení a správa jeho jmění. Mám za to, že neřešené konflikty nevymizí prostým během času. Je třeba je řešit. Právní rámec nemůže zabránit tvorbě konfliktů. Právo má jiný úkol, nejprve je reflektuje a poté nabízí nástroje, které mohou napomoci řešení. Stanoví tedy pravidla pro průběh jednání, v němž je rodičovský konflikt řešen takovým způsobem, aby řešení bylo přijatelné pro zúčastněné rodiče a současně reflektovalo nejlepší zájem nezletilého dítěte, které stojí ve středu tohoto konfliktu.

2. Ohrožení práv dítěte rodičovským konfliktem

Mám za to, že rodičovský konflikt ohrožuje dítě jako takové, jeho osobnost a další vývoj. Neméně podstatné je, že jsou ohrožena i práva dítěte, a to zejména právo dítěte na oba rodiče, právo dítěte na styk s rodičem, ale i další práva jako právo dítěte na informa-

¹⁰ KLIMEŠ, Jeroným. Partneři a rozchody. Praha: Portál, 2010, 2. vydání, s. 11.

¹¹ Pojem nezletilé dítě je použit v textu této kapitoly jako zkratka, na mysli máme nezletilé dítě, které nabylo plné svéprávnosti.

ce, na vyjádření vlastního názoru, právo na vzdělání. Pro zajištění blaha dítěte jsou rodiče povinni spolupracovat a odpovědně hledat příznivá řešení pro dítě. Univerzální modely neexistují, ale zachování rodinných vztahů a udržení rodinného života i po rozpadu vztahu rodičů je jedním z předpokladů zdravého a harmonického vývoje dítěte. Klíčové je zapojení dítěte do celého procesu a strukturální pomoc rodičům nacházejícím se v konfliktu.

Jako vyostřený konflikt rodičů s negativním dopadem na zájem dítěte lze popsat jedno z posledních rozhodnutí českého Ústavního soudu¹². Nezletilá byla ve střídavé péči obou rodičů na základě rozhodnutí soudu. Střídavá péče se fakticky realizovala v režimu lichý týden u matky, kdy pobývá v Brně, sudý týden u otce, kdy pobývá v Olomouci. Rodiče navrhli změnu péče o nezletilou - ze střídavé na výlučnou péči jednoho z nich. Řízení o změně formy péče bylo zahájeno v době, kdy nezletilá byla předškolního věku a měla být zapsána do první třídy základní školy. Všem zúčastněným bylo zřejmé, že střídavá péče by nutně vedla k docházce do dvou základních škol v týdenních intervalech, což by mělo nepochybně negativní vliv na vývoj nezletilé a její vzdělávání; rodiče proto usilovali o výlučnou péči, která by zmíněné riziko odvrátila. Nezletilá byla v průběhu roku 2017 přijata do dvou základních škol - v Brně a Olomouci, s tím, že bude navštěvovat jednu z nich podle toho, kterému z rodičů bude svěřena do výlučné péče. Řízení o změně péče ovšem před začátkem školního roku 2017/2018 vlivem mnoha okolností, zejména v důsledku usnesení Krajského soudu, kterým byl zrušen rozsudek Městského soudu v Brně, pravomocně neskončilo a v srpnu 2017 byla nezletilá postavena do situace, že měla nastoupit do dvou základních škol (v Brně i Olomouci). V reakci na tuto skutečnost začala matka dne 28. 8. 2017 usilovat o dodatečný odklad povinné školní docházky. S dodatečným odkladem však nesouhlasil otec nezletilé a tak matka podala dne 30. 8. 2017 návrh na vydání předběžného opatření k Městskému soudu v Brně, kterým usilovala o nahrazení souhlasu otce s odkladem školní docházky ve školním roce 2017/2018. Na základě matkou podaného odvolání však Krajský soud v Brně následně změnil rozhodnutí MS a to tak, že nahradil předběžným opatřením souhlas otce s odkladem školní docházky nezletilé. Matka následně dne 5. 10. 2017 opětovně podala žádost o dodatečný odklad školní docházky nezletilé stěžovatelky, které ještě týž den ředitelka Základní školy Brno vyhověla s odůvodněním, že byly splněny všechny předpoklady pro dodatečný odklad. Krajský soud v Brně odmítl žalobu otce na zrušení rozhodnutí správních orgánů a nepřiznal žalobě odkladný účinek, neboť dospěl k závěru, že otec nebyl k podání žaloby aktivně legitimovaný.

Nezletilá stěžovatelka spatřovala porušení svých ústavních práv v tom, že odvolací soud nahradil předběžným opatřením souhlas otce s dodatečným odkladem školní docházky, čímž jí mělo být ve svém důsledku upřeno právo na vzdělání, aniž by soud zjišťoval

¹² Nález ÚS č. IV. ÚS 3749/17, ze dne 9. 1. 2018

její názor a přání. Nezletilá byla v průběhu roku 2017 řádně přijata do dvou základních škol a měla nastoupit do první třídy, což se i nakonec stalo. Základní školu v Brně navštěvovala do 5. 10. 2017, kdy bylo ve správním řízení rozhodnuto na podkladě napadeného usnesení o dodatečném odkladu povinné školní docházky nezletilé podle § 37 odst. 3 školského zákona, které přitom výslovně stanoví: "Pokud se u žáka v prvním roce plnění povinné školní docházky projeví nedostatečná tělesná nebo duševní vyspělost k plnění povinné školní docházky, může ředitel školy se souhlasem zákonného zástupce žákovi dodatečně v průběhu prvního pololetí školního roku odložit začátek plnění povinné školní docházky na následující školní rok." Takové podmínky ale v nyní souzené věci nebyly splněny. Jen díky postoji ředitelky Základní školy a Mateřské školy v Olomouci, která zodpovědně hájila nejlepší zájem nezletilé na získání vzdělání, navštěvuje nezletilá až do současné doby základní školu alespoň v Olomouci, dobře zde prospívá a patří k nejlepším žákům třídy, což bylo objektivně zjištěno. *„Tato skutečnost jen dále dokládá protiústavnost postupu odvolacího soudu i dalších zúčastněných orgánů. Postup ředitelky, který byl v souladu s čl. 3 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte ve spojení s čl. 33 odst. 1 Listiny zaručující právo na vzdělání, musí být nadřazen rozhodnutím, která do práva nezletilé na její vzdělání přímo zasahují, a nelze ji za takový postup postihovat - naopak jej vyzdvihnout, neboť svědčí o tom, že je profesně na výši, na správném místě, jedná především v zájmu žákyně a nenechá se ovlivnit nezodpovědnou "válkou" rodičů o dítě. Projevila tak cit pro věc a "zdravý rozum", který Ústavní soud v této věci postrádá u většiny zainteresovaných institucí. Obecné soudy by měly zvážit, zda namísto řízení o nahrazení souhlasu otce s dodatečným odkladem školní docházky, by celou situaci nevyřešila zatímní úprava výlučné péče jednoho z rodičů s široce upraveným stykem druhého rodiče. Nezletilá by tak mohla řádně dokončit první ročník v jedné základní škole, získat potřebnou jistotu a pevné zázemí do svého života. Důležitým vodítkem při dalším rozhodování ve věci péče soudu o nezletilou rovněž bude, jak rodiče budou respektovat tento nálezný, zda se zachovají v zájmu své dcery a umožní jí (mj.) pokračovat ve školní docházce“.*

3. Řešení konfliktů

Konflikty rodičů jsou předznamenány těžkou osobní ztrátou, která má za následek, že mají svůj odraz v dlouhodobých sporech. K tomu, aby takové konflikty spojené s významným životním rozhodnutím měly co nejmenší dopad na účastníky konfliktu, se nabízí různé postupy. Je otázkou, zda v rodinných vztazích mezi lidmi navzájem velmi blízkými existuje spravedlivé řešení. Ve vztazích blízkých osob se dle mého názoru nemůžeme domáhat hledání práva, pravdy a spravedlnosti, ale usilujeme o řešení, která přinesou možnost komunikace, spokojenosti a urovnaných dlouhodobých vztahů. Cílem je nalezení řešení akceptovatelného pro obě strany. Je třeba zdůraznit, že většina rodičů cestu vzájemné spolupráce najde sama, nicméně systém musí pamatovat i na rodiče, kteří sami

svým úsilím společné řešení nemohou najít a zde má stát pozitivní povinnost zasáhnout a řešení nabízet.

Dohoda

Společensky i historicky je možno říci, že nejosvědčenějším prostředkem minimalizace i prevence následných sporů je *dohoda*, pro kterou má soukromé právo vytvářet co nejširší prostor. Dohoda (někdy též kontrakt nebo smlouva) je z hlediska soukromého práva dvoustranné či vícestranné právní jednání spočívající ve vzájemných a obsahově shodných projevech vůle smluvních stran směřujících ke vzniku, změně či zániku práv a povinností, které právní předpisy s takovými projevy vůle spojují. Smlouvou tak mezi nimi vznikne závazek k určitému plnění. Smlouva je jedním ze základních pilířů soukromého práva. *Smlouvou projevují strany vůli zříditi mezi sebou závazek a řídit se obsahem smlouvy* (§ 1724 OZ). Dohody mezi rodiči ohledně společného dítěte nelze považovat za závazkové, jelikož zde není věřitel a dlužník a není zde ani předmět plnění. Nicméně upravují vzájemné vztahy rodičů a konkretizují jejich shodující se projevy vůle (konsenzus). Některé definice považují dohodu za všestranné vítězství: „*Optimální způsob řešení sporu je dohoda ve smyslu všestranného vítězství, tedy konsenzus.*“¹³ Nicméně je třeba si klást otázku, co je všestranným vítězstvím ve vztazích mezi rodiči navzájem. Kompromis se obecně nepovažuje za optimální vyřešení sporu, protože vyžaduje ústupky od obou stran a s tím spojené nenaplnění veškerých očekávání. Nicméně dosáhnout plného konsenzu ve skupině (dvou lidech) je velmi obtížné a mnohdy neuskutečnitelné. Spokojenost či nespokojenost s výsledkem jednání však podle mého názoru není odvislá jen od prosazení všech svých postojů, ale zejména s možností *projevit* své názory, obavy, námitky či odmítnutí. Navíc nejde jen o postoje a spokojenost rodičů, ale zejména o spokojenost a příznivý vývoj dítěte. Navíc v rodinném životě je třeba vzájemné kompromisy činit opakovaně, a zejména proto, že jsou vzájemné, nemusí tolik bolet.

Také česká právní úprava upřednostňuje dohodu rodičů, ačkoli nemůže určit, jak k dohodě dospět. Jako příklad je možno uvést dohodu v rámci uspořádání poměrů nezletilého dítěte (péče, styk a výživné) po rozvodu manželství (§ 757, 906 odst. 2 OZ) i u rodičů, kteří spolu nežijí (§ 908 OZ). Současně zdůrazňuje i výkon rodičovské odpovědnosti ve shodě rodičů (§ 876 odst. 1 OZ). Nedostatek dohody rodičů týkající se uspořádání poměrů (§ 906 – 908 OZ) a ohledně významné záležitosti dítěte (§ 877 OZ) odkazuje rodiče na soudní řízení. V rámci soudního řízení týkajícího se nezletilých dětí je možno poukázat jednak obecně na § 9 ZŘS, ze kterého vyplývá povinnost soudu vést účastníky k nalezení smírného řešení, za tímto účelem je informuje o možnostech mimosoudního smírného nebo mediačního jednání.

¹³ <https://cs.wikipedia.org/wiki/Kompromis>, citováno dne 10. 1. 2018

Otázkou je, jak rodinní příslušníci dohody mohou dosáhnout. Jako jeden z prostředků se nabízí metoda mediace, která pomáhá nalézt účastníkům konfliktu vzájemnou komunikaci a dorozumění. Je-li s mediací započato ve vhodném okamžiku, může její přínos spočívat především v tom, že vznikající konflikt nepřeroste přes únosnou mez, neboť bude podchycen a usměrňován mediátorem směrem k dosažení oboustranně přijatelného řešení.¹⁴ Dohody lze však dosáhnout i jinými způsoby, jmenovat mohou zejména rodinnou terapii, poradenství či v průběhu soudního řízení. Jako důležité se ukazuje komplexní působení na rodiče v rámci tzv. interdisciplinarity, tedy propojení všech zúčastněných profesí, viz část interdisciplinarita.

Soudní řízení

Konflikty v rodinněprávních sporech jsou často řešeny prostřednictvím soudního řízení. Není možné říci, že tato situace je nežádoucí¹⁵. Otázkou je, zda obracení se na soud bez předjednané dohody je výrazem důvěry rodičů v moudré rozhodnutí soudu či pouhé přenesení odpovědnosti na někoho jiného. Vždyť soudní řízení v konečném důsledku je velmi dlouhodobou, psychicky vyčerpávající a drahou záležitostí. Každý má právo domáhat se ochrany svých práv u nestranného a nezávislého soudu, viz čl. 36 odst. 1 LZPS.¹⁶ Soud nemůže odmítnout spravedlnost, to by bylo v rozporu se základními procesními zárukami práva na spravedlivé řízení, které jsou nepominutelnou součástí právního státu. Do výčtu obecných právních zásad patří i zásada proporcionality, která vyžaduje, aby zde existovala rovnováha mezi zásahem do základního práva jednotlivce a obranou legitimního veřejného zájmu, kvůli němuž k zásahu dochází. Jde o ochranu rodinného života každého s rodičů a legitimní veřejný zájem na ochraně nejlepšího zájmu dítěte. V neposlední řadě je třeba jmenovat i zásadu efektivity práva. Slovy rozsudku v případě Airey v. Irsko:¹⁷ „Cílem Úmluvy je chránit nikoli práva teoretická či iluzorní, nýbrž konkrétní a účinná.“ Z toho pak ESLP vyvodil, že mezi povinnostmi, které plynou vůči osobám v jejich jurisdikci, pak lze najít i takové, které „někdy vyžadují ze strany státu přijmout pozitivní opatření, jakými mohou být rozumná a přiměřená opatření k zajištění práv stěžovatele.“ Soudní řízení nesmí být formalistické, v každém konkrétním případě je třeba zkoumat dopady na rodinný život všech osob, dítěte především.

¹⁴ FRINTA, Ondřej. Povinná rodinná mediace? Právní fórum, 2009, č. 9, s. 380.

¹⁵ Vždyť i dohody uzavírané v rodinném právu, zejména pokud se týkají nezletilých dětí, musí být schváleny soudem. Jde o výraz principu intervence státu do rodinných vztahů, zejména do vztahů mezi rodiči a dětmi s tím cílem, aby byla zajištěna ochrana dítěte a jeho práv v souladu s jeho nejlepšími zájmy. Dále k této problematice srov. KRÁLÍČKOVÁ, Zdeňka. Lidskoprávní dimenze českého rodinného práva. Brno: Masarykova univerzita 2009, s. 72

¹⁶ Kdo tvrdí, že byl na svých právech zkrácen rozhodnutím orgánu veřejné správy, může se obrátit na soud, aby přezkoumal zákonnost takového rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Z pravomoci soudu však nesmí být vyloučeno přezkoumávání rozhodnutí týkajících se základních práv a svobod podle Listiny.

¹⁷ Airey v. Irsko, rozsudek z 9. října 1979, § 24

Soudní řízení v těchto věcech lze nazvat opatrovnickým soudnictvím, tedy věcmi péče soudu o nezletilé. Je upraveno v ustanoveních § 466 a násl. ZŘS. Lze je charakterizovat jako souhrnné řízení, kam spadá i řešení rodičovských konfliktů. Tato řízení lze s výjimkou řízení o významných záležitostech dítěte, na kterých se rodiče nedohodli, zahájit i bez návrhu. Účastenství se v řízení řídí tzv. třetí definicí účastníků řízení¹⁸ obsaženou v § 6 odst. 1 ZŘS. Účastníkem řízení jsou v souladu s touto definicí navrhovatel a ten, o jehož právech nebo povinnostech má být v řízení jednáno. Obligatorním účastníkem řízení je vždy nezletilý, respektive ten, jehož poměry mají být řízením upraveny. Řízení je ovládnuto vyšetřovací zásadou podle § 20 a § 21 ZŘS. Plná odpovědnost za zjištění skutkového stavu leží na soudu, který je podle § 20 odst. 1 ZŘS povinen zjistit všechny skutečnosti důležité pro rozhodnutí. Přitom není omezen na skutečnosti, které uvádějí účastníci. Soud je dále podle § 21 ZŘS povinen ke zjištění skutkového stavu provést i jiné než účastníky navržené důkazy.¹⁹ Určení soudu jako nositele odpovědnosti za co nejúplnější zjištění skutkového stavu je v těchto řízeních nejlepším řešením a je možné jej považovat za atribut justice vstřícné dětem²⁰. Vyšetřovací zásadu není možné směšovat s absencí povinností účastníků. V řízení ve věcech péče soudu o nezletilé účastníci sice nenesou důkazní břemena, neznamená to však, že nejsou nositeli důkazní povinnosti. Proto není ani vyloučeno, aby v případě, že jsou účastníci nečinní a ztěžují tak postup soudu, jim soud uložil pořádkové opatření postupem podle § 53 OSŘ. Účastníci musí také tvrdit a dokazovat (§ 101 OSŘ). Jako základní důkazy připadá v úvahu výslech rodičů, který slouží jako základní zdroj poznání organizace rodinného života, konfliktů, aktivit rodičů a dítěte. Dále jako důkaz slouží zpráva opatrovníka (většinou OSPOD), znalecké posudky, zpráva poradny či zpráva vzdělávacího zařízení. Co se týče zjišťování názoru nezletilého, je z procesního hlediska nezbytné odlišovat výslech nezletilého jako důkazní prostředek v kontextu ustanovení § 125 a násl. OSŘ, tj. výslech, kterým soud směřuje k prokázání tvrzené skutečnosti a výslech nezletilého, který je prostředkem zjištění názoru nezletilého. Oba „výsledky“ je nezbytné od sebe odlišovat nejen účelem, který mají, ale také postupy, které při nich platí. Pro potřeby řízení péče soudu o nezletilé tomu nejde o výslech svědka podle § 126 OSŘ, pokud soud v řízení o změně výchovného prostředí potřebuje zjistit, jaký je názor dítěte na otcem navrženou střídavou péči. Soud zjišťuje pouze názor nezletilého.

¹⁸ Viz např. LEVÝ, J. In SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2015, s. 10.

¹⁹ Česká právní úprava ve svém jazykovém znění tolik neakcentuje zásadu materiální pravdy, byť není pochybností o tom, že jí jsou tato řízení ovládnuta. ŠÍNOVÁ, R. In ŠÍNOVÁ, R., PETROV KŘIVÁČKOVÁ, J. Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2016, s. 10. Je možné pro srovnání uvést slovenskou právní úpravu v novém CMP, který v článku 6 přesně vymezuje, že „súd postupuje v súčinnosti s účastníkmi konania tak, aby zistil skutočný stav vecí. Súd je povinný na účely zistenia skutočného stavu vecí vykonať všetky potrebné dôkazy, aj keď ich účastníci konania nenavrhlí.“

²⁰ ŠÍNOVÁ, R. In ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Rodičovská odpovědnost, Praha: Leges 2016, s. 164

V soudním řízení je třeba prokázat *nejlepší zájem dítěte*, který je hlavním principem, nikoli někdy tradovaná rovná péče obou rodičů. Obdobný podíl obou rodičů na péči o dítě je samozřejmě také důležitá skutečnost, která, pokud je to možné, by měla být nastaveným režimem zachována například v podobě širokého styku či úpravou střídavé péče. Pokud se však po objasnění a zjištění skutkového stavu ukáže, že rovná péče rodičů není v zájmu dítěte, převáží toto kritérium. Soud je povinen v rozsudku objasnit, na základě jakých důkazů a úvah byl veden k rozhodnutí a pokud je jeho rozhodnutí dostatečně a srozumitelně odůvodněno, neplatí domněnka přednosti střídavé péče. Kritériem pro svěřeni dítěte do střídavé výchovy není přání konkrétního rodiče, nýbrž především zájem dětí (např. usnesení Ústavního soudu č. IV. ÚS 3281/17 ze dne 12. 12. 17).

4. Alternativní způsoby řešení konfliktu

Rodinná mediace

Základní podstatou rodinné mediace je zjištění, že většina rozvádějících či rozcházejících se partnerů má zachovanou schopnost a vůli zůstat kompetentními rodiči. Lze tak postupně oddělit konfliktní partnerskou rovinu od roviny rodičovské.²¹ Rodiče si za pomoci mediátora ujasní své představy o potřebách dětí i svých a získají také přehled o právních náležitostech rodinných vztahů. Poté se mohou dohodnout na konkrétním řešení úpravy poměrů, které by jako vzájemnou dohodu respektovali v dalším soužití, nebo by se stalo podkladem pro dohodu schvalovanou soudem v rozvodovém řízení. Při pozitivní zkušenosti není vyloučena ani budoucí spolupráce s mediátory při řešení situací nových.

Pozitivní zahraniční zkušenosti ukazují, že při využívání rodinné (rozvodové) mediace dochází k redukování konfliktů, k zajištění kontinuity osobních vztahů mezi rodiči a dětmi, k redukování doby pro urovnání konfliktů i snižování společenských a ekonomických nákladů na rozvod.²² Rodinná mediace se hodí k urovnání citlivých emocionálních problémů obklopujících rodinné záležitosti lépe, než právní mechanismy. Zejména v procesu rozvodu manželství mají být uplatněny konsensuální přístupy a tím redukován konflikt v zájmu všech členů rodiny. Mediační systémy mají směřovat k tomu, aby byly chráněny nejlepší zájmy a blaho dětí, zvláště dosahováním vhodného uspořádání kontaktů s dítětem a péčí o ně. Touto dobrovolnou a smírnou cestou by mělo být především omezeno škodlivé působení důsledků rodinného rozvratu a naopak podpořeny pokračující vztahy mezi členy rodiny.²³ Cílem rodinné mediace je nabídnout komunikační prostor v případech rodinných konfliktů, a tím i předcházet potenciálním konfliktům a rodinným dysfunkcím. Rodinná mediace také chrání děti před vznikem napjaté rodinné situace. Cí-

²¹ HOLÁ, Lenka. Mediace v teorii a praxi. Praha: Grada, 2011, s. 180, 181.

²² KUBICOVÁ, Jolana, JUSANOVÁ, Ela, PATERA, Luboš. Rodinná mediace je prevencí i řešením rodinných a rozvodových sporů. Citováno z: <http://resenisporu.cz/publik/uk2006.htm> [10. 2. 2012].

²³ RADVANOVÁ, Senta. Význam rodinné mediace. Právo a rodina, 2001, č. 6, s. 10, 11.

lem je rovněž zlepšit rodinné vztahy do budoucna, přistoupit k nim odlišným způsobem a pomoci objasnit a odstranit problémy či nedorozumění. Důležité je naučit členy rodiny o svých problémech hovořit a snažit se nalézt společná řešení.²⁴

Úkolu zabývat se i aspekty rodinné mediace se ujal Výbor expertů pro rodinné právo pod vedením Evropského výboru pro právní spolupráci a vypracoval Doporučení rady Evropy o mediaci v rodině. To bylo schváleno Výborem ministrů dne 21. 1. 1998 jako Doporučení č. R/98/1(dále jen Doporučení). Výbor ministrů zdůrazňuje, že si je vědom vzrůstajícího počtu rodinných sporů, zejména pak sporů, které jsou důsledkem odloučení párů nebo rozvodu, a upozorňuje na nepříznivé následky konfliktů pro rodiny i vysoké sociální a ekonomické náklady pro státy a zejména bere ohled na zajištění nejlepších zájmů dětí. Chtěla bych z tohoto doporučení zmínit i článek 5, kde Výbor ministrů zdůrazňuje zvláštní povahu rodinných sporů, a to zejména skutečnost, že do rodinných sporů jsou zapojeny osoby, které budou mít vzájemně propojené vztahy, jež budou trvat i v budoucnu a skutečnost, že rodinné spory vznikají v souvislosti s emocionálním rozrušením a toto rozrušení ještě stupňují. Odloučení a rozvod mají dopad na všechny členy rodiny, především děti.

Evropská úmluva o výkonu práv dětí²⁵, zejména pak na článek 13, se zabývá zajištěním zprostředkování, mediace nebo jiných procesů, jejichž cílem je vyřešení sporů, které se dotýkají dětí. V této úmluvě je také zdůrazněn preventivní aspekt působení na rodiče tak, aby ke sporům a soudním řízením nedocházelo.

Interdisciplinární spolupráce

Interdisciplinární spolupráce v rámci České republiky v současné době praktikovaná u několika soudů, zejména v obvodu Okresního soudu v Novém Jičíně, znamená přechod od autoritativního rozhodování soudu o dětech ve věcech rodinného práva k procesu, při němž *zúčastněné instituce ve vzájemné spolupráci vedou rodiče k převzetí odpovědnosti* za budoucí život a perspektivu dítěte.

Jako hlavní princip se profilovalo zjištění, že dohoda rodičů, faktické a vážné převzetí společné rodičovské odpovědnosti je nezbytným předpokladem budoucího blaha dítěte. Oporu pro toto tvrzení lze nalézt v občanském zákoníku, především v ustanoveních § 865 odst. 1 OZ²⁶, § 875 odst. 1 OZ, § 876 odst. 1 OZ,²⁷ § 906 odst. 2 OZ, § 908 OZ²⁸. Pro

²⁴ PONÍŽILOVÁ, Tereza. Rodinná mediace při řešení konfliktů v rodině. Právo a rodina, 2011, č. 6, s. 22.

²⁵ Sdělení MZV č. 54/2001 Sb.m.s., o přijetí Evropské úmluvy o výkonu práv dětí

²⁶ § 865 odst. 1 OZ : Rodičovská odpovědnost náleží stejně oběma rodičům. Má ji každý rodič, ledaže jí byl zbaven.

²⁷ § 875 odst. 1 OZ: Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče v souladu se zájmy dítěte, § 876 odst. 1 OZ: Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče ve vzájemné shodě.

²⁸ § 906 odst. 2 OZ : Soud může rozhodnout i tak, že schválí dohodu rodičů, ledaže je zřejmé, že dohodnutý způsob výkonu rodičovské odpovědnosti není v souladu se zájmem dítěte, § 908 OZ: Nežijí-li spolu rodiče nezletilého dítěte, které není plně svéprávné, a nedohodnou-li se o úpravě péče o takové dítě, rozhodne o ní i bez návrhu soud.

podporu uvedeného principu lze i z judikatury Ústavního soudu zmínit: „*Ústavní soud nikterak nemíní zpochybňovat oprávnění odvolacího soudu změnit rozhodnutí soudu prvního stupně a rozhodnout i jinak, než jak navrhuje účastníci řízení, současně by však měl vzít v úvahu, že pokud rodiče jsou schopni akceptovat (byť třeba jen v principu a konkludentně) určité řešení ohledně uspořádání poměrů svého dítěte, zde pak takové, jež bylo přijato okresním soudem, a neshledá-li, že by takové řešení bylo ve zjevném rozporu se zájmem dítěte, měl by k těmto svým oprávněním přistupovat spíše zdrženlivě a respektovat stanovisko, resp. postoj rodičů (srov. § 474 odst. 1 věta první, § 476 ZŘS, § 906 a 908 OZ). Ústavní soud zde vychází z premisy, že jsou to primárně rodiče, kdo rozhoduje o osudu svých dětí, a tudíž i ingerence státu by měla nastoupit pouze v těch případech, kdy je to skutečně nezbytně nutné.*“²⁹

Je možné vycházet z premisy, že právo na rodinný život lze charakterizovat jako právo vytvořit a udržovat vztahy k osobám příbuzným. Tam, kde rodinné společenství existuje, má být všem jeho členům poskytnuta ochrana (ESLP ve věci *Pini a ostatní proti Rumunsku* ze dne 22. 6. 2004 sp. zn. 78028/01 a 78030/01). Pro rodiče a děti je základem rodinného života být spolu (*Voleský proti České republice, stížnost č. 63627/00, 29. červen 2004*), udržování a rozvíjení vzájemných citových, morálních a sociálních vazeb mezi nejbližšími osobami je jádrem respektu k rodinnému životu a státní orgány nemohou bezdůvodně toto právo porušit. Jak ovšem dosáhnout toho, aby rodiče si tyto skutečnosti uvědomili a v zájmu dítěte jednali? Dle nálezu Ústavního soudu: „*v těchto situacích je nutno apelovat na rodiče, jejichž vztah se rozpadl, aby v samotném zájmu svých dětí se co nejvíce vynasnažili, aby děti rozpad jejich vztahu pocítili co nejméně. Ať již rodiče nejsou schopni se domluvit na ničem, alespoň v záležitostech dětí by měli upozadit své vzájemné neshody a nevraživost. Je tak primárně na rodičích, aby dbali nejlepšího zájmu dětí, kterým jistě je, jako absolutní minimum, absence přenášení vzájemných neshod mezi rodiči a jejich důsledků na děti*“³⁰. Rodič, který se nesnaží, aby jeho dítě rozpad vztahu rodičů pocítilo co nejméně, tak jedná v rozporu se zájmy dítěte. Takto lze argumentovat při doporučování odborné pomoci rodičům s tím, že soud považuje dobrovolnou účast na odborné pomoci za projev specifické rodičovské kompetence, tj. kompetence provést dítě rozpadem vztahu rodičů s co nejmenší újmou.

Jako klíčová se jeví právě spolupráce všech institucí, které se řešení konfliktů rodičů účastní. Zejména propojení jednotlivých prostředků, resp. kompetencí zúčastněných institucí. Jde o to, aby ve správný čas každá z institucí uplatnila své silné stránky s vědomím toho, že všichni se řídí ve vztahu k rodičům jednotnými principy. Silnou stránkou orgánu sociálně-právní ochrany dětí by měla být sociální práce s rodiči a jejich základní edukace, poučení o možnostech péče a převzetí rodičovských kompetencí. Soud by při

²⁹ Nález ÚS ze dne 15. 3. 2016, sp. zn. III. ÚS 2298/15, bod 19

³⁰ Nález ÚS ze dne 25.9.2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13

jiném soudním roku měl s rodiči věc probrat, poučit je obecně o právní úpravě a relevantní judikatuře, popřípadě o důsledcích bojkotování či neúčasti na navržených mezikrocích. Poskytovatelé doporučené odborné pomoci by měli rodičům vysvětlit dopady jejich partnerského konfliktu na dítě a pomocí mediačních technik je vést k uchopení rodičovské odpovědnosti. Hlavním cílem je naučit rodiče komunikovat spolu i v budoucnosti a neřešit konflikty v soudním řízení.

Závěrem

Již dlouhou dobu probíhá společenská diskuse na téma prohlubování a růstu počtu rodičovských konfliktů. S rozvojem rovného postavení rodičů, ochrany lidských práv a především akcentace zájmu dítěte, se bez jakýchkoli pochybností potýkáme s čím dál větším počtem neefektivně řešených rodičovských konfliktů, které mají, bohužel na dítě a jeho zdárný rozvoj, přímý vliv. Je možné zhodnotit, že současná právní úprava řešení rodičovských konfliktů nabízí, nicméně v praxi se ukazuje, že tato řešení jsou spojena s překážkami, které jejich uplatňování omezují. Problematika rozhodování sporu mezi rodiči se prolíná s problematikou lidských práv. Vždy dochází ke kolizi některých práv chráněných Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o právech dítěte, nebo jinou mezinárodní úmluvou. Zásah do rodinného života, kterým by mohla být vyřešena situace, v níž je ohrožena některá z chráněných hodnot, obvykle představuje riziko ohrožení hodnoty jiné.

Mým cílem bylo osvětlit, proč považuji za klíčové a nesmírně důležité postupovat při řešení rodičovských konfliktů transparentně a s důrazem na mezioborovou spolupráci. Jiné cesty řešení, zejména kladení důrazu na formy péče, ta známá nekončící diskuze, zda střídavá péče má být primárním řešením či ne, se ukázaly jako neefektivní prostředek. Je na místě zdůraznit, že negativní dopad na život dítěte má rodičovský konflikt, nikoliv forma péče. Každý soud v soustavě soudů může rozhodnout jinak, soudní cesta trvá velmi dlouho a stojí rodiče nezanedbatelné prostředky. Nepominutelná je zejména skutečnost, že se zde ztrácí perspektiva dítěte. Proto se snažím pohled zaměřit na cestu, která se ukazuje jako schůdná a zejména efektivní. Jde o cestu deeskalace partnerského konfliktu a poskytnutí pomoci rodičům při výkonu jejich rodičovské odpovědnosti. Požaduje však změnu v myšlení a přístupu jednotlivých osob. Ať již jde o cestu využití rodinné mediace či komplexní mezioborovou spolupráci všech profesí.

Literatúra

RICCI, I. *Mom's house, dad's house: Making two homes for your child*. Rev. ed. New York: Fireside, 1997

SOBOTKOVÁ, I. *Psychologické aspekty rodinné mediace*. In: HOLÁ, L. a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada, 2013.

- PESCHEL-GUTZEIT, L. M. Kinderrechte ins Deutsche Grundgesetz? Chancen und Herausforderungen Bestandsaufnahme und offene Fragen. In MÜLLER-MAGDEBURG, C. und Kollektiv. *Verändertes Denken – zum Wohle der Kinder. Festschrift für Jürgen Rudolph*. 1. Ausgabe. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 2009.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. Autonomie vůle v rodinném právu v česko-italském porovnání. Brno: Masarykova univerzita, 2003.
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. Krizové situace v rodině očima dítěte. Praha: Grada Publishing, 2002.
- KLIMEŠ, Jeroným. Partneři a rozchody. Praha: Portál, 2010, 2. Vydání
- SVOBODA, K., TLÁŠKOVÁ, Š., VLÁČIL, D., LEVÝ, J., HROMADA, M. a kol. Zákon o zvláštních řízeních soudních. Komentář. Praha: C.H.Beck, 2015
- ŠÍNOVÁ, R., PETROV KŘIVÁČKOVÁ, J. Civilní proces. Řízení nesporné, rozhodčí a s mezinárodním prvkem. 1. vydání. Praha: C.H.Beck, 2016
- ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z.: Rodičovská odpovědnost, Praha: Leges 2016, s. 164
- HOLÁ, Lenka. Mediace v teorii a praxi. Praha: Grada, 2011.
- RADVANOVÁ, Senta. Význam rodinné mediace. Právo a rodina, 2001.
- PONÍŽILOVÁ, Tereza. Rodinná mediace při řešení konfliktů v rodině. Právo a rodina, 2011

D. PROCESNÉ PRÁVO

K NIEKTORÝM OTÁZKAM PRÍPUSTNOSTI DOVOLANIA PODĽA § 421 CIVILNÉHO SPOROVÉHO PORIADKU

JUDR. JANA BAJÁNKOVÁ

NAJVYŠŠÍ SÚD SLOVENSKEJ REPUBLIKY

JANA.BAJANKOVA@NSUD.SK

Prípustnosť dovolania v novom procesnom kódexe je vymedzená v ustanoveniach §§419 až 423. Právna úprava v podstate vymedzuje dve skupiny rozhodnutí, proti ktorým je dovolanie prípustné. Prvú skupinu tvoria rozhodnutia odvolacieho súdu, ktorým sa rozhodlo vo veci samej alebo ktorými sa konanie skončilo, ak trpia vadou zmätočnosti (§420). Druhú skupinu predstavujú rozhodnutia odvolacieho súdu, ktorými sa potvrdilo alebo zmenilo rozhodnutie súdu prvej inštancie, ak rozhodnutie záviselo od vyriešenia právnej otázky (s výnimkou uznesení uvedených v § 421 ods.2). Kým u prvej skupiny je podmienka prípustnosti dovolania súčasne aj dovolacím dôvodom (§431) u druhej skupiny rozhodnutí možno dovolanie odôvodniť len nesprávnym právnym posúdením (§432).

V zmysle § 421 CSP je dovolanie prípustné proti rozhodnutiu odvolacieho súdu, ktorým sa potvrdilo alebo zmenilo rozhodnutie súdu prvej inštancie, ak rozhodnutie odvolacieho súdu záviselo od vyriešenia právnej otázky, a) pri ktorej riešení sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe odvolacieho súdu, b) ktorá v rozhodovacej praxi odvolacieho súdu ešte nebola vyriešená alebo c) je dovolacím súdom rozhodovaná rozdielne.

Odborná spisba rozdeľuje podmienky prípustnosti dovolania na objektívne: a/prípustný predmet, b/lehota na podania dovolania, c/náležitosti dovolania a na subjektívne, t.j. osoba oprávnená podať dovolanie¹.

V civilnom sporovom poriadku sú jednotlivé podmienky prípustnosti dovolania upravené nasledovne: v ustanoveniach § 420 až 423 je upravený prípustný predmet, v ustanovení § 427 je stanovená lehota na podania dovolania, v ustanovení § 428 sú stanovené náležitosti dovolania a v ustanoveniach § § 424 až 426 sú upravené osoby, ktoré sú oprávnené podať dovolanie.

¹ Ficová a kol. Občianske procesné právo. Druhé aktualizované a doplnené vydanie, Bratislava, Vydavateľské oddelenie Právnickej fakultyUK,2008, str.344

V súvislosti s interpretáciou prípustnosti dovolania podľa §421 vzniká viacero otázok.

I. Je náležitosťou dovolania vymedzenie prípustnosti dovolania?

II. Je dovolací súd viazaný vymedzením prípustnosti dovolania?

III. Podľa akého ustanovenia CSP možno v prípade absencie vymedzenia prípustnosti dovolania toto dovolanie odmietnuť?

Je náležitosťou dovolania vymedzenie prípustnosti dovolania ?

Podľa ustanovenia § 428 sa v dovolaní popri všeobecných náležitostiach podania uvedie:

a/ proti ktorému rozhodnutiu smeruje,

b/v akom rozsahu sa toto rozhodnutie napáda,

c/ z akých dôvodov sa rozhodnutie považuje za nesprávne (dovolacie dôvody) a

d/ čoho sa dovolateľ domáha (dovolací návrh).

Zákon teda vymedzenie podmienok prípustnosti dovolania za náležitosť dovolania nepovažuje. Napriek tomu rozhodovacia prax niektorých senátov najvyššieho súdu toto vymedzenie medzi náležitosťi dovolania zahrnula.

V rozhodnutí sp.zn. 3Cdo 6/2017 zo 6.marca 2017 bod 22. najvyšší súd uviedol:“ V dovolaní, ktorého prípustnosť sa vyvodzuje z § 421 ods. 1 písm. a/ CSP, by mal dovolateľ: a/ konkretizovať právnu otázku riešenú odvolacím súdom a uviesť, ako ju riešil odvolací súd, b/ vysvetliť (a označením konkrétneho stanoviska, judikátu alebo rozhodnutia najvyššieho súdu doložiť), v čom sa riešenie právnej otázky odvolacím súdom odklonilo od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu, c/ uviesť, ako mala byť táto otázka správne riešená.

V rozhodnutí sp.zn. 1C 206/2016 z 26 septembra 2017 bod.16 najvyšší súd uviedol:“ „V prípade dovolacieho dôvodu spočívajúceho v nesprávnom právnom posúdení veci je dovolateľ povinný dovolací dôvod vymedziť nesprávnym právnym posúdením takej právnej otázky, od ktorej záviselo rozhodnutie odvolacieho súdu a zároveň pri ktorej riešení sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu alebo ktorá v rozhodovacej praxi dovolacieho súdu ešte nebola vyriešená alebo je dovolacím súdom rozhodovaná rozdielne (písm. a/ až c/ § 421 ods. 1 CSP). Dovolateľ je teda povinný v dovolaní jednoznačne uviesť, v čom vidí prípustnosť dovolania, t. j. ktorý z predpokladov uvedených v § 421 ods. 1 CSP zakladá jeho prípustnosť. Ak v dovolaní absentuje uvedené vymedzenie, súd nevyvíja procesnú iniciatívu smerujúcu k doplneniu dovolania.

V rozhodnutí sp.zn. 6Cdo/123/2017 z 31.júla 2017 bod.10 najvyšší súd uviedol: „Prípustnosť dovolania dovolateľ odôvodnil písm. a) a zároveň aj písm. b) a písm.

c) § 421 ods. 1 C. s. p., hoci súčasná existencia všetkých týchto predpokladov prípustnosti dovolania sa bez ďalšieho z povahy veci vylučuje. Nemožno totiž odôvodňovať prípustnosť dovolania tým, že určitá právna otázka je rozhodovacou praxou dovolacieho súdu riešená ustálená a zároveň, že dovolacím súdom nebola riešená, resp. že je ním riešená rozdielne. Takéto odôvodnenie prípustnosti dovolania je vnútorne rozporné. Označený nedostatok v odôvodnení predpokladov prípustnosti dovolania má za následok aj nemožnosť aplikácie § 440 C. s. p. o viazanosti dovolacím dôvodom so vzájomne sa vylučujúcimi predpokladmi jeho prípustnosti. Vo svojej podstate znamená odôvodnenie dovolania neprípustným dovolacím dôvodom. Nesprávne právne posúdenie veci je prípustným dovolacím dôvodom len, ak sa týka otázky, od ktorej záviselo rozhodnutie odvolacieho súdu a ak je splnený predpoklad podľa písm. a) alebo podľa písm. b) alebo podľa písm. c) § 421 ods. 1 C. s.“

Všetky tri citované rozhodnutia najvyššieho súdu sú zhodné v tom, že medzi náležitosti dovolania zahrnujú aj vymedzenie prípustnosti dovolania. Ani jedno rozhodnutie však neobsahuje dôvody, pre ktoré náležitosti dovolania rozšírilo ďalšiu náležitosť.

Ako už bolo uvedené ustanovenia § 428 obsahuje náležitosti dovolania .Zamerajme pozornosť iba na jednu z nich a to : z akých dôvodov sa rozhodnutie považuje za nesprávne (dovolacie dôvody).

Z právnej úpravy dovolania vyplýva, že „jeho úspešnosť je aj naďalej vymedzená kombinovane. Dovolanie musí spĺňať podmienky prípustnosti a súčasne musí byť daný dovolací dôvod. Osobitosť právnej úpravy je v tom, že podmienky prípustnosti podľa ustanovenia § 420 sú nielen dôvodmi (podmienkami) prípustnosti, ale aj jedným z dovolacích dôvodov podľa § 431,“². V prípade druhého dovolacieho dôvodu vymedzeného v ustanovení § 432,teda nesprávneho právneho posúdenia veci, je prípustnosť dovolania upravená v ustanovení §421. Inak povedané ustanovenie § 421 upravuje podmienky (predpoklady) prípustnosti dovolania a ustanovenie § 432 dovolacie dôvody.

Dovolací dôvod poskytuje odpoveď na otázku čo má dovolací súd riešiť a predpoklad prípustnosti uvádza prečo má dovolací súd nastolenú otázku riešiť.

Dovolacím dôvodom podľa § 432, teda nesprávneho právneho posúdenia veci je identifikácia právnej otázky, ktorú má odvolací súd riešiť, pretože ju odvolací súd vyriešil nesprávne a vysvetlenie v čom spočíva táto nesprávnosť riešenia. Predpokladom prípustnosti dovolania pri použití dovolacieho dôvodu nesprávneho právneho posúdenia je naplnenie jednej z troch podmienok prípustnosti uvedenej v ustanovení § 421.³

² K.Gešková ,O kumulácii prípustnosti dôvodov dovolania podľa CSp, ,Súkromné právo 4/2017

³ Dovolacími dôvodmi rozumieme fakty, o ktoré dovolateľ podľa zákona môže s úspechom oprieť dovolania.. Ide o vymedzenie tzv. materiálneho jadra dovolacieho konania, v našich pomeroch o nastolenie právnej otázky, ktorú má dovolací súd riešiť, vrátane identifikácie materiálnych dôvodov(nie formálnych dôvodov; tie vymedzuje iná náležitosť dovolania, tzv. predpoklad prípustnosti)prečo právna otázka má byť zodpovedaná, K.Svoboda, K.Trnená, Dovolání, Nakladatelství C.H.Beck 2018 str. 65

Z uvedeného teda plynie, že dovolací dôvod a predpoklad prípustnosti dovolania nemožno stotožňovať. Ide o dve rozdielne náležitosti, pričom iba jednu z nich - dovolací dôvod –vymedzuje zákon ako podstatnú náležitosť.

Pre porovnanie česká právna úprava v ustanovení § 241a ods.2 Občanského soudního řádu(OSŘ) vymedzuje náležitosti dovolania nasledovne: *“V dovolání musí být vedle obecných náležitostí (§ 42 odst. 4) uvedeno, proti kterému rozhodnutí směřuje, v jakém rozsahu se rozhodnutí napadá, vymezení důvodu dovolání, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání (§ 237 až 238a) a čeho se dovolatel domáhá (dovolací návrh)“*.Zákonodarca náležitosti dovolania rozšíril o vymedzenie predpokladov prípustnosti dovolania a uskutočnil tak zákonom č. 404/2012 Sb., ktorým novelizoval OSŘ. V dôvodovej správe k tomuto zákonu uviedol, že koncepčnú zmenu inštitútu dovolania vykonal za účelom vyriešenia neúnosného zaťaženia najvyššieho súdu a jej cieľom je tiež posilnenie úlohy najvyššieho súdu ako zjednocovateľa judikatúry.

Predpoklady prípustnosti dovolania zahrnul medzi náležitosti dovolania teda najvyšší súd. K rozšíreniu náležitostí dovolania sa v odbornej spisbe objavili názory, podľa ktorých „modifikácia náležitostí dovolania podľa § 428 najvyšším súdom napomáha uplatneniu princípu procesnej zodpovednosti a procesnej ekonómie“⁴; „túto požiadavku možno vyvodit' z účelu a zmyslu právnej úpravy(čl.3 ods.2). Bolo by v rozpore s chápaním zvýšenej procesnej zodpovednosti dovolateľa, ak by tárchu vymedzenia uvedených dvoch skutočností (podmienky prípustnosti dovolania dovolacích dôvodov-pozn. autora) mal niesť iba najvyšší súd.“⁵

Je samozrejme logické, že dovolateľ s právnickým vzdelaním alebo advokát už pri vymedzení právnej otázky, od vyriešenia ktorej záviselo rozhodnutie odvolacieho súdu bude vedieť identifikovať, či riešenie tejto právnej otázky bolo riešené v rozhodovacej praxi najvyššieho súdu a ako. Vo všeobecnosti mu preto nebude robiť problém toto do dovolania uviesť a v prípade existencie rozhodnutí, ktoré danú otázku riešili, na ne odkázať. V praxi však môžu nastať problémy, kedy jednoznačné vymedzenie jedného z troch predpokladov prípustnosti dovolania bude veľmi problematické.

Pre odlišenie jednotlivých predpokladov prípustnosti dovolania⁶ musí byť predovšetkým vymedzené, čo sa rozumie pod ustálenou rozhodovacou praxou odvolacieho

⁴K.Gešková. O kumulácii prípustnosti dôvodov dovolania podľa CSp, Súkromné právo 4/2017

⁵ M.Hlušák,Glosa k uzneseniu Najvyššieho súdu SR sp.zn.3Cdo 6/2017 zo 6.marca 2017, Súkromné právo 3/2017

⁶ § 421 CSP

(1) Dovolanie je prípustné proti rozhodnutiu odvolacieho súdu, ktorým sa potvrdilo alebo zmenilo rozhodnutie súdu prvej inštancie, ak rozhodnutie odvolacieho súdu záviselo od vyriešenia právnej otázky,

a) pri ktorej riešení sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe odvolacieho súdu,

b) ktorá v rozhodovacej praxi odvolacieho súdu ešte nebola vyriešená alebo

c) je dovolacím súdom rozhodovaná rozdielne.

súdu.

Z názorov vyjadrených v odbornej spisbe poukazujem na:

„Aj pokiaľ určitý právny názor bol opakovane potvrdený najvyšším súdom, ide o skutočne ustálenú judikatúru, teda o názor najvyššieho súdu, nie iba o názor jedného senátu.“⁷

„Ide o rozhodnutia publikované v zbierke alebo na ktoré je opakovane odkazované relevantným spôsobom v rozhodnutiach odvolacích súdov.“⁸

V monografii Dovolání, K.Svoboda, K.Trnená, (Nakladatelství C.H.Beck 2018) autori uvádzajú, že pod ustálenou rozhodovacou praxou dovolacieho súdu sa rozumie právna otázka, ktorou sa najvyšší súd vo svojej judikatúre zaoberal a priamo ju vyriešil alebo právna otázka, ktorou sa síce výslovne (otázka nebola vymedzená ako dovolací dôvod) nezaoberal, ale z jeho konkrétnej judikatúry je celkom nepochybné, ako má byť právna otázka posúdená. Vyriešenie právnej otázky musí byť bezrozporné, t.j. neexistujú rozhodnutia, ktoré riešia túto otázku odlišným spôsobom. Právna otázka musí byť vyriešená vo všetkých súvislostiach. Tak je tomu vtedy, ak existujúca judikatúra najvyššieho súdu posudzovanú otázku rieši úplne absolútne, pre všetky eventuality. V tejto súvislosti vyjadrili myšlienku, že môže ísť len o rozhodnutie dovolacieho súdu, ktoré je odkazuschopné, teda že výslovne rieši nastolenú právnu otázku. Za odkazuschopné rozhodnutie sa nepovažuje rozhodnutie o odmietnutí dovolania pre súlad s predchádzajúcou judikatúrou najvyššieho súdu.

Pokus o definíciu pojmu uskutočnil najvyšší súd v rozhodnutí sp. zn. 3Cdo/6/2017, bod 26.1.: „Ustálená rozhodovacia prax najvyššieho súdu je vyjadrená predovšetkým v stanoviskách alebo rozhodnutiach najvyššieho súdu, ktoré sú (ako judikáty) publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky. Do tohto pojmu však možno zaradiť aj prax vyjadrenú opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu, alebo dokonca aj v jednotlivom, dosiaľ nepublikovanom rozhodnutí, pokiaľ niektoré neskôr vydané (nepublikované) rozhodnutia najvyššieho súdu názory obsiahnuté v skoršom rozhodnutí nespochybnili, prípadne tieto názory akceptovali a vecne na ne nadviazali.“

Domnievam sa, že definovanie pojmu ustálená rozhodovacia prax dovolacieho súdu bude zložitá otázka. Zatiaľ nie je ustálené, či môže ísť aj o jediné rozhodnutie dovolacieho súdu, ktoré rieši veľmi špecifickú otázku. Pokiaľ by bolo toto rozhodnutie publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR, mohlo by ísť o ustálenú rozhodovaciu prax. Uverejneniu rozhodnutia totiž predchádza zákonom predpísaná procedúra, ktorej završením je schválenie publikovania rozhodnutia väčšinou členov kolégia

⁷M. Bobek, Z. Kühn a kol. „Judikatúra a právní argumentace, Auditórium Praha 2013

⁸ JUDr. Moravčíková, „Judikatúra a pojem ustálená rozhodovacia prax, Bulletin Slovenskej advokácie č. 11/2006 str. 31

(§21 ods.3 písm.b/zákona č. 757/2004 Z.z. Zákona o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov a Rokovací poriadok Najvyššieho súdu Slovenskej republiky). Problémovým môže byť rozhodnutie (príp. viacero rozhodnutí vydané jedným senátom najvyššieho súdu), ktoré však takouto procedúrou neprešli, a iné senáty na ň /ne/ v rozhodovacej činnosti nenadviazali, pretože vec rovnakého skutkového a právneho základu nemali, resp. rozhodnutie bolo navrhnuté na uverejnenie, ale predpísanou procedúrou neprešlo, pretože s ním nesúhlasila väčšina členov kolégia. Advokát (strana sporu) sa o tejto poslednej eventualite nemá ani ako dozvedieť, pretože zasadnutia kolégia sú neverejné.

Na druhej strane je zrejme neudržateľný názor, že ustálenou praxou by mali byť iba rozhodnutia uverejnené v Zbierke. Hoci týmto smerom sa uberá napr. aj Komentár k Civilnému sporovému poriadku (C.H.Beck 2017) str.1382, nakoľko hovorí iba o judikátoch (rozhodnutie uverejnené v Zbierke), pod ustálenú prax budú patriť aj rozhodnutia tam neuverejnené, avšak skutočne len tie, ktorých závery neboli minimálne neskoršími rozhodnutiami najvyššieho súdu (príp. ústavného súdu).

Z uvedeného plynie, že posúdenie, či ide o ustálenú rozhodovaciu prax bude závisieť v niektorých prípadoch od rozhodnutia dovolacieho súdu v konkrétnej veci.

Je dovolací súd viazaný vymedzením prípustnosti dovolania?

Právna úprava v súvislosti s viazanosťou dovolacieho súdu v dovolacom konaní je nasledovná:

- Podľa §439 Dovolací súd je rozsahom dovolania viazaný okrem prípadov, ak
 - a) od rozhodnutia o napadnutom výroku závisí výrok, ktorý dovolaním nebol dotknutý,
 - b) ide o nerozlučné spoločenstvo podľa § 77 a dovolanie podal len niektorý zo subjektov,
 - c) určitý spôsob usporiadania vzťahu medzi stranami vyplýva z osobitného predpisu.

- Podľa § 440 Dovolací súd je dovolacími dôvodmi viazaný.
- Podľa § 441 Dovolací súd nie je viazaný dovolacím návrhom.
- Podľa § 442 Dovolací súd je viazaný skutkovým stavom tak, ako ho zistil dovolací súd.

Z náležitostí dovolania, ktorými je dovolací súd viazaný, zákon uvádza dovolací dôvod a dovolací návrh. Vymedzenie prípustnosti dovolania výslovne nezahŕňa medzi náležitosti dovolania. Ako bolo už uvedené, dovolací dôvod a predpoklad prípustnosti dovolania nemožno stotožňovať. „Ide o dve formálne rozdielne náležitosti dovolania, aj keď sú spolu logicky prepojené“.⁹

⁹ K.Svoboda, K.Trnená, Dovolání, Nakladatelství C.H.Beck 2018, str.35

V tejto súvislosti je na mieste porovnanie s českou právnou úpravou, podľa ktorej dovolateľ musí uviesť v čom vidí splnenie predpokladov prípustnosti dovolania (§241a ods.2 OSŘ), ale prípustnosť dovolania je oprávnený skúmať len dovolací súd (§ 239 OSŘ). Právna veda zaujala názor, že dovolací súd je viazaný len dovolacím dôvodom vymedzeným v dovolaní, nie je však viazaný v dovolaní vymedzenou prípustnosťou dovolania.¹⁰

K povinnosti dovolateľa vymedziť prípustnosť dovolania podľa §421, na základe rozširujúceho výkladu zaujatého v rozhodnutiach najvyššieho súdu, sa vyjadrila odborná spisba v tom smere, že „ju treba vnímať skôr ako povinnosť dovolateľa predostrieť vlastnú argumentáciu v prospech prípustnosti dovolania, a tak napomôcť preskúmaniu rozhodnutia dovolacím súdom. Dovolací súd však nie je viazaný vymedzením prípustnosti dovolania, pretože posúdenie prípustnosti dovolania je vecou dovolacieho súdu.“¹¹

Dovolací súd je viazaný iba vymedzením právnej otázky, od ktorej záviselo rozhodnutie odvolacieho súdu, ktoré považuje dovolateľ za nesprávne, nie však už určením, pod ktorý prípad prípustnosti riešenia (§ 421) táto otázka spadá.“ Takéto určenie významovo nespadá pod vymedzenie dovolacieho dôvodu.“¹²

Záver uvedený v citovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu o viazanosti dovolacieho súdu vymedzením predpokladov prípustnosti dovolania podľa môjho názoru nie je správny.

Podľa akého ustanovenia CSP možno v prípade absencie vymedzenia predpokladov prípustnosti dovolania toto dovolanie odmietnuť?

Najvyšší súd dovolanie pre nevymedzenie predpokladov prípustnosti dovolania odmietol podľa ustanovenie §447 písm.f/.¹³ Vyskytol sa však aj prípad, keď najvyšší súd odmietol procesne neprípustné dovolanie žalobcu podľa ustanovenia § 447 písm. c/ CSP.

14

Podľa ustanovenia § 447 dovolací súd odmietne dovolanie, ak

¹⁰ Občanský soudní řád, Komentář 2.vydání, nakladatelství C.H.Beck 2017 str.911, K.Svoboda, K.Trnená, Dovolání, Nakladatelství C.H.Beck 2018, str.67

¹¹ K.Gešková, O kumulácii prípustnosti dôvodov dovolania podľa CSP, Súdromné právo 4/2017

¹² M.Hlušák, Glosa k uzneseniu najvyššieho súdu SR sp.zn.3Cdo 6/2017 zo 6.3.2017, Súdromné právo 3/2017

¹³ uznesenie sp.zn. 6Cdo/123/2017 z 31.júla 2017

uznesenie sp.zn. 1C 206/2016 z 26 septembra 2017 bod 21. „Vzhľadom na skutočnosť, že dovolateľ nevymedzil uplatnený dovolací dôvod spôsobom uvedeným v § 432 ods. 2 CSP, dovolací súd dovolanie podľa § 447 písm. f/ CSP odmietol“.

¹⁴ uznesenie sp.zn. 3 Cdo 173/2016z 23. novembra 2017 bod 16. „V danom prípade žalobca v dovolaní uviedol všeobecnú charakteristiku nesprávností, ku ktorým podľa jeho názoru došlo v konaní pred prvoinštančným a odvolacím súdom, avšak neoznačil konkrétne rozhodnutia dovolacieho súdu vyjadrujúce právne názory, v ktorých sa odvolací súd odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu a zaujal iný právny názor, než aký v konkrétnej právnej otázke zaujal dovolací súd v rozhodnutiach. V dovolaní len dal do pozornosti právnú vetu rozhodnutia Najvyššieho súdu Českej republiky z 30. júna 2004, sp. zn. 32 Odo 1251/2003, . bod 16.1. Z tohto dôvodu dovolací dôvod nebol žalobcom vymedzený spôsobom uvedeným) § 431 až 435 CSP. Absenciu takej náležitosti považuje CSP za dôvod pre odmietnutie dovolania.“

- a) bolo podané oneskorene,
- b) bolo podané neoprávnenou osobou,
- c) smeruje proti rozhodnutiu, proti ktorému nie je dovolanie prípustné,
- d) nemá náležitosti podľa § 428,
- e) neboli splnené podmienky podľa § 429 alebo
- f) nie je odôvodnené prípustnými dovolacími dôvodmi alebo ak dovolacie dôvody nie sú vymedzené spôsobom uvedeným v § 431 až 435.

Rozhodnutie o odmietnutí dovolania je procesným rozhodnutím dovolacieho súdu. Jeho vydanie prichádza do úvahy v prípade, ak nie sú splnené zákonné podmienky vecného prieskumu dovolaním napadnutého rozhodnutia. Ustanovenie §447 upravuje jednotlivé dôvody odmietnutia dovolania v závislosti od podmienok, ktorých splnenie je pre vecné prejednanie dovolania nevyhnutné. Ako bolo už zmienené tieto podmienky právna teória rozdeľuje a objektívne: a/prípustný predmet, b/lehotu na podania dovolania, c/náležitosti dovolania a na subjektívne, t.j. osoba oprávnená podať dovolanie.

V Civilnom sporovom poriadku sú jednotlivé podmienky upravené nasledovne: v ustanoveniach § 420 až 423 je upravený prípustný predmet, v ustanovení § 427 je stanovená lehota na podania dovolania, v ustanovení § 428 sú stanovené náležitosti dovolania a v ustanovení § 424 až 426 sú upravené osoby, ktoré sú oprávnené podať dovolanie.

V prípade odmietnutia dovolania v zmysle § 447 písm.c/ ,teda ak dovolanie smeruje proti rozhodnutiu, proti ktorému nie je dovolanie prípustné ide o prípustnosť predmetu, t.j. aké rozhodnutie možno preskúmať.¹⁵ Prípustným predmetom podľa §420 je každé rozhodnutie odvolacieho súdu vo veci samej alebo ktorým sa konanie končí a podľa § 421 je rozhodnutie odvolacieho súdu, ktorým sa potvrdilo alebo zmenilo rozhodnutie súdu prvej inštancie, s výnimkou uznesení uvedených v odseku 2 a s obmedzením na základe majetkového cenzusu pri peňažnom plnení (§422).

Pri odmietnutí dovolania v zmysle § 447 písm.f/, teda ak dovolanie nie je odôvodnené prípustnými dovolacími dôvodmi alebo ak dovolacie dôvody nie sú vymedzené spôsobom uvedeným v § 431 až 435 sa vychádza z faktu, že dovolanie má síce všetky náležitosti určené zákonom (§428),ale jedna z náležitostí- z akých dôvodov sa rozhodnutie považuje za nesprávne (dovolacie dôvody)- trpí vadou.

Zákon upravuje dva dovolacie dôvody, a to vady zmätočnosti vymenované v § 420 a nesprávne právne posúdenie veci. Ide o taxatívny výpočet dovolacích dôvodov, a preto ak by dovolanie obsahovalo iné ako v zákone uvedené dôvody, musel by ho dovolací súd odmietnuť pre neprípustné dovolacie dôvody.

¹⁵ Števíček, Fícová, Baricová,,Mesiarkinová,Bajánková,Tomašovič a kol. Civilný sporový poriadok Komentár,Najkladateľstvo C.H.Beck 2013, str.1348,1433

Dovolanie trpí vadou aj vtedy, ak síce obsahuje zákonné dovolacie dôvody, ale tieto dôvody nie sú vymedzené spôsobom uvedeným v ustanoveniach § 431 až § 435. Zákon teda výslovne a jasne formuluje, že pri vade zmätočnosti podľa v § 420 musí byť uvedené, v čom spočíva. Pri nesprávnom právnom posúdení sa musí uviesť právne posúdenie veci, ktoré sa pokladá za nesprávne (právna otázka, od vyriešenia ktorej záviselo rozhodnutie odvolacieho súdu) a v čom táto nesprávnosť spočíva (ako má byť správne právna otázka vyriešená).

Vymedzenie predpokladov prípustnosti dovolania dovolateľom (teda ktorý z predpokladov uvedených v § 421 ods. 1 CSP zakladá prípustnosť dovolania) nie je dovolacím dôvodom, nemožno ho považovať ani za spôsob, ktorým má byť dovolací dôvod vymedzený a nie je ani predmetom dovolania. Dovolanie preto nemožno odmietnuť podľa § 447 písm.c/ ani podľa § 447 písm.f/; ostatné písmená tohto ustanovenia nemajú pre zodpovedania danej otázky význam.

Z uvedeného možno uzavrieť, že v prípade absencie alebo vadnosti predpokladov prípustnosti dovolania neexistuje zákonné ustanovenie, podľa ktorého by mohlo byť dovolanie odmietnuté.

Záver

Niet pochýb o tom, že civilný sporový poriadok kladie vyššie nároky na dovolanie. Právna úprava sprísňuje formu obligatorného zastúpenia, keď výslovne zakotvuje, že dovolanie a iné podania dovolateľa musia byť spísané advokátom. Najpodstatnejším dôvodom tejto zmeny boli aplikačné problémy pri postupe dovolacieho súdu, v prípade, keď dovolateľ podal dovolanie bez zastúpenia advokátom. Je preto úplne v súlade s princípom hospodárnosti a vysokej profesionality spísaného dovolania. Je logické, že advokát v dovolaní uvedie všetky relevantné informácie, aby jeho dovolanie bolo úspešné. V záujme toho v dovolaní uvedie pri dôvode nesprávneho právneho posúdenia okrem právnej otázky, ktorá bola dôvodom nesprávneho rozhodnutia odvolacieho súdu a jej riešenia, aj od akej ustálenej praxe dovolacieho súdu sa odvolací súd odklonil, resp. v čom vidí nejednotnosť rozhodovania tejto praxe. Nie vždy však bude v možnostiach advokáta dovolanie takto vymedziť. Ako už bolo uvedené nie je jednotný názor na pojem ustálená súdna prax dovolacieho súdu. Preto argumentácia advokáta o existencii ustálenej súdnej praxe sa nemusí zhodovať s názorom vec prejednávajúceho senátu najvyššieho súdu. Nie je vylúčené, aby advokát v dovolaní uviedol ako predpoklad prípustnosti odklon od ustálenej súdnej praxe, ale ak sa senát s tým nestotožní eventuálne uviedol aj iný predpoklad prípustnosti dovolania, a to neexistenciu rozhodnutia o danej otázke.

Domnievam sa, že pri posudzovaní dovolania z hľadiska splnenia zákonných náležitostí by sa malo prevládať ústavné hľadisko. Len na ilustráciu dve rozhodnutia ústavných súdov. „Pri prístupe k dovolaniu treba v súlade s čl. 36 Listiny základných práv a slobôd sú

všeobecné súdy povinné pri posudzovaní podaní účastníkov konania voliť postup ústretivejší k ich právu na súdnu ochranu, resp. právu na prístup k súdu, to platí aj pre dovolacie konanie. Najvyšší súd je povinný pri posudzovaní náležitostí dovolania voliť prístup ústretivejší k právu účastníka konania na súdnu ochranu. Odmietnutie dovolania pre nedostatok náležitostí znamená nezvratne odopretie prístupu k dovolaciemu súdu a meritórnemu prieskumu dovolania, ktoré možno z pohľadu ústavne zaručených práv jednotlivcov akceptovať len v prípadoch podaní nevyvolávajúcich žiadne pochybnosti o svojej nedostatočnosti z pohľadu základných zákonných náležitostí dovolania.“¹⁶

„Interpretácia zákona nemôže popierať zmysel a účel právnej úpravy a vo svojich dôsledkoch reštriktívne zasahovať do základných práv a slobôd, ktorých rešpektovanie je súčasťou základných princípov právneho štátu . „¹⁷

Pokiaľ Civilný sporový poriadok dáva strane k dispozícii dovolanie ako mimoriadny opravný prostriedok, potom rozhodovanie o ňom ako aj posudzovanie splnenia predpokladov a podmienok jeho prípustnosti sa nemôže ocitnúť mimo ústavný rámec ochrany základných práv. To znamená, že dovolací súd je povinný interpretovať a aplikovať podmienky prípustnosti tohto opravného prostriedku tak, aby boli dodržané zásady práva na spravodlivý proces, t. j. aby nebolo zhoršované procesné postavenie strany, resp. jej možnosť domáhať sa využitím dovolania účinne ochrany svojho subjektívneho práva.

¹⁶ nález Ústavného súdu ČR I. ÚS 354/15 z 19.11.2015

¹⁷ uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. II ÚS 142/2015 z 10. marca 2015.

SUBSIDIÁRNA PRÁVOMOC ÚSTAVNÉHO SÚDU SLOVENSKEJ REPUBLIKY VERSUS OPRAVNÉ PROSTRIEDKY V CIVILNOM SÚDNOM KONANÍ

JUDR. JANA BARICOVÁ

ÚSTAVNÝ SÚD SLOVENSKEJ REPUBLIKY

JANA.BARICOVA@USTAVNYSUD.SK

Abstrakt

Cieľom príspevku je zdôrazniť subsidiárnu právomoc ústavného súdu vo vzťahu k rozhodovacej právomoci všeobecných súdov

Abstract

The purpose of the article is to emphasize the subsidiarity of the constitutional court in connection to the decision competences of the common courts

Úvod

Odkedy existuje súdny proces, existujú aj opravné prostriedky resp. prostriedky nápravy vadných rozhodnutí. Nesporne pri každej ľudskej činnosti je potrebné rátať s rizikom výskytu chýb či omylov a rozhodovanie súdov nie je v tomto smere výnimkou. Už od „starých Rimanov“ poznáme výrok *errare humanum est* - mýliť sa je ľudské a aj sudca, keďže je len človek, aj keď súd nechce, môže pochybiť. Okrem toho všeobecné súdy v rámci súdneho konania rozhodujú minimálne o dvoch protichodných záujmoch, z ktorých každý môže mať istý racionálny základ vyúsťujúci v konečnom dôsledku do nespokojnosti s rozhodnutím.

Prostriedky nápravy a systém opravných prostriedkov

Práve z dôvodu rizika vzniku nesprávnych súdnych rozhodnutí obsahuje každý moderný právny poriadok ucelený systém opravných prostriedkov. Účinné právne prostriedky nápravy pred národným orgánom, musí mať v zmysle čl. 13 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj „dohovor“) každý, koho práva a slobody priznané týmto dohovorom boli porušené. Opravné prostriedky tak možno charakterizovať ako *právny inštitút umožňujúci preskúmanie rozhodnutia za podmienok uvedených v zákone a podmieňujúcich začatie opravného konania*. Opravné prostriedky sú aj istým spôsobom kontroly súdnych rozhodnutí. Rozsah prípustnosti účinných prostriedkov nápravy resp. opravných prostriedkov má umožniť elimináciu čo najširšieho spektra súdnych omylov, na druhej strane však nesmie ponechávať stranám sporu, účastníkom mimosporového

konania a správneho súdneho konania toľko priestoru, aby bolo možné definitívne rozhodnutie vo veci oddaľovať donekonečna. Rekodifikovaná právna úprava civilného procesu sa preto kloní k tomu, aby úprava systému opravných prostriedkov priniesla konečné rozhodnutie vo veci pokiaľ možno čo najrýchlejšie. Nová právna úprava sa v civilnom procese snaží odbremeniť najmä sudy druhej inštancie pomocou reštrikcií v prípustnosti odvolania; zároveň sú v novej právnej úprave prítomné aj určité motivačné prvky, ktoré majú strany sporu odradiť od nadbytočného využívania prostriedkov revízie súdnych rozhodnutí (pokuty a pod.). Rovnako by sa mala zmeniť aj úloha Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej aj „najvyšší súd“), ktorý by už nemal rozhodovať doslova „každú“ vec, ale mal by riešiť iba závažné právne otázky, či už procesnoprávnej alebo hmotnoprávnej povahy. Úlohou najvyššieho súdu by tak mala byť náprava najzávažnejších procesných pochybení, t.j. zmätočných rozhodnutí a riešenie otázok zásadného právneho významu a zjednocovanie judikatúry. Riešenie otázok zásadného právneho významu a zjednocovanie judikatúry je pritom vnímané ako podstatný prvok napĺňania princípu právnej istoty. Tomuto účelu má slúžiť dovolanie ako mimoriadny opravný prostriedok.

Opravným prostriedkom však rozhodne nie je ústavná sťažnosť podľa čl. 127 Ústavy Slovenskej republiky (ďalej aj „ústava“). To vyplýva predovšetkým z čl. 124 ústavy, podľa ktorého Ústavný súd Slovenskej republiky je nezávislým súdnym orgánom ochrany ústavnosti, ako aj z kompetencií, ktoré Ústavnému súdu Slovenskej republiky (ďalej aj „ústavný súd“) vyplývajú z jednotlivých článkov ústavy. Ústavný súd nie je teda ani súčasťou všeobecnej súdnej sústavy Slovenskej republiky a nie je ďalšou inštanciou v sústave všeobecných súdov (okresné sudy, krajské sudy a Najvyšší súd Slovenskej republiky), ktoré v zmysle čl. 142 ústavy rozhodujú v civilnoprávných a trestnoprávných veciach, či v správnom súdnom konaní preskúmavajú zákonnosť rozhodnutí orgánov verejnej správy a zákonnosť rozhodnutí, opatrení alebo iných zásahov orgánov verejnej moci, ak tak ustanoví zákon.

Subsidiárna právomoc ústavného súdu

Ústavný súd rozhoduje podľa čl. 127 ods. 1 ústavy o sťažnostiach fyzických osôb alebo právnických osôb, ak namietajú porušenie svojich základných práv alebo slobôd, alebo ľudských práv a základných slobôd vyplývajúcich z medzinárodnej zmluvy, ktorú Slovenská republika ratifikovala a bola vyhlásená spôsobom ustanoveným zákonom, ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd.

Právomoc ústavného súdu konať a rozhodovať o sťažnostiach fyzických osôb a právnických osôb podľa čl. 127 ods. 1 ústavy je založená na princípe subsidiarity („*ak o ochrane týchto práv a slobôd nerozhoduje iný súd*“), v zmysle ktorého ústavný súd o namietaných zásahoch rozhoduje len v prípade, že je vylúčená právomoc všeobecných súdov, alebo v prípade, že účinky výkonu tejto právomoci všeobecnými súdmi nie sú zluči-

telné so súvisiacou ústavnou úpravou alebo úpravou v príslušnej medzinárodnej zmluve. Zmyslom a účelom princípu subsidiarity je to, že ochrana ústavnosti nie je a ani podľa povahy veci nemôže byť výlučne úlohou ústavného súdu, ale je úlohou všetkých orgánov verejnej moci v rámci im zverených kompetencií (III. ÚS 149/04, IV. ÚS 135/05). Zásada subsidiarity reflektuje aj princíp minimalizácie zásahov ústavného súdu do právomoci všeobecných súdov, ktorých rozhodnutia sú v konaní o sťažnosti preskúmané (IV. ÚS 303/04).

V súvislosti s tým ústavný súd opakovane judikuje¹, že pri uplatňovaní tejto právomoci nie je jeho úlohou zastupovať všeobecné súdy, ktorým predovšetkým prislúcha interpretácia a aplikácia zákonov. Úloha ústavného súdu sa obmedzuje na kontrolu zlučiteľnosti účinkov takejto interpretácie a aplikácie s ústavou alebo kvalifikovanou medzinárodnou zmluvou o ľudských právach a základných slobodách (napr. I. ÚS 19/02, I. ÚS 27/04, I. ÚS 74/05). Ústavný súd nie je zásadne oprávnený preskúmať a posudzovať právne názory všeobecného súdu, ktoré ho pri výklade a uplatňovaní zákonov viedli k rozhodnutiu, ani preskúmať, či v konaní pred všeobecnými súdmi bol, alebo nebol náležite zistený skutkový stav a aké skutkové a právne závery zo skutkového stavu všeobecný súd vyvodil. Skutkové a právne závery všeobecného súdu môžu byť predmetom kontroly zo strany ústavného súdu len vtedy, ak by ním vyvodené závery boli zjavne neodôvodnené alebo arbitrárne, a tak z ústavného hľadiska neospravedliteľné a neudržateľné, a zároveň by mali za následok porušenie základného práva alebo slobody (m. m. II. ÚS 1/95, II. ÚS 21/96, I. ÚS 4/00, I. ÚS 13/00, I. ÚS 139/02, III. ÚS 180/02, II. ÚS 231/04).

Zmyslom a účelom princípu subsidiarity je i to, že ochrana ústavnosti nie je a ani podľa povahy veci nemôže byť výlučne úlohou ústavného súdu, ale úlohou všetkých orgánov verejnej moci v rámci im zverených kompetencií. Za dodržiavanie tých práv a základných slobôd, ktoré ústava alebo medzinárodná zmluva dotknutým osobám zaručuje, sú primárne zodpovedné všeobecné súdy. Ústavný súd predstavuje v tejto súvislosti *ultima ratio* inštitucionálny mechanizmus, ktorý nasleduje až v prípade nefunkčnosti všetkých ostatných orgánov verejnej moci, ktoré sa na ochrane ústavnosti podieľajú (III. ÚS 149/04, IV. ÚS 135/05, III. ÚS 114/2010).

Výnimky zo zásady subsidiarity

Princíp subsidiarity zakotvený v čl. 127 ods. 1 ústavy znamená, že ústavný súd môže konať a vecne sa zaoberať sťažnosťami namietajúcimi porušenie práv iba vtedy, ak sa sťažovateľ nemôže v súčasnosti a nebude môcť ani v budúcnosti domáhať ochrany svojich práv pred iným súdom prostredníctvom iných právnych prostriedkov, ktoré mu zákon na

¹ Pozri k tomu napr. uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp.zn.III.ÚS 702/2017-www.ustavnysud.sk

to poskytuje. Podmienkou na pripustenie výnimky zo zásady subsidiarity je napr. skutočnosť, že v konkrétnom prípade muselo ísť o rozhodnutie spôsobilé výrazne a už nezvratným (nereparovateľným) spôsobom zasiahnuť do ústavou alebo kvalifikovanou medzinárodnou zmluvou garantovaných základných práv alebo slobôd sťažovateľa, a zároveň námietka ich porušenia sa musela vzťahovať výlučne na dané štádium konania a nemohla byť uplatnená neskôr (IV. ÚS 195/2010), prípadne sa tento negatívny dôsledok musel vzťahovať na výsledok konania a nebolo by ho možné korigovať v ďalšom procesnom postupe alebo v opravných konaniach (IV. ÚS 322/09). Sem patrí aj prípad, ak procesným rozhodnutím všeobecného súdu došlo k porušeniu ústavnoprocených práv účastníkov konania (III. ÚS 46/2013). Za určitých okolností možno k záveru o porušení základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy a práva na spravodlivé súdne konanie podľa čl. 6 ods. 1 dohovoru dospieť aj v súvislosti s námietkami sťažovateľov smerujúcimi proti právoplatnému rozhodnutiu všeobecného súdu procesnej povahy. Vo všeobecnosti však platí, že nesprávne rozhodnutie procesnej povahy nemožno spravidla samo osebe kvalifikovať ako také pochybenie všeobecného súdu, ktoré by svojou intenzitou zakladalo možnosť vyslovenia porušenia základných práv a slobôd bez ohľadu na to, akokoľvek výrazne sa môže účastníka konania dotknúť.² Taktiež v prípadoch, keď sťažnosť smeruje proti rozhodnutiu orgánu verejnej moci, v ktorom ide zjavne o bagateľnú sumu, ústavný súd poskytuje ústavnoprávnu ochranu sťažovateľom len v celkom výnimočne, ak sťažnosť signalizuje, že došlo k zásahu do základných práv alebo slobôd v mimoriadne závažnom rozsahu, resp. intenzite (napr. IV. ÚS 414/2010, IV. ÚS 79/2011, IV. ÚS 251/2011, IV. ÚS 717/2013). V prípade, ak porušenie základných práv alebo slobôd takúto intenzitu zjavne nedosahuje, je daný dôvod na odmietnutie sťažnosti pre zjavnú neopodstatnenosť.³ Ústavnoprávny rozmer len v prípade extrémneho vybočenia z pravidiel upravujúcich súdne konanie by mohla dosiahnuť i problematika náhrady trov konania. K tomu by mohlo dôjsť najmä na základe takej interpretácie a aplikácie príslušných ustanovení zákona o trovách konania, ktorá by v sebe zahŕňala črty svojvôle (*mutatis mutandis* IV. ÚS 170/08, II. ÚS 64/09).

Súbeh ústavnej sťažnosti a opravných prostriedkov

Napriek povinnému zastúpeniu sťažovateľa advokátom v konaní pred ústavným súdom [§ 20 ods. 2 zákona č. 38/1993 Z.z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ústavnom súde“)] býva problém nielen správne naformulovať a odôvodniť ústavnú sťažnosť, ale aj vyčerpať príslušné opravné prostriedky, ktoré má sťažovateľ

² Pozri k tomu napr. uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III.ÚS 381/2016 -www.ustavnysud.sk

³ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. I. ÚS 559/2015- www.ustavnysud.sk

k dispozícii. Podľa § 53 ods. 1 zákona o ústavnom súde sťažnosť nie je prípustná, ak sťažovateľ nevyčerpal opravné prostriedky alebo iné právne prostriedky, ktoré mu zákon na ochranu jeho základných práv alebo slobôd účinne poskytuje a na ktorých použitie je sťažovateľ oprávnený podľa osobitných predpisov. Podľa § 53 ods. 2 zákona o ústavnom súde ústavný súd neodmietne prijatie sťažnosti, aj keď sa nesplnila podmienka podľa odseku 1, ak sťažovateľ preukáže, že túto podmienku nesplnil z dôvodov hodných osobitného zreteľa.

Meritórne preskúmanie sťažnosti sťažovateľa ústavným súdom v situácii, keď nevyužil právny prostriedok ochrany svojich základných práv, ktorý mu zákon účinne poskytoval, t. j. nepodal dovolanie, hoci ho podať mohol a mal, by bolo porušením princípu subsidiarity ako sťažnostného atribútu vzťahu medzi ústavným súdom a sústavou všeobecných súdov, na ktorom je založené rozhodovanie o sťažnostiach podľa čl. 127 ods. 1 ústavy (obdobne I. ÚS 728/2016).⁴

V prípade totožnej argumentácie dovolacieho dôvodu a ústavnej sťažnosti (napr. dovolací dôvod podľa § 420 písm. f/ Civilného sporového poriadku) bude daná v prvom rade právomoc najvyššieho súdu, aby posúdil prípustnosť dovolania a až následne sa sťažovateľ môže obrátiť na ústavný súd. Skutočnosť, že sťažovateľ nevyužil účinný zákonný opravný prostriedok, ktorý mal k dispozícii tak zakladá neprípustnosť jeho sťažnosti. Neuplatnenie zákonnej možnosti účinnej ochrany práva sťažovateľa na príslušnom všeobecnom súde nemožno nahradzovať sťažnosťou ústavnému súdu, ktorý môže založiť svoju právomoc na konanie až vtedy, ak fyzická osoba (alebo právnická osoba) nemala inú ústavnú a zákonnú možnosť účinnej ochrany svojich práv.

Jedným z najčastejších dôvodov uplatňovaných v opravných prostriedkoch ako aj v ústavných sťažnostiach podľa čl. 127 ods. 1 ústavy (hoci v prevažnej väčšine prípadov neúspešne), je nedostatočné odôvodnenie rozhodnutia. Ústavný súd Slovenskej republiky ešte za predchádzajúcej právnej úpravy opakovane konštatoval, že prípadná vada konania podľa § 237 písm. f/ OSP má za následok porušenie čl. 46 ods. 1 Ústavy SR a čl. 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd, to však neznamená, že vo vzťahu k nepreskúmateľnosti rozhodnutia zároveň platí aj opak, teda, že nedostatočné odôvodnenie predstavuje bez ďalšieho odňatie možnosti konať pred súdom. Rozsiahla judikatúra ústavného súdu k tomuto potvrdzovala, že by prednostne malo ísť o prieskum ústavnoprávny, teda z hľadiska porušenia resp. zachovania základného práva na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 ústavy a práva na spravodlivý proces v zmysle čl. 6 ods. 1 dohovoru. Bolo teda otázne, či možno v konaní pred ústavným súdom namietat porušenie uvedených práv v dôsledku nedostatočného odôvodnenia súdneho rozhodnutia, pokiaľ sťažovateľ toto rozhodnutie z identického dôvodu nenapadol dovolaním v zmysle

⁴ Uznesenie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. III. ÚS 562/2017 – www.ustavnysud.sk

§ 237 písm. f/ OSP a teda nevyčerpal všetky dostupné opravné prostriedky (§ 53 ods. 1 zákona o ústavnom súde).⁵ V r. 2016 prijalo občianskoprávne kolégium najvyššieho súdu pod. č. R 2/2016 stanovisko k výkladu § 237 ods. 1 písm. f/ OSP, podľa ktorého „*Nepreskúmateľnosť rozhodnutia zakladá inú vadu konania v zmysle § 241 ods. 2 písm. b/ Občianskeho súdneho poriadku. Výnimočne, keď písomné vyhotovenie rozhodnutia neobsahuje zásadné vysvetlenie dôvodov podstatných pre rozhodnutie súdu, môže ísť o skutočnosť, ktorá zakladá prípustnosť dovolania podľa § 237 ods. 1 písm. f/ Občianskeho súdneho poriadku.*“

Na tomto právnom názore zotrvalo občianskoprávne kolégium najvyššieho súdu aj v historicky prvom rozhodnutí veľkého senátu v uznesení z 19. apríla 2017 sp. zn. 1 VCdo 2/2017 v bode 45. ktorého veľký senát uviedol, že „*v právnych veciach, na ktoré sa vzťahuje nová procesná úprava účinná od 1. júla 2016, je opodstatnený názor, podľa ktorého prípadný nedostatok riadneho odôvodnenia dovolaním napadnutého rozhodnutia, nedostatočne zistený skutkový stav alebo nesprávne právne posúdenie veci nezakladá vadu zmätočnosti konania podľa ustanovenia § 420 písm. f/ CSP.*⁶

Z hľadiska ústavnoprávneho rozmeru tohto problému treba za nedostatok zásadného vysvetlenia dôvodov podstatných pre rozhodnutie súdu považovať predovšetkým úplnú absenciu dôvodov vysvetľujúcich právny záver súdu v otázke, od riešenia ktorej bola závislá opodstatnenosť uplatneného nároku. V zmysle svojej judikatúry ústavný súd považuje za protiústavné a arbitrárne napr. i tie rozhodnutia, ktorých odôvodnenie je úplne odchylné od veci samej, alebo aj extrémne nelogické so zreteľom na preukázané skutkové a právne skutočnosti (IV. ÚS 150/03, I. ÚS 301/06).

Treba však poukázať i nato, že ústava ani zákon o ústavnom súde nepripúšťajú, aby si strana sporu resp. účastník konania zvolili medzi súdnymi orgánmi ochrany porušených základných práv a slobôd, naopak, čl. 127 ods. 1 ústavy jednoznačne požaduje vyčerpanie všetkých účastníkovi dostupných a účinných prostriedkov nápravy.

Ústavná sťažnosť je neprípustná i v prípade, ak sťažovateľ podá súčasne opravný prostriedok (osobitne dovolanie) a ústavnú sťažnosť. Ústavný súd sa v daných okolnostiach vždy zaoberá aj úvahou, aké dôsledky bude mať pre sťažovateľa prípadné posúdenie dovolania najvyšším súdom ako dovolania neprípustného. Majúc na zreteli účel základného práva na súdnu ochranu a inú právnu ochranu zaručeného čl. 46 ods. 1 ústavy a práva na spravodlivé súdne konanie zaručeného čl. 6 ods. 1 dohovoru ústavný súd vo svojich rozhodnutiach konštatuje, že v prípade procesného rozhodnutia najvyššieho súdu o dovolaní bude sťažovateľovi lehota na podanie sťažnosti ústavnému súdu považovaná za za-

⁵ Pozri k tomu *Sedlačko, F.* Kvalita odôvodnenia vs. odňatie možnosti konať pred súdom (aktuálna judikatúra) In: Bulletin slovenskej advokácie 2014 č. 6, s. 3 a 4

⁶ Pozri k tomu aj *Baricová, J., Fečík, M., Števíček, M., Filová, A. a kol.* Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2018, s. 1616

chovanú aj vo vzťahu k napadnutému rozhodnutiu krajského súdu a to v zmysle rozsudku Európskeho súdu pre ľudské práva z 12. novembra 2002 vo veci Zvolský a Zvolská proti Českej republike, sťažnosť č. 46129/99, body 51, 53 a 54. V dôsledku rozsudku Zvolský a Zvolská v Česká republika sa potom javí súbežné podávanie dovolania a ústavnej sťažnosti ako nadbytočné.

Záver

Napriek tomu, že z vyššie uvedeného by sa subsidiárna právomoc ústavného súdu mohla javiť ako nie veľmi problematická, skôr opak je pravdou. Ústavný súd musí starostlivo posudzovať každý prípad individuálne s ohľadom na všetky jeho okolnosti, osobitne tam, kde je zo zákona explicitne vylúčená prípustnosť dovolania a vždy musí mať na pamäti, že jeho prvoradou úlohou je zabezpečenie dôslednej ochrany základných práv a slobôd sťažovateľa⁷.

Literatúra

Sedlačko, F. Kvalita odôvodnenia vs. odňatie možnosti konať pred súdom (aktuálna judikatúra) In: Bulletin slovenskej advokácie 2014 č. 6, s. 3 a 4

Vernarský, M.: Ústavná sťažnosť a opravné prostriedky v civilnom procese,. In.: Justičný revue,68,2016, č. 3, ISSN: 1335-6461

Jablonka, B., Zlocha Ľ. Konkurencia dovolania a ústavnej sťažnosti v civilných sporových veciach a niektoré aplikačné problémy. In: Právo, obchod, ekonomika 7.. - ISBN 978-80-8152-528-5. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2017. - S. 367-383

Števček, M. a kol. Civilné právo procesné, základné konanie a správne súdnictvo (3. zmenené a doplnené vydanie) Žilina : Eurokódex, 2014, ISBN 978-80-8155-043-0,.

Števček, M., Ficová, S., Baricová, J., Mesiarkinová, S., Bajánková, J., Tomašovič, M. a kol. Civilný sporový poriadok : komentár, Praha:C. H. Beck, 2016. ISBN 978-80-7400-629-6.

Baricová, J., Fečík, M., Števček, M., Filová, A. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2018, ISBN 978-80-7400-678-4.

⁷ K tomu aj Vernarský, M.: Ústavná sťažnosť a opravné prostriedky v civilnom procese,. In.: Justičná revue,68,2016, č. 3,s. 267-270

NIEKOĽKO POZNÁMOK K ZMENE ŽALOBY

JUDR. ALEXANDER BRÖSTL ML.

BROSTL@AKBC.SK

Abstrakt

Príspevok analyzuje inštitút zmeny žaloby pred a po rekodifikácii civilného procesu. Prostredníctvom rozhodnutí Ústavného súdu SR týkajúcich sa prieskumu uznesení všeobecných súdov o neprípustení zmeny žaloby sú priblížené vybrané aplikačné, ale aj koncepcné problémy spojené so zmenou žaloby. Za účelom otvorenia diskusie o ich riešeníach sú formulované možné systémové zmeny tohto inštitútu.

Abstract

The paper is focusing on the analysis of the institute of the amendment of the action before and after the civil procedure recodification. Through the Decisions of the Constitutional Court of the Slovak Republic regarding the review of the resolutions of the general courts on the inadmissibility of the amendment of the action, the selected application and conceptual issues related to this topic are introduced. In order to open the discussion on the solutions of the problems, the possible systemic changes concerning the respective institute are formulated.

Úvod

Pri inštitúte zmeny žaloby bol v rámci rekodifikácie civilného procesu zvolený modus operandi charakteristický pre nemalú časť rekodifikovanej matérie – zákonodarca vychádzal z úpravy v Občianskom súdnom poriadku, prebral judikatórne či procesualistické závery¹ a z formálneho hľadiska príslušný text systematickejšie a logickejšie usporiadal². Znamená to tiež, že materiálne zmena žaloby pri rekodifikácii neprešla žiadnou zásadnou premenou. Témy, ktoré tento príspevok otvára, vychádzajú z poznatkov právnej praxe a keďže pri novej podobe zmeny žaloby ide skôr o legislatívnu evolúciu, možno sa za aplikačnými problémami obzrieť aj do obdobia účinnosti predchádzajúceho procesného kódexu. Relatívne krátko po prijatí rekodifikácie procesného práva sa nedajú očakávať žiadne zásadné zmeny (možno je ešte priskoro na zhodnotenie rekodifikácie) a ako napokon ukazuje historické skúmanie, základný režim zmeny žaloby sa dlhodobo nemení.

¹ Pri zmene žaloby ide najmä o pravidlo o tom, že za zmenu sa považuje aj podstatná zmena alebo doplnenie rozhodujúcich skutočností (pozri § 140 ods. 2 Civilného sporového poriadku).

² V Občianskom súdnom poriadku bola zmena žaloby upravená v § 95 ods. 1 - 3, v Civilnom sporovom poriadku jej obsiahnutá v §§ 139 – 143.

Napriek tomu má tento príspevok dať podnet na rozpravu o tom, či by si niektoré pravidlá spojené so zmenou žaloby, nezaslúžili vhodnejšiu úpravu.

Zmena žaloby v rozhodnutiach Ústavného súdu SR

Na priblíženie aplikačných problémov týkajúcich sa zmeny žaloby som si vybral niekoľko prípadov zamietnutia návrhu na zmenu žaloby, ktoré boli v konaniach o ústavnej sťažnosti posudzované Ústavným súdom Slovenskej republiky (ďalej len „ústavný súd“).

Ústavný súd nálezom sp. zn. II. ÚS 271/2011 z 27. novembra 2011 zrušil uznesenie o nepripustení zmeny žaloby okresným súdom vydané v konaní, v ktorom sa sťažovateľ (žalobca) domáhal určenia neplatnosti okamžitého skončenia pracovného pomeru. Podaním urobeným následne v konaní (niekoľko rokov po jeho začatí, avšak v stále v štádiu, kedy ešte nebolo vo veci nariadené jediné pojednávanie) žalobca doplnil svoju žalobu o nárok na náhradu mzdy podľa § 79 Zákonníka práce. Okresný súd však zmenu žaloby nepripustil pričom svoje rozhodnutie odôvodnil takto: „*V súčasnosti ide už o reštančnú vec, v ktorej sa rieši základ nároku na náhradu mzdy. Žalobca má možnosť náhradu mzdy uplatniť samostatnou žalobou, v oboch konaniach sa totiž vykonávajú rozdielne dôkazy a vyhovením tohto procesného návrhu by nepochybne došlo k ďalšiemu podstatnému predĺženiu sporu.*“

Ústavný súd k postupu prvostupňového súdu, okrem iného, poznamenal: „*Ústavný súd po preskúmaní napadnutého rozhodnutia okresného súdu konštatuje, že námietky sťažovateľa považuje za plne opodstatnené a z už uvedených skutočností sa dá vyvodiť, že toto rozhodnutie je arbitrárne. Závery vyvedené okresným súdom nie sú vo vzťahu k sťažovateľovi správne a spravodlivé a nie sú v súlade ani s relevantnou zákonnou a ústavnou právnou úpravou (...) Ústavný súd konštatuje, že v danom prípade okresný súd vychádzajúc zo zásady *iura novit curia*, no najmä z ustanovení Zákonníka práce upravujúcich nároky z neplatného skončenia pracovného pomeru mohol (a mal) predpokladať, že sťažovateľ si v rámci svojej žaloby o neplatnosť okamžitého skončenia pracovného pomeru uplatní aj nárok na náhradu mzdy, aby ako celok predstavovala komplexné podanie. V takom prípade nejde o zmenu žaloby a okresný súd nemá dôvod o zmene petitu osobitne rozhodovať. A navyše, práve tu ide o prípad, keď závery (výsledky) konania o žalobe sú spolu s ďalšími skutočnosťami podkladom pre rozhodnutie o nároku na náhradu mzdy.*“

V komentárovej literatúre k Civilnému sporovému poriadku³ je ako komplexné stanovisko ústavného súdu citované rozhodnutie sp. zn. I. ÚS 472/2014 z 28. októbra 2014, resp. jeho spracovanie v odbornej časopiseckej literatúre.⁴ Ústavný súd tentokrát hodnotil nepripustenie zmeny žaloby zo strany okresného súdu, ktorou sa žalobcovia do-

³ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ S., BAJÁNKOVÁ J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016. 1540 s. ISBN: 978-80-7400-629-6.

⁴ Spracovanie bolo publikované v časopise *Zo súdnej praxe* č. 3/2016.

máhali vydania bezdôvodného obohatenia za ďalšie časové obdobie (pôvodne uplatnený kondikčný nárok bol rozšírený o ďalšie čiastky, ktoré prirástli počas súdneho konania). Ústavný súd, ktorý sťažnosti vyhovel, uviedol: „Podľa názoru ústavného súdu okresný súd napadnuté uznesenie v jeho relevantnej časti zdôvodnil iba citáciou zákonných ustanovení bez tohto, aby svoje rozhodnutie o ich aplikácii na daný prípad zdôvodnil aj ústavne konformnými dôvodmi zodpovedajúcimi špecifikám dotknutého konania. Inými slovami, z uznesenia okresného súdu nie sú zrejmé žiadne dôvody, na základe ktorých okresný súd dospel k názoru, že by výsledky doterajšieho dokazovania nemohli byť podkladom aj pre konanie o rozšírenom žalobnom návrhu sťažovateľov. Uvedené konštatovanie o to viac platí vo vzťahu k sťažovateľmi navrhovanému rozšíreniu žaloby o zákonné úroky z omeškania.“ V poznámke k tomuto rozhodnutiu v periodiku Zo súdnej praxe sa uvádza aj to, že: „Tento prípad odhaľuje aj "úradnícky výkon" súdnictva veľkej väčšiny sudcov Slovenskej republiky, ktorí sa odmietajú zaoberať materiálnym predmetom sporu v celej jeho šírke a ktorí hľadajú v každej veci také východisko, ktoré im umožní veci sa "zbaviť" či aspoň ju odmietnuť iba z formálnych (procesných) dôvodov bez ohľadu na to, že sa týmto postupom konanie nielen predlžuje, ale aj rozmnožuje o ďalšie spory, a tak sa všeobecný súd zťažuje o ďalšie zbytočné materiálne, finančné, časové výdaje, čo sa mu potom spätne vracia v názore spoločnosti, že sudcovia už nie sú schopní ani ochotní v primeranom čase a kvalite meritórne rozhodnúť vo všetkých tých veciach, ktoré sa dostali na súd, ňou akceptovaným spôsobom.“

Zaujímavé je rozhodnutie ústavného súdu sp. zn. I. ÚS 393/2016 z 15. júna 2016 – ústavnému prieskumu bolo podrobené uznesenie okresného súdu o nepripustení zmeny žaloby, ktorým žalobca (sťažovateľ) navrhoval kvantitatívnu zmenu, keď požadoval rozšírenie pôvodne uplatneného nároku na náhradu škody o ďalšiu čiastku a to na podklade znaleckého posudku. Do podania návrhu na zmenu vo veci neprebehlo jediné pojednávanie a škoda (aj v rozsahu rozšírenia) vyplývala zo znaleckého posudku - podľa názoru žalobcu bol v konaní predložený dôkaz dostatočne preukazujúci aj nárok uplatňovaný návrhom na zmenu žaloby. V tomto prípade ústavný súd sťažnosť odmietol ako zjavne neodôvodnenú a skonštatoval: „Dispozícia účastníka konania, ktorou chce meniť svoj návrh, nie je neobmedzená. Zmenený návrh je vo svojej podstate novým návrhom, o ktorom rozhoduje súd v tom istom (pôvodnom) konaní. Je na rozhodnutí súdu, či pripustí alebo nepripustí zmenu návrhu. Pokiaľ by výsledky doterajšieho konania nemohli byť podkladom na konanie o zmenenom návrhu, súd zmenu nepripustí a po právoplatnosti uznesenia pokračuje v konaní o pôvodnom návrhu. Posúdenie, aké sú výsledky doterajšieho konania a či tieto môžu alebo nemôžu byť podkladom na konanie o zmenenom návrhu, patrí do výlučnej právomoci všeobecného súdu. Súd pri svojej úvahe dbá najmä na hospodárnosť konania. Je to práve všeobecný súd, ktorý by o prípadnom zmenenom návrhu konal a roz-

hodoval, a preto nie je úlohou ústavného súdu hodnotiť, či doterajšie výsledky konania môžu alebo nemôžu byť podkladom na konanie o zmenenom návrhu.“

Za zmienku určite stojí aj to, že člen senátu M. Lálík k tomuto rozhodnutiu pripojil odlišné stanovisko, v ktorom uviedol: „*Ustanovenie § 95 ods. 2 OSP nebolo potrebné interpretovať tak, že je predmetom voľnej úvahy sudcu a nielen v súvislosti so zásadou ekonomiky konania, ale najmä z hľadiska súladnosti procesného postupu súdu s ohľadom na minimalizáciu zásahu do základného práva sťažovateľky na súdnu ochranu a spravodlivý proces. Pre uvedenú prax okresného súdu nebol daný žiaden racionálny procesný dôvod, dokonca takýto postup zaťažuje súdy umelým navyšovaním počtu konaní vo veciach, kde je taký postup neúčelný, formalistický či úradnícky a vedie nielen k poškodeniu žalobcu (podanie ďalšej žaloby či dokonca možnosť premlčania časti nároku), ale aj k poškodeniu účastníkov ostatných konaní, ktorých spory takouto narastajúcou súdnou zahltenosťou sa tiež riešia veľmi pomaly. Dobrý sudca však spory rozhoduje a nerozmnožuje ich o ďalšie, čo je v súčasnosti snáď najväčší nedostatok slovenského súdnictva, žiaľ, aj ústavného“.*

Vo rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 74/2014 z 5. marca 2014 sťažovateľ ako žalobca v konaní pred všeobecným súdom uviedol skutkové tvrdenie, ktoré súd po štyroch rokoch od jeho uvedenia posúdil ako zmenu žaloby, ktorú následne nepripustil. Z odôvodnenia rozhodnutia ústavného súdu okrem iného vyplýva, že sťažovateľ poukazoval jednak na to, že ide o vecne nesprávne posúdenie skutočnosti, že ide o zmenu žaloby, a rovnako namietal, že vzhľadom na to, že ide o rozhodnutie o nepripustení zmeny žaloby bolo vydané po štyroch rokoch, so zreteľom na premlčanie už nemôže podať novú žalobu. Ústavný súd rozhodol tak, že sťažnosť pre nedostatok právomoci odmietol, pretože dospel k názoru dôvody odvolania vo veci samej a sťažnosti sú v podstate totožné a odvolací súd sa nimi bude zaoberať – ak dospeje k záveru, že prvostupňový súd nesprávne posúdil podanie sťažovateľa ako zmenu návrhu, aj tak bude sa musieť zaoberať daným skutkovým tvrdením sťažovateľky.

Odhliadnuc od toho, že v niektorých vyššie uvedených prípadoch zohralo úlohu nedostatočné odôvodnenie rozhodnutia o zmene žaloby, resp. arbitrárny postup všeobecného súdu, citované rozhodnutia ústavného súdu ukazujú, na čo si obozretný právny praktik pri zmene žaloby musí dávať pozor.

Z dôvodu ochrany pred prípadným premlčaním musí dôsledne zvážiť, či pred návrhom na zmenu žaloby neuprednostní v rozsahu tohto nároku podanie samostatnej žaloby (bez ohľadu na to, či nakoniec dôjde k spojeniu so skôr začatým konaním), čo sa môže javiť ako nelogický postup (oveľa prirodzenejšie je predsa rozšírenie existujúceho sporu) - za určitej konštelácie, ktorú vôbec nemusel spôsobiť žalobca, však môže svojvoľné resp. ťažko predvídateľné rozhodnutie o nepripustení zmeny žaloby spôsobiť, že žalobcovi sa z rýdzo procesných dôvodov nedostane požadovanej ochrany.

Zaujímavou je aj úvaha, či v prípade nepripustenia návrhu na zmenu žaloby, nie je možné uvažovať o tom, či podanie, ktorým sa žalobca domáhal zmeny žaloby, nemôže byť posúdené ako nová, samostatná žaloba.

Ako je uvedené ďalej, Civilný sporový poriadok umožňuje čiastočne (úplne?) novým spôsobom vyriešiť nepripustenie zmeny žaloby; stále je však namieste diskusia o tom, či je správne, že proti uzneseniu o nepripustení zmeny žaloby, nie je odvolanie prípustné.

Pre právnu prax má tiež význam názor ústavného súdu, podľa ktorého nie pri každom rozšírení žaloby musí ísť o jej zmenu.

Objektívna kumulácia nárokov a zmena žaloby

Z citovaného rozhodnutia ústavného súdu z roku 2011 vyplýva, že uplatnenie nároku na náhradu mzdy v konaní o určenie neplatnosti skončenia pracovného pomeru nie je zmenou žaloby. Aj v komentárovej literatúre⁵ sa možno stretnúť s názorom, že pri objektívnej kumulácii nárokov nejde o zmenu žaloby (hoci nie je bližšie odôvodnený).⁶

S týmto postojom možno polemizovať – je zrejmé, že ak sa nároky, ktoré by mohli byť uplatnené samostatnou žalobou majú stať súčasťou prebiehajúceho sporu, civilný procesný kódex nepozná žiadny iný mechanizmus, ako pripustenie zmeny žaloby. Iný záver vylučuje § 140 odsek 1 Civilného sporového poriadku a preto iba samotné uplatnenie ďalšieho nároku nemôže viesť k tomu, že sa tento automaticky stane predmetom sporovej matérie.

Pri uplatnení inej optiky zase platí, že pri zmene žaloby, osobitne pri takej, ktorá spočíva v rozšírení o ďalšie nároky (kvantitatívna zmena – podľa § 140 ods. 1 Civilného sporového poriadku je zmenou žaloby ak sa rozširuje uplatnené právo) sú nároky, ktoré sú predmetom požadovanej zmeny samostatné do tej miery, že by mohli byť bez akejkoľvek prekážky uplatnené samostatnou žalobou; v týchto prípadoch dochádza len k „nárastu“ nároku žalobcu a nie k „vnútornej“ zmene už uplatneného nároku.

Táto charakteristika je menej výrazná pri kvalitatívnej zmene žaloby (podľa § 140 ods. 1 Civilného sporového poriadku je zmenou žaloby, ak sa uplatňuje iné právo). Aj tu však platí, že namiesto zmeny môže žalobca uplatniť novú žalobu – napríklad v konaní o vydanie veci, o ktorej sa zistí, že neexistuje môže žalobca požadovať zaplatenie hodnoty

⁵ ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ S., BAJÁNKOVÁ J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016. 1540 s. ISBN: 978-80-7400-629-6.

⁶ Česká judikatúra k tejto problematike zaujala rovnaké stanovisko, napríklad podľa rozhodnutia NS ČR sp. zn 22Cdo 2852/99 z 15.2.2001: „O změnu žaloby však nejde v případě, že žalobce kromě dosavadního nároku, který uplatňuje i nadále, uplatní další samostatný nárok a dojde tak k tzv. objektivní kumulaci nároků. Uplatnění tohoto dalšího nároku je třeba považovat za další žalobu. Soud v takovém případě nemůže rozhodnout o nepřipustění "změny návrhu na zahájení řízení,"

tejto veci v peniazoch aj v samostatnom novom konaní (pravda, ak už žalobca prezieravo neuplatnil tzv. eventúálny petit).

Prípady, pri ktorých v už začatom konaní dochádza k zmene alebo k doplneniu podstatných skutočností (zmena žaloby v zmysle § 140 odsek 2 Civilného sporového poriadku) tvrdených žalobcom, považujem za zmenu vo vlastnom slova zmysle, resp. za „vnútornú“ zmenu žaloby. K ich samostatnému uplatneniu síce hypoteticky môže dôjsť, s vysokou pravdepodobnosťou nie za súčasnej existencie pôvodného konania (veľmi problematickou by bola litispendencia, i keď práve potreba rozhodovania o zmene znamená, že sa neuplatňujú rovnaké nároky).

Možno uzavrieť, že hranica pri uplatnení svojou povahou úplne samostatných nárokov v priebehu konania, ktoré majú s pôvodne uplatneným nárokom objektívne určitú vecnú súvislosť (ako uviedol ústavný súd: „v danom prípade okresný súd vychádzajúc zo zásady *iura novit curia*, no najmä z ustanovení Zákonníka práce upravujúcich nároky z neplatného skončenia pracovného pomeru mohol (a mal) predpokladať, že sťažovateľ si v rámci svojej žaloby o neplatnosť okamžitého skončenia pracovného pomeru uplatní aj nárok na náhradu mzdy, aby ako celok predstavovala komplexné podanie.“) a zmenou žaloby nie je celkom jasná.

Samotné znenie § 140 ods. 1 Civilného sporového poriadku k tomu prispieva, a hoci bude závisieť len na tom ako široko bude interpretovaný pojem „rozšírenie uplatneného nároku“ (v prípade prerokúvanom ústavným súdom sa nerozširovala alebo nejako nemenila neplatnosť skončenia pracovného pomeru, ale uplatnil sa ďalší samostatný peňažný nárok súvisiaci s neplatným skončením pracovného pomeru) podľa súčasnej úpravy o pripustení zmeny žaloby bude rozhodovať v každom prípade (z mojich skúseností vyplýva, že takáto je obvyklá súdna prax), pretože iným spôsobom nevie vnieť ďalší nárok do rozbehnutého konania.

Dôvody pre nepripustenie zmeny žaloby

Nepripustenie zmeny žaloby v prípade, že by mala mať za následok založenie vecnej alebo kauzálnej príslušnosti iného súdu (§ 143 ods. 2 Civilného sporového poriadku) považujem za správne – v opačnom prípade by bolo veľmi jednoduché obchádzať pravidlá o vecnej a kauzálnej príslušnosti, ktoré spoluvytvárajú ústavné právo na prejednanie veci zákonným sudcom.

Úplne inak sa javí dôvod vyjadrený v § 143 ods. 1 Civilného sporového poriadku, podľa ktorého súd nepripustí zmenu žaloby, ak výsledky doterajšieho konania nemôžu byť podkladom na konanie o zmenenej žalobe. Prakticky podľa všetkých názorov právnickej obce je tu rozhodujúcim kritériom procesná ekonómia – aby súd zbytočne nepredlžoval už rozbehnutý spor, nemal by v prípade, ak by si zmenená žaloba vyžadovala ďalšie dokazovanie, zmenu žaloby pripustiť.

Kladiem si otázku či je takéto kritérium presvedčivé – popri vyššie uvedených možných komplikáciách s premlčaním možno o hospodárnosti nepripustenia zmeny žaloby ako takej dôvodne pochybovať. Ak súd zmenu žaloby nepripustí, žalobca sa spravidla na súd obráti s novou žalobou v rozsahu nároku, ktorý bol predmetom rozšírenia žaloby. Znamená to rozvinutie ďalšieho sporu so všetkými predpísanými úkonmi súdu (doručovanie písomností, opakované dokazovanie) a sporových strán (výmena písomností) a v konečnom dôsledku zaťaženie justičného aparátu ako aj strán sporu novým konaním. Muselo by preto ísť o úplne vypuklý prípad, pri ktorom sú výsledky dokazovania, resp. vedenia sporu uskutočnené do zmeny žaloby pre rozšírený nárok nepoužiteľné, čo, ako ilustrujú v predchádzajúcej časti analyzované prípady, nebude pravidlom.⁷

Naviac, po (nedôvodnom) nepripustení zmeny žaloby, žalobca v novom spore nezriedka odkáže na výsledky dokazovania v skoršom konaní a požiada o pripojenie príslušného spisu, čo môže spôsobiť len ďalšie prietahy v rozhodovaní, resp. obehu súdnych spisov.

Zmena žaloby by nemala byť pripustená len vtedy, ak by výsledky doterajšieho konania neboli pre skutkové a právne posúdenie „rozšírenej žaloby“ vôbec použiteľné (predstaviť si viem najmä uplatnenie úplne iného nároku nesúvisiaceho so skutkovým a právnym stavom v pôvodnej žalobe, prípadne šikanózne uplatňovanie ďalších nárokov). Nepripustenie zmeny žaloby z tohto dôvodu by preto malo byť skôr dobre odôvodnenou výnimkou a predovšetkým by sa nemalo stať nástrojom ako prostredníctvom rôznych subjektívnych argumentov vytvoriť prekážku pre rozhodovanie o rozšírenej časti žaloby.

Pri komplexnom posudzovaní hospodárnosti postupu súdu nemožno zabudnúť ani na inštrumentárium súdu, ktorým sa môže vysporiadať so zmenenou žalobou bez ujmy na hospodárnosti pôvodného konania – v závislosti od konkrétnych okolností môže byť daná možnosť súdu rozhodnúť čiastočným rozsudkom, resp. vylúčením rozšírenej časti sporu na samostatné konanie.

Osud návrhu na zmenu žaloby, ktorý nebol pripustený

Možno o návrhu na zmenu žaloby, ktorý nie je súdom pripustený, uvažovať ako o samostatnom podaní vo veci samej a požadovať, aby ho súd prerokoval ako samostatnú žalobu? Alebo je tento nárok bez ďalšieho odsúdený na doslova „večné zabudnutie zo strany justičného systému“?

⁷ Tento názor nespočíva na reprezentatívnom prieskume, z vlastnej skúsenosti môžem uviesť, že v praxi je najčastejšia kvantitatívna zmena žaloby (rozšírenie uplatňovanej pohľadávky v dôsledku jej navýšenie za dobu od podania žaloby) alebo uplatnenie ďalšieho nároku daného hmotným právom tak ako tomu bolo v prípade vyššie rozoberaného rozhodnutia ústavného súdu (určenie neplatnosti skončenia pracovného pomeru a následne uplatnenie náhrady mzdy).

Hoci formálne môže mať návrh na zmenu všetky náležitosti žaloby (v závislosti od jeho formulácie zo strany žalobcu), prípadne nič nebráni tomu, aby boli na výzvu súdu žalobcom doplnené, v slovenských podmienkach by to zodpovedalo mimoriadne neformalistickému prístupu, aby bol posúdený ako samostatná žaloba.

Okrem toho, že pre takýto postup chýba akýkoľvek normatívny základ, tiež platí, že zmena žaloby je samostatný dispozičný úkon, ktorý podlieha pravidlám uvedeným v Civilnom sporovom poriadku a jeho jediným následkom môže byť zmena predmetu sporu, ktorý už prebieha. Platí preto, že ak podľa úvahy súdu nie je zmena prípustná, nemôže v podstate nekvalifikovaný procesnoprávny úkon konvertovať do kvalitatívne iného úkonu strany sporu a predovšetkým nie do žaloby.

Nech by bol opačný záver akokoľvek sympatický, zodpovedajúci materiálnej ochrane práv žalobcov a zároveň riešiaci zásadný aplikačný problém spojený s nepripustením zmeny (premlčanie), vzhľadom na členenie a právnym poriadkom predvídanými účinkami jednotlivých dispozičných úkonov strán sporu, ho nepovažujem za veľmi priechodný.

Vylúčenie odvolania proti rozhodnutiu súdu o nepripustení zmeny žaloby

Pátranie po odpovedi na otázku, prečo nie je proti prvoinštančnému uzneseniu o nepripustení zmeny žaloby prípustné odvolanie sa musí zamerať predovšetkým na § 357 Civilného sporového poriadku, v ktorom sú vymenované prvoinštančné uznesenia, proti ktorým je odvolanie prípustné.

Občiansky súdny poriadok mal v otázke objektívnej prípustnosti odvolania opačný prístup- jeho § 202 obsahoval zoznam uznesení, voči ktorým nebolo odvolanie prípustné.

Uznesenie o nepripustení zmeny žaloby nebolo možné napadnúť odvolaním až od novelizácie Občianskeho súdneho poriadku z roku 1991, dotedy zákon výslovne vylučoval len odvolanie proti uzneseniu o pripustení zmeny⁸.

Tak ako pri Občianskom súdnom poriadku, aj pri Civilnom sporovom poriadku je veľmi zložitá nájsť spoločného menovateľa uznesení vylúčených z preskúmania odvolacím súdom, prípadne aspoň vytvoriť niekoľkých homogénnych podskupín; spôsob selekcie uznesení nie je bližšie odôvodnený ani v dôvodovej správe k Civilnému sporovému poriadku. Musím však pripustiť, že je do značnej miery výsostnou voľbou zákonodarcu, ktoré

⁸ Vecnú správnosť nepripustenia odvolania voči rozhodnutiu o pripustení zmeny podporuje okrem iného aj záver v ďalšom rozhodnutí ústavného súdu; vo veci sp. zn. II. ÚS 378/2013 bolo judikované, že: „Ustanovenie § 95 Občianskeho súdneho poriadku nepriznáva odporcovi (žalovanému) právo nesúhlasíť so zmenou návrhu (žaloby) ani iné práva, ktoré by v súvislosti s rozhodovaním o (ne)pripustení zmeny návrhu (žaloby) uplatňoval a o ktorom by mal súd rozhodovať. Preto uznesenie súdu, ktorým pripustil alebo nepripustil zmenu návrhu (žaloby), nemôže zasahovať do odporcovho (žalovaného) základného práva na súdnu ochranu zaručeného v čl. 46 ods. 1 ústavy alebo čl. 6 ods. 1 dohovoru.“

uznesenia vylúči z možnosti ich preskúmania odvolacím súdom a je len na ňom akým hľadiskom sa pri tom nechá viesť.

Rozhodne sa možno stotožniť so stanoviskom, že nie je žiaduce, aby sa ústavný súd stál de facto odvolacím orgánom proti uzneseniam o nepripustení zmeny a aby sa zaoberal procesnými rozhodnutiami prvoinštančných súdov - v tomto bode je nutné uviesť, že Civilný sporový poriadok predsa len priniesol určité novum. V zmysle § 365 ods. 2 Civilného sporového poriadku možno odvolanie proti rozhodnutiu vo veci samej odvodniť aj tým (presnejšie povedané môže to byť jediný odvolací dôvod), že právoplatné uznesenie súdu prvej inštancie, ktoré predchádzalo rozhodnutiu vo veci samej, má vadu uvedenú v § 365 ods. 1 Civilného sporového poriadku, ak táto vada mala vplyv na rozhodnutie vo veci samej.

Je ešte predčasné vyhodnocovať postoj súdov k tejto možnosti vo vzťahu k nepripusteniu zmeny žaloby a jeho namietaniu v odvolacom konaní – môžu sa objaviť minimálne pochybnosti o tom, či nedôvodne nepripustená zmena žaloby, vôbec bude zakladať tento odvolací dôvod (v spojení s odvolacími dôvodmi podľa § 365 ods. 1 Civilného sporového poriadku). Ak by malo byť odvolanie v takejto situácii dôvodné, nemožno prehliadnuť, že vzniká procesne neefektívna situácia, kedy prvoinštančný súd rozhodne o nezmenenej žalobe, pričom meritórne rozhodnutie následne odvolací súd zruší, pretože zmena mala byť pripustená - prvoinštančný súd tak, zjednodušene povedané, meritórne rozhodne o niečom o čom rozhodovať vôbec nemal, pričom len zbytočne dochádza k neželanému predĺženiu pôvodného sporu.

Záver

V úvode sme uviedli, že inštitút zmeny žaloby je dlhodobo nemenný; na štandardnosť súčasnej úpravy poukazuje aj to, že v tradičných procesných kódexoch okolitých štátov sú východiská zmeny žaloby v niektorých posudzovaných bodoch veľmi podobné (napríklad zmena príslušnosti súdu resp. procesná ekonómia ako kritérium prípustnosti zmeny podľa 235 ods. 4 rakúskeho Civilného procesného poriadku, či kritérium účelnosti podľa nemeckého procesného kódexu).

(Ne) rozhodovanie o zmene v prípade objektívnej kumulácie nárokov je skôr len formálno-technickou procesnou otázkou, ktorú možno veľmi jednoducho vyriešiť negatívnym vymedzením zmeny žaloby a definovaním mechanizmu pomocou ktorého sa kumulovaný nárok môže stať súčasťou sporu, bez toho aby bolo potrebné rozhodovať o zmene.

Ak by u zákonodarcu prevážil názor, že nárok v časti nepripustenej zmeny žaloby musí mať svoj ďalší právny osud, postačovalo by taktiež jednoduché, procesno – technické riešenie, ktoré by umožňovalo aby sa o ňom konalo ako o novej žalobe.

V zostávajúcich dvoch skúmaných bodoch vidím priestor pre systémovú zmenu - ani pri súčasnej možnosti zrušenia uznesenia o zmene žaloby v odvolacom konaní (§ 358 odsek 2 Civilného sporového poriadku) nevidím dôvod, aby v záujme prehľadnosti a efektívnosti sporu nebolo prípustné odvolanie už priamo proti rozhodnutiu o neprípustení zmeny – povedané celkom otvorene, neviem pomenovať žiadnu zásadnú nevýhodu takéhoto riešenia.

Možnosť využiť výsledky doterajšieho sporu ako predpoklad zmeny žaloby by mala byť buď úplne vypustená, alebo modifikovaná tak, aby sa neprípúšťanie zmeny žaloby z týchto dôvodov stalo úplne výnimočné. Ak by som mal inšpiráciu hľadať v spomínaných zahraničných úpravách, riešením by mohlo byť podmienenie zmeny žaloby súhlasom žalovaného alebo definovaním toho, čo nie je zmenou žaloby (napríklad podľa nemeckej procesnej úpravy ňou nie je rozšírenie žaloby).

Literatúra

FUCIK, R., KLAUSER, A., KLOIBER, B. *ZPO. Österreichisches und Europäisches Zivilprozessrecht*. Wien: MANZ, 2015. 1021 s. ISBN: 978-3-214-12853-1.

ROSENBERG, L., SCHWAB, K.H., GOTTWALD, P. *Zivilprozessrecht*. München: Verlag C. H. Beck, 2010. 1156 s. ISBN: 9783 406 595 141.

STEINER, V. *Občanské právo procesní v teorii a praxi*. Praha: Orbis, 1975. 496 s.

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ J., MESIARKINOVÁ S., BAJÁNKOVÁ J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. *Civilný sporový poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2016. 1540 s. ISBN: 978-80-7400-629-6.

ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S. a kol. *Občiansky súdny poriadok. Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2009. 955 s. ISBN: 978-80-7400-159-8.

WINTEROVÁ, A. a kol. *Civilní právo procesní*. Praha: Linde, 2004. 691 s. ISBN: 80-7201-464-1.

PROCESNOPRÁVNE SÚVISLOSTI DELENEJ PRÁVOMOCI SÚDOV A LIMITY ZDRUŽOVACIEHO PRÁVA – INTERDISCIPLINARITA ZODPOVEDNOSTI ZÁKONODARCU ZA RIEŠENIE SPOROV NA SLOVENSKU¹

JUDR. JAROSLAV ČOLLÁK, PHD.²

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

J.COLLAKE@GMAIL.COM

Abstrakt

Autor sa v predkladanom príspevku zaoberá delenou právomocou súdov Slovenskej republiky, to predovšetkým so zameraním sa na oblasť mimosúdneho riešenia sporov v športe. Obsah článku sa snaží nájsť odpoveď na otázku, či je zákonodarca zodpovedný za kvalitu prejednávania a rozhodovania sporov v oblasti, ktorú vyčlenil z prejednávania a rozhodovania súdmi Slovenskej republiky. Poukazuje rovnako na tzv. „dvojkoľajnosť“ posudzovania vzťahov v športe, ktorá hovorí o nutnosti zohľadnenia tak zákonného významu vzťahu, ako aj významu športovo-právneho v zmysle športových predpisov lex sportiva – ktorý môže byť odlišný. Autor uvažuje, a prezentuje aj možnosti unifikácie riešenia sporov v športe, to najmä z procesnoprávneho hľadiska, a snaží sa rovnako formulovať návrhy de lege ferenda.

Abstract:

In the present article the author deals with the divided jurisdiction of the courts of the Slovak Republic, especially with a focus on the area of "extrajudicial" dispute resolution - in sport area. The content of the article tries to find the answer to the question, whether the legislator is responsible for the quality of the dispute resolution and the decision-making of these disputes in the area, which he has outsourced from the court trials of the Slovak Republic. The article also points to so-called "double-meaning" of relationships in sport, what shows to need to view the meaning and content of the relationship both in the scope of the sports rules (so called "lex sportiva") as well as its legal content

¹ Príspevok je čiastkovým výstupom projektu VVGS-2016-326 Postavenie spotrebiteľa v novom civilnom procese.

² Advokátska kancelária Čollák a partneri - advokátsky koncipient, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Právnická fakulta - Katedra občianskeho práva – odborný asistent, Slovenský futbalový zväz, Člen Legislatívno - právnej a etickej komisie, člen etického panelu Komisie Člen Komory SFZ pre riešenie sporov, Slovenský olympijský výbor - Člen Legislatívno – právnej komisie, Učená právnická spoločnosť - Stály člen Rady.

and view in scope of legal acts - which may be different. The author tries to presents the possibilities of unification of dispute resolution in sport, especially from a procedural point of view, and tries to formulate the de lege ferenda proposals.

*„Múdrost' nie je výsledkom štúdia,
ale celoživotného snaženia o jej získanie.“
Albert Einstein*

PREČO PREZENTOVANÁ TÉMA?

Východiskovou tézou predkladaného príspevku je poznatok, že v podmienkach Slovenskej republiky existuje jednak (i) všeobecná sústava súdnictva súdov, na ktorých sa prejednávajú spory typologicky rozdelené na spory sporové, mimosporové a správne. Zákonné pravidlá pre prejednanie týchto sporov sú stanovené v z.č. 160/2015 Z.z. *Civilný sporový poriadok v z.n.p. (ďalej aj „CSP“)*, z.č. 161/2015 Z.z. *Civilný mimosporový poriadok v z.n.p. (ďalej aj „CMP“)* a z.č. 162/2015 Z.z. *Správny súdny poriadok v z.n.p.* V odbornej spisbe sa v poslednom období objavili názory o existencii aj tzv. „ústavného procesného práva“, avšak konanie pred ústavným súdom Slovenskej republiky je potrebné od súdnych konaní v zmysle hore uvedených predpisov (*ďalej aj „procesnoprávne kódexy“*) prísne oddeliť, to na základe predmetu a účelu, na základe ktorého konanie pred ústavným súdom existuje – nakoľko v tomto prípade ide o ochranu ústavnosti, nie o prejednanie sporu. Ide o typologicky odlišné konanie pred Ústavným súdom, účelom ktorého je posudzovanie ústavnosti procesov s cieľom prieskumu existencie alebo neexistencie zásahu do základných ústavných práv, prípadne súlad ústavnosti všeobecne záväzných právnych predpisov so z.č. 460/1992 Zb. Ústava (*ďalej aj „Ústava“*). Drgonec uvádza, že: *„Ochranou ústavnosti sa rozumie rozhodovanie sporov o tom, či orgán verejnej moci dodržal Ústavu SR alebo ju porušil“*³, to aj napriek jeho súčasnej konštatácii v rovnakej publikácii, že konštatuje existenciu ústavného práva procesného. Na základe uvedeného je diverzifikovaná právomoc tak sporového súdnictva a súdov prejednávajúcich spory, mimosporového súdnictva a správneho súdnictva. S istou dávkou akademickej nepresnosti budeme súdy prejednávajúce a rozhodujúce veci v sporovom súdnictve označovať ako „sporové súdy“, a obdobne súdy „mimosporové“, či súdy správne.

Pre účely predkladaného príspevku je nosným východiskom skutočnosť, že právomoc sporových súdov je ustanovená v úvodných ustanoveniach CSP, pričom predmetné ustanovenie reflektuje aj existenciu tzv. „delenej právomoci“ súdov. Ide o situáciu, kedy na strane sporových súdov absentuje právomoc prejednať a rozhodnúť danú vec – spor,

³ Drgonec, J. Ústavné právo procesné. Bratislava : C. H. Beck, 2017, 192 s., str. 3, rovnako str. 4 a nasl.

to na základe zákonného zmocnenia hovoriaceho o tom, že konkrétny a špecifický vymedzený spor (vec) prejednáva a rozhoduje iný orgán⁴. V rozsahu predkladaného príspevku je potrebné poukázať rovnako na právomoc správnych súdov v zmysle SSP, nakoľko ako bude príspevkom preukázané, istá časť sporov v rozsahu športovej autonómie je do tejto oblasti vyčlenená úmyslom zákonodarcu práve zo správneho súdnictva⁵. Takáto konštatácia však nie je úplne akademicky a odborne presná, nakoľko je podľa nášho názoru vhodnejšie konštatovať, že správny súdny prieskum je prípustný iba v prípade typologicky špecifických sporov prejednávaných atypickými orgánmi na riešenie sporov.

Ide teda o reflexiu úmyslu zákonodarcu odčleniť istý okruh spoločenských vzťahov a sporov z nich vyplývajúcich z prejednávania a rozhodovania so všeobecnej sústavy súdnictva, pričom zákonodarca súčasne stanoví zákonné pravidlá ich prejednaní a rozhodnutia pred typologicky iným orgánom. V zmysle uvedeného je možné súhrnne konštatovať, že ide o zohľadnenie špecifickosti charakteru a obsahu týchto „vyčleňovaných vzťahov“ zo strany zákonodarcu, čo má za následok, že zákonodarca je ochotný pripustiť situáciu, že spory z nich vznikajúce neprejedná súd všeobecnej sústavy súdnictva. Špecifiká konkrétnych spoločenských vzťahov priznáva zákonodarca *de facto* a *de iure* aj v prípade stanovenia kauzálnej miestnej príslušnosti pre konkrétne typy sporov⁶, čo následne súvisí so špecializáciou súdov všeobecnej sústavy súdnictva a sudcov na nich pôsobiach. V tomto prípade však zákonodarca dokáže garantovať minimálne štandardy ich prejednaní a rozhodnutia, nakoľko ich prejednávajú a rozhodujú už spomínané „špecializované súdy“ v rámci všeobecnej sústavy súdnictva. Kruciálna otázka a lightmotív, ktorý sa bude ako povestná červená niť tiahnuť celým obsahom predkladaného príspevku a ktorá bola autorom príspevku položená za účelom výskumu znie, či zákonodarca (i) chce, (ii) dokáže, alebo (iii) má garantovať minimálne štandardy prejednaní a rozhodnutia konkrétnej veci – sporu – aj v prípadoch, kedy tieto vzťahy vyčlenil zo všeobecnej sústavy súdnictva a využitím už spomínanej delenej právomoci vytvoril typologicky odlišné konštrukty ich prejednávania a rozhodovania. Garancia zákonodarcu by mohla byť konštruovaná aj ako garancia za istú minimálnu úroveň rozhodnutí týchto orgánov, ktoré už dnes je nutné dávať do vzájomnej komparácii ku súdnym rozhodnutiam ako takým⁷.

Je možné relatívne jednoznačne konštatovať, že v rozsahu tohto vyčlenenia istej časti vzťahov a prejednávania sporov z nich plynúcich zákonodarca dnes, v podmienkach

⁴ CSP: ustanovenie § 3: Súdny prejednávajú a rozhodujú súkromnoprávne spory a iné súkromnoprávne veci, **ak ich podľa zákona neprejednávajú a nerozhodujú iné orgány**, ako aj Ustanovenie § 4: Iné spory a veci prejednávajú a rozhodujú súdy, len ak to ustanovuje zákon.

⁵ Ustanovenie § 6 SSP.

⁶ Tretí diel tretej hlavy CSP, ustanovenia § 22 a nasl.

⁷ Bližšie pozri: MOLNÁR, P.: Súdne rozhodnutia (§ 212-250) : piata hlava : druhá časť / Jana Baricová ... [et al.]. - recenzované. In: Civilný sporový poriadok. Komentár. - Praha : Nakladatelství C.H. Beck, 2016. - ISBN 9788074006296. - S. 787-888.

Slovenskej republiky, umožňujú v tejto „mimosúdnej štruktúre“ prejednávať a rozhodovať spory. Pre korektnosť spracovania témy uvádzame, že mediáciu do tejto skupiny alternatívneho riešenia sporov nezaraďujeme, pretože výsledok mediácie s vlastnosťou zmluvného dojednanja nechápeme ako spôsob autoritatívneho prejednanja a rozhodnutia sporu, či špecifického prejednanja sporu v zmysle Zákona o športe.

Ostávame verný starému známemu cieľu vedeckých príspevkov a to, aby ich obsah vyvolával otázky, poskytoval neunáhlené riešenia v rozsahu návrhov *de lege ferenda* – prirodzene – ak to je vzhľadom na stav poznania, možné.

I. KONKRÉTNE FORMY DELENEJ PRÁVOMOCI SÚDOV – „MIMOSÚDNE“ RIEŠENIE SPOROV:

V zmysle uvedeného preto je v podmienkach Slovenskej republiky možné prejednať a rozhodnúť spor v športovej oblasti v akejsi „mimosúdnej štruktúre“ pred nasledujúcimi orgánmi, pričom uvedené delenie reflektuje iba národnú úroveň riešenia sporov:

- Rozhodcovské sudy zriaďované v zmysle z.č. 244/2002 Z.z. o rozhodcovskom konaní
- Atypické orgány riešenia sporov v zmysle špecifického zákonodarstva
 - zákon o športe
 - alternatívne riešenie spotrebiteľských sporov⁸ v zmysle z.č. 391/2015⁹ Z.z., pričom riešenie sporov „online“ je upravené v európskom meradle¹⁰.

V ďalšom texte sa zameriame predovšetkým na oblasť športu a vzťahov realizujúcich sa na základe privátnej autonómie a špecifickosti športu v zmysle

⁸ Bližšie pozri aj: FILIČKO, V.: Alternatívne spôsoby riešenia spotrebiteľských sporov ne/efektívny mechanizmus? IN: Košické dni súkromného práva I : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524004. - S. 602-614, rovnako: FILIČKO, V., KOROMHÁZ, P.: Niekoľko poznámok k zákonu o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní / Vladimír Filičko, Peter Koromház ; recenzenti Viktoriya Serzhanova, Aneta Bobenič Hintošová, Alena Krunková. - Č. projektu: VEGA 1/0940/14. In: Právo, obchod, ekonomika VI. : zborník príspevkov z vedeckej konferencie : 26. - 28. októbra 2016, Vysoké Tatry. - Košice . Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524431. - S. 208-218.

⁹ Alternatívnym riešením sporu je v zmysle uvedeného zákona postup subjektu alternatívneho riešenia sporov podľa tohto zákona, ktorého cieľom je dosiahnutie zmierlivého vyriešenia sporu medzi stranami sporu. Pre úplnosť uvádzame, že subjektom ARS môže byť v zmysle ustanovenia § 4 ods. 1 osoba založená alebo zriadená na ochranu spotrebiteľa (v zmysle ustanovenia § 25 z.č. 250ú2007 Z.z.), komora zriadená zákonom (Napríklad zákon Slovenskej národnej rady č. 9/1992 Zb. o obchodných a priemyselných komorách v znení neskorších predpisov) alebo záujmové združenie najmenej desiatich právnických osôb (v zmysle ustanovení OZ).

¹⁰ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 524/2013 z 21. mája 2013 o riešení spotrebiteľských sporov online, ktorým sa mení nariadenie (ES) č. 2006/2004 a smernica 2009/22/ES (nariadenie o riešení spotrebiteľských sporov online) (Ú. v. EÚ L 165, 18. 6. 2013)

čl. 165 ods. 1 Zmluvy o fungovaní Európskej únie¹¹, nakoľko práve túto oblasť považujeme za oblasť, v ktorej sa prejavujú všetky vlastnosti delenej právomoci súdov a iných orgánov v najlepšom svetle, význame, vzájomných súvzťahoch a interdisciplinarite – to jednak procesnoprávnej, ako aj hmotnoprávnej.

Vlastnostiam riešenia sporov v športe sme sa venovali podrobne na Konferencii Šport a právo 2016¹². Je konštatovať, že zákonodarca v prípade rozhodcovského konania dokázal zákonným spôsobom vymedziť okruh vzťahov, ktoré môžu byť pred rozhodcovskými súdmi prejednávané a rozhodované. O tejto skutočnosti hovorí tzv. „arbitrabilita“ sporov prejednávaných pred rozhodcovskými súdmi, ktorá je praktickou limitáciou toho, čo všetko sa môže „odkloniť“ na tieto rozhodcovské súdy. V tejto súvislosti prebehlo v odbornej spisbe na Slovensku v poslednom období viacero **diskusí o rozsahu arbitrabilných sporov, to predovšetkým vo vzťahu k zamestnaneckým sporom**, vrátane typologickej špecifických sporov vyplývajúcich zo zmlúv o profesionálnom vykonávaní športu podľa ZOŠ¹³, ktoré majú pracovnoprávny charakter. Pre arbitrabilitu športových sporov „profesionálnych športovcov“ sa vyslovili Števček, Gábriš a Pitek v spoločnom autorskom článku¹⁴ ako reakcia na náš prezentovaný postoj¹⁵, a v súhrne – pre celkovú nearbitrabilitu pracovnoprávnych sporov sa vyjadril Aštary¹⁶, Poruban¹⁷, a v konečnom dôsledku aj Najvyšší súd Slovenskej republiky¹⁸. Ostatné rozsahy arbitrability sporov sa nejavia ako problematické. K problematike rozhodcovského súdnictva sa komplexne venoval aj Vojčík¹⁹.

¹¹ Únia prispieva k rozvoju kvalitného vzdelávania podporovaním spolupráce medzi členskými štátmi a, ak je to potrebné, podporovaním a doplňovaním činnosti členských štátov pri plnom rešpektovaní ich zodpovednosti za obsah výučby a organizácie vzdelávacích systémov a za ich kultúrnu a jazykovú rozmanitosť. Únia prispieva k podpore európskych záležitostí týkajúcich sa športu, pričom zohľadňuje jeho osobitnú povahu, jeho štruktúry založené na dobrovoľnosti, ako aj jeho spoločenskú a vzdelávaciu úlohu.

¹² ČOLLÁK, J.: Riešenie sporov v športe a limity združovacieho práva, konferenčné vystúpenie dostupné online: <https://www.youtube.com/watch?v=0eRpxroj74>, rovnako printová verzia: ČOLLÁK, J.: Limity združovania: riešenie sporov v športe a právna ochrana členov občianskych združení (so zameraním na športové zväzy) – IN: Magister Officiorum : odborný časopis Učenej právnickej spoločnosti. - ISSN 1338-5569. - Roč. VI, č. 1-2 (2016) – verzia článku dostupná aj online: http://www.ucps.sk/LIMITY_ZDRUZOVANIA

¹³ Ustanovenie § 35 a nasl. ZOŠ.

¹⁴ ČOLLÁK, J.: Arbitrabilita športových sporov, Dostupné online: http://www.ucps.sk/Arbitrabilita_sportovych_sporov

¹⁵ ČOLLÁK, J.: Kto bude riešiť pracovnoprávne spory profesionálnych športovcov a klubov v športe alebo – prečo je (vždy) nutné hľadieť z výšky, Dostupné online: http://www.ucps.sk/riesenie_pracovnopravnych_sporov_v_sporte_profesionalny_sportovec_klub_jaroslav_collak (navštívené dňa 22.2.2018.)

¹⁶ AŠTARY, A.: Rozhodcovské konanie v pracovnoprávnych sporoch – reflexie de lege lata a de lege ferenda, IN: Justičná revue, ročník 70, č. 1/2018, str. 85-105.

¹⁷ PORUBAN, A.: Prejednávanie a rozhodovanie pracovnoprávnych sporov. Bratislava: Verlag Dashöfer, 2012, s. 1. Dostupné na: <http://www.enoviny.sk/print.phtml?cid=68892> ^ (navštívené dňa 12.2.2018).

¹⁸ sp. zn.1Cdo 156/2011 zo dňa 11. Decembra 2011.

¹⁹Bližšie pozri: VOJČÍK, P.: Právomoc rozhodcovského súdu / Peter Vojčík. In: Bulletin slovenskej advokácie. - ISSN 1335-1079. - Č. 1 (2005), s. 6-14.

Nie je skutočnosťou novou, že zákonodarca značne obmedzil možnosť zriaďovania rozhodcovských súdov, to novelou ZORK – konkrétne z.č. 125/2016 Z.z. o niektorých opatreniach súvisiacich s prijatím Civilného sporového poriadku, Civilného mimosporového poriadku a Správneho súdneho poriadku a o zmene a doplnení niektorých zákonov. Zriaďovateľmi rozhodcovských súdov už dnes nemôže byť takpovediac akákoľvek právnická osoba, ale iba špecifické subjekty, ktorých kvantita nie je veľká. V zmysle ustanovenia § 12 ods. 1 ZORK Ide o:

- **Profesijne komory**
- **Národné športové zväzy²⁰**

Aj napriek uvedenej skutočnosti vznikajú isté pochybnosti – ak zákonodarca obmedzil možnosť zriaďovania rozhodcovských súdov v prospech vyššie uvedených subjektov, nebolo správne zasiahnuť aj do prísnejšej špecifikácie arbitrability sporov prejednávanych pred týmito súdmi? Inak povedané, rozhodcovský súd ktorý bude zriadený ako stály rozhodcovský súd niektorým z vyššie uvedených subjektov (ďalej aj „zriaďovatelia“) môže aj naďalej rozhodovať všetky typy sporov, ktoré sú v zmysle ZORK arbitrabilné. Došlo teda ku kvalitatívnemu posunu vlastností rozhodcovského konania? Negatívna odpoveď na danú otázku je viac ako vhodná. S istou dávkou vedeckého a odborného zjednodušenia dnes možno konštatovať, že rozhodcovský súd zriadený pri niektorom z národných športových zväzov (napríklad Slovenský futbalový zväz, Slovenský zväz ľadového hokeja, Slovenský zväz hádzanej a pod.) môže prejednávať všetky tie spory, ktoré mohol prejednávať akýkoľvek iný rozhodcovský súd v minulosti. Podľa údajov ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky je dnes na Slovensku evidovaných 190 rozhodcovských súdov²¹, z ktorých však po vyššie spomínanej novele v zmysle intertemporálnych ustanovení k 1.1.2017 prakticky zanikla väčšina z nich (ustanovenie § 54c ZORK), a zákonodarca stanovil procesnoprávny následok tohto obmedzenia rozhodcovských súdov vo forme zastavenia konania, pričom zasiahol aj do viazanosti strán rozhodcovskej doložky dojednanej do 31.12.2016.²²

²⁰ Od účinnosti z. č. 125/2016 Z. z. do 1.1.2017 mohli byť zriaďovateľom stálych rozhodcovských súdov aj Slovenský olympijský výbor a Slovenský paralympijský výbor. Od 1.1.2017 už tieto subjekty - v zmysle rovnakého zákona - medzi zriaďovateľov súdov nepatria.

²¹ Dostupné online: <https://www.justice.gov.sk/Stranky/Registre/Dalsie-uzitocne-zoznamy-a-registre/Rozhodcovske-sudy/Zoznam-rozhodcovskych-sudov.aspx> (navštívené dňa 22.2.2018).

²² Prechodné ustanovenia k úpravám účinným od 1. januára 2017

(1) Stály rozhodcovský súd zriadený podľa doterajších predpisov, ktorého zriaďovateľ nespĺňa podmienky ustanovené týmto zákonom pre zriaďovateľa stáleho rozhodcovského súdu, nemôže po 31. decembri 2016 uskutočňovať rozhodcovské konania podľa tohto zákona a vydávať rozhodcovské rozhodnutia. (2) Rozhodcovské konania podľa tohto zákona vedené pred stálym rozhodcovským súdom, ktorého zriaďovateľ po 31. decembri 2016 nespĺňa podmienky podľa právnych predpisov účinných od 1. januára 2017, ktoré

Uvedené opatrenie prakticky prinieslo situáciu, že síce (i) došlo k obmedzeniu zriaďovateľov rozhodcovských súdov, avšak ku (ii) kvalitatívnemu posunu rozhodcovského konania nedošlo. Už na úvod predkladaného príspevku si dovoľíme formulovať konkrétny návrh *de lege ferenda* spočívajúci v tom, že minimálne v prípade rozhodcovských súdov zriaďovaných národnými športovými zväzmi by bolo racionálne, aby zákonodarca rovnako špecifikoval, aké typy sporov môžu tieto súdy prejednávať a rozhodovať, ale čo je podstatnejšie – medzi akými právnymi entitami. *Cum grano salis* – ak zákonodarca ponechal možnosť týmto súdom prejednávať všetky arbitrabilné spory, mal rovnako stanoviť akési „osobnostné východisko“, ktoré by stanovovalo, kto môže byť žalobcom, a kto žalovaným – inak povedané z procesnoprávneho hľadiska, kto môže byť subjektom v týchto konaniach. Tým by došlo k praktickému vylúčeniu situácie, aby napr. rozhodcovský súd národného športového zväzu prejednával obchodnoprávny spor vzniknutý medzi dvoma podnikateľskými subjektmi. Bolo by potrebné proporcionálne zákonným spôsobom určiť, že rozhodcovské súdy národných športových zväzov alebo národných športových organizácií môžu prejednávať iba (i) arbitrabilné spory vzniknuté medzi (ii) členmi týchto zväzov a organizácií? Musíme konštatovať, že pozitívna odpoveď je jedinou, ktorú vidíme ako priechodnú. K tomuto účelu mu stačilo využiť postup majúci základ v z.č. 440/2015 Z.z. Zákon o športe v z.n.p. (ďalej aj „ZoŠ“), to konkrétne v jeho pojmológickom aparáte využitím tzv. „príslušnosti k športovej organizácii“.

V rozsahu návrhu *de lege ferenda* by sa v ZORK ustanovilo, že súdy zriadené národnými športovými zväzmi môžu prejednať a rozhodnúť spor podľa ustanovenia § 1 ZORK vzniknutý iba medzi osobami s príslušnosťou k zriaďovateľovi v zmysle osobit-

začali a v ktorých nebol rozhodcovský rozsudok doručený účastníkom konania pred 1. januárom 2017, sa 31. decembra 2016 zastavujú. Účinky už podaného návrhu na začatie rozhodcovského konania a všetkých ďalších úkonov účastníkov rozhodcovského konania zostávajú zachované, ak účastník konania podá žalobu na súd do troch mesiacov od zastavenia rozhodcovského konania; o výdavkoch rozhodcovského konania, ktoré vznikli účastníkom konania, rozhodne súd podľa pravidiel o trovách konania. Doba rozhodcovského konania, ktoré bolo zastavené podľa prvej vety, sa nezapočítava do premlčacej doby podľa osobitného predpisu.²⁰⁾ Zriaďovateľ je povinný zrušiť stály rozhodcovský súd do troch mesiacov odo dňa, keď podľa tohto zákona nebude môcť uskutočňovať rozhodcovské konania a vydávať rozhodcovské rozhodnutia a súčasne rozhodcovské rozsudky, ktoré stály rozhodcovský súd vydal, nadobudli právoplatnosť bez možnosti podať žalobu o zrušenie rozhodcovského rozsudku. (3) Ustanovenie odseku 2 sa nepoužije, ak žalobca a žalovaný spoločným vyhlásením do zápisnice pred stálym rozhodcovským súdom najneskôr do 31. decembra 2016 vyjadria súhlas, že rozhodcovské konanie bude ďalej podľa pravidiel stáleho rozhodcovského súdu a za podmienok tohto zákona prebiehať ako rozhodcovské konanie vedené pred rozhodcovským súdom zloženým z jedného alebo viacerých rozhodcov. (4) Zmluvné strany nie sú viazané rozhodcovskou zmluvou, ktorá zakladá právomoc stáleho rozhodcovského súdu, ktorého zriaďovateľ nespĺňa podmienky podľa právnych predpisov účinných od 1. januára 2017, ak do 31. decembra 2016 na jej základe nezačalo rozhodcovské konanie alebo ak rozhodcovské konanie bolo zastavené podľa odseku 2. To isté platí, ak ide o postup po zrušení rozhodcovského rozsudku podľa § 43 ods. 2 a stály rozhodcovský súd, ktorý by mal vo veci rozhodovať, bol zrušený.

ného zákona (s nutnosťou legislatívneho odkazu na predmetné ustanovenie ZOŠ). Samozrejme, argumentom zákonodarcu by mohlo byť tvrdenie, že síce takéto kvalitatívne obmedzenie neučinil, ale v zmysle existencie ZORK v zmysle ktorého musia tieto rozhodcovské súdy týchto subjektov konať je normovaná aj minimálna kvalita týchto konaní. Zavedením takéhoto osobnostného filtra pre súdy zväzov by bola prakticky obmedzená zmluvná sloboda subjektov práva dohodnúť si rozhodcovskú doložku zakladajúcu právomoc v prospech týchto zväzových súdov, ale otvárala by sa aj ďalšia otázka a to – aké rozhodcovské súdy by subjektom práva ostávali „na výber“. Myslíme si však, že situácia v ktorej by napr. typické a špecifické obchodnoprávne alebo občianskoprávne spory mohli prejednávať naďalej dostupné rozhodcovské súdy profesionálnych organizácií je dostačujúcim argumentom pre zachovanie diverzity rozhodcovského konania a subjektov, ktoré ho ponúkajú.

Vo vyššie uvedenom texte sme sa zamerali na mimosúdne riešenie sporov, kde zákonodarcu garantuje minimálne procesnoprávne štandardy prejednávania a rozhodnutia sporov. Existuje však aj oblasť, kde tieto minimálne štandardy prejednávania a rozhodnutia sporu zákonodarcu nenormuje žiadnym spôsobom, odhliadnuc od zákonnej textácii o povinnosti ustálenosti rozhodovacej praxe týchto orgánov (*časť ods. 3 a ods. 4 nižšie citovaného ustanovenia § 52 ZOŠ*). Ide práve o vyššie uvedené atypické orgány riešenia sporov, ktorými sú predovšetkým orgány na riešenie sporov zriaďované v zmysle ZOŠ.

Idie konkrétne o jeho ustanovenia §§ 52 a 53, ktoré normuje riešenie sporov orgánmi športovej organizácie (i) klasického, a (ii) disciplinárneho charakteru:

§ 52 ZOŠ:

- (1) *Športová organizácia vykonáva v súlade s jej predpismi pôsobnosť na riešenie sporov podľa odseku 2 **nad osobami s jej príslušnosťou.***
- (2) *Orgány na riešenie sporov sú oprávnené*
 - a. *rozhodovať spory vzniknuté v súvislosti so športovou činnosťou športovej organizácie a osôb s jej príslušnosťou,*
 - b. *ukladať sankcie a opatrenia za porušenie pravidiel súťaže, predpisov alebo rozhodnutí orgánov športovej organizácie,*
 - c. *preskúmavať rozhodnutia orgánov športových organizácií s jej príslušnosťou,*
 - d. *preskúmavať súlad predpisov športových organizácií s jej príslušnosťou s jej zakladajúcim dokumentom v časti, ktorá je pre tieto športové organizácie záväzná.*
- (3) *Orgány na riešenie sporov vykonávajú pôsobnosť podľa odseku 2 v súlade s pravidlami súťaže, predpismi športovej organizácie, ku ktorej má príslušnosť, medziná-*

rodnými športovými pravidlami, predpismi a rozhodnutiami **pri dodržiavaní zásad spravodlivého procesu.**

- (4) **Orgány športových organizácií rozhodujúce spory podľa odseku 2 dbajú na to, aby v rozhodovaní o skutkovo a právne zhodných prípadoch alebo podobných prípadoch nevznikali neodôvodnené rozdiely.**

§ 53 ZOŠ: Disciplinárne konanie

- (1) *Disciplinárne konanie môžu viesť disciplinárne orgány športovej organizácie voči športovcovi, športovému odborníkovi, športovej organizácii alebo inej osobe, ktorá má príslušnosť k športovej organizácii, **za porušenie pravidiel súťaže, predpisov športového zväzu alebo rozhodnutia športového zväzu**, ktorého sa dopustila v čase, keď mala príslušnosť k športovej organizácii.*
- (2) *V disciplinárnom konaní možno uložiť iba takú sankciu a opatrenie, ktoré umožňujú uložiť predpisy športového zväzu.*
- (3) *Rozhodnutie disciplinárneho orgánu športového zväzu o závažnom porušení pravidiel súťaže, predpisov alebo rozhodnutia športového zväzu, rozhodnutie, **proti ktorému bol podaný opravný prostriedok**, a rozhodnutie o opravnom prostriedku musí byť **odôvodnené.***
- (4) *Predpisy športového zväzu určia, **ktoré porušenie pravidiel súťaže, predpisov športového zväzu alebo rozhodnutia športového zväzu sa považuje za závažné.***
- (5) *Osobe, ktorej bola v disciplinárnom konaní uložená sankcia alebo opatrenie, s ktorým sú spojené finančné výdavky, **môže súd priznať právo na ich náhradu od toho, kto sa dopustil protiprávneho konania alebo je zodpovedný za protiprávne konanie, ktoré bolo dôvodom pre uloženie sankcie alebo opatrenia.** Pri uplatňovaní nárokov podľa tohto ustanovenia sa postupuje podľa osobitného predpisu²³.*

Pripomeňme, že národné športové zväzy majú povinnosť tieto orgány zriaďovať, aj keď dnes vieme vystopovať mnoho národných športových zväzov, ktoré takéto orgány zriadené nemajú (ustanovenie § 19 ods. 1 písm. g).

- **spory, ktoré vznikajú pri športovej činnosti národného športového zväzu a osôb s jeho príslušnosťou, riešia orgány na riešenie sporov,**

Je postačujúce, ak zákonodarca takýmto zákonným spôsobom vytvoril možnosť prejednávania a rozhodnutia sporov v športe takto definovanými orgánmi, alebo bolo po-

²³ § 415 až 450 Občianskeho zákonníka.

trebné stanoviť aj spomínané minimálne štandardy konania pred týmito orgánmi? Za akési minimálne kvalitatívne štandardy konania pred týmito orgánmi môžeme v zmysle citovanej dikcie ZOŠ - využitím metódy abstrakcie - abstrahovať nasledujúce minimálne štandardy stanovené pre prejednávanie a rozhodovanie športových sporov:

- **zásady spravodlivého procesu (ustanovenie § 52 ods. 3)**
- **ustálenosť rozhodovacej činnosti (ustanovenie § 52 ods. 4)**
- **predpoklad dvojinstančnosti disciplinárneho konania (ustanovenie § 53 ods. 3 a 4)**
 - **nutnosť odôvodnenia „odvolacieho“ disciplinárneho rozhodnutia**
- **nutnosť určenia závažných porušení športového pravidla (ustanovenie § 53 ods. 4)**
- **konektivita mimosúdneho riešenia sporu vo vzťahu k náhrade finančných výdavkov poškodeného (ustanovenie § 53 ods. 5)**

Medzi minimálne vlastnosti týchto orgánov možno zaradiť aj požiadavku zákonodarcu ustanovenú v ustanovení § 19 ods. 1 písm. h) ZoŠ, ktorá hovorí o systematike zriaďovania týchto orgánov v štruktúre orgánov národného športového zväzu:

- ***orgány s rozhodovacou pôsobnosťou vykonávajú svoju pôsobnosť nezávisle od iných orgánov národného športového zväzu.***

Môžeme si všimnúť, že zákonodarca zvolil pri úprave odklonu prejednávania a rozhodnutia „športových sporov“ týmito orgánmi na riešenie sporov aj nami spomínaný osobnostný filter tým, že stanovil právomoc týchto orgánov (i) prejednať spory **vyplývajúce so športovej činnosti**, (ii) ukladať sankcie za porušenia športových predpisov – často označovaných ako *lex sportiva*²⁴ a (iii) preskúmať rozhodnutia orgánov športovej organizácie ale to **len nad osobami s príslušnosťou** k danej športovej organizácii. Filter právnych entít, ktorých spory možno prejednávať v rozsahu športovej autonómie je teda daný nasledovným zákonným pojmom normovaným v ustanovení § 3 písm. k) ZOŠ. Nemôže teda dôjsť k akémusi „podriadeniu právomoci“ týchto orgánov aj entitami „zvonku“, ako je to pri rozhodcovskom súdnictve. Iné kvalitatívne požiadavky na úpravu procesu prejed-

²⁴ ČORBA, J.: Lex sportiva ako zmluvný systém / Jozef Čorba. - Č. projektu: VEGA 1/4655/07.

In: Súčasnosť a perspektívy právnej regulácie obchodných zmlúv II : zborník príspevkov účastníkov vedeckej konferencie : 19.-21.október 2009, Stará Lesná. - Košice : UPJŠ, 2009. - ISBN 9788070977828. - S. 131-147.

ania a rozhodnutia sporu, na zloženie týchto orgánov a pod. zákonodarca v zákone o športe nestanovil.

- príslušnosťou k športovej organizácii príslušnosť založená
 - *účasťou v súťaži za športovú organizáciu,*
 - *účasťou v súťaži organizovanej alebo riadenej športovou organizáciou alebo inou právnickou osobou ňou poverenou organizovaním alebo riadením súťaže,*
 - *účasťou na organizovaní alebo na riadení súťaže športovou organizáciou alebo inou právnickou osobou ňou poverenou organizovaním alebo riadením súťaže,*
 - *registráciou za športovú organizáciu,*
 - *športovou reprezentáciou,*
 - *členským vzťahom alebo dobrovoľníckym vzťahom k športovej organizácii,*
 - *zmluvným vzťahom so športovou organizáciou, ktorého predmetom je športová činnosť, ak ide o športovca alebo športového odborníka,*
 - *účasťou na riadení a správe športovej organizácie,*
 - *účasťou na príprave na súťaž a na súťaži ako sprievodný personál športovca alebo družstva,*
 - *príslušnosťou k inej športovej organizácii, ktorá je členom športovej organizácie,*

Pripomeňme, že prejednávanie a rozhodovanie sporov môže byť v zmysle *lex sportiva* nastavené ako (i) jednoinštančné, alebo (ii) viacínštančné (v zásade dvojinštančné).

Pravidlom prejednávania a rozhodovania sporov môže byť aj skutočnosť, že zákonodarca vytvoril možnosť týchto orgánov prejednávať a rozhodovať spory v súlade so športovými predpismi – či už na národnej, alebo medzinárodnej úrovni (ods. 3 ustanovenia § 52 ZOŠ). Tým sa *de facto* zákonodarca vzdal – s prihliadnutím na špecifickú športu tak, ako ich chápe aj čl. 165 ZFEU – akéhosi dozoru nad konaním (v procesnoprávnom zmysle) týchto orgánov pri prejednávaní a rozhodovaní vyššie uvedených sporov. Nie je preto nelogické, že tieto orgány vykonávajú takto definovanú právomoc na základe istých regúl, poriadkov, smerníc alebo inak nazvaných vnútorných aktov organizácií, ktoré ich zriaďujú. Výsledkom je, že kvalitatívna úroveň rozhodovania sporov v športe môže byť rozdielna. Povedané sedliackym rozumom – ak v niektorom národnom športovom zväze budú rozhodovať spory v zmysle predmetných športových predpisov iba právnici, na základe prepracovaného systému pravidiel – v inom národnom športovom zväze môžu rozhodovať spory aj osoby bez vysokoškolského, či akéhokoľvek vzdelania. Laik uzatvára – kým napr. vo futbale môže rozhodovať spory vzdelaný právnik, v hokeji to môže sústružník, či kuchár. Je daný stav udržateľný z pohľadu zákonodarcu, a je udržateľný a proporčný z pohľadu právnej istoty potencionálnych účastníkov daného konania?

Aké existujú limity nastavenia týchto konaní? AK zákonodarca limituje rozhodcovské konanie ako konanie ktorým odkláňa istú časť sporov z istej časti spoločenských vzťahov, nemal by tak robiť aj v prípade tohto odklonu?

II. NA CESTE: LIMITY ZDRUŽOVACIEHO PRÁVA A „DOHLAD“ SÚDOV VŠEOBECNEJ SÚSTAVY SÚDNICTVA

Limitom združovacieho práva a súdnej ochrane člena občianskeho združenia sme sa podrobne venovali na inom mieste²⁵, avšak pre účely predkladaného príspevku je podstatné zhrnúť aspoň najpodstatnejšie črty tejto problematiky, pretože sa priamo dotýka procesnoprávnym súvislostiam prejednávania sporov v zmysle delenej právomoci a v zmysle prejednávania a rozhodovania sporov športovými organizáciami.

Východiskovou otázkou je, „čo ďalej“ s rozhodnutím orgánu mimosúdneho riešenia sporov? Je možné takéto rozhodnutie napadnúť? Ak áno, kde a za akých podmienok?

Ak sa stane fyzická alebo právnická osoba členom občianskeho združenia²⁶, je možné, že toto občianske združenie bude v rámci svojej vnútornej štruktúry disponovať orgánom, ktorý v konečnom dôsledku – konkrétnym rozhodnutím rozhodne o právach a povinnostiach svojho člena (sporné nároky medzi klubmi a hráčmi, medzi športovými odborníkmi a klubmi, medzi klubmi navzájom, medzi klubmi a zväzom a pod.). Môže to byť napríklad už skôr spomínaný (i) stály rozhodcovský súd konajúci podľa ZORK alebo akýkoľvek inak (ii) nazvaný orgán nekonajúci v zmysle zákona o rozhodcovskom konaní, ale v zmysle štatútu alebo iného dokumentu prijatého samotným združením (*ktorý bol vytvorený na základe ustanovenia § 52 či § 54ZOŠ*). Ako bolo vysvetlené vyššie, nemusí ísť iba o člena takéhoto združenia, ale aj akejkolvek osoby s príslušnosťou k športovej organizácii.

Aj v prípade, ak takýto orgán „dostupný“ v konkrétnom zväze nie je, o právach a do práv a právom chránených záujmov člena združenia môže byť rozhodnuté či zasiahnuté napr. rozhodnutím valného zhromaždenia v podobe uznesenia valného zhromaždenia, rozhodnutím predstavenstva, dozornej rady a pod., teda tzv. štrukturálnym orgánom združenia. Prirodzene, vzhľadom na skutočnosť, že občianske združenia sa vyskytujú v rozsahu súkromného práva, v zmysle „zákonnej licencie“ ako ústavnoprávneho východiska hovoriaceho „čo nie je zakázané, je dovolené“ – existuje možnosť pre občianske

²⁵ ČOLLÁK, J.: komentár k ustanoveniu § 393 z.č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok, IN: Baricová, Fečík, Števíček, Filová a kol.: Veľké komentáre, Správny súdny poriadok, Bratislava, C. H. Beck, 978-80-7400-678-4, 2018, 1824 s.

²⁶ Nielen národného športového zväzu, športového zväzu alebo ak má príslušnosť k národnej športovej organizácii, ale všeobecne – v zmysle z.č. 83/1992 Zb. Zákona o združovaní v z.n.p.

združenia zriaďovať si aj tzv. odvolacie orgány voči takýmto rozhodnutiam, čo však v podmienkach Slovenskej republiky nebýva pravidlom, a ak, tak len v minimálnej miere (ak považuje člen zväzu takéto rozhodnutie za protizákonné, má možnosť sa obrátiť napr. na odvolaciu komisiu, radu zväzy, výkonný výbor a pod.).

Na základe uvedeného je čiastočnou odpoveďou na možnosť ochrany člena združenia alebo osoby s príslušnosťou k organizácii možnosť napadnúť tieto prvostupňové rozhodnutia na odvolacích orgánoch, ak tieto existujú. Prvotná otázka produkuje ďalšiu - **čo však v prípade, ak odvolacie orgány neexistujú?**

Do 1. júla 2016, teda do času platnosti z. č. 90/1963 Zb. *Občiansky súdny poriadok (ďalej aj „OSP“)* na základe využitia ustanovenia § 15 ZZO [„(1) Ak člen združenia považuje rozhodnutie niektorého z jeho orgánov, proti ktorému už nemožno podľa stanov podať opravný prostriedok, za nezákonné alebo odporujúce stanovám, môže do 30 dní odo dňa, keď sa o ňom dozvedel, najneskôr však do 6 mesiacov od rozhodnutia požiadať okresný súd o jeho preskúmanie. (2) Návrh na preskúmanie nemá odkladný účinok. Súd však môže v odôvodnených prípadoch výkon napad- nutého rozhodnutia pozastaviť.“] mohla byť vedená polemika, či žaloba člena OZ voči rozhodnutiam združení mala mať charakter žaloby civilnej [určovacej v zmysle ust. § 80 písm. c) OSP], alebo žaloby správnej prejednávanej pred správnym súdnictvom v zmysle piatej hlavy OSP. Uvedené platí predovšetkým na základe skutočnosti, že Občiansky súdny poriadok pojmomologicky nedefinoval orgán verejnej správy. Táto polemika však bola prekonaná a vyriešená súdnou praxou. Zhodnotenie, že takáto žaloba člena občianskeho združenia voči samotnému združeniu, je žalobou civilnou – odôvodnenou naliehavým právnym záujmom v zmysle Občianskeho súdneho poriadku – poskytol Najvyšší súd Slovenskej republiky vo svojich viacerých rozhodnutiach. O skutočnosti, či sú spory vyplývajúce zo vzťahov vo vnútri občianskeho združenia preskúmateľné v rámci civilného súdnictva alebo správneho súdnictva, poskytol podstatné argumenty Najvyšší súd Slovenskej republiky v rozhodnutí, *sp. zn. 3 Obdo/27/2008*, a to v prospech civilného súdnictva s definovaním tejto žaloby ako žaloby určovacej.

System právnej ochrany členov združení (športových zväzov a národných športových zväzov) a prípadnému súdnemu prieskumu rozhodnutí týchto občianskych združení – ktorými sa rozhoduje o právach členov združení – môže byť od 1. júla 2016 roztrieštený do nasledujúcich možných oblastí (typov):

a) rozhodovanie sporov stálym rozhodcovským súdom, ak ho má občianske združenie (zväz) zriadené v rozsahu sporov, ktoré sú arbitrabilné v zmysle zákona o rozhodcovskom konaní a súdny prieskum súdmi všeobecnej sústavy súdov.

V tomto type právnej ochrany člena združenia pôjde o iniciovanie civilného sporového konania už spomínanou žalobou o zrušenie rozhodcovského rozsudku v zmysle zá-

kona o rozhodcovskom konaní. Konanie pred všeobecným súdom bude prebiehať podľa ustanovení Civilného sporového poriadku.

b) rozhodovanie sporov orgánom na riešenie sporov zriadeným v zmysle ustanovenia § 52 ZOŠ (komory, senáty, komisie alebo akokoľvek nazvané orgány a pod.) súdny prieskum súdmi všeobecnej sústavy súdnictva.

Ak rozhodoval o právach a právom chránených záujmoch orgán v zmysle ustanovenia § 52 ZOŠ, právna ochrana člena združenia voči tomuto rozhodnutiu hovorí o nutnosti využitia žaloby v zmysle Civilného sporového poriadku. Ustanovenie § 137 síce napríklad uvádza, čo možno žalobou v zmysle Civilného sporového poriadku v rozsahu žiadostí o poskytnutie petitórnej ochrany od súdu požadovať, avšak tento nie taxatívny výpočet nevylučuje prejednávanie žalôb s inými petitórnymi návrhmi. Člen združenia sa teda v tomto prípade obráti na civilný súd a spor bude prejednaný v zmysle Civilného sporového poriadku, pričom člen bude využívať žalobu v zmysle ustanovenia § 131 a nasl. CSP.

c) Rozhodovanie sporov v priebehu súťaže osobami podľa ustanovenia § 53 ZOŠ

Zákon o športe priamo v ustanovení § 53 ods. 4 uvádza, že „Rozhodnutie športového rozhodcu o spore v priebehu súťaže je konečné, ak pravidlá súťaže alebo predpisy športového zväzu neustanovujú inak.“ To znamená, že rozhodnutie športového rozhodcu sa dá napadnúť iba v prípade, ak tento proces predvídajú a upravujú predpisy daného športového zväzu, a to pred orgánmi zväzu. Väčšinou, v prípadoch, ak možnosť napadnúť tieto rozhodnutia, prípadne preskúmať tieto rozhodnutia športové predpisy upravujú, pôjde o návrhy na prieskum týchto rozhodnutí na rôzne nazvané orgány – napr. rozhodcovské komisie, športovo - technické komisie a pod.

d) Rozhodovanie sporov disciplinárnym orgánom občianskeho združenia v zmysle ustanovenia § 54 ZOŠ

Ako bolo uvedené vyššie, v tomto prípade konali orgány občianskeho združenia (zväzov) ako orgány verejnej správy. Právnu ochranou člena združenia voči týmto disciplinárnym rozhodnutiam bude súdny prieskum týchto rozhodnutí v správnom súdnictve podľa Správneho súdneho poriadku, a to podaním správnej žaloby vo veciach správneho trestania.

Veríme, že prípustnosť súdneho správneho prieskumu týchto rozhodnutí nebude musieť neustále riešiť kompetenčný senát NSSR²⁷, to v zmysle kompetenčných konfliktov medzi súdmi sporového, a správneho súdnictva.

II.I. NIEKOĽKO POZNÁMOK K PRÁVNEJ OCHRANE ČLENA ZDRUŽENIA V PRÍPADE NEEEXISTENCIE ORGÁNOV NA RIEŠENIE SPOROV

Pre celistvosť spracovania danej témy je potrebné povedať, akú právnu ochranu

²⁷ Ustanovenie § 8 SSP.

požíva člen združenia v prípadoch, ak orgány podľa písm. a), b) a c) športová organizácia, ktorej je členom, zriadené nemá. Pôjde taktiež o prípady klasických „zduženárskych sporov“, keď sa člen športovej organizácie bude domáhať napr. určenia neplatnosti uznesenia valného zhromaždenia, určenia neplatnosti rozhodnutia iného orgánu športovej organizácie, určenia neplatnosti právneho úkonu orgánu športovej organizácie, vzniku členstva v športovej organizácii, zániku vlastného členstva v športovej organizácii, zániku členstva iného člena v športovej organizácii, nárokov členov športovej organizácie voči iným členom, nárokov členov voči športovej organizácii samotnej.

V tomto prípade by mala byť ochrana člena združenia poskytovaná v rozsahu civilného sporového konania v rozsahu ustanovení Civilného sporového poriadku, a to rozvínutím civilného sporového konania.

III. NIEKTORÉ ÚSKALIA PRIVÁTNEJ AUTONÓMIE RIEŠENIA SPOROV V MIMOSÚDNEJ SÚSTAVE ORGÁNOV:

V rozsahu rozoberanej témy je potrebné venovať sa problematike, na základe čoho tieto orgány rozhodujú? Existujú unifikované pravidlá konania pred týmito orgánmi, alebo je prejednávane a rozhodovanie sporov v rozsahu nastavenia procesnoprávných pravidiel v plnej dispozícii a autonómii športových zväzov? Je potrebné historicky spomenúť, že v procese prípravy návrhu zákona o športe sa v zmysle rozdelenia prejednávania sporov zväzmi medzi (i) orgány riešenia sporov, (ii) rozhodcov počas hry a (iii) disciplinárne orgány rátať s unifikáciou aspoň jedného typu konania – a to konania disciplinárneho. Na základe uvedeného bol vypracovaný – v tom čase pracovnou skupinou – unifikovaný disciplinárny poriadok, ktorý mal tvoriť prílohu zákona o športe a s ktorým mal zákonodarca ujednotiť pravidlá prejednávania a rozhodovania disciplinárnych sporov. Ak si uvedomíme, že napadnutie rozhodnutia disciplinárneho orgánu je možné v konaní pred správnym súdom podľa SSP, rozhodovanie všeobecných súdov založené na „súdnom prieskume“ týchto konaní by bolo značne zjednodušené. Legislatívny návrh jednotného disciplinárneho poriadku ako prílohy k zákonu o športe, ktorý by následne museli zohľadniť vo svojich predpisoch aj národné športové zväzy prípadne národné športové organizácie sa však presadiť nepodarilo, preto ho následne ako fakultatívnu úpravu pre zväzy ponúklo občianske združenie Učená právnická spoločnosť – ktorého viacerí členovia tvorili pracovnú skupinu poverenú prípravou návrhu zákona o športe - širokej verejnosti²⁸. Zhrnutím však možno konštatovať, že išlo z pohľadu autora o vynikajúcu **možnosť unifikácie mimosúdneho riešenia sporov na disciplinárnej úrovni**, to využitím legislatívnej techniky vytvorenia prílohy k zákonu o športe, ktorá by musela byť povinne „opt-in“ vtiahnutá

²⁸ www.ucps.sk - dostupné online:

https://docs.google.com/document/d/1MvsnsTVhZg4vyRjCmham6KP_mOMH8vdZmNS0ggSqMrQ/edit (navštívené dňa 24.2.2018).

a zohľadnená v predpisoch športových zväzov *lex sportiva*. Je zrejmé, že tento prístup možno využiť aj v ostatných prípadoch.

O možnosti celošportovej unifikácie sporov v športe sme pojednávali jednak vystúpením na Konferencii Šport a právo 2017 v Poprade, to v rozsahu úvah, akým spôsobom by bolo možné vytvoriť jeden orgán riešenia sporov v športe. Prirodzene, v rozsahu športovej obce by bolo možné unifikovať riešenie sporov v športe viacerými spôsobmi (jeden rozhodcovský súd pre celý šport, jeden orgán na riešenie sporov v zmysle ustanovenia § 52 ZOŠ a pod.), ale prichádza do úvahy rovnako možnosť špeciálnej agendy súdov všeobecnej sústavy súdnictva v rozsahu kauzálnej príslušnosti súdov. Existuje aj možnosť zriadenia tzv. stáleho súdu pre šport v rozsahu všeobecnej sústavy súdnictva, čomu však po negatívnych skúsenostiach a odmietnutí tejto možnosti už v procese prípravy ZOŠ prikladáme malú pravdepodobnosť.

Ak sme na začiatku tejto časti príspevku položili otázku, na základe čoho prejednávajú a rozhodujú spory uvádzané mimosúdne – atypické orgány na riešenie sporov, potom musíme konštatovať, že ide o pravidlá ustanovené športovými predpismi. Zväzy musia zohľadniť vyššie uvedené minimálne pravidlá prejednávania a rozhodovania týchto sporov, v ostatnom však majú takpovediac voľnú ruku. Samozrejme, zákonné zmocnenie vytvára zákon o športe, avšak typológia konania pred týmito orgánmi, jeho štruktúra, spôsoby rozhodovania a jeho formy sú v plnej dispozícii zväzov. Je prejavom privátnej autonómie, ako si konkrétne zväzy nastavujú tieto konania. Rovnako je prejav ich vôle, kým ich obsadia.

Podotýkame však, že na akúsi liberalizáciu takýchto procesných pravidiel je potrebné dávať pozor. Ako uvádza sudca Najvyššieho súdu Spojených štátov amerických, Aaron Barack v publikácii *Sudca v demokracii*, v kapitole venujúcej sa dôležitosti vnímania úlohy, vlastností a vnímania súdneho procesu, „liberálne pravidlá procesu umožňujú súdom prerokovať veci, ktoré by sa zvyčajne pred súd nedostali“, ²⁹pričom tvrdí, že úlohou sudcu je okrem rozhodovania sporu „premostovať medzeru medzi právom a spoločnosťou a ochraňovať demokraciu“³⁰.

III.I. TYPOLÓGIA PRÁVOMOCI ATYPICKÝCH ORGÁNOV NA RIEŠENIE SPOROV:

V tejto časti príspevku je nutné zamyslieť sa, a bolo to jedným z hlavných cieľov predkladaného príspevku, aké typy sporov môžu tieto orgány prejednávať. Zákon špecifikuje právomoc týchto orgánov v dvojakej rovine, a to:

²⁹ BARACK, A.: *Sudca v demokracii*, 2006, Princeton University Press, Preklad: Bröstl, Cedzo, Kaligram, Edícia exempla iuris, ISBN: 978-80-811-921-0, str. 261.

³⁰ *Ibid*, str. 265.

1. Sporová právomoc

- a. *rozhodovať spory vzniknuté v súvislosti so športovou činnosťou športovej organizácie a osôb s jej príslušnosťou*

2. Dohľadová právomoc

- a. *viest disciplinárne konanie za porušenie pravidiel súťaže, predpisov športového zväzu alebo rozhodnutia športového zväzu*
- b. *ukladať sankcie a opatrenia za porušenie pravidiel súťaže, predpisov alebo rozhodnutí orgánov športovej organizácie,*

3. Prieskumná / odvolacia právomoc

- a. *preskúmať rozhodnutia orgánov športových organizácií s jej príslušnosťou,*
- b. *preskúmať súlad predpisov športových organizácií s jej príslušnosťou s jej zakladajúcim dokumentom v časti, ktorá je pre tieto športové organizácie záväzná.*

Veľmi zaujímavou je sporová právomoc, nakoľko táto vytvára výrazné interdisciplinárne právne a procesné otázky. Aké sú to spory v súvislosti so športovou činnosťou a ako definuje zákon športovú činnosť (ustanovenie § 3 ods. 1 písm. c))?

- *športovou činnosťou (je) vykonávanie, organizovanie, riadenie, správa, podpora alebo rozvoj športu.*

Je potrebné doplniť, že môže ísť len o spory medzi osobami s príslušnosťou k danému zväzu. Je zrejmé, že rozsah osôb je daný nasledovne: môže ísť o spory

- medzi osobami s príslušnosťou k športovej organizácii
- medzi osobami s príslušnosťou k športovej organizácii a športovou organizáciou navzájom

Hraničným určovateľom a kritériom tu je, a v rámci začatého konania pred týmito orgánmi by tieto orgány mali skúmať – prirodzene ako je tomu v riadnom súdnom konaní – existenciu svojej právomoci. V tejto otázke však vidíme viaceré úskalia. Že tieto orgány budú vybavené právomocou na spory napr. medzi športovcami a športovými klubmi, medzi športovými klubmi navzájom, medzi sprostredkovateľmi³¹ navzájom, medzi sprostredkovateľmi a hráčmi, medzi sprostredkovateľmi a klubmi, medzi hráčmi a zväzom, medzi hráčmi navzájom – je zrejmé. Túto otázku musia vyriešiť predmetné orgány hneď na začiatku takéhoto konania, ktoré sa pred nimi na základe návrhu na začatie konania (*alebo*

³¹ Športoví agenti a pod.

inak nazvaným kvalifikovaným podaním vo veci samej) rozvinie – to ako paralelu skúmania právomoci ako procesnej podmienky na strane súdu v riadnom súdnom konaní. Môže však už v tomto momente konania vzniknúť praktický problém?

Modelujme situáciu sporu o zaplatenie faktúry medzi obchodnou spoločnosťou – predajcom, ktorý na konkrétnom verejnom športovom podujatí na základe zmluvného dojednania predáva tovary a poskytuje služby na športovom štadióne, ktorý je vo vlastníctve iného subjektu (športového klubu) a predaj týchto tovarov a služieb prebieha výlučne v čase športovej činnosti prevádzkovej hráčmi športového klubu. Je zrejmé, že ide o zložitú právnu otázku, ktorú je potrebné vyriešiť už na začiatku konania. Zastávame názor, že v tomto prípade by prirodzene **nešlo o spor v súvislosti so športovou činnosťou**, ale o klasický obchodnoprávny spor prejednávateľný v konaní podľa CSP. Čo však v prípade, ak by si túto spojitosť neuvedomili osoby rozhodujúce v týchto orgánoch, a takýto spor by prejednali a rozhodli? Mohli by sme v tomto prípade hovoriť o odmietnutí spravodlivosti v zmysle Ústavy a zákonných predpisov upravujúcich konanie pred súdmi, ktoré garantujú právo na riadny súdny proces v zmysle jej čl. 46 a nasl.? Na druhej strane je zrejmé, že **o spory v súvislosti so športovou činnosťou** pôjde v prípadoch sporov vyplývajúcich z:

1. zmluvných vzťahov v zmysle zákona o športe
 - a. zmluva o profesionálnom vykonávaní športu
 - b. zmluva o amatérskom vykonávaní športu
 - c. zmluva o príprave talentovaného športovca
 - d. zmluva o výkonne činnosti športového odborníka
2. vykonávanie športu bez zmluvy
 - a. vzťah medzi športovcom a športovou organizáciou v prospech ktorej športovec športovú činnosť vykonáva
3. členské vzťahy
4. vzťahy medzi osobami s príslušnosťou k športovej organizácii
5. vzťahy medzi osobami s príslušnosťou k športovej organizácii a športovou organizáciou

Atypické spory môžu vznikať v oblasti športovej činnosti aj v súvislostiach duševného vlastníctva, nakoľko ZOŠ vytvoril predpoklady vývoja aj tejto oblasti, nakoľko v ustanovení § 35 ods. 3 písm. f) v rozsahu profesionálneho športu vytvoril predpoklady pre zmluvné dojednania ohľadne osobnostných práv. Vojčík v podrobnom príspevku rozobral niektoré úskalia súdneho a mimosúdneho riešenia sporov v tejto oblasti³², pričom

³² VOJČÍK, P.: Súdna a mimosúdna ochrana duševného vlastníctva : kapitola 18 / Peter Vojčík, Peter Molnár; recenzenti Jan Kříž, Ján Mazák. - 2. upravené vydanie. In: Právo duševného vlastníctva. - Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2014. - ISBN 9788073805272. - S. 360-404.

atypické vlastnosti a úskalia súdneho prejednávania týchto typov sporov vznikajú aj v rovine rekodifikovaného súdneho procesu³³ pred súdom všeobecnej sústavy súdnictva.

III.II. PRIEBEH SPORU V ZNAMENÍ ŠPORTOVÝCH PREDPISOV A „OPT IN“ ZÁKONNÝCH PREDPISOV – KONKURENCIA (NE) MOŽNÁ?

Priebeh sporu, priebeh jeho prejednávania a rozhodnutia môže byť rôzny, to v závislosti od nastavenia konkrétneho poriadku daného orgánu a pod. Priebeh takéhoto sporu však je nutné vnímať z dvoch rovín, a to

1. rovina procesnoprávna
2. rovina hmotnoprávna

Parciálna otázka procesnoprávneho charakteru predkladaného príspevku však znie – čo v prípade, ak daný orgán nekoná len na základe daného poriadku – ergo športové predpisy? Privátny proces *lex sportiva* prebieha samostatne tak, ako je nastavený, ale môže daný zväz v tomto predpise povedať, že v otázkach, ktoré tento poriadok neupravuje sa postupuje primerane podľa ustanovení CSP? Zákonodarca ponechal nastavenie tohto procesu na súkromnú autonómiu v športe, ale kde sa nachádzajú limity tejto voľnosti? Môže si zväz vtiahnuť – „opt in“ technikou – vŕiať do rozhodovania zákonný predpis? Odpoveď na túto procesualistickú súvislosť v pozitívnom, alebo negatívnom spôsobe ovplyvňuje aj charakter hmotnoprávneho rozhodovania. Prečo?

Ak takýto orgán rozhoduje o konkrétnych sporoch, je zrejmé, že na nich neaplikuje iba športové predpisy. Ak napríklad športovec žaluje športový klub na základe pohľadávky voči klubu titulom nezaplatenia zmluvnej odmeny, ide o spor súvisiaci so športovou činnosťou. Čo však napríklad v prípade, ak je takýto nárok v zmysle právneho poriadku premlčaný, ale – športová organizácia vo svojich predpisoch premlčanie ako také neupravuje? Môže takýto orgán priznať takýto nárok, alebo návrh zamietne titulom premlčania? Práve na tomto mieste sa dostáva k istej interdisciplinarite prejednávania a rozhodovania týchto sporov. Autor príspevku ako člen Komory SFZ pre riešenie sporov, ktorá je zriadená práve v zmysle ustanovenia § 52 ZOŠ vychádza z poznatku, že tieto orgány nerozhodujú iba na základe športových predpisov *lex sportiva*, ale rozhodujú – práve v uvedených „premlčacích“ súvislostiach aj na základe hmotnoprávných predpisov, teda najčastejšie

³³ Bližšie pozri: BAČÁROVÁ, R.: Presadzovanie práv duševného vlastníctva vo svetle rekodifikácie civilného práva v Slovenskej republike / Renáta Bačárová ; recenzenti Ján Husár, Daniela Gandžalová. - Č. projektu: VEGA 1/0940/14. In: Košické dni súkromného práva I : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524004. - S. 360-369.

OZ, č z.č. 513/1991 Zb. *Obchodný zákonník v z.n.p. (ďalej aj „OZ“)*. Zákonodarca vytvorením delenej právomoci v prospech týchto orgánov vytvoril situáciu, kedy tieto orgány môžu – a veľakrát aj musia – rozhodovať na základe zákonných predpisov, to predovšetkým v rozsahu hmotného práva. Kacírska otázka – bude spor o náhradu škody spôsobenej športovcom inému športovcovi titulom škody na zdraví prejednávať tento „športový autonómny orgán“, alebo to bude súd? Myslíme si, že v zmysle platnej a účinnej právnej úpravy a predovšetkým s prihliadnutím na rozsah právomoci zverenej ZOŠ týmto orgánom – aj takýto spor prejednať môže, a má. Bola až takáto šírka „športovej autonómie“ prejednávania a rozhodovania sporov úmyslom zákonodarcu?

Ak je toto rozhodovanie faktickou aplikáciou zákonných predpisov – nielen športových – na konkrétne vzťahy, nemal by následne zákonodarca dokázať garantovať kvalitu tohto rozhodovania, minimálne čo do kvality osôb, ktorým takéto rozhodovanie zverí do právomoci, prípadne v rozsahu detailizovaných procesnoprávných pravidiel? Inak, a s istou dávkou vedeckého zjednodušenia, môže aplikovať hmotnoprávne predpisy Slovenskej republiky na „športové prípady“ *in concreto* aj sústružník rozhodujúci v takomto orgáne, alebo by to mala byť fyzická osoba s minimálnym právnickým, prípadne iným vzdelaním? Platná a účinná právna úprava nám odpoveď na túto otázku nedáva, čo nás posúva do roviny nevyhnutnosti hľadania akéhosi ratio legis, či proporcionálneho nastavenia predmetnej delenej právomoci.

IV. QUO VADIS ALEBO AKO DO BUDÚCNA – OTÁZKA ZODPOVEDATEĽNÁ IBA NA ZÁKLADE VEDOMOSTI O „DVOJKOĽAJNOSTI“ ŠPORTOVÝCH VZŤAHOV?

Pre absolútnu voľnosť rozhodovania a prejednávania týchto „športových sporov“ hovorí možnosť uvádzaná v predkladanom príspevku vyššie – možnosť strán tohto sporu alebo účastníkov konania obrátiť sa následne so žalobou či už na civilné sporové súdnictvo, alebo na správne súdnictvo v prípade prieskumu disciplinárneho konania. Predmetom tohto súdneho konania pred súdom všeobecnej sústavy súdnictva potom bude akási kontrola priebehu „športového prejednávania a rozhodnutia sporu“ jednak po procesnoprávnej stránke, ako aj po stránke hmotnoprávnej.

Po procesnoprávnej stránke nebude súd všeobecnej sústavy súdnictva skúmať súlad priebehu športového prejednávania a rozhodnutia sporu s CSP, ale s daným športovým predpisom ktorý upravuje priebeh konania. V prípade, ak však daný zväz vtiahol do konania pred ním subsidiárne aj CSP, bude posudzovať aj súlade prebehnutého konania s CSP.

Po hmotnoprávnej stránke bude súd všeobecnej sústavy súdnictva však skúmať súlad jednak so športovým predpisom, a jednak so zákonom. Nemôže to byť inak. Prečo je tomu tak?

Odpoveďou je možná tzv. „**dvojkoľajnosť**“ **posudzovania športových vzťahov**. Vzťahy v športe je nutné posudzovať jednak v zmysle zákonných predpisov Slovenskej republiky, a jednak v zmysle športových predpisov, pričom táto kolízia „prameňa práva“ môže vytvárať rôzne situácie. Prvou je situácia, kedy sa predpis športového zväzu dostane do priameho rozporu so zákonom, čoho následkom je jeho logická neplatnosť a súd nemôže priznať ochranu právu, na základe športového predpisu ktorý je v rozpore so zákonom. Úprava športových vzťahov pod úroveň zákona (negatívnym spôsobom) nie je možná. Zákonný stav musí byť zachovaný. Druhou je však situácia, kedy športový predpis upraví daný vzťah nad rámec zákona, pričom súkromnoprávny princíp *zákonnej licencie* nezakazuje k minimálnemu zákonnému rozsahu „pribaliť“ navyše ďalšie podmienky. Myslíme si, že na danom postupe nie je možné vystopovať nič, čo by odporovalo ústavnoprávnym, alebo zákonným princípom, na ktorom je vybudované súkromné právo, predovšetkým zohľadnením čl. 165 ZFEU. Typickým príkladom je oblasť futbalu. V zmysle predpisov SFZ a FIFA sa za profesionálneho športovca považuje športovec, ktorého príjmy/odmena za vykonávanú športovú činnosť presahuje náklady, ktoré tento športovec v súvislosti s vykonávaním športovej činnosti má. V zmysle ZOŠ sa za profesionálneho športovca považuje športovec, ktorý vykonáva šport na základe (i) zmluvy o profesionálnom vykonávaní športu, pričom jeho (ii) odmena musí byť vyššia ako je minimálna mzda v príslušnom roku podľa osobitného predpisu. Amatérom je v zmysle ZOŠ športovec, ktorý vykonáva šport na základe zmluvy o amatérskom vykonávaní športu – prípadne bez zmluvného dojednaní (vykonávanie športu bez zmluvy³⁴), ktorého odmena môže byť maximálne vo výške minimálnej mzdy. Z uvedeného je nutné konštatovať jednoznačný záver, a to že:

- ***pre účely výkonu športovej činnosti v prostredí a za podmienok daných SFZ, FIFA, UEFA a pod. bude športovec, ktorého zákon o športe považuje za amatéra, považovaný za profesionála.***

Je očividné, že tu dochádza ku konkurencii obsahu zákonného predpisu, a športového predpisu. Gábriš uvádza, a je to zrejmé, že športové predpisy nemôžu byť rozporné so zákonmi daného štátu³⁵. Športový predpis SFZ však v tomto prípade nie je rozporný, iba upravuje zákonné podmienky výkonu športovej činnosti pre oblasť futbalu –

³⁴ Ustanovenie § 49 ZOŠ - vykonávanie športu bez zmluvy.

(1) Športovec môže vykonávať za športovú organizáciu šport aj bez uzatvorenia písomnej zmluvy.

(2) Športovec podľa odseku 1 nemá za vykonávanie športu za športovú organizáciu nárok na odplatu. Za odplatu sa nepovažuje a) náhrada preukázateľných účelne vynaložených nákladov spojených s prípravou a súťažou športovca a s tým súvisiace vecné plnenia, b) nepeňažná odmena za športový výkon, najmä pohár, medaila alebo iná vecná cena.

³⁵ Športové právo

prísnejšie. A to nie je žiadnym právnym predpisom zakázané, argumentujúc už spomínanou zákonnou licenciou hovoriacou o tom, čo nie je zakázané, je dovolené. Obdobnou situáciou môže byť situácia, kedy predpisy zväzu stanovujú aj iné povinnosti pre športové kluby, ako im stanovuje ZOŠ.

IV.I. PRE A PROTI:

Snahou o zhrnutie uvedeného uveďme, že pre autonómne prejednávacie a rozhodovacie sporov v mimosúdnej oblasti (športovej oblasti) bez nutnosti regulácie v rozsahu stanovenie minimálnych štandardov tohto konania hovorí možnosť dotknutého subjektu domáhať sa súdnej ochrany voči konkrétnemu rozhodnutiu autonómneho orgánu na súde všeobecnej sústavy súdnictva. V prípade športového rozhodovania sporu ide o akúsi „rýchlejšiu a efektívnejšiu“ spravodlivosť, ktorá je daná na výber – a v prípade, ak s ňou osoba nesúhlasí – môže ju napadnúť pred súdom všeobecnej sústavy súdnictva. Nemala by však byť osoba, ktorá túto rýchlu spravodlivosť na zväzovej úrovni využila – v možnosti napadnúť ju na súde všeobecnej sústavy súdnictva obmedzená v rozsahu procesných práv? Ako *ligtmotív* tejto úvahy uveďme skutočnosť, že aj v odvolacom konaní v zmysle CSP je strana sporu, v ktorej neprospech bolo rozhodnuté obmedzená napr. v dôkaznej aktivite, predkladaní nových tvrdení, a pod., pričom nosná časť dokazovania a využívania prostriedkov procesnej obrany a útoku sa má nachádzať a vykonať práve v základnom – nachádzacom konaní. Riešením by bolo minimálne napr. už uvádzané zákonné pravidlo odvolacieho konania, že napadnúť takéto rozhodnutia by mohla iba strana, v ktorej neprospech bolo rozhodnuté. Ak sa obmedzenie možnosti súdneho napadnutia týchto rozhodnutí neudeje, zákonodarca stanovením možnosti existencie „rýchlej športovej spravodlivosti“ v konečnom dôsledku nič nezískal, nakoľko daná vec – spor – môže skončiť na všeobecnej sústave súdnictva aj napriek tomu. To, že sa spory zo športovej oblasti skutočne dostávajú na súdy všeobecnej sústavy súdnictva potvrdzujú viaceré súdne konania, pričom niektoré z nich sa dokonca dostali pred Veľký senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky³⁶.

Pre opačný postoj – teda postoj hovoriaci o nutnosti garancie minimálnych štandardov aj tohto mimosúdneho konania hovorí viacero argumentov. Ide predovšetkým o právnú istotu účastníkov konania pred týmito športovými orgánmi, o možnosť unifikácie pravidiel tohto mimosúdneho súkromnoprávneho riešenia sporov – napr. ako je tomu pri rozhodcovskom konaní v zmysle existencie ZORK, a v konečnom dôsledku – ide

³⁶ napr. v právnej veci žalobcu: SPARTAK MYJAVA a.s. proti žalovanému: Slovenský futbalový zväz o preskúmanie zákonnosti rozhodnutia žalovaného č. 4/2017 zo dňa 30.03.2017, vedenej na Krajskom súde v Bratislave pod sp. zn. 1S/131/2017.

o stabilizáciu rozhodovacích procesov v mimosúdnej oblasti. Máme za to, že by bolo vhodné, aby sa zákonodarca podujal na zjednotenie a unifikovanie pravidiel prejednávania týchto sporov, čím by zlepšil právnu istotu jeho účastníkov. Unifikáciou a stanovením minimálnych štandardov pre prejednanie a rozhodovanie sporov v tejto oblasti mimosúdneho riešenia sporov by následne zákonodarca mohol stanoviť podmienky „súdneho prieskumu“ týchto rozhodnutí všeobecnou sústavou súdnictva, a to prípadne dokonca kauzálnou príslušnosťou súvisiacou s profesionalizáciou a špecializáciou súdnictva.

V. ZÁVER V PODOBE NIEKOĽKÝCH ÚVAH:

Predkladaný príspevok v zjednodušenej forme pojednával o delenej právomoci všeobecných súdov, to predovšetkým s prihliadnutím na oblasť športu ako veľkej časti spoločenských vzťahov. V oblasti športu dochádza k výkonu športovej činnosti, ktorú ako pojem ZOŠ koncipuje dosť širokým spôsobom. Vznikajúce spory majú rôzny charakter, vlastnosti a povahu. Okrem uvedeného, príspevok poukázal na nutnosť vnímania „**dvojkoľajnosti**“ **charakteru vzťahov v športe** hovoriacej o tom, že vzťah vnímaný hmotnoprávne v zmysle zákona môže byť v zmysle obsahu športových predpisov vnímaný odlišne, to za splnenia podmienky nerozpornosti zo zákonom. Ide o možnosť existencie pozitívnejšej športovo – predpisovej úprave, ktorá nejde pod úroveň zákonného predpisu, ale nad jeho rámec).

Zákonodarca umožnil, aby spory v súvislosti so športovou činnosťou prejednávali na to zriadené orgány národných športových zväzov, pričom nejde o obyčajnú možnosť – nakoľko ZOŠ súčasne ukladá národným športovým zväzom povinnosť tieto orgány zriaďovať. V oblasti športu môžu byť vzťahy vytvárané, normované, a spory z nich plynúce aj prejednané a rozhodované špecifickým spôsobom, nakoľko športu ako oblasti spoločenských vzťahov je priznaná špecifická povaha, to aj titulom čl. 165 ZFEU. Hodnotíme, že možnosť existencie „špeciálnej“ rozhodovacej štruktúry a mechanizmov v športe s prívlastkom – v komparácii ku všeobecnej sústave súdnictva – „rýchla spravodlivosť“ je potrebné hodnotiť pozitívne. **Autonómne a od štátu nezávislé súkromnoprávne riešenie sporov v športe je prejavom špecifickosti vzťahov v športe, pričom ich rozhodnutie je zverené orgánom na to príslušným – rovnako – súkromnoprávneho charakteru za súčasnej akceptácie privátnej autonómie v rozsahu nastavenia jeho priebehu.** Dotknuté subjekty (národné športové zväzy) si v rozsahu zákonného zmocnenia a privátnej autonómie ktorou disponujú, ako aj v rozsahu princípu zákonnej licencie zriaďujú štruktúry rozhodovacích orgánov, ktorým rovnako stanovujú podmienky prejednávania a rozhodnutia sporov.

Snahou predkladaného príspevku bolo rovnako rozmýšľať nad *ratiom legis, ergo* úmyslom zákonodarcu v rozsahu úvahy **rozsahu takéhoto zákonného odklonu riešenia**

sporov. O čom môžu rozhodovať tieto orgány? Zamýšľal zákonodarca umožniť športovým zväzom prejednávať a rozhodovať spory len ohľadne porušenia ich športových predpisov, či prípadne spory, ktoré majú pôvod v športových predpisov ale dotýka sa ich hmotnoprávna zákonná úprava? Myslíme si, že zákonodarca predpokladal a jeho úmyslom bolo umožniť prejednávať spory majúce svoj pôvod len v *lex sportiva* – teda v športových predpisoch. Problém však vzniká v situácii, ak zákon svojou textáciou dotknutých ustanovení okruh „*rozhodovateľných*“ sporov a otázok rozšíril, to predovšetkým textáciou „*spory vzniknuté v súvislosti so športovou činnosťou*“. Tým zákonodarca prakticky rozšíril okruh otázok, ktoré môžu byť prejednávané pred týmito orgánmi, a to s nutnosťou zohľadnenia hmotnoprávných predpisov Slovenskej republiky. V tom prípade však dochádza k „opt in“ systematike vťahovania zákonných predpisov do rozhodovania orgánmi športových zväzov, čo môže byť problematické z hľadiska udržateľnosti tohto prístupu.

Následne je rovnako nutné zodpovedať si otázku, či by zákonodarca mal alebo nemal garantovať akúsi minimálnu úroveň prejednávania a rozhodovania sporov **stanovením minimálnych štandardov takejto formy „športovej justície“**. V prípade ak áno, úvahy o unifikácii pravidiel prejednávania a rozhodovania sporov nadobúdajú na opodstatnenosti, pričom obsahom článku sme na konkrétnu formu a možnosti unifikácie týchto pravidiel poukázali v prípade unifikovaného disciplinárneho poriadku. Zákonná technika tejto unifikácie hovorí (ako návrh *de lege ferenda*) o novelizácii ZOŠ v rozsahu vypracovania – ideálne – prílohy zákona, ktorý by stanovoval **osobitný „procesný režim“** konaní, ktoré sa pred orgánmi národných športových zväzov rozvinú. Prirodzene, ako opozitum k tejto úvahe slúži argument o možnosti „súdnej nápravy“ týchto konaní na základe konštatácie možnosti strán týchto športových sporov napadnúť výsledky prejednávania a rozhodnutia na sústave všeobecných súdov jednak v správnom, alebo v civilnom sporovom konaní. Tento prístup však vec komplexne, a udržateľne nerieši a *pro futuro* neprináša štátu a zákonodarcovi pozitívne predpoklady ďalšieho vývoja. Je tomu tak preto, pretože ak bude predmetná „športová spravodlivosť“ krivajúca, inak povedané – procesnoprávne alebo hmotnoprávne nekoherentná – spory budú aj napriek jej existencii končiť na všeobecnej sústave súdov v rozsahu hore uvádzaných civilných sporových, alebo správnych súdnych konaní. To však, iste, zámerom zákonodarcu nemôže byť. Zámerom zákonodarcu má byť snaha o vytvorenie takých pravidiel, ktoré v prvom rade (i) umožnia prejednanie a rozhodnutie športových sporov v (ii) oblasti športu (iii) orgánmi športových zväzov, to za súčasnej (iv) garancie minimálnych štandardov týchto konaní. Následne by malo dôjsť k (v) obmedzeniu možnosti „súdneho prieskumu či kontroly“ výsledkoch týchto konaní, to aj napriek existencii práva na súdnu ochranu (čl. 46 a nasl.). Ak si niektorý subjekt vyberie, dobrovoľne sa podriadi spomínanej „športovej justícii“, myslíme si a považujeme za správne a proporcionálne, ak by mu bol následný prístup súdu nie zne-

možnený, ale kvalitatívne obmedzený tak, ako je tomu v prípade podmienok rozvinutia odvolacieho procesu v súdnych konaniach.

Takto definovaná **interdisciplinarita**, či **vzájomný vzťah medzi súkromnoprávnym riešením sporov v športe a riešením sporov súdmi všeobecnej sústavy súdnictva** vytvára zaujímavý svet, v ktorom si konkurujú diametrálne odlišné štruktúry prejednávania a rozhodnutia sporu. Ich vzájomné hranice nie sú fixné. Inak povedané tam, kde dostane viac priestoru súkromnoprávne riešenie sporov, malo by dôjsť k čiastočnému obmedzeniu prístupu k štátnej súdnej moci. Prirodzene, systematika môže byť aj opačná. Táto *interdisciplinarita* je rovnako vlastnosťou, ktorá spája procesnoprávny a hmotnoprávny náhľad na túto koexistenciu dvoch odlišných svetov. Jej popieranie by bolo strohým pohľadom optikou len jedného z nich, čo by samozrejme, nebolo správne.

Ak si adresát tohto príspevku uvedomil viacvrstvovosť a zložitosť prejednávanej témy, účel príspevku – vyvolať otázky a v prípade možnosti poskytnúť riešenia v rozsahu aktuálneho stavu poznania – bol z pohľadu autora naplnený. *Antoine de Sauint Éxupery* vo svojej *Citadele* uviedol sentenciu hovoriacu o tom, že *kto býva na lodi, nevidí more*. Názo-ry na riešenie obsahového a vecného konfliktu dvoch uvedených svetov nie je možné formulovať ani z jednej paluby – ideálom je pokojná stolička s výhľadom na more - v prístave, a poznatky hodnotiaceho z plavieb. Z plavieb na palubách oboch spomínaných lodí.

Literatúra

- AŠTARY, A.: Rozhodcovské konanie v pracovnoprávných sporoch – reflexie de lege lata a de lege ferenda, IN: Justičná revue, ročník 70, č. 1/2018, str. 85-105.
- BAČÁROVÁ, R.: Presadzovanie práv duševného vlastníctva vo svetle rekonštrukcie civilného práva v Slovenskej republike / Renáta Bačárová ; recenzenti Ján Husár, Daniela Gandžalová. - Č. projektu: VEGA 1/0940/14. In: Košické dni súkromného práva I : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524004. - S. 360-369.
- BARACK, A.: Sudca v demokracii, 2006, Princeton University Press, Preklad: Brostl, Cedzo, Kaligram, Edícia exempla iuris, ISBN: 978-80-811-921-0, str. 261.
- ČOLLÁK, J.: Riešenie sporov v športe a limity združovacieho práva, konferenčné vystúpenie dostupné online: <https://www.youtube.com/watch?v=0eRpxroj74> , rovnako printová verzia: ČOLLÁK, J.: Limity združovania: riešenie sporov v športe a právna ochrana členov občianskych združení (so zameraním na športové zväzy) – IN: Magister Officiorum : odborný časopis Učenej právnickej spoločnosti. - ISSN 1338-5569. - Roč. VI, č. 1-2 (2016) – verzia článku dostupná aj online: http://www.ucps.sk/LIMITY_ZDRUZOVANIA
- ČOLLÁK, J.: Arbitrabilita športových sporov, Dostupné online: http://www.ucps.sk/Arbitrabilita_sportovych_sporov

- ČOLLÁK, J.: Kto bude riešiť pracovnoprávne spory profesionálnych športovcov a klubov v športe alebo – prečo je (vždy) nutné hľadieť z výšky, Dostupné online: http://www.ucps.sk/riesenie_pracovnopravnych_sporov_v_sporte_profesionalny_sportovec_klub_jaroslav_collak
- ČOLLÁK, J.: komentár k ustanoveniu § 393 z.č. 162/2015 Z.z. Správny súdny poriadok, IN: Baricová, Fečík, Števček, Filová a kol.: Veľké komentáre, Správny súdny poriadok, Bratislava, C.H.Beck, ISBN 978-80-7400-678-4, 2018, 1824 s.
- ČORBA, J.: Lex sportiva ako zmluvný systém / Jozef Čorba. - Č. projektu: VEGA 1/4655/07. In: Súčasnosť a perspektívy právnej regulácie obchodných zmlúv II : zborník príspevkov účastníkov vedeckej konferencie : 19.-21.október 2009, Stará Lesná. - Košice : UPJŠ, 2009. - ISBN 9788070977828. - S. 131-147.
- DRGONEC, J. Ústavné právo procesné. Bratislava : C. H. Beck, 2017, 192 s., str. 3, rovnako str. 4 a nasl.
- FILIČKO, V.: Alternatívne spôsoby riešenia spotrebiteľských sporov ne/efektívny mechanizmus? IN: Košické dni súkromného práva I : recenzovaný zborník vedeckých prác. - Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524004. - S. 602-614,
- FILIČKO, V., KOROMHÁZ, P.: Niekoľko poznámok k zákonu o spotrebiteľskom rozhodcovskom konaní / Vladimír Filičko, Peter Koromház; recenzenti Viktoriya Serzhanova, Aneta Bobenič Hintošová, Alena Krunková. - Č. projektu: VEGA 1/0940/14. In: Právo, obchod, ekonomika VI. : zborník príspevkov z vedeckej konferencie : 26. - 28. októbra 2016, Vysoké Tatry. - Košice . Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2016. - ISBN 9788081524431. - S. 208-218.
- MOLNÁR, P.: Súdne rozhodnutia (§ 212-250) : piata hlava : druhá časť / Jana Baricová ... [et al.]. - recenzované. In: Civilný sporový poriadok. Komentár. - Praha : Nakladateľství C.H. Beck, 2016. - ISBN 9788074006296. - S. 787-888.
- PORUBAN, A.: Prejednávanie a rozhodovanie pracovnoprávných sporov. Bratislava: Verlag Dashöfer, 2012, s. 1. Dostupné na: <http://www.enoviny.sk/print.phtml?cid=68892> ^ (navštívené dňa 12.2.2018).
- VOJČÍK, P.: Právomoc rozhodcovského súdu / Peter Vojčík. In: Bulletin slovenskej advokácie. - ISSN 1335-1079. - Č. 1 (2005), s. 6-14.
- VOJČÍK, P.: Súdna a mimosúdna ochrana duševného vlastníctva : kapitola 18 / Peter Vojčík, Peter Molnár; recenzenti Jan Kříž, Ján Mazák. - 2. upravené vydanie. In: Právo duševného vlastníctva. - Plzeň : Vydavateľství a nakladateľství Aleš Čeněk, 2014. - ISBN 9788073805272. - S. 360-404.

KOMPETENČNÉ VÝLUKY V RÁMCI SPRÁVNEHO SÚDNICTVA SO ZAMERANÍM NA VECI SÚKROMNOPRÁVNEJ POVAHY

JUDR. ANITA FILOVÁ

KRAJSKÝ SÚD V TRNAVE

ANITA.FILOVA@JUSTICE.SK

Abstrakt:

Cieľom príspevku je negatívne vymedzenie predmetu správneho súdnictva s dôrazom na kompetenčné výluky týkajúce sa vecí súkromnoprávnej povahy (§ 7 písm. d/ Správneho súdneho poriadku).

Abstract:

The purpose of the article is to define negative subject matter of administrative jurisdiction with emphasis on jurisdictional exceptions related to civil cases (Section 7 (d) of Administrative Rules of the Court).

Úvod

Cieľom tohto príspevku je poukázať na negatívne vymedzenie predmetu správneho súdnictva vo vzťahu k súkromnoprávnym sporom a iným súkromnoprávnym veciam, v ktorých je daná právomoc súdu v civilnom procese [§ 7 písm. d/ Správneho súdneho poriadku (ďalej len ako „SSP)]. Je nesporné, že veci súkromnoprávnej povahy nespádajú do právomoci správnych súdov alebo inak povedané, správne súdy nie sú vecne príslušné na prejednanie súkromnoprávneho sporu. V niektorých prípadoch, v ktorých sa prelínajú prvky verejného a súkromného práva, či už v podobe subjektu alebo predmetu, však môže byť neľahké rozhodnúť, či ide o vec, ktorá spadá do právomoci civilných súdov, alebo či ide o vec, ktorú prejedná a rozhodne správny súd. Aj na riešenie týchto kompetenčných sporov bol zriadený kompetenčný senát Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (ďalej len ako „kompetenčný senát“), ktorý okrem sporov o právomoc medzi súdmi a inými orgánmi [§ 11 Civilného sporového poriadku (ďalej len ako „CSP“)] rieši aj kompetenčné spory medzi súdmi, ak je sporné, či vec patrí do správneho súdnictva (§ 8 SSP). Niet najmenej pochybnosti o tom, že pokiaľ by civilný súd prejednal a rozhodol vec, ktorá spadá do právomoci správneho súdu alebo naopak pokiaľ by správny súd prejednal a rozhodol vec, ktorá patrí do právomoci civilného súdu, bolo by takéto konanie postihnuté závažnou vadou, ktorá by mala za následok zrušenie rozhodnutia. Konkrétne by išlo o porušenie práva na prístup k súdu a porušenie princípu zákonného sudcu. Na účely tohto článku je príznačnejšie používať slovné spojenie „spor o právomoc“, aj keď vzhľadom na jednotnú

sústavu všeobecného súdnictva nemôže dôjsť medzi civilným súdom a správnym súdom k sporu o právomoc, ale len k sporu o vecnú príslušnosť.

1 SÚKROMNOPRÁVNE SPORY AKO JEDNY Z KOMPETENČNÝCH VÝLUK SPRÁVNEHO SÚDNEHO KONANIA

Správny súdny poriadok v § 7 vymedzuje negatívnu právomoc správnych súdov, teda ustanovuje, čo správne súdy nepreskúmajú, pričom v písmene d) citovaného ustanovenia sú zo správneho súdnictva prirodzene vylúčené súkromnoprávne spory a iné súkromnoprávne veci, v ktorých je daná právomoc súdu v civilnom procese. Ide o logickú kompetenčnú výlučku, avšak ako už bolo v úvode uvedené, v právnych vzťahov, v ktorých sa prelínajú prvky súkromného a verejného práva býva niekedy komplikované identifikovať, či vec patrí do právomoci civilného súdu alebo správneho súdu. Nejde pritom o žiadne novum, ktoré by bolo spojené s prijatím nových procesných kódexov. Tento problém bol prirodzene riešený aj v minulosti, či už v rámci občianskoprávneho kolégia najvyššieho súdu alebo správneho kolégia najvyššieho súdu a to v závislosti od toho, či nedostatok právomoci namietal civilný súd alebo správny súd. Aj z tohto pohľadu je zriadenie kompetenčného senátu nesporne prínosom k stabilite rozhodovacej činnosti súdov.

Pri určení právomoci súdov vo vzťahu k určitému rozhodnutiu alebo opatreniu je rozhodujúcou skutočnosťou, ktorá zakladá právomoc správnych súdov vo vzťahu k týmto aktom, že sa jedná o výsledok realizácie výkonu pôsobnosti orgánov verejnej správy v oblasti verejnej správy. Teda určujúcimi sú orgán verejnej správy¹ a výkon pôsobnosti v oblasti verejnej správy. Uvedené je potrebné na účely správneho súdnictva zdôrazniť z dôvodu, že orgány verejnej správy sú účastníkmi aj takých právnych vzťahov, ktoré majú výlučne súkromnoprávny charakter a ako také nepodliehajú súdnemu prieskumu podľa § 7 písm. d) SSP².

Na účely určenia právomoci správnych súdov je potrebné vychádzať z ustanovenia § 6 SSP. Túto skutočnosť považujem za potrebné zvýrazniť a to z toho dôvodu, že v minulosti v rámci určenia právomoci civilných a správnych súdov bolo zjudikované, že správny súd nemôže rozhodnúť o určovacej žalobe³, avšak tento záver už nie je možné od účinnosti Správneho súdneho poriadku generalizovať, pretože správne súdy v súčasnosti rozhodujú aj o tzv. určovacej žalobe. Príkladom je žaloba o preskúmanie zániku mandátu poslanca obecného zastupiteľstva, mestského zastupiteľstva, miestneho zastupiteľstva alebo zastupiteľstva samosprávneho kraja (§ 313 a nasl. SSP), žaloba o preskúmanie zániku funkcie starostu obce, primátora mesta, starostu mestskej časti a predsedu samosprávneho kraja (§ 325 a nasl. SSP) a žaloba o preskúmanie zániku funkcie hlavného kon-

¹ Orgány verejnej správy sú na účely správneho súdneho konania definované v § 4 SSP.

² Napríklad nakladanie orgánov štátnej správy s majetkom, pracovnoprávne vzťahy.

³ K tomu pozri napríklad rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 6NdsSŽ/6/2006

trolóra podľa § 337 ods. 2 SSP. Správny súdny poriadok tieto nové druhy určovacích žalôb, ktoré nie sú typickými žalobnými typmi v rámci správneho súdnictva (ich predmetom nie je typické preskúmavanie zákonnosti rozhodnutia alebo opatrenia, nejde ani o nečinnosť, ani o iný zásah), zaviedol za účelom zabezpečenia riadneho a efektívneho fungovania orgánov územnej samosprávy.

V súvislosti s preskúmaním vecí, ktoré majú súkromnoprávnu povahu v rámci správneho súdnictva treba poukázať na inštitút ochrany pokojného faktického stavu podľa § 5 Občianskeho zákonníka, ktorý je naopak príkladom zverenia právomoci rozhodovať v občianskoprávných veciach obciam. Úlohou obce, v postavení správneho orgánu je urýchlené poskytnutie ochrany pred zrejším zásahom do posledného pokojného faktického stavu a zabezpečiť poriadok a klúd. Konanie podľa § 5 Občianskeho zákonníka prebieha podľa režimu Správneho poriadku a po vyčerpaní riadneho opravného prostriedku⁴ je spôsobilým predmetom správneho súdnictva.⁵

Dá sa povedať, že najväčšie problémy v minulosti a aj v súčasnosti pri určovaní právomoci súdov boli a sú spojené najmä s tzv. poľovnými vecami a právom člena združenia domáhať sa preskúmania zákonnosti rozhodnutia prijatého orgánom združenia [do 30. júna 2016 § 15 zákona č. 83/1990 Zb., od 1. júla 2016 osobitný žalobný typ mimo rámca žalôb upravených v § 137 písm. c) a d) CSP]. Z uvedeného dôvodu sa ďalej v príspevku budem venovať zásadným otázkam pri určení právomoci súdov v tzv. poľovných veciach a súvislostiam týkajúcich sa súdnej ochrany člena združenia aj z pohľadu niektorých rozhodnutí Najvyššieho súdu SR.

2 PRÁVOMOC SPRÁVNÝCH A CIVILNÝCH SÚDOV V TZV. POĽOVNÝCH VECIACH

Právo poľovníctva sa odvíja od vlastníctva poľovného pozemku a v zásade je jeho výkon viazaný na poľovný revír [§ 2 písm. p) a q), § 11 zákona č. 274/2009 Z. z. o poľovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „zákon č. 274/2009 Z. z.“)]. Výkon práva poľovníctva má však súčasne aj verejnoprávny prvok, ktorým je evidencia užívania poľovného revíru jeho výlučným vlastníkom (§ 12 ods. 4 zákona č. 274/2009 Z. z.), evidencia zmluvy vlastníkov spoločného poľovného revíru o jeho užívaní (§ 12 ods. 3 zákona č. 274/2009 Z. z.), evidencia zmluvy o užívaní poľovného revíru (§ 13 zákona č. 274/2009 Z. z.), rozhodnutie Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR o určení užívateľa vyhradeného poľovného revíru (§ 13b zákona č. 274/2009 Z. z.). Evidencia užívania alebo zmluvy predstavuje opatrenie orgánu verejnej správy s konštitutívnym účinkom, na vydanie ktorého je oprávnený okresný úrad, odbor pozemkový a lesný, ktorý je pri evidovaní týchto zmlúv formou opatrenia oprávnený zmluvu preskúmať len v rozsahu formálnych náležitostí vymedzených v § 16 ods. 1 a 2 zákona č. 274/2009 Z. z. vychádzajúc pritom

⁴ Proti rozhodnutiu obce je prípustné odvolanie podľa § 4 ods. 2 písm. d) zákona č. 180/2013 Z. z.

⁵ K tomu pozri napríklad rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 8Sžo/208/2009 a 10Sžo/89/2015

z notárskej zápisnice osvedčujúcej priebeh zhromaždenia vlastníkov poľovných pozemkov (§ 5 ods. 5 zákona č. 274/2009 Z. z.).

Zmluva vlastníkov spoločného poľovného revíru o jeho užívaní (§ 12 zákona č. 274/2009 Z. z.) a rovnako aj zmluva o užívaní poľovného revíru (§ 13 zákona č. 274/2009 Z. z.) majú nesporne súkromnoprávnu povahu. Preto pokiaľ je sporné, či takáto zmluva bola platne uzavretá napríklad z dôvodu nedodržania zákonom ustanovených podmienok týkajúcich sa zhromaždenia vlastníkov poľovných pozemkov, prostriedkom právnej ochrany je žaloba na určenie neplatnosti zmluvy, ako osobitný žalobný typ mimo rámca žalôb upravených v rámci [§ 137 písm. c) a d) CSP]. Právoplatné rozhodnutie súdu, ktorým súd vyhovie žalobe a určí, že zmluva o užívaní poľovného revíru je neplatná, má za následok jej vyradenie z evidencie a teda aj zánik výkonu práva poľovníctva (§ 17 ods. 3 zákona č. 274/2009 Z. z.).

Na strane druhej predmetom súdneho prieskumu v rámci správneho súdnictva sú správne akty, konkrétne opatrenie okresného úradu, odboru pozemkového a lesného o evidovaní užívania poľovného revíru jeho výlučným vlastníkom, o zaevidovaní zmlúv podľa § 12 a 13 zákona č. 274/2009 Z. z. a rozhodnutie Ministerstva pôdohospodárstva a rozvoja vidieka SR o určení užívateľa vyhradeného poľovného revíru podľa § 13b zákona č. 274/2009 Z. z.⁶ V rámci správneho súdnictva však nemožno riešiť skutočnosť a to ani ako predbežnú otázku, či zmluva vlastníkov spoločného poľovného revíru o jeho užívaní alebo zmluva o užívaní poľovného revíru boli platne uzavreté, pretože takéto oprávnenie nemá ani orgán verejnej správy v administratívnom konaní o ich zaevidovaní, ale len súd v civilnom sporovom konaní.

Právomoc súdov (civilných a správnych) bola v súvislosti s tzv. poľovnými vecami riešená aj jedným z najnovších rozhodnutí kompetenčného senátu z 10. októbra 2017 sp. zn. 1KO/33/2017, ktoré rozhodnutie bolo aj publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR č. 2/2018 pod č. 19, pričom právna veta tohto rozhodnutia znie nasledovne : „*O žalobe na určenie neplatnosti uznesení členskej schôdze poľovníckeho združenia sa koná a rozhoduje v civilnom sporovom konaní, na ktoré je v prvej inštancii vecne príslušný okresný súd.*“ V danej veci sa žalobcovia žalobou doručenou na okresný súd domáhali určenia neplatnosti uznesenia členskej schôdze poľovníckeho združenia a súčasne určenia, že poľovnícke združenie nezaniklo dobrovoľným rozpustením na základe uznesenia prijatého členskou schôdzou žalovaného. Okresný súd postupom podľa § 18 ods. 2 SSP postúpil vec krajskému súdu ako vecne a miestne príslušnému danú vec prejednať a rozhodnúť. Dôvodom postúpenia veci, ako vyplýva z rozhodnutia kompetenčného senátu, bol záver okresného súdu o verejnoprávnom charaktere danej veci, ktorý mal vyplývať zo zákona č. 274/2009 Z. z. Okresný súd mal za to, že nakoľko výkon poľov-

⁶ K tomu pozri rozsudok Krajského súdu v Prešove sp. zn. [7Co/128/2015](#) z 28. septembra 2015

níctva je podriadený pod dozor štátnej správy, poľovnícke združenie predstavuje záujmovú samosprávu *sui generis* a preto jeho rozhodnutia vydávané v oblasti verejnej správy a vo verejnom záujme podliehajú súdnemu prieskumu v rámci správneho súdnictva.⁷ Z uvedeného vyplýva, že pre okresný súd bolo na účely určenia vecnej príslušnosti relevantné, že uznesenia členskej schôdze poľovníckeho združenia vydal orgán záujmovej samosprávy podliehajúci dozoru štátnej správy, v oblasti verejnej správy a vo verejnom záujme. Krajský súd, ktorému bola vec postúpená nesúhlasil s postúpením mu veci dôvodiac ustanoveniami § 2, § 3, § 4, § 6, § 7 SSP a zákonom č. 274/2009 Z. z. a vec predložil kompetenčnému senátu na rozhodnutie o vecnej príslušnosti. Krajský súd namietal, že uznesenia členskej schôdze, určenia neplatnosti ktorých sa domáhali žalobcovia, sú síce rozhodnutiami vydanými vo verejnom záujme, t.j. v oblasti verejnej správy, avšak nie sú realizáciou verejnej moci a riešia sa nimi interné, súkromnoprávne záležitosti združenia. Preto zastal názor, že žalobu je preto potrebné preskúmať v civilnom sporovom konaní pred vecne príslušným okresným súdom.

Vo vzťahu k uvedenému rozhodnutiu je na úvod potrebné uviesť, že kompetenčný senát v bode 12 tohto rozhodnutia pripustil súdny prieskum rozhodnutí poľovníckeho združenia, ktoré označil za orgán záujmovej samosprávy *sui generis*, v rámci správneho súdnictva za určitých podmienok, pričom súčasne zdôraznil, že musí ísť o rozhodnutia vydané v oblasti verejnej správy a vo verejnom záujme.

Kompetenčný senát v bode 9 svojho rozhodnutia poukázal na zásadnú skutočnosť pri riešení daného kompetenčného sporu a to či v prejednávanej veci ide o preskúmavanie rozhodnutia v správnom súdnictve alebo o občianskoprávnu žalobu o určenie neplatnosti. Pri zodpovedaní tejto otázky vychádzal z ustanovenia § 32 ods. 1 a § 80 ods. 9 zákona č. 274/2009 Z. z. a za súčasnej citácie ustanovenia § 6 SSP skonštatoval, že : „*Podmienkou na to, aby niektoré rozhodnutia mohli byť preskúmané v rámci správneho súdnictva je tá, aby išlo o rozhodnutie orgánu alebo osoby uvedenej v tomto ustanovení (teda musí ísť o orgán verejnej správy – poznámka autora článku), čo však v prípade rozhodnutia orgánov poľovníckeho združenia v danom prípade nemožno konštatovať. S poukazom na podstatu prejednávanej veci je nesporné, že takéto rozhodnutie je síce rozhodnutím o právach a povinnostiach člena združenia ako fyzickej osoby, ale nie je rozhodnutím vydaným vo verejnom záujme (v oblasti verejnej správy).*“ Uvedený právny názor zdôvodnil tým, že účastníci vystupujú ako súkromnoprávne subjekty a rozhodujú na základe stanov združenia v záujmovej oblasti svojich členov, teda iba v oblasti súkromnej a nie v oblasti verejnej. Napadnuté rozhodnutia (uznesenia členskej schôdze) preto kompetenčný senát nepovažoval za rozhodnutia, ktorými by sa realizovala verejná moc, ani podľa názoru kompetenčného senátu nesledovali žiaden verejný záujem. Zároveň kompetenčný senát dopl-

⁷ To pravdepodobne okresný súd vychádzal z rozhodnutia Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Nds/2/2014

nil, že rozhodnutia by podliehali súdnemu prieskumu len v prípade, ak by sa týkali verejnej správy a súčasne zákon (nie predpis nižšej právnej sily alebo interný akt) by poľovníckym združeniam zveril právomoc rozhodovať o právach alebo povinnostiach fyzických alebo právnických osôb v oblasti verejnej správy.

Vo vzťahu k tzv. poľovným veciam a sporu o právomoc medzi súdmi je namieste rozobrať si ešte jeden prípad týkajúci sa preskúmania zákonnosti rozhodnutia členskej schôdze, ktorým poľovnícke združenie v rámci odvolacieho konania podľa Disciplinárneho poriadku Slovenského poľovníckeho zväzu zamietlo odvolanie navrhovateľa proti prvostupňovému rozhodnutiu výboru a toto rozhodnutie potvrdilo. Prvostupňovým rozhodnutím výboru poľovníckeho združenia bol navrhovateľovi podľa Disciplinárneho poriadku Slovenského poľovníckeho zväzu uložený disciplinárny trest a to vylúčenie z poľovníckeho združenia. Žaloba bola pôvodne podaná na okresný súd, ktorý ju s poukazom na § 250d ods. 2 Občianskeho súdneho poriadku (ďalej len "OSP") a s poukazom na § 246 ods. 1 OSP, § 1 ods. 3 písm. d) zákona č. 83/1990 Zb., § 80 ods. 9 a § 79 ods. 1 zákona č. 274/2009 Z. z. postúpil z dôvodu vecnej nepríslušnosti na krajský súd. Krajský súd nesúhlasiac s postúpením veci, predložil podľa § 104a ods. 3 OSP vec na rozhodnutie Najvyššiemu súdu SR, ktorý rozhodoval pod sp. zn. 4Nds/2/2014⁸. Tento prípad je v podstate inšpiráciou aj vo vzťahu k posudzovaniu právomoci súdov pri súdnej ochrane člena združenia v skutkovo obdobných veciach v súčasnosti.

Najvyšší súd SR v danej veci dospel k záveru, že nesúhlas krajského súdu s postúpením veci nie je dôvodný. Teda inak povedané, rozhodol tak, že na prejednanie a rozhodnutie veci bol vecne príslušný krajský súd, nakoľko vec podľa názoru najvyššieho súdu spadá do správneho súdnictva. Relevantnou v danej veci bola tá skutočnosť, že rozhodnutie členskej schôdze poľovníckeho združenia sa týkalo disciplinárneho previnenia podľa § 77 zákona č. 279/2009 Z. z. Najvyšší súd SR zdefinoval výkon poľovníctva ako kontrolovaný a štátom regulovaný a zákon č. 274/2009 Z. z. označil za typickú verejno-právnu normu. Disciplinárny poriadok Slovenského poľovníckeho zväzu označil za kódex záujmovej korporácie, ktorý prostredníctvom úpravy trestania previnení proti interným predpisom Slovenského poľovníckeho zväzu, t.j. aj proti jeho stanovám, okrem iného slúži aj na zabezpečenie dodržiavania zákona č. 274/2009 Z. z., nakoľko stanovy musia byť v súlade so zákonom a podliehajú schváleniu štátnym orgánom na úseku správy poľovníctva. Práve z uvedených skutočností uzavrel, že v danom prípade ide o typický výkon administratívneho trestania členov záujmovej korporácie a to na základe zmocnenia zákona a spôsobom, ktorý prostredníctvom schvaľovania disciplinárneho poriadku a stanov podlieha kontrole orgánov štátnej správy na úseku poľovníctva. Súčasne skonštatoval, že vzťah nadriadenosti a podriadenosti medzi orgánmi poľovníckeho združenia ukladajúcimi

⁸ Bližšie pozri uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Nds/2/2014 zo 4. júna 2014.

trest za disciplinárne previnenie a žalobcom ako trestaným subjektom nemá súkromno-právny charakter, ktorý by bol založený zmluvou podľa Občianskeho zákonníka alebo na základe inej občianskoprávnej normy a ani sa disciplinárnym konaním nerealizuje právo poškodenej záujmovej korporácie na vyvodenie zmluvnej zodpovednosti prostredníctvom záväzkových inštitútov súkromného práva (napríklad zmluvná pokuta, odstúpenie od zmluvy).

3 K SÚDNEJ OCHRANE ČLENA ZDRUŽENIA PO 1. JÚLI 2016

Právo na súdnu ochranu garantuje Ústava SR v článku 46 ods. 1. V súlade s ním „každý sa môže domáhať zákonom ustanoveným postupom svojho práva na nezávislom a nestrannom súde a v prípadoch ustanovených zákonom na inom orgáne Slovenskej republiky.“ Procesnými predpismi v súčasnosti, ktoré zabezpečujú súdnu ochranu členov združenia v závislosti od povahy právnych vzťahov sú tak Civilný sporový poriadok, ako aj Správny súdny poriadok a to bez ohľadu na to, že dnes absentuje ustanovenie zákona o združovaní občanov obdobné jeho § 15 v znení účinnom do 01.07.2016.⁹

Zastávam názor, že súčasný právny stav dáva slovenským súdom dostatok priestoru, aby poskytli členom združení ústavne konformný rozsah súdnej ochrany, pričom je potrebné vychádzať primárne z čl. 46 ods. 1 Ústavy SR a tiež z čl. 36 ods. 1 Listiny základných práv a slobôd. Člen združenia má k dispozícii žaloby podľa § 137 CSP (ich výpočet nie je taxatívny), pričom nie je v tejto súvislosti vylúčené ani podanie správnej žaloby podľa Správneho súdneho poriadku (do úvahy prichádza podanie všeobecnej správnej žaloby podľa § 177 a nasl. SSP alebo správnej žaloby vo veciach správneho trestania podľa § 194 a nasl. SSP).¹⁰

Pri aplikácii Správneho súdneho poriadku je pritom potrebné dôsledne rozlišovať právne vzťahy medzi občianskym združením a jeho členom, ktoré majú povahu súkromnoprávnu a právne vzťahy, ktoré sa týkajú oblasti verejnej správy. Inými slovami povedané, vždy je potrebné rozlišovať medzi občianskym združením ako subjektom súkromného práva a občianskym združením ako orgánom verejnej správy. V tejto súvislosti je smerodajným rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. zn. 4 Sžnč 1/2010 z 25.januára 2011. V ňom najvyšší súd dospel k záveru, že aj záujmové združenie založené podľa zákona o združovaní občanov môže mať postavenie orgánu verejnej správy a to konkrétne vtedy,

⁹ Podľa §15 ods. 1 zákona o združovaní občanov v znení účinnom do 30.06.2016 platilo: „(1) Ak člen združenia považuje rozhodnutie niektorého z jeho orgánov, proti ktorému už nemožno podľa stanov podať opravný prostriedok, za nezákonné alebo odporujúce stanovám, môže do 30 dní odo dňa, keď sa o ňom dozvedel, najneskôr však do 6 mesiacov od rozhodnutia požiadať okresný súd o jeho preskúmanie. (2) Návrh na preskúmanie nemá odkladný účinok. Súd však môže v odôvodnených prípadoch výkon napadnutého rozhodnutia pozastaviť.“

¹⁰ K tomu pozri niektoré rozhodnutia Ústavného súdu ČR a Najvyššieho súdu ČR, ako napríklad nález Ústavného súdu ČR sp. zn. III. ÚS 2542/2007, rozhodnutia Najvyššieho súdu ČR sp. zn. 28Cdo 1919/2009 alebo sp. zn. 28Cdo 2865/2006 (aktívna legitímácia nečlena združenia).

ak mu zákon zveruje rozhodovanie o právach a povinnostiach fyzických a právnických osôb v oblasti verejnej správy. Podľa Najvyššieho súdu SR : „... predpokladom zákonom stanoveného oprávnenia navrhovateľa podať návrh podľa § 250t a nasl. O.s.p. je, že podanie návrhu musí smerovať proti správneho orgánu, ktorý je v správnom konaní nečinný tak, ako to vyžaduje ust. § 244 ods. 2 O.s.p. Takýmto správneho orgánom môže byť za určitých okolností aj záujmové združenie, založené podľa zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov, avšak iba v prípade, ak mu zákon zveruje rozhodovanie o právach a povinnostiach fyzických a právnických osôb v oblasti verejnej správy. Inými slovami povedané, ak by muselo združenie (odporca), v rámci zákonom prenesenej kompetencie, na svoje rozhodnutie zo zákona aplikovať procesné postupy stanovené zákonom. Občianske združenie ako správny orgán by muselo viesť vo veci administratívne konanie so všetkými jeho dôsledkami. To, že združeniu alebo jeho orgánom vyplýva určitý postup na podnet člena združenia z jeho stanov alebo organizačného a rokovacieho poriadku však neznamena, že ide o správne konanie a vydanie rozhodnutia v rámci správneho konania a jeho vrchnostenského oprávnenia v rámci zákonom prenesenej alebo zverenej delegovanej pôsobnosti konať a rozhodovať vo veciach verejnej správy. Ak aj ustanovenie § 15 ods. 1 zákona č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov hovorí o súdnom prieskume rozhodnutí združenia na podanie návrhu na začatie konania, treba ním podľa súdu chápať právo na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a všeobecných ustanovení O.s.p. Správne orgány, ktorých rozhodnutia (prípadne nečinnosť) sú podradené pod súdny prieskum, sú vyššie citovanými zákonnými ustanoveniami rozdelené do dvoch skupín a to na jednej strane do skupiny orgánov štátnej správy a orgánov územnej samosprávy, ktorých rozhodnutia sú bez ďalšieho (okrem výnimiek zakotvených v § 248 O.s.p.) preskúmateľné súdom a na strane druhej na orgány záujmovej samosprávy a ďalších právnických osôb (najmä profesné samosprávy), pričom pre túto druhú skupinu správnych orgánov sú nutné dve podmienky a to, že im musí byť zákonom (nie však stanovami alebo podobným vnútorným predpisom) zverené rozhodovanie o právach a povinnostiach fyzických či právnických osôb a taktiež musí ísť o rozhodovanie v oblasti verejnej správy.“ Záverom odkázal Najvyšší súd SR navrhovateľa za účelom súdnej ochrany na podanie žaloby podľa § 7 ods. 2 a § 80 SSP s prihliadnutím na § 15 ods. 1 zákona o združovaní občanov.

V súvislosti s uvedeným rozhodnutím Najvyššieho súdu SR mi nedá záverom uvažovať o tom, či v prípade občianskeho združenia ako orgánu záujmovej samosprávy a vyvodzovania deliktualnej (disciplinárnej) zodpovednosti voči svojim členom upravenej vo vnútorných predpisoch združenia (napríklad v stanovách) nebude takéto rozhodnutie alebo opatrenie spôsobilým predmetom správneho súdnictva na základe správnej žaloby vo veciach správneho trestania a to s poukazom na verejný charakter trestania ako také-

ho. Zodpovedať túto otázku však prináleží výlučne kompetenčnému senátu Najvyššieho súdu SR.

Záver

Cieľom tohto príspevku bolo poukázať na kompetenčné výluky v správnom súdnictve so zameraním na súkromnoprávne spory a s tým súvisiace spory o právomoc medzi civilnými a správnymi súdmi z pohľadu rozhodovacej činnosti Najvyššieho súdu SR a novozriadeného kompetenčného senátu Najvyššieho súdu SR.

Literatúra

Baricová, J., Fečík, M., Števček, M., Filová, A. a kol. Správny súdny poriadok. Komentár. Bratislava : C. H. Beck, 2018, 1824 s.

VÝKLAD NIEKTORÝCH USTANOVENÍ O DOVOLANÍ

JUDR. KATARÍNA GEŠKOVÁ, PHD.

PRÁVNICKÁ FAKULTA TRNAVSKEJ UNIVERZITY V TRNAVE

KATEDRA OBČIANSKEHO A OBCHODNÉHO PRÁVA

KATARINAGESKOVA@GMAIL.COM

Abstrakt

Dovolanie je mimoriadnym opravným prostriedkom, ktorý prešiel v rámci rekodifikácie civilného procesu významnou koncepčnou zmenou. Nová právna úprava so sebou priniesla aplikačné problémy a tento článok sa venuje štyrom vybraným aplikačným problémom. Autorka jednotlivé problémy analyzuje po teoretickej stránke, zaoberá sa účelom zmien a pomocou rôznych výkladových metód sa snaží dospieť k akceptovateľným záverom.

Abstract

Extra – ordinary appeal (“dovolanie”) is an extraordinary remedy, which has undergone a significant conceptual change in the context of the re-codification of the civil procedure. The new legislation has brought several application problems, and this article focuses on four selected issues. The author analyses each individual problem on a theoretical basis, deals with the purpose of the changes, and by using various interpretative methods, tries to bring the acceptable conclusions

I. Úvod

Dovolanie v CSP prešlo zásadnou koncepčnou zmenou. Zákonodarca bol postavený pred neľahkú úlohu vybrať optimálny model preskúmania rozhodnutia odvolacieho súdu. Preto bolo potrebné zdefinovať úlohy, aké má dovolanie v novom civilnom procese plniť. Je jasné, že dovolanie už nemôže plniť funkciu tretej inštancie ako tomu bolo v minulosti. Tento model je nepredstaviteľný, pretože je nevyhnutné nájsť kompromis medzi spravodlivosťou a hospodárnosťou. Je nevyhnutné zafixovať právne vzťahy v čase.¹ Z tohto hľadiska dochádza v dovolacom konaní v istom zmysle k stretu práva na spravodlivé rozhodnutie a práva na právnu istotu nastolenú právoplatným a vykonateľným rozhodnutím. Vzhľadom na princíp právnej istoty vyplývajúci z čl. 1 ods. 1 Ústavy SR, ktorý do určitej miery obmedzuje právo na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 a 4 Ústavy SR, treba rozho-

¹ PONDIKASOVÁ, T.: In: Lavický, P. a kol.: Moderní civilní proces, Masarykova univerzita Brno, 2014, s. 201

dujúce otázky v dovolacom konaní posúdiť aj z pohľadu vzájomného vzťahu oboch týchto ustanovení.

Právo na súdnu ochranu nie je absolútne a v záujme zaistenia právnej istoty a riadneho výkonu spravodlivosti podlieha určitým obmedzeniam. Pri zvažovaní dôsledkov zistených procesných nesprávností treba mať vždy na zreteli, že dovolanie je mimoriadny opravný prostriedok, ktorý smeruje proti už právoplatnému rozhodnutiu, vykazujúcemu atribúty záväznosti a nezmeniteľnosti.

Základná idea mimoriadnych opravných prostriedkov vychádza z toho, že právna istota a stabilita nastolené právoplatným rozhodnutím sú v právnom štáte narušiteľné len mimoriadne a výnimočne.

Daná procesná situácia musí byť vždy vyriešená z pohľadu oboch dotknutých ústavných článkov tak, aby boli zachované označené ústavné práva (porovnaj I. ÚS 252/05 a aktuálne tiež IV. ÚS 481/2011). Na základe teoretických úvah, doterajších skúseností súdnej praxe a na základe rozhodovacej činnosti ESĽP sa určili dve základné úlohy, ktoré má dovolanie plniť:

- 1.) Náprava najzávažnejších procesných pochybení, t.j. zmätočných rozhodnutí. Zákon nerezignuje na požiadavku individuálnej spravodlivosti, dovolanie však pripúšťa len v prípade závažných procesných pochybení,
- 2.) Riešenie otázok zásadného právneho významu a zjednocovanie judikatúry. Dlhodobou je riešenie otázok zásadného právneho významu a zjednocovanie judikatúry vnímané ako podstatný prvok napĺňania princípu právnej istoty. Naplnením tejto úlohy plní dovolanie aj celospoločenskú funkciu.

II. Nová koncepcia prípustnosti dovolania.

Nová právna úprava upúšťa od podmienok prípustnosti tak, ako boli vyjadrené v § 238 a 239 OSP. Nová právna úprava upúšťa od podmienky diformity (§ 238 ods. 1 OSP, 239 ods. 1 písm. a.) OSP) a teda bude irelevantné, či sú rozhodnutia súdu prvého a druhého stupňa zhodné alebo nie. Tiež sa upúšťa od možnosti odvolacieho súdu založiť prípustnosť dovolania na základe konformity, t.j. pri potvrdzujúcom výroku (§ 238 ods. 3).

Prípustnosť je vymedzená v ust. § 420 a 421 a upravuje dve skupiny rozhodnutí, proti ktorým je dovolanie prípustné. Pri oboch skupinách platí, že dovolanie je prípustné len proti rozhodnutiu odvolacieho súdu. Nikdy teda dovolaním nie je možné napadnúť rozhodnutie súdu prvého stupňa ako tomu je pri dovolaní generálneho prokurátora (§ 458 CSP).

Koncepcia dovolania na vyššie uvedených dvoch základných podmienkach prípustnosti sleduje trend nastolený judikatúrou ESĽP. Prípustnosť dovolania je preto postavená

na preskúmaní rozhodnutí len z dôvodu závažných procesných nedostatkov a v záujme zjednotenia rozhodovacej činnosti súdov.

Ad. 1.) Prvou skupinou, ktorá podlieha preskúmaniu dovolacím súdom, sú zmätočné rozhodnutia (§ 420 CSP), ktoré sú obdobou § 237 OSP s miernou modifikáciou § 237 písm. f.) na § 420 písm. f.) CSP. Uvedený dôvod prípustnosti je zároveň dovolacím dôvodom (§ 431). Zákonodarca teda pri zmätočných rozhodnutiach ponecháva pôvodný model právnej úpravy a vymedzuje zmätočnosť aj ako podmienku prípustnosti, aj ako dovolací dôvod. Rozdiel je však v prípustnom predmete. Zatiaľ čo právna úprava v OSP pripúšťala dovolanie proti každému rozhodnutiu odvolacieho súdu, nová právna úprava okruh týchto rozhodnutí zužuje.

Zúženie okruhu rozhodnutí, ktoré možno napadnúť dovolaním, sa opiera o rozhodnutia Najvyššieho súdu SR², ako aj Európskeho súdu pre ľudské práva³. Uvedené judikátorne trendy boli smerodajné pri koncipovaní prípustnosti a dôvodov dovolania v novej právnej úprave.

Ad 2.) Druhú skupinu tvoria rozhodnutia odvolacieho súdu, ktorých prípustnosť je postavená na kritériu zásadnej právnej významnosti napadnutého rozhodnutia (§ 421 ods.1) voči rozhodnutiam, ktorým sa potvrdilo alebo zmenilo rozhodnutie súdu prvej inštancie. Rozhodnutia prípustné podľa uvedeného ustanovenia možno odôvodniť len nesprávnym právnym posúdením.

Prípustnosť dovolania pri zásadnom právnom význame (§ 421) je koncipovaná aj negatívne. Dovolanie nie je prípustné:

1.) ak odvolací súd rozhodol o odvolaní proti uzneseniu podľa § 357 písm. a) až n). (§ 421 ods. 2)

2.) ak ide o peňažné plnenie a výrok neprevyšuje zákonom stanovenú minimálnu hranicu (§ 422)

Rozhodovanie o otázkach zásadného právneho významu a zjednocovanie práva najvyšším súdom je dlhodobo fungujúci koncept aj v iných krajinách⁴. Cieľom tohto modelu je naplňovať princípy právneho štátu, pričom neoddeliteľnou súčasťou princípov právneho štátu zaručeného podľa čl. 1 ústavy je aj princíp právnej istoty. Tento spočíva okrem iného v tom, že všetky subjekty práva môžu odôvodnene očakávať, že príslušné štátne orgány budú konať a rozhodovať podľa platných právnych predpisov, že budú ich správne

² napr. 6 Cdo 90/201, 5 Cdo 168/2012, 5 Cdo 115/2012

³ Abdullayev proti Rusku, rozsudok z 11. februára 2010, § 19, Cornif proti Rumunsku, rozsudok z 11. januára 2007, §§ 29-30, Sizintseva a ostatní proti Rusku, rozsudok z 8. apríla 2010, § 31, Sutyazhnik proti Rusku, rozsudok z 23. júla 2009, § 36

⁴ pozri § 502 rakúskeho ZPO, § 543 ods. 3 nemeckého ZPO, § 237 českého OSŘ

vykladať a aplikovať. Obsahom princípu právneho štátu je vytvorenie právnej istoty, že na určitú právne relevantnú otázku sa pri opakovaní v rovnakých podmienkach dáva rovnaká odpoveď. Rešpektovanie princípu právnej istoty musí byť prítomné v každom rozhodnutí orgánov verejnej moci, a to tak v oblasti normotvornej, ako aj v oblasti aplikácie práva, keďže práve na ňom sa hlavne a predovšetkým zakladá dôvera občanov, ako aj iných fyzických osôb a právnických osôb k orgánom verejnej moci. Diametrálne odlišná rozhodovacia činnosť všeobecného súdu o tej istej právnej otázke za rovnakej alebo analogickej skutkovej situácie, pokiaľ ju nemožno objektívne a rozumne odôvodniť, je ústavne neudržateľná.⁵

Z ústavnej kompetencie súdov interpretovať a aplikovať zákony vyplýva aj ich oprávnenie dopĺňať a rozvíjať existujúcu judikatúru týkajúcu sa relevantných právnych otázok v prerokovaných veciach. Prípadné odchylenie sa súdu od existujúcej skoršej judikatúry v konkrétnom prípade by mohlo predstavovať zásah do základných práv a slobôd účastníka konania len za predpokladu, že by bolo dôsledkom arbitrárnosti alebo zjavnej neodôvodnenosti súdneho rozhodnutia v prerokovávanej veci. Ak iný senát najvyššieho súdu má iný právny názor, potom ústavnému súdu neprislúcha zjednocovať in abstracto judikatúru všeobecných súdov, a suplovať tak právomoc, ktorá podľa § 8 ods. 3 zákona č. 757/2004 Z. z. o súdoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov je zverená práve najvyššiemu súdu⁶.

Aj keď právne závery všeobecných súdov obsiahnuté v ich rozhodnutiach nemajú v právnom poriadku Slovenskej republiky charakter precedensu, ktorý by ostatných sudcov rozhodujúcich v obdobných veciach zaväzoval rozhodnúť identicky, napriek tomu protichodné právne závery vyslovené v analogických prípadoch neprispievajú k naplneniu hlavného účelu princípu právnej istoty ani k dôvere v spravodlivé súdne konanie⁷.

III. Aktuálne aplikačné nejasnosti

Od účinnosti nového Civilného sporového poriadku možno zaznamenať diskusia nad niektorými výkladovými otázkami dovolania. V tomto článku sa budeme snažiť k nim zaujať stanovisko a náš názor oprieť o teoretickú argumentáciu, príp. ju podporiť aktuálnou judikatúrou v tejto oblasti. Ide o nasledovné otázky:

1. *Podlieha preskúmaniu podľa § 420 aj uznesenie odvolacieho súdu o zrušení rozhodnutia súdu prvej inštancie a vrátení veci?*

2. *Je dovolanie podľa § 420 prípustné aj proti uzneseniu o neodkladnom alebo zabezpečovacom opatrení?*

⁵ pozri napr. IV. ÚS 209/2010, PL. ÚS 21/00, PL. ÚS 6/04, III. ÚS 328/05, IV. ÚS 75/09, II. ÚS 10/99, II. ÚS 234/03, IV. ÚS 92/09, I. ÚS 87/93, PL. ÚS 16/95, II. ÚS 80/99, III. ÚS 356/06).

⁶ I. ÚS 290/2010, III. ÚS 551/2012

⁷ IV. ÚS 49/06, III. ÚS 300/06).

3. Môže dovolací súd skúmať dôvody zmätočnosti *ex offio*?

4. Musí dovolateľ v dovolaní uvádzať dôvody prípustnosti podľa § 421?

IV. PODLIEHA PRESKÚMANIU PODĽA § 420 AJ UZNESENIE ODVOLACIEHO SÚDU O ZRUŠENÍ ROZHODNUTIA SÚDU PRVEJ INŠTANCIE A VRÁTENÍ VECI?

Dovolanie je prípustné len proti rozhodnutiam odvolacieho súdu **vo veci samej** a rozhodnutiam, **ktorým sa konanie končí**. Nová právna úprava redukuje prípustný predmet dovolania, čím sa sleduje dôsledné a koncepčné uplatňovanie princípu mimo-riadnosti opravných prostriedkov v tom zmysle, že na ich uplatnenie nie je právny nárok a navrhovateľ musí splniť prísnejšie podmienky prípustnosti (pozri komentár k § 419). V prípade týchto rozhodnutí však možno podať dovolanie iba vtedy, ak rozhodnutie trpí niektorou z väd zmätočnosti.

1. Rozhodnutie odvolacieho súdu vo veci samej.

Rozhodnutím vo veci samej je meritórne rozhodnutie. Pojem „vec sama“ znamená predmet konania tak, ako bol vymedzený v žalobe (prípadne v ďalších dispozičných úkonoch strán). Rozhodnutie vo veci samej je také rozhodnutie, v ktorom sa súd zaoberá nárokom, ktorý strany uplatnili. Súd hodnotí žalobou uplatnený nárok podľa hmotného práva.

Uvedenej charakteristike zodpovedá aj súdna prax⁸, ktorá vykladá pojem „vec sama“ nasledovne: „*Vec sama je predmet, pre ktorý sa konanie vedie, v sporovom konaní je to nárok, o ktorom má byť v konaní vecne rozhodnuté. Rozhodovaním o veci samej nie je také rozhodnutie, ktoré zakladá stranám len procesné práva (napr. rozhodnutie o odpustení zmeškania lehoty na podanie odvolania), aj keby bolo rozhodnutie vydané v konaní začatom na návrh.*“

Ďalší charakteristický znak pre rozhodnutie vo veci samej je ten, že zakladá prekážku veci rozhodnutej (§ 230) na rozdiel od rozhodnutia nemeritórneho, ktoré takéto účinky nemá. Výnimkou je uznesenie odvolacieho súdu, ktorým sa zrušuje rozsudok súdu prvej inštancie a vec sa vracia na súd 1. inštancie na ďalšie konanie. Rozhodnutie odvolacieho súdu je síce výsledkom vecného prejednávania veci, avšak nerozhoduje konečne o právach a povinnostiach strán.

Rozdiel spočíva aj v procesnej forme, akou súd rozhoduje o veci samej. Podľa ust. § 212 ods. 1 súd rozhoduje vo veci samej rozsudkom. Naopak, ak súd nerozhoduje vo veci samej, rozhoduje uznesením (§ 234 ods. 1 CSP). Pri rozhodnutiach odvolacieho súdu je táto zásada modifikovaná. Ako príklad možno uviesť uznesenie o zrušení rozsudku súdu prvej inštancie a vrátení veci súdu prvej inštancie.

⁸ napr. uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 28.8.1997, sp. zn. 2 Cdon 484/97

V tejto súvislosti vzniká otázka **akú povahu bude mať uznesenie o zrušení rozhodnutia súdu prvého stupňa; či ho môžeme považovať za rozhodnutie vo veci samej alebo nie**. Ako vyplynulo z vyššie uvedeného, uvedené rozhodnutie sa vo viacerých smeroch odlišuje od ostatných meritórnych rozhodnutí, napr. formou rozhodnutia, ako aj tým, že nezakladá prekážku veci rozhodnutej.

Ani literatúra nie je v otázke charakteru tohto rozhodnutia jednotná. Niektorí autori⁹ ho zaraďujú medzi meritórne rozhodnutia, iní¹⁰ im tento status neprpisujú a označujú ho výslovne za procesné rozhodnutie. Z textu v inej učebnici¹¹ zase vyplýva, že nejde o meritórne rozhodnutie¹², avšak systematicky je zaraďované medzi meritórne rozhodnutia.¹³

V tejto súvislosti je potrebné upozorniť na rozdiel medzi pojмами **vecné konanie o odvolaní a vecné rozhodnutie o odvolaní**. Meritórne (vecné) konanie o dovolaní (odvolaní) teda nemusí vždy končiť vecným rozhodnutím, t.j. konečným vybavením sporu, pričom *vecné rozhodnutie* je len „rozhodnutie vo veci samej“, výsledkom čoho je definitívny rozsudok.

Zrušovacie rozhodnutie odvolacieho súdu je upravené v ust. § 389 CSP. Len dôvod uvedený v § 389 ods. 1 písm. c.) CSP je takým dôvodom, na prejednanie ktorého sa súd zaoberá meritom veci, skúmal vec po skutkovej aj právnej stránke, avšak dospel k záveru, že je potrebné doplniť dokazovanie. V dôsledku tejto skutočnosti, nemohol súd vo veci meritórne rozhodnúť, napriek tomu, že sa vecou samou vecne zaoberal. Inými slovami by sme mohli povedať, že síce prebehlo vecné konanie o odvolaní, ale nebolo vydané vecné rozhodnutie, t.j. rozhodnutie vo veci samej.

Rozhodnutiami odvolacieho súdu vo veci samej sú:

1.) rozsudok, ktorým odvolací súd potvrďuje rozsudok súdu prvého stupňa (§ 387 ods.

⁹ WINTEROVÁ, A. a kol: Civilní právo procesní, Linde 2008, s. 286: „Meritórne rozhodnutie smeruje do oblasti hmotnoprávných vzťahov, ktoré záväzne deklaruje alebo novo utvára. Rozhodujúce pre posúdenie, či ide o meritórne rozhodnutie, bude obsah jeho výroku. Preto meritórne rozhodnutie nemôžeme stotožniť s formou rozsudku, aj keď vo väčšine prípadov bude táto forma rozhodnutia vyhradená práve pre meritórne rozhodnutia; existujú však aj meritórne rozhodnutia, ktoré sa vydávajú formou uznesenia“, „Meritorním rozhodnutím však může být i rozhodnutí odvolacího soudu, kterým zruší rozsudek soudu prvního stupně; toto rozhodnutí má však vždy formu uznesení.“; HANDL, V., RUBEŠ, J. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha Panorama, 1985, s. 88,

¹⁰ FICOVÁ, S., ŠTEVČEK, M. a kol. Občianske súdne konanie. C.H.Beck. Praha 2010, s. 385, ISBN: 978-80-7400-406-3: „ Vo všetkých prípadoch zrušenia rozhodnutia, či už rozsudku alebo uznesenia, rozhoduje odvolací súd len vo forme uznesenia, pretože nejde o rozhodnutie vo veci samej.“

¹¹ SVOBODA, ŠINOVÁ, HAMULÁKOVÁ A KOL.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení, C.H.Beck. 2014, s. 386,

¹² dikcia: „Odvolací soud by neměl ve věci samé rozhodovat také tehdy, pokud by mělo být v odvolacím řízení provedeno rozsáhlé dokazování, k němuž odvolací soud jako toliko přezkumná instance není povolán. Je-li proto třeba provést k rozhodnutí ve věci samé další dokazování, které odvolacímu soudu dle zákona nepřislouší, musí prvostupňové rozhodnutí zrušit a věc soudu prvního stupně k dalšímu projednání vrátit.“

¹³ v citovanej učebnici sú zaradené do kapitoly 8.2. „Meritorní rozhodnutí o odvolání“

1 v spojení s § 392)

2.) rozsudek, kterým odvolací soud mení rozsudek soudu prvního stupně (§ 388 v spojení s § 392)

Odvolací soud může rozhodnout aj tak, že rozhodnutí soudu prvej inštancie zruší a

- vráti vec soudu prvního stupně na další konání. Ako bolo naznačené vo výklade vyššie, toto rozhodnutie nemožno považovať za rozhodnutie vo veci samej.

- zastavuje konanie a vec postupuje príslušnému orgánu. Uvedené rozhodnutie je procesné rozhodnutie, ktorým sa konanie končí; nie je teda rozhodnutím vo veci samej.

- preruší konanie. Uvedené rozhodnutie je procesným rozhodnutím, ktorým sa konanie nekončí.

- schváli súdny zmier. Zrušovacie uznesenie je procesným rozhodnutím, avšak rozhodnutie o schválení súdneho zmiereu je možné považovať za rozhodnutie vo veci samej.

2. Rozhodnutie odvolacieho soudu, kterým sa konanie končí

Súdne rozhodnutia môžu byť meritórne, vo veci samej (vid' výklad vyššie) alebo procesné. Procesné rozhodnutia sú také, ktoré

a.) buď predchádzajú konečnému vyriešeniu sporu. Sú iba akousi prípravou na rozhodnutie vo veci samej (napr. súd rozhodol o zmene žaloby, o zmene účastníkov a pod.).

alebo

b.) ktorými sa konanie končí, ale podstatu sporu neriešia z hľadiska skutkového, ani hmotnoprávneho (zastavenie konania, odmietnutie odvolania). Súd je povinný konanie vždy ukončiť vydaním konečného rozhodnutia.

Pokiaľ súd nerozhodne vo veci meritórne, rozhodne o veci procesne. Procesné rozhodnutie nezakladá prekážku veci rozhodnutej (§ 230).

V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že **aj rozhodnutia vo veci samej majú ten následok, že konanie končí. Napriek tejto skutočnosti meritórne rozhodnutia vo veci samej nemôžeme považovať za rozhodnutia, ktorými sa konanie končí. Pod týmto pojmom má zákon na mysli tie rozhodnutia, ktorými sa konanie skončilo bez toho, aby sa vec vecne prejedнала.** Súd musel vec skončiť procesne, pretože tu existovali také prekážky, pre ktoré vec nemohol prejednať vecne (napr. späťvzatie žaloby, späťvzatie odvolania, neexistencia procesných podmienok, neodstránenie väd odvolania a pod.)

Zákon výslovne hovorí o skončení konania všeobecne, má teda na mysli také rozhodnutia odvolacieho soudu, v dôsledku ktorých skončí samotné konanie o veci vymedzenej žalobou. Pod skončením konania nemá na mysli len skončenie odvolacieho konania. V tomto duchu je preto potrebné uvedené ustanovenie vykladať. Rozhodnutím, ktorým sa konanie končí preto nie je uznesenie odvolacieho soudu, ktorým odvolací súd zruší uznesenie soudu prvej inštancie a vec mu vráti na ďalšie konanie a rozhodnutie (§ 391ods.1).

Rozhodnutiami odvolacieho súdu, ktorými sa konanie končí sú:

- 1.) uznesenie o odmietnutí odvolania (§ 386 CSP)
- 2.) uznesenie o zastavení odvolacieho konania v dôsledku späťvzatia odvolania (§ 369 ods. 3)
- 3.) uznesenie o zastavení odvolacieho konania v dôsledku nezaplatenia súdneho poplatku
- 4.) uznesenie o pripustení späťvzatia žaloby a zrušení rozhodnutia súdu prvej inštancie a zastavení konania (§ 370)¹⁴
- 5.) uznesenie, ktorým odvolací súd potvrdil uznesenie súdu prvého stupňa, ktorým sa konanie končí. Pôjde teda o rozhodnutia odvolacieho súdu o odvolaní proti uzneseniam podľa ust. § 357, ktorými sa konanie končí (napr. o zastavení konania, odmietnutí podania, odmietnutie žaloby na obnovu konania, o zamietnutí návrhu na zrušenie rozsudku pre zmeškanie a o návrhu na uznanie cudzieho rozhodnutia, o návrhu na vyhlásenie vykonateľnosti cudzieho rozhodnutia a vo veciach výkonu cudzieho rozhodnutia).

Z uvedeného dôvodu je potrebné prijať záver, že uznesenie odvolacieho súdu, ktorým odvolací súd zrušil rozhodnutie (rozsudok, uznesenie) súdu 1. inštancie, nie je rozhodnutím odvolacieho súdu vo veci samej.

Tieto závery vyjadrené v odbornej literatúre¹⁵ prevzala aj súdna prax. Najvyšší súd vo svojom uznesení z 19. januára 2017 sp. zn. 3 Cdo 236/2016, ktoré je publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 3/2017 vyjadril názor, že „dovolanie proti uzneseniu, ktorým odvolací súd zrušil rozhodnutie súdu prvej inštancie a vec mu vrátil na ďalšie konanie, nesmeruje proti rozhodnutiu odvolacieho súdu vo veci samej, ani rozhodnutiu, ktorým sa konanie končí, proti ktorým je dovolanie prípustné v zmysle ustanovenia § 420 Civilného sporového poriadku.“

V. JE DOVOLANIE PODĽA § 420 PRÍPUSTNÉ AJ PROTI UZNESENIU O NEODKLADNOM ALEBO ZABEZPEČOVACOM OPATRENÍ?

Pri zodpovedaní na túto otázku je potrebné zodpovedať na inú otázku, a síce, či je rozhodnutie o neodkladnom alebo zabezpečovacom opatrení buď rozhodnutím vo veci samej alebo rozhodnutím, ktorým sa konanie končí.

Neodkladné opatrenie možno vydať len pri splnení dvoch predpokladov (§ 325 CSP)

- potreba bezodkladne upraviť pomery a
- obava, že exekúcia bude ohrozená

¹⁴ rozhodnutím, ktorým sa konanie končí nebude uznesenie o nepripustení späťvzatia žaloby (§ 370)

¹⁵ BAJÁNKOVÁ, J., GEŠKOVÁ, K., In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. ,Civilný sporový poriadok. Komentár. C. H. Beck, Praha, 2016, str. 1354 a 1355)

Pri zabezpečovacom opatrení do úvahy prichádza len jeden predpoklad, a to obava, že exekúcia bude ohrozená (§343 ods. 1 CSP).

Neodkladné opatrenie má teda akúsi akcesorickú povahu, pretože rieši len nevyhnutnú potrebu úpravy pomerov, pričom vec sama sa má riešiť v konaní, ktoré buď už prebieha alebo má začať, prípadne, ktoré už skončilo. Podľa ust. § 324 ods. 1 CSP *pred* začatím konania, *počas* konania a *po jeho skončení* súd môže na návrh nariadiť neodkladné opatrenie.

V prípade, že je neodkladné opatrenie vydané v už prebiehajúcim konaní o veci samej, je zrejmé, že rozhodnutie o neodkladnom opatrení nie je rozhodnutím vo veci samej. Zároveň nie je ani rozhodnutím, ktorým sa konanie končí, pretože tu sa má na mysli skončenie hlavného meritórneho konania.

V prípade, ak sa neodkladné opatrenie vydalo pred začatím konania vo veci samej, môže súd buď uložiť navrhovateľovi, aby podal žalobu vo veci samej a určí mu lehotu **alebo súd túto povinnosť neuloží**. Súd túto povinnosť neuloží najmä vtedy, ak je predpoklad, **že neodkladným opatrením možno dosiahnuť trvalú úpravu pomerov medzi stranami**. Vtedy má uznesenie o neodkladnom opatrení charakter meritórneho rozhodnutia.

Uvedené súvisí s novinkou, ktorú zaviedol Civilný sporový poriadok a ktorá spočíva v tom, že neodkladné opatrenie nemusí mať nevyhnutne dočasný charakter. Aj preto došlo k zmene v terminológii z „predbežné“ na „neodkladné“, keďže z pojmu predbežné vyplýva, že po ňom má vždy nasledovať riadne meritórne rozhodnutie.

Na tejto skutočnosti nič nemení ani § 123 ods. 2 CSP, podľa ktorého *„podanie vo veci samej je najmä žaloba, vzájomná žaloba, zmena žaloby, späťvzatie žaloby, odpor, odvolanie, dovolanie, a ak to z povahy vecí vyplýva, aj návrh na nariadenie neodkladného opatrenia alebo zabezpečovacieho opatrenia.“*

To, že rozhodnutie o neodkladnom alebo zabezpečovacom opatrení nie je vnímané ako meritórne rozhodnutie (okrem výnimky uvedenej vyššie), potvrdzuje aj súdna prax, ktorá v odvolacom konaní síce doručí odvolanie proti neodkladnému opatreniu protiv strane, ale nevyzýva strany na vyjadrenie sa k nemu, pretože ho nepovažuje za rozhodnutie vo veci samej (§373 ods. 3 CSP).

Možno preto uzavrieť, že pokiaľ súd vydal neodkladné opatrenie pred začatím konania vo veci samej a zároveň navrhovateľovi neuložil povinnosť podať žalobu vo veci samej, **má uznesenie o neodkladnom opatrení povahu rozhodnutia vo veci samej. Tento záver prijala aj súdna judikatúra**, ktorá v uznesení Najvyššieho súdu Slovenskej republiky z 11. októbra 2017 sp. zn. 3 Cdo 157/2017, ktoré je aj publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky č. 2/2018 pod č. 21 uviedla: *„Dovolanie nie je podľa § 420 Civilného sporového poriadku prípustné proti rozhodnutiu odvolacieho súdu, ktorým odvolací súd potvrdil uznesenie súdu prvej inštancie o nariadení*

neodkladného opatrenia na základe takého návrhu, spolu s ktorým, prípadne po podaní ktorého bola podaná nadväzujúca žaloba.

Toto rozhodnutie však odporuje právnomu názoru vyjadrenému v skoršom rozhodnutí Najvyššieho súdu SR, zo dňa 09. februára 2017 sp. zn. 3 Obdo 1/2017, v ktorom Najvyšší súd v ods. 13 uviedol: „V zmysle ustanovenia § 324 ods. 1 C. s. p. súd môže na návrh nariadiť neodkladné opatrenie pred začatím konania, počas konania a po jeho skončení. Uvedená právna úprava čiastočne kopíruje právnu úpravu predbežných opatrení podľa Občianskeho súdneho poriadku, podľa ktorej bolo možné nariadiť predbežné opatrenie pred začatím konania (§ 74 ods. 1 O.s.p.) alebo po začatí konania (§ 102 ods. 1 O.s.p.). Žalobca sa môže domáhať súdnej ochrany prostredníctvom neodkladného opatrenia aj bez toho, aby v čase podania návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia prebiehalo na súde súvisiace konanie vo veci samej. Konanie o neodkladnom opatrení pred začatím konania vo veci samej sa končí právoplatným rozhodnutím, ktorým sa neodkladné opatrenie nariadilo, prípadne bol návrh na nariadenie neodkladného opatrenia zamietnutý alebo odmietnutý. V takom prípade rozhodnutie odvolacieho súdu o nariadení neodkladného opatrenia (prípadne o zamietnutí alebo odmietnutí návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia) predstavuje rozhodnutie, ktorým sa konanie končí, proti ktorému je dovolanie prípustné, keďže ide o rozhodnutie odvolacieho súdu, v dôsledku ktorého skončilo samostatné konanie o veci vymedzenej návrhom žalobcu. Senát najvyššieho súdu rozhodujúci vo veci konštatuje, že dovolanie proti rozhodnutiu odvolacieho súdu o neodkladnom opatrení je prípustné výlučne v prípade existencie niektorej väd zmätočnosti uvedenej v ustanovení § 420 C. s. p. Dovolanie podľa § 421 ods. 1 C. s. p. prípustné nie je s poukazom na ustanovenie § 421 ods. 2 C. s. p., v zmysle ktorého dovolanie v prípadoch uvedených v ods. 1 nie je prípustné, ak odvolací súd rozhodol o odvolaní proti uzneseniu podľa § 357 písm. a/ až n/ (uznesenie o nariadení neodkladného opatrenia alebo uznesenie, bol návrh na nariadenie neodkladného opatrenia zamietnutý je uvedené pod písm. d/ a uznesenie, ktorým bol návrh na nariadenie neodkladného opatrenia odmietnutý, je uvedené pod písm. b/).“

Osobitne sme sa ďalej zaoberali situáciou, či bude dovolanie prípustné aj proti rozhodnutiu o neodkladnom opatrení, ktoré bolo vydané po skončení konania. Podľa súdnej judikatúry, aj takéto rozhodnutie bude mať povahu rozhodnutia vo veci samej (Uznesenie NS SR, sp. zn. 5 Obdo 76/2016).¹⁶ O týchto záveroch možno polemizovať, pretože rozhodným ukazovateľom nie je skutočnosť, či vo veci vôbec prebieha konanie vo

¹⁶ 17. Rozhodnutie o neodkladnom opatrení má povahu rozhodnutia vo veci samej vtedy, ak samotné neodkladné opatrenie konzumuje vec samu. Taká situácia môže nastať v prípade návrhov na nariadenie neodkladného opatrenia podaných po skončení konania (pri splnení podmienok § 325 ods. 1 C. s. p.). Rovnako v prípade návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia pred začatím konania, na ktoré nenadväzuje žaloba podľa § 336 ods. 1 C. s. p., konanie končí rozhodnutím o návrhu na nariadenie neodkladného opatrenia a konzumuje vec samu.

veci samej, ale skutočnosť, že toto konanie skončilo. Vtedy však konanie o neodkladnom opatrení má stále tú akcesorickú povahu, t.j. koná sa o ňom na podporu hlavného nároku, o ktorom sa konalo vo veci samej.

Otázkou ďalej ostáva, či je rozhodnutie o neodkladnom opatrení rozhodnutím, **ktorým sa konanie končí**.¹⁷ Tu má zákonodarca na mysli také rozhodnutia, ktoré sú iné ako meritórne (pretože každé meritórne rozhodnutie je zároveň rozhodnutím, ktorým sa konanie končí) a ktorými konanie končí. Inak povedané, pôjde o nemeritórne rozhodnutie, ktoré vedie k ukončeniu konania.¹⁸

Máme za to, že CSP má opäť na mysli koniec konania vo veci samej. O rozhodnutie, ktorým sa konanie končí, ide v prípade, že súd musel vec skončiť procesne (pre existenciu prekážky vecného prejednanja odôvodňujúcej zastavenie konania alebo odmietnutie podania) bez toho, aby vec prejednal.¹⁹ Ak by malo byť každé rozhodovanie o nejakej procesnej otázke vnímané ako samostatné konanie o tejto veci (o tejto procesnej otázke) ako konanie *sui generis* vo veci samej, bolo by dovolanie prípustné voči prakticky každému rozhodnutiu odvolacieho súdu. Zákonodarca však jasne vyjadril, že je jeho úmyslom zúžiť prípustnosť dovolania z dôvodov zmätčnosti.

Je potrebné spomenúť aj oponujúci argument, že konanie o neodkladnom opatrení **má osobitú povahu**, a to v tom, že zakladá vlastnú prekážku *litispendencie, res iudicata*, má vlastné ustanovenia o vecnej príslušnosti a vlastnú poplatkovú povinnosť. **Nejde však o vec samu**, pre ktorú sa žalobca na súd obrátil. Výnimkou je spomínaná situácia, kedy súd neuloží navrhovateľovi povinnosť podať žalobu vo veci samej. Za výnimku považuje súdna judikatúra aj prípady, ak bolo neodkladné opatrenie nariadené po skončení konania vo veci samej.

Neodkladné opatrenie je preto zrejme potrebné vnímať len ako ďalší obranný mechanizmus, ktorý CSP žalobcovi ponúka pre prípad, aby nedošlo k zmareniu jeho ochrany alebo aby došlo k poskytnutiu dočasnej neodkladnej ochrany.

Proti uzneseniu o neodkladnom opatrení je však prípustné dovolanie generálneho prokurátora.

Situácia je iná pri zabezpečovacom opatrení. Pri zabezpečovacom opatrení z povahy zabezpečovacieho opatrenia **neprihádza do úvahy taká situácia, že súd navrhovateľovi neuloží povinnosť podať žalobu vo veci samej** (pokiaľ už konanie vo veci samej neprebíha). Tento záver vyplýva z toho, že výkon záložného práva zriadeného zabezpečovacím opatrením prichádza do úvahy až po tom, ako bola pohľadávka právoplat-

¹⁷ Podľa rozhodnutia Najvyššieho súdu SR, zo dňa 09. februára 2017 sp. zn. 3 Obdo 1/2017 je potrebné na túto otázku odpovedať kladne

¹⁸ BAJÁNKOVÁ, J., GEŠKOVÁ, K., In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. ,Civilný sporový poriadok. Komentár. C. H. Beck, Praha, 2016, str. 1354 a 1355

¹⁹ Uznesenie NS SR, sp. zn. 5 Obdo 76/2016

ne priznaná súdnym rozhodnutím (§343 ods. 3 CSP). Preto bude rozhodnutie o zabezpečovacom opatrení vždy sprevádzané konaním vo veci samej. Vtedy voči nemu nebude prípustné dovolanie.

Zabezpečovacie opatrenie však môže byť nariadené aj po skončení konania vo veci samej (§ 344 v spojení s 324 ods. 1 CSP). V praxi sa teda môže stať, že aj na zabezpečovacie opatrenia sa budú aplikovať právne závery vyjadrené v rozhodnutiach o neodkladných opatreniach²⁰. Tieto závery sme však spochybnili z toho dôvodu, že prípustnosť dovolania teda nie je závislá na skutočnosti, či rozhodnutie o neodkladnom opatrení má povahu rozhodnutia vo veci samej, ale na skutočnosti, či sa vec sama už skončila.

Aj pre zabezpečovacie opatrenie platí, že proti uzneseniu o zabezpečovacom opatrení je prípustné dovolanie generálneho prokurátora.

Zmyslom novej právnej úpravy je z univerzálne prípustného dovolania z dôvodov zmätočnosti (§ 237 OSP) urobiť reštriktívnejšie dovolanie a umožniť preskúmať len niektoré zmätočné rozhodnutia. Je otázka, či je v prípade dôvodov zmätočnosti, tento postup správny. **Sme skôr toho názoru, že ak ide o také závažné pochybenia, akými sú vady zmätočnosti (§ 420 písm. a.) až d.) CSP), je namieste zrušiť každé zmätočné rozhodnutie.**

VI. MOZE DOVOLACÍ SÚD SKÚMAŤ DOVODY ZMÄTOČNOSTI EX OFFO?

Vady zmätočnosti sú jednak dôvody prípustnosti dovolania, zároveň ide aj o dovolací dôvod (§ 420, § 431 CSP).

Vady zmätočnosti môžeme charakterizovať ako závažné procesné pochybenia, v dôsledku existencie ktorých je potrebné rozhodnutie vždy zrušiť.²¹ Tieto vady vznikajú ako dôsledok neexistencie procesných podmienok konania (vady zmätočnosti podľa § 420 písm. a.) až d.), alebo ich zákon za vady zmätočnosti sám označuje (vady zmätočnosti podľa § 420 písm. e.) a f.)).

Podľa ust. § 440 „*dovolací súd je dovolacími dôvodmi viazaný*“. Viazanosť dovolacími dôvodmi znamená to, že súd ich môže skúmať len v rozsahu v akom boli vymedzené, napr. pri dôvode podľa § 420 písm. f.), t.j. skúma, či tu existuje uplatnený dôvod tak, ako bol vymedzený, nemôže skúmať splnenie inej zložky práva na spravodlivý proces (napr. nedostatočné odôvodnenie) ako tej, ktorá bola uplatnená (výklad v príkrom rozpore so zákonom). Pokiaľ dovolací súd nezistí nesprávne posúdenie veci z hľadiska dovolacieho dôvodu ako bol dovolateľom vymedzený (konkretizáciou právneho predpisu, ktorý bol nesprávne aplikovaný alebo interpretovaný), dovolanie zamietne. Rovnako rozhodne aj v prípade, ak zistí, že rozhodnutie odvolacieho súdu spočíva na inom nesprávnom práv-

²⁰ Uznesenie NS SR, sp. zn. 5 Obdo 76/2016, uznesenie NS SR, sp. zn. 3 Cdo 157/2017

²¹ BAJÁNKOVÁ, J., GEŠKOVÁ, K., In: ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. ,Civilný sporový poriadok. Komentár. C. H. Beck, Praha, 2016, str. 1356

nom posúdení, ako na tom, na ktoré upozorňuje dovolateľ, pretože je viazaný uplatneným dovolacím dôvodom (§440). Dovolací súd je teda viazaný tým, čo dovolateľ považuje za nesprávne. Nie je však viazaný právnym názorom dovolateľa, teda tým, v čom spočíva nesprávnosť. Jedine dovolací súd je oprávnený uskutočniť interpretáciu právneho predpisu, to znamená, že môže vyhovieť dovolaniu aj v prípade, ak právne posúdenie veci odvolacím súdom považuje za nesprávne, ale z iných právnych dôvodov ako uviedol dovolateľ.

Pokiaľ je uplatnený dovolací dôvod podľa § 420, dovolací súd preskúma napadnuté rozhodnutie iba z hľadiska týchto väd. Ak je rozhodnutie odvolacieho alebo prvostupňového súdu postihnuté niektorou z týchto väd, dovolací súd zruší napadnuté rozhodnutie spravidla bez toho, aby sa zaoberal vecnou stránkou preskúmaného rozhodnutia.

V porovnaní s pôvodnou úpravou (§ 242 ods. 1 druhá veta OSP), súčasná úprava už výslovne neupravuje možnosť súdu prihliadať na vady zmätočnosti *ex offico*. Z koncepcie dovolania možno usúdiť, že tento postup súvisí s dôsledným zachovávaním dispozičného princípu a princípu právnej istoty, ako aj procesnej zodpovednosti strán za ochranu svojich práv. Odstraňovanie nedostatkov rozhodnutia a konania jemu predchádzajúceho prostredníctvom opravných prostriedkov je v dispozícii strán konania.

Z výkladu ustanovení o dovolaní je potrebné prijať taký záver, že dovolací súd síce nemôže *ex offico* preskúmať to, či predchádzajúce konanie trpí vadou zmätočnosti, avšak **tým nie je dotknutá povinnosť súdu skúmať procesné podmienky v každom štádiu konania (§ 161), t.j. aj v rámci dovolacieho konania.** V rámci dovolacieho konania však súd skúma len splnenie procesných podmienok dovolacieho konania. Inak povedané, dovolací súd môže skúmať len existenciu procesných podmienok v dovolacom konaní, nemôže sa zaoberať *ex offico* tým, či boli splnené procesné podmienky v odvolacom konaní alebo v rámci konania v prvej inštancii, pokiaľ ich strana neuplatní.

Ako už bolo uvedené vyššie, z väd zmätočnosti sú procesnými podmienkami len vady uvedené pod písm. a.) až d.), t.j.

- a.) nedostatok právomoci súdov
- b.) nedostatok procesnej subjektivity
- c.) nedostatok zastúpenia strany, ktorá nemala spôsobilosť samostatne konať pred súdom
- d.) prekážka *litispendencie* a prekážka *res iudicata*

V rámci týchto väd existujú také, ktoré ak existujú v dovolacom konaní, museli existovať aj v konaní, ktoré mu predchádzalo. Ide o *nedostatok právomoci* (§ 420 písm. a.) CSP) a *nedostatok procesnej subjektivity v čase začatia konania* (§ 420 písm. b.) CSP). Ak strana stratí procesnú subjektivitu v priebehu konania, súd postupuje podľa § 63 a nasl. CSP.

Čo sa týka nedostatku zastúpenia osoby nespôsobilej samostatne konať pred súdom (§ 420 písm. c.) CSP), táto procesná podmienka nemusela byť splnená počas konanie

v 1. a 2. inštancii, avšak dovolacie konanie ňou už trpieť nemusí, napr. strana už má ustanoveného opatrovník alebo riadne za ňu koná zákonný zástupca.

Ak trpí dovolacie konanie prekážkou *res iudicata* (§ 420 písm. d.) CSP), mohlo, ale nemuselo ňou trpieť aj konanie, ktoré mu predchádzalo. Závisí to od toho, kedy bolo takéto rozhodnutie vydané. Tiež do úvahy prichádza, že mohlo konanie o tej istej veci založiť prekážku už začatého konania, a to v prípade, ak začalo skôr.

Neplatí však, že pokiaľ vadou *res iudicata* trpelo konanie v 1. alebo 2. inštancii, musí ňou trpieť aj dovolacie konanie, pretože rozhodnutie, ktoré zakladalo prekážku *res iudicata* mohlo byť zrušené. Do úvahy prichádza jeho zrušenie v rámci mimoriadneho opravného konania, a to v rámci konania o dovolaní generálneho prokurátora. Žaloba o obnovu konania nemôže priniesť zrušenie rozhodnutie, jej výsledkom môže byť len zmenené rozhodnutie, ktoré nahradí pôvodné rozhodnutie (§ 417 ods. 2). Ak sa v rámci mimoriadneho dovolania rozhodnutie, ktoré zakladalo prekážku *res iudicata* zruší, vec sa vráti na rozhodnutie odvolaciemu súdu. V predmetnej veci teda bude prebiehať konanie. Toto konanie môže založiť prekážku *litispendencie*, pokiaľ začalo skôr. Ak nie, súd musí konanie zastaviť. Odvolací súd skúma splnenie procesných podmienok aj sám, *ex officio* (§ 380 ods. 2 CSP).

Čo sa týka prekážky *litispendencie*, pokiaľ prekážka *litispendencie* existuje počas dovolacieho konania, musela existovať aj v konaní, ktoré dovolaciemu konaniu predchádzalo. Naopak to však neplatí. Pokiaľ existovala prekážka *litispendencie* v konaní v 1. a 2. inštancii, v dovolacom konaní už existovať nemusí, pretože konanie o tej istej veci, ktoré začalo skôr bolo zastavené.

Ohľadom skúmania procesných podmienok platí, že súd kedykoľvek počas konania prihliada na to, či sú splnené podmienky, za ktorých môže konať a rozhodnúť (ďalej len "procesné podmienky"), ak CSP neustanovuje inak (§ 161 ods. 1 CSP).

Na súde prvej inštancie súd sám skúma splnenie procesných podmienok a prijíma opatrenia na ich odstránenie. Ak ide o podmienky, ktoré sú neodstrániteľné (napr. právomoc súdu, nedostatok procesnej subjektivity v čase začatia konania), súd konanie zastaví.

Odvolací súd má tiež oprávnenie skúmať sám, či sú splnené procesné podmienky. Podľa ust. § 380 ods. 2 CSP „na vady, ktoré sa týkajú procesných podmienok, prihliadne odvolací súd, aj keď neboli v odvolacích dôvodoch uplatnené.“

Aj dovolací súd má povinnosť skúmať, či sú v dovolacom konaní splnené procesné podmienky. Umožňuje mu to ust. § 161, ktoré sa primerane aplikuje aj na dovolacie konanie (§ 438 ods. 1 CSP). Jeho aplikáciu nevyklučuje žiadne ustanovenie o dovolaní. Zároveň však platí, že dovolací súd nemôže *ex officio* preskúmať splnenie procesných podmienok v predchádzajúcich inštanciách. Tie môže *ex officio* skúmať len súd v danej inštancii konajúci alebo sporová strana.

Vzhľadom na sociálnu koncepciu nového slovenského civilného procesu, kde rozhoduje „silný sudca“ by bolo skôr koncepcnejšie, aby dovolaciemu súdu ostala možnosť skúmať vady zmätočnosti ex offo. Postačila by možnosť preskúmať tie najzávažnejšie vady, t.j. tie, ktoré sú vymenované v § 420 písm. a.) až d.). Pretože ak má konanie také závažné vady, je zásadným spôsobom spochybniteľné.

VII. MUSÍ DOVOLATEĽ V DOVOLANÍ UVÁDZAŤ DOVODY PRÍPUSTNOSTI PODĽA § 421?

Náležitosti dovolania vymedzuje CSP v § 420 nasledovne:

V dovolaní sa popri všeobecných náležitostiach podania uvedie,

- proti ktorému rozhodnutiu smeruje,
- v akom rozsahu sa toto rozhodnutie napáda,
- z akých dôvodov sa rozhodnutie považuje za nesprávne (dovolacie dôvody) a
- čoho sa dovolateľ domáha (dovolací návrh).

Ak by sme vychádzali len z textu zákona, podľa ktorého dovolateľ nemusí uvádzať a zdôvodňovať prípustnosť podľa § 421 CSP. Náležitosti dovolania podľa § 428 sú modifikované aktuálnym rozhodnutím Najvyššieho súdu SR zo dňa 6. marca 2017, sp. zn. 3 Cdo 6/2017, podľa ktorého:

„V dovolaní, ktorého prípustnosť sa vyvodzuje z § 421 ods. 1 písm. a) CSP, by mal dovolateľ:

a) konkretizovať právnu otázku riešenú odvolacím súdom a uviesť, ako ju riešil odvolací súd,

b) vysvetliť (a označením konkrétneho stanoviska, judikátu alebo rozhodnutia najvyššieho súdu doložiť), v čom sa riešenie právnej otázky odvolacím súdom odklonilo od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu,

c) uviesť, ako mala byť táto otázka správne riešená.“

Povinnosť uvedená pod písm. a.) len opakuje to čo j uvedené v texte zákona, a to v § 432 ods. 2 CSP, ktorý špecifikuje dovolací dôvod.²² Povinnosti uvedené pod písm. b.) a c.) sú však novozavedené.

*Z uvedeného rozhodnutia teda vyplýva dovolateľovi **povinnosť zaoberať sa aj prípustnosťou dovolania podľa § 421 CSP**, inak povedané vymedzenie prípustnosti dovola-*

²² § 432 ods. 2 CSP:

(2) Dovolací dôvod sa vymedzí tak, že dovolateľ uvedie právne posúdenie veci, ktoré pokladá za nesprávne, a uvedie, v čom spočíva nesprávnosť tohto právneho posúdenia.

teľom sa stáva²³ náležitosťou dovolania (pokiaľ nedôjde k prípadnému prekonaniu tohto právneho názoru).

V súvislosti s vyššie uvedenými rozhodnutiami NS SR si preto kladieme tri otázky:

- 1.) Je zavedenie novej požiadavky akceptovateľné?
- 2.) Je súd vymedzením prípustnosti dovolateľom viazaný?
- 3.) Je možné zaviesť takúto požiadavku prostredníctvom dotvorenia práva Najvyšším súdom SR v jeho rozhodnutí?

Ad 1.) Je zavedenie novej požiadavky akceptovateľné?

Uvedená požiadavka je akceptovateľná aj z dôvodu, že medzi vymedzením prípustnosti dovolania a dovolacím dôvodom je súvis, a to v tom, že rozhodnutie záviselo od vyriešenia právnej otázky, ktorá je zásadného právneho významu (prípustnosť) a táto bola nesprávne právne posúdená (dovolací dôvod).

Opačný záver by bol v rozpore s funkciou civilného procesu, najmä sporového, ktorého zmyslom je zabezpečiť spravodlivú a účinnú ochranu v primeranej lehote (hospodárnosť konania). Pokiaľ je dovolacie konanie takým konaním, v ktorom vystupuje buď právne kvalifikovaná strana alebo strana zastúpená advokátom, je legitímne klásť na jej podania vyššie nároky. Pokiaľ má kvalifikovaná strana alebo advokát vyhodnotiť, či vôbec podá dovolanie, sám si musí vnútorne vyhodnotiť otázku prípustnosti opravného prostriedku. V opačnom prípade by konal v rozpore so záujmom klienta, resp. proti vlastnému záujmu (nezastúpená strana, ktorá sama má vzdelanie). **Požiadavka zdôvodniť prípustnosť dovolania nie je ničím iným ako požiadavkou dať na papier vnútorné vyhodnotenie si, či „do dovolania pôjdem alebo nie“.** Ak by len „skúsil“ podať dovolanie, jeho konanie by bolo neehospodárne, nezodpovedné, zbytočne zaťažujúce NS SR a v rozpore s požiadavkou kvalifikovanej strany, resp. zastúpenia advokátom.

Cieľom je zodpovedný prístup k podaniu dovolania, nastavenie vysokej úrovne podaných dovolaní, vytvoriť konštruktívny dialóg medzi advokátom a súdom ohľadom zásadných právnych otázok. V neposlednom rade je cieľom eliminovať takých, ktorí to len „skúsia“.

Argumentácia najvyššieho súdu v tomto rozhodnutí má svoje opodstatnenie, napomáha naplneniu princípu procesnej zodpovednosti a procesnej ekonómie.

Ad 2.) Je súd vymedzením prípustnosti dovolateľom viazaný?

Aj keď akceptujeme požiadavku najvyššieho súdu, ktorú kladie na dovolateľa v tom, aby dovolateľ uviedol, v čom vidí prípustnosť dovolania, **nepripúšťame taký záver, že dovolací súd je týmto vymedzením prípustnosti viazaný.**

²³ Rozhodnutie síce používa dikciu „by mal dovolateľ“, avšak na inom mieste hovorí o „procesnej povinnosti dovolateľa“

Tento výklad by už neakceptovateľne prenášal bremeno právneho posúdenia prípustnosti na dovolateľa. Dovolací súd je viazaný len dovolacími dôvodmi (§ 440 CSP).²⁴ Tiež sa prikláňame k tomu, aby zdôvodnenie dovolateľa nebolo posudzované prísne a formalisticky²⁵. Povinnosť dovolateľa vymedziť a konkretizovať prípustnosť dovolania podľa § 421 CSP treba vnímať skôr ako jeho povinnosť predostrieť vlastnú argumentáciu v prospech prípustnosti dovolania a tak **napomôcť preskúmaniu rozhodnutia dovolacím súdom**. Aj podľa OSP to bol odvolací súd, ktorý definitívne určoval, že ide o otázku zásadného právneho významu (§ 238 ods. 3 OSP), a to buď na návrh strany alebo aj z vlastnej iniciatívy. Toto bremeno právna úprava historicky nikdy nepreniesla na stranu sporu, resp. advokáta strany.

Už samotné citované rozhodnutie najvyššieho súdu vnáša nad rámec znenia CSP pre dovolateľa ďalšiu požiadavku, a to uviesť, v čom dovolateľ vidí naplnenie podmienky prípustnosti.

Pre porovnanie uvádzame českú právnu úpravu, kde podľa § 239 OSŘ: *„Prípustnost dovolání (§ 237 až 238a) je oprávněn zkoumat jen dovolací soud; ustanovení § 241b odst. 1 a 2 tím nejsou dotčena.“* Uvedené platí aj napriek tomu, že dovolateľ podľa OSŘ musí v dovolaní uviesť v čom vidí splnenie predpokladov prípustnosti. Podľa ust. § 241a ods. 2 OSŘ v dovolaní musí byť vedľa obecných náležitostí (§ 42 odst. 4) uvedeno, proti ktorému rozhodnutí směřuje, v jakém rozsahu se rozhodnutí napadá, vymezení důvodu dovolání, v čem dovolatel spatřuje splnění předpokladů přípustnosti dovolání (§ 237 až 238a) a čeho se dovolatel domáhá (dovolací návrh). To znamená, že dovolateľ síce musí uviesť predpoklady prípustnosti, avšak prípustnosť posudzuje dovolací súd sám. Rozhodnutie najvyššieho súdu, *sp. zn. 3 Cdo 6/2017 by malo zrejme viesť k obdobnej právnej praxi*.

Keďže súd nie je viazaný vymedzením prípustnosti dovolania dovolateľom, súd ju musí skúmať sám. Tak ako sám posudzuje ostatné zložky prípustnosti - prípustnosť subjektívnu, t.j. či bolo dovolanie podané oprávnenou osobou (§ 424 – 426 CSP), tak aj objektívnu prípustnosť, t.j. dodržanie lehoty (§ 427), uvedenie náležitostí (§ 428), prípustnosť predmetu, t.j. proti akému rozhodnutiu je dovolanie prípustné (§ 420 - 421).

²⁴ Nemožno od najvyššieho súdu preto žiadať, aby nemohol pri posúdení prípustnosti dovolania zohľadňovať tie svoje stanoviská a rozhodnutia, ktoré dovolateľ neoznačil. „Najvyšší súd nebude viazaný ani určením, o ktorý prípad právnej otázky v zmysle § 421 ide. Takéto určenie totiž významovo nespadá pod vymedzenie dovolacieho dôvodu. Dovolanie tak bude prípustné aj vtedy, ak napríklad dovolateľ prípustnosť odôvodnil odklonom od ustálenej praxe najvyššieho súdu [§ 421 ods. 1 písm. c)], no najvyšší súd zistí, že v skutočnosti nejde o odklon, ale o nejednotnosť takejto praxe [§ 421 ods. 1 písm. c)]“ (HLUŠÁK, M.: Glosa k uzneseniu veľkého senátu NS SR, sp. zn. 3 CDO 6/2017 ZO 6. 3. 2017, s. 129)

²⁵ Prílišný formalizmus pri posudzovaní úkonov účastníkov občianskeho súdneho konania a nadmerný tlak na dopĺňanie takých náležitostí do procesných úkonov účastníkov, ktoré nemajú oporu v zákone, ktoré idú nad rámec zákona alebo nemajú základný význam pre ochranu zákonnosti, nie sú v súlade s ústavnými princípmi spravodlivého procesu. IV ÚS 1/02 nález z 26.septembra 2002.

3.) Je možné zaviesť takúto požiadavku prostredníctvom dotvorenia práva Najvyšším súdom SR v jeho rozhodnutí?

Dotváranie práva súdom je imanentná súčasť práva a treba s tým počítať. Dotváranie práva má napomôcť naplniť účel, ktorý sleduje zákon. Na druhej strane súd nemôže pristupovať k procesným podaniam formalisticky a určovať povinnosti nad rámec zákona. Treba počítať s tým, že advokát postupuje v dobrej viere s tým, že zákon mu neukladá uvádzať v čom vidí on ako advokát (dovolateľ) prípustnosť dovolania.

Do úvahy prichádza taký postup, že súd vždy vyzve dovolateľa, aby uviedol, v čom vidí splnenie podmienok prípustnosti, dochádzalo by však k zaťažovaniu dovolateľa síce akceptovateľným spôsobom, avšak nad rámec zákona. Zároveň s vyzvaním dovolateľa nepočíta ani § 436 CSP. Preto najvhodnejším riešením je doplniť túto povinnosť priamo do Civilného sporového poriadku.

Záver

Na záver možno konštatovať, že súdna judikatúra sa postupne snaží vysporiadať so vznikajúcimi aplikačnými problémami. Z analýzy jednotlivých problémov vyplýva, že riešenie týchto problémov je niekedy protirečivé, že jednotlivé senáty Najvyššieho súdu sa nie vždy v týchto otázkach zhodnú. Tento stav nepomáha právnej istote, naopak, vzniká otázka, či na tieto otázky nemal dať jednoznačnú odpoveď priamo zákon, nový Civilný sporový poriadok.

Tiež možno konštatovať, že nová právna úprava dovolania je reštriktívnejšia, prísnejšia, a to aj vo vzťahu k možnosti preskúmať rozhodnutia, ktoré trpia závažnými nedostatkami. Tieto je možné preskúmať len ak strana na tieto nedostatky upozorní. Zastávame názor, že pri koncepcii silného sudcu, by mala byť právna úprava taká, aby umožňovala sudcom vyšších inštancií odstrániť zmätočné rozhodnutia a tak vytvoriť koherentný systém súdnych rozhodnutí.

Literatúra

- FICOVÁ, S., ŠTEVČEK, M. a kol. Občianske súdne konanie. C.H.Beck. Praha 2010
HANDL, V., RUBEŠ, J. Občanský soudní řád. Komentář. II. díl. Praha Panorama, 1985
LAVICKÝ, P. a kol.: Moderní civilní proces, Masarykova univerzita Brno, 2014
SVOBODA, ŠINOVÁ, HAMULÁKOVÁ A KOL.: Civilní proces. Obecná část a sporné řízení, C.H.Beck. 2014
ŠTEVČEK, M., FICOVÁ, S., BARICOVÁ, J., MESIARKINOVÁ, S., BAJÁNKOVÁ, J., TOMAŠOVIČ, M. a kol. ,Civilný sporový poriadok. Komentár. C. H. Beck, Praha, 2016
WINTEROVÁ, A. a kol: Civilní právo procesní, Linde, Praha, 2008

FUNKCIA SPRÁVCU PODĽA ŠTVRTEJ ČASTI ZKR PO NOVELE ZÁKOVA Č. 377/2016 Z. Z.

JUDR. KATARÍNA KAMENICKÁ

KATARINA.KAMENICKA@GMAIL.COM

Abstrakt

Predmetný príspevok bol spracovaný s cieľom ponúknuť čitateľovi náhľad na jednotlivé funkcie správcu podľa štvrtej časti ZKR pričom reaguje na zmeny v zákone, vykonané prijatím novely - zákonom č. 377/2016 Z.z., ktorý nadobudol účinnosť 01.01.2017 a ponúka čitateľovi aktuálny pohľad na práva a povinnosti správcu v oddĺžení

Funkcie správcu, oddĺženie, ZKR

Abstract

The subject contribution was processed in order to offer the reader a preview of the individual functions of the administrator according to the fourth part of the BRA, responding to the changes in the law made by the adoption of the amendment by Act no. 377/2016 Z.z, which entered into force on 01.01.2017 and offers the reader an up-to-date view of the rights and responsibilities of the administrator in the bankruptcy

Administrator, bankruptcy, BRA

Úvod

Konkurzné právo je nevyhnutnou súčasťou každého právneho poriadku v štátoch s trhovou ekonomikou, nakoľko zadlžovanie a neschopnosť splácať svoje záväzky tvoria jej neoddeliteľnú súčasť, a to už nielen u právnických osôb, ale vo zvyšujúcej sa miere aj fyzických osôb, najmä v dôsledku ekonomických príležitostí predstavujúcich dostupnosť cudzích zdrojov, najmä pôžičiek, hypoték či kreditných kariet, ktoré sa postupne od 90-tych rokov 20. storočia začali vo väčšej miere poskytovať aj nízkopríjmovým skupinám obyvateľstva.

Reakciou zákonodarcu na markantne zvyšujúci sa počet úpadkov fyzických osôb, ktorý predstavuje v Slovenskej republike významný ekonomicko-sociálny problém, bolo prijatie zásadných zmien inštitútu oddĺženia¹ fyzickej osoby, zavedeného od roku 2006 zákonom č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZKR“) v podobe prijatia jeho novely v podobe zákona č. 377/2016 Z.z., ktorý nadobudol účinnosť dňa 01.01.2017 (ďalej len ako „novela ZKR“)

¹ Tento procesný inštitút, verejnosti známy aj ako „osobný bankrot“, je právnym nástrojom určeným výlučne pre dlžníka, ktorým možno za podmienok ustanovených ZKR dosiahnuť nevymáhateľnosť rozhodujúcej množiny pohľadávok v rozsahu, v ktorom tieto nie sú kryté hodnotou majetku dlžníka.

Immanentnou a zároveň ústrednou postavou konkurzného konania je správca úpadcovho majetku, ktorý od vzniku konkurzného práva má v konkurznom konaní osobité procesné postavenie, nakoľko napriek tomu, že nie je účastníkom konania, medzi jeho základné funkcie patrí starostlivosť o to, aby sa dosiahli adekvátne ciele konkurzného konania z hospodárskeho hľadiska, čo vo všeobecnosti predstavuje čo najefektívnejšie speňaženie majetku úpadcu, a tým dosiahnutie čo najväčšieho uspokojenia pohľadávok jeho veriteľov.

Správca podľa štvrtej časti ZKR ustanovuje súd na základe náhodného výberu, to- tožným uznesením ako tým, ktorým vyhlási konkurz alebo určí splátkový kalendár, tak, že dlžníka zbavuje všetkých dlhov, ktoré môžu byť uspokojené iba v konkurze alebo splát- kovým kalendárom, v rozsahu, v akom nebudú uspokojené v konkurze alebo splátkovým kalendárom.

Povinnosti správca sú upravené najmä zákonom o správcoch a ZKR, pričom ich po- vinnosti sa líšia v závislosti od výkonu funkcie v určitom druhu konania. Medzi generálne povinnosti správcov pre každý druh konania však možno považovať práva a povinnosti upravené § 3 Zákona o správcoch, ako aj tie ktoré správcom vyplývajú priamo zo základ- ných zásad konkurzného konania, napr. vyhľadávacia zásada, prejednávacia zásada, zása- da priamosti a ústnosti či zásada maximálneho uspokojenia pohľadávok veriteľov.

Prijatím nových „pravidiel“ pre oddĺženie došlo zo strany zákonodarcu v štvrtej časti ZKR do neprimerane veľkého zásahu, resp. obmedzeniu práv a povinnosti správca, ako aj samotných zásad konkurzného konania.

Preskúvanie majetkových pomerov dlžníka a odporovanie právnych úkonov

Jednou zo základných povinností správca je vytvorenie a uverejnenie súpisu ma- jetku dlžníka, ktorý patrí do konkurznej podstaty a ktorý po speňažení bude slúžiť na pri- márný účel konkurzného konania, a to uspokojenie pohľadávok veriteľov. Správca je preto povinný maximalizovať konkurznú podstatu v záujme toho, aby uspokojenie veriteľov bolo čím najvyššie, v dôsledku čoho správca zisťuje majetok počas celého konkurzu.

V predchádzajúcej právnej úprave uvedenému účelu napomáhala skutočnosť, že dlžník bol povinný zostaviť a odovzdať správcovi do 15 dní od vyhlásenia konkurzu zoznam majetku, ak už nebol poskytnutý skôr, ktorý obsahoval vyhlásenie, že všetky informácie v ňom uvedené sú pravdivé a úplné, pričom podpis úpadcu musel byť úradne osvedčený, na základe čoho dlžník niesol zodpovednosť za prípadné uvedenie klamlivých informácií.

Novela ZKR však so sebou priniesla uľavenie od uvedenej povinnosti. Pri podávaní návrhu na vyhlásenie konkurzu postačuje odovzdanie vyplneného formulára, ktorého vzor je voľne dostupný na internete, a v ktorom dlžník bez následného ďalšieho overovania, pravdivosti, resp. úplnosti v ňom uvedených informácií, zo strany kompetentných orgánov (či už samotného súdu alebo Centra právnej pomoci), uvedie požadované informácie

o majetku, veriteľoch a pod., pričom súd pri vyhlásení konkurzu bude vyhlásenie dlžníka o jeho majetku, resp. platobnej neschopnosti podrobovať prieskumu v zásade len v takých prípadoch, v ktorých by si napr. v civilnom sporovom konaní nemohol osvojiť zhodné skutkové tvrdenia strán (porovnaj § 186 ods. 2 Civilného sporového poriadku), a to v prípadoch, ak tu je dôvodná pochybnosť o ich pravdivosti.

Napriek tomu, že správca, ako už bolo uvedené vyššie zodpovedá za dosiahnutie čo možno najväčšej masy konkurznej podstaty, je vo vzťahu k zisťovaniu resp. overovaniu dlžníkom v návrhu uvedených skutočností zákonodarcom limitovaný uložením povinnosti v § 166i ZKR, pri ktorej je pri preskúvaní pomerov dlžníka oprávnený vynaložiť len „rozumné“ náklady, ktoré sú časovo nenáročné a možno ich zabezpečiť s nepatrnými nákladmi², pričom správca vychádza najmä z údajov uvedených dlžníkom vo formulári.

V spojitosti s uvedenou zákonnou limitáciou je potrebné uviesť, že aplikačná prax ukázala, že dlžníkmi uvádzané informácie vo formulároch o stave ich majetku sú často zavádzajúce a skresľujúce, nakoľko dlžníci v nich buď neuvedú všetok majetok podliehajúci konkurzu alebo naopak uvedú aj položky, ktoré sa do konkurznej podstaty nezahŕňajú, pričom je nutné konštatovať, že správcovia napriek svojej povinnosti dostatočne s odbornou starostlivosťou zisťovať majetok sa pri „novodobých“ oddĺženiach uspokojujú, odvolávajú sa na § 166i ZKR, len s majetkom uvedeným dlžníkom bez ďalšieho náležitého zisťovania s cieľom čo možno najskôr ukončiť konkurz.

So zisťovaním majetku bola dlhodobo spojená aj povinnosť správcu zisťovať aj skutočnosť, či dlžník nepreviedol z podstaty pred vyhlásením konkurzu v záujme ukrátiť svojich veriteľov svoj majetok, t.j. nevykonal odporovateľný právny úkon.

Ďalším významným prvkom novely bola práve úprava existencie odporovacieho práva veriteľa ako následku oddĺženia. Pôvodná aktívna legitimácia, ktorá prislúchala nielen veriteľovi, ale aj správcovi na podanie odporovacej žaloby voči právnym úkonom, ktoré ukracujú uspokojenie prihlásenej pohľadávky, bola novelou ZKR správcovi konkurznej podstaty odobraná a ponechaná len v právomoci veriteľa, pričom odporovacie právo sa uplatňuje voči osobe, ktorá mala z úkonu dlžníka prospech. Na tento účel je pôvodná pohľadávka nedotknutá oddĺžením.

Uvedenú právnu úpravu, vzhľadom na skutočnosť, že vo viac ako 90% odporovateľných úkonov dochádza k zmenšeniu všeobecnej podstaty úpadcu, dôsledkom čoho dochádza ku ukracovaniu všetkých nezabezpečených veriteľov, považujeme za diskriminačnú a obmedzujúcu, nakoľko zákonodarca sa pri tvorbe zákonného textu nevysporiadal so situáciou, čo v prípade viacnásobných žalôb nezabezpečených veriteľov smerujúcich k totožnému odporovateľnému úkonu a s tým spojený status pohľadávky nedotknuteľnej

² V prípade, že by veritelia požadovali rozsiahlejšie šetrenie, sú povinní zložiť zálohu na trovy nákladov s tým spojených

oddĺžením. Dôjde v danom prípade k spojeniu účastníkov konania na strane žalobcu? Alebo bude uprednostnený len jeden veriteľ pred ostatnými? Navyše, ak sa preukáže oprávnenosť odporovacej žaloby, je viac ako nespravodlivé, aby náklady plynúce zo súdneho konania znášal nezabezpečený žalobca/veriteľ, pričom však majetok získaný úspešnou odporovacou žalobou musí byť pomerne rozdelený medzi všetkých nezabezpečených veriteľov ako súčasť všeobecnej konkurznej podstaty.

Podľa dôvodovej správy k novele ZKR hlavným zámerom zákonodarcu pri jej prijatí predchádzajúcej zmene v právnej úprave, bola myšlienka vyhnúť sa situovaniu správcu do pozície vyšetrovateľa, avšak sme toho názoru, že jedine správca, vychádzajúc z vlastností jeho funkcie, má zákonom zverené právomoci a možnosti na „uľahčené“ získania dôkazných prostriedkov ako podkladov slúžiacich k prípadnej odporovacej žalobe, a to najmä s poukazom na § 74 a 75 ZKR, ako ktorýkoľvek veriteľ.

Taktiež zastávame názor, že pre dosiahnutie čo najefektívnejšieho výsledku pri zisťovaní stavu majetku dlžníka je správca povinný, vzhľadom na svoju funkciu, ako aj zásady konkurzného konania, zhromažďovať v správcom spise všetky dôkazy preukazujúce odporovateľnosť právnych úkonov pre prípad, že by niektorý z veriteľov chcel uplatniť voči dlžníkovi odporovaciu žalobu a dlžníci sú povinní so správcom spolupracovať.

V spojitosti s odporovateľnosťou dávame do pozornosti taktiež právo veriteľa podať žalobu o zrušenie oddĺženia pre nepoctivý zámer, keďže uskutočnenie odporovateľného právneho úkonu sa skutkovo môže prekrývať práve s nepoctivým zámerom dlžníka. Pri tejto žalobe je však nutné uviesť, že správcovi napriek svojej významnej funkcii nebola zákonodarcom uložená aktívna procesná legitimácia, ktorá by ho k podaniu takejto žaloby oprávňovala, a to aj napriek tomu, že v praxi je správca ústredným tokom a zberačom informácií medzi veriteľmi a dlžníkom.

Speňažovanie majetku dlžníka

Po vykonaní potrebných zistení a šetrení správca vyhotoví súpis majetku podstat. Lehota na jeho vyhotovenie a uverejnenie v Obchodnom vestníku je 60 dní od vyhlásenia konkurzu. Súpis je listinou oprávňujúcou správcu speňažiť spísaný majetok, pričom však nakladanie s majetkom podliehajúceho konkurzu, v porovnaní s predchádzajúcou právnou úpravou, prechádza na správcu už momentom vyhlásenia konkurzu v Obchodnom vestníku.

Správca je oprávnený speňažovať majetok. Novela ZKR so sebou aj v tomto bode priniesla nové spôsoby speňažovania majetku podliehajúceho konkurzu. Napriek tomu, že nehnuteľnosti sa v konkurze smú predávať len dražbou, v dôsledku novely ZKR je oproti

pôvodnej právnej úprave správca oprávnený nehnuteľnosti menšej hodnoty³ speňažovať ako hnutelnú vec. To znamená, že je ju správca oprávnený ponúknuť v troch ponukových kolách ako samostatnú vec alebo ako súčasť súboru majetku. V prípade, ak sa hnutelné veci nepodarí správcovi speňažiť ani v treťom ponukovom konaní, predmetné veci prestávajú podliehať konkurzu a správca je oprávnený ich vylúčiť z konkurznej podstaty. V prípade hnutelných vecí, za predpokladu ustanovenia zástupcu veriteľov⁴, či dotknutého zabezpečeného veriteľa, je správca povinný na základe ich písomného pokynu pri hnutelných veciach vykonať iný spôsob speňaženia, ako bol uvedený vyššie.

V prípade, ak súčasť konkurznej podstaty tvoria pohľadávky alebo iné majetkové hodnoty, je správca zákonom oprávnený pokúsiť sa o ich mimosúdne vymáhanie. Žaloby na súde alebo inom príslušnom orgáne, však správca nie je oprávnený podávať. Pre zamedzenie márneho uplynutia premlčacích lehôt, premlčanie pohľadávok tvoriacich súčasť konkurznej podstaty spočíva. V prípade neúspechu v podobe dobrovoľného zaplatenia správcom vymáhaných pohľadávok, je správca po márnom uplynutí 6 mesiacov od vyhlásenia konkurzu povinný predmetné pohľadávky speňažiť ako hnutelné veci.

Samostatnú kategóriu pri speňažovaní majetku tvoriaceho konkurznú podstatu tvorí obydlie dlžníka. Obydlie dlžníka je správca oprávnený speňažiť vždy len dražbou, a to bez ohľadu na to, či ide o hnutelnú alebo nehnuteľnú vec. Ak by výťažok nepostačil na krytie nákladov speňaženia a krytie nepostihnuteľnej hodnoty obydlia, nemožno obydlie dlžníka vôbec speňažiť (t.j. za týmto účelom udeliť príklep). Ak sa obydlie dlžníka speňažilo, sumu zodpovedajúcu nepostihnuteľnej hodnote obydlia dlžníka správca poukáže mimo rozvrh na bankový účet, ktorý na tento účel v mene a na účet dlžníka zriadil. Finančné prostriedky na osobitnom účte dlžníka nepodliehajú konkurzu, exekúcii ani obdobnému vykonávaciemu konaniu počas 36 mesiacov od jeho zriadenia. Ak sa speňažilo obydlie dlžníka v bezpodielovom spoluvlastníctve manželov, správca zriadi osobitný účet dlžníka aj pre bývalého bezpodielového spoluvlastníka.

Po speňažení majetku dlžníka, správca nie skôr ako po uplynutí 60 dní odo dňa vyhlásenia konkurzu zostaví rozvrh konečného výťažku, ktorý pri oddĺžení obsahuje osobitné pravidlá, ktoré sú zamerané na zjednodušenie jeho doterajšej činnosti a zníženie jeho nákladov. Potom čo správca z konečného výťažku odpočíta náklady konkurzu a prípadne nepostihnuteľnú hodnotu obydlia, zvyšnou časťou pomerne uhradí prihlásené pohľadávky detí dlžníka na výživné a zostatok pomerne rozdelí medzi všetkých prihlásených veriteľov podľa výšky ich zistených pohľadávok.

³ Nehnuteľnosťou menšej hodnoty, ktorú možno speňažiť ako hnutelnú vec sa rozumie nehnuteľnosť alebo spoluvlastnícky podiel na nehnuteľnosti, ktorého súpisová hodnota nepresahuje sumu 5 000 eur. Za nehnuteľnosť menšej hodnoty sa však nepovažuje nehnuteľnosť alebo spoluvlastnícky podiel na nehnuteľnosti, vo vzťahu ku ktorému bola uplatnená nepostihnuteľná hodnota obydlia dlžníka.

⁴ „Veriteľským orgánom“ v prípade oddĺženia je zástupca veriteľov, ktorým sa stáva veriteľ prihlásenej pohľadávky s najvyšším počtom hlasov, ktorý o to u správcu prejavil záujem.

Zisťovanie a popieranie prihlásených pohľadávok

V konkurznom konaní si veritelia osobitným spôsobom vymáhajú svoje pohľadávky. Je to špecifické súdne konanie, pre ktoré je typický veľký počet účastníkov, ktorí si uplatňujú svoje pohľadávky voči dlžníkovi. Po vyhlásení konkurzu sa veriteľ, ktorému pohľadávka vznikla pred vyhlásením konkurzu môže stať účastníkom len podaním prihlášky alebo vstupom do konania. Lehota na prihlasovanie pohľadávok, ktoré sa prihlasujú prihláškou je 45 dní.

Na rozdiel od predchádzajúcej právnej úpravy sa veritelia – fyzické osoby, ako aj správca či spoločenstvo bytového domu, uvedené v zozname záväzkov dlžníkom o vyhlásení konkurzu osobitne správcom písomne upovedomujú o vyhlásení konkurzu. Pohľadávky uvedených veriteľov by sa v prípade písomného neupovedomenia stali nedotknuteľnými pohľadávkami v súlade s § 166c ZKR. V praxi sa opakovane stáva, že predmetné zásielky sú správcom prostredníctvom Slovenskej pošty vračané, ako neprebrané s odbernej lehote. Vzhľadom na uvedený stav máme za to, že aj v takom prípade by mala byť uvedená zásielka považovaná za riadne doručenú, aj keď sa o nej adresát nedozvedel. V prípade neznámeho adresáta máme za to, že zásielku nebolo možné riadne doručiť, dôsledkom čoho neboli splnené zákonné podmienky, a preto je nutné vykonať dodatočné šetrenie adresy, ktorého náklady by mal v plnom rozsahu znášať dlžník.

Ďalšou veľkou zmenou v podobe oslabenia funkcie správcu je skutočnosť, že správca v oddĺžení nie je oprávnený popierať pohľadávky. Toto právo prináleží opätovne len veriteľom navzájom. Takýto postup je zákonodarcom odôvodnený výškou nákladov preskúmavania pohľadávok a trov vedení takýchto konaní správcom, ktoré by zrejme v drvivej väčšine prípadov úplne vyčerpali konkurznú podstatu, pričom rozsah uspokojenia veriteľov je podmienený ich aktivitou. S uvedeným názorom zákonodarcu opätovne nesúhlasíme, nakoľko nemožno od každého veriteľa spravodlivo požadovať vytváranie časového priestoru, taktiež personálneho aparátu, ako aj ovládanie rovnakej odbornej prípravy vo vzťahu ku konkurzným predpisom, akú absolvoval samotný správca, ktorá by komplexne zhodnotila každú prihlásenú pohľadávku a jej spornosť.

Zrušenie konkurzu

O zrušení konkurzu - oddĺžením nerozhoduje súd, ale v dôsledku urýchlenia konania, správca, a to tým, že vydá bez zbytočného odkladu oznámenie o skončení konania prostredníctvom obchodného vestníka. Za základné formy zrušenia konkurzu považujeme jeho zrušenie po splnení rozvrhu výťažku alebo pre nedostatok majetku (uvedený spôsob zrušenia konkurzu môže nastať až po uplynutí 45 dňovej lehoty na prihlasovanie pohľadávok). Konkurz sa skončí aj vtedy, ak sa do 90 dní neprihlási žiaden veriteľ dlžníka.

Zrušenie konkurzu sa však nedotýka oddĺženia dlžníka, okrem prípadu, ak tu nie sú predpoklady pre konkurz. Zrušením konkurzu zároveň zaniká funkcia správcu.

Odmena správcu

Podľa § 166j ods. 5 a 6 ZKR má správca nárok na paušálnu odmenu, odmenu z výťažku a náhradu nevyhnutných výdavkov spojených s vedením konania. Tieto nároky sa uhrádzajú z preddavku na úhradu paušálnej odmeny správcu a z výťažku zo speňaženia majetku tvoriaceho konkurznú podstatu, pričom výška paušálnej odmeny v konaniach o oddĺžení bola vykonávacím predpisom určená na sumu 500 eur.

V praxi sa však čoraz častejšie, možno stretnúť s problémom, ktorý vzniká pri správcoch, ktorí sú platiteľmi DPH, nakoľko ak je správca alebo predbežný správca platiteľom dane z pridanej hodnoty, jeho odmena by sa v súlade s § 10 vyhlášku 665/2005 Z.z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia ZKR, mala zvyšovať o daň z pridanej hodnoty.

Napriek uvedenému zákonnému ustanoveniu, ako aj zákonom upravujúcich platenie daní z príjmov, Centrum právnej pomoci pri svojich pôžičkách dlžníkom na zloženie preddavku na úhradu paušálnej odmeny, poskytuje dlžníkom len sumu 500 eur, ignorujú vyššie uvedené zákonné ustanovenia, odvolávaním sa na to, že suma preddavku na úhradu paušálnej odmeny správcu bola paušálne určená na sumu 500eur bez rozdielu.

Správcovia platiaci DPH, zastávajú názor, že § 10 vyhlášky je priamo aplikovateľný na všetky druhy odmien prináležiacich správcom, tak ako to bolo do prijatia novely, nakoľko zo žiadneho ustanovenia právnych predpisov vtahujúcich sa na konkurzné konania nevyplýva skutočnosť, že by dané ustanovenie nebolo možné aplikovať aj na novozavedenú odmenu v podobe preddavku na úhradu paušálnej odmeny správcu. Čo v praxi znamená, že ich odmena by mala byť poukázaná na sumu 600 eur vrátane DPH.

Pri uvedenom probléme, zastávame názor, stotožňujúci sa so správcami platiacimi DPH, ktorých odmena by sa mala zvyšovať o DPH, nakoľko im zo zákona na ňu vznikol právny nárok, ktorý sú oprávnení si správcovia vymáhať priamo od jednotlivých dlžníkov, čo explicitne znamená že dlžníkom vznikla povinnosť túto časť odmeny doplatiť, pod hrozbou vymáhania predmetnej časti odmeny súdnou cestou.

Záver

Na základe vyššie uvedeného, je zrejmé, že napriek veľkej snahe zákonodarcu zamedziť šíreniu úpadku fyzických osôb, prostredníctvom zefektívnenia a zjednodušenia inštitútu oddĺženia podľa štvrtej časti ZKR, ktorý nastal po novele zákonom č. 377/2016 Z.z ktorý nadobudol účinnosť od 01.01.2017, došlo zo strany zákonodarcu k nabúraniu základných princípov a zásad konkurzného konania, ako aj samotnému oslabeniu funkcie správcu.

Zo stručnej analýzy funkcie správcu podľa štvrtej časti ZKR, možno konštatovať, že správca v takomto znení právnej úpravy, napriek svojim vedomostiam, zastáva len funkciu „administrátora“, ktorý nezainteresovane nazerá na priebeh konkurzného konania, nakoľko zákonodarca mu odobral väčšinu dôležitých funkcií a to: možnosť popierania pohľadávok, možnosť samostatného dôkladného zisťovania majetku, aktívnu legitimáciu na podanie odporovacích žalôb ako aj aktívnu legitimáciu na podanie žaloby o nepoctivom zámere dlžníka. Vzhľadom na uvedené, si preto dovoľíme konštatovať, že v prípade konkurzného konania v ktorom sa nenachádza žiaden majetok, správca okrem administratívnej činnosti nevykonáva žiadnu inú činnosť. Navyše podľa nášho názoru môže takéto obmedzenie funkcií správcu zo strany šikovných dlžníkov viesť k zneužívaniu inštitútu oddĺženia v ich prospech.

Literatúra

- ĎURICA, M. Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii, Žilina: Poradca podnikateľa spol s.r.o., 2006, s480, ISBN 80-88931-42-8
- ĎURICA, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii, komentár, Bratislava: C.H.Beck, 2012, s. 1132, ISBN 978-80-89603-00-8
- Evropské insolvenční právo 2016-2017, 1. vyd, Praha: společnost Idolo a.s., 2015, s. 94, ISBN: 978-80-905660-2-6,
- KRÁLIK, M. Zákon o správcoch, Vyhláška ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii, Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer s.r.o., 2014, s207. ISBN 978-80-8168-067-0
- MACEK, J. Konkurz, reštrukturalizácia a oddĺženie, judikatúra, 1. vyd, Bratislava: IURIS LIBRI, spol. s.r.o., 2015, s.523, ISBN 978-80-89635-16-0
- ŠTOFKOVÁ, P. Postavenie správcu v konkurznom a reštrukturalizačnom konaní, Bratislava: IURA EDITION, spol. s.r.o., 2012, s.209, ISBN 978-80-8078-561-1
- Zákon č. 7/2005 Z.z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Zákon č. 377/2016 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov + dôvodová správa
- Vyhláška č. 665/2005 Z. z. Vyhláška Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov

USTÁLENÁ ROZHODOVACIA PRAX A ODKLON OD NEJ

JUDR. ANNA KOVALOVÁ

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

KOVALOVA.ANKA@GMAIL.COM

Abstrakt

Príspevok je venovaný ustálenej rozhodovacej praxi a možnosti odklonu od nej. V úvode príspevku autor poukazuje na pojem ustálenej rozhodovacej praxe a na to, že ustálená rozhodovacia prax je obsahom základného princípu, na ktorom je postavený Civilný sporový poriadok a to princíp právnej istoty. Podstatná časť príspevku je venovaná inštitútu Veľkého senátu, ktorého úlohou je zabezpečiť jednotu judikatúry a akceptáciu judikatúry súdmi nižšej inštalácie. Príspevok je tiež zameraný na možnosť odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe a o potrebe zdôvodnenia takéhoto odklonu.

Abstract

The contribution is devoted to case law and the possibility of diverting from it. In the introduction, the author points to the concept of jurisprudence and to the fact that the jurisprudence is the content of the basic principle on which the law of the Slovak Republic is based, namely the principle of legal certainty. A substantial part of the contribution is devoted to the Institute of the Grand Chamber, whose role is to ensure the unity of the case-law and the acceptance of case-law by courts of the lower instance. The contribution is also devoted to the possibility of departing from the case-law and the need to justify such a departure.

Úvod

Ustálená rozhodovacia prax je obsahom princípu právnej istoty, ktorý v sebe zahŕňa predpoklad predvídateľnosti súdnych rozhodnutí. Princíp právnej istoty sa uplatňuje skrz ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít. Medzi najvyššie súdne autority na území Slovenskej republiky patrí Ústavný súd, Najvyšší súd, Európsky súd pre ľudské práva a Súdny dvor Európskej únie. Zmenou ustálenej rozhodovacej praxe dochádza k zásahu do právnej istoty a predvídateľnosti rozhodnutí, preto ide o jav nežiadúci. Cieľom tohto príspevku je poukázať na hodnotu ustálenej rozhodovacej praxe v našom právnom poriadku vzhľadom na predvídateľnosť súdnych rozhodnutí a tiež na pravidlá, ktoré obsahuje naša platná právna úprava, za splnenia ktorých môže dôjsť k odklonu od ustálenej

rozhodovacej praxe. Príspevok je venovaný vymedzeniu pojmu a sústredeniu informácii tohto pojmu naprieč jednotlivými ustanoveniami CSP .

Nové pravidlá Civilného sporového poriadku naštartovali mnohé právnické profesie, predovšetkým sudcov samotných k neformálnej komunikácii a diskusii prvých poznatkov z aplikácie tohto predpisu v praxi.

Ja osobne by som chcela túto možnosť využiť na diskusiu o ustálenej rozhodovacej praxi, ktorou prekladateľ zákona mienil predovšetkým posilniť princíp právnej istoty /čl.1/. S účinnosťou od 1.7.2016 platí nový procesný kódex, zákon č.160/2015 Z. z Civilný sporový poriadok /ďalej aj CSP/, ktorý priniesol podstatné zmeny v úprave civilného procesu.

Aká je však ustálená rozhodovacia prax najvyšších slovenských súdnych autorít? Sú rozhodnutia slovenských súdov v kvalite písania odôvodnení rozhodnuté dostatočne? Je dostatočne pripravený aj systém vyhľadávania judikátov? Je zákonne ustálený termín, kedy je už prax ustálená? Zaiste, že tieto a mnoho ďalších otázok súvisiacich s touto témou sú postupne vo vývoji a praxi slovenských súdov, ale už dnes v tejto oblasti vieme priblížiť odpovede najvyšších súdnych autorít, ktoré ustaľujú odpovede na tieto otázky.

Lastovičkou, ktorou NS SR prvýkrát po účinnosti CSP aplikoval - dovolací dôvod (v zmysle ktorého, ak sa odvolací súd v svojom rozhodnutí odkloní od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu / ust. § 421 ods.1 písm.a. CSP/) bolo rozhodnutie sp. zn. 5 Obdo 53/2016. Bolo jedným z prvých, kedy dovolatelia využili dovolací dôvod – pojmovo označený ako odklon od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu.

Tento dôvod prípustnosti dovolania zákonodarca viaže na ustálenú judikatúru najvyššieho súdu, ktorá nebola rešpektovaná zo strany odvolacieho súdu v tom, že odvolací súd zaujal iný právny záver, než aký v konkrétnej právnej otázke zaujal najvyšší súd v rozhodnutiach, ktoré boli zverejnené v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky. Požiadavka, aby sa na určitú otázku, pri opakovaní dala rovnaká odpoveď je súčasťou princípu právnej istoty a je nevyhnutná / I.ÚS 87/93, II.ÚS 80/99.../

Z rozhodovacej praxe všeobecných súdov, je zistiteľné, že ak súd nerešpektuje niektorý judikát najvyššieho súdu, oslabuje presvedčivosť svojho rozhodnutia. Súd sa nemusí stotožniť s judikátom najvyššieho súdu v skutkovo podobnej veci, ale je nevyhnutné, aby svoj odlišný právny názor v odôvodnení rozhodnutia dostatočne vysvetlil. Táto povinnosť súdov vyplýva z ustanovení § 220 ods.2, 3 CSP a § 393 ods.2, 3 CSP.

Iné rozhodnutie NS SR sp. zn. 3 Cdo 6/2017 už s odstupom času jasne vymedzuje, čo považuje za ustálenú rozhodovaciu prax. Uvádza : „že je vyjadrená predovšetkým v stanoviskách alebo rozhodnutiach NS SR, ktoré sú publikované v Zbierke stanovísk najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov SR, poukazuje, že do tohto pojmu možno zaradiť aj prax vyjadrenú opakovane vo viacerých nepublikovaných rozhodnutiach najvyššieho súdu

alebo dokonca aj v jednotlivom, dosiaľ nepublikovanom rozhodnutí, pokiaľ niektoré neskôr vydané /nepublikované/ rozhodnutia najvyššieho súdu, názory obsiahnuté v skoršom rozhodnutí nespochybnili, prípadne tieto názory akceptovali a vecne na nich nadviazali.“

Z pohľadu zvolenej témy a postavenia veľkého senátu, je dôležité spomenúť aj prvé zasadnutie veľkého senátu občianskoprávného kolégia NS SR, ktoré sa uskutočnilo dňa 19.4.2017, ktorý dospel k právnomu záveru, že kumulovanie dôvodov prípustnosti dovolania zároveň podľa § 420 aj § 421 CSP je neprípustné. Z uvedeného vyplýva, že zmysel veľkého senátu pre aplikačnú prax ma svoje opodstatnenie a zákonodarca ho spája so záväznosťou pre iné senáty najvyššieho súdu / § 48 ods. 3 veta prvá CSP/.

Javí sa, že v čase internetu, by už nemal byť problém zodpovedať otázku, čo je ustálená rozhodovacia prax, ak je už dostupná judikatúra NS SR, judikatúra ÚS SR a aj judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Je však potrebné zdôrazniť, že dôležitým faktorom ovplyvňujúcim záväznosť súdnych rozhodnutí je dostatočná a predovšetkým ich rýchla publikácia. Súčasná situácia v orientácii súdnych rozhodnutí nie je najefektívnejšia a bežný užívateľ má problém aj dnes nájsť kompletne znenie rozhodnutia .

Rozhodovacia prax nemusí byť ustálená a tá ustálená nemusí byť správna. Preto zákonodarca uvádza - „nech je rozhodnuté spravodlivo“ a v článku 2 ods. 3 CSP hovorí o možnom odklone od rozhodovacej praxe najvyšších súdnych autorít - čím sú skutkové a právne osobitosti prípadu. Otázkou je či súdy, sudcovia majú záujem hľadať osobitosti prípadu a nezvoliť radšej cestu „istú“ – takú, aby rozhodnutie obstálo pred nadriadeným súdom.

Ak sú skutkové a právne okolnosti prípadu rovnaké, mal by aj súd nižšej inštancie s ohľadom na článok 2 CSP nasledovať ustálenú judikatúru. Pokiaľ majú princípy CSP predstavovať rámec výkladových pravidiel, je nevyhnutne vykladať slovo „odklon“ v § 220 ods. 3 CSP. Mohlo by sa javiť, že znenie zákona uvedené v § 220 ods. 3 CSP je v rozpore s princípom nezávislosti sudcov, avšak v tejto súvislosti je dôvodné upriamiť pozornosť na nález ÚS SR, sp. zn. II.ÚS 433/2011, zo dňa 11.7.2012 : „ Keby sa nezávislosť chápala tak, že sudca môže rozhodnúť hocijako, viedlo by to k svojvôli, pretože v takom prípade by sudca sám tvoril právo podľa svojich predstáv a vystupoval by ako zákonodarca. V právnom štáte to nemožno takto vysvetľovať. Tomu nasvedčuje aj samotný text čl. 144 Ústavy, v zmysle ktorého sudca musí rozhodovať v súlade so zákonom. Ak musí sudca rozhodovať v súlade so zákonom, potom je povinný rešpektovať aj zákonom stanovené hranice pre jeho rozhodovanie... Princíp nezávislosti sudcov vyjadrený v čl. 144 ods.1 Ústavy je len jedným z ústavných princípov, ktorý nemožno chápať absolútne a izolovane od iných ústavných princípov, predovšetkým všeobecných ústavných princípov právneho štátu ako sú zákaz svojvôle, princíp právnej istoty a princíp viazanosti orgánov verejnej moci právom /princíp legality/“.

Podľa podmienok prípustnosti dovolania od 1.7.2016 – dovolateľ, ktorý bude tvrdiť, že odvolací súd sa odchýlil od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu, by mal aj stručne a jasne vymedziť, v riešení ktorej konkrétnej právnej otázky z hmotného či procesného práva sa odvolací súd odchýlil a tiež, od ktorej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu alebo uviesť, ktoré rozhodnutia dovolacieho súdu sú pri riešení rovnakej právnej otázky rozporné. Napriek tomu sa dovolací súd nevyhne povinnosti zaoberať sa každým podaním, pokiaľ v ňom bude strana tvrdiť, že odvolací súd sa odklonil od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu /okrem výnimiek v § 421 ods. 2 a § 422 CSP/.

Z pohľadu praxe všeobecných súdov je dôležitá otázka, ako sudca prvoinštančného súdu pristupuje k právnemu názoru najvyššej súdnej authority, ktorý dopadá aj na skutkové okolnosti jeho prípadu, resp. či ho vôbec rozlišuje za situácie, kedy je v súdnictve kladený dôraz na kvantitu vecí. K úmere kvality a kvantity vecí v príspevku - Odôvodňovanie súdnych rozhodnutí M. Bobek tvrdí: „současný systém nastavení soudcovské práce vyžaduje kvantitativní pásovou výrobu, nikoliv literární skvosty. Soudce nemá čas pilovat svá rozhodnutí k logické a jazykové dokonalosti... Nemá si tak smysl vykládat něco o kvalitě, když není fyzicky zvládnutelná ani kvantita.“ Napriek tomu si myslím, že veľká časť sudcov má odhodlanie „nachádzať osobitosti prejednávanej veci...“ v záujme hľadať právo a spravodlivosť.

K voľbe tohto príspevku ma viedol záujem objasniť po rekodifikácii civilného procesu pojem „Ustálená rozhodovacia prax a odklon od nej“ naprieč CSP cez základné zásady CSP /princípu právne istoty.../, odôvodňovanie súdnych rozhodnutí a odklon od konštantnej judikatúry, pojmu vyšších súdnych autorít, úlohy a postavenie Veľkého senátu, pojmu spravodlivý proces pri odvolacom dôvode podľa § 365 ods.1 písm. b. CSP a dovolací dôvod súvisiaci s odklonom od ustálenej rozhodovacej praxe dovolacieho súdu.

Ustálená rozhodovacia prax

Ustálená rozhodovacia prax je prvýkrát spomenutá už v základných princípoch, na ktorých je postavený Civilný sporový poriadok a to v princípe právnej istoty. Čl. 2 ods. 2 Civilného sporového poriadku: „*Právna istota je stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít. Ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo.*“⁵ Základom princípu právnej istoty je predpoklad predvídateľnosti súdnych rozhodnutí. To znamená, že obdobné alebo rovnaké prípady by mali byť rozhodované rovnako a odlišné prípady by mali byť rozhodované rozdielne. Rozhodnutie o tom, či ide o vec obdobnú, rovnakú alebo naopak rozdielnu je ponechané na právne posúdenie súdu, ktoré je ob-

⁵ § čl. 2 ods. 2 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

siahnuté v odôvodnení rozhodnutia. Požiadavka právnej istoty bude dodržaná v prípade, ak strana už pri vstupe do pojednávacej miestnosti bude mať s čo najväčšou mierou pravdepodobnosti vedomosť o tom, ako bude jej právny prípad rozhodnutý. Právne posúdenie súdu či ide o vec rovnakú, obdobnú alebo naopak rozdielnu musí súd objasniť stranám pri predbežnom prejednaní sporu a toto právne posúdenie odôvodniť. Strany sporu by mali v každom štádiu konania poznať právnu úvahu súdu. To však neznamená, že strana sporu má právo žiadať súd o predbežné posúdenie veci po každom vykonanom dôkaze. Predpokladom tohto princípu je nedopustiť, aby došlo k prekvapivému alebo nečakanému rozhodnutiu. Cieľom konania je, aby výsledkom bolo rozhodnutie, ktoré je opodstatneným vyústením celého priebehu konania.

Medzi najvyššie súdne authority patrí:

1. Ústavný súd Slovenskej republiky
2. Najvyšší súd Slovenskej republiky
3. Európsky súd pre ľudské práva a Súdny dvor Európskej únie

Princíp právnej istoty sa v Civilnom sporovom poriadku odzrkadľuje najmä v týchto inštitútoch:

1. v inštitúte Veľkého senátu,
2. v povinnosti súdu vyjadriť právny názor na prejednávajúcu vec,
3. v povinnosti súdu dôkladne odôvodniť odklon od ustálenej rozhodovacej praxe, ak sa ju sudca rozhodne nerešpektovať,
4. v inštitúte tzv. pokuty za súdivosť⁶

Súdy majú ústavnú právomoc dopĺňať a rozširovať už známu judikatúru, ktorá sa týka relevantných otázok v prerokovaných veciach. V prípade ak sa súd odchýli od existujúcej judikatúry, môže v konkrétnom prípade dôjsť k zásahu do základných ľudských práv a slobôd účastníka konania len za predpokladu, že by bolo výsledkom arbitrárnosti alebo zjavnej neodôvodnenosti súdneho rozhodnutia v prerokovávanej veci. Ústavný súd nemá právomoc zjednocovať judikatúru všeobecných súdov v prípade, že iný senát najvyššieho súdu má na vec iný právny názor. Táto právomoc patrí Najvyššiemu súdu.⁷

Judikatúra je spomenutá tiež v čl. 3 ods. 1 Civilného sporového poriadku: *„Každé ustanovenie tohto zákona je potrebné vykladať v súlade s Ústavou Slovenskej republiky, verejným poriadkom, princípmi, na ktorých spočíva tento zákon, s medzinárodnými záväzkami Slovenskej republiky, ktoré majú prednosť pred zákonom, judikatúrou Európskeho*

⁶ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 26-30 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

⁷ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 30.01.2013, III. ÚS 551/2012

súdu pre ľudské práva a Súdneho dvora Európskej únie, a to s trvalým zreteľom na hodnoty, ktoré sú nimi chránené.“⁸

Súdy prejednávajú a rozhodujú vo veci na základe výslovného ustanovenia určitého zákona. Ak takéto výslovné ustanovenie v zákone chýba, bude súd prejednávať a rozhodovať vo veci podľa normy, ktorú by si sám zvolil, keby bol zákonodarcom, pričom je povinný dodržiavať princípy, na ktorých je postavený Civilný sporový poriadok a princípy všeobecnej spravodlivosti. Výsledkom takéhoto postupu by malo byť rozumné usporiadanie procesných vzťahov zohľadňujúce stav a poznatky právnej náuky a ustálenú rozhodovaciu prax najvyšších súdnych autorít.⁹

Veľký senát

Princíp právnej istoty a tiež ustálená rozhodovacia prax je obsahom § 48 Civilného sporového poriadku. Činnosť štátnych orgánov, ktorá aplikuje právo má vplyv na stabilitu právneho poriadku a na právnu istotu občanov rovnako ako aj legislatívna činnosť štátu. Ustálená rozhodovacia prax je akcentovaná v Ústave Slovenskej republiky, ktorej obsahom je, že Slovenská republika je zvrchovaný, demokratický a právny štát. V každom právnom štáte musí byť dodržaný princíp právnej istoty a predvídateľnosť páva. Predvídateľnosť rozhodnutia znamená, že je tu požiadavka, aby súdy v rovnakých alebo obdobných prípadoch aplikovali rovnakú právnu normu. Akékoľvek prejavy justičnej svojvôle je v právnom štáte neprijateľné. Takýmto postupom by bol narušený jednak princíp právnej istoty, ale aj dôvera v súdnu moc.¹⁰

Ústavný súd vo svojom náleze uviedol: „*Napriek skutočnosti, že v právnom poriadku Slovenskej republiky rozhodnutia všeobecných súdov vo veci samej nezaväzujú ostatných sudcov rozhodnúť analogicky v podobných prípadoch, taká situácia, keď súdy v druhovo rovnakej veci rozhodujú protichodným spôsobom, podkopáva efektivitu fungovania systému spravodlivosti a neguje jeho elementárny princíp a základný predpoklad, ktorým je požiadavka, aby sa o rovnakých veciach rozhodovalo rovnakým spôsobom.*“¹¹

Princíp právnej istoty je uskutočňovaný v praxi slovenských súdov skrz ustálenej rozhodovacej praxe najvyšších súdnych autorít. V každej krajine je najvyššou súdnou autoritou Najvyšší súd, Ústavný súd a vyplývajúc z členstva Slovenskej republiky v organizáciách aj Európsky súd pre ľudské práva a Súdny dvor Európskej únie. Ustálená

⁸ Čl. 3 ods. 1 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

⁹ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 28 s. ISBN 978 – 80 – 8168 – 318 – 3

¹⁰ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 192-193 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

¹¹ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 14.09.2006 IV. ÚS 49/06

rozhodovacia prax je určená aj cez inštitút veľkého senátu.¹² Aby bol dodržaný princíp právnej istoty bolo potrebné aj v Slovenskej republike zriadiť veľký senát najvyššieho súdu. Hlavnou úlohou veľkého senátu je zabezpečiť jednotu judikatúry a akceptovania judikatúry súdmi nižšieho stupňa. Veľký senát zabezpečuje dodržiavanie princípu právnej istoty a pokrýva prípady, ak sa senát najvyššieho súdu zamýšľa odkloniť od ustálenej rozhodovacej praxe najvyššieho súdu.¹³

Podľa § 48 ods. 1 Civilného sporového poriadku: „*Ak senát najvyššieho súdu pri svojom rozhodovaní dospeje k právnemu názoru, ktorý je odlišný od právneho názoru, ktorý už bol vyjadrený v rozhodnutí iného senátu najvyššieho súdu, postúpi vec na prejednanie a rozhodnutie veľkému senátu. V uznesení o postúpení veci odôvodní svoj odlišný právny názor.*“¹⁴

V judikatúre Ústavného súdu IV. ÚS 209/2010 sa Ústavný súd vyjadril: „*Rozdiely v súdnych rozhodnutiach sú prirodzene obsiahnuté v každom súdnom systéme, ktorý je založený na existencii viacerých nižších súdov s obmedzenou územnou pôsobnosťou. Úlohou Najvyššieho súdu je práve usmerňovať tieto protirečivé rozsudky.*“¹⁵ Dôveru v rozhodovacia prax v rovnakých alebo obdobných prípadoch vyvoláva až rozhodovacia prax súdu najvyššej inštancie, ktorá sa ustálila po určité časové obdobie. Ak po vyhlásení napadnutého rozsudku najvyššieho súdu vydal iný senát najvyššieho súdu rozsudok, v ktorom obdobnú otázku posúdil rozdielne od napadnutého rozsudku, nebude to mať vplyv na súlad napadnutého rozsudku s ústavou. Judikatúra najvyššieho súdu nie je právne záväzná avšak má normatívnu silu a to jednak voči súdom nižšieho stupňa a tiež medzi senátmi najvyššieho súdu navzájom. Rozoznávame dva typy záväznosti judikatúry voči súdom nižšieho stupňa:

1. záväznosť kasačná – znamená, že súdy nižšieho stupňa sú viazané právnym názorom najvyššieho súdu. Ide o absolútnu záväznosť, pri ktorej sa už neskúma či právny názor v kasačnom rozhodnutí je správny alebo úplný. Orgán, ktorý je viazaný právnym názorom však môže účelovo doplniť skutkový stav, aby nebol viazaný právnym názorom súdu vyššieho stupňa.
2. záväznosť precedenčná – znamená, že súdy sú viazané judikatúrou. Všeobecný súd nemusí reflektovať právne názory najvyššieho súdu, ak bude predkladať relevantné dôvody a bude viesť právny dialóg s najvyšším súdom. To, že judikatúra má normatívnu povahu priznal aj Ústavný súd tým, že bezdôvodné nepoužitie ustálenej judikatúry alebo rozhodnutia ústavného alebo najvyššieho súdu bude mať za

¹² ŠTEVČEK, M. Princípy a východiská nových kódexov civilného procesu. O dogmách, paradigmách a trochu o právnej filozofii. In Bulletin slovenskej advokácie, č. 12, 2014, s. 21

¹³ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 194 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

¹⁴ § 48 ods. 1 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

¹⁵ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 16.09.2010 IV. ÚS 209/2010

dôsledok nepreskúmateľnosť vydaného rozhodnutia a podľa ústavného súdu je takéto rozhodnutie protiústavné. V súvislosti s tým platí, že raz urobený výklad právnej normy by sa mal použiť pre rozhodnutie rovnakých alebo obdobných prípadov. Výnimkou bude ak nepoužitie tohto výkladu bude odôvodnené a podložené presvedčivými argumentmi, ktoré budú mať za následok zmenu judikatúry. Týmto spôsobom môže dôjsť k zásahu do právnej istoty jednotlivca, ale len ak budú splnené zákonom vymedzené postupy.

Ustálená judikatúra sa považuje za zákon v materiálnom zmysle a za súčasť príslušnej právnej normy.¹⁶

Ústavný súd SR, III. ÚS 192/06: „ Ak súd rieši právnu otázku, ktorá už bola právoplatne vyriešená podstatne odchylnym spôsobom bez toho, aby sa argumentačne vyrovnal so skoršími súdnymi rozhodnutiami, nekoná v súlade s princípom právnej istoty v zmysle čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky a môže tým porušiť aj právo účastníka súdneho konania na súdnu ochranu podľa čl. 46 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky.“¹⁷

Ústavný súd SR, III. 300/06: Ústavný súd Slovenskej republiky sa vyjadril, že aj zistenie, že najvyšší súd v obdobnej veci iného účastníka rozhodol rozdielnym spôsobom, ovplyvnilo jeho záver o porušení označených práv, lebo táto skutočnosť nevytvára dôveru v objektivitu a elimináciu svojvôle súdneho rozhodovania.¹⁸

Zmenou ustálenej rozhodovacej praxe dochádza k zásahu do právnej istoty a predvídateľnosti rozhodnutí, preto ide o jav nežiaduci. Platná právna úprava obsahuje záväzné pravidlá pre súdy najvyšších inšancií, na základe ktorých môže byť doterajšia judikatúra prekonaná. V takomto postupe však musí byť vždy odôvodnené prečo aj napriek očakávanému rozhodnutiu bolo rozhodnuté inak. Judikatúra Najvyššieho súdu SR podlieha vývoju a preto pri nezmenenej právnej úprave môže dôjsť k jej zmene alebo doplneniu. Nevyhnutnou podmienkou princípu právnej istoty je relatívna stabilita judikatúry. Pri nezmenenej právnej úprave môže dôjsť k zmene judikatúry len preto, že sa zmenili právne predpisy, ktoré súvisia s právnym predpisom vykladaným alebo sa objavili nové dôvody pre zmenu právneho názoru Najvyššieho súdu Slovenskej republiky.¹⁹

Najvyšší súd SR, sp. zn. 1 Cdo 185/2006: Najvyšší súd SR má zo zákona právomoc sledovať a vyhodnocovať právoplatné rozhodnutia súdov v občianskom súdnom konaní. K daným rozhodnutiam zaujíma stanoviská vo veciach určitého druhu a tým určuje postup v obdobných veciach. Ak Najvyšší súd SR vyslovil vo svojom stanovisku právny názor

¹⁶ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 195-196 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

¹⁷ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 03.11.2006, III. ÚS 192/06

¹⁸ Nález Ústavného súdu SR zo dňa 04.01.2007, III. 300/06

¹⁹ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 196-197 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

k určitej otázke, všeobecné súdy vrátane Najvyššieho súdu SR sú povinné vychádzať z tohto stanoviska, ktoré je pre nich záväzné.²⁰

Ústavný súd ČR, IV. ÚS 2170/2008: Judikatúra nemôže byť bez vývoja a nie je vylúčené, aby pri nezmenenej právnej úprave bola doplňovaná alebo menená.²¹

Úlohou veľkého senátu je zjednocovanie právnych názorov vo vnútri Najvyššieho súdu Slovenskej republiky v rámci jeho kolégií a zabezpečovanie akceptovania judikatúry súdmi nižšieho stupňa. V prípade, že senát Najvyššieho súdu SR dospeje k rozdielnemu právnemu názoru ako je právny názor už vyjadrený iným senátom Najvyššieho súdu SR, má povinnosť postúpiť vec veľkému senátu. Pod tento prípad môžeme subsumovať aj situáciu, ak sa senát Najvyššieho súdu SR chystá odkloniť od vlastného už vyjadreného právneho názoru. Povinnosť postúpiť vec pred veľký senát sa týka otázok hmotnoprávných, ale aj procesnoprávných. Ak sa na určitom právnom názore, ktoré je obsahom stanoviska, uznesie kolégium alebo plénum Najvyššieho súdu SR, preklenúť ho možno iba novým stanoviskom. Senát Najvyššieho súdu SR, ktorý postúpil vec veľkému senátu o tom vydá uznesenie, v ktorom odôvodní svoj rozdielny právny názor. Toto uznesenie sa nedoručuje stranám sporu. Základom uznesenia je čo naj dôkladnejšie odôvodnenie rozdielného právneho názoru.²²

Vyjadrenie právneho názoru súdu na prejednávanú vec

Obligatórnosť právneho posúdenia veci je ustanovená v § 171 ods. 1 Civilného sporového poriadku: „ Ak sa spor nepodarilo vyriešiť zmlerom, súd uloží stranám povinnosti potrebné na dosiahnutie účelu konania, najmä v súvislosti s prípravou pojednávania. Zároveň určí, ktoré skutkové tvrdenia sú medzi stranami sporné, ktoré skutkové tvrdenia považuje za nesporné, ktoré dôkazy vykoná a ktoré dôkazy nevykoná. Súd tiež uvedie svoje predbežné právne posúdenie veci a predpokladaný termín pojednávania.“²³ Za predpokladu, že nie je možné spor vyriešiť zmlerom v prvom štádiu predbežného prejednania, súd začne s prípravou budúceho pojednávania. V štádiu predbežného prejednania sporu je povinnosťou súdu predbežne posúdiť stav prejednáwanej veci. Ide o povinnosť súdu v súvislosti s predvídateľnosťou súdneho rozhodovania. Súd v tomto štádiu uvedie, či vidí dôvody na odklon od ustálenej rozhodovacej praxe. Ak súd vysloví, že vidí dôvody na odklon od ustálenej rozhodovacej praxe, je jeho povinnosťou uviesť odôvodnenie tohto odklonu a tiež smer, ktorým sa chce odkloniť.²⁴

²⁰ Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. Zn. 1 Cdo 185/2006

²¹ Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 12.05.2009, IV. ÚS 2170/2008

²² ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 197-198 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

²³ § 171 ods. 1 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

²⁴ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 642 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

Odôvodnenie odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe

Odôvodnenie odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe je obsahom § 220 ods. 3 Civilného sporového poriadku, kde je uvedené: „ Ak sa súd odkloní od ustálenej rozhodovacej praxe, odôvodnenie rozsudku obsahuje aj dôkladné odôvodnenie tohto odklonu.“²⁵ Súd je povinný v odôvodnení uviesť a dôkladne odôvodniť dôvod odklonu od ustálenej rozhodovacej praxe, rozhodnutí vyšších súdov, aj od názorov právnej vedy, ak ide o spor obdobný a to najmä v prípade ak judikatúrou argumentujú strany.²⁶ Strany v spore očakávajú, že ak v podobnej veci existujú rozhodnutia, ktoré sú publikované v Zbierke stanovísk Najvyššieho súdu a rozhodnutí súdov Slovenskej republiky, ich spor bude rozhodnutý rovnakým spôsobom. Medzi rozhodnutiami súdov majú osobitné postavenie aj rozhodnutia veľkého senátu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Strana pri svojej argumentácii v spore môže využiť konkrétne rozhodnutia najvyšších súdnych autorít. V odôvodnení rozsudku je potom potrebné uviesť, či je takáto argumentácia relevantná a či ide o ustálenú rozhodovaciu prax, alebo ide o právny názor, ktorý sa od ustálenej rozhodovacej praxe odchyľuje. Ak v spore nastala situácia, ktorá už bola predtým riešená určitým spôsobom podľa ustálenej rozhodovacej praxe, v odôvodnení rozsudku sa na túto ustálenú rozhodovaciu prax len odkáže. Ak sa však súd chce odkloniť od ustálenej rozhodovacej praxe, je povinnosťou súdu dôkladne odôvodniť, z akého dôvodu sa odklonil. Dôvodom môže byť odlišný skutkový stav alebo vývoj právneho názoru.²⁷

Právo na spravodlivý proces

Apelačný opravný systém nám umožňuje napadnúť skutkovú aj právnu stránku rozhodnutia. Podľa toho aké vady odvolateľ namieta, môžeme odvolacie dôvody rozdeliť na vady konania alebo vady rozhodnutia. Medzi vady konania patrí aj postup súdu, ktorý porušil právo odvolateľa na spravodlivý proces. Právo na spravodlivý proces sa skladá z viacerých zložiek. Porušenie niektorej z týchto zložiek má za následok pochybenie súdu. K porušeniu práva na spravodlivý proces dôjde vtedy, ak postup súdu nadobudne takú intenzitu, že celé konanie je nespravodlivé. Pochybenie súdu sa preto musí hodnotiť v celosti konania. Obsahom práva na spravodlivý proces je napr. zákaz prekvapivých rozhodnutí, zákaz ľubovôle, právo na riadne odôvodnenie rozhodnutia, právo na preskúmanie rozhodnutia, právo na vypořádanie sa so všetkými relevantnými skutočnosťami

²⁵ § 220 ods. 3 zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

²⁶ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 496 s. ISBN 978 – 80 – 8168 – 318 – 3

²⁷ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 816 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

v konaní zo strany súdu.²⁸ Porušenie práva na spravodlivý proces je odvolacím dôvodom podľa § 365 ods. 1b). Každý má legitímne právo očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít, ak ustálenej rozhodovacej praxe niet, tak aby spor bol rozhodnutý spravodlivo. Ak bude spor rozhodnutý inak, každý má právo na odôvodnenie.²⁹

Záver

Zámerom predkladaného článku bolo vymedziť pojem ustálená rozhodovacia prax a jej postavenie v našom právnom systéme, ako aj ozrejmiť, čo možno v podmienkach slovenského právneho prostredia považovať za záväznú judikatúru. Poukázať na skutočnosť, že ustálená rozhodovacia prax sa považuje za zákon v materiálnom zmysle a za súčasť príslušnej právnej normy. Súdy majú ústavnú právomoc dopĺňať a rozširovať už známu rozhodovaciu prax, ktorá sa týka relevantných otázok v prerokovaných veciach. Každý odklon od ustálenej rozhodovacej praxe je potrebné dôsledne odôvodniť so zámerom dodržania princípu právnej istoty a práva na spravodlivý súdny proces. Definícia ustálená rozhodovacia prax je naplnením požiadavky spravodlivého procesu a princípu právnej istoty, má byť vytváraná najvyššími súdnymi autoritami, pričom výnimočne postavenie medzi rozhodnutiami súdov majú rozhodnutia veľkého senátu NS SR, ale aj rozhodnutia NS SR uverejnené v Zbierke stanovísk NS SR a rozhodnutí súdov SR. Tento pojem by mal byť pre sudcu jasný, najmä z pohľadu potreby sudcu riadne odôvodniť svoje rozhodnutie v prípade, že sa mieni odkloniť od ustálenej rozhodovacej praxe /§ 220 ods.3 CSP/. Táto povinnosť nesúha len prvoinštančné súdy /§220 odds.3 CSP/ ako možný dôsledok zrušenia rozhodnutia odvolacím súdom - podľa § 365 ds.1 písm. b) CSP / pre porušenie práva na spravodlivý proces/, ale nedostatočné odôvodnenie odklonu aj odvolacím súdom je neskôr /§ 393 ods.2 CSP / dôsledkom možného uplatnenia dovolacieho dôvodu podľa § 421 ods.1 písm. a) CSP.

Literatúra

HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 842 s. ISBN 978 – 80 – 8168 – 318 – 3

ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 1540 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

²⁸ ŠTEVČEK, M. – FICOVÁ, S. – BARICOVÁ, J. – MESIARKINOVÁ, S. – BAJÁNKOVÁ, J. – TOMAŠOVIČ, M. a kol. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 1239 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 629 – 6

²⁹ HORVÁTH, E. – ANDRÁŠIOVÁ, A. Civilný sporový poriadok. Komentár. Bratislava: Wolters Kluwer, 2015. 711-712 s. ISBN 978 – 80 – 8168 – 318 – 3

ŠTEVČEK, M. Princípy a východiská nových kódexov civilného procesu. O dogmách, paradigmách a trochu o právnej filozofii. In Bulletin slovenskej advokácie, 12, 2014, 14-22 s.

Zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 30.01.2013, III. ÚS 551/2012

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 14.09.2006, IV. ÚS 49/06

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 16.09.2010, IV. ÚS 209/2010

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 3.11.2006, III. ÚS 192/06

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 04.01.2007, III. 300/06

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR, sp. Zn. 1 Cdo 185/2006

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 12.05.2009, IV. ÚS 2170/2008

UPOMÍNACIE KONANIE AKO ALTERNATÍVNY SPÔSOB RIEŠENIA SPOROV V OBČIANSKOM SÚD- NOM KONANÍ

JUDR. LENKA KRISTOFČÁKOVÁ, PHD.

OKRESNÝ SÚD BANSKÁ BYSTRICA

KRISTOFCAKOVA.LENKA@GMAIL.COM

Abstrakt

Kristofčáková, L.: Upomínacie konanie ako alternatívny spôsob riešenia sporov v občianskom súdnom konaní. In Zborník prác z vedeckej konferencie s názvom "Košické dni súkromného práva II.", 2018. Rozsah: strán. Príspevok je právnou analýzou upomínacieho konania ako jedného z alternatívnych spôsobov riešenia sporov v občianskom súdnom konaní vydaním platobného rozkazu v elektronickej podobe s dôrazom na špecifiká a výhody, či nevýhody tohto typu konania pre tú - ktorú sporovú stranu. Príspevok zároveň hodnotí prvý rok existencie tohto typu konania v slovenskom systéme občianskeho práva procesného s poukazom na niektoré nedostatky zákonnej úpravy a návrhmi spôsobov ich eliminácie *de lege ferenda*.

Abstract

Kristofčáková, L.: Electronic order for payment procedure as an alternative way to resolve disputes in civil litigation. In Zborník prác z vedeckej konferencie s názvom "Košické dni súkromného práva II.", 2018. Extension: pages. The article is the law analysis of electronic order for payment procedure as one of the ways to resolve disputes in civil litigation by issuing an electronic order for payment with its emphasis on nuances, advantages and drawbacks of the procedure for one or another litigator. The article at the same judges the first year of existence of the procedure in slovak civil law procedure system with notification to some shortcomings of its legislation with recommendations of means by its elimination *de lege ferenda*.

Úvod do problematiky

Dňa 1. februára 2017 nadobudol účinnosť zákon č. 307/2016 Z. z. o upomínacom konaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „ZoUK“), ktorý do právneho poriadku Slovenskej republiky zaviedol nový alternatívny spôsob riešenia sporov, ktorých predmetom je plnenie oceníteľné v peniazoch. Upomínacie konanie je občianskoprávnym konaním na ktoré sa podľa § 15 ods. 1 ZoUK subsidiárne aplikujú ustanovenia zákona č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov (ďalej len „CSP“).

Vzťah ZoUK a CSP je klasickým vzťahom *lex specialis versus legi generali*. Upomínacie konanie je jednoinštančné návrhové civilné konanie, ktoré prebieha výlučne elektronicky. Z toho vyplýva, že upomínacie konanie sa môže začať len na návrh žalobcu podaný prostredníctvom elektronickej dátovej schránky tzv. URI schránky zriadenej podľa zákona č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) do elektronickej schránky súdu prostredníctvom na to určeného elektronického formulára, ktorý je prístupný na webom sídle Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky na portáli e-žaloby alebo na portáli www.slovensko.sk. Návrh musí byť autorizovaný zaručeným elektronickým podpisom podľa zákona o e-Governmente a listiny k nemu priložené musia byť všetky v elektronickej podobe, inak sa na ne neprihliada. Podľa ustanovenia § 3 ods. 7 písm. b) ZoUK žalobca alebo ak je žalobca zastúpený, jeho zástupca, musí mať v čase podania návrhu zriadenú dátovú elektronickú schránku aktivovanú na doručovanie. Právny zástupca žalobcu, keďže v konaní vystupuje ako advokátske spoločenstvo alebo ako fyzická osoba podnikajúca na základe iného než živnostenského oprávnenia, t. j. fyzická osoba podnikajúca na základe príslušných ustanovení zákona o advokácii, je podľa ustanovenia § 3 písm. n) bod 3 zákona o e-Governmente povinný použiť na podanie návrhu v upomínacom konaní elektronickú schránku s identifikátorom, ktorým je IČO. V prípade, ak je právnym zástupcom žalobcu advokát, ktorému nebolo IČO pridelené, má takýto advokát dve možnosti

- substitučne splnomocniť inú osobu na podanie návrhu v upomínacom konaní a súvisiace právne úkony (najmä odpovede na výzvy súdu, podanie súhlasu s pokračovaním v konaní na súde príslušnom podľa CSP a pod.);
- aktivovať si na doručovanie elektronickú schránku fyzickej osoby (takúto schránku má v Slovenskej republike zriadenú každá fyzická osoba, ktorá disponuje platným občianskym preukazom vydaným v Slovenskej republike) a súčasne k návrhu pripojiť písomný súhlas s doručovaním všetkých písomností v upomínacom konaní do tejto elektronickej schránky autorizovaný zaručeným elektronickým podpisom.

ZoUK ukladá žalobcovi, resp. ak je žalobca zastúpený jeho zástupcovi, povinnosť mať zriadenú dátovú elektronickú schránku aktivovanú na doručovanie len v čase podania návrhu na vydanie platobného rozkazu, nedáva odpoveď na otázku ako postupovať v prípade, že žalobca, resp. jeho právny zástupca, po podaní návrhu požiadava o deaktiváciu tejto schránky na doručovanie písomností resp. schránka sa stane zakázanou alebo bude medzičasom zrušená. Autorka tohto článku zastáva názor, že keďže podľa ustanovenia § 9 ods. 2 ZoUK v spojení s § 3 písm. k) a § 29 a nasledujúcich zákona o e-Governmente sa platobný rozkaz vydaný v upomínacom konaní sporovým stranám doručuje ako elektro-

nický úradný dokument do vlastných rúk a teda jeho doručenie žalobcovi resp. zástupcovi žalobcu inak ako elektronicky do dátovej schránky je *ex lege* vylúčené, žalobca je povinný v prípade, ak sa v priebehu upomínacieho konania stane ďalšie doručovanie písomností do elektronickej dátovej schránky, ktorú použil na podanie návrhu objektívne nemožným bez zbytočného odkladu po tom, ako nastala skutočnosť znemožňujúca ďalšie doručovanie písomností do predmetnej elektronickej dátovej schránky oznámiť súdu, do ktorej elektronickej schránky sa mu má ďalej doručovať a k oznámeniu pripojiť súhlas osoby, pre ktorú bola uvedená schránka zriadená s takým doručovaním, ak sa nejedená o elektronic-kú schránku žalobcu resp. jeho právneho zástupcu. Návrh je potrebné autorizovať zaruče-ným elektronickým podpisom žalobcu prípadne jeho zástupcu. Listiny pripojené k návrhu musia byť v elektronickej podobe, ale nie je potrebné autorizovať ich zaručeným elektro-nickým podpisom.

Podľa ustanovenia § 2 ZoUK na upomínacie konanie je kauzálne príslušný Okresný súd Banská Bystrica a podľa ustanovenia § 15 ods. 4 písm. a) "*počas konania sa neprihliada na námietku vecnej, miestnej a kauzálnej príslušnosti súdu*". Podľa § 15 ods. 6 prvá veta v upomínacom konaní v prvom stupni koná a rozhoduje vyšší súdny úradník vrátane rozhodovania o zastavení konania. Keďže podľa ustanovenia § 239 ods. 1 CSP proti roz-hodnutiu vyššieho súdneho úradníka, ktoré treba doručiť je prípustná sťažnosť, v druhom stupni upomínacieho konania rozhoduje sudca o sťažnostiach proti rozhodnutiam vyššie-ho súdneho úradníka. Ak sudca sťažnosť zamietne, rozhodnutie vyššieho súdneho úradní-ka sa stáva právoplatným jeho doručením tej sporovej strane, ktorej bolo rozhodnutím priznané právo alebo uložená povinnosť, v prípade, že ide o rozhodnutie, ktoré je potreb-né doručiť obom stranám sporu dňom toho doručenia, ktoré bolo vykonané neskoršie. Ak sudca sťažnosti vyhovie, platí apelačný princíp tzn. sudca vec vráti na ďalšie konanie vyš-šiemu súdному úradníkovi, pričom vyšší súdny úradník je v ďalšom konaní viazaný práv-nym názorom sudcu. Ak sudca sťažnosti vyhovie v plnom rozsahu, také rozhodnutie ne-musí obsahovať odôvodnenie.

Špecifiká upomínacieho konania

Upomínacie konanie oproti konaniu o návrhu na vydanie platobného rozkazu pod-ľa § 265 a nasledujúcich CSP obsahuje viaceré špecifiká. Prvé, ako bolo uvedené vyššie je to, že na konanie je kauzálne príslušný Okresný súd Banská Bystrica s pôsobnosťou pre celé územie Slovenskej republiky. Ďalším je skutočnosť, že ak sa konanie o na vydanie platobného rozkazu v upomínacom konaní skončí zrušením platobného rozkazu *ex lege* z dôvodu, že žalovanému sa nepodarilo doručiť platobný rozkaz do vlastných rúk alebo z dôvodu, že oprávnená osoba včas podala proti platobnému rozkazu vecne odôvodnený odpor, Okresný súd Banská Bystrica nemá právomoc ďalej pokračovať v konaní a konanie sa *ex lege* zastaví, ak žalobca v lehote pätnástich dní od doručenia upovedomenia o tom,

že žalovanému sa nepodarilo doručiť platobný rozkaz do vlastných rúk alebo súčasne s vyjadrením sa k odporu proti platobnému rozkazu nenavrhne pokračovanie v konaní na súde príslušnom podľa CSP, tzn. na súde, ktorého príslušnosť je určená v ustanoveniach § 12 a nasledujúcich CSP. V prípade, že je takto určeným súdom Okresný súd Banská Bystrica a žalobca navrhne pokračovanie v konaní tak, ako je uvedené vyššie, pokračuje sa v konaní na Okresnom súde Banská Bystrica, nie však v upomínacom konaní, ale v "klasickom" civilnom sporovom konaní.

Ako bolo uvedené vyššie v upomínacom konaní sa prihliada len na návrhy podané spôsobom podľa § 4 ods. 1 ZoUK, t. j. na návrhy obsahujúce všetky zákonom stanovené náležitosti elektronického podania adresovaného orgánu verejnej moci.

Už od nadobudnutia účinnosti ZoUK sa v upomínacom konaní nevyzýva na zaplatenie súdneho poplatku v prípade, že neexistuje nijaký zákonom stanovený alebo predpokladaný dôvod oslobodenia osoby žalobcu resp. oslobodenia konania od súdneho poplatku. Z toho vyplýva, že po podaní návrhu v upomínacom konaní je automaticky vygenerovaný a žalobcovi zaslaný platobný predpis na úhradu súdneho poplatku. Ak žalobca súdny poplatok neuhradí v lehote 15 dní od doručenia platobného predpisu, na návrh sa podľa § 11c ods. 4 zákona č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov, neprihliada. O tomto následku nezaplatenia súdneho poplatku resp. oneskoreného zaplatenia súdneho poplatku vo veci konajúci vyšší súdny úradník žalobcu upovedomí.

Čo sa týka počítania procesných lehôt v upomínacom konaní, treba mať na zreteli jednak, že na upomínacie konanie sa podľa § 15 ods. 1 ZoUK subsidiárne použijú ustanovenia CSP a jednak, že ide o elektronické konanie, preto sa na počítanie procesných lehôt v upomínacom konaní subsidiárne použijú tiež príslušné ustanovenia zákona o e-Governmente, napríklad ustanovenie § 32 ods. 9, podľa ktorého *"ak k elektronickému doručeniu dôjde v deň štátneho sviatku alebo v deň pracovného pokoja, lehota na konanie alebo na vykonanie úkonu, ktorej začiatok je spojený s okamihom elektronického doručenia, začne plynúť najbližší nasledujúci pracovný deň; to neplatí, ak osobitný predpis ustanovuje alebo z povahy konania alebo úkonu vyplýva, že orgán verejnej moci alebo iná osoba sú povinní konať aj v deň, ktorý je štátnym sviatkom, alebo v deň pracovného pokoja."*

Okrem námietky vecnej, miestnej a kauzálnej príslušnosti sa podľa § 15 ods. 4 ZoUK tiež neprihliada na vzájomnú žalobu, na návrh na pristúpenie do konania, na intervenciu, na návrh na prerušenie konania, na návrh na zmenu účastníkov konania, na zmenu žaloby, na návrh na oslobodenie od súdnych poplatkov, na čiastočné späťvzatie návrhu po vydaní platobného rozkazu a na uplatnenie nárokov, o ktorých nemožno rozhodovať v konaní, vrátane návrhov na neodkladné alebo zabezpečovacie opatrenie.

Narozdiel od konania o návrhu na vydanie platobného rozkazu podľa CSP, v upomínacom konaní ak vo veci konajúci vyšší súdny úradník dospeje k záveru, že existenciu žalobcom uplatňovaného peňažného nároku nemožno odôvodnene predpokladať ani po vykonaní listinných dôkazov priložených k návrhu, vyšší súdny úradník nemôže urobiť úpravu, v zmysle „vo veci nie je možné vzdať platobný rozkaz“ a zadať asistentke pokyny smerujúce k vyzývaniu žalobcu na predloženie ďalších dôkazov resp. k vytýčeniu termínu pojednávania vo veci samej. Vyšší súdny úradník skúma, či nedostatky návrhu sú odstrániteľné a spočívajú výlučne v zrejmej nesprávnosti resp. v chybe v písaní alebo v počítaní, či uplatňovaný peňažný nárok možno odôvodnene predpokladať resp. či uplatňovaný peňažný nárok nevykazuje rozpor s právnymi predpismi, alebo, či je daný niektorý zo zákonom taxatívne vymedzených dôvodov na odmietnutie návrhu. V prvom prípade vyšší súdny úradník podľa ustanovenia § 5 ods. 1 ZoUK, vyzve žalobcu, aby v zákonom stanovenej lehote piatich pracovných dní od doručenia výzvy odstránil vo výzve špecifikované nedostatky návrhu s poučením, že inak návrh odmietne podľa ustanovenia § 6 ods. 1 písm. c) ZoUK. V prípade, v ktorom vyšší súdny úradník po vykonaní dôkazov a právnom posúdení veci dospeje k názoru, že žalobcom uplatňovaný nárok je sčasti v rozpore s právnymi predpismi, vyzve ho, aby sa v zákonom stanovenej lehote piatich pracovných dní od doručenia výzvy vyjadril, či súhlasí s vydaním platobného rozkazu v časti, ktorej sa netýka rozpor s právnymi predpismi. Najčastejšie uplatňovanými rozpornými nárokmi v upomínacom konaní sú nároky na:

a) príslušenstvo z príslušenstva, najmä úroky z omeškania z úrokov a z poplatkov účtovaných na základe spotrebiteľskej zmluvy - v zmysle ustálenej judikatúry sú uvedené nároky neprijateľnými nárokmi, nakoľko požadovanie úrokov z úrokov tzv. anatocizmus, obzvlášť v zmluvách, kde ako jedna zmluvná strana vystupuje spotrebiteľ, je neprimerane nespravodlivé vo vzťahu k slabšej strane - spotrebiteľovi, a preto vykazuje rozpor s princípom právnej istoty, ako princípom civilného sporového konania podľa čl. 2 ods. 2 CSP. K tomu napríklad Najvyšší súd Českej republiky judikoval v rozsudku sp. zn. 35 Odo 101/2002 zo dňa 24. marca 2004 „Názor, že možno priznať úrok z omeškania alebo poplatok z omeškania z príslušenstva pohľadávky, odôvodnený len úpravou obsiahnutou v § 517 ods. 2 Občianskeho zákonníka, by totiž bez väzby na ustanovenie § 121 ods. 3 Občianskeho zákonníka viedol k absurdnému záveru, že takto priznané príslušenstvo z istiny už nie je príslušenstvom pohľadávky, ale novovzniknutou samostatnou pohľadávkou.“ Žalobca si v mnohých prípadoch uplatňuje aj nárok na úrok z omeškania za poplatok za upomienku, ktorý predstavuje sankciu za omeškание s plnením tej - ktorej splátky úveru rovnako, ako úrok z omeškania a takýmto konaním žalobca navodzuje stav, v ktorom je spotrebiteľ sankcionovaný dvakrát za to isté protiprávne konanie;

b) zmluvný úrok až do zaplatenia po vyhlásení mimoriadnej splatnosti úveru - Žalobcovia v mnohých prípadoch nesprávne na zmluvu o spotrebiteľskom úvere aplikujú

ustanovenia zákona č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len "OBZ") nevedomujúc si pri tom, že zmluvu o úvere ako zmluvný typ síce upravuje § 497 a nasledujúce OBZ a podľa § 261 ods. 6 písm. d) ide o tzv. „absolútny obchod“, ale princíp ochrany slabšej strany ako jeden zo základných princípov tak občianskeho ako aj obchodného práva je nadradený kogentnosti obchodnoprávných noriem.¹ Vyhlásenie mimoriadnej splatnosti úveru je jednostranným dispozitívnym právnym úkonom žalobcu vyvolávajúcim zmenu obsahu záväzku. Ako judikoval Krajský súd v Žiline v rozsudku sp. zn. 10Co/390/2015 zo dňa 30. 12. 2015 „*V takomto prípade totiž veriteľ svojím jednostranným právnym úkonom navodzuje stav, v ktorom disponuje oprávnením získať okamžite späť celú sumu požičaných finančných prostriedkov. V dôsledku toho na strane veriteľa odpadá časové obmedzenie obchodovania s peniazmi, ktoré už dlžník nemá právo vrátiť v režime výhody splátok. Ak spotrebiteľ už nemá právny titul mať prostriedky u seba a tieto užívať, niet dôvodu ani na to, aby veriteľ inkasoval úroky, ktoré by mu patrili výhradne za stavu oprávnenej držby prostriedkov spotrebiteľom. V opačnom prípade by bol založený ústavne nekomfortný stav, kde spotrebiteľ by bol vystavený všetkým sankčným mechanizmom vynútenia plnenia a veriteľ by naďalej „pohodlne inkasoval“ úroky z úveru. Inými slovami, išlo by o právny stav, kedy by sa fakticky popreli účinky veriteľom vyvolanej zmeny obsahu záväzku (zosplatnenia úveru) a veriteľ by mal právo na úroky, ako keby k zmene záväzku nedošlo; naproti tomu spotrebiteľovi by neboli garantované nijaké práva, ktoré mu plynuli zo zmluvy pred takouto zmenou.*“ Obdobnú argumentáciu použil aj Okresný súd Banská Bystrica v rozsudku sp. zn. 15Csp/131/2016 zo dňa 30. 12. 2015 " *De facto by išlo o právny stav, podľa ktorého by sa popreli účinky veriteľom vyvolanej zmeny obsahu záväzku a veriteľ by úroky inkasoval ako keby k zmene záväzku nedošlo, zatiaľ čo však spotrebiteľovi by neboli garantované nijaké práva, ktoré mu plynuli zo zmluvy pred veriteľom vyvolanou zmenou záväzku. Súd takýto stav v žiadnom prípade nemôže pripustiť, lebo by toleroval založenie hrubej nadvlády dodávateľa voči spotrebiteľovi, a to navyše za stavu, že veriteľ si môže nárokovať a môže sa domôcť jednorazového vrátenia peňažných prostriedkov z majetku spotrebiteľa a nemusí trpieť nijaké obmedzenia užívania svojho majetku podľa uzavretej zmluvy o spotrebiteľskom úvere. "*

ZoUK taxatívne vymedzuje dôvody odmietnutia návrhu na vydanie platobného rozkazu v ustanovení § 6 ods. 1 ZoUK. Týmito dôvodmi sú:

- neprípustnosť návrhu – dôvody neprípustnosti návrhu na vydanie platobného rozkazu v upomínacom konaní taxatívne vymedzujú ustanovenia § 3 ods. 6 a ods. 7 ZoUK, podľa ktorých návrh nie je prípustný, ak sa uplatňuje

¹ k tomu pozri aj § 52 ods. 2 a § 54 ods. 2 OZ

- a) dohodnutý úrok z omeškania vo výške, ktorá o viac ako päť percentuálnych bodov presahuje výšku úroku z omeškania, ktorá by sa použila, ak by takáto dohoda nebola,
- b) nárok zo spotrebiteľskej zmluvy alebo z iných zmluvných dokumentov súvisiacich so spotrebiteľskou zmluvou, ktoré obsahujú neprijateľnú zmluvnú podmienku, a táto okolnosť má vplyv na uplatňovaný nárok,
- c) nárok na zaplatenie tovaru alebo služby zo spotrebiteľskej zmluvy alebo z iných zmluvných dokumentov súvisiacich so spotrebiteľskou zmluvou, ktoré ešte neboli dodané alebo poskytnuté;
- d) nárok vyplývajúci zo spotrebiteľskej zmluvy alebo z iných zmluvných dokumentov súvisiacich so spotrebiteľskou zmluvou a žalovaný nebol na jeho zaplatenie vyzvaný v posledných troch mesiacoch pred podaním návrhu,
- e) nárok zo zmenky voči fyzickej osobe alebo
- f) nárok, ktorý je v zjavnom rozpore s právnymi predpismi.

Návrh nie je tiež prípustný, ak:

- a) nebol podaný spôsobom podľa § 4 ods. 1,
- b) žalobca nemá aktivovanú elektronickú schránku a ak je zastúpený, tak jeho zástupca,
- c) návrh podávajú viacerí žalobcovia a nemajú spoločného zástupcu alebo
- d) platobný rozkaz by sa mal doručiť žalovanému do cudziny.
 - návrh nemožno odôvodnene predpokladať;
 - chyby v písaní, počítaní a iné zrejmé nesprávnosti návrhu neboli napriek výzve súdu podľa ustanovenia § 5 ods. 1 ZoUK odstránené.

Za prvý rok existencie upomínacieho konania boli návrhy na vydanie platobného rozkazu najčastejšie odmietané z dôvodu neprípustnosti ako nepodané spôsobom podľa § 4 ods. 1 ZoUK. Prvé dva mesiace existencie upomínacieho konania bolo na Okresný súd Banská Bystrica podaných niekoľko návrhov na oddelenie upomínacieho konania v "papierovej" podobe. Právni zástupcovia žalobcov nedisponovali dátovými elektronickými schránkami s identifikátorom, ktorým je IČO a návrhy podávali prostredníctvom svojich súkromných dátových elektronických schránok s identifikátorom, ktorým je rodné číslo, hoci podľa ustanovenia § 12 ods. 2 zákona o e-Governmente "*Každému je možné zriadiť len jednu elektronickú schránku pre jedno právne postavenie. Ak je majiteľ elektronickej schránky súčasne osobou vo viacerých právnych postaveniach, zriaďuje sa mu elektronická schránka pre každé z týchto právnych postavení.*". Návrhy boli autorizované oso-

bou, u ktorej nebolo preukázané oprávnenie konať v mene žalobcu, najčastejšie advokátskym koncipientom s tým, že prílohou návrhu nebolo poverenie koncipienta na tento úkon. Návrhy podávali aj organizačné zložky, odštepne závody, pobočky poisťovní z iného členského štátu Európskej únie, pobočky zahraničných bánk, t. j. subjekty, ktoré sa síce zapisujú do Obchodného registra Slovenskej republiky, ktorým však právny poriadok nepriznáva právnu subjektivitu.² Niektoré návrhy boli autorizované zaručeným elektronickým podpisom, ktorý bol systémom overený ako neplatný. Z formálnych dôvodov bolo tiež niekoľko návrhov odmietnutých podľa ustanovenia § 6 ods. 1 písm. a) v spojení s ustanovením § 3 ods. 7 písm. b) ZoUK, z dôvodu, že návrh bol podaný prostredníctvom dátovej elektronickej schránky, ktorá v čase podania návrhu nebola aktivovaná na doručovanie. Čo sa týka dôvodov neprípustnosti návrhu podľa príslušných ustanovení § 3 ods. 6 ZoUK, najčastejším dôvodom odmietnutia bol rozpor s právnymi predpismi (písmeno f) ako následok márneho uplynutia lehoty na odpoveď na výzvu súdu podľa § 8 ods. 1 ZoUK resp. doručenia nesúhlasu s vydaním platobného rozkazu v časti, ktorá nie je v rozpore s právnymi predpismi.

Kedže cieľom príspevku nie je zaoberať sa podrobnejšie uznesením o odmietnutí návrhu na vydanie platobného rozkazu ako jedným z druhov rozhodnutí vydaných vyšším súdnym úradníkom v upomínacom konaní, v tomto článku sa nebudeme venovať rozboru jednotlivých dôvodov odmietnutia návrhu, na niektoré z nich poukážeme v iných častiach tohto článku.

Výhody upomínacieho konania

V tejto časti článku sa zameriame na tie špecifiká upomínacieho konania, ktoré prinášajú výhodu jednej zo sporových strán.

Výhody pre žalovaného

1. predžalobná výzva na plnenie, nie staršia ako tri mesiace - ak je žalovaným spotrebiteľ, upomínacie konanie mu okrem výhod upravených v osobitných právnych predpisoch prijatých na ochranu tzv. princípu slabšej strany akými sú ustanovenia § 52 a nasledujúcich zákona č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov o spotrebiteľských zmluvách, zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov, zákona č. 129/2010 Z. z. o spotrebiteľských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, zákona č. 102/2014 Z. z. o ochrane spotrebiteľa pri predaji tovaru alebo poskytovaní služieb na základe zmluvy uzavretej na diaľku alebo zmluvy uzavretej mimo prevádzkových priestorov predávajúceho

² k tomu pozri napr. Uznesenie Krajského súdu v Žiline sp. zn. 13Cob/136/2016 zo dňa 28. 06. 2016

a o zmene a doplnení niektorých zákonov a iné, prináša aj výhodu špeciálneho dôvodu neprípustnosti návrhu v upomínacom konaní podľa § 3 ods. 6 písm. d) ZoUK, podľa ktorého *návrh nie je prípustný, ak sa uplatňuje nárok vyplývajúci zo spotrebiteľskej zmluvy alebo z iných zmluvných dokumentov súvisiacich so spotrebiteľskou zmluvou a žalovaný nebol na jeho zaplatenie vyzvaný v posledných troch mesiacoch pred podaním návrhu*. Podľa ustanovenia § 6 ods. 1 písm. a) ZoUK, súd návrh odmietne, ak návrh nie je prípustný. Z uvedeného vyplýva, že ak si žalobca chce v upomínacom konaní úspešne voči žalovanému uplatniť nárok vyplývajúci zo spotrebiteľskej zmluvy, musí listinnými dôkazmi preukázať, že žalovaného v posledných troch mesiacoch pred podaním návrhu vyzval na jeho dobrovoľné plnenie.

2. povinnosť predložiť ako dôkaz spotrebiteľskú zmluvu - Ak je uplatňovaný peňažný nárok nárokom z tzv. spotrebiteľskej zmluvy v zmysle jej legálnej definície podľa ustanovenia § 52 ods. 1 Občianskeho zákonníka, k návrhu musí byť podľa ustanovenia § 4 ods. 6 ZoUK priložená ako dôkaz aj táto zmluva. Uvedené ustanovenie je tzv. imperfektnou právnou normou tzn. neobsahuje sankciu. V prípade, že spotrebiteľská zmluva nie je k návrhu priložená, vo veci konajúci vyšší súdny úradník môže v prípade, že uplatňovaný peňažný nárok možno odôvodnene predpokladať aj bez vykonania dôkazu preštudovaním spotrebiteľskej zmluvy vyhodnotiť porušenie povinnosti podľa § 4 ods. 6 ZoUK ako zrejmu nesprávnosť návrhu a vyzvať žalobcu podľa ustanovenia § 5 ods. 1 ZoUK na odstránenie väd návrhu s poučením, že ak žalobca predmetnú zrejmu nesprávnosť návrhu neodstráni, súd návrh odmietne podľa ustanovenia § 6 ods. 1 písm. c) ZoUK, t. j. z dôvodu, že chyby v písaní, počítaní alebo iné zrejme nesprávnosti neboli napriek výzve súdu v zákonom stanovenej lehote odstránené. Ak je podľa právneho názoru vo veci konajúceho vyššieho súdneho úradníka potrebné vykonať dôkaz preštudovaním spotrebiteľskej zmluvy na účely splnenia podmienky podľa § 3 ods. 4 ZoUK, vyšší súdny úradník môže návrh odmietnuť podľa ustanovenia § 6 ods. 1 písm. b) ZoUK, t. j. z dôvodu, že žalobcom uplatňovaný peňažný nárok nemožno odôvodnene predpokladať.

3. povolenie plnenia nároku žalobcu voči žalovanému, ktorý bol priznaný platobným rozkazom vydaným v upomínacom konaní, ktorý ešte nenadobudol právoplatnosť v mesačných splátkach - ZoUK pre tento typ konania zavádza osobitnú úpravu povolenia splácania žalovaného nároku v splátkach podľa ustanovenia § 13 ZoUK. Toto ustanovenie stanovuje podmienky, za kumulatívneho splnenia ktorých je vyšší súdny úradník bez ďalšieho povinný vydať uznesenie o povolení plnenia žalovaného nároku v splátkach. Uvedenými podmienkami sú:

- žiadosť o povolenie plnenia v splátkach (ďalej len "žiadosť") je podaná oprávnenou osobou t.j. žalovaným resp. jeho zákonným či právnym zástupcom;

- žiadosť je podaná prostredníctvom na to určeného formulára a podpísaná alebo prostredníctvom na to určeného elektronického formulára, ktorý musí byť autorizovaný podľa § 23 ods. 1 druhá veta a súvisiacich ustanovení zákona o e-Governmente;
- žiadosť je podaná včas, t. j. v lehote na podanie odporu proti platobnému rozkazu, tzn. v lehote 15 dní od doručenia platobného rozkazu žalovanému;
- žalovaný nespochybňuje nárok na peňažné plnenie priznaný žalobcovi platobným rozkazom čo do dôvodu a výšky a uznáva jeho existenciu ku dňu podania návrhu na vydanie platobného rozkazu v celom rozsahu a nepodal proti platobnému rozkazu odpor;
- žiadosť nie je nejasná;
- žiadosť je prípustná.

Žiadosť je podľa ustanovenia § 13 ods. 4 ZoUK prípustná, ak

- žalovaný je fyzickou osobou;
- priznaný nárok vrátane náhrady trov konania presahuje sumu minimálnej mzdy a nepresahuje sumu 2 000 eur;
- žalovaný vyhlási, že priznaný nárok bude zaplatený najviac v desiatich mesačných splátkach;
- žalovaný doloží výpisom z účtu v banke alebo v pobočke zahraničnej banky alebo písomným potvrdením žalobcu, že prvú splátku najmenej vo výške 50 eur žalobcovi po doručení platobného rozkazu zaplatil a vyhlási, že ďalšie splátky bude plniť mesačne, a to vždy ku dňu kalendárneho mesiaca, ktorý sa číselne zhoduje s dňom zaplataenia prvej splátky.

Nárokom sa rozumie nárok na istinu, nárok na zmluvnú pokutu, ak bol platobným rozkazom priznaný, nárok na príslušenstvo pohľadávky, nárok na úhradu nákladov spojených s uplatnením pohľadávky, ak bola úhrada týchto nákladov platobným rozkazom priznaná a nárok na náhradu trov konania. Nároky, ktoré boli platobným rozkazom priznané "do zaplataenia" sa na účely výpočtu splátok vyčísľujú ku dňu podania žiadosti.

V praxi spôsobuje problémy aplikácia ustanovenia § 13 ods. 5 ZoUK, podľa ktorého *"ak súd žiadosti vyhovie, určí podmienky plnenia jednotlivých splátok priznaného nároku. Na tento účel súd odpočíta od výšky nároku žalobcu ku dňu podania žiadosti výšku prvej splátky a zvyšok nároku žalobcu s výnimkou poslednej splátky rozvrhne rovnomerne. Poslednú splátku čo do výšky neurčuje. V poslednej splátke je žalovaný povinný zaplatiť zvyšnú časť nároku vrátane toho, čo prirástlo počas plnenia jednotlivých splátok. Nesplnenie čo i len jednej zo splátok včas má za následok stratu výhody splátok. Ustanovenie § 263 Civilného sporového poriadku sa v prípade povolenia plnenia v splátkach nepoužije."* ZoUK neobsahuje ustanovenie o tom, kto je oprávnený určiť, respektíve, kto je povinný

oznámiť žalovanému výšku poslednej splátky. Autorka tohto článku zastáva názor, podľa ktorého sa žalovaný môže ohľadne určenia výšky poslednej splátky obrátiť priamo na žalobcu, ak však vzťahy medzi sporovými stranami sú v dôsledku prebiehajúceho súdneho konania narušené, neostáva žalovanému nič iné, ako obrátiť sa ohľadne určenia výšky poslednej splátky na ten - ktorý subjekt práva poskytujúci právne poradenstvo (Centrum právnej pomoci, advokátske spoločenstvo, advokát a pod.).

Zákon tiež nevenuje pozornosť problematike solidárnych záväzkov, kedy nedáva odpoveď na otázku, ako postupovať v prípade, ak sú žalovaní ako spoludlžníci povinní plniť žalobcovi spoločne a nerozdielne, pričom žiadosť o povolenie plnenia v splátkach podá len jeden z nich.

Čo sa týka solidarity treba poukázať tiež na nepružnosť formulára návrhu na vydanie platobného rozkazu v upomínacom konaní, ktorý žalobcovi dáva možnosť označiť len jeden spôsob, akým sú žalovaní povinní žalobcovi plniť. Ak napríklad žalobca žaluje troch žalovaných, z ktorých dvaja sú spoludlžníkmi a tretí je v postavení ručiteľa, žalobca môže označiť v kolónke "Spôsob, akým sú žalovaní povinní plniť" len "spoločne a nerozdielne" alebo "plnením jedného zaniká v rozsahu splnenia povinnosť plniť ostatným". Žalobca by správne mal vo vzťahu k spoludlžníkom označiť prvú možnosť a vo vzťahu k ručiteľovi druhú možnosť, keďže mu to však formulár neumožní, je povinný vyššie uvedené špecifikovať v kolónke "Opis skutočností, z ktorých vyplýva uplatňovaný peňažný nárok".³

4. zákonná limitácia úroku z omeškania dohodnutého medzi stranami obchodno-právneho záväzkového vzťahu nad rámec príslušných ustanovení § 1 nariadenia vlády č. 21/2013 Z. z., ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia Obchodného zákonníka v znení neskorších predpisov - Jedným z dôvodov neprípustnosti návrhu na vydanie platobného rozkazu v upomínacom konaní je dôvod upravený v ustanovení § 3 ods. 6 písm. a) ZoUK, podľa ktorého *"návrh nie je prípustný, ak sa uplatňuje dohodnutý úrok z omeškania vo výške, ktorá o viac ako päť percentuálnych bodov presahuje výšku úroku z omeškania, ktorá by sa použila, ak by takáto dohoda nebola,"*. Z uvedeného vyplýva, že ak by napríklad žalobca dokázal, že žalovaný bol voči nemu v omeškaní s plnením peňažného nároku k 01. 02. 2017, referenčná úroková sadzba Európskej centrálnej banky k 01. 02. 2017 je 0,00 %, podľa ustanovenia § 1 ods. 2 nariadenia v Obchodnoprávných vzťahoch môže veriteľ od dlžníka požadovať úrok z omeškania vo výške referenčnej úrokovej sadzby Európskej centrálnej banky platnej k prvému dňu omeškania zvýšenej o deväť percentuálnych bodov, t. j. 9,00 % a podľa ustanovenia § 3 ods. 6 písm. a) ZoUK dohodnutý úrok z omeškania nesmie o viac ako päť percentuálnych bodov presiahnuť úrok z omeškania

³ obdobne je formulár nepružný v prípade uplatnenia si nároku na zmluvnú pokutu do zaplatenia, kedy umožní žalobcovi vyplniť len časovo ohraničený nárok na zmluvnú pokutu a skutočnosť, že žalobca si uplatňuje nárok na zmluvnú pokutu až do zaplatenia, je povinný uviesť v kolónke "Opis skutočností, z ktorých vyplýva uplatňovaný peňažný nárok"

určený všeobecne záväznými právnymi predpismi, na ktorý by veriteľovi vznikol od prvého dňa omeškania nárok, ak by taká dohoda nebola, dospejeme k záveru, že ak je žalovaný v omeškaní s plnením peňažného nároku voči žalobcovi, najvyšší prípustný úrok z omeškania, zaplataenia ktorého sa žalobca môže úspešne domáhať v upomínacom konaní je 14,00 % ročne.⁴

Nevýhodou na strane žalovaného v upomínacom konaní je, že ak by žalobca podal návrh na vydanie platobného rozkazu v "klasickom" civilnom sporovom konaní, všeobecne miestne príslušným súdom by bol súd v mieste jeho trvalého pobytu respektíve sídla, kým podľa ustanovenia § 2 ZoUK je na upomínacie konanie kauzálny príslušný Okresný súd Banská Bystrica a podľa ustanovenia § 15 ods. 4 písm. a) ZoUK v upomínacom konaní sa neprihliada na námietku miestnej príslušnosti súdu. Táto nevýhoda je však vykompenzovaná tým, že žalovanému sa spoločne s platobným rozkazom, návrhom na jeho vydanie, listín priložených k návrhu, potvrdením o pridelení veci a formulárom na podanie odporu proti platobnému rozkazu odosiela aj prístupový kód do elektronického súdneho spisu, ktorý mu umožňuje nahliadať do elektronického súdneho spisu prakticky kdekoľvek, kde má možnosť pripojiť sa k sieti Internet. Kým žalovanému je potrebné vygenerovať prístupový kód do elektronického súdneho spisu manuálne, žalobcovi sa prístupový kód do elektronického súdneho spisu generuje automaticky spolu s potvrdením o pridelení veci.

Výhody na strane žalobcu

1. súdny poplatok znížený o 50 % sadzby - Výhodou upomínacieho konania na strane žalobcu je, že ide o elektronické konanie, tzn. o konanie v ktorom podľa ustanovenia § 11c ods. 1 zákona č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov, súdny poplatok splatný podaním návrhu na vydanie platobného rozkazu v upomínacom konaní je 50 % z percentnej sadzby ustanovenej v Sadzobníku súdnych poplatkov tvoriaceho prílohu zákona o súdnych poplatkoch. Je to výlučne konanie o návrhu na vydanie platobného rozkazu tzn. osobitný spôsob civilného sporového konania vyznačujúci sa rýchlosťou a hospodárnosťou.

2. fikcia doručenia právnickým osobám, ktoré sa obligatórne zapisujú do obchodného registra a ostatným subjektom práva disponujúcim dátovou elektronickou schránkou aktívnu na doručovanie - Ak je žalovaným osoba disponujúca dátovou elektronickou schránkou, ktorá je v čase doručovania tej - ktorej písomnosti žalovanému aktivovaná na doručovanie, súd doručuje žalovanému predmetnú písomnosť prednostne do tejto schránky s fikciou doručenia podľa ustanovenia § 32 ods. 5 písm. b) zákona o e-Governmente.

⁴ v praxi sa najčastejšie možno stretnúť s dohodnutým úrokom vo výške 0,05 % denne, čo predstavuje 18,30 % ročne pre priestupný rok a 18,25 % ročne pre rok, ktorý nie je priestupným rokom

3. zjednodušené dokazovanie pre účtovné jednotky - Podľa ustanovenia § 3 ods. 4 druhá veta ZoUK "Ak sú žalobca a žalovaný účtovnými jednotkami, na preukázanie peňažného nároku uplatňovaného návrhom na vydanie platobného rozkazu v upomínacom konaní postačí pripojiť faktúru alebo inú výzvu podobnej povahy, ktorou sa požadovalo splnenie uplatňovaného nároku od žalovaného, a vyhlásiť, že uplatňovaný nárok žalobca eviduje vo svojom účtovníctve." Podľa ustanovenia § 11 ods. 3 ZoUK, ak sú žalobca aj žalovaný účtovnými jednotkami, súd vydá platobný rozkaz a oprávnená osoba proti tomuto platobnému rozkazu včas podá odpor, musí v podanom odpore uviesť, či žalovanému bola doručená faktúra ohľadom uplatňovaného nároku, akým spôsobom s ňou naložil a či žalovaný návrhom uplatňovaný nárok eviduje alebo evidoval vo svojom účtovníctve a ak ho neeviduje, z akých dôvodov.

4. zložitejšie odôvodnenie odporu pre platcov DPH - Podľa ustanovenia § 11 ods. 4 ZoUK, ak je žalobca platcom dane z pridanej hodnoty (DPH) a v návrhu urobí vyhlásenie, že faktúru týkajúcu sa uplatňovaného peňažného nároku eviduje v kontrolnom výkaze podľa príslušných noriem daňového práva, oprávnená osoba musí okrem skutočností podľa odseku 3 v odpore proti platobnému rozkazu uviesť, či faktúru žalobcu, ktorá sa týka uplatneného nároku, žalovaný uviedol vo svojom kontrolnom výkaze podľa príslušných noriem daňového práva. Ak žalovaný faktúru v kontrolnom výkaze uviedol, na odôvodnenie odporu musí uviesť také skutočnosti, ktoré závažným spôsobom spochybňujú žalobcom uplatnený nárok, a svoje tvrdenia musí v lehote na podanie odporu osvedčiť listinnými dôkazmi, na ktoré sa odvoláva; inak sa odpor nepovažuje za vecne odôvodnený.

Prvý rok existencie upomínacieho konania

Dňa 2. februára 2018 uplynul rok od nadobudnutia účinnosti zákona o upomínacom konaní. Dnes možno konštatovať, že za rok svojej existencie sa za značnej pomoci masmédií toto konanie ako v slovenskom právnom poriadku nový alternatívny spôsob riešenia sporov v civilnom sporovom konaní dostalo do povedomia širokej odbornej verejnosti, avšak len pomerne úzkeho kruhu verejnosti laickej. Jedným z najpálčivejších problémov upomínacieho konania je napriek viacerým snahám vedenia Okresného súdu Banská Bystrica o dosiahnutie nápravy nedostatočné personálne obsadenie oddelenia. Zo zamýšľaných štyridsiatich vyšších súdnych úradníkov k 31. 12. 2017 na oddelení upomínacieho konania Okresného súdu Banská Bystrica pracovalo len dvadsať. K 1. 1. 2018 je to 32 vyšších súdnych úradníkov. K 31. 12. 2017 na dvadsať vyšších súdnych úradníkov pripadalo päť asistentiek. Od 1. 1. 2018 na oddelení upomínacieho konania pracuje sedem asistentiek. Prvý rok svojej existencie bolo oddelenie upomínacieho konania bez súdneho tajomníka.

K 31. 12. 2017 na oddelenie upomínacieho konania prišlo celkovo 13 502 návrhov na vydanie platobného rozkazu, z toho 4 363 vecí sa podarilo štatisticky ukončiť. Bolo vy-

daných 9 111 platobných rozkazov, 749 uznesení o odmietnutí návrhu na vydanie platobného rozkazu, 280 uznesení o zastavení konania, 990 vecí bolo postúpených na iný súd (z toho 560 po podaní odporu proti platobnému rozkazu a 430 pre nedoručenie platobného rozkazu žalovanému do vlastných rúk⁵), 2 087 vecí ostalo nerozhodnutých.

Úvahy *de lege ferenda*

Upomínacie konanie za rok svojej existencie odhalilo viaceré nedostatky legislatívnej úpravy tohto spôsobu konania. V tejto časti článku poukážeme na niektoré z nich.

Hoci jednou z (už v Dôvodovej správe k ZoUK predpokladaných) výhod upomínacieho konania je jeho rýchlosť, toto konanie nie je tak rýchle, akoby sa na prvý pohľad mohlo zdať. Ak sú na to splnené všetky podmienky, vyšší súdny úradník je povinný vydať platobný rozkaz do desiatich pracovných dní. Túto lehotu však nie je možné počítať odo dňa podania návrhu, ako sa väčšina laickej verejnosti domnieva. Lehota na vydanie platobného rozkazu začne vyššiemu súdnemu úradníkovi plynúť až od okamihu, kedy je uhradený súdny poplatok a úhrada sa "spáruje" s konkrétnym návrhom. V tom okamihu je spis vygenerovaná spisová značka, pridelené identifikačné číslo a je systémom náhodného výberu zapísaný do senátu toho - ktorého vyššieho súdneho úradníka.⁶ Lehoty sa predlžujú v prípade, ak je potrebné žalobcu vyzvať na odstránenie väd návrhu podľa ustanovenia § 5 ods. 1 ZoUK, na súhlas s vydaním platobného rozkazu v časti, ktorej sa netýka rozpor s právnymi predpismi podľa ustanovenia § 8 ods. 1 ZoUK, žiadať o súčinnosť iné orgány (napr. Register obyvateľov Slovenskej republiky, Okresný úrad - Odbor živnostenského podnikania, obec, v ktorej má sporová strana nahlásený trvalý pobyt) pri overovaní aktívnej a pasívnej procesnej legitímácie sporových strán. Je potrebné uviesť, že žalobcovia sami, hoci práve oni by mali mať právny záujem na včasnom vybavení a čo najskoršom štatistickom ukončení veci v mnohých prípadoch nerešpektujú zákonom stanovené lehoty na vyjadrenie sa na výzvy, dokonca súdu zasielajú žiadosti o ich predĺženie, hoci sa nejedná o tzv. sudcovskú lehotu v zmysle ustanovenia § 118 CSP a teda súd ju nemôže predĺžiť, môže však pri dodržaní ostatných zákonom ustanovených podmienok odpustiť jej zmeškanie podľa ustanovenia § 122 CSP. Preto *de lege ferenda* navrhujeme predĺžiť lehotu piatich pracovných dní od doručenia na vyjadrenie sa k výzve podľa ustanovenia § 5 ods. 1 ZoUK a k výzve podľa ustanovenia § 8 ods. 1 ZoUK na desať pracovných dní od doručenia.

Ustanovenie § 13 ods. 3 písm. b) ZoUK v súčasnom znení cit. „*Žiadosť je prípustná, ak priznaný nárok vrátane náhrady trov konania presahuje sumu minimálnej mzdy a nepresahuje sumu 2 000 eur.*“ navrhujeme zmeniť nasledovne: "*Žiadosť je prípustná, ak priznaný nárok vrátane náhrady trov konania presahuje sumu **450 eur** a nepresahuje sumu*

⁵ do tejto štatistiky sú zahrnuté aj veci postúpené na iné oddelenie Okresného súdu Banská Bystrica

⁶ spárovanie úhrady súdneho poplatku s návrhom trvá obvykle dva až tri dni

2 000 eur.“ Vychádzame z toho, že účelom predmetného ustanovenia bolo nastaviť podmienky pre povolenie plnenia platobným rozkazom priznaného peňažného nároku žalobcu voči žalovanému v splátkach tak, aby bol nárok žalobcu uspokojený v plnom rozsahu v čo najkratšom možnom čase od správoplatenia platobného rozkazu a zároveň, aby insolventnému žalovanému, ktorý existenciu nároku žalobcu voči svojej osobe nijakým spôsobom nespochybňuje získať za kumulatívneho splnenia týchto podmienok výhodu plnenia v splátkach. Keďže minimálna mzda sa v Slovenskej republike každoročne mení nariadením vlády Slovenskej republiky⁷, zvyšuje sa, možnosť žalovaného požiadať o povolenie plnenia v splátkach je každoročne zužovaná v neprospech žalovaného.

Ďalej navrhujeme v ustanovení § 13 ods. 5 ZoUK za tretiu a štvrtú vetu "*Poslednú splátku, čo do výšky, neurčuje. V poslednej splátke je žalovaný povinný zaplatiť zvyšnú časť nároku vrátane toho, čo prirástlo počas plnenia jednotlivých splátok.*" doplniť nasledovne: "*Výšku poslednej splátky je žalobca povinný oznámiť žalovanému najneskôr päť pracovných dní pred termínom jej splatnosti, ak tak neurobí, peňažný nárok žalobcu voči žalovanému priznaný platobným rozkazom sa považuje za uhradený v plnom rozsahu uplynutím lehoty splatnosti poslednej splátky.*"

Vzhľadom k aktuálnym trendom vývoja v oblasti ochrany spotrebiteľa navrhujeme z textu ZoUK vypustiť ustanovenie § 3 ods. 6 písm. d) ZoUK „*Návrh nie je prípustný, ak sa uplatňuje nárok vyplývajúci zo spotrebiteľskej zmluvy alebo z iných zmluvných dokumentov súvisiacich so spotrebiteľskou zmluvou a žalovaný nebol na jeho zaplatenie vyzvaný v posledných troch mesiacoch pred podaním návrhu.*"⁸

Podľa právneho názoru autorky tohto článku úpravu potrebuje aj ustanovenie § 11 ods. 3 a ods. 4 ZoUK. Do textu ustanovenia § 11 ods. 3 ZoUK, v súčasnom znení cit. „*Ak sú žalobca a žalovaný účtovnými jednotkami, žalovaný musí v podanom odpore uviesť, či mu bola doručená faktúra ohľadom uplatňovaného nároku, akým spôsobom s ňou naložil a či voči nemu uplatňovaný nárok eviduje alebo evidoval vo svojom účtovníctve a ak ho neeviduje, z akých dôvodov.*“ navrhujeme doplniť vetu „*Ak žalovaný v odpore nevedie skutočnosti podľa predchádzajúcej vety, odpor sa považuje za vecne neodôvodnený.*“. Uvedené ustanovenie je v jeho súčasnom znení imperfektnou právnou normou, čo je podľa právneho názoru autorky tohto článku v rozpore s jeho účelom predpokladaným zákonodarcom.

⁷ aktuálna výška minimálnej mzdy v súlade s ustanovením § 1 nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 278/2017 Z. z. je 480,00 Eur mesačne, hodinová minimálna mzda je 2,759 eura za každú hodinu odpracovanú zamestnancom.

⁸ návrh je reakciou na rozhodnutie Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 11/2016, ktorým ústavný súd vyslovil nesúlad ustanovenia §5b zákona č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa a o zmene zákona Slovenskej národnej rady č. 372/1990 Zb. o priestupkoch v znení neskorších predpisov s čl. 46 ods. 1 a čl. 1 ods. 1 Ústavy Slovenskej republiky

V súčasnej formulácii ustanovenia § 11 ods. 4 ZoUK „Ak žalobca v návrhu urobil vyhlásenie podľa § 3 ods. 5, žalovaný musí okrem skutočností podľa odseku 3 v odpore uviesť, či faktúru žalobcu, ktorá sa týka uplatneného nároku, uviedol vo svojom kontrolnom výkaze podľa osobitného predpisu. Ak žalovaný faktúru v kontrolnom výkaze uviedol, na odôvodnenie odporu musí uviesť také skutočnosti, ktoré závažným spôsobom spochybňujú žalobcom uplatnený nárok, a svoje tvrdenia musí v lehote na podanie odporu osvedčiť listinnými dôkazmi, na ktoré sa odvoláva; inak sa odpor nepovažuje za vecne odôvodnený.“, navrhujeme v záujme procesnej čistoty vypustiť slová „na ktoré sa odvoláva“.

Platobný rozkaz sa podľa ustanovenia § 9 ods. 4 ZoUK doručuje žalovanému do vlastných rúk bez ohľadu na to, či žalovaný je fyzickou osobou alebo právnickou osobou.⁹ Podľa § 29 ods. 2 zákona o e-Governmente „Do vlastných rúk sa elektronicky doručujú elektronické dokumenty, ktoré sú podľa tohto zákona z hľadiska právnych účinkov totožné s dokumentom v listinnej podobe, o ktorom osobitné predpisy ustanovujú, že sa doručujú do vlastných rúk.“ Platobný rozkaz v upomínacom konaní sa doručuje do vlastných rúk podľa ustanovení § 29 ods. 3 a § 30 ods. 1 a ods. 3 zákona o e-Governmente. Ustanovenie § 32 ods. 5 písm. b) zákona o e-Governmente ustanovuje, že elektronická úradná správa, vrátane všetkých elektronických dokumentov, sa považuje za doručení, ak nie je adresátom orgán verejnej moci a doručuje sa do vlastných rúk, dňom, hodinou, minútou a sekundou uvedenými na elektronickej doručenke alebo márnym uplynutím úložnej lehoty podľa toho, ktorá skutočnosť nastane skôr, a to aj vtedy, ak sa adresát o tom nedozvedel. Do 31. 10. 2017 sa žalovaným v prípade, že sa platobný rozkaz prvýkrát nepodarilo doručiť do elektronickej dátovej schránky doručovalo aj na korešpondenčnú adresu z návrhu, nakoľko podľa § 32 ods. 6 písm. a) zákona o e-Governmente ustanovenie odseku 5 písm. b) a c) sa nepoužije, ak ide o márne uplynutie úložnej lehoty a osobitný predpis neumožňuje použitie náhradného doručenia. V tomto prípade je osobitným predpisom ustanovenie § 9 ods. 4 ZoUK, podľa ktorého platobný rozkaz sa doručuje žalovanému do vlastných rúk; ustanovenia § 111 ods. 3 a § 116 ods. 2 Civilného sporového poriadku (ustanovenia o fikcii doručenia) sa na doručovanie platobného rozkazu žalovanému nepoužijú. Predmetné ustanovenie bolo zo zákona o e-Governmente vypustené s účinnosťou od 01. 11. 2017. Z uvedeného vyplýva, že v prípade, že žalovaný má v čase doručovania tej – ktorej písomnosti dátovú elektronickú schránku aktivovanú na doručovanie, súd je povinný doručovať mu túto písomnosť prednostne do predmetnej elektronickej schránky s tým, že písomnosť sa dňom vypršania úložnej lehoty, t. j. 15. dňom odo dňa doručenia písomnosti orgánu, ktorý má povinnosť doručiť ho adresátovi,¹⁰ považuje za doručení, a to aj vtedy, ak sa adresát o doručení nedozvedel. Hoci by sa tým oslabil princíp rýchlosti

⁹ analogicky je tomu tak aj podľa § 266 ods. 1 CSP v „klasickom“ civilnom sporovom konaní o návrhu na vydanie platobného rozkazu.

¹⁰ Na účely doručovania v upomínacom konaní je takým orgánom Ústredný portál verejnej správy (ÚPVS).

konania, *de lege ferenda* navrhujeme, aby bolo do zákona o e-Governmente resp. do textu ZoUK, ako špeciálneho právneho predpisu, včlenené prechodné ustanovenie, ktoré by upravilo výnimku z pravidla fikcie elektronického doručovania pre fyzické osoby, keďže tieto osoby zatiaľ nemajú zákonnú povinnosť disponovať dátovou elektronickou schránkou aktivovanou na doručovanie. Podľa tejto výnimky by sa im v prípade neúspešného doručenia písomnosti do elektronickej schránky mohla táto opätovne doručovať na korešpondenčnú adresu z návrhu, s tým, že výnimka by platila len do v zákone konkrétne určeného dňa napr. do 01. 01. 2020.

V prípade, že sa platobný rozkaz ani s využitím lustrácií zo súdu dostupných databáz za účelom zistenia inej adresy na doručovanie ako je adresa z návrhu, ani za súčinnosti iných orgánov resp. zamestnávateľa či rodinných príslušníkov žalovaného nepodarilo žalovanému doručiť do vlastných rúk resp. v prípade, že oprávnená osoba podá proti platobnému rozkazu vydanému v upomínacom konaní včas vecne odôvodnený odpor a žalobca v zákonom stanovenej lehote pätnástich dní od doručenia výzvy súdu navrhne pokračovanie v konaní na súde príslušnom podľa Civilného sporového poriadku podľa ustanovenia § 10 ods. 1 resp. podľa ustanovenia § 14 ods. 1 ZoUK, vyšší súdny úradník je podľa ustanovenia § 10 ods. 3 resp. podľa ustanovenia § 14 ods. 3 ZoUK do piatich pracovných dní od doručenia súhlasu žalobcu s pokračovaním v konaní na súde príslušnom podľa Civilného sporového poriadku, postúpiť vec príslušnému súdu. V aplikačnej praxi dochádza k problémom pri určení všeobecnej miestnej príslušnosti súdu fyzických osôb, ktoré sú žalované ako podnikatelia podľa živnostenského zákona resp. podľa osobitných predpisov, nakoľko tieto osoby sú v návrhoch označené identifikačným číslom osoby (IČO – m), CSP neobsahuje legálnu definíciu pojmu „fyzická osoba – podnikateľ“, súdu nie je z jeho činnosti známy dátum narodenia žalovaného resp. jeho rodné číslo a je tak povinný žiadať súčinnosť príslušného orgánu za účelom zistenia jedného z týchto údajov, keďže uvedené údaje sú povinnými vstupnými údajmi pre zadanie žiadosti o lustráciu fyzickej osoby v Registri obyvateľov Slovenskej republiky, ktorú súd vykonáva za účelom zistenia adresy trvalého pobytu žalovaného, ktorú potrebuje na určenie všeobecnej miestnej príslušnosti súdu podľa ustanovenia § 14 CSP. Z vyššie uvedených dôvodov *de lege ferenda* navrhujeme upraviť v CSP legálnu definíciu pojmu „fyzická osoba – podnikateľ“ pre potreby civilného procesného práva analogicky podľa definície v ustanovení § 2 ods. 2 OBZ. Súčasné znenie § 14 CSP cit. „Všeobecným súdom fyzickej osoby je súd, v ktorého obvode má fyzická osoba adresu trvalého pobytu.“ navrhujeme označiť ako odsek 1 a vložiť zaň odsek 2 v znení „Všeobecným súdom fyzickej osoby podnikateľa je súd, v obvode ktorého sa nachádza miesto podnikania tejto osoby.“. Do ustanovenia § 19 CSP o tzv. na výber danej osobitnej miestnej príslušnosti súdu medzi písmená a) a b) doplniť nové písmeno s textom „popri všeobecnom súde fyzickej osoby podnikateľa je všeobecne príslušným súdom súd v obvode ktorého má fyzická osoba - podnikateľ trvalý pobyt“.

Záver

Upomínacie konanie za rok svojej existencie dokázalo svoje opodstatnenie. Zo strany účastníkov konania však stále nie je o tento spôsob riešenia civilných súdnych sporov taký záujem, ako sa predpokladalo pred prijatím ZoUK. Niektoré z príčin tohto stavu sme sa pokúsili stručne načrtnúť v tomto príspevku. Za rok svojej existencie odhalila zákonná úprava aj niektoré svoje nepresnosti, preto sme tiež ponúkli návrhy spôsobov ich odstránenia *de lege ferenda*.

Literatúra

a) internetové zdroje

Beracka O. 2016.: Ako je to s platením zmluvných úrokov úveru po jeho splatnosti? Dostupné na internete <<http://www.epi.sk/odborny-clanok/ako-je-to-s-platenim-zmluvnych-urokov-z-uveru-po-jeho-splatnosti.htm>>, navštívené dňa 02. 11. 2017

Pavúk, A.2017.: Neexistencia nároku veriteľa na riadne (zmluvne dohodnuté) úroky po vyhlásení predčasnej splatnosti spotrebiteľského úveru<<http://www.najpravo.sk/clanky/neexistencia-naroku-veritela-na-riadne-zmluvne-dohodnute-uroky-po-vyhlase-ni-predcasnej-splatnosti-spotrebiteľskeho-uveru.html>>, navštívené dňa 28. 02. 2018

Praženicová,D.2017.Výhody a klady upomínacieho konania <<http://www.najpravo.sk/search.html?q=upom%C3%ADnacie+konanie>>, navštívené dňa 28. 02. 2018

Od 1. februára 2017 je účinné elektronizované upomínacie konanie aj protischránkový zákon.2017. <<http://www.najpravo.sk/clanky/od-1-februara-je-ucinne-elektronizovane-upominacie-konanie-aj-protischrankovy-zakon.html>>, navštívené dňa 28. 02. 2018

Upomínacie konanie sa úspešne rozbieha. Kde sa robia najčastejšie chyby? <<http://www.najpravo.sk/clanky/upominacie-konanie-sa-uspesne-rozbieha-kde-sa-rob-ia-najcastejsie-chyby.html>>, navštívené dňa 28. 02. 2018

b) právne predpisy

zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších predpisov

zákon č. 71/1992 Zb. o súdnych poplatkoch a poplatku za výpis z registra trestov v znení neskorších predpisov

zákon č. 160/2015 Z. z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

zákon č. 305/2013 Z. z. o elektronickej podobe výkonu pôsobnosti orgánov verejnej moci a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o e-Governmente) v znení neskorších predpisov

zákon č. 307/2016 Z. z. o upomínacom konaní a o doplnení niektorých zákonov

zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov

ROZHODNUTIE EURÓPSKEHO SÚDU PRE ĽUDSKÉ PRÁVA AKO DÔVOD NA OBNOVU KONANIA

JUDR. ANNA KSEŇÁKOVÁ

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA ÚSTAVNÉHO PRÁVA A SPRÁVNEHO PRÁVA

KSENAKOVA@GMAIL.COM

Abstrakt

Európsky dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj ako „Dohovor“) je záväzný pre všetky členské štáty Rady Európy. Samotné deklarovanie dodržiavania tohto Dohovoru bez toho, že by tento Dohovor bol aj riadne dodržiavaný, by nestačilo. Z uvedeného dôvodu je nevyhnutné zakotviť do právneho poriadku toho ktorého členského štátu mechanizmus premietnutia rozhodnutí orgánu, ktorý dohliada nad dodržiavaním Dohovoru, teda Európsky súd pre ľudské práva (ďalej aj ako „ESĽP“). V podmienkach Slovenskej republiky môže rozhodnutie ESĽP privodiť obnovu konania, čo je mimoriadny opravný prostriedok smerujúci proti právoplatnému rozhodnutiu štátneho orgánu, v tomto prípade orgánu súdneho typu.

Abstract

The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (hereinafter referred to as „Convention“) is obligatory for all member states of the Council of Europe. Just declaring the observing the Convention without real and effective observing of it is not enough. From the above-mentioned reason, it is necessary to adapt into the legal order of the each respective country the mechanism of the reflection of the decisions of the body that supervises the observance of the Convention, that means European Court of Human Rights (hereinafter referred to as „ECHR“). In the conditions of the Slovak Republic, the ECHR's decision can cause the re-opening of the legal proceeding that is the extraordinary legal remedy against the valid decision of the state body, in this case the body of the legal type.

Rada Európy je spoločenstvom štátov, ktoré netvoria homogénnu štruktúru, ale vyznačujú sa aj mnohými rozdielnosťami, ktoré môžu spôsobovať problém v rovine napr. politickej alebo kultúrnej nekompatibilite jednotlivých členských štátov. Pokiaľ ide o vymedzenie postavenia jednotlivca, toto je determinované katalógom ľudských a občianskych práv, ktoré sa v tej ktorej členskej krajine aj reálne dodržiavajú, čo so sebou prináša požiadavku zosúladenia právnej úpravy.

Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd (ďalej aj ako „Dohovor“) bol podpísaný v Ríme 4. novembra 1950 a vstúpil do platnosti v roku 1953. Dohovor predstavuje minimum ľudských práv a základných slobôd, ktoré by mal členský štát Rady Európy garantovať, nakoľko *system ochrany ľudských práv je presvedčivý iba vtedy, ak ponúka jednotlivcom k ochrane ich práv účinné záruky – uznané alebo zaručené práva a slobody, ktoré nie sú garantované, majú iba teoretický význam.*¹ Dňa 21. februára 1991 bol v Madride podpísaný v mene Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky Dohovor o ochrane ľudských práv a základných slobôd v znení protokolov č. 3, 5 a 8 (Oznámenie Federálneho ministerstva zahraničných vecí č. 209/1992 Zb.). Dohovor nadobudol pre Českú a Slovenskú Federatívnu Republiku platnosť dňa 18. marca 1992. V zmysle čl. 152 ods. 1 Ústavy Slovenskej Republiky č. 460/1992 Zb. (ďalej aj ako „Ústava Slovenskej republiky“) ústavné zákony, zákony a ostatné všeobecne záväzné právne predpisy zostávajú v Slovenskej republike v platnosti, ak neodporujú tejto ústave. Týmto ustanovením v Ústave Slovenskej republiky ostal Dohovor v platnosti aj po vzniku samostatnej Slovenskej republiky.

Katalóg ľudských práv obsiahnutý v Dohovore sa vyvíja a je rozširovaný nielen špeciálnymi zmluvami, ktoré sú odlišné od dodatkových protokolov prijímaných k Dohovoru, ale hlavne a najmä rozhodovacou činnosťou Európskeho súdu pre ľudské práva (ďalej aj ako „Súd“ alebo „ESLP“). *Interpretačná činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva sa však riadi princípom efektivity, t.j. účinnej realizácie chránených práv, čo sa prejavuje mimo iného aj reštriktívnym výkladom obmedzujúcich klauzúl, dynamickým výkladom práv a autonómnou interpretáciou použitých pojmov.*² V tejto súvislosti je potrebné uviesť, že Dohovor ako právna norma bol prijatý v roku 1950 a prirodzene sa interpretuje cez rozhodovaciu činnosť Európskeho súdu pre ľudské práva.³ Takto je Dohovor stále žijúcim a vyvíjajúcim organizmom reagujúcim na aktuálny spoločenský vývoj.

To, čo je pre Európsku dohodu (t.j. Dohovor) charakteristické a činí z nej najefektívnejší medzinárodnoprávny inštrument na ochranu ľudských práv, nie je ani tak katalóg chránených práv, ako práve inštitucionalizovaný mechanizmus kontroly ich dodržiavania.⁴ Medzi kontrolné mechanizmy, ktoré spadajú pod Radu Európy, a ktoré majú za úlohu do-

¹ Prouzová, A.: Evropský soud pro lidská práva, Linde Praha, a.s., 2004, str. 14

² Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanizmy v oblasti lidských práv. 3. Doplněné vydání. Praha: c. H. Beck, 2010, str. 33

³ Barak, A.: Sudca v demokracii, Kalligram Bratislava, 2016, str. 191: V Kanade je niekoľko sudcov a komentátorov, ktorí by mali námietky voči názoru, že práva a iné ustanovenia v našej ústave by mali byť vykladané „ako živý strom schopný rastu a rozmachu v rámci svojich prirodzených hraníc“ podľa slov Lorda Sankeyho v prípade Štátnej rady Kanady z roku 1930 o tom, či pojem „osoby“ v našej ústave zahŕňal ženy. Vyššie uvedený rozsudok je Edwards v. A.G. Canada [1930] A. C. 114, 136, v ktorom Lord Stankey rozhodol, že ženy boli „osoby“, aj keď zámer tvorcov ženy nezahŕňal.

⁴ Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanizmy v oblasti lidských práv. 3. Doplněné vydání. Praha: c. H. Beck, 2010, str. 34

hliadať na dodržiavanie práv chránených Dohovorom patria už vyššie spomínaný Európsky súd pre ľudské práva a Výbor ministrov. Súd bol právne zakotvený v dodatkovom protokole č. 11 (1994), ktorý vstúpil do platnosti 1.11.1998 a stal sa tak jednotným a permanentne zasadačím orgánom Rady Európy. Výbor ministrov dohliada nad výkonom rozhodnutí Súdu. V prípade, ak Súd skonštatuje porušenie Dohovorom chráneného práva, takýto odsudzujúci rozsudok je ďalej posunutý výboru ministrov, aby dohliadol na to, že bude zjednaná náprava, či už vo forme finančného zadosťučinenia alebo v prípade, ak porušenie práv bolo dôsledkom zákona, formou zmeny vo vnútroštátnej legislatíve predmetného štátu. Samozrejme, výbor ministrov môže vyvíjať na daný štát aj politický a diplomatický tlak, aby rešpektoval rozsudok súdu, avšak ako posledná možná sankcia za nedodržiavanie Dohovoru, je vylúčenie členského štátu z Rady Európy. V histórii existencie Rady Európy sa takáto situácia vyskytla iba raz, a to v prípade Grécka v roku 1969 počas tzv. vlády plukovníkov. Vtedy výbor ministrov nestihol rozhodnúť o vylúčení Grécka, to sa samo rozhodlo vystúpiť z Rady Európy a vypovedať tak Dohovor.

Katalóg ľudských práv a základných slobôd upravený v Dohovore je nepochybne štandardom, ktorý je akceptovateľný zo strany všetkých jeho signatárov. Tento rozmer nespôsobuje žiadne výraznejšie problémy. Citlivejšou otázkou sa však javí mechanizmus „vykonateľnosti“ Dohovoru, pretože tu už ide o možnú kolíziu medzi ESĽP a orgánmi toho ktorého členského štátu. Táto kolízia je logickým dôsledkom potenciálneho stretu suverénneho štátu s orgánom (ESĽP), ktorý má nadnárodný charakter.

Hore uvedený stret má však v podmienkach demokratických štátnych režimov len relatívny charakter, nakoľko „porušovateľ“ nemá problém priznať si „porušenie“ najneskôr pri zmene personálneho obsadenia vrcholných štátnych orgánov, pretože nová garnitúra predstaviteľov štátnych orgánov si môže dovoliť byť kritická k svojim predchodcom.

Ako už bolo spomínané vyššie, každý štát má garantovať minimum základných práv a slobôd uvedených v Dohovore. Aby tieto základné práva a slobody boli garantované, musí mať členský štát Rady Európy vytvorené orgány súdneho typu, ktoré tieto základné práva a slobody garantujú. V podmienkach Slovenskej republiky je to sústava všeobecných súdov a Ústavný súd Slovenskej republiky (ďalej aj ako „Ústavný súd“ alebo „slovenský ochranca ústavnosti“). Európsky súd pre ľudské práva dáva každému štátu možnosť, aby zabezpečil nápravu porušenia základných práv a slobôd na vnútroštátnej úrovni. Z toho dôvodu musia byť vyčerpané všetky prostriedky účinnej právnej ochrany pred vnútroštátnymi orgánmi a až po ich vyčerpaní sa môže Európsky súd pre ľudské práva zaoberať podanou sťažnosťou. Aj z uvedeného dôvodu, slovenský ochranca ústavnosti, t.j. Ústavný súd, aplikuje výklad ochrany základných práv a slobôd Európskym súdom pre ľudské práva do svojej rozhodovacej praxe. Rozsudok ESĽP má účinky *inter partes* a nie *erga omnes*, to znamená, že je záväzný len pre účastníkov konania vedeného na Súde. V tomto prípade a v súvislosti s vyššie uvedeným je potrebné uviesť, že aj keď rozsudok je

záväzný *inter partes*, často aj iné nezúčastnené štáty (v prípade Slovenskej republiky je to markantné najmä v rozhodovacej činnosti Ústavného súdu) vyvodzujú z rozsudku pre seba dôsledky. Ide o tzv. interpretačnú právoplatnosť rozsudkov súdu.⁵

Rozsudky ESĽP majú deklaratórny charakter, to znamená, že ak Súd vysloví, že došlo k porušeniu práva garantovaného Dohovorom, uvedie, ako by mal porušujúci členský štát zrealizovať nápravu. Avšak predmetný rozsudok nie je exekučným titulom a je na členskom štáte, či a ako zabezpečí nápravu. Samozrejme, následne vstupuje „do hry“ výbor ministrov ako som už spomínala vyššie, ale vo všeobecnosti sa členské štáty riadia zásadou *pacta sunt servanda*. Členské štáty sa zaväzujú, že sa budú spravovať konečnými rozhodnutiami súdu vo všetkých sporoch, ktorých sú stranami (čl. 46 ods. 1 Dohovoru), avšak spravovať sa rozsudkom znamená vykonať ho dobrovoľne a v dobrej viere. V podmienkach Slovenskej republiky sa menila a vyvíjala právna úprava, ktorá upravovala vplyv rozhodnutí Európskeho súdu pre ľudské práva, a to konkrétne zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 38/1993 Z. Z. o organizácii Ústavného súdu Slovenskej republiky, o konaní pred ním a o postavení jeho sudcov v znení neskorších predpisov (ďalej aj ako „zákon o ústavnom súde“). V roku 2000 bol prijatý zákon č. 226/2000 Z. z., ktorým sa menil a dopĺňal zákon o ústavnom súde, ktorý okrem iného implementoval ustanovenie upravujúce postup ústavného súdu v prípade oznámenia vlády o tom, že Európsky súd pre ľudské práva prijal na ďalšie konanie sťažnosť od ktoréhokoľvek jednotlivca, mimovládnej organizácie alebo od skupiny osôb, ktoré sa považujú za poškodené v dôsledku porušenia práv priznaných Dohovorom. V tom prípade sa takéto oznámenie Ústavnému súdu zo strany vlády považovalo za sťažnosť, ktorá bola prijatá na ďalšie konanie. Táto úprava však nemala dlhú životnosť, nakoľko bolo predmetné paragrafové znenie zrušené, a to zákonom č. 124/2002 Z. z. Po dobu dvanásť rokov sa v tejto oblasti v zásade nič nezmenilo, a to až do prijatia ústavného zákona č. 161/2014 Z. z., ktorým sa novelizovala ústava, a ktorým sa zakotvil inštitút obnovy konania. Následne slovenský zákonodarca prijal zákon č. 353/2014 Z. z., ktorým bol opätovne implementovaný do zákona o ústavnom súde § 75 upravujúci mimoriadny opravný prostriedok proti rozhodnutiu ústavného súdu - teda inštitút obnovy konania pred Ústavným súdom, a to v návaznosti na rozhodnutie Európskeho súdu pre ľudské práva. Spomenuté novely ústavy a zákona o ústavnom súde, na základe ktorých bol inkorporovaný inštitút obnovy konania pred Ústavným súdom nebola jedinou snahou ako reagovať na rozhodnutie medzinárodného súdneho orgánu, ktorý skonštatoval porušenie Dohovorom chránených práv Slovenskou republikou. Aj doterajšie procesné kódexy, teda napr. trestný poriadok a občiansky súdny poriadok a neskôr aj nový civilný sporový poriadok (z.č. 160/2015 Z. z.) upravujú túto možnosť. Vo svojom § 397 v písm. d) pripustil ako dôvod obnovy konania práve rozhodnutie Európskeho súdu

⁵ Repík, B.: Ľudské práva v súdnom konaní, MANZ Bratislava, 1999, str. 29

pre ľudské práva konštatujúce porušenie základného ľudského práva alebo slobody, a to rozhodnutím súdu alebo konaním, ktoré mu predchádzalo. Pre úplnosť je potrebné dodať, že pre obnovu konania v rámci civilného sporového poriadku musí byť splnená ešte jedna požiadavka, a to, aby závažné dôsledky tohto porušenia neboli odstránené priznaným spravodlivým zadostúčením.

Aby som načrtla právno – teoretické otázky vznikajúce nad obnovou konania pred ústavným súdom v dôsledku rozhodnutia ESĽP, je potrebné v krátkosti zhrnúť, že obnova konania je mimoriadny opravný prostriedok. Je prípustný tak v občianskom práve ako aj v trestnom práve. Ide o mimoriadny opravný prostriedok voči právoplatným súdnym rozhodnutiam. Obnova konania sa viaže na skutkové otázky v právnej veci. V tejto súvislosti rozhodnutie ESĽP, ktoré vyvolá obnovu konania nie je typickou skutkovou okolnosťou, nakoľko ide o právny dokument. V právnej teórii sa vyskytujú otázky nad týmto inštitútom (obnova konania), ktorý má byť dôsledkom rozhodnutia ESĽP. V práve však nájdeme podobné príklady nie čisto „skutkového“ základu obnovy konania, a to napríklad obnovu konania v trestnom konaní v dôsledku rozhodnutia ústavného súdu ako negatívneho normotvorcu (§ 41b ods. 1 zákona o ústavnom súde).

Zákon o ústavnom súde v §75b ods. 3 znie: *Ak na základe návrhu na obnovu konania Ústavný súd obnovu konania povolí, znovu prerokuje pôvodný návrh na začatie konania podľa príslušných ustanovení tohto zákona, pričom vychádza z právneho názoru vysloveného v rozhodnutí orgánu medzinárodnej organizácie.* V tomto prípade ide o úplne niečo iné ako nasledovanie judikatúry ESĽP Ústavným súdom. Predmetná právna úprava zahŕňa v sebe prvky kasácie a nie obnovy konania. V tomto svetle sa veľmi zaujímavým javí názor JUDr. Eduarda Bárányiho, Dr.Sc., ktorý uviedol: *„... že obnova konania na základe rozhodnutia medzinárodného súdneho orgánu sa významne líši od tradičnej obnovy konania. Niektoré jej prvky pripomínajú kasáciu, ale zjavne ňou nie je a nezodpovedá plne žiadnemu doposiaľ v našom právnom poriadku prítomnému právnemu inštitútu. Najviac spoločného má s tradičnou obnovou konania. Ponúka sa otázka, či tu právna prax, právno-politická situácia európskeho ústavného pluralizmu a pod ich tlakom koniec-koncov zákonodarca nevytvorili nový právny inštitút, ktorý zatiaľ nebol pomenovaný?“⁶*

Literatúra

Prouzová, A. : Evropský soud pro lidská práva, Linde Praha, a.s., 2004, ISBN 80-7201-500-1

Repík, B.: Ľudské práva v súdnom konaní, MANZ Bratislava, 1999, ISBN 80-85719-24-X

⁶ Bárány, E.: Obnova konania v podmienkach európskeho ústavného pluralizmu, Ústavné dni – Implementácia rozhodnutí medzinárodných súdnych orgánov vnútroštátnymi súdmi a inými orgánmi verejnej moci – V. ústavné dni. Košice UPJŠ 2016, str. 111

- Šturma, P.: Mezinárodní a evropské kontrolní mechanismy v oblasti lidských práv. 3. doplněné vydání. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-318-9
- Hlouch, Lukáš. Teorie a realita právní interpretace. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. ISBN 978-80-7380-303-2
- Šimíček, V.: Ústavní stížnost, 3. aktualizované a doplněné vydání, Linde Praha, a.s., 2005, ISBN 80-7201-569-9
- Pavlíček, V. a kol.: Ústavní právo a státověda, I. díl: Obecná státověda, Linde Praha, a.s., 1998, ISBN 80-7201-141-3
- Čapek, J.: Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základných svobod, I. Část – Úmluva, Linde Praha, a.s., 2010, ISBN 978-80-7201-789-4
- Čapek, J.: Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základných svobod, II. Část – Protokoly, Linde Praha, a.s., 2010, ISBN 978-80-7201-804-8
- Barak, A.: Sudca v demokracii, Kalligram Bratislava, 2016, ISBN 978-80-811-921-0
- Majerčák, T. (ed.): Ústavné dni – Implementácia rozhodnutí medzinárodných súdnych orgánov vnútroštátnymi súdmi a inými orgánmi verejnej moci – V. ústavné dni. Košice UPJŠ 2016, ISBN 978-80-8152-476-9
- Orosz, L. – Majerčák, T. (ed.): Ochrana ľudských práv a základných slobôd ústavnými súdmi a medzinárodnými súdnymi orgánmi – III. ústavné dni. Zborník vedeckých prác z medzinárodnej vedeckej konferencie. Košice 23. September 2014. Košice UPJŠ 2014, ISBN 978-80-8152-207-9
- Orosz, L. Breichová, M., Majerčák, T. (eds.) 20 rokov Ústavy Slovenskej republiky I. Ústavné dni : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie I. zväzok : Košice, 3. – 4. Októbra 2012. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2012
- Orosz, L. Breichová, M., Majerčák, T. (eds.) 20 rokov Ústavy Slovenskej republiky I. Ústavné dni : zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie II. zväzok : Košice, 3. – 4. Októbra 2012. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2012
- Postavenie ústavných súdov a ich vplyv na právny poriadok štátu, Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie, Kancelária Ústavného súdu Slovenskej republiky Košice 2013, ISBN 978-80-969989-6-8
- Malenovský, J.: Obnova řízení před Ústavním soudem v důsledku rozsudku Evropského soudu pro lidská práva. Právník, 2001, č. 12

ODDĽŽENIE AKO NOVÝ FENOMÉN CIVILNÉHO PROCESU

JUDR. RUDOLF MANIK, PHD., MBA, MHA

RUDOMANIK@GMAIL.COM

Abstrakt

Novela zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a zmeny v insolvenčných pravidlách pre fyzické osoby na Slovensku po 1. marci 2017. Spôsoby riešenia úpadku podľa zákona č. 377/2016 Z. z. Uspokojovanie veriteľov v zmysle konkurzu vyhláseného na majetok fyzickej osoby. Splátkový kalendár ako druhá možnosť osobného bankrotu na Slovensku. Nová úprava oddĺženia a postavenie správcu v konkurznom konaní. Zbavenie sa záväzkov po skončení konania o oddĺžení.

Abstract

Amendment to Act no. 7/2005 Coll. on Bankruptcy and Restructuring and Changes in Insolvency Rules for Natural persons in Slovakia after March 1, 2017. Ways of Solving Bankruptcy under Act no. 377/2016 Z. z. Satisfaction of creditors in the sense of bankruptcy declared to be the property of a natural person. Payment schedule as the second possibility of personal bankruptcy in Slovakia. New adjustments to the deferral and the position of administrator in bankruptcy proceedings. Remission of obligations after the expulsion.

Právny termín oddĺženia bol do právneho poriadku Slovenskej republiky implementovaný v rámci nového systematizovanie insolvencie v rámci zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii s účinnosťou 1. marca 2017. Predstavitelia právnej doktríny pôsobiaci v oblasti insolvenčného práva upozorňovali na to, že doterajšia „legislatíva sa len nečinne prizerala na hroziaci vývoj v exekučných veciach.“¹ Jeho veľmi úzka úprava i takmer endemické uplatnenie v praxi však boli zásadne zmenené prijatím zákona č. 377/2016 Z. z. z 29. novembra 2016, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii ako v poradí už dvadsiatou piatou novelou základnej normy bankrotového práva na území Slovenska, následne boli v roku 2017 prijaté ďalšie dve zmeny zákona.² Z faktického hľadiska ide skutočne o najrozsiahlejšiu zmenu

¹ ĎURICA, M. Osobné bankrot. In Bulletin slovenskej advokácie, ISSN 1335-1079, 2017, roč. 23, č. 4, s. 30

² zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii obsahuje zmeny a doplnenia v znení zákona č. 353/2005 Z. z., zákona č. 520/2005 Z. z., zákona č. 198/2007 Z. z., zákona č. 209/2007 Z. z., zákona č. 270/2008 Z. z., zákona č. 552/2008 Z. z., zákona č. 477/2008 Z. z., zákona č. 276/2009 Z. z., zákona č. 492/2009 Z. z., zákona č. 224/2010 Z. z., zákona č. 130/2011 Z. z., zákona č. 348/2011 Z. z., zákona

generálnej exekúcie, ktorá bola naposledy takto doplnená tzv. veľkou novelou zákona o konkurze a reštrukturalizácii prijatou Národnou radou Slovenskej republiky pod č. 348/2011 Z. z. Opodstatnenie zmien v oblasti oddĺženia však vyplýva aj z praxe, keď len za rok 2017 bolo nové znenie právnej normy uplatnené u 5 231 fyzických osôb – nepodnikateľov. Z hľadiska vyhlásených osobných bankrotov v rámci ôsmich konkurzných súdov na Slovensku bolo najviac oddĺžení v rámci pôsobnosti Okresného súdu Bratislava I (až 1 394 dlžníkov) a najmenej v rámci pôsobnosti Okresného súdu v Trnave (291 dlžníkov).

Význam prijatej zmeny zákona možno vidieť aj z porovnania s rokom 2016 t. j. pred účinnosťou zákona č. 377/2016 Z. z., keď v rámci celej SR bolo vyhlásených iba 731 konkurzov, nárast bol takto až o 615,60 %.³ Dokonca za celú dobu platnosti zákona č. 7/2005 Z. z. bolo v období 1. 1. 2006 až 31. 12. 2016 vyhlásených menej konkurzov na fyzické osoby (len 2 919 dlžníkov) ako za rok 2017 (spomenutých 5 231 dlžníkov). Vyššia dostupnosť osobného bankrotu sa prejavila aj vo zvýšenom záujme o tento spôsob zbaavenia sa dlhov, pritom pojem osobný bankrot slovenská legislatíva nepozná. Dostupnejší je aj pre zníženú odmenu správcu na sumu 500,- eur. Svojím novým ponímaním oddĺženia ako doteraz najmarginálnejšej časti normy však tvorí jej najzásadnejšiu prelomovú zmenu od prijatia tejto normy. Zákon bol pripravovaný dlhodobo, o jeho znení diskutovala nielen odborná, ale pomerne často aj laická verejnosť a to i s poukazom na to, že sa potenciálne môže týkať až okolo stotisíc obyvateľov Slovenskej republiky.⁴ Len napr. Sociálna poisťovňa evidovala v decembri 2017 cca 416 000 exekúcií v sume až 291 000 000,- eur. Pritom počet vyhlásených konkurzov na fyzické osoby – nepodnikateľov na Slovensku pred prijatím novely bol v komparácii so susednými krajinami marginálny, napr. v Českej republike bolo vyhlásených za rok 2016 až 16 144 konkurzov na majetok fyzických osôb – nepodnikateľov podľa zákona č. 182/2006 Sb.⁵ Podľa Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky od 1. apríla 2017 do 30. novembra 2017 zaevidovalo Centrum právnej pomoci takmer 63 000 konzultácií s klientmi, ktorí sa informovali o osobnom bankrote. Za toto

č. 305/2013 Z. z., zákona č. 371/2014 Z. z., zákona č. 87/2015 Z. z., zákona č. 117/2015 Z. z., zákona č. 390/2015 Z. z., zákona č. 437/2015 Z. z., zákona č. 282/2015 Z. z., Z. z., zákona č. 389/2015 Z. z., zákona č. 91/2016 Z. z., zákona č. 125/2016 Z. z., zákona č. 291/2016 Z. z., zákona č. 315/2016 Z. z., zákona č. 377/2016 Z. z., zákona č. 264/2017 Z. z. a zákona č. 279/2017 Z. z.

³ úplný názov právneho predpisu je: „Zákon č. 377/2016 Z. z. z 29. novembra 2016, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov“

⁴ HLAVAČKOVÁ, Z. Osobný bankrot pomôže zbaviť sa dlhov, in Pravda, ISSN 1335-4050, 2017, 22. 9. 2017, s. 15

⁵ bližšie napr. MARŠÍKOVÁ, J. a kol. Insolvenční zákon s poznámkami, judikaturou, nařízením Rady (ES) č. 1346/2000 a prováděcími předpisy, Praha: Nakladatelství leges s. r. o., 2014, ISBN 978-80-87576-8-9

obdobie bolo zároveň podaných celkovo 7 802 žiadostí o konkurz, ďalších 207 podaných žiadostí bolo o splátkový kalendár.⁶ Nárok na konkurz bol do 30. 11. 2017 priznaný 6 454 osobám, na splátkový kalendár 117 osobám. Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 848/2015 z 20. mája 2015 o insolvenčnom konaní (*Règlement /UE/ 2015/848 du Parlement européen et du Conseil du 20. mai 2015 relatif aux procédures d'insolvabilité*) pritom nahradilo s účinnosťou od 26. 6. 2017 nariadenie rady (ES) č. 1346/2000 o konkurznom konaní.

Z paragrafového znenia novely je zrejmé, že ide o prodlžnícky u zmenu zákona obdobne ako pri veľkej novele č. 348/2011 Z. z., čo súvisí aj so prevratným doplnením zákona č. 233/1995 Z. z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti č. 2/2017 Z. z. Pri prijatí týchto zmien išlo zákonodarcovi o vytvorenie hrubej čiary za minulosťou státisícom obyvateľov Slovenskej republiky, pričom mnohí z nich majú až desiatky úverov, pôžičiek i exekúcií. Viaceré z týchto exekúcií sa vedú dokonca od roku 1996 teda viac než dve dekády a to s nulovým výsledkom pre veriteľov pre nedobytnosť ich pohľadávok. Návrhom novely zákona č. 7/2005 Z. z. vypracovalo Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky za súhlasu Konfederácie odborových zväzov SR, Združenia miest a obcí Slovenska i Asociácie zamestnávateľských zväzov a združení Slovenskej republiky. Nesúhlas so znením novely publikovala Republiková únia zamestnávateľov Slovenskej republiky a Americká obchodná komora v Slovenskej republike, ktorá mala k návrhu zákona 46 pripomienok, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR dokonca až 109.⁷

V zmysle právnej úpravy platí, že konkurzné konania začaté pred dňom účinnosti zákona sa dokončia podľa doterajších predpisov, no aj pri konkurze vyhlásenom podľa znenia právneho predpisu platného pred účinnosťou novely, môže sa dlžník domáhať zbavenia sa dlhov podľa úpravy účinnej od 1. 3. 2017. Pre dlžníkov je však dozaista najvýznamnejšie ustanovenie § 206f, ods. 3 zákona, v zmysle ktorého ak súd rozhodol o oddlžení dlžníka podľa právnych predpisov účinných do 28. 2. 2017, nevymáhateľné sa stávajú voči dlžníkovi všetky pohľadávky, ktoré zostali po zrušení konkurzu neuspokojené a ktoré neboli uspokojené ani počas skúšobného obdobia bez ohľadu na to, či boli alebo neboli v konkurze prihlásené. Tým je popreté napr. aj právo na uspokojenie veriteľov pohľadávok s exekučným titulom, ktorí si svoje pohľadávky do konkurzu neprihlásili a následnej po zrušení konkurzu i oddlžení dlžníkov exekvovali. Ide teda o koniec spiacich pohľadávok veriteľov, pretože doteraz právna doktrína v istých prípadoch takéto pohľadávky pokladala za naďalej vymáhateľné.⁸

⁶ citované podľa <https://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2285>

⁷ citované podľa <http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/Stanovisko-5801?prefixFile=s>

⁸ ĎURICA, M. Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii, 2. vydanie, Bratislava : Eurokódex, s. r. o., 2010, s. 567, ISBN 978-80-89447-31-2

Pre osobný bankrot platí štvrtá časť zákona č. 7/2005 Z. z. pod názvom *Oddĺženie* rozšírená novelou z 2 paragrafov až na 51 a to predovšetkým lomených. Po všeobecných ustanoveniach nasleduje úprava konkurzu a splátkového kalendára, epilógom sú procesné podmienky. Ktorákoľvek platobne neschopná fyzická osoba má podľa novely právny nárok domáhať sa oddĺženia konkurzom alebo splátkovým kalendárom teda i fyzická osoba – podnikateľ. Právne úpravy v zahraničí regulujú bankrot fyzických osôb jednak reštrukturalizáciou záväzkov úpadcu v zmysle splátkového kalendára v prípade ak disponujú vyšším príjmom resp. dostatočným majetkom zaťaženým zabezpečovacím právom veriteľov, alebo likvidáciou majetkovej podstaty úpadcu a jeho rýchlym oddĺžením ak majú príjmy príliš nízke, čo sa na Slovensku stalo objektom kritiky hlavne pre speňazenie celého majetku dlžníka a následné skúšobné obdobie 3 rokov, počas ktorého úpadca nemal zabezpečené ani minimálne životné podmienky spočívajúce napríklad v bývaní alebo vlastníctve pracovných nástrojov.⁹

K *podmienkam* podania hociakého z oboch spôsobov riešenia platobnej neschopnosti dlžníka (návrhu na vyhlásenie konkurzu alebo na určenie splátkového kalendára patria:

a) existencia exekučného či obdobného konania voči nemu (o výkon rozhodnutia, ale i colného alebo daňového exekučného konania resp. od roku 2017 exekučného konania vedeného samotnou Sociálnou poisťovňou), v praxi sa preukazuje aspoň jedným upovedomením o začatí exekúcie priloženým k návrhu, niekde centrá právnej pomoci vyžadujú *praeter či contra legem* takéto upovedomenie nie staršie ako 1 mesiac

b) dlžník sa môže opätovne domáhať oddĺženia najskôr po uplynutí 10 rokov od vyhlásenia konkurzu alebo od určenia splátkového kalendára

Za týchto podmienok *sa uspokojujú* konkurzom alebo splátkovým kalendárom po ich uplatnení prihláškou nasledovné pohľadávky:

1. tie, ktoré vznikli pred kalendárnym mesiacom, v ktorom bol vyhlásený konkurz alebo poskytnutá ochrana pred veriteľmi, predmetný dátum sa pritom považuje za tzv. rozhodujúci deň
2. pohľadávky, ktoré vzniknú v súvislosti s vypovedaním zmlúv resp. odstúpením od zmlúv uzatvorených pred vyhlásením konkurzu
3. budúce pohľadávky ručiteľov, spoludlžníkov či iných osôb, ktorým vznikne pohľadávka voči dlžníkovi, ak bude za neho plniť záväzok, ktorý vznikol pred rozhodujúcim dňom

⁹ Dôvodová správa k návrhu zákona, citované podľa:
http://www.rokovania.sk/File.aspx/ViewDocumentHtml/MaterDokum203513?prefixFile=m_

Na druhej strane zákon vymedzuje taxatívny zoznam pohľadávok *vylúčených z uspokojenia* v oddĺžení, ide pritom o:

1. príslušenstvo pohľadávok, ktoré presahuje 5 % ich istiny za každý kalendárny rok existencie pohľadávok, na ktoré vznikol nárok pred rozhodujúcim dňom (za obdobie kratšie ako kalendárny rok zostáva vymáhateľná alikvotná časť príslušenstva)
2. príslušenstvo pohľadávok, na ktoré vznikol nárok v rozhodujúci deň a po rozhodujúcom dni (to neplatí pre pohľadávky z úveru na bývanie okrem prihlásených do konkurzu)
3. peňažné pohľadávky, ktoré patria alebo patrili osobe spriaznenej s dlžníkom a vznikli pred rozhodujúcim dňom
4. zmluvné pokuty a iné súkromnoprávne alebo verejnoprávne peňažné sankcie, kde povinnosť, ktorá zakladá právo uplatniť alebo uložiť takúto pokutu alebo sankciu, bola porušená pred rozhodujúcim dňom,
5. trovy účastníkov konania, ktoré im vznikli v súvislosti s účasťou v konkurznom konaní alebo v konaní o určení splátkového kalendára
6. pohľadávky zo zmenky, ak boli podpísané dlžníkom pred rozhodujúcim dňom

Oproti doterajšej úprave tak v režime osobného bankrotu nebudú uspokojené pohľadávky veriteľov spriaznených s dlžníkom disponujúcich bývalými tzv. podmienenými pohľadávkami, trovy veriteľov ako napr. cestovné na schôdze veriteľov či trovy ich právnych zástupcov, či enormne vysoké pohľadávky predovšetkým nebankových inštitúcií ako neprimerané úroky či úroky z omeškania a zmluvné pokuty, ale aj napr. akékoľvek zmenkové pohľadávky. Prioritu v uspokojovaní takto dostali istiny pohľadávok veriteľov ako kauzálne nároky, takéto uspokojenie by malo byť pri rovnocenných pohľadávkach pomerne *per partes* podľa zásady *parri pasu*.

Treťou zákonnou kategóriou okrem v osobnom bankrote uspokojovaných či naopak z uspokojenia vylúčených pohľadávok sú oddĺžením *nedotknuté pohľadávky* uplatňovaných prihláškou, za ktoré právna úprava pokladá:

1. pohľadávky veriteľov – fyzických osôb, ktorú nenadobudli postúpením, prevodom alebo prechodom s výnimkou dedenia, ak takéto pohľadávky neboli prihlásené v konkurze z dôvodu, že veriteľ nebol správcom písomne upovedomený, že bol vyhlásený konkurz
2. peňažné tresty podľa Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.
3. zabezpečené pohľadávky v rozsahu, v ktorom sú kryté hodnotou predmetu zabezpečovacieho práva (ak sa však zabezpečená pohľadávka v konkurze neprihlási, zabezpečený veriteľ je oprávnený domáhať sa uspokojenia zabezpečenej pohľadávky

iba z predmetu zabezpečovacieho práva okrem prípadu zrušenia oddlženia pre nepoctivý zámer dlžníka)

4. pohľadávky zo zodpovednosti za škodu spôsobenú na zdraví alebo spôsobenú úmyselným konaním vrátane príslušenstva týchto pohľadávok
5. pohľadávky dieťaťa na výživné vrátane príslušenstva týchto pohľadávok
6. pohľadávky z právnej pomoci poskytnutej dlžníkovi Centrom právnej pomoci v súvislosti s konaním o oddlžení,
7. nepeňažné pohľadávky
8. pracovnoprávne nároky voči dlžníkovi

Z uvedeného vyplýva, že mimo režimu osobného bankrotu je napr. postavená pohľadávka Centra právnej pomoci vo výške 500,- eur poskytnutá konkurznému súdu ako preddavok na odmenu správcu, ktorú teda dlžník musí uhradiť (v praxi sa to realizuje v 36 mesačných splátkach á 13,99 eur uhrádzaných dlžníkom po vyhlásení konkurzu). Obdobne sa nezbaví ani peňažného trestu, ktorého nezaplatenie by mu tak prinieslo uloženie náhradného trestu (zväčša nepodmienečného trestu odňatia slobody), škody spôsobenej na zdraví tretích osôb, výživného na deti, nárokov svojich zamestnancov ba dokonca ani zabezpečených pohľadávok. V praxi sa vyskytuje problém práve so zabezpečenými pohľadávkami, keďže niektorí veritelia si zo špekulatívnych dôvodov takéto pohľadávky do konkurzu neprihlásia a snažia sa domáhať svojho uspokojenia z predmetu zálohu neakceptujúc ani tzv. *nepostihnuteľnú hodnotu obydli* dlžníka ako časť hodnoty jednej obývateľnej veci s príslušenstvom vrátane prípadného zastavaného a príľahlého pozemku, ktorú dlžník označil v zozname majetku ako svoje obydlie. Táto hodnota bola podzákonným predpisom stanovená na sumu 10 000,- eur, pričom excindácia obydli z konkurznej podstaty de lege lata nevylučuje, aby ním bola nielen stavba, ale aj pozemok či obývateľná hnutelná vec.

Keďže o samotnom oddlžení rozhoduje do budúca súd už v uznesení o vyhlásení konkurzu alebo v uznesení o určení splátkového kalendára toto uznesenie *expressis verbis* uvádza, že dlžníka zbavuje všetkých dlhov, ktoré môžu byť uspokojené iba v konkurze alebo splátkovým kalendárom v rozsahu, v akom nebudú uspokojené v konkurze alebo splátkovým kalendárom. Platí však pritom zásada, že pohľadávky, ktoré sa v dôsledku oddlženia stali voči dlžníkovi nevymáhateľné, sú aj naďalej vymáhateľné voči ručiteľom či iným osobám, ktoré pohľadávky voči dlžníkovi zabezpečujú. Na zamedzenie zneužitie inštitútu oddlženia novela pripúšťa aj *zrušenie oddlženia* pre nepoctivý zámer.¹⁰ Veriteľom dlžníka dotknutým oddlžením je priznané právo domáhať sa na súde rozhodujúcom o oddlžení návrhom na jeho zrušenie podaným voči dlžníkovi alebo jeho dedičom do 6 rokov od vy-

¹⁰ ĎURICA, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár, Bratislava : Nakladateľstvo C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-89603-00-8, s. 972

hlásenia konkurzu alebo určenia splátkového kalendára, ak preukáže, že dlžník nemal pri oddĺžení poctivý zámer. Pritom právoplatný rozsudok o zrušení oddĺženia pritom pôsobí *erga omnes* a oddĺženie je tak voči všetkým veriteľom neúčinné ako *negotium rescissibile*. Všetkým pohľadávkam sa v plnom rozsahu, v ktorom ešte neboli uspokojené, obnovuje pôvodná vymáhateľnosť aj splatnosť. Zároveň je stanovené, že tieto pohľadávky sa nepremičia skôr ako uplynie 10 rokov od zrušenia oddĺženia. Za *poctivý zámer* sa pokladá, ak zo správania dlžníka po podaní návrhu možno usudzovať, že vynaložil úprimnú snahu riešiť svoj dlh v medziach svojich možností a schopností. Príkladmo úprimná snaha spočíva v poskytnutí správcovi a veriteľom potrebnej súčinnosti¹¹, vynaloženia snahy získať zamestnanie, samotné zamestnanie sa alebo zabezpečenie si iného zdroja príjmov¹² alebo v prípade nie nepatrného dedenia, daru alebo výhry zo stávky alebo hry ponúknutie aspoň polovice výťažku z nich dobrovoľne veriteľom na uspokojenie nevymáhateľného záväzku resp. vynaloženie snahy o zaradenie sa do spoločnosti alebo samotné opätovné zaradenie sa do spoločnosti. Naopak negatívne vymedzenie neexistencie poctivého zámeru norma exemplifikatívne spomína v týchto prípadoch:

a) dlžník v zozname majetku ani na dopyt správcu neuviedol časť svojho majetku, aj keď o ňom vedel alebo s prihliadnutím na okolnosti musel vedieť, pričom na majetok nepatrnej hodnoty sa však neprihliada

b) dlžník v zozname veriteľov ani na dopyt správcu neuviedol veriteľa fyzickú osobu, v čoho dôsledku takýto veriteľ neprihlásil svoju pohľadávku, aj keď o ňom vedel alebo s prihliadnutím na okolnosti musel vedieť (platí však, že na drobných veriteľov sa neprihliada)

c) dlžník v návrhu alebo v prílohe návrhu či na dopyt správcu uviedol nepravdivú dôležitú informáciu alebo neuviedol dôležitú informáciu, aj keď vedel alebo s prihliadnutím na okolnosti musel vedieť, že ide o dôležitú informáciu

d) dlžník bez vážneho dôvodu neposkytol správcovi potrebnú súčinnosť, ktorú možno od neho spravodlivo vyžadovať,

e) v čase podania návrhu dlžník nebol platobne neschopný, aj keď o tom vedel alebo s prihliadnutím na okolnosti musel vedieť,

f) bez vážneho dôvodu riadne a včas neplní súdom určený splátkový kalendár

¹¹ práve poskytovanie súčinnosti sa v literatúre o riešeníach insolvenčie pokladá za právne významnú skutočnosť pri povolení oddĺženia napr. v POSPÍŠIL, B., MACEK, J., MALIAR, M., KITTA, V. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár, 2. vydanie, Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2016, ISBN 978-80-8168-388-6, s. 843

¹² i príliš nízky príjem dlžníka môže byť v zmysle právnej doktríny dôvodom na nepovolenie oddĺženia napr. v MACEK, J. Konkurz, reštrukturalizácia a oddĺženie s poznámkami, Bratislava : IURIS LIBRI, spol. s r. o., 2015, ISBN 978-80-89635-16-0 24, s. 421

g) zo správania sa dlžníka pred podaním návrhu možno usudzovať, že pri preberaní záväzkov sa spoliehal na to, že svoje dlhy bude riešiť konkurzom alebo splátkovým kalendárom

h) zo správania sa dlžníka pred podaním návrhu možno usudzovať, že sa úmyselne priviedol do platobnej neschopnosti, aby bol oprávnený podať návrh

ch) dlžník sa domáhal zbavenia dlhov napriek tomu, že na území SR nemal v čase podania návrhu centrum hlavných záujmov, ide o tzv. konkurznú turistiku keď vzhľadom na vyššie poplatky či prísnejšiu úpravu si bydlisko u nás fiktívne prihlásia cudzinci napr. z Nemecka či Rakúska¹³

i) zo správania sa dlžníka pred podaním návrhu možno usudzovať, že mal snahu poškodiť svojho veriteľa alebo zvýhodniť niektorého veriteľa

j) bez vážneho dôvodu riadne a včas neplní povinnosť vrátiť Centru právnej pomoci hodnotu poskytnutého preddavku na úhradu paušálnej odmeny správcu t. j. 500,- eur, pritom tohto dôvodu sa môže dovolávať len Centrum právnej pomoci

k) bez vážneho dôvodu riadne a včas neplní výživné pre dieťa, na ktoré vznikol nárok po rozhodujúcom dni, pričom tohto dôvodu sa môže dovolávať iba dieťa alebo zákonný zástupca dieťaťa

Vyššie spomenutý poctivý zámer dlžníka sa skúma výhradne v konaní o návrhu na zrušenie oddĺženia pre nepoctivý zámer, pripúšťa sa aj možnosť odporovať právnym úkonom dlžníka veriteľom aj s nevymáhateľnými pohľadávkami. Zákon pri skúmaní majetku dlžníka zaviedol aj možnosť tzv. šetrení správcom na podnet veriteľa, ak veriteľ uhradí zálohu na trovy týchto šetrení. Súd pritom môže odvolať správcu ak závažne alebo opakovane porušuje svoje povinnosti, za opakované porušenie sa pokladá ak správca napriek písomnému upozorneniu súdom naďalej porušuje povinnosť, na ktorej porušenie bol upozornený. Proti uzneseniu o odvolaní správcu z dôvodu opakovaného alebo závažného porušenia povinnosti je po novom odvolaný správca oprávnený podať odvolanie. V zmysle vymedzenia práv a postavení správcu v štvrtej časti zákona č. 7/2005 Z. z. je nepochybné, že správcovskou činnosťou je nepochybne aj činnosť v konaní o oddĺžení.¹⁴ Po novom je správca povinný napr. obligatórne informovať všetkých veriteľov – fyzické osoby uvedené v návrhu na vyhlásenie konkurzu o vyhlásení konkurzu, na druhej strane mu boli pone-

¹³ platí princíp *lex fori concursus* vo veci hlavného insolvenčného konania, bližšie in VRBOVÁ, V. Vybrané aspekty európskeho insolvenčného práva na pozadí vplyvu globálnej hospodárskej krízy – centrum hlavných záujmov dlžníka a forum shopping. In Notitiae ex Academia Bratislavensi Iurisprudentiae. ISSN 1337-6810, 2013, č. 2, s. 5

¹⁴ KRÁLIK, M. Zákon o správcoch. Vyhláška, ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár, Bratislava : Wolters Kluwer s. r. o., 2014, ISBN 978-80-8168-067-0, s. 12

chané oprávnenia na zisťovanie majetkových pomerov dlžníka alebo na poskytnutie súčinnosti zo strany tretích osôb.¹⁵

Za nóvum treba pokladať pri snahe o právne kvalifikované návrhy *povinné zastúpenie dlžníka* pri podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu (Centrom právnej pomoci) alebo pri podaní návrhu na určenie splátkového kalendára (advokátom určeným Centrom právnej pomoci). Toto ustanovenie však pokladám za *denegatio iustitiae*, pretože je diskriminujúce, že nielen dlžník, ale ani advokát ako právne vzdelaná osoba nemôže podať návrh na konkurz na svojho klienta ! Výsledkom v praxi je obchádzanie tohto ustanovenia a fiktívne ohlásenie živností klientami, aby mohli ich advokáti podať návrh na vyhlásenie konkurzu na ich majetok podľa II. časti zákona ako na podnikateľov. Samotné podanie návrhu na vyhlásenie konkurzu Centrom právnej pomoci je totiž veľmi zdĺhavé, od doručenia tlačiva na toto centrum dlžníkom trvá v praxi aj niekoľko mesiacov, kým je fyzicky na konkurznom súde návrh pre tisícky záujemcov podaný. Pre prebiehajúce exekúcie, ktoré sú vyhlásením konkurzu zastavené a často krát aj dražobné konania vo veci predaja nehnuteľností je totiž rýchlosť riešenia úpadku dlžníka prioritná.

Osobný bankrot je v praxi riešený buď konkurzom, ktorý je podľa vyššie spomenutých čísiel majoritný spôsob insolvenčného konania, alebo splátkovým kalendárom výhodnom pre dlžníkov so zámerom ponechať si majetok aj po skončení konkurzu. Takýto dlžník je však povinný uhradiť všetkým nezabezpečeným veriteľom počas nasledujúcich 5 rokov aspoň 30 % z hodnoty nezabezpečených pohľadávok, pritom návrh splátkového kalendára musí pritom obsahovať aspoň o 10 % vyššie uspokojenie nezabezpečených veriteľov, ako by dosiahli v konkurze.

Komplexne však možno na podklade praktickej aplikácie zákona č. 377/2016 Z. z. od marca 2017 uznať, že táto norma splnila očakávania odbornej aj laickej verejnosti do nej vkladané. Za necelý rok účinnosti zákona bol konkurz vyhlásený na tisícky fyzických osôb, pričom stovky z nich už prešli úspešne aj celým konkurzným konaním, keďže po uplynutí základnej 45-dňovej prihlasovacej lehoty samotní správcovia ex lege oznámili v Obchodnom vestníku zrušenie daného konkurzu pre nemajetnosť (čo predstavuje absolútnu majoritu všetkých vyhlásených osobných bankrotov). Diskrepanciou prijatej legislatívnej úpravy je však nepochybne oslabenie práva veľkého počtu veriteľov na vymoženie svojich pohľadávok, ktoré po absolvovaní konkurzného konania podľa štvrtej časti zákona č. 7/2005 Z. z. ich dlžníkmi zostávajú definitívne nedobytné.

¹⁵ ŠTOFKOVÁ, P.: Postavenie správcu v konkurznom a reštrukturalizačnom konaní, Bratislava : Iura edition spol. s r. o., 2012, ISBN 978-80-8078-561-1, s.

Literatúra

- ĎURICA, M.: Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár, Bratislava: C. H. Beck, spol. s r. o., 2012, ISBN 978-80-89603-00-8
- MACEK, J.: Konkurz, reštrukturalizácia a oddĺženie s poznámkami, Bratislava: IURIS LIBRI, spol. s r. o., 2015, ISBN 978-80-89635-16-0
- ŠTOFKOVÁ, P.: Postavenie správcu v konkurznom a reštrukturalizačnom konaní, Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2012, ISBN 978-80-8078-561-1
- ĎURICA a, M.: Konkurzné právo na Slovensku a v Európskej únii, Bratislava: EUROKÓDEX s. r. o., 2010, ISBN 978-80-89447-31-2
- POSPÍŠIL, B.: Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár, Bratislava: IURA EDITION, spol. s r. o., 2012, ISBN 978-80-8078-458-4
- AŠTARY, A.: Prihlasovanie pohľadávok v konkurze a reštrukturalizácii vo svetle práva vlastníť majetok a práva na prístup k súdu. In *Justičná revue*, ISSN 1335-6461, 2015, roč. 67, č. 5
- ĎURICA, M.: Osobné bankroty. In *Bulletin slovenskej advokácie*, ISSN 1335-1079, 2017, roč. 24, č. 4

SKUTKOVÝ ZÁKLAD SÚDNEHO ROZHODNUTIA V SKRÁTENÝCH KONANIACH A PRI SKRÁTENÝCH ROZHODNUTIACH

DOC. JUDR. PETER MOLNÁR, PHD.

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFARIKA V KOŠICIACH, PRÁVNICKÁ FAKULTA

KATEDRA OBČIANSKEHO PRÁVA

PETER.MOLNAR@UPJS.SK

Abstrakt

Príspevok pojednáva o budovaní skutkového základu súdnych rozhodnutí v skrátenej konaní (rozkazné konania) a pri skrátenej rozhodnutiach (osobitné druhy rozsudkov). Zamýšľa sa nad otázkou, či uplatnenie obmedzení zisťovania skutkového stavu, spôsobené príslušnými procesnými princípmi (prejednací princíp, koncentračný princíp, princíp formálnej pravdy) je udržateľné, vyhovuje požiadavke spravodlivosti a nedeformuje neprimerane inak v podstate prirodzenú snahu súdu zhromažďovať skutkové zistenia v širšej, či dokonca čo najširšej miere.

Abstract

The paper deals with the settlement of the factual basis of court rulings in shortened procedures (court payment orders) and shortened decisions (special kinds of judgments). It seeks to ascertain whether the application of the factual limitations imposed by the relevant procedural principles (the principle of negotiation, the principle of concentration, the principle of formal truth) is sustainable, complies with the requirement of justice and does not deform the inherent attempt of the court to collect findings to wider, or even the widest extent.

I. Úvodné poznámky.

Každý má právo na súdnu a inú ochranu svojho ohrozeného alebo porušeného práva (článok 46 ods. 1 Ústavy SR). Základným prostriedkom ochrany ohrozených a porušených práv je konanie pred všeobecným súdom. Účelom civilného sporového konania je spravodlivá a efektívna ochrana, naplňajúca princíp právnej istoty (čl. 2 ods. 1 zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok, ďalej len „CSP“). Poskytnutú súdnu ochranu súd vyjadruje predovšetkým v meritórnom rozhodnutí.

Každé súdne rozhodnutie (meritórne, aj procesné) má svoj skutkový základ (súhrn skutkových zistení) a právny základ (právne závery, vzniknuté subsumovaním skutkového základu pod právnu normu). Predmetom zisťovania v civilnom procese nie je celá minulosť a recentná objektívna realita. Základné a prirodzené obmedzenie rozsahu zisťovania skut-

kového stavu, samozrejme, predstavuje relevancia tej-ktorej skutočnosti pre konanie a rozhodovanie súdu o konkrétnej procesnej situácii, či o samotnej žalobe. Ďalšie obmedzenia vyplývajú normatívne zo základných princípov, uplatňovaných v civilnom sporovom procese, predovšetkým prejednaciego princípu, princípu kontradiktórnosti konania, princípu koncentrácie a z princípu formálnej pravdy.

Pri budovaní skutkového základu rozhodnutia postupuje súd výlučne spôsobmi, stanovenými v CSP. Týmito spôsobmi sú: dokazovanie; zohľadnenie všeobecne známych skutočností a skutočností známych súdu z jeho úradnej činnosti; zohľadnenie rozhodnutí iných orgánov, ktorými je súd viazaný; úvaha súdu o skutočnostiach, ktoré patria do právomoci iného orgánu; osvojenie si zhodných tvrdení sporových strán; skutkové zistenia, vyplývajúce z nepopretia skutkových tvrdení protistranou; negatívne vytváranie skutkového základu (uplatnenie koncentrácie a neprihliadanie na úkony obligatórne nezastúpenej procesnej strany) a osobitné ustálenie skutkového základu v skrátенých konaniach (platobný rozkaz a európsky platobný rozkaz; platobný rozkaz v upomínacom konaní) a pri osobitných druhoch rozsudku (rozsudok pre zmeškanie žalovaného, rozsudok pre zmeškanie žalobcu, rozsudok na základe uznania nároku, rozsudok na základe vzdania sa nároku).

Každý z uvedených spôsobov má stanovené predpoklady, mechanizmus a limity vytvárania skutkového základu rozhodnutia. Z dôvodu rozsahu sa tento príspevok zameriava na posledný zo spôsobov a predmetom jeho záujmu je posúdenie nasledovných otázok: Je miera uplatnenia procesných princípov sporového procesu pri skrátенých konaniach a osobitných druhoch rozsudkov adekvátna? Vyhovuje tento spôsob požiadavke spravodlivosti?

II. Skutkový základ platobného rozkazu

Platobný rozkaz je zo strany súdu „pokusom o rýchlu spravodlivosť“. Súd uskutoční toto skrátенé konanie (t.j. rozhodne vo veci samej v prospech žalobcu bez toho, aby vyzýval žalovaného na vyjadrenie k žalobe, bez nariadenia pojednávania a bez vykonania dokazovania) v prípade, keď nemá pochybnosti o skutkových tvrdeniach žalobcu a žaloba sa (predovšetkým v spojení s priloženými listinnými dôkazmi) takto javí ako opodstatnená. Ide však v podstate o posúdenie „vizuálnej“ konzistentnosti žaloby (t.j. jednostranných tvrdení žalobcu, bez ich konfrontácie s tvrdeniami žalovaného) a o kladné zodpovedanie otázky subsumovateľnosti tvrdeného skutkového stavu pod normu hmotného práva¹ bez preverenia pravdivosti tvrdení žalobcu. Hlbší prieskum (zameraný na neprítomnosť nepríjateľnej zmluvnej podmienky, opäť však nie na pravdivosť skutkových tvrdení žalobcu) sa vyžaduje v prípade potenciálneho vydania platobného rozkazu proti spotrebiteľovi

¹ pozri TKÁČOVÁ, B. in ŠTEVČEK, M. et al. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, ISBN 978-80-7400-629-6, s. 975 a nasl.

(§ 299 ods. 2 CSP)². Zdrojom pre skutkové zistenia súdu, vyúsťujúce do skutkového základu rozhodnutia vo veci samej sú len jednostranné tvrdenia žalobcu a ním predložené listinné dôkazy, (čiastočne kriticky) posúdené *prima facie* zo strany súdu.

Procesný postup súdu tak predstavuje priamu výnimku z uplatnenia princípu kontradiktórnosti sporového konania a v danom štádiu konania môže preferovaním žalobcu na úkor žalovaného evokovať až narušenie princípu rovnosti strán. V ďalšom štádiu konania (doručovanie rozhodnutia žalovanému) však intenzita ochrany žalovaného v podobe vylúčenia náhradného doručenia platobného rozkazu „doterajšiu nerovnosť“ strán vyrovnáva a „jednostranné“ meritórne rozhodnutie môže nadobudnúť právoplatnosť len za predpokladu preukázanej vedomosti žalovaného o rozhodnutí (a absencie jeho kvalifikovanej procesnej obrany proti rozhodnutiu, o možnosti použitia ktorej bol riadne poučený). Naopak, v prípade procesnej aktivity žalovaného sa rozvinie celá štruktúra sporového procesu.

III. Skutkový základ európskeho platobného rozkazu

Podobne ako „vnútroštátny“ platobný rozkaz, aj európsky platobný rozkaz je vydávaný bez pojednávania, bez vyjadrenia žalovaného a bez dokazovania. Aj v tomto konaní súd návrhu vyhovie v prípade, keď nemá pochybnosti o skutkových tvrdeniach žalobcu a o dôkazoch, ktoré uviedol vo svojom návrhu (t.j. pohľadávka sa súdu nejaví ako zjavne neopodstatnená). Zdrojom pre skutkové zistenia súdu sú len tvrdenia žalobcu a ním predložené listinné dôkazy. Tieto dôkazy, samozrejme, neboli vykonané v procesnom zmysle, nekontradiktórne bola posúdená len ich prípadná *prima facie* viditeľná nekonzistentnosť, tvrdenia žalobcu súd neoveroval. Súd v rozhodnutí na túto skutočnosť žalovaného výslovne upozorní (článok 12 ods. 4 písm. a/ NarEPR³). Doručovanie európskeho platobného rozkazu súd uskutočňuje podľa predpisov o doručovaní platobného rozkazu, čo znamená, že ani európsky platobný rozkaz nie je možné doručiť náhradným spôsobom. Žalovaný teda má v každom prípade možnosť brániť sa proti záveru súdu o opodstatnenosti žaloby, vyvodenému bez účasti žalovaného a bez dokazovania.

IV. Skutkový základ platobného rozkazu v upomínacom konaní

Najnovším spomedzi platobných rozkazov je platobný rozkaz, vydávaný kauzálnie príslušným súdom v upomínacom konaní podľa zákona č. 307/2016 Z.z. o upomínacom konaní. Zo strany súdu ide opäť o „pokús o rýchlu spravodlivosť“, avšak na základe výslovného „formulárového“ návrhu žalobcu. Obdobne, súd žalobe vyhovie za predpokladu,

² pozri aj FILIČKO, V. Nové prostriedky ochrany spotrebiteľa v spotrebiteľských sporoch podľa CSP. In *Studia Iuridica Cassoviensia*. ISSN 1339-3995, 2018, roč. 6, č. 1, s. 86

³ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (ES) č. 1896/2006 z 12.12.2006, ktorým sa zavádza európske konanie o platobnom rozkaze

že nárok vyplýva zo žalobcom tvrdených skutočností a z pripojených listín. V tomto konaní (ktoré má ambíciu a potenciál urýchliť rozkazné konanie a odbremeniť všeobecne príslušné okresné súdy) sú podrobnejšie normované predpoklady brániace vydaniu platobného rozkazu (pozri § 3 ods. 6 zákona), včítane ochrany spotrebiteľa. Podstata vybudovania skutkového základu tohto platobného rozkazu však zostáva taká istá, teda opäť ide o jednostranné tvrdenia žalobcu a ním predložené listinné dôkazy, posúdené *prima facie* zo strany súdu.

Aj tento procesný postup súdu teda predstavuje priamu výnimku z uplatnenia princípu kontradiktórnosti sporového konania. Zvýšená ochrana žalovaného pri doručovaní platobného rozkazu zostáva zachovaná a aj toto rozhodnutie môže nadobudnúť právoplatnosť len za predpokladu preukázanej vedomosti žalovaného o rozhodnutí a absencie jeho kvalifikovanej procesnej obrany. Naopak, v prípade podania perfektného odporu sa upomínací platobný rozkaz zrušuje *ex lege* a ďalší procesný postup je závislý od aktivity žalobcu. Ak žalobca v lehote na podanie vyjadrenia k odporu podá návrh na pokračovanie v konaní, rozvinie sa celá štruktúra sporového procesu (avšak už na všeobecnom súde žalovaného, ktorému upomínací súd vec postúpi). Ak žalobca tento návrh nepodá, upomínacie konanie sa *ex lege* zastavuje.

V. Skutkový základ rozsudku pre zmeškanie žalovaného

Kontumačný rozsudok reprezentuje v konaní o žalobe na plnenie prísnu procesnú sankciu za pasivitu žalovaného, ktorý bol súdom vopred poučený o jej možných následkoch⁴. Prichádza do úvahy pri ignorovaní výzvy na vyjadrenie k žalobe (§ 273 CSP), predvolania na predbežné prejedanie sporu (§ 172 ods. 2 CSP) a predvolania na pojednávanie (§ 274 CSP). Dôsledkom sankčnej povahy kontumačného rozsudku je to, že skutkovým základom pre jeho vydanie nie sú ani len skutkové tvrdenia žalobcu. Podmienkou vydania kontumačného rozsudku totiž nie je ani elementárna presvedčivosť skutkových tvrdení žalobcu a ním prezentovaných dôkazov, ale *de facto* petit žaloby a kvalifikovaná nečinnosť žalovaného. Zo skutkových tvrdení žalobcu bude súd čerpať len stručnú identifikáciu nároku, ktorú (spolu s konštatovaním splnenia podmienok pre vydanie tohto rozsudku) súd uvedie v odôvodnení rozsudku⁵.

Úspech žalobcu v konaní je takto založený na nečinnosti protistrany bez akéhokoľvek ohľadu na vecnú opodstatnenosť návrhu, čo znamená, že žalobca bude (za splnenia

⁴ pozri napr. MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M. Učebnica občianskeho procesného práva. I diel. Bratislava: Iuris Libri, 2012, ISBN 978-80-89635-00-9, s. 368 a nasl.; ŠTEVČEK, M. in ŠTEVČEK, M. et al. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, ISBN 978-80-7400-629-6, s. 1001 a nasl.

⁵ Existencia týchto obsahových náležitostí odôvodnenia kontumačného rozsudku (§ 275 CSP) je nevyhnutná pre preskúmateľnosť zákonnosti vydania rozsudku a v budúcnosti pre posúdenie prípadnej totožnosti veci.

naznačených predpokladov na strane žalovaného) úspešný dokonca aj v prípade, ak je jeho žaloba síce perfektná, ale zjavne neopodstatnená.

Kontumačný rozsudok je preto jasným príkladom uplatnenia princípu formálnej pravdy v jeho esenciálnej podobe.

VI. Skutkový základ rozsudku pre zmeškanie žalobcu

Kontumačný rozsudok proti žalobcovi je protipólom predchádzajúceho rozsudku. Koncepcia civilného sporu po rekodifikácii tak vyžaduje plnenie procesných povinností rovnako razantne aj od žalobcu. Sankcia vo forme procesného neúspechu žalobcu prichádza do úvahy pri ignorovaní predvolania na predbežné prejedanie sporu (§ 172 ods. 1 CSP) alebo predvolania na pojednávanie (§ 278 CSP). Podobne ako pri kontumačnej prehre žalovaného, aj v tomto prípade súd nevychádza zo skutkových tvrdení a z nich vyplývajúcich skutkových zistení, ale z predchádzajúceho tvrdenia žalovaného, ktorým popiera žalovaný nárok, a z kvalifikovanej nečinnosti žalobcu. Zo skutkových tvrdení žalobcu bude súd čerpať len stručnú identifikáciu zamietaného nároku.

Úspech žalovaného je založený výlučne na nečinnosti protistrany bez akéhokoľvek ohľadu na kvalitu prostriedkov procesnej obrany a útoku, ktoré žalovaný použil v doterajšom priebehu konania (vyjadrenie k žalobe, duplika, prípadne ďalšie podanie) a bez akéhokoľvek ohľadu na kvalitu žaloby. Aj druhý kontumačný rozsudok je preto prípadom uplatnenia princípu formálnej pravdy v jeho esenciálnej podobe.

VII. Skutkový základ rozsudku pre uznanie nároku a pre vzdanie sa nároku

Týmito osobitnými druhmi rozsudku súd rozhodne na návrh žalobcu v prípade, ak žalovaný celkom alebo čiastočne uzná žalovaný nárok (§ 282 CSP), resp. na návrh žalovaného v prípade, ak sa žalobca celkom alebo čiastočne vzdá svojho nároku (§ 286 CSP). Aj v týchto prípadoch bude irelevantná otázka opodstatnenosti žaloby podľa doterajších skutkových poznatkov súdu, alebo otázka kvality procesných úkonov žalovaného. Skutkovým základom pre vydanie rozsudku bude kumulatívne uznanie nároku žalovaným a návrh žalobcu na vydanie tohto druhu rozsudku, resp. kumulatívne vzdanie sa nároku žalobcom a návrh žalovaného na vydanie rozsudku pre vzdanie sa nároku.

Aj rozsudok pre uznanie nároku a rozsudok pre vzdanie sa nároku teda využívajú princíp formálnej pravdy. Keďže ide v prvom prípade o dobrovoľné „podvolenie sa“ žalobcu žalovanému a v druhom prípade o vzdanie sa žalovaného nároku žalobcom, rezignácia súdu na akékoľvek zisťovanie skutkového stavu, týkajúceho sa uplatneného práva, je úplne namieste. V oboch prípadoch ide o súkromnoprávny vzťah, ktorým môžu jeho účas-

tníci disponovať. Uznávací hmotnoprávny úkon⁶ žalovaného, urobený voči súdu, znamená, že medzi sporovými stranami viac neexistuje základný pojmový a logický predpoklad sporového konania – spor o právo. V druhom prípade účinné vzdanie sa práva predstavuje bez ďalšieho stratu vecnej legitímácie žalovaného a nie je dôvod ďalej zisťovať skutkový stav veci.

Pre odôvodnenie týchto rozsudkov platí to, čo bolo uvedené pri kontumačných rozsudkoch.

VIII. Závery

Procesné postupy a rozhodnutia, ktoré sú predmetom tohto pojednania, predstavujú určité odchýlky od štandardnej „kombinácie“ základných princípov sporového civilného procesu. Tieto odlišnosti môžu v niektorých aspektoch vyvolávať potenciálne otázky o ich udržateľnosti.

Právna úprava všetkých troch platobných rozkazov preferuje rýchlosť konania a procesnú ekonomiu a favorizuje žalobcu, keď mu meritórne dáva za pravdu bez predchádzajúcej možnosti žalovaného brániť sa a odvrátiť takýto záver súdu len preto, lebo sa žaloba *prima facie* javí ako opodstatnená (súd nemá o tvrdeniach žalobcu pochybnosti, resp. nejaví sa mu ako zjavne neopodstatnená). Bez korekcie tejto nevyváženosti by nastavenie rozkazného konania nevyhovovalo požiadavke rovnosti sporových strán. Dôležitá však je následná vyššia miera ochrany žalovaného, voči ktorému (na rozdiel od doručovania iných súdnych rozhodnutí) nie je možné uplatniť fikciu doručenia⁷, čo znamená, že právoplatné úspešné skončenie tohto „pokusu o rýchlu spravodlivosť“ nie je možné bez oboznámenia žalovaného s pre neho nepriaznivým rozhodnutím súdu a jeho vedomej následnej pasivity. Pokiaľ sa žalovaný s rozkazom nestotožní a využije svoje právo procesnej obrany, rozvinie sa plná štruktúra procesu so štandardnou kombináciou sporových procesných princípov⁸.

Kontumačné rozsudky sú sankčnými rozhodnutiami, ktorými súd trestá procesnú pasivitu, resp. nedisciplinovanosť sporových strán. Z prísneho nastavenia sporového konania (okrem sporov s ochranou slabšej strany) a požiadavky diligencie sporových strán možno vyvodiť, že využitie procesného práva je v určitom zmysle zároveň procesnou povinnosťou, nakoľko nevyužitie práva vyjadriť sa k žalobe je sankcionovateľné stratou spo-

⁶ pozri VOJČÍK, P. et al. Občiansky zákonník. Stručný komentár. Tretie vydanie. Batislava: Iura Edtion, 2010, ISBN 978-80-8078-368-6, s. 747; VOJČÍK, P. et al. Občianske právo hmotné. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, ISBN 978-80-7380-402-2, s. 358; MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M. Učebnica občianskeho procesného práva. I diel. Bratislava: Iuris Libri, 2012, ISBN 978-80-89635-00-9, s. 229 a nasl.

⁷ zaiste, okrem fikcie doručenia pri bezdôvodnom odopretí prevzatia platobného rozkazu

⁸ V prípade európskeho platobného rozkazu, samozrejme, len za predpokladu, že žalobca výslovne nezvolil možnosť nepokračovať v konaní po podaní odporu žalovaným (čl. 17 ods. 2 NaREPR; § 271 ods. 1 CSP) a v prípade upomínacieho platobného rozkazu len za predpokladu, že žalobca podá v lehote na vyjadrenie sa k odporu návrh na pokračovanie v konaní (§ 14 zákona č. 307/2016 Z.z.).

ru. Podobne, právo na prejednanie veci v prítomnosti sporovej strany sa v prípade predvolania na predbežné prejednanie sporu alebo pojednávanie mení na povinnosť zúčastniť sa ho, alebo svoju neprítomnosť kvalifikovane vopred ospravedlniť. Sankcionovanie nerešpektovania týchto procesných povinností stratou sporu za plného využitia princípu formálnej pravdy (a teda bez ohľadu na stav skutkových zistení súdu) sa môže javiť ako príliš prísne⁹, avšak táto sankcia môže byť uplatnená len za podmienky predchádzajúceho poučenia sporovej strany zo strany súdu. Primárnou úlohou existencie procesného inštitútu kontumačného rozsudku je prevencia pasivity a nedisciplinovanosti strán sporu. Realizácia sankcie je tak spôsobená výlučne vedomým správaním sporovej strany a nepresahuje spravodlivú mieru požadovanej zodpovednosti sporových strán za priebeh a „svoj“ výsledok sporu.

Upustenie od zisťovania skutkového stavu po tom, čo sporová strana voči súdu uskutočnila hmotnoprávny úkon v podobe uznania nároku alebo vzdania sa nároku, a následné (po návrhu protistrany) vydanie rozsudku na základe uznania alebo vzdania sa nároku bez ohľadu na doterajší stav skutkových zistení je logickým vyústením zmeny kvality hmotnoprávneho vzťahu a plne zodpovedá podstate sporového konania.

Pokiaľ ide o osobitné rozsudky, na ich povahu a okolnosti ich vydania nadväzuje aj obmedzená prípustnosť odvolania proti nim. Stanovenie jediného odvolacieho dôvodu (nesplnenie predpokladov pre vydanie toho-ktorého rozsudku, pozri § 356 OSP) je logické. Keďže súd nezaložil svoje rozhodnutie na zistenom skutkovom stave v klasickom chápaní, ale na osobitných procesných predpokladoch, programom odvolacieho konania nemôže byť prieskum korektnosti vystavania skutkového základu rozhodnutia. Zároveň však považujeme za samozrejmé, že aj v odvolacom konaní proti osobitnému druhu rozsudku je prítomná povinnosť odvolacieho súdu prihliadnúť *ex officio* na vady prvoinštančného postupu, týkajúce sa procesných podmienok (§ 380 CSP).

Na základe vyššie uvedeného dospievame k záveru, že limity skutkového základu rozhodnutí v skrátených konaniach a skrátených rozhodnutiach možno považovať za vyhovujúce požiadavke spravodlivosti.

Literatúra

FILIČKO, V. Nové prostriedky ochrany spotrebiteľa v spotrebiteľských sporoch podľa CSP.

In Studia Iuridica Cassoviensia. ISSN 1339-3995, 2018, roč. 6, č. 1, s. 76-88

MAZÁK, J., JÁNOŠÍKOVÁ, M. Učebnica občianskeho procesného práva. 1. zväzok. Bratislava: Iuris Libri, 2012, s. 526, ISBN 978-80-89635-00-9

⁹ napríklad, na predbežnom prejednaní sporu alebo pojednávaní by, vzhľadom na doterajšie podania sporových strán (žaloba, vyjadrenie, replika, duplika) súd zrejme vyhovel žalobe, ale vzhľadom na neospravedlnenú neúčast' žalobcu túto žalobu zamietne

ŠTEVČEK, M. et al. Civilný sporový poriadok. Komentár. Praha: C. H. Beck, 2016, 1540 s., ISBN 978-80-7400-629-6

VOJČÍK, P. et al. Občiansky zákonník. Stručný komentár. Tretie vydanie. Batislava: Iura Edtion, 2010, 1282 s., ISBN 978-80-8078-368-6

VOJČÍK, P. et al. Občianske právo hmotné. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2012, 637 s., ISBN 978-80-7380-402-2

VPLYV PRÁVNEJ ÚPRAVY ODDĽŽENIA NA EXEKUČNÉ KONANIA PODĽA SLOVENSKEHO PRÁVNEHO PORIADKU

JUDR. MARTIN SERFÓZÓ

MARTINSERFOZO@OUTLOOK.SK

Abstrakt

Právny poriadok Slovenskej republiky umožňuje fyzickým osobám riešiť ich platobnú neschopnosť, ktorá je u nás vážnym sociálnym a ekonomickým problémom, prostredníctvom inštitútu oddĺženia. Oddĺženie znamená zánik vymáhateľnosti veľkej väčšiny pohľadávok, ktoré nie je možné vymôcť v exekučnom konaní vedenom v prospech jednotlivých veriteľov. Existuje pritom relatívne malá skupina pohľadávok, ktoré oddĺžením nie sú dotknuté a sú naďalej vymáhateľné bez ohľadu na oddĺženie. Oddĺženie je možné realizovať formou konkurzu alebo formou splátkového kalendára. Proces oddĺžovania má podstatný vplyv na exekučné konania. Tento vplyv je závislý na režime a forme oddĺženia, režime exekučného konania a druhu pohľadávky, ktorej vymoženie je predmetom exekúcie. Príspevok má za cieľ stručne vymedziť charakter inštitútu oddĺženia a podať prehľad účinkov oddĺženia na exekučné konanie podľa uvedených atribútov.

Abstract

Slovak law system offers a solution for insolvency problem of individuals, that is serious social and economical problem in Slovak republic. It's a debt relief, by which most of individual claims lose attribute of enforceability and can't be enforced by execution proceedings led in benefit of particular creditors. Except these „weakened“ claims, there is a relatively small group of individual claims, which are not influenced by a debt relief and they can be enforced by execution proceedings. A debt relief can take effect by form of bankruptcy or repayment schedule. Debt relief proceedings radically impacts execution proceedings, but it depends on attributes like: its form and regime, execution proceedings regime, kind of claim enforced by execution proceedings. Aim of this article is to, after brief description of a debt relief, describe character of a debt relief and to bring an overview, how a debt relief influence execution proceedings, with consideration of above mentioned attributes.

Stručné vymedzenie inštitútu oddĺženia

S účinnosťou od 01.03.2017 (kedy nadobudol účinnosť zákon NR SR č. 377/2016 Z.z. ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a

ktorým sa dopĺňa zákon č. 327/2005 Z. z. o poskytovaní právnej pomoci osobám v materiálnej núdzi a o zmene a doplnení zákona č. 586/2003 Z. z. o advokácii a o zmene a doplnení zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov v znení zákona č. 8/2005 Z. z. v znení neskorších predpisov /ďalej len „**Novela ZKR**“/) bol právny poriadok Slovenskej republiky obohatený o relatívne nový inštitút - oddĺženie fyzických osôb. Jeho novosť síce relativizuje existencia inštitútu oddĺženia už od 01.07.2005 (kedy nadobudol účinnosť zákon NR SR č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov /ďalej len „**ZKR**“ s tým, že pokiaľ v ďalšom texte nebude uvedené inak, má sa na mysli ZKR v znení účinnom od 01.01.2018/, ktorý tento inštitút uviedol do života), no napriek tomu je už na prvý pohľad zrejmé, že prístup zákonodarcu k riešeniu problému dlžníkov – fyzických osôb, ktorí nie sú schopní uniesť bremeno svojho finančného zaťaženia, je diametrálne odlišný. V úvodnej fáze svojej existencie predstavovalo oddĺženie prostriedok umožňujúci „vyrovnať, aj keď nie v plnom rozsahu, faktickú nerovnosť medzi postavením dlžníka právnickej osoby a dlžníka fyzickej osoby, po zrušení konkurzu“¹. Tento aspekt oddĺženia bol podčiarknutý rozdielnymi dôsledkami konkurzu pre fyzickú osobu, ktorá sa, na rozdiel od právnickej osoby, nemohla zbaviť svojich dlhov inak, než ich zaplatením, zatiaľ čo právnická osoba mohla byť zrušená a tak sa de facto „zbavila“ svojich nesplnených záväzkov. Okrem toho, samozrejme, inštitút oddĺženia už od počiatku svojho pôsobenia vykazoval črty, ktoré umožňovali vnímať ho „aj ako obnovenie pozície doterajšieho dlžníka, ako osoby zbavenej dlhov, ako osoby, ktorá obnovila svoju dôveryhodnosť, svoju schopnosť plniť záväzky voči veriteľom, svoju zodpovednosť za vlastné záväzky“².

Avšak inštitút oddĺženia tak, ako ho upravila Novela ZKR možno bez akýchkoľvek pochybností klasifikovať ako pomerne efektívny prostriedok sociálnej politiky štátu, ktorému pôvodný koncept oddĺženia takmer absolútne ustúpil. Úmyslom zákonodarcu je totiž (ako vyplýva z dôvodovej správy k Novele ZKR) riešiť úpadok fyzických osôb, ktorý považuje za významný ekonomicko – sociálny problém, prostredníctvom novej úpravy oddĺženia³.

Cieľom a zmyslom oddĺženia vo všeobecnosti je poskytnúť dlžníkom – fyzickým osobám ochranu pred ich veriteľmi tým spôsobom, že veriteľom je odňaté právo individuálne sa domáhať uspokojenia svojich pohľadávok cestou štátomocenského zásahu

¹ HUSÁR, J. In ĎURICA, M. - HUSÁR, J.: Sprievodca konkurzným právom. Bratislava : Ministerstvo spravodlivosti SR, 2008, s. 63

² Tamtiež

³ Na sociálno-ekonomický aspekt riešenia problému tzv. „spotrebiteľských úpadkov“ cestou likvidačného konkurzu (čo zodpovedá pôvodnému konceptu oddĺženia podľa ZKR) poukazuje aj F. Zoulík, ktorý v ňom vidí sociálny problém, dôvodiac rizikom celoživotného zadĺženia dlžníka – nepodnikateľa. Pozri Zoulík F. In Winterová, A. a kol.: Civilní právo procesní. Vysokoškolská učebnice. 6. aktualizované vydání doplněné o předpisy evropského práva. Praha : Linde Praha, 2011, s. 627

(najmä v exekučnom konaní). Tento cieľ bol napĺňaný aj inštitútom oddĺženia tak, ako ho upravoval ZKR v znení účinnom do 28.02.2017 (ďalej len „**Starý režim oddĺženia**“). V Starom režime oddĺženia platilo, že pohľadávky veriteľov, ktoré zostali po zrušení konkurzu neuspokojené, a ktoré neboli uspokojené ani počas skúšobného obdobia, sa zverejnením uznesenia o oddĺžení v Obchodnom vestníku stali voči dlžníkovi nevymáhateľnými (ust. § 171 ods. 2 ZKR v znení účinnom do 28.02.2017). Podstatnou je okolnosť, že zákonodarca uprel veriteľom právo vymáhať ich neuspokojené pohľadávky resp. ich časti v individuálne vedenom exekučnom konaní, čím podal pomyselnú pomocnú ruku dlžníkovi, ale až po tom, čo:

- prebehol konkurz na majetok dlžníka (ust. § 166 ZKR v znení účinnom do 28.02.2017), teda, konkurzom bola zlikvidovaná majetková podstata dlžníka
- súd už v úvode „oddĺžovacieho konania“, t. j. pred tým, ako povolil oddĺženie, zistil, že dlžník počas konkurzného konania riadne plnil svoje povinnosti ustanovené ZKR (ust. § 167 ods. 2 ZKR v znení účinnom do 28.02.2017)
- dlžník už v odôvodnení svojho návrhu na oddĺženie deklaroval poctivý zámer vynaložiť primerané úsilie na uspokojenie svojich veriteľov (ust. § 167 ods. 1 ZKR v znení účinnom do 28.02.2017) a tento zámer počas trojročného skúšobného obdobia, nasledujúceho po právoplatnosti uznesenia o povolení oddĺženia, aj reálne napĺňal tým, že (i) na konci každého skúšobného roka poskytoval správcovi v prospech veriteľov peňažné prostriedky v sume určenej súdom (vždy však najviac 70 % jeho celkového čistého príjmu za uplynulý skúšobný rok, pokiaľ jeho príjmy v uplynulom, roku nedosahovali ani sumu určenú súdom) (ust. § 168 ods. 1 ZKR v znení účinnom do 28.02.2017), (ii) vynaložil primerané úsilie na získanie zamestnania ako zdroja príjmu alebo začal podnikáť s týmto cieľom, (iii) poskytoval správcovi všetky správcom požadované informácie, najmä informácie o príjme a výdavkoch a o zmene bydliska, zamestnania alebo miesta podnikania (ust. § 168 ods. 2 ZKR v znení účinnom do 28.02.2017)
- sa dlžník nedopustil opakovaného alebo závažného porušenia povinností ustanovených ZKR a jeho príjem neklesol pod hranicu umožňujúcu úhradu odmeny správcu (ust. § 171 ods. 1 ZKR v znení účinnom do 28.02.2017)

Ak teda boli splnené všetky vyššie uvedené podmienky, v Starom režime oddĺženia súd rozhodol, že dlžníka oddĺžuje a neuspokojené pohľadávky jeho veriteľov sa stali nevymáhateľnými. V tejto súvislosti stojí za zmienku problém s presným určením rozsahu takto oslabených pohľadávok. Znenie ust. § 171 ods. 2 ZKR v znení účinnom do 28.02.2017 (*Pohľadávky, ktoré zostali po zrušení konkurzu neuspokojené a ktoré neboli uspokojené ani počas skúšobného obdobia, sa zverejnením uznesenia o oddĺžení v Obchodnom vestníku stávajú voči dlžníkovi nevymáhateľné*) totiž vyvolávalo polemiku o tom,

či sa účinok oddĺženia (nevymáhateľnosť) vzťahuje na všetky pohľadávky veriteľov, alebo len na tie, ktoré boli riadne prihlásené do konkurzu predchádzajúcemu oddĺženiu. R. Manik poukazuje na prax „keď napr. veriteľ s exekučným titulom svoju pohľadávku do konkurzu neprihlásil a napriek konkurzu a následnému oddĺženiu svojho dlžníka podal úspešne návrh na vykonanie exekúcie na jeho majetok“⁴. Takýto postup odobruje napr. názor M. Ďuricu, podľa ktorého sa následok nevymáhateľnosti „týka len tých pohľadávok, ktoré boli v konkurze prihlásené“⁵. Tieto polemiky mala za cieľ odstrániť Novela ZKR prostredníctvom ust. § 206f ods. 3 ZKR (*Ak súd rozhodol o oddĺžení dlžníka podľa právnych predpisov účinných do 28. februára 2017, nevymáhateľné sa stávajú voči dlžníkovi všetky pohľadávky, ktoré zostali po zrušení konkurzu neuspokojené a ktoré neboli uspokojené ani počas skúšobného obdobia bez ohľadu na to, či boli alebo neboli v konkurze prihlásené*). Ak však vezmeme v úvahu, že dlžníkovi mohli napr. v čase od oddĺženia do nadobudnutia účinnosti ZKR vzniknúť nové záväzky, je na mieste obava z nových polemík vyvolaných možným rozširujúcim výkladom právnej normy. Totiž ust. § 206f ods. 3 ZKR výslovne neobmedzuje svoje účinky z hľadiska času vzniku dotknutých pohľadávok. V tejto súvislosti možno súhlasiť s B. Pospíšilom, podľa ktorého účinok oddĺženia v Starom režime oddĺženia „neplatí pre tie pohľadávky, ktoré vznikli po zrušení konkurzu (počas skúšobného obdobia)“⁶. Kľúčovým pojmom pri výklade ust. § 206f ods. 3 ZKR preto bude pojem „zostali“. Je z neho zrejmé, že zákonodarca vzťahuje účinky oddĺženia len na tie pohľadávky, ktoré mohli byť uspokojované v konkurze a v nadväzujúcom skúšobnom období, ale k ich uspokojeniu nedošlo (bez ohľadu na dôvod) (ďalej len „**Pohľadávka dotknutá Starým režimom oddĺženia**“). Preto sa spätné pôsobenie Novely ZKR netýka tých pohľadávok, ktoré vznikli po zrušení konkurzu.

V režime oddĺženia podľa ZKR účinného od 01.03.2017 (ďalej len „**Nový režim oddĺženia**“) je dlžník zbavený nie len povinnosti preukázať, ale tiež povinnosti tvrdiť svoj poctivý zámer uspokojiť veriteľov. Súd tento poctivý zámer dlžníka nemusí, ba dokonca nesmie *ex offio* skúmať. V zmysle druhej vety ust. § 166g ods. 5 ZKR totiž *v konkurznom konaní ani v konaní o určení splátkového kalendára súd poctivý zámer dlžníka neskúma*. Postih za nepoctivý zámer (v podobe zrušenie oddĺženia) postihne dlžníka až v prípade, že oddĺžením dotknutý veriteľ iniciuje osobitné konanie, v ktorom sa mu podarí nepoctivý zámer dlžníka preukázať. Tento prístup je pochopiteľný z hľadiska záujmu štátu rýchlo a efektívne ochrániť jednotlivcov, ktorí sa neúmyselne ocitli v tzv. kolotoči dlhov. Je tiež pochopiteľný z hľadiska manažérskeho prístupu k zefektívňovaniu činnosti súdnictva ako takého. No vyvoláva otázky, pokiaľ ide o záujem štátu na ochrane veriteľov pred špekul-

⁴ Manik, R. Konanie o oddĺžení po novom – správca ako alter ego dlžníka? In. Bulletin slovenskej advokácie. 2017, roč. XXIII, č. 4, s. 22

⁵ Ďurica, M. In Števček, M. a kol: Civilné právo procesné. Bratislava : EUROKÓDEX, 2010, s. 671

⁶ Pospíšil, B.: Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár. Bratislava : Iura Edition, 2012, s. 547

latívnymi krokmi nepoctivých dlžníkov (najmä pokiaľ ide o neprofesionálnych veriteľov). O prevenciu pred neželanými účinkami oddlženia nepoctivého dlžníka sa totiž *a priori* nestará štát, ktorého úlohou by mala byť snaha o spravodlivé usporiadanie vzťahov, ale je presunutá na subjekt, ktorý je v čase uplatňovania prostriedkov prevencie (t. j. návrh na zrušenie oddlženia) účinkami oddlženia už priamo dotknutý (dlžník už bol oddlžený a napr. v exekučnom konaní došlo k strate poradia pri vymáhaní pohľadávky v dôsledku exekučnej imunity konkurznej podstaty). Aj keď v ust. § 166f ods. 6 ZKR sa formálne predpokladá aktivita štátu v prípade nepoctivého zámeru dlžníka, t. j. podnet prokurátora na zrušenie oddlženia, no v praxi si možno len ťažko predstaviť iniciatívu prokuratúry vo veci zrušenia oddlženia bez impulzu zo strany dotknutého veriteľa.

V Novom režime oddlženia súd dlžníka – fyzickú osobu oddlí súd buď spolu s vyhlásením konkurzu podľa ust. 167 ZKR alebo spolu s určením splátkového kalendára podľa ust. 168e ods. 1 ZKR. Oddlženie síce je nevyhnutne naviazané na jeden z dvoch prostriedkov majúcich za cieľ kolektívne uspokojenie veriteľov, nič to však nemení na skutočnosti, že účinky oddlženia nastupujú okamžite, teda ešte pred tým, čo je zrejmé, že vôbec dôjde k naplneniu účelu konkurzu alebo splátkového kalendára (to je zásadný rozdiel medzi Starým režimom oddlženia a Novým režimom oddlženia).

Ako už bolo uvedené, účinkom oddlženia je odňatie možnosti veriteľovi domáhať sa v „individuálnom režime“ uspokojenia svojej pohľadávky prostredníctvom štátomocenského donútenia (v exekučnom konaní). Tento účinok však neplatí generálne. ZKR totiž rozlišuje 3 skupiny pohľadávok, vo vzťahu ku ktorým je potrebné účinky oddlženia posudzovať rozdielne:

1. skupinu tvoria pohľadávky, ktoré nemôžu byť po oddlžení uspokojené prostredníctvom štátomocenského donútenia v konaní iniciovanom individuálnym veriteľom, avšak môžu byť po oddlžení uspokojené kolektívne v konkurze alebo splátkovým kalendárom podľa ZKR (ďalej len „**Uspokojované pohľadávky**“). Ide o pohľadávky uvedené v ust. § 166a ZKR
2. skupina je vymedzená vecným určením tých pohľadávok z kategórie Uspokojovaných pohľadávok, ktoré nemožno uspokojiť ani v individuálne vedenom exekučnom konaní, ani v konkurze alebo splátkovým kalendárom podľa ZKR (ďalej len „**Neuspokojované pohľadávky**“). Ide o pohľadávky uvedené v ust. § 166b ZKR. Pre zjednodušenie možno povedať, že ide o Uspokojované pohľadávky, na ktoré sa v konkurze, ani v splátkovom kalendári neprihliada, a teda automaticky a v plnom rozsahu ostanú neuspokojené (čo je už vopred zrejmé) a tým pádom nevymáhateľné. ZKR nie veľmi precízne používa pre túto skupinu pohľadávok raz označenie „Pohľadávky vylúčené z uspokojenia“ (nadpis ust. § 166b ZKR), raz označenie „Nevymáhateľné“ (ust. § 166b ods. 1 ZKR). Správnejším sa javí byť prvé z uvedených označení, keďže aj podľa dôvodovej

správy k Novele ZKR „aby sa v širšom rozsahu mohol prejavíť princíp *pari passu* (každému veriteľovi s porovnateľným postavením pomerne), ustanovenie upravuje existenciu nárokov vylúčených z uspokojenia“.

3. skupinu tvoria pohľadávky, na ktoré účinky oddĺženia nepôsobia (ďalej len „**Nedotknuté pohľadávky**“). Ide o pohľadávky uvedené v ust. § 166c ZKR

V zmysle ust. § 166e ods. 2 ZKR sa teda Uspokojované pohľadávky (bez ohľadu na to, či boli alebo neboli prihlásené a uspokojené) oddĺžením stávajú voči dlžníkovi nevymáhateľnými v rozsahu, v ktorom súd dlžníka zbavil jeho dlhov (nevymáhateľnými sa, samozrejme, stávajú aj Neuspokojované pohľadávky, pretože je vopred zrejmé, že aj keby boli prihlásené, nemožno ich uspokojovať). Súd pritom nemá možnosť rozhodnúť, ktorých dlhov dlžníka zbaví, a ktorých nie. V zmysle ust. § 166e ods. 1 ZKR O oddĺžení rozhodne súd v uznesení o vyhlásení konkurzu alebo v uznesení o určení splátkového kalendára tak, že dlžníka zbavuje všetkých dlhov, ktoré môžu byť uspokojené iba v konkurze alebo splátkovým kalendárom v rozsahu, v akom nebudú uspokojené v konkurze alebo splátkovým kalendárom. V uznesení súd uvedie znenia zákonných ustanovení, ktoré upravujú, o ktoré dlhy ide. O rozsahu zbavenia dlhov dlžníka teda *de facto* rozhoduje zákonodarca, nie súd. Súd vo svojom rozhodnutí len odcituje vôľu zákonodarcu vyjadrenú v texte právnych noriem. Je na mieste otázka legitimacy obmedzenia súdnej moci mocou zákonodarcu. Totiž zákonodarca chce, aby o oddĺžení a jeho rozsahu rozhodol súd, avšak nedáva mu skutočnú možnosť rozhodovania pokiaľ ide o materiálne podmienky oddĺženia (pocitívý zámer dlžníka), ani pokiaľ ide o rozsah oddĺženia.

Nevymáhateľnosť bude pôsobiť na všetky Neuspokojované pohľadávky, ako aj na tie Uspokojované pohľadávky resp. ich časti, ktoré po skončení konkurzu alebo uplynutí „splátkového obdobia“ (podľa ust. § 168c ods. 4 ZKR je ním obdobie piatich rokov) ostanú neuspokojené.

Vplyv oddĺženia na exekučné konanie

Na tomto mieste je potrebné uviesť, že paralelne s novou úpravou oddĺženia zákonodarca s účinnosťou od 01.04.2017 zásadným spôsobom zmenil aj právnu úpravu exekučného konania vedeného podľa zákona NR SR č. 233/1995 Z.z. o súdnych exekútoroch a exekučnej činnosti (Exekučný poriadok) a o zmene a doplnení ďalších zákonov (ďalej len „**Exekučný poriadok**“ s tým, že pokiaľ v ďalšom texte nebude uvedené inak, má sa na mysli Exekučný poriadok v znení účinnom od 01.01.2018). Pre účely tohto príspevku sa teda za exekučné konanie bude považovať civilné exekučné konanie, pričom bude rozlíšené na exekučné konanie začaté podľa Exekučného poriadku účinného do 31.03.2017 (ďalej len „**Stará exekúcia**“) a na exekučné konanie začaté podľa Exekučného poriadku účinného od

01.04.2017 (ďalej len „**Nová exekúcia**“). V praktickej rovine budú Novým režimom oddĺženia dotknuté prevažne Staré exekúcie (pretože tých je aktuálne drvivá väčšina).

Vplyv nevymáhateľnosti, ako dôsledku oddĺženia fyzickej osoby, na exekučné konanie možno sledovať v niekoľkých situáciách:

1. Nová exekúcia začatá po oddĺžení v Starom režime oddĺženia

V súvislosti s vyššie spomenutým problémom výkladu ust. § 171 ods. 2 ZKR v znení účinnom do 28.02.2017 Novela ZKR „retroaktívne prehlásila za nevymáhateľné aj tie pohľadávky, ktoré si veritelia v konkurze neprihlásili (§ 206f ods. 3)⁷. Teda v prípade, že veriteľ po oddĺžení v Starom režime oddĺženia iniciuje Novú exekúciu na vymoženie Pohľadávky dotknutej Starým režimom oddĺženia, aplikuje sa právna norma vyjadrená v prvej vete ust. § 166e ods. 4 ZKR (*Na nevymáhateľnosť pohľadávky voči dlžníkovi súd prihladne aj bez námietky dlžníka*), t. j. exekučný súd už v procese posudzovania návrhu na vykonanie exekúcie podľa ust. § 53 Exekučného poriadku prihladne na nevymáhateľnosť pohľadávky *ex offo* a zamietne návrh na vykonanie exekúcie podľa ust. § 53 ods. 3 písm. b) (*súd návrh na vykonanie exekúcie zamietne, ak sú tu dôvody, pre ktoré by exekúcia musela byť zastavená, alebo do vydania poverenia na vykonanie exekúcie vzniknú dôvody na zastavenie exekučného konania okrem spätvzatia návrhu na vykonanie exekúcie*) s poukazom na ust. § 61k ods. 1 písm. d) Exekučného poriadku (*súd exekúciu zastaví v celom rozsahu alebo v časti, ak sú tu iné skutočnosti, ktoré bránia vymáhateľnosti exekučného titulu*). V prípade, že by exekučný súd neodfiltroval neprípustnú exekúciu už v procese posudzovania návrhu na vykonanie exekúcie, môže povinný navrhnúť zastavenie Novej exekúcie v lehote 15 dní od doručenia upovedomenia o začatí exekúcie podľa ust. § 61k ods. 2 Exekučného poriadku (*súd nemá zákonnú oporu pre dodatočné zastavenie Novej exekúcie ex offo po poverení exekútora, musí vyčkať na návrh povinného na zastavenie exekúcie*).

2. Stará exekúcia začatá po oddĺžení v Starom režime oddĺženia

V prípade, že po nadobudnutí účinnosti Novelu ZKR (t. j. po 01.03.2017) prebieha Stará exekúcia proti povinnému, ktorý bol oddĺžený v Starom režime oddĺženia, pričom predmetom Starej exekúcie je vymoženie Pohľadávky dotknutej Starým režimom oddĺženia, exekučný súd *ex offo*, na podnet súdneho exekútora podľa ust. § 57 ods. 4 Exekučného poriadku v znení účinnom do 31.03.2017 (*Exekútor je povinný predložiť vec súdu bezodkladne po tom, ako nadobudne pochybnosti alebo zistí, že sú dôvody na zastavenie exekúcie alebo čiastočné zastavenie exekúcie*) alebo na návrh prípadne

⁷ Ďurica, M. Osobné bankroty In. Bulletin slovenskej advokácie. 2017, roč. XXIII, č. 4, s. 52

podnet povinného zastaví Starú exekúciu podľa ust. § 57 ods. 1 písm. g) Exekučného poriadku v znení účinnom do 31.03.2017 (*exekúciu súd zastaví, ak exekúciu súd vyhlásil za neprípustnú, pretože je tu iný dôvod, pre ktorý exekúciu nemožno vykonať*).

3. Nová exekúcia začatá po oddlžení v Novom režime oddlżenia

Rozhodujúcim bude predmet exekúcie. Ak sa navrhuje vykonanie Novej exekúcie pre vymożenie Uspokojovaných pohľadávok alebo Neuspokojovaných pohľadávok, platí to, čo bolo uvedené vyššie pre Novú exekúciu začatú po oddlžení v Starom režime oddlżenia (podľa bodu 1.).

Výnimkou je len oddlžení splátkovým kalendárom, pokiaľ pred určením splátkového kalendára začalo súdne konanie alebo iné konanie o zaplatenie Uspokojovanej pohľadávky, ktorá sa má vymôcť v Novej exekúcii (podľa dôvodovej správy k Novele ZKR „určenie splátkového kalendára na tieto konania nemá v zásade vplyv“). V zmysle ust. § 168f ods. 5 ZKR totiž *rozhodnutie, ktoré zaväzuje dlžníka zaplatiť pohľadávku možno vykonať, ale iba v rozsahu a v lehotách podľa splátkového kalendára*.

Ak sa navrhuje vykonanie Novej exekúcie pre vymożenie Nedotknutých pohľadávok, nemá oddlžení na exekučné konanie vplyv. Novú exekúciu možno začať, no jej efektívnosť je otázna. Pokiaľ totiž stále prebieha konkurz (ten začína práve po oddlžení), platí ust. § 167f ZKR (*Na majetok podliehajúci konkurzu nemožno počas konkurzu začať ani viesť exekučné konanie alebo obdobné vykonávacie konanie*) – k tomu pozri výklad nižšie.

4. Nový režim oddlżenia počas prebiehajúcej exekúcie

Vplyv oddlżenia na závisí od formy oddlżenia, predmetu a režimu exekúcie.

Oddlžení konkurzom, pokiaľ sa v Novej exekúcii vymáha Uspokojovaná pohľadávka alebo Neuspokojovaná pohľadávka

Momentom zverejnenia rozhodnutia o vyhlásení konkurzu v Obchodnom vestníku vzniká súdnemu exekútorovi povinnosť bezodkladne *ex offo* vydať upovedomenie o zastavení exekúcie podľa ust. § 61n ods. 1 písm. g) Exekučného poriadku (*exekútor vydá upovedomenie o zastavení exekúcie, ak z osobitného predpisu vyplýva, že tu je dôvod na zastavenie exekúcie*) v spojení s prvou vetou ust. § 167f ods. 2 ZKR (*ak bol vyhlásený konkurz, ide o dôvod, aby sa bez zbytočného odkladu rozhodlo o zastavení konania, v ktorom sa vymáha pohľadávka, ktorá môže byť uspokojená iba v konkurze alebo sa považuje za nevyhmáhatelnú*) a doručiť ho spolu s výzvou na zaplatenie náhrady trov exekútora účastníkom exekučného konania. Proti tomuto upovedomeniu môže účastník exekučného

konania podať v lehote 15 dní námietky, o ktorých rozhoduje exekučný súd, ktorý ich buď zamietne alebo im vyhovie a zruší upovedomenie súdneho exekútora o zastavení exekúcie príp. vráti exekútorovi výzvu na úhradu trov exekútora. Námietky možno odôvodniť napríklad tým, že neboli splnené predpoklady na vedenie konkurzu a bol podaný podnet na zrušenie konkurzu. Exekučný súd môže v takom prípade prerušiť konanie o námietkach podľa ust. § 164 Civilného sporového poriadku. Ak by došlo k zrušeniu konkurzu z dôvodu, že tu neboli predpoklady na vedenie konkurzu (napr. dlžník nebol platobne neschopný), na zastavenie Novej exekúcie by sa v zmysle ust. § 167f ods. 5 ZKR neprihliadalo, čoho dôsledkom by muselo byť zrušenie upovedomenia exekútora o zastavení exekúcie. Na exekučnú imunitu konkurznej podstaty však, podľa legálneho textu, nemá zrušenie konkurzu spätný účinok, teda ak aj keď sa na zastavenie exekúcie nebude prihliadať, exekútor musí znova zablokovať majetok (ktorý bol po vzniku exekučnej imunity povinný odblokovať v prospech konkurzu), čo však znamená možnú zmenu poradia blokácií.

Nová exekúcia sa teda končí (i) ak námietky neboli podané, doručením upovedomenia o zastavení exekúcie súdu alebo (ii) námietky boli podané, právoplatnosťou uznesenia o zamietnutí námietok. Súdny exekútor je po zastavení exekúcie štandardne povinný odblokovať majetok povinného do troch pracovných dní (v zmysle ust. § 61p Exekučného poriadku). Ak dôvodom zastavenie exekúcie bolo vyhlásenie konkurzu, majetok už v čase zastavenia exekúcie bude odblokovaný, pretože momentom vyhlásenia konkurzu získal exekučnú imunitu a exekútor „stratil oprávnenie“ takýto majetok exekučne postihovať. Okrem povinnosti exekútora uvoľniť majetok v prospech konkurzu zakladá vyhlásenie konkurzu súdnemu exekútorovi povinnosť (ak má u seba výťažok z exekúcie, ktorý „nestihol“ do vyhlásenia konkurzu poukázať oprávnenému) rozdeliť výťažok z exekúcie pomerom vyplývajúcim z ust. § 60 ods. 2 Exekučného poriadku a sumu určenú na uspokojenie pohľadávky oprávneného poukázať v zmysle ust. § 167f ods. 2 ZKR oprávnenému (t. j. ak ešte nie sú trovy exekútora uspokojené, výťažok sa rozdelí a oprávnenému sa poukáže 76% výťažku, na úhradu trov exekútora sa použije 24% výťažku). Táto situácia môže v praxi vzniknúť v prípade, ak k vyhláseniu konkurzu dôjde v čase od prijatia úhrady súdny exekútorom do uplynutia lehoty na poukávanie plnenia oprávnenému v zmysle ust. § 29 ods. 8 Exekučného poriadku (t. j. v lehote 7 dní príp. v inej lehote vyplývajúcej zo štvrtej časti Exekučného poriadku alebo v lehote dohodnutej s oprávneným /maximálne 90 dní/) alebo ak exekútor prijal úhradu menšiu ako 05,00 EUR a pri platbách poukazovaných oprávnenému do zahraničia platbu menšiu ako 50,00 EUR (v takom prípade lehota na poukávanie v zmysle ust. § 29 ods. 9 Exekučného poriadku neplatí). Tiež môže ísť o situáciu, kedy napríklad banka poukáže exekútorovi z účtu povinného prostriedky pred vyhlásením konkurzu, avšak na účet exekútora „dorazia“ po vyhlásení konkurzu. Pokiaľ by však banka odpísala prostriedky z účtu povinného po vyhlásení konkurzu, súdny exekútor

s celým výťažkom naloží podľa pokynu správcu, pretože ide o prostriedky patriace do konkurznej podstaty.

Ako bolo načrtnuté vyššie, za vážny problém možno považovať situáciu, kedy nastanú účinky zastavenia exekúcie a následne dôjde k zrušeniu konkurzu z dôvodu, že tu neboli predpoklady na vedenie konkurzu (nemožno pritom vylúčiť dlhší časový odstup). V zmysle ust. § 167f ods. 5 ZK sa v takom prípade na zastavenie Novej exekúcie neprihliada a prípadné exekučné záložné právo zaniknuté v dôsledku vyhlásenia konkurzu sa obnovuje. Tento dôsledok zastavenia konkurzu však nemožno v praxi dôsledne aplikovať pre absenciu zákonnej úpravy postupu exekučných orgánov pri obnovovaní exekúcie, ktorá už raz bola definitívne ukončená zastavením. V prvom rade ide o problém poradia pohľadávky pri jednotlivých spôsoboch vedenia exekúcie. Po ukončení exekúcie je predsa súdny exekútor povinný ihneď odblokovať majetok povinného (ak ho neodblokoval už skôr v dôsledku exekučnej imunity konkurznej podstaty), čo so sebou prináša aj zánik poradia vytvoreného blokačným úkonom (napr. pri vykonávaní exekúcie príkazom pohľadávky z účtu v banke). Pohľadávka získala svoje poradie na podklade úkonu súdneho exekútora (doručením príkazu na začatie exekúcie banke), pričom zrušenie tohto úkonu súdnym exekútorom znamená, že musia pominúť všetky účinky týmto úkonom vyvolané. Ak by sa aj čisto teoreticky malo „neprihliadať“ na zastavenie Novej exekúcie, muselo by to znamenať, že súdny exekútor po zrušení konkurzu vykoná nový úkon (t. j. vydá nový príkaz na začatie exekúcie, pretože starý už zrušil), ktorý však pre pohľadávku môže vytvoriť horšie poradie, ako mala pôvodne. Okrem problému poradia pohľadávky môže „neprihliadanie“ na zastavenie exekúcie znamenať neželaný zásah do právnej istoty účastníkov konania. Predovšetkým ide o otázku upovedomenia o zastavení exekúcie, ktoré súdny exekútor doručil účastníkom, pre ktorých takého upovedomenie predstavuje úkon ohraničujúci trvanie účinkov upovedomenia o začatí exekúcie (napr. zákaz nakladania s majetkom podliehajúcim exekúcii), a ktoré ostáva účinné aj po zrušení konkurzu (neexistuje totiž regulácia procesu zrušenia upovedomenia o zastavení exekúcie). To isté platí aj vo vzťahu k prípadnému právoplatnému súdnemu rozhodnutiu zamietajúcemu námietky proti zastaveniu exekúcie súdnym exekútorom (napr. ak by exekučný súd neprerušil konanie o týchto námietkach a právoplatne by rozhodol o ich zamietnutí pred zrušením konkurzu). Spornou tiež ostáva otázka trov exekútora, ktoré po zastavení exekúcie oprávnený už uhradil napr. na základe právoplatného rozhodnutia súdu o zamietnutí námietok. Za súčasného právneho stavu je jediným možným spôsobom, ako pohľadávku po zastavení Novej exekúcie a po zrušení konkurzu z dôvodu, že neboli splnené predpoklady na jeho vedenie vrátiť do režimu vymáhania v exekučnom konaní, podať nový návrh na vykonanie Novej exekúcie (a to aj pre Uspokojované, aj pre Neuspokojované pohľadávky, pretože v zmysle ust. § 167v ods. 3 ZKR *Konkurz sa zrušuje tiež uznesením, ktorým súd zastaví konanie z dôvodu, že tu nie sú predpoklady pre vedenie konkurzu. V uznesení rozhodne*

aj o zrušení oddlženia. Teda účinky oddlženia nebudú vôbec pôsobiť). Úmysel zákonodar- cu sankcionovať dlžníka, ktorý podal návrh na vyhlásenie konkurzu zo špekulatívnych dô- vodov tým, že sa pohľadávky dotknuté oddlžením „vrátia“ do stavu pred vyhlásením kon- kurzu, možno hodnotiť vysoko pozitívne. Je však potrebné tento zámer pretaviť aj do právnej úpravy regulujúcej exekučné konanie. V prvom rade je potrebné dôsledne upraviť účinky zrušenia konkurzu na úkony súdneho exekútora, ktorými došlo k odblokovaniu majetku z dôvodu exekučnej imunity konkurznej podstaty. Účinok zrušenia konkurzu v podobe neprihliadania na zastavenie exekúcie (tak, ako je vyjadrený v ust. § 167f ods. 5 ZKR) predstavuje imperatív adresovaný exekučným orgánom (aj keď aktuál- ne nevykonateľný) neprihliadať na zastavenie exekúcie. Nie je pravidlom upravujúcim postup iných osôb dotknutých exekučným konaním (napr. banka, zamestnávateľ) pokiaľ obdržia pokyn exekútora neblokovať majetok povinného a následne dôjde k zrušeniu konkurzu. Takisto je potrebné dôsledne upraviť postup exekučných orgánov (ako orgánov verejnej moci) počas „spočívania“ exekúcie (napr. oprávnenie orgánov verejnej moci sys- tematicky sledovať konkrétneho povinného z hľadiska vývoja konkurzu vedeného na jeho majetok, oprávnenie spracúvať jeho osobné údaje za účelom takéhoto systematického monitorovania, prelomenie účinkov upovedomenia o zastavení exekúcie, prelomenie účinkov právoplatnosti rozhodnutia súdu o zamietnutí námietok proti zastaveniu exekúcie a pod.).

V príspevku bolo viackrát uvedené, že vyhlásenie konkurzu má na Novú exekúciu dopad aj v podobe vytvorenia exekučnej imunity pre majetok podliehajúci konkurzu v zmysle ust. § 167h ZKR. Pôjde o (i) majetok, ktorý patril dlžníkovi ku dňu vyhlásenia kon- kurzu, (ii) výťažok získaný správou a speňažením takéhoto majetku, (iii) majetok, ktorý nadobudol dlžník po vyhlásení konkurzu v dôsledku splnenia povinností správcom po vy- hlásení konkurzu v prípadoch podľa § 45a ZKR (t. j. splnenie povinnosti podľa zmluvy o kúpe veci uzatvorenej s výhradou vlastníctva pred vyhlásením konkurzu alebo splnenie povinnosti podľa zmluvy o prenájme veci za dohodnuté nájomné na dobu určitú, s cieľom prevodu prenajatej veci do vlastníctva) (iv) majetok, na ktorom viaznu zabezpečovacie práva, ak sa do konkurzu prihlási prednostný zabezpečený veriteľ alebo ak sa prihlási len neskorší zabezpečený veriteľ, pokiaľ zo zabezpečeného majetku možno predpokladať uspokojenie aj zabezpečeného veriteľa s neskorším zabezpečovacím právom; tento maje- tok podlieha konkurzu len do vtedy, kým prednostný zabezpečený veriteľ alebo neskorší zabezpečený veriteľ, ktorého uspokojenie možno predpokladať zo zaťaženého majetku, nepristúpi k výkonu zabezpečovacieho práva. Zaťažený majetok podlieha konkurzu aj vte- dy, ak hodnota zaťaženého majetku prevyšuje ťarchy na majetku, a do od času vyhotove- nia správcom zabezpečeného znaleckého posudku na určenie hodnoty zaťaženého majet- ku do času, kým niektorý zo zabezpečených veriteľov nepristúpi k výkonu zabezpečova- cieho práva (ďalej len „**Konkurzná podstata**“). Konkurznú podstatu nie je súdny exekútor

oprávnený exekučne postihovať. Teda nesmie vo vzťahu k takémuto majetku vykonať žiadny úkon exekučnej činnosti, a ak už taký úkon vykonal, je povinný ho zrušiť. Túto povinnosť možno vyvodiť zo znenia ust. §61q ods. 1 Exekučného poriadku (*Exekúciou nemožno postihnúť majetok alebo práva, ktoré podľa tohto zákona alebo podľa osobitných predpisov nepodliehajú exekúcii alebo sú z exekúcie vylúčené, alebo na ktoré je exekúcia neprípustná*). V tejto právnej norme je totiž vyjadrený záväzný rozsah exekúcie, ktorý nemôže byť súdnym exekútorom prekročený, a to bez ohľadu na to, kedy majetok získal exekučnú imunitu (teda, či ju získal pred začiatkom exekvovania alebo až počas exekvovania). Zásadným problémom ostáva otázka poradia pohľadávok pri niektorých spôsoboch vykonania exekúcie (napr. príkazom pohľadávky z účtu v banke) po tom, čo bude konkurz zrušený z dôvodu, že tu neboli predpoklady na vedenie konkurzu v zmysle ust. §167f ods. 5 ZKR. Takáto situácia môže nastať napríklad v prípade, že súd sa pri hodnotení podmienok prípustnosti vyhlásenia konkurzu spoliehal len na vyhlásenie dlžníka v zmysle ust. § 167a ods. 1 písm. d) ZKR (*Súd najneskôr do 15 dní od doručenia návrhu na vyhlásenie konkurzu vyhlási konkurz, ustanoví správcu a vyzve veriteľov, aby prihlásili svoje pohľadávky, ak zistí, že dlžník je platobne neschopný; súd vychádza z vyhlásenia dlžníka, ibaže existuje dôvodná pochybnosť o jeho pravdivosti*). Pokiaľ ešte nenastali účinky zastavenia exekúcie, avšak pominuli účinky konkurzu, Konkurzná podstata stráca exekučnú imunitu a súdny exekútor ju môže opätovne postihnúť vykonaním nového úkonu exekučnej činnosti (napr. vydanie nového príkazu na začatie exekúcie). Avšak v takom prípade môže dôjsť k zmene pôvodného poradia pohľadávky. *De lege ferenda* by bolo vhodné zakotviť v rámci jednotlivých spôsobov vykonania exekúcie pravidlo, podľa ktorého sa v prípade zrušenia konkurzu spravuje poradie pohľadávky poradím, ktoré mala pred tým, ako súdny exekútor „uvoľnil“ majetok v prospech konkurzu. Samozrejme, na to by musela nadväzovať úprava povinnosti súdneho exekútora uvádzať pri odblokúvaní majetku dôvod odblokovania. Prípadne upraviť už spomínané pravidlá regulujúce postup osôb dotknutých exekučným konaním (napr. banka, zamestnávateľ) pokiaľ obdržia pokyn exekútora neblokovať majetok povinného z dôvodu imunizácie Konkurznej podstaty a následne dôjde k zrušeniu konkurzu. Inšpiráciou môže byť snaha o obnovenie poradia exekučného záložného práva podľa ust. § 167f ods. 5 ZKR (*prípadné exekučné záložné právo zaniknuté v dôsledku vyhlásenia konkurzu sa obnovuje*).

Pokiaľ ide o exekučné záložné právo, toto zaniká v zmysle ust. § 167f ods. 4 ZKR *ex lege*, nie je preto potrebný úkon súdneho exekútora smerujúci k jeho zrušeniu. Ak by totiž súdny exekútor exekučné záložné právo zrušil svojim rozhodnutím, znemožnil by jeho obnovenie, ak by došlo k zrušeniu konkurzu z dôvodu, že tu neboli predpoklady na jeho vedenie tak, ako predpokladá znenie ust. § 167f ods. 5 ZKR (uvažovať pritom možno len o obnovení exekučného záložného práva v prípade, že konkurz bude zrušený pred tým, čo nastanú účinky upovedomenia o zastavení exekúcie). Musel by totiž exekučné

záložné právo zriadiť znova, čo by mohlo znamenať zmenu jeho pôvodného poradia. Obnovuje sa exekučné záložné právo zaniknuté v dôsledku vyhlásenia konkurzu, nie exekučné záložné právo zaniknuté v dôsledku rozhodnutia súdneho exekútora o jeho zrušení. Iste pritom bude zaujímavé sledovať, ako sa s inštitútom „obnovenia“ exekučného záložného práva (tak, ako ho dnes upravuje ZKR) vysporiadajú orgány štátnej správy na úseku katastra.

Oddĺženie konkurzom, pokiaľ sa v Starej exekúcii vymáha Uspokojovaná pohľadávka alebo Neuspokojovaná pohľadávka

Na rozdiel od Novej exekúcie, v Starej exekúcii je jediným orgánom oprávneným rozhodovať o zastavení exekučného konania exekučný súd. Po tom, čo nastanú účinky vyhlásenia konkurzu je exekučný súd *ex offio*, na podnet súdneho exekútora podľa ust. § 57 ods. 4 Exekučného poriadku v znení účinnom do 31.03.2017 (*Exekútor je povinný predložiť vec súdu bezodkladne po tom, ako nadobudne pochybnosti alebo zistí, že sú dôvody na zastavenie exekúcie alebo čiastočné zastavenie exekúcie*) alebo na návrh prípadne podnet povinného zastaviť Starú exekúciu podľa ust. § 57 ods. 1 písm. g) Exekučného poriadku v znení účinnom do 31.03.2017 (*exekúciu súd zastaví, ak exekúciu súd vyhlásil za neprípustnú, pretože je tu iný dôvod, pre ktorý exekúciu nemožno vykonať*). Dôvodom nemožnosti vykonať exekúciu je strata vymáhateľnosti Uspokojovanej alebo Neuspokojovanej pohľadávky.

Aj v prípade Starej exekúcie dochádza k exekučnej imunizácii Konkurznej podstaty resp. k nemožnosti exekvovať ju od okamihu vyhlásenia konkurzu rovnako ako v prípade Novej exekúcie. Súdny exekútor je povinný uvoľniť Konkurznú podstatu v prospech konkurzu, a to aplikujúc ust. § 61a ods. 1 Exekučného poriadku účinného do 31.03.2017 (*Exekúciou nemožno postihnúť majetok alebo práva, ktoré podľa tohto zákona alebo podľa osobitných predpisov nepodliehajú exekúcii alebo sú z exekúcie vylúčené, alebo na ktoré je exekúcia neprípustná*).

Aj v prípade Starej exekúcie platí, že po právoplatnom zastavení exekúcie nemožno obnoviť „predkonkurzný stav“ jednoduchým neprihliadaním na zastavenie exekúcie. Je potrebné podať nový návrh na vykonanie exekúcie, ktorá už bude vykonávaná v režime Novej exekúcie.

Oddĺženie konkurzom, pokiaľ sa v Novej exekúcii alebo Starej exekúcii vymáha Nedo- tknutá pohľadávka

Pre nedotknuté pohľadávky je charakteristické to, že na ne nepôsobia účinky oddĺženia. Ako uvádza dôvodová správa k Novele ZKR, „oproti iným nárokom však nenastane ten následok, že pohľadávka sa stane nevymáhateľnou a teda právny nárok stratí“. Pre takúto pohľadávku možno začať Novú exekúciu, a pokiaľ dôjde k vyhláseniu konkurzu po-

čas Novej exekúcie, nie je daný dôvod na jej zastavenie. Totiž v zmysle ust. § 167f ods. 2 ZKR ak bol vyhlásený konkurz, ide o dôvod, aby sa bez zbytočného odkladu rozhodlo o zastavení konania, v ktorom sa vymáha pohľadávka, ktorá môže byť uspokojená iba v konkurze (t. j. Uspokojované pohľadávky) alebo sa považuje za nevymáhateľnú (t. j. Neuspokojované pohľadávky). Teda nie pokiaľ sa vymáhajú Nedotknuté pohľadávky.

To isté platí aj pokiaľ dôjde k vyhláseniu konkurzu počas Starej exekúcie.

Problémom tohto riešenia však je znenie ust. § 167f ods. 1 ZKR. Totiž napriek tomu, že Nová exekúcia môže začať a plynulo prebiehať, nie je v nej možné speňažovať Konkurznú podstatu. Je jasné, že cieľom je kolektívne uspokojenie veriteľov. Avšak vynára sa otázka, prečo, ak zákonodarca favorizuje niektorých veriteľov (t. j. neuprel veriteľovi Nedotknutej pohľadávky právo na jej vymáhanie v individuálnom režime), marí jej uspokojenie faktickou nemožnosťou postihnúť akúkoľvek zložku majetku dlžníka, teda aj zložku patriacu do Konkurznej podstaty. Do úvahy síce prichádza exekvovanie majetku, ktorý dlžník nadobudne po vyhlásení konkurzu (napr. nárok na výplatu mzdy), avšak efektívnosť tohto riešenia je otázna. A to jednak z pohľadu dlžníka, pre ktorého nie je oddĺženie dostatočne lákavé (pretože sa nezbaví všetkých svojich dlhov, nebude mať záujem nadobúdať nový majetok), jednak z pohľadu veriteľa Nedotknutej pohľadávky (nemusí priniesť žiadny osoh, pretože tak, či tak, ak chce byť uspokojený z majetku podliehajúceho konkurzu, musí sa do konkurzu prihlásiť, čo však znamená, že bude uspokojovaný pomerne, spolu s inými veriteľmi). Ak má byť skutočným záujmom zákonodarcu reálne uspokojenie každého zo skupiny favorizovaných veriteľov (nie len zabezpečeného), je *de lege ferenda* potrebné uvažovať o vylúčení exekučnej imunity Konkurznej podstaty v tom exekučnom konaní, v ktorom sa vymáha Nedotknutá pohľadávka.

Oddĺženie Splátkovým kalendárom, pokiaľ sa v Novej exekúcii vymáha Uspokojovaná pohľadávka alebo Neuspokojovaná pohľadávka

Pokiaľ dlžník podá návrh na určenie splátkového kalendára a súd zistí, že boli splnené podmienky podľa ust. § 168a ods. 1 ZKR (*Návrh podala oprávnená osoba, návrh spĺňa zákonom ustanovené náležitosti, dlžník je v súlade s týmto zákonom riadne zastúpený, dlžník je platobne neschopný /súd vychádza z vyhlásenia dlžníka, ibaže existuje dôvodná pochybnosť o jeho pravdivosti/, od posledného poskytnutia ochrany pred veriteľmi uplynuli aspoň tri roky, nebráni tomu v minulosti vyhlásený konkurz alebo určený splátkový kalendár*) pred samotným oddĺžením poskytne dlžníkovi tzv. ochranu pred veriteľmi. Súdny exekútor v takom prípade vydá upovedomenie o odklade exekúcie v zmysle ust. § 61h ods. 1 písm. g) Exekučného poriadku a doručí ho účastníkom konania, platiteľovi mzdy povinného, banke, dlžníkovi povinného alebo iným osobám dotknutým exekúciou. Treba poukázať na nesúlad znenia prvej vety ust. § 168b ods. 1 ZKR (poskytnutím ochrany pred veriteľmi sa odkladajú všetky exekúcie, ktoré sa vedú voči dlžníkovi ohľadom pohľa-

dávok, ktoré môžu byť uspokojené iba splátkovým kalendárom) a prvej vety ust. § 61h ods. 2 Exekučného poriadku (Vydaním upovedomenia o odklade exekúcie sa exekúcia odkladá). Z ust. § 61h ods. 1 písm. g) Exekučného poriadku (exekútor vydá upovedomenie o odklade exekúcie, ktoré doručí účastníkom konania, platiteľovi mzdy povinného, banke, dlžníkovi povinného alebo iným osobám dotknutým exekúciou, ak z osobitného predpisu vyplýva, že sa exekúcia odkladá alebo že sa prerušuje) je zrejmé, že slovné spojenie „exekúcia sa odkladá“ použité v ust. § 168b ods. 1 ZKR je len právnym dôvodom pre vydanie upovedomenia o odklade exekúcie súdnym exekútorom. Preto účinky odkladu exekúcie nenastávajú zverejnením uznesenia o poskytnutí ochrany pred veriteľmi. Nastávajú až vydaním upovedomenia o odklade exekúcie súdnym exekútorom a trvajú do času, kým súd neurčí splátkový kalendár, alebo kým nedôjde k zastaveniu konania o určenie splátkového kalendára (t. j. oznámením správcu v Obchodnom vestníku, že pomery dlžníka neumožňujú zostaviť splátkový kalendár alebo rozhodnutím súdu o zastavení konania, ak súd zistí, že pomery dlžníka neumožňujú určiť splátkový kalendár, príp. ak dlžník počas konania o návrhu na určenie splátkového kalendára zomrie). Ide pritom o tzv. odklad s blokovaním podľa ust. § 61i ods. 1 Exekučného poriadku (*Počas odkladu exekúcie nie je dotknuté oprávnenie exekútora vykonávať úkony smerujúce k zisteniu a k zabezpečeniu majetku podliehajúceho exekúcii. Ak takéto úkony boli uskutočnené pred vydaním upovedomenia o odklade exekúcie, ich účinky zostávajú zachované*).

Ak súd následne určí splátkový kalendár, vzniká súdnemu exekútorovi povinnosť bezodkladne *ex offico* vydať upovedomenie o zastavení exekúcie podľa ust. § 61n ods. 1 písm. g) Exekučného poriadku v spojení s prvou vetou ust. § 168b ods. 1 ZKR a doručiť ho spolu s výzvou na zaplatenie náhrady výdavkov účastníkom konania. Proti tomuto upovedomeniu môže účastník exekučného konania podať v lehote 15 dní námietky, o ktorých rozhoduje exekučný súd, ktorý ich buď zamietne alebo im vyhovie a zruší upovedomenie súdneho exekútora o zastavení exekúcie príp. vráti exekútorovi výzvu na úhradu trov exekútora. Námietky možno odôvodniť napríklad tým, že bol podaný návrh na zrušenie oddĺženia pre nepoctivý zámer dlžníka. Exekučný súd môže v takom prípade prerušiť konanie o námietkach podľa ust. § 164 Civilného sporového poriadku. Zrušením oddĺženia sa oddĺženie stáva voči všetkým veriteľom neúčinné v zmysle ust. § 166f ods. 4 ZKR, čoho dôsledkom by muselo byť zrušenie upovedomenia exekútora o zastavení exekúcie.

Nová exekúcia sa teda končí (i) ak námietky neboli podané, doručením upovedomenia o zastavení exekúcie súdu alebo (ii) námietky boli podané, právoplatnosťou uznesenia o zamietnutí námietok. V takom prípade súdny exekútor v zmysle ust. § 61p Exekučného poriadku do troch pracovných dní odblokuje majetok povinného.

Oddlženie Splátkovým kalendárom, pokiaľ sa v Starej exekúcii vymáha Uspokojovaná pohľadávka alebo Neuspokojovaná pohľadávka

Exekučný poriadok v znení účinnom do 31.03.2017 neupravuje inštitút upovedomenia o odklade exekúcie. Preto v prípade Starej exekúcie platí, že zverejnením uznesenia o poskytnutí ochrany pred veriteľmi sa exekúcia odkladá *ex lege* (v zmysle ust. § 168b ods. 1 ZKR). Ak súd určí splátkový kalendár, exekučný súd rozhodne o zastavení exekúcie rovnako, ako v prípade oddlženia konkurzom.

Oddlženie Splátkovým kalendárom, pokiaľ sa v Novej exekúcii alebo starej exekúcii vymáha Nedotknutá pohľadávka

Oddlženie touto formou nebude mať na Novú exekúciu, ani na Starú exekúciu vplyv.

Záver

Nová právna úprava oddlženia a jeho účinkov spôsobuje v aplikačnej praxi súdov a súdnych exekútorov nemálo problémov. Dôvod možno vidieť nie len v celkovej zmene koncepcie riešenia úpadku dlžníka – fyzickej osoby, ale predovšetkým v komplikovanom vyjadrení právnych noriem upravujúcich oddlžovací proces, a to tak po jazykovej, ako aj systematickej stránke. Jednoznačná, ale predovšetkým jednoduchá a univerzálna odpoveď na otázku, ako riešiť stret oddlženia a civilnej exekúcie neexistuje. Ako vyplýva z príspevku, v každom jednom prípade stretu je potrebné najprv zistiť, o ktorý prostriedok oddlženia ide, aký je režim oddlženia a exekúcie a aký druh pohľadávky je predmetom vymáhania v civilnej exekúcii. Až následne možno hľadať odpoveď na dôsledky stretu oddlženia a exekúcie.

Ako vyplynulo z analýzy, nie všetky zámery zákonodarcu obsiahnuté v novej úprave inštitútu oddlženia sa podarilo efektívne premietnuť do praxe. Ide predovšetkým o nejednoznačný dôsledok zrušenia konkurzu pre nesplnenie predpokladov jeho vedenia, ktorým má byť neprihliadanie na zastavenie exekúcie. Tento účinok nie je dobre možný bez ďalších legislatívnych zmien. Otáznym tiež ostáva zmysel vytvorenia favorizovaných pohľadávok nedotknutých oddlžením, ktoré napriek svojej vysokej prioritě nemôžu byť po vyhlásení konkurzu uspokojované z konkurznej podstaty v individuálnom režime, ale len v režime kolektívneho uspokojenia.

K ODDĽŽENIU FYZICKÝCH OSÔB PODĽA ŠTVRTEJ ČASTI ZKR

JUDR. ING. ANDREA ŠEVČIKOVÁ¹

UNIVERZITA MATEJA BELA V BANSKEJ BYSTRICI, PRÁVNICKA FAKULTA

OBCHODNÉ A FINANČNÉ PRÁVO

ANDREA.SEVCIKOVA@UMB.SK

Abstrakt

Zavedením právnej úpravy osobných bankrotov v roku 2017 do nášho právneho poriadku sa rapídne zvýšil počet oddĺžení fyzických osôb v Slovenskej republike. Článok stručne približuje právnu úpravu oddĺženia fyzických osôb podľa štvrtej časti zákona o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov, či už formou vyhlásenia konkurzu alebo určenia splátkového kalendára, vymedzuje podmienky, ktoré musia byť splnené pri podávaní návrhu na oddĺženie a poukazuje na niektoré špecifiká oddĺženia fyzických osôb. Prijatím tejto právnej úpravy zároveň autorka poukazuje sa zvýšenie počtu osobných bankrotov v Slovenskej republike za posledných pár rokov.

Abstract

By introducing the legal regulation of personal bankruptcies in 2017 into our legal system, the number of detachments of natural persons in the Slovak Republic has rapidly increased. The article briefly approximates the legal provisions on the separation of natural persons under the Fourth Part of the Act on Bankruptcy and Restructuring and on Amendments to Certain Laws, as amended, either in the form of a declaration of bankruptcy or the determination of a repayment schedule, defines the conditions to be met when submitting a petition for unbundling and points to some specifics of the separation of natural persons. By adopting this legal regulation, the author points to an increase in the number of personal bankruptcies in the Slovak Republic over the past few years.

Úvod

Právna úprava oddĺženia fyzických osôb podľa zákona č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov (ďalej ako „ZKR“) vstúpila do platnosti novelou od 01.03.2017 č. 377/2016 Z. z. – zmena zákona o konkurze a reštrukturalizácii. Novela ZKR priniesla najmä celú novú časť zamera-

¹ JUDr. Ing. Andrea Ševčíková – denná doktorandka Právnickej fakulty Univerzity Mateja Bela v odbore Obchodné a finančné právo; vyššia súdna úradníčka na obchodnom oddelení Okresného súdu v Banskej Bystrici

nú na oddlžovanie fyzických osôb, ktoré je upravená v štvrtej časti ZKR. Vychádzajúc z dôvodovej správy k novele ZKR účelom tejto novej právnej úpravy je riešenie úpadku fyzických osôb, ktorý predstavuje v Slovenskej republike významný ekonomicko-sociálny problém². Pôvodná právna úprava platná od zavedenia ZKR od roku 2006 nebola postačujúca a nepriniesla očakávané úrovne v počtoch osôb, ktoré by podali návrh na oddlženie, ktorý by bol porovnateľný s okolitými krajinami. „Príčinou nezáujmu bola výlučné nevyhovujúca právna úprava a nie sociálno-ekonomická situácia dlžníkov.“³

Podanie návrhu na oddlženie fyzickej osoby sa novou právnou úpravou značne zjednodušilo, nakoľko podľa platnej právnej úpravy do 28.02.2017 ohľadne oddlžovania fyzických osôb, fyzická osoba (ďalej aj ako „dlžník“, „úpadca“) mohla podať návrh na vyhlásenie konkurzu len v tom prípade, ak zložila na účet súdu preddavok na úhradu odmeny a nákladov správcu vo výške 663,88 eur, pričom musela byť zároveň splnená podmienka, že dlžník musel mať majetok, ktorého hodnota bola aspoň 1.659,70 eur. Uvedené spoplatnenie tohto konania a potreba majetnosti boli tiež dôvodmi, ktoré spôsobovali, že veľmi malý počet ľudí prejavil v Slovenskej republike záujem o vyhlásenie konkurzu. Súčasná právna úprava umožňuje oddlžiť aj tie fyzické osoby, ktoré sú absolútne nemajetné, pričom samotné konanie o oddlžení by nemalo byť až tak časovo náročné ako tomu bolo doposiaľ.

Podanie návrhu na oddlženie fyzickej osoby

V zmysle štvrtej časti ZKR je možné, aby mohla fyzická osoba, bez ohľadu na to, či sa jedná o fyzickú osobu podnikateľa alebo nepodnikateľa, podať návrh na oddlženie svojej osoby buď prostredníctvom konkurzu, alebo prostredníctvom splátkového kalendára. Pri podaní návrhu na vyhlásenie oddlženia, či už formou konkurzu, alebo formou splátkového kalendára je potrebné, aby boli kumulatívne splnené niektoré podmienky. Základnými podmienkami na podanie návrhu sú, že:

- návrh na vyhlásenie konkurzu alebo návrh na vyhlásenie splátkového kalendára môže podať len fyzická osoba, ktoré je platobne neschopná⁴, čo musí v návrhu aj osoba česne vyhlásiť,
- návrh na vyhlásenie konkurzu alebo návrh na vyhlásenie splátkového kalendára môže fyzická osoba podať iba v prípade, ak je voči nej vedené exekučné konanie alebo obdobné vykonávacie konanie (napr. daňové exekučné konanie),
- návrh na vyhlásenie konkurzu alebo návrh na vyhlásenie splátkového kalendára nemôže podať fyzická osoba, ktorá je vo výkone trestu odňatia slobody⁵,

² Dôvodová správa k zákonu č. 377/2016 Z. z. – zmena zákona o konkurze a reštrukturalizácii

³ ĎURICA, M. Osobné bankroty. In Bulltejn slovenskej advokácie, roč. 23, č. 4, 2017, s. 30.

⁴ za platobne neschopnú fyzickú osobu sa považuje osoba, ktorá nie je schopná plniť 180 dní po lehote aspoň jeden svoj peňažný záväzok

- osoba, ktorá má záujem podať návrh na vyhlásenie konkurzu alebo návrh na vyhlásenie splátkového kalendára musí byť povinne zastúpená Centrum právnej pomoci alebo ním určeným advokátom až pokým súd neustanoví do funkcie správcu konkurznej podstaty.

Zákon zvlášť určuje povinné prílohy pri návrhu na vyhlásenie konkurzu, ako aj pri návrhu na určenie splátkového kalendára.

Pri podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu musia byť povinnými prílohami k návrhu v zmysle § 167 ZKR:

- životopis dlžníka, pričom ustanovenie vymedzuje, že v životopise musí byť opísaná aj aktuálna života situácia dlžníka,
- zoznam spriaznených osôb s dlžníkom⁶,
- zoznam aktuálneho majetku dlžníka, ako aj zoznam majetku väčšej podstaty, ktorý dlžník vlastnil v posledných troch rokoch,
- zoznam veriteľov dlžníka,
- doklad o tom, že je voči dlžníkovi vedené (už spomenuté) exekučné konanie alebo obdobné vykonávacie konanie, ktorý však pri podaní návrhu nemôže byť starší ako 30 dní⁷.

Pri podaní návrhu na vyhlásenie splátkového kalendára sú povinnými prílohami tie isté prílohy, ako pri podaní návrhu na vyhlásenie konkurzu, pričom tu zákon vymedzuje prílohy vo väčšom rozsahu, nakoľko je potrebné vziať pri určovaní splátkového kalendára do úvahy viacero podmienok. V zmysle § 168 ZKR povinnými prílohami pri podaní návrhu na vyhlásenie splátkového kalendára sú:

- životopis dlžníka, pričom ustanovenie vymedzuje, že v životopise musí byť opísaná aj aktuálna života situácia dlžníka,
- zoznam spriaznených osôb s dlžníkom,
- zoznam aktuálneho majetku dlžníka, ako aj zoznam majetku väčšej podstaty, ktorý dlžník vlastnil v posledných troch rokoch,
- doklad o tom, že je voči dlžníkovi vedené (už spomenuté) exekučné konanie alebo obdobné vykonávacie konanie, ktorý však pri podaní návrhu nemôže byť starší ako 30 dní,
- zoznam záväzkov,

⁵ uvedené ustanovenie § 166 ods. 5 ZKR zaviedla posledná novela ZKR, ktorá je platná od 1.1.2018

⁶ za spriaznené osoby sa jednak považujú manžel/manželka, potomkovia a predkovia dlžníka, ako aj osoby blízke, prípadne osoby, žijúce s dlžníkom v jednej domácnosti

⁷ zvyčajne sa dlžníci preukazujú výpisom z Centrálného registra exekúcií, prípadne potvrdením z príslušného okresného súdu, že sú voči nemu na súde vedené exekučné konania

- daňové priznania za posledných päť rokov, pokiaľ ich dlžník podával, prípadne vyhlásenie o tom, že dlžník za jednotlivé roky daňové priznania nepodával a z toho dôvodu ich nepredkladá,
- prehľad doterajších príjmov a výdavkov dlžníka za posledných päť rokov, ako aj prehľad príjmov a výdavkov dlžníka, ktoré predpokladá, že bude mať v nasledujúcich piatich rokoch.

Pri podávaní návrhu na určenie splátkového kalendára zákon vyžaduje, aby boli v návrhu určené údaje týkajúce sa dlžníkovho zriadeného bankového účtu, ako aj informácia, o identifikačných údajoch správcu bytového domu alebo identifikačné údaje spoločenstva vlastníkov, pokiaľ dlžník v zozname aktuálneho majetku označil, že je vlastníkom bytového domu alebo nebytového priestoru.

Zastúpenie Centrom právnej pomoci

Dlžníci nesmú zabúdať na povinné zastúpenie Centrom právnej pomoci a na to, že oddlžovacie konanie v obidvoch formách je spoplatnené sumou 500,- Eur. Suma 500,- Eur predstavuje preddavok na paušálnu odmenu a paušálnu náhradu nevyhnutných nákladov spojených s vedením konania. Sumu 500,- Eur pri podávaní návrhu na vyhlásenie konkurzu zaplatí za dlžníka Centrum právnej podstaty, a teda v podstate štát, pričom dlžník je povinný uvedenú sumu splatiť Centru právnej pomoci na základe vopred dohodnutých splátok. Súd po vyhlásení konkurzu poukáže uvedený preddavok bezodkladne na účet správcu. Pri podávaní návrhu na určenie splátkového kalendára zvyčajne Centrum právnej pomoci určí dlžníkovi advokáta, ktorý za dlžníka podá na súd tento návrh aj spolu s príslušnými prílohami, pričom sumu 500,- Eur je dlžník povinný zaplatiť až následne správcovi konkurznej podstaty, ktorý mu bude ustanovený súdom v uznesení o poskytnutí ochrany pred veriteľmi. Dlžník je v zmysle § 168a ods. 3 ZKR povinný zložiť sumu 500,- Eur na účet správcu do siedmich dní, ako mu správca zašle výzvu na zaplatenie, v opačnom prípade správca zverejní v Obchodnom vestníku, že sa konanie končí.

15 dňová lehota súdu

Súd je povinný do 15 dní od doručenia návrhu na vyhlásenie konkurzu alebo návrhu na určenie splátkového kalendára, konkurz vyhlásiť alebo poskytnúť dlžníkovi ochranu pred veriteľmi, alebo musí návrh odmietnuť alebo konanie zastaviť. Konanie súd zastaví najmä v prípade, ak je tu daná prekážka litispendencie. Dlžník sa nesmie domáhať oddlženia v prípade, ak bol v posledných 10 rokoch na neho vyhlásený konkurz alebo ak mu bola v posledných 3 rokoch poskytnutá ochrana pred veriteľmi podľa štvrtej časti ZKR. Prechodné ustanovenia k úpravám účinným od 01.03.2017 však jasne stanovujú, že konkurz vyhlásený v konaní, ktoré sa začalo pred 01.03.2017 nie je prekážkou, aby sa dlžník do-

máhal zbavenia dlhov podľa právnych predpisov účinných po 28.02.2017. Súd návrh odmietne pokiaľ zistí, že:

- návrh nepodala oprávnená osoba,
- návrh nespĺňa zákonom stanovené náležitosti,
- absentuje tu zastúpenie Centra právnej pomoci,
- absentuje vyhlásenie o platobnej neschopnosti dlžníka,
- bráni tomu v minulosti vyhlásený konkurz alebo splátkový kalendár na danú osobu,
- nebol zložený preddavok.

Pohľadávky dlžníka

Vydaním uznesenia súdom o vyhlásení konkurzu alebo o určení splátkového kalendára, súd zároveň aj rozhodne o oddlžení dlžníka tak, že dlžník je zároveň aj zbavený všetkých dlhov, ktoré môžu byť uspokojené iba v tomto konkurze v rozsahu, v akom nebudú uspokojené v konkurze a dlhov, ktoré sú vylúčené z uspokojenia. Je potrebné rozlišovať pohľadávky uspokojované, nevymáhateľné pohľadávky a nedotknuté pohľadávky.

V § 166a ZKR sú taxatívne vymedzené pohľadávky, ktoré môžu byť uspokojené konkurzom alebo splátkovým kalendárom:

- tie, ktoré vznikli pred kalendárnym mesiacom, v ktorom bol vyhlásený konkurz alebo poskytnutá ochrana pred veriteľmi (tzv. rozhodujúci deň),
- budúce pohľadávky ručiteľov, spoludlžníkov či iných osôb, ktorým vznikne pohľadávka voči dlžníkovi, ak bude zaňho plniť záväzok, ktorý vznikol pred rozhodujúcim dňom,
- pohľadávky, ktoré vzniknú v súvislosti s vypovedaním zmlúv alebo odstúpením od zmlúv pokiaľ tieto boli uzatvorené v čase pred vyhlásením konkurzu.

Nevymáhateľné pohľadávky, resp. pohľadávky vylúčené z uspokojenia sú následne vymedzené v § 166b ZKR a jedná sa o:

- príslušenstvo pohľadávok, ktoré presahuje 5 % ich istiny za každý kalendárny rok existencie pohľadávok, na ktoré vznikol nárok pred rozhodujúcim dňom (za obdobie kratšie ako kalendárny rok zostáva vymáhateľná alikvotná časť príslušenstva),
- príslušenstvo pohľadávok, na ktoré vznikol nárok v rozhodujúci deň a po rozhodujúcom dni, pričom toto neplatí pre pohľadávky z úveru na bývanie, iba ak by boli tieto pohľadávky prihlásené do konkurzu,
- pohľadávky zo zmenky, ak ich dlžník podpísal ešte pred rozhodujúcim dňom,
- zmluvné pokuty a iné súkromnoprávne alebo verejnoprávne peňažné sankcie, kde povinnosť, ktorá zakladá právo uplatniť alebo uložiť takúto pokutu alebo sankciu, bola porušená pred rozhodujúcim dňom,

- peňažné pohľadávky, ktoré patria alebo patrili osobe spriaznenej s dlžníkom a vznikli pred rozhodujúcim dňom,
- trovy účastníkov konania, ktoré im vznikli v súvislosti s účasťou v konkurznom konaní alebo v konaní o určení splátkového kalendára („vrátane napr. cestovného či trov právneho zastúpenia veriteľov apod., preto je zbytočné uplatňovanie odmeny za úkony právnej pomoci ako prihlásenie sa do konkurzu či účasť v incidenčnom konaní niektorými advokátmi“⁸).

Poslednou kategóriou sú pohľadávky nedotknuté, medzi ktoré zákon opätovne taxatívnym výpočtom v zmysle § 166c ZKR radí:

- pohľadávky veriteľov fyzických osôb, ktoré nenadobudli postúpením, prevodom alebo prechodom s výnimkou dedenia, ak takéto pohľadávky neboli prihlásené v konkurze z dôvodu, že veriteľ správcu písomne neupovedomil, že bol vyhlásený konkurz,
- pohľadávky z právnej pomoci poskytnutej dlžníkovi Centrom právnej pomoci v súvislosti s konaním o oddlžení,
- zabezpečené pohľadávky v rozsahu, v ktorom sú kryté hodnotou predmetu zabezpečovacieho práva (ak sa však zabezpečená pohľadávka v konkurze neprihlási, zabezpečený veriteľ je oprávnený domáhať sa uspokojenia zabezpečenej pohľadávky iba z predmetu zabezpečovacieho práva okrem prípadu zrušenia oddlżenia pre nepoctivý zámer dlžníka),
- pohľadávky zo zodpovednosti za škodu spôsobenú na zdraví alebo spôsobenú úmyselným konaním vrátane príslušenstva týchto pohľadávok,
- pohľadávky dieťaťa na výživné vrátane príslušenstva týchto pohľadávok,
- pracovnoprávne nároky voči dlžníkovi,
- peňažné tresty podľa Trestného zákona č. 300/2005 Z. z.,
- nepeňažné pohľadávky.

Uvedené pohľadávky je možné si pri oddlžení fyzickej osoby formou konkurzu uplatniť prihláškami u správcu konkurznej podstaty v základnej prihlasovacej lehote, a teda do 45 dní od vyhlásenia konkurzu. Vzory tlačív na podávanie prihlášok sú uvedené v prílohách vyhlášky MS SR č. 665/2005 Z. z., ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia ZKR a sú zverejnené aj na webovom sídle Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky (www.justice.gov.sk). Prihláška, ktorou je uplatňovaná pohľadávka v konkurze musí spĺňať základné náležitosti v zmysle § 29 ZKR, a to musí byť podaná na už vyššie spomenutom predpísanom tlačive, kde musí byť uvedené:

- meno, priezvisko a bydlisko alebo názov a sídlo veriteľa,

⁸ MANIK, R. Konanie o oddlžení po novom – správca ako alter ego dlžníka? In Bulltejn slovenskej advokácie, roč. 23, č. 4, 2017, s. 23.

- meno, priezvisko a bydlisko úpadcu⁹,
- právny dôvod vzniku pohľadávky,
- poradie uspokojovania pohľadávky zo všeobecnej podstaty,
- celková suma pohľadávky,
- podpis.

Je v prospech veriteľa, aby prihlášku vyplnil riadne v zmysle ustanovených základných náležitostí uvedených v § 29 ZKR, aby nedošlo k tomu, že sa na prihlášku v uvedenom konaní nebude prihliadať len z toho dôvodu, že nebude spĺňať formálne náležitosti predpísané zákonom, nakoľko podanie, ktorým bola uplatnená pohľadávka, ktorá sa uplatňuje v konkurze sa nemôže opraviť ani doplniť¹⁰.

V súčasnej právnej úprave pri oddlžovaní fyzických osôb došlo k zmene popieracieho práva na prihlášky veriteľov, momentálne má popieracie právo len iný prihlásený veriteľ a nemá ho už správca. Veriteľ, ktorý chce poprieť pohľadávku tak musí urobiť na predpísanom tlačive v lehote 30 dní a je povinný zložiť kauciu vo výške 350,- Eur za každú popretú pohľadávku, pričom veriteľ popretej pohľadávky má právo podať určovací žalobu v lehote 30 dní od doručenia písomného oznámenia správcu o popretí pohľadávky. Veriteľ, ktorý poprel pohľadávku ju môže uznať v zmysle § 167I ods. 6 ZKR aj bez súhlasu správcu. „Uznanie je účinné len pokiaľ je zachované právo veriteľa popretej pohľadávky na jej určenie (v lehote na podanie žaloby o určenie popretej pohľadávky alebo počas súdneho konania o určenie pohľadávky, ak žaloba bola podaná včas). Žaloba musí byť podaná proti všetkým veriteľom, ktorí účinne popreli pohľadávku.“¹¹

Konkurz sa považuje za vyhlásený zverejnením rozhodnutia o vyhlásení konkurzu v Obchodnom vestníku. Uznesenie o vyhlásení konkurzu sa považuje za zverejnené nasledujúci deň po zverejnení uznesenia o vyhlásení konkurzu v Obchodnom vestníku.

Poctivý zámer

V súvislosti s oddlžovaním fyzických osôb v zmysle štvrtej časti ZKR je potrebné poukázať aj na legálnu definíciu poctivého zámeru dlžníka. Poctivý zámer je v zákone vymedzený jednak negatívne, ako aj pozitívne. „Obe vymedzenia sú v zásade postavené na demonštratívnych enumeráciách prípadov, kedy dlžník poctivý zámer má resp. kedy ho nemá.“¹²

⁹ Ustanovenie § 29 ZKR ods. 1 písm. b) je potrebné prispôbiť na fyzickú osobu, preto je uvedené len meno, priezvisko a bydlisko úpadcu a je vynechané názov a sídlo úpadcu,, keďže sa jedná o oddlženie fyzických osôb v zmysle štvrtej časti ZKR; taktiež by bolo vhodné pre bližšiu identifikáciu účastníka uviesť aj dátum narodenia úpadcu;

¹⁰ § 30 ZKR

¹¹ ĎURICA, M. Osobné bankroty. In Bulltein slovenskej advokácie, roč. 23, č. 4, 2017, s. 36.

¹² Dôvodová správa k zákonu č. 377/2016 Z. z. – zmena zákona o konkurze a reštrukturalizácii

Pozitívne vymedzenie poctivého zámeru dlžníka je definované tak, že dlžník má poctivý zámer, ak z jeho správania po podaní návrhu možno usudzovať, že vynaložil úprimnú snahu riešiť svoj dlh v medziach jeho možností a schopností, pričom táto jeho snaha spočíva:

- v poskytnutí potrebnej súčinnosti správcovi a veriteľom,
- vo vynaložení snahy o získanie zamestnania, samostatného zamestnania alebo zabezpečenia si zdroja príjmu,
- v ponúknutí aspoň jednej polovice získaného majetku z nie nepatrného dedenia, daru alebo výhry zo stávky alebo hry na uspokojenie nevymáhateľného dlhu veriteľom,
- vo vynaložení snahy o zaradenie sa do spoločnosti alebo sa opätovne zaradil do spoločnosti.

Poctivý zámer je vymedzený negatívne v značne väčšom rozsahu, a to tak, že dlžník nemá poctivý zámer najmä, ak:

- dlžník v zozname majetku ani na dopyt správcu neuviedol časť svojho majetku, aj keď o ňom vedel alebo s prihliadnutím na okolnosti musel vedieť (na majetok nepatrnej hodnoty sa však neprihliada),
- dlžník v zozname veriteľov ani na dopyt správcu neuviedol veriteľa fyzickú osobu, v čoho dôsledku takýto veriteľ neprihlásil svoju pohľadávku, aj keď o ňom vedel alebo s prihliadnutím na okolnosti musel vedieť (na drobných veriteľov sa neprihliada),
- dlžník v návrhu alebo v prílohe návrhu či na dopyt správcu uviedol nepravdivú dôležitú informáciu alebo neuviedol dôležitú informáciu, aj keď vedel alebo s prihliadnutím na okolnosti musel vedieť, že ide o dôležitú informáciu,
- dlžník bez vážneho dôvodu neposkytol správcovi potrebnú súčinnosť, ktorú možno od neho spravodlivo vyžadovať,
- zo správania sa dlžníka pred podaním návrhu možno usudzovať, že sa úmyselne priviedol do platobnej neschopnosti, aby bol oprávnený podať návrh,
- v čase podania návrhu dlžník nebol platobne neschopný, aj keď o tom vedel alebo s prihliadnutím na okolnosti musel vedieť,
- zo správania sa dlžníka pred podaním návrhu možno usudzovať, že pri preberaní záväzkov sa spoliehal na to, že svoje dlhy bude riešiť konkurzom alebo splátkovým kalendárom,
- zo správania sa dlžníka pred podaním návrhu možno usudzovať, že mal snahu poškodiť svojho veriteľa alebo zvýhodniť niektorého veriteľa,
- bez vážneho dôvodu riadne a včas neplní súdom určený splátkový kalendár,
- bez vážneho dôvodu riadne a včas neplní výživné pre dieťa, na ktoré vznikol nárok po rozhodujúcom dni,

- bez vážneho dôvodu riadne a včas neplní povinnosť vrátiť Centru právnej pomoci hodnotu poskytnutého preddavku na úhradu paušálnej odmeny správcu, pričom z ustanovenia je zrejmé, že tohto dôvodu sa môže dovolávať len Centrum právnej pomoci,
- dlžník sa domáhal zbavenia dlhov napriek tomu, že na území Slovenskej republiky nemal, v čase podania návrhu centrum hlavných záujmov¹³.

Aby nedochádzalo k zneužitiu inštitútu oddlženia, zákon pripúšťa aj zrušenie oddlženia pre nepoctivý zámer.¹⁴ Zrušenia oddlženia sa môže domáhať na súde iba veriteľ, pričom tak musí urobiť v lehote šiestich rokov od vyhlásenia konkurzu alebo od určenia splátkového kalendára. Poctivý zámer súd v konaní o vyhlásení konkurzu, ani v konaní o určenie splátkového kalendára neskúma, skúma ho iba v konaní o návrhu na zrušenie oddlženia pre nepoctivý zámer. Dôkazné bremeno na preukázanie nepoctivého zámeru je v tomto prípade na pleciach veriteľa.

Právne účinky oddlženia

V súvislosti s vyhlásením konkurzu na fyzickú osobu alebo s určením splátkového kalendára nastávajú podstatné právne účinky. V prípade vyhlásenia konkurzu sem v zmysle ZKR patrí zastavenie všetkých súdnych konaní, ktorých predmetom je pohľadávka, ktorá sa uspokojuje v konkurze, alebo ktorá sa považuje za nevymáhateľnú, zákaz začať a viesť exekúciu na majetok fyzickej osoby alebo začať a viesť iné obdobné vykonávanie konanie, pričom v prípade už začatých exekúcií, ktoré sa týkajú pohľadávok, ktoré sa uspokojujú v konkurze sa tieto musia bez zbytočného odkladu zastaviť. Pokiaľ súd rozhodne pri návrhu na určenie splátkového kalendára uznesením o poskytnutí ochrany pred veriteľmi, táto ochrana predstavuje odklad všetkých exekúcií, ktoré sa vedú voči fyzickej osobe ohľadom pohľadávok, ktoré môžu byť uspokojené iba splátkovým kalendárom, pokiaľ súd už schválil splátkový kalendár, všetky tieto exekúcie sa musia zastaviť bez zbytočného odkladu. Druhým dôležitým právnym účinkom pri poskytnutí ochrany pred veriteľmi je, že ak v danom čase na základe návrhu záložného veriteľa začala realizácia dražby na majetok, ktorý fyzická osoba označila v návrhu na určenie splátkového kalendára ako svoje obydlie, fyzická osoba má právo jedenkrát požiadať o odklad dražby, pričom na základe takejto žiadosti môže dražobník pokračovať v dražbe až po uplynutí 6 mesiacov.

¹³ V zmysle čl. 3 ods. 1 Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2015/848 zo dňa 20. mája 2015 o insolvenčnom konaní - Centrum hlavných záujmov dlžníka je miesto, kde dlžník pravidelne vykonáva správu svojich záujmov a ktoré je zistiteľné tretími stranami.

¹⁴ ĎURICA, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár, Bratislava : Nakladateľstvo C. H. Beck, 2012, s. 972

Elektronizácia oddlžovacieho konania

Samotné oddlžovacie konanie podľa štvrtej časti ZKR je v súčasnosti plne elektronické, čo by malo mať priaznivý vplyv aj na rýchlosť konania. Od 01.01.2018 ZKR v § 167 ods. 2 a § 168 ods. 2 je ustanovené, že návrh aj spolu s príslušnými prílohami sa podáva elektronickými prostriedkami do elektronickej schránky súdu prostredníctvom na to určeného elektronického formulára, ktorý sa zverejní na webovom sídle ministerstva. Pričom už od 01.08.2017 je v zmysle ust. § 168 ods. 4 vyhlášky č. 543/2005 o spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, Špecializovaný trestný súd a vojenské sudy v spojení s Inštrukciou č. 24/2017 MS SR zo dňa 12.07.2017 povinnosť viesť v súdnych agendách „Odk“, „Ods“ a „Odi“¹⁵ elektronický súdny spis, čo by malo napomôcť účastníkom konania, aby vedeli nazerať do súdneho spisu prostredníctvom elektronického prístupu¹⁶ aj z pohodlia domova, bez toho, aby museli navštíviť osobne informačné centrum na súde.

Záver

Zavedením právnej úpravy „osobných bankrotov“ dostáva množstvo obyvateľstva nádej na nový začiatok bez dlhov. Jednoznačne vieme povedať, že práva úprava oddlženia fyzických osôb podľa štvrtej časti ZKR je vyslovene prodlžníckou právnou úpravou. Na jednej strane štát chcel zbaviť občanov dlhov, čo spôsobilo aj posun v exekučných konaniach a odbremenenie súdov od exekučnej agendy, avšak na druhej strane veriteľ ostane mnohokrát „v štichu“, keďže zvyčajne sa jedná o nemajetných dlžníkov, a teda veritelia budú v týchto konaniach len málo kedy uspokojení. Bežný človek, ktorý si poctivo plní svoje záväzky môže inštitút osobného bankrotu vnímať ako podporu štátu pre neplatičov.

Podľa starej právnej úpravy oddlženia fyzických osôb bolo v roku 2016 vyhlásených 731 bankrotov a v roku 2015 len 597 bankrotov. Celkovo od prijatia zákona o konkurze a reštrukturalizácii dňom 01.01.2006 až do konca roku 2016 bolo v Slovenskej republike súdmi vyhlásených 2920 osobných bankrotov, pričom za jeden rok platnej novej právnej úpravy týkajúcej sa oddlženia fyzických osôb bolo vyhlásených 7355 osobných bankrotov formou vyhlásenia konkurzu a 89 osobných bankrotov formou určenia splátkového kalendára (poskytnutia ochrany pred veriteľmi)¹⁷. V súčasnosti najviac osobných bankrotov bolo vyhlásených v Banskobystrickom kraji - 3160 a najmenej v Žilinskom kraji - 2204. Z uvedených čísel môžeme vidieť ako rapídne stúpol za jeden rok fungovania tejto právnej úpravy v praxi počet osobných bankrotov. Tieto čísla taktiež poukazujú na veľkú zadlže-

¹⁵ Odk – súdna agenda „oddlženie konkurzom“, Ods – súdna agenda „oddlženie splátkovým kalendárom“, Odi – súdna agenda „zrušenie oddlženia pre nepoctivý zámer“

¹⁶ na základe elektronickej žiadosti po prihlásení sa prostredníctvom webového sídla MS SR <https://obcan.justice.sk/vstup/sudny-spis> alebo z portálu www.slovensko.sk

¹⁷ Údaje k 19.03.2018 z webportálu <https://ru.justice.sk/ru-verejnost-web/pages/home.xhtml>

nosť obyvateľstva Slovenskej republiky. Otázka je, či sa z toho ľudia poučia a využijú tento inštitút na nový štart bez dlhov alebo budú pokračovať „vo svojom trende“ ďalšieho postupného zadlžovania sa. Vhodnosť, či nevhodnosť tohto inštitútu ukáže až čas a jeho dlhšia pôsobnosť v praxi.

Literatúra

Dôvodová správa k zákonu č. 377/2016 Z. z. – zmena zákona o konkurze a reštrukturalizácii

ĎURICA, M. Osobné bankroty. In Bulltein slovenskej advokácie, roč. 23, č. 4, 2017, s. 30-53.

ĎURICA, M. Zákon o konkurze a reštrukturalizácii. Komentár, Bratislava : Nakladateľstvo C. H. Beck, 2012, 1152 s. ISBN 978-80-89603-00-8.

Inštrukcia Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky 24/2017 zo dňa 12.07.2017 č. 47476/2017-110, ktorou sa dopĺňa inštrukcia 1/2017 Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky z 24.01.2017 č. 39770/2017-110 o elektronickom súdnom spise v znení inštrukcie 9/2017

MANIK, R. Konanie o oddlžení po novom – správca ako alter ego dlžníka? In Bulltein slovenskej advokácie, roč. 23, č. 4, 2017, s. 21-29.

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č. 2015/848 zo dňa 20. mája 2015 o insolvenčnom konaní

POLÁČKOVÁ, M., GAĽOVÁ, I. Osobný bankrot – oddlženie fyzickej osoby. In Zo súdnej praxe, roč. 22, č. 5, 2017.

Vyhláška č. 543/2005 o spravovacom a kancelárskom poriadku pre okresné sudy, krajské sudy, špecializovaný trestný súd a vojenské sudy v znení neskorších predpisov

Zákon č. 7/2005 Z. z. o konkurze a reštrukturalizácii a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

<https://ru.justice.sk/ru-verejnost-web/pages/home.xhtml>

INFORMÁCIE O MOŽNOSTIACH ŠTÚDIA:

JEDNOROČNÍ PLACENÉ STÁŽE

ING. MARTA HOŠKOVÁ¹

METROPOLITNÁ UNIVERZITA PRAHA

KATEDRA PRIEMYSELNÉHO VLASTNÍCTVA

MARTA.HOSKOVA@MUP.CZ

Vysokoškolační stále věří, že jim k dobrému zaměstnání bude stačit diplom. Mýlí se. Když se ucházejí o zaměstnání, zaměstnavatelé mají zájem zejména o studenty s praxí. Pokud se mladý uchazeč o práci chce odlišit od svých konkurentů, musí vedle vzdělání mít za sebou také praxi v oboru. Takovou praxí v oboru je zejména stáž v oboru, ve kterém studoval. Cílem stáží je tedy nabídnout mladým lidem hlavně zkušenosti a dovednosti, které se studenti nenaučí ve škole, ale přesto mají obrovský vliv na jejich úspěch v životě. Pokud se týká studentů Metropolitní univerzity Praha, pak její studenti se mohou ucházet o praktickou stáž v programu Erasmus. Studenti se mohou této stáži účastnit i opakovaně v každém stupni studia – Bc, Mgr., Ph.D. Náplň práce u zahraniční instituce musí odpovídat studovanému oboru. Minimální délka této stáže jsou dva měsíce a maximální jeden rok. Pokud jsou mu všechny dokumenty ohledně stáže schváleny, student obdrží finanční grant od MUP.²

Jednoroční placené stáže ve španělském Alicante a v německém Mnichově v oblasti průmyslového vlastnictví

Metropolitní univerzita Praha se stala od května 2015 členem Pan-European Seal Traineeship Programme. Na základě uzavřené smlouvy o tomto programu s Úřadem Evropské unie pro duševní vlastnictví (ochranné známky a designy Evropské unie)-EUIPO se sídlem v Alicante-Španělsko a s Evropským patentovým úřadem-EPO se sídlem v Mnichově- Německo, se mohou účastnit studenti Metropolitní univerzity Praha, kteří ukončili vysokoškolské studium (alespoň Bc.), prokáží dostatečné odborné znalosti z oblasti práv k průmyslovému vlastnictví, mají dostatečné jazykové znalosti a předpoklady pro práci v těchto významných mezinárodních organizacích. Přijetí uchazeči na tuto praxi budou od těchto mezinárodních organizací dostávat příspěvek ve výši 1 000 EUR

¹ Autorka je akademickou pracovnící Metropolitní univerzity Praha a redaktorkou časopisu ACTA MUP

² www.mup.cz

měsíčně. Nástup na jednoroční stáže v tomto programu se uskutečňuje od konce září nebo začátku října.

Absolvování této jednoroční stáže vytvoří optimální předpoklady pro uplatnění na trhu v tuzemských i mezinárodních organizacích.

Přihlašování k placeným stážím v Alicante a v Mnichově

Studenti, kteří se budou zajímat o účast na tomto programu, musí v příslušném roce předložit Ústavu právní ochrany duševního vlastnictví, který byl v rámci MUP pověřen výkonem činností s tím souvisejících, do konce února žádost o zařazení do seznamu uchazečů o účast v tomto programu.

Žádost musí obsahovat žádost o účast v tomto programu, a to buď v Úřadu Evropské unie pro duševní vlastnictví v Alicante nebo v Evropském patentovém úřadu v Mnichově. Součástí žádosti musí být strukturovaný životopis CV, motivační dopis k účasti na tomto programu (nejméně 4 000 znaků), kopii vysokoškolského diplomu (s přehledem absolvovaných předmětů, zejména u uchazečů, kteří jsou v posledním ročníku studia), osvědčení o dostatečné jazykové znalosti (na úrovni B1) nejméně jednoho z úředních jazyků užívaných ve zvoleném úřadu a certifikát prokazující, že uchazeč úspěšně absolvoval odborný elektronický kurz (test) EUIPO nebo EPO).

Prokazování odborné a jazykové způsobilosti

Pokud se uchazeč zajímá o praxi v EUIPO v Alicante musí prokázat znalost jednoho z těchto jazyků na úrovni B1: angličtina, němčina, francouzština, italština nebo španělština. Pozitivně se hodnotí znalost některého dalšího jazyka.

Pokud se uchazeč zajímá o praxi v EPO v Mnichově, musí prokázat znalost jednoho z těchto jazyků na úrovni B1: angličtina, němčina nebo francouzština. Pozitivně se i zde hodnotí znalost některého dalšího jazyka.

Předchozí účast uchazeče na Erasmu nebo podobném programu se hodnotí kladně.

Odborná způsobilost se prokazuje absolvováním elektronického kurzu-testu, který je dostupný na adresách Online training:

Podávání žádostí prostřednictvím Ústavu právní ochrany duševního vlastnictví MUP

Ústav právní ochrany duševního vlastnictví MUP, po shromáždění žádostí, zašle uvedeným evropským úřadům seznam uchazečů s příslušnými doklady. EUIPO a EPO si vyhradují právo provést konečný výběr uchazečů v tomto programu.

Absolvování této jednoroční stáže vytvoří optimální předpoklady pro uplatnění na trhu v tuzemských i mezinárodních organizacích.

Studenti, kteří se zajímají o účast na tomto programu, musí tedy v příslušném roce předložit Ústavu právní ochrany duševního vlastnictví, který byl v rámci MUP pověřen výko-

nem činností s tím souvisejících, do 28. února žádost o zařazení do seznamu uchazečů o účast v tomto programu a všechny shora uvedené doklady, které EUIPO a EPO vyžadují. Ústav právní ochrany průmyslového vlastnictví musí seznam kandidátů, spolu s příslušnými doklady každého kandidáta poslat do EUIPO nebo EPO v době od 1. do 31 března.

Od doby, kdy nabyla platnost dohoda mezi EUIPO a EPO a MUP absolvovala úspěšně tyto stáže již řada absolventů MUP. V rámci stáže studenti nabývali zkušenosti nejen přímo v oblasti průmyslového vlastnictví, ale také zkušenosti, týkající se organizace, administrace a vedení mezinárodní organizace. Kromě získání dalších vědomostí z oboru průmyslového vlastnictví, jsou i tyto zkušenosti pro studenty velmi důležité zejména pro jejich úspěch v příštím zaměstnání.

Resumé

"Pan European Seal Traineeship program" (Pan-European-Seal) představuje vznik těsného a pevného vztahu mezi EUIPO, EPO a akademickým světem, například univerzity se považují za výhradního partnera pro rozšiřování povědomí o duševním vlastnictví a vzdělání u jedné z nejdůležitějších cílových skupin: studentů a/nebo budoucích profesionálů pracujících v oblasti duševního vlastnictví. Pan-European-Seal zavádí program, který obsahuje všechny akademické oblasti, pomáhá používat jak on-line nástroje mezi zaměstnanci, tak studenty, pomáhá mladým lidem k přístupu na pracovní trh v oblasti duševního vlastnictví a napomáhá multikulturní výměně. Konečně, Pan-European-Seal tvoří rámec včasného zjištění talentu nabídkou stáže, která bude probíhat nezávisle na obou Úřadech.

Resume

The **Pan-European Seal Professional Traineeship Programme**, (the 'Pan-European Seal') envisages establishing a close and solid relationship between EUIPO, the EPO and the academic world, as universities are considered a privileged partner for disseminating IP awareness and education to one of the most relevant target groups: students and/or future IP professionals. The Pan-European Seal will set up a programme to reach all academic areas, promote the use of both Offices' online tools amongst university staff and students, help young people access the IP labour market, and encourage multicultural exchange. Lastly, the Pan-European Seal will provide a framework for early talent detection by offering traineeships that will take place independently in both Offices.

Literatúra

Memorandum of Understanding between European Patent Office (EPO) and European Union Intellectual Property Office and The Metropolitan University Prague (MUP), The Institute for Legal Protection of Intellectual Property Rights (Institute)

Čollák & partneri
Advokátska kancelária

GRABAN
 TORMA
PARTNERS

 | JUDR. VLADIMÍR FILÍČKO, PhD.
ADVOKÁT

 **Illeš Šimčák & Partners**
ADVOKÁTSKA KANCELÁRIA

SOUKENÍK - ŠTRPKA 

 **UePS**
Učená právnická spoločnosť

| COLLEGIUM
VOJČÍK & PARTNERS

doc. JUDr. Peter Molnár, PhD.
súdny exekútor

CARPANO
café · restaurant · terrace
